తెలుగు
జానపదగేయ సాహిత్యము

రచయిత

డా. బి. రామరాజు, M. A; Ph. D;

రీడరు - తెలుగుశాఖ

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

ప్రచురణ

ఆంధ్ర రచయితల సంఘం

హైద్రాబాదు

ప్రతులకు
రచయిత

వెల: రూ. 15-00

ప్రథమ ముద్రణ
2000 ప్రతులు
డిసెంబరు 1958

యువ ప్రెస్,
హైద్రాబాదు

అంకితము

కన్నతండ్రి

కీ. శే. బిరుదురాజు నారాయణరాజు

పెంచిన పెదతండ్రి

కీ. శే. బిరుదురాజు రాఘవరాజు

గారల

దివ్య స్మృతికి

Dr. బిరుదురాజు రామరాజు *M. A., Ph. D.,*

మనవి

తెలుగు దేశమున వందలకొలది మైళ్ళు ప్రవహించు మహానదులతో పాటు వాగులు, వంకలు, సెలయేరులు కూడ అనేకములున్నవి. ప్రతి యూర నొకవాగు, ప్రతిపల్లె నొక వంక, తప్పక కనబడును. ఒకటి మడమలను పుణికి జాలువారిన మరియొకటి గొంతుబంటి పారును. ఒకటి పుట్టినచోటనే గిట్టిన మరియొకటి కొంతదూరము సాగి యాగిపోవును. ఒకటి నడియెడారిలో నింకిపోయిన నింకొకటి యంతర్వాహినియై ప్రవహించును. ఒకటి కొన్నియూళ్ళు చుట్టివచ్చినచో మరియొకటి కొన్ని మండలములు గడచును. కంపకసవు బురదతో నొకయే రురవడిగా పారిన, తేటనీటితో గలగల గానములతో మరియొక సెలయేరు ప్రవహించును. ఒకటి పంకముతో నిండిన మరియొకటి పంకజములతో సరిపూర్ణమైనది. పల్లెపట్టుల పారిశుధ్యమునకు పనికివచ్చునదొకటి; పాంథుల దప్పికలు దీర్చునది మరియొకటి. ఆంధ్రదేశము జలసమృద్ధమైనను "నదీనాం సాగరోగతిః" అనునది మనదేశమున నధికముగా వ్యాప్తిగాంచిన మాట. మహానదులే సరిగా వినియోగింపబడక హోరుమను వేదనాధ్వనులతో సాగర గర్భమున చేరి పోవుచుండ నీ వాగులను వంకలను అడుగువా రెవరు? ఇంకిపోగా మిగిలినవి ముండ్ల డొంకలను కొండకోనలను బట్టి పారుచున్నవి. ఎగుడు దిగుడులుగా ఎత్తిపోతలుగా కొన్నియున్నవి. పాశ్చాత్యుల దయవలన ఇటీవలనే మనవారి దృష్టి యిటు మరలినది. కొందరు పుణ్యాత్ములు సహ తవాపడి అచ్చటచ్చట చిన్నచిన్న అడ్డకట్టలు కట్టినారు, మాటులు పోసినారు, జలాశయములు నిర్మించినారు. మరికొందరు కాలువలు త్రవ్వి సాహితీ కేదారములకు పారించినారు. వారి యడుగు జాడలందే నేనుకూడ నడచినాను. మరికొంత పరిశ్రమించి పల్లెపల్లెలో మూల మూలలలో దేశము నాలుగు చెరగులందున్న వాగులను వంకలను నా యోపినంతమేర కొక్కచోటకు మళ్ళించి యొక మహాజలాశయముగా నిర్మించినాను. ఈ జలాశయమే యీ నా "తెలుగు జానపద గేయసాహిత్యము". దీనియందున్న పదునారు ప్రకరణములు పెద్దవైన పంటకాలువలు. వానికి వేరే చిన్న చిన్న కాలువలును మడవలును ఉన్నవి.

జానపద గేయసాహిత్యమున తొలుదొలుత నా కభినివేశము కలిగించినవారు జానపదులే. మాయూర (దేవునూరు) పొలము నాటులప్పుడు, వరికోతలప్పుడు, మోట తోలునప్పుడు, పిండి విసరునప్పుడు, ధాన్యము దంచునప్పుడు పల్లీయులు పాడినప్పుడును, తెల్లవారు జామున మా నాయనమ్మగారు నన్నొడిలో కూరుచుండ బెట్టుకొని మేలుకొలుపులు పాడినప్పుడును నా చెవుల గింగురుమన్న పాటలు మాటలు నన్నధికముగా నాకర్షించినవి. పిన్నటనుండి యున్న యభిమానమునకు పెద్దవాడనైన పిమ్మట కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ప్రోత్సాహము దోహద మొనర్చినది. ఆనాటినుండియే అప్పుడప్పుడు జానపదగేయములు సేకరించుచుంటిని. ౧౯౫౨ సంవత్సరము ప్రారంభమున మా విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగులో పరిశోధనమునకు తొలిసారిగా అవకాశము లభించగనే తొలుత నారుమాసముల వరకు యక్షగానములను గూర్చి పరిశోధన మొనర్చి ఆ విషయమును వదలివేయ వలసి వచ్చుటచే మద్గురు వర్యులు ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు నా కభిమతమైన జానపద గేయసాహిత్యమునుగూర్చి పరిశోధించుటకు నన్నాదేశించినారు. ఇక కావలసినదేమున్నది. ఇమ్మడి సంబరముతో వారు చూపిన బాటలో సాగినాను. పల్లెపల్లెలు తిరిగినాను. నాకు కావలసిన సామగ్రిని కూర్చుకొన్నాను. అప్పుడప్పుడీ పరిశోధనా ప్రయాణమున త్రోవ తెలియనపుడు, దిక్కుతోచనపుడు ఆకాశవాణివలె శ్రీ శ్రీపా గోపాలకృష్ణమూర్తిగారి సందేశము వినపడుచుండెడిది. గుండె దిటవుతో ముప్పది మాసములు కావించిన నా పరిశ్రమ మీ తీరుగా నవతరించినది. నేను కూర్చి కుప్పలు వోసికొన్న సామగ్రిలో దశాంశము మాత్రమే ఈ గ్రంథమున నుంచగలిగితిని. మిగిలిన దటులేయున్నది. ప్రత్యేకముగా చిన్న పాటలు ముక్తకములవంటివి నూర్లకొలది మిగిలిపోయినవి. దీర్ఘములైన కథాగీతములు, చారిత్రక గేయముల నేకము లటులే యున్నవి. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున నొండు రెండు ముద్రిత గేయములను మాత్రమే తెలంగాణమునకు సంబంధించిన వానిని మచ్చునకుగా నుట్టంకించినాను. జానపద గేయముల భాషాసారస్వతములు, జానపదగేయముల వరుసలు అను ప్రకరణములింకను అసమగ్రములనియే నా విశ్వాసము. ఆ యా విషయములను గూర్చి మరికొంత పరిశీలనము, పరిశోధనమును అవసరము. ఇటులే సాంఘిక శాస్త్రము (Sociology) దృష్టితో కూడ ఈ పల్లెపదముల పరిశీలనము చేసిన మన కధికాంశములు తెలియవచ్చు ననుటలో సందేహాము లేదు.

పాశ్చాత్యులు జానపద గేయములు, కథలు, సాంప్రదాయిక విజ్ఞానము సమితముగా సేకరించుటేకాక పరిశోధనా మార్గమునకూడ సుదూరము సాగిపోయినారు. అచ్చట గేయములు సేకరించుట యొక వృత్తిగా పరిణమించినది. సేకరణమునకును పరిశోధనమునకును ప్రత్యేకముగా కొన్నిసంస్థలే నెలకొల్పబడినవి. భారతదేశమునకూడ ఔత్తరాహులైన హిందీవారు, వంగీయులు, మహారాష్ట్రులు జానపదవాఙ్మయము నధికముగా సేకరించి పరిశోధనలు చేసినారు. తెలుగువారము మాత్రము చాల వెనుకబడి యున్నాము. పరిశోధనమునసే కాదు మనము వెనుకపడినది, అసలు మనకున్న గేయసంపద నంతటిని మనము సేకరించుకొననే లేదు. శాస్త్రీయముగా సేకరించుకొనవలెనన్న పల్లీయులు పాడినది పాడినట్లుగా స్వరములు, ఉచ్చారణములు, వరుసలు, పసలు, ఉన్నవి యున్నట్లుగా యంత్రముల సహాయమున రికార్డు చేయబడవలయును. అప్పుడుగాని శాస్త్రీయమైన పరిశోధనము జరుగదు. ప్రభుత్వమునకు గాని, విద్యాసంస్థలకు గాని, తెలుగు దేశమున నీవిషయమై యెన్నడు దయగలుగునో తెలియదు. పండుటాకులవంటి ప్రాతతరములవారు రాలిపోయిన పిమ్మట మనకు దక్కునది తక్కువ. అభిమానము గల నావంటి యొంటి మానిసి చేయదగిన పని కాదిది. తెలుగుదేశమెంత విశాలమో అంత విస్తారమైన పనియున్నది. నా యోపినంత నేను చేసినాను. ఎందరైనను ఈ మార్గమున పయనింపవచ్చును.

జానపద గేయములు సేకరించుట మిక్కిలి వ్యయ ప్రయాసములతో కూడినపని. ఈ యుద్యమమున నాకు సుమారు నాల్గువేల రూపాయలు వ్యయమైనవి. పడిన ప్రయాసము పెకే యున్నది. విశాఖపట్టణము మొదలుకొని మద్రాసు చాకలిపేట వరకున్న పుస్తకముల దుకాణములు గాలించి లభించిన అచ్చయిన పాటల పుస్తకము లన్నియు సేకరించితిని. ఈ ముద్రిత ప్రతులు తప్పుల తడకలైనను వీనివలననే మనకు కొంచెము కొంత ఈ సాహిత్యము దక్కినది. ఈ పుస్తకములు సేకరించుట యందు నా కధికముగా తోడ్పడినవారు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు, శ్రీ శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తి గారు. మద్రాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు రేడియో కేంద్రములనుండి అప్పుడప్పుడు ప్రసారము గావింపబడిన గేయములను

కూడ కొన్నింటిని రేడియో సెట్టు ముందర కూర్చొని తొందర తొందరగా వ్రాసికొన్నాను. ఈ భారమును నా యర్ధాంగి కూడ కొంతవరకు వహించి నది. తెలంగాణమున ఎనిమిది మండలము లందును, ప్రతి మండలమున కొక తాలూకా చొప్పున తిరిగి అముద్రితములగు గేయము లనేకము సేకరించి నాను. ఈ యాత్రలందు పడరానిపాట్లు పడవలసివచ్చినది. అసలే తెలంగాణము వెనుకబడిన ప్రదేశము. ప్రయాణసౌకర్యములు పల్లెలందు లేనేలేవు. పెక్కు మారులు పదయాత్రలు తప్పవయ్యెను. బండి ప్రయాణము రాళ్ళరప్పల బాట లందును, ఎగుడు దిగుడు లందును కాలి నడకకన్న కష్టముగా తోచెడిది. కొన్ని చోటుల భయమువలనను మరికొన్ని తావుల సిగ్గువలనను పల్లీయులు పాటలు పాడెడువారు కారు. వారి నెంతయో బతిమాలవలసి వచ్చెడిది. వారు పనిపాటలందు నిమగ్నులై పాడు చున్నప్పుడు ఒకప్పుడు వారికంట బడకుండ దాగి యుండియు, మరొకప్పుడు వారి యెదుటనుండియు తొందరగా వ్రాసికొను చుండెడువాడను. ఒకగ్రామమున సేకరించిన పాటలు మరియొక గ్రామమున నేను పాడి వినిపించి యచటి వారికుత్సాహము కల్పించి వారిచే క్రొత్త పాటలు పాడించి వ్రాసికొంటిని. కొన్ని ప్రదేశములకు రేడియో సెట్టునుకూడ వెంట నిడుకొనిపోయి ఆలిం డియారేడియో వారు ప్రసారము చేయు పాటల నాయా గ్రామీణులకు వినిపించి మీపాటలుకూడ రేడియోలో ఇదేవిధముగా పాడబడునని వారిని బులిపించి, ఆశ చూపించి పాటలు పాడించితిని. కొందరికి ప్రాతగుడ్డ లిచ్చి, కొందరికి పొగాకు చుట్టలనిచ్చి, మరికొందరికి కల్లు పోయించి, ఇంక కొందరికి పైక మిచ్చి పాటలు పాడించితిని. పాటలు సేకరించుటకు కొన్నిచోట్ల అన్యాయ మునకుగూడ ఒడికట్టితిని. చేసిన పాపము చెప్పుకొనిన పోవు నందురు. కొన్ని గ్రామముల పల్లీయులు బతిమాలినను, ఏమిచ్చినను పాడని వారిని గ్రామాధి కారుల చేతను, పోలీసు ఉద్యోగుల చేతను బలవంతముగా పట్టి తెప్పించి కొట్టించి కూడ - పాటలు పాడించితిని. వ్రాసికొన్న తరువాత నేను చేసిన యన్యాయమున కేడ్పువచ్చెడిది. అటు తరువాత వారలిండ్లకు పోయి క్షమాపణము వేడుకొని చేతనైన యుపకృతిని చేసితిని. నాయదృష్టవశమున నా సహాధ్యాయులైన మిత్రులెందరో ఆయాజిల్లాల యందు రెవెన్యూ పోలీసు శాఖలం దున్నతోద్యోగులుగా నున్న వారందరును నాకు తోడ్పడిరి. గ్రామాధి కారులు, ఆయా పాఠశాలలందు పనిచేయు ఉపాధ్యాయ వర్గము,

మిత్రులు, బంధువులు, ఎందరో తోడ్పడిరి. పోవుటకు వీలుకాని చోట్ల కుత్తరములు వ్రాసి మిత్రుల వలన గేయములు సేకరించు కొంటిని. నేను సేకరించిన గేయములను ప్రత్యేక సంపుటములుగా ప్రకటింప గలను. అప్పుడే గేయ మెచ్చట సేకరించినది, ఎవరు పాడినది, ఎవరెవరు నాకు తోడ్పడినది విపులముగా మనవి చేసికొందును. జానపదగాయకభిక్షుకులు Professionals మాత్రము కోరినంతనే పాడి వినిపించెడువారు. వారికి కావలసినది పిడికెడి బిచ్చము, కల్లునీళ్ళకు కావలసిన రాగి డబ్బులు, ప్రాత వస్త్రములు. నా యీవివలన వారి జోలెలు నిండకున్నను, తమ యెదలం దూరిన యమృతవాక్కులతో నా పాటల జోలెను మాత్రము పూటిగా నింపినారీ యల్పసంతోషులు. కాని, వీరితో గొప్ప తిప్పలు పడవలసి వచ్చినది. తమ ఫొటోలు తీయనిచ్చెడివారుకారీ దరిద్రనారాయణులు. ఫొటో తీసినచో ఒడలు చిక్కిపోవుననియు, కంఠమాధుర్యము చెడిపోవుననియు వీరి నమ్మకము. ఐనను పడరాని పాట్లుబడి వారి బొమ్మలు తీయించినాను. అముద్రితములగు పల్నాటివీరుల కథలు మున్నగువానిని మద్రాసు ప్రా. పు. భాండాగారమున చదివి నోట్సు వ్రాసికొంటిని. ఆయా చారిత్రక విశేషములను శాసనములను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి వలన నెరింగితిని. నాకన్న పూర్వమీ రంగమున కృషిచేసిన వారి వ్రాతలన్నియు చదివినాను. నా కుపకరించినవాని నన్నింటిని గ్రంథమున పేర్కొని యున్నాను. ఇంత కష్టము పడినందులకు నాకత్యంత సంతోషమును కూర్చున దేమన ఈ రంగమున చెప్పుకొనదగినంత కృషి చేసిన వారిలో నేనే ప్రథముడను. ఈనా కృషి జనాదరణము గాంచి మరి కొందరు పరిశోధకు లీమార్గమున పరిశ్రమించినచో నేను ధన్యుడ నగుదును.

మన భాషా సారస్వతముల యారంభస్థితిని క్రమ పరిణామమును గూర్చి ఇప్పుడిప్పుడే పరిశోధనములు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్టసాహిత్యమునే యాధారముగా చేసికొని ఇట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేలవిడిచిన సాముగును. జానపదుల భాషా సారస్వతములను బాగుగా పరిశీలించినచో మన యారంభస్థితి కొంతకు కొంత తప్పక గోచరించును. జానపదసాహిత్యము శిష్టసాహితీసౌధమునకు పునాదివంటిది. ఈనాడీ రెండింటి యందును ఒకదాని ప్రభావము మరియొకదానిపై నున్నట్లు స్పష్టముగా కానవగును. వాఙ్మయారంభమునకు జానపదుల మనో

భావములును తొలి నుడుగులును ఆధారమైనటులే శిష్ట వాఙ్మయమున గల నానా ప్రసిద్ధ పురాణేతిహాస ప్రబంధముల కథలు, భావనలు నేడు ప్రచారమందున్న గేయములందు కనబడు చున్నవి. శిష్టకవుల రచనలు మహానదుల వంటివైన జానపదుల గేయములు సెలయేరులవంటివి. రెండింటను జలము సమానము. జలమొక్కటే వివిధ రూపములతో భాసించినట్లుగా, విశ్వజనీనమైన వస్తువు, భావములు, ఉపమానములు మున్నగునవి రెండింటను సమానముగా గోచరించినట్లు భావింపవలయును. అయా ప్రకరణములందు- ప్రత్యేకముగా పౌరాణిక గేయములందు శిష్టసాహిత్యము జానపదసాహిత్యము ఒకదానిని వేరొకటి ఏ తీరుగా ప్రభావితమొనర్చెనో పేర్కొని యున్నాను.

లబ్ధగేయ సారస్వత మంతటిని-అనగా నాకు దొరికిన ముద్రిత గేయములు, అముద్రితగేయములు మున్నగువానిని పరిశోధనా సౌలభ్య మునకై కొన్ని వర్గములుగా విభజించితిని. విషయ విభజనమునకై ఏ యొక పద్ధతి నవలంబించినను, అది సమగ్రము కాజాలదు. జానపద గేయముల నన్నింటిని రెండు మూడు తీరులుగా వర్గీకరింపవచ్చును. ఒక విధముగా నీగేయ సంపద నంతటిని నాల్గు బృహద్భాగములుగా విభదీయవచ్చును. ౧. బాలబాలికా సాహిత్యము. ౨. స్త్రీ సాహిత్యము, ౩. పురుష సంబంధి సాహిత్యము ౪. స్త్రీ పురుషోభయ సంబంధము. కాని యిట్టి విభజనమున పరిశోధనమునకు కావలసినంత సౌకర్యము లభించుట యటుంచి కొంతక్లిష్టత కూడ ఏర్పడును. ఇక గేయములందలి వస్తువునుబట్టి విభజన మొనర్చినచో ౧. పౌరాణికములు - తద్భేదములు. ౨. చారిత్రకములు - అస్పష్టచారిత్రక ములు ౩. మత సంబంధములు. ౪. వేదాంత సంబంధములు సాంఘికములు మున్నగు వర్గము లేర్పడును. ఇటులైనను కొన్ని గేయములీ విభజనమున కందజాలవు. ఇక మూడవ పద్ధతి రసానుగుణముగా విభజించుట. శిష్ట సాహిత్యమున తత్తద్రసప్రధానములుగా కావ్యము లున్నటులే జానపద గేయములు కూడ నా యా రసములకు సంబంధించినవి కలవు. ఈ గేయము లందధిక భాగము శృంగార, వీర, కరుణ, అద్భుత, హాస్య, రసములందు విభక్తమైనను మరికొన్ని గేయములు మిగిలిపోవును. కనుక మొదటనే ఏ యొక పద్ధతి నవలంబించినను సమగ్ర విభజనము జరుగబోదని మనవి చేసితిని. పరిశోధనా సౌలభ్యమునకై పైన పేర్కొనబడిన మూడు పద్ధతుల నవలంబించినచో జానపదగేయసంపద నంతటిని సమగ్రముగా విభజింప

వచ్చును. ఆలంబనము ననుసరించి విభజించినచో ౧. బాలబాలికా గేయములు ౨. స్త్రీలపాటలు, ౩. గ్రామిక గేయములును; వస్తువు ననుసరించి విభజించినచో ౧. పౌరాణికములు, ౨. చారిత్రకములు, ౩. మతసంబంధములు ౪. పారమార్థికములును; రసము ననుసరించి విభజించినచో ౧. శృంగార ౨. అద్భుత, ౩. కరుణ, ౪. హాస్య రససంబంధములును; ఈ విధముగా పదునొకండు విభేదములేర్పడును. ఈ విభాగముల విమర్శనముతోపాటు జానపదగేయముల యుత్పత్తి, వాని లక్షణము జానపదగేయముల ప్రశస్తి, పూర్వసాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపద గేయములను గూర్చిన కృషి మున్నగునవి చర్చింపవలసి యుండును. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వత విషయములు ప్రత్యేకముగా పరిశీలింపదగినవి. అటులే జానపదగేయములందు కానవగు సాంఘిక విషయములుకూడ గనుగొనుట యావశ్యకము. మరియును జానపద గేయములు పాడుచు బిచ్చమెత్తెడు గాయక భిక్షుకులను గూర్చియు, జానపదగేయములను పాడునట్టి పద్ధతిని గూర్చియు పరిశీలింపనగును. కనుక పరిశోధన కనుకూలముగా నా యీ ప్రకరణము లీవిధముగా విభజింపనైనవి. ౧. ప్రథమ ప్రకరణమున జానపదగేయముల పుట్టుపూర్వములు, వాని వ్యాప్తి, వాని లక్షణము, వాని ప్రశస్తి, పూర్వ సాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపద గేయములను గూర్చిన కృషి మున్నగు విషయములుండును. అటుతరువాత ప్రకరణములు ౨ పౌరాణికములు, ౩. చారిత్రకములు, ౪. మతసంబంధములు, ౫. పారమార్థికములు, ౬. స్త్రీలపాటలు, ౭. గ్రామిక గేయములు ౮. పిల్లల పాటలు, ౯. శృంగార గేయములు, ౧౦. అద్భుత గేయములు, ౧౧. కరుణ, ౧౨. హాస్య సంబంధములు, ౧౩. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వత విషయములు, ౧౪. జానపదగేయములందలి సాంఘిక విషయములు, ౧౫. జానపదగాయకులు, ౧౬. జానపదగేయముల వరుసలు ఈ విధముగా మొత్తము ౧౬ ప్రకరణము లేర్పడినవి. జానపద గాయకులను గూర్చి వ్రాసిన ప్రకరణమున నాకు లభించిన గాయక భిక్షుకుల ఛాయాచిత్రములుకూడ చేర్చినాను. ఉపసంహారముగా నాలుగు మాటలు వ్రాసి చిట్టచివరన నాకు తోడ్పడిన గ్రంథముల పట్టికను మరియు అనుక్రమణికను ఇచ్చియున్నాను.

డాక్టరేటు పట్టము కొరకు సాగించిన ఈ పరిశోధనమున కవకాశము కల్పించినవారు డా. సూరి భగవంతంగారు. డా. భగవంతంగారికి పూర్వము కూడ మా విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగులో పరిశోధనము చేయుట కిష్ట

మున్నవారు దరఖాస్తులు పెట్టుకొనవచ్చునన్న నియమముండెడిదే కాని పరిశోధనము చేయుట కనుమతి లభించెడిదికాదు. విశ్వవిద్యాలయమువారి నియమము ననుసరించి రెండుసారులు దరఖాస్తు పెట్టుకొన్నను నాకవకాశము లభించలేదు. డా. భగవంతంగారు విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన తరువాతనే తెలుగులోకూడ పరిశోధనము చేయుట కవకాశము కల్పించినారు. ఆ యవకాశమును వినియోగించుకొన్న వారిలో నేను ప్రథముడను. వారి చొరవతో మా తెలుగుశాఖ పరిశోధనా పుష్టమైనది. వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నా పరిశోధనమునకు దర్శకులై, నా జీవితమునకు మార్గదర్శకులై శిష్యవాత్సల్యము మూర్తీభవించిన మద్గురువర్యులు ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారికి నతులు.

నిండు మనంబు నవ్య నవనీత సమానము పల్కు చంద్రమో
మండల మండనార్ద్రము సుమద్రవ తుల్యము చేత; విప్రులం
దుండడు మా గురున్ త్రికరణోపమితిన్ ప్రతిసేయ ! శిష్యులం
దుండడు నన్ను బోలు మరియొక్కడు రాజకుమార మండలిన్.

ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటకును, పరీక్షకుల యభిప్రాయములు ప్రకటించుకొనుటకును అనుమతి నొసంగిన మా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులగు శ్రీ డి. ఎస్. రెడ్డిగారికిని, శాణోపలములవంటి పరీక్షకులైన శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, శ్రీ గంటిజోగి సోమయాజులు, శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు గారలకును నా నమోవాకములు.

నా పరిశోధన మంతయు నొకయెత్తు, చేసిన పరిశోధనా ఫలితము నీ విధముగా ప్రకటించుకొనుట ఇంకొకయెత్తు. పరిశోధనమున కెంత శ్రమపడితినో ప్రచురణమున కంతకన్న నెక్కుడు కష్టపడితిని. నా గ్రంథమును చూచి మెచ్చి నన్ను ప్రోత్సహించు నుద్దేశముతో హైద్రాబాదు ప్రభుత్వ ముఖ్యామాత్యులు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారు ఈ గ్రంథముసేకాక నేను సేకరించిన తెలంగాణా జానపదగేయము లన్నింటిని ప్రభుత్వ పక్షమున ముద్రించుటకు నిశ్చయించిరి. ఈ యత్నమున నాకు తోడ్పడినవారిలో శ్రీ కాళోజి నారాయణరావుగారును, శ్రీ కపిల కాశీపతిగారును ముఖ్యులు. కాని ఇంతలో ఆంధ్రప్రదేశ మవతరించు కాలమాసన్నమైనది. ప్రభుత్వమే మారిపోవుచున్న సమయమున నిట్టి నిశ్చయము ఫలవంతమగునో కాదో యని శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు గారు,

గ్రంథ ముద్రణమునకై హైద్రాబాదు ప్రభుత్వము వారెట్టి నిబంధనలు లేకుండ నాకైదువేల రూపాయలు సహాయముగా నిచ్చుట కుత్తరువు చేసిరి. ఉత్తరువైన మరునాడు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వము మారిపోయి ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ మవతరించినది. కొంతకాలము తరువాత హైద్రాబాదు ప్రభుత్వాజ్ఞను మన్నించి ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వమువారు నాకైదువేల రూపాయలిచ్చుటకు సమ్మతించిరి. మొదట రూ. ౨౫౦౦ ఇచ్చుటకును అచ్చైన పిదప ప్రభుత్వమునకు నూరు ప్రతు లిచ్చినచో కడమ రూ. ౨౫౦౦ ఇచ్చుటకును అంగీకరించిరి. పూర్వపు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వపు వాగ్దానమును మన్నించి ఈ సాహాయ్య మొనర్చిన ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వము వారికిని ముఖ్యముగా గౌ॥ డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారికిని (నాటి ఆర్థికమంత్రి), విద్యాశాఖామాత్యులు గౌ॥ శ్రీ ఎస్. బి. పి. పట్టాభిరామారావు గారికిని, కృతజ్ఞతలు. ప్రభుత్వము చేయూత నీయకున్నచో ఈ గ్రంథమును నాకై నేను ప్రస్తుతము ప్రచురించుకొనెడువాడను గాను.

ఈ గ్రంథమునకు నూరు రీముల కాగితమును సరసమగు ధరకిప్పించిన సిర్పూరు పేపరుమిల్సు యజమానులగు బిర్లా సోదరులకును వారి ఆఫీసు మేనేజరు శ్రీ భండారి గారికిని మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను.

గ్రంథ మచ్చగునపుడు స్ఖాలిత్యములను తొలగించి దిద్ది తీర్చిన మద్గురు పాదులు శ్రీమదాచార్య రఘునాథ చక్రవర్తి గారికి ప్రణతులు.

ప్రతి శీర్షికకు కావలసిన చిత్రములను సిద్ధమొనర్చి ఈ గ్రంథమున కుచితమగు వన్నెచిన్నెలు దిద్దిన నా మిత్రులు కళాకారులు శ్రీ మడిపడగ బలరామాచార్యులకు నమస్సులు.

పదానుక్రమణికను సిద్ధమొనర్చిన మిత్రులు నాగభూషణ శర్మ, సుప్రసన్న, రామకోటి శాస్త్రి గారలకు కృతజ్ఞుడను.

ఈ గ్రంథమును మిక్కిలి అందముగను తక్కువ ధరకును ముద్రించి యిచ్చిన యువా ప్రెస్ అధిపతులైన శ్రీ చక్రపాణిగారికి కృతజ్ఞుడను.

3-4-685
నారాయణ గూడ
హైద్రాబాదు
9 - 12 - 1958

రచయిత

Prof. G. J. Somayaji M. A.
Head of the Telugu Dept.
Andhra University, Waltair.

"THE author has shown capacity to collect material and interpret it in a scientific manner arriving at conclusions and generalisations which can stand examination. The subject chosen by the candidate for the degree happens to be a fruitful one and though there have been a few predecessors still, there is a lot of material which is well utilised by the candidate. He has analysed the subject under various aspects and his conclusions are all interesting.

Merits of the Thesis

The author has collected a good lot of material.
His analysis and classification is on accepted principles.
He has shown good learning and judgement.
Most of his conclusions can be accepted.

I heartily congratulate the author on his very interesting and voluminous thesis and bless him."

24-2-1956

Prof. N. Venkata Rao M. A.
Head of the Telugu Dept.
University of Madras.

"THE subject of folk-songs in Telugu literature has attracted Telugu Scholars very recently and is therefore a new field of investigation. No doubt there are one or two books relating to this and a few learned articles. But no one has attempted like the candidate of the present thesis, to bring out a complete, comprehensive record of folk-song literature, touching all its different aspects. The division of the work into various chapters is logical and chronological. One notable feature is that some hitherto unknown folk-songs relating to Telangana are included along with illustrations of the folk-song-singers.

The candidate spared no pains in collecting a heavy mass of material. He has also made a thorough study of the subject, discussed the various problems relating to linguistic and literary merits of this type of literature. The candidate depicts his acquaintance with English scholars on the subject and also adheres to the Alankarika School in view of Rasa and tradition.

On the whole the thesis is admirably written. The original material gathered was thoroughly studied and systematically handled, and clearly presented."

2–3–1956

•

Prof. K. Lakshmiranjanam, M. A.,
Head of the Dept. of Telugu,
Osmania University, Hyderabad.

I had the pleasure to supervise the thesis "Telugu Folk-Songs" of Dr. B. Rama Raju, during the various stages of its preparation and am happy to state that it constitutes the apex of research carried out on the subject so far. At a time when "Folk-songs" was not considered a high browed subject by scholars, fit for research, Dr. Rama Raju showed commendable courage and insight in launching upon the subject. Then by industry and patience, he unveiled the treasures of culture, history, social life and human values lying embeded in Telugu Folk-songs. By his systematic and thorough treatment of the subject he raised it almost from dust to a level where scholars need not disdain to work upon it for fear of the classicists. While interpreting the mass of published material on the subject Dr. Rama Raju made a valuable contribution to it by collecting a number of folk-songs of Telangana, so far undiscovered. Dr. Raju's interest extended itself rightly to the class of bards, the street singers, who have kept alive this valuable legacy to the nation. This part of the thesis is a good study in anthropology. The chapter on the richness of the language af folk-songs is suggestive and will open the way for further work on the lines. Shri B. Rama Raju richly deserves the degree of Ph.D. in Telugu conferred on him by the Osmania University.

7-12-1958

విషయ సూచిక

నిర్వాచనము

జనపదమనగా పల్లెటూరు. "ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్మధ్యం విన్ధ్యహిమాగయోః, నీవృజ్జన పదౌ దేశవిషయౌ తూపవర్తనమ్ "౧ జనపదముల యందుండువారు జానపదులు. వారు పాడుకొనెడు పాటలు లేదా గేయములు జానపదగేయములనబడును. వీనినే ఇంగ్లీషులో 'Folk-Songs' అందురు. ఈపదము Volkslied అను జర్మను భాషాపదమున కనువాదము. Folk-Songs జానపదగేయములు Folk-Literature జానపదసాహిత్యము Folk-Lore సాంప్రదాయిక విజ్ఞానము లేదా జానపద వాఙ్మయము అను మాటలన్నియు నాశబ్దభవములే. ఔత్తరాహులగు భారతీయులుకూడ నీవిషయమును తెలుపుటకే 'లోకసాహిత్య' 'లోకగీత్' శబ్దములను వాడుచున్నారు. జానపదులనగా మోటువారు, పల్లెటూరివారు, అనాగరకులు, పామరులు, ప్రాకృతులు, అజ్ఞానులను నర్థము స్ఫురించునని కాబోలు కొందరాంధ్ర పండితులీ గేయములను ఈ సాహిత్యమును తమ యిష్టానుసారముగా వేరువేరు పేర్లతో పిలిచిరి. జానపదశబ్దము ప్రాకృతత్వమును సూచించునన్నచో దానికి పూర్తిగా విరుద్ధార్థమిచ్చునట్టి ప్రయోగమును కలదు "కృతయజ్ఞశ్చమేధావీ బుధోజానపదశ్శుచిః "౨ అని వ్యాసులవారు జానపదులను యజ్ఞము చేసినవారితోడను పండితులతోడను సమానులనుగా నొనర్చిరి. కనుక పైన చెప్పినది విపరీతవాదము. ఇక ఆంధ్రపండితులు, విమర్శకు లేయే పేరుల నీగేయములను పిలిచిరో అటుల పిలుచుటకు కారణము లేవో ఆయాపండితులొనర్చిన నామ

౧ అమరము

౨ భారతము. శాం ౬౩ అ ౪౧ శ్లో. కృతప్రజ్ఞశ్చ. పాఠాంతరము

కరణము లెంతవరకు సమంజసములై యున్నవో తెలిసికొని తరువాత సరియగు నామ నిర్వచనముచేయ యత్నింతము. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారిట్టి వాఙ్మయమును ప్రజావాఙ్మయమనిరి. ప్రజలనగా పల్లెటూరివారు కావచ్చును. పట్టణవాసులును కావచ్చును. విశేషించి పామరత్వదోషము తొలగిపోవునని వారభిప్రాయపడియుందురు. శ్రీ తల్లావఝ్ఝల శివశంకరశాస్త్రి, శ్రీ అడిదము రామారావు ప్రభృతులు పదవాఙ్మయమని పేర్కొనిరి౧ జానపద గేయముల కున్న రెండు మూడు ముఖ్య లక్షణములలో నొకటియగు పద చ్ఛందస్సునే ప్రధానముగా గొని వారిట్టి నామకరణ మొనర్చియుందురు. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు అనాదృత వాఙ్మయమనిరి.౨ నాగరకులు పండితులు లాక్షణికులిట్టి పాటలను తమచెంతనున్న శిష్టసాహితీ నికషములపై రాచి పనికి రానివని యనాదరణ సేయుటవలనను, స్వయముగా శ్రీ శర్మగారికట్టి వాఙ్మయము నెడగల యాదరముచేతను దానిని వారాపేరుతో పిలిచియుందురు. శ్రీ వావిలాల సోమయాజులుగారు గేయరచనలనిరి. ఇవి పద్యములుగా కాక గేయములుగా రచింపబడుటనుబట్టియే వీరీనామమును ఎంచుకొనిరనుట స్పష్టము. చతుర్విధము లగు నాంధ్ర కవిత్వములందిది యొకటి కావున లాక్షణిక మతానుసారముగా శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మధుర కవితలని పిలిచిరి.౩ శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు దేశిసారస్వతమనిరి.౪ మార్గదేశి భేదములతో నొప్పారు మన యాంధ్ర సారస్వతమున నీభాగమంతయు దేశిసారస్వతమున జేరును కావున వారాపేరున బిలిచిరి. శ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి, శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ, శ్రీ చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు, శ్రీ హరి ఆదిశేషువు, శ్రీ తుమాటి దొణప్ప, శ్రీ నేదునూరి గంగాధరం ప్రభృతులుమాత్రము జానపద శబ్దమునే వాడియున్నారు. తార్కిక పద్ధతి నాలోచించి వీనియందేపదము సార్థకమో తేల్చయత్నించుచో నీపేర్లన్నింటికి నతివ్యాప్తియో యవ్యాప్తియో కలుగుచున్నది. ప్రజావాఙ్మయమనెడు మాటనే తీసికొనుడు. ప్రజలు కానివారెవరు ? నాగరకులు పండితులు మాత్రము ప్రజలుకారా ? వారును ప్రజలే. అట్లైనచో పండితులచే పోషింపబడు వాఙ్మయముకూడ ప్రజా వాఙ్మయము కావలసి వచ్చును. కనుక ప్రజావాఙ్మయమనుమాట పొసగదు. పదవాఙ్మయమను మాటను విచారింతము. జానపద కవిత్వము, పదకవిత్వమనుమాట వాస్తవమే.

౧ వ్యాస సంగ్రహము
౨ అమరావతీ స్తూపము
౩ మీగడ తరకలు
౪ కిన్నెర (డిసెంబరు ౧౯౫౩.)

కాని పండితకవులు కూడ రచించిన పదములున్నవికదా! అవికూడ ఈశాఖలో చేరునా? చేరవు. కనుక నిదియును పొసగదు. మూడవది అనాదృత వాఙ్మయ మనుపేరు. ఎవరిచే ననాదరింపబడినందులకు దీనికీపేరు? పండితులచే ననాదరింపబడినందులకా? పండితులాదరించలేదని ఈ పేరిడినచో మరి ఆదరించువారికి సైతము అనాదృత వాఙ్మయమేనా? నూటికొక రనాదరణ మొనర్చినంత మాత్రమున తక్కిన తొంబది తొమ్మండ్రు తామాదరించుదాని ననాదృత వాఙ్మయమందురా? ఆవాఙ్మయమున కాపేరిడిన శ్రీ మల్లంపల్లివారికి మాత్రమది యత్యంతాదరణీయమైనదే కదా! కనుక ఈపేరును పొసగదు. మధుర కవితలనుపేరు లాక్షణిక సమ్మతమైనను దానికె నతివ్యాప్తికలదు. "మధుర కవిత్వంబన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కళికలు, విభక్త్యర్థి దేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీత ప్రబంధములు, చతుర్భద్రికాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగ ఘోష, చతురుత్తరసంఘటనలు, యక్షగానంబుల వెలయుపదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు నుయాలజోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామసుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద, ద్విపద త్రిపద చతుష్పదాష్టపదలు నివి యాదిగాగల్గునన్నియు" నగును.[౧] పై వానిలో యక్షగానంబుల వెలయు పదములు దక్క తక్కినవాని జేర్చుటకు వీలు లేని రచనలగూడ మధుర కవితలనుట పొసగదుకదా! ఇటువంటిదే దేశి సారస్వతమనుపేరు. దీనికి సైతమతి వ్యాప్తి కలదు. జానపద సాహిత్య మంతయు దేశిభాగమున జేరును. నిజమేకాని దీని వెనువెంట నా విభాగమున పాల్కురికి సోమనాథునివంటి పండిత ప్రకాండులు రచించిన పండితారాధ్య చరిత్రము, బసవపురాణము, గోన బుద్ధారెడ్డి విరచితమగు రంగనాథ రామాయణము మొదలగు కావ్యములనేకములు చొచ్చుకొనిపోవును. కనుక నీపేరును పొసగదు. ఇటుల నాయాపండితులిడిన పేరుల త్రోసిరాజనుట వారు పొరపడినారనుటకుగాదు. వారివారి యుద్దేశముల ప్రకారముగా వారిడిన పేర్లు సరియైనవే. ఆ వాఙ్మయమునకున్న న్యూనతను తొలగించి సామాన్య ప్రజానీకమునకు సంబంధించినదని చెప్పుటకే ప్రజావాఙ్మయమని యొకరు పేరిడిన మరియొకరు జానపద సాహిత్య ముఖ్యలక్షణములలో నొకడగు

౧ లక్షణదీపిక లోనిదని శ్రీ వేటూరివారు

ఛందము నాధారముగాకొనియును, మరియొకరు పద్య కవిత్వమునకన్న పద కవిత్వము భిన్నమైనదని చెప్పుటకు పదసాహిత్యమనియు పిలిచిరి. ఒకరు పండితులనాదరించుటజేసి యశ్రద్ధవలన గలిగిన హానికి నొచ్చుకొనియు వారికి స్వయముగా నా వాఙ్మయమునెడగల ఆదరాభిమానముల సూచించుటకు 'అనాదృత వాఙ్మయ' మనిన నింకొకరు మన పూర్వులైనవారు రచించిన చతుర్విధ కవిత లందుజేరిన మధుర కవితలో నీగేయభాగమంతయు నిమిడిపోవుటచే లాక్షణిక సమ్మతిననుసరించియు తక్కిన మూడు తీరుల కవిత్వముల (ఆశు, చిత్ర, విస్తర)తో బాటుగా దీనిగూడ గద్దె నెక్కింపదలచియు "మధురకవితల"ని పిలిచిరి. మరియొకరిది సంస్కృత సాహితీ విపణి వీధులనుండి యెరవు దెచ్చుకొన్న మార్గసాహిత్యమునకన్న భిన్నమనియు దేశవాసుల మనోభావములు దేశీయ భాషలో (జాను తెనుగులో) దేశిచ్ఛందములో చెప్పబడినవగుట సిసలైన సారస్వతమదియేయను గౌరవముతో దేశిసారస్వతమనిరి. కనుక వారివారి యభినివేశములకొలది దిద్దబడిన పేరులు వారి వ్యవహారమున సమంజసముగా నుండుటయేగాక వారి ముఖ్యోద్దేశములను పాఠకుల హృదయములవరకు మోసికొని వచ్చుటయందును సఫలములైనవి. కాని ఒకే లక్ష్యమునకిన్ని పేర్లుండుట ఒక్కొక్క రొక్కొక విధముగా పిలుచుట పాఠకులకు కొంత క్లేశము కలుగక తప్పదు. ఇట్టి క్లేశమును దూరిమొనర్చి సాధారణమైనట్టిదియును, అన్ని విధములుగా తగినట్టిదియును సంపూర్ణముగా సార్థకమైనట్టిదియును నగు పేరొకటి యుండవలయును గదా! ఒక విషయమును నిర్వచించుటకు తోడ్పడు పద్ధతులలో వ్యతిరేకమున చెప్పుటయొకటి. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు పండితులచే ననాదరింపబడినందులకీ వాఙ్మయమును అనాదృత వాఙ్మయమన్నట్లే దీనిని "శిష్టవాఙ్మయభిన్నమని" కూడ చెప్పవచ్చును. పదసాహిత్యమనుచో పండితులచే రచింపబడినవియును, పల్లెలందును ముఖ్యముగా పామరులందును వ్యాపించనట్టి శిష్టగేయములు, అన్నమాచార్య, క్షేత్రయ, త్యాగరాజ, సారంగపాణి, విరచితములైన కీర్తనల నీయావరణమునుండి తొలగించుటకు 'అర్థవదధాతురప్రత్యయః ప్రాతిపదికం' అని చెప్పుకొన్నట్లు "నేతివాద" పద్ధతి నవలంబింపవలయును.

సార్థకమగు నొకపేరు పెట్టుటకు పూనుకొనవలయునన్నచో నా విషయముయొక్క ప్రధానతత్వమును పరిశీలించవలయును. తత్వము లక్షణముల కూడలివలన స్ఫురించునట్టిదే యైనను ఒక్కొక్క లక్షణముకన్న దాని

పరిధి విస్తృతమని యెఱుగుట యత్యావశ్యకము. ఒక విషయమునకున్న ముఖ్య లక్షణములబట్టి దానికి నామకరణము చేయవలయునన్న నొక్కొక సమయమున వివాదములేర్పడును. ఒకరొక లక్షణము నంగీకరించిన మరొక రింకొక లక్షణమునకు ప్రాధాన్యమొసంగెదరు. రెండు మూడు ముఖ్య లక్షణములు సమానప్రాధాన్యము గలిగినచో నప్పుడింతకన్న గొప్పచిక్కు సంభవించును. తత్వమందా చిక్కులుండవు. కనుక వస్తుతత్వము నాధారముగా గైకొందుమేని సులభముగా నావస్తువునకును తదితరములకును గల భేదము తెలిసిపోవును. ఆదృష్టితోచూచిన కవిత్వమంతటిని రెండు పెద్ద భాగములుగా చేయవచ్చును. ౧ ఒకటి చేతనాకృతము. రెండవది యచేతనాకృతము. ఈ రెండును పరస్పర భిన్నములు. ౨ ఒకటి భావుకుడైన కళాకారుని ప్రయత్నమున దిద్ది తీర్చబడినది. రెండవది జానపద సృష్టి. మఱియు నప్రయత్నముగా నొకనోటినుండివెడలి తనకుతానే రూపుదిద్దుకొన్నట్టిది. ఒకటి కళాత్మక కవిత్వము, ఏకకర్తృకము. రెండవది అజ్ఞాతకర్తృకమో లేక సామూహిక కర్తృకమోయని భావింపనగును. మొదటిది నాగరకతా మందార సౌరభ్య సంవాసితము. రెండవది ప్రావృట్కాలపయోద ప్రథమోదబిందు సంసిక్తమంద మంద పృథ్వీగంధబంధురము. కనుక నిట్టి తత్వమునుబట్టి నామకరణము చేయవలయునన్నచో జానపద శబ్దమే సార్థకముగాదోచును. జనపదములందు మాత్రము పండితులులేరా? వారిచే పోషింపబడు సాహిత్యము కూడ జానపద సాహిత్యమగునా? తక్కిన పేళ్ళకు కలిగినట్టి విప్రతిపత్తి ఈ విధముగా దీనికిగూడ కలుగుచున్నదికదా యందురేమో? అటులకాదు. జనపదమందున్నను పండితుడు నాగరకుడే! విదగ్ధుడే! నగరమందున్నను జానపదుడు పామరుడే. జానపదుడను మాట పామరత్వమును ప్రాకృతత్వమును సూచించును. పామరత్వము నిందార్థద్యోతకమని చింతింప నక్కరలేదు. ఆ పామరత్వమే యాసాహిత్యమునకు భూషణము మరియు నాత్మవంటిది. జానపద

---

౧ "All poetry is divisible into two great classes - that which is manifestly the work of the conscious artist, and that which is not"

English and Scottish Ballads. F. J. Child.

౨ "........the poetry of the folk is different from the poetry of art."

English and Scottish Ballads. By F. J. Child.

సాహిత్యమన పామరుల సాహిత్యమే. ఇది పాండిత్య ప్రకర్షకాని కళా విల సనముగాని లేనట్టిది. మరియు అకృత్రిమమైనదను అర్థమును సూచించును. పాశ్చాత్యదేశములందీ విషయమున కృషిచేసిన పండితులు చైల్డ్, హెండర్ సన్, సీగర్, లామ్సన్, గమ్మేర్, మిల్లర్, గ్రిమ్, మున్నగువారలును, భారత దేశమున నీవిషయమై పరిశ్రమ మొనర్చిన టెంపుల్, గోవర్, ఎల్విన్, కూల్డ్రే, బోయల్, హెమెండార్ఫ్, మున్నగు పాశ్చాత్యులును, దేవేంద్ర సత్యార్థివంటి భారతీయులును 'ఫోక్‌లోర్', 'ఫోక్‌సాంగ్' శబ్దములనే వాడిరి. 'ఫోక్' శబ్దమునకు జానపద శబ్దము భాషాంతరీకరణముగా గ్రహించిరి. జనపద శబ్దమొక జాతి పరముగను, ప్రజల పరముగను, విషయపరముగను వాడ బడును. 'కులానిజాతీః శ్రేణీశ్చగణాన్ జనపదానపి.'౧ ఇంకొకచో జనపద మొక విషయము దేశము, నాడు అను నర్థమునను్నది. 'అత ఊర్ధ్వం జనపదాన్నిబోధగదతేమమ తత్ర మేకురుపాంచాలాః సాల్వా మాద్రేయజాంగ లాఃశూరసేనాః పుళిందాశ్చ' యని ఇటులే మరి కొన్ని జనపదములుల్లేఖింప బడినవి.౨ భారతమందే మరియొకచో "వర్షమైరావతం రాజన్నానా జనపదా వృతమ్, ధనుస్సంస్థే మహారాజ ద్వేవర్ణేదక్షిణోత్తరే"౩ యని కలదు. ఇక జానపద శబ్దమును గమనింపుడు. "దేయం చౌరహృతంద్రవ్యం రాజ్ఞాజాన పదాయతు"౪ "సయథామహారాజో జానపదాన్ గృహీత్వా స్వేజనపదే యథాకామం పరివర్తతే"౫ ఆంధ్ర మహాభారతమున జానపద శబ్దము గ్రామీణు లను నర్థమున కర్ణశకుని దుర్యోధనుల మంతనంబున గాంచనగును.

ఉ. జానపదుల్ పురీజనులు సంతసముం బ్రమదంబెలర్పనీ
దైన శుభోదయంబ హృదయంబుల గోరుచునున్న వారు స
మ్మానమునొంది కౌరవ సమాజము నిన్ను భజింప భూరితే
జోనిధివై వెలింగెదవు సూర్యుని చాడ్పున నీవ యిమ్మహిన్"౬

జానపద గీతములను వానిముఖ్య తత్వమును గురించి విచారించునప్పుడు అనా గరకజాతులను గ్రామీణులను సూచించుటకే పైన పేర్కొనబడిన పండితులు

౧ యాజ్ఞ్యవల్క్య
౨ భార. భీ౯ అ.
౩ భార. భీ౬ అ.
౪ యాజ్ఞ్యవల్క్య.
౫ శత. బ్రా. ౧౪. ౫ ౧.౨౦
౬ భార. ఆర, ౫–౩౪౬

'ఫోక్' శబ్దమునుపయోగించిరి. ఒక పాశ్చాత్య పండితుడభిప్రాయపడినట్లుగ మనముకూడ అత్యంత ప్రాచీనమగు జనపద సంఘముల నూహించుకొన నక్కరలేదు. ఏలయన ఒకనాడు తెలుగునాటి జనపదములందిట్టి వారే నివసించు చుండిరి. ఇప్పటికిని అచ్చటచ్చట నున్న ఆటవికులను, వారుండు ప్రదేశము లను సందర్శించినచో నీ సత్యము మనకు స్పష్టముగా తెలియవచ్చును. ఆ జన పదములందు పండితులుండరు. అచటి వారందరును నాగరకత లేనివారే. వారిది సామూహిక జీవనమే కాని వైయక్తిక జీవనము కాదు. అందరకుగల సుఖ దుఃఖములు, జీవిత సమస్యలు, అనుభూతులు, సమానములు. ఆ సమష్టిజీవనము గడుపునట్టి వారి జీవితావసరములందొక వ్యక్తికి మరియొక వ్యక్తికి గాని, ఒక కుటుంబమునకు (లేదా జాతికి) మరియొక కుటుంబమునకుగాని, భేదమేమియు నుండదు. ఆ సంఘమందలి వ్యక్తులందరికిని ముఖ్యావసరమగు ఆహారోత్పత్తి యెడ తక్కిన జీవితావసరముల యెడ ప్రత్యక్ష సంబంధమేకాని మనకున్నట్లితర మధ్యస్థమగు వృత్తులులేవు. మన కనీసపుటవసరములే వారి ముఖ్యావసరములు. వ్యక్తిగత మేధాసంపత్తి యందంతగా చెప్పుకొనదగిన వ్యత్యాసములేదు. చదువు సంధ్యలు లేవు. జానపదగేయ నామకరణమున కిటువంటి సంఘము లేదా జాతి గల జనపదముల నూహించుకొనవలయును.౨ ఇది యంతయు నూహగాన మందురేమో! అటులకాదు. ఇది కేవలము సంపూర్ణనాగరకత నలవరించుకొన్న దేశముల కన్వయించుమాట. ఇంగ్లాండు వంటి నాగరక దేశములందిట్టి ప్రాకృత జనము ప్రస్తుతము మృగ్యమైపోయినది. అచటి యాదిమవాసులు మున్నుగువారు నాగరకులై నవీననాగరకతా సంపన్నులై, విద్యావేత్తలై, విజ్ఞానసంపన్నులై పోయినందున నిట్టి పురాజనపదములూహింప వలయునేగాని మన భారతదేశ విషయమున నిట్టి ఊహగాన మవసరములేదు. భారతదేశమున నింకను అట్టి జాతులున్నవి. అట్టి జనపదములున్నవి.

---

౧ "Folk is a large word. It suggests a whole nation, or at all events a huge concourse of people. Let us abandon it, then, for a moment, and think rather of a small tribal gathering assembled, in very early times..........."
English and Scottish Ballads. F. J. Child.

౨ It requires a combined effort of the reason and the imagination to conceive a poet as a person who cannot write, singing or reciting his verses to an audience that cannot read,
English and Scottish Ballads.

ఉత్తరమున హిమాలయముల నుండి దక్షిణమున కన్యాకుమారి వరకును తూర్పున ఆఫగనస్థానమునుండి పడమట బర్మా వరకును మనకీ జనపద ములును జానపదులును గానుపించెదరు. ఇంత ఎందులకు? ప్రత్యక్ష నిదర్శన మునకై తెలుగు వారైన కొండరెడ్లును (The Reddis of Bison hill) చెంచు వారలును, మన్నెప్రాంతముల నున్నారుగదా! మనకు వీరున్నట్లే తక్కిన జాతుల వారికిని ఇటువంటి వారేయున్నారు. వారి వారసులమే మనమందరమును. అటు వంటి యనాగరకుల నోటినుండి వెలువడిన గీతమే జానపద గీతము. పైన పేర్కొనబడిన పాశ్చాత్య పండితాభిప్రాయమున Folk అనుపదమున కిట్టిజాతిని సూచించు అర్థమేకలదు. ఇంతకు తేల్చుకొనదగిన దేమన మానవుడు నాగరకతా సౌధనిర్మాణమునకు పునాదులు త్రవ్వునప్పుడు అప్రయత్నముగా ననాలోచితముగా నాతని నోటినుండి వెడలిన పృథ్వీగంధసంవాసితములైన మాటలు గంధవహుడు నడచినబాటలందు పాటలై నడచి దేశపరిభ్రమణమున నొకచోవిరిగి మరియొకచో తరిగి ఇంకొకచోపెరిగి జానపద గేయమయ్యెను. దీని కర్తృత్వము మున్నగు నవి తరువాత విచారింపనగును. భారతదేశమందన్య భాషలలో నీ విషయమై పరి శోధన మొనర్చిన వారు కూడ ఇట్టి యర్థమిచ్చునట్టి శబ్దములనే వాడియున్నారు. ఎల్విన్ మహాశయుడు తన గ్రంథమునకు "ఆటవిక గీతములు"౧ అని పేరిడెను. బ్రజభాషయందు పరిశోధన చేసిన డాక్టరు సత్యేంద్రుడు 'లోకసాహిత్యమ'ని ౨ పిలిచెను. రామనరేశ త్రిపాఠియను పండితుడు తన గ్రంథమునకు 'గ్రామ గీతము' లని పేరిడెను. ఇటువంటి పేర్లు పెట్టుటలో నీ పండితులందరును ఆ సాహిత్యము యొక్క తత్వమునే ఆధారముగా గొనిరి. కనుక మన తెనుగు భాషయందు జానపద సాహిత్యమను పే రా సాహిత్యతత్వమును సూచించునదై సార్థకముగా నుండునని నాయభిప్రాయము. ఇదిగాకను పెక్కుమంది ఈ పేరు తోడనే ఆసాహిత్యమును పిలుచుచున్నారు. ఇప్పటికే ఆపేరునకు కొంత ప్రతిష్ఠ కలిగినదనవచ్చును. దీనితో తృప్తి గలుగనిచో కనీసమింకొక సాకు చెప్పుకొన వచ్చును, ప్రయోగ ప్రవాహమునబడి లక్షణ విరుద్ధములగు శబ్దములెన్నియో సాధువులగుట మనమెరుగనిదికాదు. అటులనే జానపద శబ్దముకూడ ప్రయోగ ప్రవాహమునబడి సాలగ్రామమై పోయినదనుకొనవచ్చును. కనుక నామకరణ-నామ నిర్వచన చర్చనింతటితో విడిచి తక్కిన వివరములకు పూనుకొందును.

---

౧ Songs of the Forest, V, Elwin ౨ బ్రజలోక సాహిత్యకా అధ్యయన్

Folk-Songs, Folk-literature, Folk-lore అను మాటలకు జానపద గీతములు, జానపద సాహిత్యము లేదా జానపద సారస్వతము, జానపద వాఙ్మయము లేదా సాంప్రదాయిక విజ్ఞానమను మాటలను వాడుట పరిపాటి. కొందరు జానపద సాహిత్య, జానపద వాఙ్మయముల కభేదము పాటించుచున్నారు. వాఙ్మయశబ్దము సాహిత్య శబ్దమునకన్న విస్తృతమైనదని గమనింపవలయును. సాంప్రదాయిక విజ్ఞానమనగా Folk- lore. Folk-lore శబ్దకల్పనము W. J. Thoms అను నాతనిచే క్రీ. శ. ౧౮౪౬ ప్రాంతమున జరిగినదట. ౧ సాంప్రదాయిక విజ్ఞానమనగా నాగరక జాతులందుండు అనాగరక సంఘములవారి, కేవలము ఆచార వ్యవహారములు మరియు మూఢ విశ్వాసములని మొదటి నిర్వచనము. తరువాత రానురాను ఆ శబ్దార్థము మరింత విస్తృతమైనది. ఆంగ్లేయ నృశాస్త్ర వేత్తలగు (Anthropologists) Tylor' Frazer ప్రభృతుల పరిశోధనా ఫలితముగా నేటికది మరింత విశాలమైనది.౨ ప్రస్తుతము కృషీవలురకు సంబంధించిన కళలు, వృత్తులు మున్నగునవి కూడ సాంప్రదాయిక విజ్ఞానమున చేరిపోయినవి. వీరందరికన్న ముందుగా జర్మను దేశమున గ్రిమ్ సోదరులు క్రీ. శ. ౧౮౧౨ ప్రాంతముననే ఈ విషయమై కొన్ని గ్రంథములు ప్రకటించిరి.౩ సారాంశమేమన జానపద వాఙ్మయమున (Folk-lore) జానపదుల విజ్ఞానమంతయు వచ్చి చేరుననుట. దీనిలో జానపద కథావాఙ్మయము, మూఢ విశ్వాసములు, ఆచార వ్యవహారములు, మంత్రతంత్రములు, శాస్త్రవిజ్ఞానము అనగా భౌతిక పారమార్థిక విషయములపై జనపదవాసుల పరిజ్ఞానము, వారి భావములు, పొడుపు కథలు, సామెతలు, వినోదములు, వేడుకలు, ఆటలు, మున్నగు పెక్కు విశేషములు చేరును. దానినుండి మంచి చెడుగులు గ్రహించగలవారు వేరుగానున్నారు.

---

౧ The word was coined by W. J. Thoms in 1846 to denote the tradition, customs and superstitions of the uncultured classes in civilized nations.

౨ " Folk-lore includes what was deliberately excluded in the early definition, popular arts and crafts, ie, the material as well as the intellectual culture of the peasantry. The Encyclopaedia Britannica. W. R. H. "

౩ (a) Kinder-Und Hansmarchen. (1812)
(b) Deutche Mythologie (1835)

వారే సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు (Socialogists) మరియు నృశాస్త్రవేత్తలు (Anthropologists) మనకు గూడ వారికుండవలసిన దృష్టియవసరమే యైనను మనమిచ్చట ప్రధానముగా కళాత్మకదృష్టిగలవారమని మనవి. వాఙ్మయమునకున్న ఇట్టి విస్తృతార్థము ననుసరించి మనము చర్చించు విషయము జానపద వాఙ్మయము కాజాలదు. ఇక రెండవ పదము జానపద సాహిత్యము (Folk-literature) అనునది. కొందఱు సాహిత్యశబ్ద మీ విషయమున ప్రయోగింపగూడదందురు. కేవలమది శిష్టుల రచనములకే ప్రయోగింపబడవలెనందురు. ఈ యభ్యంతరము పూర్తిగా మడికట్టుకొని సాహిత్యము కేవల పండిత జన పూజాద్రవ్యముగా భావించు వారి సొంతమని నా మనవి. సాహిత్యతత్త్వ విచారమున అప్రయత్న శిల్పమే జానపద సాహిత్య ముఖ్య తత్త్వమని గుర్తించినప్పుడది ప్రయత్నముతోగూడిన శిల్పముగల సాహిత్యముతో పోటీ పడుటకువచ్చుచుండుటలేదు. మన యుద్దేశముకూడ నీ రెంటికి స్పర్ధ కల్పించుట కాదు. అచేతనాకృత శిల్పమే చేతనాకృతశిల్పముకన్న మొదటిదని తెలిసికొనుటయే కాని దానిని మించినదని గాని దాని కన్న గొప్పదని చెప్పుటగాని ఉద్దేశము కాదు. అచేతనాకృతశిల్పమైన కవిత్వము ప్రథమ దశయని భావించుటలో ఆక్షేపణ ముండబోదు. చేతనాకృతశిల్పమైన కవిత్వమనంతర దశలో వచ్చినదనుట సహేతుకమేకదా ! ఐనను ఇది విషయాంతరము. సాహిత్యమున వివిధ రచనా ప్రక్రియలు చేరియుండుట మన మెరిగిన విషయయే. అటులనే జానపద సాహిత్యమున యక్షగానములు, దాసరి భాగవతములు, హరికథలు, బయలాటలు, చిందు భాగోతముల వంటివిచేరును. ఈ విషయములగురించి నామమాత్రప్రసక్తియేగాని లోతులకు దిగి విమర్శింపబూనుట నేను పెట్టుకొన్న పనికాదు. నా పరిశోధనా విషయము కేవలము జానపదగీతములు, పల్లెపదములు, లేదా పాటలు.

జానపద గేయలక్షణము - ఉత్పత్తి

జానపద గేయ లక్షణములగూర్చి విచారించుటకుపూర్వము దాని "పుట్టుపూర్వములు" విచారించుట ముఖ్యము. ఏలయన లక్ష్యమున్నగదా లక్షణముల చర్చ. శిష్టసాహిత్య విషయమునగూడ నింతియ. వైయాకరణులు, ఆలంకారికులు మున్నగు లక్షణకర్తలందరికి పనికలిగినది కవియో రచయితయో తొలుదొలుత తన పని తాను చేసినతరువాతనే. పద్యమునకన్న ముందుగా పదము

(పాట - గేయము - గీతము) పుట్టినదని పెక్కురు సాహిత్య మీమాంసకు లభిప్రాయపడిరి. "సంతోషం కలిగినప్పుడు ప్రథమ మానవుడు చిందులు వేస్తూ కూనరాగాలాపనముతో సామాన్య పదకవిత్వము ప్రారంభిస్తాడు గాని, సంస్కృతీ భూతమైన పద్య కవిత్వం మొదలుపెట్టడు. అందువల్లనే సాహిత్య వేత్తలు పద్యంకన్నా పదమే మొదట ఏసారస్వతంలోనైనా ఉద్భవిస్తుందనటంలో ఏకీభవించారు. అదేవిధంగా మన భాషలోనూ ప్రథమంలో పద సాహిత్యము జన్మించి ఉంటుంది."౧ "నాగరకత ప్రారంభంలో నాట్యము పుట్టింది. మనుషులు పగలంతా కష్టపడి రాత్రి నలుగురూ ఒకచోట ఉల్లాసముగా కాలము గడిపేటప్పుడు నాట్యము ప్రారంభమవుతుంది. క్రమేణ కూనరాగము బయలు దేరుతుంది. ఆ తర్వాత మనస్సులోమాట బయటికి అనేటప్పుడు లయ యేర్పడుతుంది. ఆ శబ్దజాలము పాట ఔతుంది. కొద్దిమంది సాహిత్య తత్వ వేత్తల మతము మరొక విధముగా కనబడుతుంది. మనుషులు పని పాటలు చేసేటప్పుడు కష్టము కనబడకుండా ఉండడముకోసము అప్రయత్నముగా కూని రాగాలు తీయడము ఏమోమాటలు లయతో అనడమూ సంభవిస్తుంది. పడవలాగే వాళ్ళూ, కళ్లాలదగ్గర పనిచేసేవాళ్ళూ, బండ్లు లాగేవాళ్ళూ, వడ్లు దంపేవాళ్లు, పిండి విసిరేవాళ్ళూ, పాటలు పాడడము వింటూనే ఉన్నాము. ఆ విధముగా పాటలు ఏర్పడుతవి. ఏది సిద్ధాంతమయినప్పటికీ, కవిత్వము కష్టనివారణకో ఉల్లాసముకో ఉదయ మవుతుంది."౨ జానపద గేయ నిర్వచన సందర్భమున దాని ప్రధాన తత్వమును గురించి వివరించునప్పుడు జనపదములందున్న యనాగరక జనమును గూర్చి కొంత మనవి చేసియుంటిని. అట్టి యనాగరక జన హృదయమునుండి వెలువడినదే జానపద గీతము. పై యిరువురి యభిప్రాయమిదియే. ఈ విషయమై పాశ్చాత్య విమర్శకులేమనిరో గమనింతము.

"Opposed to that memorial and prophetic dreamer on the peak there is seen, in the primitive stages of poetry, and in certain survivals, a throng of people without skill to read or write, without ability to project themselves into the future, or to compare themselves with the past, or even to range their experience with

---

౧ 'ప్రతిభ' జూలై ౧౯౪౦ వావిలాల సోమయాజులుగారు 'గేయ రచనలు - ప్రాచీనులు' అను వ్యాసము

౨ 'వ్యాస సంగ్రహము'న పద కర్తలను వ్యాసము. తల్లావజ్ఝల శివశంకర శాస్త్రిగారు.

the experience of other communities, gathered in festal mood, and, by loud song, perfect rhythm, and energitic dance, expressing their feelings over an event of quite local origin, present appeal and common interest."౧ ఇదే యభిప్రాయ మింకొకపండితుడు వెల్లడించెను. పైన పేర్కొనబడినట్టి సంఘమొక యుత్సవకాలమున నొకచో గూడును. అటుపైన " Different members of the throng, one after an other, may chant each his verse, composed on the spur of the moment and the sum of these various contributions makes a song. This is communal composition, though each verse taken by itself, is the work of an individual. A song made in this way is no man's property and has no individual author. The folk is its author.

" One begins the song, another follows, and so on till the result of this act of strictly communal composition is a piece of verse which, in some instances, is retained in the memory and achieves a more or less permanent local reputation. Every body has heard children engaged in the communal composition of satirical rhymes ".

" The origin of poetry, like the orgin of language, lies too far back for us to find. The singing, dancing throng, with its few rude staves, primitive as it seems, in comparison with the multi-fariousness of artistic literature, must still be very far from primitive in the literal sense "౨

జానపద గేయోత్పత్తి విషయమై పాశ్చాత్య పండితులందు పెక్కువాదములు బయలుదేరినవి. కొందరేక కర్తృత్వమనిన మరికొందరు పండితులు సామూహిక కర్తృత్వమును బలపరచి సిద్ధాంతీకరించిరి. " Thus Grimm's famous apophthem " a folk song composes itself " is not after all a piece of misty emotionalism but represents the hard commonsense facts of the case "౩

అని విజ్ఞులు తీర్మానించిరి. సారాంశమేమన ఆదిమ మానవుడు సుఖమో దుఃఖమో యనుభవించినప్పుడాతని యుద్విగ్న హృదయమునుండి లయాన్విత

---

౧ The Popular Ballad. F. B. Gummere.

౨ By G. L. K. in, " English and Scottish Ballads " of F. J. Child.

౩ The Encyclopaedia Britannica, Ralf Vaughan Williams, Mus. Doc.

మగు గేయమో గేయపాదమో వెడలుననియు అదియే యితరుల నోటబడి తరిగి పెరిగి స్వయంభువుగా నుండునని యనుకొనవచ్చును. ఇది సంభవమేనాయని శంకింపబనిలేదు. భాషా శాస్త్రవేత్తలు కొన్నికొన్ని శబ్దముల పుట్టువును గూర్చి యిట్టివే సిద్ధాంతములు చేసిరి. 'నాయన' 'నాగలి' 'పుల్ల' శబ్దము లెవరు సృజించినారు? ఎవరైన చెప్పగలరా? సామూహిక కర్తృత్వమే యిట్టి శబ్దములకు కారణము. భాషాశాస్త్ర విషయమున నిట్టిది యంగీకరించినచో నిక జానపద గేయములగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇట్టి పాటలు నేటికిని ఆటవిక జాతులందు హెచ్చుగా మనకు లభింపగలవు. మన కొండరెడ్లను గూర్చి పరిశోధన మొనర్చిన యొక పాశ్చాత్య నృశాస్త్రవేత్త ఆ ప్రాకృత బాలబాలికలు పాడిన తెలుగు పాట నొకదాని నింగ్లీషు భాషలో ననువదించి గ్రంథస్థమొనర్చినాడు. దాని మూలమా గ్రంథకర్త చెంత నుండి యుండును. "Children playing on flutes and singing snatches of songs that are artless and a few phrases repeated again and again."

" On the hill the long tailed monkey
In the valley stalks the tree-bear
The bear with the tail
Along the stream-bed runs the monkey
The monkey without a tail.
Ants and masquitoes girding their loins
Stormed the house of the sugar-goddess
Mutyal amma, the village mother
Joined in the raid on the sugar-goddess
Victory won, they returned
See the stars
See the sun
The day is dawning
The sun is rising
The bright light comes
The brilliance comes. " [1]

ఇదే గ్రంథమున వారి సాంఘిక జీవనము ఆచార వ్యవహారములు పెండ్లి పేరంటముల గూర్చి వ్రాయుచు నొకపెండ్లి నిర్ణయములో నిరుపక్షముల వియ్యాలవారు సంవాదరూపముగా పాడిన పాటననువదించినాడు. విస్తర ఖీతి

[1] The Reddis of the Bison Hills. By Haimendorf. Page 112.

వలనను, అది మూలము గామియును ఇటనుదాహరింపను. ఈ పరిశోధకుడే మన చెంచువారల గూర్చి యొక గ్రంథమును వ్రాసినాడు. దానిలో నొక బాలికల జట్టు చేసిన నృత్యమును సంపూర్ణముగా నభివర్ణించుచు వారు నృత్యమొనర్చు నప్పుడు పాడిన తెలుగు పాటను ఇంగ్లీషులిపిలో వ్రాసినాడు. ఆపాటనే నేను తెలుగు లిపిలో నుటంకింతును.

కొండన్న మాదన్న నారికేళో (Two Brothers who live in the sky)
వేటపోయ్యే రాములు నారికేళో
బంగారి Pasela ,, (Shoes)
బంగారి బొడ్లెబాకు ,,
పిడికెడు వడ్లుతీసి ,,
కొనగోరవాలిచె ,,
చిక్కుడు పువ్వులు ,,
సిరిగె తోమి ,, (కుండ)
కొనగోరబియ్యమొలిచె ,,
మాచేత పోఁచేసిరా ,,
అమ్మ లావాయమ్మ ,,
నీళ్లైన ఇయ్యవమ్మ ,,
మీ అమ్మ మరదల ,,
నేను ఉండామరది ,,౧

పై పాటయందలి 'కొండన్న మాదన్న' 'పాశెల' "సిరిగె" శబ్దములకాతడే యర్థమును వ్రాసినాడు. ఈ రెండు గేయములును సామూహిక కర్తృకములే. ఆసమూహ మెన్నిమారులైన కూడి ఈ పాటను తిరిగి తిరిగి పాడుచుండును. అటుల పాడుటలో గేయము యొక్క (చతురశ్ర) గతికి నిరోధకములైన పాద ములు అనుకూలముగా మారిపోవుట జరుగును. ఇంకొకమారు యతులు, మరియొక మారు ప్రాసలు ప్రవేశించవచ్చును. ఈ రీతిగా సమూహముల వాడుకలో జానపద గేయములు మెరుగెక్కుట అతిసహజము. గేయములను పాడుకొను సమూహములు ఈ నాటికిని మనకు తారసిల్లుచునే యున్నవి. ఇది సిసలైన జానపద గేయోత్పత్తి కుదాహరణముగా తీసికొనవచ్చును. ఐనను

౧ The Chenchus. By Haimendorf P. 239.

సమూహములే యన్ని జానపద గేయములను తీర్చి యుండుననుట సంభావ్యము కాదు. మెల్లగా సాగు ఎత్తైన వరిగడ్డి బండిపై పండుకొని గొంతువిచ్చెడు యువకుడు, చెఱువు నీట నీదు బఱ్ఱెపై 'సవారి' చేయు గోపబాలుడు, గుడ్డ యూయలకట్టి బిడ్డనూచు తల్లి, కపిలపై నధిష్ఠించి వాలు వెంబడిదిగు తోటమాలి, ఏకాకిగా నేతము ద్రొక్కు రైతు, అల్లగలపాటలు తొలిసారికే పరిణతములుగా రాజాలవు. ఎన్ని మారులో తిరిగి తిరిగి రూపుదిద్దుకొన్న పాటమాత్రమే నిర్భయముగా జానపదులలో ప్రవేశింపగలదు. నాకు జూడగా అనేకములగు ఏల పదము లీరీతిగనే ఆవిర్భవించియుండు ననిపించుచున్నది. సమూహములే వానిని రచించి యుండినచో వానియందలి రాగము తగ్గి లయ ఇప్పటికంటెను బిగువుగా నుండి యుండవలెను. కాని యీ సందర్భమున మరియొక విషయము గమనింప దగినది కలదు. ఈరకపు గేయములు పుట్టుకలో వైయక్తికము లైనను, దేశపరిభ్రమణమందు వరుసగా నొక వ్యక్తినుండి మరియొక వ్యక్తి కందుటలో, అనేక వ్యక్తుల "బొటన వ్రేలి సంస్కారము" ను పొంది మారు చుండును. ఈ మార్పులు వైయక్తికములే యగుటచే సామూహిక గేయముల సౌందర్యము కంటె వీని సౌందర్యము భిన్నముగా నుండునని మనవి చేయుచు జానపద గేయోత్పత్తి చర్చ నింతటితో చాలించి దాని లక్షణముల వివరింప నుపక్రమింతును.

జానపద గేయ లక్షణములు

పై చర్చయందు, ఆదిలో వైయక్తికమే యైనను, క్రమపరిణామమున నితర వ్యక్తుల దిద్దుబాట్లకు లోనై సాగిపోయెడి ఏల పదములవంటి గేయములును, ఆదియందే పలువురి యలంకారమునకు గురియైన జట్టుపాటలును, రెండును కూడ పరిణతదశలో ప్రత్యేక వైయక్తికములు కావని సూచించి యుంటిని. అనగా జానపదగేయమున కొక ప్రత్యేక కవి యుండడన్నమాట. అదియే జానపదగేయ ప్రథమ లక్షణము. కవి లేకయే పదము పుట్టునను మాట పైకి కొంత ఆశ్చర్య జనకముగా నగుపడినను పైన జరిగిన చర్చాసారాంశముగా జానపద గేయమున నెవరేని యొకే ప్రత్యేక రచయిత కంతగా ప్రమేయము లేదనియు, అది సమష్టిసృష్టియనియు కనుక రచయిత పేరు మనకు దానిలో నగుపడదనియు తేల్చుకొనుట కష్టసాధ్యమైన పనికాదు. జానపద గేయములను వినునప్పుడు మన ధ్యానమా గేయ రచయిత వైపు పోదు. దీనికి కారణము

బహుశః స్వయముగా నా 'రచయిత' కు గూడ తన్ను గూర్చి ఇట్టి 'శ్రద్ధ' లేక పోవుటయే యందును. జానపదగేయ రచయిత లందురును మన గుళ్ల గోపురములు కట్టిపోయిన అజ్ఞాత శిల్పుల వంటివారు. వారికి తమ యూరుపేరుల గురించి శ్రద్ధయే యుండదు. ఈ విషయ ప్రసక్తిగల వింతసంఘటన మొకటి వంగదేశమున జరిగిన దానినిచ్చోట నుదాహరించుట యప్రస్తుతము కాదను కొందును.

"Mr. Khitimohan Sen once asked a Baul why is it that they make no effort to preserve the names of the composers of their songs. The elderly Baul, pointing first to the full river where boats were passing under sail and then to the almost dry canal where boats stood on the mud, answered, "Do the boats under full sail leave any trace of their passage? The track of the boat being pushed along the canal is marked plainly in the mud. Which is the simpler and more natural way? Ours is the simple way. The leaving of foot prints is artificial and unimporant."౧

జానపదగేయముల గూర్చి కృషిచేసిన పండితులందరును ఈ గేయమున కొక ప్రత్యేకరచయిత యను వాని లేమిని బలపరచినవారే. ఒకపాశ్చాత్య పండితుడిట్లు నుడివెను.

"Perhaps we might say it is a kind of song not known to have been composed by any one person, a song handed down over the years from singer to singer without aid of print, a song containing within itself some of the character and history and customs of the people who have sung it, a song willing to change along the way of its travel according to the needs or creativeness of any particular singer or group."౨

ఈ మాటలయందు రచయితనుగూర్చియే కాక మరికొన్ని జానపదగేయ లక్షణములును చెప్పబడినవి. ఈ లక్షణముల గూర్చి చర్చించుటకు పూర్వము మరి కొందరు పండితుల యభిప్రాయమును గూడ పేర్కొందును.

"...... Though a man, not a people, has composed them still, the author counts for nothing, and it is not by mere accident, but

౧ The March of India (Mystic minstrels of Bengal) Vol. II No. I. Sept., Oct. 1952.

౨ Animal folk songs for children. Ruth Crawford Seeger.

with the best of reasons that they have come down to us anony-mous."

The proper destiny of its author is inglorious abscurity and its appropriate place is enshrinement in the heart and memory of the people.౧

కనుకనే జానపదగేయము సమష్టి సంపదయై పోయినది. నీరు, గాలి, వెలుతురు వలెనే అది యందరును అనుభవింపవలసిన భాగ్యము. దానిపై నెవర్రో యొకరికే అధికారముండదు. శిష్టసాహిత్యమున నొక రచయిత తన రచనను తనదిగా భావించును. దానిపై నితరుల కధికారముండదు. మార్పు కూర్పు లితరులు చేయరాదు. కాని జానపదగేయ మటులకాదు. అది షణ్ముఖుని వలె పలువురి చేతులలో పెరిగినది. 'జానపద గేయమునకు రచయిత లేడు' అను ప్రవచనమందలి ముఖ్యాభిప్రాయము, రచయితయను వానికి శిష్టసాహిత్యమున నున్న ప్రాధాన్యము జానపద గేయమున లేకపోవుచున్నదనుట. ఇది జానపదగేయ ప్రథమ లక్షణము.

ఈ ప్రథమ లక్షణము ననుసరించి రెండవ లక్షణమేర్పడును. జానపద గేయమునకు *పరిణత లేక నియమిత స్వరూపము లేకపోవుట రెండవ లక్షణము.* శిష్టసాహిత్యమున నొకరచనకు దాని కర్తవలననే రూపురేఖలు దిద్దబడి పరిణత స్వరూపమేర్పడును. కాని జానపదగేయ మొక్కొక్కరి నోట నొక్కొక్క రూపము దిద్దుకొనును. ఒకచో తరుగును, ఇంకొకచో పెరుగును. ఒకచోట నొకక్రొత్త మాండలిక మేరుకొనును. వేరొకచో నొకక్రొత్త పలుకుబడి కూర్చుకొనును. ఒకచో నొక చరణమో కొంతభాగమో ఎగిరి పోవును. మరొకచో నొకచరణమో కొంతభాగమో క్రొత్తది వచ్చిచేరును. గేయ స్వరూపము దానిని పాడుకొను వారి మనోభావముల కనుగుణముగా మారిపోవు చుండును. భాషాశాస్త్రవేత్తలు శబ్దములు వాని నుచ్చరించెడు మనుజుల ముఖాంగ యంత్రము ననుసరించియు నా యాప్రదేశముల శీతోష్ణపరిస్థితి బట్టియు మార్పునొందునని చెప్పుదురు. ఈ పరిస్థితులకు తోడుగా జానపదగేయములను పాడెడువారి మనోభావములును వారి పరిస్థితులును మనము చేర్చుకొన్నచో జానపదగేయమున కొక నిర్ణీత (నియమిత – పరిణత) స్వరూపముండదను

౧ The Ballad in Literature T. F. Henderson

సూక్తి నవగాహనము చేసికొనవచ్చును. ఈ రెండవ లక్షణము గూర్చి పాశ్చాత్య పండితాభిప్రాయములిట్లున్నవి.

"It follows that a genuinely popular ballad can have no fixed and final form, no sole authentic version. There are texts but there is no text"౧

దీనికి కారణము (Das Volk Dichtet) 'సామూహిక కర్తృత్వము' అను Grimm పండితుని ప్రథమ లక్షణమేయని తొలుతనే మనవి చేసితిని.

జానపదగేయమునకు పరిణత స్వరూపముండదను రెండవ లక్షణము ననుసరించి మనము దానియొక్క మూడవ లక్షణము ఊహింప వచ్చును. *గేయ రచనాకాల మిదమిత్థమని యుండకపోవుట మూడవలక్షణము.* శిష్టసాహిత్యరచనా కాలము మనమెన్నియో ఆధారములతో తేల్చుకొనగలుగుచున్నాము. రచనాకాలమును కనుగొనుటకు సాహిత్య చరిత్రకారులు బాహిరములును ఆంతరములును నగు సాక్ష్యముల నాధారముగా చేసికొందురు. బహిస్సాక్ష్యము మృగ్యమైనప్పుడు ఆంతర సాక్ష్యము, రచనా స్వరూపము సాయపడునని మన కందరకు తెలిసిన విషయమే. కాని జానపదగేయమున నీస్వరూపమే యెప్పటికప్పుడు మారుచుండును. కావున కాలముదెలిసికొనుటకు బొత్తుగా వీలుపడదు.

"One of the marked tendencies of popular narrative poetry is to alter or eliminate specific names of persons and places in the course of oral tradition"౨

బహిస్సాక్ష్యము మొదలే మృగ్యమని యెరుగవలెను. కొన్నికొన్ని సమయములందు దక్క రచనా కాలము నిదమిత్థముగా తేల్చలేము. కనుకనే "A popular ballad as we have seen, seldom or never, has an assertainable date"౩ అనునది రూఢిమై పోయినది. గేయ స్వరూపమును బట్టికూడ దాని ప్రాచీనతనుగాని అర్వాచీనతనుగాని మనము నిర్ణయింపజాలము. సిసలైన జానపదగేయము సనాతనమును గాదు అర్వాచీనమును గాదు. అది ప్రాచీన కాలగర్భమున వేరుదన్ని ఎడతెగక నవనవోన్మేషముగా క్రొత్తకొమ్మలు

---

౧ English and Scottish Ballads. F.J.Child

౨ " " "

౩ " " "

వైచి, క్రొత్తచివుళ్లు క్రొత్తపువ్వులు కొత్తపండ్లుగల మహావృక్షము. How old is that folk song? అను ప్రశ్నమున కొక పాశ్చాత్య పండితుడిచ్చిన సమాధాన మెంత సమంజసముగా నున్నదో పరికింపుడు.

"A folk song is neither new nor old because it is continually taking on new life; it is an individual flowering on a common stem."౧

నిజము విచారించినచో జానపదగేయమును విన్నప్పుడు దాని రచయితను గూర్చి గాని లేక కాలమును గూర్చిగాని యడుగగూడదు. ఏలయన మనకు కావలసినది దాని రచయిత కాదు; కాలమంతకన్నను కాదు. దానిలోనున్న వైశిష్ట్యము, అందము ననుభవించుటయే సరసులైన వారు సహృదయులైనవారు చేయదగిన పని. ఈ విషయమై యింకొక యుదాహరణమిచ్చుట యప్రస్తుతము కాదనుకొందును.

"When a collector now a days hears a song sung by a traditional singer he may be petty sure that if the singer is a true artist. he will have unconsciously added something of his own to what he sings. A folk song then is always grafting the new on the old."౨

ఇంతవరకు జరిగిన చర్చల ఫలితముగా జానపద గేయ లక్షణ మింకొకటి మనకు స్పష్టపడినది. ఈ గేయములు వ్రాత పూతలతో గాక కేవలము *మౌఖిక ప్రచారముననే జీవించును.* వినుకలియే వీని వ్యాప్తికి సాధనము. జానపదులకు చదువు సంధ్యలుండవుకదా. కలము కాగితముల ప్రసక్తి యపలేయుండదు. ఒకరు పాడగా మరియొకరు విందురు. అటనుండి మరియొకరి నోటబడును. ఇటులే జానపద గీతములు ఒకనోటినుండి మరి యొక నోటికెక్కును. ఒక చెవినుండి మరియొక చెవికి బారును. క్రొత్త పొలి మేరలనుద్రొక్కి గ్రామముల కెగబ్రాకి సీమలు గడచి దేశ దేశములు పయనించును. ఈయనుశ్రుత ప్రచార లక్షణముననే జానపద గేయములందు మార్పులు కూర్పులు గలుగుచున్నవి.

"A further and very important limitation of folk-song must be mentioned, namely that it survives by purely oral tradition. By our hypothesis the inventors and disseminators of folk.music

౧ The Encyclopaedia Britannica. R. V. W.

౨ " " "

are unlettered, and are therefore unable to stereotype their inventions by means of reading and writing. It is on this that 'the whole nature of folk-song and all questions of its origin and development depend."౧

అత్యంత ప్రాచీనమైన వేద వాఙ్మయము మనదేశమున తరతరముల నుండి యనుశ్రుతముగా వచ్చుట మన కందరకును తెలిసిన విషయమే. వేదములలేఖ్యములు. వానినొకరినుండి మరియొకరు విని నేర్చుకొనెడువారు. కనుకనే వేదములను శ్రుతులందురు. ఇదిగాకను వేదము లపౌరుషేయములని మనవారి యభిప్రాయము. అనగా వేదములు మనుష్యులచే నిర్మింపబడినవి కావనుట. అవి భగవద్దత్తములని మనవారి నమ్మకము. భగవద్దత్తములైనను కాకున్నను అపౌరుషేయములను మాటలోని యంతరార్థము జానపదగేయ ప్రథమ లక్షణమున (ప్రత్యేక రచయిత లేకపోవుట)కు సన్నిహితముగానున్నది. శ్రుతము-అపౌరుషేయము అను నీరెండు లక్షణములను దృష్టియందుంచుకొని కొందరు పండితులు౨ వేదములుగూడ ప్రాచీనార్యుల జానపద గేయములై యుండునని భావించిరి. ఈ భావన కొంత సమంజసముగానేయున్నను వివాదాస్పదమైనది. ఏలయన జానపదగేయమునకు మౌఖిక ప్రచార లక్షణముచే మార్పులు కూర్పులు జరుగుచుండుట మనము తెలిసికొనియున్నాము. కాని వేదమున మార్పులకు కూర్పులకు తావులేదు కదా. వేదముల కుత్పత్తి దశయందు సామూహిక కర్తృత్వ లక్షణము కొంతవరకు సరిపడినను ప్రచారదశయందు మాత్రమొక నోటినుండి మరియొక నోటికెక్కినను మార్పులకు కూర్పులకు నవకాశము మాత్రములేదు.

జానపద గేయముల మరియొక లక్షణము వాని సహజ (అకృతక) శైలి. ఇదివరకు పరిణత స్వరూపము చెప్పబడినది. స్వరూపమునకును శైలికిని భేదము కలదు. స్వరూపము రచనముయొక్క బాహిరరూపము. శైలి ఆంతర రూపము. Style is man అనునపుడు మనము గ్రహింపవలసిన దీ యాంతర రూపమేకదా. జానపద గేయోత్పత్తిగురించి చర్చించునపుడు దాని తత్త్వమగు అప్రయత్నశిల్పమును గూర్చి తెలిపియుంటిని. ఆ తత్త్వమునకు సంబంధించినదే యీ యకృతక శైలియను లక్షణము. జానపద గేయముల శైలి

౧ The Encylopaedia Britannica R. V. W.

౨ డాక్టరు సత్యేంద్రగారి 'వ్రజలోక్ సాహిత్య కా అధ్యయన్'

నిరలంకృతమై, స్వచ్ఛందమై, సరసమై సాధారణముగా నుండును. ప్రయత్న పూర్వకములైన శబ్దాలంకారములుగాని, అర్థాలంకారములుగాని, కవి ప్రౌఢోక్తులు గాని వానియం దగుపడవు. వక్రోక్తియే కావ్యాత్మయని వక్రోక్తి జీవితకారుడు చెప్పెను. పదసాహిత్యమునందీ ప్రసక్తియంతగాలేదు. వ్యంగ్యార్థములకిట తావులేదు. కాని సుకుమార భావములు, చక్కని దేశీయములగు పదప్రయోగములు మరియు రసధ్వని మాత్రము జానపదగేయములందు కాననగును.

జానపద గేయముల మరియొక లక్షణము *పాడుకొనుటకు వీలుగా నుండుట.* జానపదగేయ శబ్దమందే యీ లక్షణ మిమిడియున్నది. గేయమనగా పాడు కొనుట కనువైనది. జానపద గేయోత్పత్తి నృత్యముతో జరుగగలదని మనమిదివరకే తెలిసికొంటిమి. ఆ నృత్యమున కుండెడు తాళలయలు గేయ మునకును సంక్రమించును. ఈ గేయములందక్కడక్కడ నొక చరణము పునరావృత్తి నొందును. దీనినే Refrain అందురు. ఇది మన పల్లవి వంటిది. గేయలక్షణమునకిది మరింత తోడ్పడునదిగా నుండును. తాళ లయలతోగూడిన నీ గేయములు శిష్టసాహిత్యమున కాది రూపమైనటులే సంగీతమునకును తొలి రూపములు. మార్గ దేశిభేదములతో నొప్పారు సంగీతమున నివి దేశిశాఖకు చేరినవి. జానపదగేయముల ఛందో రూపముల గురించి విచారించునపుడీ విషయమై విపులముగా చర్చింతును. కథాగేయము Ballad నుగూర్చి చెప్పుచు "The ballad, of course, like any real lyric, must be sung, it must have a tune, and this tune usually rustic unsophisticated, is provocative as well as reminiscent of accompanying steps, but the same thing is true of many a song utterly foreign to ballad"౧ అనుటచే జానపదగేయముల గేయత్వము సర్వజనాంగీకృత విషయమని తేలి పోయినది. మనదేశీయులంగీకరింపరు గాని నిజముగా సంగీతమారంభమైన దిచ్చటినుండియేయని నామతము. ఈవిషయమున (జానపద సంగీతమున) కృషిచేసిన ఒక పాశ్చాత్య పండితుడిట్లభిప్రాయపడినాడు.

"We find the unlettered people have both the desire and the power to express themselves musically and these attempts at musical expression are not mere clounish nonsense nor are they, as we are some times told, degraded reminiscenses of "cultured" music, but are some thing suigeneris; moreover among these

---

౧ The Popular Ballad, F. B, Gummere

spontaneous expressions are to be found melodies which are the most treasured possessions of our art."౧

జానపదులలో నారంభమైన ఇట్టి సంగీతమే క్రమపరిణామమంది శాస్త్రమును పెంచుకొని గొప్ప కళగా రూపొందియుండును. ఒక్క గానకళయేకాదు. తక్కిన కళలన్నియుగూడ నిటులనే క్రమవికాసము పొందినవి. ఇక ప్రకృతమునకు వత్తము.

ఇప్పటికి జానపదగేయ లక్షణము లారు ముఖ్యమైనవి చెప్పబడినవి. ఇవిగాకను మరికొన్ని లక్షణములున్నవి. ఇవి పైన జెప్పబడిన లక్షణములందు జేరిపోదగినవియే. జానపదగేయములన్నిటిని ఆశురచనము అని చెప్పుకొన వచ్చును. ఆశువనగా వేగము. చతుర్విధ కవిత్వములం దాశుకవిత్వమొకటి. యోజనలేకుండ, కలము కాగితముల ప్రసక్తిలేకయే వేగముగజెప్పు కవిత్వమాశుకవిత్వమనబడును. శిష్టులైనవారు చెప్పు ఆశుకవిత్వము వంటిది కాదు జానపదాశు కవిత్వము. తిరుపతి వెంకట కవులు కొప్పరపు కవులాశువుగా కవిత్వము చెప్పినను వారి కవిత్వమున శిల్పమున్నది. అటులగాక, జానపదుడు చదువు సంధ్యలులేనివాడు. కలము కాగితమనునదిలేక, చెప్పదలచిన విషయములను లయానుగుణముగా ఒక్కొకప్పుడు లయకు సరిపోవుటకై శబ్దములు విరిగి పొట్టివైనను లేక పెరిగి పొడుగైనను చెప్పుట జానపదుల ఆశురచనమగును. ఈ ఆశువున తాను చెప్పునది చక్కగానున్నదా లేదా యను పట్టింపు జానపదున కుండదు. ఈపద్ధతి రచనమును పాశ్చాత్యులు (improvisaton) అనెదరు.

మరియొక చిన్న లక్షణము జానపద గేయమందు ప్రతి చరణాంతముననో లేదా యొక ఖండము (Stanza) చివరనో లేదా అచ్చటచ్చటనో ఒక పదమో, ఒక చరణమో పదే పదే మరల వచ్చుట. ఈ లక్షణము మనము పునరావృత్తి యని పిలువ వచ్చును. ఈ లక్షణము జానపదగేయ ముఖ్యలక్షణములం దొకటియగు · గేయత్వమున నిమిడిపోవును. ఈ పునరావృత్తిచే గేయత్వము మరింత పెంపొందును. దీనిని పాశ్చాత్యులు (Refrain) అని పిలిచినారు. రానురాను సంగీతకళ పెరిగినకొలది ఈ పునరావృత్తియే పల్లవి యనుపల్లవిగా మారిపోయియుండును. పల్లవియనగా గేయమునకు ప్రారంభ

౧ The Encyclopaedia Britannica, R. V. W. Mus. Doc.

మందుండి చరణముల కన్నింటికి చేరివచ్చునది. Refrain పల్లవి కానక్కరలేదు. పల్లవిమాత్రము Refrain వంటిదే.

జానపద గేయముల మరియొక లక్షణము *జనసామాన్య పరిచితవస్తువును* కలిగియుండుట. ఈ గేయమునందలి వస్తువు 'ప్రజా సామాన్యము యొక్క జీవితము, వారి ఆశయములు, వేడుకలు, కష్టనిష్ఠురములునై యుండును. పదకవి వస్తువునకై తడుముకొనడు. అతడు పౌరాణిక గాథలను ఇతిహాసమునందలి వృత్తాంతమునుగూడ తన కవితలో చేర్చుకొనును. మరొకపుడు తన గ్రామము నందో సమీప ప్రాంతమునందో జరిగిన వీరకథనో కరుణాత్మకమైన వృత్తాంతమునో స్వీకరించి పదముగా పాడును. అతనికి నాయకుడు 'ధీరోదాత్తుడు నాయిక స్వాధీనపతి కాది భేదములలో నొక్కతె కావలెనను చింతలేదు. లక్షణ భేదములాతని బాధింపవు. ఇతివృత్తము ప్రఖ్యాతమే కావలెనను ప్రూస్వదృష్టి యాతనికిలేదు. తన శ్రోతలైన ప్రజల మనముల నుఱ్ఱూత లూగించగల వృత్తము సమీపకాలికమైనను ఆతనికి సమ్మతమే'.౧ పురాణాదులయందలి వృత్తము తీసికొన్నను సామాన్య ప్రజానీకపు మనస్తత్వమున కనువుగా, తన మనోభావముల కనువుగా నద్దాని తీర్చిదిద్దుకొనును. ఉదాత్త పాత్రములకా మార్పువలన మనవంటి శిష్టుల దృష్టిలో యనౌచితి సంభవించినను జానపద కవి లెక్కింపడు. సాధారణముగా నీగేయములు ఖండకావ్యములవలె నుండును. ప్రబంధములందుండెడు దైర్ఘ్యముగాని అష్టాదశ కావ్య వర్ణనములుగాని, ప్రకృతి వర్ణనములుగాని, ప్రకృతి పరిశీలనముగాని, తత్వచింతనగాని యుండవు. వీని యందు మనుష్యత్వమే, మానవజీవిత చిత్రణమే మెండుగా నుండును.

ఇక రసవిషయము. జానపద గేయమంతయు నొక *రసఘుటిక*. భావ కవిత్వ మాత్మపరకవిత్వము(subjective poetry); జానపదగేయముబహిర్వస్తు కవిత్వము (objective poetry). నిశితముగా విమర్శించినచో భావకవిత్వము నందు బహిర్వస్తు కవిత్వమును జానపద గేయములందాత్మపర కవిత్వమును లేకపోలేదు. భావకవిత్వమే కాదు. అసలు ఏ కవిత్వమైనను ఆత్మపరమైనదే యనవచ్చును. రసప్రతీతియందీ రెండుకవిత్వము లేకమార్గముననే సాగి పోవును. సమగ్రి మనుష్య జీవితమును గాని రసమునకు స్థాయిత్వము కలుగు నంతటి పరిపూర్ణత్వముగాని మనకు దీనియందు గోచరింపవు. జానపదగేయము

౧ శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, అముద్రిత వ్యాసములు.

లందును రసరాట్టగు శృంగారమునకే యగ్ర తాంబూలము. తరువాత లెక్కింపదగినది కరుణము. ఇదియొక యాశ్చర్యకరమగు విషయమే. కరుణము తరువాత నద్భుత వీరములకాసనము. తరువాతి స్థానము తక్కిన రసములకు. ఈ విషయమై విపులచర్చ ఆయాభాగములందు జేయుదును. ఇంతవరకుజెప్ప బడినవి జానపద గేయమునకుండు ఆరు ముఖ్యలక్షణములు, నాలుగుపలక్షణ ములు, మొత్తము పది లక్షణములు. ఇంకను స్వల్పములు వెడలును కాని యవి పైవానియందే యిమిడిపోవును.

ప్రమేయము

ఇంతవరకు జానపదగేయ నిర్వచనము, దాని యుత్పత్తి, దానిలక్షణ ములగూర్చి మనవి చేసితిని. ప్రకృతము నా జానపద గేయములగూర్చిన పరి శోధనా ప్రమేయమును నివేదింతును. దీనికై మరల నొకసారి వెనుకకు మరల వలయును. జానపదగేయము లను మాటను పైన చెప్పబడిన లక్షణముల గిరి యందే బంధింపవలయునా యను నొక ప్రశ్న యుదయించును. అట్లయిన ఉత్తమ లక్షణములు కలిగిన గేయములు మనకు అల్పసంఖ్యలోనే లభించును. పరిశోధనా విషయము సంకుచితమై పోవును. ఐననేమి? అట్టివానినే జానపద గేయములందమన్న నితర గేయములకు పెక్కింటికి అన్యాయము జరుగును. వానికి జరిగెడు యన్యాయమేమికాని బహుళ ప్రజానీకమందు ప్రచారమందు న్నట్టి పాటలను విడిచినచో - జానపదగేయ ప్రధానతత్వమైన (Unconscious art) అప్రయత్నపూర్వకమైన శిల్పముగల పాటలను విడిచినచో - మనయుద్దేశ మునకే భంగము వాటిల్లును. అజ్ఞాత శిల్పము - అవిదితకర్తృత్వము - అను నవి (మిక్కిలి ప్రాచీనములు) కొలది గేయములకే వర్తించును. ముద్రితములైన అర్వాచీన గేయములు కొన్నింటిలో తత్కర్తపేరుండుట కలదు. దీర్ఘములగు కథాగీతములందును వేదాంతపరములగు తత్వములందును రచయితపేరు లుండును. అంతమాత్రమున నివి జానపద శాఖనుండి బహిష్కృతములు కానక్కరలేదు. కనుక నా పరిశోధనా పరిధిని, నా జానపదగేయ ప్రమేయమును గూర్చికూడ కొంత చర్చింతును. ఉత్తమ లక్షణములు గలిగిన గేయములే కాక జానపద గేయములనునప్పుడు మరికొంత విశాలదృష్టి యవసరము. ఒక పాశ్చాత్య పండితుడు జానపద సంగీతమును గూర్చి యిట్లనెను,

"It is some times held that the word 'folk song' should be used in what is called a 'broad' sense so as to include not only genuinely traditional music, but all those songs of a popular character which are habitually sung by the people of a country."౧

ఈమాటలు జానపద గేయమునకును చెల్లునని నా యభిప్రాయము. అనగా పై నిర్వచనములుగల జానపద గేయములే కాక (సార్వజనీనత) ప్రజా సమ్మతములై జనపదములందు బహుళముగా ప్రచారమందున్న గేయములును జానపద గేయములే. జానపదగేయ ప్రథమ లక్షణము ననుసరించి గేయకర్త యెవరో తెలియగూడదు. కాని సిసలైన జానపద గేయములందును ఏకారణ మున నో మనకు కొన్ని కొన్ని తావులందు ఆయా గేయకర్తలు గోచరింతురు. 'జానపద గేయమునకు రచయిత లేడు' అను లక్షణమందలి ముఖ్యాభిప్రాయము రచయిత యనువానికి శిష్టసాహిత్యమునన్నున్న ప్రాధాన్యము జానపద గేయమున నుండకుండుటయే యని తొలుత నే మనవిచేసితిని. నిజముగా నదియే మనకు కావలసినది. బొబ్బిలిపదమున్నది. దానిని రచించినవాడు పెద్దాడ మల్లేశమని యందురు. కవిపేరు ఏకారణముననో మనకు తెలిసినంత మాత్రమున 'బొబ్బిలి పదము' జానపదగేయము కాకపోవునా? దానికెంత సార్వజనీనత యున్నదో మనమెరుగనిది కాదు. "రామరామ అనంతకాలము రాజ్యమేల లేము-చచ్చిన వారికి వీరస్వర్గము యిక్కడ కలుగును" అన్న బొబ్బిలి బెబ్బులి వీరగర్జనము ప్రతిధ్వనింపని తెలుగునేల చేరెడైనను లేదన్న నతిశయోక్తికాదుగదా? కనుక బొబ్బిలిపదము సిసలైన జానపదగేయము. ఇట్టిగేయములన్నియు నీ పరిశోధ నమున నుండును. ఇంతియకాదు. కొమనాల గోత్రాబ్ధి చంద్రుడైన "పినయెల్ల యనువాడు ప్రియముదీపింప, పలనొప్ప శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని"౨ బాడిన యదుశాస్త్రు చరితమును జానపదగేయమే. లిఖిత పూర్వకముగా లభించుటవలన నాతనిపేరు మిగిలినది కాని లేనిచో మనకా కవియెవరో తెలిసియుండకపోవును. తెలిసినను తెలియక పోయినను ఆ పాటయందాతని ప్రాముఖ్యమేమియును లేదు. వీరావేశముతో బాడెడు ప్రతి గొల్లడాపదము తనదే యనుకొనును. అదివిన్న ప్రజానీక మాపాట తమదే యనుకొనును. కనుక కాటమరాజు కథయును జానపద కథాగేయమే. పై యిర్వురు కవులును శిష్టుల దృష్టిలో నంతగా చెప్పుకొనదగిన

౧ The Encyclopaedia Britannica. R. V. W.

౨ కాటమరాజు కథ

కవులు కారు కనుక నీవిషయము సామాన్యమే. కాని కవితాసనాధుడును గౌడ డిండిమభట్టు కంచు ఢక్కను బగులగొట్టించిన పండితాఖండలుడును, బహు శాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమును బ్రోచినవాడు నగు శ్రీనాథ భట్టారకుడు రచించిన పల్నాటి వీరభారతమును కూడ జానపద గేయమనుటకు సాహసించు చున్నాను. ఏలయందురా ?

" On the other hand, a good popular ballad differs from these refrains and improvised stanzas in that it has coherence in structure, definite contents and what is surely an aesthetic if not a literary appeal. Either, then, the ballad, which carries such popular elements as the refrain or chorus and those peculiarities of structure which we shall presently examine in detail, is originally a product of the people under conditions of improvisation and choral dance, but ennobled and enriched on its traditional course in such a way as to endow it with some thing of the dignity or art; or else it is originally a poem, made like any other poem, but submitted by tradition to influences which give it a popular character."౧

శ్రీనాథ విరచితమగు నీ పల్నాటి వీరచరిత్రపదము శ్రీ హీరకులవార్ధి శశిర కరుడు రచించిన నలుని చరిత్రమున కాంధ్రానువాదము గాదు. అయఃపిండమని పేర్గాంచిన కాశీఖండమునుగాదు. ఇది శ్రీనాథుడు ' చిత్తముప్పొంగి ' పాడిన 'శౌర్యంబు పుణ్యంబు సమకూర్చినట్టి, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు'౨ దీని విశేషమేమందురా? "దీంట్లో ద్వితీయాక్షరపు ఆటలేకపోవడంవల్ల సగం తుక్కు వదలడం మొదటి విశేషం. ఇది తెలుగు సంప్రదాయానికి సరిపడని సంస్కృత వృత్తాలైన శార్దూల మత్తేభాదుల్లో కాక దేశ్యపద్యంలో బసవ పురాణాదులవలె వుండడం రెండవవిశేషం. అనువాదంకాక మూలగ్రంథంగా ఉండడం మూడవ విశేషం. మనకు సన్నిహితమైన స్థలాలు మహాశూర నిలయాలై నిద్రించే ఆంధ్రుల్లో వీరత్వాదులను ప్రబోధిస్తూ ఇందు కార్యరంగాలుగా వుండడం నాల్గవ విశేషం. వీరగీతాలనే వాఙ్మయశాఖయందిది ప్రథమగణ్యమై వుండడం ఐదవ విశేషం"౩ ఈ విశేషంబు లన్నిటికన్న (Popular Character) సార్వజనీనత

౧ The Popular Ballad. F. B. Gummere

౨ పలనాటి వీరచరిత్ర

౩ శ్రీ ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులు. పల్నాటివీరచరిత్ర పీఠిక.

కలిగి యుండుట ముఖ్యవిశేషమని నాభావము. కాశీఖండాదులందున్న శ్రీనాథుడు పల్నాటి వీరచరిత్రమున లేడు. దీనియందు శ్రీనాథునకెంత స్థానమున్నదో పదము పాడుకొనెడు ఆంధ్రి జానపదునికిగూడ నంతే స్థానమున్నది. ఇది శ్రీనాథుని (నిజ) శ్రీగాదు. ప్రజల - అందును జానపదుల - సొమ్మైపోయినది. ఇది రచించినది దక్షిణాధీశు ముత్యాలశాలలో దీనారటంకాల తీర్థమాడిన శ్రీనాథుడుకాడు. తా నెత్తుకొన్న యితివృత్తమునకును దానిని విను శ్రోతలకును గల సంబంధ ప్రవాహమున నోలలాడు శ్రీనాథుడు. ఆ యితివృత్తమాతనిది గాదు. అది ప్రజలది. జానపదులది. అది వారి తాతముత్తాతలనాటినుండియు చెవుల గింగురుమనుచున్న కథ. అది కేవల మాతని ముఖోద్గతము. దాని నాతనికి నూత్నపద్ధతిని సంధానించు కోరికయేలేదు. దానిగురించి తన ప్రత్యేక భావములు చెప్పవలెననిగాని దానిపై తన వ్యక్తిగత ప్రభావముద్ర నచ్చొత్త వలయునని గాని యాతడు కోరలేదు. మనకొక సందేశ మందీయవలెనను వాంఛయును లేదు. గడించుకొనవలసిన కీర్తియునులేదు. అతడొనర్చిన కార్య మింకే జానపదుడైనను చేసియుండెడువాడే. ఆ కార్యమందాతడు తనకు తెలియకుండగనే తన వ్యక్తిత్వమును వీడినాడు. ప్రతి జానపదుడు పొందెడు యనుభూతి నాతడు నోటపలికినాడు. అతడొక వ్యక్తికాడు. కేవలము వాక్కు. చుట్టు శ్రోతలు నిలిచి వినుచుండగా శ్రీనాథుడాశువుగా పాడినట్లున్నదా వీరచరితము. కనుక పల్నాటివీరచరితమును గూడ జానపదగేయములందు చేర్చుటకు శంకింపగూడదని నా యభిప్రాయము. ఇట్లని దేశి సారస్వతము నంతటిని జానపద గేయములందు జేర్పను. గేయములన్నియు జానపదగేయములు కాజాలవు. ద్విపదలైనను పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించిన పండితారాధ్య చరిత్రము గాని బసవపురాణముగాని జానపద గేయములు కాజాలవు. పాల్కురికి సోమనాథుడు తాను 'ఆరూఢ గద్య పద్యాది ప్రబంధ—పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠ . రచన, మానుగా సర్వసామాన్యంబుగామి, ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె—సరసమై పరగిన జానుతెనుంగు, చర్చింపగా సర్వసామాన్యమగుట—గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కి దైవార' నని చెప్పుకొనినను 'అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన కల్పించుటయెకాదె కవి వివేకంబ'నుటవలన (Conscious art) ప్రయత్నపూర్వకశిల్పము నతడు ధొరకొని "....షటు గద్యపద్య ప్రబంధసామ్యముగ, కావ్యకళా ప్రౌఢి

గల్పింతు ద్విపద" అని యటులనే చేసెను. కాదు కాదు ఇంకను కొంచెమెక్కుడు గానే చేసెను. పాల్కురికి పండితుడు వేసిన బాటయందు నడచిన మరికొందరు పండితకవుల రచనలగు రంగనాథ రామాయణము గాని గౌరన హరిశ్చంద్ర, నవనాథ చరిత్రములుగాని జానపదగేయములు కాజాలవు. వాని నన్నింటిని దేశి సారస్వత సంపదలో చేర్చుకొనవచ్చును. కాదేని శిష్టసాహిత్యమన్నను దోష మేమియును లేదు. ఇదిగాకను పదసారస్వతమును పరాంకోటి కెక్కించి నట్టియు, శ్రీరామచంద్రుని తెలుగు మాటల నిల్పిపోయిన మహాభక్తుడగు త్యాగరాయలవారి కృతులుగాని, మువ్వగోపాలుని మోహనాకారమున కొడలు మరచి భక్తిశృంగారముల నివాళులెత్తిన క్షేత్రయ్య పదములుగాని, సారంగపాణి పదములుగాని జానపదగేయములు కావు. అవి మార్గసంగీతమున సాగిపోయిన తెలుగులు. కాని త్యాగరాయలకు సమానభక్తుడై గోదావరీతటమున శ్రీరాము నొక యింటివానిజేసి సీతమ్మకు చింతాకుపతక మర్పించుకొన్న గోపన్నహృది ప్రిదిలి పెదవి కదపినంతనే వెడలిన కీర్తనలు జానపదగేయములు. ఇటుల నేను విమర్శింపబూనుకొన్న జానపదగేయములేవో కానివేవో ఒక్కొక్కటిగా విడమరచి చెప్పబూనుకొనుట సైకతస్థలి గూర్చుండి రేణువుల లెక్కించు టగును. జానపదగేయములుగా స్వీకరింపదగినవి రెండువిధములుగా నుండ వచ్చును. మొదటిదియును ప్రథానమైనదియునగు భాగమునందు జానపదకవులు వ్రాసినట్టియు అచేతనాశిల్పము లైనట్టియు రచనలు చేర్చనగును. రెండవ భాగమున శిష్టకవికోటిలో చేరిన మహాకవుల రచనలుకూడ కొన్ని నక్పత్తుగ జానపదశాఖలో చేరగల్గును. అట్టిరచనలు జానపద జీవితమునకు సంబంధించిన ఇతివృత్తము, ఛందస్సు, భాష, రచనావిధానము కలిగియుండి, జనులలో బహుళ ప్రచారము గాంచి వారి సొత్తుగనే పరిగణింపబడుచున్నవై యుండ వలెను. పలనాటి వీరచరిత్ర, కాటమరాజుకథ మున్నగునవి ఇట్టి ధర్మము కలవగుటచే జానపద వాఙ్మయశాఖయందు చేర్చుకొన నగుచున్నవి. కనుక మరల నొకమారు వెనుదిరిగి ఉపర్యుక్త సాహిత్య తత్వముగల (అప్రయత్న పూర్వక శిల్పము) ప్రాక్తనమానవుని మనోగత భావ వ్యంజకములైన లయాన్వి తములగు నుడుగులు మొదలుకొని పండితాఖండల విరచితములైన జనా మోదముగల్గ పదకవితల్గను జానపదగేయ పరిశోధనమున జేరిపోవునని మనవి.

జానపద గేయ ప్రశస్తి

ఏ సాహిత్యమందైనను శ్రోతనుగాని పఠితనుగాని రసప్రపంచయాత్ర చేయించునవి ప్రధానముగా గేయరచనములని చెప్పినచో సత్యదూరముకాదు. రసికులను సహృదయులను ఆనందపరవశుల జేయుటకు గేయములుపకరించి నంతగా రసవంతములైనను పద్యము లుపకరించవు. దీనికి కారణము గేయముల గానానుకూలతయేయని నా యభిప్రాయము. గేయములు తాళ లయా బద్ధములు. గానకళతో సంబంధము కలిగియుండును. ఇటులని పూర్తిగా శాస్త్రీయ సంగీత యుతములగు కీర్తనల నీ జానపద గేయములందు జేర్చుటకు వీలులేదు. పండిత సారస్వతమునకు నిత్యజీవితము నలముకొను శక్తి తక్కువ. జానపద గేయములందీపాలు హెచ్చు. రాజపోషణమున పండిత ప్రకాండుల యాదరణమున శిష్టసాహిత్య మభివృద్ధినందినది కాని జానపదగేయ సాహిత్యముమాత్రము కేవలము ప్రజానీకమిచ్చిన కేలూతచేతనే కాలు నిలద్రొక్కుకొన్నది. ప్రౌఢోక్తులచేతను, కవిసమయములచేతను, పాండిత్య ప్రకర్ష ప్రకటనముచేతను శిష్టసాహిత్యము (పద్యసాహిత్యము) జానపదులకు 'బెదురుబొమ్మ' యైనది. జానపదగేయములందిట్టి ప్రౌఢోక్తులుగాని పాండిత్య ప్రకర్షగాని యుండుటకు వీలులేదు. ప్రజల నిత్యజీవితమందు వాడుకొనెడు వ్యావహారిక భాషయందు సులభశైలితో సాధారణరీతితో మనోభావములు వెలార్చునట్టి యీ జానపదగేయములే వారికి ప్రీతిపాత్రములు. ఇదిగాకను జానపదగేయము లాయా దేశములందలి మత పరిణామములను, మన సత్త్వము లను, వీరుల యుదంతములను, పతివ్రతల కథలను, ఆచార వ్యవహారములను, విశ్వాసములను, వినోదములను, విందులను, వేడుకలను, అన్యోన్యానురాగము లను సంయోగవియోగములను, సౌందర్య సౌభాగ్యములను, సుఖదుఃఖములను, జాతీయతను ప్రతిబింబించుటచే నీ జానపద గేయములు నిసర్గ మనోహర ములుగా నుండును. ఆంధ్ర జానపదగేయముల తొలుదొలుత నుద్ధరించి ఆంధ్రులను మేలుకొలిపిన బోయల్ అను పాశ్చాత్య పండితుడీ జానపదగేయ సారస్వతమునుగూర్చి యిటుల ప్రశంసించెను.

"Simplicity of thought and subject is one undeniable characteristic of the first fruits of national composers" ౧

౧ The Indian Antiquary Vol. III 1874 Page 1.

కనుకనే యా పాశ్చాత్య పండితుడు మన జానపదగేయముల నుద్ధరించుటకు పూనుకొనెను. జీవితముతో పెనవేసికొనిపోవు జానపదగేయములందు కృత్రిమ వర్ణనములుండవు. అవి సహజముగా నుండును. జీవితముతో సన్నిహితసంబంధముండని సాహిత్యము కృత్రిమముగా నుండును. ఫ్రెంచ్ సాహిత్యమును విమర్శించుచు నొక ప్రఖ్యాత విమర్శకుడు

" Art lapses into artificiality when it gets out of touch with the realities of life......It is from foundations in the solid ground from the life of the people, that a literature draws vigour and rejuvenation " ౧ అనెను. జానపదగేయములందలి శక్తి వానికి ప్రజాజీవితమునుండి లభించినదే. మన శిష్టసాహిత్యమందున్న లోపములను జానపద గేయము లందున్న గొప్పదనమును చూచిన ప్రాశ్చాత్య పండితుడొక డిట్లభిప్రాయపడినాడు.

" Indian literature is still concerned with personal emotions and reactions. It has not on the whole been related to the life of the people, perhaps in the crude ballads and folk-songs of the peasentry the literature of future may have its most fruitful stimulus." ౨

ఈ పండితుని మాటలు సత్యములే యనిపించును. ఆ పండితుడాశించినది నేటి స్వతంత్ర భారతావనియందు మిక్కిలి యవసరము. పరాధీన భారతమున శిష్టసాహిత్యము నిజస్వరూపము గోల్పోయినది. అనుకరణ మెక్కువైనది. జాతీయత లుప్తమైనది. కృత్రిమత్వమే పెచ్చుపెరిగినది. కనుక " A nation reborn must be inspired by its folk-songs." ౩ తరతరముల బానిసత్వమును బాపుకొని పునరుజ్జీవితమైన భారతజాతి పురాతన జానపదగీతములవలన నుద్దీపితము కావలయును. నిరక్షరాస్యులు, నాగరకతాగంధము లేనివారు, బుద్ధి వికాసములేనివారు, ఆటవికులైనవారేమి, వారిగీతములేమి, భారత జాతి పునరుద్దీపనమేమి ? ఇది యంతయు నతిశయోక్తియని భావింపకుందురు గాక. ఒకమారా యాటవికుల గీతములను సవిమర్శముగా జూచిన జాలును వాని యాంతర్యము తేటతెల్లమగును. మన నాగరకతయందు వానికిగూడ ప్రముఖ

౧ Andre Gide 'The Rural India' August 1942.
౨ The present condition of India By Leonard M. Schiff
౩ Devendra Satyarthi. The Illustrated Weekly of India November 12, 1944.

స్థానముండును. శిష్టసాహిత్యమునకున్న సాధనసంపత్తిగాని ప్రోత్సాహముగాని లేకున్నను అవి ఇన్నిదినములు బ్రతికియుండుట ఒకనోటినుండి మరొకనోటి కెక్కి ప్రాణము నిలుపుకొనుటయే వాని ప్రాశస్త్యమును చాటుచున్నది. ఆటవికజాతులవారి జానపదగేయముల వైశిష్ట్యమును గుర్తించుట కాయా జాతులు మరియు సంఘములయొక్క మానసిక, జాతీయ ప్రవృత్తుల, సారూప్య వైరూప్య వైలక్షణ్యము లారయవలయును. ఒక్కొక్క సంఘము వారి ప్రత్యేకత వారి పాటలందు మాటలచే, నాట్యమందు కదలికచే గోచరమగును. ఇదంతయు (Anthropology) నృశాస్త్రమునకు సంబంధించిన విషయమగుటచే విపులముగా తర్కింపను. ఇక జానపద గేయకవితాదర్శము గూర్చి ప్రస్తావింప దలంచినచో నాటవిక జాతులవారి గీతములు 'కవిత్వము, వేదాంతము' రెండింటి కలయిక యనవలయును.

"As a matter of fact, a close analysis would show that tribal songs in many respects combine poetry with philosophy"౧

ప్రకృతి సాన్నిహిత్యము వారిని దార్శనికుల నొనర్చును. వారే నిజమైన కవులు. నీతి నియమముల పట్టింపు నిజముగా వారికున్నంతగా నవనాగరకులకు లేదు. కనుకనే వారి యాచార వ్యవహారములు సాంకర్య దోష దూషితములు కావు.

"Tribal songs rest on a combination of ethical and social principles. Because of their strict insistence on morality the songs provide an easy instrument for safeguarding the social and ethical systems against any pollusion."౨

కనుక నవ్యభారతజాతి పునరుజ్జీవనమునకు జానపదగేయములు మాతృ కలగు ననుటలో సందేహములేదు. ఆసేతుహిమాచలమువరకు భారతదేశమున జాతి, భాషా వైవిధ్యము లున్నను వానియం దంతర్వాహినిగా ప్రవహించు ఏకతయును గలదు. ఈ యుత్తమ గుణమే, భారతదేశముపై ఎందరో కత్తిదూసివచ్చినను, ఎందరో భారతేతరులు పరిపాలించినను, ఎన్నెన్ని మతములో యిట ప్రాపుగాంచినను వివిధ ప్రాంతములవారిని, వివిధ మతముల వారిని, వివిధ భాషలవారిని, ఒకే సంస్కృతి సూత్రమున గుదిగ్రుచ్చినది. ఈ

౧ N. E. Horo. The Sunday Standard 9-5-1954.

౨ " " " "

సంస్కృతిసూత్రమునకు పురినెక్కించినది రాగాత్మకమగు ఐక్యము. (Emotional Unity) అందుకే మనమందరము తొలుత భారతీయులము. ఆ తరువాత ఔత్తరాహులు దాక్షిణాత్యులు అందులో తెలుగువారు, తమిళులు, కన్నడిగులు, మహారాష్ట్రులు, ఘూర్జరులు, వంగీయులను జాతులు. ఈ విషయమునే భారతదేశమందలి అన్నిప్రాంతములు తిరిగి వేలకువేలు జానపదగేయములు సేకరించి ప్రకటించిన మహా పరిశోధకుడగు శ్రీదేవేంద్ర సత్యార్థిగారిట్లనిరి. "ఉత్తరమునుండి దక్షిణమువరకును, తూర్పునుండి పడమరవరకును, నాలుగు దిశలందును, ఒకే పారంపర్యమునుజూచి భారతమాత గర్వించును. ఒకే విధమగు ఆశానిరాశలు, ఒకేతీరు సుఖదుఃఖములు, ఒకేతీరు సంస్కారము, ఉత్సవములు, తిరునాళ్లు భారతమాత ఏకతకు వివిధాంగములు. ప్రాంత ప్రాంత జానపదగేయములందు భారతమాత యఖండ స్వరూపమును జూచియు, ఆయా భాషలందు నా మాత హృదయ స్పర్శకములగు పలుకులు వినియు మనము గాద్గద్యమును బొందెదము. యుగ యుగాంతరములనుండి భరతమాతృసంతానము ఐక్యతానుభవము నొందుచు వచ్చుచున్నది."౧ కనుక మన భారత జాతీయతా చిహ్నములగు జానపదగేయములు మన నాగరకతకు మనభారతీయ సాహిత్యములన్నింటికి గూడ మూలకందములనినచో నతిశయోక్తి కానేరదు. అందుకే ప్రాక్పశ్చిమ పండితులు కొందరు మన వేదములను గూడ ప్రాచీనార్యుల జానపద వాఙ్మయమనిరి. జానపద గేయ ముఖ్య లక్షణమగు అపౌరుషేయత వేదవాఙ్మయమునకును గలదు. వేదములందున్న యుపాఖ్యానములు జానపదగేయ కథలవంటివే. వేదమందలి దాశరాజయుద్ధమువంటివి మనతెలుగులోనున్న వీరగీతములతో పోల్చుకొనవచ్చును. మొన్నమొన్నటివరకు వేదమంత్రములకున్నది మౌఖికప్రచారమే. కనుకనే వానిని శ్రుతులనిరి. వేదభాష శైలికూడ జానపదగేయములందుండెడు సులభపద్ధతిలో నుండును. శిష్టులు, వైయాకరణులు రచించిన వ్యాకరణ సూత్రములకు జానపద గేయములందలి భాష యెట్లు కట్టువడదో యటులనే వేదభాషకూడ లౌకిక వ్యాకరణములకు లొంగదు. అథర్వణవేదమంతయు జానపద విజ్ఞానభాండాగారముగా చెప్పుకొనవచ్చును. విషయ విభజనములేక నేకరాశిగానున్న ఇట్టి జానపద వాఙ్మయమును, వేదవ్యాసుడు విభజన మొనర్చినాడని పండితుల యభిప్రాయము

౧ ధర్తీ గాతీ హై. శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థి.

ఆరణ్యకములు మన యాటవిక గీతములవంటివే. Songs of the Forest అను V. Elwin మహాశయుని గ్రంథమీయర్థమును ధ్వనించును. బహుశః వేద ములు వ్యాసుడు చేయి చేసికొనక పూర్వము మార్పులు కూర్పులు పొంది యుండెడివేమో. వేదములకు స్థిరత కలిగినది తరువాతి కాలమున గావచ్చును.

పండితులు భారతమునుకూడ ఇట్టి క్రమపరిణామమొందినదే యందురు. కృష్ణద్వైపాయన వ్యాసుడు భారతయుద్ధమును వస్తువుగాగొని 'జయము' అను నొకవీర కావ్యమును గాన మొనర్చెనట. దాని నాతనిశిష్యుడగు వైశంపాయను డందుకొని స్వకపోల కల్పిత వర్ణనలతో పెంచి యుపన్యసించి భారతము చేసెనట. ఈ భారతమునే 'నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుండ'గు సూతుడు శౌనకాది మహామునులకు చెప్పునపుడు తనకు దెలిసిన మనోహర వ్యాఖ్యానములతో ,ధర్మోపన్యాసములతో, రాజనీతి ప్రశంసలతో పెంపొనర్చి గానముచేయగా మహాభారతమను గ్రంథము రూపొందెను. ఇటువంటి క్రమ పరిణామము ప్రపంచమందలి భాషలకు సాహిత్యములకు కలిగియుండునని తలంచుటలో తప్పేమియునులేదు. ఆంగ్లో సాక్సను భాషలోని ప్రాచీన గ్రంథ మైన బేవుల్ఫు (Beowolf) కావ్యమునందు దానికి పూర్వయుగమందలి వీర పదము లెన్నియో యంతర్భూతములైనవని తజ్ఞులు చెప్పుదురు.౧ ఇట్టి పరిణామ మును ఒక పండితుడు చక్కగా చిత్రించినాడు.

" ...... A Russian scholar, who had studied the ritualistic songs of his race, comes to a theory of poetic origins embraced in the formula of " ceremony to song, song to poetry."౨

ఆంధ్ర కవిత్వముకూడ ఇట్టి క్రమపరిణామమునకు వెలియైనదికాదు. ఈ జానపదగేయములే దేశికవితగా పరిణమించినట్లు మనకనేకాధారములున్నవి. సీస, గీత, ద్విపద, తరువోజ, రగడ, మధ్యాక్కర మున్నగు దేశీయ ఛందములు కొన్ని జానపదగేయముల కొలదిమార్పులతో అల్లబడినవేయని నిశ్చయముగా దెలియుచున్నది. తెనుగులో నిజముగా వ్యక్తిత్వము, జాతీయత కలిగిన రస కవిత్వ మీ పదకవిత్వమేయని చెప్పుకొనవలయును. అందును 'Italian of the East' అని, 'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యని, 'ఆంధ్రత్వమాంధ్ర

౧ "English and Scottish Ballads" F. J. Child.

౨ "The Popular Ballad" F. B. Gummere.

భాషాచ" అనియు పేరొందిన తెలుగుభాష యజంతమై, శ్రవణపేయమైనదిగనుక ఇతర భారతీయభాష లన్నిటికన్న గేయత్వమును మరింతపెంచుకొన్నది.

" Mr. Henry Morris writes ' Of all Dravidian languages Telugu is the Sweetest and most musical. It is exceedingly mellifluous and sounds harmonious even in the mouth of the most vulgar and illiterate. It has justly been called the Italian of the East."[౧]

తక్కిన భాషలందలి జానపదగేయముల సేకరణము జరుగుచుండి ఇంతటి మృదుమధురమైన భాషాగీతము లనాదరింపబడి సేకరింపబడక పోవుట చేతనే J.A. Boyle గారికి బాధకలిగెను.

" It is therefore to be hoped that while the treasures of national poetry are being gleaned from so many languages, the store of the sweetest dialect of Southern India may not be overlooked, and that the popular songs of the Telugu people may be collected."[౨]

ఒక పాశ్చాత్యునకే మన జానపద గేయములందంతటి వైశిష్ట్యము గోచరించినదన తెనుగుభాషా మర్మజ్ఞుల సంగతి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. మన దేశమున కళవలెనే కావ్యమును నిత్యజీవితము నాక్రమించి యలముకొన్నది. కట్టు, బొట్టు, జుట్టు, గుమ్మము, గోడ, పీట, అరుగు, ఇంటికప్పు, పాత్రలు, ఆభరణములు కళామయములైనట్లే కూలిపని, పడవలాగుట, విసరుట, వడ్లు, జొన్నలు దంచుట, నాగలిదున్నుట, మోటదోలుట, ఏతమెత్తుట, బరువులు మోయుట, ఉగ్గు పోయుట, పిల్లలను లాలించుట, నిద్రబుచ్చుట, మేల్కొలుపుట, వంటి ప్రతిక్రియకును కవిత్వ మూతగా నిలబడినది. ఈ పదకవితలే దేశికవితలుగా పరిణతి పొందినవి. దేశీయులగు కవులు మార్గకవిత్వముపై తిరుగుబాటొనర్చి దేశీయవృత్తము తీసుకొని దేశిచ్ఛందములందు దేశీయుల కనువైనట్లు చెప్పిరి. ఇంగ్లీషు కవిత్వమునకును జానపదగేయముల గాథలే మూలములైనట్లు ఈ క్రిందివాక్యమువలన తేటపడగలదు.

" What ever may be thought of the importance of such verse in its bearing on the origin of poetry in general, or of epic poetry

[౧] "Castes and tribes of South India" E.Thurston Vo.III P.308

[౨] "The Indian Antiquary" Vol. III 1874

in particular, the ballad like other forms of popular material, has in the last two centuries exercised a powerful influence on artistic literature and it will always have to be reckoned with by the literary historian."౧

కాని సంస్కృతము చదువుకొన్న పండితులకు కవులకు ·నాగరకులకు ఈ విధానము నచ్చలేదు. సంస్కృత కవులకును ప్రాకృత కవులకును ఇట్టి వైమనస్యమున్నట్లు తెలియనగుచున్నది.

అనాదరణము

నవనాగరకము బలిసినకొలది, నవ్యవిజ్ఞానము ముదిరినకొలది ప్రాత సంస్కృతి ప్రాత యలవాటులు, కట్టు, బొట్టు మోటైపోవుట మనమందరమును ఎరిగినదే. 'క్రొత్తనీరువచ్చి ప్రాతనీరు కొట్టుకపోవు'ననుమాట, 'క్రొత్తొక వింత ప్రాతొక రోత' యను నుడి, 'క్రొత్తది గొర్లమడుగు, ప్రాతది బర్లమడుగు' అనుసామెత లీ యనుభవమునే ఘోషించును. నవనాగరకతకును ఈ జానపద గేయములకును ఎంత వైరుధ్యమో చూడుడు.

"To this oral literature, as the French call it education is no friend. Culture destroys it, some times with amazing rapidity when a nation learns to read, it begins to disregard its traditional tales, it feels a little ashamed of them; and finally it loses both the will and the power to remember and transmit them. What was once possession of the folk as a whole, becomes the heritage of the illiterate only, and soon, unless it is gathered up by the antiquary, vanishes altogether."౨

పాశ్చాత్యదేశములందు వీనికిబట్టిన దుర్గతిని తెలుపు పంక్తులను గమనింపుడు.

"As civilization advanced, they were banished from polite society–but they lived on among the humble, among shepherds and plough boys and 'the spinters and the knitters in the sun', until even these became too sophisticated to care for them and they were heard no more."౩

---

౧ G.L.K. in "English and Scottish Ballads" F.J. Child.

౨ 'English and Scottish Ballads.' F.J. Child.

౩ " " "

ఇట్టి దుర్గతియే పదములకును పట్టినది. ఆది గ్రంథమని చెప్పబడు భారతమునకు పూర్వమున్నవి 'గానట బీసచే చదివి గాథలు త్రవ్వి'౧ నట్టివని దెప్పిపొడిచినారు. తరువాత నీకృతులు రూపుమాసిపోయి, కొంతవరకు జన సామాన్య గౌరవమునందుకొని భిక్షుక గీతములందును, భక్తులు పాడుకొన్న పాటలందును, స్త్రీలనోళ్లయందును, తమ ప్రాణములు నిల్పుకొన్నవి. కాని పదంచ్ఛదములగు తరువోజ మధ్యాక్కరలు కొంతవరకు ప్రథమ కావ్యముతో పరిచయము కలిగించుకొన్నవి. మనభాషలో జరిగిన యన్యాయము తక్కిన భారతీయ భాషలందు వీనికంతగా జరుగనట్లున్నది. సంస్కృతమున భజ గోవిందమునకు, అష్టపదులకు, కృష్ణలీలా తరంగిణికి నఖండ వైభవమున్నది. హిందీయందు సూరపదావళికి, కబీరు భజనకీర్తనలకు గౌరవమున్నది. వంగ భాషయందు పదకర్తలదే పైచేయి. విద్యాపతి, చండీదాసు, గోవిందదాసు, రామప్రసాదు మొదలైనవారి పదములు బహుళప్రచార మందినవి. మహారాష్ట్ర మున తుకారాం ప్రభృతుల అభంగాదులకు గౌరవముకలదు. సంగీతజ్ఞులిచ్చిన గౌరవముచే త్యాగరాజాదుల కీర్తనలు కాలు నిలద్రొక్కుకొనెనేగాని పండితులు వాని నాదరింపరు గదా! మహాపండితుడైన పాల్కురికి సోమనాథుడే పద కవిత్వము వ్రాసినందుకు పరాభవింపబడెను.

సీ. 'ఒకనాడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయం
భూదేవు మంటపమున వసించి
బసవ పురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరుని గొల్వ ప్రతాపు డచటికేగి
ఆ సంభ్రమంబేమి యనుడు భక్తులు బస
వని పురాణంబర్థి వినెదరనిన
విని యా పురాణంబు విధమెట్లొకోయన్న
ధూర్తవిప్రుడొకండు భర్తజేరి

పాలకురికి సోమ పతితుడీ నడుమను
పెనచె మధ్యవక్లబెట్టి ద్విపద
యప్రమాణమిది యనాద్యంబు పదమన్న
అరిగె రాజు భక్త లది యెరింగి'౨

౧ నృసింహ పురాణము

౨ బసవపురాణము. పిడుపర్తి సోమనాథుడు.

శ్రీనాథుడే పదకవిత్వమును దూషించినటుల నొక చాటూక్తికలదు, అది యెంతవరకు సత్యమో తెలియదు.

క. 'ముదివిటులు విధవ లంజలు
పదకవితలు మారుబాస బాపనవారల్
చదువని పండితవర్యులు
కదనాస్థిర వీరవరులు కడిదిపురమునన్'౧

ఇది శ్రీనాథుని యభిప్రాయమే యైనచో పల్నాటి వీరచరిత్ర రచనమునకు పూర్వపు అభిప్రాయమై యుండును. స్వయముగా తానే మహోద్రేకముతో పల్నాటి వీరభారతమును బాడుకొన్న శ్రీనాథుడిటుల పదకవితలను పరిణతుడైన తరువాత తెగడునాయని నా యనుమానము. ఎవరైన మహానుభావుడు తనకు పదకవితలపైనున్న కోపము వెల్లడించి శ్రీనాథకవికి అంటగట్టెనేమో. ఇట్టి వింతసంఘటనలు మన వాఙ్మయ చరిత్రమున పెక్కులున్నవి. తెనాలివాని కంటగట్టిన గాథలెన్నిలేవు. తిమ్మనకును ముక్కు నతికించినది మనవారే కదా. వేమన పద్యములు వేలకు బెరిగినవి. హృదయమందలి దుర్గంధ పంకమంతయు చౌడప్పయొడలికి కలపమలదిరి.

'అల తాళ్లపాక చిన్నన్న రోమములైన
తంబుర దండెకు తంతులౌనె'

'ద్విపద కావ్యంబు ముదిలంజ దిడ్డి కంత
యియ్యనేరని రండ నాగ్లేకరాశి' ౨

ఆనాటి పండితులకు దేశికవిత్వముపై నింత నిరసన ముండెడిదన్నమాట. అట్టిపండితులను గుండెనిబ్బరముతో నెదుర్కొన్నవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. గద్యపద్యోభయ ప్రబంధములే గొప్పలన్నవారి గూబలదరునట్లు,

'పటు గద్యపద్య ప్రబంధ సామ్యముగ
కావ్యకళాప్రౌఢి గల్పింతు ద్విపద
కావ్యంబు భావ్యంబుగాన'

నని శంఖమూదినాడు. వినని వారినిజూచి 'వడ్లను బెరుగు బిసుకు చందంపు బిలి బిలి కృతుల్ కృతులె' యని యాక్షేపించినాడు. తెలుగులో నీ మార్గదేశికవులకు మధ్యన జరిగిన 'రగడ' సంస్కృత ప్రాకృత కవులకును

౧ చాటుపద్య మణిమంజరి. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

౨ వేణుగోపాల శతకము

జరిగినట్లున్నది. సంస్కృత కవులు 'సంస్కృతము' ప్రకృతియనియు, దాని యపభ్రంశరూపము ప్రాకృతమనియు దెప్పిపొడిచిరి.౧ సంస్కృతము గీర్వాణభాషయని తమను పొగడుకొనిరి.౨ కాని సోమనాథుడు పూర్వకవుల నెదుర్కొనినటులే ప్రాకృతకవులు సంస్కృత కవులను దెబ్బతీసిరి.

'లలియే మహురక్ఖరయే
జువ ఈఃజణ వల్లహేస సింగారే
సంతేపాయియకవ్వే
కోసక్కయి సక్కయం పఢివుం '౩

'లలితమై మధురాక్షరమై, శృంగారమై యువతీజన వల్లభమైన ప్రాకృత ముండగా సంస్కృతము నెవ్వడు చదువునని — యా కవిపేయు ప్రశ్న,౪ హాలశాతవాహను డెంతగా వెక్కిరించెనో చూడుడు.

'అమి అం పాఉఅ కవ్వం పఢిఉం సోఉంఅ జే నఆణన్తి
కామస్స తత్తతంతిం కుణంతి తే కహంణ లజ్జంతి '౫

దీనికి సంస్కృతపు ఛాయ ఇట్లున్నది

అమృతం కృతకావ్యం పఠితుం శ్రోతుంచ యే నజానన్తి।
కామస్య తత్వచిన్తాం కుర్వన్తి తే కథంనలజ్జన్తే॥

ప్రాకృత కవులు సంస్కృతమే ప్రాకృతభవమనిరి. ఇదియే నిజమని తోచును. జానపద గీతములే తరువాతి శిష్ట సాహిత్యముగా పరిణమించెనను బుధులమాటలున్నవికదా. ఇట్టిదే మరియొక యుదాహరణము జూపి ఈ వివాదము సరిపుత్తును.

'పాయియ కవ్వం పడిఉం, గుంపేఉం, తహఅ, కుజ్జపసూణం,
కువియంచ పసాయేవుం, అజ్జవిబహవే ణయానంతి'౬

దీనికి జయవల్లభుని సంస్కృతానువాద మిట్లున్నది.

"ప్రాకృత కావ్యం పఠితుం గుంఫితుం తథాచకుటజ ప్రసూనం
కుపితాంచ ప్రసాదయితుం అద్యాపి బహవో నజానంతి"౭

౧ 'ప్రకృతే సంస్కృతాయాస్తు వికృతిః ప్రాకృతీమతా' (రూపకపరిభాష)
౨ 'సంస్కృతం స్వర్గిణాం భాషాశబ్దశాస్త్రేషు నిశ్చితా' (కావ్యాలంకారము)
౩ వజ్జలగ్గ, జయవల్లభ
౪ శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు. పరిశోధన ౫ వ సంచిక.
౫ గాథా సప్తశతి ౬ వజ్జలగ్గ ౭ వజ్జలగ్గ, జయవల్లభ

పండితులకు శిష్టులకు నాగరకులైనవారికిని,తద్భిన్నులైన జానపదులకును మరియు వారి సాహిత్యమునం దభిమానముగల కొందరు శిష్టులకును నిట్టి సాహిత్యయుద్ధములు చెలరేగినను ఆ దేశికవితయు దానికి మాతృకయగు జానపదగేయ వాఙ్మయమును పండితులచే నిరాకరింపబడినను చదువు సంధ్యలు లేని జానపదులు వారిని వినోదపరచెడు జంగములు, జక్కులవారు, బవనీండ్లు, శారదకాండ్రు, పిచ్చుకుంటు వారిచ్చిన కొద్ది యాలంబనముతోనైనను కాలూని నిలిచినవని మనమూహింపవచ్చును.

శిష్ట సాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి

గేయ సాహిత్యము చిరకాలమునుండి తెలుగునాట వృద్ధియైనదనుటకు శిష్ట కవులు పేర్కొన్న సమకాలిక గేయరీతులే గొప్ప సాక్ష్యము. గేయములన్నియు మాత్రాచ్ఛందమున నుండును. గేయ కవితలు దేశి కవితలుగా పరిణతి నొందినట్లు పూర్వమే నివేదించితిని. గేయముల వరుసలు మరియు ఛందమును గూర్చి తరువాత విపులముగా చర్చింతును. ప్రకృతము గేయములు మాత్రాచ్ఛందమున నుండుననియు దేశి సారస్వత మంతయు నిట్టి ఛందములందే యుండుననియు గుర్తించుకొందము. ఈ దేశి సారస్వతమును ప్రప్రథమమున దడవినవాడు నన్నెచోడుడు.

క. 'మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గున నిలిపి రంధ్ర విషయం
బునఁజనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగ బలువుర్'౧

ఈ పద్యము గూర్చి మన తెలుగునాట కొంత దుమారము రేగినది. నన్నయ ముందా నన్నెచోడుడు ముందా యనునది ఇచ్చట ప్రసక్తముకాదు. 'దేశి కవితఁబుట్టించి' యనుమాట కర్థమేమి ? నన్నయగారి భారతము దేశి రచనయా ? యనునవి వివాదాస్పద విషయములు. నన్నయ్యయే 'దేశి కవితను బుట్టించిన వాడనుకొన్నను' ఆతనికి పూర్వపు శాసనములందే దేశి కవితారీతులు గాన్పించుచున్నవి. ఆదికవి యెవరను దానిలో నభిప్రాయభేద ముండినను పండితులందరును ఈ శాసనస్థ మాత్రా చ్ఛందములగూర్చి యేకాభిప్రాయము గలవారే. వీనికితోడు క్రీ. శ. ఆరవ శతాబ్దినాటికే తెనుగులో జాను తెనుగు

౧ కుమార సంభవము. ఆ. ౧ - ౨౩

దేశి కవిత కలదనుట కొాక ప్రాచీనమగు రగడ శిలా శాసన ప్రమాణమును శ్రీ దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు చూపించినారు.

" అణపోతులు రేవణకాలువు
ద్దణకాలు
ఇచ్చిన పన్నస పెన్వాతె
ఇశెరేనికిన్

కడప జిల్లా — పొట్లదుర్తి — మాలెపాడు శిలా శాసనము క్రీ. శ. ఆరవ శతాబ్దిలో వచనముగా వ్రాసినప్పటికిని ఇందులో ద్విరదగతి రగడ గర్భితమై యున్నది. ఇది 'చోడ మహారాజు' పుట్టించిన దేశి కవిత కాకపోదు.౧

నన్నయ భారతములో రగడలు వ్రాయకపోయినను అతని కాలమునాటి కోరుమిల్లి తామ్రశాసనములో (సంస్కృతమున) రగడలున్నవి. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములో గల మధ్యాక్కరలగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదుగదా. తరువోజ తొమ్మిదవ శతాబ్దమందలి వేంగిచాళుక్యుడగు గుణగ విజయాదిత్యుని అద్దంకి శాసనమందు గలదు. స్వయముగా నన్నయభట్టారకుడు తరువోజ, మధ్యాక్కర, అక్కర, మధురాక్కరలను వాడెను. నాలెక్కకు నన్నయ వాడినవి తరువోజలు౧౧, మధ్యాక్కరలు౩౩, అక్కర్ర౧, మధురాక్కర౧.* నన్నెచోడుడు దేశికవిత్వమును 'దేశి సత్కవుల సంస్తుతిచేసి' నాడు. తన కాలమందు ప్రచారముననున్న కొన్ని గేయరీతుల నాతడు పేర్కొనెను.

సీ. 'హరుమ్రోల సద్భక్తి నాడుచోటసనాట్య
విషయమ్ములన్నియు వెలయఁగఁజె
లీల నీశ్వరు నంకమాలికల్ వాడుచో
*గీత భేదంబులరీతు తెలిఁగె'*౨

ఈ యంకమాలికలు రాగయుక్త గేయములై యుండును. ఈశ్వరు నంకమాలికల్ పాడుచో పార్వతీదేవి గీత భేదంబులు నేర్చినదట.

ఆ. 'నెలమి జింకపిండు దొలుమేనఁజేసిన
తపముపండఁబండెఁ దరువనంబు
లువిదలింపు మిగుల నూయలపాటలు
పాడ మధుమదమున బాడెనళులు'౩

౧ 'పరిశోధన' ప్రథమ సంచికలో 'తొలి తెలుగు శాసనం — దేశి కవిత' యను వ్యాసము.

* నన్నయ ఆది సభా ఆరణ్య పర్వములు. ౨ కుమారసంభవము ౩-౩౭

౩ కుమారసంభవము—నన్నెచోడుడు, ఆ ౪—౯౫

క. సోలుచు సమ్మదరసమునఁ
గ్రోలుచు వనపాల బాలికలు నవలతికాం
దోలముల వేడ్క సలుపుచు
నాలతులొగిఁ జేసి పాడిరభినవలీలన్'౧

ఉ. 'జీతిక కల్లుద్రావి మదసింధురగామినులన్ని కేళియల్
వాఱుచు గౌడుఁగీతములు పాడుచుఁ బొల్పుగ గ్రాలియాడుచున్
గోలడమాడుచున్ బతులకున్ వశవర్తులుగాక మేరకున్
మీఱుచు నన్నెకాంతలు రమింతురు తద్విపినాంతరంబునన్' ౨

చ. "పటికపుఁజోల మువ్వెదురుఁబ్రాలొగిఁబోయుచు గౌరుకొమ్మ రోఁ
కటఁగొని దంచుచున్ శబరకామిని వెక్కలు రాగముల్ రసో
త్కటముగఁబాడెఁ జుట్టిన మృగంబులు సోమ మనుష్యరూప ధూ
ర్జటిముని ముఖ్యలోకగురు జంగము లింగము మల్లికార్జునన్" ౩

క. "వేణుజ మౌక్తికముల్ దొడి
వీనుల కింపెసఁగ నెఱుకు వెలఁదులు ప్రీతిన్
వాణీధరుఁ బాడిరి గి
ర్వాణాధిపభోగి భువన వంద్యు న నింద్యున్" ౪

ఉ. "వాసనగా శివాగమము వర్ణనకెక్కఁ దృియీసదర్థముల్
దేసిగ నాత్మశిష్యులకుఁ దెల్పుచు సద్విధినున్న నిష్కళా (దేశి, ఉ. పా.)
భ్యాసమునందు లీనమగు భావమునిల్పి వెలుంగుచున్న స
ద్భూసురముఖ్య విప్రమునిపుంగవు జంగమ మల్లికార్జునున్" ౫

నన్నెచోడుని నాటి ఈ యంకమాలికలు సాహుళి ఫలమంజరమున పాడబడెడివి. గౌడు గీతములు ఎట్టివో? 'ఊయల పాట'లు, 'అలతులు' ఆనాటివి మిగులకున్నను ఇప్పటికిని ప్రచారమందున్నవే. అలతులు, బౌళి, ఆందోళి, భైరవి, నాటరాగముల బాడెడువారు. (౯-౧౩౫) ఇంకను 'దేసిగ' బాడినట్టి గేయము లెన్నియుండెడివో. నన్నెచోడుని తరువాత మనకీ గేయముల జాడ యధికముగా గనపడునది పాల్కురికి సోమనాథుని రచనములందు. స్వయముగా సోమనాథుడు శైవమత ప్రచారమున కనుకూలమగు నీ దేశిచ్ఛందమును

౧ కుమార సంభవము — నన్నెచోడుడు. ఆ ౪—౧౧౨.
౨ ,, ,, ఆ ౬ — ౪౫.
౩ ,, ,, ఆ ౬ — ౪౩.
౪ ,, ,, ఆ ౬ — ౪౮.
౫ ,, ,, ఆ ౬ — ౩౯.

చేపట్టి 'ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె – సరసమై పరగిన జాను తెనుంగు, చర్చింపఁగా సర్వ సామాన్యమగుటఁ – గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కి-దైవార'౧ నని సాహిత్యమందొక నూతన మార్గమును దొక్కెను. ఈ ద్విపదలు తరువోజ నుండియో లేక కన్నడ త్రిపదినుండియో వచ్చియుండును. తరువోజలు రోకటిపాటలు. "తలకొని తగఁబ్రాలు దంపెడిచోటఁదరుణులచే నొంపుదన రుఁదర్వోజ" యని లక్షణము.౨

శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావు గారాంధ్రకవితా పరిణామము గూర్చి వ్రాయుచు "తెలుగుకవిత యేకపదమై, ద్విపదమై, త్రిపదమై, చతుష్పదమై పరిణతిఁ జెందినట్లు కానవచ్చుచున్న"దనిరి.౩ పరిణామ మార్గమున జూచిన నీ యభిప్రాయము సమంజసమే. కాని ప్రత్యక్ష ప్రమాణమునుబట్టి మనకు ద్విపదలకన్న ప్రాచీనములైన తరువోజలు లభించినవే కాని తరువోజలకన్న ప్రాచీనమైన ద్విపదలు మాత్రము లభించలేదు. ఈ విషయమింకను పరిశోధింపదగినదే.

సోమనాథుని కవిత్వమున కాధారము లానాడు ప్రజలు భక్త్యుద్రేకములతో బాడుకొన్న గేయములేనట. 'మేటియై చను భక్తకూటువలందు, పాటలుగా గట్టి పాడెడువారు............మునుమాటి వీరువారననేల కూడి, కనుగొన రోళ్ళ రోకళ్ల బాడెదరు'౪ 'ఆతత బసవపురాతన భక్తగీతార్థ సమితియే మాతృక గాగ'౫ తానురచించెనట. సోమనాథుడు 'శంకరగీత శాస్వత్పదావళిని, శంకరు దురిత భయంకరు బాడు, నానంద గీతంబులను పదంబుల సదానందు భక్తగణా నందు బొగడు, బండరు బసవన్న భవ్యగీతముల, బండరు బసవన్న ప్రాణేశు బొగడు, ప్రాక్తన నూతన భవ్యగీత, ప్రసూక్తుల వెండియు భక్తాత్మ బొగడు'౬ వారిని దర్శించెను.

"........శ్రీ బసవపురాణంబు, నేలలు వెట్టంగ నింపు నొంపారు శైలిచే గ్రాలుచుఁ జదివెడువారు, సకల పురాతన చారుగీతములు, ప్రకటించి ప్రకటించి

౧ బసవ పురాణము. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి పరిష్కృతము పుట౫.

౨ కావ్యాలంకారచూడామణి, అష్టమోల్లాసము.

౩ ఉదాహరణవాఙ్మయ చరిత్ర పుట ౩.

౪ బసవ పురాణము. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి పరిష్కృతము పుట ౧౨౪

౫ „ „ „ పుట ౫

౬ పండితారాధ్య చరిత్రము, శ్రీచిలుకూరి నారాయణరావు పరిష్కృతము పుట౧౭౨

పాడెడువారు" ౧ అప్పటికే యుండిరట. నాటి ప్రజలు కోడంగియాటలు, బహురూపములు..... 'ఆదట గంధర్వ యక్ష విద్యాధరాదులై పాడెడు నాడెడు వార'ట. ౨

సోమనాథు డెన్నితీరుల పదములను, గేయములను వినెనో గమనింపుడు.

"పదములు తుమ్మెద పదముల్ ప్రభాత, పదములు పర్వతపదము లా
నంద, పదములు శంకరపదములు నివాళి, పదములు వాలేశు పదములు
గొబ్బి, పదములు వెన్నెల పదములు సంజ, వర్ణన మరి గణవర్ణనపదము
లర్ణవఘోష ఘూర్ణిల్లుచుసుండ, జాడుచు నాడుచు బరమ హర్ష
మున, గూడి సద్భక్త సంకుల మేగుదేర" ౩

కన్నులార జూచిన జానపదగేయ ప్రియుడు సోమనాథుడు ధన్యుడు. తుమ్మెద, నివ్వాళి, వాలేశు, గొబ్బి, వెన్నెల పదములీ మాటలనే పాదాంతము లందు గలిగిన ఈనాటి పాటలవంటివే కాబోలు. ప్రభాత పదములనగా మేలుకొలుపులు స్ఫురించుచున్నవి. పర్వత పదములు (శ్రీశైల) పర్వత ప్రశంస చేయునవి కాబోలు. శంకరపదములు భక్తిగీతములై యుండును. సంజవర్ణన, గణవర్ణన పదములు మాయమైపోయినవో లేక మారువేషమున నజ్ఞాతవాసకాలము గడుపుచున్నవో తెలియదు. సోమనాథుని తరువాతివాడు సుప్రసిద్ధ శైవ గేయకర్త ఏగంటి లక్ష్మయ్య. ఏగంటివారి వచనము లాంధ్ర దేశమంతట బ్రాకిపోయినవి.

'శివ శివయన మేలు తుమ్మెదా
శివయంటేనె వినమేలు తుమ్మెదా
శ్రీకంఠుడను పువ్వు తుమ్మెదా—మూడు
లోకమ్ములయ్యెనే తుమ్మెదా'

యను తుమ్మెదపదమును 'సూర్యచంద్ర వహ్నినడుమా — శౌర్యామానే చిలుకా గంటీ—సూర్యాదీప్తి కాయుచుండగా — ఓ యాగంటీలింగా—చూడ చూడాశ్చర్య మాయెగా" - యను ఏలపాటయును ఈ కవి రచనములే. 'పోసెట్టి లింగకవిచే నవచోళ చరిత్ర ప్రస్తావనలో నాదిమ శివకవి స్తుతిలో బాల్కురికి సోమనాథుని పిమ్మట సుప్రసిద్ధ గేయరచయితగా స్తుతింపబడిన గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారే'

---

౧ పండితారాధ్య చరిత్రము, చిలుకూరి నారాయణరావు పరిష్కృతము పుట ౪౩౩
౨ ,, ,, ,, ,, ౪౩౭
౩ ,, ,, ,, ,, ౫౧౩

యాగంటి లక్ష్మయ్యగారని శ్రీ మల్లంపల్లి శరభయ్యగారి యభిప్రాయము.౧ ఈ కవి కృతములగు గేయములనేకము లిప్పటికిని బహుళ ప్రచారమందున్నవి. నాచనసోముడుత్తర హరివంశమేకాక వసంతవిలాసమను గోష్ఠివిషయక ఏకాశ్వాస ప్రబంధము రచించెనట. దాని యందలి ఈ క్రింది జాజరపాటను లక్షణకారులుదాహరించిరి.

"వీణాగానం వెన్నెలతేట — రాణమీరగా రమణులపాట
పేరుచెప్పిన పిన్నబ్రాహ్మణువీట — జాణలు మెత్తురు జాజరపాట"

ఆనాడీ 'వసంతవిలాస' మెన్ని కోకిలల గొంతుకలకు పని కల్పించినదో. ఈ ఛందముననే యిప్పటికిని తెలంగాణమున జాజర పాటలు 'కామునిపున్నమ' పండుగ దినములందు జానపదులు పాడెదరు. నేటి జాజరపాటలకిది మాతృకయై యుండనోపు.

తిక్కనకు తన కృతి నంకితమిచ్చిన కేతన తన దశకుమార చరిత్రములో నొకడు తలవరులను మోసగింపనెంచి, 'మరులుదనం బెక్కించుకొని కలమాటలాడుచు మొలపుండ్ల మల్లిని(బాడుచు నొడలెల్ల బరికికొనుచు'౨ తప్పించుకొనెను. మొలపుండ్ల మల్లని(బాడుట యననేమో ? దీనికి మూలమున నేమియు లేదు. ఇది కేవలము కేతన గారి కల్పితము.

విప్రశాపంబెరిగి ప్రాయోపవిష్టుడైన పరీక్షిన్మహారాజు,

క. చూడుడు నా కల్యాణము
పాడుడు *గోవిందుమీది పాటలు* దయతో
నాడుడు హరిభక్తులకథ ।
లేడహములలోన ముక్తి కేగగ నిచటన్'౩

అని యన్నటుల భాగవతమున గలదు. పోతనగారింకను '*బాలునంకించి పాడెడి పాట* వలన దరువులిగురొత్త పెరుగింతి దరువజొచ్చె'౪ నని యశోదను వర్ణించెను.

౧ Bulletin of the Govt. Oriental manuscripts library Madras Vol. III No. 1. 1954.

౨ దశకుమారచరిత్రము. కేతన. (౬—౧౫౭)

౩ ఆంధ్రి భాగవతము. ప్రథమస్కంధము పద్యము ౫౦౫.

౪ ,, దశమస్కంధము ,, ౩౫౫.

శ్రీనాథుని రచనములందు పెక్కుచోటుల నీ గేయముల ప్రసక్తి కానుపించును. భీమేశ్వర పురాణమున వ్యాసాదులు, దాక్షారామంబు ప్రవేశించునపుడు 'కీర్తింతు రెద్దాని కీర్తిగంధర్వులు గాంధర్వమున *యక్షగాన* సరణి'నని దాక్షారామపురము వర్ణింపబడినది. కొంతకుకొంత యక్షగానములు పాల్కురికి సోమనాథుని కాలముననే యున్నట్లు తెలిసికొంటిమి. శ్రీనాథునికాలమున కవి బహుళ ప్రచారమందియుండును. యక్షగానంబులందు ప్రయుక్తములగు గేయములు లెక్కకు మిక్కిలి. దరువులు, ఏలలు, ధవళములు, మంగళహారతులు, శోభనములు, ఉయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకు పదములు, చందమామ సుద్దులు, అష్టకములు, ఏకపద ద్విపద చతుష్పద అష్టపదులు, రగడలు మున్నగు గేయభేదములన్నియు నాడు ప్రచారమందుండెనని భావింపవచ్చును. ఈ యక్షగానములు నాటకములవంటివి. ఈ దృశ్యరచనములందు సంగీతాభినయములురెండును సమ్మేళన మందినవి. యక్షగానములనగా నేమిటి? వాని లక్షణమేమి యను ప్రశ్నల విచారించుటకిట తావులేదు. కాని ఒక్క విషయము మాత్రము చెప్పక తప్పదు. ఈ యక్షగానముల తొలిస్వరూపము పూర్తిగా గానాభినయములతో నున్నట్లున్నది. దీనికి తరువాత తరువాత నాటకత్వమల వడినది. మొదట ఏకపాత్ర ద్విపాత్రాభినయ గేయముగా నుండి యీ స్వరూపము నొందినట్లున్నదనుటకు నాచెంత నొక చక్కని యాధారము గలదు. నేను జానపదగేయములు సేకరించుచుండగా మెదకు మండలమున నిట్టిదే యొక ద్విపాత్రాభినయముతో గూడిన గేయము దొరికినది.

దానిపేరు '*జాంబ పురాణము*'. మాదిగలు, లేదా పంచములనబడువారు తాము జాంబవంతుని సంతానమని చెప్పుకొందురు. ఈ దీర్ఘగేయమందొక పృచ్ఛకుడొక మాదిగను నీ వెవరవనియు, నీ వైశిష్ట్యమేమనియు, నీ పుట్టు పూర్వము లేమిటనియు, నీవృత్తియేమిటనియు మధ్య మధ్యన ప్రశ్నించుచుండును. ఆప్రశ్నములకా మాదిగ గీత వచన రూపముల సమాధానమిచ్చుచుండును. నాయభిప్రాయమున నిట్టివే రాను రాను యక్షగాన రూపమున దృశ్యప్రబంధరూపమును మరింత పెంచుకొని యుండును. ఇది కొంతవరకు విషయాంతరమైపోయినది. యక్షగానముల పేర్కొన్న భీమఖండమునందే మరియొకచోట వసంతర్తు వర్ణనమున జాదుర (జాజర) పాటల ప్రసక్తియున్నది.

ఉ. జాదుర జాదురంచు మృదుచర్చరిగీతులు వారుణీ రసా
స్వాద మదాతిరేకముల జంద్రికిగాయగ దక్షవాటికా
వేదుల మీదటన్ గనకవీణలు మీటుచుఁబాడి రచ్చరల్
మోదమెలర్పఁగా భువనమోహన విగ్రహు భీమనాథునిన్.౧

దీనిలోని 'జాదుర జాదురంచు' అన్నమాటనుబట్టియు అన్నమయ్య (౧౪౨౪ – ౧౫౦౪) గారి 'చాలుంజాలు నీ జాజర' పాటనుబట్టియు నీ జాజరపాటలు నేటి తెలంగాణా జాజర పాటలవంటివే యనిపించుచున్నది. కొందరు పండితులు సంస్కృత మందలి చర్చరీగీతమే తెలుగున జాజరగా నవతరించినదందురు. ఆంధ్రబ్రాహ్మణుడు మంచనశర్మ అతని కోమటిచెలికాడు టిట్టిభశెట్టి, ఈ మిత్రద్వయ మొకప్పుడోరుగల్లు పట్టణము చూడబోయెను. వారచ్చటచూచి చెప్పిన విశేషములం దానాటి గీత ప్రబంధములున్నవి. వారు పట్టణము దిరుగుచు 'పలనాటి వీరపురుష పరమ దైవత శివలింగ భవనవాటి'కీ బోయినపుడు ఈ దృశ్యములను జూచిరి.

మ. ద్రుత తాళంబున వీరగుంభితకధుం ధుంధుంకిటాత్కారసం
గతి వాయింపుచు నాంతరాళిక యతిగ్రామాభిరామంబుగా
యతిగూడం ద్విపద ప్రబంధమున వీరానీకముందాడెనా
క్కృతపత్ర్యక్షరముం గుమారకులు ఫీట్కారంబునం దూలగన్.

సీ. 'గర్జించి యరసి జంఘాకాండ యుగళంబు
వీరసంబెటకోల వ్రేయునొకడు
ఆలీఢ పాదవిన్యాస మొప్పఁగ వ్రాలి
కుంతాభినయముఁ గైకొను నొకండు
బిగువుఁ గన్నుల నుబ్బు బెదరు జూపులతోడ
ఫీట్కార మొనరించుఁ బెలుచనొకడు
పటుభుజా వష్టంభి పరిపాటి ఘటియిల్ల
ధరణి యాస్ఫోటించి దాఁటునొకఁడు
ఉద్ది ప్రకటింప నొక్కరుం డోలవాఁడు
బయలు గుఱ్ఱంబు భంజళ్ళ బఱపునొకఁడు
కొడుము దాటింపుచును బెద్ద కొలువులోనఁ
బడఁతి పల్నాటి వీరులఁ బాడునపుడు' ౨

౧ భీమేశ్వర పురాణము. ౫ – ౧౦౩ .
౨ క్రీడాభిరామము. పుట ౩౬

ఈ పల్నాటి వీరులకథ శ్రీనాథ విరచితమో లేక యాతని ప్రేరేచిన మూలమో. ఏది యెటులైనను అప్పటికే పల్నాటి వీరుల కథను దేశదేశముల బాడుకొనెడువారు. ఆపాటలు పాడునపుడు "కోలదాపున ద్రిక్కటిఁగూడియున్న గచ్చుచేసిన చిత్రంపు గద్దెపలక, శీలబ్రహ్మాది వీరనాసీర చరిత, వ్రాసి" ౧ యుండెనట. ఈ పద్ధతినిప్పటికిని పాండవులవారు సుద్దులవారు తాము చెప్పెడు కథలందు పాటించుచునే యున్నారు. ఆ మిత్రద్వయ మొకించుకముందుజన 'బవనీల జవనికపాటల నిల్లాంధ్ర రమణఁద్రుల్లాడించు రంతుకత్తె' యైన ఏకవీరాదేవి యుండెను. ఆమెచెంగట,

సీ. "కక్ష నిక్షిప్త వికస్వర స్వరవిలా
స శ్రీనివాసంబు జవనికందుఁ
గట్టిన తంత్రికిఁ గంఠశ్రుతికిఁగూడఁ
జొక్కంబుగా నారి సొబగుమీఱ
నాలాపముల శుద్ధ సాళవ సంకీర్ణ
వివిధ రాగంబుల చవులుచూపి
డమడమధ్వనులఁ బొటారించి యెడ నెడఁ
గత్తెర మార్గంబు బిత్తరిల్ల
వాద్యప్రఖరిఁ గడు నెఱవాది యనఁగ
నేకవీరా మహాదేవి యెదుట నిల్చి
పరశురాముని కథలెల్లఁ బ్రౌఢిఁబాడెఁ
జారుతరకీర్తి బవనీల చక్రవర్తి" ౨

(బవనీలనే తెలంగాణమున 'బైండ్లవారు' 'పంబాలవారు' అందురు. వీరిప్పటి కిని పరశురాముని కథలు లేదా యెల్లమ్మకథలు పాటలుగా బాడుచుందురు.) మిత్రులిరువురు ఏకవీరాంబకుం బ్రణమిల్లి యోరట చనునప్పుడు,

సీ. కోణాగ్ర సంఘర్ష ఘుమ ఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొట్టు బోనాన నసలుకొల్పినకన్ను
కొడుపుచేఁ దాటించు నెడపదడప
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగవలయుచోఁ
జెవిత్రాడు బిగియించు జీవగట్టి
గిలుక్కు గిలుక్కున మ్రోయు కింకిణీ గుచ్ఛంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప

---

౧ క్రీడాభిరామము. పుట. ౪౦ ౨ క్రీడాభిరామము పుట ౪౩

రాగమునసుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుమ యూరుద్వయంబుపై నొత్తిగిల్ల
కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపువాడుచు వచ్చె జక్కుల పురంధ్రి.౧

ఈ జక్కులపురంధ్రి పాడిన కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కైటభారి వలపే నేడు ప్రచారమందున్న 'అక్కలపాట' యనబడు కామేశ్వరీపాటయై యుండును. ఓరుగంట తిరిగి తిరిగి మిత్రులకు మధ్యాహ్నమయ్యెను. ఆసమయమున కాకొన్న వీరికి 'కరణ బ్రాహ్మణవిట ముఖ్యు'డొకడు పూటకూటింటి జాడ నెరింగించి యచటి సౌభాగ్యము నిట్లు వర్ణించినాడు.

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము కొల్పిన భంగిని విద్దె కంచి రా [కూచి పా.]
మాయణ మాఱుకాండములు నచ్యుత జాగరవేళఁబాడె నా
రాయ వితంతు రత్నమనురాగముతోడ 'నమశ్శివాయ శాం
తాయ సమస్తదోష హరణాయ' సమానమె దాని కెవ్వరున్.౨

రామాయణమంతయు పాటలుగా నుండెనన్నమాట. ఇప్పుడు ప్రచారమందున్న రామాయణ సంబంధములగు పాటల కన్నింటికి నిది మాతృకయో. కొరవి గోపరాజు ౧౪౫౦ ప్రాంతమువాడందురు. అతడొకచో వేసవి నిట్లు వర్ణించెను.

సీ. విసనకఱ్ఱలు వట్టివేళ్ల చప్పరములుఁ
గందనంబులు ఘనసారములును
జల్లని నీళ్ల నిచ్చా భోజనంబులు
గలవారి కిష్ట సౌఖ్యంబు జరుగఁ
బనిచేసి గంజియైనను నంబలైనను
నెదచల్లఁగా త్రాగి యెచటనైనఁ
బడియుండి వెన్నెలగుడిపాట వాడఁగా
బేదలకాత్మ సంప్రీతి గలుగు.౩

ఇవి వెన్నెల పదములే కావచ్చును. ఈ పాటలన్నియు జనప్రవాహముల నోటబడి మార్పులు కూర్పులతో నేటి రూపమును ధరించియుండును. ఇంత వరకు చెప్పబడిన దాయా పాటల ప్రసక్తియేకాని యానాటి వాని స్వరూపము పూర్తిగా మన మెరుగము. ఒక్క శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరచరిత్రము మాత్రము

౧ క్రీడాభిరామము పుట ౪౫.
౨ క్రీడాభిరామము పుట. ౫౬
౩ సింహాసన ద్వాత్రింశిక నవమాశ్వాసము ౧౬ పద్యము (రెండవ భాగము)

లిఖితమై నేటికి నిల్చి యున్నది. యక్షగానము లిప్పటికే బహుళ వ్యాప్తినంది యుండును. వానియందుండు పాటలకుగూడ నదియే ప్రశస్తి.

పద కవితా పితామహుడని పేరెన్నిక గన్న తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు తమ కాలమందు వినబడుచుండిన జానపదగేయముల మాదిరుల కన్నిటికిని సరిపోవునట్లు సంకీర్తనల రచించిపెట్టిరి. ఆయన యే శుభముహూర్తమున పద కవితామదవతికి పల్లకి దండెనెత్తెనోగాని యప్పటినుండి యామె విహరింపని తెలుగు పొలమే లేదు. ఈయన భార్య తొలి తెలుగు కవయిత్రి తాళ్లపాక తిమ్మక్కగారి కృతి సాగినదీ పాటబాటయందే.

"అవనిలో తాళ్లపాకాన్నయ్యగారి
తరుణి తిమ్మకచెప్పె తాను సుభద్ర
కల్యాణమను పాట కడుమంచితేట"౧

ఈ పాటనిప్పటికిని మనయిండ్లయందున్న బోసినోటి యవ్వలు పాడు కొందురు. అన్నమయ్యగారి యధ్యాత్మ సంకీర్తనములు, శృంగార సంకీర్త నములు, శృంగారమంజరి మున్నగునవి తిరుపతి దేవస్థానమువారచ్చువేసిరి. తాళ్లపాక దంపతులు మన జాతికి పురాణదంపతులు. వారి సంతానమంతయు పదకవితలకు పంటపొలము. వీరి మనుమడు చిన తిరుమలాచార్యులు. ఆయన పదములు వ్రాయుటయేకాక 'సంకీర్తన లక్షణము' గూడ రచించెను. తాళ్లపాక వారి రచనములు జానపదగేయ పరిశోధనమున జేరకపోయినను, గేయస్వరూప ములను వాని పరిణామమును సూచించును. 'సంకీర్తన లక్షణము' నందు ఏలలు, గొబ్బిళ్లు, చందమామ పదములు, అర్ధచంద్రికలు మొదలగు గేయముల లక్షణ ములు వివరింపబడియున్నవి. గేయకవితకు తాళ్లపాకవాడు తిరుపతిస్వామి సన్నిధిని పట్టాభిషేకము చేసినారు. అనాగరకుల నడుమ సెలయేరువలె పరు గెత్తుచుండిన జానపదగేయ స్రవంతి వేంకటేశ్వరస్వామి పాదములకడ సంగీతము నింపుకొని పూర్ణ సరస్వతి యైనది!

దిగ్విజయార్థము బయలుదేరనున్న శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కపరిమితోత్తేజ మొక జానపదుని గేయముకలిగించిన యైతిహ్యము మనమందర మెరిగినదే.

"కొండవీడు మందేరా — కొండపల్లి మందేరా
కాదను వాడుంటే — కటకం దాకా మందేరా"

---

౧ సుభద్రాకల్యాణము.

యనుపాటయందున్న శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వీరవిహార చరిత్రమును త్రవ్వి తండములు పోయవచ్చును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ప్రాతర్వేళల "సంధు యంత్ర నతికృతోప్రోద్గీత గేయౌఘముల్" వినెను.౧ ఏతాము పాట లిప్పటికిని పల్లెపట్టులందు వినబడుచునే యున్నవి. మనోరమా స్వరోచుల వివాహసందర్భమున "వేల్పుగాణులు బాడు లక్ష్మీనారాయణుల కళ్యాణంపుబాటలందీడు కొను తిన్ననిరవంబులుంగలసి బలసికొను కోలాహలము"ను పెద్దన గారు వర్ణించిరి.౨ తెనాలి రామకృష్ణ ప్రభృతులకు గురువనంబడు భట్టరు చిక్కాచార్యుల గూర్చి యొక చాటు పద్యమిట్లున్నది.

క. "పద పద్యంబులు చదివిన
విదలించుక లేచిపోక వేడుకతోడన్" ౩

లభించినంత వరకు కందుకూరి రుద్రకవి రచించిన సుగ్రీవ విజయ యక్షగానమే యట్టి కృతులందు తొల్లింటిది. ఈ రుద్రకవి క్రీ. శ. ౧౫౫౦ – ౧౫౭౦ ప్రాంతమందుండిన ఇబ్రాహీంషాహ వలన చింతల పాలెము నగ్రహారముగా బడసిన తెలంగాణపు కవి. దీనిలో నెన్నియో పదకవితలు గలవు.

క్రీ. శ. ౧౫౫౦ – ౧౬౦౦ నడుమ నున్న దామరల వెంగళభూపాలుడు వసంతర్తు వర్ణనమున

"జాజులుఁ తేటులజాడలవీఁగెన్, జాజర పాటల జాగులు రేగెన్" ౪

అనియు, శ్రీరామచంద్ర వివాహసమయమున నలుగిడునప్పుడు

"ధవళము పాడిరిద్దరు సుధాకరబింబముఖీ శిఖామణుల్" ౫

అనియు

క. "ఆ కల్యాణంబున గౌ
రీకల్యాణంబుల రఘుహరింబొగడిరి నా
నాకల్యాణులు కోకిల
కాకల్యాణ పదకంఠ కమనధ్వనులన్" ౬

అనియును వర్ణించెను. ఈ పాటలన్నియు నేడు ప్రచారమందున్నవే.

---

౧ ఆముక్తమాల్యద ౨ – ౫౫ ౨ మనుచరిత్ర ౫ – ౭౧
౩ చాటుపద్య మణిమంజరి. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి సంపాదితము పుట. ౧౭
౪ బహుళాశ్వ చరిత్రము ౨ – ౧౩ ౫ బహుళాశ్వ చరిత్రము ౪ – ౭౦
౬ ,, ,, ౪ – ౮౩

నాయక రాజుల కాలమందు పదకవిత్వము పరాంకోటినందినది. రంగాజి, రామభద్రాంబ, కృష్ణాజి మొదలైన కవయిత్రులే కాక స్వయముగా విజయరాఘవ నాయకుడే గేయరచనలు చేసెను.

క్రీ.శ.పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభమందున్న పాలవేకరి కదరీపతి నాయకుడు నూలువడుకుస్త్రీలను వర్ణించుచు "ప్రాయంపు పడుచులం(బనిగొంటివే దూది యనెడి పాటలదేనె చినుకులీన"౧ ననెను. ఇవి రాటము పాటలై యుండును. ఈతడింకను సువ్వాలలు, శోభనములు, ధవళాలు మొదలగు పాటలే౨ కాక ఏలపాటలు౩ గొబ్బిళ్లు౪ పరశురాముని పాటలు౫ పేర్కొనెను.

క్రీ.శ.౧౬౮౦ ప్రాంతపు భద్రాచలరామదాసు (కంచర్ల గోపన్న) పాడిన పాటలు జానపదగేయములుగా ప్రచారమందినవి. క్షేత్రయ్యగారు మొవ్వగోపాలుని మోహించిపాడిన పాటలన్నియును లభింపలేదు. కర్మవీరులు శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారు మూడువందల ముప్పదింటిని సంపాదించి ప్రచురించినారు. 'అన్నమాచార్యుని భక్తిసంకీర్తన పథమున నడచిన త్యాగయ్య వ్రాసిన పాటలు ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్ర కీర్తన వాఙ్మయమునకు మేలుబంతులు.'౬ క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజాదుల రచనములందు సంగీతము హెచ్చు. పదకవిత్వమునకు గల ప్రచారమును జూచి పండితకవుల పండ్లు గూడ పులిసినవి. ఎలకూచి బాలసరస్వతి, కంకంటి పాపరాజు, గోగులపాటి కూర్మనాథకవి, ఆలూరి కుప్పన వంటి పండిత కవులు కూడ పదరచనమునకు చేయి జేసికొనిరి. అప్పకవి లాలి, ధవళము, సువాల, పెండ్లిపాటలు మున్నగువానికి లక్ష్య లక్షణములు సమకూర్చెను. ఆనందరంగరాట్ఛందమున కొట్నములు, ధవళములు, ఆరతి పాటలు, జోలపాటలు, ఏల పాటలు, శోభనములు, గొబ్బిళ్లు వంటి పాటలు పేర్కొనబడినవి.

పైన పేర్కొన్న కవుల రచనములు (బాలసరస్వతి వంటి వారివి) పదకవిత్వములేయైనను ప్రౌఢములు. ఇవి జానపదగేయములు కావు. కాని దేశి సారస్వతమున జేరిపోవును. నన్నయ నన్నిచోడుల నుండి త్యాగరాజు వరకు వచ్చిన సాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి క్లుప్తముగా సాగించితిమి. త్యాగ

---

౧ శుకసప్తతి ౨-౪౨౨ ౨ శుకసప్తతి ౧-౫౨౩
౩ ,, ౨-౧౬౨ ౪ ,, ౨-౪౩౭
౫ ,, ౨-౪౨౫ ౬ ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము.

రాజునకు తరువాత స్వయముగా జానపదులు రచించినవి, లేక జనపదములందు ప్రచారముగాంచినట్టివి గేయములనేకములు దక్కినవనుకొనవచ్చును. కొన్ని కాలగర్భమున గలసిపోయి యుండును. ఏ సాహిత్యమునకును ఈ విపత్తు తప్పినది కాదు. భద్రపరచెడువారుండినచో యాగంటి లక్ష్మయ్యగారి వచనముల వలెనే అతి ప్రాచీనములగు గేయములు మనకు మరికొన్ని యైనను దక్కియుండును. మనకా యదృష్టములేదు. ప్రాతతాళ పత్ర గ్రంథములందచ్చటచ్చట కొన్ని పాటలు గలవు. ముద్రణా సౌకర్యములు వచ్చిన పిమ్మట, ప్రకాశకులు తమ లాభము కొరకు చేసిన పనియేయైనను, ఈ గేయవాఙ్మయమునకు కొంత మేలేజరిగినది. ముద్రిత వాఙ్మయమున నధిక భాగము ఆధునిక రచనములే. ఇవి యన్నియు చాల వరకు దీర్ఘ గేయములు; బృహద్గేయములు. మౌఖిక ప్రచారమందున్న చినచిన్న గేయములింకను సేకరింప వలసినవి గలవు. వాని సంఖ్య లక్షలవరకుండునని తోచుచున్నది. వాని చావు పుట్టుకలు పెరుగుట విరుగుటలు జానపదుల జిహ్వాంచలములందే జరుగుచున్నవి. ఏ గీత మెప్పటిదో ఎన్నియెన్ని మార్పుల నొందినదో తెలిసికొనజాలము.

జానపద గేయములగూర్చి కృషి

భారత దేశమును రాజకీయముగా బంధించి యుంచినను పాశ్చాత్యులు కొంత సేవయు మన దేశమునకు చేసినారనుటలో సందియములేదు. కొందరు చేసిన సేవలు రాజకీయముగా వారి ప్రభుత్వమునకు పరోక్షముగా బలము కూర్చునట్టివే యనుకొన్నను మరికొందరు మాత్రము నిస్వార్థముగా స్నేహ భావముతో ప్రజాహిత కార్యములొనర్చి పోయినారు. ఆంధ్రదేశమునకు పొగడ రాని మేలు చేసిపోయిన వారట్టి పాశ్చాత్యులెందరో కలరు. వీరిలో నందరికన్న మిన్న C. P. Brown గారు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణమునకు బ్రౌను మహాశయుడు పడిన పాట్లా దేవునికెరుక. మనదేశమున కాతడు రాకున్నచో మనకు గర్వ కారణమైన చక్కని సాహిత్య సంపదయంతయు చెదపురుగుల పాలయ్యెడిది. తెలుగు భాషయందున్న గొప్పతనము తెలిసికొని ప్రపంచమునకు చాటిన వాడు బ్రౌను మహాశయుడే. అతడే మన యాంధ్రవాణిని 'Italian of the East' అని ఘోషించి తన న్యాయైక దృక్పథమును చాటెను. మనజాతి యీ విషయమున నాతనికి ఋణపడినంతగా మరి యెవ్వరికిని ఋణపడి యుండలేదు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణ సమయమున నాతనికన్ను జానపదగేయముల పైగూడ పడినది కాని

యాతడు శ్రద్ధచేయలేదు. బ్రౌను మహాశయుడు యక్షగానముల గూర్చి చెప్పుచు నీ జానపదగేయములగూర్చి యిట్లు నుడివినాడు.

"Finally there are other ballads (Cathalu) of great length framed in a peculiar chant on principles different from all other sorts of poetry. Some of these, as the Bobbili-catha or Ranga Rao charitra the Nagamma catha and the like are chiefly preserved by oral recitation, with-out having been until now committed to writing. These are every where popular, though despised, as illiterete, by professed scholars". ౧

ప్రజలయందీ గేయముల కెంత ప్రాచుర్యమున్నదో పండితులకీ గేయములన్నచో నెంత యీసడింపో బ్రౌను పండితుడు చక్కగా చెప్పినాడు. ఆయనయే సేకరణకు పూనుకొన్నచో శిష్టసాహిత్యమెంత సమృద్ధిగా మనకు సంక్రమించినదో అంతియ జానపదగేయ సంపదకు మనము నోచుకొనియుందుము. ఆయన చేసిపోయిన సేవవేరు. బ్రౌనుగారి యీ వ్రాత తరువాత ముప్పదేండ్లకు మరల నొక పాశ్చాత్య పండితుడు తొలిసారిగా జానపదగేయముల సేకరించుటకు బద్ధకంకణుడయ్యెను. శిష్టసాహిత్యమునకు బ్రౌనువలె జానపదగేయముల కీయన మాననీయుడు. ఆయన J. A. Boyle M. C. S. గారు. రాయలసీమలో రాజకీయోద్యోగిగా ౧౮౭౪ ప్రాంతములందుండిన వాడు. అప్పటికే Charles E. Gover అనునాతడు Folk songs of Southern India అను గ్రంథమును ౧౮౭౧ లో ప్రకటించెను. కాని దానిలో మనతెలుగు పాటలులేవు. తమిళ కన్నడ మళయాళ భాషలందున్న గేయములనే కూర్చి తెలుగు గేయములకు మారుగా వేమన పద్యములను చేర్చినాడు. ఈ విషయము Boyle గారికి చాలబాధ కలిగించినది. వారు ౧౮౭౪ లో Telugu Ballad Poetry పేరుతో నొక వ్యాసము ప్రకటించుచు ఇట్లనిరి.

"When the late Mr. Gover Compiled his Folk-songs of Southern India the only dialect of the Dravidian Tongues which went unpresented in his collection was the Telugu." ౨

తెలుగు భాషకు కలిగిన యన్యాయమునుజూచి యా మహానుభావుడెంత నొచ్చుకొనెనో ! ఆతనికి గలిగిన బాధ మనపై దయగా వర్షించినాడు. తెలుగు

౧ Asiatic Journal Vol. 34. 1841

౨ The Indian Antiquary Vol, III Page I, 1874 A, D;

తన మాతృభాష కాకున్నను అసలాతడీ దేశీయుడు కాకున్నను తాను నిజమైన సేవ చేయజాలుదునో లేదో యని యాత్మ విమర్శనము చేసికొన్నను తనకు గలిగిన తలపునకు మాత్రము కొంత యాకార మిచ్చి పోయినాడు. ఈ విషయమున నాతడిట్లనెను.

"It is therefore to be hoped that while the treasures of national poetry are being gleaned from so many languages the store of the sweetest dialect of Southern India may not be over looked, and that the popular songs of Telugu people may be collected. That such exist, it is the object of the present writer to show, but his fitful gleanings are worthless, except as they may lead other and more competent gatherers to the field.

"The specimens of popular Ballads which are now offered are undoubtedly the composition of rural bards. They have been gathered by the roadside from rude men that could neither read nor write. The plough man who sang to his team and the carter as he sat between his bullocks have contributed snatches of song, of which they often only half-knew the meaning, and which they changed and corrupted into their rough and vulgar tongue. The very simplicity and boldness of the verses are their certificate of genuineness, and attest the unskilled rudeness of the singer's thought, and the uncritical patience of the simple listeners."౧

ఈ పాశ్చాత్య పండితుడు మొత్తమారు పాటలు సేకరించి ప్రకటించెను. మొదటి పాట చారిత్రక గేయము. తక్కినవి శృంగార గీతములు. చారిత్రిక గేయము నాతడు బళ్లారి వాస్తవ్యుడగు నొక బోయ నుండి సేకరించెనట. శృంగార గేయములు నాలుగొక రైతు మోట గొట్టుచు పాడుచుండగా విని వ్రాసికొనెనట. బోయల్ పండితుడు సేకరించిన మొదటి గేయము సర్వాయి పాపని వీరగాథ. సర్వాయి పాపడు రాయలసీమకు సంబంధించిన పాళెగాడను కొని (పొరపాటున) బోయల్‌గారు ఆతని గురించి విచారించి నిష్ఫలులైరట.

సర్వాయి పాపడు రాయలసీమ వాడు కాడు. ఆతడు తెలంగాణము వాడు. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారీ విషయమై పరిశోధనము చేసి సత్యమును చాటిరి.౨ వారి యడుగు జాడలందు నేను కొంత చరిత్రత్రవ్వితిని. దీని చారిత్రిక గేయముల గురించి చెప్పునప్పుడు విపులముగా చర్చింతును.

---

౧ The Indian Antiquary Vol. III 1874 A. D.

౨ అమరావతీస్తూపము - అనాదృతవాఙ్మయము,

బోయల్ పండితుని ప్రశంస యిట వచ్చినందుకాతడీ వాఙ్మయమునకు చేసిన సేవకు నాతని యెడగల గౌరవముతో నాతడు సేకరించిన గేయ మొకటి — అది యిట యప్రస్తుతమైనను ఉదాహరింతును.

౧ యేగి యేగి యెండలైన—యెదురు గుమ్మి నీడలైన
దూడవాడు మొగడైన—వుండవలె కొండనడుమ

౨ యెదురింటి యెఱ్ఱిపాప — చూతమన్న కానరాదు
పాపిష్టి తల్లి దండ్రి — బై లెల్లనివ్వరు

౩ ఎత్తు గుబ్బలు ఎఱ్ఱిదాన్ని — కోరగుబ్బలు ఎవ్వనిపాలు
ఆలులేని బాలునికి — ఆరునెలల అరణం ఇస్తును

౪ గుబ్బలుండే తీరు సూచి — గుడ్డికొంటే తీరునంటె
గుండెగలబంటు ఐతె — గుండ్లపల్లె కనుమకురా.

తక్కిన పాటల గురించిన ప్రస్తావన తరువాత, ఆవ్యాసము చివరన నా పండితుడిట్లు నుడివెను.

"With this I will leave my poor attempt to illustrate Telugu lyric poetry; those who are qualified by a knowledge of the language to criticise the text of these songs will find many errors to pardon; and those who test the translation by a high standard will hold them very cheap. They have, however already served to lighten the monotony of some lonely hours in my camp life; and if they now induce others to glean the same field; return with a richer sheaf, they will have completed my purpose."[౧]

ఎంతసహృదయుడీ తెల్లదొర! జానపదగేయ ప్రథమోద్ధారకుడు గనుక నీతనిగూర్చి ఇంత దీర్ఘముగా వ్రాయవలసి వచ్చినది. ఆతరువాత మనవారికి గేయముల గురించి కొంతశ్రద్ధ కలిగినది. "క్రీ.శ. ౧౯౦౦ లోను, ౧౯౦౩ లోను శ్రీనందిరాజు చలపతిరావు గారు స్త్రీలపాటలను సంపుటాలుగా అచ్చువేశారు. అంతకంటె ముందు స్త్రీల పాటలేవి అచ్చైనట్లు నాకు సాక్ష్యము దొరకలేదు. వీరి తరువాతనే కాకినాడవారైన మంగు వెంకటరంగనాథరావుగారు

౧ Indian Antiquary Vol. III.

రాజునకు తరువాత స్వయముగా జానపదులు రచించినవి, లేక జనపదములందు ప్రచారముగాంచినట్టివి గేయములనేకములు దక్కినవనుకొనవచ్చును. కొన్ని కాలగర్భమున గలసిపోయి యుండును. ఏ సాహిత్యమునకును ఈ విపత్తు తప్పినది కాదు. భద్రపరచెడువారుండినచో యాగంటి లక్ష్మయ్యగారి వచనముల వలెనే అతి ప్రాచీనములగు గేయములు మనకు మరికొన్ని యైనను దక్కియుండును. మనకా యదృష్టములేదు. ప్రాతతాళ పత్ర గ్రంథములంచచ్చటచ్చట కొన్ని పాటలు గలవు. ముద్రణా సౌకర్యములు వచ్చిన పిమ్మట, ప్రకాశకులు తమ లాభము కొరకు చేసిన పనియేయైనను, ఈ గేయవాఙ్మయమునకు కొంత మేలేజరిగినది. ముద్రిత వాఙ్మయమున నధిక భాగము ఆధునిక రచనములే. ఇవి యన్నియు చాల వరకు దీర్ఘగేయములు; బృహద్గేయములు. మౌఖిక ప్రచారమందున్న చినచిన్న గేయములింకను సేకరింప వలసినవి గలవు. వాని సంఖ్య లక్షలవరకుండునని తోచుచున్నది. వాని చావు పుట్టుకలు పెరుగుట విరుగుటలు జానపదుల జిహ్వాంచలములందే జరుగుచున్నవి. ఏ గీత మెప్పటిదో ఎన్నియెన్ని మార్పుల నొందినదో తెలిసికొనజాలము.

జానపద గేయములగూర్చి కృషి

భారత దేశమును రాజకీయముగా బంధించి యుంచినను పాశ్చాత్యులు కొంత సేవయు మన దేశమునకు చేసినారనుటలో సందియములేదు. కొందరు చేసిన సేవలు రాజకీయముగా వారి ప్రభుత్వమునకు పరోక్షముగా బలము కూర్చునట్టివే యనుకొన్నను మరికొందరు మాత్రము నిస్వార్థముగా స్నేహ భావముతో ప్రజాహిత కార్యములొనర్చి పోయినారు. ఆంధ్రదేశమునకు పొగడ రాని మేలు చేసిపోయిన వారట్టి పాశ్చాత్యులెందరో కలరు. వీరిలో సందరికన్న మిన్న C. P. Brown గారు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణమునకు బ్రౌను మహాశయుడు పడిన పాట్లా దేవునికెరుక. మనదేశమున కాతడు రాకున్నచో మనకు గర్వ కారణమైన చక్కని సాహిత్య సంపదయంతయు చెదపురుగుల పాలయ్యెడిది. తెలుగు భాషయందున్న గొప్పతనము తెలిసికొని ప్రపంచమునకు చాటిన వాడు బ్రౌను మహాశయుడే. అతడే మన యాంధ్రవాణిని 'Italian of the East' అని ఘోషించి తన న్యాయైక దృక్పథమును చాటెను. మనజాతి యీ విషయమున నాతనికి ఋణపడినంతగా మరి యెవ్వరికిని ఋణపడి యుండలేదు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణ సమయమున నాతనికన్ను జానపదగేయముల పైగూడ పడినది కాని

యాతడు శ్రద్ధచేయలేదు. బ్రౌను మహాశయుడు యక్షగానముల గూర్చి చెప్పుచు నీ జానపదగేయములగూర్చి యిట్లు నుడివినాడు.

"Finally there are other ballads (Cathalu) of great length framed in a peculiar chant on principles different from all other sorts of poetry. Some of these, as the Bobbili-catha or Ranga Rao charitra the Nagamma catha and the like are chiefly preserved by oral recitation, with-out having been until now committed to writing. These are every where popular, though despised, as illiterete, by professed scholars". ౧

ప్రజలయందీ గేయముల కెంత ప్రాచుర్యమున్నదో పండితులకీ గేయములన్నచో నెంత యీసడింపో బ్రౌను పండితుడు చక్కగా చెప్పినాడు. ఆయనయే సేకరణకు పూనుకొన్నచో శిష్టసాహిత్యమెంత సమృద్ధిగా మనకు సంక్రమించినదో అంతియ జానపదగేయ సంపదకు మనము నోచుకొనియుందుము. ఆయన చేసిపోయిన సేవవేరు. బ్రౌనుగారి యీ వ్రాత తరువాత ముప్పదేండ్లకు మరల నొక పాశ్చాత్య పండితుడు తొలిసారిగా జానపదగేయముల సేకరించుటకు బద్ధకంకణుడయ్యెను. శిష్టసాహిత్యమునకు బ్రౌనువలె జానపదగేయముల కీయన మాననీయుడు. ఆయన J. A. Boyle M. C. S. గారు. రాయలసీమలో రాజకీయోద్యోగిగా ౧౮౭౪ ప్రాంతములందుండిన వాడు. అప్పటికే Charles E. Gover అనునాతడు Folk songs of Southern India అను గ్రంథమును ౧౮౭౧ లో ప్రకటించెను. కాని దానిలో మనతెలుగు పాటలులేవు. తమిళ కన్నడ మళయాళ భాషలందున్న గేయములనే కూర్చి తెలుగు గేయములకు మారుగా వేమన పద్యములను చేర్చినాడు. ఈ విషయము Boyle గారికి చాలబాధ కలిగించినది. వారు ౧౮౭౪ లో Telugu Ballad Poetry పేరుతో నొక వ్యాసము ప్రకటించుచు ఇట్లనిరి.

"When the late Mr. Gover Compiled his Folk-songs of Southern India the only dialect of the Dravidian Tongues which went unpresented in his collection was the Telugu."౨

తెలుగు భాషకు కలిగిన యన్యాయమునుజూచి యా మహానుభావుడెంత నొచ్చుకొనెనో ! ఆతనికి గలిగిన బాధ మనపై దయగా వర్షించినాడు. తెలుగు

---

౧ Asiatic Journal Vol. 34. 1841

౨ The Indian Antiquary Vol, III Page I, 1874 A, D;

తన మాతృభాష కాకున్నను అసలాతడీ దేశీయుడు కాకున్నను తాను నిజమైన సేవ చేయజాలుదునో లేదో యని యాత్మ విమర్శనము చేసికొన్నను తనకు గలిగిన తలపునకు మాత్రము కొంత యాకార మిచ్చి పోయినాడు. ఈ విషయమున నాతడిట్లనెను.

"It is therefore to be hoped that while the treasures of national poetry are being gleaned from so many languages the store of the sweetest dialect of Southern India may not be over looked, and that the popular songs of Telugu people may be collected. That such exist, it is the object of the present writer to show, but his fitful gleanings are worthless, except as they may lead other and more competent gatherers to the field.

"The specimens of popular Ballads which are now offered are undoubtedly the composition of rural bards. They have been gathered by the roadside from rude men that could neither read nor write. The plough man who sang to his team and the carter as he sat between his bullocks have contributed snatches of song, of which they often only half-knew the meaning, and which they changed and corrupted into their rough and vulgar tongue. The very simplicity and boldness of the verses are their certificate of genuineness, and attest the unskilled rudeness of the singer's thought, and the uncritical patience of the simple listeners."౧

ఈ పాశ్చాత్య పండితుడు మొత్తమారు పాటలు సేకరించి ప్రకటించెను. మొదటి పాట చారిత్రక గేయము. తక్కినవి శృంగార గీతములు. చారిత్రిక గేయము నాతడు బళ్లారి వాస్తవ్యుడగు నొక బోయ నుండి సేకరించెనట. శృంగార గేయములు నాలుగొక రైతు మోట గొట్టుచు పాడుచుండగా విని వ్రాసికొనెనట. బోయల్ పండితుడు సేకరించిన మొదటి గేయము సర్వాయి పాపని వీరగాథ. సర్వాయి పాపడు రాయలసీమకు సంబంధించిన పాళెగాడను కొని (పొరపాటున) బోయల్‌గారు ఆతని గురించి విచారించి నిష్ఫలులైరట.

సర్వాయి పాపడు రాయలసీమ వాడు కాడు. ఆతడు తెలంగాణపు వాడు. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారీ విషయమై పరిశోధనము చేసి సత్యమును చాటిరి.౨ వారి యడుగు జాడలందు నేను కొంత చరిత్ర వ్రాసితిని. దీని చారిత్రిక గేయముల గురించి చెప్పునప్పుడు విపులముగా చర్చింతును.

---

౧ The Indian Antiquary Vol. III 1874 A. D.

౨ అమరావతీస్తూపము - అనాదృతవాఙ్మయము,

బోయల్ పండితుని ప్రశంస యిట వచ్చినందుకాతడీ వాఙ్మయమునకు చేసిన సేవకు నాతని యెడగల గౌరవముతో నాతడు సేకరించిన గేయ మొకటి — అది యిట యప్రస్తుతమైనను ఉదాహరింతును.

౧ యేగి యేగి యెండలైన—యెదురు గుమ్మి నీడలైన
దూడవాడు మొగడైన—వుండవలె కొండనడుమ

౨ యెదురింటి యెఱ్ఱిపాప — చూతమన్న కానరాదు
పాపిష్టి తల్లి దండ్రి — బైలెల్లనివ్వరు

౩ ఎత్తు గుబ్బలు ఎఱ్ఱిదాన్ని — కోరగుబ్బలు ఎవ్వనిపాలు
ఆలులేని బాలునికి — ఆరునెలల అరణం ఇస్తును

౪ గుబ్బలుండే తీరు సూచి — గుడ్డికొంటే తీరునంటె
గుండెగలబంటు ఐతె — గుండ్లపల్లె కనుమకురా.

తక్కిన పాటల గురించిన ప్రస్తావన తరువాత, ఆవ్యాసము చివరన నా పండితుడిట్లు నుడివెను.

"With this I will leave my poor attempt to illustrate Telugu lyric poetry; those who are qualified by a knowledge of the language to criticise the text of these songs will find many errors to pardon; and those who test the translation by a high standard will hold them very cheap. They have, however already served to lighten the monotony of some lonely hours in my camp life; and if they now induce others to glean the same field; return with a richer sheaf, they will have completed my purpose."౧

ఎంతసహృదయుడీ తెల్లదొర ! జానపదగేయ ప్రథమోద్ధారకుడు గనుక నీతనిగూర్చి ఇంత దీర్ఘముగా వ్రాయవలసి వచ్చినది. ఆతరువాత మనవారికీ గేయము౨ గురించి కొంతశ్రద్ధ కలిగినది. "క్రీ.శ. ౧౯౦౦ లోను, ౧౯౦౩ లోను శ్రీనందిరాజు చలపతిరావు గారు స్త్రీలపాటలను సంపుటాలుగా అచ్చువేశారు. అంతకంటె ముందు స్త్రీల పాటలేవి అచ్చైనట్లు నాకు సాక్ష్యము దొరకలేదు. వీరి తరువాతనే కాకినాడవారైన మంగు వెంకటరంగనాథరావుగారు

౧ Indian Antiquary Vol. III.

౧౯౦౫ లో స్త్రీల పాటలను కొన్నికొత్తవి కూడ సమకూర్చి వేరేవేరే అచ్చు వేయించారు."౧ ఇదే కాలమున ఎం.ఎన్. వెంకటస్వామి ఎం.ఆర్.ఎ.యస్., ఎం.ఎఫ్.ఎల్.యస్.గారు "Some Telugu folk songs"౨ మరియు "Some Telugu Nursery songs and catches"౩ పేర్లతో కొన్నిపాటలు సేకరించి ప్రకటించినారు. జానపదగేయ వైశిష్ట్యమును గమనించి వానిని వెలుతురులోనికి తెచ్చిన మన పండితులలో అతిరథులు కీ.శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, పండిత అక్కిరాజ ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు. వీరిలో వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సేవ ఇంకను గొప్పది. ఆ తరువాత చాలమంది సారస్వతాభిమానులు జంకుగొంకు విడిచి ఈ యుద్యమమును బలపరచి వ్యాసములు ప్రకటించిరి. మరికొందరు తమ జీవితములనే ఈ గేయముల సేకరించుట కంకితమొనర్చిరి. వి. ఎన్. భూషణ్‌గారు, ఎ. గోపాలకృష్ణగారు, వావిలాల సోమయాజులుగారు, యన మండ్ర శ్రీరామమూర్తిశాస్త్రిగారు, చింతా దీక్షితులుగారు, తల్లావజ్ఝల శివశంకర శాస్త్రిగారు, అడిదము రామారావుగారు మున్నగువారు వివిధ పత్రికలందు వ్యాసములు ప్రకటించిరి. జానపదగేయముల నత్యధికముగా సేకరించిన వారు ఆయాత్రలో తమ జీవితము గడుపుచున్నవారు రాజమండ్రి వాస్తవ్యులు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు. వారు మొత్తమారు వేల జానపదగేయములే కాక జానపద వాఙ్మయము — (సంప్రదాయక విజ్ఞానము folk-lore కూడ) అధికముగా సేకరించినారు. శ్రీ పేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు, శ్రీ పాద గోపాలకృష్ణ మూర్తిగారుకూడ ఈ గేయముల నధిక సంఖ్యలో సేకరించుటయే కాక విమర్శనా యుతమగు వ్యాసము లిప్పటికిని ప్రకటించుచునే యున్నారు. పేకుమళ్లవారు ౧౯౪౧ లోనే ప్రాత పాట లను పేరుతో నొక చిన్న సంకలమును ప్రచురించిరి. ప్రస్తుతము వారు గృహలక్ష్మి సౌభాగ్యమున్నగు పత్రికలందు వ్యాసములు

---

౧ శ్రీ శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తి, దేశి సారస్వత విభూతి.
కిన్నెర సంక్రాంతి సంచిక ౧౯౫౫

౨ The Indian Antiquary vol. xxxiv 1905

౩ ,, ,, vol. xxxv 1906

వ్రాయుచున్నారు. శ్రీపాదవారు భారతి, కిన్నెర పత్రికల నలంకరించుచున్నారు. తెలుగు భాషాసమితి వారి బహుమతి నందుకొన్న శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారి 'జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము' ౧౯౫౪ లో ప్రకటింప బడినది. శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు, తూమాటి దోణప్పగారు గేయములను కొల్లలుగా సేకరించినట్లు వింటిని. శ్రీ దోణప్పగారు రెండు చక్కని వ్యాసములు గూడ ప్రకటించిరి. శ్రీ వేటూరివారి శిష్యులు, తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య, తిరుమల రామచంద్రాచార్యులు మున్నగు వారు కూడ వ్యాసములు ప్రకటించి యున్నారు. శ్రీ యరోగ్రిజు మాధవాచారిగా రీవిషయమై కొంత కృషిచేసి మానుకొనిరట. శ్రీ కె. సభాపతి పిళ్లగారు చిత్తూరు ప్రాంతపు జానపద గేయముల సేకరించిరట. తెలంగాణములో నా పరిశోధనమునకై సుమారు వేయి గేయములను సేకరింప గలిగితిని. సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదాచార్యులు వేదాల తిరుమలరామానుజస్వామిగారు ౧౯౩౯ ప్రజామిత్ర సంక్రాంతి సంచికయందును ౬-౫-౧౯౫౪ం గోలకొండ పత్రిక యందును జానపద గేయములందున్న కొన్ని ఆయుర్వేద రహస్యముల వెల్లడించి యున్నారు. గిడుతూరి సూర్యము, సీతారామ నాయుడు వకీలు (హుజూరాబాదు) గంగులశాయిరెడ్డి, ఇల్లిందలసరస్వతీదేవి, గూడూరి, కనపర్తి, అచ్యుతరాజు గారలు తెలంగాణపు పాటలు సేకరించిరి. ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో నెందరో యువతీ యువకులు పాటలు సేకరించి ప్రకటించుచున్నారు. ఆంధ్ర జానపదగేయములను తెలుగు దేశము మేరలందుంచక యావద్భారతమునకే కాక ప్రపంచమునకును చాటినవారు శ్రీ దేవేంద్రసత్యార్థిగారు. వారుప్రకటించిన హిందీ, ఇంగ్లీషుగ్రంథములందును వివిధ పత్రికలందును, ఆంధ్రగేయముల ననువదించి యున్నారు. Furer Haimendorf గారి ఆటవికుల గేయములగూర్చి ఇదివరకే చెప్పియుంటిని. రాజమహేంద్రవరమున ప్రిన్సిపాలుగా నుండిపోయిన Oswald J. Couldrey గారును ౧ ఆచార్య పి. సాంబమూర్తిగారును౨ జానపదుల సంగీత కళనుగూర్చి వ్రాసినారు. వింజమూరి సీతాదేవిగారు జానపద సంగీతము గూర్చి పరిశోధన మొనర్చి ఎం.లిట్ పట్టము నొందినారు. గుజిలి పాటల పుస్తకములుగా నచ్చొత్తించిన

౧ South Indian Hours 1924

౨ Indian Art & Letters Vol. VI New Series 1937

ప్రకాశకులు ప్రచురణ కర్తలు పెక్కురు. ఆయా సంస్థల పేర్కొన్నచో నొక గ్రంథమగును. శ్రీ గంగాధరంగారు సేకరించిన కొన్ని పాటలను నా సంపాద కత్వమున తెలంగాణా రచయితల సంఘమువారు 'సెలయేరు'గా పారించిరి. ౧-౧-౧౯౫౫ 'కృష్ణశ్రీ' గారి సంకలనముల కొన్నింటిని హైదాబాదు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తువారు ప్రచురించినారు. విశాలాంధ్ర ప్రచురణలవారు 'ఎల్లోరా' గారు సేకరించిన పాటలను చింతా దీక్షితులుగారి "జానపద వాఙ్మయము"ను ప్రకటించినారు. ఆంధ్రజానపద గేయముగూర్చి కృషిచేసిన కొందరు ప్రముఖుల పరిచయమున కిది దిఙ్మాత్ర సూచికయని మనవి.

జానపద గేయములు కూడ శిష్టసాహిత్యము వలెనే వివిధ పురాణేతి వృత్తములు కలవి, బహుళ ప్రచారమందున్నవి. సంస్కృత విషయమెట్లున్నను ఆంధ్రమున మాత్రము శిష్టసాహిత్యమందలి వస్తువు జానపద గేయములందలి వస్తువు ఈ రెండును ఒక దానికొకటి సహాయపడినట్లాధారములు కలవు. స్వయముగా పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవపురాణ రచనమునకు మూలము ప్రజలందు ప్రచారమనమున్న భక్తుల చరిత్రములని చెప్పి యున్నాడు. కనుక ఈ పరిస్థితి కొంత తక్కిన గ్రంథములకు గూడ కలిగి యుండునని తలంచినచో దోషమేమియు లేదు. ఈ యభిప్రాయము సమంజసమైనదే కావచ్చు ననుటకు బలము కూర్చునది మౌలికమగు సంస్కృతమున లేని విషయములాంధ్రానువాద మున నుండుట. ఇట్టి మార్పులు సంస్కృతమునుండి ఆంధ్రానువాద మొనర్చిన శిష్టులు చేసిన తరువాత నాగాధలు విని జానపదులు వానిని స్వీకరించిరో లేక జాన పదులలో ప్రచారమందున్న ఈ మూలభిన్న విషయములు తమకు రుచించుటచే పండితులు చేపట్టిరో ఇదమిత్థముగా తేల్చి చెప్పుట యశక్యము. కేవలమూహింప వచ్చును; కొంత తర్కింపవచ్చును. అంతియ. జానపద గేయములలో మనము శిష్ట సాహిత్యమందున్న ప్రసిద్ధ పౌరాణిక గాధలన్నియు చూడగలము. ఇంక కొన్ని విశేషములతో గూడ చూడగలము. పౌరాణిక గాధలపై మన ప్రజానీ కమున కున్న భక్తి చెప్పరానిది. వేద విజ్ఞానము సామాన్య జనమున కందనిది. అందును అది ప్రభుసమ్మితము. కనుకనే మన పూర్వులా వేదముల యందలి యమూల్యోపదేశమును తీరుతీరులుగా పండితుడు మొదలు పామరుడు వరకును గ్రహించునటుల పురాణాదులలో సుహృత్సమ్మితముగా రచించిరి. అక్షరా స్యులా యాగమార్థముల వివిధ పురాణముల వలననెరిగి ధన్యులైరి. శిష్టుల రచ

నలు పండితులకు పరమార్థమును సాధించి చూపిన జానపదగేయములీ జ్ఞానామృతమునే పామరులకు వారికి దెలియునట్టి భాషలో వారి చిత్తవృత్తుల కనుకూలముగా నుండునట్లందించినవి. వారివారి చిత్తవృత్తుల ననుసరించి ఆయా కథలందు వింత వింత మార్పులు కలిగినవి. కూర్పులు కుదింపులైనవి. ఒక కథకు కాళ్లు వచ్చిన మరి యొక దానికి కొమ్ములు పెరిగినవి. మార్పులు కూర్పులెట్లున్నను ఈ గేయములే మన జాతీయతను నిలిపినవి. నేటి భారత దేశమున పామరులైన జానపదుల సంఖ్య నూటికి తొంబది. తక్కిన పది మందిలో సగము పాశ్చాత్య విద్యాప్రభావితులు. ఇక మిగిలిన ఐదుగురే ఆర్ష సంప్రదాయబద్ధులు. అట్టి తొంబది మంది జానపదులను గూడ ఆర్ష విజ్ఞాన సూత్రముల — వైయాసిక నాగరకతా సూత్రముల — భారత జాతీయతా సూత్రముల బంధించి యుంచిన వీ జానపద గేయములే. ఈ విజ్ఞానసూత్రములు కూడ లేకుండినచో భారత దేశమున చొచ్చుకొని వచ్చిన భారతేతర నాగరకత లెప్పుడో భారతీయతను రూపుమాపియుండెడివి భారత దేశమందంతటను ప్రాంత ప్రాంతమున నాయా ప్రాంతీయ భాషా జానపద గేయములందున్న సామ్యమిట్టిదే. కనుకనే భిన్నజాతి, భిన్నభాషాయుక్తములగు ప్రాంతము లుండినను భరత మాతృ స్వరూప మఖండజ్యోతివలె ప్రకాశించుచున్నది. వేదములతరువాత మనకు రామాయణ భారత భాగవతములే మాననీయములు. రాముడు కృష్ణుడు ధర్మరాజు భారతీయులకు పూజ్యులు. వారి పేరు తలవని భారతీయుడుండడు. సుఖమునకు దుఃఖమునకు మనకు రామనామస్మరణము తప్ప వేరేమున్నది ? అరికాల ముల్లు నాటినను అరచేత వైకుంఠమబ్బినను రామచంద్రుడు మనకు కొననాలుక నిల్లుగట్టుకొనును. ఇది భారతదేశమంతటను సమానము. కనుక సంస్కృతమునను ఆదికావ్యమైన రామాయణగాథా ప్రభావమాంధ్ర జానపదుల హృదయములపై నెంతకలదో ముందుగా విచారింతము.

రామాయణ సంబంధములు

శ్రీరామచంద్రుడాంధ్రులకు కన్నతండ్రి. సీతమ్మ కన్నతల్లి. తక్కిన దైవతముల కన్న సీతారామ చంద్రులకే తెలుగుల హృదయములర్పితములైనవి. ఆది కవి తన కరుణార్ద్ర హృదయము నుండి వెడలిన శోక శ్లోకముల కుశలవులచే గానము చేయించెనట. ఆది విన్న సంస్కారులు సంస్కృతాది

భాషలలో రామాయణములను వ్రాసికొనిరి. కాని తెలుగు జానపదులు స్వయముగా సీతారామ చంద్రులనే చూచినట్లున్నారు. ఆ దంపతులు విహరించిన పర్వతములు, వనములు, పర్ణశాల, గోదావరి తటములు మున్నగునవి తమ హృదయములకు సూటిగా చెప్పినకథలు తమకు తోచిన రీతిగా మలచుకొనిరీ జానపదులు. పర్ణశాలా ప్రాంగణమున పెంచిన లతకూనలకు, సీతమ్మ నీళ్లుపోసినపుడు రామలక్ష్మణులు గోదావరీజలములందించిరట. అప్పుడాముగ్గురాడుకొన్న ముచ్చటలు గోదావరి తవగుండెలలో రంగరించుకొన్నది. అవియే గోదావరి గలగలలు. నాటినుండి నేటి వరకా గలగలలు వినుచున్న జానపదులకు తెలిసినంత శ్రీరామచరిత్ర పండితులకు తెలియదేమో! జానపదులప్పుడప్పుడు పాడుకొనగా విన్న చరిత్రము కొంతకు కొంత మాత్రమే "భాస్కరుడు పదరకున్న బండ్లకెక్కింతు" ననుకొన్న పోతన్న కర్థమైనది. పోతన్న పరిదేవనము కంచెర్ల గోపన్న కవగతమైనది. అందుకే సీతమ్మకు 'చింతాకు పతకము' దొరికినది. ఆపతకమున రామచంద్రుని తొమ్మిది కోట్ల ప్రతిబింబములు త్యాగయ్యకు కనబడినవి. అంతియ. కాని రామచంద్రుడు తొమ్మిది కోట్ల గుణితమునకందడే! తక్కిన లెక్కలు ఆంధ్ర జానపదులకు - అందులో సీతమ్మ హృదయ మెరిగిన ఆంధ్ర పురంధ్రులకు బాగుగాతెలియును. రామాయణము వారినోళ్లలో చిలువలు పలువలల్లుకొన్నది. తెలుగునాట కలముబట్టి నేర్చిన ప్రతి మానిసియు పూర్వము రామాయణగాధను తడవెను. శిష్టవాఙ్మయమున రామాయణ మూలక గ్రంథముల కున్నంత సంఖ్య యితరములకు లేదు. ఐనను ఇట్టి పండితులల్లిన రామాయణముల సంఖ్య పరిమితమే. కాని తెలుగు జానపదుల పందిరి కల్లుకొన్న రామాయణలత కాద్యంతములు లేవు. భాస్కర రంగనాథాదులకు తెలియని విశేషములు తెలుగు జానపదులకు తెలియును. ముద్రితములైనవి నాకు లభించినట్టివే రామాయణ సంబంధగాథలు సుమారేబది. అముద్రితములును అంతియ. నా దృష్టికందని ముద్రిత గేయములు ప్రజాముఖములందున్న యముద్రిత గేయములింకెన్ని కలవో? కూచకొండ రామాయణము, శారద రామాయణము, ధర్మపురి రామాయణము, రామకథాసుధార్ణవము, మోక్షగుండ రామాయణము, సూక్ష్మరామాయణము, సంక్షేప రామాయణము, గుత్తెనదీవి రామాయణము, అధ్యాత్మరామాయణము, చిట్టిరామాయణము,

శ్రీరామదండములు; రామాయణ గొబ్బిపాట, శ్రీ రామజావిలి, అడవి, శాంత, పెండ్లి, సేతుగోవింద నామములన్నియు రామాయణగాథా పాఠః ప్రపూరములు. ఇంకను "విద్ది, కూచిరామాయణ మారుకాండములు నచ్యుత జాగర వేళవాడి" నట్టివెన్ని మృగ్యమైపోయెనో తెలియదు.౧ ఇక రామాయణము నందలి కొన్ని కొన్ని భాగములనే తెలుపునవి శాంతా కల్యాణము, పుత్రకామేష్టి, కౌసల్య బైకలు, కౌసల్య వేవిళ్లు, శ్రీరాముల ఉగ్గు పాట, రాఘవ కల్యాణము, రాముల వారి అలుక, సుందరాకాండ పదము, ఋషుల ఆశ్రమం, సుగ్రీవ విజయము, కోవెల రాయబారం, అంగద రాయబారము, లక్ష్మణమూర్ఛ, లంకాయాగము, గుహాభరతుల అగ్ని ప్రవేశము, శ్రీరామ పట్టాభిషేకము, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, ఊర్మిళాదేవి నిద్ర, కుశలాయకము, కుశలవ కుచ్చల చరిత్ర, కుశలవకుచ్చెల కథ, కుశలవ యుద్ధము, వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవపాట, పాతాళహోమము, శతకంఠ రామాయణము, వంటివి లెక్కకు మిక్కిలి. ఇంతయెందులకు? తొలుతనే సీతమ్మ తెలుగు వారికి కన్న తల్లియని మనవి చేసితిని. ఆయమ సుఖదుఃఖములు తెలుగువారి జీవితములంచంకితమై పోయినవి. ఆమె ఆట యాటగా, ఆమె పాట పాటగా ఆమె యరణ్య వాసము తమ యరణ్య వాసముగా ఆమె చెర తమ చెరగా ఆమె యగ్ని ప్రవేశము తమ యగ్ని ప్రవేశముగా జానపదుల హృదయములు వలపోసినవి. ఒక్క సీతాదేవిని గురించి పెరిగిన గేయములెన్నికలవో చూడుడు. సీత పుట్టుక, సీతాకల్యాణం, సీత నత్తవారింటి కంపుట, సీత సమర్త, శుభగోష్ఠి, సీతగడియ,సీతవామనగుంటలు, సీతామ్మవారి అలుక, సీత వసంతం, సీతదాగిలిమూతలు, సీత సురటి, సీతముద్రికలు, సీత ఆనవాలు, సీత అగ్నిప్రవేశం, సీత వేవిళ్లు మున్నగునవి కలవు. ఉదాహృతములైన పై గేయములన్నియు ముద్రితములు. మన పల్లెటూళ్లయందు ప్రచారముననున్నవి. ఇన్ని విషయములు శిష్టులు రచించినట్టి యే రామాయణము లందును లేవని నా యభిప్రాయము. ఈ సంపద యంతయు తెలుగు జానపదులకే దక్కినది. ఎంత భాగ్యవంతులు - అదృష్టవంతులీ జానపదులు. అవాల్మీకీయములగు విషయములెన్నియో రంగనాథ, భాస్కర, గోపీనాథ రామాయణములందు కలవు. పాల్కురికి సోమనాథునివలెనే రంగనాథాదులు ప్రజలనోట విన్న వానిని కూడ తమతమ రామాయణములందు చేర్చియుందురు. అవాల్మీ

౧ క్రీడాభిరామము.

కీయములను జానపదులనుండి రంగనాథాదులు స్వీకరించిరో లేక రంగనాథాదులనుండి జానపదులు గ్రహించిరో తెలియదు. ఒకరినుండి మరియొకరు స్వీకరించిరని తలచుట సమంజసము. జంబుమాలి వృత్తాంతము, సులోచన కథ, కాలనేమి కథ, రావణునకు శుక్రునుపదేశము, రావణుని పాతాళహోమము, మొదలైన కథలు రంగనాథ రామాయణమున మూలమున లేనివి కలవు. జానపదులందివి కాక నింతకన్న నాల్గింతలు మూలములో లేని కథలు ప్రచారమున నున్నవి. కనుక రంగనాథాదులు తమకుచితముగా నగుపడిన కొన్ని విశేషములను జానపదులనుండి గ్రహించి తమ రామాయణములందు జొప్పించియుందురని యూహించుట యసమంజసము కాదేమో - ఏది యెట్లైనను ఈ గాథలన్నింటి రామాయణముతో పనియే లేదందురా ? ఉన్నరామాయణములోనున్న సంగతులు మాత్రము నిజమా ? ఆధ్యాత్మ రామాయణవిదుల నడుగుడు. రాముడు, రావణుడు, సీత, హనుమంతుడు వీరందరు నొక్కరేయందురు. కనుక పండితులు వ్రాసిన రామాయణాంతర్గత విషయములందు మనకెంత విశ్వాసమో జానపదులకు తాము కల్పించుకొన్న గాథలపై నంతియవిశ్వాసము కలదు. కాదనుటకు మనకు హక్కులేదు. ఐనను ఇట పరిశోధింప దలచినది ఏది నిజము ఏది అబద్ధము అని కాదుగదా - ఇది గాకను రామునిగూర్చి జానపదులకున్నంత యనుభవ మితరులకు లేదని నా నమ్మకము. కర్మ - జ్ఞాన యోగముల నతికష్టముతో పండితులకు దెలిసెడు రాముడు పామరులకు భక్తి యోగమున సులభసాధ్యుడయ్యెను. జానపదులు తమ రామాయణములనిట్లు మలచుకొనుటకు కారణమేమై యుండును ? బహుశః వారు పామరులగుటయే కారణము. జ్ఞాన ప్రవచనములు వారికి సహించవు. ఇచ్చి పుచ్చుకొను పట్ల లెక్కలు కాగితములపై దేల్చియో మనమున గుణించియో జానపదులనెత్తి కెక్కింపుడు చూతము ? - మీరెంతటి లెక్కల పండితులైనను వారు వినరు. చింతగింజలనో చిల్లరాళ్లనో వారిముందు పోసి కుచ్చములుగా, కొత్తలుగా, ఏగాండ్లుగా లెక్కపెట్టిన గాని వారికి తృప్తికలుగదు - దీనికి వారి మనస్తత్వమే ప్రధాన కారణము. జానపదకవులు సీతారాములతో తాదాత్మ్యమందిరి. వారికి సీతారాములవతార పురుషులుగారు. తమ జీవితమే వారి జీవితము, తమ కష్ట సుఖములే యీ పురాణదంపతుల కష్టసుఖములుగ జానపదులు కల్పించుకొని తాదాత్మ్యమనుభవించిరి. తమదైనందిన జీవితమునందలి ప్రతిరేఖయు, ప్రతి

కంపనమును ప్రతినిశ్వాసమును సీతారాములవిగనే వారు భావించిరి. మరకు ఈ కవులు వర్ణించు జీవితవృత్తములు తమవియు కావు; సీతారాములకు సంబంధించినవియును కావు. కేవలము లోకసామాన్యములు. దీనినే యాలంకారికులు సాధారణీకరణమనుచున్నారు. వారి మనస్తత్వమెట్టిదో దానికి దగినట్లుగా వారు కల్పించిన రామాయణ విశేషములెట్టివో ముందువచ్చును. కీ. శే. శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వాల్మీకి రామాయణమంతయు సమగ్రముముగా పరిశోధించి రామాయణ విశేషములను నొక గ్రంథము ప్రకటించిరి. అటులనే యీ జానపదుల రామాయణ విశేషముల నన్నింటిని కూర్చినచో నొక బృహద్గ్రంథమగును. జానపదగేయ పరిశోధనమున నేను చదివిన రామాయణకథా గేయములన్నింటిగూర్చి వ్రాసినచో నిట స్థలము చాలదు. కనుక కొన్నింటినే యిట చర్చింతును.

రామాయణగాథను సంపూర్ణముగనో లేక అధికభాగమునో చుట్టివచ్చిన పాటలు శాంతగోవింద నామములు, అడవి అనే చరగోవింద నామములు, సూక్ష్మ రామాయణం, పెండ్లి గోవిందనామాలు, లంకాయాగం, శాంప రామాయణం, కుశలవకుచ్చల చరిత్రి, రామకథా సుధార్ణవము, శ్రీరామ దండములు, శ్రీమద్రామాయణము, గొబ్బిపాట మున్నగునవి. *శ్రీరామదండములు శ్రీమద్రామాయణము గొబ్బిపాట* రెండును చిన్న గేయములు. వీనిలో రామాయణ కథ క్లుప్తముగా చెప్పబడినది. గొబ్బిపాట కర్త వెంకటరామయ్య యని కలదు. *సూక్ష్మ రామాయణము* సూక్ష్మ రామాయణమే. దీని కర్త కరణము. ఆదినారాయణదాసు; తాటీ పురగ్రామవాసి. శూర్పణఖను వర్ణించుచు "చుంట్ల పెంట్రుకలు మొండి చేతులది ముసలి రక్కసొచ్చెన్ — ఆనఖియ కండ్లు గచ్చకాయల్, దాని బలుపండ్లు దంతికోరల్, ఘనత పాలిండ్లు రెంచు జారల్, అది కండ్లజూచి శ్రీరామలక్ష్మణుల కనుసైగలు చేసెన్, ఆశూర్పణఖ యొడలు మరచి వచ్చెన్" అని హాస్యరసపూరితముగా వర్ణించెను. *రామకథా సుధార్ణవము* నకు కర్త లాడె సుందర నారాయణ. శ్రీ కాకుళ మండలాంతర్గత హీరమండలవాసి. ఇది గేయవచనోభయాత్మకము. ఇందు శ్రీ రామజననము నుండి పట్టాభిషేకము వరకునుగల గాథవర్ణితము. రచయిత చదువు కొన్నవాడుగా దోచును. చక్కని శైలి. రాక్షసులు రావణునితో "సీతమ్మొండగు కుంభకర్ణుడొక నిముషము లోపలను — అవనీనాథుల రక్త పూరము లనాపోశనమెత్తు" నని పొగడిరి.

భాస్కర రామాయణమున ప్రహస్తుడను రాక్షసుడు విభీషణుతో కుంభకర్ణుగూర్చి యిటులేయనెను, "అవనీ నాథుల రక్తపూరముల పున్నాపోశనంబెత్తి జాంబవదాదిత్య తనూభవ ప్రభృతులం బ్రాణాహుతుల్ చేసి"౧ తనకు హిత బోధ చేయవచ్చిన విభీషణుని జూచి రావణుడు "నీటనబుట్టిన తామరాకులు నీటి కంటనట్లు, కలియవు నీ మాహృదయంబులు కడు కపటాత్ముడవగుట" నని నిందించెను.

ఈ భావమునకు మూలము

కం॥ ఉదకము నరిసీపత్రము
గదిసియు నెరవైనయట్లు కలయవు నీమా
హృదయములు గజస్నానము
తుది మఱి నీతోడి పొందు దుష్టచరిత్రా.౨

గ్రంథాంతగద్యమున గ్రంథకర్త తలిదండ్రులను గురువులను పేర్కొనెను. కుశలవ కుచ్చల చరిత్రమను నది పెద్ద కథాగీతము. దశరథ రాజ్యపాలనము నుండి సీతాదేవి భూగర్భ ప్రవేశము వరకు జరిగిన కథ వర్ణితము. ఇది రచించిన కవయిత్రి యెవ్వరో తెలియదు. చివరన "ఇది వాల్మీకి రామాయణము, తలపున వ్రాసెను ఆసతి తాను" యనియుంటచే రచయిత్రి యని తేలినది. వాల్మీకి రామాయణము దలంచివ్రాయుట జరిగినదని చెప్పుకొననే కాని యవాల్మీకీయ విషయములిందు పెక్కులు. చిత్ర విచిత్రములగు కల్పన లున్నవి. రావణ వధానంతరము సీతారాములయోధ్య చేరిన తరువాత సీతాదేవి పౌర స్త్రీలతో అంతఃపుర కాంతలతో జరిపిన సంభాషణము స్త్రీ స్వభావ సిద్ధముగా సహజముగా నున్నది. సీత పౌరులతో "అమ్మలార మీరందరు నన్ను—తలతుర మరతుర కానలలోను-కాంతరో నీ కడసారపు కూతురు-చిన్నది గద నేవెళ్లెడినాడు—ముగ్గురు బిడ్డల కన్నాదటవే—రేపయినా తోడుక రమ్మనెను వెలదిరో నీ పెద్ద కొడుకిప్పుడు—పేరు బాసెనా నీతోనయినా—కొమ్మరో నీ కోడలి గుణములు—వింటినిగదనే వేడుకతోను — శాంతచెప్పగా చోద్యము లాయె—...............(దాని) — కోరితెస్తివే అక్కరో నీవూ—అనుభవిస్తివే మక్కువదీరా "—యనెను. పౌరకాంతలు సీత సెలవంది తిరిగి పోవుచు

---

౧ భాస్కర రామాయణము. యుద్ధ. ౧౨౦
౨ ,, ,, ,, ౧౩౮

"పదియు నాలుగు వత్సరమ్ములూ—వనములుదిరిగిటు వచ్చిన కొమ్మా—మురి చిందిగాదే మనలందరనూ—" యని కొనియాడిరి. ఒకనాడు సీతారాములు 'చక్కవగడాలు' (పాచికలు) ఆడిరి. అందులో "శాంతరాఘవు లొకవైపైరీ–సీతాలక్ష్మణు లొకవైపైరీ—" ఒకనాడు సీతమ్మ శాంతతో సరసములాడుచు శ్రీరామచంద్రుడెంతసేపు పిలిచినను అంతఃపురమునకుపోదు. శ్రీరాముడు కుపితుడై లక్ష్మణునితో తన విల్లునమ్ములు తెప్పించుకొని వానిని పరిచారికలుగా నొనర్చెను. ఆ స్త్రీలు "వేడుకతో వింజామరవిసరచు, ఆ కులముడుపులు అందిచ్చుచునూ—పాదములొత్తుచు శ్రీరాములకు—కూడియుండిరా రామునితోను–" ఈ సందడి విని "చూచివత్తమని జానకిదేవి—జాలకరంధ్రిలా వెంటనె చూచుచు–విభ్రాంతిగొని యిట్లని పలికె— ఏక పత్నీవ్రతుండవు అనుచూ—ఇచ్చెగాక మా తండ్రియితేను—యేక పత్నీ వ్రతములు అన్నీ—తెలిసెగదా ఇక్కడ ఈలాగు" అనెను. అది విన్న మాయా స్త్రీలు "యెక్కడిదానవె జానకి నీవు–యెప్పటికీ మేమేవున్నాము—అడవులలో నీవు బాసినప్పుడు—అంత వేడుకతో మాతో వుండె— ఏల్లా విడువగావచ్చిన దానవు—యెక్కడిదానవె జానకి నీవు—" అని సీతనవమానపరచిరి. శాంతవచ్చి రాముని మందలించి జరిగిన విషయము తెలిసికొని ఇరువురికి సంధి యొనర్చెను. ఇది విచిత్రమైన కల్పన. స్త్రీల మనస్తత్వము చక్కగా ప్రదర్శించు ఘట్టమిది. బాణములు (మాయా స్త్రీలు) చెప్పిన సమాధానము చమత్కారముగా నున్నది. ఒకనాడు మిథిలలో జనకుని సభకు నారదుడు పోయి సీతారాముల వనవాసము, రావణవధానంతరము తిరిగి రాక, మున్నగు కథ చెప్పునంతవరకు జనకుని కేమియు తెలియదు. జనకుడు తాను బిడ్డను అల్లుని "అయిదు వేల వత్సరముల క్రిందట—అయోధ్యలో నుండగనేగంటి" ననెను. ఇంత రామాయణము జరిగినను జనకున కీ వార్త లేమియు దెలియకపోవుట యీ పాటలోని మరి యొక చిత్రము. బిడ్డను జూచి యైదువేలేండ్లయ్యెనట. జనకుడీవార్త తన భార్య (వసంత) తో చెప్పుకొని విచారపడుచుండాగా యంతర్వత్నియగు సీతను చూచుటకు పిలుచుటకై అయోధ్యనుండి వార్తాహరులు వచ్చిరి. జనకుడయోధ్యకు ప్రయాణమగుచుండ వసంత (రాణి) తానుగూడ వత్తునన వద్దని ఒక్కడే వెడలెను. జనకుడయోధ్యనుండి తిరిగి పోవునప్పుడు సీతమ్మను పంపవలసినదిగా కోరెను. కాని రాముడంగీకరింపడు. ఎవరెంత బ్రతిమాలినను వినడు. జనకుడు

కుపితుడై వెడలిపోయెను. పుట్టినింటికి తనసంపదమ్యోనని సీత యలిగెను. సీతయలుక దీర్చి శ్రీరామ చంద్రుడు వేటకు సిద్ధమయ్యెను. సీత వలదన్నను రాముడు వేటకు పోయెను. ఈ సందర్భమున నీ గేయములో నొక యద్భుత కథాకల్పన మున్నది. ఇది జానపదుల చిత్తవృత్తిని విశదీకరించునట్టిది. చూలాలగు సీతాసాధ్విని కనికరము వీడి రామచంద్రుడు కానలకంపెనని మనమెరిగినదే. — దీనికి కారణమేమి? చాకిదాని కొట్లాటయని పండితులందురు. చెప్పెడువారు చెప్పిన వినెడు వారికి వివేకము పోయినట్లు ఇంత చిన్న సంఘటన మా సీతా వనవాసమునకు కారణము? ప్రజలందు వ్యాపించిన పరివాదమునకు తట్టుకొనలేక రాముడు సీత నడవికి పంపెనను పండితులకు రామచంద్రునిపై భక్తి పరిజావాక్కుపై నిరాదరము. జానపదులీ సీతావనవాస కారణ మెంత 'బలవత్తరముగా కల్పించిరో చూడుడు.

సీతావనవాసమునకు, రాముడుగాని, సీతయుగాని ప్రజలుగాని సమాధానము చెప్పజాలనంత బలవత్తరమగు కారణమొకటి కలదు. రాక్షసమాయలకు దేవతలు కూడ ఎన్నియో మారులు మోసపోవుట మన మెరుగుదుము. రాముడు స్వయముగా తానెన్నిమారులు వంచితుడు కాలేదు? రాముడు సన్యాసి వేషమున వచ్చిన రాక్షసరాజు కతిథి సత్కారము చేసినట్లు భాసుని ప్రతిమా నాటకములో గలదు. మాయలేడివలె వచ్చిన మారీచుని యెత్తుగడలో కావలసినంత మోసము జరిగినది. ఇంద్రజిత్తు మాయాసీతను దెచ్చి తలదరిగి రామాంజనేయుల నేడ్పించెను. సీతకు శాంబరీమాయచే కల్పితమైన శ్రీరాముల శిరోధనువులజూపించి రావణుడెంత వెరపింపలేదు? విభీషణుడు తన పక్షమున లేకున్నచో రామలక్ష్మణులింకెన్నిమాయల జిక్కువడియుందురో? రాక్షసులు చేయజాలని మోసములేదు. రామరావణయుద్ధములో నెందరో హతులైరికాని చుప్పనాతి బ్రతికిపోయినది. శత్రుశేషము పనికి రాదను పెద్దలమాట యర్థము లేనిదా? శూర్పణఖ సామాన్యురాలు కాదు. ఒకపరి ముక్కు చెవులు కోతపడినను దానికి రామలక్ష్మణులపైనున్న మోహము పశమింపదయ్యె. మొదటకూడ తన కడ్డుపుల్ల సీతాదేవి యని భావించినది. అందుకే రావణునకామెపై మోహము కల్గించినది. కాని యాప్రయత్నము విఫలమగుటయేకాక రాక్షస సంహారము పెద్దమొత్తమున జరిగినది. సీతారాములెప్పటివలెనే యుండిరి. ఇప్పుడు శూర్పణఖ వారిపై పశుబలముపయోగింపలేదు. బుద్ధిబలము నాశ్ర

యించినది. రామునకు నచ్చునంతటి మోసముచేసిన గాని సీతకు విపత్తు కలుగదని తలంచినది. అప్పుడుగాని చుప్పనాతి కసి తీరదు. అది యసలే మాయలమారి, అందులో బుద్ధిబలముపయోగించినది. ఎంతుగడ్డికి నిప్పంటు కొన్నట్లయినది. దాని ప్రతాపముచూడుడు. ఏమనుచున్నదో! "వాడిగట్టి చుక్కల నేరగనేర్తు—ఏరినచుక్కలు విసువగనేర్తు—పారెడు పిడుగుల బట్టగ నేర్తు—పట్టినపిడుగుల విడువగనేర్తు—మంచుకుంచానబోసి కొలువగనేర్తు—అర చేయి పాత్రగవాడగనేర్తు—వానత్రాడుగా పేనగనేర్తు—మసుగుపై చెంగువేసి నిద్రింపనేర్తు—చత్రాతపత్రి కొయ్యగనేర్తు—బోడతలకు బొడ్డుమల్లెలు ముడువగ నేర్తు—మోకాటావగింజ విరువగనేర్తు—ఉసిరికాయ దొంతులు పెట్టగనేర్తు—ఆలు మొగల నెడబాపగనేర్తు—చింతలెక్కి చిగురుగొయ్యగనేర్తు—సీతారాములకెడ బాపగనేర్తు." నిజముగా నీమాయలమారి యన్నంతచేయగల సమర్థురాలు. సమయమునకై చూచినది. "కావివస్త్రములు కట్టుకమేన—దండకమండలువును దాల్చి—యతివేషముతా తప్పకదాల్చి"నది. అయోధ్యచేరినది. రామలక్ష్మణుల సందర్శించి కొంత విద్య ప్రదర్శించినది. వేటాడబోవు రామచంద్రమూర్తితోందరలో లక్ష్మణుడు పలదన్నను "అయినాయీ యతి ఆడదిగనుక—సీత శాంతకడకు తోడుకపొమ్మ"నెను. అంతఃపురమందా రాక్షసికి యముగులకు ముడుగులొత్తి గద్దెపై కొలువుంచిరి. శాంతమ్మకిది నచ్చలేదు. సీతమ్మమాత్రము యతికి "అచ్చరత్నంబులు మాణిక్యంబులు—కనకపుచీరలు కట్నాలిచ్చినది". యతికీ కట్నములు నచ్చవయ్యె. "చోరులుచూచిన నపహరింతురూ—రాజులుచూచిన పలి గొట్టుదురూ" కనుక ధనము నాకక్కరలేదనినది, కాని "రావణుపటమూ వ్రాసి యిచ్చితే—బ్రతుకుదునే నీలోకములోనూ" అని కోరినది. జానకిగుండె గుభాలు మనినది. ఈవిపరీతపుకోర్కెయేమిటో సీతకు తెలియలేదు. తనకు తెలియచన్నను అంతఃపురమున నొత్తిడి జరిగినది. అప్పుడామె "పదినెలలు చెరనుంటినిగాని— పాపకర్ముని కన్నులజూడ—జనకునిగా భావిస్తినినేను—అంగుష్ఠమొక్కటి యెరు గుదునన్న"ది. "అంగుష్ఠముతాజానకి వ్రాసి"నది. యతికికావలసినది లభించినది ఆమెయా పటముగొని వెడలిపోయెను. "ఆమీదటయతి అంతావ్రాసె—రాళ్లు పేళ్ళు పిరుదులు పిక్కలు, అభాగములన్నియువ్రాసె—ఎరుపు నలుపు తెలుపు వన్నెలు— పేర్లు పేరుకొనిచెక్కెను దాన్ని." పటముపూర్తిచేసికొని చుప్పనాతి బ్రహ్మ సన్నిధికి పోయి బ్రతిమాలి, "అన్నచచ్చిపోయి ఆరునెలలాయె—నాటినుండినే

నన్ననుగాన—అన్నమారుగా జూచుకొందును — పటముకు ఆయుస్సుపోయుమని పలికి"నది. బ్రహ్మదేవుడీ యేమ్ప నిజమనుకొని కనికరించెను. చేతనైనపని గనుక బ్రహ్మదేవుడు పటమునకు ప్రాణముబోసెను. శూర్పణఖ పటము నయోధ్యలో విడిచి తనదారినితాను పోయినది. అనుకొన్నంతజేసినది. ఇంకనా "పటమొచ్చి ముందరనిలుచుండి—రావేపోదము లంకకుననుచు—సీతను బట్టుక ఆపదబెట్టెను—జానకి బట్టుక యీడ్వదొడంగెను." అంతఃపురమువారా విపరీతము జూచి "పాడునూతిలో పటమటువేసిరి—పాషాణమ్ములుపై ద్రోసిరిగా—పాషాణమ్ములుపగలదన్నుక—పరుగునవచ్చెను పటమక్కడికి—గొప్పజ్వాల లప్పుడు గావించి—అందులోను పటమప్పుడు వేసిరి—అగ్నియంత చల్లార్చుకనప్పుడు—పరుగున వచ్చెను పటమక్కడికి—రావేపోదము లంకకుననుచు—జానకి పట్టుక నీడ్వదొడంగెను—" ఇది జరుగునప్పుడు రాముడయోధ్యలోలేడు. అతడువేట నుండి తిరిగి రాకపూర్వమే చుప్పనాతి యింతచేసిపోయినది. సీతాసాధ్వి చివరకు శ్రీరాముపై నానలుంచి పటమును తనమంచములో పరుపు క్రిందనణచి పెట్టెను. అది రామునానపై కదలక పడియుండినది. సద్దణగినది. రాముడు తిరిగి వచ్చిన పిమ్మట అంతఃపురమువారెవ్వరును రామునికీ వైపరీత్యము చెప్ప లేదు. రహస్యమును కప్పిపుచ్చిరి. స్త్రీస్వభావమిట్టిదేకదా!— కాని యారాత్రి రాముడు జానకిసరస పడుకొనియుండ "పడద్రోసెను రాముని యాపటము" సీతమ్మ సరసములాడుచున్నదని రాముడు తొలుత భావించి "ఆడుదురు పాడుదురు నవ్వుదురుగాని— పడద్రోసుటలివి సరసములటవే" యని మంచముపైగూర్చుండెను. కాని యాపటము రామునకెదురుగా వచ్చి నిలుచుండెను. ఇంకేమున్నది! రామునకనుమానముకలిగినది. అతడెవరెన్ని చెప్పినను వినలేదు. తత్ఫలితముగా సీతాసాధ్వికి మరలనరణ్యవాసమైనది. సీతారణ్యవాసమునకు జానపదులు చెప్పెడు కారణమిది! ఎంతచిత్రముగా మలచినారీ కథను!— వారి మనస్తత్వమున కనుగుణముగా మలచుకొన్న కథయిది. ఈ పాటలో నింకను రెండు మూడు చక్కని కల్పనలున్నవి. విస్తరభీతిచే మానుచున్నాను. యతిజేయు ప్రదర్శనములు చూచుటకై పౌరకాంతలు ఇరుగు పొరుగువారు అంతఃపురమునందు చొచ్చుకొనిరాగా, శాంత వారినిచూచి "అతికోపమ్మున ఇట్లని పలికె—అస్తి౦టికోడ౦డ్లు గారటెమీరు— ఆజ్ఞ (అగ్ని) శిక్షలులేవా మీకు—పసిబిడ్డలు పా కు ేడ. రే— భావల మరుదుల ఆజ్ఞలులేవే—రాచనగరికి అడ్డులేదాయెనె—న ‌ స్థావి ధా మెను

మీకెల్ల—దశరథులూ చనిపోయినవెనుక—సంతసావిదీ మీఅంచరికీ" అని కోప గించెను. అప్పుడు వచ్చినవారందరు భయపడి వెడలిపోయిరి. ఇది స్త్రీలచిత్త వృత్తిని సూచించు సహజవర్ణనము. మరియు ఆడకూతురు తన పుట్టింట నెరపు ప్రభుత యిందు ద్యోతితము. సీత నడవికి చంపబంపుటకు రాముడు కృతనిశ్చయుడై యుండగా కౌసల్య శాంత మున్నగువారెంత చెప్పినను వినడు. అప్పుడు ఊర్మిళ, మాండవి, శ్రుతకీర్తి మున్నగు వారేకమై రామునితో మాటలాడ సిద్ధమైరి. వారు శాంతను చాటుచేసుకొని బావగారితో నిట్టుమసవిచేసిరి. "అక్కమాత్రమే కాదుచూడుడీ— ఒక్కయింటనే పుట్టినవారము— ఒక్క యింటనే చొచ్చినవారము—రావణునిపై మోహములిప్పుడు—అక్కకుమాత్రమే కాదుచూడుడీ—మాకందరికి కలిగున్నవి దేవ—అందరినీ తెగటార్చుండనిరి—సీత చేసిన నేరముచెప్పక—చంపనీయము మిమ్మని పలికిరి". ఇదివారి సోదరీప్రేమకు తార్కాణ. అప్పుడు రాముడు మండిపడి దగ్గరనున్న ఋషులతో "జనకచక్రవర్తి కూతుళ్ల మహిమలు—తెలిసెగదా మీ కందరికనెను—" ఇది చెప్పిపోయెను. ఈ కథలో కుశకుమారుని జననముగూర్చి వింతకథయున్నది. విస్తరభీతిచే వివరించుటలేదు.

రామాయయణ కథను వర్ణించు పెద్ద రచనములందు "శారదారామాయణ" మొకటి. శారదకాండ్రు పాడివినుపించున దన్నమాట. శారదకాండ్ర పదము లంత్య నియమములతో నుండుట ప్రత్యేకత. ఈ శారదరామాయణమున దశ రథుని పుత్రకామేష్టి మొదలు రావణ వధానంతరము శ్రీరామ పట్టాభిషేక పర్యంతముగల కథయున్నది. ఇది వాల్మీకి రామాయణాను సారముగా చెప్ప బడినదట. "శ్రీరామచంద్రుని చరితంబు, వాల్మీకి రామాయణంబు, కథాసారము గా జేర్చబలుడంబు, గులకగామంచి మృదుపగు పదంబు, చేర్చి హార్చితినీ శారదపదంబు, సేతురామునిపదంబు, రామభక్తకవి చెప్పు కథనంబు. వినవినగ వేడుకను మధురంబు" అని చివరన గలదు. రచయిత రామభక్తకవియట. రచయిత కొంత చదువుకొన్న వాడగుటచే నక్కడక్కడ చక్కని వర్ణనములు వచ్చినవి. కొన్ని యౌచిత్య రహితవర్ణనలును కలవు. సీతను గోలుపోయిన రాముడు "తరమా - దాని సోయగంబెన్నగ తరమా - మరి వరరూపమైన సుందరమా - దాని పలుకులును కోకిలస్వరమా - చూడసొగసైన కంబుకం ధరమా — దాని కుచగిరులు ఎంతో సుందరమా — దాని కెమ్మోవి అమృత

సాగరమా - దాని పలువరుస ముత్యాల సరమా - దానిమేనెల్ల మేల్మిబంగరమా - తలచుకుంటేను మదినిల్వతరమా - బ్రహ్మరుద్రాదులకు నెన్నతరమా - ఇదేగద చూడశోక సాగరమా - " యని విలపించుట ప్రబంధమార్గము ననుసరించి నట్లున్నది. ఇందాంజనేయుడు లంకాపుర స్త్రీలను వర్ణించు ఘట్టము సుందర ముగానున్నది.

రామాయణ కథాగేయములందు "లంకాయాగము" పాట బహుళ ప్రచారముగల గేయము. కైకమ్మ కోరిక ప్రకారము రాముడరణ్య వాసమునకు బయలు దేరగనే లక్ష్మణుడు తల్లియగు సుమిత్రతో "మాయన్నమావదినె పదు నాలుగుయేండ్లు వనము ప్రవేశమమ్మా - వారివెంటా నేను తల్లి వెళ్లతాను, దీవెనలు ఇవ్వవమ్మ - " యని కోరగా కన్నకడుపైనను సుమిత్ర "శ్రీరాములు తండ్రిగా సీతమ్మ తల్లిగా భావింపు లక్షుమన్నా - ప్రొద్దు ప్రొద్దున లేచి వదినె పాదంబులకు దండమైన బెట్టుము - తోటలాపండ్లన్ని దొన్నెలోబెట్టుకొని మీదుగా దెచ్చియిమ్ము - పదునాలుగుయేండ్లు తర్లిపోయిన మీరు కలయరండని పలికెను". రామునితో అరణ్యవాసమునకు కౌసల్య తాను బయలు దేరెద ననియెనే కాని సుమిత్ర మాత్రము పుత్రవియోగమునకు సిద్ధపడి అన్నగారి సేవలు చేయుమని దీవించి పంపుట యామె గొప్పతనమును సూచించును. రాముడు వలదన్నను సీతమ్మ "మానుపారిన తీగ మాను తప్పిన వెనుక మరి యెట్లు నిల్వగలదు. చమురు లేని దివ్వె ఎంతకాలముదాక వెలిగేదియని పలికెనూ - ". సీత రాముని వెంబడి బయలుదేరినది. లక్ష్మణునితో నూర్మిళ తాను గూడ వత్తుననెను. కాని "బావనడచిన మార్గమున నడువరాదందురు యేలాగు వేగింతునూ - బావమాట ధ్వని భూమి పయి వినరాదు యేలాగు వేగింతునూ" అని లక్ష్మణుడామెనొక వ్రతము పట్టుమని చెప్పి యడవికి పోయెను. పర్ణశాల లోనుండగా నొకనాడు సీతమ్మ నేనొంటిగా నుండజాలను; చెలికత్తెలను తెండని రాముని కోరగా సీయడవిలో నేనెటుతేగలనని రాముడనెను. అప్పుడు సీతమ్మ మాతండ్రిసముద్రునిచెంత నేను చిన్ననాడాడుకొన్న పగడశాలలున్నవి తెప్పింపు డనెను. రాముడు కమ్మపై కత్తితో వ్రాసి కాకికాలుకు గట్టి సముద్రునికి వర్తమానమంపెను. సముద్రుడు పడగశాలలు పంపించెను. సీతారాముల కాహారమునకై లక్ష్మణుడరణ్యమున పండ్లు తెచ్చియిచ్చెడువాడు. కాని ఒకనాడైనను లక్ష్మణుని పిలిచి "ఇద్దరిలో నొకరైన రమ్మని వొకపండు చేతిలో పెట్టరైరి."

ఒకనాడు లక్ష్మణుడు పండ్లకొరకడవిలో తిరుగుచుండెను. శూర్పణఖ కొడుకు - చక్రభూపాలుడు - ఘోరతపమొనర్చుచుండెను. చంద్రుడాతని తపమునకు మెచ్చి ఒక యద్భుత ఖడ్గము బంపెను. లక్ష్మణున కాఖడ్గము దొరికినది. దాని నాతడు పదునుచూచుకొనుటకై ప్రాంతమునమున్న వెదుళ్లగుంపు నరికెను. దానిలో కూర్చుండి తపముచేయుచున్న చక్రభూపాలుని తెగిపడి రక్తము ప్రవహించుచుండ లక్ష్మణుడది చూచి తాను పొరపాటున నొకతాపసిని జంపితినని బ్రహ్మహత్యకై వగచుచు నా ఖడ్గము గొని యన్నకడకు పోయెను. ఆ ప్రాంతముననున్న పిల్లలు కొందరు పోయి శూర్పణఖతో నామె కొడుకాక 'జోగి' వానిచే (లక్ష్మణునిచే) చంపబడిన వార్త వినిపించిరి. ఈ కథ యవాల్మీకీయము. దీనియందలి యనౌచితిని కొంత తీసివేసి రంగనాథుడు చేపట్టి జంబుముని వృత్తాంతము చక్కగా దిద్దెను.౧ శూర్పణఖ భర్త విద్యుజ్జిహ్వుడు. రావణుడాతని చంపియుండెను. విద్యుజ్జిహ్వుని కొడుకు జంబుకుమారుడు. తమకు గలిగిన పరాభవ మీగికొన నాతడు సూర్యుని గూర్చి ఘోరమైన తపమొనర్చుచుండెను. అతనిచుట్టు పుట్టలు చెట్లు వెదుళ్లు మొలచెను. అతని తపమునకు మెచ్చి సూర్యుడు దివ్యఖడ్గమంపగా జంబుముని స్వయముగా సూర్యుడు వచ్చి ఖడ్గము తనచేతికీయడయ్యెనని దానిగ్రహింపక తపమొనర్చుచుండెను. లక్ష్మణునకది లభించినది. అతడుకత్తిపదును చూచుట కావెదుళ్లగుంపునరికెను. జంబుముని చచ్చెను. రంగనాథుడొనర్చిన మార్పు సూర్యుని గురించి తపమొనర్చుట బాగుగానున్నది. జానపదులు చంద్రుని గూర్చి తపమొనర్చినట్లు పాడుకొందురు. కుమారుని మరణవార్త విని శూర్పణఖ కోపముతో రామలక్ష్మణులకడకు వచ్చెను. వారి దివ్యమోహన సౌందర్యము చూచి శూర్పణఖ కోపము కామముగా మారెను. ఆమె తన్ను చేపట్టుమని రామునిగోర నాతడు "ఇంటిపూరితీసి ఇటుమళ్లమనుచును వీపున వ్రాలువ్రాసె"ను. ఆమె యావ్రాలును లక్ష్మణునికిచూప నాతడు అన్నగారి యాజ్ఞచొప్పున నామెముక్కుచెవులు తరిగి పెట్టెను. రావణునితో తనకు కలిగిన పరాభవము చెప్పుకొనుటయే కాక శూర్పణఖ అతనికి సీతపై వ్యామోహము కలిగించెను. సీతను "మండోదరీకన్న మరి చక్కనీ కన్య! లోకానలేదురన్నా" యని వర్ణించి రామలక్ష్మణులు "పొద్దున్నెపోదురూ మాపటికి వత్తురూ మరిదిక్కులేదురన్నా" యని రావణుని

౧ రంగనాథరామాయణము, పుట ౧౩౪

పురికొల్పినది. సీతమ్మ నపహరింప వచ్చిన రావణుడు మూర్ఛితురాలై యున్న సీతను ముట్టక "ఉదయశూలముదెచ్చి గడ్డతోపెకలించి రథముపైనాయుంచె"నట. లంకలో సీతమ్మ అశోకము క్రింద సశోకమై విభీషణుని పుత్రిక - త్రిజట - తో తన నపహరించినగాధ చెప్పుకొనును.

"వేగుచుక్కవినుమ వెడలు శృంగారు బంగారు బొమ్మ వినుమా, తీగమెఱుపా వినుమ చీకటింటద్దమా విభీషణుని పుత్రివినుమా" యని తనగాధ చెప్పుకొనెను. వేగుచుక్క తీగమెఱుపు, చీకటింటియద్దము శబ్దములందలి సారస్యము గొప్పది. విభీషణునిపుత్రిక సీతమ్మకు తన కష్టాల రాత్రిని తొలగించు వేగుచుక్కగా భాసించినది. చీకటిలో మెరయు శంపాలతికవలె (మార్గ దర్శిని, తోచినది. అసురకన్య యందమును గూడ ఈ శబ్దము చిత్రించును. రాక్షసులకొంపలు చీకటిండ్లు. అంతయునిశియనగా రాక్షసమయము. అందులో విభీషణుని పుత్రిక 'చీకటింటద్దము'. అసురకన్యకయైనను హృదయము దర్ప ణము వలె స్వచ్ఛమైనదని భావము. ఈయమ పెంటపై మొలచిన తులసిమొక్క. విభీషణు పుత్రిక కప్పటికే రామాదులు వాలిని చంపి సుగ్రీవాదులతో వచ్చెడు వార్త తెలిసినది. ఆ విషయములు చెప్పి యామె సీతమ్మ నూరడించినది. రామునాజ్ఞచే సీతను వెదకవచ్చిన హనుమంతుడు సీతతో "వాలిసుగ్రీవులకు మేనల్లుడను నేను వల్లభులబంటునమ్మా" యనెను. ఆంజనేయుడాకలిగొని యశోకవనమున నొక ఫలమిప్పింపుమని సీతను కోరగా సీత "ఇనుపగుగ్గిళ్లవి విషముష్టిపండ్లు అవి అంటరాని గరళ"మని వద్దనెను. రావణుని శక్తిచే మూర్ఛితుడైన లక్ష్మణునిగాంచి రాముడు విలపించు ఘట్టము కరుణారస పూరితము. "........యింకెన్ని జన్మాల తపసునా నీవంటి ఆత్మబంధుసుతుడు గల్గు, వినవోయి లక్ష్మణా సీతవంటి స్త్రీని పడయంగవచ్చుగాని, అరణ్య వాసములు యవనిజకు తనకు ఆహారనిద్రలేక, యిటువంటి సోదరుడు తన కెట్లుకల్గునో యెన్నిజన్మాలకైనా, ... నడలొల్లక తపసు చరియించి నీ విపుడు యెందుపోతివి లక్ష్మణా..........భరతుపట్టముగట్టి పారిపోదలచితివి పగ వాన్నిగాను నీకు, ఉప్పుకోసమువచ్చి సుగ్రీవుడా నేను కప్పురముగోలుపోతి, అలికోసమువచ్చి జాంబవా నేనిపుడు అనుజుణ్ణి గోలుపోతి, ధరణిసుతకైవచ్చి నీలుడా నేనిపుడు తమ్మున్నిగోలుపోతి, యేలోకానికి పోతివోతమ్ముడా ఆలోక మునకు నన్నూ, గొంపొమ్ము లక్ష్మణా కూడివస్తిమి మనము కూడియుండుట

ధర్మము" — ఈ లంకా యాగము పాటలో నవాల్మీకమగు రావణుని పాతాళ హోమ ప్రసక్తియు గలదు. సుగ్రీవ పట్టాభిషేకానంతరము రామాదు లయోధ్యకు తిరిగి చేరుకొనునంతవరకు నీ పాటలో వర్ణింపబడినది.

రామాయణ కథ నధిక భాగముగ జెప్పునవి మరి మూడు పాటలు; పెండ్లిగోవిందనామాలు, శాంతగోవిందనామాలు, అడవి అనే చరగోవింద నామాలు. గోవిందనామములను పేరు యీ పాటలలో ప్రతిచరణము చివరన గోవిందా యను పదముండుటవలన గలిగినది. స్త్రీలు (అధికముగా వితంతు వులు) గోవిందనామస్మరణము చేయుచు రామాయణగాథను చెప్పుకొను పాట లివి. ఈ మూడు పాటలందనేకాచార వ్యవహారములు కలవు. అవి సాంఘిక విభాగమున చర్చింపబడును. పెండ్లిగోవింద నామాల పాటలో శ్రీరామ జననము నుండి సీతా వివాహమువరకు జరిగిన గాథ వర్ణితము. రామాదులు "ఒకో మాసమున వత్తిగిలనేర్చిరి. - రెండోమాసమున కూర్మమునిలిపిరి (కూర్మాకార ముగా బోరగిలబడిరని కాబోలు) మూడోమాసమున పెదవులవిరిచిరి - నాలుగో మాసమున నవ్వులునేర్చిరి - అయిదో మాసమున ఆటలునేర్చి"రట. రామ లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకు వివాహము జరుగుఘట్టమున అలుకసమయమున పెద్దవారికి ముగ్గురికి అలుక కట్నములు లభించినవి కాని శత్రుఘ్నునికి జనకుడు అలుక కట్నమీయలేదు. శత్రుఘ్నుడు విడియపడక చేయిచాచి కట్నమడిగెను. కాని జనకుడు" "కడసార్ని పుట్టిన - కాంతను పెండ్లాడి - తగవునరికాదురా - ధనములివ్వంమేము'' అనెను. చిన్నబిడ్డ గారాలకూతురు కదా ! అమెనిచ్చుటయే ఘనమైన కార్యము; ఇంక కట్నములిచ్చుటెందులకని యర్థము.

శాంత గోవిందనామాలు పాటలో శ్రీరామ వివాహమువరకుగల కథ వర్ణి తము. ఈపాటలో ప్రధానపాత్ర శాంత. అందుకే దీనికి శాంతగోవిందనామాలను పేరు కలిగియుండును. లక్ష్మీనారాయణులు క్షీరసాగరమున వసించియుండగా అష్టదిక్పాలురు వచ్చి రావణుని ఘోరచర్యలు నివేదించి యభయము వేడిరి. ఆదిలక్ష్మివారి కభయమిచ్చి శ్రీ మన్నారాయణునితో " భూమి మీదను పుడుదు— భూమిమీద పెరుగుదును—జనకునింటాబుట్టి—జాతకం వ్రాయించు—మరి పన్నెం డేండ్లకు—మిమ్ములకలియుదు "నని చెప్పి సెలవుగొని లంకయందొక కొలనులో నున్న కమలమున ప్రవేశించెను. శివపూజార్థము రావణునకు కమలములు గోసి తెచ్చెడు భటులానాడు సీతచొచ్చియున్న కమలమంటబోయి దాని నుండి

మాటవిని భయపడి రావణునితో చెప్పిరి. స్వయముగా రావణుడే వచ్చి కమలము గోసెను. అప్పుడందునుండి "ఎక్కడీనరుడవుర—నా శిరసుమెట్టితివి — నిన్ను నీ బలగముతో—తెగటార్తు" ననుధ్వని వెడలెను. రావణుడా కమలమునట్లే కొనిపోవుచుండ భారమయ్యెను. అతడు మండోదరికా కమల మందించెను. విచ్చిచూడగా "కనిపెంచనీ బాల—కన్నులకు అగపడెను". రావణుడాబాలిక సౌందర్యమును చూచి మోహించి రెండవ భార్యగా పెండ్లిచేసికొందును; పెంచి పెద్దజేయుమనెను. దైవజ్ఞులామె జాతకముచూచి "అష్టమి శనివారం—అయిదు ఘడియలు పొద్దెక్కి చిత్తనక్షత్రమున—సీత పుట్టిన దినము" కనుక లంకకు చేటు వాటించునని చెప్పిరి. మండోదరి, మరది విభీషణునితో ఆదిలక్ష్మి మన యింటబుట్టినది, కొలదికాలమునకు మనలంక నాశనమగునని చెప్పినది. మండోదరి యామెకు మ్రొక్కి "వెఱ్ఱి రావణుడుసుమీ—సుతునివలె జూడుమీ— చల్లగారక్షించు—లంకరక్షించుమీ—" యని ప్రార్థించి యొక మందసమందు నుంచి సముద్రమున విడిచెను. సముద్రుడామెను మూడేండ్లు పెంచి క్షీరసాగరునికిచ్చెను. మూడు మాసములటనుంచి యాదిశేషుడామెను భూదేవికిచ్చెను. భూదేవి పండ్రెండేండ్లు పెంచినది. దశరథుడు వేటకు పోయి పొరపాటున చంపిన అంధమునిదంపతులకుమారుని పేరు సుమంతుడని యున్నది. సంతానము లేమి దశరథుడు చింతించుచుండగా కౌసల్యయాతనితో "ఉత్తరపు భూమిని ఋషివర్యుడున్నాడు" అతని సేవింతమనెను. దశరథుడుత్తరభూమి కేగి మునిదర్శనము చేసికొన నాతడు "దక్షిణభాగమందు—రాజఋషివున్నాడు- అచటికియేగితే — పుత్రులు కలుగుదురు — పుణ్యాత్ములౌతారు — ఆరువైవేల సంత్సరములకచ్చటా—లేకలేక వార్కి—ఒక కన్య జన్మించు — ఆ బాలను పెంచితె—మీకుసుతులు కలుగు—యిత్తురో ఇవ్వరో—సంశయముగా బక్కె—మీ వంటి వారికి—తప్పకాయిత్తురు—ఆడవారితోను—అతివేగవెళ్ళండి' యనెను. దశరథుడచ్చటికి సపరివారముగా వెడల సిద్ధమగుచుండెను కానికైక తాను రాననెను. ఈ పాటలో కైకదుర్మార్గురాలుగా చిత్రింపబడినది. దశరథుడు బ్రతిమాలి విసిగి "నాకు వశముగాదు—నల్లరాయి అది" యనెను. కౌసల్య పోయి బ్రతిమాలగా కైక—"అక్కరో కౌసల్యా—అతి పరాక్రమశాలి—(నీవు) కోరి కొడుకుల గంటె — గొడ్రాలనైయుందు — పట్టమ్మునీవేలు — బానిసను అయివుందు"ను కాని నేను రాననెను. కౌసల్యకు కలిగెడు సంతానము రాజ్యాధికారము వహించు

ననెడు యీర్ష్యగలది కైక. చివరకు సుమిత్రయెంతో బ్రతిమాలగా విని కైక మందరతో బయలుదేరినది. తాను దశరథుడున్నరథమెక్కి కదలెను. కౌసల్యా సుమిత్రలు వెనుక కాలినడకనే బయలుదేరి "మందరాతో కూడ — ముగ్గురూ బానిసల" మనుకొనిరి. మధ్యేమార్గమున తేరు చక్రము విరిగెను. అది యెత్తగిల సమర్థురాలొక్క కైకేయి. కాని యామె "భమిడి కలము దెచ్చి— బంగారు పట్టమీద—శ్రీకారముపెట్టి—రాముననవాసము—భరతు పట్టంకట్ట — పదు నాలుగేండ్లని వ్రాసె — కౌగితంబుచ్చుకొని — కైకమహాదేవి — చిటికెన వేలుతో" తేరునెత్తినది. ఇది మందర చెప్పిన మాయోపాయము. రాజర్షి దంపతులు "అరువది వేలేండ్లకు—ఒక బాలజన్మించె — ఆ బాలనిచ్చియు ఎట్లు తాళగల"మని బాధపడినను దశరథుని ప్రార్థనమున నియ్యకొనిరి. ఆ బాల పేరు శాంత. ఆమె కడు సౌందర్యవతి. "అతివనవ్వినవ్వు—చంద్రికిరణంబాయె" నట. శాంతను కౌసల్య కప్పగించిన కోకిలాదేవి (శాంత తల్లి) "ఆట ప్రియ మునాడు— ఆటచూడగలేదు—పాటప్రియమునాడు — పాటజూడగలేదు — వేకువ జామునలేచి—తద్దివుండాలేదు—విత్తనంలేకుండ—వకరికి విత్తనంబెపితి—మొక్క లేకుండా—మొక్కపకరికి ఇస్తి—వీధిలో విస్తరి—ప్రాప్తమాయెనుమాక"ని కరుణ ముగా విలపించినది. శాంత దశరథునింటపెరిగి పెండ్లీడునకు వచ్చెను. "దిన దినంబూ శాంత—దీప్తిపెరుగుచునుండె—కన్యపెరుగా వారికి-కంటకంబయితోచె" నట. ఆడవారినిగన్న తల్లిదండ్రులకీ విషయమను భవైకవేద్యము. ఆమెనిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు ఋష్యశృంగుని జాడజెప్పి దశరథుడు "అడిగిన ధనమిత్తు- విదియ శుక్రవారం—ఆరుఘడియల పొద్దుకు—అల్లునిదేవలెనని" అప్సరసల నంపెను. ఆడవారిని ప్రథమముగా జూచిన ఋష్యశృంగుడు తానొంటికొమ్ము వాడు కనుక "రెండు కొమ్ములువుండె — వీరెట్టితాపసులొ — ఏపూజచేసిరో" యని యాశ్చర్యపడి "రెండుకొమ్ములు మీకు—యేరాజు యిప్పించె—ఈశ్వరుడు ఇచ్చెనా—బ్రహ్మయిచ్చినాడ—" యని ప్రశ్నించెను. ఈ పట్టున చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది. శాంతాఋష్యశృంగుల వివాహము తరువాత ఋష్యశృంగుని యాధ్వర్యవమున దశరథుడు పుత్రికామేష్టి యొనర్చి సంతానము బడసెను. రామాదులకు మాండవ్య (విభాండక) ఋష్యాశ్రమమున (ఋష్యశృంగుని తండ్రి) అన్న ప్రాశనము జరిగినది. అప్పుడు "బంగారు తబుకుతో—క్షీరాన్న మును దెచ్చి—పసిడిగిన్నెలోనుంచ — ఆయుధంబులు పండ్లు — ఆభరణంబులు —

ఛత్రిచామరములు—చక్కయెదుటను వుంచగా" "పట్టాభిషేకపుంగ్రం—భరతుడు తీసెను—వజ్రాయుంథంబును—శత్రుఘ్నుడు పట్టె—చామరంబొక్కటి—లక్ష్మణుడు తాదీసె—రత్నకవచం బొకటి—రామచంద్రుడు దీసె"నట. ఈ విషయములు రామాదులకు మునుముందు గలుగు పరిస్థితులను ధ్వనిగా సూచించునట్టివి. అనగా భరతుడు రాజ్యాభిషిక్తుడగుననియు, నాతనికి బాసటగా శత్రుఘ్నుడుండు ననియు, లక్ష్మణడన్నగారికి సేవలు చేయుననియు, రాముడు రావణునితో యుద్ధము చేయుననియు ధ్వనితము. ఇది సూచ్యార్థ సూచకముపలెనున్నది. ఈ పాటలో పరశురామ గర్వభంగము వరకు గల గాథ యున్నది.

మూడవది *'అడవి అనే చరగోవిందనామా'* లను పాట. ఇది పైపాట తరువాతి కథను చెప్పును. బహుశః పైమూడు పాటలు కూడ నొకటే పాటయై యుండును. మొదటిదానిలో శాంతను దెచ్చి పెంచుట, శ్రీరామాదుల జననము, వృద్ధి, మున్నగు విషయములును, రెండవది పెండ్లి గోవిందనామ ములను దానిలో కేవలము సీతాకల్యాణకథయు, మూడవ దానిలో నరణ్యా వాసము మొదలు రావణ వధానంతరము శ్రీరామపట్టాభిషేకము వరకు గల కథ వర్ణింపబడియున్నది. మూడింటి ఛంద మొకటిగానే యున్నది. మూడు భాగములుగా చేసినచో స్త్రీలు సులభముగా కంఠస్థమొనర్చి చదువు కొందురని యూహించి యుందురు. ఈ మూడవ పాటను, శ్రీరాముడు పట్టాభిషేక భంగమై అడవి పాలగుట, సీత చెర (చర) పోవుటను వర్ణించుటచే కాబోలు; అడవి లేక చరగోవిందనామములనిరి. లేక వనచారవనేచర శబ్దములు 'అనేచర'గా మారినవో తెలియదు. పైరెంటికన్న నిదికొంత పెద్దగానున్నది. శాంత గోవింద నామములందువలెగాక దీనిలో కైక కొంత మంచిదిగా చిత్రింపబడినది. స్వత స్సిద్ధముగా కైక మంచిదేకాని మందర దుర్బోధలచే చెడిపోయినట్లు చిత్రింప నైనది. శ్రీరామపట్టాభిషేకవార్తను దెచ్చిన మందరకు కైక తొలుత ముత్యాల హారము బహుమతిగా నీయబోవ 'నీ కొంపమునింగె' నని మందర చింతించును కాని కైక "నీకిట్టిచింతేల—నాకు సంతోషంబు—శ్రీరామచంద్రుడు — జ్యేష్ఠుండు గాడటవె - సుగుణసంపూర్ణుండు—సుమనః ప్రియుండుసుమి—భరతునికన్ననూ — పరమప్రియుడు నాకు—కన్నతల్లి కన్నను—ననుభక్తితోగొల్చు-రాజ్యాధికారంబు- రామునికి తగును—భరతు పట్నముగట్ట—భావ్యంబుగాదుసుమి"—యని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కాని మందర "కౌసల్య కెప్పుడు—దాసిగానుందువె—నీవు దాసీవైతే—

నీకునే దాసినా" యని చెప్పిపొడిచి కైక మనసును మార్చెను. సీతారామలక్ష్మణులడవికి పోయినప్పుడయోధ్యా నగరవాసులందరు వారినే వెంబడించిరి. ఎంతవలదన్నను వినరైరి. కొంతయడవిగడచి రాముడు పౌరులతో "యీ రాత్రి ఇచటను—ఇరవుగానిదిర్రించి—తెల్లవారిన వెనుక—తేరుదోలింతాము — కావునను మనమింక-కలసి నిదిర్రింతాము-అని రామచందుర్రిండు-అవసరంబున బల్కె-ఆమాటలకు వారు—ఆనంద మొందుచు—గాఢంబుగావారు—కనుమూసి నిద్రించి"రట. కాని "ఆ రామలక్ష్మణులు—అర్ధరాత్రినిలేచి—" తమ రథమును దోలుకొని వారి కంచకుండ వెడలిపోయిరట.

సీతను గోలుపోయిన రాముడు పంపాసరోవర ప్రాంత శోభను తిలకించి సీతావిరహమున "మడుగులో పుష్పముల్— మదనబాణములయ్యె. నీలోత్పలంబులు—నెలత కన్నులబోలు— యీ చక్రవాకముల్ — ఈ పద్మముకుళముల్—ఇంతికుచములబోలు—ఈ హంసనడకలు — యింతినడకలబోలు — చారు శైవాలంబు సీతకురులనుబోలు — మీనుల మిలమిలలు — మెలత చూపులబోలు— ఆవర్తమును జూడ — అతివనాభినిబోలు — పంకజంబులుజూడ — పడతి వదనంబోలు—యీ వనంబులు చూడ—యింతినే దోపించె—మల్లె మొగ్గలుజూడ— మగువ పలువరుసాయె — చిలుక పలుకులువినిన — చెలిమాటగదోచె — కోకిలారావముల్ — కోమలి గీతముల్ — దొండపండును జూడ — తొయ్యలి మోవయ్యె—ఎదిచూచినను నాకు—ఇంతి రూపంబయ్యె" నని ప్రబంధధోరణిలో విలపించెను. కుంభకర్ణుని నిద్రలేపు ఘట్టమతిశయోక్తులకు హాస్యముల కునికిపట్టు "కాలమృత్యువువోలె—కలవరించుచువాడు—బుస్సలుకొట్టుచు ఘోరముగ నిదిర్రింప—వారందరునుజేరి—వాని శరీరమును—ముసలముల మొత్తిరి—ముష్టుల బొడిచిరి—మదపుటేనుగులచే—మట్టించిరప్పుడు — గునపములగాలిచి — వీపువెల్ల గాల్చిరి—సీసంబు మరగించి—చెవులలో బోసిరి—" సీతారామలక్ష్మణులు పుష్పకముపై తిరిగి అయోధ్యకు వెడలునప్పుడు వానరకాంతలను చూచిన సీత మనస్తత్వము స్త్రీ స్వభావమును తెలుపును.

పై కథలందు రామాయణ కథ సంపూర్ణముగనో చాలభాగమో చిత్రింపబడియున్నది. ఇక రెండవ వర్గము సంగతి విచారింతము. వీనిలో రామాయణమందలి యేదోయొక ఘట్టము ప్రధానముగా చిత్రింపబడియుండును. ఇట్టి పాటల నింతవరకే పేర్కొంటిని. వానినన్నింటి చర్చించుటకు తావు చాలదు.

కనుక కొన్ని పాటలనే-కొంత ప్రత్యేకత గలవానినే–వాని యందలి విశేషము లనే తెలిపెదను.

పుత్రకామేష్టి: ఈ పాట వ్రాసినది శ్రీమతి పి.పి.బి. గోదానాయకమ్మ; (ప్రకటించినదికొండా శంకరయ్య) "ధరలో దీనిని యెవ్వారు-బ్రతుకమ్మ పండుగలో చదువూచు కోలలువేసిన – సంతానము గలుగున్" అని చివరనగలదు. కనుక దీనిని కోలాటము వేయుచు బ్రతుకమ్మ పండుగు సంవత్సరములో కూడ పాడెద రనియు అందును తెలంగాణపు ప్రత్యేక పర్వమును సూచించుటచే రచయిత్రి కూడ తెలంగాణవాసినియై యుండును. పాట పేరునకే పుత్రకామేష్టి కాని ఇందు శ్రీరామాదుల వివాహము వరకును గల కథయున్నది. ఇందులో నొకచోట చిత్రమైన కల్పనమున్నది. విశ్వామిత్రుని వెంబడి వెడలిన రాముడు శివ ధనుర్భంగమునకు ముందే సీతాదేవితో మారువేషమున గలసి మాటలాడును. సాయం సమయమున సీతాదేవి చెలులతో కలిసి పుష్పాపచయమునకై యుద్యాన వనమునకు పోయెను. అప్పుడు "మునివేషముతో రాముడు – మచ్చాటించే వేడుకగలిగి–సంధ్యావందననెపము చేత–సాగివచ్చెనూ – బాల యోగివేషము చూచి – సీతా సంతసించివేగ – పాదమూలను గడిగి పూల – పూజజేసెను॥ యెచ్చటి నుండి వచ్చినారు–యేపనికొరకు మీ పేరేమి–యెవరి శిష్యులూ మీరు-తెలియజెప్పుమా॥ విశ్వామిత్రుని శిష్యుడాను–రమణుడ యోగిహృదయమున–ధనుసు పందెము చూడమేము–తర్లివస్తిమి ॥ యెందుకీ సన్యాసాము – బాల్య మందే పొందితిరి – రాజ కాంతి ముఖముమీద–తేజరిల్లగా ॥ – మొదట వీర క్షత్రియుడై-యోగామున బ్రాహ్మణ్యాము–పొందినట్టి విశ్వామిత్రుని-పుణ్యామిట్టిదే యోగులాకుధనుసుపందెపు – వివాహాము గూడునయ్య – గురువుగారు యేమి చెప్పిరి–గుర్తుదెలుపుమా॥ బాలయోగికి మా గురువు–భాక్తితో నిచ్చునట్టి–కన్యాకా వివాహము–కరుణతొ జేయునూ॥ పూజ శివధనుస్సును–యెత్తి బాణముచేర్చు వానికి–సీతానిచ్చును జనకుడు–యితరులకివ్వాడు ॥ పూజయందునుండు ధనువు-పందెమునకు యెందుకువచ్చె–ధనుసు బరువు యెంతటిదో–సుదతి జెప్పుమా॥ చెలులాతొ బంతియాడగ–భోషాణము క్రిందబడిన–ధనసునెత్తి సీతాదేవి–బంతినిదెచ్చెనూ ॥ యింతేకదాధనుసు బలము–యింతూలకు సాధ్యంబైనది–మంతనమ్మతో వీరున-కెంత గొప్పదీ ॥ రాజాధిరాజూలు-రమ్యశివధనుస్సును-లేవనెత్తకవారందరు–క్రిందానేపడిరి ॥ రాజూలకు సాధ్యముగాని–కార్యమూల

యోగీశ్వరులు—చేయుచుందురానిసభలో—వినియుండలేదా ॥ ఐతే మీకు సాక్ష్యం బగుచో—మా సీతాదేవికి—యోగివరుడు భర్తయగుట—యుక్తంబగునా ॥ పృథ్వీమూలో బుట్టి సీత—పెంపూబడినదానికిపుడు — రాజూలతో సంబంధాము—కూడా దెన్నటికీ ॥ నేనే సీతాదేవినంటి—నా తప్పులాక్షమించంచి — రామచంద్రుని నాకు — పతిగా గూర్చండీ ॥ దుస్సాధ్యంబగు నీ కార్యంబగు — సిద్ధించాయనా వలన — మహర్షి బృందము చెంతాజేరి సేవాజేయుము ॥ శరణాగతి జేసిన వారిని—సంరక్షింప సమర్థులు-పాదమూలసైబడుదు—కాపాడుమువేగ ॥ దీనజనుల బాధాలను—దీర్చుటాకు నేటినుండి — దీక్షతో ప్రతిజ్ఞ నేను — జేయుచుంటినీ ॥ రాముదేవీకు భర్త—రమ్యమూగగాగలడూ—యిచ్చోటికి వచ్చినా — డెచ్చోటను లేడూ ॥ వింత వేషమువాని మాటల—యింతూలతో వినుచు సీత—యెంతో సిగ్గూపడుచు వెంటనె—యింటికేగెనూ॥" కుమారసంభవమున మునివేషమున శివుడు వచ్చినటులే యిచట రాముడు సీతతో మాటలాడవచ్చిట్లున్నది— "రాములవారి యెఱుక" యక్షగానమున శ్రీరాముడు యెరుకలసాని వేషమున బోయి సీతకు యెరుక చెప్పును.

కౌసల్యాబైకలు, కౌసల్యావేవిళ్లు, శ్రీరాముల వారి ఉగ్గుపాట వంటివి రామాయణమునకు సంబంధించినవి కాకపోయినను ఆంధ్రపురంధ్రులు తమ యనుభవములను గృహజీవితమును కౌసల్యాపేరుతో రామచంద్రుని పేరుతో పాడుకొన్నట్టివి. *కౌసల్యా బైకలు* వ్రాసినది శిరుగంబూరు అన్నపూర్ణమ్మ. బైకలన్నను వేవిళ్లన్నను బయ్యంకలన్నను నొకటే. ఈ గేయములను సాంఘిక గేయములందు చేర్చి చర్చింపనగును.

శుక్రునుపదేశాను సారముగా రావణుడు రామునెదురింప మహాశక్తి సంపన్నుడగుటకై "పాతాళహోమ" మొనర్చెడు కథ రంగనాథ రామాయణమునందు గలదు ౧. ఈ కథ జానపద గేయముగా రచించిన కవి విద్వాన్ మంథా రాయుడుశాస్త్రి విశాఖమండలము గళ్లపల్లె వాస్తవ్యుడు. శా. శ. ౧౮౬౧ దుందుభి పుష్య శు॥ ౩ గురువారమునాటికి కృతిపూర్తి చేసినటులు చెప్పుకొనినాడు. ఈ తని నీకృతికై ప్రోత్సహించినది గౌరమ్మపేట వాస్తవ్యుడు మున్సాలు దొరయట. దీనిలో రావణుడు శుక్రునిచెంతకుబోయి యుపాయమడుగుట నుండి పట్టాభిషేకము వరకుగల కథయున్నది. జయోపాయమడిగిన రావణునకసుర

౧ రంగనాథ రామాయణము, పుటలు - ౪౪౯ - ౪౫౦

గురుడు"పాతాళహోమంబు పట్టువేల్చితివేని-రథముబాణములుగుఱ్ఱములందుబుట్టు ఆసాధనముచేత వాసిగా రణములో - జయమొందగలవు. రాక్షసనాథ నీవె - మధ్య విఘ్నముగల్గ మరిగెల్వగాలేవు. - నిక్కమిదేనమ్మ నీమనమ్మునను" అని హోమమునకు కావలసిన సామగ్రి, "నవధాన్య నవజంతు నవపక్ష నవ పద్మ - నవవిధాజ్యంబులును నవ రసములు" కావలెననెను. రావణుడటులనే పాతాళ హోమము చేయును. హోమకారణముగా వెడలిన ధూమమును రాముడుచూచి యిదియేమిటని విభీషణునడుగ నాతడు పాతాళహోమము సంగతి చెప్పెను. రామాదులాయజ్ఞము భంగముచేయ వానరసైన్యములనంపిరి. కాని వానరులకాజాడ తెలియదు. అంగదుడే స్వయముగా బయలుదేరెను. ఆతడు సరమచే (విభీషణునిభార్య) రావణుడున్న తావు తెలిసికొనెను. ఆమె "ఆడవారల తోడ ఆలోచనలుచేయ, ముప్పులెప్పటికైన తప్పకవచ్చు, అందుచేమగవారు ఆడవారలతోడ ఆలోచనలుచేయ రవనిలోనెపుడ"ని యును రావణుని జాడ నోటితో చెప్పక చేసన్న చూపించెను. వానరులెంత ప్రయత్నించినను రావణు డచలుడుగానుండి యజ్ఞము చేయుచుండెను. అప్పుడు జాంబవంతు డుపాయ మాలోచించి మండోదరిని భంగపరచిన, రావణుడది సహింపక యజ్ఞము విడుచుననియు దానికి దగినవాడు "ఆమెకు ప్రియపుత్రుడంగదుడే కాన, పాప మెన్నడురాదు పట్టియీడ్చినను" అని చెప్పెను. అంగదుడు తన తల్లియగు మండోదరి తలపట్టియీడ్చి రావణునిగదలించి యజ్ఞభంగముచేసి వెడలి పోయెను. (అంగదుడు వాలికిని మండోదరికిని గలిగిన కుమారుడను నొక యైతిహ్యముగలదు. విశ్వకర్మ తనకూతురగు మండోదరినొక వజ్రభవనమున నుంచి దానిని భేదించిన వాని కా కన్యనిత్తుననెను. రావణుడది భేదింపజాలక ప్రథమ ఫలమునిత్తునని వాగ్దానముచేయ వాలియా మందిరమును భేదించి ఆమె వలన నంగదుని గని తరువాత నామెను రావణునకిచ్చెను. అప్పటినుండి మండోదరి రావణునిభార్య; అంగదునికి తల్లి; కనుక అంగదుడామె నంట గలిగెను.) తరువాతి కథసాధారణమే

'లక్ష్మణమూర్ఛ' వాల్మీకీయమే యైనను దీనిలో జేరిన కాలనేమి వృత్తాంతమువంటివి, యవాల్మీకీయములు. రంగనాథ రామాయణమున గూడ కాలనేమి కథయున్నది౧ ఈ కథనేపుణ్యపురుషుడో "ఆదికాలమునాడు అందంబు

౧ రంగనాథరామాయణము పుట ४३३

గాను - పదముగా రచియించి ప్రజలకు నొసగగా - చదువుచుండిరి మిగుల సంతోష ముగను" కాని "ఆకులపై వ్రాసి అవియు చదువుటనో - యేరీతినోగాని యీ రమ్యపదము -- బొత్తిగాచెడి తుదకు బుద్ధిమంతులకు - మానసములకేమొ మరియింపితము లేక" పోయినది. అది చూచివైశాఖపురవాసి కలగర్ల వెంకట రామయ్య "పూడిపెద్దకులాబ్ధి పూర్ణసోముని" "చక్కగానీపదము సమకూర్పు డనిన" "రామాయణంబును రంగుగాజూచి - వెనుకటి పదములు వింతగా శోధించి" వ్రాసెనట.

విభీషణునకడ్డువోయి లక్ష్మణుడు రావణుని శక్తిచే మూర్ఛితుడయ్యెను. అతని జూచి "చేరుతెగిముత్యములు చెదరిరాలినగతి, రాలెసు కన్నీరు రాము కన్నులను." సుషేణుడు రామునోదార్చి ఆంజనేయుని సంజీవితెమ్మనెను. రాముడాంజనేయుని "ఇలలోనల్గురము ఇపుడన్నదమ్ములము, ఇటుపైనిమా తోటి హితవుమీరంగ, ఐదవవాడగుచు అలరుచుందువనీ"వని బ్రతిమాలి సంజీవికై పంపించెను. ఇది తెలిసిన రావణాసురుడు ఆంజనేయుని కడ్డు తగులుటకై కాలనేమి యను రాక్షసుని బంపించెను. అతడు ఆంజనేయుని మార్గమున పెక్కుమాయలుపన్ని తాను మౌనివలెనటించి తప్పుదారిబట్టించెను ఈ కపటమౌని కల్పించుకొన్న తాపసాశ్రమమున "ఎలుకలు పిల్లులును ఏమివైరములేక, కూడియాడుచునుండు, వేడుకలుమీర, సింహంబులేనుగులు చింతాకువాసైన, వయిరంబులేకుండ వనములను తిరుగు, పులులు పంధులు గలిసిపోరేమియును లేక సంతసింపుచునుండు సర్వకాలంబు". ఇది భారత మందలి కణ్వాశ్రమ వర్ణనమును కళాపూర్ణోదయమందలి తపోవనమును దల పించును. ఆంజనేయుడు కాలనేమికపటముచే నొకకొలనిలో నీరు త్రాగబోయి మొసలిచే మ్రింగబడి దానికి (ధాన్యమాలియను యప్సరస) శాపవిమోచనము కలిగించి కాలనేమితో యుద్ధముచేసి వానిజంపి సంజీవి పర్వతముకడ కాపున్న గంధర్వులను జయించి దానిగొని తిరిగి బయలుదేరి నందిగ్రామము మీదుగా వచ్చుచుండెను. భరతునకప్పటికే రాముని గూర్చి కలిగిన దుస్వప్నముచే కథ యంతయు దెలిసెను. అతడాకాశముపై బోవు ఆంజనేయుని గూడ రాక్షసమాయా ప్రభావమనుకొని చంపనెంచెను. కాని యాకాశవాణి వారించెను. ఆంజనేయుడు భరతుని జూచి భ్రాంతితో "శ్రీరామచంద్రుడు సీతనుదిగనాడి, లక్ష్మణునిదిగ నాడి రణములోపలను, రావణునితమ్మునికి లంకనిత్తునటంచు, అభయమిచ్చిన

యట్టి ఆ రాముడిటకు, '' ఏలవచ్చెనని వితర్కించెను. రావణుడాంజనేయుడు సంజీవిదెచ్చువార్త విని మాల్యవంతు నంపెనుగాని మారుతి వానిని కూడ చంపి వచ్చి లక్ష్మణుని బ్రతికించెను.

రామాయణగాథలో చిన్న ఘట్టమైనను *"గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశ"* మను పాట ఉత్తమగేయము. అయోధ్యకు బయలుదేరుటకు ముందు రామడాంజనేయునితో నారాకకెదురుచూచి భరతుడగ్నిప్రవేశము చేయును కాన నీవు వేగిరముగా పోయి మేమువచ్చెడువార్త నాతనికి నందిగ్రామమున నెరుకపరుపుమని యాజ్ఞాపించును. అప్పుడు జానకి గుహుని సంగతి జ్ఞాపకముచేసి తమ కాతడిచ్చిన పండ్లనుగూర్చిచెప్పి గంగదాటించిన వర్తమానమెరిగించి మాకొరకెదురుచూచి పదునాలుగేండ్ల తరువాత పంచమినాడనలము జొత్తుననెను కనుక శృంగిబేరపురమున నాతనితో చెప్పిపొమ్మనెను. ఆంజనేయుడు శృంగిబేరము చేరుసరికి గుహుడు తన కుమారునికి నీతులు గరపి యగ్నిజొచ్చుటకు సిద్ధముగా నుండెను. ఆతనికిశుభవార్తనెరిగించి ఆంజనేయుడు నందిగ్రామము వెడలెను. అచ్చోట భరతుడనల ప్రవేశముచేయనుండగా నాతని వారించి శుభవార్త వినిపించెను.రామాదుల అయోధ్యాప్రవేశము, అయోధ్యావాసుల యుత్సాహానందములు గుహునిభక్తి ఈ పాటలో చక్కగా చిత్రింపబడినవి. అందరయోధ్యచేరిన పిమ్మట కైకను తెలిసికొన హనుమంతుడు ''అడవులకుబొమ్మనీ అతిభక్తితోను-అంపిరమ్మయెవరు - యిందారిలోను'' - యని ప్రశ్నింప లక్ష్మణుడామెను కనునన్నిచేచూపించెను. అప్పడాంజనేయుడు మరల ''నాడొక్కడూరఘురాముడుండగను, పొమ్మని పంపగాపోయె సుమిత్రల్లి, నేడిందరముగలము నెలతరో వినవె, క్రొత్త గలిగిన పనులు మరచితివేమొ, పనులానతిచ్చి మముబంపవే తల్లి, " యని మర్మస్పృశక్కలగు మాటల దెప్పిపొడిచెను.

"శ్రీరామ పట్టాభిషేకము" చిన్నఘట్టమైనను పాటపెద్దది. శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవములు బ్రహ్మాండముగా జరుగుచుండెను. పదునాలుగేండ్లనుండి పవళించియున్న యూర్మిళను లక్ష్మణుడుసమీపించిశయ్యపై గూర్చుండి ''కురులు చిక్కలుదీసి శిరసు బట్టెత్తె - కౌగిట జేర్చుకొని కన్నీరు దెచ్చె'ను. ఆమెను లేపి పట్టాభిషేకవార్త చెప్పిమంగళస్నానము చేసిరమ్మ'ని అన్నకడకు బోయెను. లక్ష్మణుని సంతోషమునుజూచి శివుడు రామునితో ''ఇన్నాళ్లవలె గాదు ఇనకులోత్తముడా - సౌమిత్రివచ్చేటి సంభ్రమ్ముజూడు - సతిలేపుకొనిరాగ

సౌమిత్రిముఖము-పొంగుచునున్నది పుండరీకాక్షి- పదునాలుగూయేండ్ల బడలికలు దీరా-లక్ష్మన్న ముఖారవిందమునుజూడు"మని పరిహాసములాడెను. సింహాసనము సిద్ధపరచుటకై వసిష్ఠుడు "పదునాలుగూయేండ్లు పైకప్పుతోనూ, ఉంచితివి నిన్నెక్క యుర్వీపతిలేక" యని పైనమన్న కప్పుతొలగించి దానిని శృంగార మొనరించెను. పట్టాభిషేక సమయమున సీతారామచంద్రులకు కట్నములు చదివించిరి. అప్పుడు "నడుమ మాణిక్యమూ నమరించిగుచ్చీ, సరమొకటిదెచ్చి సుగ్రీవ మహరాజు," సీతకు చదివించెను. రాముడు సీతతో "ఎవ్వరిమూల మున వృద్ధిబొందితివో" వారికిమ్మనెను. సీతమ్మ "నాయాత్మబంధుండ జీవ రక్షకుడా - మాయన్న హనుమంత రమ్మనుచు బిలచే - తనచేత కంఠమాల హనుమంతుకేసె". సీతాదేవికెంతటి ప్రేమ ! చేసినమేలు మరుపలేదామె. ఆంజ నేయుడు తానేమి చేయలేదనియు రాముడు తమకు ప్రభువగుట తామే ధన్యుల మనియు తనభక్తి నిట్లుచాటెను. "వనచరులు జాంబవులు వనరాక్షసూలు - కల లోను రఘుపతిని జూచి యెరుగుదుమా, మనభాగ్యమున కైక వరమడిగెగాన - అడవిమృగములనేల అవనిపతి గలిగె - కోతులు కడుపెద్ద కొనియాడినట్టి - భ్రాంతి పడగలయట్టి ప్రభువులు గలరా" యనెను. ఆ పరమభక్తుని జూచి "సంజీవి పర్వతంబెత్తిన హస్తములా- సుమిత్ర పచ్చలా కడియాలుబెట్టె"నట. తన కొడుకును బ్రతికించినాడన్న కృతజ్ఞతాభరమున సుమిత్ర ఆ రామ భక్తునికి చేతులకు కడియాలు దొడుగుట యెంత మనోహరభావన.

ఆంధ్రదేశపు నాలుగు చెరగుల కరుణము, భక్తిభావముల నుపశ్రుతి చేసికొని స్త్రీల కంఠములనుండి వెడలి, గాలి యీలలందుగూడ వినబడు నట్టివి, "*ఊర్మిళాదేవినిద్ర, లక్ష్మణదేవర నవ్వు*", పాటలు. ఊర్మిళాదేవినిద్ర పాట బహుళతమ ప్రచారమందిన గేయములం దొకటి. వాల్మీకిమొదలు దేశభాష లందు రామాయణములు వ్రాసిన పండితులందరును ఊర్మిళా మహాసాధ్విని మరచిపోయిరి. కాని తెలుగుస్త్రీలుమాత్ర మామెను మరచిపోలేదు. ఈ పాట ఆంధ్రుల ప్రత్యేక ధనము. ఇప్పటికే ఈ పాటనుగూర్చి పలువురు వ్రాసినారు. బందా కనకలింగేశ్వరరావుగారు౧ అడిదము రామారావుగారు౨ ఇల్లిందల

౧ గృహలక్ష్మి.

౨ వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారి సన్మాన సంపుటము.

సరస్వతీదేవిగారు౧ వ్రాసియున్నారు. దేవేంద్ర సత్యార్థిగారీ పాటను భారతదేశ మంతటికి చాటి ఆంధ్రుల ప్రత్యేకతను కొనియాడిరి౨. అవి యేమి విపరీతమో కాని ఇంతమంది రామాయణకర్తలున్నారు గదా! ఒక్కరైనను ఊర్మిళా మహాసాధ్వి త్యాగమును గుర్తింపరైరేలనో? ఆ పతివ్రత కన్నీటి కతను పండితులెందుకు మరచిరో! వారికి సీతయందున్న యభియానమే కారణమేమో. శివధనుర్భంగము, సీతాకల్యాణముల కోలాహలమున నూర్మిళా వివాహము సడి చప్పుడు లేకుండ సాగిపోయినది. సీతాదేవి వనవాస విషాదమున నూర్మిళా విరహము నిస్తేజమైనది. కాని ఆంధ్ర జానపదులుమాత్రము సీతమ్మ కగ్ర తాంబూలమిచ్చియు నూర్మిళా మహాసాధ్విని మరచిపోలేదు. నాథుదడవికి బయలుదేరవలదన్నను సీతాదేవి వెంబడించినది. వారికి సేవలుచేయ లక్ష్మన్న బయలుదేరెను. నేను వచ్చెదనని ఊర్మిళ లక్ష్మణుని వేడుకొనినది. లక్ష్మణునికీ యూర్మిళ "పానకమందలి పుల్ల"వలె కన్పడినది. ఏదో కుంటిసాకుతో "బావ నడచిన మార్గమున నడువరాదందురూ యేలాగు వేగింతునూ-బావమాటల ధ్వని భూమిపై వినరాదు యేలాగు వేగింతునూ" యని లక్ష్మణుడామె నింటనుండ నాజ్ఞచేసెను. పాపమూ పతివ్రత భర్తగారి యాజ్ఞ శిరసావహించినది. ఇందులో నెవరిత్యాగము గొప్పది? పతిని వెంబడించినసీతమ్మకా లేక పతి నెడబాసియున్న ఊర్మిళకా వనవాసము? సీతమ్మ చెరవోయి బాధపడుట వేరేవిషయము. ఒక వేళ ఊర్మిళకూడ వీరివెంబడే యున్నచో రామాయణగాథ యెట్లు మారియుండె డినో? అన్నగారి సేవతప్ప అన్యమెరుగని లక్ష్మణునికి స్త్రీ హృదయమేమి తెలియును? పాపమూ సాధ్వి యెంత కుమిలిపోయినదో? నాటినుండి ఊర్మిళా సాధ్వికి పదునాలుగేండ్లు నిద్దుర. "నాడు మొదలుగ శయ్యపై కనుమూసి నాతి పవళించున్నదీ." ఇట్లు నిద్రాయోగమున పతిని ధ్యానించిన పరమసాధ్వి ఊర్మిళ. వనవాసము గడచి తిరిగివచ్చిన తరువాత లక్ష్మణుని ప్రథమ కర్తవ్య మేమిటి? తన విరహమున కృశించిన భార్యను దరియుటగదా. లక్ష్మణస్వామి అదియును చేయడయ్యెను. శ్రీరామ పట్టాభిషేక సంరంభమున అన్నగారికి వింజామరలు వీచుటలో భార్యనే మరచిపోయెను. స్త్రీల హృదయము స్త్రీలకే తెలియును. ఒకనాడు.

---

౧ జాతిరత్నాలు.

౨ Modern Review, April 1940,

"శ్రీరామ భూపాలుడూ పట్టాభిషేకుడై కొలువుండగా
భరత శత్రుఘ్ను లపుడూ సౌమిత్రి వరుస సేవలు సేయగా
మారుతాత్మజుడప్పుడూ రాఘవులజేరి పాదములొత్తగా"

జానకీదేవి వచ్చి శ్రీరామచంద్రునితో....

"దేవ దేవేంద్రవినుమా విన్నపము తెలిపేను చిత్తగింపూ
ముందు మన మడవులకునుపోగాను ముద్దుమరదీ వెంటనూ
పయనమైరాగ జూచి తన చెలియ పయనమాయెను ఊర్మిళా
వద్దు నీవుండుమనుచూ సౌమిత్రి మనల సేవింపవచ్చే
నాడుమొదలుగ శయ్యపై కనుమూసి నాతి పవళించున్నదీ
ఇకనైన యానతిచ్చీ తమ్ముణ్ణి యిందుముఖి కడకంపుడీ"

యని సిఫారసు చేసి లక్ష్మయ్యగారికి సెలవిప్పించినది. అప్పటికిగాని లక్ష్మణస్వామికి తెలియవచ్చినదికాదు! జాగుసేయక నాతడూర్మిళా శయ్యా గృహము చేరుకొనెను. చేరినవాడు కన్నులు మూసికొని శయ్యపై నిద్రాముద్రిత యైన యూర్మిళను లేపి తానెవరో చెప్పి తన తప్పిదమును మన్నించపలసిన దిగా కోరియుండినచో బాగుండెడిది. అటులగాక పాన్పుపై గూర్చుండి "కొమ్మ నీ ముద్దుముఖమూ సేవించగోరినాడీ చంద్రుడూ" యని ప్రశ్నించుచు తన విరహమును వెడలబోయ మొదలిడెను. ఎంత మోటుగా ప్రవర్తించినాడీ లక్ష్మణుడు. ఒకటియా రెండా? పదునాల్గు వత్సరములు మూసిన కన్నులు తెరువక పడియున్న - ఊర్మిళ కెవ్వరో పరపురుషు లంతఃపుర ప్రవేశ మొనర్చినట్లుగా తోచినది. అప్పుడామె

"అయ్య మీరెవ్వరయ్యా మీరింత యాగడమ్మున కొస్తిరీ
సందు గొందులు వెదకుచూ మీరింత తప్పుశాయగ వస్తిరీ
యెవ్వరూలేని వేళా మీరిపుడు యేంకాంతమువ కొస్తిరీ
మాతండ్రి జనకరాజావింటె మిము ఆజ్ఞసేయక మానరూ
మాయక్క బావ విన్నా మీకిపుడు ప్రాణముకు హానివచ్చూ
మాయక్కమరది విన్నా మిమ్మిపుడు బ్రతుకనివ్వరు జగతిలో"

యని మందలించినది. ఈ మందలింపులో ఆమె సిగ్గు, సౌశీల్యములభివ్యక్త ములు. ఇంతటి దుర్గతి తనకు పట్టినందులకు

"హెచ్చైన వంశానికీ అపకీర్తివచ్చె నేనేమి సేతూ
కీర్తిగల యింటబుట్టి యపకీర్తివచ్చె నేనేమి సేతూ"

అని తహతహ పడినది. ఈ తహతహలో నామె యాభిజాత్యము వెల్లడియై నది. హితవుగరపిన మంచిదనుకొని,

"ఒకడాలి కోరిగాదా ఇంద్రునికి ఒడలెల్ల హీనమాయె
పరసతిని కోరిగాదా రావణుడు మూలముతొ హతమాయెను
ఒకడాలి కోరిగాదా కీచకుడు ప్రాణములు గోలుపోయె
ఇట్టి ద్రోహములుమీరూ యెరుగుండి యింతద్రోహము కొ స్తిరా
ఆడతోడునబుట్టరా మావంటి తల్లిలేదా మీకునూ

అని పరకాంతా గమనేచ్ఛను గర్హించినది. కీచకప్రస్తావన మూర్మిళచేయుట యసందర్భమేమైనను అది జానపదుల హృదయము. ఊర్మిళమాటలకు తమ మాటలు కొన్ని చేర్చి యా విషయమును తెలుగుస్త్రీలు బలపరచినారనుకొన వలెను. లక్ష్మణుడు తన్నుతా నెరుకపరచుకొన్నప్పుడు ఆ దంపతులకు జరిగిన సంభాషణ మధురాతిమధురము. ఇంకను కన్నులు తెరువని యూర్మిళను భయ పెట్టుటకో యేమో

"క త్తివరదీసి యపుడూ లక్ష్మణుడు తావేసికొందుననెనూ"

తననింత నిర్దయతో విడిచిపోయినవాని కాసంత సేపైన నుడికింతమనుకొన్న యూర్మిళకు భర్త నిజముగా ప్రాణములు వదలునేమోయను భయము కలిగినది. పాప మూర్మిళ భర్తపాదములపై కరగిపోయినది. ఐనను ఆమె హృదయోద్వేగ మాగలేదు.

"మాతండ్రి జనకరాజూ మిమునమ్మి మరచి పెండ్లిజేసెనూ
చిత్తమొక దిక్కునుంచి సమయమున చిన్నబుత్తురు పురుషులూ"

అని ముత్తెమంత దెప్పిపొడిచినది. లక్ష్మణుడప్పటికామె పరితప్తహృదయ మెరిగెను. తానుగూడ నిద్రాహారములు మానినసంగతి తెలిపి పూర్వ మేపుణ్య దంపతుల కెడబాటు కలిగించితిమో యని హృదయభారమును వెలార్చెను. ఆ దంపతుల స్థితిజూచిన కౌసల్యాది కాంతలు వారి నోదార్చి ఇరువురికి తలలంటి భోజనములిడిరి. ఆనాటి యూర్మిళాముఖమున గనుపించిన యాశారేఖ వర్ణనా తీతము. అందుకే వదినె శాంతమ్మ ఇన్నాళ్లవరకు

"కుందనపు ప్రతిమకళలూ యీకళలు యెందుండి దాగున్నవో
దృష్టితగులాకుండను నీలాల నివ్వాళులివ్వరమ్మా"

యని పరిహాసమాడినది. పాపమూర్మిళ మాటాడలేదు. కాని శాంతకు తగిన సమాధానము సీతమ్మ చెప్పినది. శాంతమ్మ కొంత గడుసరి. సీతమ్మకుకూడ నొక చురుకంటించినది. కాని సీతమ్మ

"మాయన్న ఋష్యశృంగుని వనములోకూడి యెడబాయకున్నా
యేమి యెరుగని తపసినీ వో వదినె కేళించి విడిచినావు"

అని మరల నోరెత్తకుండ జేసినది. అబ్బ! ఎంత సరసులీ యాంధ్ర జానపద గృహిణులు! ఊర్మిళ శయ్యాగృహము సుసజ్జితమైనది. లక్ష్మణుడామె ప్రక్క గూర్చుండి,

"కీలుకొప్పమరవిడిచి లక్ష్మణుడు నేర్పుతో జడలల్లెనూ
బొండుమల్లెలు జాజులూ జడపయిని శృంగారముగ జుట్టెనూ
తాంబూలములు సేయుచూ దంపతులుకలసి ముచ్చటలాడిరీ"

ఊర్మిళాసాధ్వి కరుణారసభరితాంతఃకరణమున కింకొక్క యుదాహరణము. ఆలుమగలిన్నాళ్లకు కలిసికొన్నప్పు డెంతటి శృంగారలోలురై యుండవలెను? లక్ష్మణుడు తనజడలో బొండుమల్లెలు సవరించుచుండగా నామె హృదయము అక్కగారి విషాదగాథవైపు మరలినది. స్త్రీకదా! ఆమె సోదరీప్రేమను గమనింపుడు.

"సింహవిక్రములు మీరు ఉండగా సీతెట్లు చెరబోయెనూ
రాజ్యాధిపతులు మీరుఉండగా రమణెట్లు చెరబోయెనూ

యని ప్రశ్నించినది. లక్ష్మణుడు సీతాపహరణగాథ వినిపించెను. ఆకథవిని దుఃఖించినది ఊర్మిళయేకాదు, తెలుగుస్త్రీలందరును. ఊర్మిళ సీతకష్టములను చెల్లెంద్రకు వినిపించినది. వారడవుల బడిన కష్టములకేడ్చి తిరిగి సుఖముగ వచ్చినందులకుప్పొంగినది. ఇది సుఖదుఃఖముల మధుర సన్నివేశము. రసికజనైకవేద్యము. తెలుగువారి ప్రత్యేకత. ఆనాటినుంచి,

"ఊర్మిళా విరహమ్ములూ యివి యెవరు పాడినా విన్నగానీ
శ్రీవిష్ణు కైవల్యమూ సౌమిత్రి విష్ణులోకమునిచ్చు"ట

అటువిడిచి తాము విరహబాధల నొందరు. ఊర్మిళాదేవినిద్ర పాటవరుసలో ఆరీతిగనే సుదీర్ఘ కథనముసేయు పాట మరియొకటి కనబడదు. ఈ వరుస విశాఖమండలపు స్త్రీలపాటలవరుస లన్నిటికిని భిన్నమైనది. ఇది తెలంగాణపు గౌరమ్మపాట.—

౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮

"శ్రీలక్ష్మి, నీమహిమ, లూ, గౌరమ్మ, చిత్రమై, తోచు, నమ్మా,........"

వలె ఎనిమిది 'కిటతకి'టఆవృత్తముల చరణములలో నడుచుచున్నది. ఈ వరుస పాటలు తెలంగాణమునతప్ప నితర ప్రాంతముల కానరాకుండుటనుబట్టి, ఊర్మిళా దేవినిద్రకు నీగేయశయ్య నమర్చినది తెలంగాణపు జానపదులైయుందురని నాయూహ.

ఊర్మిళాదేవి పాటతో దగ్గర సంబంధముగల పాట "లక్ష్మణదేవర నవ్వు." దీనిలో జానపదుల మనస్తత్వము గోచరించును. మానవాతీత విషయములను నమ్ముటకు శిష్టులకర్థాంతరన్యాస మక్కరకువచ్చినట్లు జానపదులకు విషయాంతరన్యాసమవసరము. శిష్టుల కర్థము ప్రధానమైన జానపదులకు విషయము ప్రధానము. ఇది మన లక్ష్మణదేవర నవ్వులో కాననగును. ఊర్మిళాదేవి పదునాలుగేండ్ల నిద్రకును, లక్ష్మణుని పదునాలుగేండ్ల నిద్రాహార రహితమైన సోదర సేవకును జానపదులొక చక్కని కథాకల్పకమును నిలిపిరి. దానికి చిలువలు పలువ లెదిగినవి.

రావణ వధానంతరము సీతారాములయోధ్యకు తిరిగివచ్చిన పిమ్మట శ్రీరామ పట్టాభిషేకము సకలదేవతా సమక్షమున జరిగెను. ఆ నిండు కొలువులో,

"కలకలనవ్వే లక్ష్మణదేవరపుడూ-కలతలు పుట్టెనూ కపులందరికినీ
కిలకిలనవ్వే లక్ష్మణదేవరపుడూ-కిలకిలనవ్వగా ఖిన్నుడయెరాజు"

లక్ష్మణు డకారణముగా నవ్వినందులకు సభికులందరును గుమ్మడికాయలు మోసినట్లు తమ భుజములు దడుముకొని కించపడిరి. 'జాలారి'పడుచును నెత్తి కెక్కించుకొన్నందుకు నవ్వెనని శివుడనుకొనెను. అన్నగారిని జంపించి తాను రాజైనందుకు నవ్వెనని విభీషణుడనుకొనెను. ఆడరానిమాటలాడిన ఆడువారిని నమ్మరాదని నవ్వెనని జానకి సిగ్గుపడెను. దశకంఠుని చెరయందున్న యాలిని తొడపైకూర్చుండ పెట్టుకొన్నందులకు నవ్వెనని రాముడనుకొనెను. దీనినే శిష్టులు చేష్టావ్యంగ్యమందురు. 'అస్తమేతి గభస్తిమాన్' అను వాక్యమువలన వివిధ వ్యంగ్యార్థములుత్పన్నమయినట్లే ఒక్క నవ్వుచే నిందరిలో నిన్ని భావములుప్పతిల్లుట ఒక విచిత్ర సన్నివేశము. ఇటులే యెవరిలోపముల వారు దలంచు

కొని తలలు వంచుకొనిరి. సభవారినిట్లవమానపరిచినందుకు రామునికి కోపము మిన్నుముట్టినది. ఒరనున్న కత్తిదూసి లక్ష్మణుని తలదఱుగ నుద్యమించి నవ్వినకారణమడిగెను. లక్ష్మణుడన్నపాదములపై నొరిగి కారణమిట్లు చెప్పెను. 'మన మడవులకు పోయినప్పుడొకరాత్రి పర్ణశాలలో మీరు నిద్రించుచుండగా శరచాపహస్తుడనై నేను కావలియుంటిని. ఆ నిశీథమున చీమ మొదలు సింహమువరకు నిద్రలో మునిగియుండెను. నేనొక్కఁడనే మీసేవకై మేల్కొనియుంటిని. నన్ను సమీపించుటకు గుండెలుచాలని నిద్రాదేవి గోదావరి గలగల లుపశ్రుతిగా నేడ్చుచుండెను. ఆమెను దరిసి కారణమడుగ, నాయనా నేను నిద్రాదేవిని, 'అష్టదిగ్గజములు ఆది మహాఋషులు సప్తసాగరములును సుషుప్తి మున్గినవి.' కాని నాప్రభావము నీపై బడదయ్యెను. ఇది ప్రకృతికి విరుద్ధము. నాకు తలవంపని పలికెను. అప్పుడునేను నిద్రాదేవికి సాష్టాంగపడి,

"మాయన్న రఘుపతికి మా వదినకూను
ఈపర్ణశాలకు తాను కావనెనూ
పోపొమ్మయోధ్యాపురీ నగరునకు వేగా
ధవుని-బాసీనట్టి సతియుండతగదూ
రాత్రియును పవలునూ లేవకుండగనూ
తనువిడిచి పొందుమీ ధవశాశినిద్రా''

యని బ్రతిమాలితిని. ఆమె వల్లెయని వెడలిపోయినది. మరల నీనాడు నిందు సభలో నన్నావరింపవచ్చినది. అందులకే నవ్వితిని, (ఇది జానపదులు ఊర్మిళానిద్రకు, లక్ష్మణుని నిద్రారాహిత్యమునకు కల్పించిన కథ), ఈ కథను రాముడు వినెను. అతనిగుండె జారిపోయినది. తమ్ముడొనర్చిన త్యాగము, అతని నిస్వార్థసేవ నిష్కళంకమగు సోదరప్రేమకు తన కృతజ్ఞతను, తొందరపాటును దలంచుకొని రాముడెత్తినకత్తి నట్లే యెత్తి తన కంఠమే యుత్తరించుకొనజూచెను. కాని చెంతనున్న వసిష్ఠ వామదేవాదులడ్డుపడిరి. దీనికి ప్రాయశ్చిత్తముగా వసిష్ఠుడు,

"భూమీశ మీకిట్లు బుద్ధికాదయ్యా
మీరు లక్ష్మన్నకు నిద్రపట మమర్చి
పాదాలు వత్తుమని పలికె రామూని''

రాముడు వల్లెయనెను. లక్ష్మణస్వామికానాడు పదునాలుగేండ్లనిద్ర, రాముడాతని సమీపించి నిద్రాభంగము కలుగకుండ (లక్ష్మణుడు మెలకువతో నున్నచో శ్రీరాముని తన పాదములంటనీయడుకదా) ఒయ్యన పాదమ్ములొత్తుచున్నారు! లక్ష్మణుడెంత నిద్దురలోనున్ననేమి? "ఒకమారు ఒత్తితే ఊరకొనియుండే—రెండవమాటికి కలగంటిననెను — మూడవమాటికి కనువిప్పుచూచి — కలగాదు నిజమని కడుభీతినొంది — ధరణీశు తాజూచి ధరణిపై వ్రాలె"ను. మరియు "అహల్య పావనమైన అడుగు మీ అడుగు — బలి శిరస్సుననున్న అడుగు మీ యడుగు — మీ యడుగు లొత్తెదరు సకల దేవతలు — మా యడుగులొత్త శ్రీమన్నాథ తగద"ని లక్ష్మణుడన్నగారి కాళ్లబడెను. లక్ష్మణుని నవ్వునకిట్టి పూర్వాపరగాథలు కల్పించిన జానపదులు తాముసు స్వయముగా లక్ష్మణునితో పాటు శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మములు పట్టుకొన్నవారేయని నా యభిప్రాయము. రాముడు తమ్ముని లేవదీసి "చంద్రుడులేనిరాత్రి యెట్టిదటు "బోలు—తమ్ముడా నీవులేనిసభ యట్లె బోలు" నని గౌరవించెను. శ్రీరామచంద్రుని కానాడు కల్గిన మధుర భావములు వర్ణనాతీతములు. క్రొత్త పెండ్లికొడుకులట్లా నాడు తమ్ములందరికి శోభన ముహూర్తములు నిర్ణయింపచేసెను. ఇంటిపను లందేమి రాజకీయములందేమి శాంతమ్మదే పైచేయి. ఆమెగారి నడుగనిదే యేపనియు నెవ్వరు చేయరు. ఇదికూడ ఆంధ్రులిండ్లనున్న పెద్దయాడుబిడ్డల పెద్దరికమే. శ్రీరామునకానాడు తన మరదంద్రను చూడవలెనని కుతూహలము కలిగినది. రాచవారు బావగారికెదురుగా రారుకదా. శాంతమ్మ, సీతమ్మల కీ విషయము చెప్పి తగిన ఏర్పాటు చేసికొని తాను శత్రుఘ్నుని చాటుగా పెట్టుకొని వారి నొక్కొక్కరినే అటునుండి పోవుచుండగా చూచి మెచ్చెను. కాని "వెయ్యికన్నులజూడ తీరదాపేక్ష." చివరకటనుండి పోవు చున్నతన్వి యెవరని శత్రుఘ్నునడుగ నాతడు, "తనదేవి జెప్పక తానూర కుండె" భవభూతి విరచితమగు ఉత్తరరామ చరితమున లక్ష్మణుడు సీతమ్మకు పటములు చూపుచుండగా సీతమ్మ ఊర్మిళనుచూపి 'వత్సా ఈమె యెవతె' యని యడుగును. ఇక్కడ రాముడు శత్రుఘ్ననడిగినట్లున్నది. రాముడది గ్రహించి తమ్ముడుబ్బునంతగా నామెను పొగడి, "అష్టవంకరలతో మీవదినెజూడు" మని సీతమ్మను వట్టిగనే వెక్కిరించినటుల జేసెను. కాని తమ్ముడు, "అలాగు నన రాదు అన్న రాఘవులూ—ఆదిలక్ష్మీసీత ఆలోకమాత"యని సమాధానమిచ్చెను.

అంతఃపురమున నానాటి రాత్రియంతయు శోభనమే. చెల్లెంద్ర తమతమ శయ్యాగృహములజేర్చి సీతమ్మ తానును తన శయ్యాగృహము చేరబోయెను. "అల్లంతట శ్రీదేవి రాక తాజూచి—కలకలనవ్వుతూ పలికె రాఘవులు, వేసవి కాలాన పచ్చన్నిపూరి—మేసిన గోవులకు ఆనందమౌను—పరమ పతివ్రతలయిన స్త్రీలకందరికి—పతిరాకజూచితే సంతోషమౌ'' ననెను. ''పాలూను పంచదార కలిసియున్నట్లు—శ్రీరాములూ సీత కలిసిరప్పూడు—పాలూను బెల్లమ్ము కలిసి యున్నట్లు-భరతుడూ మాండవీకలిసిరప్పూడూ-జీలకఱ్ఱ బెల్లమ్ము కలిసియున్నట్లు సౌమిత్రి యూర్మిళా కలిసిరప్పూడు". శ్రుతకీర్తి యింకను పడకగది చేరుకొననే లేదు. ఆమె ఆటపాటలలో సఖులతో నుండెను. శత్రుఘ్నుడు స్వయముగా తల్లితో తన సతినంపుమని చెప్పుకొనెను. పాపమామె కింకను కన్నెప్రాయము గడువలేదేమో. కౌసల్య తన చిన్నకోడలిని ''శత్రుఘ్నుని పానుపున ఆడుదువు రమ్మీ"యని పిలుచుకొనిపోయెను. "శ్రుతకీర్తి వచ్చేటి తేజమ్ము చూచి— కంచు శ్రీ స్తంభాలు కాంతులు మణగె—మాణిక్య దీపాలు మరి వెలుగవాయె" నట. మొదట వారికి కొంత ప్రణయకలహము కలిగినను తరువాత "పాలూను పంచ దార కలిసియున్నట్లు" కలిసిపోయిరి. తెల్లవారి జాము ప్రొద్దెక్కినను వారు లేవనేలేదు. ఇదిచూచి హనుమంతుని బిలిచి "వేగమే భేరీలు వేయించ"మనిరి. అప్పుడు ''భేరీ మృదంగములు ఘోరుకొల్పగను, అదిరిపడి లేచిరి అన్న దమ్మూలు" ''కాని" భరతుపైనుంచి పసుపుడాగూలు — సౌమిత్రి లలాటమున కుంకుమా బొట్టూ— శత్రుఘ్నుని చెక్కిటా కాటుకా రేఖా— ఆ కుంకుమా బొట్టు అమరి" యుండెను. ఋష్యశృంగుడు చూచి వెక్కిరించు నేమోయని వారు భయపడి తుడుచుకొనిరి. ఇక్కడ సంభోగ శృంగారము నెంత సున్నితము గానో చిత్రించినారీ జానపదులు.

ఈ పాటలో జానపదుల మఱియొక మనోవికారము చూడనగును. అది వారి సహజ భావనమందలి పామరత్వము. దీనికొక యుదాహరణము. శిష్టు లకు వలెనే హనుమంతుడు జానపదులకుగూడ పరమ దైవము. కాని వారు హనుమంతునికి కొన్నియైన కోతిచేష్టల గల్పింతురు. ఆ మాత్రము లేకున్నచో వారికి హనుమంతునిపై భక్తి కలుగదు. వారిది సహజమైన భక్తి. దానియందు పామరత్వము సూచించెడు హాస్యమున్నను వారికిష్టమే. పైన చెప్పబడిన శోభనపురాత్రి గడచిన తెల్లవారి అయోధ్యలో గొప్పవిందు జరిగినది.ఆ సందర్భ

మున సిద్ధమైన వంటకముల నిట పేర్కొన్న నోరూరును. రామచంద్రుడు బంధువులు, మిత్రులు, ఆప్తులు అందరితో కలిసి భోజనము చేయుచుండెను. భోజన కాలమున మధ్య మధ్యన గోవిందలు గొట్టుచు లంకా విశేషములు ముచ్చటించుచు తినుచుండిరి. అన్నియు బాగుగనే యున్నవి కాని వారు హనుమన్నను మరచియుండిరి. పాపమా భక్తు డెవ్వరికిని జ్ఞప్తికి రాలేదు కాబోలు. అప్పుడు మెల్లగా "పులుత పులుతూ మని వచ్చె హనుమాను" రామునికి తన పొరపాటు తెలిసినది. ఏమి చేయగలడు ? ఏదో విధముగా హనుమంతుని బ్రతిమాలి భోజనమునకు కూర్చుండ చేయవలెను. హనుమంతుని సమీపించి మెల్లగా "ఇంటివాడవు గనుక ఊరకుంటిమి — పొత్తునా గూర్చొమ్మి ఉత్తమా పురుష — నీ వుండగా గదా సీత దెచ్చుకొనీ — అయోధ్య పట్నమ్ము ఏలగలిగితినీ— నీవుండగా గదా తమ్ముల పంక్తి— భుజియింప గలిగి తినీ హనుమన్న వినుమా—పొత్తునా గూర్చొమ్మి ఉత్తమా పురుష"యని రాముడు వేడుకొనెను. ఈ మాటలు విన్న హనుమంతునికి మరింత కోపము వచ్చినది. ఇంటివాడవని సవరించి చెప్పినంత మాత్రమున సత్యము నెరుగజాలని వాడు కాదుగదా. ఇంతమాత్రపు వేడికోలుచే హనుమంతుడు ప్రసన్నుడు కాలేదు. అతని కోప మే విధముగా తీరునో కదా! ఎత్తినది కోతిజన్మ; రామభక్తికి లోపము కలుగకుండు నట్లుగా "పొత్తునా గూర్చుండ— ఉత్తముడగాను" అని రామచంద్రునితోబాటు అచట పొత్తున గూర్చున్నవారికి గూడ వడ్డించెను. ఎంతైనను రామభక్తుడు గదా. రామప్రసాద మనుభవింప గోరినవాడై యా భక్తుడు "సర్వేశు భోజనం తారాగిజూచి— ముందరా పళ్ళెమ్ము ఎత్తుకొనిపోయె-తాబోయి హనుమన్న అవిసి చెట్టెక్కె" (ఇది జానపదుల కిష్టమైన హను మంతుని గుణము). ఇంతటితో ఊరుకొనెనా ? "ద్వాదశి ఒకముద్ద కొమ్మ పైనుంచే— అందుమీద పళ్లెమ్ము అంది పడవేసె" ఇప్పటికి గాని హనుమంతు నికి కసి దీరినట్లులేదు. శ్రీ రాము డవిసె చెట్టుక్రింద నిలబడి "చెయిజాచి హనుమన్న రమ్మని పిలిచే" రామభక్తునికి కోపము తగ్గినది. అప్పు డాతడు "రామచిలుకా వలెను చేయిపై వాలె"ను. రామచంద్రుడు "చేతిపై హను మన్న ధరణిపై దింపి— ముత్యాలహారమ్ము మెచ్చి మెడవేసె"ను. హారము వేసికొన్న హనుమంతు డెప్పటివలె జానపదులకు పరమదైవతము. అంతదనుక కోతియే. ఇది జానపదుల మనఃప్రవృత్తి.

భాస్కర రామాయణ మందలి "సుందరకాండము" నంతయు పదముగా వ్రాసినది శాప గోపాలుడు. ఆనంద గజపతి మహారాజును అతనిభార్య వన కుమారీదేవిని పొగడుటచే, విజయనగరవాసి యనియు ఆనందగజపతి సమ కాలీనుడనియు తెలియనగును. రచయిత కొంత సంస్కారము గలవాడు. ఆంజనేయుడు లంకను ప్రవేశించిన రాత్రి "శ్రీరామ కార్యములు సిద్ధిబొం దుండునని ఆకాశమును పూసినట్లు" గనపడెను. దేవతలు యెత్తినా దీప మన్నట్లుగా చీకట్లు తొలగింప చంద్రుడుదయించె"నట.

దీనికి మూలము.

పావనికి సీత వెదకం
గా విశ్వము గానిపింప ఘనతమ మడగన్
దేవత లెత్తిన దీపము
కైవడి చందురుడు వెలిగె గగన తలమునన్ ౧.

ఆంజనేయుడు తన విశ్వరూపమును సీతమ్మకు చూపించినప్పుడు "జల నిధులు కులగిరులు చాలక్రిందాయె" "తారలును తలపువ్వులాయె"నట.

దీనికి మూలము.

జలనిధులు జాను దఘ్నం
బులుగా కులగిరులు గజ్జ పొడవులుగా తా
రలు తల పువ్వులుగా ది
క్కులు కడవంబెరిగె కనక కుధరము భంగిన్ ౨.

రామాంగుళీయకమును సీతకిచ్చి తిరిగివచ్చిన ఆంజనేయుడు రామునితో "చిత్తగించుము నీదు చిటికెనేలుంగరము, అది లక్ష్మిచేతి కమరకంకణ మనెను.

దీనికి మూలము.

జాతిగ నిడ గ్రైవేయక
మై తోచెదు నాకు, నాదు ప్రాణేశునకున్
చేతం బెట్టగ కంకణ
మైతో కేయూర మైతొ అచ్చట చెపుమా ౩.

---

౧. సుందరకాండము ౮౯ (భాస్కర రామాయణము).
౨. ,, ౩౦౮ ,,
౩. ,, ౨౯౩ ,,

లంకాపుర వర్ణనము, రాక్షసస్త్రీల వర్ణనము ఆంజనేయాదులు సుగ్రీవుని మధువనమున జేయు అల్లరులు అద్భుతముగా నున్నవి.

ఉత్తర రామాయణమునకు సంబంధించిన గాథను — అనగా చూలాలగు సీత వనవాసము, కుశలవ జననము, వాల్మీకి చెంత వారి విద్య. శ్రీ రామాశ్వమేధము, కుశలవ యుద్ధము, సీతమ్మ భూప్రవేశము మొదలగునవి వర్ణించునట్టి పాటలు పెక్కులు. వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవపాట, కుశలాయకము, కుశలవుల యుద్ధము, కుశలవ కుచ్ఛల చరిత్రము వంటివి దీర్ఘ గేయములు. '*వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవపాట*' హనుమద్దాసుకృతము 'మన్నేము గిరిధామా వలలో—వేపూరి నగరేశా వలలో" యనుటచే వేపూరి ప్రాంతమున నున్న మన్నెముకొండ శ్రీరాముడు కృతికర్తకు ఆరాధ్య దైవమని తెలియుచున్నది. బ్రతుకమ్మ పండుగ సమయమున చేతులు తట్టుచు కాని కోలలు వేయుచుగాని పాడెడు కుశలవగాథ యిది. కృతికర్త తెలంగాణమువాడు, చుప్పనాతి విడిచిపెట్టి పోయిన రావణుని పటము కారణముగా రాముడు సీతాదేవి నడవులకు పంపించెను. వాల్మీకి యాశ్రమమున సీతమ్మ ప్రసవించి ఒక్క కుశకుమారునే కనెను. వాల్మీకి *మట్టిబొమ్మకు ప్రాణముపోసి లవుని సృజించుట ఇందులోగల* వింత. తక్కినదంతయు సాధారణమే. అశ్వమేధయజ్ఞ పరిసమాప్తి వరకే కథ సాగిపోయినది.

పెద్దమజ్జపాళెము 'కాపురస్థులు' వూరి పాపరాజు జగ్గమ్మ దంపతుల తనయుడు రామచంద్రరాజు. దుందుభినామసంవత్సర కార్తీక బహుళ దశమి నాటికి *కుశలాయకము* ను పూర్తిచేసెను. (దుందుభి ౧౮౬౨—౩ కాని ౧౯౨౨—౩ కాని యగును). ఈతడు రామాయణము, విచిత్రరామాయణము, లను చూచి ఈ పదము వ్రాసెనట. కుశలవుల కథనే నోరు దిరుగనట్టివారు కుశలాయకంబందురట. పద గుంభనలుచేయ సమర్థుడయ్యును "కఠినము లుంచితె కాపులకు తెలియదని, మరుగులుంచుటమాని మాటలుంచె"నట. శ్రీరామ జననమునుండి రావణ సంహారము వరకున్న కథను క్లుప్తముగా వర్ణించి పట్టాభిషేకమునుండి శ్రీరాముడు వైకుంఠమునకు పోవువరకు దీర్ఘముగా వర్ణించినాడు. చిత్రరామాయణమును చూచి వ్రాయుటచే కాబోలు దీనిలో నతి విచిత్రములైన కథలున్నవి. శక్తిభద్రుని 'ఆశ్చర్య చూడామణి' నాటకమున గూడ నిట్టి విచిత్రములు గలవు. శ్రీరాముని మరల వైకుంఠమునకు రప్పించు

టకై దేవతలంద రాలోచనలు సల్పిరి. తత్ఫలితముగా సరస్వతి చాకితయై అయోధ్యలో భర్తతో తగవులాడుట, దానివలన కలిగిన జనాపవాదమున రాముడు సీతాసాధ్వి నడవులకు పంపించుట దీర్ఘముగా వర్ణింపబడినది. వాల్మీకి జానకిని మిథిలానగరమునకు ప్రసవమునకై కొనిపోవుచుండ నామె మధ్యే మార్గమున ప్రసవించి కుశలవుల గనెను. వారు జనకునికడ చేరి యటనే యుండిరి. వాల్మీకికూడ యచ్చటనే యుండి కుమారులకు విద్యలు చెప్పెను. ఉత్తరకాండ తప్ప తక్కిన రామాయణమంతయు నాతడు వారికి చెప్పెను. గురుదక్షిణకై భిక్షకుపోయెడువా రా రాకుమారులు. తల్లి వారి నుత్తరదిక్కునకు పోవలదన్నను వారుపోయి అయోధ్యలో రామునికి రామాయణము వినిపించిరి. రామాదులు వారిని గుర్తించి అందరు కలిసి సీతచెంతకు వచ్చిరి. కాని యామె దుఃఖముతో భూప్రవేశమొనర్చి లక్ష్మియై వైకుంఠము చేరెను. కౌసల్య, సుమిత్ర, మున్నగువారగ్నిప్రవేశ మొనర్చిరి. కుశలవ పట్టాభిషేకము చేసి లక్ష్మణ వియోగమున రాముడు సన్యాసము స్వీకరించి స్వర్గమునకు పోవుటకు ముందు విభీషణాదులకు వరము లొసగెను. ఈ వరములు వింతగానున్నవి. రాముడు విష్ణువై, లక్ష్మణు డాదిశేషువై, భరత శత్రుఘ్నులు శంఖచక్రములైరి. ఇది క్లుప్తముగా కుశలాయకమందలి కథ. అక్కడక్కడ వర్ణనములు ప్రబంధ ధోరణిలో నడచినవి.

"*కుశలవుల యుద్ధము*" వ్రాసినదెవరో కాని దాని చివరన "పరుసగ ఇది వాల్మీకి రామాయణము, *తరవున* వ్రాసెను ఈ కవితాను'' అని చెప్పుకొననే కాని ఇందు విచిత్రమైన కల్పనలున్నవి. ''కుశలవకుచ్ఛల చరిత్ర'' కును ఈ పాటకును చాలచోటుల పోలికలుండుటయేకాక కొన్ని ఘట్టములందున్న వాక్యములుకూడ అటులనే యున్నవి. ఒక్క లక్ష్మణునికిమాత్రమే కుశలవులు రామపుత్రులని తెలియును. తక్కినవారికి తెలియక యుద్ధమొనర్చిరి. లక్ష్మణుడు తొలుత కుమారులచెంతకు *ఒంటరిగాపోయి రహస్య సంభాషణముచేసి* తరువాత అందరివలె తానును పోరాడెను. కుశలవులు యుద్ధమున న్యాంజనేయుని బంధించి కోతిని తల్లికి కానుకగా నిత్తురు. రాముడు అంగద విభీషణాదులను కుశలవులకడకు యాగాశ్వమునువిడువ రాయబారమంపును. విభీషణుడు కుశలవులతో రాముడాదినారాయణుడన వారు లక్ష్మియేదనిరి. అతడు ''వారిజాక్షు వక్షస్థలమందున–వరలక్ష్మి వున్నదని పలికితే'' వారు ''లక్ష్మినిగనుక నీవు

చూపకుందువా నీదే బిరుదుగాచని రపుడు—నాడు లంకాపట్నము గట్టుటకైన రావణుతోడ కయ్యముచేసె—ఆయువుచెప్పి అన్ననుజంపి—అతిక్లేశంబులు బడితివినీవు—నేడయోధ్య పట్నము గట్టించెదను చూపించర శ్రీ లక్ష్మని" యనిరి. రాముడు కుశలవులతో యుద్ధముచేయుటకు వైకుంఠమునుండి గరుడునిలావించెను. కాని యా గరుడుడును కుశలవులకు భయపడి వాహన కార్యమున కంగీకరింపడు. రాముడేనుగునెక్కి యుద్ధముచేసెను. రామునికి కుశలవులకు జరిగిన సంవాదము చిత్రముగా నున్నది. రాముడు వారితో "పట్టర బాలుర బాణం తొడిగితి—తలచుకోర నీ దైవములను'' అనగా వారు "తల్లినైన తలచి మ్రొక్కుటకు—తగినటువంటి తల్లులెకారు—అడవులకంపిన అమ్మలులేరు" అనియు, రాముడువారి శౌర్యముచూచి, "ఎన్ని తపంబులు చేసి కొందురో—ఎన్నగ మీవంటి తనయులు కల్గ"ననగా "తపములు జపములు చెయ్యగలేదు—పుత్రకామేష్టులు చెయ్యగలేదు'' అనియు దెప్పి పొడిచిరి. రాముడు యుద్ధమున బ్రహ్మ శంకర దేవేంద్రులను తనకు సహాయులుగా రమ్మన వారి భార్యలు సరస్వతి, పార్వతి, శచీదేవులు వారి నాపివైచి తాము కుశలవుల పక్షమున నుండిరి. వారే రాయబారములు జరిపిరి. రామాదులు తమకు మ్రొక్కిననేగాని కుశలవులు యుద్ధము విరమింపమనిరి. పార్వతి వారికోర్కి చెల్లించుమని రాముని గోరెను. అతడీ కుఱ్ఱలకెట్లు నమస్కరింతునా యని చేయునదిలేక హృదయమున గురువులను తండ్రినుంచుకొని అది సాకుగా వారికి నమస్కరించెను. "శరణు శరణు మాతండ్రి దశరథరాజు పాదంబులకు కులగురువు వసిష్ఠులకు, శరణు శరణు మా కౌసల్య చరణార విందములకు, శరణని చక్రధరుడే పలికె'' నట. ఇది విజయనగర రాజులు తమ సింహాసనముపై ఖురానుగ్రంథము నుంచుకొని తురకలచే మ్రొక్కించు కొనిన కథవలెనున్నది. సీతారాములు కలిసినతరువాత మరికొన్ని చిత్రము లున్నవిగాని యవి యనౌచితీదోషదూషితములు.

"*కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము*" అనుపాట కుశలవయుద్ధము మరియు కుశలవ కుచ్చల చరిత్రయను పూర్వోదాహృతములగు రెండింటికలయిక. దీనియందు మరికొన్ని విలక్షణములగు కథలున్నవి. శ్రీరాముని ఊర్మిళ మొదలగు మరదండ్రు సీతనడవికి పంపవలదని బ్రతిమాలినప్పటి సంభాషణములు దెప్పి పొడుపులు అత్యద్భుతముగా నున్నవి. సీతమ్మ కుశలవులకు రామాయణగాథ

చెప్పునప్పుడు కైకేయి దశరథులను గూర్చిన వింతకథ నొకటి చెప్పెను. కైకకు దశరథుడేవిధముగా లోబడెనో చీమలు సంభాషించుకొన్న ఘట్టము చిత్రముగా నున్నది. కుశలవులతో రాముడయోధ్యచేరుకొని కౌసల్యాది అంతఃపురవాసులందరను వారి వారికిగల కోర్కెలడుగును. తల్లులు తమ్ములు మరదండ్రు బంధువులు హితులు వారి వారి ఇష్టానుసారముగా కోర్కెలు తెలిపిరి. ఆంజనేయుడు తనకోరిక నిట్లు తెలిపెను. ''సిరితోగూడ మిమ్ముల మోయుట–యెక్కువగోరనన్నా నేను''. ఇది యాతని భక్తికి తార్కాణము. సీతను ఋషికాంతలు "నిగమాద్రీశుడు నీ చింతాల దెగజిమ్మగలడూ, మగువా నీవీ ఘన మృగమూలనడుమ వగవాగ పనియేమొ అగుపడదమ్మె'' ననిరి. ఇందులోనున్న సీతారాముల జోలపాటలో ''రహి పాటి పార్థసారథీ దాసునకునూ మహితసంపదల సమ్మతినిచ్చు రామా'' యని కలదు.

తిరునగరు అనంతదాసుని ''రామనాటకము'' లో నిగమాద్రీశుడను మకుటముగల పాటలున్నవి. కనుక నీపాట కుశలవ కుచ్చల చరిత్రమున ప్రక్షిప్తముగా చేరియుండును. ఇక రహిపాటి పార్థసారథి లాలిపాట. ఈ పాటయే వెస్టువార్డు కంపెనీవారు ప్రకటించిన ''నూతన వేడుక పెండ్లిపాటల'' లో నున్నది. కనుక నిదియును ప్రక్షిప్తమే యని భావించవలెను. కుశలవ కుచ్చెలకథ నడచిన వరుసయందున్నవికాక తక్కినపన్నియు దీనిలో చేరిన ప్రక్షిప్తములు.

వసగాడ సన్యాసి యనునాతడు రావణునికన్న వదిరెట్లు బలశాలియగు మరియొక రాక్షసుని కల్పించెను. దశకంఠుని ధాటికే సమస్తలోకములు దద్దరిల్ల నీ యాంధ్ర జానపదకవి శతకంఠుని కల్పించి వానిపేరుతో నొక *"శతకంఠ రామాయణము"* రచించెను. ఈకథను తొలుత కల్పించిన వాల్మీకి యెవరో తెలియదు. శతకంఠ రామాయణమను యక్షగానమును, ప్రబంధమును కూడ కలవు. దశకంఠుని జంపిన రామునిపై పగదీర్చుకొన నీ శతకంఠుడు తపమొనర్చి బ్రహ్మచే వరముల బొందెను. కాని ''నిస్సారబుద్ధిచే నెలతచే చావు, తనుబొందకుండంగ తానడుగడాయె"ను. దీనికి కారణమాతడు కణ్వుని పెంపుడుకూతురును బలిమిని చెరపట్టి స్త్రీచే మృతుడవౌదువని కణ్వునిచే శప్తుడగుట. శతకంఠునితల్లి చిత్రగంధి. ఆమె కొడుకునకు బుద్ధులు చెప్పినను వాడు వినడయ్యెను. సప్తసాగరముల కవ్వలనున్న ప్రతాపలంక

వాని పట్టణము. మునీంద్రులు వాని ఘోరచర్యలు రామున కెరిగించి వాని మారణ రహస్యమును చెప్పిరి. రామునికి విభీషణుని రాక్షసబలము, సుగ్రీవుని వానరబలము తోడయ్యెను. ఆదిశక్తి సీతమ్మ యుద్ధముచేయ బయలు దేరెను. ఆంజనేయుడు విశ్వరూపము ధరించి సమస్తసైన్యముల మోసికొని వార్ధులు దాటెను. రామ శతకంఠులకుజరిగిన యుద్ధము రామరావణయుద్ధముకన్న గొప్పది. కాని శతకంఠుడు చివరకు సీతాదేవిచే నిహతుడగును. పాలివాడగు విభీషణుడే వాని కగ్ని సంస్కారమొనర్చి యచ్చటనే "సరయూ నదియందు స్నానములు జేసె"నట. సప్తసముద్రములేమైపోయినవో కాని సరయూనది ప్రత్యక్షమైనది. రాముడు శతకంఠుని కుమారుడు నీలకేతునికి పట్టాభిషేకమొనర్చి ససైన్యముగా తిరిగిపోయెను. రచయిత కొంత చదువుకొన్నవాడుకనుక పూర్వకవుల ఛాయలు కనబడుచున్నవి. ఆంజనేయుడు విశ్వరూపము ధరించునపుడు భాగవత మందలి వామనమూర్తి విజృంభణమును, సీత యుద్ధము సత్యభామా నరకాసుర యుద్ధమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును. ఇట్టి చిత్రములతోకూడిన శతకంఠ రామాయణము వంటివి ప్రజావాఙ్మయముననెన్నియో కలవు. ఈ యభూత కల్పనలు ఆదిమానవుని పామరత్వము అనంతమైన ప్రకృతియెడ వానికిగల మనోభిప్రాయములను సూచించును.*

ఇక కేవలము సీతమ్మ నాధారముగా చేసికొని పెరిగిపోయిన పాటలను చర్చింతము. ఈ పాటలందు కొన్ని రామాయణమునకు సంబంధించినవి కాని యధికభాగము మన యిండ్లలో జరుగు సంఘటనములే సీతమ్మ కంటగట్టబడినవి. ఇట్టి పాటలను సాంఘికములు లేక గృహజీవనమునకు సంబంధించిన పాటలలో చేర్చి యటనే విమర్శింపనగును. ప్రస్తుతము కొలదియో గొప్పయో రామాయణముతో సంబంధముగలవాని నొండు రెండు పేర్కొందును.

సీతాకళ్యాణముపాట నెవరువ్రాసిరో తెలియదు. జనకునింట సీతమ్మ ఆడుచు పాడుచు నొకనాడటనున్న శివధనువు నెత్తెను. అదిచూచిన జనకుడు

---

*Such Myths have their Source in the attempt of the human mind, in a primitive and unscientific age, to explain the Various forces and phenomena of Nature with which man is confronted. They present in fact the conjectural science of a primitive mental condition." Vedic Mythology By A. Macdonell P. I.

శివధనువునెత్తి వంచెడువారికే కూతురు నిత్తునని చాటించెను. తక్కినకథ యంతయును సాధారణమైనదే. ఈడేరిన సీతమ్మ నిటుల వర్ణింపనైనది.

"పండువెన్నెలమించు యాపణతిమోము,
గండుమీనులబోలు కలికి కన్నులవి
తోరంపు బొమ్మలది తోయజగంధి,
కీరపలుకులబాల కువలాయతాక్షి
తిలపుష్పములబోలు తీరునాసికము,
తళుకుటద్దముమించు తరుణి చెక్కిళ్లు
పగడంపుచాయల పణతి పెదవులవి
తగు ముత్యములబోలు తరుణి దంతములు
నునుపు శంఖముబోలు నళినాక్షిగళము,
తొలకరితీగె యా తోయజగంధి
అరటిబోదెలమించు అతివ పెందొడలు,
కరిదంతములబోలు కలికి పిక్కలది
మదగజ గమనంబు మగువ నడకలది,
కొదమ తాబేల్వంటి కుదురు నడకలది"

ఈ వర్ణనము ప్రబంధమార్గమునకు దగ్గరగా నున్నది. పిక్కలు సాధారణముగా కవులు వరిపొట్టలతో బోల్చుట వాడుకకాని దీనిలో ఏనుగుదంతములతో పోల్చి నాడు. క్రొత్త యుపమానము.

సీతాదేవి యానవాలను పాట చాల మనోహరమైనది. సీతాన్వేషణమునకు బయలుదేరు హనుమంతుడు శ్రీరామచంద్రుని తాను సీత నెటులానవాలు పట్ట వలెనో చెప్పుమనియడిగెను. శ్రీరాముడు సీతాదేవి యంద చందములను కొన్నింటినిచెప్పెను. అటులనే తమ దాంపత్య జీవితమున గడచినకొన్ని మధుర సన్నివేశములనుకూడ చెప్పెను. ఇవి యన్నియు కలసి సీతాదేవి యానవాళ్లను పాటయయ్యెను. ఆంజనేయుడు లంకకుపోయి సీతకు రామముద్రికనిచ్చి తిరిగి రామునకు వార్తదెచ్చు పర్యంతమీపాటలోనున్న విషయము. దీనిలో శ్రీరామ చంద్రుడు సీతాదేవి సౌందర్యమును వర్ణించిచెప్పిన ఘట్టము జానపద వాఙ్మయ మునకేకాదు సకల ప్రపంచ శిష్టవాఙ్మయమునకు తలమానికము. ఇందులో తుచ్ఛమైనట్టి అంగాంగ వర్ణనముగాని బాహిరసౌందర్యముగాని అవేలముగా వర్ణింపబడలేదు. సీతమ్మ "తలఅంటు ఆడకే ఆడినట్లుండు, పచ్చిపసుపలదకే అలదినట్లుండు, పెట్టక కాటుక పెట్టినట్లుండు, దిద్దక తిలకమ్ము దిద్దినట్లుండు,

అలదక పరిమళమలదినట్లుండు, పసిపాతగట్టిన మాణిక్యంవలెను, శీతకాలము నాటి ఉదకమ్మువలెను, పాడ్యమిజదివిన వేదమ్మువలెను,౧ పరమసతి ప్రభావ మెల్ల జెడియుండు''నట. ఒకనాడు సీతమ్మ అలంకరించుకొని ''అద్దము, లోపల అతివ తనరూపు, అందులోజూచి కురులంకించిముడువ, ఈ అద్దమూ లోను ఈ రూపుతోను, ఇంత చక్కనిదేవి ఇది ఎవ్వరనుచు'' తానే భ్రమపడి శ్రీరాముడింకెవరో స్త్రీని తెచ్చిపెట్టుకొనెనని భావించి ''ఏకపత్నీవ్రతుడవని ఇచ్చె మాతండ్రి, ఏకపత్నీవ్రతుడవని ఎరుగుదుమేము, ఇట్టి మాయల సతిని పిలిపించదగునా'' యనెను. రాముడది గ్రహించి ఆమె మౌగ్ధ్యమునకు నవ్వుకొని సీతతో పతిలేని సతిజూచి అట్లనుకొంటివేగాని ఆమె పతినీ కూడ పిలిపించెదను చూడుమని తాను సీతమ్మ ప్రక్కన నిలబడెను. అద్దములో నిరువురి బింబములగుపడ సీతమ్మ వారెవరని ప్రశ్నించెను. రాముడు వారు సీతారాములనెను. ఈ ముగ్ధభావనము వారి జీవితమందలి మధుర సన్నివేశము. ఇట్టివెన్నియో ఈ పాటలో నున్నవి. ఇంకొకటి: ఒక నాడు చిత్రకూట సమీపమున స్నానముచేయుటకై ''పచ్చిపసుపలదుకొని పద్మాయతాక్షి, కొలనిదగ్గర కెళ్లె గోవిందుదేవి''. కాని కొలనులో దిగుసరికి ''మింటచంద్రుడువచ్చి ధరణినున్నాడు, కొలనులో తుమ్మెదలు ఆడుచున్నావి.'' సీత తిరిగిపోయి రామునితో చెప్పి చంద్రుని తుమ్మెదల నటనుండి పారద్రోలి ననేకాని తన స్నానమునకు వీలుకాదనెను. రాముడామె వెంబడి కొలను సమీపించెను. కొలనులో నామె యిదిగో చంద్రుడు, ఇవిగో తుమ్మెదలని చూపించెను. శ్రీరాముడు నవ్వి, ఇతడు చంద్రుడుగాడు నీముఖము, ఇవి తుమ్మెదలుకావు నీ కురులనెను. సీత సిగ్గుపడెను. అతిశయోక్తి యైనను ఎంత సుందరముగా నున్నదీ సన్నివేశము. ఇటులనే రాముడాంజనేయునికి కాకాసుర వృత్తాంతమును చెప్పెను. అత్రియాశ్రమమున అనసూయ సీతమ్మకు కానుకగా ''వాయని శృంగారం, మాయని మడత, కందనీ భూషణములు కొంత తానిచ్చి''న సంగతికూడ ఒక ఆనవాలుగా చెప్పెను. అరణ్యవాసమున సీతమ్మకీ మహాపతివ్రత యిచ్చిన భూషణములే కావైనవి. వినువారిని భావాంబరవీధిని విహరింపజేయు నిట్టి విశేషములీ పాటలో ఇంకను కలవు.

౧. ''ప్రతిపత్పాఠశీలస్య విద్యేవతనుతాంగతా''. వాల్మీకిరామాయణము

"కోవెల రాయబారము"ను పాటలో లంకయందశోకవనమునయున్న సీత ఒక వెన్నెలరాత్రి శ్రీరామ విరహమున తపించుచు కోయిలతో శ్రీరామునికి తన దీనావస్థ నెరిగించి తోడ్తెమ్మని బ్రతిమాలుగాథ గలదు.

"మెడది హారంనిస్తు కోవెలారో
ప్రాణేశు దోడ్తెమ్మ కోవెలారో
పక్షిజేసిన పనులు కోవెలారో
ఉపకారములు ఉందు కోవెలారో" అని బ్రతిమాలును.

"సీతమ్మ అగ్నిప్రవేశము" పాటలో మారీచుడు మాయామృగమైవచ్చుట నుండి శ్రీరామ పట్టాభిషేకమువరకుగల గాథ వర్ణితము. రావణ వధానంతరము రాముడు లక్ష్మణునితో "కుక్కముట్టిన కుండ కొరగాదు సుమ్మి" యని సీతమ్మను విడిచియే అయోధ్యకు పయనమయ్యెను. సీతమ్మ "భూదేవి పుత్రికను శ్రీరాము సతినంచు" ఆనలుబెట్టి, రథమునాపి "వడతిగా గొని యిట్లు బలుకంగ దగున, పక్షులలోనయిన వృక్షములనైన, పశు మృగంబులనైన పుట్టలేనైతి, తప్పున్న శిక్షింప ధాత వేసీవు"అని బ్రతిమాలెను. సీత అగ్నిప్రవేశ మొనర్చినను రాముడు స్త్రీలు "అగ్నిమంత్రంబున అగ్నిబట్టేరు, వేడివస్తువు చెల్లపట్టిచూచేరు" అని సీతమ్మను నమ్మడు. స్త్రీలు వంటలుచేయుటవలన కలిగిన దోషమిది. దేవతలు ప్రత్యక్షమై సీత నిర్దోషయని చెప్పిరి. రాముడయోధ్య చేరుకొనెను. శ్రీరామపట్టాభిషేక సమయమున "వాయుదేవుడువచ్చి వసుంధర సూడ్చె, వరుణదేవుడువచ్చి వాకిండ్లు దడపె, దేవకన్యలు వచ్చి దేదీప్యముగను, ముత్యాల ముగ్గులు ముదముతోబెట్టి"రట. జానపదులకిట్టి యద్భుత విషయములం దభిమానము హెచ్చు.

ఇక నేను సేకరించినవానిలో ఒక్క రామాయణ గేయమును పేర్కొని ఇంతటితో నీ రామాయణ సంబంధ గేయముల ప్రసక్తి చాలింతును. ఈ గేయముపేరు *మాయలేడిపాట*[౧]. పర్ణశాలలో సీతారామ లక్ష్మణులుండగా

౧. నల్లగొండ మండలమున నకిరెకల్లు గ్రామములో పోలీసు అధికారుల సహాయముతో సేకరించిన పాటలందిది యొకటి. పాడినవారా గ్రామము వారుకారు. వారిది కేతెపల్లిగ్రామము, నల్లగొండ తాలూకా, వృత్తి కట్టెకోత. ౧౩–౪–౧౯౫౨ రాత్రి ౯ గంటలకు వారితో నకిరెకల్లు పోలీసుస్టేషను వెనుక కోలాటము వేయించితిని, కోలాటములో మధ్యనుండి పాటలుచెప్పినవాడు

మాయామృగము వచ్చుట, దానిజూచి సీతమ్మ రామునితో నా లేడిని పట్టి తెమ్మనుట, మాయామృగము పరుగెత్తి రాముని మోసగించుట, లక్ష్మణు డన్నను వెదకబోవ రావణుడు సీతనపహరించుట ఇందలి కథ.

మాయ లేడి పాట

రామయ్య గట్టించే కోలు - రత్నాలా మేడ కోలు
సీతమ్మ గట్టించే ,, - సిరిపరినా సోలా ,, (చిరుపర్ణశాల)
సిరిపర్న సోలాలా ,, - సిత్తారే ముగ్గు ,, (చిత్రపు)
సిత్తారి ముగ్గుపైనా ,, - రత్నాల కమ్మడీ ,, (కంబళి)
రత్నాల కమ్మడిపైనా ,, - రాలు మల్లేలూ ,,
రాలు మల్లెలపైనా ,, - వాలు చిలుకాలు ,,
వాలు చిలుకలపైనా ,, - వారిద్దారయ్యా ,,
రామయ్య సీతమ్మా ,, - జూదమాడంగా ,,
(ఆడుచునాడుచు) ఆడుతాపుతవచ్చే ,, - అదిమాయలేడి ,,
మాయలేడికైనా ,, - మడిమే లందమ్మా ,, (మడమ)
అటుజూడురామయ్యా ,, - అటుజూడావయ్యా ,,
పిల్లలేడీకైనా ,, - పిక్కాలందమ్మా ,,
(చేరెడు–చేటెడు) చేరాడు చేటాడు ,, - చెవ్వులుండంగా ,,
మంచిలేడీగాదు ,, - మాయలేడీ సీత ,,
మాయలేడీగాదు ,, - మంచీ లేడయ్యా ,,
ఆలేడి నెయ్యందీ ,, - రాముడుండేమీ ,,
ఆలేడి చర్మంబు ,, - రవికే గావలెనూ ,,
(తాపిన) ముత్యాలు దాపిన్నా ,, - రవికే లుండంగా ,,
పగుడాలు దాపిన్నా ,, - రవికే లుండంగా ,,
వట్టితోలుకు నువ్వా ,, - వలసినవా సీతా ,, (వలచు)
పచ్చితోలుకు నువ్వా ,, - బమిసినావా సీతా ,, (భ్రమయు)
నీముఖం చూచేనా ,, - ఓ నీతిపరుడా ,,

రాముడెంత చెప్పినను సీత వినదు. చివరకు రాముడు లేడినిపట్ట సంసిద్ధుడయ్యెను.

(వడివేసి) కుడిమీసం ఓడేసి కోలు - గుడ్లెఱ్ఱజేసి కోలు
ఎడమీసం ఓడేసి ,, - ఎన్నెఱ్ఱ జేసి ,,

కోడెరెక్క దైర్నప్ప. కోలలు వేసినవారు చింతపల్లి అంతయ్య, చప్పిడి పీరయ్య, గండిమల్ల జయ్యన్న మున్నగువారు.

విల్లునమ్ములపోదీ ,, - వీపున వేసిండూ ,,
సందెడమ్ములకట్టా ,, - సంకన బెట్టిండూ ,,
వంపున రామయ్యా ,, - మిట్టన ఆ లేడీ ,,
ఆలేడి లేసిందీ ,, - రెండు వోజనంలూ ,, (యోజనము)
రామయ్య లేసిండూ ,, - ఒక్క వోజనమూ ,,
ఆలేడి లేసిందీ ,, - మూడు వోజనంలూ ,,
రామయ్య లేసిండూ ,, - రెండూ వోజనంలూ ,,

ఈవిధముగా నా మాయలేడి రాముని ఎనిమిది యోజనములవరకు తీసికొనిపోయెను.

ఏడు పొలిమెరలైనా కోలు- ఎల్లా దాటిండూ కోలు
తలమీంచి తంగెళ్లు ,, - తా దూకు కుంటూ ,,
పాయెనె రామన్నా ,, - లేడీ జాడానా ,,
అంతా టింతటిబోయి ,, - నీలా గుండంలా ,,
నీలాగుండంమీదా ,, - నిలబాడి సూసే ,,
పుట్టసాటున రేడీ ,, - పూని మెయ్యంగా ,,
కాలొంచి పెట్టిండే ,, - ఎక్కుబాణాలూ ,,
హరియని పడ్డాదీ ,, - ఆ మాయలేడీ ,,
హరియన్నమాటల్లూ ,, - ఆ సితావినే ,,
మల్లెతోటల వున్నా ,, - మరదీ లక్ష్మయ్యా ,,
అడవిలమీయన్నకూ ,, - అతిభారామాయె ,,
అడవిలొమాయన్నకు ,. - అతిభారమైతే ,,
నీనొష్టి కుంకుమ్మా ,, - రాలు నేలానా ,,
నీచేతి గాజుల్లు ,, - చిట్లిపో వొదినా ,,
(నల్లపూసలు) నీమెడ నల్లల్లూ ,, - తెగి నేలాబడూ ,,
నీళ్లల్ల గొడ్డండ్లూ ,, - తేలాడూ వొదినా ,,
(చెదలు) నిప్పుకు చేదాలు ,, - ఎక్కుగా వొదినా ,,

మరది తనమాట కెదురాడినందులకు సీతమ్మ లక్ష్మణుని శంకించినది.

అన్నజస్తేతమ్ముందికోలు- అయ్యోధ్యాకాదా కోలు
చేనికిందీ బీడూ ,, - చేనోరిది కాదా ,,

యని నిందించినది. లక్ష్మణుడామాటలు సహింపనేరక

కుడిమీసం వోడేసీ ,, - గుడ్లెఱ్ఱా జేసి ,,
ఈమేర ధాటాకే ,, - కౌసల్య కోడళ్లా ,,

ఈమేర దాటాకే ,, - సుమిత్రా కోడలా ,,
,, ,, - కౌంతమ్మ కొదినా ,,
,, - లక్ష్మయ్య కొదినా ,,
,, ,, - రామయ్య సీతా ,,
(గెర, బెర) ఏడు బెరా లైనా ,, - ఎల్లాగీసిండూ ,,
ఈ బెర దాటితే ,, - నువ్వు చెరలాపాలూ ,,

ఈ విధముగా ఆనలుంచి లక్ష్మణుడు

విల్లునమ్ములపొదీ ,, - వీపున వేసిండూ ,,
సందెడమ్ములకట్టా,, - సంకన బెట్టిండూ ,,
తలమీంచి తంగెళ్లా,, - తాదూకు కుంటూ ,,
పాయెనె లక్ష్మన్నా,, - అన్న జాడలకూ ,,
(ఒకచెట్టు) ఇల్లెంద పొదకిందా ,, - రాముడు గూసుండూ ,,
ఏమీర తమ్ముడ ,, - ఇట్లా వచ్చినవూ ,,
అయోధ్యపట్నంబు,, - పాడుబడ్డాదే ,,
అక్కడ కథలన్నీ,, - ఆలాగున వుండే ,,

ఇక రావణుని ప్రవేశము సీతాపహరణము జరిగిన భాగమువేరు. నే నీపాట నింతవరకే వ్రాసికొంటిని. ఇది సిసలైన జానపద గేయము. భాష, భావము, నడక, కల్పన మున్నగునవి యన్నియు జానపద వాసన వెలార్చు చున్నవి. శ్రీ తూమాటి దొణప్పగా రుదాహరించిన రాయలసీమ పాటలలోని "సీతమ్మ చెఱ"* కును ఈ పాటకును కొన్ని పోలికలున్నవి.

చేనిపంచబీడు ఎవ్వరిది మరిదీ
చేనిపంచన బీడు చేనోడిదే వొదినా
అన్నజన్తే భార్య ఎవ్వరిది మరిదీ
ఏమి మాటాడితివి ఎట్టి మాతల్లీ

యన్నమాట శ్రీరామరామ వినవే యను పాదాది పాదాంత నియమ ములతో నున్నది.

రామాయణ సంబంధ గేయముల ప్రసక్తి నింతటితో విరమింతును.

---

* ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ కాలేజి పత్రిక vol. 13

భారత సంబంధములు

రామాయణము తరువాత భారతీయులకు భారత భాగవత గాథలు ప్రీతి పాత్రములు. పాండవుల ధర్మనిరతి, కౌరవుల దుశ్చేష్టితములు, శ్రీకృష్ణుని ధర్మ పక్షపాతము, శిష్టజన పరిపాలనము. భారతీయు లందరకును పరిచితములు. ఆ యా గాథల ప్రభావము మన జీవితములందు మనకు తెలియనంత గాఢముగా నచ్చుపడి పోయినది. ధృతరాష్ట్రుని గ్రుడ్డితనము, భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ, ద్రోణాచార్యుని విలువిద్య,—శిష్య వాత్సల్యము, దుర్యోధన దుశ్శాసనుల మాత్సర్యము, కర్ణుని వదాన్యత—రాజభక్తి, విదుర నీతి, శకుని మాయోపాయములు, (శకున గీసిగాడు) ధర్మరాజు ధర్మదీక్ష, భీముని బలము, అర్జునుని విక్రమము, నకులసహదేవుల సోదరభక్తి, అభిమన్యుని పరాక్రమము, ఘటోత్కచుని మాయలు, ద్రౌపది భంగపాటులు, గొంతెమ్మ (కుంతి) కోరికలు, ఉత్తర ప్రజ్ఞలు, నల భీమపాకములు, యక్ష ప్రశ్నలు, కావలసినది గంధర్వులే తీర్చుటలు, ఏకలవ్య శుశ్రూష, శల్య సారథ్యము. (మొండి శిఖండి) — శిఖండి మొండితనము వంటివి తెలుగు వారికి గారెలకన్న ప్రీతి పాత్రములు. "వింటే భారతము వినవలె తింటే గారెలే తినవలె" నను మాట ఇందుకే వచ్చినది కాబోలు. భారతములోని కొన్ని కొన్ని ఘట్టములును, కొన్ని పర్వములును జానపదులు గేయములుగా మలచుకొనిరి. రామాయణమునకు చిలువలుపలువలు లేచినటులే భారత కథలకును కొమ్మలు మొలచి చిత్రభారతములైనవి. నలచరిత్ర, దేవయాని చరిత్రము, సుభద్రా కల్యాణము, సుభద్ర సారె, ధర్మరాజు జూదము, ద్రౌపది వల్వలు, పండుపాట, విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ, విరాటపర్వము (పదము) విరాటపర్వము (జంగంకథ), పద్మవ్యూహము, విశ్వరూపము, భగవద్గీత కథా గీతము, సావిత్రి (బ్రతుకమ్మ) పాట, శశిరేఖా పరిణయం, శశిరేఖా పరిణయం, (బ్రతుకమ్మపాట) గయోపాఖ్యానం (జంగంకథ), పరాశర మత్స్యగంధీ సంవాదము వంటివి జానపదుల నోళ్లయందు బ్రతికియున్న భారతకథలు. "అయ్యగారి కూర్మనాథుని విరాట, కర్ణ, శల్య, పర్వములు, చంద్రగిరి తాతయ్య ఉత్తర దక్షిణ గోగ్రహణములు" పెద్ద పదములు౧. ఈ పాటలందున్న కొన్ని విశేషములను క్లుప్తముగా పేర్కొందును.

---

౧. శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, దేశి సారస్వతభూతి,—కిన్నెర డిసెంబరు ౧౯౫౩

'నలచరిత్ర-పదము' వ్రాసినది తోలేటి సీతారామయ్య భీమసింగి గ్రామ వాస్తవ్యుడు; పూసపాటి విజయరామ గజపతి మహారాజ తనూజుడగు ఆనంద గజపతికి సమకాలీనుడు. కృతిభర్త భీమసింగిలో వెలసిన గోపాలకృష్ణుడు. వైశాఖ పురవాసి కలగర్ల వెంకటరామయ్య కృతికర్తతో "భూసురోత్తమ నీవు పూర్వంబు శశిరేఖ, పరిణయక్రమమెల్ల పదము గావించి, ప్రచురంబు గాజేసి ప్రఖ్యాతి గాంచితివి, వలనొప్పగా నిపుడు నలుని చరితంబు, మృదు తరంబుగ నీవు పదముగా రచియింపు" మని కోరగా "పామర జనంబులకు బహు సులభముననును, వర్తించుటకు పదము వడుసరీతి రచింప" దొరకొనెను. ఈతడు దేవతా వందనము కవిస్తుతితో పాటు నవగ్రహ స్తోత్రముకూడ చేసినాడు. ఇది వింతయే. ఈ కవి భారతమందలి కథను మరియు శ్రీనాథుని నైషధ కావ్య కథను రెంటిని చూచినట్లున్నది. కథారంభము భారతమందు వలెనే ధర్మజుని ప్రశ్నమునకు సమాధానముగా బృహదశ్వుడీకథను చెప్పి నట్లున్నది. జానపద గేయము లందిది ప్రౌఢ రచనగా చెప్పుకొన వచ్చును. ఏలయన అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు వర్ణనములు ప్రౌఢ సాహిత్యమును దలపించుచున్నవి. "ఇందిరా జలజాతమందిరా, నీవు మా మంది రంబున నిల్చి మముబ్రోవవమ్మ. వాణీ లలిత నీలవేణీ సరోజాత పాణీ సదామమ్ము పాలింపవమ్మ, గౌరీ ధరాధర కుమారీ మహాదేవ నారీ కృపా మతిని నన్ను రక్షించు" మని ప్రార్థించినప్పుడును "వాణి జూచితిని రుద్రాణి జూచితి విష్ణు రాణి జూచితిని నింద్రాణిజూచితిని, రతిని జూచితి నరుంధతిని జూచితి సత్యవతిని జూచితి చంద్రమతిని జూచితి"నని నారదుడింద్రునితో దమయంతి సౌందర్యము వర్ణించి చెప్పినప్పుడును "కారుచీకటి గప్పుగద యీ మగువకొప్పు, పరిపూర్ణకళసోము బడలించుమోము, కనకాంగి నేత్రములు కలువ పత్రములు, తిలపుష్పముల నెక్కుడెగడు ఈ చెలిముక్కు, చెలియ వీనులతీరు శ్రీకారములమీరు, కంబుచొక్కంబు నిక్కంబు కంఠంబి"ని నిషధాపురస్త్రీలు దమయంతినిజూచి వర్ణించునపుడును శబ్దాలంకారములు చూడ నగును. నలుని యుద్యానవనమున "జంబీరపాటల జంబుపున్నాగ, నారికేళ కదంబ సారంగతింత్రిణీ, కదళీవటాశ్వత్థ కర్పూర తిలక, కేతకీవకుళ కంకేళి బిల్వతమాల, పనస పిప్పల నింబబదరీ మధూక, చూత మాలూర భల్లాతకురంటక, కరవీరసురసాల క్రముక శ్రీగంధ, మరువకామలకాది మహి

జాతములునెల్ల" కలవట. భీమునితో, దమయంతికి చేసిన శైత్యోపచారము లామె చెలికత్తెలిటులచెప్పిరి. "మంచిగంధము దెచ్చి మగువకు బూసితే, కందితత్‌క్షణమందు కస్తూరియయ్యె, మల్లెపువ్వులదండ మదిరాక్షికినివైవ, వాడివత్తులునయ్యె వసుమతీనాథ, ముత్యాలసరము లాముదితకు వైవంగ, మేలైన ముత్యముల్ నీలంబులయ్యె, పన్నీరుదెప్పించి పడతివెన్నునబోయ, కుతకుతమనియుడికె కువలయాధీశ. చన్నీళ్లకాగులో కంజాక్షినుంచితే, వింతగా చన్నీళ్లు వేడెక్కెనయ్య, చిగురుటాకులమీద చెలియను జేర్చితే, సొగసుగా నెలమెనా (?) చిగురాకులెల్ల, తరుణీ మణికి మదనతాపంబు రెట్టించె మగువను పోషింప మాచేతకాదు.' కథా విషయమున గాని పాత్రముల విషయమునగాని సాధారణముగా ప్రసిద్ధమైన కథనడచినట్లేగాని వేరేమియు లేదు. ఒకచో మాత్రము క్రొత్తకల్పనమున్నది. శ్రీనాథుడు దమయంతికి స్వయంవర సమయమున సరస్వతి రాజులనెరుకపరచినట్లు వర్ణించినాడు. కాని ఈ పదములో సుదేవుడను విప్రుడు రాజులనెరుకపరచినట్లు వర్ణించినాడు. తక్కిన కథయంతయు సాధారణమే. ఈ పదము "శార్వరినామసంవత్సర భాద్రపద కృష్ణ, పంచమి సరితిథి పరిపూర్ణమయ్యె"నట. ఇది క్రీ. శ. ౧౯౦౦ సంవత్సరమునకు సరిపోవును.

'దేవయాని చరిత్రము' ను జంగం కథగా వ్రాసినది వెంకటసుబ్బరాయ గుప్త. తన సహపాఠియగు వెంకటకృష్ణయ్య (కమ్మదొర) ప్రోత్సాహమున వ్రాసెనట. మల్లికార్జునస్వామి కృతిభర్త. ఈపదము నన్నయభారతమునకు అనుకరణమని చెప్పకొనవచ్చును. కొన్నిచోట్ల భారతమందలి మాటలే యుద్ధరింపబడినవి. దేవయాని తన్ను పరిణయమాడుమని యయాతినిగోర నాతడు పురుషుడు తన కన్నవెక్కువ కులపుత్రీని వివాహమాడుట విజ్ఞానేశ్వరీ యాది గ్రంథములు నిషేధించుచున్నవని చెప్పెను. భారతము ననుసరింపనిది ఈయొక్క కల్పనముమాత్రమే. భారతము నీతడెంతగా ననుకరించెనో చూడుడు.

క. చనుబొంకగఁబ్రాణాత్యయ
మున సర్వధనాపహరణమున వధగావ
చ్చిన విప్రార్థమున వధూ
జనసంగమమున వివాహసమయములందున్.

వ. ఈయే నింటియందు ననత్యదోషంబులేదనిం

---

౧ భారతము, ఆది పర్వము తృతీయాశ్వాసము ౧౩౮—౧౩౯

దీనికీ పదకర్త

చనుబొంకగ ప్రాణవ్యయమందున ధనహరణంబునను
వధగావచ్చిన విప్రార్థంబున వైవాహికవేళ
మొదవాళనయానంబుల నైదిటనొదవదుదోషంబు"

అని వ్రాసినాడు.

క. ఋతుమతియై పుత్త్రార్థము, పతిగోరినభార్యయందు, ప్రతికూలుండై
ఋతువునువిఫలము సేసిన, నతనికిమటి భ్రూణహత్యయగునండ్రుబుధుల్ ౧

అను పద్యమునకు పదకర్త

ఋతుమతియైపుత్త్రార్థము సత్సతి పతిని గోరినపుడు
ప్రతికూలుండై ఋతుఫలత్వము క్షతి యొనర్చిననట్టి
యతనికి తప్పదు భ్రూణహత్యయని యవని బుధులుజెప్ప"

యని వ్రాసినాడు. కథప్రసిద్ధమైనదే కనుక నిట వ్రాయుటలేదు.

తెలిసినంతవరకు తాళ్లపాక తిమ్మక్క తొలి తెలుగు కవయిత్రి. పదకవితాపితామహుడని ప్రసిద్ధిగన్న తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల అర్ధాంగి. అన్నమాచార్యులవారు క్రీ. శ. ౧౪౦౮—౧౫౦౩ నడిమి కాలముననుండెను. అన్నమయసంకీర్తనల రేకులపై "స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషంబులు ౧౩౪౬ అగు నేటి క్రోధి సంవత్సరమందు తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు అవతరించిన పదారు యేండ్లకు" అని యున్నది. శక,౧౩౪౬—౧౬=౧౩౩౦ అనగా ౧౩౩౦+౭౮=౧౪౦౮ యగును. శాసన కాలము ౧౪౨౪ అనగా ౧౪౨౪+౭౮= క్రీ. శ. ౧౫౦౨ వరకును ఆయన సంకీర్తనలు రచించుచునే యుండెను. తిమ్మక్క స్త్రీజనోపయుక్తమగునట్లుగా "సుభద్రాకల్యాణము"ను పాటను మంజరీద్విపదలో వ్రాసెను. తిమ్మక్క చక్కని శయ్యలో కోమలమగు రచనచేయగల సమర్థురాలు. కథమొత్తముమీద శృంగార రసోచితముగా నడిచినది. గుజిలీప్రతులలో చాల తప్పులున్నవి. "వెలయ కృష్ణునిపేర విఖ్యాతిగాను, ప్రబల పార్థునిపేర అంకితంబుగను, వరకవితాళ్ళపాక తిమప్ప, చెప్పెను విష్ణుకథ జగతిలోపలను" అని తప్పుగా ౧౯౧౦ లో కాకినాడ కమలాముద్రాక్షరశాలవారచ్చువేసిరి. కాని ౧౯౨౫ లో కీ.శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారొక ప్రాతతాళపత్రగ్రంథము సంపాదించి పరిష్కరించి ప్రకటించినారు. దీనిలో "అవనిలో తాళ్లపాకన్నయ్యగారి

౧ భారతము, ఆదిపర్వము తృతీయాశ్వాసము ౧౮౮

తరుణి తిమ్మక చెప్పెతాను సుభద్ర—కల్యాణమను పాటకడుమంచితేట"యని కలదు. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ౧౯౧౦ లో అచ్చైన గుజిలీ ప్రతిని చూచిరో లేదో తెలియదు. గుజిలీప్రతి స్త్రీలనోళ్ల ప్రచారముననున్నటులే పాడుట కనువగు దీర్ఘములతో తప్పులతో ఛందోభంగములతోనున్నది. పరిష్కృత మైన ప్రతిలో చాలమార్పులు కలిగినవి. గుజిలీప్రతిలో కథ పరిష్కృత ప్రతియందువలె సుభద్రార్జునుల శోభనము వరకు గాక యభిమన్యుజననము వరకు సాగినది. ఈ విషయములెట్లున్నను పాట ఒకటియే యనియు రచయిత్రి తాళ్లపాక తిమ్మక్కయే యనియు నిశ్చయముగా భావింపవచ్చును. స్త్రీలనోళ్ళ ప్రచారమందున్న గేయములో మార్పులు కూర్పులు సంభవమే కనుక గుజిలీ ప్రతులందు మూలాతిశాయి విషయములు కొన్ని గలవు. చేమకూర వెంకటరాజీ పదమును చూచియుండును. విజయవిలాసము నందక్క—డక్కడ సుభద్రాకల్యాణపు పోలికలున్నవి.౧ "ఈపాట భారత కథా రచనము నధికముగా ననువర్తించుచున్నది"౨. కొన్ని కొన్ని వాక్యములు భారతము నందును నీపాటయందును సమానములు. సుభద్ర అర్జుననిట్లు వర్ణించెను. "చిగురొప్పుచంద్రికా చెలగుపాదములు, కర్పూర నెలవాలుగడ్డమ్ము వాడు. వెన్నునమచ్చగల విభవమ్మువాడు, వెన్నునపదివేలు వెనడాగవచ్చు"(గుజిలీప్రతి), శ్రీకృషుడు తన చెల్లెలి నీ విధముగా పిలిచెను. "అమ్మరాముద్దులగుమ్మరావేగ, కొమ్మరా నవకంపు బొమ్మ రావమ్మ. ముత్యాలసరమరా ముద్దరాలారా చిత్తజు బాణమాచెలియ రావమ్మా, చిలుకలకొలికిరా శృంగారకన్య—తొలకరి మెరుపరా తోయజగంధి పండువెన్నెలరావె భాగీర్తిరావె — గండు కోవెలరావె కమలాక్షి రావె—మచ్చెకంటీ రావె మాధవశిరావె — అమృతంపుతెప్పరా అరవిరిమొగ్గ — బంగారుపెట్టెరా భాగ్యాలభరణి''—(పరిష్కృత ప్రతి) సుభద్రార్జునుల గర్భాధానపు రాత్రి ద్రౌపది మనోభావము లత్యంతమనోహరములు ఉదాత్తములును. "వెయ్యికిరణంబులా వెలిగేటియతని—చంచలపడికృష్ణ తగజాలిబొంది, ఏవస్తు వయినను ఇత్తునుగాని—ప్రాణవల్లభునిచ్చి బ్రతుకంగలేను—అనుచును విజయుని పాన్పునమంచి — తల్పులు మూసియు తానేగుదెంచె"ను. కాని తరువాత

౧ తొలితెలుగు కవయిత్రి వ్యాసము, పరిశోధన ౩ వ సంచిక. శ్రీమతి బాణగిరి రాజమ్మ

౨ శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి. సుభద్రా కల్యాణము పీఠిక

"కొలువున ధుశ్శాసనుడు తన్నుబట్టి—వలువలు విప్పగా వలువలనిచ్చి—మానంబు గాచిన మాహాత్మ్యశాలి (అటువంటి శ్రీకృష్ణు కనుగుచెల్లెలట) నా ముద్దు చెల్లెలు ఇంతి సుభద్ర—అతివకును నాకును అరమరలులేవు—అని మనంబున చాల హర్షంబునొంది—పానుపున నిద్రించె పాంచాలియపుడు—" (గుజిలీప్రతి)

వింవింతలగు కథలను కల్పించుట మానవ స్వభావముకాబోలు. పూర్వమున్న కథలను పూర్తిగా మార్చివేయుట, పూర్వగాథల నాధారముగా జేసికొని క్రొత్త గాథల కల్పించుట, ప్రాత కథలకు కొంత తమ కల్పనము జోడించుటవలననే "కాళిదాసు కవిత్వము కొంత తమ పైత్యము కొంత" యను మాట ప్రసిద్ధికెక్కినది. రామాయణము నాధారముగాజేసికొని క్రొత్త కథలు బయలుదేరినటులే భారతము నాధారముగా జేసికొని కొన్ని కథలు పుట్టినవి. ఇట్టి కల్పనముచేయునది జానపదులేకాదు. దీనిలో శిష్టులును సిద్ధహస్తులే. ఇట్టి కథా కల్పనములు మానవుల హృదయానుభూతుల వలన (చిత్తవికారమువలన) కలుగును. ఇట్టి చిత్త వికారమున కెంత స్థానము లభించిన నంతగా నిజమైన కథ వెనుకకు నొదుగును. సంబంధములేని క్రొత్త కూర్పులు మార్పులు కలుగును. ఇంకొక కథా భాగము రెక్కలు కట్టుకొనివచ్చి దీనిలో నదుకుకొనిపోవును. అట్టి సమయమున నీక్రొత్త కల్పనలెటనుండి చేరినవో ఆ కథకు మూలమెట్టిదియో కనుగొనుట కష్టము ౧. ఇట్టి వింతగాథ యొకటి ఆంధ్రదేశమున బహుళవ్యాప్తిగాంచినది. '*గయోపాఖ్యానము*' కథలో శ్రీకృష్ణార్జునులు "తన్ను కొనగా తమాష చూచుట" మన కనుభవమే. ఈ కథ భారతమునలేదు. చరిగొండ ధర్మన కృతి ౨ లో నిట్టి కథా ఛాయగలదు. "ఈ కథ కొంతవరకు మరుత్తరాట్చరిత్రమందలి యొక కథను పోలియున్న"దని శ్రీ జయంతిరామయ్య పంతులుగారు 'ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసపైఖరి' పుట 78, 79 లో నా కథను వ్రాసియున్నారు. నాదిండ్ల గోపమంత్రి ఈ కథను "కృష్ణార్జున సంవాద" మను

౧. When met with a late stage of its development a myth may be so far over grown with Secondary accretions unconnected with its original form, that its analysis may be extremely difficult or even impossible.

Vedic Mythology. A. A. Macdonell.

౨. చిత్రభారతము. చరిగొండ ధర్మన

ద్విపద కావ్యముగా వ్రాసెను. తరువాత వెలిచేరు వెంకటరామ ప్రధాని కస్తూరి రంగకవి, రామయామాత్యుడు మున్నగువారు పద్యకావ్యములుగా వ్రాసిరి. కీ. శే. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి నాటక రచనా సామర్థ్యమును దిగంత విశ్రాంతమొనర్చినదీవింత కథయే. భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారీ గ్రంథములనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు. (బ్రౌణ్య నిఘంటువు ఇంగ్లీషు ౧౮౫౨ పుట ౫౧౯) పంచదబ్బు (దంభ శబ్దభవము డబ్బు) A mere fiction. The name is given to apocryphal Poems that are not grounded on any classical tradition as the – ౧. మైరావణ చరిత్ర ౨ శతముఖరామాయణము 3. కృష్ణార్జున సంవాదము ౪. గంగా గౌరీ సంవాదము ౫. జైమినీభారతము"౧. గయోపాఖ్యాన కథను జానపదులకొరకు జంగం కథగా వ్రాసినది ధేనువకొండ తిమ్మయకవి. దీనినే సాధుపల్లి చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు కన్నడమున ననువదించిరట౨. మహా రాష్ట్రమందును నిట్టి కథ యొకటికలదని వింటిని. కృతికర్త "కరమగు నాంధ్ర కవిత్వ నాటకాల్ గావించిన మేటి - ఘనుడగు ధేనువకొండను పిచ్చయ కవివరుడనబరగి"నవాని "నాలవ తనయుడ వెంకయామాత్యుడ నరహరి భక్తుడను" "చాలగమునునే నాటకముల నలవలీల రచించితి" నని చెప్పుకొనెను. దీనికి కృతిపతి యోబయనాయుడు. ఈ కథ జానపదులందే కాక శిష్టులందుకూడ బహుళవ్యాప్తి నొందినదే కనుక కథా వివరములిందు పొందుపరచుటలేదు. పాండవులొకవైపు యాదవులొకవైపుయుద్ధమునకు సన్నద్ధు లగుటయే వింతగా దోచుచుండ కౌరవులీ జగడములో పాండవ పక్షము నవలంబించుట వింతలో వింత. పాండవ యాదవ భండనము నారదునివలన విన్న ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మాది వృద్ధుల కర్తవ్యబోధనమున సదుద్దేశముతోడనే పాండవ పక్షపాతమున కాయత్తముగండనిన దుర్యోధనాదులు కుత్సితులై (ముందు కృష్ణుని నిర్జించిన తరువాత పాండవుల నతిసులభముగా జయింపవచ్చునని) పాండవ సహాయమునకై తరలిరి. అటు అన్నగారిని ఇటు భర్తను సంతృప్తి పరచజాలక సుభద్రపడిన పాట్లు పాపమా యీశ్వరునకెరుక. చక్రాయుధ పాశుపతాస్త్రములవలన కలుగనున్న ప్రళయమును శంకరుడుచెప్పికృష్ణార్జునులకు సంధి పొసగించి యాపెను. చివరకు కృష్ణు డర్జునుతో "కౌరవ్యులకును

౧ విద్యారత్నగారు కృష్ణార్జున సంవాదము - పీఠిక

౨ " " " "

నీకును ముందని గాగలచని తలచి, అప్పుడు వారిని గెల్చెదో గెలువవో యని మది నూహించి, ఇపుడు నిర్నిమిత్తముగ తారసిలి నేనింత జేసినా"ననెను. కొన్నిచోట్ల నీరచన మతి ప్రౌఢముగా నున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు సపరివారముగా వన విహారమునకు బోయెను. అచ్చట

"పారిజాత హరిచందన వరమందార మహీజములు
నారికేళ హింతాల తాల జంబీర వృక్ష తతులు
సరసకదంబ తమాల బీల ఘనసార మహీజములు
మరువక మల్లిక సింధువారములు మదన మహీజములు
పనస్థజంబు జంబీరవృక్షములు బదరీ భూజములు
వనకాంచన కరవీర కేతకీ వకుళ భూరుహములే''

కాక మరికొన్ని వృక్షములున్నటుల వర్ణించినాడు. అచ్చట కృష్ణుడు 'అబ్బురంబుగా నొక్క తలోదరి గుబ్బచన్నుబట్టి—కబ్బ మొసంగినరీతిగ నీజడ దెబ్బ గొట్టుమనుచు' పల్కెనట.

"సురకాంతమణి దేవిరత్నముల మెరుపు దీపమనగ

గురుతుగ పూర్వదిశాంగన దీర్చిన కుంకుమబొట్టనగ" సూర్యోదయ మైనదట. ఈ కవివరునికి సంగీతమున గూడ చక్కని ప్రవేశముండియుండును. నారదుడు

'మానితసుందరమైన వీణె చేబూని మీటుకొనుచు
హరికాంభోజ మహానటభైరవి యారభిదర్బారు
ఖరహరప్రియ భోగి శంకరాభరణము సావేరి
భూపాళము మణిరంగుమ్మ కాంభోజ తోడీ నాట
కాఫి దేవగాంధారి నీలాంబరి కన్నడ కనకాంగి
మాళవి మలహరి బిలహరి మలయానిల చర నాట
గౌళ శుద్ధసావేరి మారువాందోళి తోడి శ్యామ
సేనాపతి గమన శ్రమ మోహ ధేనుక రత్నాంగి
మానవతి సరసాంగి వరుస ప్రియగానమూర్తి యమున
ఇట్లు వనస్పతి మొదలగు రాగము లేర్పడ బాడుచును
కట్లు స్వరాలు లయోత్తమ ముదము గానంబులతోను

అంబరవీధి విహారమొనర్చినటుల వర్ణించినాడు.—గయు డర్జునుజూచి

హరుడో భారతివరుడో మందరధరుడో యాఘనుడు
మరుడో నలకూబరుడో చంద్రుడో హరిహయుడో యిత''డని
యాశ్చర్యపడెను.

భారతమందలి సభాపర్వాంతర్గమగు 'ధర్మరాజు జూదము' కూడ తెలుగు స్త్రీల నాలుకనిల్లుగట్టుకొన్న చక్కనిపాట. భారతమందలి కథకు తెలుగువారు మరికొన్ని కల్పనలు చేర్చుటయేకాక మార్పులుకూడ చేసినారు. రాజరాజు పిలుపున ధర్మజుడు హస్తినాపురికి జూదమాడబోవ సంసిద్ధుడగుచుండ సహదేవుడన్నతో జూదమాడవలదని చెప్పెను. కాని ధర్మజుడు సాటివారు రమ్మన తాను పోకుండుటుచితము గాదని చెప్పిపోయెను. భారతమున ధర్మరాజుతో జూదమాడినది దుర్యోధనుని పక్షమున శకుని; కాని పాటలో దుర్యోధనుడే జూదమాడెను. ఒక వైపు ధర్మజుడు మరియొకవైపు రాజరాజు కూర్చొని యాడిరి. ''ధర్మరాజుకు జిక్కెకనకమ్ము నేడు, రాజుచేతికి చిక్కెజులపమ్ము (బలపమ్ము. పాఠాం.) నేడు". జూదమందు మొదట ధర్మజుడే గెలిచెను. రాజరాజోడిపోయెను. భారతమునరాజరాజుగెలిచెను. తానోడిపోవుచుండుటజూచి రాజరాజు పాచికలు శకునిచేతికిచ్చి లోనికేగి జ్యేష్ఠాదేవిని (పెద్దమ్మ—దారిద్ర్య దేవతను) కొలిచెను. పెద్దమ్మ రాజరాజుకు ధైర్యముచెప్పి తాను తనచెల్లెలగు లక్ష్మీదేవికడకేగెను. "అల్లంత తమయక్కరాకనుజూచి, ఎదురులేచివెళ్లి మహాలక్ష్మియపుడు, వలగొని ముమ్మారు ప్రణతులుచేసి, ఏమిటోయక్క నీవచ్చినపనుల'ని యడిగెను. అప్పుడు జ్యేష్ఠాదేవి లక్ష్మికి రాజరాజ ధర్మరాజుల జూదమెరిగించి తననొకప్పుడు పాండవులవమాన పరచినట్టికథ నిటులజెప్పెను. ధర్మజుడు రాజసూయ మొనర్చినప్పుడు నేనుగూడ భోజనమునకైపోయి బంతిలో గూర్చుంటిని. అప్పుడు భీముడచ్చటికివచ్చి "ఆడదానపు నీవు ఇది నీతిగాదు, మగవారితోగుడువసాటిలేదనుచు, ఆకులుదీయించిపారవేయించె"ను. అప్పుడు " ఆ భీముకి స్తినే శాపమ్మునేను, చేటలోపలవడ్లునెరపిన్ననాడు, నాడు నినుగొలుతునని పలికితిననెను, అరికాలుఇంచుక తడువన్నినాడు, నాడుమిము గొలుతునని పలికితినేను, నాటికార్యమునేడు సమకూడెననుచు" చెప్పి "నీవేగి ధర్మనందనులనుబాసి, రారాజును పొందవేరమణిరోనీవు" అని బ్రతిమాలెను. కాని లక్ష్మీదేవి ధర్మజుని సల్లక్షణముల బేర్కొనుచు తానాతని విడువజాలననెను. (చేటలో వడ్లు నెరపుట, సగమే తడియునట్లు కాళ్లు కడిగికొనుట దారిద్ర్య లక్షణములని యిప్పటికిని మనవారి నమ్మకము). రారాజు దుర్మార్గుడని నిందించెను. కాని జ్యేష్ఠాదేవి కోపించుటచే లక్ష్మీదేవికిపని తప్పదయ్యెను. లక్ష్మి ధర్మరాజునువిడిచి రారాజునుచేరెను. ఈ విషయములన్నియు జానపదుల కల్పనలే.

జూదమాడుచున్న "రాజుచేతికి జిక్కె కనకమ్ము నేడు, ధర్మరాజుకు జిక్కె బలపమ్ము నేడు" ఈ యాటలో ధర్మజుడు సర్వస్వమోడిపోయెను. తనను తమ్ములను చివరకు పాంచాలినిగూడ నోడెను. రాజరాజు ద్రౌపదిని సభకు పిలుచుకొనిరా గాంధారియనువాని బంపెను. భారతములో ప్రాతికామి పోయినట్లున్నది. పాంచాలి ఆతనితో "తలలంటి పసుపుబూసి జాజుల్లుముడిచీ అంగుష్ఠవారధి (శారధి) రారాదుయనెను" (?) (రజస్వలయనుటకు కాబోలు) ఆతడూరక తిరిగిరా, రాజరాజు దుశ్శాసనునిబంపెను. పైనన్న మాటలే ద్రౌపది దుశ్శాసనుతో ననెను. కాని వాడామెపై నీళ్లబోసి (ముట్టుదోషము పోవుటకై) పట్టుకొని సభకీడ్చి తెచ్చెను. నీళ్లపోసి తెచ్చుట భారతమునలేదు. ఇది కల్పించిన జానపదు లౌచితినెరిగినవారు. ఈ కల్పన స్త్రీలే చేయగలరు. కనుక ఇది రచించినది స్త్రీయని నా నమ్మకము. ఇట్లు బలవంతముగా సభ కీడ్పించి రాజరాజు ద్రౌపది ననరాని మాటలనెను. ఆమె క్రుద్ధయై "గాజు మెరసితేను పుష్యరాగమగునా, మాణిక్యము నలుపైతే మసిబొగ్గగునా, గాడిదయదియెంత గజమౌనటోరి, కాలువలెన్నయిన కలిసిపారితే, గంగానదితోటి సాటియగునటరా, ఏరులు ఎన్నయినఎత్తిపొంగితే, సముద్రమ్ముతోనవి సాటియగునటరా, అధికులమని తమరు పడగలెత్తినను, శేషునితో సరియగున చిలువలెన్నయిన, పక్షులమని తమరు వృక్షమెక్కినను, గరుత్మంతునితో సరియగున ఆపక్షులెల్ల, కరుణాలమని తమరు కవిలెబట్టినను శ్రీరాములతో సరియగున సృష్టికరణాలు, రాజులామని తమరు రచ్చలెక్కినను, ధర్మరాజులతో సరియగున సకలరాజులెల్ల "నని దుర్యోధనుని తూలనాడెను. (సృష్టికరణాలు నియోగులుకారు. వీరేశిష్టుకరణములు, వీరబ్రాహ్మణులు.) రాజరాజు దుశ్శాసనునితో ద్రౌపది వలువలీడ్పింప నామె శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించెను. లక్ష్మీదేవితో వైకుంఠమున పాచికలాడెడు విష్ణువు ద్రౌపది మొరవిని "అక్షయ" మని పాచికలువైచి వస్త్రములిచ్చెను. ద్రౌపది దుర్యోధన దుశ్శాసనుల జంపింతునని శపథముపూనెను. రాజరాజుతో ద్రౌపది తాను పాచిక లాడుదుననెను. రాజరాజందుల కంగీకరించెను. తననింతగా నవమానపరచిన దుర్మార్గుని ఆటలో ద్రౌపది యోడించి పరాభవించినది. "సింహాసనం మీద రాజు గూర్చుండె, కూర్మాసనం మీద పాంచాలియుండె, పాపకర్ముని ముఖము తాజూడననుచు, నడుమనావేయించె గండభారాము" రారాజు ముఖము చూడ నొల్లక మధ్యన ద్రౌపది తెరపటము గట్టించుకొన్నది. "రారాజు తన చేత

వేసెపాచికలు, పాంచాలి తన కాళ్లదోసెపాచికలు"—ఓహో ఏమి యీ ద్రౌపది యభిమానము! రచయిత్రికి ద్రౌపదిచే నింతచేయించినగాని స్త్రీ జాతికి దుర్యోధనునివలన కలిగిన భంగపాటుకు సరియైన ప్రతీకారము జరిగినట్లనిపించ లేదు. ధర్మరాజోడినవన్నియు ద్రౌపది యొక్కటొక్కటే మరలగెల్చెను. ఇంతలో శకునివచ్చి అడ్డుపడెను. లేనిచో రాజరాజేమైపోయెడువాడో! శకుని రాజరాజుతో స్త్రీలు మాయావులనియు "ఆడవారికి అగ్నిసహాయమేకాద, ఉడికేటి అన్నములు తొణికిచూసేరు, మండేటి మంటకు మారుమసలేరు, కాలేటికౌరవులు కాళ్లతన్నేర"ని వారించెను. ఈ మాటలు సహజములు. ఈ కల్పనము లన్నియు భారతమున లేనట్టివే. కాని కొలదిమార్పులతో నీకథ భారతమునకు గూడ నెక్కినది. "కొందరు తాటాకులలోనున్నదని చెప్పెడు నమూలమును సందర్భశుద్ధిలేనిదియునగు నధికగ్రంథమ"ని వావిళ్లవారీ కథను గూడ ప్రకటించియున్నారు.౧ ఇంతలో ధృతరాష్ట్రుకువచ్చి రాజరాజును మందలించి ద్రౌపదిని వేడ్కొని వరములడుగుమనెను. రాజ్యములిచ్చెను. కాని యామె "ఆడవారు రాజ్యములు ఏలంగదగున, పతిగూడి వనములకు పోయెదననుచు, పాంచాలిగోరెనే పతులనేవురిని, తప్పక ధృతరాష్ట్రుడు తాధారబోసె". ఎంత యభిమానవతి యీ పాంచాలి! భారతమున ధర్మరాజు రెండవమారు ద్యూత మాడి మరలనోడిపోయి యరణ్యవాసమున కేగినట్లున్నది కాని పాటలో ధృతరాష్ట్రుడు ద్రౌపదికిచ్చిన రాజ్యములు వదలి రణమునగెల్చి పొందెదమని పాండవు లరణ్యములకేగిరి. ఈ పాటయందలి ద్రౌపది పాత్రమత్యద్భుతముగా నాంధ్రజానపదులు సృష్టించిరి.

"కృష్ణశ్రీ"గారి మాటలలో "పందుపాట" అనే పాట ద్రౌపది యొక్క ఆరవ పతి కాంక్షను చెప్పే మిషతో స్త్రీలను దిగదీసే చండాలపు పాట"౨ ఇది రచించినదెవరో పురుషుడై యుండును. ఖాండవముస్యాశ్రమమున పాండవు లున్నప్పుడు మునికినాహారమగు ఏకైక చూతఫలమును బాణముచేకొట్టి అర్జునుడు పడవేసెను. ధర్మజుడు కీడుశంకించి కృష్ణుని ప్రార్థింప నాతడు పాండవులను ద్రౌపదిని వారివారి హృదయములందు దాగియున్న సత్యముల జెప్పిన పండెప్పటి యట్లుడుకుకొను ననెను. నీతిశాస్త్రమందున్న శ్లోకములను పాండవులు

౧ భారతము — సభాపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము ప. ౨౬౪

౨ స్త్రీల గేయకథలు, కృష్ణశ్రీ. భారతి. జులై ౧౯౩౩.

(ఈ పాటలో కొంత అస్తవ్యస్తముగా) వల్లించిరి. పండు క్రమముగా పైకి లేచెను. చివరకు ద్రౌపది "సుందరం పురుషం దృష్ట్వా" మరియు "పంచమేపత యస్సంతి" యన్న శ్లోకముల జదువ పండెప్పటి యట్లదుకుకొనెను. స్త్రీలను నమ్మరాదని నకులుడన కృష్ణుడాతనికి ద్రౌపది తొలుత యర్జునునకు లభింప నాతడు తల్లితో ఫలము దొరికినదన్నప్పు డామె మీరేవురు భక్షింపుడన్న నాటి మాట జ్ఞాపకము చేసి సమాధానపరచెను. స్త్రీల చంచల స్వభావమును చిత్రించుట కుద్దేశింపబడినదీ పాట—

నల చరిత్రమును వ్రాసిన తోలేటి సీతారామయ్యయే '*శశిరేఖాపరిణయ*'మను పాటను వ్రాసెను. ఇదియే యాకవి మొదటి కృతి. కృతిపతి భీమశృంగి గోపాలరాయడు. ఆంధ్రుల కత్యంత ప్రీతిపాత్రమైన చుట్టరికము; మేనరికము. శశిరేఖాభిమన్యులు మేనమామ మేనత్త బిడ్డలు. మధ్యన కొంత అంతరాయమేర్పడినను చివరకు వారి వివాహము శుభాంతముగా జరుగుటచే తెలుగువారి స్వత్వము నిలబెట్టినట్లయినది. ఈ వివాహ సంబంధముచే శశిరేఖాభిమన్యులు వారి తలిదండ్రులు తెలుగువారై పోయిరి. పాండవులరణ్యావాసమునకు పోయినప్పుడు సుభద్రాభిమన్యులు ద్వారకలో నుండిరి. శశిరేఖ రేవతీ బలరాముల గారాబుకూతురు. శశిరేఖాభిమన్యుల బాల్యమైత్రి ప్రణయముగా పరిణమించెను. శశిరేఖ ఈడేరగనే బలరాముడామెను రాణివాసమున నుంచెను. వారి కలయిక లప్పటినుండి కావ్యములందలి నాయికానాయకులకువలె నుద్యానవనములందు. కనుక వనవర్ణనము నాయికావర్ణనమదే మార్గమున నడచినది. అభిమన్యుడు శశిరేఖను "ఇది మనోహరమైన మదనుకీరంబు, కీరంబు యిదిగాదు కెందమ్మి మొగ్గ, తమ్మి మొగ్గయకాదు తళుకు వజ్రపు బొమ్మ, బొమ్మగాదు సువర్ణపూత విగ్రహము, విగ్రహంబిదికాదు ననవింటి దొర బాకు, బాకుగాదిది రతిభామ పూదోట, పూదోటయునుగాదు పూర్ణేందు బింబమ్ము, ఇందు బింబముగాదు కుందనపురేకు, రేకుగాదిది తావిరేకు పువ్వుల పోక, పోకగాదిది శశిరేకగాబోలు" నని ముక్తపదగ్రస్తమున వర్ణించును. శశిరేఖ చిలుకతో నభిమన్యు నుద్దేశించి "రాజులకు చిలుకలకు రాజీవదళనేత్ర, పక్షపాతంబెపుడు దీక్షమైనుండు, వనములో దిరిగేటి వారి కెల్లప్పుడును, ఫల భంగగుణములే పడతి గల్గుండు" నని శ్లేషగా సంభాషించినది. ఇది శ్రీనాథుని "పక్షివంశవతంస పక్షపాతము నీకు, గతియంద కాదు సద్వితతియందు"[౧]

౧. శృంగారనైషధము ౨-౨౪

అన్నమాటను జ్ఞప్తికిదెచ్చును. శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహమున కువ్విళ్ళూరు చున్న సుభద్ర కాశాభంగము కలిగెను. శశిరేఖను దుర్యోధన పుత్రుడగు లక్ష్మణ కుమారునకడుగ వచ్చిన భీష్మ ద్రోణులు బలరామునితో "అతడును నీవు వియ్యంకులై తేను, కనకంబునకు తావి కలిగినట్లుండు, *వరగ చెరుకున పండు బండినట్లుండు*" నని పొగడగనే బలరాము డుబ్బిపోయి కూతురును కౌరవ వంశమునకు కోడలిగాజేయ నిశ్చయించుకొనెను. శ్రీకృష్ణుడు సుభద్రకు తన నిస్సహాయస్థితిని చెప్పుకొనెను. సుభద్ర తొలుత బ్రతిమాలి తరువాత తిట్టి శపించి కుమారునితో పాండవులున్న యడవికి బయలుదేరెను. శశిరేఖ అభిమన్యుని వెదకుటకై తన పెంపుడు చిలుకనంపెను. చిలుక అభిమన్యునితో మాటలాడి తిరిగిపోయెను. మధ్యేమార్గమున అభిమన్యునకును భీమునికి హిడింబవలన కలిగిన కుమారుడగు ఘటోత్కచునకును ఘోరయుద్ధమయ్యెను. నారదుడు ఇరువురన్నదమ్ముల నొకరికొకరి నెరుకపరచి సంధిచేసెను. ఘటోత్కచు డభిమన్యునకు జరిగిన పరాభవము విని తన మాయచే శశిరేఖను గొని వచ్చి ఇంద్రాదులరావించి శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహముచేసి తాను శశిరేఖాకారమున ద్వారకయందుండి కౌరవులను ముప్పుతిప్పలుబెట్టి హస్తినా పురికి పరుగెత్తించెను. ఈ ఘట్టములందు హాస్యము పోషింపబడినది. శ్రీకృష్ణ స్వామి కీవిషయములన్నియుదెలిసి మిన్నకుండెను. తరువాత బలరామ కృష్ణులు పోయి శశిరేఖాభిమన్యుల దోడితెచ్చి వైభవోపేతముగా మరల పెండ్లి చేసిరి. కథ శశిరేఖాభిమన్యుల శోభనముతో ముగిసెను. ఈ పాట "సరవిగా స్వభాను సంవత్సరమునను — శ్రావణకృష్ణపాడ్యమి దినంబు — వరుసగా నా వారాంతమునకు — సొంపుగా నీ కథయు సంపూర్ణమయ్యె" నట. ఇది క్రీ. శ. ౧౮౨౩ సంవత్సరమునకు సరిపోయినది.

ఇదే కథను '*శశిరేఖాపరిణయము-బ్రతుకమ్మపాట*' గా వట్టెపు దశరథయ్య వ్రాసెను. పైనున్న కథకంటె నిందు మరికొన్ని స్వల్ప విశేషములున్నవి. ఈ కథలో సుభద్రాబలరాములు పరస్పరము నిందించుకొనిరి. బలభద్రుడు సుభద్రను మెడబట్టి గెంటించెనట. ఇది కొంత అనౌచిత్యమేయని నా భావము. ఈ యనౌచిత్యము నీకవి యింకొకచోమెరుగు పెట్టి దిద్దుకొనెను. నారదుడో యింకెవరో లేకుండనే ఘటోత్కచాభిమన్యులు యుద్ధముచేసి తమతమ యాభి జాత్యములుచ్చరించుకొని ఒకరినొకరుతెలిసికొనిరి. ఇదియే సహజముగానున్నది.

కాలయముని కర్కశపాశమునుండి పతిప్రాణములరచేత బట్టితెచ్చు కొన్న పరమ పతివ్రత సావిత్రీదేవి. అరుంధతి అనసూయ సావిత్రివంటి మహా సాధ్వులు భారతనారీమణులకాదర్శ స్త్రీమూర్తులు. వారి మాహాత్మ్యములుగాని వారి కథలుగాని తెలియనిస్త్రీ భారతదేశముననుండదన్న నతిశయోక్తికాదు. భారతమందున్న సావిత్రీయుపాఖ్యానమును "*సావిత్రీ-బ్రతుకమ్మ పాట*"గా చెర్విరాల భాగయ్యయను వైశ్యకవి వ్రాసెను. ఈయన సిసలైన జానపదకవి. శతాధికగ్రంథకర్త. సులభవ్యావహారికమున నీ కథ చకచక సాగిపోయినది. భారతమందలి కథకును పాటలోని కథకును కొన్ని భేదములున్నవి. అశ్వపతి రాజు సాళ్వదేశాధీశుడని పొరపాటున వ్రాయబడినట్లున్నది. అశ్వపతి ద్యుమత్సే నుల విషయమున రచయిత పొరపడెను. భారతమున సావిత్రి సత్యవంతుని గూర్చి విని ప్రేమించియుండగా పదములో నారదుడామెకు సత్యవంతునెరుక పరచినట్లున్నది. భారతమున సావిత్రి యమునివలన తనతండ్రికి శతపుత్రుల వరమడిగినట్లుండగా పాటలో నా వరము సావిత్రి తానే కోరుకొని అదిసాకుగా తన భర్తను బ్రతికించుకొన్నట్లు చిత్రించినాడు. యముడు కోరుకొనుమన్న తృతీయ వరముగా సావిత్రి శతపుత్రులనుగోరెను. అతడు వరమిచ్చితిననెను. వెంటనే సావిత్రి "....పకపకనవ్వియు ఉయ్యాలో

చిక్కితివోయముడ ,,
దక్కెనునావిభుడు ,,
పతిలేక నేనెట్లు ,,
సుతులనుబడయుదు ,,"అనెను. యముడామె చాకచక్యమున

కాశ్చర్యపడి పాతివ్రత్యమునకు మెచ్చి పతిప్రాణములిచ్చి పంపెను. యముడీ మాత్రమాలోచింపడయ్యెనా! ఇంత తెలివితక్కువవాడాయని మనము తర్కింప నవసరములేదు. జానపదుల యూహమంతవరకే పరుగిడినది. సావిత్రికి భర్త ప్రాణములిప్పించుటకు జానపదులకు దోచినట్టి యుపాయమదియే. కనుకనే అది జానపదగేయము.

విరాటపర్వము కథ మూడు పాటలుగా నాకు లభించినది. "*విరాటపర్వము జంగం కథ*"గా వ్రాసినది ధేనువకొండ వెంకయ. "అవనిధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని యంకితమొప్పగనూ, ప్రమదముతో శ్రీభారతము విరాటపర్వమందు కథనూ, రమణీయముగా మధురసోక్తి బల్ చమత్కారములను, రగడలు దరువులు పద్యంబులుగా రచియించెదనిపుడూ" అని రెండాశ్వాసముల గ్రంథముగా

వ్రాసెను. పాండవులు మారువేసముల విరాటు కొలువు జేరువరకొక యాశ్వాసము నడచినది. కీచకవధతో రెండవయాశ్వాసము పూర్తియైనది. పండితకవి రచన కనుక ధారాశుద్ధి పదసౌష్ఠవములున్నవి. వర్ణనములు కావ్యఫక్కి ననుకరించినవి. మూలమున కెచ్చటను భిన్నముగాలేదు.

రెండవది '*విరాటపర్వము-పదము*'. కర్త అయ్యగారి కూర్మనాథుడు. "భారతమున విరాటపర్వమందున గలుగు, కథ జూచి చెప్పెదను ఘనమైన పదము, ప్రబల ప్రబంధములు పండితార్థములనుచు, పామరులకొరకు నీ పదము జెప్పెదను, కఠినశబ్దములున్న కాపులకు తెలియదని, మరుగుపదములు మాని మాటలుంచెద"నని కవిప్రతిజ్ఞ. కథమూలానుసారముగా నొడుదొడుకులు లేక నడచినది. గోగ్రహణమునకై వచ్చి పారిపోవు దుర్యోధనుని అర్జునుడు "రాచజూదంబాడ రమ్మునాతో నీవు, నిలిచి గెలిచితివేని నీదిరాజ్యంబు, నేను గెలిచితినేని నీవురాజ్యము విడువు, శకుని గెలుపస్థిరంబిక తిరిగిరమ్మ"ని చక్కగా దెప్పిపొడిచెను.

పై రెండు పాటలును దీర్ఘగేయములు. కాని "*విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ*" యనునది చిన్నపాట; మూడవగేయము. సాధారణముగా స్త్రీలధికముగా పాడుకొనుపాట ఇదియే. భారతకథయే చాలసంక్షిప్తముగానున్నది. స్త్రీలే యీ పాట నల్లిరేమోయని నాయూహము. సైరంధ్రియైన ద్రౌపది సుధేష్ణతో తనకేవురు గంధర్వపతులు గలరనియు తనకెట్టిభయములేదనియు 'కాకయినుమున యీగ ముసురునా చెపుమా — నిప్పు చెదలంటునా నీవుయెరుగవా' యనెను. కీచకుడు ద్రౌపదిని మోహించి అక్కగారితో నిట్లువర్ణించి చెప్పెను. "అతివయాకార మను జలధిలోమునిగి—అంకుశం బైనట్టి యామొసలిచేత — పట్టుబడియున్నాను బ్రదుకుదెరువేమి". చక్కని యుపమానము. అక్క కీచకునితో "ఆడదాని చిత్తమరటాకు మొవ్వా — ఎవ్వరేమన్నాను యముడు బాధించు"నని బుద్ధులు చెప్పెను. ద్రౌపది తనభంగపాటును విరటుని కొలువులో చెప్పుకొన్నప్పుడు కుపితుడై "ఒకమ్రానుచేబట్టి ఉగ్రుడై భీము, కట్టెలకు ఈమ్రాను ఖండింతు ననెను" కాని "పచ్చది ఈమ్రాను పాటిగాదనుచు, వద్దనుచు ధర్మజులు వారించి పలికె"ను. ద్రౌపదినుద్దేశించి "ఆడదానవు నీవు సభనడుమనిలువా, తగదునీకని పలికె తాను ధర్మజులు". అవమానితురాలైన ద్రౌపది "ఒక్కడు మగడగును వనితలకునెల్ల, ఏవురు మగలుండి తనకు ఈ పాట్లు, వచ్చెననిపలికెను పాంచాలి

తాను" భారతమందున్న నర్మగర్భమగు మాటలే పాటలో నింతసులభముగా జెప్పబడినని.

తెలుగుభారతమున లేని భగవద్గీతను స్త్రీజనోపయుక్తముగా '*భగవద్గీత కథాగీతము*' పేరుతో భాస్కరుడను రచయిత వ్రాసెను. గీతార్థసారమంతయు ఇరువది యొక్క ఖండికల (Stanza) లోనిమిడ్చి చక్కని శైలిలో వ్రాసినాడు. నడకగూడ ఉదాత్తముగానున్నది. విషయము ప్రసిద్ధమైనదే కనుక దానిని విడిచి కేవలము మచ్చునకుగా నాదియంత్యములందున్న రెండు ఖండికల పేర్కొందును.

గీతార్థసారాము వినుమూ—నవ—
నీతాము చేకోను విధమూ—
భూతాదయా పరహేతురతిచే కపి
కేతానునకు ఖగకేతాను దెరిగించు
జ్ఞాతివధచే పాతకము సా
జాతమౌ నేనేతెరంగున
జేతునని యుద్ధమొల్లక పురు
హూతసుతు డీరీతి బల్కెను ॥గీ॥

అని యారంభమై

మంగళమిదె జగన్మోహనా—శ్యామ—
లాంగ సుందర గరుడవాహనా
శృంగార రసభర సంగీతవాద్య ప్ర
సంగ శ్రీఅలమేల్మంగా సమేత శ్రీ
రంగ భాస్కర పుంగవుని స
త్సంగతునిగా జేసి బ్రోచు రె
రంగు శేషభుజంగగిరి వర
మంగళము మాతంగరక్షక ॥గీ॥

యని ముగిసినది.

భాగవత సంబంధములు

రామాయణ భారతములవలెనే భాగవతము కూడ జానపదులకు కవితా వస్తువైనది. నన్నయభాస్కరాదులు భాగవతమును చేపట్టక పోతనగారికి విడుచుటే మంచిపనియైనది. వారు మహాకవులేయైనను భాగవత మంటినచో నది యంతగా రాణించియుండదు. భాగవతవస్తుతత్త్వమే వేరు. అది నన్నయాదుల కవలీలగా జిక్కునట్టిదిగాదు. మహాభక్తుడగు పోతన జన్మించు నంతదనుక భాగవతమట్లేకాచుకొనియున్నది. పోతన గూడ అదియట్లుండుట తనపూర్వ సుకృత మనుకొనెను.

> మ. ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీ యుర్విం బురాణావళుల్
> తెనుగుం జేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
> తెనుగుంజేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిం దెనింగించి నా
> జననంబున్ సఫలంబుఁజేసెద–బునర్జన్మంబు లేకుండగన్. ౧

మహాకవి పోతన కలవడిన భక్తిసాతత్య మితరాంధ్రకవులందు విరళము. శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు భక్తసులభుడగు శృంగారమూర్తి. జానపదుల పామర హృదయములందాతని పాదపంకజము లతిసాంద్రముగా ముద్రితములు. వేదాంతవేత్తయగు పోతనను భక్తి విషయమున జానపదులందుకొనగలిగిరి. శృంగారమున వారిదేముందడుగు. భక్తియాత్మగా శృంగారము శరీరముగా జన్మించిన జానపదులు (గోపస్త్రీలు) తాము కృష్ణతత్వమనుభవించి త్రేన్చి నప్పటి పరిమళమే శిష్టులకాస్వాదయోగ్యమైనది.

> శ్లో. మదశిఖణ్డిశిఖణ్డ విభూషణం
> మదన మన్థర ముగ్ధ ముఖామ్బుజమ్
> వ్రజవధూ నయనాఞ్చల వఞ్చితం
> విజయతాం మమ వాఙ్మయజీవితమ్. ౨

> శ్లో. అపాఙ్గరేఖాభిరభఙ్గురాభి రనఙ్గలేఖారసరఞ్జితాభిః
> అనుక్షణం వల్లవసున్దరీభి రభ్యర్చ్యమానం విభుమాశ్రయామః ౩

అనికొనియాడిన భక్తుని మాటలు పరమసత్యములు. భక్తిశృంగారములతో పాటు జానపదులను శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలు మరింత పరవశులను చేసినవి.

---

౧ పోతన భాగవతము ౨ లీలాశుకుడు. శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము
౩ ,, ,, ,, ,,

అంతటితోవారి హృదయోద్భూతమగు భక్తిని, శృంగారమును, కొంటెపనులను అన్నింటిని కృష్ణుని కంటగట్టి తమ హృదయ భారములను దించుకొనిరి. తనపై నింత భారము పడినను భక్తసులభుడుగు నా పరమాత్ముడు – శృంగార మూర్తియగునా మారజనకుడు – కొంటెవాడగునా గొల్లకృష్ణుడు కిమ్మనక యూరకుండెను. కృష్ణుడూరకొన్న కొలది జానపదులు నోటికివచ్చిన కొలది పాటలుపాడిరి. భాగవతకథలు జానపదులు కొన్ని యున్నవియున్నట్లుగా మరి కొన్ని కొంతమార్పుతో ఇంకకొన్ని లేనివి కల్పించి పాడుకొందురు. జానపదు లందు ప్రచారముగాంచిన కొన్ని భాగవత కథలనిట పేర్కొందును.

నలచరిత్రము, శశిరేఖాపరిణయము మున్నగు పదములు వ్రాసిన తోలేటి సీతారామయ్య, "*ప్రహ్లాదచరిత్రము పదము*" గా రచించెను. పదముగా "ప్రచురంబు జేసితే బహుమందికుపయోగ" పడునని యాతని యభిప్రాయము. సనకసనంద నాదులు జయవిజయుల శపించుట దగ్గరనుండి ప్రహ్లాదపట్టాభిషేకము వరకు గల గాథ ఇందు వర్ణితము. భాగవతమందలి కథకును పదమునకును భేద మేమియులేదు. పోతనగారి భావశరీరమునకు తోలేటి సీతారామయ్య తన భాషావస్త్రములుగట్టెను. "సరవిగా క్రోధివత్సర చైత్రమాసమున, వరపౌర్ణమీ స్థిర వాసరమునకు" ప్రహ్లాదచరిత్ర పదము పూర్తిచేసి సింహాద్రిస్వామి కర్పితము చేసినటుల చివరన కలదు. క్రోధి కీ. శ. ౧౯౦౪ సంవత్సరమునకు సరి పోవును. 'హరిహరీ నారాయణాదినారాయణ'యను వరుసలో ఐదేసి మాత్రల యావృత్తములతో సాగినదీపదము.

ఇంతింతై వటుడింతయై యనెడు వామనమూర్తి కథను రాయగుప్త, వంబూరి మల్లేశ్వరస్వామి కంకితముగా పొట్టిపానయగుప్త ప్రోత్సాహమున '*వామన విజయము*' పేరుతో జంగంకథగా రచించెను. భారత సంబంధగాథ లందు దేవయాని చరిత్రము జంగంకథగా వ్రాసినదీ కవియే. ఈ కవియే రచించిన మరియొక జంగంకథ 'తులసీమాహాత్మ్యము'. దీనిని ప. యతి రాజులునాయుడు ౧౯౦౯ సంవత్సరమున ప్రచురించెను. కథ ప్రసిద్ధమైనది కనుక దాని ప్రసక్తి యనవసరము. భాగవతకథకును జంగంకథకును భేదమేమియులేదు. కొన్నికొన్ని చోటులందీగేయకర్త పోతనగారి పద్యపాద ములనే గేయములుగా మలచినాడు. భాగవతమున కత్యంత సన్నిహితముగా నున్న కొన్ని భాగముల నుట్టంకింతును.

సీ. పురుహూతుచే నొచ్చి పోయి భార్గవులచే బలి యెట్టకేలకు బ్రదికివారి
చిత్తంబురాఁగొల్చి శిష్యుడై వర్తింప వారునాతని భక్తివలన మెచ్చి
విశ్వజిద్యాగంబు విధితోడ జేయింప భవ్య కాంచనపట్ట బద్ధ రథము
నర్కవాజులబోలు హరులకంఠీరవ ధ్వజము మహాదివ్యధనువు బూర్ణ

గీ. తూణ యుగళంబు కవచంబు తొలుత హోమ
పావకుండిచ్చె సమ్లాన పద్మమాల
కలుష హరుడగు తనతాత కరుణనొసగె
సోమసంకాశ శంఖంబు శుక్రుడిచ్చె." (భాగ.)

దీనికి గేయానువాదము

"పురుహూతునిచే నొచ్చి పోయి బలిగురువు కడకు జేరి
పరమభక్తి శుశ్రూషలొనర్చియు భార్గవుకృప వడసి
అపుడు విశ్వజిద్యాగ మొనర్చిన నరదము హయములను
విపరీతంబగు కేసరిధ్వజమును విల్లుశరంబులును
కవచంబును మొదలైన వస్తువుల కానుకగా ప్రేమ
సవనంబున హోమానలుడిచ్చెను సంతోషముతోడ
మరిప్రహ్లాదుడు పద్మమాల సమ్లానమొసగె వేడ్క
గురువు సోమసంకాశ శంఖమును పరమప్రీతినిచ్చె" (వామనవిజయము)

క. పాణియు రథియు కృపాణియు
తూణియు ధన్వియును స్రగ్వి తురగియు దేహ
త్రాణియు ధిక్కృత విమత
ప్రాణియు మణి కనకవలయ పాణియు నగుచున్" (భాగ.)
"తూణియుధిక్కృత విమత ప్రాణియు త్రాణిశరీరియును
ప్రాణియు సత్వతురంగియు రథియు గృపాణియగుచు దాను" (వా. వి)

ఆ.వె. ఘనసమాధినుండి కశ్యపు డచ్యుతు
నంశమాత్మనొలయ నదితి యందు
దనదు వీర్యమధిక తరము నేర్చెను గాలి
శిఖిని దారువందు జేర్చినట్లు" (భాగ.)
"అంతటనొకదినమున సమాధి కశ్యపుడుండియు వేడ్క
కంతు జనకుడగు నచ్యుతునంశము కరమాత్మనొల్లయ
నదితియందు తనదగు వీర్యంబును అధికతరము జేర్చె
ముదమున వాయువు శిఖినిదారువందొనర జేర్చినట్లు" (వా.వి.)

ఇటులనే "గొడుగోజన్నిదమో కమండలువొ" యనుపద్యమునకు

"గొడుగోజన్నిదమో కమండలమొ కోరను నేపేడ్క
వడుగే నెక్కడ భూము లెక్కడను వనితార్థములేడ
ప్రాప్తంబగునది రేఖంబైనను పదివేలనుచు మదిన్
తృప్తింజెందని మనుజులకంటును తప్పక దోషములు"—(వా.వి.)

కథయంతయు నిట్టిశైలితోనే నడిచినది.

ఈ కథనే *'వామనచరిత్రము పాట'* గా స్త్రీలు పాడుకొనుటకనువగునట్లుగా నెవరో రచించిరి. ఇందులో రెండు కల్పనములు మూలభిన్నములు కలవు. ౧. వామనుడు బలిచక్రవర్తి చెంతకు బోవుటకు ముందాతని నేమి దానమడుగ వలయునని తల్లియగు నదితి నడుగ నామె మూడడుగుల నేల నడుగుమనును. ఇది యంత యుచితముగాలేదనుకొందును. పరమాత్ముడగు వామనమూర్తి యట్లుడుగుట భావ్యముకాదు. తానీయవతారమెందుకెత్తెనో తనకుతెలియదా? ఇది మన తర్కమేకాని జానపదులిట్టి కల్పనములుచేయుట పరిపాటి. ఇకరెండవ కల్పనము. చివరకు "ప్రహ్లాదుని బిలిచి హరి యిట్లుబలికె - మీతాతబలియుని స్వర్గలోకముకు — ఏడాదికొకతూరి మూడుదినములును — మాసన్నిధిని యుండ సెలవిస్తిమయ్యా" యనెను. మూలమున సావర్ణిమనువు వేళ బలికి ఇంద్రపదవి నిత్తునని విష్ణువుపలికెను కాని ఇటులనలేదు. బలికి ప్రహ్లాదుడు మనుమడనుట పొరపాటు. బలియే మనుమడు. "ఒరులు నాకు కారు నే నొరుల కగుదు" "భూములు పురములూ కనకసౌధములూ, సింహాసనంబులు గజ అశ్వములునూ ఇన్ని సంపదలును ఇటనిండియుండ, కోరితి నొకవెఱ్ఱిదానంబు యిపుడు." "నారాయణుడు క్రిందు నేనుమీదాయె" ననుచరణములు పోతన కవిత కనుసరణములుగా గ్రహింపవచ్చును.

ఉప్పలపాటి వెంకటరామయ్య యనునాతడు "*అంబరీషోపాఖ్యానము*"ను *జంగంకథ*గా విరచించెను. ఇది మొదటిసారి ౧౯౦౨ లో వంకాయల కృష్ణస్వామిశెట్టిగారు ప్రచురించిరి. దీనిలో కవి ప్రకాశకులకు వ్రాసిన పద్యముల లేఖ కలదు. కాన కవి ఈ శతాబ్దారంభమున నున్నవాడుగా భావింపవచ్చును. సలక్షణమగు భాష; చక్కనిధార. అంబరీషుడను పరమ వైష్ణవభక్తుడైన రాజు చేయు హరివ్రతమును పరమకోపియగు దుర్వాసుడు చెరుపవచ్చి పరాభూతుడైన కథయిది. వైష్ణవ భక్తి పారమ్యమునిది స్థాపించును. అంబరీషుని జంపుటకు ముని కృత్తినిపుట్టించెను. కాని కృత్తి సుదర్శనముచే పరాభూతమగుటయే కాక ముక్కోపి మునికి ప్రాణముమీదికి వచ్చెను. అంబరీషు

వేడుకొమ్మని హరిచెప్పినను దుర్వాసుడు దురభిమానముతో భూలోకమున కరిగెను. చక్రమాతనివెంబడింప నద్దాని నెదుర్కొన దుర్వాసుడు తన మంత్ర ప్రభావమున సైన్యములు కల్పించెను. ఈ విషయము మూలాతిశాయి. ఇంకొక కల్పనముగూడ మూలభిన్నమైనదిందుకలదు. దుర్వాసునికి గర్వభంగమైన పిమ్మట నంబరీషుడు మునిని భోజనమొనరింపుమని కోరెను. ముని కపటముతో వల్లెయని బ్రాహ్మణులందరకు సిద్ధపరచిన భోజనపదార్థములన్నింటిని తానొక్కడే తిని రాజునవమానపరుపవలెనని 'తెగతినెను.' కాని భక్తుని పదార్థములు తరుగని ధనమయ్యెను. మునికి రెండవ మారును నిటులపరాభవము జరిగెను. ఆతడవమానముతో వెడలిపోయెను. ఇదికూడ మూలమున లేనిదే. తక్కిన కథ సాధారణమే. పోతనకు భాగవతరచనాభాగ్యము కలిగినటులే ఈ కవికి నీకథలభించినదట.

"శ్రీమహాభాగవతంబులో నవమస్కంధము నందునను
భూమీశ్వరుడగు నంబరీషుడను పుణ్యశాలికథయు
సూచనగా నాబమ్మెరపోతన భూచక్రంబునను
యోచన చేసియు పద్యకావ్యము తోచినట్లుచెప్పె
అదిమొదలుగ నీపద్యకావ్యము ఆదికవులు నెవరు
పృధివిని రగడగ జేయరైరి నాపుణ్యఫలము కొలది
దొరికె దరిద్రుకు దారిలొ లిబ్బియు దొరికినట్లుగాను."

అని చెప్పుకొనెను. పైనున్న కావ్యమను మాటగమనింపదగినది. ఉపాఖ్యానములైనను భాగవతమందున్న వామనమూర్తి కథ; అంబరీషోపాఖ్యానము, గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీపరిణయము మున్నగునవి ఉపక్రమోప సంహారముల బట్టి చూడ సంపూర్ణ కావ్యములవలెనున్నవి. కనుకనే దీనిని కావ్యము పేర బిలిచి నాడీకవి.

పోతనగారి మాటలతోడనే, అదేవర్ణనాక్రమమనుసరించి క్లుప్తముగా ౧౯' ఖండికలందు *'గజేంద్రమోక్ష'*మను గేయముగా స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువుగా మలచినవాడు రామకృష్ణుడను కవి. ఈ కవి గుంటూరు జిల్లా మందపాడుకు చెందిన మందపాటి రామకృష్ణయ్యగారని శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారను చున్నారు. ఈ కవి ౧౫౦ సంవత్సరములనాటి వాడట. గంజేంద్రుడు ప్రవేశించిన వనవర్ణనము, గజేంద్రుడు శ్రీమన్నారాయణుని స్తోత్రముచేయుట, విష్ణువర్ణనము, ఆదిగాగలచోటుల పూర్తిగా పోతన పద్య ప్రతిబింబము గేయరూపమున కానవగును. ఆరంభమున

రాజేంద్రవినుమీ విరాజితముగ గజరాజమోక్షణ కథను
మహాసుధను, రహితఘనోవ్యధను
రాజిల్లు భువినుధారాశి త్రికూటాద్రి
యోజనాయుతాయామ మున్నతత్వంబు—వి
భ్రాజితంబన కాంచనంబన రాజితంబునయోమయంబన
రాజెలంగెడి శృంగముల మూడతులమణి ధాతువులవెలుగును ॥ రా ॥

అనుఖండము పూర్తిగా "రాజేంద్రవినుసుధారాశిలో నొకపర్వతము త్రికూటంబన దనరుచుండు" ననుపద్యమునకు ప్రతిబింబము. ఇటువంటివే తక్కిన చరణములు. ఈ పాటను స్త్రీలు ఆనందభైరవి రాగమున మృదుమధురముగా పాడుకొందురు. ఇటుల "ఉపక్రమణిక మొదలు ఫలశ్రుతివరకు మూలములోని పదాలు సమాసములు కూడ దింపేస్తు రచించడము ఎంతో కష్టపడితేనేకాని సాధ్యము కాదు" ౧

ఇంటి వెలుగును గన్న ప్రతి తెలుగు తల్లి కంఠమెత్తియు, కననున్న తల్లి లోలోపలను "కస్తూరి రంగరంగా నాయన్న కావేటి రంగరంగా—శ్రీరంగ రంగరంగా నిను బాసి యెట్లు నేమరచుందురా—కంసుణ్ణిసంహరింపా సద్గురుడు అవతారమెత్తెనపుడూ—దేవకీ గర్భంబునా కృష్ణావతారమై జన్మించెనూ" అని "శ్రీకృష్ణజననము-లాలి పాట" పాడుకొనుచు పుత్రవాత్సల్యమున పొంగిపోవు చుండుట మనమెరిగినదే. దుష్టశిక్షణకై శిష్టపరిపాలనకై భగవంతుడు "తల తోటి జననమైతే తనకు బహుమోసంబు వచ్చుననుచు — యెదురు కాళ్లను బుట్టెను యేడుగురు దాదులను జంపెనపుడూ." పుట్టుకతోడనే యాపసికందు "నన్నేలయెత్తుకొనవే నాతల్లి దేవకీ వందనంబు" అని యేడ్వదొడగెను. అప్పుడు దేవకీ దేవి "వాళ్లెల్లహీనంబుతో ఈరీతినున్నాను కన్నతండ్రీ—నిన్నెట్లు యెత్తుకొందు నీవాక్కు-నిమిషంబు తాళురన్నా" యని యోదార్చి గంగను ప్రార్థించెను. ఉప్పొంగివచ్చిన గంగలో స్నానమాడి కామధేనువును ప్రార్థించి పాలవానలో తడిసి బాలునికి పాలతో స్నానమాడించెను. తరువాత నా చిట్టి కృష్ణునెత్తుకొని "అద్దాలపై వేసుక ఆబాలచక్కదనమూ చూచెను—" శ్రీకృష్ణుని వర్ణనమత్యద్భుతముగా నున్నది. "వసుదేవపుత్రుడమ్మా ఈబిడ్డ వైకుంఠవాసు డమ్మా—నవనీతచోరుడమ్మా ఈ బిడ్డ నందగోపాలుడమ్మా—సీతాకళత్రుడమ్మా ఈ బిడ్డ శ్రీరామచంద్రుడమ్మా — శిరమునా చింతామణి నా తండ్రినాలుకను

౧ కృష్ణశ్రీగారు. భారతిజూలై ౧౯౫౩

నక్షత్రము—పండ్లను పరుసవేది భుజమందు శంఖుచక్రములుగలవు—వీపునా వింజామరా నాతండ్రి బొడ్డునా పారిజాతం—అరికాళ్ళ తామరములు అన్నియు వున్నవిక నాదుతండ్రి—నీరూపు నీచక్క—నా ఆ బ్రహ్మయెన్నాళ్లు వ్రాసె తండ్రి." ఇది జానపదుల ప్రత్యేకవర్ణనాపద్ధతి. గొప్పవారిని వర్ణించునప్పుడెల్ల నాలుకను నక్షత్రము పండ్లను పరుసవేది, వీపునవింజామరలు తప్పవు. ఇది 'వరాహావతార పదము నను బొబ్బిలిపదమునను కాననగును. ఏడ్చుచున్న శ్రీకృష్ణుని దేవకి

"అల్లదుగో జోగివాడు నా తండ్రి వస్తాడు పవళించరా—
అల్లదుగో పామువచ్చె నాతండ్రి గోపాల పవళించరా——"

యని భయపెట్టెను. కాని సమాధానముగా "జోగిమందులసంచులు యేవేళ నాచంకనుండగాను - జోగేమిజేసునమ్మా నాతల్లి "జోగినన్నెరుగునమ్మా" యనియు "పాములకు రాజు ఐనా శేషుండు పానుపైయుండగాను - పామేమి జేసునమ్మా నాతల్లి భయము నాకేలనమ్మా" యనెను. వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని వ్రేపల్లెకుగొనిపోవుట వంటి కథయంతయు భాగవత సామాన్యమే. వ్రేపల్లెలో నున్న కృష్ణుని జంపుటకు వోయిన పూతన, శకటాసుర, వృషభాసుర భంజనములు కూడ వర్ణింపబడినవి. కృష్ణుని చిలిపిపనులు, గోపికల వస్త్రములను దాచుట వంటి ఘట్టములు మనోహరములు. తమ యిండ్లలో కృష్ణుని కట్టివేసి యశోదతో చెప్పబోయిన గోపికల కచ్చట కృష్ణుడు కనబడ వారుతెల్లబోయి, "సిగ్గుపడిలేచి తాము తమతమ యిండ్లకు వేగవచ్చి - ఇదియేమి ఆశ్చర్యమే చెలులారయిది యేమి చోద్యమికను - కనుపాపలను తీసునే కృష్ణుండు దొంగతనములు జేసునే" యనుచు గుసగుసలు వోయిరి. ఈ పాటను పాడుకొనుచు ప్రతి తల్లియు తన యింటనే శ్రీకృష్ణుడు జన్మించినట్లుప్పొంగి పోవును.

శ్రీశుకుడు పరీక్షిన్మహారాజునకు జెప్పిన శ్రీకృష్ణుని కాళియమర్దన కథ స్త్రీలు *'కాళింగమడుగు'* పాటగా పాడుకొందురు. కాళీయశబ్దము స్త్రీల నోటబడి కాళింగ శబ్దముగా మారినదికాబోలు. కానికృష్ణశతక కారుడుగూడ "మడుగుకు జని కాళింగుని పడగలపై" నని కాళింగశబ్దమే వాడెను. కళింగ అనగా మడుగు లేదా గుండము అను అర్థమున "కళింగలలో ఈదులాడుటకును బోయిరి" అని శ్రీ వల్లూరి జగన్నాథరావుగారి "హాస్యపు పాటలు"లో ప్రయుక్తము.

క. తొఱ్ఱులగాచిన నందుని
కుఱ్ఱని చరితామృతంబు గొనికొని చెవులన్

జుట్టింగ దనివిగగ్లునె
వెట్టులకయినను దలంప విప్రవరేణ్యా. (భాగ.)

యను పద్యమునకు

'అమృతమ్మ దోసిటను హత్తిపోసినను
జుట్టనేరని వట్టి వెట్టివెంగలియా' యను చరణములు పోలికలు. కాళింగ మడుగు వర్ణనమిట్లున్నది. "ఆ మడుగు జలములు నీలమేఘములు, ఆణిముత్యపు చాయ అమలపరాళ్లు, పవడంపు రేవులాపాటిబంది నడీ (?), వజ్రంపు తళుకులా వద్రువ (వట్రువ?) ఇసుకా, చెదరిన కెంపులా సన్నంపు యిసుకా, నీలముల యవి బోలు నిండయిన జలము, పచ్చములతో కాంతి ధవళమై యొప్పు." శ్రీకృష్ణుడు ఆవులపాలు పిదికి ప్రేపల్లెను క్షీరసాగర మొనరించెనట. "ప్రతిబట్టి కృష్ణమ్మ పాలుపితుకగనూ, క్షీరసాగరమాయె రేపల్లెవాడ, గుమ్మునపితుకగా చెదరి యాపాలు, నదులయి పారెను నడిమందలెల్ల". కాళింగ మర్దనోద్దేశముతో శ్రీకృష్ణుడు ఆవుల గాయ బోదునని తల్లినడుగ నామె కాళింగుని మడుగు దరికి బోవలదని భయపెట్టెను. ఆమెను నమ్మించుటకై కపట భయమునటించెడు శ్రీకృష్ణుడు "చెప్పంగ భయమాయె అన్నరో మనకు, పన్నెండు శిరసులా జూచునే పాము, నాలుక గీటుతూ యుండునే పాము, యిక దుష్టతనములూ చేయనెన్నటికీ, పాము చేతికి నన్ను పట్టివ్వకమ్మ, ఇక్కడ కృష్ణుడూ లేడు లేడనుచూ, యేశోద చెప్పు మీసర్పమ్ముతోనూ, తలుపును వేసుకొని దాగి యుండేనూ, అక్కడికి వచ్చునా అమ్మా యాపాము, శిఖదర్శన (?) మందు దాగియుంటేను, అక్కడికివచ్చు నా అమ్మ యాపాము, జమ్మికొమ్మ పట్టుకొని యెక్కినిలుచుందు, అక్కడికి వచ్చునాఅమ్మ యాపామ''నిన యశోద "జమ్మికొమ్మా మనకుయిలవేల్పు గాదా, యెక్కేము యనరాదు మ్రొక్కు శ్రీకృష్ణా" యనెను. మరల శ్రీకృష్ణుడు "గోవర్ధనగిరి కొండెక్కియుందు, అక్కడికివచ్చునా అమ్మ యాపామ''ని భయపడెను. తల్లి యాతని నోదార్చి భయము లేదనెను. తల్లి కనుగప్పి గోవుల గాయవచ్చి కాళింగుని మడుగు దరికేగి కదంబమెక్కి

"చుంచు నున్నగ దువ్వి హారాలు సర్ది
సందటి దండలు యెగసన దోచి
పీతాంబరము విప్పి బిగువుగా జుట్టి
అంకించి ఆమడుగు నడుమనే దుమికె"ను.

శ్రీకృష్ణుడు మడుగులో దూకినంతనే "ఇదిజూచి గోపకులు శ్రీకృష్ణ మమ్మ్మ దిగవిడిచి, ఆమడుగు దుమికితివి న్యాయమా నీకు" అనుచు విలపించిరి. "కరచిన పూరులు మేయజాలకా, అరచి చూచుచునుండె అపుడు గోవూలు" గోవులకు గూడ పరమాత్ముడన్న నంత ప్రీతి. కాళింగుని పడగలపై నెక్కి "కోనాంగి (కోణంగి) గా బల్కె గోవర్ధనూడూ, అరువయి నాలుగూ ఆలాపములూ, గతుల గతులకు నాడె కరుణాకరూలూ, అచ్యుతు లాడినాయట్టి తాండవమూ, ప్రాణాపన్నకుడాయెకాళింగు డంతా" — కాళింగుని భార్యలు శ్రీకృష్ణుని దరిజేరి "మాపతి యెన్ని జన్మంబుల తపసు, చేసెనో మీపాద పద్మములు సోకా, మీపాద పద్మములు శిరసుపై నున్న, అతని పత్నుల మేము అధిక ధన్యుల"మని ప్రార్థించిరి.

"అబల ప్రాయము నాటిదది పెండ్లిగాదు
నీవు చేయుము మాకు నిక్కముగ పెండ్లి" యని బ్రతిమాలిరి. కాళింగుడు కూడ "అవని యెక్కడుగగుగా గొలుచుపాదములు, అహల్య శాపము బాపిన పాదమూలు, బలి శిరమ్మున మోపినట్టి పాదములు, తన శిరస్సుపై నున్న పాద పద్మములు, భమిడి పళ్లెమ్ములో భక్తితోనుంచి" కడిగి పూజించెను. ఇటువంటి చోటులందు మూలమందలి పోలికలు కొన్ని కాననగును.

"శ్రీకృష్ణునిచల్ది"లను పేరుతో రెండు మూడు పాటలు ప్రచారమున నున్నవి. కథమాత్ర మీమూటిలో సమానమేయైనను కొంచెము మార్పులున్నవి. ఒకదానిలో శ్రీకృష్ణకర్ణామృత మందలి శ్లోకములు సందర్భానుసారముగా నిరికించబడినవి. భాగవతములో గోప కుమారులతో చద్దులుగుడువ బుద్ధి పుట్టిన కృష్ణుడు తానై గోపకుమారుల పిలిచినట్లుండ, పాటలో గోపకుమారులకే ఇట్టి బుద్ధిపుట్టి తెల్లవారగనే లేచి తలిదండ్రులతో చెప్పి 'చేకోలలు చేతనపట్టుకవచ్చి' శ్రీకృష్ణుని మేలుకొల్పిరి. మేలుకొల్పులలో దశావతార స్తోత్రములు చేసిరి. యశోదమ్మ కొడుకు కొరకు 'దధిచాలా శాంతివేసీ, మృదువుగా కలిపెను చల్దీ, ఓయమ్మా కలిపెను చల్దీ, ఒప్పా చిక్కములో నుంచీ, మృదువైనా పచ్చళ్లన్నీ, చల్దిపై యుంచెను తల్లీ, వాక్కాయ వద్దీకాయా (?) ఒప్పైన మారేడుకాయా, ఊరీనా అల్లము తోటీ ఉసిరీకాయొప్పుగ నుంచీ, చల్లించిన మిరియాలూ జన్నావుల పెరుగు తోను, అల్లమ్ము ఆవాకాయా అనేకము లుంచెనుతల్లి". తీరుతీరుల యీ చద్దుల పేరు విన్నంత మనకును నోరూరును. కాని

ఏమి లాభము? అనాడు గోపకుమారులమై పుట్టిన ధన్యులమై యుందుము. యశోదమ్మ కృష్ణుని నిట్లాయత్తముచేసినదట. 'తుంరుదువ్వి పాపిటదీసి, గండూ కొప్పు వొప్పుగ ముడిచే, చామంతులు చంపాకమ్ములు చెంగల్వ నడుమా నుంచీ, అతివరులైనా మల్లెలు అనేకా పుష్పములన్నీ" తలలోముడిచి గంధము పూసి మేలైన సొమ్ములుపెట్టి పంపించినది. అడవిలో కృష్ణుకు గోపకులతో కలిసి చల్దులు గుడిచి వేణువు పూరించెను. "హేసాక్షీ భోజనగమనా(?) సావేరి భూపాళమునా, సరసీజా శ్రీరాగమునా, సర్వంబున నాదంబుట్టెను". ఆవేణు నాదము విన్న గోపికలు రాధ మున్నగువారు సుతులను పతులను విడిచి వచ్చిరి. ఇదిచూచి గొల్లలు సమావేశమై కృష్ణు నెదిరింతమనుకొనిరి.కృష్ణమహిమ తెలిసిన యొకగొల్ల "సతినైనా యిచ్చేగాని చావంగ నోపాననెనూ" కాని ఇంకొకడు, "సతినిచ్చిన కష్టముకంటె చచ్చుండుట మేలని పలికెను." సర్వము తెలిసిన గొల్లయొకడు 'మనమెవ్వరు మన సతులెవ్వరు — అచ్యుతుడు మనకందరకూ, ఆత్మబంధుడని పలికెను. ఇది విన్న మనకు 'సాయుజ్యపదవీగలదూ, సంసారభీతి తొలగూ, విష్ణులోకము గలదూ".

బాలకృష్ణలీల అను పాటలో వలువలెత్తుకొనిపోయిన కృష్ణుని కొలనులో నిలిచిన గోపికలు ప్రార్థించుట, తరువాత గోపికలు యశోదతో కృష్ణుని యాగడములు విన్నపము సేయుట అదివిన్న యశోద కృష్ణుని మందలించుట కలదు. శృంగారరస భూయిష్ఠమైన వీ పాటలు. ఒక గోపిక "కంచెలిస్తా కాసులిస్తా, కమ్మనీ పాల్ పెరుగులిస్తా, వంటనొక్క పాటబాడెదరా, చల్ మోహనకృష్ణా, వాదమేల వలువలీయుమురా" యని ప్రార్థింప మరొక గోపిక "నీలాద్రిరేవులోన, నీటుగాను జలకమాడి, నీలోనా లీనమయ్యేదరా, చల్ మొహనకృష్ణా, చేలమిచ్చి ముందు బంపుమురా" యని ప్రార్థించెను, "చల్ మొహనరంగ" పాటవరుస దీనిని చూచి పుట్టినదో లేక దానిని చూచి యిది పుట్టినదో తెలియదు. గోపికలు యశోదతో కృష్ణుని దుడుకు పనుల గురించి చెప్పిన పాటలో "నాయక్కరూపముతో, నాయింటికిని వచ్చి, రేయెల్ల నాతో శయనించి, తిరిగిపోయే వేళను రూపము మార్చి, మాయమైనాడు నేనెట్లు మన్నింతు నీ సుతుని" యని కలదు. రచయిత యెవరో తెలియదు.

శ్రీకాకుళాంధ్రవిష్ణువు భక్తుడగు హరిదాసు రచించిన 'గుమ్మడుపాట' ఆంధ్రదేశమందంతటను ప్రాకిపోయిన గేయము. గుమ్మడనగా సొగసుకాడని

నిఘంటువులనుచున్నవి. ఈ సొగసుకాడు కృష్ణుడో లేక పామో? ఇది ధ్వన్యాను కరణ శబ్దమని నానిశ్చయము. ఒకనాడు యశోదమ్మ పెరుగు తరచుచుండెను.

ఘుమ్మఘుమ్మన పెరుగు తరచగ కోరి విని ప్రార్థించి కృష్ణుడు
అమ్మ వెన్నా యనుచు కవ్వము నణచి పట్టగనూ
నమ్మరా కృష్ణమ్మ పెరుగులో నడుమ గుమ్మడు తిరుగులాడును
నమ్మకున్నను ఘుమ్మఘుమ్మను నాదమిటు వినుమీ ॥కృష్ణాగుమ్మడిడుగో॥

శ్రీకృష్ణుడు భయపడక

"వామహస్తము నణచిపాదము, వసుధ లోపల కాలు యెత్తుక
భూమినదవగ నవయవమ్ములు, బొజ్జ గదలగనూ
కోమలీకంబైన చక్కని గునిసియాడెడి నడుము వంచుక
ప్రేమ లెన్నుచు చేయిచాచెను, పెరుగు తరచగనూ" ఈ వర్ణనమునకు

బొమ్మ గీయవచ్చుననుకొందును. యశోద ఇంకొక మారిట్లు బెదరించెను.

"కాటబోయినవారి పాపడు, కడవ లోపల చెయ్యి ముంచెను
తూటు బొడిచీ కరచె గుమ్మడు తొలగి పోవగనూ
మాటలేటికి విడువు కవ్వము అన్ననీకు వెన్న బెట్టెద
ఏటికి అందున్నగుమ్మడు ఎగిరి కరచెడినీ ॥కృష్ణాగుమ్మడిడుగో॥

కృష్ణుడు భయపడలేదు, సరికదా గుమ్మడిని చూపించుమనెను.

"గుమ్మడేడే గోపిదేవీ, గుమ్మడేడె కన్నతల్లీ
గుమ్మడిని పొడచూపగదవే అమ్మ గోపెమ్మా ॥అమ్మా గుమ్మడేడే॥

ఇంతటితో నూరకుండక నా బాలకృష్ణుడు తానెత్తిన దశావతారములను వర్ణించి ఆయవతారము లందెప్పుడును గుమ్మడిని చూడలేదనియు విననైన లేదనియు చెప్పి తన నోటియందుండెనేమో చూడుమని తల్లికి నోరుతెరచి చూపించెను. బ్రహ్మాండ భాండోదరుడగు

"నందనందను నోటిలోపల నాతిపొడగనె చరాచరంబులు
చంద్రసూర్యులు మొదలుగాగల సకలదేవతలన్."

తనతప్పిదమెరిగిన గోపెమ్మ

"కన్నబలిమిని గుమ్మడంటిని, కరుణ జూడుమి దేవమణి నను
చిరుతతను వెరపించు చందము చేస్తినో తండ్రీ
వెరవ వలెనని గుమ్మడంటిని, వెరచితిని తెరువాకు మాయుము
కరుణతో హరిదాసు నేలిన కాకుళాధీశా" యనివేడుకొనెను.

ఇది చిన్నదైనను చక్కనిపాట. అత్యంత ప్రచారముగాంచినది. మనకుముగ్గురు హరిదాసులు తెలియుచున్నారు. 'తిరుమంత్రపుపాట' రచించిన వాడొక హరిదాసు. అక్కినప్రగడ హరిదాసు 'బాలకృష్ణ లీలలు' రచయిత. 'గుమ్మడు పాట' రచయిత ఇంకొక హరిదాసు. ఈ ముగ్గురు వేర్వేరుకావచ్చును.

పైనున్న గుమ్మడుపాట వంటిదే *'యశోదకొంగపాట'*. గుమ్మడు పాట కిదియో లేదా దీనికదియో యనుకరణములు. *ఘుమ్మఘుమ్మని* యశోదపెరుగు తరచుచుండగా కవ్వముపట్టుకొని కదలనీయని కృష్ణుని *గుమ్మడను* పేరుతో బెదరించినట్లే ఆవులపెయ్యల విడువబోవు యశోద *కొంగుపట్టు*కొని వ్రేలాడుచు అడ్డగించి కదలనీయక తానుకూడ ఆవులకడకు వత్తునని పోరుచేయుకృష్ణుని యశోద, *కొంగపేరుతో* భయపెట్టినది. ఈ రెండు పాటల శీర్షికలును ధ్వన్యను కరణము మీద నాధారపడియున్నవనియే నా యూహము. యథాలాపముగా యశోద నోటినుండి వెలువడిన మాటలివి. ఈ రెండుపాటలకును పెక్కు పోలికలున్నవి. కొంగపేరున భయపెట్టిన యశోదతో శ్రీకృష్ణుడు తానెత్తిన దశావతారము లందా కొంగను చూడ లేదనియు వినను గూడ లేదనియు తన నోటియందా కొంగయుండెనేమో చూడుమని తల్లికి విశ్వరూపము గన బరచుటయు రెండు పాటలందును సమాన విషయములు. నోటిలో సూర్య చంద్రులను బ్రహ్మాండమును జూచిన యశోదమ్మ భయముతో కృష్ణుని ''వెన్నుడా నిన్ను నే కన్న బలిమి, కొంగంటె వెరతువని మరచి పల్కితిగాని, మురవైరి మాయుమీ మ్రొక్కెదను'' అను చోటుల నవియే మాటలున్నవి. గుమ్మడు పాటలో లేని విశేష మిందొకటి కలదు. కృష్ణుని శాంతునిచేసి యశోద జోకొట్టుచుండగా గోపికలు వచ్చి కృష్ణునిపై నిందలు మోపి యశోదను తమతమ యిండ్లయందు దొంగిలించబడిన వెన్న, పెరుగు, పాలకుండలు చూడ రమ్మని తీసికొని పోయిరి. కాని కృష్ణమాయచే నాయా భాండములన్నియు సంపూర్ణములై యుండి వారికి శృంగభంగమగును. తొలుత యశోదమ్మ నిజముగా కృష్ణుడట్టి దొంగపనులు చేసెనేమో యని భయపడెను. కాని ''గొల్లవాడలు దిరుగ కలకుంభములన్ని, కలశలన్నియు నిండె వండి క్షీరములతోను'' ఇంతియకాదు. కలశతో ఒక వనిత, జలము చేబూని, యశోద కాళ్లకడుగుట కివ్వగా, కలశలో నీరంత క్షీరంబులయిపోయి, సిగ్గుపడి యాచేడె శిరసువంచె''ను. ధైర్యముగలిగిన యశోద ''వెన్నదిన్నా గుర్తులు వేళ్ల జూపారమ్మ, పాల్దాగిన

దుత్త లాజాడలేవి, ఏపాలు యేనేయి ఏర్పడక దిన్నాడు, నాకొడుకు ముచ్చెన్న నిచ్చెదను'' (ముచ్చిలిన వెన్న నిచ్చెదనని కాబోలు) అని యడుగ "నీ కొడుకు ముచ్చుగా దచ్యుతుల యోగ్యుడూ, ముచ్చులం మేమని ముగుదలనిరి.'' అచ్యుతులు. కరుణాకరులు అనుమాటలు స్త్రీలపాటల రచయితలు విష్ణువునకిడిన పేరులు.

'గోపికాస్త్రీల జలక్రీడల'ను పాటకూడ బాలగోపాలుని చిలిపిపనులను వర్ణించునట్టిదే. వ్రేపల్లెనున్న గోపకన్య లొకరినొకరు విచారించుకొని మార్గశిర మాసమున నోములు నోచి కామితార్థములు బడయుటకై యమునా తీరము చేరిరి. "పరికింప నందగోపాలునికి కంట, పడకుండ మనమేగి పరిశుద్ధ ముగను, లోస్పర్శ స్పర్శలో (?) స్నానంబుచేసి, యమునతీరము బోయి ఏకాంతమున" నుంద మనుకొన్న వారి జాడ కృష్ణునకెటులో తెలిసినది. కొలను గట్టున తమ కట్టుపుట్టములు విడిచి వారు "చెలగుచు నొకరొకరి చేతులంబట్టి, నవ్వులు నవ్వుచు నొవ్వారి మించి, కొదమ సింగపు పిల్ల ఎదురైనరీతి, పడిపడి జలముల పారజల్లుచును" జలక్రీడలు సల్పుచుండిరి. ''కంధరములు దడియ హృదయము కదలి సిరులు దడియ, చేడెల హృదయము హృదయము దడియగ జలక్రీడలు ఆడుచు నుండి"రట. సిరులా? సరులా? సిరులైనచో మానధనమని సాభిప్రాయమేమో? హృదయము దడియుటయన హృదయార్ద్రిత కలుగుట కాబోలు. ఎంత చక్కనిమాట! కృష్ణుడటుపైపువచ్చి, "అన్నియు తాజూచి యనువైనమూట, తిన్నగా జుట్టుచు తిరుమర్లులేక, కన్నులనెవ్వరు గాన రాకుండ" ఎత్తుకొనిపోయి చెట్టెక్కెను. స్నానములాడి గట్టెక్కి చీరలు కానమి గోపికలకు దుఃఖము అవమానము భయము కలిగెను. తమతమ చీరల గురించి ఒకరితోనొకరు చెప్పుకొని మిడికిరి. ''విలువలేని చీరె కలువ పువ్వులదె, నా మగడదియెంతో ప్రేమతో గొనెనే"యని యొకతెయన ''మల్లె మొగ్గల రవికె మా మామగారు, విలువపెట్టి కొనెను విఖ్యాతిగాగ"నని మరి యొకతె చెప్పుకొనెను. అటునిటు చూడగా వారికి శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాంకము లగుపడినవి. ''ఇందువదన చూడే ముద్దుల కుందరదన చూడే, అందమైన గోవిందు పాదముల నందముతో గనరే''యని జాడలు పట్టుకొని చెట్టుపైనున్న కృష్ణునిజూచి కోపముతో మందలించి సంవాదమునకు దిగిరి.

గోపికలు "ఏమిరా బాలగోపాల యమునలో గొల్లభామలు స్నానమ్ములాడంగ వస్తివి'' యని ప్రశ్నింప

కృష్ణుడు "స్నానంబులాడంగ పూని దానములు చేయుదురని నేను చేరితిని తరుణీ" యని సరసము లారంభించెను.

గోపికలందరు మ్రొక్కినగాని చీరలివ్వనని చిలిపికృష్ణుడు పట్టుబట్టెను. చేయునదిలేక వారంద రొక్కొక్క తీరుగా నా ముడుపు చెల్లించుకొనిరి. సిగ్గుగల గోపిక యొకతి

"అందరూ మ్రొక్కగనూ వొకచెలి యిదియే సందనుచూ
అందర నడుమను అందముతోడుత అందందీ మ్రొక్కెన్."

ఇది చక్కని యుపాయము. కృష్ణుడు ఎవరి చీరెలు వారి కిచ్చెను. చివరన "రామానుజుల పురమూ మాకు నమ్మాళ్లవారి కృపనూ, ప్రేమతోను శఠకోప దాసుడూ చేసిన రామసంకీర్తిన్" యని యుంటచే శఠకోపదాసుడీ పాటను రచించెనని యనుకొనవచ్చును.

గోపికా వస్త్రాపహరణ వృత్తాంతమునకు చక్కని హేతుకల్పనమును త్యాగరాజుగారు తమ "నౌకాభంగ యక్షగానము"న చేసిరి. శ్రీకృష్ణుని చిలిపి తనమున కిట ప్రసక్తిలేదు. త్యాగయ్యగారి కల్పన మిట్లున్నది. శ్రీకృష్ణ డొకప్పుడు తరుణులైన గోపికలతో నౌకావిహారము చేయుచు వారిని పరీక్షింప దలచి నౌక కొక రంధ్రమును కల్పించెను. ఆ రంధ్రమువెంట నీరువచ్చి పడవ మునిగిపోసుండెను. రంధ్రమును గప్పుటకై యెక్కడలేని బట్టలను దానిలో గ్రుక్కుచుండిరి. ఎంతకును అది కప్పబడదయ్యెను. అప్పుడు గోపికలు సిగ్గులు విడిచి తమ కట్టిన పుట్టములు తామే విప్పుకొని శ్రీకృష్ణుని ముందు వివస్త్రలై దేహాత్మ భేదమును మరచిరి.

రుక్మిణీ కల్యాణము భాగవత మందొక కథాఖండము. దాని నతి క్లుప్తముగా సరళమైన భాషలో *"రుక్మిణీ కల్యాణము-బ్రతుకమ్మ పాట"* పేరుతో స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువుగా కొండూరు నారాయణగుప్త వ్రాసెను. ఈతడు తెలంగాణపు కవి.

రుక్మిణీ కల్యాణ కథయే *"చిలుక రాయబార"*మను పాటలో కొంత విపులముగా మరికొన్ని విశేషములతో నతి మనోహరముగా చెప్పబడి యున్నది. మధ్యన అక్కడక్కడ భాగవతమందలి పద్యములును చేర్చబడినవి. ప్రణయ దౌత్యమునకు హంసలకు మరియు చిలుకలకు పెట్టినది పేరు. అనేక

కావ్యములందీ పక్షి దూతల చాకచక్య మనేక విధములుగా నున్నది. ఈ పాటలో రుక్మిణి తన పెంపుడు చిలుకతో తనను పరిణయమాడుటకు శ్రీకృష్ణుని దోడ్కొని రమ్మని పంపెను. తన తండ్రియు మరియు అన్నగారలును తనను శిశుపాలున కిత్తురనియు నెట్లైనా కృష్ణుని త్వరగా ద్వారకనుండి తీసికొనిరమ్మని బుజ్జగించెను. లంచము లిత్తునని యెట్లాశ కొలిపినదో చూడుడు.

"ఆలాగే మమ్మాదిశేషులూ మమ్మాదరించితే
ఘనమైన వజ్రాల యందెలు కాళ్లకు గట్టేనూ
ఎఱ్ఱన్ని ముక్కుకి వెండిభమిడి పొదిగేనూ
పచ్చన్ని రెక్కలకు హెచ్చైన ముత్యాలు గుచ్చేనూ."

రుక్మిణి తనకు శ్రీకృష్ణుని పొందు లభించినచో నా చిలుకకు కలుగు పుణ్య ఫలములనిట్లు దీవించి చెప్పినది. "ఇంకొక్క జన్మాన రాజాధిరాజుల పట్టీవీ, కొడుకూలు కోడళ్లు అల్లుళ్లు ఆడబిడ్డాలూ, మనమాలు సకలసంపదలు కలుగా కోరావే." కాని చిలుక యాశించిన దాసుఖములుకాదు. "అదియేమే ఓ అక్క అందూకు నే నాశిస్తీనా, ఘట్టీగ వైకుంఠపురమందు తన కిల్లూగట్టావే, ఎన్నాడు తన్నెడబాయకూ." ఎంత చక్కనికోరిక కోరినదీ చిలుక! ఎంత స్వామిభక్తి కలది. చిలుక ద్వారకాపురమునకు పోయి శ్రీకృష్ణునితో మాటలాడి రుక్మిణీ వివాహమును ఆమె తండ్రి మరియు నన్నగారల ప్రయత్నముల నెరిగించి కృష్ణు నియ్యకొన జేసి తిరిగివచ్చి శుభవార్తను రుక్మిణి కెరిగించెను. భాగవత మందు బ్రాహ్మణుడొనర్చిన కార్య మీపాటలో చిలుక చేసినది. ఆతరువాత రుక్మిణీకల్యాణ భాగమంతయు భాగవత కథను పోలినట్టిదే.

విరహోత్కంఠితయగు సత్యభామ కృష్ణునకై చూచి చూచి కనుల నీరు గ్రమ్మెను. ఆలస్యముగా వచ్చిన నాథునిపై సత్యభామ యలిగెను. కృష్ణుడామెను బ్రతిమాలెను. ఈ పాటయే "సత్యభామ సరసము". బ్రతిమాలి బ్రతిమాలి చివరకు "పట్టి శిక్షింపుమని అచ్యుతులు బలికె, కొట్టుమని బంగారు కోల చేతికిచ్చె"ను. అప్పుడు సత్యభామ కోపము చల్లారినది. "బంగారపుకోల తాను పారవేసుకొని, అక్కడ నాయింతి అట్టిట్టు నిలిచె, ఎక్కువలు తక్కువలు ఏను ఆడితినో, పట్టుకొని విభునికి పాదాలు వొత్తె"ను.

కోమలతర భావములకును, స్త్రీల హృదయములకును దర్పణము వంటిది "రుక్మిణీదేవి ముచ్చట." దీనికి మూలముతో — భాగవతముతో — నెట్టి

సంబంధమును లేదు. కేవలము స్త్రీల సృష్టియిది. "ఆటకూటంబులోను రుక్మిణీ నాటకపుశాలలోను, పారుజాతపు శయ్యపై రుక్మిణీ పవళించి యొక్క-నాడు, కలికి శ్రీగోపాలుడు రుక్మిణిని కౌగిటను జేర్చుకొనెను." అట్టి సమయమున రాధవచ్చి కృష్ణుని చేయిబట్టి యెటకో తీసికొనిపోయెను. ఏ భార్యలకును, ఏ గోపికలకును లేని యిట్టి స్వాతంత్ర్యము, చనువు రాధ కబ్బినదని రుక్మిణి తన విరహము నొక చెలియతో చెప్పుకొనెను. కృష్ణుడు రాధ వలలో చిక్కు-కొనెను. అందులకొరాధకు చెప్పరాని గర్వము. "వంచినా వంగదమ్మా దానిదగు వయ్యారమేమొకాని, చూచినా చూడదమ్మా దాని కండ్లు మింటనే అంటున్నవి". ఆమె యిట్లగుటకు కృష్ణుకిచ్చిన చనువే కారణము. కృష్ణునికి రాధపై నంత మక్కు-వ యెందులకో? "యేమి జూచి వలచెనే కోమలీ అది యెంత సుందరమ్మా, పాలిండ్లు జూచి వలచె దాని మంచి పలువరుస జూచి వలచె, పలచితే వలచె గాని విభుని తన వశము చేసుక పాయెనూ". తన యెదుటనే కృష్ణుడు రాధకు పరిచర్యలు చేసెనని రుక్మిణికి చెప్పరాని బాధ. "కురులు నున్నగ దువ్వియూ శిరముపై గొప్పగా బెట్టె తురుము, సొగసైన దాని నొసట కస్తూరి సొగచక్క-గ దిద్దెనూ, ఆ మగువ చనుగవలపై ప్రేమతో అలదెనే శ్రీగ్రంధమూ, *కూడివచ్చిన వారికీ ఇంతేని కూటములు కలిగెనమ్మా*". అందరిలోన జవ్వనినని కడు గర్వితురాలైన "సత్యభామ యుండుగానీ అది తమా ఇండ్లకెన్నడు రాదుగా". కూడివచ్చిన రాధ మాత్రము కృష్ణుని లాగికొని పోయినది. అప్పటినుండి ఆమె కన్నులు నీటికుప్పలై కురిసినవట. కృష్ణుడింకొక విధమున గూడ రుక్మిణి నవమానపరచెను. "లక్షవేలూ జేసెడీ తనమెడను పచ్చలా పతకముండె, అచ్యుతుని కంఠమాల తగులుకొని అది చిక్కు-బడి యుండెను, ఆ చిక్కు-దీసి తాను అద్దాని పరుపుపై బెట్టుంటినీ, ఎంత వలపే కోమలీ దాని (రాధ) ముఖము చూచుచు లోలుడాయె, చూచుచును లోలుడయ్యి దాని మెడ వేసెనే ఆ పతకమూ". ఇంత జరిగిన తా నెట్లోర్వగలదు? ఇదిగాకను ఆ పతకము తనది కూడ కాదయ్యెను. "నాదిగాదే పతకము ఆ సత్యభామదే ఆ పతకము, అచ్యుతుని పెండ్లినాడు అల్లునికి అరణమిచ్చిన పతకము". గోరుచుట్టుపై రోకటి పోటనినట్లు "అంతలోనే కోమలి ఆ సత్య అడగబంపెను పతకము". చిక్కు-లోపడిన రుక్మిణి "పతకంబు తీరుగానూ పతకంబు చేయించ ఫేడినాను,

ఎల్లుండి ఈ పాటికి నీ వొచ్చి కొంచబోవె పతకము, అని యిట్లు ఆయింతికి ఈ యింతి ఒప్పుగా చెప్పంపెను" కృష్ణుడు తన నిట్లవమాన పరచుట మొదటిసారి కాదు. ఇదివర కొకమారు సత్యభామ మూలకముగా నవమాన పరచెను. నారదుడు తెచ్చియిచ్చిన పారిజాతమును తనకిచ్చిన కృష్ణుడు, "ఇచ్చి నీలావర్ణుడూ తనలోనె తాను తాపంబందెను, ఆ వేళ అప్పగించి ఆ పారుజాత మే కొంచబోయె, దాని (సత్య) కాళ్లపట్టుకా దాని పెరట వేసెనె చెట్టునూ". పాపమా రుక్మిణి తనకు జరిగిన పరాభవముచే నెంతగా కుమిలిపోయినదో! ఇన్ని బాధలకు తానే కారణమట. రుక్మి మున్నగువారు వలదన్నను తానే చేతులార చేసికొన్న పెండ్లియట తమది. ఆ పెండ్లి ఎవ్వరికిని ఇష్టము లేకుండెనట. "ఇంద్రుడూ మెచ్చడాయె నా తండ్రి చంద్రుడూ మెచ్చడాయె, జారుడికి తెచ్చిచ్చెనే తమతండ్రి చోరుడికి తెచ్చిచ్చెనే, తండ్రేమి చేసెనమ్మా తన్నిచ్చి తానె తెచ్చుకుంటిమీ, రుక్మాంగుడన్నమాట అదియె తారుకాణా లాయెనూ". పాపము ఒకప్పుడా కృష్ణుడు "సరసంబు లాడుచుండు తనతోను సయ్యాట లాడుచుండు, అద్దంబు జూపుచుండు తనకతడు ఆకుమడచీ యిచ్చునూ, కలియ వీవన భక్తితో బంగారు వింజామరలు విసరునూ, నడువ లేదని రుక్మిణీ తన్నతడు చంకపెట్టుక తిరుగునే". అటువంటి కృష్ణుడొక్క-సారి యిట్లుచేసిన పాపమామె హృదయ మెట్లుండును? ఈ పాట రచించినది తెలంగాణపు కవియై యుండును. కొంచబోవు వంటి మాండలిక పదము లిందుకు సాక్ష్యములు.

"రుక్మిణీదేవి సీమంత" మనుపాటలో శ్రీకృష్ణుని దక్షిణ నాయకత్వము స్త్రీల వేనోళ్ల పొగడ్త కెక్కినది. శ్రీకృష్ణుని పట్టమహిషి రుక్మిణి ఆరునెలల గర్భిణి. ఆమెకు సీమంత మొనరింప దేవకీవసుదేవాదులు నిశ్చయించిరి. కాని కృష్ణుడు రుక్మిణీ భవనమునకు రాక అప్పటికి నాలుగైదు నెలలైనదని వసుదేవునికి తెలిసి కోపించెను. వసుదేవుని కోపమునుగన్న పరిచారికలు కృష్ణున కెరిగించి తోడ్తెచ్చుటకై సత్యాభవనమునకు పోయిరి. కాని వారు సత్యకు భయపడి, "స్తంభాల చాటు నిలిచి కనుసంజ్ఞలు చేయుచు" కృష్ణుని పిలిచిరి. కృష్ణు డది కనిపెట్టి సత్యకు భయపడి "భామామణిరో సత్యభామామణిరో వినవే, మన భక్తుడు అక్రూరుడు మనకు విందు లమరించె, ఆరగించి నే అతి శీఘ్రంబున నేనూ" వత్తునని బొంకి

పోయెను. రాకరాక వచ్చిన కొడుకును చూచి తలిదండ్రులు "బాలుడవై తిరిగేవూ గోపాలకుల గూడీ" యని నర్మగర్భముగా మందలించిరి. కృష్ణుడు రుక్మిణి మేడకు పోయెను. గర్భ భరాలస యగు రుక్మిణి నిద్రించుచుండెను. ఆమె ముఖముపై చిరుచెమటల ముత్యాలుండెను."మా స్త్రీలకు ముఖ శృంగారము యెడ ముత్యమ్ములు గలవా, భూషణములు గలవింకా భర్మసరములు గలవూ, స్త్రీలకు ముఖశృంగారము చూడను తానెన్నడునూ" యని దగ్గరకుపోయి చూచి చెమటయని తెలిసికొని "తా గప్పిన బంగారూ శాలువ చెంగున దుడిచే"ను. ఇంతలో సత్యభామ తన చెలులను కృష్ణుడక్రూరునింటికి పోయెనో లేక మరెచ్చటకు పోయెనో చూచిరమ్మని పంపెను. వారు వచ్చి రుక్మిణీ కృష్ణుల సరసములు చాటుగా చూచుచుండిరి. రుక్మిణికి కలపమలదుచు కృష్ణుడు "నీ చేతులు యెరుపేమే" యని ప్రశ్నింప, రుక్మిణి "కస్తురికన్నా యెరుపు కమల నాభా మీకరము"లని పరిహసించెను. కృష్ణుడు మాటమాటలలో తన "పుట్టు పూర్వములు" రుక్మిణి కెరుకపరచి కోరికలేమైన నున్నచో కోరుకొమ్మనెను. ఆమె, "ముందు రామావతారములో మునుపడిగిన కోరికలూ, తమ్ముని యడవుల కిచ్చి చంప బంపితిరి మీరనెనూ". (స్త్రీలపాటలలో రాముడు, కృష్ణుడు, వామనుడు అందరు నొక్కరే. అటులే సీత, రుక్మిణి అలమేలు మంగలును) రుక్మిణీ కృష్ణుల సరసములు చెలికత్తెలు చూచిపోయి సత్యభామకు చెప్పగా నామె దుఃఖించి "మైలవస్త్రముగట్టి మత్సరముతో, పూరింటిలో నొక్క కీలడుగు మంచమున పవళించెను." రుక్మిణీ సీమంతమున కందరు సవతులును గోపికలును వచ్చిపోయిరి గాని సత్య మాత్రము రాదయ్యెను. రుక్మిణి కృష్ణుని సత్యభామ యలుక దీర్చి రమ్మని బ్రతిమాలెను. "సత్రాజిత్తుని పుత్రిక సత్యాంగన యలిగినది, పచ్చల పతకము లిచ్చెద పరమాత్మా" తోడుకొని రండని రుక్మిణి యన "భామామణిరో సత్యభామకు అలుకలు దీరవు, పాషాణము ఆ సత్యాభామామణి కోపము" అని కృష్ణుడనెను. కృష్ణుడు సత్యమేడకు పోయెను. కాని యామె కోపగృహము లోపల తలుపులు వేసికొనెను. కృష్ణుడు పామై దూరి లోనికేగి మరల కృష్ణుడై సత్యభామకు వీవనసేవ చేసెను. అప్పుడామె "ఇందాక లేని వింతా యీవింతా వాసనలూ, వింత వాసనలకు తా ముసుగు తొలగించీ తాచూచే, హరియని తెలిసీ భామా మళ్లీ ముసుగులు బెట్టే" (ఇవిపారిజాతాపహరణ కావ్యపు పోలికలు). కృష్ణుడు బ్రతిమాలగా నామె "అక్రూరుని నగరికి విందులు ఆరగింతుమని వెళ్లీ, మము భ్రాంతింపజేసి వేగ

వనజాక్షి మీరు వెళ్లి, అక్రూరుడె సతియాయెన అతివేగంబున మీ"కని చెప్పిపొమ్మనెను. కృష్ణుడు లోలోపల నొచ్చుకొని, "ముందుగ చెలులకు లంచ మివ్వక నే మోసపోతి" ననుకొనెను. పచ్చలపతకము జూచిన సత్య ప్రసన్న యయ్యెను. కృష్ణుడు వచ్చిన కార్యము మరచి ఇటనే నిలిచిపోయెను. రుక్మిణి ప్రసవించి మన్మథుని గనెను. శ్రీకృష్ణుడు మరల పిలుపు వచ్చునంతవర కిచ్చటనే యుండెను. ఎంత తియ్యనికథ కల్పించి నారీ జానపద గృహిణీమణులు!

"ఉషాస్వప్న"మను పాట చక్కని రచన. ఇది గోపికా స్త్రీల జలక్రీడ లున్నపాట వెంబడి నుంటచే తత్కర్తయగు శఠకోపదాసే దీనిని రచించి యుండునని నా భావము. రెండు రచనములందు కొన్ని పోలికలున్నవి. ఇది యమూల్యమగు పాట. దీనియందున్న ఆటపాటలు వేరొకచో పేర్కొందును. భాగవతమందలి ఉషాపరిణయ గాథకును దీనికిని నెట్టి సంబంధములేదు. ఇందు మూలవిరుద్ధములగు కల్పనము లున్నవి. ఒకనాడుషాకన్యకు మధురస్వప్న మొకటి కలిగెను. ఆమె నిద్రాహారములు మానెను. అలంకరణములు ఆటపాటలు వినోద విలాసములు విడిచెను. తనకు నచ్చిన చెలి (చిత్రరేఖ) భూతము కలలోవచ్చెనా యని యడుగ నామె "అతివరో ఆత్మచోరుడు వచ్చెనే"యనెను. "అనగానె చెలికత్తె అంతయును దెలిసికొని అతివ యింద్రుడు వచ్చెనా" యనెను. "అనగానె కాదమ్మ అమరనాయకునన్న నతి పాపమబ్బు నా"కని ఉషాకన్య సమాధాన మిచ్చెను. ఇటులే శివుడు, బ్రహ్మ, కుబేరుడు, సూర్యుడు, చంద్రు డెవ్వరును కాదన, చెలికత్తె "అంబుజాక్షుడు వచ్చెనా"యని ప్రశ్నించెను. "అనగానె కాదమ్మ అంబుజాక్షునిరూప మమరెనే చాలవర"కనెను.మన్మథుడేమో యనుకొని మరల నడుగ, "ఆ మన్మథుని రూప మమరెనే చాలవరక"నెను. అనిరుద్ధుడాయని ప్రశ్నింప, "అనగానే కాదంచు నౌనంచు బల్కక అతివ శిరమును వంచెను, చేతితో తలయెత్తి చెలికత్తె నవ్వినను సిగ్గుచే తల యెత్తదూ, కాలివ్రేలితోడ నేలనూ వ్రాయుచును కాంత తా తలయెత్తదూ, పయట సవరించుచును పాపటా దిద్దుచును పడతి తా తలయెత్తదూ, మురుగు లొత్తుకొనుచు ముక్కెర దిద్దుచును ముదిత తా తలయెత్తదు, కురులు దిద్దు కొనుచు కొప్పు సవరించుచు తరుణి తా తలయెత్తదు, ముఖముపై చెమ్మటను ముదముతో దుడుచుచు సఖియ తా తలయెత్తదు, రత్నాల హారమును రదనములు గోరుచును (గీరుచును) రమణి తా తలయెత్తదు, రవిక ముడి గిల్లుచును రాయిడి నొవ్వుచును ఉవిద తా తలయెత్తదు." ఇట ఉషాకన్య సిగ్గను సాత్విక

భావములను అత్యంత మనోహరముగా చిత్రించినాడు. చిత్రరేఖ ఉషాకన్య స్వప్న వృత్తాంతము నామె తండ్రియైన బాణాసురున కెరిగింప నాత డనిరుద్ధునకు కూతునిచ్చి పెండ్లిసేయుట కంగీకరించెను. ఇది విచిత్రమైన కల్పన. మూలమునకు పూర్తిగా విరుద్ధము. ఉషానిరుద్ధుల ప్రేమ కారణముగా భాగవతమున యుద్ధము సంభవించినట్లుండ పాటలో రాక్షసరాజు దేవతలతో కయ్యమునకు బదులు వియ్యమునకు సిద్ధపడెను. తండ్రిగా రంగీకరించిన వార్త చిత్రరేఖ మరల ఉషాకన్య కందించుటతో నీ పాట ముగిసినది.

ఇక నేను సేకరించినవి ఒండు రెండు భాగవతమునకు సంబంధించిన పాటల నిట పేర్కొందును. నందగోకుల గోపికాజన మధురభక్తి నత్యుజ్జ్వలముగా చిత్రించునవి "భ్రమరగీతలు." భాగవతమున 'భ్రమరగీతము' దశమస్కంధము పూర్వభాగమున నున్నది. ఉద్ధవుడు శ్రీకృష్ణుడంపగా నందగోకులమునకు వచ్చి విరహార్తులైన యశోదా నందులకు గోపికలకు కృష్ణుని వర్తమానము దెలుపును. గోపికలు తమ విరహము నుద్ధవునితో చెప్పుచుండగా నొక తుమ్మెద వచ్చి బాధింపజొచ్చెను. ఒక గోపిక "హరి తన్నుం బ్రార్థింప బుత్తెంచిన దూతయని కల్పించుకొని యుద్ధవునికి నన్యాపదేశంబై యెలుక నయ్యళితో"౧ నన్నమాటలకు భ్రమరగీతమని పేరువచ్చెను. ఈ భ్రమరగీతము నాధారముగాగొని యెందరు భ్రమరగీతలు పాడిరో తెలియదు. "భ్రమరగీతలని ధవళాచలపు ప్రతివాది భయంకర వేదాంతాచార్యులు రచించిన పాట ఎనిమిది కిటతక అవృత్తాల పాదాలతో నడిచేది ఉంది." అని కృష్ణశ్రీగారు వ్రాసియున్నారు.౨ ఆ భ్రమరగీతము లందలి విశేషములను వారందు చర్చించియున్నారు. నేను సేకరించిన 'భ్రమరగీత' లకు కృతికర్త కోనప్ప; కృతిభర్త నీలాద్రి నాయకుడు. ఈ నీలాద్రిరాజు కూచిమంచి జగ్గకవిచే తిట్లు తిన్నవాడు కాదు; నీలాద్రియను ప్రదేశమునమన్న దైవము. ఆరంభమున నిట్లున్నది.

శ్రీ జగన్నాయికులను చిత్తకమలమందు నిలిపి
రాజసముగ పఠనజేతు భ్రమర గీతలూ
అమల నీలాద్రిపతిని ఆత్మ కమలమందు నిలిపి
విమలముగను సన్నుతింతు భ్రమరగీతలూ.

---

౧. భాగవతము దశమస్కంధము పూర్వభాగము ప. ౧౪౩౪ పుట. ౩౦౪.

౨. భారతి సంచిక ౯. సంపుటము ౩౦.

అంతమున నిట్లున్నది

నీలాద్రి నాయకులకు నిఖిల భ్రమరగీత లనగ
మేలు రత్నహారములను మురిసి యిచ్చిరీ
వెలయ కోనప్ప హృదయ నీలమందు నిఖిల చరిత
నిలయుడుండి పలుక జేసె భ్రమర గీతలూ
పాహి నీలాద్రినాథ పాహి శివసురేంద్ర చరిత
పాహి దీననిఖిల మాంపాహి రాఘవా

నీలాద్రి యనగా నీలాచలము. అది జగన్నాథ క్షేత్రము. కోనప్ప జగన్నాథ భక్తుడై యుండును. ఈ పాట భాగవతమందలి భ్రమర గీతమునకు సన్నిహితముగా నున్నది. ఇది చాల పెద్దపాట. ఫుల్‌స్కేపు సైజులో సుమారు ౩౦ పుటలున్నది. పూర్తిగా వ్రాసికొంటిని.౧ శ్రీకృష్ణు డుద్ధవునితో గోపికలగూర్చి,

"నన్ను స్వామి ప్రియుడననుచు నన్ను ఆత్మసర్వమనుచు
నన్ను నమ్మియుంద్రు గోపనాథ ఉద్ధవా
నన్ను నమ్మి లోకసుఖములన్ని విడిచి లజ్జవిడిచి
ఉన్నస్థితిని మరచి మగువలుందు రుద్ధవా
దినము నన్ను జూచి కాని దివ్యభూషణమ్ము లిడరు
అలర నా హొత్తెకాని అన్నము వల్లరూ
మరియు నాకు దాచికాని మంచిగంధ మలదు కోరు
విరులు నన్నుజూచికాని వేడ్క ముడవరూ
వినుము నన్ను జూచికాని వింత చీరె కట్టుకొనరు
పెరచి సతులు విడెపు రుచులు ఇచ్ఛగించరూ
తలచినపుడు నన్నెగాని తలువ రన్యవార్తలెపుడు
తలపులోన నన్నెకాని తలువ రితరులా
పలికినపుడు నన్నెకాని పలుక రన్యవార్త లెపుడు
పలుకులోన నన్నెకాని పలుకరితరులా'' యని చెప్పెను. ఆ గోపికలు

కృష్ణునితో చింతాకంత యెడముగూడ సహింప నేరరట.

"*అలర కలిసినపుడు హార మడ్డమైతె దూరమనుచు*" నుండిరట. అట్టి వారెట్లు తన విరహమును భరించుచుండిరో యని కరుణామయుడగు కృష్ణుడు మధుర

---

౧ నా మిత్రులు శ్రీ సురమౌళిగారి ద్వారమున నేనీ పాటను సేకరించితిని. ఇది వినిపించిన దొక వృద్ధ బ్రాహ్మణి. పేరు చొప్పకట్ల రాజలక్ష్మమ్మ. కరీంనగరు మండలమున వేములవాడ యను బ్రాహ్మణాగ్రహారము కలదు. ఆ యూరనున్న ప్రతి బ్రాహ్మణి యొక పాటలపుట్ట.

నుండి యుద్ధవుని ప్రేపల్లెకంపెను. బయలుదేరుటకు తనకెంత సన్నాహము వలయునో యంతటి సన్నాహమే యుద్ధవున కేర్పరచెను. ఉద్ధవుడు రథమెక్కి "గుంపు మామిళ్ల ఎనను గుప్త (త్త) మైన పనస వనము, తాకపందిళ్లు జంబీర వనములూ, పేడుకైన వెలగ వనము కూర నేరేడు వనము, గంగరేణు పండ్ల వనము గణిత మొప్పగా, నారికేళ వనములూ, నారింజ వన ములూ, దాళిమ్మవనము, ఖర్జూరవనములూ....." దాటి గోధూళి సమయమునకు గోకులము చేరబోయెను. పాలుపితుకు గోపికలు రామకృష్ణు వేడ్కలు పాడు చుండిరి. "అడుగు కడుగు కుద్ధవుండు అడుగుకొనుచు నందునిల్లు" ముందు నకు సాగి నందునిల్లు చేరుకొనెను. నందుడాతని గౌగలించి గౌరవించి లోనికి గొనిపోయెను. "రంగుమీరినట్టి మంచి బంగారు గోపురములో, రత్నచావళ్ల మంచి ముత్యపరుగులూ, రామకృష్ణులు నడచినట్టి రాజమార్గములుజూచి, పూని యుద్ధవుడు హర్షమొందినడచెనూ". ఉద్ధవుని యడుగులకు మడుగులొత్తి యతిథి సత్కారములుచేసిరి.

హరినిగాను మదిని దలచి అర్ఘ్యపాద్య విధులుజేసి
సరస భక్ష్యాన్నములను సౌఖ్యపదవినా
అచ్చ నావుల పెరుగుదెచ్చి కొంతి నిమ్మకాయ గలిపి
ఒనర యేశోదదేవి వడ్డించెనూ"

ఈ చరణములు,

శా. ఆ పుణ్యాత్ముని గౌగిలించుకొని నందాభీరు డానందియై
మాపాలింటికి గృష్ణుడీతడనుచున్ మన్నించి పూజించి వాం
ఛాపూర్ణంబుగ మంజులాన్నమిడి మార్గాయాసముం బాపి స
ల్లాపోత్సాహముతోడ నిట్లనియె సంలక్షించి మోదంబునన్.౧

అను పద్యమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును.

ఆతరువాత యశోదానందులు కృష్ణుని గురించి తమ పూర్వస్మృతులు, అనుభవము, మహిమలు, దుష్టశిక్షణము, శిష్టరక్షణము, మున్నగునవి జ్ఞాపకము చేసికొని బాధపడిరి. యశోద,

"హరీ పవ్వళించి నట్టి అట్టె పత్నాలతొట్టె
చూచి నేను మదిని వెతను పొందుచుంటినీ" యనెను.

---

౧ భాగవతము ౨వ భాగము. పుట ౩౦౧

అంతియకాదు. అప్పుడు,

"వనిత కుచములందు పాలు వచ్చి వరదలై పారెను
మరియు కన్నులందు జలము తరము కురిసెనూ"

ఉద్ధవుడామె ప్రేమ కలరి శ్రీకృష్ణ తత్త్వము నుపదేశించెను.

" అరయ కాష్ఠమందు ఎపుడు అగ్నియుండురీతి హరీ
వరుస జగమునందు జ్యోతివలెనె వెలుగునూ" ఇటులచెప్పి

" మనోవాక్కాయములను మరువకెపుడు హరిని దలచి
తనియు భాగ్యమబ్బె మీరు ధన్యులైతిగీ" అని కొనియాడెను.

ఆరాత్రి యట గడచెను. తెల్లవారుజామున గోపికలు కవ్వపుచప్పుడు శ్రుతిగా శ్రీకృష్ణుని విరహమును పాడుచుండగా మేల్కాంచెను. గోపికలు విరహముచే శ్రీకృష్ణు నిటులుపాలంభించుచుండిరి.

"పరగ తుమ్మెద పూల మమత తరచు తేనె దొరకుదనుక
అరయ జారస్త్రీల మమత అర్థప్రేమకై
మరియు రాజు ప్రజల మమత మంచికార్య మయిన దనుక
పరగ పక్షి మమత పండ్లు దొరికె దనుకనూ
యాచకునికి ప్రభువు మమత అచట ధనము దొరికె దనుక
కాను వర్ణములకు ? స్త్రీలు ధనము గృహముకూ
అనుచు వారివలెనె శౌరి కపట మాయదలచిరీ'' కాని వెంటనే దుఃఖ

నిమగ్నలైరి.

"అంత నొక్క భ్రమర మచట అలర ధ్వనులు పాడగానె
సంతోషించి చూసిరి గోపసతులు మూకలై
ఆద్య డుద్ధవుండు వినగ హరికి దూతగాను తెలిసి
తరుణు లెల్ల తుమ్మెదజూచి వరుస బల్కిరీ
మధుప మా హితవునికిని మక్కువ వాదౌటవలన
మధుర ధ్వనులచేత ముట్టకు మా పదములన్
భ్రమర మా పాదయుగము పట్టరాకు విడువుమింక
కమలనాభు దూతవగుటకంటె జాలునే."

భ్రమరమును సంబోధించి కృష్ణుని, ప్రస్తుత మాతడు తమను విడచిపోయి రాచ నగరులం దనుభవించు సుఖములను ఏకరువు పెట్టిరి.

" కనక రత్నమయపు టిండ్లు కావు మాయిండ్లు హరికి
ఘనులు రాజులుండేటి నగరుకాదు మా గోకులం

"శృంగార వనము గాదు భృంగ మా వనము హరికి
పొంగు గజతురంగములుగావు పొసగు గోపులూ
అందమైన స్త్రీలుగారు హరికి గోపసతులు మధుప
మునుపటి సతులకంటె కొత్తలు మోహమెక్కువ ''

చివరకు హృదయమాపుకొన లేక,

" ఎన్నడు హరియిటకు వచ్చు ఇంతుల దుఃఖమెన్నడణచు
ఉన్నమాట జెప్పవయ్య ఒనర ఉద్ధవా ''

యని ప్రతిమాలిరి. అప్పుడుద్ధవుడు కృష్ణుడు గోపికలకు చెప్పిన వాక్యములిట్లు వల్లెవేసెను.

వినగబడ్డ క్రియలు నేను వినికినేను నిశ్చయముగ
వినుచు నున్నవాడ నేను ఇంతులారయుడీ
పలుకబడ్డ క్రియలు నేను పలుకు నేను సత్యముగను
పలుకు చున్నవాడ నేను భామలరయుడీ ''

సర్వము తానె కావున గోపికలకు శ్రీకృష్ణ విరహముండబోదని దీని భావము. దీనినే

సీ. ఎల్ల కార్యములకు నేను ప్రధాన కారణముగావున మీకు రమణులార
కలుగదు మద్వియోగము చరాచర రూపములలో మహాభూతములు వసించు "

నని పోతన చెప్పెను. ఇంకను,

" పతులు దూరముండుటకును సతులప్రేమ అధికమౌను
పతులు చేరువైతె సతులభ్రాంతి దక్కువ
మీకు నాయందు భక్తి మిక్కిలుండవలసె నింక
జోకతోని దూరమైతి సొంపుమీరగా " ననిపలికెను.

ఈ చరణములు,

మ. "చెలువల్ దవ్వులనున్న వల్లభులపై జిత్తంబులంగూర్తురు
తక్కలికం జేరువ వారికంటె నదియుంగా నెప్పుడున్నన్ను మీ
రలు చింతించుచు నుండగోరి యిటుదూరస్థత్వముం బొందితిన్
దలఁకం బోలదునన్నుఁ గూడెదరు నిత్యధ్యాన పారీణలై '' యను

పోతనగారి పద్యమునకనుకృతులు. ఉద్ధవుడచట కొన్నిదినములు గడపెను.

గోపికలు ఉద్ధవునకు కృష్ణునకును కానుకలిచ్చి సాగనంపుచు కృష్ణునొక మారు రమ్మనుమని కోరిరి. ఉద్ధవుడు తిరిగివచ్చి కృష్ణునకు గోపికల కోరిక

నెరిగించి వారి భక్తికి ముగ్ధుడై తానాగోకులమందు తృణమై పుట్టకపోయితిని గదా యని విచారించెను. ఎందుకనగ భగవద్భక్తులైన "ఒనర సతుల పాదధూళి తనకు సోకునూ". ఈ పాటయంతయు మధుర భావములతో తొణకు చున్నది.

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి సహాయమున సన్యాసిరాజు రచించిన "కుచేలోపాఖ్యాన" మను ముప్పదియైదు ఖండముల దీర్ఘగేయమొకటి సేకరించితిని. ఇదికూడ భాగవతమందలి కుచేలోపాఖ్యానమును చూచి వ్రాయబడినట్లున్నది. కృష్ణుని సెలవంది కుచేలుడు స్వగ్రామమునకు తిరిగి పోవుచు ఇటులను కొనెను. "ఏమయ్యాశౌరీ నీకేమిచ్చెననిన మాయింతితో నేమందునూ, తెచ్చెదను యింకేమొ యనుచు చూచునూ, శ్రీకృష్ణుడయయో వృథాచేసెనూ, పోనీ సర్వకామిత ఫలప్రదాయిని గాంచితినీ, భాషించితిని, నాకేమి కొరతయటంచు పల్లియకేగి గాంచె హరి ప్రభావము". కొంత కీర్తనము కొంత దరువు బలిసినవీగేయమున.

ఇ త ర ము లు

ఇంతవరకు పరిశీలించినవి కొద్దిగనో గొప్పగనో రామాయణ, భారత, భాగవతములకు సంబంధించిన గేయములు. ఇక నితర పురాణములకు కావ్యములకు సంబంధించిన గేయములగూర్చి విచారింతును. ఏపురాణము నుండియో మరే కావ్యము నుండియో ఇతివృత్తము తీసికొని పాడబడుచున్న పాటలున్నవి. వీనినన్నింటిని అనగా పురాణమునకొక్కటి తీసుకొన్నను ఈ పౌరాణిక జానపద గేయ ప్రకరణము మరింత పెరిగి పోవును. కావున కేవలమత్యంత ప్రచారమందున్న గేయములనే కొన్నింటిని పేర్కొందును. సత్యవాదిత్వమునకు ఆడితప్పని తనమునకు మనము మొదట చెప్పుకొను పేరు హరిశ్చంద్రుడు. సత్య హరిశ్చంద్రుడని యాతనికి సార్థకనామము. ఇదిమన భాషయందొక జాతీయముగా పరిణమించిన మాట. వేదమందలి హరిశ్చంద్ర కథకును పురాణము నందలి హరిశ్చంద్ర కథకును భేదముండుట సర్వజనవిదితము. పురాణమునందున్న కథయే కావ్యకారు లాధారముగా గొని పెక్కుకావ్యములు దేశభాషలందు మలచుకొనిరి. ఈ పురాణ కథయే ప్రజాసామాన్యమున ప్రచారమందున్నది. వేద హరిశ్చంద్ర మందరకు సరిగాతెలియదు. అది సత్యహరిశ్చంద్రముకూడ కాదేమో! సత్యహరిశ్చంద్రకథ మార్కండేయ పురాణమున నున్నది. దాని నాధారముగా గొని పెక్కురు కవులు కావ్యములు రచించిరి. నాటకములను వ్రాసిరి.

అనాటకముల ననుసరణ చెర్విరాల భాగయ్య యను తెలంగాణా జానపద కవి సత్యహరిశ్చంద్ర - బ్రతుకమ్మపాటను స్త్రీలు పాడుకొనుటకై వ్రాసెను. సత్యహరిశ్చంద్ర కథ ప్రసిద్ధమైనది. ఆంధ్రదేశమున నాదాలగోపాల మాకథ నెరుగుదురు. కనుక నిట కథపేర్కొనుట యనవసరము. మార్కండేయ పురాణాంతర్గత హరిశ్చంద్ర కథకును నాటక హరిశ్చంద్రమునకును కొంతభేదమున్నది. హరిశ్చంద్రుడు వేటకు బోయినచోట విశ్వామిత్రునకు రాజ్యమిచ్చినట్లు మార్కండేయ పురాణమున నున్నది. కాని నాటకమున తద్భిన్నముగా నున్నది. పాటలోకూడ నంతియ. మాతంగ కన్యకల వృత్తాంతము పురాణమందులేదు. కాని జన సామాన్యమున నీవృత్తాంతము ప్రబలినది. ఈ పాట,

శ్రీకరంబై యొప్పు ఉయ్యాలో శ్రీ అయోధ్యాపురము ఉయ్యాలో
ఆపురంబెన్నగా " ఆదిశేషుని తరమె ''

అని అయోధ్యాపుర వర్ణనముతో నారంభమై సరళ భాషలో సాగిపోయినది. పైన పేర్కొన్న రెండు విశేషములుతప్ప ఇతరము లేమియు లేవు. పాట యంతయు కథా ప్రధానముగా చక చక నడచిపోయినది. దీనిని ప్రచురించినది కొండా శంకరయ్య.

పైకథనే 'చంద్రమతీదేవి-బ్రతుకమ్మపాట'గా నరసింహమూర్తియను నాతడు వ్రాసెను. ఈ పాటలో గమనింపదగినవి రెండు విషయములు. పైపాటయందు వలె నింద్రసభలో జరిగిన వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర సంవాద మీ పాటలో లేదు. ఇంకొక విషయమేమన చంద్రమతిపై చౌర్యనిందకు మారుగా హత్యానేరము మోపబడియున్నది. ఇంతియ భేదము. (కొండా శంకరయ్య ౧౯౫౧)

సమస్త భువనములకు సృష్టి స్థితి లయ కర్తలైన త్రిమూర్తులను పసిబాలురుగా జేసి బ్రహ్మాండముల సన్నింటి నిద్రపుచ్చుటకు జోలలు పాడినది పరమ పతివ్రత యనసూయాదేవి; అత్రిముని యర్ధాంగి. స్త్రీలోకమునకామె యారాధ్యమూర్తి, శిరోభూషణము. ఆయమ గాథను 'అనసూయాదేవి - బ్రతుకమ్మ పాట'గా రచించినది బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి. (పబ్లిషరు. చందా నారాయణ ౧౯౫౧) అనసూయ సేవల కలరి యత్రిమహాముని యామె నేదేని వరమడుగుమన "పసుపు కుంకుమ చాలు" ననెను. ఒకనాడు త్రిమూర్తులు మేరు పర్వతము జూడబోవుచుండిరి. అత్రి యాశ్రమము మీదుగా బోవునపుడు వారి వాహనములు కదలవయ్యెను. అందుకు కారణము

ఆ పతివ్రత మహిమ ఉయ్యాలో అగ్నిజ్వాలలయటుల ఉయ్యాలో
మిన్నువరకును ప్రాకి ,, మీ వాహనంబులను ,,
అరికట్ట జేసినవి ,, యని నారదుడు చెప్పె ,,

త్రిమూర్తులామెను పరీక్షింపగోర నారదుడింతకుమున్నె ఇనుపగుగ్గిళ్లు చేసిపెట్టి తనకు అనసూయ యొనర్చిన శృంగభంగమును నివేదించి వలదనెను. కాని త్రిమూర్తులు వినక బ్రాహ్మణ వేషమున నామెయింటి కతిథులై పోయిరి. భోజనసమయమున వారామెను "వస్త్రవిహీనవై, వడ్డించు భోజనము" అని కోరిరి. ఆ ప్రతివ్రత పంచాక్షరీ మంత్రమును పఠించి భర్తను ధ్యానించి వారిపై ఉదకసేచన మొనర్చెను. ఇంకేమున్నది! వారు చంటిబిడ్డలైరి. బ్రహ్మాండ భాండోదరు లనసూయ యింట పారాడుచుండిరి. భర్తకీ వృత్తాంతము జెప్పి యామె వారిని పెంచు చుండెను. త్రిమూర్తుల భార్యల కిది తెలిసి వారువచ్చి అనసూయను పతిభిక్ష వేడిరి. అప్పుడామె,

స్త్రీల నవమానింప ఉయ్యాలో చిత్తమున దలపోసి ఉయ్యాలో
కపట స్వభావాన " కాంతలను చెరపగా "
తలచగా తగునమ్మ " దండి వారైనాను "

అని మందలించెను. ఈకథకీ చరణము లాయువుపట్టులు. ఉపదేశకములు. వారి ప్రార్థనపై బాలుర త్రిమూర్తులజేసెను. త్రిమూర్తులు వరము గోరుమన నామె మీరు మాయింట పసిపాపలై యుండుడనెను. వారు తమ మువ్వురి యంశములను చేర్చి దత్తాత్రేయుడుగా అనసూయ గర్భమున జన్మించిరి.

ఈ కథనే వస్తువుగా గొని వెంకటనారాయణకవి "*దత్తాత్రేయ జనన*" మను పదునేడు ఖండముల గేయమొకటి రచించెను. *ఇది యింకను ముద్రింప బడలేదు.* శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి సహాయమున దీనిని నేను సేకరించితిని. "దానవరేణ్యులు తగు భక్తితో వినుడి దత్తాత్రేయుల చరితము" అను పల్లవితో నారంభమైనదీ గేయము. ఇది కవి వాక్యము. పదునైదవ చరణమున దత్తాత్రేయ జనన మిట్లు చెప్పబడినది.

హరివంశమున నీ వరుడు దుర్వాసు డత్రికి జన్మించెను
సరసిజ భువన వంశమున సుధాకరు డిరువంది జన్మించినాము
మేమీ చరితాము మార్గశిర శుద్ధచతుర్దశి....లగ్నము
నందున పరగ దత్తాత్రేయు లత్రికి బాగుగా జన్మించె సుతుడై

"గోవుపాట" నెవరు వ్రాసిరో తెలియదు. ఇది కరుణారస పూరితము. సత్యసంధత, ధర్మభీతి, పశువులనుండి మానవుడు నేర్చుకొనవలసినదిగా నుద్బోధించు గేయమిది. ఈ పాట అనంతామాత్యుని (౧౪౩౫) భోజరాజీయ మందలి గోవ్యాఘ్ర సంవాదకథ కనుకృతి. భోజరాజీయమున నీ కథ మిక్కిలి రసవంతముగా ననేక ఉపకథలతో పెద్దదిగా నున్నది. పదకర్త దీనినే క్లుప్తపరచినట్లున్నది. సంస్కృతమందలి భోజ చరితమునకు కొమ్మలు పెరిగి తెలుగులో భోజరాజీయమైనట్లున్నది. సంస్కృత మూలమున లేని విషయములాంధ్ర భోజ రాజీయమందు పెక్కులున్నవి.

క॥ సూత్రకథ భోజరాజ చ
రిత్రమ యానడుమ ధర్మరీతుల్ నీతుల్
చిత్రకథలై తలిర్పగ
శ్రోత్రసుఖముగా నొనర్ప జొప్పడియుండున్.౧

అని కర్తయే స్వయముగా చెప్పియున్నాడు. కనుక నీ గోవ్యాఘ్ర సంవాద కథ కూడ మూలభిన్న మైనదై యుండును. ఈ కథ కన్నడమున గూడ కలదట. తెలుగువారినుండి కన్నడిగలు గైకొనిరో లేదా కన్నడిగల నుండి తెలుగువారు చేపట్టిరో తెలియదు. భోజరాజీయమున నీ గోవొక విప్రునిదిగా చెప్పబడి యుండ, పాటలో శ్రీకృష్ణుని గోవుగా వర్ణింపబడినది. శ్రీకృష్ణుడొకనాడు తూరుపు గుట్టలవైపు తన యాలమందను దోలుకొని పోయెను. అతడు "పెద్ద కొలపు యావులార పేరుపడ్డా మందలారా, కపిల యావు దూడలార కర్రి యావు దూడరావె, తెల్ల యావుదూడ రావె, బొల్లియావు దూడ రావె, కామధేనువ కల్పతరువా, శ్రీలక్ష్మి పేరిందేవి అన్నపూర్ణ విశాలాక్షీ, తెల్లమచ్చ గోవు రావె, నల్లమచ్చ గోవురావె, చిన్న యావుదూడ రావె" యని పేరు పేరున పిల్చి పాలుపితికి గోపాలకుల కిచ్చి పంపెను. ఆవులు మేయుచు కొండకోనలకు పోయెను. ఇంతలో నొక పెద్దపులి గాండ్రు గాండ్రుమని పైబడవచ్చెను. ఆవుల మందనుండి యొక యెల్లావు వచ్చి పులి ముందు నిలిచెను. తక్కినవి కొన్ని వెనుక నిలిచెను. మరికొన్ని వెనుక వెనుక జారిపోయెను. ఎల్లావునకును వ్యాఘ్రమునకును సంవాదము జరిగినది. తనను దినుటకు సిద్ధపడిన పులితో నా గోవు, "మూడు దినముల క్రింద నేను. కవల దూడల కన్నదానను, నన్ను పెంచిన దాతలెల్లా, పాలు పితికి యుండగాను రెండు

౧ భోజరాజీయము—అనంతామాత్యుడు.

దూడలు బెంచుచుంటిని, నాదు రాకకు దూడలెల్లా, యెదురుచూచు బెంగతోను, శలవుయిచ్చిన పాలు యిచ్చి, మళ్లివచ్చి నీదు యాకలి తీర్తు"నని పలికెను. గోవు మాటలు పులి నమ్మదయ్యెను. ఎట్లు నమ్మగలదు? ఎవరైన తన చావు గోరి మృత్యుముఖమున ప్రవేశింతురా? కాని సత్యము, ధర్మము మూర్తీభ వించిన గోవట్టిదికాదు. గోవు సకల దేవతలపై, పుట్టినింటిపై, మెట్టినింటిపై ఆనలుంచి తప్పక తిరిగివత్తునని బాసలుచేసెను. అది యేమి మహిమయో కాని వ్యాఘ్రరాజు మనసు కరగిపోయెను. పాలిచ్చి తిరిగి రమ్మని విడిచిపెట్టెను. సంతోషముతో పొంగులు పారుచు పుత్రవాత్సల్యము పాలచేపులై ధారలు గురియ ఆవు ఇంటికి వచ్చి బిడ్డలకు కడుపార పాలు గుడిపి వానికి బుద్ధులు గరపెను. "బుద్ధికలిగి మసలుచుండుడి, పచ్చిచేనులో మేయబోక, పొదల చాటున మేయ బోక, పులులనోటి కందబోక, ఇండ్లలోన తిరుగబోక, కర్రదెబ్బలు తినకమీరు, కాపువాడు మేపబోవు, బీళ్లయందు నిలిచి కసవు, కడుపు నిండ దినుచు మీరు, దొడ్డికొచ్చి నిద్రజెందుడి"— బిడ్డలకీ విధముగా జెప్పి యా గోవు తన తోటి యావుల పేరు పేరున బిలిచి, "నాదు కొడుకుల చూచి మీరు, ముందుకొచ్చిన పొడుపబోక, వెనుక కొచ్చిన తన్నబోక, మందచేర్చుక బుద్ధిగరపుడి, నాదు కొడుకుల దయను జూడుడి"యని ప్రార్థించినది. ఈ ఘట్ట మత్యంత కరుణా పూరితము. ఆవు తన తోటివారి సెలవంది పెద్దపులి చెంతకు తిరిగి పోయెను. అచ్చట పులి కనపడలేదు. గోవు బిగ్గరగా పులిని పిలిచినది. పులి గోడుగోడున ఏడ్చుచు వచ్చినది. గోవు కాళ్లపై బడి దాని సత్యసంధతను కొనియాడి ప్రాణములు విడిచినది. హింసపై యహింస గెలిచినది. క్రూరమైన వ్యాఘ్ర మంత శాంతస్వరూపిణి యగుట ఈ కథయందలి పాఠము. త్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై గోవును దీవించి, "నీవు యున్నా గ్రామమందు, పంటలెల్ల పూర్తిగాను, నెలకు మూడు వర్షమూలు, సకల జనులు సుఖమునొందే"రని దీవించిపోయిరి. గోవు తన బిడ్డలకడకు తిరిగిపోయెను. ఎంత యద్భుత మైనదీ కథ. ఇది 'తకిటకిటతక' యని యేడుమాత్రల యా వృత్తములతో సాగిన గేయము.

ఇంకొక్క మధురగేయమును గూర్చి ముచ్చటించి ఈ ప్రకరణము నింతటితో ముగింతును. నారదుని కలహప్రియత్వము దేవతలకు గూడ సమస్యయే. అతని మూలమున శ్రీకృష్ణునింట జగడములు పుట్టి చివరకు

స్వర్గమునుండి పారిజాతవృక్షమే భూలోకమునకు దిగిరావలసివచ్చెను. ఈకథ హరివంశమందున్నది. దీని నాధారముగా గొని ముక్కు తిమ్మయగారు ముద్దుపలుకులతో పారిజాతాపహరణ కావ్యమును సంతరించిరి. కొలది మార్పులతో నీకథ నెవరో "పారుజాత పల్లవి"గా స్త్రీలు పాడుట కనువుగా వ్రాసిరి. రచయిత అటు హరివంశమును ఇటు పారిజాతాపహరణమును చదువుకొని సొంత కల్పనలతో చక్కని కథాగేయముగా మలచినాడు. స్త్రీల సహజ మనోభావము లిందు మృదువుగా పొదుగబడినవి. "శ్రీకృష్ణుండొకనాడూ శృంగారా హారుండై, శ్రీకాంతామణి నగరుకు వచ్చెను వెలుపము తోడుతనూ" రుక్మిణీ కృష్ణు లేకాంతముననుండ నటకు నారదుడు వచ్చి సత్కారములు బడసెను. తరువాత, "కుచ్చితుడై నారదుడూ, కృష్ణునికొక కానుకగానూ" పారిజాతము నొక చిగురాకున పొదివి యిచ్చెను. కృష్ణుడది చేరువనున్న రుక్మిణికిచ్చెను. ఆమె దాని తలధరించెను. వెంటనే, "తళుకుబెళుకులూ వకవింతా మేలుగ నిలువులు మెక్కె, అరుదుగ కోమలి వదలికి వక వన్నధికమయ్యె తోచె"ను. "మగమీలనగజాలు తెగ గీలుకొను వాలుకనుగవ కొకవింత కాంతి యొదవె" నన్న ముక్కుతిమ్మన పద్యభావమున కిది దగ్గరగానున్నది.[౧] నారదుడా పారిజాత ప్రసూన మాహాత్మ్య మిట్లు చెప్పెను. "శుకవాణీ ఈ పువ్వాచోద్యం అకలంకముగా వినుమీ, వికసించుండును వాడదు యెన్నడు విరివాసన జెడదూ". ఈ చరణములు

క॥ పరిమళము వెడదు వాడదు, పరువము దప్పదు పరాగ భరభరితంబై
నిరతము జగదేక మనో, హరమగు నీ కుసుమరాజ మంబుజవదనా.[౨]

అను పద్యభావమును వెల్లడించును. ఇచ్చట జరిగెడు వృత్తాంతమంతయు సత్యభామ చెలులు చూచిపోయి యామెతోచెప్పిరి. ఇంకేమున్నది. సత్య తోక ద్రొక్కిన త్రాచయ్యెను. "పూరింటిలో నొక్క కీలడుగూ మంచముపై చీరొక్కటి పరుచుక పవళించెను శ్రీహరులను దలచీ". జానపదులు తమచిత్తవృత్తికి దగినట్లు మలచినదీ ఘట్టము. పూరింటమంచముపై చీరపరచుకొని నిద్రించుట జానపదులకు సహజము. రాజాంతఃపురముల పరిచయముగల తిమ్మన సత్యభామను కోపగృహమున చీకటింటి కడకంకటిపై మాసినచీరతో వాసెనకట్టుతో

౧ పారిజాతాపహరణము ప్రథమాశ్వాసము ౫౬ పద్యము.
౨ ,, ,, ౫౮ ,,

నిడువాలిక కస్తురిపట్టుతో జలదాంత చంద్రరేఖాసదృశాంగిగా చిత్రించినాడు. ఇది ఆయనగారి జీవితమునకు సహజమే. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామ మందిరమునకు వచ్చెను. అతనికీ విషయములేవియును దెలియవు. ఎప్పటియట్లు సత్యభామ ఎదురు ర్లాదయ్యేను. కృష్ణుడు సత్యభామకై "మెత్తనిపానుపు వెదకే మేడా మడుగుల్లు వెదకే చిత్తరు చవికెలు వీక్షింపుచు తన చిత్తముకిట్లనెనూ". అతనికేదో మారుపు దోచెను. "కలహంసలు నడవవుగా కలియరు యింతులు రారూ, అమర మృదంగము తంతులు బట్టరు హరి బాడగరారూ, ఇన్నాళ్లావలె లేదూ సుదతీ మందిరమేమో, చిలుకకుపద్యం చెప్పదు కోవెల కెలమియ్యేదుఫలమూ". ఈ చరణములు "కనకపంజర శారికలకు జక్కెరవెట్టి చదివింపదేలకో సఖియలిపుడు"౧ అను తిమ్మనగారి పద్యమునకు మారు రూపములవలె నున్నవి. కృష్ణునకు నిజము తెలిసినది. "పన్నగ మని దెచ్చిన యా పారిజాతపు మాట, విన్నపములుచేసిరి కాబోలు మావెన్నెల మొలకకునూ"యని తలంచెను. సత్యభామను సమీపించి వీవనలు వీచి బ్రతిమాలి చివరకు కాళ్ల మ్రొక్కెను. ఇందులో సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని శిరమును వామపాదమున దొలగం ద్రోయదు. మ్రొక్కినంతనామె యలుకదీరెను. తరువాత శ్రీకృష్ణు డమరావతినుండి పారిజాతము దెచ్చి సత్యభామకు పెరటిచెట్టుగా నాటెను. సత్యభామ తనకు చెట్టే లభించినదని తనమంచము నాచెట్టుక్రింద వేయించుకొని పవ్వళించెడిది. కాని ఏమిలాభము? "పూచిన పువ్వులన్నీ రుక్మిణీ కడ కపుడూ వెళ్లే, తుమ్మెదలై పూలన్నీ రుక్మిణిపై వ్రాలె". ఇంతకన్న సత్యభామకేమి గర్వభంగము కావలెను? జానపదులెంత కల్పనము చేసినారిచ్చట. ఇది మూలమున లేని కల్పనము. హాస్యరసపూరితము. అగ్నికార్యము తోడైనట్లు నారదుడువచ్చి రుక్మిణితో "పారుజాతపుచెట్టు సత్యభామ పెరటా, వేయుటగాని పూచిన పూవులు అన్నీనీపైనే"యనెను. ఇందు సత్యభామను దెప్పిపొడుచుటయు గలదు. రుక్మిణి నారదునికి మ్రొక్కి శ్రీకృష్ణ స్తోత్రము చేసెను. మిక్కిలి మనోహరమగు పాట యిది. ఇది 'కిటతక కిటతక' యని ఎనిమిదిమాత్రల యావృత్తముల్లతో నడచుచున్నది. తొలిభాగములో సాహిత్యాక్షరములు తక్కువగా నున్నవి. మలిభాగములో ఎక్కువగానున్నవి. 'సీత ముద్రిక'లను పాటలోగూడ నిట్టివరుసయే కలదు. ఇటులే రామదాసుగారి 'గరుడగమన రారా' 'అదిగో భద్రాద్రి' యనుపాటలును నడచినవి.

---

౧ పారిజాతాపహరణము - ప్రథమాశ్వాసము ౧౦౬ పద్యము.

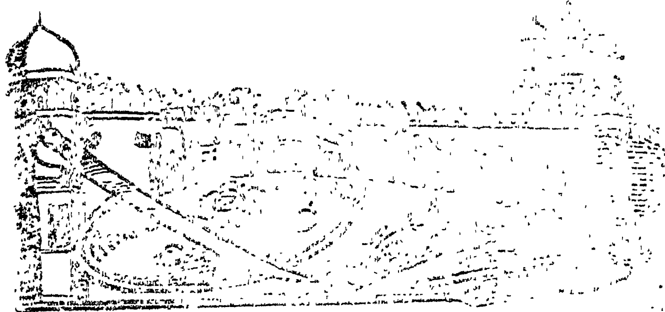
ఈ పౌరాణిక గేయములందు కొన్ని పురాతనములు మరికొన్ని యాధునికములు. పారుజాత పల్లవివంటి పాటలు కొంత ప్రాచీన గేయములే. హరివంశము పారిజాతాపహరణము మున్నగు కావ్యములు వెడలిన తరువాత బయలుదేరినదీ పాట. శైలియందును పదప్రయోగమందును కొంత ప్రాచీనతా సౌరభము వాసించుటయే దీనికి కారణము. రామాయణ కథా గేయములందు పేర్కొన్న గేయములు కొన్ని అత్యంత ప్రాచీనములు. సంస్కృత మూల గ్రంథములందు లేని విషయముల నీగేయములు శిష్టకవుల కందించినవి. సార్వ జనీనత, బహుళ ప్రచారము మున్నగునవి వాని పౌరాతన్యమును బలపరచును. చెర్విరాల భాగయ్యవంటి ఆధునికులు రచించిన గేయములు నవీనములు. ఈతడు రచించిన కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ హరిశ్చంద్రపాట మున్నగునవి ఆధునికములు. కవి సజీవుడు గనుక ఆధునికములని తెలిసినవి గాని లేనిచో ఎట్లు తెలియునను శంక జనించును. అది వాస్తవమైన శంకయైనను ఆ యా పాటలకున్న ప్రచారము దానికి సాక్ష్యముగా నుండును. జానపద గేయములు సాధారణముగా ప్రాచీనములయ్యు యుగయుగమున భావశరీరమునట్లే నిలుపుకొనుచు భాషా వస్త్రములను మాత్రము మార్చుకొనుచుండును. పూర్వగాథలు గేయములు పీఠముగా గొని ఆధునికులైన భాగయ్యవంటివారు వ్రాసినగేయములు కేవల పాక్షిక ప్రచారముగాంచినవి. కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ బీరన్నలవారు చెప్పునది ప్రాచీనగేయము; తెలంగాణ మంతటను ప్రచారమందున్నది. ఆ భావశరీరమునకు భాగయ్య తనభాషావసనములు దొడిగించి ప్రచురించిన గేయమంత ప్రచారము గాంచలేదు. కనుక నిట్టిగేయముల పౌరాతన్యముగాని నవీనతగాని వాని ప్రచారము, శైలి, భాష మున్నగువాని సహాయమున కొంతవరకు తెలిసికొన నగును.

ఈ ప్రకరణ మందలి గేయములను నిశితముగా పరిశీలించినచో శిష్ట సాహిత్యమునకును, జానపద సాహిత్యమునకును గల పరస్పర సంబంధము గోచరమగును. కేవలము తెలుగు గ్రంథముల నుండియే కాక సంస్కృత గ్రంథములనుంచి కూడ, భావములు, ఉపమానములు కొన్నిచోట్ల భాషకూడ జానపద గేయములకు దిగుమతి యైనది. 'సీత ఆనవాలు' పాటలోని "పాడ్యమి జదివిన వేదమ్మువలె" ననెడు పంక్తికిని "ప్రతి పత్పాఠశీలస్య విద్యేవతనుతాం గాతా" యనెడు ఆదికవి వాల్మీకి మాటలకును గల పోలికలను చూచి

నప్పుడు జానపదులపై శిష్టుల ప్రభావము సుస్పష్టముగా గోచరించును. ఇటులే తెలుగు రామాయణము, భారతము, భాగవతము మున్నగు గ్రంథముల ప్రభావ మనంతముగా మనకీ గేయములందు కాననగును. పోలికలున్న ఆయా భాగములను సందర్భానుసారముగా నుట్టంకించితిని. ప్రత్యేకముగా పోతన్నగారి ప్రభావము జానపదులపై నధికముగా పడుట ఆంధ్రదేశమున పోతన భాగవతమున కున్న ప్రచారమును సూచించెడిని. ఇక రంగనాథ భాస్కర రామాయణము లందున్న మూల భిన్న విషయములకు జానపదులు తమతమ చిత్తవృత్తుల కనుకూలముగా మలచుకొన్న కథల నందించి యుందురని నా భావము. ఇంతకు గ్రహించవలసిన దేమన జానపద సాహిత్యము శిష్టసాహిత్యమునకును, శిష్టసాహిత్యము జానపద సాహిత్యమునకును, ఒకచో కాకున్న మరియొకచో ఆలంబనములుగా నిలిచినవి. లేదా మహాకవి భవభూతి యన్నటుల "సలిల మొక్కటె బిందు తుషారభంగ, బుద్బుదావర్త రూపముల్ పొందునట్లు"[౧] విశ్వజనీనమైన భావములు, లోకసామాన్యమైన యుపమానములు, కల్పనలు మున్నగునవి, వేరువేరు సాహిత్య ప్రక్రియలందు, భిన్నజనములందు, భిన్న భాషలందు, భిన్నదేశములందు, మానవాత్మను ప్రతిబింబించు చుండునని భావింపవలెను.

౧. శ్రీమల్లాదివారి యనువాదము, ఉత్తరరామచరిత్ర నాటకము ౩-౪౭.

జానపదగేయవాఙ్మయమున చరిత్రకు సంబంధించిన గేయములకొక విశిష్ట స్థానము గలదు. వస్తువునందును, శైలియందును, కథాకథన పద్ధతి యందును తక్కిన జానపదగేయముల కన్న నివి భిన్నముగా నుండును. చారిత్రకగేయములను పాశ్చాత్యులు Historical Ballads అందురు. ఈ వాఙ్మయ విమర్శకులు కొందరు వీనినే వీరగీతములని పిలిచిరి. ఇట్లనుటకు కారణమీ గీతములందు వీరరసము ప్రధానముగా నుండుటయే. వీరుల పోరాట మాధారముగా గొని పాడుకొన బడినవి గనుక నివి వీర రస గుంభితముగ నుండి వీర గీతములన బడుచున్నవి. పాశ్చాత్యులు కూడ వీనిని Heroic Ballads అనిరి. చారిత్రక — లేదా వీర గీతములు తత్తదుచిత వీర సంఘటన మేదియో జరిగిన వెంటనే యుద్భవించును. ఆ సన్నివేశమును కన్నులార గాంచియో లేక చెవులారవినియో జానపదు డొకడుద్వేగముతో గాన మొనర్చును. ఆ పాట యంతట ప్రాకిపోవును. ఇట్లు విస్తరించుటలో పాటయొక్క వస్తువు కాలక్రమమున మార్పులు పొందును. ఒక క్రొత్తపాట యందభివర్ణింప బడిన సంఘటనములకు ప్రాతకాలపు గాన ప్రవాహమందలి సంఘటనము తోడై ఊహింపరాని మార్పులు కలుగును. క్రొత్తనీరు వచ్చి ప్రాతనీరు కొట్టుకొనిపోయినట్లును, క్రొత్త ప్రాత రెండు నీరములు వేరు వేరు రంగులతో నేకధారగా ప్రవహించినటులును ఈ వీర గీతములలో కూడ "క్రొత్త పాతల మేలు కలయిక క్రొమ్మెరంగులు" జిమ్మును. ప్రాత పాటలందలి పేరులు క్రొత్తపాటలందో లేదా క్రొత్తపాటల పేరులు ప్రాతపాటలందో దూరును. ఇటులే గ్రామనామములు, వ్యక్తులపేరులు, సన్నివేశములు, యుద్ధతంత్రములు, ఉపకరణములు, కాలబద్ధము కాని విషయము లొకదానిలో నొకటి కలిసిపోవును,

ఎప్పుడో లిఖితమైపోయిన నిట్టి చారిత్రక గీతములందు సిసలైన చరిత్రము లభించును. కేవల మౌఖిక ప్రవాహమందున్న గీతములందు కొంత మార్పు కలిగినను వానికి నాధారమైన చారిత్రక గాథలను ఒక్కొక్కప్పుడు గుర్తించుటకు వీలగును. ఇట్టి గీతములు రాను రాను పూర్తిగా మారిపోయి గుర్తించుటకు వీలుకాక అస్పష్ట చారిత్రకములు (Quasi-Historical) గా పరిణమించి మరికొన్ని దినములకు పుక్కిటి పురాణములుగా కల్పితకథలుగా మారిపోవును. మన ముసలవ్వలు చెప్పుకొనెడు కాళ్లులేని కథ లందిట్టి వెన్ని సత్యమైన చారిత్రకేతివృత్తములు గల కథలు మరుగుపడి పోయినవో తెలియదు. సుప్రసిద్ధ జానపద వాఙ్మయ పరిశోధకుడగు F. J. Child అను పాశ్చాత్య పండితుడు కూడ ఇట్టి యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చెను.౧ పుక్కిటిపురాణములై పోయినవాని నుండియు అస్పష్ట చారిత్రకముల నుండియు నిజమైన చరిత్ర త్రవ్వివోయుట కష్టసాధ్యము. కొన్ని సమయముల పూర్తిగా నసాధ్యము. ఇట్టి పరిస్థితి ప్రతిదేశమునకును ప్రతిభాషకును కలదు.

వీర గీతము లాయా సంఘటనము లాధారముగా గొని "సీతారామరాజు కథ" "ఉప్పుపాట"లవలె వెనువెంటనే బయలుదేరి యుండవచ్చును. లేదా "బొబ్బిలికథ", "దేసింగురాజు కథ" లవలె కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట నైన పుట్టియుండవచ్చును. ఇంకను వీరావేశముతో జైత్రయాత్రకు వెడలు వీరుల నుత్తేజ పరచుటకు గాని లేక రణరంగమున వెన్నుజూపనున్న వారికి కర్తవ్య బోధనమునకై యే నాయకుడో లేదా తదాశ్రితుడైన యే వీర (చారణ) గాయకుడో కాని గొంతెత్తి యిట్టి వీర గీతములను వెలార్చవచ్చును. పృథ్వీరాజ వీరవిహార యశమును (పృథ్వీరాజ రాసో) దిగంత విశ్రాంత మొనర్చిన దా కీర్తికాయుని యాస్థానకవియగు చంద్రభట్టని మన మెరిగిన విషయమే. మన కాలములోనే తెలంగాణా వీరులు నైజాం నిరంకుశ ప్రభుత్వము నెదిర్చి పోరాటము చేసినప్పుడు — ఆ యా వీరులు వీరస్వర్గ మలంకరించి నప్పుడు— తత్క్షణముననే వారి పేరులతో వీర గీతములు బయలుదేరుట కాంచనగును. సైనికుల నుత్సాహపరచుటకు, పూర్వము మన సైనిక వ్యవస్థయందు వీర పాణ ముండినటులే వీర గానములుకూడ నుండియుండును. ఆ యా రాజుల యొక్కయు దండనాథుల పాలెగార్ల వీరుల యశోగాన మొనర్చుటకు వారి

౧ English and Scottish Ballads.

ఆస్థానములందు వారి పరిపోషణమున వందిమాగధులో, భట్లో, పిచ్చుకుంటు వారో, శారద కాండ్రో, గొల్లసుద్దులవారో యుండెడువారు. అట్టివారే తమ వంశమువారికిని తదితరులకును ఈ వీర గీతములను నేర్పుచుండెడువారు. కాలక్రమమున వీర యశోగానమే వారికి వృత్తిగా పరిణమించెను. ఇప్పటికిని ఆ యా రాజులు, పాళెగార్లు, వీరులు అంతరించినను, వారి వంశములు కూడ నిశ్శేషమై పోయినను, వారు కట్టించిన కోటగోడలు దిబ్బలై పోయినను, వారి సంతతివారు కొందరు దక్కి, కత్తి విడిచి కలమో, హలమో, పట్టుకొని ప్రాణులాడు చున్నను, వారి యశస్సును మాత్రమీ జాతులవారు పాడు కొనుచునే యున్నారు. వీర గేయములకును తదితర జానపద గేయములకును ధ్యేయము వేరు వేరు.౧ ఉత్సాహోల్లాసములకు గాక ఈ వీరగీతము లవబోధమును కలిగించుటకై పాడబడును. చారిత్రక గీతములందు తక్కిన జానపదగేయము లందున్నంత ప్రకృతి పరిశీలనమో, వర్ణనమో, అలంకార ప్రాబల్యమో యుండదు. కొన్ని కొన్ని చరణములు మాత్రము పదే పదే పునరావృత్తినొందుచు శ్రోతల నాకర్షించుచుండును. ఈ లక్షణము సిసలైన జానపదగేయముల కుండు ప్రముఖ లక్షణము.౨

అంధ్రదేశము తొలినుండి వీర ప్రసువు. తెలుగుతల్లి తన చలువ దోసిళ్ళతో నెందరెందరో వీరాధి వీరులకు పురుడు పోసినది. ఇచట బుట్టిన చిగురుకొమ్మైన చేవ. ఈ పోతుగడ్డపై బ్రహ్మనాయనివంటి బాహుబల ప్రౌఢులేకాదు, బాలచంద్రునివంటి కుమారులేకాదు, మాంచాల, రుద్రమదేవి, పార్వతీదేవి వంటి వీర నారీమణులు నుద్భవించిరి. వారొలుక వోసిన మగసిరి ఇంతంతకాదు. కదనరంగమున విశృంఖల విహారమొనర్చినవారి కత్తుల మెరుపులు

౧ 'The Ballad was and is sung by this people not like dance music simply to order their steps but, by its meaning and contents to waken certain feelings.'

The popular Ballad. F. B. Gummere.

౨ '...........the main structural feature of popular ballads is simple repetition with incremental changes, utterly void of metaphor, which advance the statement of fact, and help the narrative, however slowly, on its way.'

The Popular Ballad. F. B. Gummere.

శత్రుపక్షములగాడి పారిన వారి యొక్క బల్లెముల ఖసిక్కమను చప్పుడులు, శరీరములతో కలసిపోయిన వారి కానెబిగింపులీనాడు వినబడకున్నను కనబడకున్నను ప్రజలనోళ్ల నిల్లుగట్టు కొన్నవి. తెలుగువారికి వీరాభినివేశము మెండు. కనుకనే వీరోత్సవములు వీరపూజలు తెలుగునాట పాదుకొన్నవి. కారెంపూడి తిరునాళ్లలో పల్నాటి వీరారాధనము, నెల్లూరు గంగజాతరలు, మన మత ప్రస్థానములు. వీరగీత ప్రాశస్త్యమును కీ. శే. ఉమాకాంత పండితులు ఇట్లు చెప్పియున్నారు. "....తెలుక్కు మతభాషా గౌరవమేర్పడ్డదీ వీరచరిత్రయందేనని, ఇప్పటికీ ఔర్ధ్వదైహిక క్రియల్లో బ్రాహ్మణేతరులనేకులు, వైష్ణవులు నాలాయిరాన్నివలె పితృ ప్రీతి నుద్దేశించి వీర చరిత్ర గానం చేయిస్తారు." వీరగీతము లన్నిభాషల యందుండి యున్నను, వీరపూజ,—వీరగీతమునకు మత ప్రశస్తిమాత్రము మన దేశముననే కలిగినది. వీర గీతము దేశభాషలందే కాదు సంస్కృతమునను కాననగును. అత్యంత ప్రాచీనమైన దనబడు ఋగ్వేదమున గూడ వీరగీత బీజములున్నట్లు పండితులు చెప్పుదురు. ఆనాటి వీరులమగటిమి ఈ నాడాంధ్రజాతిలో లేకున్నను ఆయుద్రేక సాతత్యమింకను నశించలేదు. ఆంధ్రుల యుద్రేకమనునది ఈ నాటి రాజకీయములలో తప్పుదర్థ మిచ్చుచున్నను తెలుగుజాతి ప్రత్యేకత మరియు వెన్నెముక బలమని గౌరవింప వలసినదే యనుకొందును.

ఇకనిట్టి వీరగీతముల చరిత్రమును విచారింతము. మొదట చారిత్రక గీతముల నటు తరువాత అస్పష్టచారిత్రకముల పరిశీలింతము. వాని వెంబడినేను సేకరించినట్టి యముద్రిత గేయములకూడ విమర్శింపనగును. చారిత్రకగీతములు కూడ పెక్కులున్నవి. "తెలంగాణమందే మియాసాబ్, సోమనాద్రి, రామేశ్వర రావు. రాణీ శంకరమ్మ (మెదకు) సర్వై వెంకటరెడ్డి (వనపర్తి) కుమారరాముడు (కంపిలి యువరాజు—సవతి తల్లి మోహమును నిరాకరించి కాలుసేతులు కోలుపోయిన సారంగధరుడితడే), కర్నూలు నవాబు తుదివాడు క్రీ. శ. ౧౮౩౪ మున్నగు వారి కథలున్న"వని కీ.శే. సురవరం ప్రతాప రెడ్డిగారు సెలవిచ్చియున్నారు.౧ ఇవి కాకను సదాశివరెడ్డి, పర్వతాల మల్లారెడ్డి, సర్వాయిపాపడు, బల్గూరి కొండ్రాయుడు వంటి తెలంగాణమునకు సంబంధించిన గేయములను నేను సేకరింప గలిగితిని.. కాని వీని నన్నింటిని విమర్శించుటకిట తావులేదు.

శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారి ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహమునకు పీఠిక

ముద్రితములై ప్రసిద్ధములైనవానిని, బహుళవ్యాప్తి గాంచినవానిని, అముద్రితము లైనను నేను సేకరించి చరిత్ర ప్రస్ఫుటింప వానిలో కొన్నింటినే విమర్శింతును.

పలనాటి వీరుల చరిత్రలు

"పడతి పల్నాటి వీరుల పౌరుషపుడ"ని క్రీడాభిరామమున (౧౪౩౦) వర్ణింపబడి యుండుటచే పలనాటి వీరచరిత్రము శ్రీనాథుడు ప్రజాముఖమున వినియుండి తన చరమదశ యందీ వీరుల చరిత్రమును గేయ కావ్యముగా వ్రాసి యుండెనని భావింపవచ్చును. కాని యమూల్యమగు పీఠికతో గూడ నేటికి ప్రకటింప బడినది మాత్రమొక్క బాలచంద్ర యుద్ధఘట్టము. దీనికి పీఠిక వ్రాసినది కీ. శే. అక్కిరాజు ఉమాకాంత పండితులు. వారి కృషి వలననే వెలుతురు చూచిన నీ గ్రంథ మిప్పటికే బహుళవ్యాప్తి గాంచినది. ఈ గ్రంథమునకు సంబంధించిన సమస్త విషయములు శ్రీ ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులు సమగ్రముగా చర్చించి యున్నారు. బాలచంద్ర యుద్ధ మొక్కటియే కాక ఇంకను ముఖ్యములగు గ్రంథము లనేకములు పలనాటి వీరుల చరిత్రమునకు సంబంధించినవి యముద్రితములుగా ప్రా. పు. భాండాగారమున మూలుగు చున్నవి. వాని వెలికిదీసి ముద్రించుట ఆంధ్రుల కర్తవ్యము. ప్రకటింపబడని కథాభాగములను కొన్నింటిని విద్యాశేఖరులవారు "పల్నాటి వీరుల కథ"లను పేరుతో వచన రూపమున ప్రకటించియున్నారు. దీనిలో మండాదివలస, మందపోటు, అలరాజు రాయబారము, బాలచంద్రుడు, కొమ్మరాజు యుద్ధమను కథలున్నవి. గేయరూపమున నింకను పెక్కుగాథలు ప్రా. పు. భాండాగారమున గలవు. నేను చూచినంతవరకే తొమ్మిది కథలున్నవి. అవి యివి.

౧ డి. నెం. ౧౧౧౨. కోళ్లపోట్లాట - గోపుయుద్ధము.

౨ డి. నెం. ౧౧౧౩. రాయబారము - యుద్ధసన్నాహము.

౩ డి. నెం. ౧౧౧౪. గురజాల యుద్ధము పూర్వభాగము.

౪ డి. నెం. ౧౧౧౫. కల్లు ప్రతిష్ఠ.

౫ డి. నెం. ౧౧౧౬ బాలుని కథ.

౬ డి. నెం. ౧౧౧౭ బాలుని యుద్ధము - మరణము.

౭ డి. నెం. ౧౧౧౮ కన్నమనేని యుద్ధము - గోపు సంస్కారము.

౮ డి. నెం. ౧౧౧౯ కొమ్మరాజు యుద్ధము.

౯ డి నెం. ౧౧౨౦ బ్రహ్మనాయుని విరుగు.

పై కథలకు పాఠభేదములు వేరే కలవు. ఇవి కాకను మరికొన్ని ఘట్టములు కథలు శిథిలావస్థలో కలవు. ఈ పాటలను సేకరించిన భాండాగారాధి కారులాయా పాటలు సేకరించిన ప్రదేశములు మున్నగు వివరముల గూడ నిచ్చి యున్నారు. కనుక నివి యింకను ప్రజాముఖమున బ్రతికియున్న గేయములుగా భావింపవలెను. గుంటూరు మండలమున నీ పాటలు పాడెడువా రింకను కలరు. కారెంపూడి తిరునాళ్ల సమయమున వీని బాడెదరు. పూర్వము వీని ప్రశస్తి ఓరుగల్లు పట్టణమున గూడ కలదని క్రీడాభిరామము చాటుచున్నది. "గచ్చుచేసిన చిత్రంపు గద్దె పలక"పై "శిల బ్రహ్మాది వీర నాసీర చరిత" వ్రాయబడి యుండినట్లు వర్ణింపబడినది. ఈ వీరానీకము కథల నొక్కఁడె "ద్రుతతాళంబున వీర గుంభితక ధుంధుం ధుంకిటాత్కాఁర సంగతి వాయింపుచు నాంతరాళిక యతి గ్రామాభిరామంబుగా యతిగూడం ద్విపద ప్రబంధమున" బాడినట్లున్నది. ఆనాడు వ్యాప్తిలోనున్న ద్విపద ప్రబంధములెట్టివో తెలియదు. ఆనాటి ద్విపద ప్రబంధములే ప్రజాముఖముల నలిగిపోయి నేటి రూపములు ధరించి యుండును. జానపద గేయములు కాలము గడచినకొలది స్వరూపము మార్చుకొనుట సాధారణమే కదా.

పలనాటి వీరులకున్న ప్రచారమును బట్టి భారత భాగవతములవలె తెలుగునాట పల్నాటి వీరచరిత్రము కూడ ప్రసిద్ధమన్న నతిశయోక్తి కానేరదు. భారత భాగవతముల పోలికలు కూడ నీ వీరచరిత్రమున కాననగును. ఆర్యులకు భారత మెట్టిదో ఆంధ్రులకు వీర చరిత్ర మట్టిది. యుద్ధ తంత్రముల తనివి సనక భారత వీరులే మరల పలనాట నవతరించిరనియు, భారత గాథయే తెనుగుతన మలవరించుకొని ఆంధ్రావనిపై రూపాంతర మందినదనియు కొందరందురు.౧ ఈ రెంటికిని పొలిపోరు సమానము. భారతమున పాచికలతో నాడిన మాయాద్యూతమున్న పలనాటి భారతమున కోళ్ల పోరాటమను సమాహ్వాయమున్నది. భారతమున నరణ్యాజ్ఞాత వాసములున్న దీన మండాది వలస యున్నది. భారతమున గోగ్రహణము వీర చరితమున మందపోటు. రాయబారములు విఫలమగుట రెండింటను సమానము. జూదమున, యుద్ధమున ధర్మ పక్షపాతమున, భారతమున నజాత శత్రువగు ధర్మరాజునకు వీర

౧. శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మ 'తెనుగుఛందము – దేశిరచన' భారతి-నందనఫాల్గునము.

చరిత్రమున బ్రహ్మనాయుడున్నాడు. బలమున నాతడు భీష్మున కీడు జోడు. అభిమన్యుడే బాలచంద్రుడు. ఉత్తర మాంచాలయై జన్మించి యుండును. భారతకాలమున పురుష జన్మమైనను తన దుశ్చేష్టల ఫలితముగా శకుని వీర చరిత్రకాలమునాటికి స్త్రీజన్మ మెత్తి నాయకురాలయ్యె కాబోలు. వీరిద్దరు కపట తంత్రములందొకరి నొకరు దల దన్నినవారు. కనుక నీ గాథను మనము పలనాటి వీర భారత మనుకొనవచ్చును. మాచెర్ల చెన్నకేశవుడు స్వయముగా శ్రీనాథునకు స్వప్న సాక్షాత్కారము చేసి "*శౌర్యంబు పుణ్యంబు సమకూర్చునట్టి, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు,* ప్రకటితంబుగ నీవు రచియించి మాకు, అంకితం బొనరింప ననువొందు సూవె" యనుటచే పైన భాగవతపు పోలికలుగూడ కలిగి యున్నదంటిని. బ్రహ్మనాయనికి పల్నాటి విష్ణువు (కృష్ణుడు) అను నామ మేర్పడినది. పోతరాజు అద్వైతులింట బుట్టిన విశిష్టాద్వైతివలె గన్పట్టి "ఈశ్వరార్చన కళా శీలుండ"ననియు, "శ్రీనాథుడను వాడ శివభక్తి పరుడ" ననియు చెప్పుకొన్నను "మాచెర్ల-చెన్నకేశవ పాద సేవారతుండ"నని చెప్పుటయేకాక శ్రీనాథుడీ వీరచరితమును చెన్నకేశవస్వామి కంకిత మొసగుట కూడ వైష్ణవ మాయవలెనే తోచును.

పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సమగ్రమగు పీఠికను వ్రాసిన కీ. శే. శ్రీఅక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు పల్నాటియుద్ధము కీ.శ.౧౧౭౩-౧౧౮౨ మధ్యన జరిగియుండునని సిద్ధాంతీకరించినారు. మాచెర్ల గురజాల రాజధానులుగా పరిపాలించిన హైహయ రాజుల వంశావళి, తెలియనగునంత వరకు వారిపూర్వచరిత్రము, ప్రస్థానము, రాజ్యస్థాపనము, కలహములు, జూదములు, వేరుపాటులు, వలసలు, యుద్ధములు మున్నగు విషయముల గూర్చి వారు సమగ్రముగా చర్చించియున్నారు. పెక్కురు చారిత్రకులు కూడ పల్నాటి వీర చరిత్రమునకు సంబంధించిన చారిత్రక విశేషములను మథించియున్నారు. కీ. శే. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును[౧] శ్రీభావరాజు వెంకట కృష్ణారావుగారును[౨] శ్రీమతి వారణాసి యశోదా దేవిగారును[౩] మెకంజీగారి సేకరణలను విమర్శించిన

౧ ఆంధ్రుల చరిత్రము ౫వ సంపుటము. పుటలు. ౧౬౦ — ౨౧౨

౨ ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలి సంచిక. సంపుటి ౧౨. ౧ భాగము.

౩ ,, ,, ,, ౧౯ ,,

విల్సనుగారును[౧] స్మిత్తుగారును[౨] ఇంకను పలువురు చారిత్రకు లీ విషయముల తరచియున్నారు. అందరేకాభిప్రాయము గలవారు కాకపోయినను మొత్తముమీద నీ పల్నాటి యుద్ధము మాత్రము కాకతీయ ప్రథమ రుద్రునికాలమున జరిగినట్లు పలువు రభిప్రాయ పడుచున్నారు. శాసనాధారముననే కాక వీర చరిత్రగేయ కావ్యాధారమునను మనమీ విషయమును నిశ్చయింపవచ్చును. ఇట్లని వీర చరిత్రమున వచ్చు పేరులన్నియు చారిత్రకములని నిశ్చయింప వలనుపడదు. కేవలము ధరణికోట భీమదేవుడు, కోటకేతరాజు, కాకతి (ప్రథమ ప్రతాప) రుద్రుడు, వీరభల్లాణుడు, మరియు కొందరు హైహయరాజుల పేరులకు మాత్రమే చారిత్రకాధారములు గానుపించును. బాలచంద్రుని వంటివారిని గూర్చిన సిసలైన చరిత్రము శాసనము లందు లభించదు. ధరణికోట భీమదేవుడు మరియు కోటకేతుడు ప్రసిద్ధులగు తండ్రికొడుకులు. పల్నాటి యుద్ధకాలమున భీమదేవుడు రాజుగా నున్నను అతని కుమారుడు కోటకేతుడు కూడ రాజకార్య నియుక్తుడని తెలియుచున్నది. నలగాముని పక్షమున నాయకురాలంపిన రాయ బారులందు కోటకేతుడున్నట్లు 'బాలచంద్ర యుద్ధము' వలన తెలియుచున్నది. నలగామునికి యుద్ధమున తోడ్పడుటకై వచ్చిన వారిలో "ధరణికోట పురికి దక్షుడైనట్టి, భీమదేవుండను పృథ్వీశుడు" కూడ కలడు. కనుక కోటకేతుడు తండ్రి రాజ్యము చేయునప్పుడే ప్రబలుడైయుండెనని యూహింపవచ్చును. అమరావతీ శాసనమొకటి కోటకేతుడు క్రీ.శ. ౧౧౮౨ నుండి రాజ్యము నేలుచు న్నట్లు దెలుపుచున్నది. ఈ శాసనములో "స్వస్తిశ్రీ చతుస్సముద్ర ముద్రిత నిఖిల వసుంధరా పరిపాలక శ్రీ మత్త్రిణయన పల్లవ ప్రసాదాసాదిత........ శ్రీ మన్మహా మండలేశ్వర కోటకేత మహారాజులు శకవర్షంబులు ౧౧౦౪ అగు నేటి మాఘ శు ౧౦ గురువారంనాడు శ్రీ మద్బుద్ధ దేవరకు నాచంద్ర తారా ర్కంగా" నిచ్చిన దానములు పేర్కొనబడినవి. ప్రతాపరుద్రుడు నలగామునికి సహాయమంపినట్లు పదములో కలదు. ఇది వాస్తవమై యుండును. కాకతి రుద్రదేవుడు క్రీ.శ. ౧౧౫౮—౧౧౯౫ ప్రాంతముల నున్నట్లు చారిత్రకు లిదివరకే నిర్ణయించియున్నారు. వీరభల్లాణుడు క్రీ.శ. ౧౧౭౩—౧౨౨౪ వరకు ద్వార సముద్రము నేలినవాడు. ఇక హైహయుల గూర్చిన శాసనములు గూడ తెలుగు దేశమున పెక్కుగలవు. మాచెర్ల చెన్నకేశవస్వామి యాలయమున గల నాగ స్తంభముపైనున్న శాసనము హైహయ వీరకామ నృపతిని పేర్కొనుచున్నది.

౧ ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ సంపుటి ౧. పుట ౨౭౩

౨ Early History of India

౧ శకాబ్దే శరవహ్నిఖేందు గణితే జేష్టాధిదే వైజయేమా
౨ నేనాగదిని........సితేచ గుయుగే మేడాంబికానంద
౩ నే ప్రిధ్వింశాసతి వీరకామ నృపలౌ శకేంద్రుదు తుల్యో
౪ క్రమే నాగస్తంభ సమున్నతి సదుచితా మాదిత్యనా
౫ మాకరోత్॥ నావోజు తిప్పోజు సూత్రధారు(లు)౧

శాలివాహన శకము ౧౦౩౫ అనగా క్రీ. శ. ౧౦౩౫+౭౮=౧౧౧౩ అగును. ఈ వీరకాముని కుమారుడే చాగి బేతరాజు. ఈతని గూర్చిన శాసనముకూడ చెన్నకేశవాలయమునందే కలదు. ఇది మొత్తము ౯౪ పంక్తులలో నొక నాగస్తంభమునకు మూడువైపుల నున్నది.౨

పంక్తి ౧౦ ....శీతాంశు వంశ మభివర్ధయితుం రమే
౧౧ శస్సాక్షాదివ క్షితితలేజని చాగిబేతః...........
౧౨ ....అనుంగుగా
౧౩ మన్నృపోస్యా సుతోగ్రజోబిరుదుంగామ నృప స్తమనోత్తమః తమను
౧౪ రాయపదేవ సమాహ్వాయః స్తమనుచాహవమల్ల నృపోభవత్॥
౧౫ చరిత్రైర్వా సార్వభౌమోగజః బేతక్షోణిపతిః కలాసు చతు
౧౮ రైః పుత్రైశ్చతుర్భిబభౌ॥ అదితిరివ రమేశం కశ్యపాద్విక్ర
౧౯ మోత్కం మృచకర మనసూయా పుత్రి మత్రేరివాధ్యం అజన
౨౦ యదథ బేతక్ష్మా పతిం దారమార్యా నయభుజ విజితా
౨౧ రిం *వీరకామక్షితీశాత్*॥ స బేత భూపతిః ....
౩౦ తదనుజః అనుంగుగామ
౩౨ రాజః మాడువులాభిదా
౩౩ నే గ్రామే ప్రాగ్భాగే పంచాశం
౩౪ నివర్తన పరిమితాం ప్రాదాత్॥

ఈ శాసనములో చాగి బేతరాజు రెండువందల నివర్తనముల భూమిని ఆదిత్యేశ్వరస్వామి కిచ్చినట్లుగా నున్నది. దీనిలో పెక్కు రితరులిచ్చిన దానములు కూడ కలవు. ఈ శాసనమున చాగి బేతరాజు తండ్రి వీరకాముడనియు, వీరకాముని తండ్రి మరియొక బేతరాజనియు తెలియుచున్నది.

---

౧ దక్షిణ భారత శాసనములు సంపుటి ౧౦ — నెం. ౬౨.
౨ ,, ,, ,, నెం. ౯౯.

ఇది శా. శ. ౧౦౩౩, అనగా క్రీ. శ. ౧౦౩౩+౭౮=౧౧౧౧ నాటిది. ఈ చాగి బేతని శాసన మింకొకటి వీరభద్రేశ్వరాలయము (గురిజాల) లో కలదు.[౧] దీనిలో నీ బేతరాజుకు బిరుదాంక రుద్రుడను మారు పేరున్నట్లును ఈతడు భూలోకమల్లదేవునకు (చాళుక్య సోమేశ్వరుడుIII) సామంతుడనియు కలదు.
పంక్తి ౧౮ స్వస్తి సమస్త భువనాశ్రియ శ్రీ పృథ్వీవల్లభ....

౨౦ సత్యాశ్రియకులతిలక చాలుక్యాభరణ
౨౧ శ్రీమద్భూలోక మల్లదేవర విజయరాజ్యము
౨౨ త్తరోత్తరాభివృద్ధి........................
౨౩ ....రాజ్యంబు సేయు
౨౪ చుండగా తత్పాదపద్మోపజీవి...............
౩౫ ....తస్యా
౩౬ గ్రసూను ర్బిరుదంక రుద్రః శ్రీ బేత
౩౭ భూప క్షితిపాగ్ర గణ్యః శౌర్యార్జితానే
౩౮ క ధనప్రదాన సంతోషితార్థి ద్విజ దీనలోకః ॥

ఈ శాసనము శా. శ. ౧౦౫౧ అనగా క్రీ. శ. ౧౧౨౯ నాటిది. చాగి బేతని తరువాతి చరిత్రము మనకు తెలియరాదు. బేతరాజు మున్నగువారల గూర్చి పదమున నేమియులేదు. పదములో హైహయులు కార్తవీర్యుని వంశము వారనియు వారిలో నొకడగు అనుగురాజుత్తరదేశమునుండి (చేదిదేశము) తన పూర్వుల పాప పరిహారార్థమై బయలుదేరి దక్షిణమునకు వచ్చెననియు కలదు. అనుగురాజు తండ్రి వీర కామేంద్రుడట. అనుగురాజు కృష్ణానదిలో స్నాన మొనర్చి పాపముల బోగొట్టుకొని మరల నుత్తరదేశమునకు బోనొల్లక దక్షిణ దేశముననే స్థిరపడి పోయెనట. చందవోలు నేలెడు గొంకరాజు II (వేంగీచాళుక్యుల ప్రతినిధి) తన కూతురు మైలమాదేవిని అనుగురాజునకిచ్చి పల్నాడరణముగా నిచ్చెనట. ఈతనికి మంత్రి రేచర్ల బేతినాయుని కుమారుడగు దొడ్డనాయడు. అనుగురాజునకు మైలమదేవి కాక మరి యిరువురు భార్యలుండిరి. మైలమదేవికి నలగాముడును, వీర విద్యాదేవికి పెదమల్లదేవుడు, పినమల్లదేవుడు, బాల మల్లదేవుడును, భూరమాదేవికి కామరాజు, నరసింగ రాజు, ఝట్టిరాజు, పెరుమాళ్లరాజును కుమారులు. పాలిపోరాటములో నలగాముడు మరియు భూరమాదేవి సంతాన మొకవైపును వీర విద్యాదేవి

౧ దక్షిణ భారతదేశ శాసనములు. సంపుటి. ౧౦ నెం. ౨౩

సంతాన మొకపైపును చీలిపోయి గురిజాల, మాచెర్ల రాజ్యము లేచిరి. దొడ్డనాయని కుమారుడు బ్రహ్మనాయుడు అనుగురాజు కాలమునగూడ కొన్నాళ్లు మంత్రిగానుండెను. అనుగురాజు తన కుమారుం బ్రహ్మనాయుని చేతిలోబెట్టి మరణించెను. బ్రహ్మనాయుడు నలగాముని రాజుగా నొనర్చి తాను మంత్రిగా నుండెను.' కాని నాయకురాలి కుట్రచే నలగాముడు మలిదేవ రాజాదులతో వైరము పెంచుకొనెను. బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవ రాజాదుల పక్షమున నుండెను. నాయకురాలు నలగామునికి కుడిభుజమయ్యెను. ఇరువురు మంత్రుల మంత్రాంగమున పల్నాటి రాజ్యము గురిజాల మాచెర్ల రాజధానులుగా రెండుగా చీలిపోయెను. తరువాతి కథ అందరెరిగినదే. నలగామరాజు (అనుంగుకామరాజు) కు సంబంధించినవి యొండు రెండు శాసనములు లభించుచున్నవి. పిన్నలి గ్రామమున (పల్నాడు తాలూకా) సీతారామస్వామి యాలయము కడనున్న స్తంభముపై గల శాసన మొకటి.౧ ఇది శా. శ. ౧౦౬౯ అనగా క్రీ. శ. ౧౧౪౭ నాటిది.

పంక్తి ౧౬ మహా మండలేశ్వర

౧౭ కామరాజు రాజ్యాభి

౧౮ వృద్ధి యాచంద్రార్కస్థా

౧౯ రకంబుగా రాజ్యంబు॥ చేయు చున్నట్లున్నది. పై గ్రామముననే రామలింగస్వామి యాలయమున మరియొక శాసనము కలదు.౨ ఇది క్రీ. శ. ౧౧౬౩ నాటిది.

పంక్తి ౧ స్వస్తిశ్రీ సకవర్షములు ౧౦౮౫ అనేంటి శుభాను

౨ సంవత్సర భాద్రపద శుద్ధ ౧౦ ఆదివారమున

౩ శ్రీమన్మహా మండలేశ్వర మైలమదేవి కామరా

౪ జు కొడుకు సమధిగత పంచమహాశబ్ద మహా

౫ మండలేశ్వర అనేకోత్తుంగ తరంగ సంఘాత

౬ లవణోదధి వేలావలయ వలయిత గంగా

౭ పార్యాయ మధ్య దేశాధీశ్వర మాహిష్మతీ పు

౮ ర వరేశ్వర హైహయ వంశోద్భవ నాత్రేయ

౯ గోత్ర పవిత్ర సత్యుగ్రనరశిరోదర్పణ ధ్వజ

---

౧ దక్షిణ భారత శాసనములు సంపుటి ౧౦. నెం. ౧౨౦

౨ ,, ,, ,, ,, నెం. ౧౧౫

౧౦ మహా [ల్ప] రఘోషణ సంపన్నులైన శ్రీ మన్మహా
౧౧ మండలేశ్వర యనుంగుం గామరాజులది
౧౨ రాజ్యముత్తరోత్తరా భివృద్ధి ప్రవర్ధమాన
౧౩ మాచంద్రార్క స్థాయియై యుండం.........

మొదట పేర్కొన్న బేతరాజాదులకును ఈ నలగామ రాజాదులకును నెట్టిసంబంధముండెడిదో తెలుపగల శాసనాధారములు లేవు. హైహయులకు సంబంధించిన మరికొన్ని శాసనములు గలవు.౧ కాని వాని వలన నీ సంబంధమును కుదిరింపజాలము. కాని వీరు తద్వంశీయులనియే భావింపవచ్చును. మధ్యన ఒకరో యిద్దరో మాయమైరి. కనుక, మొదటి బేతరాజును, అతని కుమారుడు వీరకాముడును, కులోత్తుంగ చోళుని (క్రీ.శ. ౧౦౭౦ – ౧౧౧౮) సామంతులని నిర్ధరింప వచ్చును. వీరకాముని కుమారుడు చాగి బేత (బిరుదాంక రుద్రుడు) మాత్రము వేంగీచాళుక్యులపై తిరుగుబాటొనర్చి పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతుడైనట్లుగను భావింపనగును. పశ్చిమ చాళుక్యుడగు ఆరవ విక్రమాదిత్యుడు వేంగిపై దండెత్తి వచ్చినప్పుడు (క్రీ.శ.౧౧౧౮) బిరుదాంక రుద్రుడాతనికి సహాయపడినట్లు చారిత్రకులనుచున్నారు. వేంగీ చాళుక్యులు మరల బలపడిన తరువాత పలనాటి సామంతులపై పగ దీర్చుకొని సర్వనాశన మొనర్చినట్లు చరిత్రలు తెలుపుచున్నవి. ఆ యుద్ధము లందెప్పుడో చాగిబేత క్రీ.శ. ౧౧౩౦ ప్రాంతమున నిహతుడై యుండనోపు. చాగిబేత తరువాతి వృత్తాంతము తెలియరాదు. తద్వంశీయుండగు అనుంగురాజు తమ పూర్వుడొనర్చిన తప్పిదమునకు వేంగీ చాళుక్యుల క్షమాపణము వేడికొని పూర్వమటులే మరల తూర్పు చాళుక్యులకు సామంతుడై తమ రాజ్యమును పొందుటయేగాక, చాళుక్య చోళుల ప్రతినిధియై చందవోలు ప్రాంతము నేలుచున్న వెలనాటి గొంకరాజుతో సంబంధ బాంధవ్యము లొనర్చినట్లు నిశ్చయింప వచ్చును. అనుగురాజు తరువాత నతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు (కాముడు) నలగామరాజు పరిపాలనము చేసెను. ఈతడే మన కథావాఙ్మయమున నొకపక్షమునకు నాయకుడు. ఈతని వియ్యంకుడు కొమ్మరాజు. కొమ్మరాజు కుమారు డలరాజు-మామచెంతకు రాయబారమునకు బోయి నాయకురాలి దుస్తంత్రముచే మరణించెను. కొమ్మరాజు కల్యాణమండలి కలచూరి

౧ ఎపిగ్రాఫిక్ కలెక్షన్స్ ౭౭ - ౧౯౨౯ - ౩౦.
౮౦ - ,, ౩౩౩ - ౧౯౩౧
౩౦౪ - ౧౯౩౧ ౩౧౬ - ,,
౩౦౭ - ,, ౨౬౩ - ౧౯౩౩.

వంశమువాడనియు అతని తండ్రి క్రీ.శ. ౧౧౬౫ నుండి ౧౧౭౬ వరకు పాలించిన కలచూరి సోమేశ్వరుడనియు, ఈతడే మల్లిదేవుని మామయనియు శ్రీఅక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు నిర్ణయించియున్నారు. పల్నాటివీర చరిత్రమున కొమ్మరాజు పాత్రముగూడ ప్రధానమైనదే. కాని యాతనిగూర్చిమన కధికముగా చారిత్రకాంశములు లభింపకున్నవి. కలచూరి వంశమువారి పాలనము క్షీణించిన తరువాత కొమ్మరాజు కల్యాణప్రాంతములు విడచి ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చియుండును. నలగామరాజు వలె ఈతడు గూడ వేంగి చాళుక్యులకు సామంతుడై యుండును. అమరావతి శాసనమొకటి కొమ్మనాయకుని పేర్కొనుచున్నది. ఈ కొమ్మనాయకుడు కొమ్మరాజగునో కాదో తెలియదు. దీనిలో కొమ్మనాయకుడు చతుర్థకులజుడని కలదు. ఇది క్రీ.శ. ౧౧౨౫ నాటిది. ఇక పలనాటి వీరచరిత్రమున ప్రముఖపాత్రము వహించిన బ్రహ్మనాయని గూర్చి కూడ శాసనాధారములు తక్కువగనే యున్నవి. ఇట్లనుట బ్రహ్మనాయని యునికిని శంకించుట కాదు. పలనాటి విష్ణువని ప్రఖ్యాతిగన్న యా మహానుభావుని గూర్చిన సిసలైన చారిత్రకాంశములు తక్కువగ నుండుట కొంతవింతగనే యున్నది. కారెంపూడి వీరుల శాసనము శా.శ.౧౩౬౭ అనగా క్రీ.శ.౧౪౪౫ నాటిది. జీవరక్ష తిమ్మన యనువాడు వీరస్మృతికై యొక మేడ నిలిపి వేయించిన శాసనమిది.౧

పంక్తి ౧ స్వస్తిశ్రీ శక వర్షంబులు ౧౩౬౭
౨ అగునేంటి రక్తాక్షి సంవత్సర కా
౩ ర్తిక శు ౫ జీవరాక్ష మాచెర్ల
౪ చెన్నుని కొడుకు వీరుల కొమ
౫ ర జీవరాక్ష తిమన చీలమ నా
౬ యిని కొంతము వురినచోట మేడ కా
౭ వించినాండు..........................

ఈ శాసనములో కొందరు వీరుల విగ్రహములు చెక్కబడి వానిక్రింద నీ పేరులున్నవి.

పినమలి దేవరాజు	[తొ]మలి దేవరాజు	చీలమ నాయిండు	పెదమలి దేవరాజు	రాక్షతి

౧ దక్షిణభారత శాసన సంపుటి ౧౦. నెం. ౫౮౫.

బ్రహ్మనాయడు రేచర్ల గోత్రము వాడని తెలియుచున్నది. ఇప్పటికిని గల వెంకటగిరి సంస్థానమువారు రేచర్ల గోత్రమువారే. కనుక బ్రహ్మనాయని వంశమవిచ్ఛిన్నముగా వచ్చుచున్న దనియే భావింప వలయును. చారిత్రక విషయముల నింతటితో విడిచి గేయ కావ్యములందున్న విషయము నారయుదము.

కాలక్రమము ననుసరించి చూచినచో ప్రా. పు. భాండాగారమందలి పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సంబంధించిన ఇతర కథల మొదట విమర్శింప వలయును కాని వీరచరిత్ర రచనమునకు చేయి చేసికొన్న ప్రథమ మహాకవి శ్రీనాథ విరచితమగు బాలచంద్ర యుద్ధఘట్టము (ఇప్పటికి ముద్రింపబడినది యొకటే కావున) మధ్యన వచ్చునదైనను ప్రథమమున విమర్శింప దగినది. తక్కిన కవులందరును శ్రీనాథుని రచనము జూచిన తరువాతనే తాముసు రచనకు గడంగినవారు. కనుక శ్రీనాథ కృతియే ప్రప్రథమమున విచారింప దగును. శ్రీనాథుడిట్టి రచనమునకు గడంగెనా లేదా యను విషయములగూర్చి ప్రథమ ప్రకరణముననే మనవి చేసియుంటిని. వాని మరల బేర్కొన్న చర్విత చర్వణమగును. శ్రీనాథుడు బాలచంద్ర యుద్ధఘట్ట మొక్కటే విరచించి యుండడు. వీర భారతమంతయు నా మహాకవి రచించియుండును. కాని మన దురదృష్ట వశమున గ్రంథమంతయును లభింపదయ్యెను. లభించిన దంతయు ముద్రింప బడదయ్యెను. శ్రీ ఉమాకాంత విద్యా శేఖరుల యపార కృషిచే వెలుతురు చూచినది బాలచంద్ర యుద్ధ మొక్కటియే. ఈ కృతి,

'శ్రీరఘునాయకు చిత్తమందెంచి — శ్రీకంఠు పరమేశు శివునాత్మ దలచి' యని యారంభమైనది. అటుతరువాత సకల దేవతా ప్రార్థనంబును శీలము బ్రహ్మనాయుని భావనమును, పూర్వకవి స్తుతియును, కృతికర్త విషయమును కృతిభర్త - మాచెర్ల చెన్నకేశవస్వామి- విషయమును గలవు. చెన్నకేశవుడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి కవిసార్వభౌమునితో "శౌర్యంబు పుణ్యంబు సమకూర్చినట్టి, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు, ప్రకటితంబుగ నీవు రచియించి మాకు, అంకితం బొనరింప ననువొందు సూవె" యనెనట. శ్రీనాథుడు మహా ప్రసాదమని 'ప్రచురింతు వీనుల పండువు గా'నని రచించిన బాలచంద్ర యుద్ధ ఘట్టమున గల కథాక్రమ మిట్లున్నది.

నాయకురాలి కుట్రచే రాయబారమునకు బోయిన అలరాజు చనిపోయిన వార్త తెలిసి బాలమల్దేవునకు పట్టముగట్టి బాలచంద్రుని "సచివ కార్యంబున సమ్మతినుంచి, అట కరణపుకార్య మనపోతు కిచ్చి" మాడచిని "రాణివాసము గావ రక్తితో నుంచి" బ్రహ్మనాయుడు పలిదేప రాజాదులతో కార్యమపూడి యుద్ధరంగమునకు ససైన్య సపరివారముగా బయలుదేరె. "త్రిపురాంతకమునకు తిన్నగా వచ్చి, ..., శివపురిలోనుండి చేర్చిన యట్టి" భూత రాట్స్తంభంబును బండ్ల కెత్తించెను. ఆ శకటంబుల కెద్దుల బూన్చుటకై నాయకులు "అందెల బసువన్న ఆదినాథుండ, నందుల పిపిఘంట నాగవాసయ్య, గోవుల విటకాడ గోగుబయ్యన్న, పంటరి పలిజంకు పర పెసమాళ్లు, కట్టని కలుకోల కరినంది రంకె, బిరుదు గరుత్మంత భీముని గజమ, నెలబాల చంద్రుడ నీల వర్ణుండ" యని పేరుపేరున బిలచి "నెత్తుర కొమ్ముల నేతైనవాని, గణుపు తోకలుగల కరి బొల్లివాని, అచ్చుగా కరివన్నె లమరినవాని, తెల్లని పన్నెల తెలివైనవాని, గ్రక్కున యెద్దుల కాండ్ల గట్టించి"రి. మద్రిపేముల, గుమ్మడంపాడు, గరికెపాడు, పైడిపాడు గ్రామములు గడచి "మేళ్లవాగున నిల్చె మించినదండు". "అంతలో దినకరుడస్తాద్రికేగె, సాంద్రమై చీకట్లు జగమెల్ల గప్పె, విలసిల్లె చుక్కలు వినువీధియందు". ఆ నడిరాత్రి బ్రహ్మనాయుడు కార్యమపూడి రణరంగమును జూచిరమ్మన "వాసన పెల్లయిన వనమాల గదల, కరముల గుజ్జరి కడియముల్ మెరయ, నేతైన పిడిఘంట నెమలి సోగలును, నల్లని దట్టిని నయముప్పగట్టి. అర్ధనారీ ఝల్లకాదులు నమర, ఘోరభైరవ గవ కోరమీసములు, ఎగుభుజంబులు మించ నెరజేరు గ్రుడ్లు, ఘనమైన దేహంబు కాలిపెండెరము, వెరవైన భీకరవేషంబు తోడ, కదలె కన్నమనీడు కదన భూమికిని". కన్నమ నాయడట నకి కలనిం జొచ్చి యెరుకలసానితో మాటాడి యామెకడ శుభవార్త గొనిపోయి బ్రహ్మనాయనికి జెప్పెను. బ్రహ్మనాయడు యుద్ధరంగమునకు బోయి యా రుద్రభూమియందున్న బీభత్స ప్రదర్శకములగు పీనుగు పెంటల గడిగివైవ విష్ణువును ప్రార్థించెను. వర్షము గురిసి రణరంగము శోభితమయ్యెను. "అప్పుడా జలమధ్య మందుండి యొక్క, ఫునుక జలముపైన బొర్లాడుకొంచు" వచ్చి విష్ణురూపుడైన బ్రహ్మనాయని బొగడి తన పూర్వచారిత్రము జెప్పి శుభము గల్గుననెను. నాయడు తిరిగివచ్చెను. తెల్లవారగనే ససైన్యంబుగ మలిదేవాదులు కార్యమపూడిచేరి "తెచ్చిన కంబంబు ధీరత తోడ" నడి కలన నిల్పిరి. గంగధార మడుగులో స్నానాదులు గావించి కొలువు దీరిరి. మంత్రా

లోచన మొనర్చి భట్టును గురిజాల నలగాముకడకు రాయబారమంపిరి. భట్టు నలగామరాజునకుదెల్పిన రాజనీతి విశేషంబు లారయ దగినవి. "పగ వృద్ధి బొందించు భ్రష్టులేకాని, అడగించు నేర్పరు లవనిలో లేరు, ...పోరు మంచిది గాదు భూమినెక్కడను, పాడౌను దేశంబు పగ మించెనేని, ప్రజలెల్ల నశియించి పారి పోవుదురు, తెలిసిన శాత్రవుల్ ధీరత తోడ, భూమిని గొనుటకు బుద్ధి వెట్టుదురు, మేకొని మీలోన మీరు పోరాడ, చూచెడు వారికి చులకన యౌను, చెడును బలంబును చెడును భాగ్యంబు, చెడును యశంబును చెడును శౌర్యంబు, మనసులో బుట్టిన మంచి తలంపు, లాచరణమునందు అలవి కాకున్న. జన్మఫలం బేమి చచ్చుటేమేలు, ఉభయవారలు మీర లొక్కటైయున్న, సకల కార్యంబుల సమకూర్పవచ్చు. ప్రజలకు సుఖమౌను పంటలు పండు, కలహించి వెనుకటి కౌరవులెల్ల, గతి చెడి పడినట్టి కష్టముల్ వినమె" యని భట్టు మంచిని బోధించిన నాయకురాలు "సిరిపొత్తు చేయుట చెల్లునుగాని, ఆజ్ఞ పొత్తిచ్చుట అదినీతి గా"దని నలగామునకు సంధి వైముఖ్యము బోధించెను. రాయబారము కుదురదయ్యెను. భట్టు తిరిగిపోయెను. నలగాముడు యుద్ధ సన్నాహములు చేయ మొదలిడెను. "కొంచెము ఫణియైన కొట్టెడు కొరకు, ఘనమైన దండమే కావలె కాని, కూడదు సన్నని కోలలగొట్ట, తప్పెనా తమకాన దరుముక వచ్చు, హెచ్చయిన బలముతో ఏగుట నీతి" యని తనకు సహాయులుగా రమ్మని నలగాముడు "ధరణి కోటపురికి దక్షుడైనట్టి భీమ దేవుండను పృథ్వీశునకును, గోలంకి భర్తకు ఘూర్జర పతికి, ఉరగసేనుండను ఉర్వీశ్వరునకు, బంగాళ పతికిని పాంద్యేశునకును, మళయాళ కర్ణాట మాన వేంద్రులకు" మున్నగు వారికి బాస పత్రికలు వ్రాయించి పంపెను. వారును తమకు గల యప్పనము లింతటితో దీరిపోవునని బయలుదేరి వచ్చిరి. నలగాముడు ససైన్యముగా దండు వెడలెను. మధ్యన కొదమగుండ్ల పౌరులు యుద్ధము వలదని మనవిచేసిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను. నలగాముడు కార్యమపూడి చేరెను. ఆతనికి దాపట నరసభూధవుడు, కొండ మన్నెమరాజు, కోటకేతుండు, వలపట రెడ్డి, కొలువుదీరిరి. రాజు వెనుక రమణి నాగమ్మ "కార్యఖడ్గము ప్రజ్ఞా విశేషముల, తెలుపుచు గూర్చుండె ధీరత తోడ".

ఈ సమయమున మేడపిలో బాలచంద్రుడు బంగారు బొంగరములాడ దలచి నిజౌదార్యమును దెలిపి తల్లియగు ఐతమ్మకు "కలుములు నిత్యంబు గావు

మాతల్లి, మెరపు మెరయు రీతి మేఘంబులట్లు, బుద్బుదంబుల భంగిపోవు"నని వైరాగ్యముపదేశించి, భౌతిక రహస్యంబులు దెల్పి నామె మంగలి మాధవు, కమ్మరపట్టికి, చాకల చందుకు, కంసాలిచందుకు, వెలమపట్టికి, చాపనపట్టికి తన కొడుకునకు బంగారుబొంగరము లిచ్చి "వాలురావులకాడ సమసమైనట్టి,రమణీయ మగు మొల్లరావి క్రిందటను, ఆడుడీ బొంగరా లానందమొసగ"నని పంపించెను. వారు పొట్టేళ్లపై నెక్కి పోయిరి. వారి యాటపాటల జూడ కొందరమ్మలక్కలు వారిని తిట్టుచు దీవించుచు బోయిరి. ఆటలో వాలచంద్రుని బొంగరము అన్నమ్మ యను వైశ్యకాంతకు దగుల నామె మూర్ఛిల్లెను. సేద దీరి యామె బాలుని చెడదిట్టి "మీ యయ్యలెల్లను మించిన బలిమి, చేరి వైరులతోడ శ్రీ యుద్ధ భూమి" నున్నారు. "వారిలో గలయు నీ వడి కాన వచ్చు"నని తూలనాడెను. బాలచంద్రు డామెను ప్రార్థించి ఆమెకు మందులు కాలగట్టించి "మాన్పి కొనుటకును మాడలే నూరి"చ్చి రోషముతో నింటికేగి తల్లితో యుద్ధ రంగ విషయములడుగ నామె భయపడి యుద్ధ విముఖ వచనములు బోధించెను. బాలుడు "తండ్రి కష్టంబును దప్పింపలేని, పుత్రుడుండిన నేమి పోయిన నేమి" యని "బ్రహ్మాండములు బట్టి బంతులాడుదును, మృత్యుదేవతనైన మెదపి వేసెదను, బాలుడ నని నన్ను భావింప వలదు, చిన్న మిరియమందు చెడునె కారం"బని తన ప్రతాపమును జెప్పుకొనెను. ఐతమ్మ ఎన్నియో నోములు నోచి కన్నట్టి పుత్రుని విడువలేక "వడ్లలో వజ్రంబు వడి గన్న మాడ్కి, గుడిజొచ్చి దేవుగన్గొనిన విధంబు, కంటిని పుత్రుడ కాంక్షతో నిన్ను, తాడెక్కు పురుషుని తల్లికి అల్లె, గడమీద నాడు కర్కశుని తల్లికిని, శూరుని తల్లికి సుఖమేమి లే"దని పలవించెను. బాలచంద్రుడు "కార్యమ పురమందు ఘన పరాక్రమత, తండ్రులు నిల్చుండి దండు చేయంగ, నే నింటనుండుట నీతియే తల్లి, ఉండుమనుటకు నీకు ఒప్పునా మనసు, కాయ మనిత్యంబు కల్మి హుళక్కి, జలబుద్బుద విధంబు క్షణభంగురములు, షట్చక్రవర్తులు సకల భూపతులు, చనిరి బ్రహ్మేంద్రాది సకల దేవతలు, శౌర్య సత్కీర్తులు సమయ వెన్నటికి, జనన మరణములు జనులకు నిక్క, మాలయంబున నున్న అడవిలో నున్న"నని వీర ధర్మమును "వెలమలమైతిమి వీర జీవనత" నుందుమని స్వధర్మమును చెప్పెను. ఐతమ్మ కొడుకుతో భార్య దీవనగొని పొమ్మని సెల విచ్చెను. బాలచంద్రు డగ్ని సాక్షిగా గొన్న తన భార్య మాంచాల నింత వర కాదరించి యుండలేదు. వేశ్యా వ్యామోహమున నుండెను. అత డిన్నాళ్ల "వెలయ

భుజించుట వేశ్య గేహమున, విడియంబు చేయుట వెలయాలి యింట, సౌఖ్యంబు బొందుట సాని ధామమున." కనుకనే తన్ను బ్రతిమాల వచ్చిన యత్తతో మాంచాల "భోగంబు నొందెడు పొలతులు వారు, చాప నోచిన యట్టి సఖియను నే"నని హృదయ విదారకముగా ననెను. బాలుడు తన వేశ్య శ్యామాంగి—సబ్బాయి—కడకుపోయి "వీరుల గలయంగ వెస బోవుచుంటి, ప్రియురాలి వని నిన్ను బిలువవచ్చితిని, పరువడి నీవును పైనమై రమ్మ"నెను. కాని యా సానిది, "అడవిలోగాసిన యామ్లఫలంబు. ఉదధిలో లవణంబు నొగి గూడినట్లు, జరిగె నీకు నాకు సంగతి వినుము, *"సరి లేని ఇహసౌఖ్య సాధనాలేము, పర సౌఖ్యమునకు నీ పడతి సాధన"*మనెను. బాలచంద్రుని కది కనువిప్పు కలిగించెను. "ఇంటిలో భోజనం బిచ్చుకు రాక, పరుల ఎంగిలి కాస పడతిని గాదె" యని బాల చంద్రుడు పశ్చాత్తాపపడెను. శ్యామాంగి "విరిగిన రొండియు వ్రేలు చన్దోయి, ఉరిసిపోయిన ఒళ్లు నూచలు కాళ్లు, వంగిన నడుమును వదలిన పండ్లు, పీల చేతులు గూని పీనుగుమోము, చిక్కఁగ నరిసిన చింపిరి తలయు వ్రాలిన బొమముడి వదలిన మేను, మెడమీద కణతియు మీగాళ్ల పూత, పలుచని గడ్డంబు పైన పుల్పిరియు, మూతి మీసపు మొల్కఁ ముక్కఁ రోమములు, తలవడంకును మాట తబ్బిబ్బు మరపు, కంపు గొట్టుచు చొల్లు గారెడు నోరు, కన్నుల పుసులును కాంక్ష మిక్కుటము, కోతివంటిది వృద్ధ గురుకోపయుక్త" యగు తన తల్లితో గలిసి కపటంబు పన్ని బాలచంద్రుని వలన ధనము లాగెను. అనపోతు బాలచంద్రుని చర్యల దెగడెను. బాల చంద్రుడు సిగ్గుతో శిరము వంచుకొని అత్తవారింటి బాట పట్టెను. అట చెలి కత్తెలు మాంచాల నలంకరించిరి. బాలచంద్రుడు భార్యతో కొన్ని జాములుండి తన పూర్వ ప్రవర్తనమునకు పశ్చాత్తాపము దెల్పి, కేళీలోలుడై యనుజుల వలన కర్తవ్య మెరిగి భార్యను సెలవు గోరెను. మాంచాల తెలుగు స్త్రీ లోకమున కొలికి పూస. వీరోచితముగా నామె భర్తచేతికి కరవాల మందించి నది. ముఖమున చిరునవ్వు దీపింప "రతిరాజ సుందరా రణరంగ ధీర, కమల బాంధవతేజ కరుణాలవాల, వినతాత్మజుని లావు వెస నీకు కలుగు, సామీరి కుండిన సాహసంబబ్బు, కృష్ణుని కీడుగా కీర్తి ఘటిల్లు, రవి కాంతి యుతుడవై రంజిల్లుచుండి, అలరాజు పగ దీర్పుమనుజులతోడ, పటుతర విక్రమ వైభవం బలర శ్రీగిరి లింగంబు చెన్నకేశవుడు, వరము లొసగంగ వర్ధిల్లగలరు, శాత్రవ విజయంబు సమకూరు మీకు, కలియుగంబున మీకు ఘనపూజ లమరు," అని

ప్రాణనాథుని ఆశీర్వదించినది. బాలచంద్రుడు మరల తల్లి సెలవంది తమ్ములతో యుద్ధభూమికి బయలుదేరెను. కాని "విప్రుడా అనపోతు వెంట రావలదు, బ్రహ్మహత్య ఘటిల్లు పాపము వచ్చు, బహు జన్మములకైన పాయదా కీడ"న్న మాంచాల మాటలు బాలచంద్రుని చెవుల గింగురు మనుచుండెను. అతడు కుమ్మరపట్టి, చాకలిచందు, కమ్మరపట్టి, పెలమ దోర్నీటి, మున్నగు తమ్ములతో నెత్తుగడ పన్ని అనపోతు నొక కార్యముపై ఇంటి కంపి తిరిగి వచ్చునందాక నుండుమనిచెప్పి, ఆతడు పోయిన వెనుక యుద్ధ రంగమునకు బిరబిర పోయెను. అట నంతవరకే నాయకురాలు మలిదేవాదుల కడకు కుట్రతో పేరునకు మాత్రమొక రాయబార మంపించి యుండెను. వీరులు సంధి వల దన్నను కొమ్మరాజు శాంతమునే సాధించుచుండెను. ఇంతలో బాలచంద్రుడు కార్యమపూడి చేరెను. ఆతని జూచి "సంధి కార్యమునకు చనుదెంచినట్టి, దొరల మొగంబులు తొలగె తేజంబు", వారు "ఇతడు రాకుండెన నెసగును సంధి, ఇక సాగదెవ్వరి హిత విచారంబ"నిరి. ఇట బాలచంద్రునకును గండు కన్నమనీనికిని జరిగిన సంవాద మత్యద్భుతము. విస్తరభీతి నుట్టంకించుటలేదు. బాలచంద్రుడు యోధులకు రోషపు ప్రాణములు పోయు పట్టు మకుటాయమానము. "ముక్కు దూలముమీద బొడిచిన యపుడు, గర్రుమనగలేని కోపమెన్నటికి" "కట్టితి విచె కాళ కత్తి పట్టితివి, పగ యీవలేనట్టి పౌరుషమేల" "మేటి శూరులనాజి మెచ్చనియట్టి, నమ్మిన జంగిలి నాయకులార, తగుజల్లి కేడెముల్ దండచక్రములు, పోగొట్టి పోరయ్య పోరు మీకేల, వీరయోధులు గదా పెను మాలవారు, గాయ గోవాళాఖ్య గల బిరుదములు, పగతురు గనకుండ పాతుడి భూమి, బావన్న రాహుత్త పాటవమేడ, సంపెట నారన్న జయమగు బిరుద, మెక్కుడి కేగె నీ పెందు దాగితి"వని బాలచంద్రు డొక్క రొక్కరికే పురి నెక్కించెను. కొమ్మరాజు బాలచంద్రు శాంతునిజేయ ప్రయత్నించు చుండెను. అక్కడ అనపోతు, బాలచంద్రుడు తన్ను వంచించు టెరిగి "వెంగలి నైతిని వెలమల వద్ద, కలిమి కోసము వచ్చి కలియుటలేదు, కులమున కొదవని కూడుటలేదు, తల్లిని దండ్రిని దాయాద జనుల, ఎడబాసి నీ పొందు నే నమ్మియుంటి, పగవాడనైతిని బాంధవ తతికి, పాసిపో తగునయ్య బ్రహ్మన్న తనయ, ఎన్నడు నాలావు నిసుమంతయైన, కనుగొనవైతివి కట్టడివాడ, బ్రాహ్మణు డీతడు బవరంబుచూచి, భయపడు నంచును భావించి తకట" యని బాలుని నిందించి, "వీరవిక్రమ యుద్ధ

విభవంబు గనగ, భాగ్యంబు లేదాయె పాపిని నేను, తన వారి రక్షింప తరి వచ్చినపుడు, వినియోగ పడనట్టి వీర రక్తంబు, రక్తమే కలుష నీరంబగు గాక" అని తనను నిందించుకొని, "ఉప్పొంగుచున్నది యుజ్వలశక్తి, అడగదు నేనెంత అడచిననైన, దహియించు చున్నది దావాగ్నిరీతి, ప్రాణంబులిక నేను పట్టగజాల, తివిరి వ్యర్థంబైన దేహంబు విడుతు"నని వీరరసోద్వేగ మాపుకొనలేక "బంగారు జంధెంబు పాదంబు బిరుదు" మాడచికిచ్చి "బాలునికిమ్మని పణతికి జెప్పి, తన తలగోసుక ధరమీద వ్రాలె"ను. ఓహో! ఏమి ఈ వీర తేజము. 'ఇదం బ్రాహ్మ్య మిదం క్షాత్ర' మన్న తెగ కనపోతు నాయకమణి. పలనాటిగడ్డ యందాజిగి యుండెడిదేమో! బాలచంద్రుని క్షాత్ర తేజమును గూడ మించినదీ బ్రాహ్మణ శౌర్యము. భోజన సమయమునకు మాడచి అనపోతుని రక్తసిక్తమైన జంధెమును బిరుదును బాలచంద్రున కందించెను. బాలుడు పెడ బొబ్బపెట్టి, "ఒప్పి వారును వీరు నొక్కటియైన, శంకింప కెదురెక్కి శాత్రవ చయము, బారులపైబడి ప్రకట శౌర్యమున, పీనుగ పెంటలు పెల్లుగ జేసి, తమకించి నరసింగు తలను ఖండించి, కొమ్మ భూపతికిచ్చి కులవిరోధంబు, తీరిచి పంతంబు తీర్చెద చూడు" మనెను. ఇక సంధి పొసగదని యందరు నిరాశులైరి. బాలుడు తమ్ముల నందర బిలుచుకొని తన పూర్వ జన్మముల జెప్పి, "తలిదండ్రులను బ్రోవ తనయుడే కర్త, మానంబు దక్షత మగటిమి మించ, ప్రబలింప గలవారు బాలురే సుమ్ము, బాలురే. పెద్దలు బల్లిదుల్వారె, కీర్తికైనను నపకీర్తికినైన, బాలురపైనుండు భారమంతయు"నని తమ కర్తవ్యమును బోధించెను. బాలచంద్రుని తొలుత వారించి యాతని పట్టుదలచూచి, తండ్రియగు బ్రహ్మనాయడు, "మండలేశుల కెల్ల మది తల్లడమయి, చెల్లిన మనపేరు చెడిపోవనీకు, పుల్లుచూ శౌర్యంబు మొక్కపోనీకు" మని రణధర్మమును "శౌర్యంబునకు పాదు స్వర్గంపు త్రోవ, యెల్ల సుఖంబుల కిది పట్టుగొమ్మ, హెచ్చయిన వీరుల కిది పుట్టినిల్ల"ని యుద్ధరంగ తత్వ ముపదేశించి, "తలపడు నప్పుడు తలకకుమన్న, అలుగుల దీప్తికి అలుకకుమన్న, వారణధ్వని విని వడకకుమన్న, శరముల దీప్తికి జడియకుమన్న, సమర కాలంబున జంకకుమన్న, బిరుదులు జారిన బెదరకుమన్న" యని రణ నీతి నుపదేశించి "తగినట్టి కర్పూర తాంబూలమిచ్చి, శంఖతీర్థ మొసంగి జయమొందు మంచు" దీవించి రణరంగమునకు పంపించెను. రణరంగమున బాలుదొనరించిన వీర విహారము వర్ణనాతీతము. వీరాధివీరుల

ఖండఖండములుగా, గజాశ్వముల నుగ్గు నుగ్గుగా జేసిన దాతని యడిదము. ఆతని ధాటి కాగలేక నలగాముని సైన్యములు కలత నొందినవి. ఆతని జూచి భయపడిన యుద్ధ భీరువుల వర్ణనము హాస్యమును జాలిని కలిగించు నట్టిది. "పారిపోవగ లేక బ్రితుకుపై నాశ, బ్రితిమాలుచుండెడు బలనిచయంబు, లిటు వంటి జగడంబు లెన్నడెరుంగ, మేలాగు పోదు మన్చేద్చెడువారు, పణతులు దిట్టిన పడలేక వచ్చి, చచ్చుచు నుంటిమీ సమర రంగమున, పారిపోనిచ్చిన బ్రితుకుదుమయ్య, అని మ్రొక్కుచుండెడు అతి దీన భటులు, బోయవారము మేము పూర్వంబునందు, బుజముల కాయలు పూని కగ్గొనుచి, పగవాదు మము గని పారిపోవుదురు, మీకేమి భయమని మెలత నాగమ్మ, బాగుగా నమ్మించి పంప వచ్చితిమి, అని యంజలి యొనర్చి అవమానమొంది, మగసిరి విడిచిన మానహీనులును, చనలేక భయమున చచ్చినవారి, మీద ద్రోసుక యుండి మెదలనివారు, చచ్చిన గజముల చాటున దాగి, పంద తనంబున పడియుండు వారు, పెండ్లాల దలచుక బిట్టేడ్చువారు, వల్మీకముల మీద వసియించువారు, గడ్డిలో జొరబడి కదలనివారు, వ్రేళ్ల చీకెడివారు వెన్నిచ్చువారు" నై యుండి రట. బాలచంద్రుని వీర విక్రమమును జూచి, పారిపోవుచున్న సైన్యముల నతి కష్టము మీద నరసింహ భూపతి నిలుప గల్గెను. బాలుడు నరసింహుని తలయనుకొని, వేరొకని తలగోసి తండ్రి యొద్దకు పోవ బ్రహ్మనాయడు పొరపాటు తెలిపి కొడుకును వెక్కిరించెను. రోషముతో బాలుడు తిరిగిపోయి నరసింగునితో దలపడెను. వారి ద్వంద్వ యుద్ధ మసమానము. నరసింగుడు బాలు నంకుశముతో బొడిచెను. బాలుని ప్రేవులు బయటికి వచ్చెను. బాలుడు రోషమున "సామంత రాగోల చక్కగ బట్టి, వక్ష స్థలంబున వడితోడ గ్రుచ్చ" నరసింగుడు కూలెను. బాలుడాతనికి "పలగొని ముమ్మారు భక్తితో మ్రొక్కి, అనుగు భూవరపుత్ర అంబుజగాత్ర, అపరాధిగాను నే నపకారిగాను, అలరాజు జంపిన ఆపగ దీర్ప, పట్టి చంపితిగాని పాపం బెరుంగ" నని దుఃఖించి నరసింగుని తల గోసి ఒకచేత బట్టుకొని వే "రొకచేత (తన) ప్రేవుల నొయ్యనవెత్తి, సామంత రాగోల చంకనబెట్టి, తన తండ్రితావుకు తలగొని పోయె"ను. బ్రహ్మనాయకు మొదలగు నాయకులు "నరసింగు శిరమును నమ్రత గొనియు, తపనీయ పీఠిపై తలనుంచి మంచి, గంధము కస్తూరి కల యంగ నలది, కొలువెల్ల మ్రొక్కిరి కోపంబు లణచి". వారి రాజభక్తి వారి రణధర్మములు వారి పగ సాధింపులు ఈ నాడు మనకు వింత గొలుపునవిగా

నుండును గాదా! శత్రువులకింత గౌరవమిచ్చుట ఆ వీరయోధులకే చెల్లినది. నరసింగునిపై గల భక్తితో బ్రహ్మనాయడు కొడుకు పరాక్రమము కాని యాడక "విభునకు సేనకు విధివైతి వకట" యని దూరులాడెను. మనసు నొచ్చిన బాలుడు తండ్రి కపటంబుల నెన్ని, అనుజులతో "తెంపుచే కలనికి తిరిగి ధైర్యమున" వెలయించిన యా రణమును "వాణీశుడైనను వర్ణింపలేడు". కామాక్షిని దలచి కమ్మరకాచన, పాతాళ గంగను ప్రార్థించి చాకల చందన్న, మాచెర్ల చెన్నుని దలచి వెలమ దోర్నీడు, కలని కొరగిరి. ఒక్కొక్కరే తక్కిన తమ్ములును కూలిరి. అశేష జనముల తెగటార్చి "బాలుడు రోషంబు పట్టగలేక, చండ విక్రమమున సాహసంబెసగ, వేర్లాడు పేగులు వేగమే పెరికి, గంగ ధారంగలిపి కలనికి వచ్చి, తమ్ముల దలుచుక తా విలపించి, అలుగులపై వ్రాలె నైతాంబ సుతుడు". వైరులు వచ్చి "గ్రుచ్చిపట్టిరి యెత్తి గురు శౌర్యఘనుని". బాలుడు "వేంచేసి దివియందు వీరుల గలిసె"ను. యుద్ధ రంగమున పల్నాటిభానుడు గ్రుంకినంతనే "అంతట భాస్కరు డస్తాద్రికేగె"ను. యుద్ధ రంగమున పిశాచగణములు తమకు పూటగా నాహారము లభించిన దని స్వేచ్ఛావిహార మొనరించినవి. "ఘనుడైన శ్రీనాథ కవిరాజరాజు, చెన్నుని *కృపచేత చిత్తముప్పొంగి*, బాలుని విక్రమ ప్రావీణ్య మెల్ల, జనులకు వివరించె సక్తితో దీని, పాటించి చదివిన వ్రాసిన వినిన, శ్రీయు ఆయుస్సును స్థిరముగా గలుగు".

బాలచంద్రు డాంధ్రులపాలిటి యభిమన్యుడను కొనవచ్చును. ఆతని శౌర్యమునకు ముగ్ధుడగుటచేతనే పలనాటికి తప్పని సరిగా పోయిన రసిక కవి శిఖామణి శ్రీనాథుడు (ద్వి)పద కవితలనీసడించిన తన వైముఖ్యమును తిరుగ దోడుకొని ద్విపద ప్రబంధమున వీరానీకము బాడెను. శ్రీనాథుని కాలమునకే బవనీల చక్రవర్తుల పరశురాముని కథ, మాహురమ్మ కథ, మాతపురాణము (ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము) గౌతమ పురాణమువంటి ద్విపద ప్రబంధములు వెలసి యుండును. ఆచారబలమును తప్పించ నిష్టము లేక కవి సార్వభౌముడు ద్విపదలలోనే పల్నాటి కథను పాడియుండు ననుట సత్య దూరము కాదేమో.

పల్నాటి వీర చరిత్రమునకు సంబంధించిన కథలనేకము లముద్రితములు ప్రా. పు. భాండాగారమున గలవు. వానిలో కొన్నింటిని మాత్రమే క్లుప్తముగా

నిట పేర్కొందును. పల్నాటి వీర చరిత్రమును కవి సార్వభౌముడు శ్రీనాథుని తరువాత మరి యిరువురు పదకర్తలు చేపట్టిరి. వీరు కొండయ్య మరియు మల్లయ్య యను రచయితలు. కాని శ్రీనాథుని రచనములట్లు వీరి రచనములు కూడ సంపూర్ణముగ లభ్యమగుటలేదు. వీరిరువురును శ్రీనాథు నుదాహరించినట్లు శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు వ్రాసి యున్నారు. ఉమాకాంత పండితులకు వీరి సమగ్ర రచనములు లభించి యుండవోపు. ఉమాకాంత పండితులు కొండయ మల్లయలగూర్చి "వీరు తమ గ్రంథముల చాలవరకు శ్రీనాథు ననుసరించియే చెప్పిరి. వీరొక్కొక చోట లేనివి కొన్ని కలిపి, యున్నవి కొన్ని తీసివేసిరి.....కొండయ్య శబ్దసౌష్ఠవము పాటింపక యిచ్చ వచ్చినట్లు చెప్పినాడు. మల్లయ రచనలో చాలవరకు శ్రీనాథుని వాక్యములే యున్నవి" యనిరి.

ప్రా. పు. భాండాగారమున గల కథలలో "కోళ్ల పోట్లాట-గోపు యుద్ధము" ఒకటి.౧ ఇది మల్లన విరచితము. పైన పేర్కొనబడిన మల్లయ యే ఈ మల్లన, కృతికర్త తన్నుగూర్చి "రాజశేఖర పద రాజీవలోల, మధుకరుండైన రామన మంత్రి మణికి, నమలాంబకును పరమానంద సుతుడ, మల్లికార్జున దేవు మన్నన వాడ, మల్లన యనుపేర మహి బరగువాడ"నని చెప్పుకొనెను. ఈతనిది కౌండిన్య గోత్రము. తాత గౌరయామాత్యుడు. "తత్వ సారంబెల్ల తలపోసి కూర్చి, తేట తెల్లముగాను తెలుగువారలకు, స్వరమంజరి యనంగ జగములో వెలయ, జేసిన పుణ్యుండు శివ పదార్చకుడు". ఈ పదములో క్లుప్తముగా నీ కథ గలదు. నలగాముని యాహ్వానముపై బ్రహ్మనాయుడు మాచెర్లనుండి గురిజాలకు దరలిపోయెను. అట నాయకురాలి మంత్ర తంత్రములచే బ్రహ్మ నాయని కోడి మరణించెను. నిర్ణయము చొప్పున మలిదేవరాజు తన రాజ్య మేడు సంవత్సరములు కామరాజుకు వదలిపెట్టి తాను పరదేశగతుడు కావలసి వచ్చెను. నాయుడందుల కంగీకరించి బయలు దేరుచుండ నాతని బంటు గోపుడనువాడు నాయకురాలి కుతంత్రముల కామెను మరియు నలగాముని నిందించెను. నాయకురాలు గోపుని నిందింప నాతడు రోషావేశమున ననేకుల జంపి తానును నిహతుడయ్యెను. ఇది యిందున్న కథ.

౧. డి. నెం. ౧౧౧౨. ప్రా. పు. భాండాగారము. మద్రాసు.

కోడి పోరునకు గురిజాలనుండి వచ్చిన యాహ్వానము నాయుడంగీకరించి యందులకు సంసిద్ధుడై నగరులోనికి జని విజ్జలదేవి (ఈమెయే వీర విద్యాదేవి-మలిదేవ రాజాదుల తల్లి) సెలవంది, స్నాన సంధ్యలు ముగించి, ఆయుధ పూజగావించి, భోజనమొనర్చి, శృంగారించుకొని, "శ్రీ కృష్ణరాయని చెలువంబు నొంది, యా చీలమాంబ (న) యా అర్ధనారి, చిట్టు మల్లన గోరి చిత్రమున నపుడు" (ఇది బ్రహ్మనాయని కోడి పేరు) శకునములు జూచుకొని 'శీలమ్మ పెట్టినసేస గైకొనుచు' (బ్రహ్మనాయని తల్లి) భూసురాశీర్వాదములతో, చెన్నకేశవుని తీర్థ ప్రసాదములందుకొని, సపరివారముగా కన్నమనేనితో గదలి, గురిజాల మార్గము బట్టెను. అప్పుడు చెవుల గోపుడు మాచెర్లలో లేడు. గోపునకు నాయుడు కోడి పోరునకు బోవు వార్త దెలిసి మహా వేగముతో నాయని వెన్నంటెను. నాయ డప్పటికే కంభముపాడు దాటి యుండెను. గోపు వెనుక పరుగెత్తి వచ్చుట దెలిసికొన్న బ్రహ్మనాయుడు గోపును వెనుకకు మరలించు నుద్దేశమున కన్నమ దాసుతో నీ వెదురుగా నేగి "వరుసతో నానలు వ్రాయించి పొడవు, మానలన్నియు ద్రోచి యరవాయి గొనక, వచ్చెనా రానిమ్ము వలదన రా"దని పంపించెను. గోపును రావలదనుటకు కారణమాతడు మహా శూరుడగు స్వామి భక్తుడగుట. గోపును గొంపోయినచో, తప్పక యుద్ధము సంభవించునని బ్రహ్మనాయని నమ్మకము. కన్నమనీడు గోపున కెదురుగా బోయి రావలదని మొదట నలగామునిపై, తరువాత మలిదేవునిపై ఆనలుంచి బెరలు వ్రాసెను కాని గోపుడవి దాటి వచ్చెను. చివరకు కన్నమనీడు "బరివ్రాసి దాటితే బ్రహ్మన్న యాన" యనెను. కాని గోపు "అవసరంబున ప్రాణ మరవాయి గొనక, యిచ్చువానికి గాక యేనేల నిలువ, నీ యాన కిక నిలువ నెబ్భంగినైన, వచ్చెద తారుండ వలదన్న మాన" నని దాటెను. కన్నమదాసు మరల "బరి వ్రాసి దాటితే పరివార మాన" యనెను. పరివారము పేరుతో నానలుంచినంతనే గోపుడు కొంతసేపాగిపోయెను. ఇచట పరివారమునకు గల గౌరవము చక్కగా వర్ణింప బడినది. చెలియలి కట్ట దాటిరావెరచు సముద్రుని భంగి గోపు బెరను దాటక "పరివారమాన భూపతి త్రోయ వెరచు, పరివారమే లోక పాలకులెందు, పరివారమే ధర్మ పాలకులరయ, పట్టభద్రునినైన పలుచ జేయుదురు, న్యాయార్జితంబగు నవని బాలించు, పడుచునైనను పట్టభద్రు జేయుదురు, తమ రాచ కార్యంబు తరియాసె నేని, ప్రాణంబు సరకుగా బట్టరయ్యెడల, మానమే ధనముగా మలయుచుండుదురు, మగతనంబున నున్న

సాహసులు, ... బంధురమైయున్న పరివారమూస. పౌడపుగ దనకేల పొడచితి వీవు, త్రోసిన జగములో ద్రోహిని నగుదు, ఈ యాన ద్రోయ నేనెంతటి వాడ"నని విచారించెను. పరివారమున్న నెంత గౌరవముండుట మిక్కిలి హర్షింపదగిన విషయము. ఈ గ్రంథమున కీ భాగమునా త్తత చేకూర్చినది. గోపు కన్నమదాసుతో 'కోడిపోరును జూడ కొరగానె చెపుమ, కొరత లేకుండగ గొన్ని ఎన్నితివి, సిగ్గె మాచెర్లకు శీఘ్రమే చనగ, వనధిని గను గొని వడి బారుచున్న, నది కడ్డమై యున్న నగము చందమున, బెడ ద్రాయగా నీవు పాడియే దీని'నని కరుణముగా ననెను. బ్రహ్మనాయదను రత్నాకరునిలో గలిసి పోనిచ్చగించు నదీతుల్యుడగు గోపును కన్నమదాసను పర్వతుడడ్డ గింప లేదయ్యెను. గోపు మథనపడి మథనపడి బెదదాటి పసుగిడి బ్రహ్మన్న పాదములపై నొరిగి స్తోత్ర మొనర్చెను. కాని నాయదాతని నాజ్ఞ ధిక్కరించి నందులకు మొదట తూలనాడి తరువాత శాంతుడయ్యెను. గోపు "కోడిపోరుకు నన్ను గొనిపోవ దగనె" యని దీనముగా బ్రతిమాలెను. గోపుడు తనకును బ్రహ్మనాయనికిని గలిగిన శకునముల ఫలితముల వివరించి చెప్పెను. చెవుల గోపుడు (గోపాలుడు) దుశ్శకునముల ఫలితముల జెప్పినటులే కాటమరాజు కథలో సంధ్యగోపాలుడు కూడ శకున ఫలముల జెప్పెను. చెవులగోపుడు చెప్పిన శకున వివరములు కనీసము పది పుటలలో నున్నవి. శకున శాస్త్రమున జానపదుల కున్న విశ్వాసము నీ ఘట్టము చాటును. బ్రహ్మనాయుడు శకున ఫలితముల విని యాతని మాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది గోపుడు కేవలము ద్రేపల్లె యందలి నందగోపుడే "భూమిపై మనుజుడై పుట్టిన వాడ"ని భావించెను. కీడు శంకించిన నాయుడు గోపుని మాచెర్లకు తిరిగి పంపించుట కెంతయో శ్రమ పడెను కాని గోపుడు మాత్రము "వత్తు నీముందట వలదన్న చత్తు"నని తన పట్టు వీడడయ్యెను. నాయుడు యోగముద్ర ధరియించి "సోమ సూర్యగతుల శోధించి పట్టి" ప్రాణము నాధారచక్రమున బంధించి కుండలి బెకలించి లోపల దీప్తమైన వెలుగున పలనాడు పాడగుట, గోపు మృతి, యుద్ధము, బాలచంద్రుని మృతి, మున్నగు భవిష్యముల జూచికొని కానున్నది కాక మానదని గోపుని రాక కంగీకరించి విడియ మందింపబోవగా గోపుడది గ్రహింపక 'గురిజాల ముందర కోడిపోరపుడు, కయ్యంబుగలిగిన కణకతో నీవు, కుంతమందగలేదు కోపింపలేదు, పోరెంతగలిగిన బోరినాకు సెలవు, గాజేసి తేనియు కంభము పాడు, మహాదేవి చర్ల (మాచెర్ల) కు మధ్యమందున్న, విఘ్నేశ్వరుడుజూడ

వినసాక్షిగాగ, విక్షియంబు పెట్టిన వెస నందుకొందు, కాదన విడియంబు కరమున ముట్టి' ననెను. బ్రహ్మనాయ డందుల కనుమతించి తాంబూలమిచ్చి చిట్లుమల్లని (కోడిపుంజు) చేతి కందించెను. 'అతడును వేడ్కతో నా యర్ధ నారి, చిట్లుమల్లని నెవజేరంగ జేర్చి, యుపలాలనము జేసి యొరుపుకు రాని, ఈకెల జక్కగా నింపారదీర్చి. పుంజు చక్కని దంచు పొగడుచు గోపు, చెన్నొంద గసవని చేరంగ బిలచి, చిట్లమల్లని వాని చేతికినిచ్చి' నాయని వెంబడి పయనము సాగించెను. కంభముపాటి కాపులు నాయుని తమకడ విందారగించుమని కోరిరి. నాయడువారికి కృతజ్ఞతలు దెలిపి విందున కిది సమయము గాదని నచ్చజెప్పి, మంచికల్లు చేరి కాలేరు దాటి తమకై ఏర్పరుపబడిన వీడుబట్టు (మాడుగుల) చేరుకొనెను. అచట మాడుగుల బ్రహ్మిరెడ్డి వారి కాతిథ్య మొసగెను. నాయుడు తన రాక నెరింగింప గురిజాలకు వార్తాహరుల నంపెను. నాయుడా నాడు మాడుగులలోనే గడపెను. (ఈ పట్టున సూర్యాస్తమయము, కమలములు ముకుళించుట, చక్రవాకములు, చీకట్లు, నక్షత్రములు, చంద్రోదయము, కువలయ వికాసము, చకోరములు వెన్నెల గ్రోలుట మున్నగు విషయములు కావ్యరీతిని వర్ణింపబడినవి.) మాడుగుల రెడ్డియింట బ్రహ్మనాయనికి మరియు నాతని పరివారమునకు జరిగిన విందు పెద్ద ఘట్టము. నాయుడు గోపున కప్పుడే వైష్ణవము సాధికారముగా నిప్పించి శిష్యునిగా జేసికొనెను. నాయుడు బ్రహ్మిరెడ్డితో, పలనాటి రెడ్లతో, మాటలాడి శయనించుటకు తమ వీడుబట్టునకు పోయెను. తెల్లవారగనే సర్వమాయత్తము చేసికొని కోడి మేడెమునకు దరలెను. అట గురిజాలలో నలగాముడు నాయకురాలు కోడిపోరునకు బయలు దేరుటకు ముందు చేసిన సైనిక సన్నాహములు, సైనిక విన్యాసములు, నలగాముని కొలువు కూటములో జరిగిన సాహిత్య, నాట్య వినోదములు పది పుటలకన్న నెక్కుడుగా వర్ణింప బడినవి. నాయకురా లేర్పరచిన ఆశ్విక బలములో తురకల పేర్లధికముగా నున్నవి. అప్పటికింకను తురకలు దక్షిణ భారతమున ప్రాబల్యము నందలేదు. ఇది కవి కల్పనమై యుండును.

ఇరువైపులవారు కోడిమేడెము కడ జేరుకొనిరి. బ్రహ్మనాయుని పక్షమున గోపు, నాయకురాలి పక్షమున రెడ్డి, (చింతపల్లి రెడ్డి ?) కోళ్లను విడిచిరి. కోళ్లపోరాట మత్యద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. ''పోరుకు విడిచిన పుంజులు రెండు, పొంగుచు రెక్కలు పొరిబొరి నార్చి, కన్నులు నిప్పుల

క్రైవడి నొగల, ... కుంభిని యదరంగ గూయుచు జేరి, ముక్కు ముక్కున జేర్చి ముదిసి రోషమున, మెడయీక లబ్బెను మెడలొంచి రెండు, సుప్పరం బెగయుచు నురువడి దన్ను.... వలయంబుగా వచ్చి వడిచన్నుటయును.... పరగ భూసురుడు జంభారియునట్లు పలనొప్ప జోరుచు వచ్చి యీ పగిది.... చేకొని తాకిన జిమ్మిన నొడలు, నాటిన నీకెలు నడపెంపుదనరి, వెడలిన నమ్ముల విధములై యొప్ప, నీకెలన్నియు డుల్లియిలమీద డుల్లు, మాంసపుముద్దల మంది బోరాడి, వడి చిట్టుమల్లుకు పలపగ్గలించె, నలగాము పుంజుకు నశియించెలావు'. తమకోడి యోడిపోవుట జూచి నాయకురాలు కోకి పోరాపుమనెను కాని నాయుడేదో యొకకోడి చచ్చువర కాపుటకు వీలు లేదనెను. నాగమ చిన్న బోయెను. బ్రహ్మన్న కోడి "గరుడుండు బాలనాగము వేయు భాతి, చివ్వంగి లేడిని జేకొన్న కరణి, సింహంబు మదకరి జెనకిన భంగి.... చిట్టుమల్లడు జయము చేకొనె నపుడు." చిట్టుమల్లడు (బ్రహ్మన్నకోడి) నల్లమల్లని (నాయకురాలికోడిని) 'నేరుపు పచరించి నిటలంబు దన్ని, మెడదన్ని యటకొన్ని మెరవడి దన్ని, చుట్టును దిరుగుచు జూటంబు దన్నె'ను. నాగమ్మకోడి 'భుగులున నెత్తురు భూమిపై గ్రక్కి, తలదెగి యల్లంత ధరణిపై బడియె'ను. నాయకు రాలును నలగాముడును చిన్నబోయిరి. నాయకురాలు రోషముతో 'గోవు లేనుగు లును గుఱ్ఱముల్ ధనము, లాదిగా గురిజేసి యాడెద'మనెను. బ్రహ్మనాయడు వల్లెయనెను. చిన్నబోయిన నలగాముని నాయకురాలు 'తొడరి సామాదిచతురు పాయముల, ఇంద్ర జాలంబుల నెరవులుబన్ని' నాయని గెల్తునని యూరడించెను. వేళయైనందున నలగాముడు సపరివారముగా గురిజాలకు తిరిగిపోయెను. నాయుడు తన వీడుబట్టు చేరుకొనెను. ఆనాడు వారికి భోజనములు గురిజాలనుండి పంప బడెను. నాయకురాలంపిన విషాక్త భోజనములపై నాయడు తులసి తీర్థము జల్లి యారగించెను. వంటలవారది చూచి నాయని మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్య పడి తిరిగిపోయి నాయకురాలితో "హరిదాసు లిటువంటి యక్రియలందు, సుడివడ రెమ్మెయి సుగ్రిక్కరటన్న" నామె ఇంకొక యుపాయమాలోచించి, గురిజాలలోనున్న కట్టుబోతుల రావించెను. 'వాకట్టు మరకట్టు పణికెడు కట్టు, పొట్టపొంగెడు కట్టు పొంగుల కట్టు, కూత పెట్టెడు కట్టు కోపించు కట్టు, కాళ్లను చేతులు కదలని కట్టు, ప్రాణంబు వోయెడు బలువైన కట్టు' నేర్చిన దయ్యాల ఘల్లాయె మున్నగువారు వచ్చి తమ తమ విద్యలు నాయకు రాలి యెదుట బ్రదర్శించిరి. ఆమె వారిని గొనిపోయి నలగామునితో

"రౌతులేటికి నీకు రాజు లేటికిని, పరివార మేటికి పడవాళ్లయేల, ఏనుగులేటికి నేల నాయకులు, వీరు ముప్పురు మన వీటిలో నున్న, నిలనున్నపగ వారి నేలంగ జాలుదు"మనెను. కట్టుబోతుభు తమ తమ విద్యలు మరల ప్రదర్శించిరి. నలగాముడు వారితో చిట్లు మల్లని పోరులో గట్టుడని చెప్పి బహుమతులిచ్చి పంపెను. జానపదులకు మంత్ర తంత్రములందధికమగు విశ్వాసముండును. ఆ మనస్తత్వమిట ప్రదర్శితము. నాయురాలింకొక కుత్రనుగూడ బన్నెను. బ్రహ్మనాయుడు గూర్చుండు తమగ "మూడ్పించి క్రొత్తగా నౌరపు చేయించి, యేవంక నెక్కునో యెక్కిన దెసను, గెంటెడు నట్టుగా కీలు పన్నించి, తప్పు చీలలుపెట్టి తమగంబు క్రింద, పాతర ద్రవ్వించి బలునారసముల, శూలాల నీటెల సురియలు నిలిపి, కలయంగ బాత్రించి కప్పు బెట్టించె"ను. రెండవసారి కోడి పోరున కిరు పక్షములవారు వచ్చిచేరిరి. బ్రహ్మన్న గూర్చుండెడు తమగము చెంతకు కన్నమదాసెవ్వరిని (కీడు శంకించి) రానీక తానే కాపుండెను. నాయకురాలేర్పాటు చేయించిన మంత్ర తంత్రములచే బ్రహ్మనాయుని కోడి యోడిపోయెను. పోరులో నోడినచో మాచెర్ల విడిచెద మని చేసిన ప్రతినకు నాయుడొడంబడెను. నలగాముడు నాయునికి వీడియ మిచ్చి వీడ్కొల్పెను.

బ్రహ్మన్న బయలు దేరునప్పుడు తమగము కూలి నాయకురాలి కుత్ర బయటపడెను. అది చూచి కన్నమనీడు 'గోపు! యా నాగమ కుటిలత జూడు' మని గోపు కెరుక పరచెను. బ్రహ్మనాయని నమ్మినబంటగు గోపు నాయకురాలు కోడి పోరులో చేసిన మంత్ర తంత్రములకు, అధర్మమునకు, తమగము నేర్పరచిన విధానమునకు కోపించి నాయకురాలిని నలగాముని చెడ దిట్టెను. నాగమ గోపును 'మా పురిలో నొక మాలని బోల'వని తూలనాడి నంతనే యాతడు కుంత మందుకొనెను. అటు నలగాముని లెంకలు కూడ సిద్ధపడిరి. గోపుడాబంట్ల నందరిని చంపి వేసెను.

'బ్రహ్మనాయని యాజ్ఞ బరిదాట వెరచి, నలగాముపై గోపు నడువడు గాక.' లేనిచో నాతనిగూడ గోపు చంపియుండును. నాయకురాలు తన పరి వారము నంతటిని గోపుపై పురికొల్పెను. కాని యాతడు 'ప్రళయకాలమునాటి భైరవు భంగి, పురముల గాల్చిన భూతేశుపగిది, పసులబట్టినినాటి పార్థుని రీతి' విక్రమించి "పటు చిత్రగతులతో బవరంబుచేసి" వారి నంధ్ధరిని బరిమార్చెను. విలుమూకవారు "చందురు వంకలు చల్లజంపులును, బొట్టల పొంగులు పుణ్య

తీర్థములు.... యొక పెక్కు నమ్ములు యోకవోకలును, తామల కూనలు తల్లి మెరుగులును, చీకటి మిణుగుర్లు జిగురు గండెలును, గుండెలు భీతిలు కూత పెట్టులును, కుత్తిక వీపులు కుప్పికోలలును, మొదలైన మంచియమ్ముల దొనలందు" దోపుకొని వచ్చిరి. ఆనాడిన్ని తీరుల యమ్ములు వాడుకలో నుండె కాబోలు. గోపు వీరవిహారము చేయుచుండెను. అతనితో బోరువారు యుద్ధ మొనర్చుచు, 'కడుపులో ప్రేవులు కరమున నెత్తి, మొలపిడి యమ్ములు మును బెరికికొనుచు, గోపు కొంతము మీద కూలెడువారు, నొకచేయి తెగి పడ్డ నొకచేత సురియ, చాలించి యెదిరించి చచ్చెడువారు, మెడ నిలువలేకున్న మీసాలు తీడి, యొకచేత తలయొడ్డి యొరపుకు డించి, యొకచేత బొడువ నుద్యోగించి గోపు, సబళంబు పైబడి చచ్చెడువారు'నై యుండిరి. గోపు 'జలరాశి గలచిన శైలంబు బోలె, కల మొనలన్నియు కలగంగ జేసె'ను. ఒక్క గోపు ఇంతమందిని చంపెననుటచే మనపూర్వులు ఒక్కవీరు నొక్కరే యెదిరించెడు వారని తేలుచున్నది. లేనిచో పందలమందిని ఒక్కగోపు చంపె ననుట అతిశయోక్తిగా దోచును. ఒక్కొక్క వీరునితో నొక్కొక్కడు దలపడుటే హైందవ యుద్ధధర్మము. పల్నాటి వీరచరిత్ర మందేమి కాటమరాజు కథలో నేమి ఈ ధర్మమే పాటింపబడినది. ఒక్కొక్కరినే యనేకుల జంపిన వాడే నిజమగు వీరుడుగా పరిగణింపబడు చుండెడివాడు. బ్రహ్మనాయడు కోడిపోరున నోడి మాచెర్ల మార్గము పట్టిన పిమ్మట అతనివెనుక నెక్కడనో నడచెడు గోపునకీ యుద్ధము సంభవించినది. కొంత యుద్ధమైన తరువాత గాని బ్రహ్మనాయడు వెనుదిరిగి చూడలేదు. నలగాముడు గోపుని పరాక్రమమున కాశ్చర్యపడి నాయకురాలితో చెప్పుచుండ నామె యోర్వలేక రోషముతో ఒక్కుమ్మడి తనసేనల గోపుపై పురికొల్పెను. వారందరు కలిసి వచ్చి గోపుపైబడిరి. అప్పుడు 'దారిపాయగ జారి తనువునబడ్డ, జందెంబు బెట్టుగా జారిన తునక, లైపడ్డ గతి గోపు అల్లన నొరిగె'. కాని యాతడు 'శీలము బ్రహ్మన్న శ్రీపాద యుగము,కనుగొను వేడ్క తా కనుమూయకుండె'ను. గోపు జంపిన వారుత్సాహముతో "ఆర్చుచు బ్రహ్మపై నడుగుదేరంగ, ఆ రవంబాలించి ఆ బ్రహ్మనేడు, వెనుక నార్పులు బుట్టె వెగ్గలంబనుచు, అని తలపోయుచు నంతట నుండి" నట్లు చివరనగలదు. ఈ భాగ మింతటితో ముగిసినది. గోపు పడిపోయిన కలకలము విని నాయడు వెనుదిరిగి చూచెనట,

పై కథాభాగము తరువాత ఘట్టము "కన్నమనేని యుద్ధమ"ను పేరుతో నున్నది.౧ కాని ఈకథ పైదాని ననుసరించియే లేదు. మధ్యన మరికొన్ని కథ లున్నవి. పై కథలో నున్న చివరభాగము నంటియే యీ కథ ఆరంభింప బడినట్లున్నది. అనగా కథా సూత్రముగాని వాక్య సూత్రముగాని తెగిపోలేదు. అందుచేత నిదికూడ మల్లన రచన మనుకొంటిని. కాని కన్నమనేని యుద్ధ కథాంతమున ఫలశ్రుతి తరువాత 'వలను భరద్వాజ వంశ వర్ధనుడు, మారయ్య పుణ్యభీమాంబ కడుపునను, స్థిరముగా గలిగిన తేజంపు ఘనుడు, గారవంబైనట్టి ఘనుడు శ్రీనాథు, చేపట్టి వీరుల చరితమంతయును, తగ జెప్పె నాచంద్ర తారార్కముగను' అని ముగిసినది. ఇది శ్రీనాథుని వీరచరిత్రమందలి యొక భాగమో లేక మల్లన రచనమో ఇదమిత్థముగా చెప్పజాలము. నేను మాత్రము మల్లన రచనమనియే భావించు చున్నాను. పై కథకును దీనికిని కథా సూత్రము వాక్య సూత్రము తెగకుండ నుండుటయేగాక రచనా విధానమున గూడ సామ్యముండుటే నా యూహమునకు కారణము. చివరన నతుకబడిన శ్రీనాథుని పేరు ప్రక్షిప్తమని నాభావము. దీనిలో గోపు పడిపోయిన తరువాత కన్నమనీడు గురిజాల సైన్యములను ప్రజలను చిందర వందర గావించి గోపు శవమును దీసికొని వచ్చుట, మాచెర్లలో గోపు శరీరమున కగ్ని సంస్కారము చేయుట మున్నగు కథా విషయములున్నవి.

"గోపు యుద్ధము" కథలో చివర ఘట్టమున గల బ్రహ్మనాయుని వాక్యముల పేర్కొని యుంటిని. ఆ వాక్యముల తక్కిన భాగముతో నీ కథా భాగ మిట్లారంభమైనది. 'గోపు చిక్కడు కదా గోసంగి కన్న, మటు విచారింపుమా యనినను వాడు'. గోపు ఆరె జాగనచే నిహతుడయ్యెనని బ్రహ్మ నాయుని కెరిగించి తమ వెన్నంటి వచ్చుచున్న గురిజాల సైనికుల కెదురొడ్డి నిల్చి గోపును జంపిన ఆరె జాగననే చంపవలె ననుకొని చంపెను. ఇది చూచి తక్కిన యారె బలములు వచ్చి కన్నమనీనిపై బడెను. ఆరె వారానాడు తెలుగు దేశమున నున్నట్లును అందులో సైనికులుగా నున్నట్లును ఈ పదము వలన మనము తెలిసికొనగలము. అట్లు పై బడిన వారితో కన్నమదాను 'గోపు జంపిన జూచి కోపించి యారె, చాగని జంపితి జనులెల్ల మెచ్చ, చావుకు సరిచావు చంపిన పనికి, మీకు రాబనిలేదు మిన్నక పొండ'నెను.

౧. డి. నెం. ౧౧౧౮ ప్రా. పు. భాండాగారము. మద్రాసు.

ఇది కన్నమనీని యుద్ధ ధర్మము. కాని ఆరె బలములు వినలేదు. ఈ పట్టున కన్నమనీని వీరవిహార మద్భుతముగా వర్ణింప బడినది. 'నలుగుర నేగుర నజ్జుగా గొట్టి, కరములు తునకలుగాజేసి వ్రేసి, భుజములు నేలపై బ్రుంగుడు బరచి, తొడలను మెడలును తునకలుజేసి, జబ్బలు పేగులు చక్కగా గొట్టి'ఆరె యోధులనందరిని హతమార్చెను. గురిజాలవారు బండ్లు గట్టుకొని పారిపోవు చుండ కన్నమ వారి కడ్డము దిరిగి బండ్ల చీలలూడదీసి, ఇరుసులు నరికి బండ్లను గూల్చెను. ఏన్గు బలములవారు పైబడ కన్నమ వారిని 'ఊరక తోటలో నుండక పారి, వంటిల్లు జొచ్చిన వరుస కుందేళ్ల, వంపి చెండిన భంగి వంచనలేక, చిడి ముడి ఖండించి చెక్కులు జెక్కె'ను. 'కొండల మీదికి గుప్పించి దుముకు' సింహమువలె నేన్గులపై దాటిపోయెను. అశ్విక బలముల నణచెను. అందరిని గురిజాల పట్టణములోనికి దరిమెను.గురిజాల ప్రజలు కన్నమ పట్టణమునంతయు నాశముచేయునని భయపడిరి. ఈఘట్టమున చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది. భయాపహుల మనోభావములతి సహజముగా వర్ణింపబడినవి.'ఇదె వచ్చె బ్రహ్మ నేడెక్కడజొత్తు, మెక్కడ బోదుము ఎక్కడనిలుతు'మని 'తలచీర లెడలంగ దరలి యా ప్రజలు, సుడివడి దిశలకు సొక్కుచు బారి'రి. నాగమ్మ ప్రజల మాటలు విని కన్నమ కోట పైకెత్తివచ్చెనని భావించి సేనా సన్నాహము లొనర్చుచుండెను. గురిజాల ప్రజలు కోటలో తలదాచుకొంద మనుకొనిరి. 'యిండ్లలోపలి సొమ్ము లెడలించితెచ్చి, పదిలంబుగాదని భావింపలేక, పెంట బూడిదలోన పెట్టేటివారు, తమవారి నతిభీతి దలపంగలేక, నొక తెరవు వారల నింటికి బిలిచి, కోటలోనికి బోయి గురుతుగా దాపు, మని వారిచేతికి నా యింతు లిచ్చి, యొక కొంత పేప్రున కొయ్యనదెలిసి, తమవారు గాకున్న తల్లడమంది, దారి గానక పోయి దనరెడువారు' నైయుండిరి. భయావేశమున నజ్ఞానులై తమ సొమ్ము లొకరికిచ్చి తరువాత వారు తమవారు కారని తెలిసికొనిరనుట సున్నిత మైన హాస్యము. ఇంకను ఇట్టి భ్రమ ప్రమాద సంజనితమగు హాస్య ఘట్టము లొండు రెండుగలవు. ''ఏమి సేయుదమంచు నెంతయు దలకి, పెట్టిన తావున పెకలించి ధనము, బలువుగా మూటలు బంధించి కట్టి, నూతుల లోపల నూకెడువారు, (నూకెడువారనుమాట యతిస్థానమున నుండుట గమనింపదగినది. శ్రీనాథు డీశబ్దము ప్రయోగింపడనుకొందును. నూకుట యనునది పలనాటి మాండలికము. తెలంగాణమున గూడ గలదు. ఇది శ్రీనాథుని రచనము కాదనుట కిట్టి శబ్ద ప్రయోగములు మరికొన్నిగలవు.) బ్రహ్మనాయుడు వచ్చె బలు

విడిదన్న, తత్తరమును బొంది తారుమారాడి, పాతిన సొమ్ములు ప్రాప్తింపలేక, *తప్పు ద్రవ్వినయెడల ధనము లేకున్న*, నిచ్చటి ధనమెల్ల నెవ్వరో మరగి, కొనిపోయి రనుచును గుందుచు నాది, తెలియక లోగిళ్ళ దిరుగాడువారు' నైయుండిరి. 'ఊబ పాతరలలో నుండెడువారు, పొరుగిండ్లలోనున్న పొణకలుజొచ్చి, యణకువతో నుండి యణగెడువారు. *కలవూన పోగులు* కవిలె వ్రాయించి, (చక్కని నుడికారము) ఊరక నగరిలో నుండెడువారు.' నాగమ్మమాత్రము యుద్ధసన్నాహములు కోటలో పెద్దయెత్తున చేయుచుండెను. బ్రహ్మనాయుడు గోపు కొనయూపిరితో పడియున్నచోటికివచ్చి 'నీవంటి శూరుని నీవంటి హితుని, నెవ్వని నేనెరుగ నింతకాలమున' కని దుఃఖించెను. గోపు బ్రహ్మనాయనితో "నాటిన బాణముల్ నాయుడ పెరికి, పుణ్యలోకమునకు బుచ్చుము నన్ను, మాతల్లి దారమం మహిత విక్రమకు, వగవకుమని చెప్పవలయు జుమ్మనిన'' నాయుడటులే చేసి నారాయణ యనుచు గోపునోట తులసితీర్థము బోసెను. గోపు ''బ్రహ్మరథంబున ప్రాణముల్ విడిచె"ను. కన్నమదాసు నాయుని కడకు తిరిగివచ్చెను. వారు పందెమున చచ్చిన కోడిని మరియు పోరున మడిసిన గోపున్ను అందలముపై నిడుకొని మాచెర్ల చేరబోయిరి. ఏకక పుత్రుని చావు వార్త విన్న గోపు తల్లి దుఃఖము శిలలనుగూడ కరగించును. దారసాని 'గోపును జూపరే గుణములకుప్ప, నా ముద్దు పాపని నను జేరదేరె, నా సయిదోడైన నా చెలికాని, చూపరో నాకిట చూపరో వేడ్క, వలయ దా నెట్లున్న వాడొకో గోపు, యెక్కడ నున్న వాడెరిగింపుమన్న, నొయ్యేన వోయెద నోయక్క యనుచు, నప్పుడు వెడలెను నడలుచు వనిత, పుణుకుచు వెరచుచు పొరలాడుచుండె". అప్పుడు విజ్జలదేవి౨ శీలసాని౩ మొదలుకొని పట్టణమున నాబాలగోపాలము దారసాని నూరడించి గోపున్న కడకు దోడ్కొనిపోయిరి. దారమ చనిపోయిన కొడుకునుచేరి ''....వదనంబు నురము, తెగ వ్రేసికొనుచును ధీరతలేక, చేతులు భూమిపై చేరంగ నూది, కూర్చుండి దుఃఖంబు గుదికొనుచుండ, *గోపు నాతో బల్కగూడదా నీకు*, పలుకరా యొకమాట పలుకరా యన్న, నను దేరి చూడరా నా ముద్దు కుట్ల, కోడిపుంజుల పోరు గోపన నీకు, గావచ్చెనా యన్న కటకట యనుచు" దుఃఖించెను.

౧. ఈమెకే దారసాని యనియును పేరు.

౨. మలిదేవరాజాదుల తల్లి. ఈమెకే వీరవిద్యాదేవి యని పేరు.

౩. బ్రహ్మనాయుని తల్లి

అందరు కలిసి గోపున కగ్ని సంస్కారము జేసిరి. అటు తరువాత 'ఈ వీర చారిత్ర మెవ్వరేనియును, చదివిన వ్రాసిన సద్భక్తి విన్న, నాయువు శ్రీయును నైశ్వర్య విజయ, సౌభాగ్య భోగముల్ సంపద గలిగి, చల్లనై యుందురు జగము లోపలను' అను కవి వాక్యము గలదు. దీని తరువాత ఇంతకుమున్నే పేర్కొన్న కృతి కర్త (శ్రీనాథుని) గూర్చిన వాక్యములు గలవు. కాని ఈ భాగము ప్రక్షిప్తమై యుండునని తొలుతనే మనవి చేసియుంటిని.

ఈ కథానంతర మున్న విషయములు 'మండాదివలన' 'మందపోటు' మున్నగు భాగములు శ్రీనాథుని రచనములను శ్రీఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు వచన రూపముగా తమ "పల్నాటివీరుల కథల"లో పేర్కొని యున్నారు. 'మందపోటు' జరిగిన తరువాత 'గురిజాల యుద్ధము'నుం నొక కథాభాగము కలదు. దీనిలో పూర్వోత్తరములని రెండు విభాగములు కలవు. గురిజాలవారు మందపోటు జరిపిన తరువాత బ్రహ్మనాయుడు వారొనర్చిన యన్యాయమునకు మహా కుపితుడై గురిజాల విరుగబొడిచి వచ్చుట ఇందులో నున్న కథా వృత్తాంతము. ఇది కూడ శ్రీనాథుని రచనము కాదు. ఏలయన శ్రీనాథుని రచనములకు వచన రూపమిచ్చిన శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారి వ్రాతల బట్టి శ్రీనాథుడిట్టి ఘట్టము కల్పింప లేదని తెలియుచున్నది. శ్రీనాథుని 'మందపోటు' కథలోనే బ్రహ్మనాయుడు చెంచులు గురిజాలకు పశువుల దోలుకొని పోవు వార్త నెరిగి, వారి కడ్డము దిరిగి హతమార్చి పశు గణమును మరలించుకొని వచ్చినట్లున్నది. అంతియకాని నాయుడు గురిజాల వరకెత్తిపోయినటుల లేదు. కనుక నిది శ్రీనాథుని రచనము కాదని మనమనుకొనవలయును. ఆద్యంతములందెచ్చట నేమియులేదు కనుక నిదికూడ మల్లన రచనమనియే నాయనుమానము. మధ్య మధ్యన కొంత గ్రంథ పాత మైనది. ఈ కథాభాగమున వీరమెంత కలదో హాస్యముకూడ నంతియకలదు. "కన్నమనేని యుద్ధము"న గల హాస్యమే ఇంకను విపులాకృతి దాల్చినట్లున్నది.

ఈ కథా పూర్వభాగమిట్లారంభమైనది.

'కాముని కిలనోడి కలహంబు మించి, రామచంద్రుని గతి రాజులుదాను, మండాదినుండంగ మంద బొడిచినను, నిండిన కోపమున నీలవర్ణుండు' (నీల

౧. డి. నెం. ౧౧౧౪ ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

వర్ణుడన (బ్రహ్మనాయుడు) జరిగిన పరాభవమునకు నాయుడు తల్లికి మ్రొక్కక, దైవమును గొలువక, కొడుకును జూడక, పళ్లెమున దినక, కడు విచారమున 'పలుమారు లెంకను బలువరింపుచును, తనలెంకం జచ్చెనని తగకోపమంది' గురిజాల బొడుతునని నిశ్చయించుకొనెను. మలిదేవరాజాదులు నాయకురాలు మాయావి యనియు గురిజాల పైకి ఎత్తిపోవుట ప్రమాదమనియు వలదనిరి. కన్నమదాసుకూడ వలదని గురిజాల యమరావతివలె నభేద్యమనెను. కాని నాయుడు సమాధానముగా "అదియొకడె సాధించి యమృతంబు తేడె" యని గరుడుడమరావతినుండి సుధ దెచ్చిన కథ (కద్రూవినతల కథ సుమారు పది పుటలు) వినిపించెను. బ్రహ్మనాయుడు రాజు సెలవంది విజ్జలదేవి కడకు బోయెను. ఆమెకూడ తొలుత వలదన్నను తరువాత నంగీకరించెను. మందాడి వలసకై బయలు దేరినప్పుడు బ్రహ్మన్నకు కలిగిన యాపదలకు (పెందోటకడ పులి వచ్చుట, ఏలేశ్వరము కడ కృష్ణను దాటునప్పుడు మొసలి యడ్డగించుట వంటి విపత్తులు శ్రీ ఉమాకాంత విద్యా శేఖరులు తమ గ్రంథమున పేర్కొనియే యున్నారు౨) మాచెర్ల చెన్నునికి పులిగోరు, కనక పద్మము, పసిడి పిల్లనగ్రోవి, తిరునామము మ్రొక్కుకొంటి ననియు నవి చెల్లించి గురిజాలకు బొమ్మనియు నామె నాయునికిచ్చి సాగనంపెను. బ్రహ్మనాయుడు తన తల్లి శీలమ్మ సెలవడిగి నపుడామె నాయునికి గరపిన నీతి ప్రశంసనీయము. "చొచ్చి పొడువకుమన్న చొరబారినీవు, అంతకంతకు డాగి యధముల్లైయున్న, కట్టెమోపులవారి కల కూలివారి" నేకాక భట్లను బ్రాహ్మణులను జంగములను దాసరులను శిశువులను స్త్రీలను, సైన్యమునకు సంబంధించని వారిని బాధింపకు మని చెప్పి రాత్రి వేళనుగాని ఉభయ సంధ్యలందుగాని యెత్తి పోకూడదనియు శత్రువునకు తొలుత నెరుకపరచి సమయమిచ్చి ఏడుగడియల ప్రొద్దుండగా నెదిరించ వలసినదని యాజ్ఞాపించెను. కుమారు నాశీర్వదించు నప్పుడు తల్లి యెవరితో నిను బోల్తునని పేరు పేరున ఇంద్ర, సముద్ర, సూర్య, చంద్ర, వాలి సుగ్రీవుల నుదాహరింప బ్రహ్మనాయుడు వారియందున్న లోపములు చూపించి వారితో పోల్చ వలదనెను. ఇచ్చోట కొంత గ్రంథపాతము జరిగినది. గురిజాల

౧ లంకన్న, ఈతనికే వెంకజోదుయని మరియొక పేరు; మందగాచిన బోయలకు నాయకుడు, మందపోటులో లంకన్న యొదుగు ప్రధాన ఘట్టము.

౨ పల్నాటి వీరుల కథలు, పుట. ౧౪.

త్రోవలో నాయుడు బ్రహ్మ రక్షస్సుతో వాదించిన ఘట్టము వరకు కథాసూత్రము తెగిపోయినది.

అటు తరువాత ఉత్తర భాగమున బ్రహ్మనాయుడు రక్షస్సును వీడ్కొలిపి, గంగ్రకోట, అనుగురాజుపల్లె, ఆణెముపల్లె గడచి మాచెర్ల జొచ్చెను. జనావాసములేని మాచెర్ల పాడుబడియుండెను. 'మేపున చిగిరింత మెంతయు పొడుగు, పెరిగి యా పురమంత పెనగొనియుండె,........, కోరాడి తిరిగెడు కొమ్ము పందులును, తేటి పిండులు మంచి లేడి పిల్లలును, మనుబోతు దుప్పులు మంచి కణుతులును' మాచెర్లలో దిరుగాడుచుండెను. బ్రహ్మనాయుడు కొంత విచారపడి చెన్నుని గుడిలో జేరి స్వామికి దీపము బెట్టి విజ్జలదేవి పంపిన మ్రొక్కుబడులు చెల్లించెను. అడవి మృగములు స్వామి యాలయములో నుండగా జూచిన నాయుడు చేసిన స్వామి ప్రార్థనము చక్కగానున్నది. "పొందైన నటులును బోగమువాళ్లు, వేడుక బొదలగ వెన్నుడ నీకు, అడవుల దిరిగెడు నట్టి జంతువులే, కోరితివా యెల్లుగొడ్డుల కొలుపు, కోరితివా పులుల్ గొలువ చెన్నుండ' యని స్తోత్రి మొనర్చి వేడ్కొనెను. నాయుడు గుడి వెడలి వచ్చునప్పుడు స్వామి వృద్ధ బ్రాహ్మణ వేషమున దర్శన మొసంగెను. నాయుడాజ్ఞగొని "కుంతము సవరించి గొబ్బున గదలె"ను. కంభముపాడు, మంచికల్లు, మాడుగుల, గాడ్దెలవాగు గడచి *రేవంతుల బయలు* చేరుకొనెను. (ఇచ్చోట పూర్వము ఆశ్వికులకు శిక్ష గరపెడువారు కాబోలు) అచట కొర్తిపీరుడు- కొఱ్ఱ వేయబడిన ఒకానొక గజదొంగ- కాననయ్యెను. ఇచట కొర్తిపీరుని పూర్వ జీవితము సాహసచర్యలు మున్నగునవి విపులముగా వర్ణింపబడినవి. నాయుడు వానికి వైష్ణవము ప్రసాదింప వాడు స్వర్గతుడయ్యెను. నాయుడా రాత్రియే గురిజాల చేరుకొని కోటచుట్టు తిరిగి అచటి విశేషములు తెలిసికొని రాత్రివేళ కోట విరుగబొడువ గూడదను తల్లిమాట దలంచుకొని యా రాత్రి కోటబయట నున్న 'కామేశ్వరుని గుడి గ్రక్కునజొచ్చి, గుడి మంటపములోన కుంతంబు నిలిపి, కరములు ముకుళించి కట్టెదుట నిలిచి' శివస్తోత్రము చేసెను. అటుతరువాత "విఘ్ననాయకునకును వీరభద్రునకును" మొదలుగాగల పరివార దేవతలకును మ్రొక్కులు చెల్లించెను. బ్రహ్మనాయుడిట చేసిన శివపూజలు చూడ *నాతడు మతమున వైష్ణవుడయ్యును శివ విరోధి కాడని తెలియు* చున్నది. జాముర్రాత్రి యున్నదనగా నా గుడి పూజారి తమ్మల కొమ్మన,

నాయుడు గురిజాల బొడుచుచున్నట్లు కలగని లేచి భార్యతో ‘‘కడువేగ నాకును గంట పొడుపిమ్ము, వేగ నాయుని దగిలి ప్రేయంగ వలయు’’ననెను. ఇచట కూడ కొంత హాస్యమున్నది. కాని తంబళి భార్య వాని వీపు జరచి మరల పరుండజేసెను. వాడామె కౌగిట ‘వలనొప్ప నదుముకొని వనితరో నీకు, దేవర సొమ్ములు తెచ్చిరేపకడ, భావించి తొడవులు పరగ చేయింతు, దేవర పూజింప తెల్లమియయ్యె, పోవలె జాగంట బోనకావడియు’ తెమ్మనెను. ఆమె వలదని వారింప తంబళి తనభార్యను మోది నాయునెదురింతునని పోయెను. పుర జనులను నాయుడు వచ్చెనని మేల్కొల్పెను. వారు తంబళిని వెక్కిరించి వెడల గొట్టిరి. చేయునదిలేక తంబళి శివమందిరము చేరుకొనెను.అచట రాత్రి శివునకు పూజలు గావించి బ్రహ్మనాయుడుంచిన నాల్గు బంగారు మాడలు చూచెను. తంబళి వాని గొని ‘‘ఇటువలె పూజింప ఈ భూమిలోన, పాటించి పూజింప ప్రమథులోగాక, కన్నడ బ్రహ్మయ్య గాక చోడండొ, కన్నప్ప రాయుడో కరికాల చోడో, సృష్టిలో వెలసిన చిరితొండ నంబొ, ఘనుడు శీలము బ్రహ్మగాక కనకంబు, అభిషేక మొనరించి యరిగెడువాడు, ఈ భూమిలో లేరు ఈ పురిలే’’రని బ్రహ్మనాయుని పూర్వ శైవ భక్తులతో బోల్చి మెచ్చుకొనెను. గుడిలోనే ఒక ప్రక్కన పడుకొనియున్న బ్రహ్మనాయుడిది యంతయు జూచుచుండెను. ఇచ్చోట తంబళికిని నాయునికిని జరిగిన వాదము, తంబళి విపరీత చర్యలు మున్నగునవి హాస్య రసపూరితముగా విపులముగా వర్ణింప బడినవి. బ్రహ్మనాయుడు తనరాక నలగామున కెరిగింపుమని యంగుళీయక మిచ్చి పంపెను. నలగాముడు నాయురాలితో ‘పన్నించు కోటపై పడగలు వేగ, గవనికి నూర్వుర కదన విక్రములు. పళిగొయ్య వడిశల వాలు దొంకెనలు, గణికెలు దూలాలు గాలదుందుభులు, మకరబిజ్జెలులును మంచి కత్తులును’ మొదలగు కట్టుదిట్టములు చేయించుమనెను. నాయకురాలు చతురంగ బలములు సిద్ధ మొనర్చెను. నాయుని వీర విహార మత్యద్భుతముగా వర్ణింప బడినది. బలము లన్నింటిని బ్రహ్మనాయుడు చీకాకు పరచెను. వీరుల నందరిని హత మార్చి ‘పుటమెగసి నాయుండు భూమి పగులంగ, పటుగతి కోటపై పక్షివలె నురికె’ను. కోట యందున్న సైన్యములు కొంతసేపు పోరాడి చిందర వందర యయ్యెను. నలగాముడు నాయకురాలు కోటవిడచి కొదమగుండ్లకు పారిపోయిరి. నలగాముడు మరియు నరసింగుడు మున్నగు వారి భార్యలు వచ్చి బ్రహ్మనాయుని ప్రార్థించిరి. నాయుడు వారికిని వారి భర్తలకును అభయ

మొసంగెను. నలగాముడు నాయకురాలు కొదమగుండ్ల విప్రుల శరణు వేడి నాయుని బారినుండి కాపాడుమనిరి. నాయుని శాంతుజేయ బ్రాహ్మణులు బయలు దేరి వచ్చిరి. బ్రహ్మనాయుడు బ్రాహ్మణుల మాట కెదురాడడని దీని భావము. బ్రాహ్మణ వచనానుసారము నాయుడు నలగాముని నాయకురాలిని వదలి పెట్టి నట్లిచ్చోటనే కాక మరియొక కథలోగూడ గాంచనగును. నాయుడు బ్రాహ్మణుల సెలవంది ఇనుగంటి గంగ (స్థానిక దేవత) నొడబరచి నలగాముని కథయ పట్టము గట్టి బయలుదేరి గ్రామములు గడచి మరల ఏలేశ్వరము చేరుకొనెను. అచట కృష్ణ దాట జూచుచుండ వెనుకనుండి పంతాల పలినేడు వచ్చి నాయు నెదుర్కొనెను. గురిజాలపై నాయుడెత్తిపోయినపుడీ వీరుడచట లేకుండెను. గురిజాల బొడిచెనని తెలిసి గ్రామాంతరమున నున్న నీ వీరుడు నాయునిపై కెత్తి వచ్చి 'సింహములేనిచో చిరునక్క తాను. చట్టుపై గంతులు నరివేసినట్లు' చేసితివని వెక్కిరించెను. ఇరువురికి కొంత సేపు యుద్ధమయ్యెను. బ్రహ్మనాయుడు పంతాల పలినేని నరికి గంగ కర్పించెను. అచటనున్నది నిడుగంటి గంగ యట. గురిజాలపై నెత్తిపోవు నపుడు నాయుడామెకు మ్రొక్కుకొని యుండెను. నాయుడవి యన్నియు చెల్లించెను. కాని గంగ యింకను 'ఒక ముక్క కడమాయె నో బ్రహ్మ యనిన' నాయుడు కోపించి 'నీ ముక్కు గూడుకో నిడుగంటి గంగ' యని కరవాల మెత్తెను. గంగ గజగజవణకి 'బొంకితి నేనయ్య బొంకవు నీ'వని ప్రార్థించెను. నాయుడు మరల గంగను ప్రార్థించెను. నాయడు దేవతలకు కూడ సత్య ధర్మముల యెడ భయపడు వాడు గాడని జానపదుల నమ్మకము. ఈ కథ యింతటనే యాగిపోయినది. తరువాత కొంత గ్రంథపాతము జరిగినది. పాతమైన చోట నాయుడు కృష్ణ దాటి మరల మండాది చేరుకొన్న కథాభాగముండి యుండును.

"గురిజాలయుద్ధము" తరువాత కథా క్రమము ననుసరించి "అలరాచమల్లు గారి గురిజాల రాయబారము" కలదు.[౧] అలరాచ మల్లు అనగా అలరాజు. ఈ కథయే "అలరాజు రాయబారము" పేరుతో పల్నాటివీరుల కథలందు గలదు. మందపోటు జరిగిన తరువాత మండాదివలస విడిచి బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవ రాజాదులతో కరణాలు కాపులు గదలిరా మేడపికి బోయెను. మేడపిలో నొక నాడు బ్రహ్మనాయుడు సభకువచ్చి "అన్న కామునితోడ నాడిన మితియు,

౧. డి. నెం, ౧౧౧౩. ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

నేడేండ్లు గడచియు నేడు నెలలయ్యె' నని మలిదేవ రాజాదులతో గురిజాలకు రాయబారమంప సంప్రతించెను. సభలోనున్న వీరులందరును సరియనిరి. రాయబారిగా నెవరిని పంపవలెనని ఆలోచించిరి. ఎవరిని బంపినను వియ్యమునకు మారుగా కయ్యమే సంభవించునని బ్రహ్మనాయుడు 'అల్లుమల్లన బంచుటది బుద్ధి మనకు, ఈ వీటి కల్లుడు ఈ మాటలేల, నావీటి కల్లుడు అనుమానమేల' యని తేల్చి చెప్పెను. అలరాజు కొమ్మరాజు తనయుడని ఇదివరకే తెలిసికొని యుంటిమి. బ్రహ్మనాయుడు కొమ్మరాజుతో 'వినవయ్య కొమరగిరి వీర శేఖరుడ, సోమవంశమునందు శోభిల్లు రాజ, సూర్యవంశమునందు సురరాజు మెచ్చ, ముక్కంటి నినుజూచి మోదంబుతోడ, జంగమై నిత్యంబు సరిబంతి కొచ్చు" నని పొగడి కుమారుని రాయబారమున కంపుమనెను. బ్రహ్మనాయుడు మరియు నాతని సేనలోనున్న కొందరు దక్క తక్కినవారందరును శైవులే. మలి దేవరాజాదులు, కొమ్మరాజు, సేనలోనున్న కొందరు ప్రముఖ వీరులును శైవులే. బ్రహ్మనాయుడుగూడ శైవ ద్వేషిగాడు. శివపూజ చేసినట్లు పదములో పెక్కుచోట్ల కానవగును. (పలనాటి యుద్ధ కారణములందు శైవ వైష్ణవ ద్వేష మొకటియని మనపండితులందురు. అట్లనుటకాధారములేమికలవో! పదములందు మాత్రము బ్రహ్మనాయుడెచ్చటను శివద్వేషి యన్నట్లు లేదు.) కొమ్మరాజు నాయనితో రాయబారమునకు భట్లు బ్రాహ్మణులు పోయెదరుగాని "నా కుమారుని బంప న్యాయమా నీక"ని యడిగెను. నాయు డలరాజున కేమి ప్రమాదము వాటిల్లదనియును అలరాజునకు మారుగా తన కుమారు నిత్తుననియు 'నీకు యిల్లెడయి స్తి నిజముగా నమ్ము, అనుచు బాలునిదెచ్చి ఆరాజుకిచ్చె'ను. కొమ్మరాజందుల కంగీకరించెను. కాని తల్లినిగూడ అడుగుమని చెప్పెను. బ్రహ్మనాయుడు చల్లమదేవి (కొమ్మరాజు భార్య - అలరాజు తల్లి) నగరుకేగెను. చల్లమదేవి నాయుని గౌరవించి 'ఎన్నడు మా నగరి కేతెంచుటెరుగ, ఏ స్తిరి మా భాగ్యవశమున మీర, లేమి యానతి యిత్తు డెరిగింపు'డన్న నాయుడు రాయబారముగూర్చి చెప్పెను. ఆ మాట వినగనే చల్లమ పిడుగడచినట్లు మూర్ఛిల్లి, కొంతసేపటికి దేరుకొని పుత్ర శోకమున 'ముత్యపు కన్నీరు ముక్కనజార' బ్రహ్మన్నతో "తరుణి మా యత్తకు తనయు లేగురును, యేగురి కొక్కడే యెలమి నా సుతుడు, మీలోకి వచ్చిన మిగుల బెరుకాయె [౧]

౧. బెరికి యనగా న్యూనత. తెలంగాణమున నిది వాడుకలో నున్నది. భేదమని కూడ అర్థము గలదు.

నమ్మి వచ్చినవారి నడపవలెగాక, మహిలోన గూల్చేటి మహిపతుల్ గలరె, యల సుతు నొక్కని యమునికి నిచ్చి, ఏ దేశమునకైన నేగెదమయ్యా, నా కుమారుని బంప న్యాయమే నీక'ని దుఃఖించెను. నాయు డామెకు ధైర్య వచనములు జెప్పి తన కుమారునిత్తుననియు 'ఇంటింట నేగుః మెలమి నీ సుతుకు, నిత్తుము శిరముల నిందరు నెరుగ'నని యూరడించెను. చల్లప చివరకు కొడుకును రాయబారమునకు పంపుట కంగీకరించెను. అలరాజు 'సాటి శత్రులకెల్ల సమరంబునందు, గుండె దిగ్గను బిరుదు పెండెంబుబెట్టి, తాత వీరసోము తనకిచ్చినట్టి, మణుల కిరీటంబు మరి ధరియించి' తల్లి యాజ్ఞగొని బయలుదేరెను. నాయు డాతనికి చెప్పవలసినది చెప్పి కన్నమనీని తోడిచ్చి సపరివారముగా పంపించెను. అలరాజా నాడంతయు ప్రయాణము సాగించి త్రిపురవరము (త్రిపురాంతకము కాబోలు), మటుకుల, మట్టిపేముల, కంబాల కనుమ, చంద్రవంక, కంభముపాడు, గోలేరు, రెంటాల, గడచి తెల్లి వారి గురిజాల చేరుకొనెను. తొలుత నలగాముని సభకు భట్టునంపి తరువాత తాను పురము ప్రవేశించి '*గడియారపు మొగసాల*౨ కడకు నేతెంచి, పల్లకీ దిగి రాజు పావాలు దొడిగి' నలగాముని సభా ప్రవేశ మొనర్చెను. నలగామునికి కట్నములు సమర్పించి కుశల ప్రశ్నమైన తరువాత నలగాము నాజ్ఞ చొప్పున వచ్చినపనికి పూనుకొని 'ఏడేండ్లు మితిదప్పె యెరుగవే రాజ, యేడు నెలలు మీకు నెక్కువయయ్యె, మా భూమి మాకిమ్ము మైలమ సుతుడ' యనెను. నలగాము డందుల కంగీకరింపడయ్యెను. ఎవరి బలముల వారు దలచుకొనిరి. అలరాజు సభనుండి లేచి యర్థులకు కట్నములిచ్చి 'సూర్య భేతాళమను సురియ ఝళిపించి, మొగసాల ముందర ముదముతోనున్న. ఉక్కుకంబము నరికె నుగ్రకోపమున.' మరియును నలగామునుద్దేశించి 'కార్యమపూడియా కలని మధ్యమున, కయ్య మిచ్చెద'మని పోరు గైకొని విడిదికి బోయెను. ఆనాడు రాత్రి గురిజాలయందే గడచెను. నాగమ్మ అలరాజుకు విషాక్త భోజనమంపెను. అలరాజది తినక పారవేయించి తెల్లవారగనే కన్నమతో సపరివారముగా బయలు దేరెను. నాగమ్మ పూవులందు విషముంచి తమ్మళ్ళకిచ్చి అల్లరాజునకు మధ్యేమార్గ మున నెదురై కానుకపెట్టి రండని యాజ్ఞాపించెను. అలరాజు తన పరివారముతో చెర్లగుడిపాడు సమీపమునకు బోయెను. అచ్చోట 'అంతట తమ్మళ్లు అతివేగ

---

౨. ఆనాటి గడియారములు వల్లభరాయడు క్రీడాభిరామమున పేర్కొన్నటువంటివై యుండును.

రాక, నెగువ గాలికి రాజు కెదురుగా వచ్చి, కవగూటి కస్తూరి గంధ వాసనలు, పరిమళంబుల గాలి పట్టె నారాజు, రమ్మని పిలిపించి రాజడిగె వార్ని'. మోస కారులైన తంబళ్లు 'పూల పచ్చడమును పువ్వు బంతులును' అలరాజుకిచ్చి బహుమతు లందుకొనిపోయిరి. ఆ వస్తువుల పల్లకిపై నుంచుకొని యలరాజు బయలుదేరెను. నడచుచు నడచుచు అలరాజు "విరజాజి సంపెంగ విరుల జాజులును, అన్నిటి నడుమను అధికవాసనలు, కేరుచు సుమబంతి కేలనుబట్టి, మూర్కొనె మదిప్రేమ ముప్పిరిగొనగ, నెరయ లలాటంబు నెరి వెంట్రుకలను, నన విషంబటు ముక్కు నాళమున కెక్కె'ను. అలరాజు కళ దప్పెను. కన్నమదాసు మరియు పరివారము వారును మోసము జరిగినదని గ్రహించిరి. దుఃఖించి దైవమును దూరిరి. అలరాజు 'తనుజేర కన్నమ దగ్గరబిలిచి, తన బిరుదులన్నియు ధరమీదబెట్టి, యీ బిరుదులన్నియు నిలమీదనేడు, నాకు చెలికాడును నమ్మినవాడు, నాతోడు నీడతడు నాయుని సుతుడు, బలువైన బిరుదులు బాలునకిమ్ము, ఎనయంగ వీరులు నిందరునెరుగ, నవరాలగోడిగనుం సయ్యననిమ్ము. బాలుని మా మేలు పాలించమను'మని చెప్పి, 'రాచదేవిడి కడకు రయమున నీవు, విన్నపము సేయుము వేగమే పోయి' యనెను. కన్నమ వెనుదిరిగి భూమి దద్దరిల్ల గురిజాల వరకు పరువువెట్టి యంతఃపురముజొచ్చి, అందరు వినుచుండగా అలరాజు చావు నెరిగించెను. ఇచ్చట కొంత గ్రంథపాత మైనది. నలగాముని కూతురు, అలరాజు భార్య, రత్నాల పేరమ్మ భర్తృ మరణ వార్త విని 'నాతండ్రి నలగామ నరసింగరాజ, వోడక పాపంబు నొడిగట్టు కొంటి, నా పతిజంపుట న్యాయమేనీకు' అని నిందించి 'నిండిన కొలువున నీరాటికడవ, తగ గుభుల్లునవేసి తప్పకనవ్వి, ప్రజలెల్ల వినగను పడతి శపించె, నీరాజ్యమొక తెరవు నీవొకతెరవు' యని శపించి 'దాపల వలుపల తరుణులు గొలువ, గోసంగి కన్నమ కొమరొప్ప నడువ, చెర్లగుడిపాటికి చేరంగవచ్చె'ను. అలరాజప్పటికింకను మరణించలేదు. కాని స్మృతి తప్పియుండెను. రత్నాల పేరమ్మ భర్త శరీరము సమీపించి మ్రొక్కి విలపించి నాగమ్మను దూరి "నీవంటిరాజుకు నీమంబుతోడ, మందులబంతిచే మడయంగ గలిగె. *పువ్వువలె నారిగిలో భూపాల తిలక*, నాయుడేమని పంపె నరనాథ నిన్న'ని విలపించినది. "పసిడి నీరు చెంబు పత్తిరిదెచ్చి, కుతికెలో బడవేసి గోరెడు పత్రి, *శివ శివ* యనుచును శివుని దలచుచును, అభవుని పురికేగె నల్లు మల్లన్న.'

---

౧. అలరాజు గుళ్లము.

పేరమ్మ భర్తశవమును, పూలబంతులను పాలికిలో నుంచి తాను గుఱ్ఱమెక్కి కదలెను. అప్పటికే ప్రొద్దు గ్రుంకెను. ఐనను నారాత్రియే దివిటీల వెలుగున పయనము సాగించి మిరియాల, కంజాలకనుమ మఱ్ఱివేముల, ముటుకుల గడచిరి. తెల్లవారెను. కన్నమను బిలిచి పేరమ్మ 'మనమేలు వార్తలు మల్లిదేవునకు, మా మామగారికి మరి వీరులకును, ఏప్పమై మన రాక నెరిగింపుమయ్య' యనెను. కన్నమదాసు మేడపికి ముందుగా బోయి యీ విషాదవార్త నెరిగించెను. మేడపి యంతయు దుఃఖ సముద్రమున మునిగి పోయెను. అందరును కదలి శవమున కెదురుగా బోయిరి. చల్లమాదేవి దుఃఖము కరుణా పూరితము. 'కొడుకును జూపరే గుణముల కుప్ప, నా ముద్దు పాపని ననుజేర దేరె,.... *కన్నులు గలిగిన కారణ మిదియ,* వలయు దానెట్లున్న వాడొకో రాజు, యెక్కడ నున్నవా డెరిగింప రమ్మ.... తనయుని మోముపై తన మోము మోపి, విధి నిన్ను భూమిలో వెదకెనోయన్న'యని విలపించెను. అంద రామె నూరడించిరి. రత్నాల పేరమ్మ సహగమనము చేయ పూజించు టకు జంగముల బిలిపించెను. మిండ జంగములు, కొమర జంగములు, కోడె జంగములు వచ్చిరి. ఆమె వారిని పూజించి శివుని ధ్యానించి సహ గమనము చేసెను. మేడపిలో కొలువు కూటమున బాలుని బిలిపించి మలిదేవ రాజు, అలరాజు బిరుదము లాతని కొసంగెను. బాలు డవిగొని 'అలరాజు పగ దీర్ప అది నాకు భార'మనెను. 'ఇత్తాము శిరసులు ఇందరము మేమ'ని వీరు లనిరి. ప్రతిజ్ఞలు గొనిరి. బ్రహ్మనాయుడు కుమారుని ప్రతిజ్ఞ కలరెను. నలగామునితో యుద్ధము తప్పదనుకొనిరి. బ్రహ్మనాయుడు బిరుదు రాజునకు (మలిదేవరాజు కుమారుడు) రాచ పట్టమును, బాలచంద్రునకు ప్రధాని పట్టమును, అనపోతునకు కరణికమును, చౌఘుట్టికి సేనాధిపత్యమును, మాడచికి రాణిపట్టమును గట్టి తన సేనా శిబిర మెత్తించెను. తక్కిన రాజులు వీరులుగూడ తమ తమ శిబిరము లెత్తిరి. 'అంతట బాలుడు అతి సంతసమున' నుండెను. ఈ కథ యింతటితో ముగిసినది. ఆద్యంతములందు కవిని గూర్చి ఏమియును లేదు. ఇదికూడ మల్లన రచనమై యుండును.

పై కథ తరువాత 'కల్లు ప్రతిష్ఠ'[1] గలదు. ఇది శ్రీనాథుని పేరునగలదు. కొలది మార్పులతో నీ కథనంతయు శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు ప్రకటించిరి. వారు ప్రకటించిన 'బాలచంద్రుని యుద్ధము' కథలో ౩౭ పుటల

౧. డి. నెం. ౧౧౧౫ ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

వరకుగల కథయే 'కల్లు ప్రతిష్ఠ' గా జెప్పబడినది. త్రిపురాంతకము నుండి భూతరాట్ట్స్తంభమును దరలించుకొని పోయి కారెంపూడి కదన రంగమున నాటిన కథయే 'కల్లు ప్రతిష్ఠ'. పల్నాటి వీరుల కథలందలి మొట్టమొదటి కథలోనే దీనిని వ్రాసితిని. కనుక మరల వ్రాయ నవసరముండదు.

'కల్లు ప్రతిష్ఠ' తరువాత '*బాలుని యుద్ధము - పూర్వభాగము*'౧ కథగలదు. ఇది కూడ ముద్రింపబడిన 'బాలచంద్రు యుద్ధ'మందలి యొక భాగమే. ముద్రిత గ్రంథమున ౭౭ పుటల వరకున్న కథా భాగ మిందులో గలదు.

'*బాలుని యుద్ధము - ఉత్తరభాగము - మరణము*' ౨ కథలో తొలుత కొంత క్రొత్త కథ యున్నది. దీనిలో లింగప్రతిష్ఠ మున్నగు విషయము లధికముగా గలవు. దీని యారంభ మిట్లయినది. 'శ్రీ వీరప్రమథులు శ్రీ కలనిలోన, వీర పురుషుల మహిమ విన్నవించెదను............ప్రాకటంబైనట్టి పలనాటి వీర్ల, ఈ కథ వృత్తాంత మిది యెట్టిదనిన'. ఇది కవి వాక్యము. కారెంపూడి యుద్ధరంగమున నున్న మలిదేవ రాజాదులు హరివాసరము దనుక యుద్ధము చేయక వేచియుండిరి. నాయు దేకాదశీ వ్రత మాచరించుకొని తెల్లవారి గంగ ధార మడుగున అలుకుపూతలు గావించి చెన్నుని గొల్చెను. మలిదేవరాజాది వీరులతో నాయడు 'భూమిలోపల వెలసి పూజ బడయుద'మని తమ తమ పేర లింగములు ప్రతిష్ఠింప నిశ్చయించెను. నాయుడు గంగధార మడుగున మునిగి లింగములదెచ్చి 'ప్రణుతికెక్కిన గోగు భైరవుపేర, వడిగల యనుగు భూవల్లభుపేర, వీర సోముని పేర విక్రముని పేర, తోరంపు మై దొడ్డనాయుని పేర, వాసికెక్కిన బ్రహ్మరాక్షసిపేర, కోడిపోరున జెల్లిన గోపనపేర, మందలో జెల్లిన మగవీర్ల పేర' అలరాచమల్లు మున్నగు వారి పేరుల లింగ ప్రతిష్ఠ యొనర్చెను. ఇటులే తక్కిన వీరులందరును వారివారి యిష్టుల పేరులతో తమ పేరులతో లింగములు నిలిపిరి. ఈ లింగప్రతిష్ఠ సుమారు పది పుటలు వర్ణింపబడినది. కొమ్మరాజు బ్రహ్మనాయనితో 'గంగధార మడుగున లింగాల బట్టి, పలికింతునంటివి పరమ పుణ్యుడవు, చెలువార నామాట చెల్లించు నాక'ని యడిగెను. బ్రహ్మనాయుడు కొమ్మరాజు తండ్రి వీరసోముని పేరిటి లింగమును పలికించెను. (ఇట్టి ఘట్టమొకటి కాటమరాజు కథలోగూడ కలదు. ఇట్టి కల్పన

౧. డి. నెం. ౧౧౧౮ ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

౨. డి. నెం. ౧౧౧౭ ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

ములు బ్రహ్మనాయనికిని కాటమరాజునకును మాహాత్మ్యే మాపాదించునట్టివి. 'ఆరాత్రి నిద్రించి ఆ వీరవరులు, అలవేగ మరునాడు ఆదివారమున, చాప ప్రసాదములు నవరించు మనిరి.' వారిలో కొందరు 'కూర్చుండి మనబంతి కుడువని వార్ని, రయమున కలనికి రానియ్యవల'దనిరి. కాని ఆణెమువారు మాత్రము (మహదేవుడు మున్నగువారు) 'శూద్రాన్నమును మాకు చూడంగ రాదు, అంట ముట్టగరాని అధికులున్నారు, వీర పుంగవులెల్ల వినగ బలికెదను, శంఖతీర్థము మాకు చలి శరీరముకు?'౧ కేవలము కన్నులతోడనే భోజనము చేతు మనిరి. నాయుడు 'కనుగొన్నమాత్రాన కడుపెట్లునిండు'నని యడుగ మహదేవుడు మీరు దిన్నతరువాత ఆయన్నమునే మా యుదరమున జూపింతుమని పంతము పలికెను. నాయు డందుల కంగీకరించెను. ఆణెమువారు దక్కఁ తక్కిన వీరు లందరు చాపకూడు దినిరి. మహదేవుడును అతని తమ్ములును వీరశైవ వేష మున వచ్చి యందరియెదుట శివుని ధ్యానించి కత్తులతో తమ తమ పొట్టలు చించి చూపించిరి. 'చాప లోపలనున్న సకల వస్తువులు, ఆత్మలోపల నుండి అటు వోగుపడియె'ను. నాయుడు మరియు తదితర వీరులా శివభక్తుల మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్యపడిరి. బ్రహ్మనాయుడు 'తులసి తీర్థము తన దోయిట జల్లి, పరగ తిరుమంత్రంబు పఠనంబు జేసి' వారి పొట్టలు మరల నతికించెను. ఈ చాప కూటి వృత్తాంతము శైవ వైష్ణవ ద్వేషమును సూచించుననుటకన్న రెండింటి సౌహార్దమును సౌమనస్యమునే చాటుచున్న దనవలెను. ఆనాటిరాత్రి వీరులందరును జాగరణమొనర్చిరి.

ఇది ఇట్లుండ నచట నాగమ్మ సైన్యముల సిద్ధపరచుకొని గురిజాల నుండి వచ్చుచుండెను. ఇటు బ్రహ్మనాయుడు తదితర వీరులందరును యుద్ధము నకు దిగదలచిన వారుండి మలిదేవ రాజాదులను, భట్లను, బ్రాహ్మణులను, కోమట్లను, కొంత సైన్యము తోడుగానిచ్చి మేడపికి పంపివేసిరి. నాగమ్మకిది తెలిసి కొంత సైన్యమును మలిదేవాదుల నడ్డగింప బంపెను. పెమ్మినేడనువాడు సేనతో వచ్చి మేళ్ళవాగు కడ మలిదేవ రాజాదులకై కాచుకొని యుండెను. రెండుసేనలకు కలపటమయ్యెను. మలిదేవాదులతోపాటు వారికి కుడిభుజముగా నున్న ఝట్టి బోయడు విక్రమము నెరప గురిజాల సైన్యమును హతమార్చి మేడపి చేరుకొనిరి. గురిజాల సేనలకు ప్రతిగా మాచెర్లవారు తమసేనలు

౧. చాలు శరీరముకని కాబోలు.

'పంద్రెండు మొనలుగా పరువడి జేర్చి'యుండిరి. ఇంతవరకున్న కథా భాగమంతయు ముద్రిత గ్రంథమున లేనిదే. దీనితరువాత బాలచంద్రుడు యుద్ధసన్నద్ధుడగుట దగ్గరనుండి ముద్రిత గ్రంథమున (పుట ౧౦౧) గలదు. అచ్చుపుస్తకములో బాలుడు తన పూర్వ జన్మ వృత్తాంతమును చెప్పుకొనుట (అతిశయోక్తులతో) ఉచితముగాలేదు. కాని దీనిలో బాలుడు తన వృత్తాంతముగాక పూర్వులగు బాలురకథలు (ప్రహ్లాదాదులవి) వర్ణించి చెప్పుట ఔచితీవంతముగా నున్నది. అచ్చు పుస్తకమున పుట ౭౮ నుండి పుట ౧౦౧ వరకు గల భాగమిందులో లేదు. ఇందులోనున్న పై విశేషము లచ్చుపుస్తకమునలేవు. తక్కిన భాగమంతయు నొకటే. కనుక శ్రీనాథుని రచనములో నీ విశేషభాగము ప్రక్షిప్తముగా చేరిపోయినదని భావింపవలయును.

పలనాటివీరుల చరిత్రమునకు సంబంధించిన కథలందు 'కొమ్మరాజుయుద్ధ' మొకటి.౧ ఈకథ 'శ్రీరమావక్ష డాశ్రిత వత్సలుండు, వారిజ నేత్రుండు వనజ గాత్రుండు, సౌందర్య వరమూర్తి శాశ్వత కీర్తి, కందర్ప జనకుండు కనకాంబరుండు' అని యారంభమైనది. శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు ప్రకటించిన 'బాలచంద్ర యుద్ధము'లో మొదటి రెండుపుటల పీఠిక (కొన్ని చరణములు ముందుండవలసినవి తరువాత, తరువాత నుండవలసినవి ముందు) యటులే నడచినది. 'భూమిలో శ్రీనాథు పుణ్యుడోయనగ, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు, తెనుగున ద్విపదగా తెలియంగజెప్పె, వినుపింతు నే జగద్విఖ్యాతిగాను' అని యుంటచే మల్లన శ్రీనాథుని రచనమును బాగుగా జూచెనని భావింపనగును. కనుకనే శ్రీ ఉమాకాంత పండితులు మల్లన శ్రీనాథుని బాగుగా ననుకరించె ననిరి.

దీనిలో మొదట యుద్ధరంగమున స్తంభమెత్తుట, బాలుని మృతి, పెద్దన్న చావు మున్నగు వృత్తాంతములు క్లుప్తముగా జెప్పబడినవి. పెద్దన్న౨ కూలిన వెంటనే 'అదిజూచి కొమ్మరాజధిక రోషమున, తనమది కోపించి తమకంబు మించి' ఏనుగు నెక్కి గుణ ధ్వని జేయుచు, తాను యుద్ధరంగమునకు దరలెను. అది గని సుంకరితో నెత్తములాడుచున్న బ్రహ్మనాయుడు నవ్వెను. (యుద్ధారంభము నుండి బ్రహ్మనాయుడు తన మరది సుంకరితో పాచిక లాడుచుండినట్లు ఇతర కథలలో గూడ వర్ణింప బడినది.

౧. డి. నెం. ౧౧౧౯ ప్రా. పు. భాండాగారము. మద్రాసు.

౨. ఈతడు బ్రహ్మనాయుని యగ్రజుడు,

యుద్ధములందు పూర్వ మీ పాచికలాట సాధారణమని తోచుచున్నది. కాటమ రాజు కూడ పద్మ రాఘవునితో పాచికలాడును.) ఏల నవ్వితివని సంకరి యడుగ, బ్రహ్మనాయుడు 'కొమ్మరాజిప్పుడు కోపాగ్నితోను, గపుకించి సంగరాంగణమున కేగి, యొప్పార జేసేటి యుద్ధ కర్మంబు, చాలించి సర్వము జాలించినట్లు, మన వేలమున కిపుడు మరలి రాగల'డనెను. కొమ్మ రాజు వడిగ నేగి సేనలో జొచ్చెనే కాని 'అంధకారము గప్పె నారాజు నపుడు'. అతని కేమియు గన రాదయ్యెను. కొమ్మరాజాశ్చర్యపడి తిరిగివచ్చి బ్రహ్మనాయునితో తాను గాంచినదంతయు జెప్పెను. అప్పుడు నాయుడు 'తన విష్ణుమాయ యా ధరణి పాలునకు, తెలుపంగ వలెనని దిగ్గునలేచి', శంఖ తీర్థమున కొమ్మరాజు కన్నుల దుడిచెను. అప్పుడాతని నావరించిన యంధకారము దొలగెను. నాయుడు 'సరి చతుర్భుజములు శంఖు చక్రములు, గరుడ వాహనమును కాంచనాంబరము'తో విష్ణువలె దోచెను. కొమ్మరా జాతని స్తోత్ర మొనర్చి 'సరగున నీ చెంత సెలవు గైకొనక, వేగిరంబున నడచి వెఱ్ఱినై పోతి, నీ సెలవు నాకిచ్చి నీ కృప యుంచి' పంపుమని ప్రార్థించెను. (బ్రహ్మనాయుని సెలవు గొనక పోయినందున కొమ్మరాజు నంధకారము చుట్టినదని చెప్పుట బ్రహ్మనాయుని మాహాత్మ్యమును దెలుపుచున్నది) నాయుడు కొమ్మరాజుతో రాజులకు నేను సెలవీయ నెంత వాడనన కొమ్మరాజు 'నీవు స్వతంత్రుడవు నీవు దేవుడవు, గట్టిగా సెలవియ్య కర్త వంచరికి' నని కృత త్రేతా యుగములం దాతడెత్తిన యవతారముల బేర్కొని కృష్ణావతార మందలి ప్రమథుల కథయు, కామవల్లి కథయు జెప్పి, ఈ యవతారమున రేచర్ల గోత్రమున దొడ్డనాయునికి శీలమకు జన్మించి, 'నిలిచితి వటుగాన నీమూర్తివలన, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు, ఆ చంద్రతారార్కమై యుండ వలయు'నని సెలవిమ్మని ప్రార్థించెను. నాయుడప్పుడు కొమ్మరాజునకు మంత్రముపదేశించెను. కొమ్మరాజు వంశము వారికి, తోడుగా నుండెడు యొక శక్తి గలదట. దానిని డించి సమరమునకు బొమ్మని నాయుడనుమతి నిచ్చెను. 'సొంపార వజ్రాంగి జోడుగా నున్న, హంకాళ దేవత నందంద భువికి, దింపించుమో రాజ ధీరాగ్ర గణ్యా' యనెను. ఆశక్తి యటులే యున్నచో కొమ్మరాజు నేరును ఎదుర్కొన జాలరట. కొమ్మరాజు నాయునీ యాజ్ఞ పాలించెను. హంకాళ శక్తి నాయునితో ''మావారు కల్యాణమందున నుండి,

ఘనరాజ్య సంపదల్ కడకు బ్రోచి, పొలుపొంద నీ విష్ణు ప్రోగు కందరము, లోనుగా వస్తిమి లోకంబు లెరుగ, అందరి నీమాయ హతము జేసితివి, పరగంగ యిటువంటి పని యూహజేసి, నన్నెడబాపను న్యాయమా' నీకనెను. నాయుడాశక్తిని వగవకుమనియు, రణములో 'నిన్ను ఘనముగ జేసి, నీకు ముందరను, ఆహుతి చెల్లింతు నదికల్లగాద'నియు, మేముండునందాక నీవును మాతో నుండిపూజలంద గలవనియు నూరడించెను. శక్తి సంతసించి నాయుని పరిచారకులందు గలసిపోయెను. కొమ్మరాజు యుద్ధమునకు బయలు దేరగనే నలగాముని సేనలు బెగడొందెను. నాయకురాలు సేనలను హెచ్చరించు చుండెను. కొమ్మరాజు తన యాస్థానపు భట్టు రాఘవుని తనరాక నలగామున కెరుకసేయ బంపెను. రాఘవుడు నలగాముని చెంతకుబోయి కొమ్మరాజు బిరుదులు పఠించి 'రహిమించు జగతిలో రాజుల కెల్ల, రణము కుత్తికబంటి రమణతో దనకు, బవరంబు మోకాలి బంటెన్నరాజు, ప్రేమనీశ్వరుని మెప్పించిన రాజు, కొమ్మ భూపాలుండు కుల శేఖరుండు' వచ్చుచున్నాడని యెరింగించెను. ఇతర రాజులకు కుత్తికబంటి యుద్ధము కొమ్మరాజునకు మోకాలిబంటి యనుటచే నాతని పరాక్రమము దెలియనగును. రాఘవభట్టు నలగామునకు అలరాజు మరియు రత్నాల పేరిదేవి చావుకథ వినిపించి యా దంపతుల నీవే చంపించితి వని చెప్పి కొమ్మరాజు పక్షమున యుద్ధమున కాహ్వానించెను. నలగాముడు కొంతతడవు చింతించి కానున్నది కాకతప్పదనుకొని భట్టునకు బహుమతు లిచ్చి సాగనంపి తాను యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను. తరువాతి వృత్తాంతము గ్రంథ పాతమైనది. ఈ భాగమున బహుశః కొమ్మరాజు యుద్ధము మరియు నాతని చావు వర్ణింపబడియుండును.

పల్నాటి వీరచరిత్రమున చివరఘట్టము '*బ్రహ్మనాయుని విరుగు*'.[1] ఇరుపక్షములందు నెందరెందరో వీరాధివీరులు మడిసిరి. అంతకుమున్నె అడప కేశవదాసి[2] పడుటయుజూచి యా బ్రహ్మనాయుండు 'కడు నుగ్రుడై మండి కార్చిచ్చుమాడ్కి' తానే సంగర రంగమునకు వెడలెను. ప్రతిపక్షము నుండి బ్రహ్మనాయు నెదుర్కొనుటకు పచకుల బ్రహ్మ యను యోధుడువచ్చెను. బ్రహ్మనాయు డాతనితో '*సరివితో నొక గరిడి సాము జేసితిమి, మనకు గురుడొక్కడే* మరి చూడునీవు, మనకు భేదములేదు మానుమ రణ' మనెను. కాని పచకుల

౧. డి. నెం. ౧౧౨౦ ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

౨. కేశవదాసు కాబోలు,

బ్రహ్మ కురుపాండవులకు ద్రోణుడే గురువైనను వారు యుద్ధము మానిరా యని నాయు నొడబరచి 'బాహుబలంబున బహువిచిత్రముగను, ఆహవంబును సేయ నభిమతమయ్యె' నని తలపడెను. ఇరువురును వాలి సుగ్రీవులవలె, ఇంద్ర గరుత్మంతులవలె, చాణూర కృష్ణులవలె పోరిరి. పచకులబ్రహ్మ శిరముదెగి నాయుని కాళ్ళకడ బడ నాయుడు పాదము 'సోకునని వరగ వెన్క-కును' బోయెను. అంత నాశిరము 'వెనుకకుబారుట వెరచుటగాదె, యో పుండరీకాక్ష యో దైత్యమదన' యని స్తోత్రమొనర్చెను. నాయుడు 'నీ నొసట తిరుమణి నిండియుండగను, పూని నే వెన్క-కు బోయితిగాని' వేరుకాదని సమాధానముచెప్పి వరమడుగుమనెను. ఆ శిరము 'వీరులలో నొకవీరునిజేసి, వీరగంధము ముందు వెలయించు'నా కని కోరెను. నాయుడందుల కంగీకరింప గనే పచకులబ్రహ్మ తేజము నాయునిలో లీనమయ్యెను. నాయకురాలును నలగాముడును పైపైకి వచ్చుచున్న బ్రిహ్మనాయుని ఘాటి కాగలేక పారిపోయిరి. బిరుదురాజను నాతడు నాయునెదిరించి మరణించెను. నాయుడు పారిపోవు నలగాము వెంటనంటెను. ఇంతలో చింతపల్లిరెడ్డి యడ్డుపడెను. నాయుడాతని స్వామిభక్తికి మెచ్చి పోరాడవలదని పెడబొబ్బపెట్టెను.నాయుని ధ్వనివిన్న రెడ్డి చేతికత్తి జారిపోయి కన్నులకు చీకట్లు గ్రమ్మెను. నాయుడా రెడ్డితో 'మలిదేవరాజుల మరివేగదెచ్చి, మాచెర్ల యేలించు మహిమతోనీవు, కామునికి బుద్ధి చెప్పు కడమలేకుండ'నని చెప్పి, విడిచిపెట్టి మరల నలగాముని వెంటబడెను. గజభీముడగు నిజసింగుడు నాయునెదిరించి చచ్చెను. నాయురాలే గుఱ్ఱమెక్కి-వచ్చి నాయునడ్డగించి పొడువుమనగా నాయుడు 'ముగురు మూర్తులలోన ముఖ్యుడైనట్టి, ఈశ్వరుడీ శూలమిచ్చెను నాకు, ఇంతులమీదను ఏయంగ దగ' దనెను. (నాయుడీశ్వరునకు గూడ నమ్మిన భక్తుడని స్పష్టముగా దెలియు చున్నది.) నాయురాలే ముందుగా నాయుని బొడిచెను. నాయుడామె నేమియనక 'గుదికొని యశ్వమును కూలంగ బొడిచె'ను. నాయకురాలు పారిపోయి మరల రాజును గూడెను. బ్రహ్మనాయుడు వారిని మరల వెంటనంట వారి సైన్యములు పికాపికలై నలుదెసల బారిరి. నలగాముడు నాయకురాలిరువురును కొదమగుండ్లకు బారి విప్రుల శరణుజొచ్చిరి. వారల దాచి నాయుని కెదురుగా 'బొజ్జకడుపు తిప్పన బొనకూచిభొట్లు' మున్నుగాగలవారలువచ్చి 'కాముని ప్రాణముల్ గావవేబ్రహ్మ' యని వేడి స్తోత్రము చేసిరి. నాయుడు నలగాముని రావించి యభయపట్టముగట్టి బ్రాహ్మణులకు దాన ధర్మములుజేసి నలగామునితో

'అనుగుభూపతి మరణమైనది మొదలు, కట్టితి పట్టంబు కరుణభూపాల........ తగవెంత దప్పితి ధరణీశ్వరుండ, తమ్ములనాగిన తప్పు గాచితిని, మతమని పాల్గొని మాచెర్లకొరకు, కోడిపోరును బెట్టి క్రూరమార్గమున, గోపన జంపితివి క్రోధంబుతోడ' నని మందపోటు, అల్లుని చావు మున్నగునవి యుట్టంకించి తెగటి 'నీ మన్నెనాయకుల్ నీ సేనలెల్ల, మడిసిరి యా కలన మరి సమము గాను, నినుదోలి పట్టంబు నిలిపితి నే' డన నలగాముడు మున్నగువారు 'విజయంబు నీదేను వినుము బ్రహ్మన్న, యనిచెప్ప రాజుచే నంపించుకొనియె, కడువేడ్క నాయుడు కలని మధ్యమున, కాకలనట్లుండి అమరులు పొగడ'. గ్రంథ మింతటితో సమాప్తమైనది. బహుశః ఇచటగూడ కొంత గ్రంథ పాతము జరిగియుండును. పల్నాటి వీర చరిత్రమున బ్రహ్మనాయుని పాత్ర మత్యంత ప్రధానమైనది. తెలుగుజాతి మగసిరికి బ్రహ్మనాయుడు కోటికి పడగ. ఆ మహావీరుని కథ తుదిగా నీ వీరచరిత్ర మింతటితో విడుచుట లెస్స.

కాటమరాజు కథ

గుంటూరు మండలమున పల్నాటి వీర చరిత్రమువలెనే నెల్లూరు మండలమున కాటమరాజు కథకు ప్రచార మెక్కువ. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు

"కొమ్ములు వీరణాలు జిగిగుల్కెడు వ్రాతల కృష్ణ లీలలం
గ్రమ్ము గుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథాను లాపముల్
బమ్మిన పుస్తకాలు ముఖపట్టిడి కట్టు రుమాలలున్నె డా
బొమ్ములు నామముల్ వెలయు సుద్దుల గొల్లలు వచ్చిరెంతయున్". ౧

అని వర్ణించినటులే కాటమరాజు కథను గొల్లలత్యంత భక్త్యుద్రేకములతో చెప్పి పొట్టవోసి కొందురు. ఈ కథను మాదిగలలో నొక తెగవారగు కొమ్ము వారును గొల్లలలో నొక తెగ వారగు పికిలివారును ప్రచారము చేయుదురని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారనిరి. తెలంగాణమున ఎఱ్ఱ గొల్లలును, మందుచ్చ వారును (మంద ఎచ్చు శబ్దమునకు భ్రష్టరూపము) బీరన్నల వారును కాటమరాజు కథను చెప్పెదరు. మా గ్రామమున (దేవునూరు, ఓరుగల్లు మండలము) బీరన్నలవారు చెప్పగా నేనీ కథ వింటిని. "కాటమరాజునకు నతులు చేకూర్చుట, వీరులను భక్తితో పూజించుట, యాదవుల ప్రధాన దైవత

౧. హంస వింశతి ౨-౮౮.

మైన గంగకు వేటలు, బోనములు, సిడులు కావించుట ఈ యాచారము లిప్పటికిని నడుచుచున్నవే. నెల్లూరు జిల్లా దర్శి డివిజను దొనకొండ లోని గంగకు ఏటేట గొప్ప జాతర జరుగును. ఆ విధముగనే కనిగిరి తాలూకా పాలేటి యొడ్డున నున్న పెద్ద అలవలపాటి గ్రామములోగూడ ఏటేట వైశాఖ పౌర్ణమికి గంగ తిరునాళ్లు జరుగును.'౧ శర్మగారి వాక్యములకు సరియైన యాధారమన్నట్లు హంస వింశతిలో గూడ నీ ప్రశంస యున్నది. నెల్లూరు నేలిన చోళ నల్లసిద్ధి రాజునకును కనిగిరి నేలిన యాదవ రాజగు కాటమ రాజునకును పుల్లరి విషయమై కలిగిన పోరు కాటమరాజు కథ. ఈ యుద్ధ కాలమిదమిత్థముగా నిర్ణయించుటకు సరియైన యాధారములు లేవు. "తెలుగు వీర కథా వాఙ్మయంలో కథా విషయాన్ని బట్టి అతి ప్రాచీనమైంది కాటమరాజు కథే. నెల్లూరి మండల శాసన సంచయములలో కాటమరాజుకీ మనుమ సిద్ధికీ క్రీ. శ. ౧౧౭౦ ప్రాంతంలో యుద్ధం జరిగినట్లు ఆధారం కనిపిస్తోంది" అని శ్రీహరి ఆదిశేషువు గారు వ్రాసిరి.౨ కాని వారే యా శాసనాధారమును శంకించిరి. అది గుండ్ల పాలెము శాసనమే యైనచో సరియైనది కాదని ఇది వరకే చారిత్రకులు నిర్ణయించి యున్నారు. నల్లసిద్ధి రాజునకు దండ నాథుడు ఖడ్గ తిక్కన. ఈతని పినతండ్రి కుమారుడే మన కవిబ్రహ్మ తిక్కన. కవిబ్రహ్మ మనుమసిద్ధి కాలమువాడు. మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. ౧౨౫౦ ప్రాంతము వాడందురు. కాకతి గణపతి దేవుని తిక్కన సందర్శించెనట. గణపతి దేవుడు క్రీ. శ. ౧౧౯౯-౧౨౬౨ ప్రాంతము వాడు. కవి తిక్కన కన్న ౫౦ సంవత్సరములు వెనుకకు నెట్టినను ఖడ్గతిక్కన క్రీ. శ. ౧౨౦౦ ప్రాంతము వాడగును. అటులైనను పల్నాటియుద్ధమింతకు పూర్వమే జరిగిపోయినది. పల్నాటి యుద్ధము రుద్రదేవుడని ప్రఖ్యాతుడైన కాకతి ప్రభువు కాలమున జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది గాకను ఖడ్గతిక్కన తమ్ముడు బాచడు లేక భాస్కరమంత్రి దశకుమార చరిత్రమున (౧౨౧౫) ప్రశంసింప బడెను. ఖడ్గ తిక్కన తండ్రి చోడతిక్క నృపాలుని మంత్రి. చోడ తిక్క క్రీ. శ. ౧౨౦౯-౧౦· ప్రాంతమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కనుక ఖడ్గతిక్కన క్రీ. శ. ౧౨౨౦-౩౦ ప్రాంతమున నుండి యుండును. నల్లసిద్ధిరాజు గూర్చి ఇద మిత్థముగా తేల్చి చెప్పజాలము. నల్లసిద్ధు లెందరో కలరు. కాటమరాజుతో

---

౧. నా నెల్లూరు మండలయాత్ర.

౨. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము,

పోరిన నల్లసిద్ధి యెవరో? ఆంధ్రుల చరిత్ర యందధిక భాగము సంశయాస్పదమే గదా! పాటలో నున్న యుద్ధకాలము మరింత వింత గొల్పును. ఆనాటికి ఖడ్గతిక్కన తండ్రికూడ ఉండియుండడు. కాటమరాజు కథకు పీఠిక వెలయించిన శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారే ఈ సమస్యను తీర్చుటకు నేటికి తెలిసిన వస్తువు చాలదనిరి. కనుక నీ ముడి విడని విషయ మింతటితో విడిచిపెట్టెదను.

కాటమరాజు కథకూడ పల్నాటి వీర భారతమువలె పెద్ద గ్రంథము. కాటమరాజు కథ, దీని కనుబంధముగా భట్టురాయబారము, కోటపాటి తాటి వృక్షము తెచ్చే కథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలను గేయములు కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి గారి సంపాదకత్వమున ప్రచురితమైనవి. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారికి పూర్వ మెప్పుడో మెకంజీ మరియు బ్రౌను వంటి పాశ్చాత్య పండితులీ పాటలు సేకరించి మద్రాసు ప్రా. పు. భాండాగారమున నుంచిరి. కాటమరాజు కథకు సంబంధించిన మరికొన్ని చిన్న కథలపాట లింకను అముద్రితములు. ఇటీవలనే శ్రీవేటూరి ఆనందమూర్తిగారు '*అగుమంచి కథ*'ను ప్రకటించియున్నారు. ౧ శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారు కూడ ఈ విషయమున విశేషకృషి చేసియున్నారు.౨ కాటమరాజు యుద్ధము గూర్చి ఆంధ్ర చారిత్రకులందరును చర్చించినారు. వీరిలో అధిక సంఖ్యాకులు కాటమరాజును దోషిగా చిత్రించిరి. కాని శ్రీ యం. ఆర్. నాగేశ్వరరావుగారు మాత్రము నల్లసిద్ధియే దోషియని వ్రాసినారు. ౩

కాటమరాజు కథను శ్రీనాథుడు ద్విపదగా వ్రాసెనట. పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన యా పండితకవి కాటమరాజు కథనుకూడ చేపట్టుట వింత కాదు. కాని మన దురదృష్ట వశమున నది యింతవరకు లభింపలేదు. శ్రీనాథు ననుసరించి గుఱ్ఱము కొండభక్త వత్సల కవి కాటమరాజు కథ పద్య ప్రబంధముగా వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనెను.

" సీ. ఒక శుభదినమున నొగి శుభ్రమతి శౌరి, పూజావిధానంబు పొందుపరచి
హరికథ వినివిని యారాత్రి నిద్రింప, శ్రీనివాసుండిట్లు చెప్పె కలను

---

౧. పరిశోధన. ౫, ౬, ౭ సంచికలు.

౨. ఆంధ్రపత్రిక విజయ ఉగాది సంచిక. భారతి, విజయ వైశాఖము.

౩. పంచలింగాల కొండ యుద్ధము.

శ్రీనాథుడను కవి శ్రేష్ఠుండు ద్విపదగా, రచియించె కాటమరాజు చరిత
మదినీవు నాపేర నంకితంబుగ పద్య, గద్యాత్మకంబుగా ఘనత నుడువు

గీ. మని వచించి తిరోహితుడయ్యెనంత
నేను మేల్కాంచి యా స్వామినెంచి మదిని
కాలకృత్యంబులను దీర్చి కడు దలిర్చి
పండితావళి గనుగొని భక్తిమెయిని" ౧.

ప్రకృతము నేను పరిశీలించు 'కాటమరాజు కథ' పాట యవతరణికలో 'గుఱుతైన కొమనాల గోత్రాబ్ధి చంద్రు, డెనయంగ గంగుల యెల్లయ్య కూర్మి, తనయుడు సర్వన తగు సహోదరుడు, వినయెల్ల యసవాడు ప్రియము దీపింప, వలనొప్పు శ్రీనాథు వచనపద్ధతిని' ౨ యదుశాస్త్ర చరితమంతయు జాకి నట్లున్నది. ఈ కవి ఎప్పటివాడో తెలియదు. నల్లసిద్ధికి సహాయముగా 'చన్న పట్టణమేలు చంద్రశేఖరుడు' వచ్చెనను యసందర్భముచే కవి చెన్నపట్టణ సంస్థాపన (క్రీ. శ. ౧౬౩౨) తరువాతివాడై యుండునని యూహింపవచ్చును. లేదా పాట పాడెడువారైనను ఈమాట చేర్చియుందురనవచ్చును. ఇదిగాకను నల్లసిద్ధి పక్షమున 'తుపాకి విలుమూక, తొమ్మిది లక్ష' లున్నట్లు వర్ణింప బడినది. నిజముగా నాకాలమున తుపాకులు పాశ్చాత్య దేశమునగూడ పుట్టి యుండవు. ఈ విషయముగూడ చెన్నపట్టణమువంటిదే. కాటమరాజు కథ

---

౧. కాటమరాజు చరిత్రము. పద్యకావ్యము.

౨. 'వచన పద్ధతిని' అన్నమాటలు చిత్రములు. శ్రీనాథుడు వచించిన పద్ధతియని కొందరు సర్దుకొనినటుల కానవచ్చును. నాకుజూడగా వచన పద్ధతియనగా పాడిన పద్ధతి యని తోచుచున్నది. కాకతీయుల కాలమువారని ప్రసిద్ధిచెందిన ఏగంటి వారి వచనములు గేయములే. ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడగు కృష్ణమాచార్యుల వారి సింహగిరి వచనములు (లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి వారి తాళపత్ర గ్రంథములందున్నవి) పాడుకొనునట్టివే. నేడు స్త్రీల పాటలుగా అచ్చగుచున్న శ్రీరంగ మాహాత్మ్యములో గూడ కృష్ణమాచార్యుల వచనగేయములు కానవచ్చుచున్నవి. తాళ్ళపాక వారి వచనములు రాగయుక్తముగానున్నవి. వానికి చిన తిరుమలాచార్యుల 'సంకీర్తన లక్షణము' లో లక్షణపద్ధి ఏర్పడినది. వచనము లకు జనకుడగు బసవేశ్వరుని వచనములుకూడ పాడెడువారేమో! కనుక శ్రీనాథుని వచన పద్ధతి ఈ గేయ కథలను పాడెడుపద్ధతికి పేరనుచున్నాను. కాటమరాజు కథ వచనపద్ధతినే పాడబడుచుండెడిదనుటకు దీని ఛందమంతయు నొక్కతీరుగా నుండకపోవుట యొక తార్కాణము. మంజరీ ద్విపదయని పేరునకే గాని పెక్కుచోట్ల పాడుకొనుట కనువగు నట్లు చరణములు మార్పునొందినవి.

పండితుల పరిశ్రమచే శిష్టులును, పాటకజనము జానపదులును ఎరిగినదే. కనుక కథా వివరము లుట్టంకించను. గేయ రచనము చక్కగానున్నది. జాతీయములు, సామెతలు, నానుడులు పెక్కులున్నవి. సిసలైన దేశిరచన మనిపించును. ఈ విషయములు భాషా భాగమున చర్చింతును. ప్రస్తుతము గ్రంథమందున్న మరికొన్ని చారిత్రక విషయములతోపాటు కొన్ని సాహిత్య విషయముల పరిశీలింతము.

యాదవ నాయకులు యుద్ధమునకు సన్నద్ధులగుచు 'పుడమి యాకాశంబు పొడమని నాడు, ఏక జలంబువై వెలుగుచుంటివి. అండ బ్రహ్మాండంబు లఖిలంబు నీవు, అందు బుట్టినవారి కాదర్వునీవ....వల్లవుల్ గొల్చేటి వరదయా మూర్తి' యని గంగను ప్రార్థించిరి. గంగ వారి కారాధ్యదైవతము. పశువులకు కావలసినది తృణజల సమృద్ధియేకదా!

సిద్ధిరాజుకు సహాయముగా 'తిరువణామల తిప్పరాజు తిరుకంటరాజు, అర్లుకొండచ్చి రాజాదివన్నె మాదిరాజు, గయకొండనేలేటి ఘన గంగరాజు, చన్నపట్టణమేలు చంద్రశేఖరుడు, రాకోట యేలెడి రాయశృంగుండు, పరగ కాళహస్తియేలు పాప తిమ్మరాజు, వెలికంచి యేలెడు వెంగళపతియు, ప్రభగిరి పట్నమేలు పద్మశేఖరుడు, నార్ణవమునేలు నంగభీతి నేడు, పెచ్చమల తిమ్మ రాజు పెదభావరాజు, మన్నెమదిరి నేలేటి మంచిగంధం మాదిరాజు' మున్నగా గలవారు వచ్చిరట. వీనిలో కొన్ని ప్రదేశనామములు దక్క తక్కిన రాజుల పేరు లే చరిత్రమున లభింపవు. ఇవి కేవలము కల్పిత నామములై యుండును. తిరువణ్ణామల, ఆరెగొండ, చెన్నపట్టణము,౧ కంచి, ఆరణి, పచ్చమలై యనునవి నెల్లూరికి దక్షిణపుటూళ్లు. ప్రదేశనామములతో మైత్రి పొసగుటకు పదకర్త రాజులపేరు లల్లి యుండునని నా నమ్మకము. వీరేకాక 'మాళవ సౌరాష్ట్ర మగధ భూపతు' లాదిగా సుమారు ఛప్పన్న రాజ్యాధిపతులును పేర్కొనబడిరి. ఇది మనకావ్యములందంతట నొక సంప్రదాయముగా వచ్చు నట్టి వర్ణనమే కాని వేరేమియుకాదు. వీరి బలముల సంఖ్య గమనింపుడు.

౧. చెన్నపట్టణమా పేరుతో నెప్పటినుండి వెలసెనోగాని తిరువల్లిక్కేణి పార్థసారధి యాలయములో పల్లవులనాటి శాసనములున్నవి. అచ్యుత రాయల కాలమున నీ యాలయ భాగము మరింత పెంపు గాంచినది. ఇది తెలుగు చోడుల కాలమున నుండి యుండ వలెనుగదా?

'ఎనుబదెన్మిదివేల ఏకాంగ వీరు, లొలయ తొమ్మిదివేల యుత్తమాశ్వములు, సొరిది తొమ్మిదివేల చొక్కపు చిల్వి పెలును, యిరువది లక్షల ఈనుగోడిగలు, కరులును మూడువేల్ గడ లైదు లక్ష, పరగంగ లొటిపిటల్ పదునైదు వేలు,....తుపాకి విలుమూక తొమ్మిది లక్ష'. జానపదుల కెంత సంఖ్యమైనను ఒక లెక్కలోనిది కానట్లున్నది. ఖడ్గతిక్కన నల్లసిద్ధిని పలుమారీ గేయమున 'పల్లవ నలసిద్ధి పట్టాభిరామ' యని సంబోధించినట్లున్నది. నల్లసిద్ధి నిజముగా చోళుడు. చోళులు పల్లవ వంశము తరువాత అధికారమునకు వచ్చినారు. మొదట వీరు పల్లవులకు సామంతులై వారి బిరుదములను దాల్చియుందురు. ఇదియునుగాక, ఆంధ్రదేశమందలి సామంత రాజకుటుంబము లెన్నియో పల్లవులచే స్థాపింపబడినవని తెలియవచ్చు చున్నది. వారి గౌరవసూచకముగ పల్లవబిరుదమును తెలుగు చోళులు దాల్చి యుందురు. మొదటి కాకతీయులు తమ ఏలికలైన పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తుల బిరుదావళిని దాల్చుట మన మెరిగిన విషయమే.

తన బలమంతయు సమసిపోవ తానేకాకియై నిల్చిన ఖడ్గతిక్కనతో ఎదిరిబలమున నున్న పిన్నమనేడు 'పోరునిల్పగదోయి భూసురోత్తముడ, సరిగాదు మీతోను సమరంబుసేయ, *అగ్రజన్ములుమీరు యాదవులమేము*, భట్టుల బ్రాహ్మల వైష్ణవోత్తముల, పెట్టి చెరల్ మాన్పి వెనుక వేసికొని, ప్రాణా లొసగి కీర్తి ప్రబలి యున్నా' మని బ్రాహ్మణ భక్తిని దెలుప తిక్కన 'యతిప్రాస లుండని యాకైతలేల, సుతిగూడి నడవని సొగసు పదమేల, *పతిసూచి మెచ్చని బంటుతనమేల, యితరులు మెచ్చని యీాపె సాధనమేల'* అని తిరిగి పోయెను. రణమునుండి తిరిగివచ్చిన తిక్కనను జూచి తండ్రియగు సిద్ధనామాత్యుడు 'కొడుక యీ వంశంబు కడుదొడ్డదోయి. పెద్దకాలమునాడు పేరు మోసినది, పులికడుపున గొఱ్ఱె పుట్టుచందమున, గలిగితి నాయింతి గర్భంబునందు,........మగతనంబున బుట్టి మగవాడవనుచు, పగతుకు వెన్నిచ్చు ప్రాణంబదేల, యరులకు నోడి యీా యవని మనుకన్న, సరగ రణభూమిలో సమయుట మేల'ని వీరోచితముగా బల్కెను. ఇవి సిద్ధయామాత్యుని గుణశీలముల దెల్పుమాటలు. విరిగివచ్చిన తిక్కనను పౌరులుచేసిన గేలి యింతంతకాదు. 'తాటాకులనుమోసి తగవ్రాయగాని, చెలగి యుద్ధముచేయ చేతనేమౌను, ఎదిరించి నిలిచిన హెచ్చు సేనలను, సరిసేయ నవి యజ్ఞశాలలుగావు, అరుల

పోటులుగాని యక్షతల్‌గావు, మారణాగ్నులుగాని మంత్రాలుగావు, చనుదెంచు చక్రాలు చక్కిలాల్‌గావు, ఘనచక్రబాణాలు గారెలుగావు, అర్చిదూసెడి కత్తులరిసెలుగావు, వొడిచేటి బల్లెములు పూర్ణముల్‌గావు, కుంతముల్ రుచి పప్పుకూరయుగాదు, కమ్మని పాయసముగాదు కయ్యంబు, వండిన యా పిండి వంటయుగాదు, బంటుతన మేయూరు బ్రాహ్మదేయూర'ని పౌరులు చప్పట్లు గొట్టుచు జాతులాడిరి. తిక్కనభార్య స్వయముగా భర్తకు స్నానమునకు నీళ్ళుదోడి 'అక్కడ మంచంబు నడ్డంబుబెట్టి, అర్ధసేరు పసుపు నమరంగనుంచి, కూర్చుండి స్నానంబు గొబ్బున జేయు'దని దెప్పిపొడిచి అత్తతో 'గొబ్బున నీరాడి కూతురువచ్చు, తీర్చి యడ్డబొట్టు స్థిరముగాబెట్టు, గంధంబు చెక్కిళ్ళ ఘనముగాబూసి, పళ్ళాన నన్నంబు బాగుగాబెట్టు'మన్నది. తల్లి తిక్కన్న కన్నముబెట్టి విరిగిన పాలుబోసి కొడుకు కారణమడుగ 'అరుణోదయము వేళ నదియెట్లోకాని, యావులు బెయ్యలు నటుమేయబోయి, యరులతో బోరాడి యటుమీద నీవు, విరిగిన నినుజూచి విరిగెను బాల'ని సమాధానమిచ్చినది. అబ్బ! ఒకనా డాంధ్రదేశమెట్టి యాడబడుచుల కన్నది! వీర ధర్మము ముందు పతి సుత బాంధవ్యము వారికొక లెక్కకాదు. అందరిచే నవమానింపబడిన తిక్కన రెండవమారు యుద్ధమునకు బోవునప్పుడు తండ్రితో నన్నమాటలు వీరోచితములు. 'ఓ తండ్రి వినవయ్య యొక విన్నపంబు, నాయొక్క కీర్తి యానందంబునొంద, యదుబలంబులమీది కరుగుచున్నాడ, వారిని దునుమాడి వస్తినా మేలు, పోరాడి వారిచే పొలసితినైన, నీవట కావార్త నిజమని తెలిసి, వేవేగ రణభూమి వెదకంగ రమ్మ, ఆముకొని పగవారి హతముసేయంగ, కవగొని పగరు నా కండలు నరుక, పరగ నెమ్ములెయున్న పగతుర ద్రుంతు, నొకచోట నుండబో దొనరగా బొంది, కదనంబులో బొంది కానకుంటేను, నచ్చట నిచ్చట నా యుద్ధభూమి, పరగ గండలు నెగిరిపడుచుండెనైన, తిక్కన్న కండలని తెలియంగ జూడు'. తిక్కన్న మగటిమి యంతటిది. ప్రాణము పోయినవెనుక తెగిన కండలుకూడ రణరంగమున దూకులాడునట. జానపదులు వీరరసము నెంత ప్రగాఢముగా జీర్ణించుకొనిరో కదా! తిక్కనతో యాదవులు బ్రహ్మహత్యా భయమున పోరున కియ్యకొనకుండగా బ్రహ్మ రుద్రయ్య యను శైవ బ్రాహ్మణుడు 'బ్రాహ్మడాతడు శివ బ్రాహ్మడ నేను, బ్రాహ్మణులము పోరు పాటింప గల'మని తాను హతమైనచో 'గోదావరియు నెఱ్ఱగొండ లెన్నాళ్లు, ఆదిత్య చంద్రులు నవని యెన్నాళ్లు, అన్నాళ్లు

వెలయు నీ యాదవ కథయు, కలియుగమెన్నాళ్లు కలుగు నన్నాళ్లు. సభనిలో నాపేరు నర్చితంబగున"ని యుప్పొంగి పోరునకు గడంగెను. ఒకరు గుఱ్ఱ మెక్కిన మరియొకరు యెద్దు నెక్కిరి. వారి యుద్ధము వర్ణనాతీతము. యుద్ధమున గూలిన బ్రహ్మరుద్రయ్యను యాదవులు 'మాఘమాసమున నమా వాస్య తిథిని, మంగళ వారాన మధ్యాహ్న వేళ' సమాధి యొనర్చిరట. దీని బట్టుకొని ప్రాకులాడినను యుద్ధకాలము సరిగా తేలదయ్యెను. ఖడ్గ తిక్కన వీర స్వర్గ మలంకరించిన వార్తవిని సిద్ధనామాత్యుడు రణరంగమునకు వచ్చి కొడుకును వెదకెను. అప్పుడు 'జలధిలో మీనముల్ చలియించునట్లు, నెత్తుటి వఱ్ఱులో తుత్తునియలుగ, తిక్కన కండలు తేలాడుచుండె, నెగినెగిసి పడుచుండె నీవ లావలకు'. తిక్కన తన పౌరుషము నెరిగిన వీరుడు. తండ్రి కొడుకు కండలు కావి దోవతిలో పొదిగి నెల్లూరికి బోవ తిక్కన భార్య మామతో 'పురుషు కంటెను ముందు పోయెనా ప్రాణి, తగ ప్రాణ నాథుండు తను జేరు దనుక, నాగి ప్రతీక్షించు నా పుణ్యకాంత, పురుషుడే ముందైన బుణ్య కాంతలకు, బతిగూడి యొక్కటై పరలోక యాత్ర, పుణ్యప్రదంబని పొగడును శ్రుతులు, పతి నెడబాయుట పరగదోషంబు. నా ప్రాణ విభునితో నన్నంపు మనుచు' సహగమనము చేసినది. ఆమె యెంతటి వీరపత్నియో అంతటి పతివ్రత గూడ. పిన్నయ్య తనవారితో శత్రువులను 'తొణికి చంపకుడన్న దోషంబు వచ్చు, మాకొక్కని నిలచిన మఱవకుండంగ, చెండాడి చంపను సెలవ'ని పలుకుట అతని ధర్మనిష్ఠను సూచించును. యాదవులు బొల్లావును స్తోత్రము చేయునప్పుడు '*భువి గంటకుల బంప బుధులను నిలుప*, నీకు జెల్లెనుగాక ఎవ్వరి వశమ'ని నప్పుడు 'పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతాం' అను మాటలు జ్ఞప్తికి వచ్చును. బొల్లావు విష్ణ్వంశమున జన్మించినదని గదా యాదవుల నమ్మకము. బొల్లావు యుద్ధ మతిలోకముగా వర్ణింపబడినది. ఇది జానపదులకున్న అద్భుత రస ప్రీతిని చాటునట్టిది. దాని ధాటి కాగలేక 'పడలేక యాపదల్ పడతులచేత, వస్తిమేమిటికని వగ జెందువారు, నడ్డకత్తెలు భేడెలటు పారవైచి, మళ్ళిచూచువారు మఱియు నురకంగ, బడి వారి పాదాల బడి లేవలేక, హరి హరీ మముగావు మనియెడువారు, చక్కని మేద్యంబు సందున దూరి, పఱుగున నురుకంగ బుఱియలు పగిలి, యాపద నొందుచు ననిరిట్లు వారు, కడతేరితిమ మైన గండంబు గడచి, బోనాలు పెట్టుదుము పోలేరు తల్లి'యనెడు యుద్ధభీరువుల వర్ణనము పల్నాటి వీరుల చరిత్రమందలి

శ్రీనాథుని వర్ణనమును దలపించును. బొల్లావు నుండి తప్పించుకొని తరువాత. భటులాడు బీరములు హాస్య రసపూరితములు. 'తటిమితి నావును తలసూప కుండ, దోడెవ్వరును లేక తొణకి పొడువంగ, వచ్చితి నాయావు వచ్చునో యేమొ, యేవంక వచ్చునో యెరిగి పొడుతాము, కాచి యుండుడి చక్కగను వీరులార'యని యొకడన 'శకునంబు గాదాయె సాగి రాగాను, కాని శకునంబున కదలి నందునను, కలనిలో బొల్లావు కల్లుగా జంపె, నికనైన నెల్లూరి కిప్పుడేపోయి, మంచి శకునమరసి మరలి వచ్చెద'మని యొకడు, తెల్ల వారిననావు తేట పడజూచి,యొక్కండనేపోయి యొద్దిక దాని, పరగ దోలుకవత్తు పంతంబుజూడు' మని యింకొకడు ప్రగల్భములాడిరి. బొల్లావు రాగా సేనలు పరుగువారిన ఘట్టమున సహజమైన వర్ణనములున్నవి. 'పొదలదాగిన యట్టి పోటుమన్నీలు, వఱ్ఱెల దాగిన వరుసు మన్నీలు, (వఱ్ఱెయనగా నీటి ప్రవాహ వేగమున నేర్పడిన బీటిక) మోకాళ్ల మోపున మోరెత్తి చూచి, వంగి వంగియు నావు వడిఁ దేడిరంత'. 'అదెవచ్చె నదెవచ్చె ననుచుండగాను, జడియకుమని వీపు చరచేటివారు, ఎదుఱొమ్ము చరిచిరి ఏమిలేదనుచు, భయము బోగొట్టి లే పద పదమనుచు, సిద్ధిరాజుల యొద్ద జేరి రందఱును'. సంధ్య గోపాలుడు ఘంట వృత్తాంతము జెప్పును. కృష్ణావతరమును వర్ణించుచు ఇంద్రుడు వాన గురిపించ కృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి యెత్తిన, దానిక్రింద 'కరులు సింగంబులు గదిసె హితముననను, మేకలు తోడేళ్లు మిశితమైయుండె, నెలుకలు బిల్లులు నేకమైయుండె, గండభేరుండముల్ ఘన శరభములు, నేకమై పక్షులు వెలయుచునుండె, వైరివర్గము లేక వసుధ జీవులను, కాపాడు చుండెను గోపా లుండు' అను వర్ణనము భారతమును కళా పూర్ణోదయమును దలపించును. పారిన వీరులు నల్లసిద్ధికి బొల్లావు నిట్లు వర్ణించిచెప్పిరి. 'పాదాలు నాలుగు పరగ చక్రాలు, పైపిల్ల గిట్టలు బాణాలబోలు, నది తోకగాదయ్య హనుమంతు వాలు, వంటి కొమ్మదిగాదు వజ్రాయుధంబు, శంఖు చక్రంబుల చాడ్పుననాడు, నసుర తలాటాల నాయావు నెగసె, గట్టిగా శ్రీహరి కైవడి దోచు, పరగ నావు ముఖంబు పద్మంబు బోలు, గల్వరేకుల బోలు కన్నులతీరు. ఆ కర్ణముల జూడ నా నందమౌను, ఆ దివ్య నామంబు నమరంగ జూడ, గట్టిగా శ్రీహరి గరుడవాహనమే'. ఇది జానపదులకు నచ్చిన వర్ణనా విధానము. బొల్లావును బోయలు గదిసి చంపెడు ఘట్టము హృదయ విదారకముగానున్నది. బాణములు వేసి ఈటెల బొడుచుచుండగా 'ఆకొని బొల్లావు అలుగుల దినుచు,

దాహంబుగొని రక్తధార ద్రావుచును, ధీరులౌ బోయల దిండ్లు ద్రిప్పుచును, వింతగా బున్నమ వెన్నెలగాయు, నంతంత బిల్ల దీపు లాకిన యట్లు'ండెనట. (పిల్లదీపులన బాలక్రీడా విశేషమని నిఘంటువు) ఇట బీభత్సము కరుణము రెండును మేళవించినట్లున్నవి. అయితమరాజు పగల నేర్పాటుచేసిన ఘట్టమున నిరుపక్షముల నున్న వీరుల పేర్లుగ్గడింప బడినవి. వీరు మరుగుపడిన చరిత్ర పుటలందున్న వారో లేక కల్పితనాములో! సుమ్మయ్యా మృత్యికి పోచయ్యా విచారించిన పట్టులు కరుణాపూరితములు. 'మామ! యీకాంతి సంపదగలమేను, బొత్తెపు నేజాల బొడిచిరా మామ, నేను వచ్చిన దాక నేరేడువద్ద, నిలుపక పగరపై నేల యెదిరితివి, కదిసిన పగతుర కలని లోపలను, బాహువుల్ నొచ్చనే బారులు నరుక, నటు తిరిగి చూచితే యండలేదనుచు, అప్పుడు సంధించి యాపాటు జూచి, మాయగా బొడిచిరటె మామ! బల్లాన'. యుద్ధము చేసి చేసి యావవు లలసి ఆవులన్న కడకిట్లు పోయిరట. 'బూరుగు వృక్షాలు పూసినయట్లు, పారిజాతంబులు పర్వినయట్లు, పోటుగాయాలవి పూలబంతులుగ, నారసా లెర్ర గన్నేరులే యనగ, మల్లెపూవుల వలె మరి దేహమందు, వేసిన బాణాలు యెడలేక నాటి, తెలిగొప్ప బూవులై తేజంబు మెరసి, పనసలు మావిళ్ళు ఫల మందినట్లు, నెసగంగ పూవులు వికసించినట్లు, ఆరీతి యాదవుల్ హరి కృపవలన, యశ్వాల గోల్పోయి యాచోటు జాసి, యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాస యూపిర్లతోడ, నయితన్న వెనువెంట నంటి యాదవులు, పొందుగా దాసాని పూల్గూర్చినట్లు, అప్పుడు వచ్చిరి యావులన్న కడకు.' ఈ తీరుగా వచ్చిన యాదవులను నలనన్న 'మీ తనువులు డస్సెనా తమ్ములార, పరగంగ మల్లెల పాన్పులమీద, మసలేటి దేహాల మరి నాటినావి, పరగ జాజులమీద బండు దేహాల, నందటికి నాటిన వతిబలులార, పన్నీట స్నానంబు పంచప్రాణాలు, పల్లికొండ పంచిన ప్రజ్ఞ ఈడేర్చి, కత్తిపోటుల నెత్రు కారుచున్నదియు, కమ్మని కస్తూరి గంధంబు నలదు, మేనగారెడు నెత్రు మెరసి కరుండ్లు, తగ రణంబున రాము తమ్ములవలె'నున్నారని యోదార్చిన ఘట్టము కరుణా పూరితము. నలనన్న పద్మనాయుడు పల్లికొండ ముచ్చటించుకొన్నప్పుడు (పుట ౧౨౨) యుద్ధము మాఘ బ. ౩౦ అమావాస్య నాడారంభమై ౧౪ దినములు గడచినట్లు చెప్పబడినది. తరువాత పుట ౧౪౦ లో 'అంతట మరునాడు అమవాస్య నాడ'నియు పుట ౧౪౩ లో 'మాఘ మాసమున నమావాస్య'నాడు నల్లసిద్ధి మరియు కాటమరాజులు పోరినట్లు వర్ణింపబడినది. యుద్ధమెన్ని

దినములైనట్లు? సరిగా తెలియుటలేదు. సిద్ధిరాజు సైనికులు యాదవుల ఆవులను పట్టవచ్చుట, అవి వారి నదరించుట సహజ వర్ణనములతో నలరారుచున్నవి. ఎట్టయ్య ఆవులను పేరు పేరున బిల్చుట మనోహర దృశ్యము.

'ఆరు రాజ్యపు మూక లాదుకొనివచ్చె, సొచ్చి పొడుతువు రావె సోగల నెవలి, మొరస రాజ్యపు మూక మునుకొని వచ్చె, భాగీరథీగంగ బలముతో బొడువు, వాగర్తమూకలు వచ్చెను దండు, శ్రీలక్ష్మి గుఱ్ఱాల జీరుదు రమ్మ, గోదావరీ రమ్మ గొంతి గాంధారి, భూదేవి సరస్వతి పొందుగా రమ్మ, భూతేశ యో గిరిజ భూమిదేవమ్మ, భైరవి విరాళ భద్రగిరి వినుత, దుర్గ మహంకాళి దుందుభి రావె, సౌమిత్రి జాంబవతి సౌభద్రుదేవి, కౌసల్య రేవతి కాళింది రమ్మ'. ఆవుల పేర్లు జానపద వాఙ్మయమున స్త్రీల పాటలలో కూడ వినబడును. గోపుపాట చూడుడు. నలనన్న విగ్రహము జూచి నల్లసిద్ధి యిటు లాశ్చర్యపడెను. 'చాతగుంతము పట్టి చనుదెంచినపుడు, యితడు గొల్లండని ఏర్పడెగాక, హలాయుధము పట్టడాయెను గాక, బలభద్ర రాముతో బాటింప దగును, శరచాపముల వీడు చేబూనితేను, బరికింప శ్రీరామభద్రుడనవచ్చు, గాండీవ శస్త్రముల్ కడులేవు గాని, పాండవార్జునునికి ప్రతియనవచ్చు.' కాటమరాజు నల్లసిద్ధి యుద్ధము చేయుచుండగా 'దక్షుడు శంభుండు తారసిలినట్లు, ధరణి గహ్వరమెగయ దగను బోరాడి, కడు రామ రావణుల్ కలిసినయట్లు, పృథివి ఘూర్ణిల్లగా బోరిరిద్దరును, మత్స్యంబు మత్స్యంబు మల్లాడినట్లు, వారిధి వారిధి వడిగలసినట్లు, వడికొని పోరిరి వసుధపైనంత, మేరువు మేరువు తారసిలినట్లు'ండెనట. యుద్ధరంగ మతి బీభత్సముగా వర్ణింపబడినది.

'పల్లవరాజుల పాలేట జంపి, పగవారి రక్తాన ప్రదక్షిణము తిరిగి, పాలేటి గంగకు పగవాని శిరసు, పావకానుక వెట్టి ప్రస్తుతి జేసి, యల్లకాశికి యాత్ర యటుపోయి నట్టి' భక్తిరన్న వచ్చువరకును కాటమరాజు ప్రార్థనమున 'ఈగ వ్రాలక యుండ నీలె యిడకుండ, (ఈలె యనగా మురుగు వలన బుట్టెడు పురుగు. ఇది Fungus జాతికి చెందినది. నిఘంటువుల కెక్కని పదమిది) కాకులా రణమందు గదిసి రాకుండ, నక్కలు రణమందు నడయాడకుండ, నీచుకు భూతాలు నీగి రాకుండ, కౌజుకు గ్రద్దలు కారాడకుండ, నాకాశ పక్షులు నట్టు వంచకుండ, మేదిని పందులు మెడ వాల్చకుండ, పుట్టలో జీమలు పొలసిరాకుండ, పెట్టిన తిరుమణి పేటెత్తకుండ, పూసిన గంధంబు

పురి చిట్లకుండ, కాంతిగల దేహాలు కందిపోకుండ' రణరంగమును గంగ కాపాడినట్లు వర్ణింప బడనది. ఇటులీపాట ఖడ్గతిక్కన యుద్ధముతో నారంభమై నల్లసిద్ధి కాటమరాజుల మరణముతో ముగిసినది.

ఇక అనుబంధముగా నున్న 'భట్టు రాయబారము' లో నల్లసిద్ధి పక్షమున కాటమరాజు కడకొక భట్టు పుల్లరి యడుగ వచ్చును. అతనికిని యాదవుల పక్షమున నున్న భట్టునకును జరిగిన సంభాషణమే ఈ రాయబారము. ఇది కాటమరాజు యుద్ధమునకు పూర్వమే జరిగిన సంఘటనము. ఏచనమున నీ యనుబంధమున నున్న పాటలన్నియు నొకదానికన్న మరియొకటి విశిష్టముగా నున్నవి. సిద్దిరాజు కడనుండి వచ్చిన రాయశృంగావళి భట్టు నెల్లూరి పట్టణపు వెల్లలు మరియు సిద్ధిరాజు వంశమును విస్తరముగా చెప్పినాడు. మనుమసిద్ధిని మూడు కన్నులవాని (త్రిలోచన పల్లవుడు కావచ్చు) వంశము వాడుగా చెప్పినాడు. ఇది ఎంతవరకు చరిత్ర సమ్మతమో తెలియదు. కాటమరాజును పొగడి దీవించిన భట్టుతో కాటమరాజు పక్షపు భట్టు 'ఏమి నీ మనమున నేమి కోరినను, కామితార్థము లిచ్చు కాటమరాజు, దాసి వేశ్యలు రెండు తప్పక విడిచి, యెంతైన నాశించి యేమి యడిగెదవు, అడుగుమా రాయశృంగావళి భట్ట'యనెను. ఇది కాటమరాజు గుణ సౌశీల్యములను దెల్పును. పాటలో పుల్లరి విషయమై యిరు పక్షములవారు రాగి శాసనములు వ్రాయించు కొన్నట్లున్నది. నేడవి యున్నవో లేవో తెలియదు. ఇద్దరు భట్లకు వాదోపవాదములు పెరిగినవి. యాదవుల భట్టు కాటమరాజాదులను పాండవులుగా ఎఱ్ఱగడ్డపాడును కురుక్షేత్రముగా చెప్పినాడు. తరువాత రామాయణముతో పోల్చినాడు. కాటమరాజును రామునితో, ఎరనన్న లక్ష్మణునితో, అయితమరాజు భరతునితో, కరియావులన్న శత్రుఘ్నునితోడను, ఇటులే పర్ణశాలతో పసువులున్న కోన, సీతమ్మ చెరతో చేకూరి జగడము, రావణునితో సిద్ధిరాజు, వాయు సుతునితో కంపటి, పక్షినేసిన బాణముతో పవనజువాలు పోల్చబడెను. యాదవరాజుల నధికముగ పొగడెడు భట్టును రాయ శృంగావళిభట్టు'అవునోయి యాదవ అపనీళుభట్ట, కవితకు పోషణము కలదు మీపల్లి, నేనుగు నొక కొంత యెదిరి పొడిచినను, నీవలావల దూరి యేగ నేర్పరివి, కాసొకటీయక కల్లలు నాటి, యీగి కర్ణుండని యెంచ నేర్పరివి, గంధంబు కస్తూరి యందని వాని, జందనంబే యని చెప్ప నేర్పరివి, యెన్నడు సుఖమను

పెరుగనివాని, దేవతా సఖుడని తెలుప నేర్పరివి, స్త్రీలతో చెలిమిని చేయనివాని, నల మన్మధుండని యనగ నేర్పరివి, పలుకు రూపెరుగని పనికి మాలినవాని, వాల్మీకుడని గొప్ప పలుక నేర్పరివి, ఎవరి ముందర నీవు ఎంచబొయ్యేవు, బూరె గంపలకాడ బొర్లుదండాలు' అని చెప్పిపొడిచెను. ఇది భట్ల స్తోత్రముల గురించి చెప్పినమాట. ఇద్దరికి సమానముగా వర్తించును. యాదవులభట్టు గొల్లరాజగు కాటమరాజును శ్రీకృష్ణునితో పోల్చి యాతని ఘనత నిట్లు చాటెను.

"మాటమాటకు గొల్లగొల్లడని యేవు, ముదముగా నీ భూమి మోసెను గొల్ల
తరికొండ లూగంగ త్రాడాయె గొల్ల, సాగరము రెక్కల జల్లెను గొల్ల ?
వేడుక వ్రేపల్లె వెలదులగూడి, కొల్లలాడినవాడు గొల్లతడు కాడ
కన్నులు దెరవని కడుచిన్న బాలుడై, కోపించి శకటంబు గూల్చెను గొల్ల
ముద్దుల బాలుడై మూడవ నెలను, దానవి చనుబాలు దాగెను గొల్ల
యేడాది కుఱ్ఱడై యిల తృణావర్తు, మెడబట్టుకొని వాని మృతుజేసె గొల్ల
తల్లి వెన్నలకునై తను రోలగట్ట, కొమరుడై మద్దులు కూలంగ నీడ్చె"

ఇది పోతనగారి 'కన్నులు దెరవని కడుచిన్న పాపడై కోపించి శకటంబు గూలదన్నె'౧ పద్యమునకు కేవలము ద్విపదీరూపము. ఇరువురు భట్ల వాగ్వివాదమున గొప్పసాహిత్యము పుట్టినది. సామెతలు కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి.

అనుబంధమున రెండవ గేయము "కోటపాటి తాటి వృక్షము తెచ్చేకథ". దీనిలో రాయబారమునకు వచ్చిన నల్లసిద్ధిభట్టును పంపించిన తరువాత కాటమరాజు తన బావమరిదియగు పద్మరాఘవునితో విచారించి యుద్ధ సహాయమునకై ఐతమరాజాదులకు లేఖలు వ్రాయించుటకు 'సమ్మతంబుగ మంచి సవరని యాకు, కొనగల మోవాకు కుదురు చక్కనిది' కావలయుననగా పద్మరాఘవుడు చట్టువారి ఎఱ్ఱనను కోటపాటిలోగల తాటి మోవాకు తే బంపెను. ఎఱ్ఱన మార్గమధ్యమున గలిగిన యవాంతరముల గడచి, తాటిచెట్టు కడకు బోయి ఎట్టి యాకు తీసికొని పోవలయునో తెలియక 'అచ్యుత వరభక్తు డాత్రేయ గోత్రు, డలనాడు రామ కార్యార్థమై పోయి, తెలివొప్ప సంజీవి తెచ్చినవాయు, నందను దనమది నపుడు ప్రార్థించి' చెట్టునే పెరికి భుజముపై నుంచుకొని బయలుదేరెను. అడ్డగించిన కోటపాలుని సైన్యము నొంటరియై తరిమివైచి చెట్టుగొని కాటమరాజు కడకు వచ్చెను. అచ్చట కావలసిన పత్రముల

౧. భాగవతము దశమ స్కంధము,

దీసికొని మరల నెప్పటి స్థానమున తాటిచెట్టును నిల్పి కమ్మన ఎఱ్ఱన ఆంజనేయుడు సంజీవి పర్వతమును తిరుగ కొని పోయినట్లు తీసికొనిపోయి నిలిపి వచ్చెను. ఇట్టి కథా కల్పనము పూర్వకథానుకరణము. జానపదుల కిట్టి అతిలోక కథాకల్పనమం దాసక్తి మెండు. దీనినే '...........new touches totally unconnected with its original significance may be added or even transferred from other myths' ౧ అని ఒకపాశ్చాత్య పండితుడనెను. కాటమరాజు రామచంద్రుడను వ్రాయసకానిచే తనదావ పల్లికొండకును,కొమరక్క సిరిదేవులకును కమ్మలు వ్రాయించి ధనకొండకు కాలారి మారన్న నంపెను. వచ్చిన లేఖలు అయితమరాజు బిడ్డ సిరిగిరి-బహుభాషలు దెలిసిన యాదవుడు-చదివెను. అయితమ రాజాదులు యుద్ధమునకు సన్నద్ధులైరి. తల్లి సిరిదేవి భవితవ్యమును చింతించి దుఃఖించెను. ఆయమ కొడుకునకు జయము గోరి సిద్ధిరాజును శపింపగా నయితమరాజు తల్లితో 'తల్లిరో మాపైని దయచేత నీవు, పల్లవరాజుల బలముల విడిచి, తల్లి మము దీవించ దగునటోయమ్మ,.... దూషింప వలదమ్మ దుర్జనులలైన, భూషింప దగవలె పుత్రులవలె' నని తన హృదయవైశాల్యమును చాటెను. అయితమరాజు ససైన్యముగా వెడలి కాటమ రాజు సేనకు కొలది మేరలో పాలేట విడిది చేసెను. ఒక చోటినుండి మరియొక చోటికి భట్లు వార్తలు దెత్తురు. తరువాత వారును వీరును కలిసి కొనిరి.

మూడవదగు "*ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట*" లో సిద్ధిరాజావుల తోలుకొని పోయి నప్పుడవి పోట్లాడుటనుండి గోవులు బెజవాడ బెబ్బులి పెయ్యలెఱ్ఱన్నతో ముందు ముందు జరుగనున్న యుద్ధమును చెప్పుట, ఆ వార్తనాతడు కాటమ రాజుకు చెప్పుట, కాటమరాజు రణ సన్నాహము, అతని శంక, కాటమ రాజుకు పద్మరాఘవుడు ధైర్యము చెప్పుట, బొల్లావు ప్రశస్తి, తదలంకరణము, ప్రార్థనము, మున్నగు విషయములు వర్ణింప బడినవి. పద్మరాఘవుడు కాటమ రాజుకు ధైర్యము చెప్పునప్పుడు 'మీరె, కొమరొప్ప బెట్టని కోట మా మదిని సమరు కోటకు కొమ్మలనదగు మేము, కొమ్మలు గూలక కోటలు పడునె. ముమ్మరంబుగ ధనపు ముద్దులు మీరు, ముదుపులపై నుండు ముద్రలు మేము, కదు ముద్ర గోల్పోక కనకంబు పోదు, ఉన్నతంబగు కన్ను లెన్నగా మీరు,

౧ Vedic Mythology. A. A. Macdonell.

పన్నుగా కనుల రెప్పలము గద మేము, కనురెప్ప గోల్పోక కను మోసమగునె' యని తన రాజభక్తిని చక్కఁగా చాటుకొనెను.

యాదవ భారతమునకు సంబంధించిన పై మూడు భాగములు ముద్రితములే కనుక వానియందలి కథా విశేషముల నే నధికముగా చర్చింపనైతిని. 'అగుమంచి కథ' వంటివి ఇప్పుడిప్పుడే వెలుతురు చూచుచున్నవి. కాటమరాజాంధ్ర దేశమున దేవుడై వెలసినాడు. 'కాటమ రాయుడా కదరీ నరసింహుడా' యని ప్రజలు పాడుకొందురు. వర్షాభావము కలిగినప్పుడు కర్షకులు, నిస్సంతులైనవారు సంతానము కొరకును ప్రార్థించెదరు. తెలంగాణమున గౌడ జాతివారికి కాటమయ్య ఇలవేల్పు. ఆతనికి బోనములు పెట్టనిదే గౌడులు తాటిచెట్టు ముట్టరు. కల్లు దీయరు. గౌడులకు కాటమహేశ్వరుడు, కాటమఋషి, కాటమ రాజు, కాటమయ్య, కాటయ్య యను పేరులతో బిలువబడు ఇలవేల్పు కలడు. కాని యాతడే యాదవుల కాటమరాజు కాదేమో! శ్రీ మార్గని సుబ్బారావుగారు తమ గ్రంథమున ౧ యాదవుల కాటమరాజును తమ కాటమహేశ్వరుడుగా భావించి పొరపాటున కాటమరాజుకు సంబంధించిన (పైన చర్చింపబడిన) కథలన్నియు తమ గౌడ కులజుడగు కాట మహేశ్వరునివే యని పుట ౯౧ లో వ్రాసినారు. ఇది కేవలము పొరపాటై యుండుననుకొందును. యాదవుల కాటమరాజునకు గౌడుల (కల్లుగీతవారి) తో నేమిపని? గౌడుల కాటమహేశ్వరుడు వేరై యుండును. శ్రీ సుబ్బారావుగారు తమ గ్రంథమున కాటమహేశ్వరుని గూర్చి యిచ్చిన కథలకును యాదవరాజగు కాటమరాజు కథలకును పోలికలే మాత్రము లేవు. గౌడుల కాటమహేశ్వరుడు పౌరాణిక వ్యక్తివంటి వాడు. యాదవుల కాటమరాజు చారిత్రక పురుషుడు.

గోరంత చారిత్రకాంశము కొండంత పురాణముగా బెరిగిన కథలందు '*కుమార రాముని కథ*' యగ్రగణ్యము. కర్ణాటాంధ్ర సీమల పొలిమేరలందున్న ఆనెగొంది రాజ్యమున వసపల్లి దుర్గమునకు సంబంధించిన గాథ యగుటచే నిది కొలది భేదములతో నిటు ఆంధ్రదేశమునను అటు కర్ణాటక దేశమునను వ్యాప్తి గాంచిన కథ. ప్రా. పు. భాండాగారము వారిటీవల నీ కథను ప్రకటించి యున్నారు. సుప్రసిద్ధ చారిత్రకులు డా. శ్రీ నేలటూరి వెంకట రమణయ్య గారు కన్నడాంధ్రములందు గల కథా భేదములను, పుక్కిటి పురాణములను,

---

౧. గౌడ వంశోత్పత్తి మార్తాండము.

సినలైన చారిత్రమును వ్రవ్వి ఈ కథకౌక యమూల్యోపగు పీఠిక వ్రాసి యున్నారు. శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల కాలమున వచ్చిన న్యూని జను విదేశీయుని వ్రాతల యాధారమునను (Forgotten Empire) మహమ్మదు బిన్ తుగ్లకు ఢిల్లీ చక్రవర్తిగా నున్నప్పుడు వచ్చిన మరియొక విదేశి యాత్రికుడగు ఇబ్నె బతూతా వ్రాతల వలనను (Foreign notices of South India) ఇదే చక్రవర్తి యాస్థానము నందలి ఈసామీ యను చారిత్రకుని వ్రాతలవలనను (Futuh-us-Salatin) శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు కంపిలి రాయల చరిత్రమును వ్రవ్వెరి. కంపిలి రాజ్యము క్రీ. శ. ౧౩౦౦ తరువాత పేరు పొందినది. ముమ్మడి సింగెయ నాయకుడు (దేవగిరి రామదేవరాయల కాశ్రితుడు) పదమూడవ శతాబ్దాంతమున నట పాలించెను. ఆతని కుమారుడు కంపిలి రాయలు తండ్రి యనంతరము రాజ్యభారము మోసి కంపిలి, యానెగొంది, హంపి, కుమ్మర, హొసమలె దుర్గముల నేలెను. ఈతడు కాకతి ప్రతాప రుద్రునికి సమకాలీనుడు. కంపిలి రాయల కొడుకు కుమారనాథుడు (కుమార రాముడు) శౌర్యశాలి, తండ్రికి కుడి భుజము. కంపిలి రాయలు ఇటు ప్రతాపరుద్రుని తోడను అటు ముమ్మడి బల్లాలుని తోడను అప్పుడప్పుడు పోరుచుండెడివాడు. దేవగిరి యాదవరాజులకును ఓరుగంటి కాకతి రాజులకును వైరము కనుక యాదవుల కాశ్రితుడగు కంపిలి రాయలు ప్రతాప రుద్రునితో జగడమాడుట వింతకాదు. వీరి వైరము మన సాహిత్య గ్రంథములకు గూడ నెక్కినది. శ్రీనాథ కవి సార్వభౌముడు ప్రతాప రుద్రుని మంత్రియగు ప్రోలయ యన్నయను 'ఘాటి విఘటితకుమ్మటోద్యానుడనగ'౧ నని కీర్తించుట వీరి వైరమును చాటుచున్నది. కాకతీయ సామ్రాజ్య భానుడు క్రీ. శ. ౧౩౨౩ లో నస్తమించెను. అటు తరువాత యవన సేనావాహినులు దక్షిణ భారతము నంతయు ముంచెత్తినవి. కంపిలి రాయలు ఢిల్లీ సుల్తానుతో కోరి జగడము దెచ్చుకొనెను. లేనిచో నాతని రాజ్యము పతనము గాకుండెడిది. మహమ్మదు బిన్ తుగ్లకు ఢిల్లీ సుల్తాను మేనత్తకొడుకు బహావుద్దీన్ చక్రవర్తిపై తిరుగుబాటు చేసి పారిపోయి కంపిలి రాయల శరణు జొచ్చెను. ఆర్తత్రాణ పరాయణత హిందూ రాజుల కాభిజాత్య ధర్మము. బహావుద్దీన్‌ను కాపాడుటకై కంపిలి రాయలును అతని కొడుకు వీర విక్రముడు కుమార రాముడును క్రీ. శ. ౧౩౨౭ ప్రాంతమున కుమ్మర దుర్గ పతనమున మడసిరి. యుద్ధభూమిలో

౧. భీమేశ్వర పురాణము ౧-౪౯

నసహాయ శూరుడై వీర విహారము చేసిన కుమార రాముని మహమ్మదీయులు పలువురేకమై బల్లెములతో గ్రుమ్మి చంపిరి. భారతీయుల యుద్ధ నీతి ప్రకారము పలువు రొకని జంపుట యధర్మ యుద్ధము. అభిమన్యునివలె అధర్మ యుద్ధమున కాహుతియైన కుమార రాముని కథను చిలువలు పలువలుగా జేసి, అతిలోక ఘటనలు జేర్చి. జానపదులు పాడుకొను చున్నారు. కథా నాయకుడగు కుమార రాముని యుద్ధ మరణము చారిత్రకము. తక్కిన దంతయు జానపదుల కల్పనము. కుమార రాముని సైదోడు పోలిక రాముడు. అతని వర్తనము కుమార రాముడాతని రక్షించుట, కుమార రాముడెఱ్ఱ భూపతి రాజు నోడించుట, ప్రతాప రుద్రుని జమాబందికి రప్పించుట, ఢిల్లీ కోటగొట్టి తాళము వేసి వచ్చుట, శ్రీరాముడాంజనేయునితో కుమార రామ, పోలిక రాముల నొసటి వ్రాతలు దుడి పించి వారికున్న యలౌకిక శక్తుల నణగించి తురకలచే మడియునట్లు జేయుట, మున్నగు కల్పనలు జానపదులకు వారిపైగల యభిమాన జన్యములు. 'ఇదికథ ఇది మార్గ మినుపింతు వినుడి, పురజనులార యో పుణ్యాత్ములార' యనెడు మాటల చేతను మధ్య మధ్యన గల వచనాధిక్యము చేతను కుమార రాముని కథ గాంధారి కథను బోలుచున్నది.

వీర గీతము కాకపోయినను రెడ్లనాటి యశః ప్రాభవమును వెలార్చు చిన్న గీతమొకటి కలదు. శ్రీనాథునిచే కాశీఖండము కృతినందిన రాజ మహేంద్రవర రెడ్డి రాజగు *వీరభద్రారెడ్డి* (౧౪౪౦ ప్రాంతము) నామాంకితముగా నీగేయ మున్నది. ఇది సిసలైన జానపద గేయము. స్త్రీలు పాడుకొను నట్టిది. ఈ గీతికా శకలమును కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ప్రకటించి యున్నారు.౧ గేయము చిన్నదగుట దానినిట వ్రాయుట యప్రస్తుతము కాదనుకొందును.

"రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చె నమ్మా
వీరభద్రారెడ్డి విచ్చేసె నమ్మా
ప్రొద్దున్నె మారెడ్డి పొరకూడిపించు
నిలువెల్ల నడివీధి నీరు జల్లించు
సందు గొందులలోన సాన్పు పోయించి
చేకట్ల పసుపు కుంకుమలు పూయించు
రంగవల్లుల నూరు రాణింపజేయు
తోరణా పంక్తులా తులకింపజేయు

౧. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము. పుట ౧౩౬.

విచ్చెలను వెలిగించు దివ్య మార్గాలా
మా పెల్లి పాలించు మంచి మార్గాలా
ఎండలకు పందిళ్లు వేయించుతాడూ
పొందుగా మారేళ్ల పోయించుతామూ
ఊరి బావులలోన ఉప్పు సున్నాలా
పెదజల్లు నేపేట నిండు పున్నానా! ॥రెడ్డొచ్చె॥"

ఈ గేయము రెడ్డిరాజుల కాలమునాటి ప్రజా జీవితమును చక్కగా చాటుచున్నది. ప్రజోపయోగములకై యా కాలపు రాజులు పురాలంకరణమును, పారిశుద్ధ్యమును, నీరు వెలుతురు సదుపాయములనెట్లు చేయుచుండెడివారో దీనివలన గ్రహింప గలిగితిమి. ఈనాటి గ్రామ (పట్టణ) పారిశుద్ధ్య సంఘముల బాధ్యత లానాడు రాజులే నిర్వహించుచుండెడివారు. రెడ్డిరాజుల యొక్కయు ఆనాటి ప్రజలయొక్కయు కళామయ జీవితమును గూడ మనకీ గేయము చాటుచున్నది.

ఇట్టిదే చిన్న దింకొక గేయము కృష్ణదేవరాయల కాలమునకు సంబంధించినది ప్రజలు పాడుకొందురు. దానిలోని రెండు చరణములు మాత్రమే శిష్టులకు పరిచితములు. ఈ రెండు చరణములు కూడ శ్రీ ప్రతాపరెడ్డి గారు ప్రకటించియున్నారు.౧

"కొండవీడు మనదేరా కొండపల్లి మనదేరా
కాదని వాడుకు (ఎవడైనా) వస్తే కటకం దాకా మనదేరా"

పూర్వకాలమున రాజులు యుద్ధయాత్రకు బయలుదేరునపుడు 'ఉపశ్రుతి' శకునము చూచుకొనెడువారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు కటకముపై దండెత్తి పోవుటకు పూర్వము తిమ్మరుసు మంత్రి ఉపశ్రుతి సంభారము లొక చాకివాని యింటిపై నుంచి పొంచి చూచుచుండెనట. ఆ యింటి రజకుడు తనకొడుకును లాలించుచు నీ వీర గీత మాలపించెనట. అది శుభ శకునముగా గొని మంత్రి సత్తముడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కెరిగింప నాతడు జైత్రయాత్రకై బయలు దేరెనని కథ చెప్పుకొందురు. ఇది రాయలసీమలో పుట్టిన గేయము. సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముని పరిపాలనమున రజకులు గూడ నిట్టి వీరగీతము లాలపించి రనుట ఆంధ్రుల వీరప్రతిభకు జయపతాక.

౧, ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. పుట. ౨౩౦.

పదునెనిమిదవ శతాబ్ది ప్రారంభమున అటు ఓరుగల్లు మండలమునుండి ఇటు గోల్కొండ వరకున్న భాగము నట్టుడికించినట్టి యొక పాళెగానిచారిత్రక గాథను పరామర్శింతము. ఇప్పటికిని తెలంగాణముననే కాక, రాయలసీమ మరియు సర్కారాంధ్రమున గూడ '*సర్వాయి పాపని కథ*'కు ప్రసిద్ధి గలదు. ఈ గేయమున కింకొక ప్రత్యేకత కలదు. ఆంధ్ర జానపద గేయములను సేకరించవలెనని యుద్దేశముగలిగిన ప్రథమ పండితుడు సేకరించిన ప్రథమ గేయమిది. J. A. Boyle దొరగారొనర్చిన సేవను ప్రథమ ప్రకరణముననే మనవి చేసియుంటిని. ఆయనగారు సేకరించిన తొలిగేయ మిదియే. దీని గురించిన వారి యభిప్రాయము గమనింపదగినది.౧ సర్వాయి పాపని కథ యా పాశ్చాత్య పండితుడు పూర్తిగా సేకరించెనో లేదో కాని ఇదే వ్యాసమున రోమను లిపిలో దీనికి సంబంధించిన గేయభాగముల కొన్నింటి నుట్టంకించెను. అవి ఇవి.

వస్తాడె తాను సర్వాయెపాపడు
తల్లి కొలువుకు వడిగా వెళ్లేను
తల్లికి దండముగా నిలిచేను.
యేరుకట్టి వ్యవసాయము అమ్మ (నాగలి)
ఎంగిలి ముంతా ఎత్తాలేను

౧ "The first ballad is apparently a modern composition, sung by the family minstrel of a poligar, or petty chieftain in the Ceded districts. The man of the Boya Caste from whose mouth I wrote it, was a native of Bellary. The name of the hero, Papadu, marks him as a member of the Nayadu or Kapu Caste, but I have been unable to identify his family or history. Not only local traditions but sober records and official history preserves the memories of turbulant poligars. Their forts or now crumbling ruins and their descendants have sunk up on the dead level of struggling farmers but their stories live in the ballads that the family minstrel once sang at the little court, and which now linger in the memories of a whole country side.

The minstrel tells us nothing of the hero's parentage except his mother's name, Saramma but plunges in mediasres at once with a kind of war cry of the hero."

The Indian Antiquary Vol. III. 1874.

కొట్టుదును గోల్కొండ పట్నము
డిల్లికి హౌజూరు౧ నౌకను
మూడు గడియల బందరు కొట్టుదును
మూలకోట కందనూరు నూచి
బంగారు కిడియాలు పెట్టుదును
మనకంతా బంద్రోతు తనమేలు
మన కులకాయి౨ మానవద్దురా సర్వాయి పాప

....

అదుగో పాపడు వస్తాన్నంటే
కుందేళ్లు కూర్చుండ పడెను
లేడిపిల్లలు లేవ లేవు
పసిబిడ్డలు పాలుతాగరు
నక్కలు సింహాలు తొక్కబడును

....

పాపడు తాగేటి కల్లు
యేతాటి తాటి కల్లు
వేలు పెట్టితే వేలు తెగును
దివిటి పెట్టితె బగ్గున మండును
తాగేటప్పుడు తియ్యగ వుండును
తాగిన వాణ్ణి లేవనివ్వదు
లేచిన వాణ్ణి పోనివ్వదు

ఈ గేయ భాగములకు బోయల్ పండితు డాంగ్లానువాదము గూడ ఇచ్చియున్నాడు. ఈ భాగములు తరువాత వచ్చిన ప్రతులందు లేవు. కాని యీ యర్థమిచ్చునట్టి మాటలున్నవి. ఈ రకపు చారిత్రక గేయములను దేశమంతటను ఎవరి యిష్టము వచ్చినటుల వారు పాడుకొనుట యాచారమై పోయినది. సేకరణము కూడ అటులే జరిగియుండును. నాకు లభించిన ప్రతి గుండు జగన్నాథం అండ్ సన్స్, రాజమండ్రివారు ౧౯౩౪ లో అచ్చు వేయించినది. వెస్టువార్డ్ అండ్ కో వారు ౧౯౩౧ లో అచ్చు వేసిరట.౩ బోయల్ గారు

---

౧. హుజూరేమో?

౨. కులకాయి యనగా కులవృత్తి. తెలంగాణమున నిది వాడుకలో నున్నది. కులకళిబి యను పదము గూడ గలదు.

౩. కిన్నెర. సంక్రాంతి సంచిక, ౧౯౫౫.

కథానాయకుడు రాయలసీమ వాడనుకొని పొరపడి చరిత్ర త్రవ్వి విఫలులైరి. శ్రీహరి ఆదిశేషువు గారుకూడ ఇట్లనిరి. 'ఈ సర్వాయిపాపడికథకు చరిత్రాత్మక మైన ఆధారాలు కన్పించవు. పారంపర్యా వాడుకలో ఉన్న ఈకథ నీ, ఇలాంటి ఇతర రచనల్నీ సేకరించడమూ, వాటికి చరిత్రదృష్టిలో ఏమైనా విలువ ఉందా అని పరిశీలించడమూ మంచిది.'౧ ఈ కథ తెలంగాణమునకు సంబంధించినది. మాయూరి శారదకాంద్రు చెప్పగా నే విని అచ్చు పుస్త కముతో పోల్చి చూచితిని. కథలో భేదములేదు. వాక్య పద్ధతి వేరు వేరు. అచ్చు ప్రతిలో లేని ఒండు రెండు సంఘటనలు ఈ పాటకులు చెప్పగా వింటిని. అంతియ. ఇక అచ్చైన ప్రతియందున్న కథా వివరములు.

కథానాయకుడగు సర్వాయిపాపన్న 'పుట్టినాది పులగాము (బెలగాము?) పెరిగినాది తాటికొండ, ఇంటిపేరు నాశనోళ్లు' వృత్తి ఆవులగాయుట. ఆవుల గాయుచు అడవిలో నిద్ర పోవుచుండగా 'పన్నెండు శిరసుల నాగసర్పం' పడగలెత్తి గొడుగు పట్టినది. రామేశ్వరము బోవు బ్రాహ్మణులిది చూచి 'గోల్‌కొండ యేలడానికి, యేడు గడియలు యేలడానికి, పాపడికీ వంత మున్నా'దనిరి. పాప డింటికి వచ్చి తనకీ వృత్తి వలదనెను. తల్లి కులవిద్య మానవద్దనినది. 'ఇంటి ఆవుల మేపమంటాది సర్వమ్మతల్లి - ఈతచెట్టు గీయ మంటాది సర్వమ్మతల్లి - తాటి కల్లే కట్టమంటాది, అంచకల్లే కట్టమంటాది సర్వమ్మ తల్లి'.౨ పాపని కామాటలు రుచింపవు. పాళె గాడనిపించు కొనవలె నని యాతని కోరిక. గోలుకొండను మరియు నెల్లూరు, బందరు, కడప కందనూరు (కందనవోలు) మైసూరులను కొల్లగొట్ట వలయునని వాని యాశ. పాపని పేరు చెప్పినంత మాత్రమున,

ఊరపిచ్చుక ఊరు చేరదు
పొట్టిపిచ్చుక పొలము చేరదు
కౌజులూ కారాడుతుండు
నక్కలు నాట్యము దొక్కును. ఇంతియ కాదు.

---

౧. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము.

౨. అంచెలపై దీసికొని పోయెడి కల్లని భావము. గుఱ్ఱములపై నెడ్లపై కల్లు నొక చోటినుండి మరియొక చోటికి గొంపోవుట అంచెలపై బోవుట యందురు.

పందికొక్కు డోలు కొడ్తాదో వాడేటంటె
చెంతి కుండలు గంతులేస్తాయి ,,
పసి బిడ్డలూ పాలూ తాగాదూ ,,
గుడ్డాలూ గుగ్గిళ్లు తినవూ ,,

యేనుగులు మేత అందావూ వాటిపేరంటే. అతనికి చేదోడు వాదోడుగా తురక హసేన్ హుసేన్ గాడు, హిమాన్ (మ్) గాడు, మాదేకుల పీటిగాడు, జక్కుల పెరుమాళ్లు, నెల్లూరి హనుమంతు, చాకలి సర్వన్న, మంగలి మాసన్న, కుమ్మరి గోవిందమ్మ (న్న) మున్నగు నేస్తకాండ్రుండిరి. వీరందరిలో కోత్వాల్ మీర్‌సాహెబు పెద్ద. ఈ పేర్లన్నియును యతులు కలిపినట్టివే. పాపడు వీరందరితో సాయుధముగా బయలుదేరి వచ్చుచుండగా చాకలి ఎల్లి తుమ్మెను. అందుకు తగిన శాస్తి చాకి దానికయ్యెను. పాపడు *మొగల్‌గుంట* తాటితోపు ప్రవేశించెను. అప్పుడచట కేవలము 'మాట్లాడే కల్లు, మైకమెత్తే కల్లు, నిద్రబోయే కల్లు, దోపనడిచే కల్లు'మ్మ బడుచుండెను. పాపనికి కావలసినది నరుకులాడెడు కల్లు. పాప దచ్చోటు విడచి ముందు నడచెను. కావలసిన కల్లొక తాటి చెట్టు వంగి వారికి పోసినది. పాపడు మిత్రులతో కల్లు త్రాగి బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున నొక ఎరుకత కనబడి ఏడుగురు పెండ్లాలు, ౧౨ మంది లంజలతోపాటు ఏడుగడియలు గోలుకొండ నేలుదువని గద్దెచెప్పెను. పాపడింటికి వచ్చి తనకు కావలసిన ధనమీయనందున తల్లి సర్వమ్మను వేడి నూనెలతో కాల్చి ఆమె దాచుకొన్న ఏడు కొప్పెరల ధనరహస్యమును కక్కించెను. ధనమునకు కావలియున్న ఎల్లమ్మ దేవరకూడ పాపనికి భయపడెను. పాపడా ధనముతో 'పన్నెండువేల దండురాణువను' సిద్ధము చేసికొని గోలకొండ నవాబుపై దండు వెడలెను. అచట ఏడుగడియల యుద్ధము జరిగినది. పాపడు,

"గిరగిర మంటా పటాలు దిరిగెనేని
కొట్టితేనుగా పడి ఉన్నాది క్రొవ్విదబ్బాలు
నరికితేను మరి పడిఉన్నాది నాలికె పేగూలు
చేరు చేరు (శేరు ?) బంగీ ఆకుముద్దలే భూమిన పడతాది
అప్పుడు తిన్నా పప్పు అన్నమే తెప్పలు పడుతుంది
యెగిరే వక్క శిరస్సులాకు యెడా సందులేదు''

పాపనికి తాత్కాలిక జయమున్నదని నవాబు యుద్ధము మానెను. పాపని నవాబు గద్దె నెక్కించెను. ఆ తరువాత నవాబు 'మూడువేలకే తుపాకిబారు

తయారు పరపించె'ను. అప్పుడు. 'అసి దెబ్బ తగిలినాది పాపడికై తేను.' ఇందరిని చంపిన తాను నవాబుచేతిలో చచ్చుట కిష్టపడక పాపడు 'బాకు ఎగుర వేసిగా రొమ్ము ఒగ్గినాడు, గరగరమంటా బాకు డిగ్గినాది, రామారామా అంటా ప్రాణమిడిచినాడు'. పాపని వీర స్వర్గపు కథ పాడినవారికి విన్నవారికి భోగ భాగ్యములు కలుగును.

ఇందులో చరిత్ర, పుక్కిటి పురాణము రెండును కలిసిపోయినవి. పాపనికి పాము గొడుగుబట్టు కథ ఇతర కథలనుండి వచ్చినది. ఈ విషయము సాళ్వ తిమ్మరుసు కథయందే కాక నేను సేకరించిన తెలంగాణ వీరులగు సదాశివరెడ్డి సోమనాద్రి కథలందు గూడ నున్నది. కథా నాయకునకు మాహాత్మ్య మాపాదించుటకై జానపదు లొనర్చెడు కల్పనమిది. ఎరుకత గద్దె చెప్పుటకూడ అట్టిదే. పాపని ప్రతాపమును చెప్పునట్టి అతిశయోక్తులు ఇతర పదములందితర వీరుల వర్ణించునప్పుడు కూడ కనబడును. ఇవి మన కతిశ యోక్తులైనను జానపద గేయములందివి సాధారణములే. తాటి చెట్టు వంగి పాపనికి కల్లుబోయుట జానపదుల యద్భుత రసప్రీతికి తార్కాణము.

దీని చరిత్రను త్రవ్విపోసినవారు తొలుదొల్త శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు.౧ కాని తెలంగాణా వాసులకు ఈ పాటతో బాటు కొంత చరిత్రము కూడ ఇదివరకే పరిచితము. ఓరుగల్లు నల్లగొండ మండలములందీ కథకు విశేష ప్రచారమున్నది. మల్లంపల్లి వారి యడుగు జాడలందు నడచి నేను మరికొంత చరిత్ర త్రవ్వితిని. ప్రాతకాలపు చరిత్ర గ్రంథములలో పాపని గూర్చిన విశేషము లున్నవి. ఇంగ్లీషు గ్రంథములకంటె౨ మౌలికములైన ఫారసీ గ్రంథము ౩ లందధికాంశములు చూడగలిగితిని. T. W. Haig గారు ఖాఫీఖాన్ వ్రాసిన ఫారసీ చరిత్రము నుండియే వస్తువు నేరుకొని యుందురు. ఈ ఫారసీ చరిత్రమున పాపని గూర్చి ౬౩౦ నుండి ౬౪౩ వరకు అనగా ౧౩ పుటలు వ్రాయబడినవి. దాని నంతనిట వ్రాయుటకు స్థలము చాలదు. వ్రాసినది మహమ్మదీయ చరిత్రకారులగుటచేతనో, పాపడెదిర్చినది మహమ్మదీయ పాలకుల నగుటచేతనో, అతడు చెరబట్టిన వారిలో కొందరు మహమ్మదీయ

౧. అమరావతీ స్తూపము.

౨. Historic land marks of Deccan. T. W. Haig. Pages 77-78

౩. ఖాఫీఖాన్ చరిత్రము - రెండవభాగము.

మతగురువులు కూడ నుంచుటచేతనో, పాపడు దుర్మార్గుడుగా క్రూరుడుగా చిత్రింప బడినాడు. ఇదిగాకను ఈ చరిత్రయందు సర్వాయె పేరు పాపడు పేరుగా చెప్పబడినారు. వీరిరువురును మిత్రులంట. (కథ చెప్పెడువారు సర్వమ్మ తల్లి యనియు పాపడు కొడుకనియు తల్లిపేరుతో కూడ ప్రసిద్ధుడై సర్వాయి పాపడయ్యెనందురు.) చరిత్ర మందున్న విషయములు క్లుప్తముగా నివి.

పాపడు గౌడకులమున బుట్టెను. పెరిగి పెద్దవాడై దారులుకొట్టి ధనవంతుడయ్యెను. తన బంధువులలో నొక విధవ (బహుశః అక్క) ను హింసించి ఆమె దాచియుంచిన నిధులు కైవసము చేసికొనెను. వెలిగందల పరగణా యందలి కోలాస జమీందారగు వెంకటరావు చెంత జమేదారుగా నుండి హనుమంతనెడు మరియొక దోపిడిగాని కలిసికొని దారులు కొట్టెను. అటనుండి పారివచ్చి భువనగిరి పరగణాలో చేరిన షాహపురమను చోటు చేరి సర్వాయెతో మైత్రి యొనర్చి సైన్యము కూర్చుకొని షాహపురమున మట్టికోట గట్టెను. ప్రజలు చక్రవర్తి కడ మొరపెట్టుకొన. కొలిపాక నేలు రుస్తుమ్ దిల్ ఖాన్ పేర పాపని పట్టుకొన చక్రవర్తి యుత్తర్వు చేసెను. ఖాసింఖాన్ అను సర్దారుడు సైన్యముతో వచ్చి మొదట పాపని నోడించి చివరకు తానే చచ్చెను. తురక సైన్యములు పారివచ్చెను. స్వయముగా రుస్తుమ్దిల్ ఖాన్ సైన్యముతో వెడలి షాహపురపు కోటను నాశనము చేసి వచ్చెను. సర్వాయె, పాపడు ఇద్దరు కలిసి మరల నట రాతికోట గట్టించిరి. తోపులు తుపాకుల వంటి మారణ సామగ్రి కూర్చుకొనిరి. ఒకనాడు సర్వాయెకును పుర్ దిల్ ఖాన్ అను జమేదారునకును జగడమై యిద్దరు కొట్టుకొని చచ్చిరి. పాపడు షాహపుర పాలకుడయ్యెను. రుస్తుమ్దిల్ ఖాన్ షాహపురమును మూడు నెలలు ముట్టడించి పాపని నుండి కప్పముగొని తిరిగిపోయెను. పాపడు క్రీ. శ. ౧౭౦౮ లో ఓరుగల్లు కోటను మూడు నాల్గువేల పదాతి వర్గము నాల్గయిదువందల ఆశ్విక దళముతో ముట్టడించి కొల్లగొట్టి లక్షల ధనముగొని వేలమందిని బందీలుగా గొనెను. ఖాజీ మహమ్మదు భార్యను చెరపట్టెను. ఇంక కొన్ని దోపిడులుచేసి ధనము సేకరించి సైన్యమును పెంచుకొని పాపడు భువనగిరి దుర్గముపై కన్ను వేసెను. ఒకనాడు భువనగిరి చేరి కొల్ల గొట్టెను. షాహపురమునకు సమీపమున తాటికొండలో నొక దుర్గమును నిర్మించెను. దోపిడులు మరింత యధికమయ్యెను. తురక స్త్రీలను చెరపట్టి తెచ్చినవారికి పారితోషికము లిచ్చుచుండెను. ఈపట్టులందు

పాపని మహా క్రూరునిగా చిత్రించనైనది. 'షాహ ఇనాయత్' అను ముస్లింయోగి పాపని బాధలకు తాళలేక ఢిల్లీ చక్రవర్తితో మొరపెట్టుకొని ౪౦ దినములలో చని పోయెను. ఢిల్లీ చక్రవర్తి యూసుఫ్‌ఖాన్ రూజ్‌బిహానీ యనువాని హైదరాబాదు సుబేదారుగా నియమించి పాపని బట్టుకొనుటకు శాసించెను. రూజ్‌బిహానీ సైన్యమిచ్చి దిలావర్‌ఖానును పాపని పట్టుకొనుటకు పంపెను. దిలావర్‌ఖాను నకు పాపనికి కొలిపాకలో యుద్ధమయ్యెను. పాపడు చాలమందిని గోలుపోయి రామలక్ష్మణులను తోపులతో చేసెను. (ఈ రామలక్ష్మణులను తోపులజంట రెండు మూడు కథలందు వచ్చినది. గద్వాల సోమనాద్రి కథలోకూడ నీ విషయమున్నది. కనుక ఈ చరిత్రకారుల వ్రాతలు పాక్షికములు మరియు బూటకము లనుకొనవచ్చును.) పాపని తమ్ముడు తురకలచే పట్టుబడి బందీగా నుంచబడి భార్యా సహాయమున నత్యంత నిపుణముగా తప్పించుకొనిపోయెను. తురకల సైన్యము లటుతరువాత షాహాపురముపై దాడివెడలెను. అచ్చట పాపనికి పరాజయము కలిగెను. పాపడు తప్పించుకొని తాటికొండ దుర్గము చేరెను. అచ్చట నాల్గు నెలల యుద్ధము జరిగినది. చివరకు పాప డొంటరియై మారువేషముతో హసనాబాదు చేరుకొని తన కులమువారి మోసమున పట్టు బడెను. యూసుఫ్‌ఖాను పాపడు దాచిన ధనమును లాగికొన్నతరువాత చిత్రవధ చేసి శిరమును ఢిల్లీకి పంపించి మొండెమును హైదరాబాదు ద్వారమున వ్రేలాడ గట్టించెను....ఇది కథ.

నిజానిజము లటువిడచి కేవలమీ చారిత్రకాంశములు కొన్నింటిని బట్టియు వ్రాయసకాని రచనా విధానము ననుసరించియు ఈ పాఠము పాక్షికమని మనము సిద్ధాంతీకరించుట కవకాశమున్నది. ముస్లిం వనితలను చెరపట్టి తెచ్చినవారికి పాపడు బహుమతులు పంచుట, ఓరుగల్లు ఖాజి భార్యను తన రాణివాసమునజేర్చి, యాతని బిడ్డను వేశ్యలకిచ్చి నాట్యాదులు నేర్పుమనుట, తురకలు మొహర్రం పండుగలో నిమగ్నులైయుండ ఓరుగల్లుపై బడి పాపడు దోచుకొనెననుట, ముస్లిం మత గురువు పాపనిచర్యలు ఢిల్లీ చక్రవర్తికితెలిపి ఆ దుఃఖముడతోనే ౪౦దినములలో మరణించెననుట వంటివి పాపడు తురకలకు విరోధియని తేల్చుచున్నవి. గోరంతలు కొండంతలుచేసి ఆతని మతపాక్షిక దృష్టితో ముస్లించరిత్రకారులు మహాక్రూరునిగా చిత్రించిరి. పైన పేర్కొన్నవి సంఘటనలు. ఇక రచనా విధానమునన్న దోషముల నెత్తిచూపెదను. ఇంత

దేశమును ఇంతమంది పాలకులను గడగడ లాడించిన వానిని కేవలము నీచుడగు, బందిపోటు దొంగయగు, క్రూరుడగు, మూర్ఖుడగు పాపడుగా వ్రాసినారు. అతని యనుచరు లత్యద్భుతముగా తప్పించుకొని పారిపోవు ఘట్టములందు దొంగలవలె మోసగాండ్రవలె పారిపోయిరనియు తమ సేనలు పరాభూతములై యోడిపోయి వెన్నిచ్చి వచ్చినప్పుడు కేవలము తిరిగివచ్చెననుమాటలతో క్లుప్తపరచినాడు. పాపనిచేతనే చనిపోయినవారిని-యుద్ధమున చనిపోయినవారిని-తురకలను వీర స్వర్గమలంకరించిరనియు యుద్ధ నిహతులైరనియు గౌరవముగా చెప్పి, పాపని సైనికులు నాశమైరనియు, కోటగోడలు నేలమట్టమయ్యెననియు చెప్పెను. తురక సర్దారులను భీమ పరాక్రములుగా (రుస్తుమెసాని అనగా అపరరుస్తుములుగా) చిత్రించి పాపని దోపిడి దొంగగా చిత్రించినారు. కనుక వీరి వ్రాతలు పాక్షికములుగా భావింపవచ్చును.

పాటలో పాపడు గోలుకొండ సింహాసనము ఏడు గడియ లెక్కినట్లున్నది. దీనిలో తప్పక సత్యముండి యుండును. ఏడు గడియలు కేవలము ధ్వనిగా తీసికొన్నచో పాపడు ఏడుదినములైనను గోలకొండ నాక్రమించెననుకొనవచ్చును. అది గోలకొండ కాదందురా? ఓరుగల్లు భువనగిరి దుర్గములు తురకల యధీనమందున్న వానిని కొల్లగొట్టినట్లు ముస్లిం చరిత్రకారులే యంగీకరించిరి. ఇక నాత డేడు గడియలు పాలించిన పట్టణమేది? భువనగిరియే యందురా? అతడు హైదరాబాదును గూడ గడగడ లాడించిన మాట వాస్తవము. దీని కాధార మీ క్రిందనున్న ముస్లిం చరిత్రకారుని మాటల కాంధ్రానువాదమును గమనించిన తెల్లమగును.

"సామ్రాజ్యాధికారముల మార్పు కాలమున నల్లరులు లేపినట్టి పాపడు మరియు నితర విద్రోహుల నరికట్టుటకై హైదరాబాదును పరిసర ప్రాంతములను పటిష్ఠము మరియు సర్వసౌకర్య యుతముగా నొనర్చి హైదాన్రాబాదు రక్షణమునకై యూసుఫ్ ఖానుని నిల్పి అతనికట్టిఫారి నణచుటకై నొక్కిచెప్పి షాహ ఆలం ఢిల్లీకి వెడలిపోయెను." మార్పు కాలమనునది కాంబక్ష (ఔరంగజేబు కుమారుడు) కాలమును సూచించును. ఆ కాలమున పాపడు అతని సహచరులు తప్పక హైద్రాబాదున కేదో యుపద్రవమును కలిగించి యుందురు. పాటలో పాపడు వైరుల చేజిక్కి వారిచే చచ్చుటకన్న తన చేత తానే చచ్చుట మంచిదని వీరోచితముగా పొడుచుకొన్నట్లుండ చరిత్రకారులు పాపని యూసుఫ్ఖాన్

చిత్రవధచేసి శిరమును ఢిల్లీకి పంపించి మొండెమును హైద్రాబాదు ద్వారమునకు వ్రేలాడ గట్టినట్లు వ్రాసినారు. పాటలో నున్నది సమంజసముగా సహజముగా నున్నది. అభిమానము గల వీరులందరు శత్రువుల చేజిక్కినపుడు ఆత్మ హత్యల చేసికొన్నట్లును తమ ఆలుబిడ్డలనుకూడ నరికినట్లును మన కెన్నియో నిదర్శనము లున్నవి. ఇటు ఓరుగల్లునుండి అటు హైద్రాబాద్ వరకు గడ గడ లాడించిన తెలుగువీరుడు పాపడు చిత్రవధ గావింపబడె ననుట యసత్యము. ఐనను పాపడు స్వయముగా ఆత్మ హత్య చేసికొని చనిపోయిన పిమ్మట కసి దీరని తురక లాతని కళేబరమును ఖండములుగా చేసి చరిత్రలో చెప్పు కొనినట్లు చేసియుందురు.

ఇట్లనుటచే పాపడు పూర్తిగా ధర్మ స్వరూపుడని నా నిశ్చయము గాదు. ధనము కొరకు చరిత్రలో అక్కను, పదములో తల్లిని హింసించినట్లున్నది. తల్లినో అక్కనో ఈ రీతిగా హింసించిన వాడట్టి క్రూరుడే యై యుండ వలయుననుట మాత్రము సరికాదు. అతడు ధనము కోరినది ఏ జూదమునకో విలాసమునకో కాదు. సైన్యము కొరకు. రాజ్య కాంక్ష ఎంతలేసి పనులైనను చేయించగలదు. చక్రవర్తులు మహారాజులు రాజ్యముకొరకై, తండ్రులను కొడుకులు, కొడుకులను తండ్రులు, రాజులను మంత్రులు, దండనాథులు చంపి చంపించిన ఘట్టములు ప్రపంచ చరిత్రమున పెక్కులున్నవి. వాని యందిది యొకటి. కొల్లగొట్టుట యనునది ప్రతి బలముగల రాజు బలహీనుడగు రాజుపై బడినప్పుడు చేసిన పనియే! చరిత్రమందున్నట్లు పాపడు శత్రు రాజ్యములపై బడి కోటలు బొక్కసములు ధనాగారములు కొల్ల గొట్టి యుండును. అంతేకాని దారి దోపిడిగాడు మాత్రము కాడు. అది యాతని వృత్తిగాదు. నీచ కులమున జన్మించి కల్లుగీత వృత్తిగా, పశువుల మేపుట వృత్తిగా, మొదట బ్రతికిన పాపడు తెలుగు దేశమును గడగడ లాడించుటయే కాక ఢిల్లీ చక్రవర్తికి సైతము తీరని సమస్యగా పరిణమించినాడన్న ఆతని ధైర్యసాహసములు వీర విక్రమములు కొనియాడ దగినవి.

ఇంచు మించుగా నిదే కాలమునకు సంబంధించినది *'దేశింగురాజు కథ'*. కథాస్థలము తమిళ దేశమైనను ఈ కథ ఆంధ్రదేశమందును ప్రాకిపోయినది. ఈ జంగంకథ వ్రాసినది నిడిగంటి వీరయ్య యని తెలియుచున్నది. ఇందలి కథ చారిత్రకమైనను అలౌకికము, నమానుషము నగు విషయములిందు చేరి

పోయినందున నిది పౌరాణిక గాథవలె గన్పట్టును. దేశింగురాజు కథవలన తెలియవచ్చు చారిత్రకాంశములను చర్చించినవారు రావు బహద్దరు శ్రీనివాసాచారిగారు.౧ వారి కథనము ననుసరించుచు తెలుగు పాటలోని విశేషాంశములను శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చర్చించి యున్నారు.౨ కథా ప్రదేశము నాధారముగా గొని నేను చరిత్ర పుటలు తిరుగవేయ మరికొంత నిసలైన చరిత్రము తెలిసినది. పదములోనున్న యథాత కల్పనములు తొలగించి చారిత్రకాంశములతో జోడించి నేను రెండు సంవత్సరములక్రిందట దీనిని మరికొన్ని కథలతోపాటు వ్రాసితిని. హైదరాబాదు ప్రభుత్వ విద్యాశాఖ వారి కథలను ప్రచురించినారు.౩ వివరము లందు చూడనగును. ఇక పద మందలి కథను క్లుప్తముగాజెప్పి తరువాత చారిత్రకాంశముల నుల్లేఖింతును.

'నాకాధిపుడగు పాకారియు తా నధిక భోగమునను
తేకువ తోడుత సింహాసనమున తేజరిల్లగాను'

నారదుడు వచ్చెను. ఇంద్రుడడుగ భూలోకమందలి వింతకథగా నారదుడీ దేశింగురాజు కథను చెప్పెను. (కొంతం నృసింహకవి రచించిన బొబ్బిలిరాజు కథకూడ ఈరీతిగనే ప్రారంభమగును)

'పరమ ప్రసిద్ధము హైదరాబాదు పురమనె గోల్కొండ
ఢిల్లీ భాషా యేలుతుండె మరి సల్లలితంబుగను'.

అప్పుడు మేరువుకడ గోగుఫకీరనువాడు తపమాచరించి లోకాలోకములు తిరుగజాలునట్టి మహిమాన్వితమగు బారాహజారి యను గుఱ్ఱమునుబడసి ఢిల్లీ చేరుకొనెను. దాని గంభీర హేషారవ మాలకించి పాదుషా ఫకీరునకు బహుమతులిచ్చి దానిగొని

'ఈ గుఱ్ఱమునెక్కినవారలకిక బహుమతులిప్పింతు
బాగుగ ఎక్కనివారల ఖైదులో వేగమె పెట్టింతు'

నని చాటించెను. ఎందరో వీరులా ప్రయత్నముచేసి విఫలులై కారాగారము చేరుకొనిరి. పాదుషాగారి దివానగు రాజలింగబాబు, చెంజికోట నేలెడు శూర సింగు ధరణి సింగులను సోదరశూరుల నెరుకపరచెను. పాదుషా 'పెద్ద

౧. History of the rulers of Jinji
౨. Triveni
౩. బాలసాహిత్యమాల- ౮ వీరగాథలు

కరణమగు రంగపిళ్ళైను బిల్వుమనుచు పంపి' చెంజికి లేఖలు వ్రాయించెను. పాదుషా లేఖలందుకొని శూరసింగువచ్చి గుఱ్ఱమెక్కఁజాలక కారాగార బద్ధుడయ్యెను. శూరసింగు బయలుదేరిన ఏడు దినములకాతని భార్య రాంబాయి ప్రసవించి మగశిశువునుగనినది. పుత్రోత్సవ వేళ కామెకు భర్తృ కారాగారవాస వార్త తెలిసి 'పురుషుకులేని యిల్లేటికి కాపురమికనేమిటికి, పురుషుడులేని పురమేమిటికి పుత్రుండేమిటి' కని విలపించెను. పుట్టిన శిశువునకు దేశింగని నామకరణముచేసిరి. దేశింగు పెరిగి ఐదేండ్లవాడయ్యెను. అతనికి తురక స్నేహితుడు మహత్కాఁనుడు బహిఃప్రాణము. అంత పిన్నవయసుననే దేశింగు

'పందెముచే నొక గుక్కఁకు మూడు పరువులు పారుచును (క్రోశము)
సందేహించక పెద్ద మ్రాకులను సరగున పెరకుచును
పులుల సింహముల నెదిరించుకొని పొడిచియు చంపుచు'నుండెను.

(ఇట బారాహజారికి యలౌకికశక్తిని ప్రసాదించినటులే ముందుముందు దానినెక్కఁగల దేశింగునకుగూడ ఐదేండ్ల ప్రాయముననే జానపదులమానుషశక్తి సంపదలిచ్చిరి.) దేశింగు తనతండ్రి చెరలో నున్నవార్త విని 'పన్నగశయనా పంకజలోచన పద్మనాభరారా' యని యిలవేల్పగు రంగనాథుని ప్రత్యక్షమొనర్చుకొని, తల్లి సెలవంది ఢిల్లీకి బోయి, బారా హజారినెక్కి తండ్రిని చెర విడిపించుకొని, తనకు బారాహజారిని, మిత్రునకు నీలవేణియను గుఱ్ఱమును పాదుషాకడ పారితోషికముగాగొని చెంజి చేరెను. రెండేండ్లలో దేశింగు తలిదండ్రులు చనిపోయిరి. పినతండ్రి ధరణిసింగు దేశింగునకు పట్టముగట్టెను.

అక్కఁడ ఢిల్లీ పాదుషా తన కూతును సాదుల్ఖానను సర్దారునకిచ్చి అరణముగా నార్కాఁడు మండలమిచ్చెను. ఈ మండలమున చేతిపట్టు, పాత పాలెము. కళ్ళకురంజి, కళ్ళికోట, తిరుఁవణ్ణామల, చెంగల్పట్టు, వెంకటగిరి, కాళహస్తి, తిమిరికోట, కార్వేడు, చింజి, మున్నగు సంస్థానములుండెను. పొరపాటున పాదుషా దేశింగునకిచ్చిన చెంజి ఇనామును అల్లునకిచ్చిన యరణమున చేర్చెను. ఆర్కాఁడు నవాబు అందరు సంస్థానాధీశ్వరులచెంత దీసికొన్నట్లే దేశింగుచెంత కప్పము దీసికొనుటకును, పన్నెండేండ్ల బాకి వసూలు చేయుటకును, తోండ్రమల్లును సైన్యమిచ్చి చెంజికి పంపెను. మార్గమధ్యమున ఆరణి వెంకట్రావు వలన

'పదివేల్తులములయెత్తు కత్తి చే పదిలంబుగ దాల్చి
పదపడి యెనిమిది వేల తులంబుల ఖాలా ధరియించు
మూడు మణుంగుల పేష్కఁబ్జా తన మొలధట్టిని జెక్కఁ'

దేశింగు పరాక్రమము విని భయపడెను. అప్పటికి దేశింగు వయసు ౨౨ ఏండ్లు. దేశింగు వైష్ణవుడని తెలిసి తోండ్రమల్లు 'పూని యెంగిలి యుమిచి సున్నమున పౌసగ నామమేసి, యేనుగు నెత్తురు నటి నామముగా మానితముగ నేసి' దొంగ వైష్ణవుడై చెంజి చేరి భయముతో దేశింగును పైక మడిగెను. కాని దేశింగుకుపితుడై,

'కినిసిన చేపల సమ్మెడి లబ్బికి కిస్తీ కట్టవలెనా
కోటకు వెలుపల గుండురాళ్లను కొంచుక పొమ్మనుము
ధైర్యము గలిగిన మగవాడైతే తరలి వేగ రమ్మనుము' ని నవాబును

నిందించి పైకమీయక పంపించెను. బంగారు నాయుడు నవాబునకు కుడి భుజమయ్యెను. (ఇట సుమారిరువదిమంది పాళెగార్ల పేర్లున్నవి. రావు బహద్దరు శ్రీనివాసాచారి గారీ ప్రదేశ నామములను వ్యక్తుల నామములను చాలభాగము కనుగొన గలిగిరి) నవాబు లక్షల సేనతో చెంజిమీదికి దండు వెడలెను. చెంజిక్రింద నున్న దేవనూరి యేటి గట్టున విడిసెను. దేశింగుకూడ యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడై సహాయమునకు రమ్మని మహత్ఖానునకు మలకనూరికి వార్త నంపెను. పెండ్లి పీటలమీద గూర్చొనియున్న మహత్ఖానుడు వివాహ కంకణమును వీర కంకణము గావించుకొని నీలవేణి నెక్కి మిత్రునకు తోడు పడవచ్చెను. యుద్ధమునకు బయలు దేరనున్న దేశింగు తనభార్య సెలవందు కొన బోవ నామె 'ఘన విక్రమమున దండున జొచ్చి గ్రక్కున మీరలును, ముందు నరుకునకు పుడమిని బడినను ముఖ్యంబున నేను, సందేహము లేకను చేసెద సహగమనము నేను, *వెన్నుపోటుచే ధరగూలిన మిము కన్నులతో గనను'* అని వీర నారీమణి కుచిత మగునటుల బలికెను. దేశింగు బయలు దేరునపు డన్నియు నప శకునములే యయ్యెను. ఎన్నడు లేనిది బారాహజారి కన్నీరు గార్చెను. ఇలవేల్పు రంగనాథు డపశకునములే సూచించెను.

'పటువగు దేవుని మెడలో హారంబట తెగి భువి పడెను
పటపట మని గోపుర శిఖరంబులు పడెను భూమియందు
గ్రక్కునస్వామియు ముఖమును పడమటి దిక్కుత్రిప్పె నటను'.

దేశింగు బయలు దేరుచున్న వార్తదెలిసి ఇంతవరకు సేనా వ్యూహము బన్నని నవాబు మరియు బంగారు నాయు డాలోచించి దేశింగున కాటంకము కలిగింప నుద్దేశించి మలయనూరు, తాయనూరు, చెరువుల తెగకొట్టించి రెండు సేనలకు

మధ్యన ప్రవహించు శంకరాభరణ నది ఉప్పొంగు నట్లొనర్చిరి. దేశింగది సరకు గొనక తన సేనతో నుప్పొంగు నదిలో దుమికి, కొలది మందితో దాటి వచ్చెను. శత్రువులీ దృశ్యమును చూచి యాశ్చర్యపడిరి. దేశింగు వలదన్నను మహోత్ఖానుతు తానొంటిగా ముందు యుద్ధమునకు దలపడెను. అతడు సుభంగి సేనను హతమార్చి, షేకుమహమ్మదను సర్దారును చంపి, బంగారు నాయుని సేనను కలత పరచి, తిరిగి దేశింగును చేరబోవుచుండ ఫిరంగిగుండు దెబ్బ తగిలి పడి చనిపోయెను. శత్రువులు నీల వేణిని పట్టుకొన యత్నించిరి కాని యది చిక్కక మిక్కిలి చాక చక్యముతో తుపాకి గుండ్ల వర్షమును తప్పించుకొని

'పొంచెను మించెను బలు యుక్తుల దలంచె నీలవేణి
వంగుచు లేచుచు వ్రాలుచు దుముకుచు వచ్చె నీలవేణి
సుర సుర జూచుచు స్రుక్కుచు నిలుచుచు సౌరిది నడచె నపుడు
బిర బిర నడుచుచు నాటలాడుచు పారుదెంచె నపుడు.'

నీలవేణిని జూచి దేశింగు తన మిత్రుడు యుద్ధ నిహతుడయ్యెనని తెలిసికొని తానే బయలు దేరి తన సైనికులకు,

'పరుగిడువారల పరువడి మీరలు పట్టవద్దు సుమ్మీ
జరిగిన వారల జడిసిన వారల జంప వలదు సుమ్మీ
యేమరి యుండిన వారల మీరలు యెదిరించగ వలదు
మైమరచియు లాహిరిచే నుండిన వారిని జంపవలద'ని బోధించెను.

(ఇది దేశింగు యుద్ధ ధర్మమును ధీరోదాత్తతను సూచించును.) దేశింగు రణరంగ విహార మద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. అతడు మొదట దావూద్ ఖాను నెదుర్కొనెను.

'తరుముచు నరికెను దేశింగుడును కరుకు కడుకు మనుచు
మరి గుఱ్ఱంబుల తుండ్లు తుండ్లుగా నరికి నరికి వేసి
జొన్నదంట్ల తెగ వేసిన తీరున చొరబడి దండులను
ఉన్నవారి నటు చాపకట్టుగా ఉక్కడగించుచును'

దేశింగు ౫౦ వేల గుఱ్ఱపు దళముల నరికి, నవాబనుకొని దావూద్ఖానుని చంపెను. కాని తన పొరపాటు వెంటనే తెలిసికొనెను. మరల యుద్ధమునకై పూను కొన రంగనాథుడు యుద్ధము వలదనెను. కాని దేశింగు వినక యుద్ధము చేయుచుండెను. నవాబాతని విక్రమము గాంచి సంధికై ప్రయత్నించెను. కాని దేశింగు అంగీకరింప డయ్యెను. బారాహజారీని లేపి దేశింగు నవాబుదండుపై

బడి సర్దారుల నందరి బరిమార్చి నవాబును పట్టుకొనెను. నవాబుతో దేశింగు 'చెంజిపైకము తీసికొనుము నా చేతికత్తి మొనను' అన్న మాట యత్యంత వీర రసగర్భితము. రూశార్థము నీ తెనుగుమాటలు తీయగా చెప్పినవి. దేశింగు ఏనుగుపై నున్న నవాబును చంపుటకు తన గుఱ్ఱమును వెనుక కాళ్లపై లేపగనే, యేనుగు కడుపు తొట్టినుండు షూష్టికుడు బారాహజారి వెనుక కాళ్ల తెగనరికెను. దేశింగు పాదచారియై యుద్ధమొనర్చి ఎందరినో చంపెను. అత డిప్పటికే పూచిన మోదుగయ్యెను. భగవంతుని ధ్యానించి శత్రువు చేజిక్కక పొడుచుకొని చచ్చెను. దేశింగు కళేబరమును సమీపించి నవాబు

'ఇంత శూరుడని తెలిసితె నేను అప్పుడు దేశింగూ

ఇంత రాజ్యము యేలుమనుచు నీ కిత్తుర దేశింగూ'యని సగౌరవముగా

నా కళేబరమును చెంజి కోటలోనికి గొంపోయెను. భర్త వీర మరణమందెనని తెలిసికొని దేశింగు భార్య సహగమన మొనర్చెను.

ఈ జంగం కథ రచయిత కొంత చదువుకొన్నవాడై యుండును. యతి ప్రాసలు చక్కగా పాటించినాడు.

'రూఢముగా దెల్పుము నీ వనగా ద్రుహిణ పుత్రుడనియెన్' అనుటచే కవికి యతిగురించిన పట్టింపు తెలిసిపోయినది. నారదుని ద్రుహిణపుత్రుడనుట యతికొరకే. ఈ శబ్దము సామాన్యునికి తెలియదు.

ఇక నీకథ నభూతకల్పనలనుండి వేరుచేసినచో మిగిలెడు చారిత్ర కాంశముల పరిశీలింతము. మహారాష్ట్రుల పాలనమందున్న జింజికోట ఔరంగ జేబు కాలమున నతికష్టముతో మొగలుల వశమయ్యెను. ఇది ఆర్కాటు మండల మందున్న కోటలందు బలవత్తరమైనది. దావూదుఖానుడు ఆర్కాటు సేనా పతిగానున్న కాలమున ఔరంగజేబు పాదుషా, క్రీ. శ. ౧౭౦౦ సంవత్సరమున సురూప సింహుడను బుందేలుఖండ క్షత్రియున కాతని శౌర్యమునుమెచ్చి, అతడొనర్చిన సహాయమున కలరి, జింజికోటను ఇనాముగా నిచ్చెను. చుట్టు నున్న ౧౨ లక్షల ఆదాయముగల పాళెము లా జింజికోట క్రింద నుండెను. రామకృష్ణుడు దివానుగను షేక్ నూర్ దళాధిపతిగను నియమింపబడిరి. ౫౦౦౦ సర్కారీ సిబ్బంది సురూపసింహుని యధీనమందుండెను. అతడు ఔరంగ జేబుచే 'పంచ్ హజారీగా' నియమింపబడెను. సురూప సింహునకు౩౦౦ రాజ పుత్ర సైన్యముండెను. క్రీ. శ. ౧౭౦౪ సంవత్సరమున సాదతుల్లాఖానుడు

ఆర్కాటు సేనాపతియయ్యెను. ఈతడే 'నవాయతు' అనబడు ఆర్కాటు నవాబు లకు మూలపురుషుడు. సాటి దుర్గాధిపతులు ఆర్కాటు నవాబు ద్వారమున ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కప్పము చెల్లించుచుండగా సురూప సింహుడు స్వతంత్రునివలె వ్యవహరించెను. ఔరంగజేబున కాతనిపైగల యభిమానమట్టిది. ఔరంగజేబు తరువాత బహద్దరుషా చక్రవర్తియయ్యెను. ఆకాలమున రేగిన యల్లరులవలన బహద్దరుషా జింజి విషయమున నెట్టి జోక్యము కలిగించుకొనడయ్యెను. బహద్దరుషా తరువాత ఫఖ్రూఖుసియర్ ఢిల్లీ సుల్తానయ్యెను. సాదతుల్లాకు సురూపసింహుని స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము నచ్చక చక్రవర్తితో ఆతడు మొదటి నుండియు నీయవలసిన కప్పము పదమూడేండ్ల ధనము ౭౦ లక్షలని తేల్చి చెప్పెను. ఢిల్లీ సుల్తాను ధనమును వసూలుచేయుటకు సాదతుల్లాకు ఫర్మానా పంపెను. ఔరంగజేబు తనకు ఇనాముగా నిచ్చెనేకాని కప్పము కట్టుటకు కాదని సురూపసింహుని భావము. ఇదిగాకను ౭౦ లక్షల ధన మొక్కసారి యెట్లు తేగలడు? ఈ చింతతో నాతడు మంచముపట్టెను. తమ్ముడు ధరణిసింహుడీ వార్తను సురూపసింహుని కుమారుడగు తేజసింగు (దేశింగు) నకు స్వదేశ మందుండగా (బుందేల్ ఖండ్) వార్తనంపెను. తేజసింగు మహావీరుడగు యువకుడు. మూడువందల అశ్వికులతో భార్యా సమేతుడై యాతడు జింజికి బయలుదేరెను. కన్నడదేశముచేరి తన తండ్రికి మిత్రుడును, మహారాష్ట్రులచే విపత్తులో మునిగినవాడునగు బేదునూరు పాలకునికి సహాయమొనర్చి, ఆతని వలన వెలలేని భూషణములు ౧౨౦౦ రూకలు పెట్టి కొన్న ఉత్తమాశ్వమును (ఇదే బారాహజారిగా పదకర్త వర్ణించినాడు) కానుకలంది జింజికి బయలు దేరెను. కాని యాతడు జింజి చేరునప్పటికే సురూపసింహుడు కాలధర్మ మందెను. దేశింగు జింజీ దుర్గాధిపతియయ్యెను. అతని వయస్సు అప్పటికి ౨౨ సంవత్సరములు. కొంతకాలమూరకుండి సాదతుల్లా మరల దేశింగును కప్పమడిగెను. ఆ తరువాతి వృత్తాంత మతిశయోక్తులతో పదకర్త వర్ణించి నాడు. దేశింగునకు కుడి భుజముగానున్న మహబత్కానుని మైత్రి ప్రశంస నీయము. వారిరువురు కొలది సైన్యముతో ఆర్కాటు నవాబు మహా సైన్యము లను గడగడలాడించిన వీరులు. తేజసింగు ౩ వ అక్టోబరు క్రీ. శ. ౧౭౧౪ శనివారము సాయంకాలము మరణించెను. వారు యుద్ధమొనర్చినచోట పతేపేట యను గ్రామము వెలసినది. వీరుల సమాధులు గోరీలు నిర్మింపబడినవి. ఈ చారిత్రకాంశములు నాకు లభించినవి, 'South Indian History'

అను గ్రంథమున. మౌలిక గ్రంథములు వెదకిన నింక నెన్ని విశేషాంశములు లభించునో !

తెలుగువారు వీర విక్రములనియు, ధైర్యసాహసోపేతులనియు, అభిమాన ధనులనియు, వారి శౌర్యమఖండమనియు, చేయెత్తి చాటునది 'బొబ్బిలికథ'. ఈ కథ నెరుగనివారు (జానపదులు) తెలుగు దేశమున నొక్కరైన నుండ రన్న అతిశయోక్తికాదు. వీరగీతములందింత సార్వజనీతగల పద మింకొకటి లేదు. సిసలైన జానపద గేయమున కుండవలసిన లక్షణములన్నియు దీని కున్నవి. నుడికారము, భాష, భావములు, పద్ధతి పూర్తిగా జానపదులవి. బొబ్బిలి పదమునకిపుడు మూడు పాఠములు గాన్పించుచున్నవి. మొదటిది. ప్రా. పు. భాండాగారమున నున్నది; పెద్దాడ నాగేశము కొడుకు మల్లేశము రచించినది.౧ ఇది చక్కగానున్న నిర్దుష్ట చారిత్రక పదము. రెండవది పార్లపల్లివాసుడు కొంతం నృసింహాచార్యులుగారి బొబ్బిలిరాజు కథ. దీనికి నాలుగవ కూర్పులో (౧౮౯౬) ప్రభల సీతారామయ్యగారు పరిష్కర్త. కాపీరైటు గుదిమెళ్ల వరదాచార్యులది. దీనిలోనే బొబ్బిలి కథను నారదు డింద్రునకు చెప్పినట్లున్నది. కాపీరైటు బాధను తప్పుకొనుటకు కాబోలు దీనిలోని మూడు పాదములకు రెండు పాదములచొప్పున (అనువ) దించుకొని ధేనువకొండ వారట యెవరో నేడచ్చులోనున్న 'పెద్దబొబ్బిలి కథ' రచించిరి. ఈ మూడవది అందరి యాస్తియైనది.

బొబ్బిలి పదమున వీర కరుణములు రెండును పెనవేసికొన్నవి. దీనికి తార్కాణము

'రామరామ యనంత కాలము రాజ్యమేలలేము
జగము వుండు కాలము వరకు మనము వుండబోము'

అనునది బొబ్బిలివారి యుద్ధ నినాదము (War Cry). రంగారావు, తాండ్ర పాపయ్య, అచ్చముగా మూర్తీభవించిన ఆంధ్ర పౌరుషము. భేరీ రామక్క వైశ్య కులమునకు వీరపతాక. బొబ్బిలిలో పుట్టిన ప్రతి ప్రాణి శౌర్యావతారము. కనుకనే ఈ పదము ప్రజలందు వ్యాప్తి చెందుటయేకాక శిష్టుల చేతులందు కావ్యములుగా ౨ నాటకములుగా ౩ వెలసినది. కథ సుప్రసిద్ధమైనదే యైనను

౧. డి. నె. ౨౫౫౬ ప్రా. పు. భాండాగారము. మద్రాసు.

౨. రంగరాయ చరిత్రము దిట్టకవి నారాయణకవి క్రీ. శ. ౧౭౯౦.

౩. బొబ్బిలి యుద్ధము. శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

మూడింటియందును కొంచెము కొంచెము భేదములున్నవి. చారిత్రకముగా నీ బొబ్బిలి నిర్మాణము వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతులలో ౧౫ వ వారైన పెద రాయనింగారొనర్చిరి. శ్రీకాకుళము నవాబు షేరుమహమ్మదుఖానుని పేరుతో నీ దుర్గ నిర్మాణము జరిగినది. ఉర్దూ భాషలో బెబ్బులిని షేర్ అందురు. బెబ్బులి బొబ్బిలియైనది. నిజాంనవాబుల కిది సామంతరాజ్యము. పెద రాయనింగారి కుమారుడు లింగపరాయనింగారికి నిజాంనవాబు 'రంగారావు' బిరుదమిచ్చెను. అది వంశక్రమానుగతముగా నడచినది. కొంత కాలమునకు బొబ్బిలి సంస్థానము విస్తీర్ణమును పెంచుకొనినది. బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన కాలమున (౨౪–౧–౧౭౫౭) రంగారావు పాలకుడు. ఈ కాలమున నిజాంరాజ్యమును పాలించినది నిజామలీ ఖానుడు; అసఫ్జాహి వంశమున రెండవవాడు. ఆనాడు హైద్రాబాదులో ఫ్రెంచివారి ప్రాబల్య మధికము. సుప్రసిద్ధ ఫ్రెంచి యోధుడు 'బుస్సీ' గారికి నిజాంనవాబు కళింగ సర్కార్లు నిచ్చెను. కళింగ సర్కార్లు జూడబోయిన బూచి (బుస్సీ) కెదురుగా రాజమహేంద్ర వరమునకు సకల సామంతులు వచ్చిరి. కాని బొబ్బిలి వారు రారైరి. విజయనగర రాజు విజయ రామరాజునకును బొబ్బిలివారికిని ప్రాత పగలుండెను. బొబ్బిలివారు బుస్సీ శ్రీకాకుళపు సర్కారును విజయరామరాజుకు కౌలుకిచ్చి తమను కించపరచుననుకొని రారైరి. 'ఈ వలకును తమకును తమకును విరోధములున్నను ఫ్రెంచివారిని దేశము నుండి వెడల నడప వలెనన్న యుద్దేశ్యముతో పూర్వ వైరములను గట్టిపెట్టి బొబ్బిలి సంస్థానాధీశులగు రంగారావుగారు జాఫరల్లీతో గూడి యున్న విజయ నగర ప్రభువులగు విజయరామరాజుగారితో కలియుట కంగీకరించి వచ్చి చేరిరి. అందరి సైన్యముల నొక్కటిగా కలిపిరి. కాని రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులను, అసలు వానికి వచ్చు శిస్తుకన్న తక్కువ కౌలున కిచ్చెదనని చెప్పి మొరాసిన్ విజయరామరాజు గారిని జాఫరలీఖాను నుండి విడదీసెను. ఆ విధమున రెండు సర్కార్లను మొరాసిన్ విజయ రామరాజుగారి కిచ్చుట తమ స్థితికి క్షేమముకాదని యాలోచించి రంగారావుగారు ఫ్రెంచివారి కుద్వాసన చెప్పు విషయమున దీక్షను వహించి యా యుద్యమమున తా మొక ప్రధాన పాత్రమును గైకొనిరి.'౧ అందుకే రంగారావు గారు బూచి కెదురేగ లేదు. దిట్టకవి నారాయణ కవి మాటలు గమనింపుడు.

---

౧. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. పుట. ౭౩.

ఉ. పాయని వేడ్క విద్విషద పాయకరాయత బాహు శౌర్యులా
పాయక రాయడుం గిమిడి పట్టణపుం బృథివీశ్వరుండు నా
రాయణ దేవుడున్ నరసరాజు మఱిన్ గొలుగుండ మన్నెపుఁ
రాయడు నాది గాగల ధరావరులందరు వచ్చి రర్తరిన్.

గీ. ఉద్ధతులముల్కు సందర్శ నోత్సుకత్వ
మాత్మ జిట్టాడ నాడాడ నలరు మన్నె
దొరలు వచ్చి రమానుష దోఃప్రసంగ
కలితుడగు రంగరాయ డొక్కరుడు దక్క' ౧

ఇదే యదనుగా గొని విజయరామరాజు బుస్సీకి బొబ్బిలివారిపై కొండెములు జెప్పి, బుస్సీకి దండనాథుడుగా నున్న హైదరు జంగును, లంచ మిచ్చి వశ పరచుకొనెను. 'తమదేశములోనుండె విజయనగర రాజ్యములోనికి బారెడు కొండ కాలువలను మళ్లించి బొబ్బిలి రంగారావుగారి కాపులు తమ భూములకు పెట్టుకొన్నందునను, దేశ స్వభావమునుబట్టి బొబ్బిలివారిని సాధించుట సుసాధము కాకపోయినందునను, విజయరామరాజుగారు బుస్సీని తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి రంగారావుపై పురికొల్పెను. అందుమీద బుస్సీగారు బొబ్బిలి రాజ్యమును విడువవలసినదనియు, దానికి బదులుగా నధిక వైశాల్యము నమూల్యమునైన దేశమియ్యబడుననియు రంగారావుగారికి వ్రాసిరి. రంగారావుగారు పితృపితామహాగతమైన బొబ్బిలి రాజ్యమును విడుచుట కంగీకరింపక పోవుటయేగాక తక్కిన సంస్థానాధిపతులతోపాటుగా రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి యాతనిని దర్శింపకపోయెను౨. కాని రంగారావు దీనికి ప్రతి విధానమాలోచించి బందరు గోరుందొర, ఆయనయొద్దనున్న మద్దాలరెడ్డినాయుని నుండియు బూచికి సిఫారసు తెచ్చెను. ఈలోపల బుస్సీ మున్నగువారు ససైన్యముగా కసింకోటవరకు నడచివచ్చిరి. సిఫారసు ఉత్తరముతో మరైను, పంథెన బుచ్చనలు వచ్చిరి.బొబ్బిలిపై యెత్తివచ్చు బుస్సీహృదయము మారిపోయి శ్రీకాకుళమార్గము పట్టెను. తమ ప్రయత్నము విఫలమయ్యెనని విజయరామరాజు మరియు హైదరు జంగులు చకితులైరి. కాని బొబ్బిలివారినుండి కొంత ధనమైనను లాగుదమని బుస్సీకి జంగు మంత్రమూదెను. అది పారెను. రంగారావు దామెర్ల దమ్మన్నను జంగు కడకు రాయబారమంపెను. కాని యాతడు బొబ్బిలివారిని కోటవిడిచి

౧. రంగరాయ చరిత్రము.

౨. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము.

పొమ్మనెను. సైన్యములు నడచి యిప్పటికి ఒడ్డాదిమీదుగా దేవులపల్లి చేరెను. రంగారావు చెలికానివెంకయ్యను మరల రాయబారమంపెను.విజయరామరాజుకు తక్క తక్కినవారికి కోటవిడుతుమనిరి. ఖానుడు వినడయ్యెను. ఇది గాకను ఒకప్పుడు బొబ్బిలివారు కొందరు పరాసు సైనికులను (పొరపాటున) చంపి యుండిరట. వీని నన్నింటిని ఖానుడు బుస్సీకి రంగారావుగారి యౌద్ధత్యము గర్వముగా కల్పించి చెప్పెను. యుద్ధము తప్పదయ్యెను. జనవరి ౨౪. ౧౭౫౭ నాడొక్క దినమున బొబ్బిలి యుద్ధమున సంఘాత మరణము సంభవించెను. మహావీరులు మరణించిరి. పరస్పర కలహమున నాంధ్ర శౌర్యము ఫ్రాంసువారి తుపాకిగుండ్ల కెరయైనది. పదములో నీచారిత్రకవిషయములు కొంత మార్పులతో కొన్ని యతిశయోక్తులతో క్రొత్త చరిత్రమును నిర్మించుకొన్నవి. 'పూసపాటివారి కైఫీదు' లో బొబ్బిలి నాశనమైన పిమ్మట విజయగర్వముతోనున్న విజయ రామరాజు డేరాలో తాండ్రపాపయ్య ప్రవేశించి పోరాడెను. ఆ పోరాటమునం దిరువురును మరణించిరి. పెద్దాడ మల్లేశము మాత్రము తాండ్ర పాపయ్య విజయరామరాజును చంపిన తరువాత తానే ఆత్మహత్య చేసికొన్నట్లు వర్ణించెను.౧ ఇది జానపదు లా వీరుని యందుగల యభిమానముచే చేసిన కల్పనమని నా భావము. పదములో 'ఇరువైనాలుగు వేల దళముతో బూచే వచ్చేనూ'. విజయరామరాజు 'తన లక్షతొంభై వేల దళముతో తానే వచ్చేనూ'. ఈ విధముగా మొత్తము సైన్య సంఖ్య రెండులక్షల పదునాలుగు వేలైనది. ఇది జానపదుల యతిశయోక్తి. దిట్టకవి నారాయణకవి విజయ రామరాజుగారి బలసంఖ్య నిటుల దెలిపినాడు.

చ॥ నలువదివేల కాల్బలము నాలుగువేల తురంగమంబులున్
నలువది యేబదేనుగు లనంతములైన శతఘ్నికా చయం
బులు నొకవేయి లొట్టియ లపూర్వ విభావిభవంబు దెల్పుచున్
గొలువ పరాసురేని గనుగో జనుదెంచెను రాజతిత్వరన్.౨

'కాని ఆయన వెంట నిజముగా వచ్చిన సేన ౧౦,౦౦౦ మాత్రమేయని యాంగ్లేయ చరిత్రకారుడైన ఆర్మ్ దొరగారు వ్రాసియున్నారు. ౨౫౦ గుఱ్ఱపు రౌతులును నాలుగు ఫిరంగులును ౭౫౦ యూరోపియనులతోను విజయ

౧. బొబ్బిలికథ. పుట ౧౨౨. డి. నెం. ౨౫౫౦ ప్రా. పు. భాండాగారము. మద్రాసు.

౨. రంగరాయ చరిత్రము.

రామరాజు గారి భటులును సిపాయీలును గలిసిన ౧౧౦౦౦ స్వదేశీయ పదాతి బలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలి కోటమీదికి దండు వెడలిరి.'౧ పదములో వెంకటలక్ష్మమ్మ, పసిపాప వెంకట్రావును తీసికొని రాజారం చేరి పాపారావుతో 'కోటవిడిచి మీరిక్కడ కొచ్చిన తొమ్మిదోనాడూ, కోటమీదికే దళము దెచ్చెను విజయరామరాజు, మూడుదినములదాక యుద్ధము జరుగుతు యున్నాది' అనగా పాపారాయుడు 'మూడు దినములనుంచి యుద్ధము జరిగితే, కబురు లేక చేసినాడా రంగారాయుడు' అనెను. కాని నిజముగా బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన దొక్కదినమే. ఉదయమున నారంభమై సాయంకాల మగుపరకు బాల, స్త్రీ, వీర, వృద్ధ మారణముతో నిది ముగిసినది. పదకర్త విజయనగరము వారికి బొబ్బిలి వారికి ప్రాతపగలు 'తుమ్మలగుంట యుద్ధము' మరియు 'జలజపాటి యుద్ధము'ల నాటినుండియు నున్నట్లు వర్ణించినాడు. చరిత్రమున వీని కెట్టి స్థానము కలదో పరిశోధనీయము. పదకర్త శత్రువులు బొబ్బిలిచుట్టు 'పెద్ద ఫిరంగి బండ్లంతయు మొహర్జా లెత్తిరి, రామలక్ష్మణ ఫిరంగికి మొహర్జా లెత్తిరి' యనెను. ఈ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులు ఇంతకు పూర్వమే వచ్చినవి. గద్వాల సోమనాద్రి కర్నూలు నవాబు నోడించి తన కోటపై నిలుపుకొన్నవి కూడ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులే. జంట ఫిరంగు లెచ్చట తారసిల్లినను జానపదులు రామలక్ష్మణులని నామకరణ మొనర్తురు. ఇది వారికి రామలక్ష్మణ సౌదర్యము పైనున్న మక్కువ.

బొబ్బిలి గడ్డపై జన్మించిన మనుజులేకాదు ప్రాణులన్నియు పౌరషమున సాటిలేనివి. బొబ్బిలివారికి కోడిపందెము జరుగునపుడు బొబ్బిలివారు తమకోడితో

'చావంటెను మీరు భయపడవద్దు బారాకోడీదా
యెన్నాళ్లు బ్రదికినా చావు సిద్ధము బారాకోడీదా
బొబ్బిలియందున పుట్టినావురా బారా కోడీదా' యని వీరబోధన

మొనర్చుట ప్రశంసనీయము. శత్రు సైన్యము లెటునుండివచ్చునోయని కావలి కాయుచున్న తెలుగుబిడ్డలు మరచి నిద్రపోవుచుండిరి. అప్పుడు,

'గుర్రపు సందడి విన్నారయ్యా తెల్గా బిడ్డాలూ
పడకయందె దట్టికట్టిరి తెల్గా బిడ్డాలు.'

---

౧. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. పుట. ౩౩. ౩౯.

బొబ్బిలివారి చాకచక్యము, చురుకుదనము, శౌర్యము అన్నియు ఒక్కచరణ ములో కుదించినట్లున్నవిచట.

మల్లమ్మదేవి లక్ష్మమ్మను విజయనగరం రాజుచెంతకు రాయబార మంపి నప్పుడన్నమాటలు కరుణాపూరితములు. 'విజయనగరము బొబ్బిలికోటా కావడి కుండాలు, కావడికుండలు తప్పించొద్దు కన్నతండ్రి నీవు' అని తన రాజనీతిని ప్రదర్శించి

'నల్లగాజులు, నల్లపూసలు నాకునిల్పండి
బొట్టు కాటుకా నిల్పుమయ్యా వో విజయరామరాజా
పసుపుకుంకుమ నిలుపుమయ్యా ఓ విజయరామరాజా
పూసపాటివారిల్లే నాకు పుట్టిల్లనుకొంటి
దామర్లవారి సంస్థానమే మరచిపోయినాను.'

అని శిలలు గరగించు సోదర ప్రేమను వెల్లడించినను విజయరామరాజు కఠినముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

'బొట్టు కాటుకానిల్పను నాకు తరముగాదు తల్లి
ముండమోసితే మూడుపల్లెలే ఇనాము లిస్తాను
ముండకోక ముందుగ నిత్తు మల్లమ్మ దేవీదా
ముందుకూర ముందుయన్నము నీదే నన్నాడు.'

వంశాంకూరమును కాపాడుకొనుటకై మల్లమ్మ తన చంటిబిడ్డయగు వెంక ట్రాయునికి కడసారి పాలిచ్చి లక్ష్మమ్మతో మారువేషమున రాజారమునకు సాగ నంపు ఘట్టము కరుణాపూరితము. పట్టుబడిన పాప వెంకట్రావును వెలమబిడ్డ యగునో కాదోయని విజయరామరాజు బుస్సీ మున్నగువారొక పరీక్షచేసిరి.

'పండ్లు ఫలాదులు తాకలేదు వెంకట్రాయుడు
దుడ్డు దుగ్గాని తాకలేదయ్యా వెంకట్రాయుడు
చంద్రాయుధము జేతబట్టెను వెంకట్రాయుడు'

వీర రసగర్భితమగు కల్పనమిది. బాలుని పౌరుషముగాంచిన బుస్సీ 'తగురా నాయన తగురా నాయన బొబ్బిలివారికి' యని బాలునిమెచ్చి 'క్రూర కర్ముడా కులద్రోహి విజయరామరాజా, యింతటి పస్తాదు బిడ్డలు బొబ్బిలి దొరలు' యని పిల్లవానికి తగు రక్షణము నేర్పరచి సాగనంపుట యాతని నిష్కళంక ప్రవర్తనమును చాటెడిని.

యుద్ధమునకు పోవుటకుముందు పెలమదొరలు తమతమ రాణివాసము లను కడతేర్చుట, గర్భిణులు తామే పొడుచుకొని చచ్చుట, గర్భస్థ పిండముల సైతము బొబ్బిలివారు శత్రువుల చేజిక్కకుండునట్లుగా చంపుకొనుట, వారి పౌరుషమునకు, వారి యభిమానమునకును పరాకాష్ఠ యనుకొన వచ్చును. బొబ్బిలి వారి యుద్ధము సహజముగా అత్యద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. వీరు లంద రును (నల్లమందు) తుపాకి గుండ్ల కెరయైరి. నిర్వక్ర పరాక్రముడు మానధనుడు, వీరము మూర్తీభవించిన రంగారాయుడు రణరంగమందు పడిపోయి యుండగా శత్రువులు భయపడుచు భయపడుచు చూడవచ్చిరి. ఆ వీరమూర్తి క్షతగాత్రుడై పూచినమోదుగువలె నుండగా జానపదులిట్లు వర్ణించిరి.

"ఈ చెతోను కదలించినారు రంగారాయుణ్ణి
బొందిలోను జీవములేక తానే యున్నాడు
దగ్గరకైన యప్పుడు వచ్చె ప్రాంచి దొరగారు
అడ్డము పొడుగు చక్కదనమును కన్నుల చూచేను
వీపునందు వింజామరలే రంగారాయునికి
బొడ్డునందు చింతామణి రంగారాయునికి". గొప్పవారిని వర్ణించు నప్పుడు జానపదకవులు వీపున వింజామరలు బొడ్డున చింతామణి చేర్చెదరు. ఇది సాధారణమే కాని జానపద కవి కింకను తృప్తి కలుగక ఏ సాహిత్య మందును ఏ శిష్టుడును చెప్పనటువంటి మాటనొకటి చెప్పి రంగారాయుని వీర మూర్తిని మన కన్నులకు గట్టునట్లుల జేసెను.

'ముంజేతికి మీసమున్నదీ రంగారాయునికి'. ఆనాడు పౌరుష చిహ్నము మీసము. మీసముల వర్ణనము సాంప్రదాయికముగా నొకతీరుగా నితఃపూర్వ ముండెడిది. పెద్ద మీసములనియో, వడివేసి నిమ్మకాయలు నిలువజాలు నంతటివి యనియో వర్ణించెడువారు. ఈ పద్ధతిని విడచి జానపదకవి యిచ్చట ముంజేతికి మీసమున్నట్లుగా వర్ణించుట అత్యపూర్వము. రంగారాయుని బాహుబలము, శౌర్యము, ప్రతాపము ఇంత చిన్నమాట స్ఫురింప జేయునట్లుగా నెన్ని కావ్యములు వ్రాసినను స్ఫురించవు. వీరమున కిది పరాంకోటి. దీని తరువాత నింకే విషయము లెత్తినను నీరసములని యెంచి బొబ్బిలి బెబ్బులులు హృదయమందు కలిగించిన ప్రతిధ్వనులతో నీ విషయము నిట విరమింతును.

ప్రాంతీయముగా బహుళ ప్రచారమందినను ఆంధ్రదేశ మంతటను ఇంకను పరిచితము కానట్టి చారిత్రక గాధ *'పెద్దాపురపు కోడి పందెముల పాట'*

కవి ఎవరో తెలియదుకాని దీనిలో మధ్య మధ్యన వచనముగూర్చి సంస్కరించిన వారు సుప్రసిద్ధ జానపద వాఙ్మయోద్ధారకులు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు. ౧౯౪౩ లో దీనిని కొండపల్లివారు ప్రకటించిరి. ఇది పునర్ముద్రణము కాకపోవుటచే ప్రత్యులు లభించుటలేదు. తెలుగువారి శౌర్యప్రీతికి కోడి పందెములు వినోద చిహ్నములు. పల్నాటి యుద్ధమున, బొబ్బిలి యుద్ధమున పగలు రేపిన కారణములందు కోళ్ల పందెములుకూడ చేర్చియుంటిమి. ఈపాటలో నీ విషయము ప్రాధాన్యము వహించుటచే పాట కాపేరే వచ్చినట్లున్నది. చారిత్రకముగా బొబ్బిలియుద్ధము తరువాత జరిగినదీ గాధ. విజయనగరం పూసపాటి ఆనంద గజపతి మహారాజులుంగారికిని పెద్దాపురపు వత్సవాయ తిమ్మ జగపతి రాజులుంగారికిని జరిగిన పోరాటమిది. ఇద్దరికిని అన్నదమ్ముల వరుసలున్నవి.

బొబ్బిలి యుద్ధమున వచ్చిన విజయనగరపు రాజు, విజయరామరాజుగారే తలిదండ్రులులేని తిమ్మ జగపతిని తమ యన్న కుమారుడైన ఆనందరాజుగారితో కూడ పెంచి పెద్ద చేసిరి. ఈ యిరువురు రాజకుమారులకు చిన్నప్పటి నుండి వైర మేర్పడెను. విద్యయందేమి వినోదమందేమి ఒకరి నొకరు మించ వలెనని ప్రయత్నించుచుండిరి. తుదకు కోడి పందెములందు సైతము, ప్రతి పక్షులైరి. ఒకప్పు డానందరాజు కోడి యోడిపోయెను. తిమ్మ జగపతి కోడి గెలిచెను. ఆనందరాజు చిరునవ్వుతో పరిహాస వచనముల 'పెంపుడు కోడియే గెలిచిన'దని జగపతిరాజును గేలి చేసెనట. విజయ రామరాజుగారే ఈతిమ్మ జగపతికి ౧౭ ఏండ్లప్రాయమున తమ ప్రధానామాత్యులైన బుద్ధా బుచ్చన్నగారితో మంత్రాలోచనము చేసి క్రీ. శ. ౧౭౪౯ వ సంవత్సరమున పెద్దాపురమున పట్టాభిషిక్తులంజేసిరి. బొబ్బిలి యుద్ధమున విజయరామరాజుగారికి సహాయముగా జగపతి సైన్యములుకూడ వచ్చెను. ఈ జగపతి రాజ్యకాలము ౧౭౪౯ నుండి ౧౭౫౮ వరకు. ఈయన భార్య దంతులూరి రామరాజు కూతురైన సీతమ్మగారు. జగపతిరాజు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులను పాలించు జాఫరలీకి ప్రక్క బల్లెమైనట్లు రామవిలాసమున కలదు.

గీ. వత్సవయ జగపతి మహా వసుమతీశ
విజయధాటీ సమాటీక విజిత విముఖ

జాఘరలిఘాన మానసస్తంభన ప్ర
గల్భరూఢ భయావేశ గాఢతమము. ౧

చ. పదములు కీర్తనల్ రుచిర పద్య శతంబులు రాగమాలికా
మృదుపద దండకంబులు సమిద్ధ గతిన్రచియించి కామిత
ప్రదునకు భద్రశైలవిభు భర్తకు కానుకగా నొసంగె నే
త్రిదశులు మెచ్చగా జగపతి ప్రభుచంద్రుడు భక్తి పెంపునన్ ౨

అని ఈతని ఆస్థానకవి వర్ణించెను.

ఇక పదమందున్న కోడిపందెములు తరువాత జరిగిన యుద్ధములు మున్నగునవి విచారింతము. పైన పేర్కొన్న ఈ కోడిపందెములు జగపతి పెద్దాపుర పాలకుడై యుండగా ఆనందరాజు విజయనగర యువరాజుగా నున్నపుడు జరిగినవి. ఇది బొబ్బిలి యుద్ధమునకు పూర్వమే జరిగిన సంఘటనము. యుద్ధము మాత్రము బొబ్బిలి యుద్ధము తరువాత అనగా విజయరామ రాజు చనిపోయి ఆనందగజపతి రాజైన తరువాత జరిగినది.

'విజయనగరము యేలెటివారు ఆనంద మహరాజా
చారుకమానులో తఖ్తు దీర్చిరి ఆనంద మహరాజా'

అని యారంభమైనది. (ఇది పొరపాటు. ఆనందరాజు యువరాజే కాని ప్రభువు మాత్రము కాదు). ఈ యానందరాజు కొలువులో చింతలపాటి శివరామరాజు, కటకం వెంకట కృష్ణంరాజు, జంపన బుచ్చి సుబ్బరాజు సాలూరి సన్యాసిరాజు, సాగి అప్పలరాజు, భూపతి వెంకటరాజు మున్నగువారుండిరి ఆనందరాజుకు కోడి పందెములన్న మక్కువ. ఆతనికోడి విడికోడి. రాజుల కోడికి అలంకరణముగూడ అదే పద్ధతిలో నుండుట గమనింప దగిన విషయము.

"అందెల సరసను బంగారంపు గొలుసులుంచినారు
పట్టెడ (దు?)జుట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు
ముక్కుకు అయినా మూడువేలది బులాకు పెట్టారు
సింహతలాటం కడియముంచిరీ విడీ కోడికండి
మెడలోపలను పదివేలాది వజ్రపు పేరుంది" ఇప్పటికే యీ 'విడీకోడి' ఎన్నియో పందెముల గెలిచినది. పెద్దాపుర జగపతి చెంతనున్న కోడి 'పూలకోడి.' 'విడీకన్నా పైచెయ్యండీ పూలకోడి పుంజు'. ఆనందరాజునకీ విషయము తెలిసి జగపతిని పందెమునకై పిలిపించవలెనని గుండాలప్పన్నతో,

---

౧. ఏనుగు లక్ష్మణకవి 'రామవిలాసము.'

౨. " "

'మిమ్ములబెంచిన పినతల్లయినా చంద్రమ్మదేవి
మిమ్ములజూడ తల్లిగారికి భ్రాంతి కలిగినాది
అన్నమయిన భుజించకాను ఆతుర పడుతూంది
తాంబూలము లేయకుండనూ తలకట్టున్నాది
మీమీదైతే తలపుబెట్టుకు సగమైయున్నాది' యని వ్రాయించి
'వచ్చేరాజా వూరికె రాకు జగపతి మహారాజా
దాపునవున్నా పూలకోడిని చేత బట్టుకొని' రమ్మని వార్తనంపెను. లేనిచో వినాశము తప్పదని హెచ్చరించెను. చల్లా రాజన్న వార్తాహరుడయ్యెను. (బొబ్బిలియుద్ధమున విజయ రామరాజు సేవకుడు చల్లారామన్న. వీరిరువురి కెట్టి సంబంధమున్నదో!) పెద్దాపుర జగపతి కొలువునందు చింతలపాటి సింహాద్రిరాజు, ఉప్పలపాటి జోగిరాజు, దాట్ల తిరుపతిరాజు, దంతులూరి శివరామరాజు, నల్లపరాజు నారాయణరాజు, కాకర్లపూడి పద్మరాజు, వెదురుపాక రామరాజు, తామరపల్లి జగన్నాథరాజు, పాశర్లపూడి బుచ్చిరాజు, పత్తిపాటి పాపయరాజు, మున్నగు వారుండిరి. జగపతి పొట్టేళ్లను, దేగలను, పోట్లాడ గల తీరుతీరుల పక్షులను సిద్ధము జేయించి పూలకోడి నిట్లు సింగారించెను.

'పాతిక వరాల్బంగరుగొలుసు కాలికి పెట్టారు
ఆర్లకు అయినా బంగారపు రేకులు పొదిగారు
జోడురెక్కలకు బంగారంపు నీరానించారు
ముక్కునకు మూడువేలది బులాకు పెట్టారు
పట్టెడు జుట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు
మేలిమి అయినా పికిలి కుచ్చులా బిరుదులు కట్టారు
వజ్రాల మొహరీలవి అయినా పేర్లు వేసినారు'.

జగపతి విజయనగరమునకు సిద్ధమై తన కుమారుడగు తిమ్మరాజుకు వివాహ మొనర్చి పట్టము గట్టెను. 'అదృష్టముంటే వారం నాటికి కోట చేరుతాను, ఖజానకాడ భద్రిమండి ఓ జగ్గరాజుతాత' అని బయలుదేరెను. (చరిత్రమందీ విషయములేదు. అప్పటికి తిమ్మరాజు చంటిపాప. అతనికి పట్టము కట్టుట యసంభవము. ఐనను తన కేమైన కీడు సంభవించునని జగపతిరాజట్లు చేసి యుండెనేమో!) జగపతి విజయనగరము చేరిన తరువాత ఇరువురన్నదమ్ములకు పొట్టేళ్ల పందెములు, గుఱ్ఱపు పందెములు, దేగల పందెములు, కోళ్ల పందెములు జరిగినవి. కాని యన్నింటను పెద్దాపుర జగపతికే విజయము లభించెను.

అప్పుడు 'కోపంవచ్చి ఆనందరాజు కోటకేగినారు'. ఆనందరాజు 'మాయలు పన్ని జగపతిరాజును మరణం చెయ్యాలి' యని సంకల్పించెను. వంటలుచేసెడు పేరిభొట్లతో జగపతికి విషప్రయోగము చేయించనుండగా 'బ్రాహ్మణ రూపము తోనూ రంగడు ఎదురుగ వచ్చాడూ, భూమిమీదికి పడగొట్టాడు పేరిభొట్ల నండీ'. అది విఫలమైన రంగసాని దాసితో 'రసకర్పూరం అరఖులు రాచి ఆకులన్న కిమ్మి' యనెను. గనేరు సాహెబును పేటకుపోవు త్రోవలందుంచి అన్నగారిని తుపాకితో కాల్చి చంపుమనెను. పేరిభట్ల తమ్ముడు కొండుభట్లు చంద్రమ్మ (విజయరామరాజు భార్య) గారికీ విషయము తెలుపగా నామె చల్లారాజన్న సహాయముతో జగపతిని ఆరాత్రియే పెద్దాపురము చేరునటు లేర్పాటులు రహస్యముగా చేయించెను. జగపతి ఆరాత్రి రహస్యముగా మేఘ రంజి నెక్కి అంచె గుఱ్ఱములపై దాటిపోయెను. ఆనందరాజు మనుష్యులాతని చంప ప్రయత్నించిరి కాని వారికి చిక్కక జగపతి పెద్దాపురము చేరుకొనెను. కీడు శంకించి పట్టపురాణి సీతమ్మగారు సహాయార్థమై పిఠాపురము నీలాద్రి రావుగారికి లేఖ నంపినది. నీలాద్రిరావుగారారాత్రియే వచ్చి జరిగిన విషయము తెలిసికొని ఒకరికొకరు సహాయమనుకొని తిరిగిపోయిరి. ఒకప్పుడు జమా బంధికై వచ్చిన కళింగరాజు (నవాబు) వీరినిరువురిని (గజపతిని జగపతిని) కలహించవలదని మందలించెను. ఇంతలో బొబ్బిలియుద్ధము సంభవించి తాండ్రపాపయ్య చేతిలో విజయరామరాజు చెల్లిపోయెను. ఆనందగజపతి రాజయ్యెను. (ఫ్రెంచివారితో విజయనగరము వారి మైత్రి బెడిసిపోయినది) 'తన పినతండ్రితో బుస్సీగారు చేసిన యేర్పాటు లాయనకు సంతృప్తికరముగ నుండకపోవుటచేత ఆనందరాజుగారు ఫ్రెంచివారిని దేశమునుండి వెడలగొట్టి వారికి బదులుగా నాంగ్లేయులను రప్పించవలెనని యోజించి కలకత్తాలోను చెన్నపట్టణములోను నున్న ఇంగ్లీషువారిని ఆహ్వానించెను. ౧౭౫౮ లో ఫ్రెంచివారికి ఆంగ్లేయులకు యుద్ధమై ఉత్తర సర్కారు లాంగ్లేయులకు లభించెను.' ౧ ఆనందగజపతి చంద్రమ్మగారి సెలవంది విజయరామరాజుగారి యస్థినిమజ్జనమునకై కోటిపల్లి క్షేత్రముచేరి యట కర్మలాచరించి జగపతిపై కుట్రబన్ని వార్తనంపెను.

'విజయనగరము యేలుబడికినీ సంతతి లేదండీ
తిమ్మరాజును యిప్పిస్తీరో కోటగట్టుతాను

౧. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము.

పుత్రభిక్షం పెట్టి మాకు వంశము నిల్పండి
పాతవైరములు తలపెట్టకుమీ ఓ అన్నయరాజా
తిమ్మరాజును జూడవలెనని తలపుబుట్టినాది'

జగపతి నిజమనుకొని బాలుడగు తిమ్మరాజు నంపెను. కాని క్రూరుడగు ఆనందరాజు 'ఏడుగడియలు ఎండలలోను కొడుకునుంచినాడు, తిమ్మరాజుకు వళ్ళంతాను బొక్కలు బొక్కింది'. జగపతికూడ ఆనందరాజును చూడ బోయెను కాని ఆనందరాజు 'బార్లు కట్టి కొట్టండని ఫైరు చేసినారు'. జగపతి తప్పించుకొని కోట చేరుకొని ఆనందగజపతి చెంత చిక్కుబడి పోయిన తనయునికై విలపించెను. భార్య సీతమ్మ

'బిడ్డలులేని ఇల్లేమిటికి వత్సవాయి రాజా
తిమ్మరాజును తీసుకవస్తే భోజనమవుతుంది
లేకుంటే వజ్రం తిని తనువే విడవాలి' యనగా అటులేయని

'ప్రామాణ్యములూ చేసి రాజు తిరిగి వెళ్ళలేదు
గుర్రాన్నమ్మీ జగపతిరాజు తంబుర గొన్నాడు'

ఆతడు విరక్తితో అడవులలోబడి భద్రాచలముచేరి రామభక్తుడై కాలము గడపుచుండెను. ఇక నీ సంఘటనల నింకొక గ్రంథమిట్లు చెప్పుచున్నది.

'గజపతిరాజుగారు పెద్దాపుర మార్గమున రాజమహేంద్రవరము పోవుచు నల్లచెఱువు గ్రామము దగ్గర దండు విడిసి జగపతిరాజుగారిని వంచించు కృత్రిమోద్దేశ్యముతో పెద్దమనుష్యులద్వారా తమ్మొక్కమారు కలిసికొన రావలసినదని నమ్మకముగా నాయనకు కబురు పంపించెను. జగపతిరాజుగారు గౌరవ పరివారముతో పాలకీపై ప్రయాణమై యెఱ్ఱచెరువును సమీపించిరి. గజపతి వారిపై యొక్కుమ్మడి ఫిరంగులను ప్రేల్పించెను. వత్సవాయిరాజు ఆనందరాజుగారి కాపట్యమును తెలిసికొని యెకాయెకిని యొక గుర్రమెక్కి తమకోటలో చేరుకొనిరి. రాజుగారిని (ఆనందగజపతిని) నిగ్రహించుట కష్టమనియు, కావున మరణమే శ్రేయమనియు నగర్లలో తుపాకిమందు పరపించి స్త్రీలతోగూడ చిచ్చంటించుకొని మృతినొందుటకు సిద్ధపడియుండిరి. అప్పుడు గజపతిరాజుగారు వచ్చి మీరు చనిపోవలసినంత యగత్యమేమియు లేదనియు, మీ కొమారులైన తిమ్మరాజుగారిని, రాష్ట్రమును తమ కప్పగింత చేసి మీయిష్టము వచ్చిన యే స్థలమునకైన పోవలసినదనియు జగపతిరాజుగారితో చెప్పిరి[౧].

---

౧. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము.

జగపతిరాజటులే చేసెను. పిదప ఆనందరాజు జగపతి భార్యా పుత్రులను తమ 'యామాని' లోనుంచి పెద్దాపురపు కోటలో ఠాణా వేయించి తమ యుద్యోగుల నిల్పిరి. ఇట్లు పెద్దాపురము కొంతకాలము గజపతుల యధీనమందుండెను.

పదకర్త పై చారిత్రక విషయములను కొలదిమార్పులతో ఇంతవరకు జరిగిన కథలో వర్ణించినాడు. ఆ తరువాత పదకర్త జగపతి భద్రాచలమున రామభక్తుడై మారు వేసముననుండగా 'వాసిమాసినా వయసుమారినా వన్నె జెడనులేదూ'. భద్రగిరికిపోయిన అప్పారావు అశ్వారావు గారలు(వెలమరాజులు) జగపతిని గుర్తించి 'మాణిక్యం మసి పాతను గడితే మకిలీ పట్టేనా' యని తానాషా పంపించిన పొగరుబోతు గుఱ్ఱమునెక్కించి (ఇది చారిత్రకముగా నసంబద్ధము. తానీషా కాలముకాదిది) గజపతితో యుద్ధముచేయ పురికొల్పి తాము సాయమొనర్తుమని సిద్ధమైరి. మన్నెపు సైన్యములతో శ్రీరామగిరికొండ, దేవీపట్నం, పురుషోత్తమ పట్నం, దొంతికొండ, యేలేశ్వరం, జగ్గంపేట, మీదుగా జగన్నాథపురం చేరుకొనిరి. ఆనందరాజు కీవార్త దెలిసి ససైన్యముగా కాకినాడ చేరుకొనెను. జగపతికి ఒలందులు, గజపతికి ఫ్రెంచివారు బాసటగా నిలిచిరి. యుద్ధములో జగపతిసైన్యము లోడిపోయెను.'జగపతిరాజును గుళ్లఫైరుతో తమ్ముడు గూల్చాడు'. గాయపడిన జగపతి 'చావబోతు కొడుకును జూచి సంతోషించాడు, తమ్ముడి మీది కక్షలచేత మోము ద్రిప్పినారు, మొలనువున్నా కైజరుతోను ప్రాణంవదిలారు, జగపతిరాజుకు ఉత్తర క్రియలు వారుచేసినారు'. ఈ విషయములు 'పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము'న నిట్లున్నవి.

"గోదావరిదాటి పశ్చిమముగా నేగి జగపతిరాజు కంభముమెట్టుకు బోయి యటనుండి వేలుపుకొండకరిగి యట ౧౨౦౦ తుపాకీ నౌకరుల తీసికొని రాజలింగం, కొత్తపల్లి మార్గమున, మన్యమును బట్టి పెద్దాపుర సమీపముననున్న రంగంపేటకు నాలుగు నెలలకు వచ్చిచేరెను."పుట ౬౨. జగపతికి ఫ్రాన్సు వారును గజపతికి ఇంగ్లీషువారును ససైన్యముగా సహాయపడిరి. "జగపతి వైపు పిఠాపురం నీలాద్రిరావు, కాకర్లపూడి వారుండిరి. వీరిలో కొంత సైన్యము వెనుదిరిగి పోయెను. ఉభయ సైన్యములు ఉండూరు (శ్యామలకోట సమీపస్థ గ్రామము) సమీపమున సంధించినవి. గజపతి ధాటికి నిలువలేక నీలాద్రిరావు పారిపోయెను. జగపతి వీరోచితముగా పోరాడి గుండుదెబ్బ తగిలి నేలబడెను. ఆనంద రాజాతని తలగొట్టి తెమ్మనెను. రామభద్ర పాయక రాఘునింగారు అది

కూడదని పల్లాకిలో తెచ్చి గాయమునకు కట్లు కట్టింతుమనిరి. జగపతి వద్దనెను. ఆనాడే మూడు జాములకు తమ యిరువది యైదవ యేట జగపతి క్రీ.శ. ౧౭౫౮ ప్రమాది పుష్య శు. నవమినాడు వీరస్వర్గ మలంకరించెను.'' పుట ౯౬.

"జగపతి మరణ వార్తవిని సీతమ్మగారు వత్సవాయి వంశాంకురమగు తిమ్మరాజును రామభద్రపాయక రాయనింగారి కప్పగించి సహగమనము చేసెను."౯౭ వ పుట. ఆయమ శాపప్రకారమే ఆనంద గజపతి మూడు నెలల లోపుగా స్ఫోటకముతో కాలధర్మము నొందెను. బుచ్చయ్యమ్మ ఆజ్ఞ ప్రకారము బుజ్జా బుచ్చన్న పాయకరాయనింగారు తాళ్లపాక రామభద్రరాజుగారి ద్వితీయ భార్యా పుత్రుడైన౧౨ ఏండ్ల వెంకటపతి రాజును విజయ రామారాజను పేరుతో విజయనగరమున పట్టాభిషిక్తుంజేసిరి." పుట ౯౮.

ఆనంద గజపతి మరణమునకు స్ఫోటకమే కారణమైనను పదకర్త ఇంకొక తీరుగా వర్ణించినాడు. జగపతి మరణానంతరము ఆనంద గజపతి దండుతో కుప్లాము దొరమీదికి(బందరు)ఎత్తిపోయి ఆతని విరుగబొడిచి బెజవాడ మీదుగా తిరిగి వచ్చుచు అట కనకదుర్గ చెంత తపమాచరించెను. ఆమె ప్రత్యక్షముకాగా గజపతి 'భార్య వేషముతోను రమ్మీ నా పడకా గదికీ' యనెను. కనకదుర్గ 'నీవు నరుండవు నేను శక్తిని నీవోపగలేవూ' యనెను. అతని కోరిక ప్రకారమే అతడు కోటిలింగాలచెంత డేరా వేసియుండగా కనకదుర్గ గజపతి భార్యావేషమున రాజమంద్రి సోమాలమ్మను వెంటనిడుకొని వచ్చి చేరెను. 'రాణివాసము విడిచి రాచకన్యలు రా తగునా' యని రాజనగా నామె కోపించి నిజస్వరూపముతో 'ఆయుసు పట్టున హస్తంబుంచీ. రాజును చరచిందీ.' 'ఆట పొక్కులూ, వుడుకు పొక్కులూ రాజుకు పుట్టాయి.' ఎన్ని మ్రొక్కులు మ్రొక్కినను లాభము లేదయ్యెను. గజపతి చెల్లిపోయెను. ఆతనిని గోదావరీ తీరమున పుష్పగిరి రేవునకు దక్షిణముగా సమాధి చేసిరి. అది నేటికిని కలదు. దంతులూరి చిన కృష్ణమరాజు వత్సవాయి తిమ్మరాజును పెద్దాపురము కోట జేర్చి పట్టము గట్టెను. గజపతి రాజు భార్యలు సహ గమనము చేసిరి. 'పూసపాటి వారి కైఫీదు' లో గూడ పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము నందున్న విషయములే యున్నవి కాని చిన్న చిన్న మార్పులున్నవి. చారిత్రక విషయ భేదము మాత్రము లేదు.

ఆంధ్రుల వీర రక్తము ఆదినుండి ఇప్పటి వరకును వేడిమి కలది యని నిరూపించు నట్టిది ఈ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున జరిగిన 'అల్లూరి సీతారామరాజు కథ.' బ్రిటిషు ప్రభుత్వము నెదుర్చుటకు బద్ధకంకణులైన భారత వీరులందు సీతారామరాజగ్రగణ్యుడు. భగత్‌సింగు వంటి వీరులవలె నీతదేకాకిగా నుండక మన్య ప్రాంతములందు సైన్యము లేర్పరచి రెండేండ్లు గొరిల్లా యుద్ధములు చేసి బ్రిటిషువారిని గడగడ లాడించెను. ఈ వీర క్షత్రియుని జన్మభూమి పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలోనున్న మోగల్లు గ్రామము. జన్మదినము ౪-౭-౧౮౯౭. భారత దేశమున పెల్లుబికిన సహాయ నిరాకరణోద్యమము తరువాత నీ వీరు డాంధ్ర దేశమున విప్లవ ధ్వజమెత్తెను. ఇట్టి సుప్రసిద్ధ వీరుని స్వాతంత్ర్య సమరము, వీర మరణము నాధారముగా గొని సుంకర సత్యనారాయణగారు చక్కని బుర్రకథ వ్రాసిరి. నాజరువంటి నేర్పరు లీ కథకు ప్రచారము కలిగించిరి. ఇటీవలనే ఈ చారిత్రక గేయము 'అగ్గిరాముడ' నెడు పిక్చరులో కూడ నాజరు దళముచే ప్రచారము గావింపబడినది. కథ సుప్రసిద్ధమైనది కనుక నేనిట కథా విషయమును గాని చారిత్రక విషయములు గాని పేర్కొనను. కేవలమిందుగల కొన్ని చక్కని పట్టులు క్లుప్తముగా పేర్కొందును. రచయిత ఒక రాజకీయ పక్షమునకు సంబంధించిన వాడగుటచే తమ సిద్ధాంతములను కొన్ని కథానాయకున కంట గట్టిరి. అహింసావాదులగు కాంగ్రెసువారు విప్లవ వీరుడగు సీతారామరాజు గారితో నేకీభవించ లేదనుట సత్యమే యైనను 'అంద జేయలేదే సాయము మా యాంధ్ర వినాయకులు, బందిపోటు దొంగలమని పైగా నింద మోపినారు' అని చిత్రించుట మాత్రము రచయిత యొక్క రాజకీయ సిద్ధాంతమును రుజువు చేయుచున్నది. నిజముగా విచారించిన సీతారామరాజు కాంగ్రెసువాది కాడు కమ్యూనిస్టు వాది కాడు. ఆతడు మాతృదేశ విముక్తికై పోరాడిన కేవల వీరమూర్తి. కాలమాతని నటులనే పాడుకొనగలదు.

ఆరంభమున వంతపాటకై వ్రాయబడిన చరణము లత్యద్భుతముగా నున్నవి.

'సంగరరంగ విహారా ధీరా శాత్రవ సంహార
ధీర విచారా ఆంధ్ర కుమారా దీన జనోద్ధారా
అందచందముల నందనవనమీ యాంధ్ర దేశమోయీ
వినరా ఆంధ్రుడ మన్యసోదరుల విప్లవకథ నేడు'

ఆంధ్రదేశ వర్ణనము, వన వర్ణనము మనోహరములు.

> 'శ్రీలలరారెడు తెనుగు దేశమున జీవనదులు గలవు
> మేలురకపు మైదానము లడవులు వేలగనులు గలవు
> మేదిని చరిత్ర ప్రసిద్ధికెక్కె మన గోదావరి తల్లి
> గోదావరి తీరంబున యడవులు కొండలెన్నొ గలవు
> ....
> అమితోత్సాహంబున గోదావరి యా కొండలనడుమ
> నురుగులు గ్రక్కుచు శరవేగంబున పరుగులెత్తుచుండు'

కథానాయకుడు అల్లూరి సీతారామరాజు వర్ణనము పరాంకోటి నందినది.

> 'బాలసూర్యతేజస్సంపన్ను డపార బుద్ధిబలుడు
> బాలయోగి ధవళాంబుజనేత్రుడు బాహుబలుడు త్యాగి
> నిరుపమాన గుణ రూపవిలసితుం డరిజన భీకరుడు
> కరుణారస భరభరిత స్వాంతుడు కాషాయాంబరుడు
> కొండ కోనలం దొంటిగదిరుగుచు కోదండముపూని
> చెండాడుచు మారీచుల నీచుల క్షేమంకరుడైన
> సీతా రాముండేమో యన మనసీతరామరాజు'

ఇంగ్లీషువారు ప్రజలను, మన్యవాసులను పెట్టిన బాధ లతి దారుణముగా హృదయ విదారకముగా చిత్రింపబడినవి. ఈ హింసాచర్యలు సహింపక ప్రజలు విప్లవశంఖమూదిరి. ప్రజా విప్లవ వర్ణనము కన్నుల గట్టినట్లున్నది.

> 'నెత్తురుడికి అవమాన పీడనోన్మత్తులైరి ప్రజలు
> కత్తులు కటార్లు బల్లెము లీటెలు గరగర నూరారు
> అగ్నిపర్వతము పగిలె గుభిల్లున ఆ మన్యములోన
> ధణ ధణ ధణ ధణ మ్రోగిందండీ రణ భేరీ యపుడు
> ఘనుడా సీతారామరాజు తన ఖడ్గంబునుదూసె
> సాయుధులై స్త్రీ పురుష సమూహము సాగెను వెన్వెంట'

బ్రిటిషువారు సాయుధులై వచ్చినప్పుడు మన్నె సోదరు లెదిరింపబోయినప్పటి పదము నడక ఉద్రేకముతో కూడినది.

> 'భారతీయ సిరి సంపద తిని తెగబలిసిన పందులన
> మోరలెత్తుకొని కదలిరి అదుగో బోరలు పెంచుకొని
> కన్నుల నగ్నికణంబుల గురియుచు గంటందొర బలికె
> చిన్నప్పటి దొండాకు పసరు ఈ దున్నలు కక్కాలి

వీడు నాపబలి వాడు నీపబలి విడువర యన్నాడు
జోడు తుపాకుల గురిపెట్టిరి యా శూర శిఖామణులు.'

సీతారామరాజు ఉద్రేకము, అతని సమరము, వీరోచిత మరణము నత్యద్భుతముగా పదకర్త చిత్రించినాడు. బ్రిటిషు తుపాకీ గుండ్ల కెరమైన వీరుడు మాతృదేశమునకు నమస్కరించి ప్రాణములు వీడిన దృశ్యము కరుణాపూరితము. ఆ మహావీరుని దలంచి యేడ్చిన ప్రజల వచనములివి.

'రాలినదొక నక్షత్రం బవనికి రామరాజు వరిగె
కూలీ రైతుల కల్పవృక్షమట కూలిపోయెనండి
తలచి రాజునా మన్యసోదరులు వలవల యేడ్చారు
జలజల కన్నీ రొలక బోసె మన తెలుగు దేశమంతా'

ఈ వీర గాధ కింక ముందుముందు బహుళ ప్రచారము కలుగును. అప్పుడు జానపదులు మరికొన్ని కల్పనలు చేర్చి సీతారామరాజు నెట్లు చిత్రింతురో భావికాలపుటూహ.

బుఱ్ఱకథ కన్న చాలపూర్వమునుండి ప్రచారమున గల గేయ మొకటి కలదు. అదిపూర్తిగా లభించలేదు. దానిలో సీతారామరాజుగారు జాతీయోద్యమ ప్రేరితుడైన యువకుడు. ఆయన పల్లెటూళ్లలో పంచాయితీలు పెట్టించి, ప్రజలందు కలహములు మాన్పి, ఐకమత్యము స్థాపించుటకు యత్నించుచుండెడువాడు. వీర కులాలంకారమగుట చేత ఆయనకు గాంధి మహాత్ముని శాంతి సమర విధానము నచ్చక విప్లవ వీరుడుగా అవతరించినట్లు తోచును. అతని గూర్చిన కొన్ని గీత ఖండము లిట్లున్నవి. బ్రిటిషు వారిని సవాలు చేయుచు అన్నమాటలు.

'దండూ దండిగ తెచ్చి దారులన్నియు కాచి
తప్పక పట్టేస్తడంట
వాడు బాంబూల బాదేస్తడంట
వాడు గురిపెట్టి గుండ్లేస్తడంట
అయ్యో దండ్లూ గుండ్లు వాడి తాత వనుకున్నాడు అల్లూరి శ్రీరామరాజ'

తనపై ఎత్తివచ్చిన ప్రభుత్వ సైన్యములోనుండి సీతారామరాజుగారు నల్లవారిని చంపక తెల్లవారినే గురిపెట్టి చంపు వాడట.

'నూరుమంది నల్లవారిలో దొరలున్న ఏరించి చంపించినావు
నల్లవారిని చంపనన్నావు, తెల్లవారిని విడువ నన్నావు
నీదు దేశాభిమానంబు దేదీప్య మానంబు అల్లూరి శ్రీ రామరాజ'

మరియొక అసంపూర్ణ చరణము.

'రవి యస్తమించని రాజ్యాన్ని శ్రీరామ రాజేమి చేస్తాడన్నాడు'

మహాత్ముని శాంతి సమర విధానమును రాజు గారిట్లు విమర్శించిరట.

'గాంధీ తత్వమెల్ల గాజులు గలవారి మోజు నందుచునుండె రాజ
వారికి రాట్నంబె రాజ్యంబు రాజ, వారు తన్నారు తిట్టారు రాజ
ఈ తత్వాన దాస్యంబు తరలూటెన్నడొ రాజ, అల్లూరి శ్రీరామరాజ'

సీతారామరాజు మరణ వార్తను ప్రజలు చాలాకాలము నమ్మలేకుండిరి.

'ప్రకటన మొకతీరు ప్రజల ధోరణి వేరు
నిజము తెలియగ లేదు దారి,
నీదు మరణ వార్తను నమ్మరైరి................'

ఈ గేయము సంపూర్ణముగా సేకరింప దగియున్నది. సీతారామారాజుగారి కత్యంత సమీపకాలములో వెలసినదగుటచే ఇది బుఱ్ఱకథ కన్నను ప్రామాణికమె జానపద గేయ లక్షణములు కలిగి వీరము మొక్క మొలిచినట్లున్నది.

ఇంతవరకును బహుళ ప్రచారమందున్న కొన్ని చారిత్రక వీర గేయముల గూర్చి వ్రాసితిని. ఇవి కేవలము మచ్చుకుగా చిత్రింప బడినవి. ఇంకను చారిత్రక గేయములెన్నియో మిగిలి పోయినవి. వాని గూర్చి వ్రాయుట పొసగదు. తెలంగాణము వీర పదములకు పుట్టినిల్లు. పిచ్చుకుంట్లు, జంగములు, శారద కాండ్రు వీరగీతముల బాడుచు పొట్టవోసికొందురు. *గద్వాల సోమన్నాద్రి, శంకరమ్మ, సదాశివ రెడ్డి, మియాసాబు, పర్వతాల మల్లారెడ్డి, రాజా రామేశ్వరరావు* వంటి పూర్వ చారిత్రక గేయములు తెలంగాణమున బహుళ ప్రచారము గాంచినవి. సర్వాయి పాపని కథ నిదివరకే చర్చించి యుంటిని. హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య సమర మున వ్యక్తులుగా, సంఘములుగా సాయుధులుగా పోరాడి నిరంకుశ ప్రభుత్వము నెదిర్చి తమ ప్రాణము లొడ్డిన మొన్నటి స్వాతంత్ర్య వీరుల గాథలు సముద్ర తరంగములట్లంతటను వ్యాపించు చున్నవి. వానికింకను సార్వజనీనత కలిగిన తరువాత పూర్వచారిత్రక గేయముల వలె వింత వింత మార్పులనందుననుటలో సందియము లేదు. గద్వాల సోమనాద్రి కథ నిదివరకే ప్రకటించియున్నాను.౧

---

౧. బాల సాహిత్యమాల. ౨. హైదరాబాదు విద్యాశాఖ వారిచే ప్రచురితము.

దీని యందలి చారిత్రక విషయములు మొట్టమొదట ప్రకటించినవారు కీ. శే. శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు౧ వివరములకై నేను ప్రకటించినకథ చూడ నగును. ప్రకృతము నేను సేకరించిన మరియొక చారిత్రక గేయమును దాని చరిత్రమును పేర్కొందును. ఇది *'సదాశివ రెడ్డి కథ'* రెడ్డిగారి దర్శకత్వమున నేనీ గేయమందలి చరిత్ర త్రవ్వితిని. తెలుగు వీరుడను పేరుతో దీనిని చారిత్రక నవలగా ౧౯౫౩ లో ప్రకటించితిని. పదమం దొండు రెండు పేరులు తప్ప తక్కిన దంతయు పుక్కిటి పురాణమే. పదము పాడుచు తిరిగెడువారు తమకు దోచినవి కొన్ని, ఇతర పదములనుండి కొన్ని, సంఘటన లిందులో చేర్చి నట్లున్నది. చరిత్ర తక్కువగా కల్పన లెక్కువగా నున్న యీ కథ యందలి చారిత్రక విషయములను, సిసలైన చరిత్రను, తెలిసి కొనుట చాల కష్టమైనది. పదము చెప్పెడు వారొక తీరు కథ చెప్పుచుండ సాంప్రదాయిక విజ్ఞానమున (Folk-tales) నీ కథ ఇంకొక తీరుగా కన్పించినది. గేయములో నున్న కథ కన్న వచనరూపకముగా విన్న కథయే చరిత్రకు దగ్గరగా నున్నది. గేయకథ, వచనకథ, మరియు చరిత్రములందున్న కథ మూడింటిని జోడించి నేను 'తెలుగు వీరుడు'గా రచించితిని. మొదట గేయమందలి కథను క్లుప్తముగా నభివర్ణించి తరువాత చారిత్రక విషయములను విన్నవింతును. గేయారంభమున సదాశివరెడ్డి నిట్లు వర్ణించినాడు.

'రాజా ఓ రాజా రజాభోగతిగలిగి (ఇది వంతపాట)
మనది యా దేశంబు తందాన తాన
మనది ఏదిభూమి ,,
పట్నానికి పడమటిదిక్కు ,, (హైదరాబాదు)
రగా రంగంపేట ,,
బీదరు తాలూకా ,,
అందోళి జోగిపేట ,,
సతాశివనంపేట ,,
ఏలెవాడు రాజా ,,
రెడ్డి వుదిమారెడ్డి ,,
వుదిమరెడ్డి భార్య ,,
తల్లి శివరంగమ్మ ,,
శివరంగమ్మ కన్నకొడుకు ,,

౧. రెడ్డిరాణి సంచిక మరియు హైందవ ధర్మవీరులు.

ఢాల్ బహద్దరు శివారెడ్డీ తందాన తాన (సదాశివరెడ్డి)
వెంకటేశ్వర్ల వరముచేత ,,
కలిగినవాడు శివారెడ్డి ,,
అయిదు రేఖలుగల్లవాడు ,,
పట్నములో భేషైనవాడు ,,
రాజా భోగతిగలిగి ,,

హైదరాబాదులో బాదుషా నవ్వాబుసాబు అతని భార్య అమ్మ బేగముసాని. వీరికిద్దరు కుమారులు. పెద్దవాడు హల్లీజా, రెండవవాడు పల్వరు జంగు. పల్వరుజంగు పెండ్లికై నవ్వాబు ఆరె (మహారాష్ట్ర) గుండేభాయి కడ మూడు లక్షల పైకమప్పుగా గొనెను. పెండ్లియైన ఆరు నెలలకు తిరిగి యిత్తుననెను. పెండ్లియైన ఆరు నెలలకు నవాబు పైకము ప్రోగుచేసి యుంచెను. ఇంతలో 'ఆదివారము దినమునాడు, ఉత్తరాన ఉరుము ఉరిమెను, దక్షిణాన మెరుపు మెరసెను, పిడుగువచ్చి ఖజానమీద, కొట్టిడిమీద దుమికినాది, దుడ్డెల్ల హతమైపోయెను'. నవాబు చింతా సాగరమున మునిగెను. సిద్ది యబ్దుల్లాయను నవాబు సేవకు డొక యుపాయము బన్నెను. అతడు నవాబుతో 'హైదరాబాదు నాకు సెలవు ఇవ్వుము, నీ దుడ్డు వసూలుచేస్తా'ననెను. నవ్వాబనుజ్ఞ నొసగినంత నగరమునకు బయటికి రాకపోక లరికట్టించి రూపాయికి 'ఒక్క శేరు జొన్న లేసినాడు, అర్ధశేరు బియ్యమేసినాడు'. ఈ విధముగా నాతడు ధనము కొల్లగొట్టి ప్రోగు చేయుచుండెను. ప్రజలు కూటికి మలమల మాడిచచ్చుచు హల్లీజా దగ్గర మొరపెట్టుకొనిరి. అతడు తండ్రితో మాటాడి ధర లెప్పటియట్ల చేసెను. సిద్దీకి హల్లీజాపై కోపముకలిగెను. అతడు నవాబుతో 'నిట్లయిన ధనము ప్రోగుజేయ లే'నని ఊరకొనెను. అప్పుల బాధయున్న నవాబు సిద్దీ వాని యిష్టమే చెల్లించెను. దానికై హల్లీజాను కారాగార మందుంచవలసి వచ్చెను. హల్లీజా చెరలో మ్రగ్గు చుండెను. అతని తల్లి పుత్రప్రేమచే దుఃఖించి అతని చెర విడిపింప నుపాయ మాలోచించెను. తన కుమారుని సహపాఠియగు సతాశివనం పేటలోనున్న శివ రంగమ్మ కొడుకు సదాశివ రెడ్డియే తగునని నిశ్చయించుకొని ఆతనికి జాబు వ్రాసెను. హర్కారులు వచ్చుసరికి అందోల్ కోటలో ఐదుగురు భార్యలతో పుత్రోత్సవము (నరసింహారెడ్డి) జరుపుకొనుచుండెను. ఉత్తరము చూచి రెడ్డి మాలమత్తెల పాపన్న, తెలుగు బడపల చెన్నయ్య, తెలుగు బుజ్జన్న, ఎఱ్ఱ గొల్ల సూరతుకాడు, బావమరది రుక్మారెడ్డి మున్నగు వారితో నాలోచించి హల్లీ

జాను విడిపింప నిశ్చయించుకొని 'పిడుగు తాపిన కత్తి పట్టినాడు'. పై యెదుగురు భటులతో నాతడు మెతుకు (మెదకు) వచ్చెను. అక్కడ తన అవ్వ (అమ్మమ్మ) శంకరమ్మ గలదు. ఆమెగారి కీవర్తమాన మెరిగించి యనుజ్ఞనొంది హైదరాబాదు చేరుకొనెను. హల్లీజా యున్న కారాగారమునకు పోయెను. అచ్చట 'పారామీద పారలు కమ్మినావి. పిడుగు తాపిన కత్తి గుంజినాడు, చెక్కులు ముక్కలు తుండపడ నరికినాడు, అందరిని సాపుగ గొంతు గోసినాడు'. హల్లీజాను చెర విడిపించి రెడ్డి రంగంపేట కోటకు తెచ్చి యుంచెను.

హైదరాబాదులో ఒకనాటి రాత్రి సిద్దీవాడు తన నూరుగురు కొడుకులను బిలిచి బందీలో నున్న హల్లీజాను చంపు డనెను. వారు రాత్రి పోయి చూడగా యువరాజు పారిపోయినట్లు తెలిసెను. ఇది తెలిసిన సిద్దీవాడు

'పటపటపండ్లు కొరికినాడు
ఎద్దుముడ్లు పొడిచె కాపుకొడుకు
ఏటి మడులు దున్నె కాపుకొడుకు
నాకు సమము రాబోయినాడా
శివారెడ్డిని పట్టి కొట్టెదను
రెండు రెక్కలు బిగించి కొట్టెద
బీదరు తాలూకా అతనిదయ్యె
నూరుమంది కొడుకులు నేను
బిదరు తాలూకా ఏలెదము'

అని రెడ్డిపై కోపించెను. ఈ యుద్దేశము తోడనే సిద్దీ తన కుమారులతో సాయుధుడై కోవూరికి మౌలాలి ఉరుసు సాకుగా పోయెను. రుక్మారెడ్డి ఇది కనిపెట్టి సదాశివ రెడ్డితో చెప్పెను. రెడ్డి సపరివారముగ బీదరు మార్గమున గోనపల్లి గ్రామమున అచటి పటేలు నాగిరెడ్డి సాయముతో కొమ్మురావుల చెరువు అలుగు బండలలో సిద్దీకై పొంచి యుండెను. సిద్దీ తన కుమారులతో బిదరు కోట పట్టుకొనుటకై గోనపల్లి చేరవచ్చి నగారా మ్రోగించెను. రెడ్డి తుపాకిగుండ్లు కురిపించి వాని కొడుకుల నందరిని చంపెను. సిద్దీ అబ్దుల్ ఖాదరు పారిపోవ నుద్యుక్తుడయ్యెను. రెడ్డి యడ్డముగా తిరిగి వాని నెదుర్కొని పాల్కబోయల చంపెను. సిద్దీ మహా మాంత్రికుడు. అతడు,

'పిడికెడంత మన్ను పట్టినాడు
పట పట మంతిరించినాడు

రెడ్డిపైన మన్ను చల్లినాడు
రెడ్డి రాయియై పోయినాడు
ఎక్కిన గుఱ్ఱము రాయి యైనది'

కాని ఎఱ్ఱగొల్ల సూరతికాడు ప్రతి క్రియ చేసి రెడ్డి నెప్పటియట్ల చేసెను. అప్పుడు రెడ్డి,

" బొడ్లో వుండిన బాకు పెరికినాడు
సిద్దివాణ్ణి ఎదల గుద్దినాడు
వాణ్ణి పట్టి పత్రున చీల్చినాడు
రక్తముతో తిరుమణి దిద్దినాడు"

సిద్దీ మరణవార్త విని తనకొడుకును రెడ్డి చేతినుండి మరల తన గృహమునకు రప్పించుకొనుటకై నవాబు తనకు శక్తి చాలక

'రాణికి ఉత్తరంబు వ్రాసే
అమ్మా రాణమ్మ దొరసాని వినుము
నీచేతి క్రింది జాతీయ వాండ్లను తోలు
మంచి సూత్రకాల్లను చూచి తోలు'మని ప్రార్థించెను.

(బహుశః ఇంగ్లీషు ప్రభ్వి విక్టోరియా రాణియని పదకర్తయభిప్రాయము.) రాణి ఫిరంగుల సైన్యమంపినది. వారుకూడ రెడ్డిని పట్టుకొనుటకు భయపడిరి. అందులో నొకడగు ఠాకూరుసాబు దొరవారితో

"కాపు వానికి భయము పడితె మనము
రాణి ఎట్లు నమ్మ వలెను మనల
మైదు చేసి పట్టుకొని వత్తమయ్య" యనెను. (మంత్రము)

అప్పుడాతని స్నేహితుడు చిల్లంగి దొర

'అతని మీద మన మైదు పారదండీ
పిక్కలలోనా తాయితలు కలవాడు
నరుని చేత చావు లేని వాడు
వాణ్ణి మనము ఏమి చంపుతాము
వూరికె పట్టుకొని తెచ్చి ఇస్తమయ్యా' యనెను. తెల్లదొరలు

సాయుధులై రంగంపేట చేరుకొనిరి. వారిని చూడగనే మాల బడపల చెన్నడు తన 'చాగరోకలి చేత బట్టినాడు, బత్తె గొడ్డుల బాదినట్లు బాదినాడు'. అప్పుడు వారు కేవలము రెడ్డిగారిని దర్శింప వచ్చితిమనిరి. రెడ్డి వారికి దర్శన మీయ దలచెను కాని హల్లీజా యాతని వారించి వారిచెంత 'మైదు అద్దములు ఉన్న

వయ్యా, మైదు కాగితము లున్నవయ్యా' యనెను. రెడ్డి హాల్లీజా భయముచెపి వారిని చూడబోయెను. తెల్లదొర లాతని పట్టి బంధింప జూచిరి. రెడ్డి వారిలో నార్గురిని హతము చేసెను. తక్కినవారు

'మైదు జాబు తీసి రెడ్డిముందు వేసిరయ్యా
రెడ్డి ఎరుగక ఆ జాబును పట్టెనయ్యా
అతడు మూడవ పంక్తి చదివినాడూ
రెడ్డికి ఎర్లు మర్లు అయ్యెనయ్యా' రెడ్డికి తనవారిపై మచ్చిక లేకుండబోయెను.

జాతివారిపై మక్కువ కలిగెను. హాల్లీజాతో రెడ్డి జాతిదొరల వెంబడించెను. వారు హైదరాబాదు మార్గము పట్టిరి. కొంత దూరము వచ్చిన పిమ్మట హాల్లీజా కిది యవమానముగా దోచెను. తన తండ్రి ముఖము జూడ నొల్లక నాతడు విషము దిని మధ్యే మార్గమున మరణించెను. నవాబు తన కొడుకు శవము జూచి దుఃఖించి కోపముతో రెడ్డిని కారాగార మందుంచెను. శంకరమ్మ రాణి కీవార్త తెలిసి నవాబు నెదిరింప 'గజ్జల కొడవలి పట్టుకొని' నగరము వచ్చినది. దొరలు రెడ్డికి భూతద్దము చూపగనే పూర్వ స్మృతి కలిగి యాతడు కోపావేశముతో నవాబుపై దూకెను. 'అరబ్బుల పార కమ్మినాది'. రెడ్డి 'ఆరువేల అరబ్బుల నరికినాడు'. నవాబు దాగియుండెను. 'ఫరంగీలు మరియు అద్దము జూపినారు' రెడ్డి మరల స్మృతి దప్పెను. రెడ్డిని వారు సతాశివనంపేటకు తెచ్చి వేంకటేశ్వరుల గుడిలో వేసి దానిలో భూతద్దము పెట్టి తాళమువేసి వెడలి పోయిరి. తెల్లవారగనే రెడ్డి అద్దమును చూచినంత పూర్వస్మృతి మరల గలిగెను. స్వామిని తన కుమారుని బీదరు తాలూకాకు రాజుగా చేయుమని ప్రార్థించి రెడ్డి వైకుంఠమునకు వెంకటేశ్వరుడు తెచ్చిన రథముపై ప్రయాణ మయ్యెను. తిరుపతిలో ఆతనిని (రెడ్డిని) నిలిపినారు. 'స్వామి యెడమకు సదాశివరెడ్డి, స్వామి కుడి ప్రక్కన నల్లసోమనాద్రి'. ఇంతటితో పదము సమాప్తి.

పదములో చరిత్రకు సంబంధించిన విషయములు కొన్నింటితో పాటు అమానుషములగు విషయములు గూడ చేరినవి. సదాశివరెడ్డికి పిక్కలలో తాయెతు లుండుట, సిద్దీ మంత్రించి రెడ్డిని శిలగా చేయుట, జాతివారు 'మైదు కాగితము' 'అద్దము' మున్నగు వానితో రెడ్డిని వశపరచుకొనుట వంటివి జానపదుల కల్పనలు. బహుశః ఈ మంత్ర తంత్రములు బాల నాగమ్మ కథ

యందలి మాయల ఫకీరు (మరాఠీ) వాని నుండి సంక్రమించి యుండును. జానపదు లొక పాటయందలి విషయము నొక పాటయందు జొప్పింతు రనుట నిదివరకే మనవి చేసియుంటిని. రెడ్డి పట్టుబడిన తరువాత రాణిశంకరమ్మ గారు నవాబు చెంతకు బోవుట యనునది చారిత్రక విషయము తారుమారైనది. రెడ్డి పట్టుబడు కాలము నాటికామె నిజముగా బ్రతికి యుండలేదు. కాని సదాశివరెడ్డిని పట్టాభిషిక్తు జేసిన పిమ్మట సంస్థానమున గలిగిన యల్లరులకు కారణమైన నిజాము ముఖ్యమంత్రి మీరాలం గురించి చెప్పుటకు మాత్రమామె నిజాము చెంతకు బోవుట, అట నామెను నిజాము గౌరవించి పంపుచుండగా ముఖ్యమంత్రి కుట్రచేసి ఆమెపై సాయుధ దౌర్జన్యము జరిపించుట, అదే బాధతో నామె కొంత కాలమునకు స్వర్గస్థు రాలగుట వంటివి చారిత్రక విషయములు.

సిసలైన చరిత్రమునంతటిని నేను 'తెలుగు వీరులు' లో చేర్చితిని. నాకీ చారిత్రక పరిశోధనమున ననేక గ్రంథములు, రికార్డులు, స్థానిక వృత్తాంతములు తోడ్పడినవి.౧ ఈ వీరగాథ మెదకు, పాపన్నపేట సంస్థానములకు సంబంధించినది. ఈ సంస్థానము ఫిరోజ్‌షా చక్రవర్తి కాలమున స్థాపింపబడినట్లు మెదకు రాజుల రికార్డులు, వంశవృక్షావళి (అముద్రితములు) మున్నగువానివలన దెలియుచున్నది. ఈ వంశమున పన్నెండవతరమున నధిక ప్రసిద్ధి గాంచిన రాజ్ఞి రాయెబాగన్ (పెంటి సింగపు రాణి) రాణీ శంకరమ్మ; రాజా వెంకట నరసింహారెడ్డి భార్య. ఈ యమ ఆసఫ్జా వంశమున రెండవ సుల్తానగు నిజామలీకి సమకాలీనురాలు. ఖర్డ్లా యుద్ధమున నిజాము ప్రాణముల గాపాడిన దీ వీర నారీమణి. (ఈ యమ గురించి కూడ ఒక వీర గీతము తెలంగాణమున ప్రచార మందున్నది) నిజామామెను పదునెనిమిది లాంఛనములచే బహూకరించెను. నిజామున కామె ఎంత చెప్పిన నంత. ఆమె రుద్రమదేవి యపరావతారమని ప్రజలు నమ్ముదురు. రుద్రమ్మవలెనే శంకరమ్మకు సంతానము లేదు. రుద్రమకు వీర ప్రతాపుడు దత్తపుత్రుడు. శంకరమ్మకు వీర సదాశివుడు దత్తపుత్రుడు. ఈమె కాలమున సంస్థాన మతి విస్తీర్ణమైనది. ఖర్డ్లా యుద్ధానంతరము శంకరమ్మ

---

౧. హైందవ ధర్మ వీరులు.
౨. Our faithful Ally the Nizam.
౩. History of Deccan.
౪. Asafjah II.
౫. గంజీనె ఆసఫియా
౬. తారీఖె ఖుర్షీద్‌జాహీ
౭. సమస్తానె ఆసఫియా

కాశికిబోవ సంస్థానమున కుట్రలు ప్రబలినవి. హిమవంతుడను నాతడు రాజ్యము హస్తగత మొనరించుకొనెను. ఆమె తిరిగి వచ్చి వానిని చంపివేసి, చెల్లెలి (రంగమ్మ) కుమారుడైన సదాశివరెడ్డి యను మహావీరునికి పట్టము గట్టినది. గద్వాలరాజు బిడ్డలు శివాయమ్మ లింగాయమ్మ పార్వతమ్మలను సదాశివరెడ్డికి పెండ్లి చేసినది. (పార్వతమ్మ గద్వాలవారి యాడబడుచు కాదని స్థానికులు చెప్పిరి.) ఈ సదాశివరెడ్డియే మన కథనాయకుడు. ఆయన భార్యలలో పార్వతమ్మ వీర నారీమణి. నిజామలీ గారికి ముఖ్యమంత్రి మీరాలం నవాబు. ఒకప్పుడు వేములకొండ చెంత ముచికుంద నీటి గురించి సదాశివరెడ్డికి నాందారు ఖానునకు జరిగిన యుద్ధమప్పటినుండి మీరాలం మంత్రికి మెదకు సంస్థానముపై ద్వేషము పెరుగ జొచ్చినది. నిజామలీతోమాటలాడబోయిన రాణిగారి నొకప్పుడు ఆతడు చంపింప ప్రయత్నించి విఫలుడయ్యెను. కాని రాణి ఆ యేడే మరణించినది. సదాశివుని జంపించుట కాతడు సిద్దీయంబరు వంటి వారిని పురికొల్పెను. కాని సదాశివరెడ్డి చేతిలో సిద్దీయంబరుడే చనిపోయెను.

ఆ కాలమున హైదరాబాదు రాజకీయములు వింతగానుండెను. ముఖ్యమంత్రి మీరాలం మున్నగు వారొకవైపు, మహారాష్ట్రి పీష్వాల రాయబారి కృష్ణ చంద్రుని బలమొకవైపు, శ్రీరంగ పట్టణపు సుల్తానుల రాయబారి రాయరాయాన్ తంత్రము లొకత్రోవ, తమ తమ బలములు పాదుకొనుటకై కృషి చేయు ఫ్రాంసువారి మూసారేమూ Raymond మరియు బ్రిటిషు వారి రెసిడెంటు (Captain Kirk Patrick) గారి పరస్పర విరుద్ధ తంత్రములొకవైపు హైదరాబాదు రాజకీయ వాతావరణము నత్యంత కలుషితముగా నొనర్చెను. నిజాము మూడు కాళ్ల ముదుసలి యైనను రాజ్యకాంక్ష తీరక మీరాలం చేతిలో కీలుబొమ్మవలె నాడుచుండెను. రాజ్యమందలి యల్లరుల జూచి యువరాజగు అలీజా తిరుగుబాటు చేసెను. కాని మీరాలం సలహా వలన వృద్ధ నిజామాతని బంధించెను.

ఆ కాలమున హైదరాబాదు రాజ్యమున నున్న సంస్థానములందన్నిటి కన్న మెదకు సంస్థానము బలవత్తరమైనది. సదాశివరెడ్డి మహావీరుడు; శూరుడు. నిజాము నెదిర్చి నిలువగల సమర్థుడు. నాజిముల్ముల్కు (నిజాము బావమరది) మరియు కృష్ణచంద్రులతో నాలోచించి అలీజా తన్ను విడిపింప సదాశివ రెడ్డికి రహస్య వార్త నంపెను. అదనుకై ఎదురుచూచు సదాశివ రెడ్డి

౫౦౦ బలముతో రంజాన్ పండుగ దినములలో ౨౮ జూన్ ౧౭౯౫ నాడు హైదరాబాదు పైబడి అవలీలగా అలీజాను విడిపించుకొని బిదరు మార్గము పట్టెను. నిజాము నవాబు చేయునదిలేక దాగి యుండెను. మహామంత్రి మీరాలం పారిపోయెను. కాని తెల్లవారగనే పెద్ద సైన్యమిచ్చి సిద్దీ యబ్దుల్లాను రెడ్డిని వెంటాడ పంపెను. హసనాబాదు పరగణా కృష్ణాపుర ప్రాంతారణ్యము లందు యుద్ధము జరిగినది. సిద్దీ యబ్దుల్లా మరణించెను. తురక సేనలు విరిగెను. అమితమగు నాయుధ సామగ్రి రెడ్డి చేతికి చిక్కెను. బిదరు ఖిల్లా దారుడు జాకిరుద్దీన్‌ఖానుడు రెడ్డికి కోటనప్పగించి పారిపోయెను. సదాశివ రెడ్డి అలీజాను బిదరు కోటలోనుంచి సంగారెడ్డి, వెల్మకన్నె, మెదకు, షాగూరు, రాజంపేట మున్నగు తమ ఏలుబడిలోనున్న దుర్గములను యుద్ధమునకై సైన్య పటిష్ఠ మొనర్చెను. నిజాము రెండవ మారొక గొప్పసేనను బీదరు కోటపై కొందరు ఫ్రెంచి సైనికుల సహాయ మిచ్చి పంపెను. కాని అప్పుడుకూడ జయము సదాశివ రెడ్డికే లభించినది. ఇక తన సేనలతో, కొద్దిపాటి ఫ్రెంచి సేనలతో లాభము లేదనుకొని నవాబు పెద్దయెత్తున సైనిక సన్నాహము లొనర్చెను. ఈమారు బ్రిటిషు బలములు, ఫ్రెంచి బలములు, తన యపార సేన, జాగీర్దారుల సేన లన్నిటిని నిజాము కూర్చుకొనెను. మొదట వారు మెదకు కోటపై దండెత్తిరి. సదాశివుని కోటలోనున్న యొక సిద్దీవాని కుట్రచే మెదకు తురకల వశమయ్యెను. అటనుండి మూసారేమూ ఆధిపత్యమున సకల సేనలు బిదరు కోటను ౨౨ వ సెప్టెంబరు, ౧౭౯౫ నాడు ముట్టడించెను. మహా యుద్ధము జరిగినది. ఇరువైపుల సైన్యములు నాశనమైనవి. మహా యోధుడగు మూసారేమూ సదాశివరెడ్డి ప్రతాపమునకు సంభ్రమాశ్చర్య చకితు డయ్యెను. యుద్ధములో నాతడు తీవ్రముగా గాయపడెను. పార్వతీ సదాశివులు అలీజాను మధ్యనుంచుకొని బిదరు విడిచి తప్పించుకొని పోయిరి. సదాశివ రెడ్డి అలీజాకు కొంత సైన్యమిచ్చి ఔరంగాబాదు దుర్గమున కంపి తాను షాగూరు కోట చేరుకొనెను. తక్కిన హిందూ సంస్థానాధీశుల సాయ మర్థించెను కాని లాభము లేదయ్యెను. మీరాలం తగు సేనతో అలీజాను పట్టుకొనుటకు ఔరంగాబాదు వెడలెను. సదాశివ రెడ్డిని పట్టుకొనుట సాధ్యము కాదని ఫ్రెంచి మరియు బ్రిటిషు సైన్యములు తిరిగి పోవుచుండెను. మీరాలం హైదరుద్దౌలా యనువానింబంపి మోసగించి అలీజాను పట్టి బంధించి హైదరాబాదు మార్గము పట్టెను. ౨౨ వ నవంబరు ౧౭౯౫ నాడు మార్గ

మధ్యమున ఖేర్ సమీపమున అలీజా యవమానముచేత విషము మ్రింగి చనిపోయెను. ౨౧ వ నవంబరు నాడు సదాశివ రెడ్డి ౩౦౦౦ సైన్యముతో 'చిక్పన్' చెంత మూసారేమూ నెదుర్కొని పోరాడి గాయపరచి తన సైన్యము నష్టమై పోవ మరల తప్పించుకొని యడవుల బడి పోయెను. ప్రతి యుద్ధమున సదాశివునకు పార్వతి తనుత్రాణమై యుండెను. ఆమె కూడ యుద్ధములు చేసిన వీర నారీమణి. వారిని జయించి పట్టుకొనలేమని నిజామనుకొనెను. ఇక మోసగించి బంధింపవలయుననుకొనెను. వారికడనున్న రాయరాయాన్ ఈపనికై గడ్డితినెను. పార్వతీ సదాశివుల నాతడు మోసగించి బంధించి నవాబున కప్పగించెను. కారాగారమున వారి జీవితము దుర్భరమయ్యెను. ఒకనాడు ఆత్మహత్యకై ప్రయత్నించి విఫలులైరి. సిద్దీ అబ్దుల్లా కుమారుడు తన తండ్రి పగ నీగికొన కారాగారము ప్రవేశించి కాలుసేతులు కట్టబడియున్న సదాశివరెడ్డి తల నరికెను. వీర నారీమణి పార్వతి సిద్దీ పైబడి మహాకాళివలె వాని గొంతు బిగించి చంపినది. తానుకూడ వాని బాకుపోటుతో నేలగూలినది. పార్వతీ సదాశివుల వీర మరణ మత్యద్భుతము. వారి గాథ తెలంగాణా శౌర్యమునకు మచ్చుతునక. యుద్ధ వివరములు ఆనాటి రాజకీయ వాతావరణము ఇచ్చట చెప్పుటకు వీలులేక విడిచితిని. వివరములకై 'తెలుగు వీరుడు' చూడ ప్రార్థితులు.

ఇంకను మిగిలిపోయిన చారిత్రక గీతముల విడిచిపెట్టుచున్నాను. వాని విమర్శనమున కిట స్థలము చాలదు. ఈ వీర గేయములందు కొన్ని కేవలము వీరుల వైయక్తిక జీవితమును ప్రతిబింబించునట్టిని కలవు. ఉదాహరణమునకై కోటప్పకొండ పితూరీదారు చిన్నపరెడ్డి, పల్నాడులోని పిల్లుట్ల గ్రామపు గుత్తాల గోపిరెడ్డివంటివారి కథలకు చరిత్రతో నంతగా సంబంధములేదు. కథలు, వారి వీర జీవనము సత్యములే యైనను దేశ చరిత్రముపై వారి ప్రభావమల్పము. కనుక నట్టివానిని విడిచివేయుచున్నాను. ఈ పాటలగూర్చి ఇదివరకే కొందరు వ్రాసినారు. చిన్నపరెడ్డిగురించి 'జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము' నందును, 'గుత్తాల గోపిరెడ్డి' గురించి 'భారతి' అక్టోబరు, ౧౯౫౪ సంచిక లోను చూడనగును.

ఇంతవరకు పరిశీలించినవి చారిత్రక గేయములు. వీనిలో కొన్నింటి చరిత్రే సుప్రసిద్ధము. మరికొన్నింటి చరిత్రము పరిశోధకులు బయటపెట్టిరి.

నేనుకూడ చరిత్ర ప్రసిద్ధిగల ఒండు రెండు గేయములు చేర్చితిని. ఇక అస్పష్ట చారిత్రక గేయముల (Quasi Historical) గూర్చి విచారింతును. ఇప్పటికి లభించిన యాధారములనుబట్టి వీని నస్పష్ట చారిత్రకములుగ పరిగణింపవలసి వచ్చుచున్నది. పండితులు భావిపరిశోధకులు ముందు ముందు వీని చరిత్ర ప్రసిద్ధి తండములు పోయవచ్చును. మొదట ముద్రితములగు గేయములను దెల్పి తరువాత నేను సేకరించిన యస్పష్టచారిత్రక గేయములగూర్చి మనవి చేయుదును.

ఇంతవరకును చరిత్రము సరిగా తెలియనట్టి గేయములందు *'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'* యొకటి. చంద్రశేఖర శతకకారుడు తడవిన దీ పాటయే యని పండితుల యభిప్రాయము.

> ఇంటిని తిమ్మరాజు కథ యింటిని యీర్ల కథా ప్రసంగముల్
> ఇంటిని పాడులాలి, యిబమింటిని నాయకురాలి శౌర్య మె
> ప్పంటికి నంది వాక్యముల పొందుచెరిత్రిన నాకు భాగ్య మె
> న్నంటికి గల్గునో యను నవజ్ఞుడు మూర్ఖుడు చంద్రశేఖరా వ. ౩౮

పెనుగొండలో నెవరో పేరులేని దేయరాయలు పరిపాలించుచుండ జరిగిన వృత్తాంతమటుల పదకర్త చిత్రించినాడు. ఈ రాయలవారి తమ్ముడు రఘుపతి రాయలు శేషపట్నము యేలిక. రఘుపతి రాయల కుమారుడు బంగారు తిమ్మరాజట. చరిత్రమందీ పేరులు కానరావు.కాని బంగారు తిరుమలు డను నాతడొకడు కాన్పించును. మధుర రాజ్యము నేలిన తుదిరాణి మీనాక్షి (౧౭౩౨-౧౭౩౬). ఈయమ విజయరంగ చొక్కనాథుని భార్య. ఈ మీనాక్షి కాలమున మధుర రాజ్యమున దళవాయి వెంకటాచార్యునితో గలిసి రాణిగారిపై కుట్రలుపన్ని చివరకు రాజ్యనాశనమునకు కారకుడైనవాడు బంగారు తిరుమలు డని చరిత్రములు చెప్పుచున్నవి. ౧ విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు వినాశము గూర్చిన వాడొక తిరుమలనాయకుడు కలడు. మొదటి ముద్దు వీరప్పనాయకుని తరువాత అతని సోదరుడగు తిరుమలనాయకుడు (౧౬౨౩-౧౬౫౯) మధురను పాలించెను. శ్రీరంగరాయలవారిపై కుట్రలుపన్ని గోలకొండ నవాబులకు విజయనగర రాజ్య నాశమొనర్చుట కవకాశమిచ్చిన వాడితడే.౨ పదము నందున్న తిమ్మరాజితడగునో కాదో. ఈ విషయమై శ్రీహరి ఆదిశేషువు గారిట్లు వ్రాసినారు. 'ఆ రాయలవారు కృష్ణదేవరాయలని జన సామాన్యంలో

౧. ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం. పుట: ౩౮౩
౨. ,, ,, ,, ౩౪౮౧

పుక్కిటి పురాణమున్నట్లు మెకంజీ దొరవారు సేకరించిన గాథల్లోవుందట. రాయలవారు పెనుగొండలో అప్పుడప్పు డుండేవారనీ వారి రాణులలో ఒకామె పాళెగార్లందరిలో అత్యంత సుందరుడైన బంగారు తిమ్మనాయుడిని మోహించిందనీ, విఫల మనోరథురాలై రాయలవారితో కొండేలు చెప్పిందనీ, జనశ్రుతి. రాయలు ఆ మాటలునమ్మి తిమ్మనాయుడి మీద కోపంతో అతణ్ణి ముక్కలు ముక్కలుగా నరికించాడట. తిమ్మనాయుడి గోరీ ఇదిగోనని క్రిందటి శతాబ్దంవరకూ ఒకచోటు చూపించి జనం పరంపరగా చెప్పుకునేవారట.'౧ శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు గారిట్లనుచున్నారు. 'ఒకానొక సమయమున ఘనగిరి ప్రాంతములను దేవరాయ లనునాతడు పరిపాలించుచుండెను. ఈ దేవరాయ లే కాలమువాడో చరిత్ర యందింకను తేలలేదు. అట్లే యాతడు స్వతంత్రుడో ఒక మండలేశ్వరుడో గూడ మనమెరుగము. ఈతని గురించిన గాథ యింకను పల్లె పాటలలోనే ప్రాణము బోసికొనుచున్నది.' ౨ పదమందు ప్రచారముగాంచిన కథనే కొలది మార్పులతో నారాయణాచార్యులవారు 'దేవరాయల చరిత్ర' మను పేరుతో తమ 'విజయ తోరణము'న గూర్చినారు. చరిత్రమింకను పరిశోధించి కనుగొనవలసిన విషయమని చెప్పి పదమందున్న కథను క్లుప్తముగా నివేదింతును.

'పెనుగొండా తా నేలుతున్నడూ రాయలు దేవారూ
రామా రామా రామా రామా రామా రఘురామా'

ఈ (దేవ) రాయలకు ఏడుగురు తమ్ములు. విఠ్ఠలరాజు, వీరరాజు, కటకం రాజు, కళింగరాజు, రఘుపతిరాజు, భూపతి రాజు, కూర్మరాజులు. వీరిలో రఘుపతి రాయలు శేషపట్నము చెంగల్పట్టుల యేలిక. పెద్ద రాయలకు పదకొండుగురు భార్యలున్నను సంతానము కలుగలేదు. వీరికి తోడు బోగము రంగసాని వచ్చి చేరినది. అది,

'కర్ణాటకము భరత విద్యలూ కండ్ల జూపినాది
మొగ్గలు వాలీ మోళీ బగానా కండ్ల పూనినాది
చితార్చిచే పిడేళ్లాతో పాటలు పాడింది'.

రాజుగారు దాని విద్యలకలరి ఖామందుంచిరి. మేడలు మిద్దెలు కట్టించిరి.

---

౧. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము పుట. ౬౬

౨. విజయ తోరణము. శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు. పుట ౩

'నూనెపోసి యెత్త వచ్చునూ రంగసాని మేడ
పాలుపోసి యెత్త వచ్చునూ రంగసాని మేడ'

రంగసాని తమ్ముడు సవరము నారప్ప. కడు దుర్మార్గుడు. శిశుహత్య, స్త్రీల నపహరించుట, కొంపలు గాల్చుట వాని పని. క్రీ. శ. ౧౬౩౦–౧౬౪౨ నడుమ విజయనగరమును పరిపాలించిన ముమ్మడి వేంకటపతి రాయల కాలమున సవరము చిన నారాయణ నాయకుడు 'కువలయాశ్వ చరిత్ర' కృతి కర్త యుండెను. ఈ రెండు పేరుల కెట్టి సంబంధమో!

శేష పట్నపు యేలిక రఘుపతిరాజు భార్య మేనయ్య. వీరి సంతానము ౧. బంగారు తిమ్మరాజు, ౨. పూల రంగరాజు, ౩. కృష్ణ రాజులు; తిరుపతి వెంకటేశ్వర వరప్రసాదమున నుద్భవించిరి.

నారప్ప తండ్రి జవలా గోవిందు ఒకప్పుడు దేవరాయల దివానుగా నుండి శేష పట్నమునకు 'దస్తు'కై వచ్చెను. అప్పుడు రఘుపతిరాజు మున్నగు వారు

'కోట యివతలీ సున్నపురాళ్లూ తీసుకెళ్ల మనిరీ
బురుజు మీదిదీ ఆరికి గడ్డీ పట్టు కెళ్ల మనిరీ'

మాటల పట్టింపుపై జవలా గోవిందును 'కోట వెలుపలీ నల్లరాళ్లకూ బలి నరికీనారూ'. ఈ పగ సాధించుటకై యొకప్పుడు రంగసాని మరియు నారప్ప ఆలోచించు కొనిరి. వారు రాయలను సంతోషపరచి బంగారు తిమ్మరాజును చూచుటకై పెనుగొండకు రప్పించుమనిరి. రాయలు రంగసాని విద్యా నైపుణ్యమున కలరి 'గోలకొండ చెన్న పట్నము జాగీ రిస్తా'ననెను. (పదకర్త చెన్నపట్టణ నిర్మాణమైన తరువాత వాడు కావచ్చు) రాయలవారు బంగారు తిమ్మరాజును పంపుమని తమ్మునికి జాబు వ్రాసిరి. వార్తాహరులు పెద్దాడ, ఎగువ తిరుపతి, శివకంచి, అనంతగిరి, మంగ పట్నముల మీదుగా శేష పట్నము చేరుకొనిరి. బంగారు తిమ్మరాజు జాబు చూచి పెనుగొండ ప్రయాణమునకు సన్నద్ధుడై రణభేరి (ప్రయాణ భేరీయా?) వేయించెను. 'భేరీలోనే అపజయమానీ వాణీ పలికింది'. రఘుపతి రాయలు కీడు శంకించి కుమారుని ప్రయాణము నాప దలంచెను. కాని తిమ్మరాజు వినడయ్యెను. అప్పుడు రఘుపతి రాయలు,

'దండాము దండాము మీకు తిరుపతి వెంకన్నా
వరాన బుట్టిన వరప్రసాది పెనుగొండొస్తాడు
వెన్ను దగిలి వెంటనుండుమీ తిరుపతి వెంకన్నా'

యని ఇటులే అలమేల్మంగను, వరద రాజస్వామిని, కంచి కామాక్షిని వేడ్కొని సెలవిచ్చెను. తల్లులు దుశ్శకునముల జూచి కుమారు నాప దలంచిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను. (ముందు జరుగనున్న యుద్ధములు విపత్తు మున్నగునవి యన్నియు ముందుగనే ప్రశ్న జూచినపుడు తెలిసినటుల వర్ణింప బడినది. ఈ విధముగా నొకమారును సంఘటనము జరుగునప్పుడొక మారును ఈ విషయము లిట్లు రెండు పర్యాయములు వర్ణింప బడినవి) తిమ్మరాజు భార్య మాణిక్యదేవి. ఆమెకు శోభనమైనను కానులేదు. దేశింగు రాజు కథలోకూడ ఇట్టి సందర్భమే యున్నది. శోభనము కూడ జరుగక పూర్వమే దేశింగు యుద్ధమునకు ప్రయాణమై భార్య దీవనల నందుకొనెను. ఈ యిరువురు వీర నారీ మణులకు గలిగిన దుశ్శకునములు సమానములు. తిమ్మరాజుకు పాలిచ్చి పెంచిన దాది పల్లెపు రమణమ్మ. జాలరి కులమున బుట్టినది. మాణిక్యదేవి రమణమ్మను అత్తగారివలె గౌరవించెడిది.

'నా భర్తకు పాలతల్లివి రమణమ్మా దేవి
భర్తను పెంచి నాకిస్తివి ముద్దుల ఓ యత్తా'

యని సంబోధించినది. భర్త పెనుగొండకు పోవునప్పుడు మాణిక్యదేవి పడిన దుఃఖము కరుణా పూరితము.

'పతిపాదముపై పడి యేడ్చిందీ మాణిక్యా దేవి
అన్నెకారి భగవంతుడు మనకు ఇట్లు కూర్చినాడు
ఆడ పుట్టుక యేల పుట్టితిని హే దైవమ యనుచూ
కొరగాని స్త్రీ జన్మము యేలా పుట్టిస్తివి బ్రహ్మా
రాళ్లలోపలా నల్లరాయిగా నే బుట్టగ నైతి
అడవి లోపలా వృక్షంబయ్యి నే పుట్టగ నైతి'

తిమ్మరాజు వెంబడి ఆతని మిత్రులు హస్సేను హుస్సేననువారు సిద్ధమైరి. వారి తల్లి వారిని

'పెనుగొండాకు పోవను యేలా ఓ బిడ్డల్లారా
యేకులు వడికీ మిమ్ము బెంతునూ ఓ బిడ్డల్లారా
కష్టాలు అమ్మీ మిమ్ము బెంతునూ ఓ బిడ్డల్లారా'

యని వారింప జూచెను. కాని వారును వినరైరి. తిమ్మరాజు సకల సేనలతో పల్లెపు రమణమ్మతో ప్రయాణ మయ్యెను. తల్లి దండ్రులు కూడ బయలు దేరిరి. కాని యన్నియు దుశ్శకునములే కలిగినవి. ఐనను తిమ్మరాజు ప్రయాణము సాగిపోయెను. శేషపట్నము, చెంగల్పట్టు, మంగ పట్నముల మీదుగా అనంత పట్నము చేరుకొనిరి. అచ్చట తిమ్మరాజు మామ అయ్యపురాజు యేలిక.

'అయ్యపురాజు ఢాలు కత్తులే ఆరుగురీమోత
అయ్యపురాజు పతాను కత్తులు పన్నెండుమంది మోత'

అయ్యపరాజు గూడ తిమ్మరాజు ననుసరించెను. శివకంచి చేరుకొనిరి. కంచి కామాక్షిని తిమ్మరాజు 'నల్లబోళ్ళకూ దండంబెడితే ఫలమేమిటి తండ్రీ' యని హేళనచేసెను. ఆమె బ్రాహ్మణ కన్యయై వచ్చి దర్శనమిచ్చినది. ఆమె 'యెచ్చట కష్టం కలిగితె రాజా అప్పుడు తలచూమి, ఆకాశమూ విరిగి పడితేఅడ్డంపడతాను' అని అభయమిచ్చినది. కాని 'పగటి యుద్ధమునకు సహాయమురాము బాబు తిమ్మరాజా' యనినది. విష్ణు కంచిలో వరదరాజస్వామి యవే మాటలనెను. తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని గూడ తిమ్మరాజు 'నల్లరాళ్ళకూ దండంబెడితే మోక్షాలే లేవు' అని అవహేళన చేసెను. 'నరుకుదు నిన్నూ వెంకట్రెడ్డీ నాలుగు ముక్కలుగా, నిన్ను చంపీ నేనే చస్తూ ఓ వెంకట్రమణా' యని బెదరించెను. వేంకటపతి గూడ కామాక్షి యన్నమాటలే యనెను. (ఇది చూడగా యుద్ధమందు రాత్రిపూట నేదో కీడు మూడునని యూహింపవచ్చును.) తిరుపతినుండి పెద్దాడ చేరుకొనిరి. అచట భేరి వేయించగనే పెనుగొండలో నది వినపడెను. దేవరాయలు కొడుకు నెదుర్కొని తోడ్కొని వచ్చుటకు సిద్ధ పడెను. కాని నవరము నారప్ప వలదని, తానే పోయి వత్తునని సిద్ధపడెను. కాని తిమ్మరాజు కడ, కారుమాటలాడి తన్నులు తిని తిరిగివచ్చి దేవరాయలతో కొండెములు చెప్పెను. రాయలది గ్రహించి నారప్పను ఖైదులోనుంచి తానే తిమ్మరాజును దోడితెచ్చుటకై వెడలెను. ఇరువైపులవారు కలిసికొనిరి. రాయల వారు తిమ్మరాజాదులతో 'మీ సేనలకూ మా సేనలకూ వంటలుచేతాము, భత్యం దిని రాత్రిపూట వే యింటికెళ్ళుదామ'నెను. వంటలగు చుండెను. రాజపుత్రులు స్నానములకై పోయిరి. అచ్చట గుండములలో రాయలవారు పెంచిన మొసళ్ళుండెను.

'చంద్రగుండముకు సూర్య గుండముకు తామే వెళ్ళారు
పావుకోళ్ళు తా వొడ్డున విడిచీ పరికించీ చూచే

> వేలకొలదీ కోట్ల కొలదీ మొసళ్ళు గలవండీ
> ముంగు ముక్కెరల కర్ణ పుష్పముల మొసళ్ళు గలవండీ
> కంఠ కోరల కాలి యందెల మొసళ్ళు గలవండీ'

మొసళ్ళ నీ విధముగా పెంచుటకు కారణము

'రాయలవారికి పిల్లలు లేక మొసళ్ళ బెంచారు'. వీనికి మేత లెట్టివో చూడుడు. 'నల్లమేకలు నాలుగు వేలు మేతలు వేయించె'. స్నాన సంధ్యాదులు నిర్వర్తించుకొని భోజనమున కందరు సిద్ధపడిరి .కాని వంట బ్రాహ్మణులింత మందికి వంటచేయలేక పారిపోయిరి. అప్పుడు బంగారు తిమ్మరాజు తలపు చేత, వెంకటేశ్వరస్వామి మరియు కంచి కామాక్షి వంటలుచేసి వడ్డించిరి. రాయలవారు కుమారుని మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్యపడెను. 'దైవాలంతా నీకు దాసులా నా ముద్దుల కొడుకా' యని మెచ్చెను. భోజనము ముగిసిన తరువాత 'పాలవర్షము కురిపించైనా ఆకులు తీయించె'నట. అందరును 'నరుడు కాడు నారాయణ మూర్తి బాలతిమ్మ రాజ'నిరి. అందరు కలిసి పెనుగొండ చేరు కొనిరి. కాని భోగమురంగసాని యెటులైన తిమ్మరాజును చంపవలయునని ఆలోచించు చుండెను. ఒక నాడది 'తల్లి జచ్చినా శోకం వలెను ఏడున్తున్నాది'. రాయలవారు కారణ మడుగ బంగారు తిమ్మరాజు తనను చెరుపుటకు నాటి రాత్రి వచ్చినాడనియు అట్టి వానిని చంపించ వలయు ననియు దొంగ యేడ్పు లేడ్చినది. రాయలు దాని కాపట్యము గుర్తించి తన నగరునకు పోయెను. ఆ నాటి రాత్రియే సవరము నారప్ప స్వయముగా రాయలవారినే చంపుటకు ప్రయత్నించి పట్టు బడెను. రాయల వారాతని తలగొట్ట తలవరుల కాజ్ఞా పించెను. నారప్ప అడవిలో తలవరులకు లంచ మిచ్చి తప్పించుకొనెను. రాయలు పీడ వదలినదని మనమూరట జెంద కాశికి బోయెను. ఇది యదనుగా గొని భోగము రంగసాని పండ్రెండు వేల సైన్యము సిద్ధ పరచి బంగారు తిమ్మరాజును చంపుటకు యత్నించినది. కాని పల్లెపు రమణమ్మ దాని నెదుర్కొనినది.

> 'జట్టీ లాగు తొడిగిన దయ్యా పల్లెపు రమణమ్మ
> పురుష వేషమే వేసిన దయ్యా పల్లెపు రమణమ్మ
> ఢాలు కత్తులు చేత బట్టెను పల్లెపు రమణమ్మ
> మేఘ రంజి గుఱ్ఱము నెక్కె పల్లెపు రమణమ్మ
> ఆరు వేలను గడియలోపల నిలువున నరికింది
> ముక్క ముక్కలుగ నరికిన దయ్యా సానిదాని దండు'

చివరకు రంగసాని బల్లెము రమణమ్మ హృదయమున దూరి పోయినది. బంగారు తిమ్మరాజు కంతవరకీ సంగతియే తెలియదు. అతడు 'గాయము మాన్పి కుదురు పరతునే పల్లెపు రమణమ్మా' యనెను. కాని యామె వీర నారీమణి కనుక

'బాలుడ నిన్ను పెంచినందుకే బల్లెము తియ్యాలి
వ్రేటు పడ్డా ప్రాణము నాది యెంగిలి జీవమురా
నీ చేతులతో దానం చేయి నా ముద్దుల కొడుకా'

యని ప్రాణములు విడిచినది. తిమ్మ రాజటులే చేసెను. రంగసాని సేనతో వచ్చి తిమ్మరాజు పైబడెను. తిమ్మరాజు 'ఆడదానితో యుద్ధం చేస్తే అసుర యుద్ధ మగు'నని మాయచే నుక్కు వలలో బంధించి 'శేషు పట్నము వస్తే నిన్నా పోషిస్తా నమ్మా, కన్న తల్లులతో పాటు నిన్ను కండ్ల జూచుతాను' అనెను. రంగసాని బదులుగా 'వావి వరుసలు బోగం వారికి తలుప నేటికయ్యా పట్టపు దేవిగ నన్నుంచితే నేను వస్తనయ్యా' యనినది. బంగారు తిమ్మరాజా నీచురాలిని చంపుట కాజ్ఞాపించెను. ఇంతలో సవరము నారప్ప 'ఫిరంగులును తుపాకులును మందుగుండుతోను' తిమ్మరాజు మీదికి యుద్ధమునకు వచ్చెను. కాని నారప్ప సైన్యము నాశనమై పోయినది. నారప్పను బంధించి వాడు దాచిన ధనమునకు బలిగా వానినే నరికి తిమ్మరాజాధనముతో శేషు పట్నమునకు తరలెను. ధనమును పంచుకొనుటలో నాతనికి బావమరది మేఘపు రాజునకును తగవు వచ్చినది. మేఘపు రాజు దుశ్చింతతో కాశికి రాయల వారికి

'పెనుగొండా పట్నపు ధనము కొల్లపెట్టినాడు
నీవు వుంచినా రంగసానిని తానె వుంచినాడు
వెంకటేశునకు నీ ధనమెల్ల వేలకొలది యిచ్చె' నని తిమ్మరాజు పై

నిందలు వ్రాసి పంపెను. కాశినుండి రాయలవారు దండుతో కదలివచ్చి బంగారు తిమ్మరాజును తిరుపతిలో ఢీకొనెను. 'ఘోర యుద్ధము జేసిరి వారు ఆ తిరుమలలోన' (చరిత్ర త్రవ్వుట కీ విషయ ముపకరించు ననుకొందును) రాయల బాణముచే తిమ్మరాజు కూలిపోయెను. కాని మేఘపురాజు చేసిన మోసము తెలిసి రాయలు తన తొందరకు పశ్చాత్తాపపడి మేఘపురాజును చంపెను. యుద్ధమందు జచ్చిన 'హసేనుసేను' లు పెనుగొండలో 'పీర్లు' ఐరి. తిమ్మరాజు పోయినందులకు రాయలు, తలిదండ్రులు, బంధువులు పొడుచుకొని

చచ్చిరి. తిమ్మరాజు వెంకటేశ్వరునిలో, మాణిక్యదేవి కామాక్షమ్మలో నైక్య మైరి. తిమ్మరాజు తమ్ములు కృష్ణమరాజు శేషపట్నమునకును, పూల రంగ రాజు పెనుగొండకును ప్రభువులైరి. పదమందున్న కథ యిట్టిది. మార్పొందిన కథకై విజయ తోరణమును చూడనగును. ఈ పదమందున్న కొన్ని పేరులు, తిరుపతి యుద్ధమువంటివి చారిత్రక పరిశోధనమున కాధారములగు నను కొందును. భావి పరిశోధకులు దీని చరిత్రమును త్రవ్వవలయును.

చరిత్ర మిదమిత్థముగా దెలియబడక బహుళ ప్రచారమందిన ఇంకొక గేయము 'ఆరు (రె) మరాఠీల కథ' ఈ మాట 'కత్తి చాకు' వంటిది. పొర పాటున ప్రచురణ కర్తలు 'ఆరు మరాఠీల కథ' యని అచ్చొత్తించిరి. ౧ ఆఱు సంఖ్యా వాచకమున కాగేయమున కెట్టి సంబంధమును లేదు. ఆరె యను నదొక జాతిని తెలుపుమాట. తెలంగాణము నందనేక గ్రామములందు ఆరె జాతివారు కలరు. ఆరె యనునది ఆర్య శబ్దమున కపభ్రంశరూపమై యుండును. మహారాష్ట్రమున కపభ్రంశ రూపమగు నొక విధమగు 'ఆరెభాస' వారి మాతృభాష. ఆ భాష మౌఖికమే గాని లిఖితము గాదు. వారియందు కొంత సంస్కారమున్నవారు తాము మహారాష్ట్రులమని చెప్పుకొందురు. వ్యవసాయము వీరి ప్రధానవృత్తి. వారు దృఢగాత్రులు. జొన్న యన్న మధికముగా తినెదరు. వారిలో శ్రీమంతులు, గ్రామోద్యోగులు, జమీందారులును కూడ కలరు. కనుక ఈ కథ 'ఆరె మరాఠీలకథ' యై యుండవలయును. ఆరె జాతివా రాంధ్ర మున కలరో లేరో కాని తెలంగాణమున మాత్రమున్నారు. ఆరెవారు తెలం గాణమున పూర్వమునుండి యున్నట్లు ఆధారములు కలవు. పాల్కురికి సోమ నాథుడు ఆరె భాషలో కూడ కవిత్వము చెప్పియుండెను.

ఉ. దేవపరీ తుమ్హీచ గురుదేవ మణూను తరీ తుమ్హీచ గో
సావితరీ తుమ్హీచ తుమచాచ ప్రసాద చమ్హీ కృపాకరా
హే వరదా యటంచు నుతియించెద నిన్నును నారె భాస దే
వా వినుతార్య లీల బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా. ౨

మా గ్రామమున నధిక సంఖ్యాకు లాజాతి వారలే. వారిని యాచించి బ్రతికెడు వారీ పాటను పాడుచుండగా వింటిని. ఈ కథా ప్రదేశము గాని నాయకుల

౧. ఎం. వి. గోపాల్ అండ్ కో మద్రాసు. ౧౯౩౮

౨. వృషాధిప శతకము. ౫౮.'

ఆముక్త మాల్యదలో 'ఆరెకు లుషస్స్నాత ప్రయాత ద్విజావలి'

చరిత్రముగాని వారి సంస్థానావశేషములు గాని స్పష్టముగా తెలియుట లేదు. విషయము మాత్రము చారిత్రకముగా గన్పట్టును. కనుకనే దీని చరిత్రము బయట పడునంత వరకు దీనిని అస్పష్ట చారిత్రకములందు చేర్చుట యుచిత మని తలంచితిని. గేయమందున్న కథ యిది.

మరాటీల దేశమున్నదీ సై సై
ఆరెవాండ్ల దేశమున్నదీ సై సై
పడమటొక్క దేశమందునా సై సై

పత్తికొండ తాలూకాలో (కరిజెకల్లు) పండ్రెండు కోటలు గట్టుకొని ఆరెవాండ్రు పాలించు చుండిరి. కర్నూలు మండలమున గల పత్తికొండ తాలూకాకును దీనికేమైన సంబంధము కలదో తెలియదు. ఏలిక భజేరావు. భజేరావుకు ముప్వురు కుమారులు. ౧. నారాయణరావు, ౨. సిద్ధోజిరావు, ౩. ఖండేరావులు. అంతఃకలహములు పుట్టి వేరు పడిరి. సిద్ధోజి రావు ఖండేరావులు బడేగాఁవు (పెద్ద గ్రామమని యర్థము) పాలించు చుండిరి. నారాయణరావుకు సంతానము కలిగెను. ౧. సోమోజిరావు, ౨. చెవ్వుల పోగు ఫిరోజి, ౩. చేతుల కడియాల సుబంది రావులు ముగ్గురు కుమారులు. సిద్ధోజిరావు ఖండేరావులకు సంతానము లేదు. పడమటి దేశపు బంగి సింగిరావు కూతురు అంతుబాయితో సోమోజి రావు వివాహ మయ్యెను. వీరి కుమారుడు తులేరావు. తులేరావు జన్మించిన ఆరు నెలలకు పెద్ద కాటకము సంభవించెను. భజేరావు నారాయణరావులు చనిపోయిరి. సోమోజిరావు తన తమ్ములతో విచారించి తమ నాదుకో వలసినదిగా పిన తండ్రులగు సిద్ధోజీరావు ఖండేరావు గారలకు బడేగాఁవ్ కు వార్తలంపిరి. వార్తాహరుడు, మోదుగాండ్ల కనుమ, కండెరాయుడు కొండ, ఉప్పునీరు వాగులు దాటి బడేగాం చేరుకొని సిద్ధోజికి వార్త నందించెను. ప్రాత పగలు తీర్చుకొనుట కిదే సమయమని సిద్ధోజి రావు ఆరువేల సైన్యముతో కరిజెకల్లు మీదికి దాడి వెడలి కాటకముతో బాధ పడెడు వారిని కొల్ల గొట్టిన ధనము 'ముంగరలు ముక్కు పోగులును, మూడుబండ్ల బరువు పెట్టి'రట. ఈ అతిశయోక్తి జానపదులకు ప్రియమెనది. బొబ్బిలి యుద్ధమున చనిపోయిన స్త్రీల నల్లపూసలు కొన్ని పుట్లు ప్రోగైనట్లుగా వర్ణింప బడినవి. ఇటులే తెలంగాణ మందుజరిగిన ఘోరములప్పుడు రజాకార్ నాయకుడు ఖాశిం రజ్వీ హైందవ స్త్రీలను దోచి వారి భర్తలను చంపి తెచ్చిన పుస్తెలు, మంగళ సూత్రములు-రెండు బస్తాలైనవని పల్లె పాటలందు కలదు. ఈ చిన్న యాభరణముల ద్వారమున

సంఘటన మందలి ఔద్ధత్యము కాన నగును. ఇటుల దోచికొని వారు బడేగాం తిరిగి పోయిరి. సోమోజిరావు అన్నదమ్ములు దిక్కులేని వారై 'గొల్లపల్లె' త్రోవ పట్టిరి. అచ్చట వారిని గొల్లలు కొన్ని దినములు పోషించిరి. ఫిరోజి రావు తన ఐదు కుక్కలతో ప్రాంతములందు వేటకు పోయెను. అచ్చట 'కలబాయి' (పాడుబాయి) అనుచోట నొక కుందేలు కుక్కలతో యుద్ధము జేసెను. 'పగవాడి గాలి మళ్లితే, పడవేసి గొంతులు కొరికే' కుక్కలు. 'అయిదు కుక్కలు వక తట్టురా, అప్పుడు కుందేలొక తట్టురా, విడబడి యుద్ధము చేసెనూ, కలబడి కార్యంబు చేసెను' విజయము కుందేలునకు లభించెను. ఇది స్థల మాహాత్మ్యమని మహారాష్ట్రులు నిశ్చయించి అచ్చట క్రొత్తగా కోట నిర్మింప దలచిరి. (కుందేలు కుక్కలతో పోరాడు నట్టి వృత్తాంతము కూడ పెక్కు గీతములందు వచ్చినది. సోమనాద్రి కథలో నిట్టి వృత్తాంతమున్నది. విజయనగర నిర్మాణమున నున్న కథ సుప్రసిద్ధము) వారు కొల్లపోయిన కరిబెకల్లు కోటలో ఎల్లమ్మ దేవాలయములో ఏడు కోట్ల ధనముండెను. ఓరుగంటి ఎల్లమ్మకు మ్రొక్కగా వారికి ధనమిచ్చెను.

'అప్పుడు చెన్నపట్నము జాబులు వేసిరీ
బేలుదారులకు జాబులు వేసిరీ (ఉప్పరులు)
అప్పుడు బొంబాయికి జాబులు వేసిరీ
బొంబాయి వడ్డెవాండ్లు ఇరువై వేలకు వచ్చిరీ' నూతన పట్టణము

నిర్మించి ప్రజల కుచితముగా నన్ని సౌకర్యములు కలిగించిరి. బందరు నుండి ఆరువేల దండుతో బోగముసుందరి వచ్చి దిగెను. పగలు చూచిన మల్లె పూచి నట్లు రేయి చూచిన రేల పూచినట్లు పట్టణముండెను. వారు బలవంతులైరి. తరువాత పినతండ్రుల నిర్జించి తమ భూములు తీసికొనవలయునని యాలో చించిరి. వీరి తలంపులు అచ్చట బడేగాంలో సిద్ధోజి యెక్కుడు గుఱ్ఱమునకు తెలిసెను. సైసువాడగు యాదారి యెల్లుగా డశ్వహృదయ మెరిగినవాడు. సిద్ధోజి ప్రభృతులు 'మా అన్నకొడుకులు పగలున్నారా, మా దాదా బిడ్డలు పగలున్నారా' యని గుఱ్ఱము నడుగ 'అప్పుడు అశ్వంబు పటపట పండ్లు గొరికెను'. అంత వారు చెంబెగాడు, మంబెగాడు, గిరదాల గిరమోజిగాడు, మంత్రాల మహిమగాడిని, వాని యన్న యసరాబు దొంగను పిలిపించి అన్న కొడుకుల తలలు దెమ్మని పంపిరి. వారు కృషికులవలె మోసపు వేషములతో కోట జొచ్చిరి. ఆ నాటి రాత్రి సోమోజిరావు దుస్వప్నము గనెను. అతడు

కోటబయటికి వచ్చి దుశ్శకునములు గాంచెను. అంతలో ఐదుగురు దొంగ లాతనిపై బడిరి. వారితో పోరాడి సోమోజి కోటలో దుమికెను. కాని తలపాగ బయట పడిపోయెను.

'నాకు ప్రాణము పోయినా మేలు - నాకు పాగ పోయినది హాని'

యని తలంచి మరల బయటికి వచ్చెను. దొంగలు మంత్ర మహిమచే నాతని బట్టి గొంతు కోసి మొండెము విడిచి శిరము గొని దాటి పోయిరి. ౧౨ ఆమడలు నడచి ఉప్పునీటి వాగు కడ పొదరింటిలో నిద్రించిరి. చనిపోయిన సోమోజి చిలుకయై భార్య కలలో వచ్చి జరిగిన సంగతులు తెలిపెను. కోటలో వారందరు లేచి జరిగిన యన్యాయమును గుర్తించి దొంగలను పట్టుకొనుటకై కుక్కలను విడచిరి. ఇచ్చట కుక్కల తెలివి తేటలు, పసి కట్టుటలో వాని చాకచక్యము వర్ణింప బడినది. కుక్కలు దొంగల జాడలు పట్టి వారిపైబడి కొరికి చంపెను. ఫిరోజి వచ్చి అన్నగారి శిరము కొనిపోయి దహన కృత్యములు గావించి తాను కరిణెకల్లును పాలించెను.

చరిత్ర సరిగా తెలియనివి ఒకదాని చరిత్ర మింకొక కథలో దూరి పోయినట్టివి జానపద గేయములు పెక్కులున్నవి. *'సారంగధర చరిత్రము'* కూడ అస్పష్ట చారిత్రక గేయమనుకొనవచ్చును. రాజ రాజ నరేంద్రుడు చారిత్రక పురుషుడే కాని సారంగధరుడాతని కుమారుడనుట, రత్నాంగి చిత్రాంగి భార్యల వృత్తాంతములు రాజమహేంద్రవరమును పాలించిన రాజునకు సంబంధించినవి కావని పండితుల యభిప్రాయము. మాళవదేశపు రాజు కథ నామసామ్యముచే రాజనరేంద్రున కంటుకొన్నదని కొందరును, కంపిలి యువరాజు గాథయే సారంగధరుని గాథయనియు కొందరును నభిప్రాయపడిరి. కనుక దీనిని అస్పష్ట చారిత్రమునుండికూడ వేరుచేసి ఇంకొకచోట పరామర్శింప నిశ్చయించితిని.

ఇక నేను సేకరించిన పాటలందొక యస్పష్ట చారిత్రక గేయము నిట నుదాహరించెదను. తెలంగాణమందు *'బల్గూరి కొండ్రాయుని కథ'* బహుళ ప్రచారముగాంచిన గేయము. చెరువు నీటిమూలముగా రెడ్డి వీరులొకవైపు వెలమ వీరులొకవైపు తలపడి సమరమొనర్చినదీ గాథ. ఆ కాలమును గూర్చిగాని ఆ వీరుల వంశము గూర్చికాని పస్తుతము స్పష్టముగా తెలియకున్నది. శారదకాండ్రు ఈ పాటను బాడి పొట్టవోసికొందురు. ఈ పాటను నే నిరువురు

శారదకాండ్రనుండి వేర్వేరుచోటుల సేకరించితిని. రెండింటిలో కొంత భేదమున్నది. ఇది దీర్ఘ గేయము. ఒక గేయము ఓరుగల్లు మండలమున లింగంపల్లి గ్రామమున (౪. ౪. ౧౯౫౪.) సేకరించితిని. చెప్పిన వారు వెంకట్రావుపల్లి గ్రామ వాస్తవ్యులగు శారదకాండ్రు. రెండవది ౧౬. ౩.౧౯౫౪ నాటి రాత్రి హైదరాబాదు నగరములోకప్పె రామయ్య అతని భార్య ఎల్లమ్మ(శారదకాండ్రు)చెప్పుచుండగా వ్రాసికొంటిని. ఈ రెండవదానిలో కొన్ని క్రొత్త కల్పనములతోపాటు కథ కూడ పెద్దగానున్నది. అనగా మొదటి కథలో లేని బల్లూరి కొండ్రాయుని తండ్రి రఘుపతిరావుగారి 'పుట్టు పూర్వములు' వారితాతతండ్రులను గూర్చిన కథా భాగము కూడ కలవు. మొదటి కథ రఘుపతి రావుగారితో నారంభమై కొండ్రాయుని మరణముతో సమాప్తమగు చిన్నకథ. రెండవదానియందలి యతిశయోక్తు లిందులోలేవు. అనవసరమగు కథా భాగము లనువిడిచి క్లుప్తముగా కథను పేర్కొందును. వంతపాట ఇట్లున్నది.—

'రాయుడా కొండ్రాయుడా
భళ్ళా రా మనరాయుడా (భళిరా మొనరాయుడా కాబోలు)
మధ్య మధ్యన రామ రా మో రా మో రా మో
రామా రఘురా మో' యందురు కూడ.

'మానువాల' జమీందారు రఘుపతిరావు అతని భార్య దమ్మమ్మ (దమ్మక్క-జమ్మమ్మ - జమ్మక్క - జాంబమ్మయనికూడకలదు). వారికి 'ముందర ముత్యాల రాసులు, వెనుకవెండిరాసులు, ప్రక్కన పైడిరాసులు' మున్నగు సకల సంపదలుండెను కాని సంతానము మాత్రము లేకయ్యెను. ఈతనికి హైదరాబాదు నవాబు (నాసిరుద్దౌలా - తానీషా - ఈ రెండు పేర్లును కలవు) అరుపై పుట్ల తుకుం (విత్తనాలు) పండునంతటి భూమి నిచ్చెను. ఈతని కోటకున్న నాల్గు బురుజులు 'భీమ బురుజు, రామ బురుజు, రక్త బురుజు, రణరంగ బురుజు'లు. గోలకొండ నవాబుగారి యేనుగు మదమెక్కి బీభత్సము చేయుచుండ నీ రఘుపతిరాయుడు దాని మదమణచి నవాబు మన్నన పొందెను. ఇంకొక గేయములో పశముగాని గుఱ్ఱము నెక్కి స్వారియొనర్చి నట్లున్నది. సంతానము లేమి భార్యా భర్త లిరువురును ప్రయాణమై తూర్పు దేశమున కోనా పురమను గ్రామమునకు పోయిరి. అచ్చట సిరిగిరి పోశన్న (పోచన్న) యను ఎఱ్ఱగొల్ల యుండెను. (కాటమరాజు కథలో అయితమరాజు బిడ్డ బహుభాషా కోవిదురాలు సిరిగిరి కలదు. ఆమె పేరు ఇంటిపేరుగా గలవాడీ

పోచన్న) ఈతడు కడు దరిద్రుడు. కుచేల సంతానము మాత్ర ముండెను. రఘుపతిరాయ డాతనితో నీ 'యంబటి కుండ కాళపడితి' నని పుత్ర భిక్ష మడిగెను. పోచయ్య పుత్రు లేవురిలో చిన్నవాడు మల్లయ్య. వెలమ రఘుపతి రావు తనకు దగిన కుమారు నెంచుకొనుటకై వారి ముందు పంచభక్ష్య పర మాన్నములు, పట్టు వస్త్రములు, కత్తులుంచెను. చిన్నవాడు మల్లయ్య ఛురిక నందుకొనెను. రఘుపతిరాయు డాతని దత్తు గొనెను. (ఇట్టి పరీక్ష బొబ్బిలి పదములో నున్నట్లిదివరకే చెప్పియుంటిని. జానపదులు బాలుర వీర్యమును పరీక్షించుట కిట్టి సాధనములు నిర్ణయించుకొనిరి) మల్లన్నను దత్తు దీసికొన్న ముహూర్త బలమున రఘుపతిరావుకు నలుగురు కుమారులు గలిగిరి. వారు ౧. ఎల్లారావు, ౨. మల్లారావు, ౩నరసారావు, ౪. కొండ్రాయులు. కొండ్రాయుడు జన్మించినపుడు

'కొంగల్ కోలాట మేసెను - నక్కలు నాటకం దొక్కెను
కోతులు సిగాలూగెను - కొజ్జమట్టలు గుద్దులాడెను
చేపలు చల్లాట మాడెను.'

(ఈ వర్ణన మింకొక గేయములో మానువాల పెద్దచెరువు ఎండిపోయినప్పటి వర్ణనమున కలదు) తనకుమారులు పెరిగి పెద్దవారైన పిమ్మట రఘుపతిరాయుడు దత్తు తెచ్చుకొన్న కుమారుడు గొల్ల మల్లన్నకు మిర్యాల గూడెం తాలూక - నల్లగొండ జిల్లా - లో, కోనాపురమందలి భూములిచ్చి (౩౫ గ్రామము లిచ్చి) వసతులు గల్పించెను. మల్లన్న అతి పరాక్రమశాలియై తన గ్రామములు పాలించుచుండెను.

ఇట్లుండగా మానువాలలో (నీటి) కాటకము వచ్చెను. ఆ యూరి చెరు వెండిపోయెను. చేనులు 'కుండ కింది గడ్డివోలె మాడిపోయినవి.' రఘుపతి రావు సమర్థుడగు మల్లయ్యను పిలిపించి మీద పండ్రెండామడ దూరముననున్న పొలాస (పోలారము, పోలవరము అని ఇంకొక గేయమున కలదు) చెరువు నుండి నీరుతెచ్చి మానువాల చెరువు నింపవలయునని ఆలోచించెను. మల్లయ్యనే యచటి రెడ్డిదొరల నడిగి నీరుతెమ్మని పంపించెను. మల్లయ్య పరివారముతో వెడలి పోలారము చెరువుకు గండి పెట్టుచుండగా నీరటి కాండ్రడ్డగించి యుద్ధమునకు దిగిరి. వారు 'కారు దున్నపోతులు కలబడ్డట్లు,

మదపు ఏనుగులు మరలబడ్డట్లు' పోరాడిరి. అప్పుడు 'నిమ్మకాయంత రాయి నిల్వుకెగరబట్టె, పోకంతరాయి పొడి పొడి కాబట్టె'ను. మల్లయ్య బల్గూరి వంశమునకు దొంగదెబ్బ పనికిరావని బొడ్డులో గుండుతీసి కాలి వ్రేళ్ళతో పట్టి 'తొమ్మిది లఘువులమీద విసిరికొట్టి' నీరటికాండ్రను చంపి తలపండ్లను దింపి ఒంటి జన్నిదుకు కట్టి చెరువుకు గండిపెట్టెను. ఇరుపక్షముల చచ్చిన పీనుగులు నీటితోపాటు ప్రవహించి మానువాల చెరువులో చేరెను. పోలాస దొరలకు కోపమువచ్చెను. ఈ విషయమెరిగిన రఘుపతిరావుగారికి మల్లన్నపై క్రోధము కలిగెను.

'ఇల్లటపుటల్లుడు ఇంటికి చేటు - పేడిమూతివాడు పెండ్లానికి చేటు
ఈసుకండ్లవాడు దోమలకు చేటు - పెంపుడుకొడుకు ఇంటికి చేటు'

అని దూషించి చెంపలుగొట్టి కోనాపురము పంపెను. (ఇంకొక గేయమున పోలారము దొరలకు నష్టము కలిగినదని తెలిసిన వెంటనే రఘుపతిరావు వారికి-జ్యోతి కృష్ణారెడ్డి, రామిరెడ్డి, రంగారెడ్డి సోదరులకు దండుగ కట్టుటకై సగము దూరము పోవునప్పటికి మల్లన్న ఎదురై తండ్రిని మరలించుకొని వచ్చి ఆపద వచ్చిన నేను వారి నెదుర్కొనగలనని చెప్పి వెడలిపోయినట్లున్నది) పోలాస దొరలు కొంత సైన్యమిచ్చి ఆరవెల్లి కటారిజిముకడను యోధుని (మాలవాని) రఘుపతిరావు మీదికి పంపించిరి. రఘుపతిరావుగారి మంత్రి, పంతులుగారి మోసమువలన రఘుపతిరావు శత్రువుల చేజిక్కెను. వారాతని తల నరికిరి. ఆతడు తల పోయినను మొండెము తోడనే శత్రువులను మూడు లక్షల మందిని చంపెనట. చిన్న పిల్లవాడగు బల్గూరి కొండల్రాయుని ఒడిలో పెట్టుకొని దమ్మక్క రక్తగ్రుడ్ల కృష్ణారెడ్డిని ఎంత బ్రతిమాలినను ఆతడు వినలేదు. రెడ్లు ఆ పట్టణము దోచుకొని తిరిగి పోవుచుండగా దమ్మవ్వ మల్లయ్యకు వార్త నంపెను. ఆతడు చవుడూరు, లంకాలపల్లి, నవాబుపేట, బింకనోలు (ఇది బిక్కనోలు కావచ్చు), వడ్లకొండ మీదుగా పోలాస కడ్డముగా తిరిగి శత్రువులపై బడెను. ఆతని సేనాని గోసంగి లింగడు తన '*కిరిమెల గుదువ*'తో చేసిన యుద్ధ మద్భుతము. పోలాస దొరలు పారిపోయిరి. మల్లయ్య, తండ్రి కళేబరమునకు దహన సంస్కారములుచేసి తిరిగిపోయెను. దమ్మవ్వ బ్రతుకుటకై కొండల్రావు నెత్తుకొని దేశ దేశములు తిరిగి దొమ్మకొండకు

(దోమకొండకాదుగదా?) పోయెను. అచటిపాలకుడొక తురకనవాబు(జల్దర్ ఖాన్ అనిపేరు). అతని పరివారముతో కొండల్రాయుడు ౧౩ ఏండ్ల బాలుడు పోరాడి నవాబును మెప్పించెను. అచ్చట కొన్నాళ్లుండి వారు మానువాల చేరుకొనిరి. మానువాలలో కొండల్రాయుడు క్రమ క్రమముగా పెరిగి యోధుడై తండ్రి పగ సాధింప నెంచెను.

'తలలు కుచ్చెలు గడుదునూ-దొబ్బలు దోరణాలు గడుదునూ
రోకండ్ల గట్టుమీద రోయక యుద్ధంచేస్తా-లింగంపల్లి గట్లమీద నిలబడి కానెలుబోస్తా
కలివిరోని గుండంల కత్తులు కడిగి వస్తా' నని సిద్ధమయ్యెను. తల్లి వలదని బ్రతిమాలెను. కాని కొండల్రాయుడు తన పరాక్రమమును మును ముందు ప్రజలు 'విసరే రాళ్లమీద, దంచే రోకళ్లమీద, చెరిగే చేటలమీద, యాలలుగా పాడుతా' రనెను. తల్లి దమ్మమ్మ తనకొడుకు యుద్ధమున గెల్చునో లేదో యని మొదట తానే యుద్ధమొనర్చి మూడుమారు లాతని నోడించి ధైర్యమును పురికొల్పెను. అప్పుడా వీరుని 'వీపున ముల్లు బొడిచెను'. మల్లయ్య తన సైన్యముతో సహాయమునకు వచ్చెను. (కొండల్రాయుడు సైన్యమునకు కావలసిన ధనమునకై తల్లిని కాల్చి బాధించినట్లు కలదు. సర్వాయిపాపని కథలో నున్న సంఘటనమే యిందును కలదు. కాబట్టి యిది రెండింటను అభూత కల్పనగా భావింపవచ్చును. ధన ప్రసక్తి వచ్చిన చోట్ల నిట్లుండును కాబోలు) సైన్యముతో నెత్తిపోయిన రెడ్లు లభింపరని కొండల్రాయుడు, మల్లయ్య, కొందరు యోధులతో భాగవతుల వేషము ధరించి పొలాస చేరుకొని యచట 'సుంకరి కొండయ్య' ఆట నాడిరి. భాగవతమును చూడ వచ్చిన పొలాస దొరలను - కృష్ణారెడ్డి ప్రభృతులను - తమ్ము మోసగించిన పంతులను చిత్రవధచేసి బయటపడిరి. ఇది విని గోలకొండ నవాబు, కొండల్రాయుని మీదికి దండు బంపెను. కొండల్రాయుడా సైన్యముల హత మార్చెను. పారిపోవు సైన్యములపై కొండయ్య ఒక యెత్తైన 'సూది మాను గుండు' నుండి దుముక నాతని కొక కొయ్య గ్రుచ్చుకొని వ్రణమై దానితో నాతడు మరణించెను. ఇంకొక గేయములో నాతడు శత్రువుల సంహరించి తానే బాలచంద్రు నట్లలుగులపై నొరిగెనని వర్ణింపబడినది. ఇప్పటికి కొండయ్య వయసు ౨౪ ఏండ్లు. బాలచంద్రుని దలపించు పరాక్రమ శాలి బల్గూరి

కొండ్రాయుడు. కొండ్రాయుని మరణానంతరము మల్లయ్య మానువాల ప్రాంతముల కధికారి యయ్యెను.

పేర్లను బట్టియో స్థలములను బట్టియో పరిశోధన మొనర్చిన గాని కొండ్రాయుని సిసలైన చరిత్రము బయట పడదు. ఆనాడు సత్యాసత్యములు నిజా నిజములు తెలియును. అప్పుడీ గేయమునకు చారిత్రక ప్రసిద్ధి కలుగును. పోలాస యనునది కరీంనగర మండలమునకు ప్రాత పేరుగా తెలంగాణా శాసనములందు కాన నగును.౧ కనుక నిది కరీంనగర మండలమునకు సంబంధించిన యస్పష్ట చారిత్రక గేయముగా భావింపవలెను.

జానపదుల దృష్టిలో శౌర్యము వీరమనగా నెట్టివో తెలిసికొనుటకు చారిత్రక వీర గేయములు సహకరించును. పల్నాటివీరుల కథలు, సదాశివరెడ్డి కథ, ధర్మ పక్షము యొక్క ధైర్య శౌర్యాదులను వర్ణించినట్టిగాథలు. పల్నాటి వీరుల కథల కన్నను సదాశివరెడ్డి కథ ఉదాత్త ధర్మ కీర్తనము సేయునట్టిది. నిజమైన వీర గాథ యిది యొక్కటే. పల్నాటి కథ, ఆరె మరాటీల కథ దాయాదుల పోరాటములు. శౌర్యమే ప్రధానముగా వానియందాకర్షణముగల గుణము. కాటమరాజు కథ బొబ్బిలికథ ధర్మముకన్న పగ తీర్చుకొనుట నెక్కువగా కీర్తించునట్టివి. ఏదో సాకున ప్రాతపగల తీర్చికొననెంచిన కాటమరాజు, రంగారావు ఒకేస్థాయి గల వీరులు. సంఘ మరణములు, సహగమనములు (కాటమరాజు కథలో అగు మంచి వంటివారు సహగమనము చేసిరి) మాత్రము జానపదుల జాలిగుండె గరగించినవి. బొబ్బిలివెంగళ్రాయుడు బాలచంద్రుడు వంటివీరుల యనాలోచితము మరియు నంధ శౌర్యము జానపదుల మెప్పునకు వెలికాలేదు. ఇక బంగారు తిమ్మరాజు దేశింగురాజుల యుద్ధ మరణములును, వారి పక్షమున నున్న న్యాయమును వారిని శాశ్వతముగా వీరుల నొనర్చినవి. కుమార రాముడు, సోమోజి, చిన్నపరెడ్డివంటివా రధర్మ యుద్ధములో పరాజితులై పట్టుపడిరి. భారతీయ రణ నీతిని పాలింపక నల్లసిద్ధిరాజు తన సైన్యమునంతటిని పురికొల్పియున్నచో తొలినాడే కాటమరాజోడి యుండును. ఒక వీరునితో నొక్కవీరుడే తలపడవలయు ననునది భారతము నాటినుండి బొబ్బిలినాటి వరకున్న మన యుద్ధనీతి. మ్లేచ్ఛుల తోడను, తురకలతోడను, పాశ్చాత్యులతోడను చేసిన యుద్ధములందు భారత వీరులెందరో ఇట్టి యుద్ధ సమయముననే బలియైరి. అట్టి వారందరును జాన

౧. తెలంగాణా శాసనములు. పుట ౬.

పదులకు వీరులే. విశేషించి మోసమునకు పట్టుపడిన బందిపోటుదొంగ చిన్నపరెడ్డి వంటివాడు కూడ జానపదులకు 'బంగారపు కడ్డి'యయ్యెను. ఇట్టి గుణములే జానపదులకు శౌర్య వీరములందు ప్రగాఢాభిమానమును గలిగించినవి. ఆ సంస్కారబలమున వారాయాపదముల తరతరములనుంచి పాడుకొనుచు వచ్చుచున్నారు. క్రొత్తగా జరిగెడు సంఘటనములందీ గుణలేశములు గన్పించినంతనే వానినిగూడ వీరపదములుగా బాడుకొనుచున్నారు. వీరారాధనము - వీరకీర్తనముతో పాటు - తెలుగుజాతి మనసుకెక్కినది కనుక నీ వీరగీత-చారిత్రక-ప్రకరణమింతగా పెంచవలసివచ్చినది. ఇంకను కొన్నిపదము లస్పృశ్యముగనే యుండిపోయినవి.

నవనాగరకులగు ఏ కొలదిమందికో మతముపై విశ్వాసము సడలినదిగాని అధిక సంఖ్యాకులకు మతమే కనువెలుగు. జన సామాన్యమున జీవితమునందు మతమున కున్న ప్రాధాన్యము మరొకదానికి లేదు. రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, నైతిక సమస్య లన్నియును మనదేశమున మతమునకు లోబడి తదనుగుణముగ రూపు దిద్దుకొనుచు వచ్చినవి. మతమునకున్న ప్రాముఖ్యమును చెప్పుటయేకాని దాని మంచి చెడుగులు విమర్శించుట ప్రకృతము మా పనికాదు. భారతదేశముననే పుట్టి గిట్టిన మతములెన్నియో కలవు. ఇవి గాకను ఇతర దేశములనుండి చొచ్చుకొనివచ్చిన మతములు మరికొన్ని గలవు. మతమనునది భారతదేశమున ప్రాముఖ్యమందిన నాటినుండి నేటివరకును (మతవర్గము లెన్ని యున్నను, ఏయే కాలములం దే యే మతములు విజృంభించి, ఏయే మతములు సన్నగిల్లినను) దాని యవిచ్ఛిన్న స్వభావము మాత్రము స్పష్టముగా గాంచనగును. భారతమున నెన్ని మతము లెంతెంత స్థానమును సంపాదించుకొన్నవో వాని ప్రభావము తెలుగు దేశమునకూడ ఇంచు మించుగా నంతియ. తెలుగు దేశమున వైదికములు నవైదికములగు మతము లెన్నియో పరిఢవిల్లినవి. ఒకప్పు డొకమతము విజృంభించిన మరొకప్పు డింకొక మతము విజృంభించినది. ఒక యవైదిక మతము పారిపోయిన, మరొక యవైదిక మతము పుట్టినప్పటి రూపమునే మార్చుకొని వైదికత్వము గలిగించు కొన్నది. ఆ యా మతములకు కాలానుగుణముగా రాజప్రాపకము ప్రజావ్యాప్తి మున్నగునవి కలిగినవి. ప్రజలందు మతభక్తి యున్నప్పు డట్టి దాని గురించిన వాఙ్మయ మనునదిగూడ నంతియ ప్రాధాన్యము వహించి యుండుననుట వేరే చెప్పనవసర ముండదుగదా. స్వమతమందలి దృఢ విశ్వాసమో పరమత ద్వేషమో పరాంకోటి నందినప్పుడు గాని లేక వాని

ప్రచారము గావించవలెనను ఉద్దేశము కలిగినప్పుడు గాని యా మతావేశము రసావేశముతో గలిసి వాగ్రూపము ధరించును. మతము పోయినప్పుడు దానితోబాటు దానికి సంబంధించిన వాఙ్మయము గూడ పోవుట పరిపాటి. ఒకప్పుడు జైన బౌద్ధము లాంధ్రదేశమున బహుళవ్యాప్తి గాంచినట్లు ఆ మతస్థులగు శిల్పులు గండరించిన శిల్పములే చెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఆ కాలమున నాంధ్రదేశమున తెలుగులో జైన బౌద్ధవాఙ్మయమెంత యుద్భ వించినదో యెవడెరుగును ? కాని ఆ వాఙ్మయ మిప్పుడు మచ్చునకైన కాన రాదు. సంస్కృతమున మాత్రము దిఙ్నాగాదుల నాటకములు ఏవో కొన్ని నిల్చినవి. శిష్ట సాహిత్యమున నప్పటి చిన్నెలు లభించుట లేనప్పుడు నిత్య పరివర్తన మందెడు జానపద వాఙ్మయమున నా జాడ లరయుట లాభములేని పని. నేలలో తలదాచుకొన్న శిలలు తప్ప తక్కిన విగ్రహము లా కాలము నాటివి కొంగ్రొత్త యవతారము లెత్తినట్లెన్నియో నిదర్శనములున్నవి. జైన విగ్రహములు బౌద్ధవిగ్రహములు శైవ వైష్ణవ విగ్రహములుగా (మతము మార్చుకొని) అవతారమెత్తిన గుళ్లు గోపురములు హన్మకొండ, వేములవాడ, కొలనుపాక, రామతీర్థము. పిఠాపురము, పట్టిసము, నందేశ్వరమువంటి చోటులం దిప్పటికిని కలవు. కనుక వాని గురించిన జానపద గేయములు మనకు లభింపవు. ఇప్పటికిని సజీవముగా అనగా ప్రజాబాహుళ్యమున వ్యాప్తియందున్న మతసంబంధములగు గేయములే మనకు లభించును. ఆ యా కాలములందు కొంచెము ఎచ్చు తచ్చు లైనను శైవ వైష్ణవములు రెండును తెలుగుదేశమున సమానముగనే వ్యాపించినవి. ఇప్పటికిని వాని బలాబలము లంతగానే యున్నవి. మొదట శైవమత గేయములను విచారించి తరువాత వైష్ణవమత గేయములను విచారింతము.

శైవమత సంబంధములు

శైవమత భేదములు, వాని ప్రభావము మనదేశమున వాని వ్యాప్తి మున్నగు విషయములు కీ. శే. డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితారాధ్య చరిత్రమునకు వ్రాసిన పీఠిక, కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు బసవ పురాణమునకు వ్రాసిన పీఠిక, శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారి రచనములు, కీ. శే. చిదిరెమఠం వీరభద్రశర్మగారి వ్యాసములు వివరించు చున్నవి. ప్రాంత దేశములకన్న (కర్ణాటకము) తెలుగు దేశమున

బసవేశ్వరుడు ప్రతిపాదించిన (అవైదిక) వీరశైవము కొంత తక్కువగనే యున్నదనవచ్చును. కారణము పండితారాధ్యుని వంటివారు 'భక్తిమీది వలపు బ్రాహ్మ్యంబుతో బొత్తు, పాయలేను నేను బసవలింగ' యనుటయే. పండితుడు వీరశైవమును వైదికమొనర్చిన ఘనుడు. అట్లయినను ఆ మత సహజమగు ఉద్రేకము, భక్తిసాతత్యము, శైవేతర నిరసనమువంటి లక్షణములు తప్పలేదు. 'ఆవగింజంత బూది మై సలదికొనిన, వెలది గుమ్మడి కాయంత వెట్టిపుట్టు'౧ నన్న మహాకవి వాక్యములు పరమసత్యములు. సామాన్య శైవుడగు (అద్వైత శైవము) శ్రీనాథ మహాకవియే యిట్లన్న వీరశైవులమాట వేరు చెప్పనక్కర లేదుకదా. అనాదిగా నున్న సాధారణశైవము వేదచోదితమే. 'వైదిక మంత్రోపస్థితుడైన రుద్రుడు వేదాంతమునందు శివరూప పరిణామమును బొందుచు శివోఽహం అను తత్వమును సువ్యక్తము చేయుచున్నాడు'౨ శైవాగమము లీతని పరబ్రహ్మమనెను. భారతదేశమంతటను వ్యాపించిన శైవములో రానురాను కొన్నిభేదము లేర్పడెను. జైన బౌద్ధాది యవైదిక మతములను ఖండించిన శంకరాచార్యులు శైవ వైష్ణవాది వైదిక మతములను స్వీకరించి యద్వైతమును ప్రచారమును చేసిరి. ఇట్లీ జ్ఞానమార్గమొకవైపు ప్రచారమగుచుండ నింతకన్న నధిక వేగముతో కుమారిలభట్టు ప్రతిపాదించిన కర్మ మార్గముగూడ ఆంధ్ర దేశమున ప్రచారమగుచుండెను. కాని కర్మజ్ఞాన మార్గములు రెండును కొలదిమందికే కొరుకబడిన కొయ్యలు. జనసామాన్యమున కీ విజ్ఞాన మందునట్టిది కాదు కనుక, రామానుజాది భక్తులు శంకరుని మాయావాదమును ఖండించి విశిష్టాద్వైత భక్తిమార్గమును చాటిరి. బసవేశ్వరాదు లిదే భక్తిమార్గమును శివరూపముగా చాటిరి. సూక్ష్మములకు దిగినచో కొంత భేద మారయవచ్చును గాని స్థూలదృష్టికి నీ శైవ వైష్ణవములు రెండును విశిష్టాద్వైతములే. కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు వీరశైవమును శివాద్వైత మనిరి. శైవములో పాశుపత, కాలముఖాది శాఖా భేదములున్నవి. పూర్వము వీనిలో నాంధ్రదేశమున ప్రబలిన శైవము పాశుపతము, 'ఈ మతము ప్రకారము బ్రహ్మాది పిపీలికా పర్యంతము సమస్త ప్రాణి కోటి పశువులు; సంసారబంధమే పాశము. ఈ సకల పశురాశికి పతియగు

౧ హరవిలాసము.

౨. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి. బసవపురాణ పీఠిక.

శివుడనగా పశుపతి తద్భక్తునకు పాశచ్ఛేదము గావించి ముక్తినొసగును.'౧ ఈ శైవము బసవేశ్వరుని కాలమునాటికి వీరశైవమయ్యెను. కర్మజ్ఞానమార్గ తిరస్కారము, భవ నిరసనము, జంగమ భక్తి, లింగ ధారణము, విభూతి రుద్రాక్ష ధారణము, పంచాక్షరీ మంత్రము, లింగపసాయిత శస్త్రధారణము, వర్ణలింగా వివక్షతాది ముఖ్య లక్షణములతో పాటు నీ మతప్రచారమున వీరో ద్రేకముతో దండనీతికూడ ప్రయోగార్హమగుటచే నిది వీరశైవమయ్యెను. ఈ వీరశైవమున నిది పుట్టిన కాలముననే రెండు భేదము లేర్పడెను. ఒకటి లింగాయతము. రెండవది యారాధ్యము. మొదటి శాఖకు బసవేశ్వరుడు రెండవశాఖకు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు ప్రవక్తలు. వేదాగమముల ప్రతిఘటించి జాతి తారతమ్యముల నిరాకరించి సంఘ సంస్కారణము చేసిన వాడు బసవేశ్వరుడు. వేదాగమముల ననుసరించి వర్ణాశ్రమ ధర్మముల పాటించిన వాడు పండితుడు. లింగాయతము కర్ణాటకమునందును ఆరాధ్య మాంధ్రదేశము నందును నధిక ప్రచారము బొందెను. కాని ఈ రెండును రెండుదేశములందు గూడ ప్రాకిపోయినవి. ఆంధ్రదేశమున బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్య లారాధ్యమును శూద్రులు లింగాయతమును నధికముగా పోషించిరి. బసవేశ్వరుడును పండితా రాధ్యుడును సమకాలీనులు. బసవేశ్వరుడు కర్ణాటకమున పండితారాధ్యు డాంధ్రదేశమున వీరశైవ మతప్రచారమును చేసిరి. బసవేశ్వరుని మహిమలు విన్న పండితుడు బసవని వీరశైవమున నంతియ ఉద్రేకము గలవాడయ్యెను బ్రాహ్మ్యంబుపై • వలపు వీడజాలనని చెప్పి పంపెనట. బసవేశ్వరుడు లింగైక్యమందిన కొలది దినములకే పండితుడు కూడ లింగైక్యమయ్యెను. పండితుడు తలపెట్టిన పని యావదాంధ్రముననే కాక కర్ణాటకమునగూడ కొన సాగించినది పాల్కురికి సోమనాథుడు. సోమనాథుడు మల్లికార్జున పండితా రాధ్యుని పాండిత్యము బసవేశ్వరుని భక్తి రెండును మూర్తీభవించిన వ్యక్తి. కనుకనే యాతడు పండితపామరులందరిని వీరశైవము వైపునకు లాగగలిగెను. వీరశైవు లితని భృంగి యవతారమందురు. పండితులకు సోమనాథ భాష్య రుద్రభాష్యములను, పామరులకు పండితారాధ్య చరిత్రము బసవ పురాణములను ప్రసాదించిన మహాపండితకవి భక్తుడు. పండితులను శ్రుతి స్మృతి పురాణాది ప్రమాణములతోడను, పామరులను వీరశైవ భక్త మాహాత్మ్యోపాఖ్యానముల

౧. వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయము. పుట ౧౭ శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి.

యర్థవాదలతోడను సంతృప్తిపరచి వీరశైవ మతవాఙ్మయమునకు వైదిక వాఙ్మయమంతటి ప్రామాణ్యమును గల్పించెను. మహా నిరంకుశుడై సంస్కృత సంప్రదాయానుగత రచనా విధానమును తృణీకరించి మత ప్రచారదృష్టి గలవాడై ఛందమున ఇతివృత్తమున రచనా విధానమున భిన్నమార్గ మవలంబించి ఆంధ్ర వాఙ్మయముపైన జాతీయతాముద్రను ప్రగాఢముగా వేసెను. దేశీయములగు ద్విపద రగడాది ఛందములకు గౌరవముగూర్చి యానాటి దేశీయ ఛందములను ప్రజా బాహుళ్యమున ప్రచారముననున్న పదముల ననేకము పేర్కొనియుండు టచే జానపద సాహిత్య విమర్శనమున పాల్కురికి సోమనాథునికి ప్రథమమున నమస్కరించి తరువాత కార్యమునకు గడంగవలయును. ద్విపదలగూర్చి సోమ నాథుడు చెప్పిన మాటలను, ఆనాటి గేయ ఫణితులను ప్రవేశికలో పేర్కొని యుంటిని. సోమనాథుని దయవలన నానాటి కొన్ని గేయముల పేర్లయినను మనకు దెలియవచ్చినవి. లేనిచో నా గేయములు మిగులకుండ పోయినటులే వాని పేర్లుకూడ రూపరియుండును. ఆనాటి శైవ కవులెంవరో యీ దేశిచ్ఛందములందు కవితలల్లిరి. పండితారాధ్య చరిత్రమున పేర్కొనబడిన 'ఆనందగీతంబు లర్థిపాడుచు శి,వానంద లీలల నలరి యాడుచును, శంకర గీతముల్ సరస బాడుచును' వీరశైవ భక్తులుండిరి. తుమ్మెద పదములు, ప్రభాత పదములు, వాలేశు పదములు. గొబ్బి పదములు మున్నగునవి యన్నియును శివపరముగా పాడుకొనుచుండిరి. వాని స్వరూపము నేడు మిగులకున్నను అట్టి పేరుతోనున్న గేయములు ప్రచారమందున్నవి. 'సంస్కార శూన్యమై, పండితానాదృతమై, ప్రాచీనకాలమునుండి దేశమున జీర్ణమైయున్న గేయ రచన మును, సర్వజనాదరపాత్రముచేసి, సారస్వత గౌరవము కూర్చి, అందు కావ్య రచనముజేసిన ప్రప్రథముడు పాల్కురికి సోమనాథుడు'.౧ శైవుల కాలమున జానపద వాఙ్మయమునకు జరిగిన దోహదమీ క్రింది వాక్యముల వలన దెలి యును. 'వైదిక సంప్రదాయములో స్త్రీలకునూ బ్రాహ్మణేతరులకునూ మంత్ర పూజార్హత లేకపోయినది. వీర శైవమత విజృంభణము భక్తినే పరమాధి కారముగా పేర్కొని అన్ని జాతులవారికీ, స్త్రీలకూ, పూజార్హతను కలిగించినది. సౌభాగ్యమూ సంతానమూ కోరి, స్త్రీలు వ్రతములు చేయుట వీరశైవ మత ప్రచారముతోనే మొదలు. మన స్త్రీల వ్రతాలలో నూటికి తొంభయి గౌరి వ్రతాలే. మత వ్యాపనమును జానుతెనుగు రచనలవల్ల సాగించిన వీర శైవులు

౧. వీర శైవాంధ్ర వాఙ్మయము. పుట ౪౧ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి

ఈ వ్రత కథలను కూడా జానుతెనుగు ద్విపదలల్లోనూ, నాటి పాటల వరుసలలోనూ రచించి ప్రచారము చేసినారు. ఈ వ్రత కథలవంటి ఇతర కథలను గూడ ద్విపదలూ సీసములూవలె సాగిపోయే వరుసలలో రచించడము ప్రారంభమై స్త్రీల పాటలనే దేశి సారస్వత శాఖకు కారణమైనది.' ౧ ఇంతియ కాక జంగములు వీరశైవ భక్తులు చెప్పెడు కథలుకూడ వారి పేరు తోడనే జంగం కథలని పిలువబడుచున్నవి. తొలుత నివి వీరశైవులగూర్చి వీరశైవులచే చెప్పబడిన కథలై యుండును. కాని తరువాత నా పద్ధతిలోనడచినవి గాని లేక జంగమువారిచే జెప్పబడు ఇతర కథలు గాని అదే పేరుతో జంగం కథలుగా పిలువబడుచున్నవి. ముఖ్యముగా చెప్పవలసిన దేమన వీర శైవము జానపద సాహిత్యమును - దేశి సాహిత్యమును ఇతోధికముగా నాలంబనము చేసికొని ప్రజాబాహుళ్యమున ప్రచారము గాంచినది. శివభక్తుల కథలనో శివపారమ్యమును చాటునట్టి కథలనో చేపట్టి వీరశైవ కవులు పద్య కావ్యములు గేయ కావ్యములు పెక్కులు రచించిరి. 'ఊరూర సిరియాళు చరిత, పాటలుగా గట్టి పాడెడువారు' సోమనాథుని కాలమునకే యుండెడివారు. నన్నిచోడుడు పేర్కొన్న శివాంక మాలికలు, జంగమ మల్లికార్జునుని పాడిన రోకటి పాటలు శైవగేయములే కదా. సోమనాథుడు తన బసవపురాణము పండితారాధ్య చరిత్రములందు ఎన్నియో శైవగాథల వివరించినాడు. అంత వరకు అక్కడ నొకటి ఇక్కడ నొకటి బయలుదేరిన శైవగాథలు సోమ నాథుని బసవపురాణము (స్వయంభూ ఆలయాది) దేవాలయ ప్రవేశము చేసిన తరువాత మరింత విస్తరించియుండును. క్రీడాభిరామము కాలపు జక్కులపురంధ్రి పాడిన కామవల్లి వలపు, బవనీల చక్రవర్తి పాడిన పరశురాముని కథ శైవములు కాకపోయినను నాటి శైవగాథలకు ప్రతిద్వంద్వులనుట కాక్షేపణము లేదు. క్రమముగా వీరానీకముంబాడు ద్విపద ప్రబంధములవంటి, శైవ ప్రబంధములును వెలసినవి. 'పాపహరణమయ్యె బసవపురాణంబు' అని వేమన్ననాటికి పారాయణకు బసవపురాణ మట్టివానిలో నాయకమణి. వీనిలో ఈనాటికినినిలిచి ప్రజలందు ప్రచారము గాంచినవానిని కొన్నింటినివిమర్శింతము.

దక్షుని యజ్ఞము: శివుడు తపోనిమగ్నుడై యుండగా నొకనాడు దక్షుడు యజ్ఞముచేయ సంకల్పించి, తొలుత, పెద్దకూతురగు సతీదేవిని, పెద్దయల్లుడగు

౧. దేశి సారస్వత విభూతి. శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి కిన్నెర. డిసెంబరు ౧౯౫౩.

శివుని ఆహ్వానించుటకై కైలాసగిరికి వచ్చెను. శివుని సన్నిధికేగి 'దండంబు దండంబు దండంబులని పలికి, దండంబు ఓ దేవ దండమని పలికె'ను. కాని 'దీక్షబట్టుక శివుడు వివరాము తెలియకా, విరసాముతో సుండె'ను. జరిగిన పరాభవమున కతి కుపితుడై దక్షుడు కూతురు చెంతకు పోయెను. సతీదేవి 'అల్లంతట దక్షుని రాక తా పొడగని, శీఘ్రాన గద్దెపై వేగమున తా లేచి, కాళ్లు గడ గడ వణక పాదార్చనము చేసి, వెలది తానిలుచుండెనూ'. దక్షుడు రూక్షేక్షణముల నిప్పులురల శివుని చూషించి 'పార్వతీ నీవు నా పాలింటనే లేవు. ఇంతి నీకు నాకు యింతె కడలాయెనని, అతివేగమున తర్లెనూ'. సతీదేవి తండ్రిని బ్రతిమాల జూచెను కాని దక్షుడు తిరిగి చూడకనే వెడలిపోయెను. 'అసురుల బిలిపించి అతిశీఘ్రముతోను, వనరెరిగి యజ్ఞశాలలు గట్టింతమని, ఆట కూటమ్ములూ నాటకపు శాలలు, చిలుకలు గోడలా చిత్తరువులేయించి, భమిడి స్తంభాలతో పందిళ్లు వేయించి, అగ్నిహోత్రునికరుగు అయిదు గుండంబులు' మొదలుగాగల సమస్త నిర్మాణములు గావించెను. కాని యాతడు 'అపశకునముతో గట్టె ఆ యజ్ఞశాల.' దక్షుడు కొంత శాంతచిత్తుడైన తరువాత నాతని సతి భర్తను సమీపించి 'అలనాడు కైలాసగిరికి వేంచేస్తిరీ, ఈశ్వరులాదేవి యేమనెనొ చెప్పుడీ, పరమేశ్వరుతొ గాక పార్వతి రాననెన, అటుగాక కైలాసగిరి పర్వతమ్మీద, తను లోకధారుడై తపసు చేయుచుండెనా, భయమున భీతిని పలుకరించదాయెనా, *వెనుక రమ్మని పలికి వేగిరం వస్తిరా*, కైలాసగిరి మీద ఘనుడు పాలించుచు, *హరునికీ రాతీరదా*' యని ప్రశ్నించెను. దక్షుడు జరిగినది వినిపించెను. దక్షసతి కూడ కూతురుపై నలిగి కొంత దుఃఖించెను. కాని దక్షుడామెను మందలించి కూతురుపై మమత వీడుమని బోధించి 'ఆ యింతి మన పాలింట లేదని తలచి, పూజితమయిన సుతలిందరేయనుకొనీ, మనసు కుదురజేసుకో మలపరాయీ వలెను, చెర వదలియైనను చేడెవచ్చినగాని, ప్రియముజేసి మీరు పీట వెయ్యగవద్దు, వెలది రమ్మని మీరు కౌగలించగబోకు, ఎక్కడున్నా స్త్రీలు అక్కడేయుండు' డని యాజ్ఞాపించెను. సతీదేవి స్నేహితు లదివిని తమలో తాము దుఃఖించి యూరకుండిరి. యజ్ఞమునకు బంధువులు మునులు దేవతలు వచ్చుచుండిరి. కైలాసగిరిమీదుగా వచ్చెడు దేవతలనుజూచి 'ఎటనుండి వచ్చెదరు ఓ దేవతల్లార, ఎక్కడికి మీరు విజయము చేయుచున్నార'ని సతీదేవి యడిగి తన తండ్రి యజ్ఞము చేయు

చుండెనని తెలిసికొని దుఃఖించెను. దేవతలు గూడ నీ విపరీతమునుగాంచి భయపడిరి. సతీదేవి హృదయమాపుకొనలేక తానును సిద్ధమై శివు నను్జ్ఞ వేడెను. శివుడు పిలువని పేరంటమునకు వలదనెను. కాని సతీదేవి 'నాడు మా తండ్రొచ్చె నగధరా మీకడకు, దీక్షబట్టుక మీరు తపసులో నుండగా, నా సన్నిధికివచ్చి నాతి రమ్మనిపలికె, హరుడును నీవును అతివేగ రమ్మాని, అతని పురమున కేగెనూ' అని సవరించి చెప్పెను. కాని పరమశివుడు వినడయ్యెను. సతీదేవి దుఃఖించి బ్రతిమాలెను. వలదన్నను వినకపోయినచో నవమానము పొలగుదువనియు 'కూడికలు లేవికా కుందరదనా మనకు' ననియు శివు డూర కుండెను. సతీదేవి 'రాగి భూషణాలు రమ్యముగ ధరియించి, ముత్య వజ్రము తొడుగులు ముగుద తా దొడిగి, వజ్రాల వడ్యాణము వనిత తా ధరియించి, మొగడరేకులు జాజి మల్లిదండలు ముడిచి, వీభూతి చేర్చుక్క తిలక మమరగ దీర్చి' విఘ్నేశ్వరుని నందిపై నెక్కించి తాను పుష్పకమెక్కి కైలాసమునుండి దక్షపురికి బయలుదేరెను. ప్రయాణసమయమున నపశకునములైనను ఆమె గమనింపదయ్యెను. దక్షవాటిక చేరుకొని సతీదేవి 'నందీశ్వరుడ నేను పోయి వచ్చినదాక, మొరుగునా యుండుమని తోపున బంధించి' లోనికేగెను. 'గవిని కాపులవారు గడగడా వణకుచూ, నెలతకూ తెరవిచ్చి పాయనిలుచుండిరి'. సతీదేవి లోనికేగుచు నచటి వైభవముగాంచి 'ఇంత వైభోగము జూడక దేహ మేటికి, అనుచు తన మదిని సంతోషమును బొంది, వచ్చి దక్షుని యజ్ఞశాలముందర భమిడి, స్తంభమున తా నిలిచెనూ'. ఆమెను పలుకరించక సఖులు చంకనున్న గణనాథుని. తీసికొని పూజించిరి. దక్షకాంత మనుమనికి చెరకుగడలు, ఉండ్రాళ్లు తినుటకై ముందుంచెను. గణనాథుడు 'పార్వతీమీదనూ చింత యించుకలేక, భక్షించుచూ నుండెనూ'. సతీదేవి చెల్లెండ్రు తమతమ పుత్రుల నెత్తుకొని యటనుండి లేచిపోయిరి. సతీదేవి మాత్ర మేమనుకొన దయ్యెను. యజ్ఞము చేయుచున్న దక్షుడు సతీదేవిని క్రీగంట చూచి కోపావేశముతో 'ఎంత జెప్పినగాని యెరుగరాదే బుద్ధి, నాడె కడజేస్తినీ నాకునీవులేవని, నేటిదాకా నీవు నిజమౌట యెరిగితే, ఉన్నట్లు యెరిఙ్గితే ఉవిద యీశోభనం, తలపెట్టకేపోదు సరివారిలోపలా, అల్లుడూ కూతురూ రాకతీరా దని, అక్షంతలు 'గంధానఅర్చించి పిలిచితినః, శోభనానికిమీకు సొంపు బుట్టాదనీ, జోడీలుబెట్టించి తోడితెప్పిస్తినా, అతివయిందరిలోన హీనపడకానీవు, అధికురాలని వస్తివా' యని నిందించెను. ఇంతటితో నూరకొనక 'నీపతికి గలయట్టి

నీమమ్ములూలేవు, ప్రతిప్రతీ భూములూ చరియింపనేరము, ఈశాన్యమందునా తిరుగాడ నేరము, శ్మశానమందునా మట్టుజేర్చుకు మేము, మునివృత్తి తోడను తపసుచేయ నేరము, యెక్కి తిరుగను మాకు యెద్దు దున్నాలేదు, కప్పుకు తిరుగను మాకు కావి బొంతాలేదు, భద్రాసనమ్ముకే పులిచర్మమూ లేదు, హస్తమ్ము వూతకే అడవి యెముకా లేదు, అడవి మృగముల జంపి ఆ యెముకలూ దెచ్చి, పాతగట్టుక మేము శంఖూవ నేరమూ, పూటకూళ్లు గుడిచి బూటకము నేరమూ, *వచ్చినవారికి వంచనలుసేయకా, మీదు జూచుచు హర హరా యననేర,* మటువంటి పున్నమా చంద్రుణ్ణి నీవు బాసి, నెలత నీ హృదయాన ప్రాణమ్ములుండెనా, అధఃపాతాళాన అణగియుండగలేక. అధికురాల నని వస్తివా' యని దెప్పిపొడిచెను. సతీదేవి 'పోతరించకు దక్ష పొంగు కూడూగాదు, వ్యధపెట్టినన్నూ యే మనుభవించే'వని 'పతిమాటవినక నే భంగ పోయివస్తి, పతిమాట వినని స్త్రీ పాపిష్ఠురా'లని తన్ను తా నిందించుకొని 'భూమిలో దుష్ట దక్షుని పుత్రినగుకంటె, అడవిలో నొక మ్రానునయి యుండుటే మేలు, దక్షపుత్రీననే లోక నిందయు వేగ' బాపుకొందునని భావించి 'భస్మంబు చేయుమని పావకుని ప్రార్థించి' హృదయ మాపుకొనలేక తల్లిని సమీపించి 'పూదోట నీరులే పాదములు సోకినా, వెన్న కరగినరీతి తల్లిగర్భం బగును, కదలకున్నావేమి కరకు రాయివలెను, నీవేమి జేసేవు నాజన్మఫల మిదీ, అక్కచెల్లెళ్లు నాకడ్డు పడరారుగా' యని దుఃఖించి కోపమున దక్షుని శపించి 'యెన్ని జన్మంబులూ యెత్తిపుట్టినగాని,చావు పుట్టుకలేని సదాశివున కేను, భార్యను గావలెనని పావకుని ప్రార్థించి, మిట్టమధ్యాహ్నమున మహామునులు జూడగా, బొటనవ్రేలుతోను కట్టడయి వ్రాయగా. మధ్యాహ్నమున మహా మునులంత జూడగా, మండి తా మగ్గె సఖియా'. మునులు దేవతలదిచూచి కీడుశంకించి యజ్ఞమును విడిచి పోవనుండగా దక్షుడు వారిని వారించి 'కడతేర. యజ్ఞంబు గావింతుమని పలికి' కార్యమునకు గడంగెను. నందీశ్వరుడిచ్చట జరిగినదంతయు చూచి పోయి శివున కెరిగించెను. శివుడు ప్రళయమూర్తియై 'శీఘ్రాన లలాటముపై చెమటలూ దీసి, శీఘ్రాన చట్రాతిపై చినూకూలె చల్లె'ను. అంత వీరభద్రు డుదయించి. 'కాస్తునో పూస్తునో విష్ణులోకమంత, కొందును తిందునో సకల లోకములెల్ల, అంత వృత్తాంతమ్ము తనతో జెప్పుమనీ, తండ్రిపాదముల కొరిగెను.' శివుడు వీరభద్రునితో 'దక్షుడీపురికేగి పురము పాడుచేయు' మనెను. మహా ప్రసాద

మని వీరభద్రుడు 'ధవళ శంఖులు రెండు తళతళా మెరయగా, వీభూతి వెండికట్లు విరివైన తలజడలు, హా వీర హా వీర వీరరుద్రాయనుచు' దక్షుని పురము చేరు కొని ఒక్కొక్కరిని పట్టుకొని తన్నుచుండెను. దక్షుడీశ్వరుని దూలనాడగా, కనుగీటి నవ్విన భృగువును, నందీశ్వరుడు చూచి 'భృగుని కన్నులు రెండు కొమ్ములతొ పెకలించె' ను. దక్షుడు శివుని శపింపగా జూచి నవ్విన పూషుని చండీశ్వరుడు దంతములు విరుగదన్నెను. మునులను దేవతలను తలలు నరికి వీరభద్రుడు 'దక్షునీ తలద్రుంచి పావకునికీవేల్చి, అచ్చటా గూర్చున్న దక్ష సతినీజూచి, సోమయాజులు నేను సోమిదేవివి నీవు, అనుచు అగ్నిహోత్రునికి హోమములు పేల్తమని, హస్తమ్ములో యెముక ఆజ్యమ్ములో ముంచి, స్వాహాయ మని వేల్చెనూ'. పురమును యజ్ఞవాటికను బీభత్సము చేసెను. మునులు దేవతలు కొందరు పారిపోయి యచటి బీభత్సమును బ్రహ్మతో విన్నవించిరి. బ్రహ్మ దేవతలను దోడ్కొని అందరు కలిసి శివునికడకు వచ్చి 'వీరన్న చెయ్యులూ వింతలుగాచెప్పి, దక్ష ప్రజాపతిని బ్రతికించుమని వేడి, యజ్ఞమ్ము సాంగముగ గావించుమనిచెప్పి, పాదాలకే మ్రొక్కిరీ'. ఈశ్వరుడు దేవతలతో 'దుష్టులను శిక్షించ సుజనులను రక్షింప, అవతార మెత్తితిమి అవనిలోపల మేము, ఇంచుకా క్రోధము మనసునా లేదని' పదమని అందరునుకలిసి దక్షపురి చేరుకొనిరి. గొఱ్ఱెతలను దక్షుని మొండెమున కతికించి దక్షుని బ్రతికించి యజ్ఞము సాంతముచేయించి ఈశ్వరుడు బ్రహ్మ విష్ణువు తమతమ యజ్ఞభాగములు గొని తిరిగిపోయిరి. దగ్ధమైపోయిన సతీదేవి మేనకా హిమవంతుల గర్భమున పార్వతియై జన్మించెను. ఆమె 'శివ శివ యనకనూ పాలైన త్రాగదూ, హరహరా యనకనూ ఉగ్గైన త్రాగదూ, ఘణ ఘణ మనుచునూ ఘంటలే మ్రోయకా, కన్నులానే జూడదూ'. శివభక్తితో పెరిగి పెద్దదై తల్లిదండ్రులతో 'ఈశ్వరుని జూడకా యిక నిలువజాలనూ, వనములకు నే బోయి తపసు నొనరించుకొని, ఈశ్వరుని పెండ్లాడి ఇంటికీ వచ్చెద'నని యనుజ్ఞ వేడెను. పర్వతరాజు బిడ్డను గారవించి 'నీవు కోరినయట్టి వరునినే వెతికించి, పెండ్లి జేసెదనమ్మ చేడెరో నే నీకు, తపసుకూ బోవద్దు తరుణి నీ వెక్కడికి, నినుబాసియు మేము నిమిష మోర్వాలే'మని చెప్పినను పార్వతి తన పట్టువీడక వనములకేగి 'ఆకుమీ దాకుంచి పోకమీద పోకుంచి, వంటిసూదిమీద వనిత కాలూయుంచి' ఘోరమైన తపమొనరించెను. శివుడు జంగమరూపమున సాక్షాత్కరించి 'నీవు గోరిన వరుడు నినుగోరి తావచ్చు'నని పార్వతికి చెప్పి తిరిగి కైలాసమునకు వచ్చి

భృంగిని హిమవంతునికడకు వియ్యము గుదుర్పబంపెను. సంబంధము కుదిరి నంతనే శివుడింద్రాది సకల దేవతలతో తరలివచ్చి పార్వతి నుద్వాహమై, అత్తమామల సెలవంది 'నాతిని దీసుకొని నందిపై తానెక్కి కైలాసమూ వచ్చెనూ'.

'ఈ పాట యెవరైన పాడిన విన్ననూ,
ఇష్ట సంపదలిచ్చు ఈశ్వరులాదేవి, కైలాసం బిచ్చుసూ'. ఈ పాటను రచించిన కవి యెవరో తెలియదు. దీనిని ౧౯౦౫ లో కాకినాడ వాసులు మంగు రంగనాథరావుగారు ముద్రించిరి. 'చూస్తివా' 'తెస్తామని' 'యోచనం గలవాడు' 'ఉండుకొని' 'ఉచితార్థము' 'చెరుకుకోలలు' వంటి రాయలసీమ మాండలికములుండుటచే కవి యక్కడివాడై యుండునను కొందును.

గంగా వివాహము : శైవులకు పరమప్రియమైన కథలందు . గంగా వివాహమొకటి. శిష్టకవులు కూడ ఈ కథను చేపట్టిరి. కవి సార్వభౌముడగు కూచిమంచి తిమ్మకవి ఈ కథనే 'శివలీలా విలాస'మను పద్యకావ్యముగాను, చిత్తూరు గంగాధరుడు 'గంగా వివాహము-ద్విపద కావ్యము'గాను రచించిరి. పేర్లు తెలియని కవులు 'శివ పారిజాతము,' సాంబశివ విలాసము'లనియును, లింగమూర్తి కవి మరియు పెద కెంపరాయడను కవులు మరిరెండును, మొత్తము నాలుగు యక్షగానములు రచించినట్లు శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు తెలుపు చున్నారు.౧ ఈ కథనే జానపదులు పాడుకొనుట కనువుగా పసకాడ సన్యాసి యను కవి 'హరి హరీ నారాయణాది నారాయణా, కరుణించి మమ్మేలు కమల లోచనుడా' యను ఎత్తుగడతో సీసపద్యమందలి పెద్ద పాదమునకును, ద్విరద గతి రగడకును సమీపమునసుండు ఛందమున రచించెను. ఈ ఛందమున ననేకు లనేక గేయ కావ్యములు రచించియుండుటచే నిట్టివానికి 'హరిహరీ పదాల'ని శ్రీ వేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు నామకరణము చేసినారు.౨ ఈ వరుస యక్షగానములలో జంపెలనుపేరిట ప్రసిద్ధి గన్నట్టిదే. అయిదేసి అక్షర ముల ఆవృత్తాలు నాలుగు చొప్పున గలిగినవి రెండు పాదములకొక ఖండ మగును. రోకటిపాట, సువ్వాల, కోలాటపు (చతురశ్రగతి) పాటలు సుదీర్ఘ ములై కథనము నేర్చినటులే ఈ జంపెలు కూడ గత శతాబ్దముననే విశాఖ

౧. వీరశైవ వాఙ్మయము. పుటలు ౩౯౯-౪౦౦.

౨. కిన్నెర. సంక్రాంతి సంచిక. ౧౯౫౫.

మండలముననే దీర్ఘ కథనము నేర్చినట్లు కనబడుచున్నది. ఇవి 'పదము' లన్న పేరుతో ప్రచారములో నున్నవి. పదములను పేరు క్షేత్రయ్య పాటలకు కూడ నున్నది. వానినుండి వేరుచేయుటకు వీనిని పదకావ్యము లనవచ్చునేమో! జానపద సారస్వతములోని వీరగాధలు, తందాన పదములు, జంగం కథలు, స్త్రీల పాటలు, ఏలపాటలవంటి వేవియును పదకావ్యములన్న మాటవలన స్ఫురించవు. కనుక, వీనిని 'హరి హరీ పదము' అనుటకన్న పదకావ్యములనుట సమంజసము. పసకాడ సన్యాసి తాను,

జగతిలోపల నర స్తవము చేయక నేను, నీకంకితము సేతు నా కవిత్వంబు
సారంగధర చరిత శతకంత యుద్ధంబు, పరగ నీ కృతిజేసి పాటబాడితిని
కడుభక్తితో నిపుడు గంగా వివాహంబు, పదముగా గూర్చియు పాటబాడెద'నని

చెప్పుకొన్న ఆదర్శకవి. తన కథకాధారముగా,

'స్కాంద పురాణ గంగావివాహంబు, పుడమి నాయకకవి పూర్వముజెప్పె
'ఆకథా శృంగార మంత జేర్చితినేను, నిఖిల లోకాధార నీదయనుబట్టి'

యని చెప్పుకొనెను. ఈతడు విజయనగర సంస్థానమందలి మరువాడ పురవాసి. పూసపాటి విజయరామగజపతికి (౧౭౪౪-౧౭౬౭) సమకాలీనుడు. ఈపదము 'సరణిగా నళనామసంవత్స రాశ్వయుజ, బహుళ పంచమిసరికి పరిపూర్ణమయ్యె' నట. నళసంవత్సరము ౧౭౫౬, ౧౮౧౬, ౧౮౭౬ సంవత్సరములందు వచ్చినది. కవి విజయరామగజపతిని (౧౭౪౪-౧౭౬౭) పేర్కొనుటచే ఈనడుమ వచ్చిన ౧౭౫౬ నళసంవత్సరమున రచన జరిగినది. సన్యాసికవి ప్రసిద్ధ జానపదగేయకర్త. సరళమైన భాషలో, చక్కని నడకతో, అనేకములగు జానపదుల సామెతలతో, కథాచిత్రణము చేయగల సమర్థుడు. గ్రామీణులందు జరిగెడు సవతుల కయ్యములు చూచిన కవియగుటచే గంగా గౌరీ వివాదము నతి మనోహరముగా చిత్రింపగలిగినాడు. కథాప్రారంభ మిట్లు జరిగినది. ఒకనాడు పంచపాండవులు భీష్మునితో,

'తాత గాంగేయ మీతల్లి గంగాదేవి, లోకపావని సర్వలోకముల జనని
జీవకోటులకెల్ల జీవనంబై పరగు, కల్మషంబులులేని గంగా భవాని
కరివేల్పు పదములం దరయ బుట్టినకొమ్మ, కరివేల్పు నిల్లాలు కన్నట్టితల్లి
అఖిలపావనియైన అటువంటి తల్లికి, జాలరి కులమందు జన్మమెటుగలిగె'

నని కుతూహలముతో ప్రశ్నింప నాతడు పాండవులకీ కథ వినిపించెనట. బ్రహ్మకల్పాంతమున గంగ తన సరివారెవ్వరు లేరని యుప్పొంగి అంతటను

వ్యాపించి తుంపరలు చెదరగా దూకుచుండెను. ఆ తుంపరలు కైలాసమున నున్న శివునిపైనను పడెను. అంత నాతడు కుపితుడై,

'నీకుసరి కన్నియలు లోకమున లేరనుచు, పొంగి మిన్నకసెప్ప బుద్ధిహీనతను
విష్ణు పదములబుట్టి వెలసినానని నీవు, గర్వమొందుట తగదు గంగరో నీకు
నీచువాసనచేత నిలయమై యున్నట్టి, జాలరి కులమందు జన్మించబొమ్మా'

యని శపించెను. గంగ వేడుకొన శివుడు,

'నీచజన్మమంచు నీవు చింతింపకు, పడతి నిన్నును నేను పరిణయంబౌదు
పరిణయంబై నిన్ను శిరమందు దాల్చెద' నని యభయ మొసంగెను.

గంగ యటులే శివుని శాపప్రకారముగా భూలోకమున నేలాపురమున జన్మించెను. సన్యాసి కవి గంగ జన్మించినది ఏలాపురమని (ఏలూరు)తన యాంధ్రదేశాభిమానము చాటుకొనుటయే గాక కథకుగూడ నాంధ్రత్వము కలిగించెను.

'వసుమతీ స్థలికెల్ల వన్నెదెచ్చిన పురము, ఎల్లెడల వైభవము ఏలూరిపురము
పాడి పంటలు నిత్యభాగ్యములు కలిగి, ధన ధాన్యములు కలిగి దనరిన పురమని'యు

ఏలూరును ప్రబంధములందుండెడు పురవర్ణనములతో (చాతుర్వర్ణ్యములు, చతురంగ బలములు, వేశ్యలు) చిత్రించెను. ఏలూరున జాలరి కులమున శంకు దేవయ్య యను ఐశ్వర్యవంతుడగు భక్తుడుండెను. ఆతని భార్య చక్రమ్మ. ఆమె వర్ణనము ప్రబంధ మార్గమున నడచినది.

'చెలియ చక్కందనము చెప్ప శక్యముకాదు, పున్నమ చంద్రునిబోలు నెమ్మోము
తరుణి నేత్రంబులు తామర తుల్యములు, అంగన నెన్నుదురు అర్ధ చంద్రుండు
చెక్కిళ్ళు అద్దములు శ్రీకారములు చెవులు, చక్కని నాసికము సంపంగి మొగ్గ
గళము శంఖము వీపు *కదళికా పత్రంబు*, భామ పాలిండ్లు యా బంగారుగిండ్లు
నళినాక్షి నూగారు నల్లచీమలబారు, వళులు యలలకొప్పు కౌను గగనంబు
కాంత భుజములు లతల్ కటియు పుడమినిబోలు, జలములోపల సుడి జలజాక్షినాభి
అరటిబోదెలబోలి అతివ పెందొడలుండు, సఖియ పాదములు సరసీరుహములు'.

చక్రమ్మ శంకుదేవయ్యలకు సకల సంపదలుండియు సంతానము లేదయ్యెను. ఒకనాడు వారింటికొక మిండజంగము భిక్షకై వచ్చి,

'బిడ్డలేనియింట భిక్ష పట్టనంచు, మాటాడి జంగంబు మరలిపోయెనుగ'. చక్రమ్మ అందులకు నొచ్చుకొని సంతానములేనట్టి, 'కలిమేల బలమేల ఘన విలాసములేల, బ్రతుకేల సుఖమేల జీవనము లేల' నని దుఃఖించి జరిగిన సంగతి భర్త కెరిగించి 'ఈ భోగభాగ్యము లీ పదవి మనకేల, 'గర్భవాసపు

పంట కలదారి చూడు'మనెను. దంపతు లిరువురు నిశ్చయించుకొని సాగర సమీపమున నతిభక్తితో శివునిగూర్చి తపమొనర్చిరి. శివుడు ప్రత్యక్షమై 'పదునాల్గు లోకములు పావనము గావించు, పరమపావని గంగ బాలరూపమున' మీకు జన్మించునని వారిని వరమిచ్చి పంపించెను. వారు స్వగ్రామము చేరుకొనిరి. కొన్నాళ్ళకు చక్రమ్మ గర్భముధరించ శుభముహూర్తమున గంగ జన్మించెను. పుర జనులు,

> 'లాలి గంగాదేవి లాలి శ్రీహరి పుత్రి, లాలి యంబుజనేత్రి లాలి శుభగాత్రి
> పాపహారిణి లాలి పరమపావని లాలి, పద్మలోచన లాలి భద్రఖని లాలి'

యని పాటలు పాడిరి. బాల్య కౌమారములు గడచి విద్యాబుద్ధులెరింగి గంగ కన్యాత్వమందెను. ఆమె వర్ణనము మరల ప్రబంధముల రీతినే సాగినది. ఇంతియకాక,

> 'కొమ్మగాదది మంచి కుదురైన కెందమ్మి, తమ్మిగాదది మంచి ఘనమైనదండ
> దండగాదది మంచి తగుమేలు చెంగలువ, కలువగాదది మంచి ఘనమైన చిలుక
> చిలుకగాదది మంచి చిత్తజుని చేబంతి, బంతిగాదది మేల్మి బంగారుదండ
> దండగాదది మంచి దనరు కప్పురగంధి, గంధిగాదది హోయల్‌గల్గు పొన్నారి
> నారిగాదది మంచి తీరైన పూబోణి, బోణిగాదది మంచి పొలుపైనవాణి
> వాణిగాదది మంచి వాసించు పన్నీరు, నీరుగాదది మంచి నెనయంపుతీరు
> చిన్నారి పొన్నారి చెల్వుమీరు మిటారి, మెరుపైన వయ్యారి యున్నతాకారి'

యను ముక్తపద గ్రస్తాంత్య ప్రాసాది శబ్దాలంకారములు గూడ ప్రవేశించినవి. ఇట్లుండ నొకనాడు నారదుడా పట్టణమునకు వచ్చి యామె సౌందర్యము గాంచి 'ఈ బాల ఈ గోల ఈ పద్మగంధి, శివున కర్పితముగా చెన్నారు చున్న'దని ఎరుకత వేషముతో బోయి హరుడు భర్తయగునని గంగ కెరుకచెప్పి సెలవు తీసికొని, ఆ వేషము విడిచి యెప్పటి రూపమున కైలాసమున కేగెను. ఇచ్చట ఎరుకత వేష భాషలు, ఎరుకచెప్పెడు విధానము మున్నగునవి విపుల ముగా చక్కగా వర్ణింపబడినవి. నారదుడు శివుని దర్శించి గంగనుగూర్చి చెప్పి 'విరహతాపముచేత వేగుచున్నది కన్య, కన్యకామణిపైన కరుణింప వయ్య'యని వేడ్కొని తనదారిని బోయెను. శివుడు 'కలకంఠి పార్వతికిని తెలియకుండగను. కైలాసగిరినున్న ఘనులకెవ్వరికిని, తాను వెళ్లినజాడ కాన రాకుండ' ఏలూరు చేరుకొని జాలరి వారుండు వీధి తెలియక నీలాటిరేవు సమీపించి నీళ్ళకై వచ్చిన నెలతల జాలరి వీధుల జాడలడిగెను. వారు,

'పసుపుచెట్టున్నాది బ్రాహ్మణుల వీధి, సురసాలయున్నది శూద్రుల వీధి
విరజాజియున్నది వెలయ కోమటి వీధి, పువుదోటయున్నది శివభక్త వీధి
మందారమున్నది మహిమ పండార వీధి, కుసుమచెట్టున్నది గుజరాతు వీధి
పాలమ్రానున్నది శీలవంతుల వీధి, కలిపొన్నయున్నది కంసాలి వీధి
శింశుపంబున్నది చిట్టికర్ణపు వీధి, మొగిలిచెట్టున్నది వెంమల వీధి
కరవీరమున్నది కాపు ధనికుల వీధి, చామంతి యున్నది జంగాల వీధి
మారేడుఉన్నది మహాకర్నికుల వీధి, దేవదారున్నది దేవాంగ వీధి
పొన్నమ్రానున్నది భోగకాంతల వీధి, జాజరాయున్నది జట్టిన వీధి
నిత్యమల్లెలు గలవు నెరయ జడ్డి వీధి, బొండు మల్లున్నది పొండీల వీధి'

యని సుమారేబది వీధుల పేర్లుచెప్పి చివరకు 'చందనంబున్నది జాలారు వీధి' యని జాడ లెరిగించిరి. శివుడు జంగమవేషము ధరించి ఏలూరి పురవీధులు తిరిగి తిరిగి జాలరి వీధి కేగెను. అచ్చట,

'సొరమీనులకంపు సొరిదిమిన్నంటెను - పచ్చి చేపలకంపు పరిఢవించెనుగ
మురికి చేపలకంపు ఏకమై వెలసెను - పొలసు చేపలకంపు నిలుకడైయుండె
జుమ్మని ఈగలు సొంపుబుట్టె - నల్లచీమలబారు కొల్లలైయుండె'ను.

శివుడేమాత్రము రోతపడక శంకుదేవయ్య ఇంటిముందు చేరి భిక్షమడిగెను. గంగమ్మ భిక్షపెట్టి జంగమును పలుకరించెను. కాని యాతడు మరుమాటాడక నొక శివాలయమువైపు పోయెను. అంత గంగ యాతని ప్రవర్తనమున కాశ్చర్యపడి, 'జంగము కాడితడు సాక్షాత్తు శంభుండు, నను జూడవచ్చిన నాథుండు నిజము'ని భావించెను. గంగ విరహతాపమున అన్నపానములుడిగెను. చక్రమ్మ బిడ్డ స్థితిగాంచి 'ఆకుచాటు కాయ అమరియున్న విధాన, తల్లిచాటు విధాన దాగుండవచ్చు, తల్లిచాటున నెంత తప్పుచేసినగాని, యది పైకిపోవునా యమ్మ లోకమున' నని కారణమడిగెను. గంగ తల్లికి కలయూపెరిగించి 'పాడుగుడిలో చేరి పరమేశుడున్నాడు, అతని నన్ను గూర్చవమ్మ ఈక్షణమని' కోరెను. చక్రమ్మ ఆశ్చర్యపడి 'ముష్టి జంగము చూచి మోహపడ్డావేమొ, ఇదియేమి పాపమో యెరుగంగరాదు, మాయజంగమువాడు మరులుకొల్పె నిన్ను, మరులేలకొంటివే మాయజంగముకు, చెలియ మన జాలారి జాతి మహ చెడ్డది, వెలివెయ్యరా మనకు కులమంత గూడి, వెలివెయ్యడం కాక కులమంత కూడుకొని, తప్పు తెమ్మందురే తగకోటిధనము, కర్పూర్తి పడితేను కడుపు నిండగవలెను, కడుపునిండని వట్టికర్పూర్తియేల, నువ్వు కోపించినా నువ్వెన్ని

తిట్టినా, జాతి మాలినమాట సహింపదే'నాకని కూతురునకు హితబోధ యొనర్చెను. కాని గంగ తల్లితో నాతడు పట్టి జంగము కాడనియు పరమ శివుడనియు చెప్పెను ఐనను చక్రమ్మ,

'హరుని సంచారంబు అదియు నెట్లంటివో, వినిపించెదను నేను వినవె నా తల్లి
పెట్ట సొమ్ములు లేవు పెనుపాములేగాని, పూయ గంధములేదు బూడిదకాని
కట్ట కోకలులేవు గజ చర్మమేగాని, పునుక కంచమెగాని తిన గిన్నెయునులేదు
ఎక్క వాహనములేదెద్దు గుఱ్ఱమెకాని, తలకు పువ్వులులేవు నెలపువ్వెగాని
ఉండ నిల్లులేదు వండ పొయ్యిలేదు, ఊరిలో భిక్షంబు గుడిలోన నిద్ర
ఇంతిరో చూడగా ఎగు దిగు కన్నులు, మెడను రుద్రాక్షలు మేనంత బొల్లి
రసములుడిగిన మహా ముసలితనమువాడు, కులగోత్రములు రెండు తలపంగలేవు
బాలరో నీవెర్రి బంగారమైపోను, ఇట్టివానిని నీవు ఎట్లు వలచితి'వని నివారించ

బూనెను. చక్కని వ్యాజస్తుత్యలంకారము. ఇంకను *'సాగని బ్రతుకొకటి* సవతి పోరొకటి, ఏలపుట్టెను నీకు ఈ పాపబుద్ధి' యని నిందించెను. (సాగని బ్రతుకనుమాట సాభిప్రాయము కానోపు. శివుని జటాజూటమున బంధింపబడి యుందువని యర్థము) చక్రమ్మ తన బిడ్డకు గరపిన బుద్ధులు, నీతులు, సవతి పోరువలని కష్ట నష్టములు సహజముగా నున్నవి. మరునాడు జంగము భిక్షకై యరుదెంచగా చక్రమ్మ యాతని నిందించి ఇందేలవచ్చితివి మరింకెట కైన నేగరాదాయని కోపింప శివుడామెతో,

'నెలతరో కోపింప నేనేమి చేసితిని, జంగమ పద్ధతిని జనుదెంచి తిటకు
కడుపే సముద్రమై కడులోకములనెల్ల, సంచరించగ వలనె జంగమేశ్వర్లు
నాతులెవ్వరైన ననుజూచి వచ్చుటకు, నా సొంపు పెంపేమి నా యందమేమి
రసములుడిగినయట్టి ముసలివాడనునేను, రూఢిగ సతులైతె రోయరే నన్ను
మా వెంట నెందరు మగువలొస్తున్నారు, జోలెలో నెందరు సుదతులున్నారు
కొమ్మచెప్పెద నాకు కొడుకులిరువురు గలరు, పేరైన యిద్దరు పెండ్లాలుగలరు
మహిమ శోభిల్లు ధనపతి నాకు నేస్తుండు, కొండమీదను యిల్లు కొనసాగియుండు
పడుచుతనమున బ్రహ్మహత్య చేసితినేను, బ్రహ్మ హత్యాదోష పరిపూర్ణమాయె
బ్రహ్మహత్య దోషంబు పరిపూర్ణమై నాకు, బొల్లిదేహంబయ్యె పొలతిరో చూడు
శరధి తరచిననాడు గరళంబు మ్రింగినా, పొలతిరో ఈ బొల్లి పోయినదికాదు
బొల్లి దోషంబెల్ల పోవుటకు నేనిట్లు, సంచరింపగ వలనె జంగంబు నగుచు'

నని సాభిప్రాయముగా జెప్పి, ఇంక భిక్షకై రానని వెడలిపోయెను. చక్రమ్మ జరిగినసంగతి గంగతో చెప్పెను. ఆమెకు పట్టుదల మరింత యధికమయ్యెను.

ఆమె స్వయముగా తండ్రికడకేగి జరిగినది చెప్పి తన నీశ్వరున కర్పింపుమని కోరెను. శంకుదేవుడు బిడ్డను బుజ్జగించి, జంగము శివుడైనచో,

'మారువేషముచేత మనయూరు జొరనేల, పరికించి నినుజూచి పారిపోనేల
దయనిండగా నాకు దర్శనంబీరాద, బాల నర్పించుమని పలుకంగరాదా
తాను రాకుంటేను తగు పెద్దలనుబంపి, యబల నర్పించమని యడిగించరాదా
నిజముగా జంగంబు నిటలాక్షుడైతేను, దర్శనంబిచ్చును తప్పకుండగను
నాకు నమ్మకముగా నాగ కంకణధరుడు, నిజరూపుగా వస్తె నిను పెండ్లిసేతు'

నని పలికెను. గంగ శివుని తానై సాక్షాత్కరింప నిచ్చగింపనిచో తగువారిని బంపుమని ప్రార్థించెను. శివుడు కరుణించి సనకసనందనాదుల నిచ్ఛామాత్రమున రావించెను. మునులు శివునాజ్ఞగొని యరుంధతిని దోడ్కొని శంకుదేవయ్య ఇంటికిపోయి వియ్యము కుదిర్చిరి. హరి బ్రహ్మాదులు వచ్చి గంగా శంకరుల వివాహము గావించిరి. వివాహవేళ శంకరుడు 'తాలిబొట్టు' కట్టెను.

'అఖిల బంధములెల్ల నణగించు గంగను, బంధించె పోగుచే పార్వతీశ్వరుడు
పదునాల్గు లోకాలు ప్రౌఢిమీరిన గంగ, తనరగా నూలుపోగున కట్టబడె'నట.

అప్పగింతల సమయమున చక్రమ్మ శంకుదేవయ్యలు శివునితో,

'అత్తవారింట భాగ్యంబెంత గల్గిన, మొదట పుట్టింటాశ వదలదింతులకు
ఆకాశము పొడవు తన కాపురంబుండిన, మొదట పుట్టింటాశ వదలదింతులికు
పరమాత్మ! నిజముగా పగవారికైనను,ఆడసంతానంబు కూడదెవ్వరికి
తప్పువచ్చినవేళ తాల్మిపడి రక్షించు, కోపగించకు నీవు గోల యీబాల
ప్రాణనాథుడు భార్య పక్షమైయుంటేను,మిన్నువిరిగినకాని మీదపడబోద'నియు

తను కూతురుతో,

'కన్నవారలయిల్లు కలలోని భోగంబు, నిజముగా పతియింట నిల్చుపోయమ్మా
పెద్దది గౌరమ్మ చిన్నదానవు నీవు, ఎరిగి వర్తించుమీ యింతిమాతల్లి'యని

చెప్పిన ఘట్టము లతి మనోహరములు. (ఈ ఘట్టమున వివాహప్రయత్నములు, పెండ్లిపాటలు, కట్నములు కానుకలు, వేషభూషలు, పెండ్లివేడుకలు, భోజన సంభారములు, పాకములు, అప్పగింతలు మున్నగునవి అతి మనోహరముగా వర్ణింపబడినవి) శివుడు గంగాసహితుడై కైలాసమునకు దరలెను. కలహ భోజనుడగు నారదుడు గంగా శివుల వివాహము పార్వతి కెరిగించెను. శివుడు కైలాసము సమీపించి భయముతో మామగారిచ్చిన సంపదలు వెండికొండపై నొకమూల దాచి గంగను జటాజూటమున నుంచి ఏమి యెఱుగని వానివలె

ఇల్లు చేరుకొనెను. గౌరీదేవి శివుడు లోనికిరాకుండ తలుపులు వైచికొనెను. ఈ సమయమున గౌరీశంకరులకు నడచిన సంవాదమొక చక్కని కళాఖండము. నీవు గంగను తెచ్చుకొన్నావనెడు గౌరికి శివుడబద్ధములాడి సమాధానమిచ్చును.

'నాతి నిన్నికనెను నమ్మించగాలేను-దాస చేసెద నమ్ము భామ శ్రీ గౌరీ
దాసచేయుట యెంతపని నీకు శంభుడా-అధిక మాయలవారెవరయ్య సర్వేశ
కాలసర్పంబును కరమందుపట్టెదను- నామాట యికనైన నమ్మవే గౌరీ
కాలసర్పంబులు కరకంకణములయ్యె-అదియెంత పనినీకు మదనసంహరుడా
విషము పానముచేతు వేయునింకేటికి-నెమ్మదిని నామాట నమ్మవే గౌరీ
కాలకూటము నీవు కబళించి యున్నావు-విషమెంతపని నీకు విరూపాక్షుండ
అట్లయిన నిప్పుల నరచేత బట్టెదను- నామాట నికనైన నమ్మవే గౌరీ
తేటమీరగ నగ్నిదేవుండు నీకన్ను-నిప్పులెంతటి పని నీకు పురహరుడ
పదినిలువు నీటిలోపల జొచ్చి నిలిచెదను-నామాటనికనైన నమ్మవే గౌరీ
నిండియుండిన గంగ నీజడం బెట్టితివి - పదినిలువు నీరెంతపని నీకు శివుడా

....

దాసలన్నియు నీకు పాటిగాకుండిన-ఎట్లు నమ్మింతునె యిక నిన్ను గౌరీ
కలదాసలే నీవు తెలియజెప్పితివయ్య-నిన్నెట్లు నమ్మెదను నీలకంధరుడ
అచ్చ జాజులు నీకు నర్పించె నెవ్వతె - ఇక నెట్లు బొంకేవు ఈశ్వరా చెపుమ
ఆకాశమార్గమున నతడు గొనిపోవంగ - చెలువైన జాజులు చెయి జారిపోయె
అవనిపైబడిపోవ హరున కర్పితమనెను - అవి నా శిరమునం దమరియుండెనుగ

....

పరమాత్మ నీమేన పసుపు కుంకుమమును - పరిమళగంధ మెబ్బంగియంటెనుగా
పసుపు అక్షంతలు పరిమళ ద్రవ్యములు - విఘ్నేశ్వరునకిచ్చు విప్రవరులెల్ల
పుత్రుడౌటను మేన పొర్లాడ నాతడు - అంటెను మేనుపై నగరుగంధంబు
గళమునందున నీకు కస్తూరిరేఖలు - కలిగియుండుటకేమి కారణము స్వామి
కాలకూటము నేను కడిగివేసికొంటిని - గళము నలుపురేఖ కలిగెనే గౌరీ
కర్పూర వీడెంబు కల్గుటకు విధమేమి - ఇక నెటుల బొంకేవు ఈశ్వరా చెపుమ
తాంబూలమదియొక్క తప్పులో పనిగాదు - చెలువైన వీడెంబు చేస్తినే గౌరీ
మోవి ముక్కరగంట్లు ముదమారనున్నవి - ఈ మాట దప్పదన వామదేవుండ
కాయజుపైని ముక్కన్ను దెరచిననాడు - మరునిగుజ్జపు చిలుక కరచెనే గౌరీ
తప్పక జడలెల్ల తడిసె నెవ్విధమున - సరిపడగ బొంకుమీ సాంబ మహాదేవ
సఖి దేహమున మాకు సద్భక్తులందరు - శిరమున పన్నీరు చేత జల్లుదురు
నిజమైన మేను నీచువాసనవేసె - చెన్నుగా కారణము చెప్పవోస్వామీ
మత్స్యావతారమున మాధవుండగువేళ - సహజమ్ముగ నేనటకు చనుదెంచినాను

అతనిలోకలిసి నె నద్దిలో చిరుగంగ - పరసువాసన మేన నమరెనే గౌరీ
సైపజాలక జనులు చాడీలు చెప్పుదురు - నమ్మ ధర్మముగాదు నళినాక్షి గౌరీ
ఇడుములబెట్టు జనులెందరైనా గలరు - అలరు సభ్యతజూచ నొందజాలరుగా

....

పదివేల నేరములు ధామరో నావల్ల - పదివేల దండములు ధామరో నీకు'.

ఇంతవరకు బిగించుకొని తలుపుదీయక కూర్చుండిన గౌరీదేవి 'దండముతో దాసుని తప్పులు సరి' పుచ్చెను. తలుపుదీసి లోనికి గొనిపోయెను. శంకరుడు ఇటులనే కొంతకాలము తన రహస్యమును గాపాడుకొనెను. కాని యొకనాడు పార్వతీ శివులు పాచికలాడుచుండగా పదే పదే పందెమోడుచున్న పార్వతిని, జటాజూటమందు డాగిన గంగ తొంగి చూచెను. అప్పుడామె పార్వతి కంట బడెను. పార్వతీదేవి తోక త్రొక్కిన త్రాచయ్యెను. శివుని శిరమెక్కి ఇన్నాళ్లు దాగియున్న సవతి తన కన్నులబడుటయే కాక తానోడిపోవుచుండగా సంతోషమున నిక్కిచూచుట తన్ను పరాభవించినట్లయ్యెను. గంగా గౌరీ దేవుల కిచ్చట జరిగిన సంవాద మత్యంత మనోహరముగా నున్నది.

'ఎవతివే శంభుని శిరమెక్కి కూర్చుంటి-గయ్యాళి నా సవతి కండ్లుగానకను
కండ్లు గాననియంత గయ్యాళి నేగాను-గౌరమ్మ ఆకాశ గంగనే నేను
గంగవైతే నీవు గగనమందుండకను-మగని శిరమెక్కుట తగునటే గంగా
మగని యాజ్ఞకు నేను మారుజెప్పకను-ఉండుమన్నచోట నుంటి గౌరమ్మ
అట్లయితె మరు మాటలాడకుండగ నీవు-పడిగుండు ఒకమూల వయ్యారి గంగ
మదనాంతకుని కరుణ నా మీద గలిగుంటె-పడిగుంటె మనకేమి కొదువ గౌరమ్మ
గతిమాలి నాయింటికడ జేరి యున్నావు-మత్సరము నాతోటి మానవే గంగా
ముందున్న శ్రవణముల కంటేను మిక్కిలి-వెనుక కొమ్ములు వాడి వినవె గౌరమ్మ
అచ్చికలు బుచ్చికలు మచ్చికలు చేసుకొని-మర్లుకొని నా మగని తగిలితివి గంగ
వచ్చితిని యికను నే వద్దన్న మానను-తచ్చుకొనుటకు నీతి గాదు గౌరమ్మ
హీనజాతివి నీవు యింతపని వచ్చెనే-గతిమాలి వచ్చిన గయ్యాళి గంగ
ఇసుకలో బంగారు ఎలమితో బుట్టద-ఎచ్చోట బుట్టితే యేమి గౌరమ్మ
హిమవంతుని పుత్రి నెల్ల లోకంబులను-పూజ్యురాలను నన్ను బోలుదువె గంగ
పాలసముద్రములోన కాలకూటము బుట్టె-ఎచ్చోట బుట్టిన నేమి గౌరమ్మ
వలపు మందులు బెట్టి వలపించు కొంటివీ-గడప దాటని శివుని గయ్యాళిగంగ
వలపుమందులు చాల కలవు కొండలయందు-నీకు పుట్టిల్లది నిజము గౌరమ్మ
చేపలమ్మే నీవు జాలారి దానవు-నిన్నెటుల వలచెనే నీలకంఠుండు
కులమెంచితే లేదు గుణమెంచి తెచ్చెను-జాతు లెన్నగబోకు సవతి గౌరమ్మ

పతి సముద్రుని విడిచి పాపమున కొడిగట్టి-ఈ మగని వరియిస్తి వింతిరో గంగ
తండ్రి దక్షుని శిరము ధవునిచే గొట్టించు-తీర్పరిని గాలేదు తెరవ గౌరమ్మ
నీచు నాయేరాల నెరజాణవే నీవు-గంప దింపులమారి గయ్యాళి గంగ
నాజోలి నీకేమి నీజోలి నాకేమి-ఉన్నచోటను నీవు ఉండు గౌరమ్మ
ఉన్నచోట నన్ను ఉండమన్నందుకు-తప్పక నీజిహ్వ తరిగింతు గంగ
నీవు తరిగిన కూర నేను తరిగినకూర-వడ్డింతుమే వడి వనిత గౌరమ్మ
చెంపకాయలు గొట్టి చెవులూడదీతునా-జగడ పోతులమారి జాలారి గంగ
నీవు గొట్టినకాయ నేను గొట్టిన కాయ-గంప నిండింతునే కాంత గౌరమ్మ
అతి చమత్కారము లాడకుండగ నిన్ను-పండ్లు జలజల రాల పడగొడుదుగంగ
నీవు గొట్టినపండ్లు నేనుగొట్టినపండ్లు-బాలురకు పంచేమె భామ గౌరమ్మ'.

ఇరువురు సవతులిటుల నీవెంతయన నీవెంతయని వాదులాడిరి. చివరకు గౌరీదేవి గంగను తన్నెదనని 'అని లేవపోవంగ ఆ జడలలో గంగ, ఆశ్చర్య కరమొప్ప నణగిపోయెనుగా'. గంగ దాగిపోయిన తరువాత చేయునదిలేక గౌరీదేవి శివుని నిష్ఠురములాడి,

'మధ్య నేనుంటేను ముచ్చటలు తీరవు-కేళీవిలాసముకు చాల అడ్డములు
సెలవిమ్ము పుట్టిల్లు చేరబోయెద చాల-దయయుంచు పదివేల దండముల్ మీకు
పుట్టినింటికి వెళ్ళిపోతినని నామీద-తగని కోపంబున దయదప్ప బోకు
నీపద ధ్యానంబు నిల్పి కలలోనైన-మరువకుండెద నీదు మహిమలన్నియు' నని

గౌరీదేవి పుట్టింటికి బయలుదేరెను. శివుడామెను బ్రతిమాలుకొనెను. 'కలనైన నేను నీ నెలవు దాటనటంచు - బాసలొనరించెనా పరమేశ్వరుండు' 'అగ్నిసాక్షిగ బాసలపుడీశ్వరుడు బలుక-మగనిమాటకు గౌరి మాటాడకుండె'. గౌరీశివులెప్పటియట్ల కలసిమెలసి సరససల్లాపముల దేలుచుండిరి. అదిచూచి గంగ భరింపజాలదయ్యెను. జడలనుండి క్రిందికి దుమికి శంకరుని నిష్ఠురము లాడి పుట్టింటికి బయలుదేరి గౌరీదేవితో చివరమాటలుగా,

'నీలకంఠుడు నీవు నిఖిల సంతోషమున-కేళీ వినోదముల నోలలాడండి
ఇంతపని కలిగిన ఇంతి నీవద్దకు-రాను వస్తే వట్టు పూనుకుంటాను
నీకింత పనియున్న నీవు నావద్దకు-నెరయంగ వస్తివా నిజముగా వొట్టు
కోరివచ్చే నైదారు రోజులలోన-తెలియు నానీ యొక్క బలవంతమెల్ల'

నని పుట్టింటికిపోయెను. తన మాయచే గంగాదేవి సకలప్రదేశముల యుదకములు ఇంకింపజేసెను.

'వనిత శ్రీగంగ వెళ్లిన మరురోజున - ఖాండదూరంబాయె పార్వతీదేవి'. స్నానపానాదులకు నీటికరువు ప్రాప్తించెను. నీటికై దేశదేశములు వెదకించెను కాని ఎచ్చటను గూడ పుడిసెడు నీళ్లయిన లభింపవయ్యెను. పార్వతీదేవి చేయు శివపూజాదు లాగిపోయెను. చేయునదిలేక దుఃఖముతో గణేశ్వరుని బిలిచి కర్తవ్య మాలోచించెను. విఘ్నేశ్వరు డిది యంతయు గంగాదేవి మాహాత్మ్య మనియు మీరిరువురు సమానలనియు,

'హిమవంతు దేహమందింపారగా వెలసి - విష్ణు పాదాబ్జమున వెలసె శ్రీ గంగా
హిమవంతు భార్యయగు ఇంతి మేనకదేవి - గర్భవాసమునందు కలిగితివి నీవు'

కనుక నీవు వెడలి గంగాదేవిని ప్రార్థించు మనియెను. గౌరీదేవి గంగమ్మ పెట్టిన ప్రతిజ్ఞ దలచి పోజాలనని బెట్టుచూపెను కాని శివునాజ్ఞచే విఘ్నేశ్వరుని దోడ్కొని కాలినడకన బయలుదేరెను. గంగమ్మ గౌరీదేవికి మార్గమున నెన్నియో యాటంకములు కలిగించెను. తన యింటి చుట్టు చేపల వాసన భరింపరానంతగా కల్పించెను. గౌరీదేవి ఎటులో శంకుదేవయ్య ఇల్లు చేరుకొనెను. గంగ గణపతినే లోనికిరానిచ్చెను. పార్వతిని భటులచే బయటనే అడ్డగించెను. విఘ్నేశ్వరుని పూజించి పార్వతిని దెప్పిపొడిచి, పార్వతిని బయటనుంచిన కారణము నిటులచెప్పెను.

'మలిన కొంపకువచ్చి మసలరాదని నేను - అమెనచ్చట నుండుమంటిరా కొడుకా'.

విఘ్నేశ్వరుడు గంగాదేవిని ప్రార్థించి జలములు లేమి లోకమున జరిగెడు క్షోభమును నివేదించి సవతులు కలిసియుండుడని ప్రార్థించెను. గంగాదేవి గౌరమ్మను లోనికి గొనివచ్చి ఉచితరీతి సత్కరించెను. శంకుదేవయ్య జరిగిన దంతయుతెలిసికొని పార్వతిని బ్రతిమాలి గంగమ్మ నప్పగించి మరల యిరువురిని కైలాసమున కంపెను. గంగా గౌరీదేవు లిరువురు సఖ్యముతో శివుని జేరుకొని సుఖముగా నుండిరి. ఇటుల చక్కని భావములతో సులభగ్రాహ్యమగు భాషతో జాతీయములు సామెతలతో సన్యాసి ఈ కథను జానపదులకొరకు రచించెను. రచన జానపదమే యైనను శిష్ట సాహిత్యమునకుండెడు సమస్త సాహితీ సంపద, ధ్వనులు రసములు అలంకారములు భావములు ఈ గేయమందున్నవి.

పసగాడ సన్యాసి రచించిన పెద్దపాట కాక మరిరెండు చిన్న పాటలు ప్రచారమందున్నవి. తెలుగునాట పాట బాడనేర్చిన ప్రతి స్త్రీ పాడుకొను పాట లివి. దీనిలో నొకటి *'గంగా గౌరు సంవాద'* మను పేరుతో నున్నది. ఒకనాడు

గౌరమ్మ తాను ముడిచికొన్న తరువాత మిగిలిన పూలను గంగమ్మకు పంపించెను. వాడిన పూలు నా కెందుకని గంగ గౌరీదేవితో వాదులాడెను. నా సరిదానవా యని గౌరీదేవి యన ఔనని గంగయనెను. గౌరీదేవికి కోపమెంద్దై తన్నుటకు కాలెత్తెను. అప్పుడు గంగమ్మ,

'అక్క మీ పాదాల్ని రాలిన్నమన్ను - సందుల్ని గట్టిస్తు గొందుల్ని గడుదు
కొడుకు వీరన్నకు కోట గట్టిస్తు - కోడలు భద్రాద్రికి మేడ గట్టిస్తు
బసవన్న పడుకునే పంచ టరుగేస్తు - శివునికి శివపూజ గద్దె గట్టిస్తు
నీకు నాకు తినగ సరిగద్దెగడుదు' నని

బదులు పలికెను. ఇచ్చట నిరువురు సవతులకు జరిగిన సంభాషణము మనోహరముగా నున్నది. గంగ పార్వతిపై నలిగి తన మేడలకు పోయెను. గంగ పోయిన తెల్లవారే *'అంతట గౌరమ్మకు బెంగు తా పూసె'* నట. దీనినే సన్యాసికవి గంగా వివాహమున 'ఖాండ మూరమగుట' గా చెప్పెను. స్నాన పానములకు నీరెచ్చుటను లభింపవయ్యెను. పార్వతీదేవి వీరన్నను (వీరభద్రుని) నీరు దెమ్మని పంపెను. వీరభద్రుడంతట తిరిగెను కాని,

'చిలుక సముద్రంజూడ చిన్నమెత్తా లేవు - పాల సముద్రంజూడ పాతికెత్తాలేవు
వీభూతిగుండాన ఇనికిపోయినవి - మల్లయ్య గుండాన మణగిపోయినవి
సవతుల్ల గుండాన చట్టుపోయినవి'.

గౌరీదేవికి మరింత పట్టుదల హెచ్చి వీరన్నను తన తండ్రిచెంతకు దక్షునింటికి బంపెను. అచ్చటకూడ నీళ్ళు కరవయ్యెను. దక్షుడు కూతురుకు నీటికి బదులుగా పాల కావళ్ళు, నేతి కావళ్ళు పంపించెను. గౌరీదేవి వానితో స్నానాదులు చేసెను కాని 'చీమలు దోమలు చెడకుట్టసాగె, గండుచీమలు మేను చెండుతూ వుండె'. ఈబాధ పడజాలక గౌరీదేవి వీరన్నను శివునిచెంతకు బంపెను. శివుడు గంగను ప్రార్థించుమని వర్తమానమంపెను. ఆత్మాభిమానముచే గౌరీదేవి తాను పోలేక వీరన్నను గంగమేడలకు పంపించెను. కాని గంగమ్మ నాలుగుమాటలు వినిపించి ఉదకములజాడ లెరుగనని ఊరకే పంపించెను. చేయునదిలేక గౌరమ్మ గర్వమును దిగమ్రింగి వీరన్నను విఘ్నేశ్వరుని వెంటనిడుకొని గంగ మేడలకు పయనమయ్యెను. ఇది తెలిసి గంగమ్మ, 'పచ్చి చేపలుదెచ్చి పందిళ్లువేసె, యెండు చేపలుదెచ్చి తోరణాల్ గట్టె, పెద్ద చేపల పంచటరుగు తా కట్టె

కప్పు జచ్చిన నీళ్లు కళ్యాపు జల్లి'సు. వీని నన్నింటిని ధరించి గౌరమ్మ మేడ లోపలికి బోయెను. గంగమ్మ అక్కగారెని వచ్చినపని యడిగి ఉదకముల జాడలే నెరుగనని బదులు చెప్పెనది. గౌరీదేవి తన కొడుకుల కోడండ్ర సొమ్ముల చీరెల నిత్తునని ఉదకముల రప్పించుమనెను. తనకుగూడ నా వస్తువులే కలవని గంగమ్మ యనెను. చివరకు గౌరీదేవి 'నావొక్క కొప్పుణ్ణి నీకిచ్చేగాని, ఉదకాల జాడలు చెప్పవే గంగా'యని ప్రతిమాటెను. వెంటనే గంగ 'ఇప్పుడన్నమాటలు తప్పకుమీ అక్కా' అని భూమి యాకాశముల సాక్షిగానుంచి సంతోషమున నుప్పొంగి నదులను జలనిధులను పొంగించినది. గౌరీదేవి స్నాన పూజాదికము లెప్పటియట్లు గావించుకొని శివుని గంగ కప్పగించినది. సవతులు సఖ్యముతో నుండిరి.

రెండవది 'సవతుల కయ్యా'మను చిన్నపాట. గంగా గౌరు లిరువురు ప్రాకృతులట్లు కొట్లాడినారని చెప్పుకొనుట జానపదులకు స్వభావమే. తమ జీవితమునే వారు దేవతల కంటగట్టి ఆత్మానంద మనుభవింతురు. ఈ పాటలో గంగ పార్వతితో,

'వడ్లు దంచిన బియ్యం నీవుచ్చుకుంటె, ఉత్త ఊకాకేల ఈ వాదులాట
చల్లజేసిన వెన్న నీవుచ్చుకుంటె, చల్లనీళ్లాకేల ఈ వాదులాట
విడెము జేసిన తమ్మ నీవుచ్చుకుంటె, వట్టి పిప్పీకేల ఈ వాదులాట
పట్టెమంచం పరుపు నీవుచ్చుకుంటె, నులక కుక్కికేల ఈ వాదులాట
వయసు ప్రాయమెల్ల నీవుచ్చుకుంటె, వార్ధక్యమునకేల ఈ వాదులాట'

యని వాదించుచుండెను. శివుడు వారిరువురను శాంతింపజూచెను.

'ఇద్దర్ని ఓదార్చలేకనే శివుడు, శిరసునా జాలారి గంగనేయుంచి
తొడపయి పార్వతీదేవినేయుంచి. వెళ్లెనే ఆ శివుడు కైలాసగిరికి'.

ఇంతటితో సవతుల కయ్యము ముగిసినది. కాని శ్రోతలము పఠితలమగు మనకు మాత్రము కొంత మేలే కలిగినది.

'శివుని కథ లెవ్వరూ పాడినా విన్నా - మోక్షసిద్ధియు గల్గు ముక్తియూ గల్గు
ధనధాన్య సమృద్ధి చాల గలిగుండు - సర్వేశు చరణార విందములె గలుగు'.

పేర్కొనబడిన మూడుకథలు శైవ వాఙ్మయమునకు సంబంధించినవగుట, శైవుల కత్యంత ప్రీతిపాత్రములగుటయేగాక శైవేతరులందుగూడ నంతియ బహుళ ప్రచారమును మెప్పును గాంచినవి.

గంగా వివాహ కథయందు శివుడు గంగను వివాహమాడిన వర్తమానము రహస్యముగా నారదుడు పార్వతి కెఱిగించి తనదారిని తాను బోయెను. పార్వతి శివుడు వచ్చిన తరువాత వాదులాడెను. ఈ వృత్తాంతమే '*ఈశ్వర భృంగి వాద*' మను చిన్నపాటలో నున్నది. నారదుని పాత్ర మీపాటలో భృంగి నిర్వహించెను. భృంగి పార్వతితో,

'రాజనరేంద్ర పురవర్షమున రాచకార్య మేమొ గాని
రమ్యముగ కోటీశ్వరూడు రమణి నొకతె తెచ్చినాడట
ఎరుగవా పార్వతీ ఎరుగవా' యనగా నామె
'తేజమలరగ నఖండ గౌతమీ తీరమందున నుంటిగాని
రాచకార్యపు వార్తలేమి తెలియవేదు భృంగీశ్వరూడ
వేగ తెల్పరా నాతో బల్కరా' యనెను. అప్పుడు
'బంగారపు బొమ్మవలె పార్వతి నీ వుండగాను
గంగమాంబను తోడితెచ్చుక పొంగి శిరమున బెట్టుకున్నా
డెరుగవా పార్వతీ యెరుగవా' యని భృంగి పురి నెక్కించినంత పార్వతి శివుని
'గంగమాంబను దోడితెచ్చి పొంగుచూ శిరమూన బెట్టుక
ఇంగితా మెరుగని మరిమే రంగడు బోధించినాడు (?)
యేమయా స్వామి యేమయా' యని ప్రశ్నించెను. అందుకు శివుడు
'నిండు వేసవికాలమున జలముండునో లేకుండునోయని
దండిగా నదిదెచ్చి జడలో దాచియుంచినానుగాని
ఎరుగనే పార్వతీ ఎరుగనే' యని సమాధానమిచ్చెను. కాని భృంగి శివుడు ధరించినది వట్టి నీరమైనచో దానికి ముఖము, కనులు, కురులు, కంఠము, గుబ్బలు, నూగారెందులకుండునో యడుగుమని ఒక్కటొక్కటే పార్వతికి చెప్పెను. శివుడు నిపుణముగా నవి తామరలు, మీనములు, తుమ్మెదలు, శంఖము, జక్కవలు, నాగుబాములని సమాధానము చెప్పి 'గంగగాదే ముద్దు గౌరు కయ్యమూ బెట్టూకొరకు-భృంగిగాడికి సాధుజనులు బోధజేసినవార'ని తానే నిందమోపెను. కోమల భావములతో నొప్పారు నీ గేయమును రచించినది,

'వాసిగా శ్రీ గొర్తి రామదాసురాలిది జేసినాదట
ఉల్లాసముతొ నాదు మనవి చేసి నాను గాని నేను
రామ లక్ష్మణ దాసురాలట రమ్యముగ కృతిజేసినాదట
కామితార్థము లిచ్చుతాడట కరుణతో రక్షించుటకు' నని యుండుటచే నొక కవయిత్రి యని నిశ్చయముగా భావింపవచ్చును. ఇది ౧౪ ఖండముల గేయము.

శైవ గేయవాఙ్మయమున నిట్టివే సంవాదములు మరికొన్ని గలవు. అట్టివానిలో మేనకా పార్వతులకు, లక్ష్మీపార్వతులకు జరిగిన సంవాదముల గూర్చి విచారింతము. 'మేనకకు పార్వతికి సంవాద'మను పేరేగాని నిజముగా నా సంవాదము మేనకకును ఆమె చెలులకును జరిగినది. పార్వతి శివునివలచు తెరిగి చెలులు మేనకతో శివుకు తల్లిదండ్రులు లేనివాడనియు, దరిద్రుడనియు, దేశద్రిమ్మరియనియు, విషభోక్తయనియు, నాగభూషణుడనియు, గజచర్మ ధారియనియు, కావున నట్టి వరుడు తగడనియు చెప్పిరి. వారికి మేనకాదేవి శివుడు జగత్ప్రభువనియు, మహానుభావుడనియు సమాధానము చెప్పి తన కూతురునకబ్బిన భాగ్యము నిట్లు కొనియాడెను.

'చెదరాని కుంకూమ తరుగాని పసుపూ - అరుగాని తెగని మంగళసూత్రము
తరుగాని వయసు చిత్తముబుట్టె ముక్కంటి - మరణాములేని విభుచే నాపట్టికి'

ఈ సంపద భారతనారీమణులందరును కోరుకొనునట్టిది. తానుగూడ భాగ్య శాలినినని తలపోసినది మేనక.

'నల్లాని కంఠాము తెల్లానిదేహాము-చల్లగ తలనుండు చందమామ
ఎల్లలోకములకు నా అల్లుడు రాజాయె-ఎల్లజీవులకెల్ల తల్లి నాపిల్లాయె
పరమభక్తులపాలి వరకల్పవృక్షము-నరసిపురి విశ్వానాథుడమ్మ
చలమేలనయ్య ఈ జంగాము లింగాము'.

ఇందులో పేర్కొనబడిన నరసిపురమెచ్చటిదో. నరసాపురముతో దీనికేమైన సంబంధమున్నదో!

'లక్ష్మీ పార్వతుల సంవాద' మొక మనోహర కళాఖండము. ఇందులో స్త్రీలు ఒకరినొకరు దెప్పిపొడుచుకొనుట, తామే గొప్పవారమను కొనుట వంటి భావములు సూచింపబడినవి. లక్ష్మీదేవికి శివునిలో నన్నియు లోపములే కనబడెను. ఆమె వాని బేర్కొని పార్వతి నెత్తిపొడిచెను. పార్వతి ఆ దోషములే విష్ణుదేవున కున్నటుల నిరూపించెను. చిన్నగేయమే యైనను మనోహరముగా నున్నది.

లక్ష్మి : గౌరిదేవి నీశంభుని గళమున నలుపేమిటె ఓయమ్మా-నలుపేమిటె ఓకొమ్మా
పార్వ : నారీమణి నీ విష్ణుదేవుడు నలుపుగాదటే కొమ్మా-నలుపుగాడటేయమ్మా
లక్ష్మి : బిరుదులేక నీ కాంతుడు జగములో భిక్షమెత్తుటేమమ్మా-భిక్షమెత్తుటేమమ్మా
పార్వ : బలములేకను బలిచక్రవర్తిని అడుగలేదటే కొమ్మా-అడుగలేదటే కొమ్మా
లక్ష్మి : శంకలేకను శంకరు శిరమున జింకయుండుటేమమ్మా-జింకయుండుటేమమ్మా

పార్వ : శంకలేక వనవాసముకేగుట జింకకొరకుసుమి కొమ్మా-జింకకొరకుసుమి కొమ్మా
లక్ష్మి : హద్దులేక నీ మగడు సగము ఆడురూపమేమ్మా-ఆడరూపమేమమ్మా
పార్వ : ముద్దుగుమ్మ నీపెనిమిటి మురహరి మోహినిగాదా కొమ్మా-మోహినిగాడాకొమ్మా
లక్ష్మి : చింతలేక నీకాంతుడు బ్రహ్మ శిరము ద్రుంచుటేమమ్మా-శిరము ద్రుంచుటేమమ్మా
పార్వ : పంతముతోడుత రావణబ్రహ్మ తలద్రుంచడా ఓ కొమ్మా-తలద్రుంచడా ఓ కొమ్మా
లక్ష్మి : పార్వతి మరి నీ విభునకు నిల్వున పాములున్న వేమమ్మా-పాములున్న వేమమ్మా
పార్వ : జలనిధితనయ నీ పెనిమిటి పన్నగశయనుడుగాడా కొమ్మా-పన్నగశయనుడు గాడా కొమ్మా
లక్ష్మి : ఏమిలేక నీ కాంతుడు ముసలియెద్దు నెక్కుటేమమ్మా-ఎద్దు నెక్కుటేమమ్మా
పార్వ : పంతముతోడుత రేపల్లెవాడలో పసులుగాయడా కొమ్మా-పసులుగాయడా కొమ్మా

ఈ చిన్న గేయమున లక్ష్మీదేవి పరమశివునకున్న లోపములనుకొన్నవి తన పతికికూడ నున్నట్లు తెలిసికొన్నది. ఇదికూడ ఒకవిధమగు వ్యాజస్తుతియే. దీనిలో శివకేశవ భేదరాహిత్యము చక్కగా సూచింపబడినదని భావించవలెను.

త్రిపురాసుర సంహారము: త్రిపురాసురులు త్రిదివంబులను త్రిదశులను బాధింపజొచ్చిరి. దేవతలు మునులు శివునికడకేగి 'శరణు జగదధీశ శర్వాణి హృదయేశ శంకర పరమేశ శరణు శర'ణని రాక్షసులు చేయు ఘోర కృత్యము లెరింగించిరి. పరమశివుడు 'దానవులకూ తొల్లి ధాత యిచ్చిన వరము తప్పించ ఎవరితరముగా'దని సమయమునకై వేచియుండు డనెను, త్రిమూర్తులు సంప్రతించుకొనిరి. 'ముగ్గురూ మూర్తులు మూడు పురంబులు సంహరించెదమనిరి సాహసమున'. శివుడు మహాయోధు డయ్యెను. పృథ్వి రథముగా, సూర్యచంద్రులు రథాంగములుగా, వేదము లశ్వములుగా, బ్రహ్మ సారథిగా, కనకక్ష్మాధరము కార్ముకముగా, ఆదిశేషుడల్లె త్రాడుగా, శరధి తూణీరముగా, హరి యమ్ముగా, 'ఫాలాగ్ని నేత్రంబు బాణంపు నొక ముల్కి సంధించి యుద్ధ సన్నద్ధుడై' శివుడు త్రిపురముల మీదికి దాడి వెడలెను. దేవ దానవులకు ఘోరయుద్ధమయ్యెను. రాక్షసులందరు హతులైరి. 'పురహరుండంతట పురుషోత్తముని బిలిచి జయభేరి వేయించె జగతిమెరయ, తలచిన కార్యంబు తక్షణములో నాయె. తేరు మరలించమని తెలియబలికె'. దేవతలు పరమ సంతోషమున నేలలు పాడుచు తిరిగిపోయిరి. ఈ పాట సీసార్థములలోనున్నది.

శైవ వాఙ్మయమున 'సురాభాండేశ్వరము' వింతకథ. శిష్టులు గూడ ఈ కథను చేపట్టి పద్య కావ్యములు ద్విపద కావ్యములు రచించిరి. లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలివారి చెంత రెండు మూడ దముద్రిత తాళపత్ర గ్రంథము లిట్టివి కలవు. పాటలో ద్వైతవనమున ధర్మజునకు మార్కండేయుడీకథ వినిపించి నట్లున్నది. ఇది కాశీవిశ్వనాథ మాహాత్మ్యమును ప్రబోధించును. కాశీపట్టణమున గంగాతీరమందొక శైవ బ్రాహ్మణుడు 'పులితోలు వస్త్రముల్ భూమియందు బరచి, కాయవస్త్రంబులు కటి ధరియించి, ఒళ్లెల్ల విభూతి పనితేరగాను, రుద్రాక్ష తావళాల్ మెడనిండవేసి, జపము చేయుచుండె జగతిలోపలను'. ఒకనాడొక గౌడస్త్రీ 'గంగనీళ్లకుబోను కడవ చేబూని, శృంగార కంచుకు చేరువ రాగా' బ్రాహ్మణుడుచూచి మోహపరవశుడై 'వలరాజు ప్రేరేప వర్ణింప మొదలిడె'ను.

'చంద్రరేఖయుబోలు సఖియ నీ నుదురూ, చంద్రముఖి సింగిణి సాటి కనుబొమలు
ముద్దులుగారెడు మృదువైన ముఖము, అద్దంబుకంటె మెరుపైన చెక్కిళ్లు
జోకతోడుత పువ్వుసూటి నాసికము, జిగిమించు వజ్రాలబోలు పలువరుస'

అని వర్ణించెను. ఆమె గంగయుదకములు గొని 'కుచ్చెళ్లు మీగాళ్ల గునిసి గుని సాడ' పల్లె చేరబోయినది. బ్రాహ్మణుడామెను వెన్నంటెను. వలదన్న నాతడు 'తిక్కపట్టిన రీతి తెలియక నుండె'ను. గౌడస్త్రీ బ్రాహ్మణునితో,

'ఇదియేమి యెరుగవా ఈడిగయిల్లు, కల్లుకుండవారి కట్టిన వందికొళ్ళు
కూడులు మిగిలిన కుక్కదాగినటు, పిల్లులు గతకగా పెట్టిన తొట్టి
గుదిగూర్చినటువంటి గొడ్డుమాంసంబు, చాల దుర్వాసనలు సుమమాడినట్లు
కల్లుదాగిన వొల్లు కాకయుజడా, మాల మాదిగలెల్ల మసలు ఈచోటు
హీనమ్ము వచ్చేని ఈ యిల్లు నీకు, సహ్యమెట్లాయెనో సద్బ్రాహ్మణుడ'

అని మందలించెను. బ్రాహ్మణుడామెను వర్ణించి తన మోహము దెలిపెను. అంతనామె,

'నెదరేజు ప్రేలయిన నీ వెర్రి తిరిగి, తడయక రోకలి తలజుట్టుమన్నా
పతివ్రతను నేను నా పతిమాట లేక, మతితప్పి తిరుగుటా మేరయే గలుగు
ఈ తుచ్ఛతనమున సుఖమేమి గలదు, జనులు యెరిగుంటేను సిగ్గెల్లపోను
పెనిమిటి చూచితే బెట్టుగా జంపు'నని బెదరించి కొన్ని హితోక్తులు చెప్పినది.

ఐనను భూసురుడు తన పట్టు వీడలేదు. ఆతడు, 'నిన్ను పొందకయున్న నీరజ నేత్రి నిర్ణయము ప్రాణంబు విడుతు నీవేళ' నని బెదరించెను. బ్రహ్మహత్యా పాపమునకు భయపడి యా గౌడస్త్రీ యందులకంగీకరించి బ్రాహ్మణుని తన శయ్యాగృహంబుననుంచి తాసలంకరించుకొని పోయి బ్రాహ్మణు నర్చించి భాషించి 'సయ్యాటల పేటగా' నాతని వాసనలు దీర్చెను. ఇరువురును నిద్రించిరి. ఇంతలో నామె భర్త కల్లు గీసికొని ఇల్లు చేరెను. ఆమె బ్రాహ్మణుని సురాంభాండమందు దాచి భర్తను సమీపించి యాతనికి కలరూపు ఎరింగించి 'ఈ తప్పుకొరకై ఈవేళ నన్ను, ఘాతచేసిన పనికి కైవల్యపదవి. ఇకను ఈ పుణ్యంబు నీకు సిద్ధించూ, అనుచు పాదంబుల పెలదియు పడెను'. ఇంతలో సురాభాండమున దాగియున్న 'బ్రహ్మచారి యనియేటి ఆ బ్రాహ్మణుండు, బ్రహ్మరంధ్రంబునా విడిచె ప్రాణములు.' గౌడు బ్రాహ్మణుని కళేబరము చూచి భయపడి, సురాభాండమున దాచినందులకు భార్యను 'పచ్చి కొయ్యవుగదే భామరో నీవ'ని బ్రహ్మహత్యా పాపమునకు జంకి ఆత్మహత్యకు పూనుకొనెను. గౌడస్త్రీ దుఃఖముతో పరమ శివుని ధ్యానించెను. సురాభాండమున చచ్చిన బ్రాహ్మణుడు 'ఏనుగు చర్మంబు ఎలమితో గప్పి, ఘనమైన పులితోలు కాశికావేసి, పుర్రె పేరులువేసి భూతిమైబూసి. తలయందు దశ కళలు తళతళాయనగ, తన కాంతి దశదిశల ధవళంబుపట్ట, చెండికేశ్వరుడపుడు చెయ్యెత్తి పొగడ, రమణ భృంగి తండు రిట నందితోడ, ప్రౌఢి రమ్మని కొంత భక్తవత్సలుడు, భరత విద్యలు చూప పణతులు పాడ, నిలువక దబ్బున ఈశ్వరుండాయె' ను. గౌడదంపతు లాతని నర్చించిరి. ఈశ్వరుడు సురాభాండేశ్వరుడయ్యెను. భక్తులను రక్షించు టకు శివుడిటువంటి కృత్యములు చేసినటుల నెన్నియో కథలు శైవ వాఙ్మ యమున గలవు. 'మిండ జంగము కథ'లో శివుడిట్టి పనులే చేసెను. జంగ మార్చనము పవిత్ర కార్యమనియు జంగమ ప్రాశస్త్యమును దెలుపు కథలందీ సురాభాండేశ్వర మొకటి. ఈ గేయము 'స్త్రీల పాట'లను సంకలనమున కథ సమగ్రముగా తెలియరానంతటి యచ్చు తప్పులతో నున్నది. నా చెంతనున్న రెండుప్రతు లిట్టివే. శ్రీహరి ఆదిశేషుగారు కూడ ఈ కథనుగూర్చి వ్రాసి యున్నారు. వారు సవరించుకొన్న కొన్ని గేయ చరణములగూడ నేనిట ఉదా హరించితిని.

శివభక్తులందగ్రగణ్యుడు మార్కండేయుడు. అతడు చిరంజీవి. బహు పురాణములందును, భారత భాగవతాదులందును మార్కండేయుని ప్రశంస లున్నవి. 'మార్కండేయుని జనన'మను గేయము స్త్రీలయందు ప్రచారము గాంచినది. ఈ కథను సూతుడు శౌనకాదులకు వినిపించినట్లు వర్ణింపబడినది. 'మృకండుడనియేటి మునివరుడు గలడు. ప్రకటింపగా వేద పారాయణుండు, అతనికి గుణవతియగు ధర్మపత్ని, శత పద్మనాభుల శ్రీ దేవిబోలు.' వారికి సంతానము లేనందున కావేరీ తీరమునసున్న బిల్వవనముజేరి తప మొనర్ప నిశ్చయించుకొనిరి. బిల్వవనమునందున్న చెట్ల వర్ణనమిట్లున్నది.

'తాలహింతాల మాలూర వృక్షములు, వారక నిమ్మలును నార దబ్బలును
తియ్యని మామిళ్ల దేవదారులును, వెయ్యారు విధములౌ వేప పనసలును
నారికేళములు పొన్నలు పోకచెట్లు, పేరైన వెలగలు పెద్ద యుసిరికలు
కర్పూర తరువులు కదళి తరువులును, ఒప్పారుచుండెడు విప్పమానులును
జాజి తీగలు, విరజాజి తీగలును, రాజిల్లు మల్లెమొగ్గల తీగెలును
ఎన్నిటి కాల్వలు బయలు తామరలు, యిన్నిగల కొలనులు యేపారగలవు'.

ఇట్టి వనమందు మృకండ మునిదంపతులు 'ఇందుకళాధరుని ఇష్టదాయకుని' గూర్చి 'పంచాగ్ని మధ్యమున పగలెల్లనుండ్రు. మంచులో బొరలుదురు మహితముగ ధాత్రి, జలములో నుండెదరు చలికాలమెల్ల, బలు వానకాలాన బయటనుండెదరు, ఈరీతినీ తపము హెచ్చుగా' చేసిరి. వారి తపమునకు మెచ్చి శివుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. వారు శివుని స్తోత్రముచేసి పుత్రభిక్ష వేడిరి. శివుడు మునిపత్నితో 'సామాన్యపుత్రులు చాల గావలెనా, శ్రీమించు గుణములచే నలరుచున్న, సకలవిద్యలయందు సంపూర్ణుడైన, సుదతి పదునారేండ్ల సుతుడు గావలెన?' యని ప్రశ్నించెను. మునిదంపతులు 'కులము రక్షింప బద్ధులుగాని సుతులు, పదుగురు బుట్టగా ఫలమేమి గలుగు, కలుగగా నేమి ఫలమునకు నీచమతులు, చెదపురుగు పుట్టలో జన్మించవెన్ని' యనుకొని ఈశ్వరునితో 'హరుడ పదునారేండ్లు అయినాను చాలు, శ్రీలు డొక్కడు చాలు శీఘ్రమున నిమ్మ'ని కోరిరి. శివుడు వారి కటులే వరమిచ్చెను. మునిపత్ని గర్భము ధరించి శుభముహూర్తమున 'పూర్ణచంద్రునిబోలు పుత్రరత్నంబును' గనెను. అతనికి మార్కండేయుడని నామకరణము చేసిరి. మార్కండేయుడు శుక్లపక్ష చంద్రునివలె పెరిగి పెద్దవాడై వేద వేదాంగములు పురాణములు మున్నగునవి సమగ్రముగా నేర్చెను. తల్లిదండ్రులయెడ నతి భక్తితో నుండెను. ౧౫ సంవత్సరములు గడచిపోయెను. ఇంకొక వత్సరమున నతని యాయువు

తీరిపోవునని తలిదండ్రులొకనాడు చింతాక్రాంతులై యుండ మార్కండేయుడు వారి దరిజేరి, 'ఖిన్నులై యున్నారు కీడేమిదోచె, ఎన్నగ నెవరైన హెచ్చు బెట్టితిర, నేరక నేమైన నేను జేసితిన, వేరేమిచేసి మిమువిసిచి కుపిచితిన' యని యడిగెను. వారాతని కౌగలించి 'నాయన్న నాతండ్రి నా ముద్దులయ్యా, ఏతప్పు నీవల్ల ఎరుగమెన్నటికి, కొడుకు మాత్రుండవా గుణసముద్రుడవు, చేకొని వినుమన్న చెప్పెదము నీక'ని యాతని జన్మప్రకారమంతయు చెప్పిరి. మార్కండేయుడు తలిదండ్రుల నోదార్చి 'ముంగిటిలో ధనము మునికొంగు పసిడి' యగు శంకరుడుండ భయమేలనని తపమొనర్చి శంకరుని మెప్పించి మరణములేకుండ 'వరముగైకొని వత్తు వగువనేమిటి'కని వారి సెలవంది బిల్వవనముచేరి 'మొదట కామ క్రోధ మోహ లోభములు, మదమత్సరములన్ని మది కట్టుగట్టి' ఏకాగ్రతతో శివుని పూజించుచుండెను. మార్కండేయుని ఆయుర్దాయము పూర్ణమైనంతనే యముడు భటులను పంపించెను. కింకరులు వచ్చి 'ఫాలలోచనుపయి భక్తిగలవాని, పరమాత్మ మంత్రంబు పఠియించు వాని' మార్కండేయునిజూచి ఆతని సమీపింప తమ తరముగాదని తిరిగిపోయి యమునితో విన్నవించిరి. యముడది విని క్రోధముతో 'ఉరమప్పళించి కనుబొమ లెగరవేసి, తొడరించి మీసమ్ము వడిబెట్టుకొనుచు, కాలదండము చేత గీలించికొనుచు, భుజగేంద్రు కైవడి బుసలు కొట్టుచును' మహిషముపై నెక్కి 'ప్రళయకాలమునాటి పావకునిరీతి' బిల్వవనము జొచ్చి మార్కండేయుని తూల నాడుచు స్వోత్కర్షచేయుచు నాతనికి పాశము దగిలించి లాగుచుండగా మార్కండేయుడు శివలింగమును కౌగలించుకొని శివుని వేడుకొనెను. అప్పుడు 'ఘనమైన రవికోటి తేజమ్ముతోను, కాలకంఠుడు తాను కలకల నగుచు' ప్రత్యక్షమై యముని 'ఎడమకాలు నెత్తి యెదురొమ్ము దన్నె'ను. కాలుడు నేల గూలెను. మార్కండేయునితో శివుడు 'నిన్ను జంపెడువాడు నిర్మూలమయ్యె, అన్న వెరపకుమని అభయంబు నిచ్చె'ను. యమునితో నా భక్తుల నీవంట రాదని చెప్పి పంపివేసెను. మార్కండేయునకు దీర్ఘాయు వొసంగెను. మృత్యుంజయుడై తిరిగివచ్చిన కుమారుని గాంచి తలిదండ్రులు సంతోషించిరి. దేవతలు పూలసోనలు గురిసిరి. మార్కండేయుని చరిత్రము పాడినవారికి విన్నవారికి 'కైలాస పదవిచ్చు ఘన సాంబమూర్తి, సంతోషపదవిచ్చు సాంబ మూర్తెపుడూ'.

పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణమం దెందరో వీరశైవ భక్తుల కథలు వర్ణింపబడినవి. వారిలో చిరుతొండడు లేదా సిరియాళుడొకడు. ఈ సిరియాళ భక్తునికథ ద్రవిడకర్ణాటాంధ్రములం దెన్నియో గ్రంథములందు వర్ణింపబడినది. ఇదేకథ '*సిరియాళ (శ్రీయాళ) మహారాజు చరిత్రము - జంగం కథ*'గా '*శ్రీయాళరాజు చరిత్ర-పదము*'గా రెండుగేయములు జానపదులందు ప్రచారము గాంచినవి. ఈ కథనే గరికిపాటి తిమ్మయ్య పద్యకావ్యముగా, చిత్తూరు గంగాధరుడు ద్విపదకావ్యముగా, వాలె కోటయ్య యక్షగానముగా రచించిరి. కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీ భక్తునిగూర్చి ఇట్లు వ్రాసినారు 'చిఱుతొండడు-సిరియాలుడు, రుద్రభక్తుడు నామాంతరములు. ఈతడు రెండవ పులకేశిని జయించి వాతాపికోటను బట్టుకొని, తనరాజున (మొదటి నరసింహ వర్మ ?) కొసగెను. ఈతడు సేనాధిపతి. కాంచీపుర వాస్తవ్యుడు. క్రీ. శ. ౬౩౦ నాటి వాడగును. ఈతని కొడుకు సీరాలుడు, భార్య తిరువెంగాణి, దాసి చంద(న) నంగ'.౧ పైన పేర్కొనబడిన రెండు గేయములందు ముందుగా '*శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్రము-జంగంకథ*'ను పరిశీలింతము. దీనిని రచించినది గంజి నాగదాసు; పద్మశాలికులుడు. ఈ జంగం కథలో నధిక భాగము రగడ. తక్కినది వచనము, పద్యములు, దరువులు, శ్లోకములు. శ్లోకములు కవిరచనము కావు; ప్రసిద్ధ శ్లోకములిందు చొప్పింపబడినవి. ఇష్టదేవతా ప్రార్థనాదులు ముగిసిన తరువాత కథాప్రారంభ మిట్లుల జరిగినది.

'శ్రీ కాత్యాయని మానసలోలా శ్రితజన పరిపాలా
పాకారీసుర వినుత సుశీలా భవ్యయోగ లీలా
శ్రీకరముగ పాంచాల దేశమును శ్రీయాళ భూపతియు
వాసిగాను నా రాజ్యమేలెను వైభవంబు మెరయ'.

శ్రీయాలుని భార్య దేవమణి. ఆమె,

'పున్నమ చంద్రుని మించినమోము ఎన్నదగిన కళలు
సరసీరుహములు బోలుచున్నవి నళియ నేత్రయుగము
పల్కులు చిల్కల గారవించును పరమసాధ్వీకపుడు
నడకలు జూచియు హంసలు చేరెను వడిగ సరసులకును'.

ఈ దంపతులకు సంతానము లేకుండెను. సంతానమునకై వారు కాశికి వెడలి విశ్వనాథుని గూర్చి తపమొనరించిరి. శివుడు ప్రత్యక్షమై వరమొసంగెను.

---

౧ బసవపురాణ పీఠిక, పుట ౬౦-౬౧.

ఆ ప్రభావమున దేవమణి గర్భము ధరించి యొక శుభముహూర్తమున చక్కని పుత్రుని గనెను. సీరాలుడని నామకరణము చేసిరి. సీరాలుడు శుక్లపక్ష చంద్రుని వలె వృద్ధి బొందుచుండెను. సిరియాళు డధికధర్మమున రాజ్యపాలనముచేయు చుండగా నొకనాడు నారదుడరుదెంచి సత్కృతుడై, 'ధర్మమధికము గూడ దిప్పుడు ధరణీ పతికసుచు, వీనికెట్టులైనాను భంగము పూని వెదుకవలయు' ననుకొని 'పరమసాధ్వినని గౌరియు తనలో మురియుచుండు నెపుడు, శంక రుండు మహిధార్మికుడసుచును పొంకముగా బలుకు'ను గాన 'పురహరు కడకును జేరి వేగమే పోరుపెట్టగల' నని నిశ్చయించుకొని కైలాసమునకు బోయి వారితో సిరియాళుని చరిత్రమును చెప్పెను. శివుడాతని పరీక్షించుటకై ముని వేషము ధరించి బయలుదేరి సిరియాళుని యాస్థానముజేరి సత్కృతుడై కపట క్షుద్బాధను నటించి భిక్ష సేయుమనెను. భోజనమందు నరమాంసము కావలెనని కోరెను. రాజదంపతులిది విని 'దారము తెగిన గాలిపడగవలె తల్లడ మందు చును, పెనుగాడ్పులచే ధూస్థలిగూలెడు భూరుహములక్రియను' మూర్ఛనొందిరి. తరువాత తేరుకొని 'జీవహింస జేయంగ జెల్లదని చెప్పుదు రార్యులును, మనుజ మాంసముగోరుట మీకిది మర్యాదగునయ్యా' యని వేడ్కొనిరి. కపటముని తన పట్టువీడక, 'అన్యులమాంసము నే భక్షింపను యన్యాయముగాను, నీ సంబంధుల మాంసంబును నేనిప్పుడు భక్షింతు' ననెను. శ్రీయాళుడు తన దేహ మర్పింతు నన ముని శ్రీయాళుని, రాజవైయుండి నీవు 'తెలిసి తెలియకను పాపకృత్య ములు పలికి బొంకితివో, నీదు మాంసము భిక్షకు తగినది కాదుర రాజేంద్రా' యనెను. రాజపత్ని దేవమణి తన దేహ మర్పింపుటకు సిద్ధపడ ముని, 'కాంతా మణిరో నిన్నుజంపి నీకాంతుడపత్నికుడు, అవునుగాన నీ మాంసము భిక్ష కపవిత్రంబగు' ననెను. శ్రీయాళుడప్పుడు తన ఏకైక పుత్రుని గూర్చి తెలిపి వాని మాంసము పెట్టెద ననెను. దేవమణి పుత్రునికై విలపింప శ్రీయాళుడు,

'రాకన్ మానవు హాని వృద్ధులు రాజవచన వినవే
కాననమందున దాగిన తప్పున కాలకర్మములును
పోకన్ మానునె దేహ మనిత్యము పోషణజేసినను
చింతనొందగానేల మనకును శ్రీకంఠుడె గలడ'ని యోదార్చెను. ఇది 'రాకన్ మానవు హాని వృద్ధులు మహారణ్యంబునన్ దాగినన్' అనెడు పద్యమున కను

కరణముపలె నున్నది. శ్రీయాళుడు సీరాలుని బడినుండి తోడ్తెచ్చుటకు సేవకు నంపెను. అప్పుడు సుబుద్ధియను మంత్రి శ్రీయాళున కంతటి సాహసము వలదని బోధించెను. కాని రాజు,

'మునియు కోరినరీతి జేతునని ముందుగ బల్కితిని
అనృతము లాడిన జూచి నవ్వరే అవనిలో సుజను'లని కృత నిశ్చయుడయ్యెను. సీరాలుడు బడినుండి వచ్చెను. తలిదండ్రులపుడు దీనముగా విలపింప నాతడు కారణమడిగెను. తల్లి పుత్రునికి జరిగినదంతయు వినిపించెను. సీరాలుడు సంతోషముతో తన చావున కంగీకరించెను. ముని బాలుని మాటలు విని సంతసించి ఆతని మాంసమే కావలయునని పట్టు బట్టెను. శ్రీయాళ దంపతులు పుత్రహనన దుఃఖమున జాగుసేయుకొలది ముని కోపవశుడై రాజును దూరుచుండెను. తలిదండ్రులు దుఃఖించి దుఃఖించి మనసు రాయి జేసికొని పుత్రుని ఖండించి మాంసము వండి మునికి వడ్డించిరి. కపటముని వారిని గూడ పంక్తికి గూర్చుండి తనతోపాటు మాంసము భుజింపుడని శాసించెను. అప్పుడు దేవమణి,

'కన్న తనయుని మాంసము తిందురె కన్న తల్లిదండ్రి
ఎన్నిక జేసియు లోపంబులు నిటు నెన్నుచుండెద' వని వేడుకొనెను. కాని ముని వినడయ్యెను. దుఃఖమును దిగమ్రింగి యా పరమభక్తులు పుత్ర మాంస భక్షణమునకుగూడ సంసిద్ధులైరి. అప్పుడు కపటమౌని వారినింకను కష్ట పెట్ట దలచి అందులో శిరోమాంసము లేదనియు అట్టి భోజనము పనికిరాదనియు సీరాలుని శిరము దెచ్చి రోటిలో వేసి త్రొక్కి తనకు వడ్డింపవలయు ననెను. ఇంతియకాక రోట మాంసము దంచునపుడు,

'చిన్నవాడు పుట్టినదియు మొదలుగ నిన్నటిరోజునకు
వాడు నీ యింటిలో నడచిన నడవడి వేడుకలన్నియును
పాటలు బాడుచు ద్రొక్కగవలయు ముమ్మాటికి నాముందు
మరియును కంటను నీరును వదలిన మానుదు నీ భిక్ష'యని కఠోరముగా శాసించెను. తల్లిదండ్రులా ఘోరకార్యముకూడ భక్తితో చేసి మాంసము వడ్డింపగా నాతడు 'నిత్యము నలుగురు నాతో భోజన నియమంబును గలదు, ఒక్కడు దప్పిన భోజనమునకును వొప్పజాలనుమ్మి' యనెను. తాము భక్తితో నిట్టి ఘోరమునకు కడంగిరి కాని మరొకడు నరమాంస భోజనమున కెట్లు

ఒడబడునని వారుదుఃఖించిరి. ఇంతియకాకమునివారితో నపుత్రకులిండ్ల భోజనము చేయ నొల్లననెను. ఉన్న యొక్క కుమారుని చంపించి భిక్ష గైకొనవన్న కపట మునిని రాజదంపతులు బ్రతిమాలుకొనిరి. అప్పుడు పరమశివుడు వారి భక్తికలరి పరీక్ష చాలింపనెంచి నిజరూపముతో బ్రత్యక్షమై వరము గోరు మనెను. దేవమణి పుత్రభిక్ష గోరెను. అప్పుడు పరమశివుడు.

'కాంతామణి నీ తనయుని జూడుము కైలాసమునందు

నా కుమారుడగు గణనాథునితో నాటలాడుచుండు' నని దివ్యదృష్టి ప్రసాదించి పుత్రదర్శనము చేయించి రాజకుమారుని కైలాసమునుండి రప్పించెను. తలిదండ్రులు పుత్రుని బడసి సంతోషించిరి. సీరాలుడు కొంతకాలము రాజ్యము నేలినపిమ్మట వారు ముమ్వురును విమానారూఢులై కైలాసమునకు పోయిరి. ఇట్టి వీరభక్తి ప్రతిపాదకములగు కథలు వీరశైవ వాఙ్మయమున లెక్కకు మిక్కిలి కలవు. ఇది జంగం కథ.

రెండవది '*శ్రీయాళరాజు చరిత్ర - పదము*'. శ్రీరామ భక్తుడును రాజ మహేంద్రవర నివాసియునగు అప్పల నరసింహదాసీ పదమును శ్రీరామున కంకితముగా రచించెను. ఈ కవి పూర్వులు విశాఖమండలములోని పాలకొండ పార్వతీపురములవారు. కావ్యాంతమున నీ పదము రక్తాక్షిలో (క్రీ. శ. ౧౯౨౪) రచింపబడినట్లున్నది. క్రీ. శ. ౧౯౨౬ లో ముద్రింపబడినది. పైన పరిశీలించిన జంగంకథ క్రీ. శ. ౧౯౦౭ నాటికే చెన్నపట్టణము వ. యతిరాజులు నాయుడు గారి శ్రీ గోపాల విలాస ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రింపబడినది కనుక జంగంకథ మొదటిదనియు పదము తరువాతిదనియు గ్రహింపనగును. రెంటికిని కొన్ని పోలికలున్నవి. జంగంకథ కన్న పదముమాత్రము కొంత సరళముగా నున్నది. పదమునందొక చిన్న ఘట్ట మెక్కుడుగా నున్నది. శ్రీయాళుని వదాన్యతను చాటిచెప్పు నన్నివేశమిది. బీద బ్రాహ్మణుడొకడు యాచింపగా కోరినంతధనము శ్రీయాళుడొసంగినట్లున్నది. తక్కిన కథయంతయు జంగంకథయందున్నదే. జంగంకథలో 'రాకన్ మానవు హాని వృద్ధులు రాజవదన వినవే' యన్న చరణములకు పోలికలు 'కానున్న పనులన్ని కాక మానవుగ. అడవి యందున నున్న అరసంబునమన్న, తప్పునా యిది మనకు తరుణీ లలామ,' యను చరణములు. ఇటువంటివే మరికొన్ని పోలికలున్నవి. వారదుడు

శ్రీయాళుని జూడవచ్చినప్పుడు ద్వారపాలకులాతని రాకను శ్రీయాళునితో చెప్పినప్పుడు కొంత హాస్యము పోషింపబడినది. ద్వారపాలకులు రాజుతో,

'ఇంచుమించుగ పిశాచంబు రూపంబు - మట్టిపూడలివంటి మరిజడలు కట్టుకొని
చేతిలో దంబురా వూపగాజూని - గారడీ వేషంబున గవనిలో నున్నాడు
అతడు నారదుడంట అవనీశనాథ ' యనిరి. ద్వారపాలకుల మాట లనుటవలన

నౌచిత్యమునకంతగా భంగము వాటిల్లదు. ఈ పదము,

'రంగుగా రక్తాక్షి (౧౯౨౪) నామసంవత్సరమున - ఆశ్వీజమాసమున
కృష్ణ పక్షములో
విజయదశమి సరికి వివరముగ ఈకథ-పరిపూర్ణమయ్యెను ప్రౌఢిమీరగను -
అక్షయంబుగ లక్ష్మివాసరదినమందు- సొంపుగా ఈ కథ సంపూర్ణమయ్యె' నట.

భక్తియందును వీరవ్రతమునను చిరుతొండనికి తీసిపోనటువంటివాడు భల్లాణరాజు. భార్యనుగూడ జంగమార్పణము చేసిన వీరవ్రతాచార నిష్ఠాగరిష్ఠుడు. వైష్ణవులందలి మధురభక్తి కథలకు శైవులందీకథ దీటుగా నుండును. దీనినే జానపదులు మిండజంగముకథ యందురు. శివుడు మిండజంగముల సృజించి తానును మిండజంగమైనందున కాబోలు ఇట్టిపేరు వచ్చినది. ఈ కథనే 'రాజశేఖర చరిత్రము'గా కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించెను. ఇంకను పలువురు కవులీ భల్లాణ చరిత్రమును చేపట్టిరి. వాలేశ్వరుడు, కోకలూరి వీరన, కూచిమంచి తిమ్మకవి పద్యకావ్యములుగాను, చిత్తూరు గంగాధరుడు ద్విపదకావ్యముగాను, జిక్కాన పాపయ్య, అలపాక పెద్దికవులు యక్షగానములుగను, నడిమింటి రామయోగికవి దండకముగను, భల్లాణచరిత్రమును చిత్రించిరి.౧ జానపదులకొరకు 'భల్లాణరాయకథ' జంగం కథగా కిలారి బ్రహ్మయోగియను కమ్మకులజుడు చింతలపాలెము వాస్తవ్యుడు రచించెను. దీనియందధికభాగము జంగంకథలందు సాధారణముగా నుండు రగడతోపాటు దరువులు, కందార్థములు, ఏలలు, వచనము కలవు. నైమిశారణ్యమున సూతుడీకథను శౌనకాదులకు చెప్పినటుల వర్ణింపబడినది. సింధు కటకము కథారంగస్థలము. పెద్దాడ మల్లేశం తన బొబ్బిలి కథలో 'సివాకోశమే సింధుకటకమే బూసికి అములాయె' ననెను. ఈ సింధు కటకము కటకమా? ౧౮౭౮ నాటి కట్టోజు వీరాచారి 'భల్లాణచరిత్ర-పదము'లోకూడ సింధుకటకమని కలదు.

---

౧. వీర శైవాంధ్రవాఙ్మయము. శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి. పుట ౩౯౯.

'శ్రీకరముగ నీ లోకములోపల సింధుకటకమనెడి
పాకశాసనుని నగరికి సరియగు పురముగలదు వినుడి
కోటలు పేటలు కొత్తళంబులును నాటకశాలలునూ
దీటులేని గోపురములు గలవటు కోటలు నేటుగనూ
ఆటకూటములు పాఠశాలలును సూటిగ గలవటులా
మేటి మేడలు మిద్దెలు గలవటు మేలిమిగా మిగులా
....
భువనేశ్వరములు దేవాలయములు భువికి వెలయగానూ
శివు మందిరముకు బోల్పదగినయా శివమందిరములునూ'. ఇంకను,

దరువు: 'శృంగార వనములు గలవూ, అందు-లింగార్చనకు పూలు నెలవూ
అంగజ హరునకు సంగతిగా భక్తి, లింగాల పూజించె జంగాలకును దేవ ॥శృం॥
ఫలమూలు భరితమైయుండూ, అందు-ఫాలాక్షునకు పూజనిండూ
విలసితంబుగ కల్పతరుపూలావిగ గల్గు, ఫలవృక్షములుగల్గి లలితమై యొప్పేడి॥శృం॥
శుక పిక బక కోకిలమూలూ, అందు-చకచకలాడు పల్వములూ
అకలంకముగ నాప్లుక పురివెలసిన-సకిలేశ్వరునకు శ్రీకరమై యొప్పిన మేల్॥శృం॥

ఆపురమందలి చాతుర్వర్ణ్యముల వారును, వేశ్యలు, చతురంగ బలములు కావ్యములందువలె వర్ణింపబడినారు. వీరందరును,

'జంగమార్చనలు చేయుచునుండెడు లింగభక్తులంతా
గంగాధరునకు పూజలుచేయుచు పొంగుచు ప్రజలంతా'.

ఇట్టి పట్టణమున కధీశ్వరుడు భల్లాణరాజు. అతడు,

'పరోపకారుడు దానపరుడు బహు స్థిరగుణ ధైర్యుండూ
సురుచిర వైభవ మనుభవించుచును ధరణి యేలుచుండూ
సూర్యవంశ వర్ధనుడు ఘనుడు రణధైర్యుడు శూరుండూ
శౌర్య పరాక్రమశీలుడు తను హరిశ్చంద్రి వంశజుండూ
భువికెల్లను ప్రఖ్యాతిజెందు శివదేవరాజు సుతుడూ
సవినయముగ మరి సత్యకీర్తి జవసత్వము గలవాడూ
భసిత త్రిపుండ్రములు ధరియించెడి విశద కీర్తి పరుడూ'.

భల్లాణరాజుకు భార్యలిరువురు; చల్లమదేవి మల్లికాదేవి యనువారలు. వారు పరమ పతివ్రతలు. రాజొకనాడు తమ గురువు వసిష్ఠుని సేవించి 'ఎవ్వరే మడిగినగాని, నే నొవ్వక నిచ్చెద పూని, రవ్వనొందక భీతిజెందనివ్వకను నన్నువ్వల బ్రోవవె చివ్వన శీఘ్రమె' అనియు, నట్టి కఠోర వ్రతధారణకై

దీక్షావిఘాతిని యాచించెను. పసిష్ఠుడట్టి వ్రతము కష్టమనియు వలదనియు నుపదేశించెను. అట్టివ్రతము పూనినచో,

'కడుపున బుట్టిన కన్యకనైనను జడియక నడిగెదరూ
కడువడి కండలు గుండెలు కండ్లును కానుక లడిగెదరూ
మెల్లగాను యిల్లాలినినైనా చల్లగ నడిగెదరూ' కనుక వలదనెను. కాని భల్లాణుడు తనపట్టు వీడడయ్యెను. పసిష్ఠుడాతని కటులే దీక్షనొసంగెను. (ఇచ్చట వెన్నెలరేయి, చంద్రోదయము, రాజుగారి రతికేళి, సూర్యోదయము, మున్నగునవి కావ్యరీతిని వర్ణింపబడినవి.) రాజు తన నిండుసభలో తన వ్రతమును చాటి,

'అడుగకపోయిన జంగమునకు నే పెడుదును ఒక వట్టు
అడిగిన లేదని నుడివితినైనను నాకగు ఆ వట్టు
ఇష్టముగా ఈ విధమున చాటుడి అష్ట దిక్కులందూ
కట్టుడి పట్నము మొగసాలను వొక ఘంట వేగముందూ' అని శాసించెను. మంత్రులటులే చాటించిరి. ఇదివిని జంగము లందరు ఒకరి నొకరు,

'విడువని వీరశైవము గలిగిన జడముని బసవయ్యా
నడువుడి వడిగా తడవేలను ఇక పిడిఘట చిక్కయ్యా
పురహరు మడవక పూజలుచేసే పర్వతనాథయ్యా
గరళ కంధరుని స్మరణజేసెడి చర లింగదేవయ్యా
గంట దీసుకొని గ్రక్కున రమ్మిటు ఘంటా శరభయ్యా
సిద్ధ లింగమా బుద్ధ వీరయా ముద్దుల వీరయ్యా
నాథసుందరం బోధనందయా మేధా మరళయ్యా
వేదములో ప్రసిద్ధి కెక్కినా మేధావేతగిరీ' అని పిలుచుకొనుచు బయలుదేరిరి. వారు కోరిన కోరికలన్నియు భల్లాణరాజు తీర్చి పంపెను. ఇట్లుండ ఒకనాడు భల్లాణరాజుసభకు నారదుడు వచ్చి సత్కృతుడైపోయి కైలాసమున పార్వతితో చెప్పెను. పార్వతి శివభక్తుని దీక్ష కాశ్చర్యపడి శివునితో చెప్పెను. పరమ శివుడు భల్లాణుని పరీక్షింపగోరి సింధుకటకము చేరుకొనెను. వారకాంత లుండెడు వీధికేగి ఒక్కొక్క యింట నొక్కొక్క విటుని (జంగమును) ఏరు పరచి కావలసినధనము లొసగి తానొక జగన్మోహనాకారుడయ్యెను. శివుని జంగమవేషము చక్కగా వర్ణింపబడినది.

జంపె: కురులునున్నగదువ్వి విరులుశిరమునదాల్చి, పురహరుడుచేరె నరపతి కొలువునకును
సిగను తాయెతలను మొగలి పువ్వులదాల్చి, పొగడపువ్వులదండ పొందమరగాను

వక్కలాకులసంచి వలెవాటు నీటుగా-చక్కగా చుక్కబొట్టుమరంగ దీర్చెన్
అందెలను చిరుగజ్జె పసిడిపావాలును-నందివాహనుడు చెన్నొంద ధరియించెన్
నీలాల పోగులును వాలారి గోష్టము-మొలనొక్క కత్తియును చెలువముగదాల్చెన్

ఇట్టి వేషముతో వచ్చెడు జంగమును జూచి పౌరకాంతలు,

'అమ్మలారా అక్కలారా రమ్మానరే మనవారిని, కొమ్మరో ఈ కోమలాంగుని
ఓఓ చెలియలారా - బ్రహ్మదేవు డెటుల జేసెనే' యనుచు నేలలు పాడిరి.

'అక్కలార ఈ చక్కని పురుషుని మక్కువ గనుగొనరే
చక్కదనంబును మిక్కుటమై మనదిక్కుకు దోచినదే
మొగతనమున యిటువంటి పురుషుడీ జగమునందు గలడే
వగమీరగ వలెవాటు నీటు మొగ మొగలు గుల్కువాడే
చందమామను మించు మోము పసందు గల్గువాడే
కందర్పుని మేనందము మించిన సుందరమగువాడే' యని మురులుకొనిరి. మరింత

జంగము పురవీధిని జనుచుండగా మరికొందరు స్త్రీలాతని జూచి.

'మారుడేమొ ఈ శూరుడు జారుడు వేరే యెవడనుచూ
మారుడైతె ఈ వరుని చేలిలో చెఱుకువిల్లు యేదీ
ఇంతులార యిత డింద్రుడేమొ మేనింతయు చూడండి
కాంతలార యిత డింద్రుడైతె వెయికండ్ల కాంతులేవి' యని భ్రమలపాలైరి.

ఇటుల బయలుదేరి మాయాజంగము భల్లాణరాజు కొలువుకూటమునకు చేరుకొనెను. అచట నున్న మంత్రులతో,

'జారుడుగా చరియించకపోతె ధారుణి ఘనమేమి
ఇంద్రియముల సుఖమందజేయుటే ఇంద్రచంద్ర పదవి
రుద్రవీర్యమది బుద్ధి గరగుటే భద్రమైన పదవి
కామిగాక మోక్షకామిగాడు యిక భూమినెవ్వడైనా' యని వాదించెను. భోజనమునకై భల్లాణ రాజాతని నిమంత్రణముసేయ నాతడు,

'అన్నముపై మా కాశలేదు నా చిన్నమనవి వినుమూ
వెన్నెలతేటకు మించిన మంచిది కన్నియ గావలయూ
మంజులభాష సమంచిత రంజిత కంజపత్ర నేత్రా
లంజలేంది వెయి లంచమిచ్చినను గంజిబోదు నాకు' నిసమాధాన మిచ్చెను. రాజా కోరిక వలదనెను కాని లాభములేదయ్యెను. పెండ్లిచేతునన్నను వినడయ్యెను. ఇంతటితో నూరకొనక తనకు కావలసిన లంజియ కుండవలసిన లక్షణము లన్నియు చెప్పెను. పద్మినీ జాతి స్త్రీ కావలెనని కోరెను. రాజుగారు చివరకు

అంగీకరించి సర్వలక్షణ లక్షితయగు స్త్రీకై వేశ్యావాటికకు భటులనంపెను. కాని శివమాహాత్మ్యంబున ప్రతివేశ్య యింట నాపూట నొక పురుషుడుండెను. ఒక్కతె యైనను అనాడూరకలేకుండెను. వారు తిరిగివచ్చి రాజుగారితో మనవిచేసిరి. రాజది నమ్మక మారువేషముతో తానే వేశ్యావాటికకుపోయి చూచి నిష్ఫలముగా తిరిగివచ్చెను. (ఇచ్చట జారకాంతలు వారి లక్షణములు విటులతో జగడ మాడుటలు మున్నగునని విపులముగా వర్ణింప బడినవి.) తన ప్రతిజ్ఞకు భంగము వాటిల్లునని భల్లాణుడు జంగమునకు తనభార్య నర్పింప నిశ్చయించు కొని భార్యలకీవార్త నెఱింగించెను. పతియాజ్ఞ శిరసావహించుటకు నేననిన నేనని యా పరమ పతివ్రతలు సిద్ధపడిరి. కాని చివరకు పెద్దదగు పట్టపుదేవి బయలు దేరెను. పౌరులిదివిని తమలో తాము గుసగుసలుపోయిరి. రాజామెను తోడ్కొని జంగమును సమీపింపగా నాలస్యమైనందుకు 'కన్నియకోసము నిన్ను నమ్ముకొని చూచి, కాన్పులు మూడాయె నాకమెంవాయెనో నౌక్యాధైర్యా' యని నిరాకరించెను. రాజాతని బ్రతిమాలి యొడబరచెను. జంగము రాజుగారి శయ్యా గృహముననే నిదురింతుననెను. రాజట్లే యని యంగీకరించెను. చల్లమాదేవి తన శయ్యాగృహమున జంగము నర్పించి పాదము లొత్తెను.

'నీలకంఠుడా నెలతను కనుగొని కలగక చిత్తమునా
ఫాలలోచనుడు పవ్వళించె నటు పలుకులేమి లేకా
తల్లిపక్కలో తనయుని తీరుగ మెల్లగ పవళించె'.

జంగము నిద్రించుటజూచి చల్లమాదేవి తానే పలుకరించెను. జంగమామె మాటలు విననట్లూరకుండెను. చల్లమాదేవి పతియాజ్ఞను పాలింపదలంచి జంగముకోరిన లక్షణములుగల స్త్రీవలె చొరవచేసికొని,

'మిండజంగమా మరుడు శరంబుల మెండు వేయసాగె
పురుషునిచెయి ముందెయ్యక మునుపే గరిత వెయ్యరాదు
లేచి వేగ చెయిజాచి నన్ను మేల్జూచి బ్రోవవయ్యా
రాచకార్యమా యోచనచేయను తోచక లేవయ్యా' యని ఎన్నియో

విధముల బ్రతిమాలెను కాని 'చలిదికూటిపై పెన్నచందమున నిలిచెను ఆ విటుడు'. చల్లమాదేవి మరల నొకమారు బ్రతిమాలి తానే చేయిజాచెను. అంతలో,

'ఫాలలోచనుడు బాలుండగుచును వాలలాడుచూను
నెలబాలుండై కలకలమని యా పొలతికి గనుపించె'. చల్లమాదేవికి సంతోషాశ్చర్యములు కలిగెను. బయటనున్న భర్తకీబాలుని రోదనము వినవచ్చి

ఆతడును ఆశ్చర్యపడెను. లోనికివచ్చి పరమశివుడని తెలిసి ఎత్తుకొని దంపతులిరువురును కొనియాడిరి. పార్వతీ శివులు ప్రమథ గణములతో ప్రత్యక్షమైరి. రాజదంపతులు వారిని స్తోత్రమొనర్చిరి. శివుడారాజును భార్యా యుక్తముగా కైలాసమునకు దోడ్కొనిపోయి ప్రమథగణమునకు ప్రభువుగా పట్టము గట్టెను.

శైవులకు శివునితోపాటు శివాంశ సంభూతులుకూడ ఆరాధ్య దైవతములు. శివుని కుమారులందొకడగు విఘ్నేశ్వరుడు సాధారణముగా సందరిచే పూజింప బడును. తొలుత నవిఘ్నమస్తనక నేపనియు సాగదుకదా. తారకాసుర సంహారార్థమై సకల దేవతాప్రార్థనమున శివుడు తనయంశమునే కుమారుగా ప్రభ వింపజేసెను. పార్వతీ పరమేశ్వరుల తొలిచూలుకుమారస్వామి.ఆతనినే షణ్ముఖు డనియు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడనియు శైవులు పూజింతురు. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర భక్తులాంధ్ర దేశమునకన్న నరవదేశమునం దధికముగా గలరు. సుబ్రహ్మణ్య నామవ్యక్తు లరవదేశమున పెక్కురు. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వ రాలయములు కూడ నంతియ. తెలుగు వారిలోకూడ సుబ్బారావు, సుబ్బయ్య, కుమారయ్య, నామములిట్టివే. కాని తమిళదేశమున సుబ్రహ్మణ్య భక్తుల సంఖ్య బహుళము. చిరతని (తిరుత్తణి) సుబ్రహ్మణ్యస్వామి తెప్పతిరుణాళ్ళను వస్తువుగాగ్రహించి 'తెప్పోత్సవ వోడపాట' గా పెరుగుమి పురవాసుడగు రావూరి వెంకట సుబ్బయ్య రచించెను. ఆడినక్షత్రమున క్షణకాద్రిపై వెలసియున్న సుబ్రహ్మణ్యస్వామిని దర్శించుటకు తైర్థికులు మహా సంరంభముతో బయలుదేరుదురు. ఈ పాట యంతయు నొకచక్కని దృశ్యవర్ణనము. తైర్థికులు కార్వేటినగరమునుండి బయలుదేరి నంది కాలువగట్టున స్నానసంధ్యలు ముగించుకొని. దేవాలయమున సమారాధనలు గావించుకొని, మద్రాసునుండి రాయపురము చేరి రైలెక్కి తిన్ననూరు, పెద్దకుప్పము. కడమత్తూరు, చిన్నమపేట మీదుగా ఆర్కోణం చేరుకొని బండ్లపై చిరతని చేరుకొని పుష్కరిణిలో స్నానములు చేసి యలంకరించుకొని కొండనెక్కి స్వామిని సేవించుకొని స్వామి తెప్పోత్సవము వెంట వీధివీధుల తిరుగుట, తెప్పచూడవచ్చిన బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, వైష్ణవులు (అరవము) మాధ్వులు (కన్నడము) మాటలాడుకొనుట, జనసమ్మర్దమున దొంగలయల్లరులు, తెప్ప మూడుచుట్లు తిరిగి స్వామి మరల కొండనెక్కుట లాదిగాగల దృశ్యము లతిమనోహరముగా వర్ణింపబడినవి. తెప్పచూడవచ్చిన బ్రాహ్మణులిట్లు మాటలాడుకొనిరి.

'ఎప్పుడొస్తిరిమీరు కుప్పావధాన్లు, యిప్పుడే వస్తిమి ఈ చిరుతనీకి
బాలయ్య కోటయ్య బాగవున్నారా, చాలగా సంపద చక్కగనున్నారు
సుఖమె మనవారెల్ల సూరయ్యగారు.
వరిపంట లేపాటి వర్షమేపాటి, కరువుపో యీసారి నిడుదె మేరాసు
పిల్లేది మీచిన్న పిల్లవాడేడీ, తల్లిదగ్గర చిన్నదాగు వాడిదిగో
ఆదెమ్మ మీరాక ఆశ్చర్యమిపుడు, ఈ దేవుని జూడ ఇట ప్రాప్తినేడు
పిన్నమ్మ మీ కోడ లెన్నేండ్లదమ్మా, యెన్నేండ్లు చెప్పనే యీ సిగ్గుబాల్లు.
యేడుతో పద్దెనిమి దేండ్లాయెనమ్మా
చిన్నవాడికి పెండ్లి చేయలేదటవే, కన్య యెక్కడ కుదరగాలేదు పోవే
బిడ్డ లెందరోయి పేరయ్య నీకు, అడ్డితీరగలేదు మాయాడ దికను'.

వైష్ణవుల సంభాషణమరవములో సాగినది.

ఎప్పోవో దేవకీ రేశంచరుశి నీరుం-యిప్పొదా నడియేసుం యిదె వందేన్ పారుం
వరదయ్యంగారె నీర్ వంచదెన్నిప్పొ-పెరుమాళ్ శేవైక్కి ప్రీతియామ్ వందేన్.

ఇక మాధ్వుల ప్రసంగము గమనింపుడు.

'దావాగబందిరో తమ్మణాచ్రె-యీవాగ బందవే యీగ తెప్పక్కె
తుంబదినవా యిత్తు నిమ్మదర్శనవు-తందిగె నీవెల్లి తక్కొండుబంది
స్నానెల్లి మాడిదిరి శామణ్ణచార్రె-నానాగి బందుకేళిదనె నిమ్మల్లి
పత్రావళి గళాకి బడిశినాట్కొటె-సత్రక్కెహోదరె క్షణదల్లి యీగ
బహళ హోళిగె తుప్ప పాయస యథేచ్ఛ-సహజమండిగె ఫేణి క్షణదల్లిబడిశి'

ఇందరి సంభాషణము లొకయెత్తు శూద్రుల సంభాషణములొకయెత్తుగా నున్నవి.

'లచ్చమ్మ నేడాడి నక్షత్రమంట - లచ్చనంబుగ సామి వచ్చేది సూడే
పెదపాప చినపాప పెద్దక్కతిమ్మక్క - కదిలి వచ్చిరి గొల్లకనికి మారుద్రి
ఈడిగె పెదపోలు ఈరమ్మబుచ్చి - వోడుగా వచ్చిరే కూడొండి యిపుడు
అందరు పైసమై సందేటి లోన - ముందుగా మునిగొచ్చి ఎందువున్నారొ
తెప్పున పోయి పిండి తిరు(వ)కుక్క వేసి - యిప్పుడొత్తామె మనమీతెప్ప సూడ
లచ్చి సూడే పజను లచ్చోపలచ్చ - లచ్చకో ఉమి యింకెచ్చుగా నుండు
సూటిగా లెక్కేసి సూసితీ యిపుడు - యేటిమేడసు నూటయెయ్యి మాఖుండు
యిసికెయ్య పస రాల దీచోద్యమేమే - పసిగూబలతొ గూడ పైసుండుగాని
బగు యేడికిది సూడె బాగ యీతెప్ప - చిగువ పాతాళాన దిగియుంటదేమొ
ఆదిదబ్బరె లెప్పకదలడదిసూడు - యిరిసీల తేలతా దీయింత లేమొ
మునుగునో పొల్లునో మోస మొచ్చేనో - తాకె చిన్నోడేడ తప్పెనో సూడే
బోగమమ్మంగాండ్లు బాగ యాడేరే -

సుంత యాతను వక్క సూడె చెన్నెంగి - యింత కాయుప పీసి యింతుందు నంపే
బొరుగులు తయ్యేడు వాళ్లొ యేస్కోని-కొరుకుతూ సూతామె కూకుందుకోని'

జానపదుల భాషను సంపూర్ణముగా నాకళించుకొనినాడీ కవిపుంగవు. ఉత్సవ సమ్మర్దమున దొంగలు తమ కైంకర్యము తాము చేయుచుండిరి. లోకములో నందరొక తీరుగానుండరుకదా. హరికథవినుటకు వచ్చెడు భక్తులు వేరు. అచ్చటి పాదరక్షలపహరించుటకు వచ్చెడు భక్తులు వేరు.

'కుప్పావధాన్లది గుండుచెంబొకటి - ఇప్పుడు దొంగలు యెత్తుకేగిరట
మనపెద్దిభట్లవి మడుపు దోవతులు - మడిసంచితో కూడ మరి దాచికొనిరె'
'నాగయ చౌకట్లు పోగులూ జోళ్లు, పోగొట్టుకొని యీాక్షి పొర్లుచున్నాడు
రామయ్య చేనున్న సామాను మూట, యామరించీ దొంగ లెత్తుకొని పోయిరే
శేషమ్మ పెద గోదుంపూసలూ యిపుడు, మోసగించీ యెవరొ దీసుక పోయిరే
అత్త చెవినున్న కత్తిరిబావి లొకటి, కత్తిరించీ దొంగ లెత్తుకొని పోయిరే
ముచ్చులు వేరెవరు వచ్చియున్నారా, యిచ్చటి స్థానికులింక యెవరమ్మా
వంటచేసినచోట వక మూట యిపుడు, ఇంటివా రెత్తుకొని ఇచట లేరనిరే'.

ఇట్టి సహజములగు భావములు దృశ్యములు మనకు నిజముగా నాయుత్సవమును కన్నులకు గట్టించునటుల వర్ణింపబడినవి.

తెలంగాణమున సుప్రసిద్ధ శైవ క్షేత్రములెన్నియో కలవు. వేములవాడ, పాల్కురికి, కొలనుపాక వంటివి చారిత్రక ప్రసిద్ధిగాంచినవి. ఇవిగాకను ఐలోని, కొమిరెల్లివంటి జానపదశైవక్షేత్రములు లెక్కకు మిక్కిలి కలవు. వీనిని జానపద శైవక్షేత్రములనియేల యంటిననగా నీచోటులందుగూడెడు తైర్థికు లధికముగా జానపదులే. ప్రత్యేకముగా కొమిరెల్లి శైవక్షేత్రమునందు గొల్లలు కురుమలు తక్కిన వారి కంటె బహుళ సంఖ్యలో చేరుకొందురు. కొమిరెల్లి మల్లన్న-మల్లేశ్వరస్వామి, తెలంగాణమందలి గొల్లకురుమలందరికి నిలవేల్పు. ఈ 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'ను గొల్లలు, బీరన్నలవారు. పాటుమరాజు కథవలెనే చెప్పుచు పొట్టవోసికొందురు. కొమిరెల్లిమల్లన్న కథను చేపట్టి వ్రాసినవి చెర్విరాల భాగయ్య యను వైశ్యకవివరుడు. కొమిరెల్లి మల్లన్న కథను తెలంగాణమున నెరుగని జానపదుడుండడు. ఇంతియకాక నీకథ నృశాస్త్ర వేత్తలదృష్టికి గూడ వచ్చినది. హైదరాబాదు రాష్ట్రమందున్న జాతులగూర్చి పరిశోధనమొనర్చిన సయ్యదు సిరాజుల్హాసను అను విమర్శకుడు కురుమవారిని

గూర్చి వ్రాయుచు నీ కథను తనగ్రంథమునఁ పేర్కొనెను.౧ భాగయ్యగారు శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామియే కొమిరెల్లి మల్లన్న యనిరి.

'కలియుగ కైలాసమనెడు, కొమరవెల్లిధాముడైన
శ్రీకరంబై యొప్పునట్టి, శ్రీశైలవాసుడైన
భ్రమరాంబాహృదయలోలు, పరగమల్లికార్జునుని
కథను చెప్పబూనినాడ,కాంక్షతోడ వినుడిమీరు'.

కొల్లాపురి పట్టణమును ఆదిరెడ్డియను నాతడు పాలించుచుండెను.

ఆతడు 'రూపమందుమన్మధుడు-యోపికందు ధర్మరాజు
ధైర్యమందు భీముడయ్య-శౌర్యమందు అర్జునూడు
విద్యలందు బృహస్పతి-విభవమందు ఇంద్రుడయ్య
దానమందు కర్ణుడయ్య-ధర్మముతప్పనివాడు'.ఆదిరెడ్డికి తగిన భార్య నీలమ; పరమ పతివ్రత; సద్గుణరాశి. ఆదంపతులకార్గురు కుమారులు కలిగిరి. సకలసంపదల తులతూగుచు ఆదిరెడ్డి దంపతులు 'పుణ్యవంతులనగనొప్పి భూమినేలుచుండిరయ్య'. ఇట్లుండ కైలాసమందొకనాడీ దంపతుల కథవిని వారిని పరీక్షింపగోరి జంగమ వేషముతో ఈశ్వరుడు వేళగాని వేళ ఆదిరెడ్డి వాకిట నిలిచి భిక్షమడిగెను. ద్వారపాలకుల వలన నీవార్తవిని ఆదిరెడ్డి 'వేళగాని వేళ నేడు - వృద్ధజంగమెందుకొచ్చె, నేడు తిరిగి పొమ్మనియు - రేపుమళ్లి రమ్మనుమి' యని చెప్పిపుచ్చెను కాని మాయాజంగము పోక కేవలము 'పిడికెడు తనచేత నాకు భిక్షమిడు మటంచు చెల్పు'మని మరల వార్త నంపెను. ఆదిరెడ్డి కుపితుడై 'వెనుక ముందు జూడకుండ మెడబట్టి నెట్టివేయు'డని ఆజ్ఞాపించెను. మాయాజంగము రెడ్డిని కష్టపెట్టదలంచి ధైర్యవీరుడు, . శౌర్యవీరుడను రాజులను సకల సేనా సమూహములతో కొల్లాపురిపై దండువెడలబంపెను. ఆదిరెడ్డి వారినెదిరింపజాలక 'ప్రాణములతో బ్రతికియున్న-బలుసుగూరదినియునైన' బ్రదుకవచ్చునని భార్యాపుత్రాదులతో ఘోరారణ్యంబుల బడి పారిపోయెను. శివుడరణ్యమున పెను గాలివానలు కార్చిచ్చులు కల్పించెను. వారెటులో తప్పించుకొని 'పూర్వము బసవేశ్వరుడేలు పుణ్యభూమి' యగునట్టి కల్యాణపురము చేరుకొనిరి. కల్యాణమునప్పుడు కలగంగరాజు పాలించుచుండెను. కల్యాణపురము శివభక్తుల కాస్పదము.

౧ The castes and tribes of H. E. H. The Nizam Dominions.

'ఆగ్రామవాసులెల్ల అధవుని సద్భక్తిపరులె
పురుషుల పేర్లన్నియూను పురహరుని నామమూలె
స్త్రీల పేర్లన్నియూను శ్రీకంఠుని నామమూలె
యే పురుషుని జూచినను యే స్త్రీని జూచినను
నుదుటను విభూతిరేఖ మెడలో రుద్రాక్ష పేర్లు
మెడలో లింగపుకాయలు మిగుల సత్యభాషణములు
ఘాలి భక్తి లేనివారు శోధించిన దొరకబోరు'. అట్టి పట్టణమునకు ఆదిరెడ్డి కుటుంబము చేరినంతనే పౌరులు

'అంగమందు భక్తితో లింగము ధరియింపనట్టి
దుర్మార్గులు మీరెవరో తొలగిపొండటంచు' బల్కిరి. వారు పట్టణమును విడిచి బయటికి వచ్చిరి. కూలికిపోవ నొకకాపు

'ఇక్కడి మర్యాదలను ఎరుగకుండ వస్తిరేల
మిమ్ముల జూడంగరాదు మీతో మాటలాడరాదు
అంగమందు మీరలకు లింగధారణంబులేద'ని పల్కెను. గ్రామబహిష్కృతులై ఆదిరెడ్డి కుటుంబము వా రూరిబయట నొక గుడిసెలో నివసించుచు తమకు గలిగిన విపత్తుకు దుఃఖించుచు ఈశ్వరుని ధ్యానించు చుండిరి. పరమేశ్వరుడు 'ఇంక వీర్ని పరీక్షించి సంకటముల బాపెదనని, జంగమయ్య వేషమూని సరగున నటకేగుదెంచి' భిక్షమడిగెను. నీలమ అతిభక్తితో తనచెంతనున్న తవుడు నూకలు జంగమదేవరకు భిక్షచేసెను. పరమేశ్వరుడు, 'భక్తిగలిగినట్టి భిక్షపట్టెడైన జాలునంచు' స్వీకరించి గుణవంతుడగు కొడుకు గల్గునని వరమిచ్చెను. సంతానమేల సంపదలనిమ్మని నీలమ కోరెను. కాని పరమేశ్వరుడు సంతానముతోపాటు సంపదలు గల్గునని చెప్పి విభూతి నొసగిపోయెను. కుమారునకు మల్లన్నయని పేరుబెట్టుమనెను. పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున నీలమకు కొంతకాలమునకు పుత్రుడుదయించెను. మల్లన్నయని పేరు బెట్టిరి. మల్లన్న శుక్లపక్ష చంద్రునివలె పెరిగి పెద్దవాడై సకలసద్గుణ విద్యాసంపన్నుడయ్యెను. ఒకనాడు కల్యాణాధీశ్వరుడగు కలగంగరాజు మల్లన్నను చూచి ఆకృష్టుడై సంగన్నద్వారమున నతని రావించి వారి వర్తమాన మంతయు విని కొల్లాపురి రాజ్యము మరల వారికి వచ్చునట్లేర్పాటుచేసి సంగన్ననిచ్చి కొల్లాపురమంపి మల్లన్నకు కొల్లాపురి పట్టణము పట్టము

గట్టించెను. సంగన్న పెద్దవారి నార్గురిని సహాయసాయముసకై నియోగించెను. మల్లన్నచే రాజ్యము చేయించుచుండెను. అవిరెడ్డి కుటుంబమువారు పూర్వమునకన్న సుఖముగా కాలము గడపుచుండిరి. దేవగిరినేలు కటూల్ రెడ్డి కూతురు పద్మాక్షి; అందచందముల పుట్టిల్లు. మల్లన్నకు పద్మాక్షితో వివాహమగుటకు కొంతధనలోపము కలిగెను. మల్లన్న సంగన్నతో నాలోచించి అట్టి ధనమును కల్యాణపురపు కలగంగరాజు కడ సంపాదింపబోయెను. ధనాగారమున కావలి యున్న మైసమ్మను దివ్యాస్త్రములచే సాధించి ధనముగొని వివాహము చేసికొనెను. కొంతకాలమిట్లు జరిగిన తరువాత పద్మాక్షి తోడికోడండ్రగు వన్నెలక్కమ్మ, ఉత్తరమ్మ, సుజనమ్మ, మాణిక్యమ్మ, విమలమ్మయను వారలు ఈర్ష్యాళువులైరి. వన్నెలక్కమ్మ చెల్లెండ్రతో,

'మనభర్తలు పెద్దవారు మల్లేశుడు చిన్నవాడు
పెద్దవారు కృషిచేయుట చిన్నవాడు భుజించుట
పద్మాక్షికి దాసీలమై పడియుండగ వలసెమని' మని పురినెక్కించి
'శక్తిచేత మల్లేశుని చెడగొట్టలేము మనము
యుక్తిచేత కార్యములు ఒనగూడుట నిజమునుమ్మ'ని ప్రబోధమొనరించి
'మల్లేశుని ఈనాడె మనవద్దకు పిలిపించియు
లేనినిందనొకటి మనము వారిమీదమోపువా'మని నిశ్చయించెను. తరుణము చూచి వన్నెలక్కమ్మ సారంగధర కథయందలి చిత్రాంగి పాత్రమును నిర్వహించెను. మల్లన్న ఎటులో తప్పించుకొని బయటపడి మంత్రి సంగన్నను చేరుకొనెను. మల్లన్న తనకు ప్రమాదము కలుగునని దేశము విడిచిపోవ సంకల్పించెను. కాని సంగన్న మల్లన్నను ఆపి ఉపాయమాలోచించి

'మద్దిమాను దొలచియూను—మంచిగాను బిలముచేసి
యితరులు పరికించగాను—ఏమాత్రము తెలియకుండ
మద్దిచెట్టుబిలములోన—మల్లన్నను యుంచెనపుడు.'

మల్లన్న నిజముగా ద్రోహము తలపెట్టి యుండనోపునని యాతని యన్నలార్వురును క్రుద్ధులై మల్లన్నను చంపుటకు పట్టణమంతయు గాలించిరి. తల్లి వారికి మల్లన్న గుణగణముల జెప్పి వారింప జూచినను వినరైరి. అప్పుడామె చేయునదిలేక

'వనిత మాటలకును మీరు - అనుజు నిటుల జంపియున్న
అవివిని కలగంగరాజు-ఆత్మలోన క్రోధమూని

వచ్చి మిమ్ములార్వురాని-వధజేయక మానడయ్య
మనకొసగిన రాజ్యమూను-మరల తాను గైకొనును
వకని జంపి యార్వురాను-వరుసగా చావనేల
అంచుకొరకె మల్లన్నను-ఆరసియిందుగొనివచ్చి
విషముబెట్టి చంపి మీరు-యేలుకొనుడి రాజ్యమెల్ల'నని వారి నొడబరచెను.

చెట్టులోనుండ నిచ్చగింపక మల్లన్న తల్లి చెంతకువచ్చి నేనే పాపమెరుగనని చెప్పుకొనెను. అప్పుడాతల్లి మల్లన్నతో

'నీవన్నదీ నిజమైతే-నీయన్నలయెదుట నీవు
విషముగ్రోలి ప్రాణమిడిచి-వీరి సంశయంబుబాపు' మనెను. మల్లన్న

తన యన్నల సన్నిధి విషమారగింపబోవ ఈశ్వరుని మహిమవలన విషము సర్పమై మల్లనకు గొడుగుబట్టి వెడలిపోయెను. అన్నలకాశ్చర్యముకలిగి యూరకుండిరి. కాని పన్నెలక్కమ్మ భర్తతో మరదులతో

పాలుపొందగ మీ తమ్ముని-భూమిదున్న దోలియాను
యీ రాజ్యపాలనంబు యింపుతోడ మీరుజేయుడి' యనెను. మల్లన

యందు కంగీకరించి తానే వ్యవసాయము చేయుచుండెను. అన్నలు రాజ్యమేలుచుండిరి. కలగంగరాజు ధనమడుగబంప వీరు తిరుగుబాటు చేసిరి. కలగంగరాజు వారిని పట్టి కట్టి కొట్టించెను. మల్లన్న రేగడి దున్నబోవ దానియందొక పుట్టనుండి వేనవేలు గొఱ్ఱెలు బయలుదేరెను. మల్లన్న 'ఎక్కడివో బూరుక్రిముల' ని చంపజూచెను. కాని శివుడు ప్రత్యక్షమై చంపవలదనియు వానిని పోషింపుమనియు, సహాయమునకై 'భైరవుని నీపద్దకు బంపువాడ' ననియు, నాయాగొఱ్ఱెల పేర్లను చెప్పి వానిని 'పిలువుము టర్రోయటంచు-ప్రేమ మీర నెల్లపుడు, కాంచగాను వీనిబొచ్చు కంబళ్లను నేయవచ్చు' ననియు వాని గప్పుకొన్న 'అఖిలమైన పర్ణాలకు ఆక్షేపణ వుండబోదు, దేవతలకు మెప్పు సుమ్మి దేహము ఆరోగ్యముండు' నని బోధించి తిరోహితుడయ్యెను. మల్లన్నకా గొఱ్ఱెలను కాచుటలో భైరవుడు (కుక్క) తోడ్పడెను. అడవిలో నొకనాడు రత్నాంగియను కన్య బ్రాహ్మణుల బిడ్డయయ్యు యమగొండ రాక్షసిచే పెంచబడి మల్లన్నను మోహించెను. (ఈ రత్నాంగి కథ కాంభోజ రాజు కథ యందలి రత్నాలగంధి కథవలెనున్నది) మల్లన్న యమగొండ రాక్షసిని సంహరించి శివుని దలంచెను. శివుడు రత్నాంగిమల్లన్నలకు ఉన్నిదారము కంకణముగట్టి వివాహము చేసెను. మల్లన్న తనయిల్లుచేరుకొని రత్నాంగిని పద్మాక్షికి నప్పగించి యామెతో

'పశువులు ధూములు నీకు - పరగను నీకుండుముందు
ఈ గౌరియలు రత్నాంగికి - ఇంపుగాను ఒప్పియుండు
పత్తి కంకణంబు నీకు - పరగను రాజిల్లుచుండు
ఉన్నిదారము రత్నాంగికి-ఒప్పియుండు నుచితముగ' నని యాజ్ఞాపించెను.

కొన్నాళ్లకు మల్లన్న పుణ్యక్షేత్రములు సందర్శింపబోయెను. కంచుభేరి పట్టణమందు సిద్దప్పయను దీక్షితునికి జగదంబ వరమున భ్రమరాంబిక యను కూతురు జన్మించెను. (ఈ భ్రమరాంబనే కొందరు మ్యాడల-మేడం-మాడల దేవియని పిలుతురు) ఆమె యొకనాడు తన యుద్యానవనమున విహరించుచుండగా మల్లన్న ఆమెను చూచి మోహించెను. (ఇచ్చట భ్రమరాంబ వర్ణనము కావ్యమార్గమున నడచినది) భ్రమరాంబ మల్లనను దూషించెను. (ఇచట మల్లన ప్రవర్తనము కూడ శిష్టుల దృష్టితో జూచిన నౌచితీవంతముగాలేదు) బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై మల్లన్నను భ్రమరాంబను మీరిరువురు పార్వతీ పరమేశ్వరులనియు కారణజన్ములనియు పరిచయమొనర్చి వివాహమొనర్చెను. శివకంచి పురమున కాలసేన వీరసేనులను దైత్యుల నిర్జింపుమని బ్రహ్మ మల్లన్నను కోరెను. మల్లన్న శివకంచి కేగి రాక్షస సంహారమొనరించి గృహోన్ముఖుడయ్యెను. మధ్యేమార్గమున మల్లన్న గొల్ల పడుచగు కేతమ్మ నుద్వాహమై భ్రమరాంబ గ్రామమున కేగెను. ఇరువురు సవతులు పోరాడుకొనగా నశరీరవాణి వారితో మీరు గంగాగౌరులనియు చెప్పి 'నామరూపములు వేరైనందుపల్ల దెలియ కుంటిరి, సవతి పోరులేక మీరు చక్కగా కలుసుండరమ్మ' యని పల్కెను. మల్లన్న వారి నిరువురి దోడ్కొని కొల్లాపురి కేగి రత్నాంగిని పద్మాక్షిని కలిసికొనెను. కొన్నాళ్ల కొల్లాపురమున నుండి మల్లన్న భార్యలందరిని దోడ్కొని శివకంచి కేగి పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. ఇది మల్లన్న కథ. కొమిరెల్లి స్థలమాహాత్మ్యమును జానపద కవి చెర్విరాల భాగయ్య సరళ భావములతో వ్యావహారిక భాషలో చక్కగా నీతీరున నచిపించెను. ఇది శివపారమ్యము బోధించునట్టిగాథ. అనేకాద్భుతములు నమానుష విషయములున్నను కథా కథనము చక్కగా సాగినది.

పైన వర్ణింపబడిన గేయములన్నియు శివపారమ్యమును ప్రబోధించునట్టివే. ఇవికాకను పెక్కు గేయములు శైవసంబంధకములు కలవు. మెకంజీ దొర సేకరించిన బసవేశ్వరుని జీవితము దాని యంతర్భాగములుగానున్న మడివాళయ్య, మాదయ్య, కూనపాండ్యరాయుడు, కక్కయ్య మున్నగు వారి కథలను శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున నుదాహరించి యున్నారు.

ఆ గేయములు నాకు లభింపమి నే నుదాహరించుటలేదు. నిజలింగ చిక్కయ్యయను శివభక్తుని గాథ యక్షగానమందు లభించుట జేసి దానిని కూడ వివరించితిని. శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు సారంగధరుని కథను గూడ శైవవాఙ్మయమున జేర్చిరి. నేనీ కథను కరుణరస ప్రధాన గాథలందు చేర్చినాను. ఇటుల శైవవాఙ్మయ మనంతముగా మనకు లభించును. జానపద వాఙ్మయమునకు ప్రోత్సాహము కలిగించుటయే కాక దాని పెంపుదలకు కూడ కారణమైనది శైవమని మరల నొకసారి చెప్పి శైవవాఙ్మయ విమర్శమింతటితో విరమించుచున్నాను.

వైష్ణవమత సంబంధములు

త్రిమూర్తులందు స్థితికారకుడు విష్ణువు. వేదములందాతనికి బ్రహ్మరుద్రాదులకు వలెనే ప్రాధాన్యమున్నది. ఇక దుష్టశిక్షణమాతని వ్రతము కనుకనే అనేకావతారము లెత్తవలసి వచ్చెను. భాగవత. విష్ణు పురాణాదులు విష్ణు పారమ్య ముద్ఘోషించునట్టివి. శైవమువలెనే వైష్ణవము కూడ భక్తిమతము. జ్ఞానమార్గమునందు వలె కాక నీ భక్తి మార్గమున ధ్యానమునకు చిత్తైకాగ్రతకు మూర్తి యవసరము. శైవ వైష్ణవ భేదము లీమూర్తి భేదములనే సూచించును శైవులు శివుని పరమదైవతముగా నారాధించిన వైష్ణవులు విష్ణువునకు పట్టము గట్టెవరు. ఈ రెండు మతములును భరత ఖండమందంతటను చాల కాలము నుండి ప్రచారమందున్నవి. అవైదికములగు జైన బౌద్ధముల నెదుర్కొని శంకరాచార్యు లద్వైతమును ఎనిమిదవ శతాబ్దమున స్థాపించిరి. శంకరునకు పూర్వమే వైష్ణవులగు ఆళ్వారులు జైన బౌద్ధాది యవైదిక మతములందున్న వర్ణవ్యవస్థా రాహిత్యమును తామును అంగీకరించి వైదిక మతమునకే బలము చేకూర్చిరి. 'దక్షిణ హిందూస్థానమందు భక్తి ప్రధానమైన వైష్ణవమతము, శఠకోపుడు నాథముని, పుండరీకాక్షుడు, రామమిశ్రుడు, యామునాచార్యుడు మొదలగు పరమ భాగవతోత్తములచే బోధింపబడుచుండుటచేత తక్కువ జాతివారనేకులు వైష్ణవ భక్తాగ్రేసరులై యున్నతస్థితికి వచ్చి భాగవతులచే పూజింపబడుచుండిరి. అయినను వైష్ణవమతము కూడ రామానుజు లవతరించు వరకు కర్మప్రధానమైన వైదిక మతమునుగాని, వైరాగ్యప్రధానమైన శైవమతమునుగాని మించి విశేష వ్యాప్తిజెందియుండలేదు.'[౧] బసవేశ్వరుడు మున్నగు శైవులు కులతత్వమునంగీకరింపకపోవుట మనమెరుగుదుము. దీనిని మొదట ప్రతిపాదించినది వైష్ణవులే.

---

౧ ఆంధ్రుల చరిత్రము ఐదవ సంపుటము ౨౭౩ పుట. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు

పన్నిద్దరాళ్వారులలో నధికులు శూద్రులే. వీరిలో ముఖ్యుడగు నమ్మాళ్వారు (ఈయనకే శఠకోపుడను నామాంతరము కలదు) తిరుమంగయాళ్వారును, తిరుప్పాణాళ్వారు(హరిజనుడు)ను శూద్రులే. ఈ యాళ్వారులు రచించిన వైష్ణవ భక్తి గ్రంథము 'నాలాయిరం' అనబడును. ఇందు శ్రీకృష్ణుని యవతారలీలలు మున్నగునవి వర్ణ్యములు. నమ్మాళ్వారు రచించిన 'తిరువాయిమొయి' వైష్ణవ వాఙ్మయమున ప్రధానమై భక్తిప్రేమలనుద్బోధించు గ్రంథము. 'చండాలోఽస్తు సతు ద్విజోఽస్తు గురురిత్యేషా మనీషామమ'౧ యన్న శంకరులు దక్క తక్కిన యద్వైతులీమార్గము నవలంబింప సమర్థులు కారైరి. వైష్ణవులందీ మార్గము ననేకులవలంబించిరి. శంకరుడు స్థాపించినది అద్వైతమతము. ఈతని తరువాత సుమారు మూడు వందలేండ్లకు ౧౧వ శతాబ్దపు ప్రారంభమున జన్మించిన శ్రీ రామానుజాచార్యులు 'సోఽహం' 'జగన్మిథ్యా'ది యద్వైతవాదముల నెదుర్కొని విశిష్టాద్వైతమును స్థాపించిరి. విశిష్టాద్వైతబీజము లప్పటికే బోధాయన మహర్షి మరియు నాళ్వారాదులు నాటియుంచిరి. సంప్రదాయజ్ఞు లీయళ్వారు లందు ప్రథముని క్రీ. పూ. ౪౨౦౩ నకు గొంపోవుదురు. చారిత్రకులు మాత్రమీ యాళ్వారులను క్రీ. శ. ౭ నుండి ౯ శతాబ్దముల మధ్యనున్నట్లు నిశ్చయించిరి. ఉభయ విధమయిన ఆత్మల కైక్యమును బోధించుట వలన నీ సిద్ధాంతము విశిష్టాద్వైతమనబడినది. జీవేశ్వరులకాదియందద్వైతమును ఒప్పుకొనుచునే మోక్షస్థితిలో సృష్టి స్థితి లయాది కారక శక్తుల భేదముతో విశిష్టమైనది కనుక నిది విశిష్టాద్వైతమైనది. జీవులకు దీనిననుసరించి మరణానంతరమే ముక్తి లభించును. జీవన్ముక్తి లేదు. పరమాత్మ జీవాత్మల సంబంధము - పండు దాని రుచి, అగ్ని దాని దహనశక్తి, పాలు వాని తెలుపు వంటి సంబంధము. అద్వైతము నందే విశిష్టతగలది కాన విశిష్టాద్వైతము.౨ దీనియందు చిత్తు, అచిత్తు, ఈశ్వరుడని తత్త్వములు మూడు. చిత్తు జీవస్వరూపము, జ్ఞానానంద మయము, మరియు నిత్యము శేషమునైనది. ఇది మోక్షదశయందీశ్వర సాధర్మ్య మందును. అచిత్తు ప్రకృతి, జడము, వికారాస్పదము; భగవంతునకు కేవలము క్రీడోపకరణభూతము; సంసారమునకు మూలము. ఇక నీశ్వరుడు నిత్యుడు; సకల కల్యాణ గుణాకరుడు; చేతనాచేతనముల కంతర్యామి. చిద చిత్తులతని కపృథక్సిద్ధ విశేషణములు. కారణావస్థయందును కార్యావస్థయందును

౧ మనీషా పంచకము.

౨ విశిష్టంచతత్ అద్వైతం=విశిష్టాద్వైతం

క్రమముగా సూక్ష్మ స్థూలావస్థలనొందెడు చిదచిత్తులచే నీశ్వరుడు విశిష్టుడై యుండును. ఈ యుభయ విధపరమాత్మైక్యమే విశిష్టాద్వైతము. శంకరుడు బ్రహ్మము (ఈశ్వరుడు) నిర్గుణమనగా రామానుజులాబ్రహ్మము సగుణ స్వరూపమై ప్రేమాది కల్యాణగుణయుతమైన దనిరి. రామానుజులు భారత దేశమంతటను తిరిగి తమ మత ప్రచారమొనర్చిరి. శంకర రామానుజుల మతములకు భిన్నమైన ద్వైతవాదమును స్థాపించిన మధ్వాచార్యులును, ఆయన అనుయాయులగు మాధ్వులును, భక్తివిషయమున విష్ణువునకే పట్టముగట్టిరి. పండితారాధ్యుడు పాల్కురికి సోమనాథుడు మున్నగు వారు శైవమును పండితులకును పామరులకును సరిపోవునట్లుగా నందించినటులే రామానుజులు వైష్ణవమును పండిత పామరులిరువురకును గ్రాహ్యమగునట్లు బోధించిరి. ఆళ్వారులు భక్తులు. వారి శిష్యులు; పండితులగు ఆచార్యులు వేదాంత వేత్తలు; జ్ఞానులు. వైష్ణవమున ఆళ్వారులు భక్తిసాతత్యమునకును, ఆచార్యులు వేదాంతము విజ్ఞానములకును ప్రాతినిధ్యము వహింతురు. బసవని భక్తిమార్గమునకు పండితుడు, పాల్కురికి వంటివారి వేదాంతము జతపడినట్లు పూర్వాళ్వారుల భక్తికి రామానుజాచార్యుల వేదాంత విద్య తోడ్పడినది.

సంస్కృతమందున్న ప్రస్థానత్రయభాష్యములు మరియు సహస్రనామ భాష్యము సిద్ధిత్రయము మున్నగునవి వాదక్షమములయి పండితులను మెప్పింపగలిగినచో, భక్తి ప్రపత్తి జ్ఞానవైరాగ్యాదులను బోధించు దేశభాషావాఙ్మయము ద్రవిడవేదములు, కీర్తనలు, మాహాత్మ్యములు, ఆళ్వారుల చరిత్రములు, వారి రచనములు, మున్నగునవి పామరుల నాకర్షించినవి. వీరశైవము ప్రబలుటకు పూర్వము శైవవైష్ణవముల కధిక సంఘర్షణము జరిగినట్లు లేదు. యామునాచార్య చరిత్రము, విష్ణుచిత్తుని కథ, చోళదేశాధీశ్వరుని (రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుడగు కులోత్తుంగ చోడదేవుని) బాధవలన రామానుజులు శ్రీరంగమును విడిచి మైసూరు ప్రాంతములకేగుట వంటివి క్వాచిత్కముగా నగుపించును. మధ్వాచార్యుల యనంతరము వరకును ఈ మతత్రయములధిక సంఘర్షణము లేకయే భారత దేశమంతటను ప్రబలినవి. కాని ౧౪వ శతాబ్దము నాటికి మతత్రయ శిష్యపరంపరలవారు తర్కము పెంచుకొని అన్యోన్యము కలహించుటయే కాక నాయామతములందాంతరంగిక భేదములు కూడ నేర్పరచిరి. శైవాభిమానులచే వైష్ణవులును, వైష్ణవాభిమానులచే శైవులును హింసింపబడిరి.

వైష్ణవము చీలి 'వడగల' 'తెంగల' విభేదములేర్పడినవి. ఇది ప్రపత్తి సిద్ధాంతమున కలిగిన వైషమ్యమున కుదాహరణము. వీరిలో నొకరిది మర్కట కిశోరన్యాయము. మరొకరిది మార్జాల కిశోరన్యాయము. 'చాపకూడు' సమర కారణముగా జేసికొన్న బ్రహ్మనాయనివంటి వారి బూనటయున్నను శైవము ప్రబలింతగా వైష్ణవము తెలుగుదేశములో తొలుత ప్రబలలేదు. ఐనను 'వీరశైవముతోనే వీరవైష్ణవము కూడ తెలుగునాట వ్యాపించినది. శ్రీకూర్మము సింహాచలములలోని శివాలయములు విష్ణ్వాలయములుగా మార్చబడినవి. మంగళగిరి, అహోబిలము, కదిరి, సింగరాయకొండ, నెల్లూరు, అంతర్వేది, ఉపమాకలలో విష్ణుదేవునికి ఆలయములు వెలసినవి. కోరుకొండకు శ్రీరంగ పరాశరభట్టు వచ్చి ముమ్మడిరెడ్డిని శిష్యునిగా జేసికొని వైష్ణవ మతవ్యాపనము చేసెను (౧౩౨౫). ఈ ప్రచారమువల్ల వైష్ణగాథలునూ, ముఖ్యముగా శ్రీకృష్ణుని చరితా, మాహాత్మ్యమునూ జనసామాన్యమునకు విభ్రమముకల్గించెను' ౧. రామానుజుని తన దేశమునుండి పారద్రోలిన కులోత్తుంగ చోడుని మరణానంతరమాతని కుమారుడగు విక్రమచోడుడే రామానుజుని మరల తనదేశమునకు రప్పించి యాదరించెను. చోళదేశమున వైష్ణవమతవ్యాప్తి బాగుగా జరిగెను. మొదట పారిపోయినప్పుడు రామానుజుడు విఠల దేవరాయలు పరిపాలించు గంగవాడి దేశమున తన మాహాత్మ్యము జూపి జైనుడగు ఆ రాజును విష్ణువర్ధనునిగా మార్చి వైష్ణవమతవ్యాప్తి గావించెను. బేలూరు, తలక్కాడు, గడగు, హారవనహల్లి, తొండనూరు, మేలుకోటమున్నగు చోట్ల జైనుల నిర్మూలించి వైష్ణవధ్వజ మెత్తించెను. విజయనగర సామ్రాజ్యముననుదాని సామంత మండలములందును వైష్ణవమునకు విశేషదోహదము కలిగి బహుళవ్యాప్తిగాంచినది. తాతాచార్యుల ముద్ర భుజము దప్పినను వీపు దప్పదనునంత ప్రగాఢముగా వైష్ణవము వ్యాపించెను. అల్లసానివంటి నందవరీక బ్రాహ్మణుడే వైష్ణవ మతాభిమాని యయ్యెను. విష్ణుచిత్తీయము, పారిజాతాపహరణమును వెలువడినవి. తరువాత మన్నారుదాస విలాసము, విష్ణుమాయా విలాసము లితోధికముగా వచ్చినవి. పురాణములుగా, కావ్యములుగా, యక్షగానములుగా, వైష్ణవవాఙ్మయము పెరిగిపోయినది. జానపదులందుగూడ వైష్ణవ ప్రభావమధికమై గేయసాహిత్యముద్భవించినది. ఇట్టి దానిలో భక్తిసారస్వత మే

---

౧. దేశిసారస్వత విభూతి - శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి. కిన్నెర డిసెంబరు ౧౯౫౩

అధికముగానున్నది. దీనిని భక్తిగేయముల క్రింద చర్చింతము. ప్రస్తుతము మాత్రము విష్ణుపారమ్యమును, మాహాత్మ్యమును సూచించు గేయములను విచారింతము.

కంచి వరదరాజస్వామి వివాహ గాథను గోపయగారి రామయ్య *'వరదరాజు-పెండ్లిపాట'* గా రచించెను. పాట చివరన 'కోర్కెతోను లింగంపల్లి గోపయారాము పేర, కరుణ కలిగియుండె చాల కంచివరదుడూ' అని కలదు. లింగంపల్లి గ్రామనామమై యుండును. గోపయ యనునది ఇంటిపేరైనను లేదా తండ్రిపేరైనను కావలెను. రామయ్య కృతికర్త. కవి తెలంగాణమువాడని నాయూహము. బాగాలు, (పోకలు) గూడ, (పూలబుట్ట) వంటి తెలంగాణపు మాండలిక ప్రయోగములుంటచే తెలంగాణమువాడంటిని. కాకపోవచ్చునుకూడ. కవి కాళిదాసును ధ్యానించి వరదరాజస్వామి నిట్లు వర్ణించెను. 'పెక్కు సూర్యమండలములు ఒక్కచోట పొడిచినట్టు-చక్కనీ వరదరాజుచాయలెట్టివో' భుజాశంఖు చక్రమూలు ధగధగామెరయగాను—వరగ రెండువేలు పరిచారులూ'. సముద్రునింట అతనికూతురు పెరుందేవి (లక్ష్మీదేవి) పెరిగి పెద్దదయ్యెను. 'తుమ్మెదా గుంపులనగ తోయజాక్షి కురులనంగ — శింగినీ విండ్లబోలు చెలియ బొమ్మలూ.' ఒకనాడు పెరుందేవి చెలులు 'పొన్నపూలు గోయుటాకు పోద మనుచు చెలులుగూడి — రాడపడుచు పిలుతమనిరి అతివలందరూ'. కాని పెరుందేవితో ఆమె తల్లి 'రాణివాసమెల్ల విడిచి రమణి తోట్ల వెంటనేగ — భావ్యమా ఇదినీకు పద్మలోచనా' యని వారింపజూచెను. పెరుందేవి వినక పోరుపెట్టెను. 'తల్లిగర్భమపుడు కరిగి తనయ నప్పుడెత్తుకొని — పూలుగోయ బోవుమాని బుజ్జగించెనూ'. తల్లియాజ్ఞగొని పెరుందేవి అలంకరించుకొని తన చెలులతో పొన్నపూలతోటకు పోయెను. అచ్చట 'ఆరాత్రి చంద్రవీణ లతివలంత మీటగాను - తక్కు గావించిరా తరుణులందరూ - సన్నపూల సురటిగాలి సఖియలంత విసరగాను-కుందరదన చేతులెత్తి గుణిసి యాడెనూ'. విహారమునకై వచ్చిన కంచివరదు డామె నాట్యమును చూచెను. 'ఇంతచక్కదనము గలది ఇందువదన యెవ్వరనుచు' వరదరాజస్వామి తన యొడలంతయు కనులు జేసికొని చూచెను. స్వామిని చూచి ఎవరో పరపురుషుడనుకొని పెరుందేవి తన సఖులతో అభ్యంతరమున కేగెను. వారానాడచట నుండి తెల్లవారగనే స్నానములు గావించుకొని ఒక్కప్రొద్దుండ దలచి పొన్నపూలు గోయుటకు

తోటలోనికి వచ్చిరి. స్వామి మహిమచే కోయకుండనే గూడలు పూలతోనిండెను. అప్పుడు వరదరాజస్వామి 'పరుగునా చనుదెంచి భామయెదుట నిలుచుండి — చంక చాచి బెదరించెను సఖియలందర్నీ.' సఖులు పారిపోయిరి. స్వామి పెరుందేవిని పొన్నపూల సుంకనడిగెను. ఆమె స్వామిని ధిక్కరించెను. అప్పుడతడు 'గూడ కొక్కమాడయిచ్చి భామ చనుచెంచుమంటె — పసిడి బొమ్మ కోపమేలె వణతి నీకునూ' యని కోపముడిపి నర్మవాక్యములాడెను. సుంక మిచ్చుటకు చేత కాసులేక పెరుందేవి కోపముతో 'కోసినపూవులన్ని కోమలి పారజల్లుకోని — పుత్తడిబొమ్మ అప్పున చిక్కబాడెనూ—' కొంత సేపటికి సఖులు వచ్చి తమపూల నామెకిచ్చిరి. తొందరగా నందరును కలిసి స్వగృహములకేగిరి. అందరును కలియబలుకుకొని తమ సంభ్రమమునకు కారణము రాజుగారితో 'పంజరమ్ము అచ్చోట కొమర నెదురు వచ్చెననుచు' బొంకిరి. కాని వరదరాజుపై పెరుందేవికి వలపుకలిగి తనతల్లితో చెప్పుకొనెను. తల్లి తన బిడ్డతో 'అంత ధనపుకొండ మనపాలికొచ్చునా' యనెను. వరదరాజస్వామి బ్రహ్మరుద్రాదుల రావించి సముద్రునికడకు వియ్యము కూర్పబంపెను. వైశాఖ పంచమినాడు ఆకాశమంత పందిరివేసి భూమియంత గద్దెవేసి పెండ్లిచేసిరి. 'జీలకఱ్ఱ బెల్లంబు చేడె శిరసునందు నుంచీ వరదరాజు శిరమునందు వనితపుంచెనూ, అగ్నిహోత్రునిసాక్షిగాను అతివను పరిణయంబు జేసి, అగ్నిసాక్షి ప్రమాణమ్ము వారుజేసిరి'. అపరంజి తాళిబొట్టు కట్టబడెను. అప్పగింతలయ్యెను. 'పూలు కోయబోయి విభుని పొలతి తెస్తివా' యని పెరుందేవిని హాస్యమాడిరి. అత్తవారిచ్చిన కోట్లకొలది యరణంపు ద్రవ్యముతో 'నాభి మాణిక్యమూను నాల్గుదిక్కుల మెరయగాను, పక్షివాహనంబు రూపునెక్కి భ్రమియగా, గరుడ పచ్చల పల్లకెక్కి కామాక్షమ్మ తాను గరుడవాహనంబు యెక్కి కంచికరిగె వరదుడూ'. కంచిలో పూలపాన్పున గూర్చుండి స్వామి 'సుంకరీడుతోటి నీవు జూదమాడి ఓడితీవె, అంత ధనము గెలుచుకోవె ఇందువదనా,' యని పిలిచెను. ఇద్దరును కలిసి 'పచ్చి యాకుపోకలూను పండుతెల్లనాకులూను, తాంబూలమేసి రా దంపతులిద్దరూ'.

శ్రీ వంగీపురం వెం. రంగాచార్యులు తన తండ్రియగు మంగళాద్రి అయ్యంగారి కంకితముగా '*శ్రీ ఆండాళ్ చరిత్రము-శ్రీరంగమాహాత్మ్యము*' ను రచించెను. 'తోహాధారూపకంబైన ౭౦౦ పంక్తులుగల ఈ కృతిలో భూదేవి,

గరుడాళ్వారులు. ఆండాళ్ పెరియాళ్వార్లన భూమియందు జననమొందుటయు, అష్టోత్తర శత దివ్యదేశముల నామములును పెరియాళ్వారులు తనయ కెరిగించిన సంపూర్ణమయిన శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబును, ఆండాళ్ తిరువాయిమొయి-సారాంశంబును, శ్రీరంగనాయకీనాయకుల కల్యాణవిభవంబును సంపూర్ణముగా', వ్రాయబడినవి.

గురు పరంపరా ప్రభావముగో చెప్పబడిన గోదాదేవి కథను సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు ప్రబంధమున కుచితమగునట్లుగా మలచి 'ఆముక్త మాల్యద'ను రచించెను. ఈకథనే రంగాచార్యులు పాడుకొనుటకు వీలగునట్లు గేయకృతిగా మలచెను. కథారంగము శ్రీవిల్లిబుత్తూరు వర్ణనమిట్లున్నది.

'శ్రీవిల్లిబుత్తూరనియెడి నగరక్షేత్ర మొందుగలదు
భూవలయంబున పాండ్య దేశమను పుణ్యభూమియందు
నగరమేది సమమైనది దానికి జగములోన లేదు
ఖగవాహనుడగు శ్రీకరుకృపచే కరువచ్చుట లేదు
మాసమునకు ముమ్మారు వర్షములు మానక నచ్చట గురియున్
వాసుదేవుడు వటపత్రంబున పవ్వళించి యుంటన్'. శ్రీ విల్లిపుత్తూరునకు మారుపేరు శ్రీధన్వినవ్యపురము. అచ్చట శ్రీ మహావిష్ణువునకు వాహనమగు గరుడుడు పెరియాళ్వారనుపేరుతో జన్మించెను. అతనికే విష్ణుచిత్తుడనియు భట్టనాథుడనియు నామాంతరములు. అతడు సకల సద్గుణసంపన్నుడు; మహాభక్తుడు; ప్రహ్లాదునకు సమానుడు. విష్ణుచిత్తుడు గార్హస్థ్యధర్మావలంబియై, 'కమలాక్షునకై కష్టముపడనిది కాయము గాదనుచున్' ఒక పుష్పోద్యానము పెంచి యాపూలతో పరాత్పరుని సేవించుచుండెను. ఒకనాడు 'నలవత్సరమున కర్కాటక మాసమున నమల చతుర్దశిని, పూర్వఫల్గునీ జయవారంబగు పుణ్యదినమునందు' విష్ణుచిత్తుడు తులసీదళముల గోయుచుండగా భూదేవి యచట కన్యకాకృతి నవతరించెను. దంపతులిరువురు 'మనకు దొరికెనిది మాధవురాణి మను జానకి కరణి' నని ఆండాళనియు గోదాదేవి యనియు నామములిడి పెంచుచుండిరి. ఆమె దినదినప్రవర్ధమానమై

'సుగుణములన్నియు నేకంబై యీసువతి యయ్యెననగన్,
తగియా పెరియాళ్వారులకును ప్రియ తనయ యగుచు పెరిగెన్'.

విష్ణుచిత్తుడు నిత్యము విష్ణువునకు మనోహరములగు పూలమాలలుగూర్చి

'పూలసజ్జనిడి స్నానాదులకును బోవుచుండునపుడు
బాలిక యందలి పూలమాలికల పైకి దీసియపుడు

తనదు శీర్షమున ముడిచి చూచుకొని తక్షణంబె వానిన్
జనకుని యాగమనము గని వెరపున సజ్జలోన నుంచున్
విష్ణుచిత్తుడీ సంగతి నెరుగక వినయముతో మాలికలన్
విష్ణుదేవునకు నర్పణసేయును విబుధులెల్ల బొగడన్'.

గోదాదేవి ఇటుల తన తలనుదాల్చు మాలికలను భగవంతుడతిప్రీతితో ధరించుచుండెడువాడు. ఇట్లుండ నొకనాడు గోదాదేవి యెప్పటియటుల వన మాలికలు తలదాల్చి యద్దమున జూచుకొనుచుండ విష్ణుచిత్తుడదిగాంచి బిడ్డను మందలించి యామాలికల బారవైచి క్రొత్తవాని గూర్చి తీసికొనిపోవ 'ప్రేమ మీర నవి యందుకొనడు హరి ప్రేయసి దాల్చనివగుటన్'. విష్ణుచిత్తుడది గ్రహింపలేక చింతతో గృహమునకు తిరిగివచ్చెను. ఆనాటిరాత్రి భక్తుని చింత బాపుటకు స్వామి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి

'ఇటనుంచి నీవు నిర్మించుమాలికల నింతికొసగి మరియిమ్ము
పటుతరముగ నేనాదరింతునని భట్టనాథ మదినమ్మ' మని చెప్పెను.

విష్ణుచిత్తుడు మహాసంతోషముతో కూతుంగొనియాడి

'చూడిధరించి, కొడుత్తయిచ్చిన సుందరాంగివగుటన్
చూడికొడుతయని నామం బిడెదన్ సుదతీ నీకనుచున్' అటులే చేసెను.

ఇటుల కొంతకాలము గడచెను. చూడి కొడుతకు పెండ్లి వయసు వచ్చెను.

'చుక్కలరాయుని ధిక్కరించు నా సుందరి వదనంబు
చెక్కలద్దములు నాగజెల్లు నెచ్చెలి నేత్రద్వయంబు
కలువరేకులను గేరుచుండె నాకలికి కంటిబొమలు
నలువుగలిగి విలువలెను వంగె నళినాక్షి మేను హొయలు
కలవాణి వేణి చెలరేగి పాదు యళిబృందంబులగేరు
పొలుపారన్ శ్రీకారంబన తగు పొలతి చెవులతీరు
చెంపకమన తగు నాసికంబు కడుసొంపెసగుచునుండె'.

ఈ వర్ణనమిటులే ప్రబంధకవుల కవిసమయములతో కడుదీర్ఘముగా సాగినది. విష్ణుచిత్తుడు కూతురునకు తగిన వరాన్వేషణమున నుండెను. అది తెలిసి చూడికొడుత తనకు హరితో వివాహము గావింపుమని తండ్రిని గోరెను. హరిని దప్ప అన్యుల వివాహమాడననెను. ఇంకను

'ఏయే దేశము లందు ముకుందుం డేయేపేరులతోడన్
ఏయే రూపుల దాల్చియుండెనో యెరుగబల్కుమని వేడెన్'. భట్టనాథుడు

పరమ సంతోషమున

'భరతభూమియందుండె తిరుపతులు, పదిపదులును పైనెనిమిది' యని నూటయెనిమిది దివ్యతిరుపతులను పేర్కొనెను. ఇటుల శౌరి సత్కథలను వినివిని ఆండాళు శ్రీరంగేశుని చరితము వివరముగా తెలుపుమని తండ్రిని గోరెను. విష్ణుచిత్తుడు 'చూడికొడుతకును రంగధాముపై చూడ్కులు గలవని యెంచి' శ్రీరంగమాహాత్మ్యము సభివర్ణించెను. ఇంతవరకు నాండాళ్ చరిత్రమైనది. గేయమందలి రెండవభాగమగు శ్రీరంగమాహాత్మ్యమిటనుండి యారంభమగును.

పూర్వము బ్రహ్మ పాల్కడలికడ విష్ణువునుగూర్చి తపమాచరించెను. విష్ణువు ప్రసన్నుడై యాతనికి శ్రీనారాయణ మంత్రముపదేశించెను. బ్రహ్మ యామంత్రముపాసించి తపమాచరింప క్షీరాబ్ధినుండి విష్ణువు సకలదేవతాపరివారముతో బయలువెడలి శ్రీరంగధాముడై దర్శనమిచ్చెను. బ్రహ్మకోరిక ప్రకారము విష్ణువు సూక్ష్మరూపముతోనేగి సత్యలోకమున నుండెను.

'ఇటులుండ భువిని నీమనువు తనయు డిక్ష్వాకుండను వాడు
ఎటులైనను శ్రీరంగధామమును ఇలకు దేవలయుననెడు
తలపుతోడ శ్రీహరినిగూర్చి ఘనతపము చేయసాగెన్'

ఇంద్రుడిక్ష్వాకుడు తన ఇంద్రపదవి నాశించి తపమొనర్చుచున్నాడని భయపడి

'ఎందరు తుచ్ఛులు నారాజ్యంబున కెసరువెట్టజూచి
చెందిరి మోసము అందునొక్కడై పొందుఫలముచైజాచి' యని

యారాజర్షిని సంహరింప తన వజ్రాయుధము ప్రయోగించెను. కాని విష్ణుచక్ర మడ్డుపడి వజ్రమును దరిమెను. ఇంద్రుడు తనకు జరిగిన పరాభవము బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకొన నాతడిక్ష్వాకుని తపఃకారణము రాజ్యతృష్ణచేగాక

'నాకడనుంగల రంగధామమును చేకొన దలంచి రేడు
శ్రీకరు కొరకై తీవ్రతపంబును చేయుచున్నవాడ'ని చెప్పి సంశయ

ముడిపెను. రంగధాముడు బ్రహ్మతో

'వారిజసంభవ నీలోకంబున వాసముంటి నిన్నాళ్లు
అరిగెద భూలోకమున వసింప ధరపలికడ కొన్నాళ్లు
అటుపై వసింతు కావేరీనది యంకభాగమునను
ఇటకు కలియుగానంతరమరిగెద ఇమ్మతనికినన్ను'ని పలికెను.

బ్రహ్మయటులే రంగధామమును ఇక్ష్వాకున కొసంగెను. ఇక్ష్వాకుడు రంగధామము నయోధ్య కభిముఖముగా తమసాసరయ్వంకముల ప్రతిష్ఠించెను.

దశరథుని కాలము వరకటనే యుండెను. దశరథుడొనర్చు పుత్రకామేష్టి జూడవచ్చిన ధర్మవర్మయను చోళరాజు రంగధామమునుగని యాశ్చర్యపడి రంగధామవృత్తాంతమంతయు దెలిసికొని స్వదేశము వెడలి రంగధామమునకై చంద్రపుష్కరిణి కడ తపమాచరించుచుండెను. అచ్చటి బ్రాహ్మణులు ధర్మవర్మకు, పూర్వము శ్రీహరి దాల్భ్యుని కోరిక ప్రకారము శ్రీరామావతార కాలమున కావేరి తీరమునకు వత్తునని చెప్పిన వృత్తాంతము వినిపించి యాతని తపము మాన్పించిరి. ఇట్లుండ రావణవధానంతరము శ్రీరామపట్టాభిషేక సమయమున విభీషణుడు శ్రీరామచంద్రుని 'పావనమగు నీపదపల్లవముల బాయని వరమొకటి' యిప్పింపుమని కోర శ్రీరాముడాతనికి రంగధామము నిచ్చెను. విభీషణుడు లంకకు బోవుచు మధ్యేమార్గమున ధర్మవర్మచే సత్కృతుడయ్యెను. రంగధామమును కావేరి తటమున నుంచెను. చోళరాజు రంగేశునకు నవరాత్రిమహోత్సవములు చేసెను. విభీషణుడు బయలుదేరి రంగధామము కదలింప కదలదయ్యెను. విభీషణుడు వేడుకొన రంగేశుడాతనితో 'ఈ నది సన్నిధినుండ మాకు కడు నిష్టంబైతోచెన్' అని పూర్వమొకప్పుడు గంగా కావేరీ జలములు తమతమ పావిత్ర్యముల గూర్చి తగవులాడుకొన గంగకే గౌరవమబ్బినందున కావేరి తనను గూర్చి తపమాచరింప కావేరికడ నుండుటకు వరమిచ్చిన సంగతిని కారణముగా చెప్పి, 'లంకాముఖమున కావేరిని మేలగ గైకొనియుండు'నని సమాధానపరచెను. శ్రీరంగేశుడచ్చటనే నిలిచిపోయెను. అప్పటినుండి.

'ఎనుమాస్థలంబు శ్రీరంగంబన వృద్ధిగాంచియుండి
అష్టోత్తరశత దివ్యదేశములనందొకటై విలసిల్లు' నని విష్ణుచిత్తుడు శ్రీరంగమాహాత్మ్యమును, ఆ పట్టణమును విపులముగా వర్ణించి గోదాదేవికి వినిపించెను. ఇదియంతయు విన్న చూడికొడుత, 'శ్రీరంగేశుని దక్క నన్యునిన్ స్వీకరింప నతిగాన్' అని శపథమూనెను. తత్ప్రాప్తికై యామె తండ్రిని సాధనమడుగ నాతడు మార్గశిరవ్రతమాచరింపుమని బోధించెను. ఆమె యటులే

'తిరుగముప్పది పాశురయుతమగు తిరుప్పావుపాడి
వారిజనేత్రుడు రంగేశుండే వరుడగుటకు వేడి' వ్రతము పూర్తిగావించుకొనెను. శ్రీరంగడామెకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి 'ప్రసన్నుడై యారాత్రి యంతయును పడతితోడ భోగించెన్.' కనుకనే ఆ దినము మనకు భోగి.

యయ్యెను. అది మొదలుగ చూడి కొడుతకు రంగ నాథునిపై ప్రేమ మిక్కుటమై భరింపరాని విరహముతో బాధపడుచుండెను. సఖులతో తనకు గలిగిన యనుభూతిని చెప్పుకొనెను. వారీ వార్త విష్ణుచిత్తున కెరిగించిరి. విష్ణుచిత్తుడీ పరిణయమెట్లు చేతునాయని చింతించి నిద్రింప స్వామి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి నేను నీకూతును పెండ్లాడెదను, శ్రీరంగమునకు తోడ్కొని రమ్మని చెప్పెను. విష్ణుచిత్తుడు తన స్వప్న వృత్తాంతము బిడ్డకెరిగించి తన భాగ్యమును పొగడికొనియు

'అర్చారూపుండగు హరి నిన్నెట్లాదరింపగలడు

చర్చింపగ మనకేల నన్నిటికి చక్రపాణియేకలడ'ని నిశ్చయించుకొనెను. ఆకాశవాణి యాతనికి గల సంశయముదిపి చూడికొడుత భూసతి యనియు చెప్పెను. అచ్చట శ్రీరంగేశు డర్చకముఖమున ధర్మకర్తకు శ్రీ ధన్విపురమేగి గోదాదేవిని తోడ్కొని వచ్చి తనకిచ్చి పెండ్లిసేయునటుల చెప్పెను. వైష్ణవ భక్తులు మహాసన్నాహముతో శ్రీవిల్లిపుత్తూరుచేరుకొని విష్ణుచిత్తునిచే సత్కృతులై చూడికొడుతను శ్రీరంగమునకు గొనివచ్చిరి. పాండ్యేశుడు వారి వివాహము నకు సకల సన్నాహములొనర్చెను. మాధవుడు మానవాకృతిధరించి పెండ్లి చేసికొనెను, ఆ పెండ్లికి వచ్చిన బ్రాహ్మణుల వర్ణనము చాల సరసముగా నున్నది.

'సుబ్బంభొట్లూ విన్నావషరా, చూడికొడ్త పెళ్లషరా
అబ్బాయిని అచ్చయ్యను మరిమన అవధాన్లను కేకెయిరా
సంతర్పణలష సంతసమొదవగ గొంతువరకు తిందాం
ముంతమామిడి పప్పు మిషాయష ముందు మసము పోదాం
అడిగినంతమటు కొడ్డిస్సారష అరటికాయ యిగురు
వడియము లప్పడమటుకులు తేనెయు వడలు పొంగలియు చాటు
చెయ్యిదిగజార గోఘృతమషరా చెప్పతరమె యనుచున్,

అయ్యోడంగల శాస్త్రులు' పెండ్లిభోజనములకు వచ్చిరట. పెండ్లి ఐదు దినములు మహావైభవముగా జరిగినది. ఐదవనాటిరాత్రి శోభనము జరిగెను కాని,

'మరునాడుదయము పటకుటీరమును మగువయు మాధవుడున్
వరవిగ్రహరూపంబుల వెలసిరి నరులెల్లరు గొలువన్'. విష్ణుచిత్తుడు పుత్రీ వియోగము భరింపజాలక

'ఆండాళ్ గోదా చూడికొడుత యని అతివచర్యలందలచి' విలపించుచుండ శిలా రూపముననున్న శౌరి

'చెట్టబట్టి నీ తనయను నాయెదజేర్చితి మామయ్యా
గోదా కొరకై యిటు విలపించి కుంద తగునె మదిలోన్
ఛేదింపుము మమకార బంధమును చిత్తము జొరనీకన్
ననుపూజించుటకై పుట్టెను ఈసతి నన్నుజేరె భక్తిన్
జనములు నను గొలువగ ఫలమిదియని చాటించెను ముక్తిన్
ఎపుడు నీసుతను జూడ దలచెదవొ అపుడు నన్ను మదిలోన్
జపమును జేయుము మామా కోరిక సఫలంబగునటులన్
తరుణితోడనే దర్శన మొసగెద దయయుంచుమునమ్ము' మని చెప్పెను. విష్ణుచిత్తుడు కొంతకాలము వారి నారాధించి శ్రీహరి సన్నిధిని చేరెను. ఇట్టి మధుర భక్తిపూరితమగునది యాండాళ్ చరిత్రము. వైష్ణమునందిట్టి మధుర భక్తి యపారము. భక్తినిగూర్చి చర్చించునప్పుడీ విషయము విపులముగా విమర్శింపవచ్చును.

వైష్ణవ భక్తి సంప్రదాయమునకు సంబంధించిన '*తిరుమంత్రముపాట*' హరిదాసను నాతడు (హరిపురవాసి) తిరుమంత్రార్థమై గురువును సేవించి, గురువుగారి చరమ దశలో సన్నిధియందు లేకపోవుటచే నామంత్రము గురువు నుండి పడయజాలక పోవుటయు, ఆ మంత్రరాజ మయాచితముగా నొక భోగము దానికి లభించుటయు, హరిదాసు ధర్మరాజు ద్వారమున మరల నా మంత్రమును భోగముదాని నుండి సాధించుటయు నీ కథావృత్తాంతము. ఇది వడగల సంప్రదాయమునకు సంబంధించియుండునని 'కృష్ణశ్రీ'గారి యభిప్రాయము. 'అయితే హరిదాసుని పురుష ప్రయత్నాన్నే ఎక్కువగా వర్ణించడాన్ని బట్టి ఈ పాటరచించిన హరిదాసు వేదాంతదేశికుల సంప్రదాయము వాడేమోననుపిస్తుంది. తెలుగునాటగల వడగల్ సంప్రదాయపు వైష్ణవులు అరవమును కాక సంస్కృతాన్నీ ఆంధ్రాన్నీ అభిమానించడానికీ దీనికీ సరిపోతున్నది.'[౧] భక్తితో ప్రపన్నుడగు జీవుడు స్వప్రయత్నము కూడ చేసినప్పుడే భగవంతుడు మోక్షమిచ్చునని వడగల వైష్ణవుల నమ్మకము. దీనినే మర్కటకిశోర న్యాయమందురు. స్వప్రయత్నమును పూర్తిచేసి అధికారమును సంపాదించిననే మర్కటకిశోరము వలె భక్తుడు పరమేశ్వరునే యంటుకొని యుండవలయుననుట వడగల సంప్ర

౧ భారతి విజయ భాద్రపదము పుట ౨౨౭ (సెప్టెంబరు ౧౯౩౩.)

దాయము. ఇటులకాక జీవుడు పరిశుద్ధ భక్తితో ఈశ్వరునియందే భారముంచినచో స్వప్రయత్నము లేకనే భగవంతుడాతనికి మోక్షమిచ్చునని తెంగలవైష్ణవుల నమ్మకము. దీనినే మార్జాలకిశోర న్యాయమందురు. ఈపాటలో నీరెండు న్యాయములును కలవు. తిరుమంత్ర సాధనమునకై ప్రయత్నము చేసి తొలుత విఫలుడైనను తరువాత మహాకష్టము మీద సాధించిన హరిదాసు వృత్తాంతము మర్కటకిశోర న్యాయమును తెలుపును. ఏమాత్రము ప్రయత్నము లేక నయాచితముగా తిరుమంత్రమును పొందిన ఈటిసాని (వీధిసాని) వృత్తాంతము మార్జాల కిశోర న్యాయమును తెలుపును. కాని సానిదానికి మంత్రము దక్కలేదు. ధనలోభమున నది మంత్రమును విడచినది. మంత్రమునకై మహా ప్రయత్నము చేసిన హరిదాసు చివరకు కృతకృత్యుడగుటజేసి మర్కట కిశోరన్యాయమే ప్రతిపాదింప బడినదని భావింపవచ్చును. శిష్యుడు (హరిదాసు) గురువుతో (రామానుజులతో)

'హరిహరీ రామానుజా మీమతమందె నమ్మియున్నవాడనూ'

అని గురువుగారి పరిచర్యలొనర్చుచు వెంటనంటియుండెను. గురువుగారికప్పటి కింకను శిష్యునిపై కటాక్షము గలుగలేదు. గురుశిష్యులు సంచారము చేయుచుండగా మధ్యారణ్యమున గోవక్షస్థల ప్రాంతమున గురువుగారికి దాహము కలిగెను. శిష్యుడు గురువుగారినొక చెట్టునీడ దిగవిడిచి జలములకై బయలుదేరెను. ఆకసమున నైదు పక్షులు పోవుచుండ శిష్యుడు వానిని జలములజాడ తెలుపుమనెను. అవి 'వినవయ్య హరిదాసుడా మేమెల్లేటి నీడ దప్పకరావయా' యనెను. హరిదాసు వానిననుసరించి కొలను జేరి కమండలువున జలములుగొని గురువేమయ్యెనోయని పరుగు పరుగున వచ్చుచుండెను. గురువుగారికి ప్రాణోత్క్రమణ సమయమున శిష్యునిపై దయగలిగెను. అతడు 'ఇంత కాలము నుండియూ ఈ బిడ్డ కంటదాయే మంత్రమూ' అనుకొని 'తనమనసు జాలినొంది మేదినిపయి హస్తముంచీ తుడిచియూ - ఘనమైన తిరుమంత్రమూ ఆచార్యులు వినయముగా వ్రాసిరీ - దేహమక్కడ విడిచియూ ఆచార్యులు చేరిరీ పరమపదమూ'. ఆ మార్గమునబోవుచున్న ఈటిసాని (వీధిసాని కావచ్చును) అయాచితముగా తనకు లభించిన మంత్రము నొక కమ్మపై వ్రాసికొని నేలపై నున్న వ్రాలును చెరిపివేయెను. శిష్యుడువచ్చి గురువుగారి మరణమునకును తన వ్యర్థప్రయాసమునకును వగచి నేలపై నున్న తుడిచివేతను గాంచి మోస

మెద్దియో జరిగినదని గ్రహించి యటనున్న పసులకాపరులనడుగ గోపాలుడుగా నున్న పరమాత్ముడు జరిగిన వృత్తాంతమును వినిపించెను. గురువుగారిదేహమున కంత్య క్రియలొనర్చి భోగముదాని జాడలరయుచు హరిదాసు హస్తినాపురము చేరుకొనెను. భోగముది హరిదాసునకు మంత్రమీయలేదు. సరికదా తననైజ గుణమును వీడక దాసునే తన యింట నుండుమనెను. హరిహరీ యని హరిదాసు ధర్మజుడు యజ్ఞము చేయుచుండగా నటకుబోయెను. ధర్మజుడు హరిదాసునకు దక్షిణలీయబోవ నాతడు 'ఈటి సానివద్దనూ తిరుమంత్రమిప్పిస్తె పదిలక్షలూ' యని యాచించెను. ధర్మజుడు 'పేయిబ్రాహ్మణులెల్లనూ సమకూడ పక వైష్ణవుండెక్కువా' యని గౌరవించి ఉపాయముబన్ని సానిదానిని పిలిపించి నృత్యమునకేర్పాటులుచేసి మెచ్చి దానికి మేడలు మిద్దెలు ధనకనకములొసంగెను. ధనాశయే ప్రధానముగా గల వేశ్య మంత్రము వ్రాసిపెట్టుకొన్న కమ్మను తన మిద్దె క్రింద పడవేసెను.

'ఆయాకు తీసుకొనీ ధర్మజుడు హరిదాసుకివ్వగాను' హరిదాసు మంత్రమును పఠించి తరించెను. ఈ పాటయందు ముక్తిగోరు హరిదాసు ప్రకృతియు, భుక్తిగోరు వేశ్యా ప్రకృతియు, చక్కగా చిత్రింపబడినవి. ఈ కథలో ధర్మరాజును ప్రవేశపెట్టుట కల్పనమేకావచ్చును. ఈ కథను విన్నవారికి చదివినవారికి

'ఘనమయిన తిరుమంత్రమూ దొరుకునుమ వినయంబుగా నమ్మడీ'

* * * * * *

శ్రీమన్నారాయణున కర్ధాంగియగు శ్రీదేవి గూడ వైష్ణవులకు పరమారాధ్య. ఎట్టి కథయు లేకుండ నామెను భక్తులెవరో వర్ణించినది '*లక్ష్మీదేవి వర్ణన*' మనెడుపాట.

అమృతంబు దరువంగ అందు జన్మించిన ఆదిలక్ష్మి

పూర్ణచంద్రుని తోడపుట్టిన సిరిదేవి పుణ్యశాలి'(ని)యని యారంభమై లక్ష్మీదేవి వర్ణనము సమగ్రముగా చేయబడినది. ఆమెకు సమస్తోపచారములు భోగములు సమకూర్పనైనవి.

'అంటరాని చూతఫలము వంటిది కలకంఠివంటిది
పచ్చివసువు కొమ్ము విరిచినగతి మేను చాయవంటిది
మూకమామిడి తోపువంటిది పోకబోదె వంటిది

నల్లకొండలమీద ఉదయచంద్రుని రేఖ పొడచినరీతి
సన్నమయిన పాపిటిలోది చంద్రవంక కదలకున్నదీ' యని సహజమగు

వర్ణనలతో నీపాట సాగిపోయినది. ఇది యొక ఖండ గేయకావ్యము.

శ్రీమన్నారాయణుడు దుష్ట శిక్షణ, శిష్టరక్షణములు సేయుటకై ఎన్నియో యవతారము లెత్తవలసి వచ్చెను. వానిలో ప్రసిద్ధమైనది యవతార దశకము. వానిని క్లుప్తముగా ౮౩ ఖండికలలో నెవ్వరో '*దశావతారముల పాట*'గా రచించిరి.

'జాలము యేలనురా - నీలమేఘశ్యామ
నీలమేఘశ్యామ-నిన్నెనమ్మితిరామ' యను పల్లవితో నీ పాటనడచినది.

అన్ని యవతారములకన్న రామావతార కథ కొంత దీర్ఘముగా అనగా ౧౪ నుండి ౪౬ ఖండికల వరకు సాగినది.

'అరచేత వైకుంఠ మందించి పక్షికిని - యెట్టెటులో నడచి ఋష్యమూకంబు జేరిన, రామునిపై నధిక ప్రేమగల ఈ భక్తుడెవ్వరో తెలియరాదు.

ఆర్తత్రాణ పరాయణుండగు శ్రీవిష్ణువును - కృష్ణుని-అసహాయయగు ద్రౌపది మానసంరక్షణార్థమై ప్రార్థించి వలువలు పొందిన కథ '*శ్రీలక్ష్మీదేవి సోగటాలాట*' పాట. ఇది భారత సంబంధ గాథ. ఐనను దీనిలో కృష్ణత్వమున కన్న విష్ణుత్వ మధికముగా నుంట చేతను విష్ణు పారమ్యము బోధించుటచేతను దీనిని వైష్ణవవాఙ్మయమున చేర్చుకొనవచ్చును. ఒకనాడు కమలనాభుడు కమలాలయను 'పొడిచిన ప్రొద్దుపోవలె మనకు - వేడుక జూచంబాడుదురమ్మ'ని పిలిచెను. లక్ష్మీనారాయణు లిరువురును మహావైభవముగా నలంకరించుకొని సొగటాలాడుచు ప్రొద్దుబుచ్చుచుండిరి. ఇంతలో దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని బట్టుకొని సభలో వలువలు లాగుచుండెను. 'అన్నన్నా నీవే దిక్కనుచు' ద్రౌపది శ్రీకృష్ణుని వేడుకొనెను. శ్రీకృష్ణుడు 'అక్షయమనుచు పాచికలేయ, కోట్లపొడుగునా చీరెలు పడెను'. దుశ్శాసనుడా వలువల నూడ్చలేక విసిగిపోయెను. లీలామానుషుడగు పరమాత్ముడది తెలిసి పక్కున నవ్వెను. రుక్మిణికి కోపము వచ్చి

'నీరజనాభుడ నవ్విన విధము నీతితోడుత నెరిగించు
కమలనాభుడ నీతో బొంకి పాచికవైచితినా
భువననాభుడ నవ్విన విధము బొంకక నాతో నెరగించూ
నాతిరూపు నల్లనిదాని నాకు తగదనీ నవ్వితిరా

వనిత వలచి వచ్చినదాని వలచుట తగదని నవ్వితిరా

పదహార్వేల మగువలలోపల పణతి తగదని నవ్వితిరా' యని కౌంగు బట్టెను. కౌంగు బట్టుట తప్పుగాదా యని కృష్ణుడడుగ నామె 'ధరణిలో నా కౌంగు బట్టితే మీకు నేరములేమైన' గలవా యని మరల ప్రశ్నించెను. అందు కాతడు 'నేడుగాదె నీ కౌంగుబట్టి బహుకాలం ఆయెనె లక్ష్మి' యని లాలించి ద్రౌపదీ వృత్తాంతమును చెప్పెను. ఇరువురు సంతోషముతో నంతఃపురము లోనికి వెడలిరి. ఇది శ్రీ విష్ణువుయొక్క ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమును సూచించు గాథ.

పారువేట కథల పేరుతో శ్రీమన్నారాయణుడు-వెంకటేశ్వరుడు-వేటకు పోయి వచ్చుటయు, అమ్మవారాతనితో వాదించుటయు మున్నగు విషయములు గల పాటలు దేవాలయములందు పాడెదరు. ఇట్టి వానిలో 'వెంకటేశ్వరుల వేట' యొకటి. దీనిని వెంకటనాథుడు రచించెను. ఒకప్పుడు

'శ్రీకరముగ శ్రీవేంకటనాథుడు, శ్రీతో కొలువైకూడి' యుండగా చెంచు మగువలు జుంటి తేనియలు కాన్కలిచ్చి పరమాత్మని వేటకు రమ్మని పిలిచిరి. 'ఆ పల్కులు విని వేంకటనాథుడు అలమేల్మంగను జూచి నవ్వుచూ - మానవతి నా మాణిక్యమ వేటకు పోవగ కోర్కెయున్నద' ని సెలవడిగెను. ఆమె పురుషులను నమ్మరాదని భావించియు స్వామితో

'చెట్లలోపలా వేటలాడుమీ - చెంచితలేమన్న వల్కబోకుమీ
ఒట్టుసత్యాల్ ఒప్పుకోకుమీ - కపటపు జాతిలొకలియబోకుమీ
గట్టినమ్మికలు ఇయ్యబోకుమీ - నాయందున దయతప్పబోకుమీ'

యని సెలవిచ్చెను. వేంకటేశ్వర స్వామి

'ఆదిలక్ష్మిరో నీ మాటకు తిరుగా - అడుగు దాటినే నెప్పుడు నడువా
మాటలు జెప్పుట వేయూనేలా - మనసుకు మనసే సాక్షిగాదా' యని నమ్మించి

సకల సన్నాహములతో

'గుండు ఫిరంగి కాల్బలముతో - గుఱ్ఱములేనుగు లొట్టిపిట్టల దండుతో' చెంచులతో యరణ్యమునకు దరలెను. అరణ్యమందు వెదుక నక్కరలేకయే కోనేటయ్య (వెంకటేశ్వరున) కెదురుగా

'సంతసమంది జల్లి మృగంబులు యూడీ మేకములు
చిన్న మృగంబులు చిరుతపులులూ కోట్లకొలది గుమిగూడుకొనీ
వచ్చి నిలిచెనూ వరదుని సన్నిధినీ'. ఆ మృగములను వేడుకతో స్వామి

చూచుచుండగా చక్కని చెంచితలు కనుపించిరి. వారి యందచందముల జూచి స్వామి 'పారుటాకులు కట్టుకున్నారు-పర్ణశాలలో దిగియున్నారు - అడవి మృగములలో కలుసున్నారు - ఎవరో మీరు వివరము దెల్పండి' యని ప్రశ్నించి, వారిని వెంటనంటి చెంచుపల్లెకు బోయెను. చెంచు స్త్రీలు స్వామితో

'కమ్మలచీరలు యెరుగమెన్నడూ, చెవులను బెట్టము సొమ్ములెన్నడు, గురువించలేకాని - గోవను పెరిగిన వారము మేమూ - కూరగాయలతో ప్రొద్దులు పుచ్చుదుము, కందమూలములె భక్షింతాము - మహాఘోరమగు అరణ్యములో మహాఋషులము మేమూ-పలుగరచెయ్యము మొఖము కడుగమూ - పాయటగానిన జలకమాడమూ - తలచిక్కులనూ విప్పనేరమూ - అందపు కొప్పులు పెట్టనేరమూ - కలిగిన పువ్వులు ముడవనేరమూ-గట్టుల తిరిగెదమూ - మానవకోతుల మేత్రాసులమూ - మమ్ములజూచితె మనసు రోయదా' యని ప్రశ్నించిరి. స్వామివారి యందొక చక్కని కన్నియను జూచి గాంధర్వవివాహమాడెను. చెంచువనితను గొని స్వామి తిరిగి వచ్చుట చూచిన లక్ష్మీదేవి తలుపులు వైచి సంవాదములాడెను. 'నీపెదమేటికి నొక్కబోయెను-నీ కన్నుల కాటుక లెక్కడివి-నీపై సొమ్ములే వెలదులకిస్తివా' యని ప్రశ్నించెను. స్వామి చక్కని 'మామిడి పండూ దినగా జీడిసోకి (పెదవి) పగిలె' నని కొంటె సమాధానములిచ్చి అలమేల్మంగను శాంతమొనర్చి వశపరచుకొనెను. ఇట్టి పాటలను గూర్చి కృష్ణశ్రీగారి యభిప్రాయము గమనింపదగినది. 'సత్కాలక్షేపానికి దేవాలయాల్లో చేరుకునే భక్తులకు ఈ పాటలు కొంత వినోదము కలిగిస్తాయి. కాని ఎంతసేపూ స్వామి విభూతిని తెరవేసి కీర్తించే యత్నాలేగాని లౌకిక వాతావరణము స్ఫురింపజేసి రసానందము సమకూర్చే యత్నాలు మట్టుకు కావు ఇవి. ఇమిడ్చిన కాస్త లౌకిక శృంగారము, భక్తులు లోకులు కనుక ప్రవేశించిన శృంగారమే కాని వేరు కాదు. పారువేట కథల్లో ప్రాపంచిక విలాసము పరమేశ్వరుని ఆలయములో ప్రవేశించి మానవ భక్తుల లోకానుభవాల్ని పారమార్థిక మట్టానికి ఎగదొయ్యడము కనబడుతుంది'.౧

పై కథనే మరియొక రచయిత 'చెంచీతకథగా' వ్రాసెను. ఈ రెంటికిని కొంత భేదమున్నది. చెంచెత కథ అహోబల నరసింహునకారోపితము. 'గరుడాచల యక్షగాన' మీ కథనే కీర్తించును. కాని ఈ కథను శ్రీకృష్ణ

౧ భారతి - విజయభాద్రపదము, పుట ౨౨౬

మూర్తి కంటగట్టిన ఈ కవి ౧౬౧౪ సంవత్సరమునకు కొంచెము పూర్వుడై యుండును.

'శ్రీరమాధిపుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి యాద్వారకాపురిలోన నుండుగా, ద్వారాపతీపురిలో నుండగా' నాతని లాలన పాలనలచే సత్యభామాదికాంతలు గర్వించి శ్రీకాంతునితో మాటలు చాలించి యుండిరి. వారి గర్వమణచదలచి శ్రీకృష్ణుడు 'మీరింతగర్వింప మీ కంటె హెచ్చైన-వారిజాస్యల కోరితెచ్చేనే-చాలసొమ్ములు చీరలిచ్చేనే-మేలైన సంపదలనిచ్చేనే' యనెను. వారును 'మాకంటె హెచ్చైన వారిజాస్యలనీవు తేలేవు తేలేవు కృష్ణూడ, నీవు తెస్తేను చూతాము కృష్ణూడ-నీవు తేవోయి చూతాము నాసామి' యని ప్రతిజ్ఞచేసిరి. శ్రీకృష్ణుడొకనాడు వేటకు పోయి యరణ్యమృగముల సంహరించి యొకపొదరింట అందమగు చెంచు పడుచును జూచి తానును చెంచువేషముతో నామెను డాసెను. శ్రీకృష్ణునకును చెంచితకును జరిగిన సంభాషణములతిమనోహరముగానున్నవి. స్వామి చెంచి తను ఊరు పేరడిగి తన్ను గూర్చి చెప్పుకొని తనను పెండ్లియాడుమని బ్రతిమాలెను. అప్పుడామె ' పోవయ్య పోవయ్య కృష్ణుడా, నీకు పొద్దేల పోదయ్య నాసామి - మాయన్నలొచ్చేరు కృష్ణుడా, అంబులే తెచ్చేరు నాసామి, అలుగులే వేసేరు నాసామి' యని బెదరించెను. కృష్ణుడు చుట్టరికము గలుప జూడ నామె తిట్టులు తిట్టెను. కృష్ణుడామెను బ్రతిమాలి కాళ్లబట్టుకొనువరకు వచ్చెను. చెంచిత మనసు కొంత మెత్తనై యాతని చదువు సాములను. పరీక్షింపగోరి 'పెద్దపెద్ద పాములు పెంజారిగున్నాలు - కొండ చిలువలు రెండు గండికొచ్చిన జాడ లెరుగుదువా - అనువులున్నా తావునెరుగుదువా- అనుమానముండేది యెరుగుదువా' యని ప్రశ్నింప కృష్ణుడౌననెను. ఆమె మరల 'నిమ్మలగిరి మీద నిమ్మ్మగ తిరిగేటి, కొమ్ముల గురిపోతు నేసేవా,ఏదు పందూలనెయ్యా నేరుతువా, అడవి దుప్పులనెయ్య నేరుతువా, అసువులున్న జాడలెరుగుదువా, పుట్టతేనెలు బట్టనేరూతువా, పరిగతేనెలు పట్టనేరుతువా' యని ప్రశ్నింప కృష్ణుడు తన సామర్థ్యమును మరలచాటెను. ఇరువురికి వాదోప వాదములైన తరువాత చెంచిత 'నీమీద మోహంబు కృష్ణూడ, నేను పట్ట లేకున్నాను కృష్ణూడ, నేను తాళలేకున్నాను నాసామి, వట్టిమాటలచేత కృష్ణూడ-ఇంతవాదేల పోదాము కృష్ణూడ' యని తన సమ్మతిని తెలియ పరచెను. ఇరువురొక శుభముహూర్తమున పెండ్లిచేసికొనిరి. శ్రీకృష్ణుడు చెంచితను

తోడ్కొని ద్వారకచేరబోయెను. సత్యభామాది కాంతలు కుపితలై కృష్ణునేమన లేక చెంచితతో వాదులాడిరి.

'పుల్గుదుప్పులవెంట పొలములో తిరిగే - పొలతుక మాతోడ సరియటవే
వోచెంచితమాతోడ సరియటవే - చేదేరామాతోటి సరియటవే' యని రుక్మిణి ప్రశ్నింపగా

'తల్లిదండ్రులమాట తలమీరి యన్నకు - తలవంపు కాయదగునటవే
బలిమీరి మగనిని బతిమాలి గతిమాలి - పిలిపించుకోలెదె రుక్మిణీ అన్నతలవంపు
కాయవే రుక్మిణీ' యని సమాధానమిచ్చెను. సత్యభామకు కోపము వచ్చి 'చెంచిత నీవింత వంచనమాటలుమించి యాడెదవేమె వేమారుగర్వించి - గర్వించి పల్కెదవేమె వేమార' నగా నామెకు సమాధానముగా చెంచిత 'చంచలాక్షి పారిజాతముకయి మగని వంచనా చేసినాదెరుగవా - చాలించు మాటలింక తరుగవా, ఆలించి వినెడివారి యెరుగవా' యనెను. వారి వాదోప వాము లింకను ముదిరెను. చెంచిత వారి కెందునను తీసిపోక సమాధానము లిచ్చెను. ఇంతలో శ్రీకృష్ణుడు వచ్చి వారికి సఖ్యమొనరించెను.

స్వామి వేటకు బోవుట మున్నగు పూర్వకథ లేమియు లేకుండ కేవలము అలమేలు మంగకును చెంచితకును జరిగిన సంవాదమే 'సవతుల కయ్యము'గా వర్ణింపబడినది. పరస్పర దూషణములతో పాటు వారి వారి పుట్టింటివారిని, కులశీలములను కూడ రచ్చకీడ్చి సవతులిరువురు నిందించుకొన్న దీర్ఘ గేయమిది. చెంచిత అలుమేలు మంగను 'అరవ బ్రాహ్మడి కూతురా నీకింత అణుకువ లేదాయెనే' యని దెప్పిపొడిచెను. అరవ బ్రాహ్మణుని (పెరియాళ్వారు) కూతురు ఆండాళు. ఈ కవి రంగనాయకికిని అలమేలు మంగకును అభేదము చేసినాడు. 'వన్నెమృగమును దెమ్మంటినా నేను - రక్కసుని వరియించి రథముపై కెక్కి - లంకలోకి వెళ్లియుంటినా' యని రామావతారమందలి కథను జ్ఞాపకము చేసెను. 'ముడిచి విడిచిన పూలు - రంగనాథుని కంపి - వలపించు కున్నట్టి నెరజాణవోవే' యని నిందించెను. ఇందులో కొంత వ్యాజస్తుతిగూడ స్ఫురించుచున్నది. ఇరువురిటు లెంతయోసేపు జగడమాడిన తరువాత శ్రీకృష్ణుడు వచ్చి ఇరువురుని శాంత పరచి సఖ్యమొనరించెను.

శ్రీ విష్ణువును పరమదైవతముగా నెంచి వైష్ణవేతరులచే గాని లేక తది తరులచే గాని అనేక బాధలకులోనైన భక్తుల కథ లెన్నియో గలవు. వైష్ణవ

వాఙ్మయమున నిట్టి కథలింకను అధికముగా గలవు. ఇట్టి పురాణ వైష్ణవ భక్తులందు ప్రహ్లాదుడగ్రగణ్యుడు. నలచరిత్రపదమును వ్రాసిన తోలేటి సీతా రామయ్య యను కవియే '*ప్రహ్లాదచరిత్రము*'ను రచించెను. విష్ణుద్వేషియగు తండ్రిచే ప్రహ్లాదుడనుభవించిన బాములు హృదయ విదారకములు. ఎన్ని యిడుములు కలిగినను మహాభక్తుడగు ప్రహ్లాదుని యచంచల భక్తియందావ గింజంత యైనను తరుగురాదయ్యెను. ఇంక కొంత యధికమే యయ్యెను. ఈ కథను భాగవత కథలందిదివరకే పరిశీలించియుంటిమి.

రుక్మాంగదుడు కూడ పరమ వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుడగు రాజు. ఈతని చరిత్రమును సుప్రసిద్ధ జానపద వాఙ్మయ పరిశోధకులగు శ్రీ నేదునూరి గంగా ధరంగారు '*ఏకాదశీ మాహాత్మ్యము - రుక్మాంగద మహారాజు కథ*' గా రచించిరి. మోహినీ రుక్మాంగదుల వృత్తాంతము పద్య కావ్యములందును, ద్విపదలందును, యక్షగానములందును, నాటకములందును, హరికథలందును కాననగును. ఈ కథ ఏకాదశీ వ్రత మాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమగుటచే వ్రత కథలందును గూడ చేర్చవచ్చును. కాని సాధారణముగా వ్రత కథలన్నియు స్త్రీలకు సంబంధించి నవి. ఈ కథయన్ననో పురుషుడగు రుక్మాంగదునకు సంబంధించినదగుటచే దీనిని వైష్ణవ వాఙ్మయమున జేర్చవలసివచ్చెను. త్రినాథ వ్రతము వంటి మరి యొందు రెండు పురుషులకు సంబంధించిన వ్రత కథలున్నవి.

విదిశాపురమును సూర్యవంశీయుడగు రుక్మాంగదుడు పరిపాలించు చుండెను. అతడు 'దయదానసత్యంబు, ధర్మంబుగలిగి, భక్తి యుక్తి శక్తి ప్రబలంగ గలిగి' రాజ్యమేలుచుండెను. అతనికి నూర్గురు భార్యలు. పట్టపుదేవి సంధ్యావళి సకల సద్గుణరాశి. ఒకనాడు శుక శౌనకాదిమునులు రాజుగారి సభకు వచ్చి సత్కృతులై పుణ్యకథలు వినిపించిరి. రాజు వారిని 'అన్ని వ్రతముల కన్న ఆధిక్యమగుచు, మోక్షసాధనముకు మూలంబునగుచు, శ్రీ విష్ణుమూర్తికి ప్రీతికరమగుచు, ఆబాలగోపాలమందరు జేయ, పాపముల్ హరియించి భక్తి నెలకొల్పి, భోగ భాగ్యాయువుల్ పుణ్యంబునిచ్చు, వ్రత రాజమేదియో వచియింపుడనుచు' కోరెను. వారు రాజుగారికి ఏకాదశీవ్రతమును తన్మా హాత్మ్యంబును వివరించి యది యాచరించెడు విధమును బోధించిరి. రాజా వ్రతమును తానాచరించుటయే కాక తన ప్రజలందరచేత చేయించుచుండెను. ఆ వ్రత ప్రభావమున ప్రజలందరికి సమస్త భోగభాగ్యము లబ్బుటయేకాక

'ధరను యెవ్వరేని మరణంబు నొంద, వైకుంఠపురమునకు వార్వోవు' చుండిరి. కొన్ని దినములకు భగవంతుని కృపచే సంధ్యావళికి కుమారుడు కల్గెను. అతనికి ధర్మాంగదుడని నామకరణముచేసిరి. ధర్మాంగదుడు పెరిగి పెద్దవాడై సమస్త విద్యల నభ్యసించి మాళవ భూపతి కూతురు చంద్రరేఖ నుద్వాహమయ్యెను. ఇట్లుండ కొన్ని దినములకు కలహాభోక్తయగు నారదుడు రుక్మాంగదుని వ్రత మాహాత్మ్యమెరింగి యమధర్మరాజు కడకు బోయి ప్రజ లందరు వైకుంఠమునకే పోవుటను నరకమున కెవ్వరును రాకుండుటను తెల్పెను. యముడు బ్రహ్మకడ మొరపెట్టుకొనెను. బ్రహ్మ మోహినిని సృజించి 'పుత్రికా నీవిపుడు భూలోకమేగి—రుక్మాంగదుండనెడి రూఢైన ప్రభుని—వంచించి ఏకాదశీ వ్రతము మాన్పించు'మనెను. రుక్మాంగదుని రాజ్యమందుపెక్కు యడవి జంతువులను పుట్టించెను. ప్రజల మొరవిని రుక్మాం గదుడు వేటకుపోయి మృగముల సంహరించి మందర పర్వత ప్రాంతమున వామదేవఋషిని గొల్చి తిరిగి పోవుచుండగా మోహిని యాతని కంటబడెను. ఆమె సౌందర్యమును గాంచి రుక్మాంగదుడామెను పట్టపుదేవిగా నొనర్తునని బాసజేసి గాంధర్వవివాహమాడి తిరిగి నగరము చేరుకొని మోహినితో సుఖము లనుభవించుచుండెను. ఒకనాడాత డేకాదశీవ్రతమునకై వేయింపబడిన 'దండోరా' విని అప్రమత్తుడై వ్రతమాచరించుటకు సిద్ధపడ మోహిని యాతని నిరోధింప ప్రయత్నించెను. కాని రాజామెతో వ్రతము సమాప్తి యొనర్చి నీ కోరికలీడేర్తునన ఆమె రాజుచేసిన పూర్వపు బాసలను జ్ఞప్తికి దెచ్చి అసత్య దోషమాతని కంటగట్టజూచెను. రాజామెతో 'సాంగత్య వరమొకటి సఖియరో మాని—వ్రతము మానిపించువరమొకటి మాని-కోరుకో ఏదైన కోరికదీర్తు' నని పల్కెను. మోహిని 'వ్రతమైన మాను లేక వరపుత్రుశిరము- నీ భార్య చూడంగ నెరినరికి యిమ్మ'ని కోరెను. రాజాఘోరమగు కోరిక విని మూర్ఛితు డయ్యెను. సంధ్యావళి యిట్టి కోరిక తగునా యన మోహిని యామెను దూషించెను. ప్రాణనాథుడసత్యమాడ కుండునట్లును వ్రతభంగము గాకుండు నట్లును సంధ్యావళి 'ప్రాణేశ కైవల్యప్రాప్తి విడువకుము ఆడితప్పక పుత్రు నరుతను యిమ్మ'నెను. సుపుత్రుడగు ధర్మాంగదుడును అందులకు సిద్ధపడెను. రాజు కుమారుని శిరము ఛేదింపబోవ మోహిని 'పుత్రప్రేమలేద భూపాల నీకు; కొడుకును జంపంగ కులమంతరించు, వంశనాశనమైన వ్రతమేలనయ్యా, సుతులులేని వారికి గతులెట్లుగల్గు, సుతులు లేనివారు వ్రతములు జేసి,

సుతులబడయుచు నుండ సుతుజంపనేల' అని వ్రతము చెరిపింప జూచెను. కాని పరమ భక్తుడగు రుక్మాంగదుడు వ్రతము విడువ నిష్టపడక ఖడ్గమెత్తి కొడుకు తలనరుక నొక వ్రేటు వేసెను. కాని యా కత్తివ్రేటు శ్రీవిష్ణుప్రభావమున ధర్మాంగదుని మెడలో పూలమాలయయ్యెను. దేవతలు ప్రత్యక్షమై యాతని భక్తికి మెచ్చిరి. వారికి వైకుంఠ పదవి నొసంగిరి.

వీరశైవుల దౌష్ట్యమునకు గురియైన వైష్ణవభక్తులందు చిన్నమ్మ కథ సుప్రసిద్ధము. ఉత్తరభారతమున శ్రీకృష్ణ నారాధించి భర్తవలన పలుబాధలు పడిన మీరాబాయివలె వీరశైవులగు తన అత్తింటి వారిచే ననేకబాధలు పడి దృఢదీక్షతో ముద్దులేటి స్వామి దయవలన చివరకు తన అత్తమామలను గూడ తన పక్షమునకు త్రిప్పుకొనజాలిన భక్తురాలు చిన్నమ్మ. ముద్దులేటిస్వామి కదిరి సమీపమున గల వేంకటవిఠలస్వామి. ఆయన ఆలయ సమీపమున ముద్దు లేరు కలదు. చిన్నమ్మ కులమున రెడ్డి. శీలమువారింటి ఆడబిడ్డ. కథా స్థలము పల్నాడు. బ్రహ్మనాయని ఇంటిపేరు కూడ శీలమువారే కదా. బ్రహ్మనాయని యందున్న భక్తిచే అక్కడి రెడ్డికులజులు కూడ తమ ఇంటిపేరు శీలము వారని పెట్టుకొని యుందురు. ఇంటి పేరెటులవచ్చినను ఆ పేరున్నందుకు బ్రహ్మనాయని వీరవైష్ణవము చిన్నమ్మకు కూడ అబ్బుట వింత.

'చిన్నమ్మ కథ' ను వ్రాసినది చెంగల్వరాజనుకవి. బాలనాగమ్మ, కామమ్మ, లక్ష్మమ్మ కథలవలె చిన్నమ్మ కథకూడ బహుళ ప్రచారమందిన గేయము. తెలంగాణమందలి శారదకాండ్రు పిచ్చుకుంటువారు పాడగా వింటిని. చిన్నచిన్న మార్పులతో రెండు మూడు చోట్లనిది వింటిని. వీనియందు ముద్రితమైన చెంగల్వరాజు రచనమే సమగ్రముగానున్నది.

పాగొండ పట్టణమున శీలము అచ్చమ్మకు ముద్దులేటిస్వామి వరమున చిన్నమ్మ జన్మించినది. చిన్నమ్మ పుట్టుకతోడనే 'లలాటమందు తిరుమణి గాను తానుబుట్టినాది'. చిన్నమ్మ పెరిగి పెద్దదై వైష్ణవ భక్తియందలి గాఢాభి మానముతో 'కోటిదాసర్ల గనుకా పిలిపించినాదీ, శనివారముదా సమారాధన చేయించెనమ్మ, ఒక్క ప్రొద్దు వారలతోను చిన్నమ్మ, వుత్సవంబులు స్వామికి చేయించెనమ్మ'. ఇట్లుండగా వోలుగొండ పట్టణముననుండు పసుల రాఘవ రెడ్డి (భార్య నాగమ్మ) తన కడగొట్టు కుమారుడగు వెంగళరెడ్డికి భార్యను వెదుక ఎద్దులబేరము సాకుగా బయలుదేరెను. పాగొండ చేరుకొని శీలము

వారితో వియ్యమందుటకు నిశ్చయించుకొనెను. చిన్నమ్మకు వెంగళరెడ్డికి వివాహము మహావైభవముగా జరిగినది. చిన్నమ్మ ఎంతటి విష్ణుభక్తురాలో ఆమె యత్తవారంతటి వీరమాహేశ్వరులు. ఆమె తన యత్తవారిల్లు చేరుకొనగనే తోడి కోడండ్రు అత్తమామలు వైష్ణవమును వదలి శైవమును స్వీకరింపుమని నిర్బంధించిరి. చిన్నమ్మ యందుకంగీకరింపకున్న వారామెను ఇంటినుండి వెడలనడచి పూరిగుడిసెలో నుంచి

'చిన్నమ్మకు చెప్పలేనిగా హింసలు పెట్టిరి
ఏనూరుదొడ్ల యెరువు యెత్తమన్నారు
పూటకు పుట్టెడు జొన్నలు దంచమన్నారు
బట్టెలకంతకు పచ్చిక మోయమన్నారు'

ఇన్ని పనులు చేసివచ్చి చిన్నమ్మ తిండి యడుగ అత్తగారు

'ఓసి ఓసి గుండాముండా ఓ రేకిముండా
నీకు వండిపెట్టుటకు కూలికత్తెలు మా యింట్లోను లే'రని దూషించి

'మూడు చిట్టెలు ముక్కజొన్నలు వొళ్లోపోసింది
ఎంచి యేడు మిరపకాయలు విసరివేసినాదీ
ఎద్దులకేసే చవుటుప్పు చేరెడు కొలిసిచ్చె
ఎంగిలి చేత గోరెత్తు వెన్న చేతికి యిచ్చిందీ
మూడుదినముల పులి మజ్జిగను దుత్తకు పోసిందీ
మెడాబట్టి నెట్టించినాది ధరణాజాగుండా'.

చిన్నమ్మ దుఃఖించి ముద్దులేటి స్వామిని వేడుకొన్నది. స్వామి ప్రత్యక్షమై 'చిన్నమ్మా నిన్ను పెట్టే బాధలుగాదు నన్నుపెట్టుతార'ని యోదార్చెను. చిన్నమ్మ తన కత్తగారిచ్చిన గోరెత్తు వెన్నలో స్వామికి పులికాపు చేసి భక్తితో కొలిచి అంబలిత్రాగి యాకలి చల్లార్చుకొనెను. స్వామికి

'ఆనాడా చిన్నమ్మ దీపము బెట్టితే - యేడుయేడు
పద్నాలుగు యేండ్లు వొక్కటెదీపంబూ.
అప్పుడు వత్తిలోనె నెలకొన్నాడూ వరదారాజులుగా
దీపములోనే నెలకొన్నాడు ముద్దులేటయ్యా'.

సకలదేవతలు చిన్నమ్మకు ప్రత్యక్షమై యభయమొసంగిరి. చిన్నమ్మ బావలు, భర్త, జీతగాండ్రతో పొలముదున్న బోయినప్పుడు తోడికోడండ్రు అత్తమామలు, ఆమెను బాధించి భరింప శక్యముకానంత పెద్ద కుండలో

భోజనముంచి పొలముకడకు గొనిపొమ్మనిరి. 'చిన్నమ్మతో యిరువై యిద్దరు కడవనెత్తినారు'. చిన్నమ్మ క్రిందబడి స్వామిని తలచుకొన్నంతనే

'చిన్నమ్మను రెట్టపట్టి లేవనెత్తును ముద్దులేటయ్యా
ఏనుగు యెత్తు బలమునిచ్చెను వెంకటరమణుండు'.

చిన్నమ్మ స్వామి దయవలన నాకూటికుండ నెత్తిపై ధరించి పొలము బాటబట్టెను. మార్గమధ్యమున కొందరు గోపబాలు రామెను బాధించి స్వామి మహిమచే తామే బాధలపాలై యామెను వేడుకొనిరి. స్వామి యామె భక్తి పరీక్షింపగోరెను.

'చిన్నమ్మవచ్చే దారియందు కొలువైయున్నాడు
గోవిందలపెట్టినాడు ఆదాసరయ్యా' -

స్వామి దాసరి వేషముతో వచ్చి చిన్నమ్మను భోజనమడిగెను. చిన్నమ్మ తన నెత్తిపై నున్న కుండ దించుకొని దాసరికి భోజనమిడెను. దక్షిణ తాంబూలము లిచ్చి పూజించెను. స్వామి మహిమచే మరల నాకుండ పంచభక్ష్య పరమాన్నములతో నిండెను. రెడ్లా భోజనము చూచి తల్లి పెట్టిన భోజన మది కాదని శంకించి చిన్నమ్మను చితుక గొట్టిరి. మొండి కొడవలి చేతికిచ్చి మండుచున్న ఎండకాలములో ఎడ్లకు పచ్చిగడ్డి తెమ్మనిరి. స్వామి సాయమున చిన్నమ్మ గడ్డితెచ్చెను. రెడ్లు ఆమె మాయావి యని తిట్టి అన్నపు కుండ గడ్డి మోపు ఆమె నెత్తిపై నుంచి అందరును ఇంటికి మరలిరి. ముద్దులేటి స్వామి రెడ్లను బాధింపదలచి కుంభవర్షము గురిపించి నడి యేటిలో సుడిగుండము గావించి యారెడ్లను చావనీక బ్రదుకనీక బాధలు పెట్టెను. చిన్నమ్మ

'దండం దండం దండం నీకు ముద్దులేటన్నా
స్వామి మారెడ్లకు పెట్టే బాధలు తప్పించు' మని వేడ్కొనెను. స్వామి వారిని రక్షించెను. ఇంటికి వచ్చిన పిమ్మట తమగండము గడచినందుకు రెడ్లు కోటి జంగమార్చన చేయ మొదలిడిరి. ముద్దులేటిస్వామి దాసరి వేషముతో

'గోవిందా గోవిందాయంటా నడిబంతిలో దూకే
హరహర శబ్దము తల్లి అణగిపోయిందీ
స్వామిగారి గోవిందలు తల్లి హెచ్చిపోయినాయి'.

రాఘవ రెడ్డి మున్నగు వారు స్వామి నవమాన పరచి సాగనంపిరి. స్వామి చిన్నమ్మ గుడిసెకు పోయి సత్కృతుడయ్యెను. ఆ తరుణమున ఊరివారందరు చిన్నమ్మను బాధించిరి.

'అప్పుడు పూరంత కాలపెట్టినే ముద్దులేటయ్యా
అత్తనాగమ్మకు చెంపనొప్పి తగిలే
భూమియేలే రాఘవరెడ్డికి రెండు కండ్లే పోయే
ఏడుగురు వో కోడండ్రకైనా కడుపునొప్పులూ
ఏడుగురు వో కొడుకులకైన కడుపూనొప్పులూ
ఉడుకు నీళ్లకాచిచ్చే దిక్కూ ఇంట్లోనూ లేదూ
వోలుగొండ పట్నమంత కాలిచివేసేనే
తనకొండ చేరబోయెను ముద్దులేటయ్యా'.

స్వామి ఎరుకల వేషముతోవచ్చి ముద్దులేటయ్యకు మ్రొక్కుకొన్న మీ బాధలు తొలగునని నాగమ్మకు గద్దె చెప్పెను. నాగమ్మ ౩౦౦ వరహాల మూట కట్టి కొండకువచ్చి సేవించుకొందుమని మ్రొక్కినంతనే వారెప్పటియట్లైరి. మ్రొక్కు చెల్లించుకొనుటకు వారంవరు బయలుదేరి చిన్నమ్మ నింటి యొద్దనే కావలియుంచిరి. కాని మధ్యేమార్గమున స్వామి మహిమచే బండ్లు కూలిపోయి వారందరు బాధలపాలైరి. చిన్నమ్మ వచ్చి వారినుద్ధరించి కొండకు వచ్చి స్వామికి సేవలు చేసెను. ఆమె భక్తికి మెచ్చి అప్పుడు స్వామి 'అడగవమ్మ చిన్నమ్మ తల్లి అడిగిన వరమిస్తా' ననెను. చిన్నమ్మ స్వామిని వేడుకొని తమవారందరికిని వైకుంఠప్రాప్తి గలుగజేసెను.

'స్వామికుడిచేతిలో బంగారు శిలయై నిలచె చిన్నమ్మ తల్లి
అప్పుడు పెనిమిటి వెండిశిలయై నిలచె యెడమ చేతిలోను'.

తనతోపాటు తన వారిని గూడ తరింపజేసిన చిన్నమ్మవైష్ణవభక్తి ప్రశస్తమైనది.

వీరశైవ వీరవైష్ణవములకు జరిగిన సంఘర్షణము నొక చక్కని కథా కల్పనముతో బోధించి చివరకు హరిహరుల కభేదమును ప్రతిపాదించెడు సిసలైన జానపదగేయము '*వరహావతార చరిత్రము*'. శ్రీశైలము అహోబిలము శైవ వైష్ణవ క్షేత్రములు కథారంగములు. పాత్రములు కల్పితములో లేక యానాటి ఇరుపక్షముల ప్రతినిధులకు మారుపేరులో యైయుండును. వరహావతార వర్ణన మిట్లున్నది.

'ఆదివిష్ణు సింహాచలమందున - పరుశురాముడే వరహావతారం - నరకాసురుని సంహరించిన - కార్త వీర్యార్జునునికోసం - స్వామి వారు అవతారమెత్తెను - యే విధమున అవతారమెత్తెను - అరికాలున తామర పద్మం - వీపునాను వింజామరలండి - కల్వతోక నొష్టాచుక్కండి - కన్నులాను చింతామణి గలదు - తిరుమణి శ్రీచూర్ణంబుమెండు -

శంఖ చక్ర గదాధరుండై - తొంతమొకటే లేదా మృగము - దొడ్డయేనుగు లావంతది - అటువంటి అవతారమూర్తి - అహోబిలపర్వతమందునా - ఆదివిష్ణు సింహాద్రియప్పుడు అవతారమనే కొమ్ము పంది'. పెద్దనగారు వరాహమును వర్ణించుచు 'అపొ్పెలము వరాహపోతములు ఘూపర తొండములేని ఏనుగుల్' అనెను.౧ ఇట్టి యవతార మూర్తితో వైరము గలవాడు. 'శ్రీశైల పర్వతమందున, కార్తవీర్యుండను మహా రాజు, సహస్రబాహువులు కలిగినవాడు, శివభక్తుడనే ధురంధరుడు, చాతుర నాలుగు పర్వతంబులు, ఏకచక్రంబుగ ఏలుచున్నాడట'. ఈ రాజుగారి క్రింద 'చీకటిపాలెం చినరాయుండు-నాచసముద్రం వెంకటప్పారావు' సరదార్లు.వీరిక్రింద 'గండుపల్లి భయ్యన్నలింగమూ, భటుడంటే సామాన్యుడుకాడు, కూరుచుంటె ఒకగున్నా (చింత) లేచితేను ఒకతాటి పొడుగు, ఆజాను బాహువులు కలిగిన వాడు-అతనిపేరు భయ్యన్న లింగము'. రాజుగారి యాజ్ఞ చొప్పున భయ్యన్న లింగము సేనలతో వేటకు కావలసిన సన్నాహముతో వరాహమూర్తిమీదికి వెడలెను. 'కోడివారి కోనేటికాడ' వారికి పంది తారసిల్లెను. నన్నెదిరింప మీ తరముకాదు. తిరిగి పొండని వరాహమూర్తి సైనికులకు చెప్పెను. అప్పుడు వారు 'అత్తేరి సీ యమ్మాముండ, నగరికి వెళ్లమనేటిదానవు, పరగడదిరిగే మృగజంతూవు, గరికిద్రేళ్ల నమిలేటిదానవు, అడవులన్నీ తిరిగెటిదానవు, బురదలోను పొర్లేటి దానవు, నీవు అనగా నీ ప్రతాపమెంత' యని తిరస్క రించిరి. వరాహమూర్తిని వర్ణించునప్పుడు మొదటి వాక్యములును తిరస్కరించునప్పుడీ వాక్యములును పలుమారు వచ్చుచుండును. సిసలైన జానపద గేయలక్షణములందొకడగు పునరావృత్తికిదియొక యుదాహరణము.౨ ఇట్టి యుదాహరణములు సిసలైన జానపదగేయములందన్నిచోట్ల కాననగును. భయ్యన్నలింగముతో పాటు భటులందరును ఒక్కుమ్మడి ౨౦౦ తుపాకులు పందిపై ప్రేల్చిరి.కాని యాపంది వానినన్నింటిని చప్పరించి పొగతో వారిపై దూకి

---

౧ మనుచరిత్రము ౪-౧౮

౨ దీనినే F. B. Gummere అను పాశ్చాత్య వాఙ్మయ పరిశోధకుడు Incremental repetition as final proof of popular origin అను ఉపశీర్షిక క్రింద 'So vital is this incremental system in the Structure of ballads, that it not only dominates the main progress of a borrowed story, but even treats a detail of this story so as to make it conform in pattern with the rest' అని చెప్పియున్నాడు.

చెల్లాచెదరు చేసెను. ఆయవతారమూర్తి విజృంభింపగా 'సప్త యేడులోకములు గదిలెను, దేవేంద్రాది దేవతలెల్లను, వలపటదాపట దివిటీలైచిరి, ఆది విష్ణు బ్రహ్మాదులెల్లను పందియందు ప్రత్యక్షంబైరీ, సూర్యుండును చంద్రుండును, పందికి వింజామరలు వేయబూనిరి'. భయ్యన్నలింగము భయపడి 'ఏడుకౌగిళ్ల నల్లామద్ది, ఏటవాలుగ చౌకలించి' ఎక్కి ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. భయ్యన్న లింగమున కభయమొసగి వరాహమూర్తి క్రిందికి దిగుమనెను. అతడు బలమున్నచో చెట్టునే పెకలింపుమనెను. పంది తన కోరలకు పదును వెట్టి మద్దిచెట్టును కూల్చెను. భయ్యన్నలింగము దాని పాదములంటగనే 'అజ్ఞానములే విడచెను బంటూ, శిష్యభూత విజ్ఞానుడాయె'ను. 'పందివి గాదు నాపాలిటి పరమాత్ముండవని' స్తోత్రమొనరించెను. తన్నంపిన యేలికను గూర్చి చెప్పెను. వరాహమూర్తి కోపముతో 'కార్తీక సోమవారమందున-వూరిమీదికి ముట్టడివత్తును, చుట్టురాతి కోటకట్టుంచేని, ముందునాకు గోచరమై యున్నది, తెల్లవారేటప్పటికి నేను, వూరుమీదికి ముట్టడివత్తును, కంచుకోట కట్టించుమన్నది, నాలుగు తట్టుల కోటలతోటి. జానెడుకొక్క ఫిరంగితోటి, బందోబస్తుగ వుండుమన్నది, భల్లున తెల్లవారేవరకు, ఊరిమీదికి ముట్టడివత్తు' నని చెప్పెను. భయ్యన్నలింగము తననెదిర్చినందులకు రాజుగారికి ఆనవాలుగా 'గజ్జలోది కస్తూరి రోమము, యెడమకాలిదే పుల్లారోమము, వెన్నుమీదనే బెగటరోమము, పిర్రమీదనే ఫిరంగిరోమ'మిచ్చినది. భయ్యన్న లింగము తన భటులచే నారోమములను కావడిపెట్టి మోయించవలసివచ్చెను, రాజుగారీ వార్తలు తెలిసికొని పందినెదుర్కొనుటకు సన్నాహములు గావించుచుండెను. వరాహమూర్తి తానాయూరు చేరుకొని యొక శివబ్రాహ్మణుని 'వెనుకజుట్టుపట్టుక తెగకొరికింది'. ఇట్లు కొరికి, కొరికిన జుట్టు 'నీయది కాదు, నీ రాజు జుట్టుకొరికితి నన్నది'. ఈ పరాభవమువలన రాజుగారు పట్టుదలతో 'ఏలూరి పట్టణమందంకి జలకంఠీశ్వరు వరముచేతను, భువియందు బుట్టెను భైరవుండు, సామాన్యుండు గాడు, పుట్టె జక్క రుద్రాక్షలతోటి, విభూతిరేఖతో ప్రకాశించె, పాలుత్రాగే టప్పుడు భైరవుండు, పదివేల రూపాయలుబోసి, కొనితెచ్చి పోషించుచున్న' కుక్కను తెప్పించెను. ఆభైరవుడు రాజుగారి కావరాహము హిరణ్యాక్షాదుల సంహరించిన కేవల మాదివిష్ణువనియు తనచావు దానిచేతిలో మూడుననియు చెప్పి ససైన్యముగా బయలుదేరెను. రాజుగారద్దానితో 'శివమతమే నిలుపుమన్నాడు, భూమియందు నాకీర్తినిలుపుమన్నాడు' వరాహము నెదుర్కొనుటకు 'భైరవుడు

స్థూలదేహము చంపినదంతి, సూక్ష్మ రూపముతో' బయలుదేరెను. రెండింటికి ఘోరయుద్ధము జరిగెను. పగలంతయు విష్ణుసమయమున పందికిని, రాత్రి రుద్రభాగమున భైరవమునకు బలమతిశయించెడిది. వరాహము భైరవుని కోరతో నరికివైచి 'శివకేశవులకు భేదమెంచినా, రాజు యేటి చక్రవర్తియేడని రాజుమీద పడనున్నది పంది'. ఆ రాజుకు 'రాత్రి పగలు చావులేదట, కత్తి కఠారితో చావులేదట, గొప్ప తపస్సు చేసినవారు, శివభక్తులలో ధురంధరులు, కత్తికి లింగము కట్టినవాడు, కర్రకు లింగము కట్టినవాడు ఆకాశంబున చావులేదు, భూమియందున చావులేదు, రాత్రి పగళ్లు చావులేదు' హిరణ్యాక్షునికున్న వరములట్లు కార్తవీర్యునికిగూడ ఈ వరములుండుట వింత. వరాహము అసుర సంధ్యవేళ రాజునుకోరతో చంపి కోటపెల్లగించి అంతఃపురము ప్రవేశించి మూడు దినములు కొలువుదీరెను. కార్తవీర్యుని తమ్ముడు సోమయ్య లింగము వరాహముతో యుద్ధముచేసి యోడి క్రిందపడెను. వరాహమూర్తి యాతని జంపక 'నీకు విద్యాబుద్ధి చెప్పినవాడు, శివకేశవులకు భేదము లెంచి, వీరశైవము ఎవరుచెప్పిరి, నాకు ఆగురువును చూపించితివేని,ప్రాణములతో నే విడుతునన్నది'.అప్పుడా సోమన్న లింగము 'రావయ్య అవతారమూర్తివి, లోకములోని పందివనుకొంటిని, నాకు విద్యాబుద్ధి చెప్పినవాడు,లింగమతము బోధించినవాడు,లింగధారణము చేసినవాడు కులగురువు కోటయ్య లింగము, అతనితమ్ముడు పిల్లన్న లింగము, నాలుగు బారల మనుజుడు వాడు, నన్నూరేండ్లాయువు గలవాడు, నాలుగు పళ్యముల భోజనము, హఠముగల్గిన చోటునాను, చత్రాతను నారతీసును, మానసంబున శివుని తలచును, వానియొక్క పేరు దలచితే, గుర్రాలు గుగ్గిళ్ల తినవు, ఏనుగులు మేత తినవు, పసిపిల్లలు పాలారగించరు, నీవంటి అవతారములాను, అనేకులను తెగటార్చినవాడు, వాని వధించి మళ్లివస్తివా, వీరశైవము విడుతునన్నడు, వీర వైష్ణవము పుచ్చుకొందుననె'ను. సోమయ్య లింగమును వెంటనిడుకొని వరాహ మూర్తి చంద్రగిరి పర్వతము దాటి శైవాచార్యులున్న పిక్కిరివారిపాలెము చేరుకొనెను. మొదట పాపమ్మ లింగము పందినెదుర్కొని పోరాడి విసిగిపోయెను. తరువాత చిన్నవాడు పిల్లన్నలింగము పోరాడి మరణించెను. చివరకు పెద్దవాడు కోటయ్య లింగము హఠయోగమున శివుని ధ్యానించెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై వరాహమూర్తిని శరణువేడకున్న మరణింతువని చెప్పెను. కోటయ్య లింగము వీరావేశముతో 'బత్తిసాయుధములు' ౧ ధరించి వరాహమూర్తితో పోరాడెను.

౧ ద్వాత్రింశదాయుధాపృధ్వీ - ఖడ్గాయత్తైవదృశ్యతే

కొంతకాలమాతనిదే పైచేయిగా నుండెను. కాని తరువాత కాళ్లువిరిగెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై 'దానిచేతిలో నీవుచెల్లవు, నీచేతిలో అది చెల్లిపోవు'నని వాస్తవము చెప్పెను. కోటయ్యా లింగము పందిపై నెక్కి పట్టిన పట్టు విడువడయ్యెను. కంపలలో ముండ్లలో పొరలించి పంది యాతని ప్రేవులు చర్మము డుల్లునట్లు చేసెను. అహోబల తటాకమున మూడు దినములు మునిగినను కోటయ్యా లింగము జలస్తంభనముచే ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. వరాహమాతని శివభక్తికి మెచ్చి తన గడువు తీరినదనియు, తులసి దళముల తోతన నామము తీసి హృదయమందుంచుకొమ్మనియు నీవు కైలాసమునకు నేను వైకుంఠ మునకు పోవుదమనియు చెప్పెను. కోటయ్యా లింగమటులే చేయ 'అంత్యకాల సమయమందున హరిమంత్రము వాని హృదయమందున, ఉప్పొంగుచువచ్చె నతనికి'. దేవతలు ప్రత్యక్షమైరి. వారొకరు కైలాసమునకు ఒకరు వైకుంఠ మునకు పోయిరి. 'మీదవున్న కోటయ్యా లింగము, పందిమీద తన శిరము బెట్టుకొని, ప్రాణము విడిచెను కోటయ్యా లింగము, భూమియందు జనులకు తెలియగను, శివకేశవులకు భేదములేదని, ప్రాణవట్టమై నిలిచిపోయెనట,అప్పుడు చూడవచ్చిన దేవమానవులు, గుడికట్టి శిఖరంబు నిలిపిరి, ఒకవైపున వరాహ రూపము, మధ్యమందున శివస్వరూపం, భేదములేక తెలియుటకొరకై, యిప్పటి యీవేళరోజుకు, అహోబిల దివ్యస్థలమందు, పూజలు నమస్కారములును,ధూప దీప నైవేద్యంబులు, ఇప్పటికిని మరి జరుగుచున్నవి '.

వీరశైవ వీరవైష్ణవుల పరస్పర మత కలహములను జూచిన జానపద కవి యెవరో కవిబ్రహ్మ తిక్కనవలె తానును శివకేశవుల కభేదము కల్పింప నెంచి హరిహరనాథ స్వరూపమును చివరఘట్టమున ప్రతిపాదించెను.

శిష్టులు రచించిన వైష్ణవవాఙ్మయమున చూర్ణికలు వచనములు నున్నటులే జానపద వాఙ్మయమున గూడ నవి కలవు. 'శ్రీమన్నారాయణా మీ మూర్తి నే శ్రీరంగముంజేరి పుణ్యాత్ములం గూడి కావేరీ స్నానంబు చేసి మహాపాపము లన్నివదలించి రంగమందిర ద్వారంబుజేర నచ్చోట సప్తప్రాకారంబులంజూచి' యనెడు '*శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబు*'ను, (కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడై 'ఓరుగంటి వృత్తాంతము' జెప్పిన కృష్ణమాచార్యుల 'సింహగిరినరహరి వచనము' లతో పాటు శ్రీరంగనాథునిపై గల వచనములును ఒకే తాళ పత్రి గ్రంథమున నున్నవి. ఇవి కూడ కృష్ణమాచార్య విరచితములై యుండును.) 'శ్రీ పురుషోత్తమా శ్రీకూర్మం, లోలార్కం, వైకుంఠం, రంగనాథం, సర్ప

వీరం, కనకగిరి, కనకాంబరగిరి, గోవర్ధనగిరి, అంజనగిరి, రామగిరి' యని సాగిపోవు 'నూటయెనిమిది దివ్యస్థలములు' ను, 'దేవా మీదివ్యతేజస్సు సూర్యుండెరుగు, మీ భుజబలంబు కోదండంబెరుంగు, మీ మహిమ విశ్వామిత్రుండెరుంగు, మీ వందనంబు వసిష్ఠవాల్మీక్యాదులెరుంగుదురు, మీ భక్తి దశరథుండెరుంగు' ననెడు 'శ్రీవేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము' ను, అట్టి వాని కుదాహరణములు. ఇవి వచనములైనను వైష్ణవులు కొంత దీర్ఘములు తీసి గేయములవలెనే పాడుకొందురు. ఈ వచనములును, 'భారత సావిత్రి' యు జానపదుల రచనలు కావు. నిర్నిబంధములగు గేయములగుటను బట్టి జానపదవాఙ్మయములోనికి వచ్చి చేరినవి.

వైష్ణవ వాఙ్మయమునకు సంబంధించినట్టి యముద్రితములగు గేయములు కీర్తనములు వచనములు నాకు తెలంగాణమున పెక్కులభించినవి. సాగరాంధ్రమున కన్న తెలంగాణమున వైష్ణవమధికముగా నున్నట్లున్నది. మహబూబునగరం, ఆదిలాబాదు, ఓరుగల్లు మండలములందు గొప్ప ప్రపన్న కుటుంబములిప్పటికిని కలవు. గ్రామాధికారులగు రెడ్లు వెలమలు నియోగులు (గోలుకొండ వ్యాపారులు) అధికముగా వైష్ణవులు. కనుకనే కొన్ని ప్రదేశములందు స్మార్త బ్రాహ్మణులు లేని గ్రామములున్నను వైష్ణవకుటుంబమొక్కటి యైనను లేని గ్రామములు లేవు.

నేను సేకరించిన వానిలో 'ఆళవందారు ఉయ్యాలపాట' 'తిరునామము', 'శ్రీరంగస్తోత్రము', 'రామానుజ ప్రభావము' వంటివి ప్రశస్తములు. వీనిలో చివరి మూడును చిన్నగేయములు కనుక ఆళవందారు ఉయ్యాల పాట నొక్కదాని నిట నుదాహరింతును. ఈ పాట అర్నకొండయను గ్రామము-కరీంనగరం మండలము - న శ్రీ బి. మంగయ్యగారి ద్వారమున సేకరించితిని. పాడి వినిపించినది కేశమ్మయను రెడ్డివనిత.

ఈ గేయమందు కథాభాగము తక్కువ. కేవల వేదాంతభాగము మరియు నాచార్యప్రపత్తియే అధికముగా గలదు.

శ్రీమన్నారాయణుని	ఉయ్యాలో	చిత్తమందున నిలిపి	ఉయ్యాలో
సౌఖ్యంబు గనవలె	,,	చక్కగా మనసుతో	,,
ములాధారమందు	,,	మదివిష్వక్సేనుండు	,,
తొలుత పూజలుచేసి	,,	తోరంపు గణపతికి	,,
ఆరువందలపూజ	,,	అటచతుర్దళములు	,,

కుంకుమ వర్ణంబు ఉయ్యాలో
మొదటి చక్రముదాటి ,,
ఆనందమయుడైన ,,
ఉత్పత్తికారకుడు ,,
అట ఆరుదళములు ,,
శ్వేత వర్ణంబును ,,
మరి దాని దాటితె ,,
పదియు దళంబులు ,,
శ్యామలవర్ణంబు ,,
నాల్గువేలాజపము ,,
అదియు దాటి పోతె ,,
ద్వాదశ దళములు ,,
శంఖనాదము గలదు ,,
నాల్గువేలా జపము ,,
వరుసనది దాటితె ,,
షోడశదళములు ,,
కంఠస్థానంబందు ,,
మేఘనాదంబును ,,
అదియుదాటి పోతె ,,
భ్రూమధ్యమందున ,,
ఇచ్ఛశక్తియు గలదు ,,
హొన్నదిత్రయమూర్తి ,,
ప్రణవనాదము మ్రోగె ,,
మూలమంత్రంబయ్యె ,,
నాల్గువేల జపము ,,
పరగనది దాటితె ,,
సహస్రార చక్రంబు ,,
ఝుంకార నాదంబు ,,
ప్రియశక్తితో మూడు ,,
అజపయోగముచేత ,,
భవిష్యదాచార్యులు ,,
ద్వయమంత్రిరత్నాము ,,
చరమశ్లోకార్థము ,,
సకలపాపవినాశి ,,

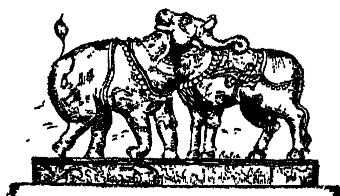
కూర్మితో నుండును ఉయ్యాలో
స్వాధిష్ఠానముండు ,,
అబ్రహ్మ యధిపతి ,,
ఊహించి వినరయ్య ,,
నాల్గువేల పూజ ,,
చెలి జ్ఞానశక్తుండు ,,
మణిపూరకంబుండు ,,
పరమాత్మ డధిపతి ,,
సరి వేణునాదంబు ,,
అతడె రక్షణకర్త ,,
అనాహత చక్రంబు ,,
ధవళకుంభపు కాంతి ,,
శంకరుండధిపతి ,,
నలరు లయకర్త ,,
విశుద్ధచక్రంబు ,,
శిరగోపులధిపతి ,,
కడుధూమ్రవర్ణంబు ,,
నాల్గువేలా జపము ,,
అజ్ఞేయమున్నాది ,,
భూరిమణులకాంతి ,,
ఇలరెండు దళలములు ,,
పెన్నిధి త్రికూటముల ,,
పరగ నష్టాక్షరి ,,
మునులకు నెల్లను ,,
నయముతో జేసియు ,,
ఫాలభాగము గలదు ,,
చిత్రవర్ణమునుండు ,,
జపములు వెయ్యాయె ,,
క్రియశక్తు లాయెను ,,
అన్ని చూడగవలె ,,
భాష్యకార్లధిష్ఠతి ,,
దర్శనంబాయెను ,,
సర్వసారాంశము ,,
సద్గురుడు గలడమ్మ ,,

వారిసేవలు చేసి	ఉయ్యాలో	పరయోగనేర్పుచే	ఉయ్యాలో
కాయపురిని దెలసి	,,	కలిని దాటగవలె	,,
సంసారదుఃఖంబు	,,	చాల దాటగవలె	,,
మంటిబొమ్మలవంటి	,,	మాయ శరీరాలు	,,
మమకార మణచియు	,,	మాయ దాటగవలె	,,
మనసు జయించియు	,,	మార్గము గనవలె	,,
చిల్లులు బోయితె	,,	మల్లి అక్కరరాదు	,,
ఇట్టి ఘటముతోమనకు	,,	ఎక్కువ కష్టాలు	,,
జననమరణములేని	,,	ఘనయోగసాధన	,,
గురుడు శ్రీనాథముని	,,		
కలియుగాదివరకు	,,	కడువాడిజేసియు	,,
ఫలసిద్ధి గాంచియు	,,	పరమపదమొందిరి	,,
పూర్వపు యోగులు	,,	పోయిరి మోక్షము	,,
కలికాల మహిమచే	,,	కష్టమని యోగంబు	,,
అప్పటి నుండియు	,,	ఆళవందారులు	,,
పరగ యోగంబును	,,	ప్రియోగమొనరించె	,,
ఖలినమొందిననుండి	,,	కలికాల మనుజులకు	,,
కష్టములు బాసియు	,,	కడు సులభమాయెను	,,
కారణకర్తయు	,,	కరుణ యామునముని	,,
ఇతడెదేవుండనుచు	,,	ఇల యాళ్వారుల జూపె	,,
ఉభయ విభూతులకు	,,	విభువుండు ఇతడనె	,,
విశిష్టాద్వైతంబు	,,	విశదంబుగా జేసె	,,
భక్తియోగముకన్న	,,	బలమే ప్రపత్తియు	,,
ఇహపరసాధనము	,,	ఇందువెంటనె గలుగు.	,,
పరగయోగము కన్న	,,	ప్రపత్తియే మేలు	,,
రామానుజాచార్యులె	,,	రక్షించువారలు	,,
పన్నిద్దరాళ్వార్లు	,,	పట్టి చూపిన నిష్ఠ	,,
ఈనిష్ఠతోసాటి	,,	ఏనిష్ఠ లేదండి	,,
పరగ ప్రపన్నులకు	,,	పరమ పదమేనండి	,,
ధరనుస్తులాపురి	,,	*వరరామయాత్మజుడు*	,,
తిరునహరాహ్వాయుడు	,,	*తిరువేంగళదాసునకు*	,,
పరవస్తు శ్రీనివాస	,,	*పరమ గురువరుండు*	,,
పట్టుమని బోధించె	,,	ఇట్టి రహస్యంబు	,,
విన్నట్టి వారికిని	,,	కన్నట్టి వారికిని	,,

చదివిన వారికి ఉయ్యాలో సకలార్థములు నబ్బు ఉయ్యాలో
యోగప్రపత్తుల ,, యోగ్యతకలవారు ,,
అనుభవజ్ఞులైతె ,, అంత్యకాలంబున ,,
లక్ష్మీశుడిచ్చును ,, మోక్షసాయుజ్యంబు ,,

ఈ గేయమును రచించినది నుస్తులాపుర గ్రామవాసియగు తిరునహరి తిరువెంగళదాసని తెలియు చున్నది. ఈతనికి గురువు పరవస్తు శ్రీనివాసాచార్యులు.

మనదేశమున మతమున కెంత స్థానమున్నదో ప్రజాజీవితము ఆయా మతముల ప్రభావమున నెట్లు పరిణతి నందినదో వేరుగాచెప్పనక్కరలేదు. పండితులు శిష్టులైనవారియందువలెనే పామరులు గ్రామీణులైన వారియందును మతమునకు గల యధికారమును, దానికి వారి సాహిత్యమున గల స్థామును ఇంత వరకు విమర్శించిన మతసంబంధ గేయములు చాటునని తెలుపుచు నీ ప్రసక్తి నింతటితో విరమించుచున్నాను.

భక్తికర్మ జ్ఞాన మార్గములు మూడును మోక్ష సాధనములని భారతీయుల నమ్మకము, ఈ మూడింటికి నాయా మతముల వారు విపుల వ్యాఖ్యానము లొసంగిరి. ఒకరు భక్తి మార్గమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చిన మరి యొకరు కర్మ మార్గమునకు ప్రాధాన్యమిచ్చిరి. ఇటులే ఇంకొకరు జ్ఞానమార్గమునకును ప్రాముఖ్యమొసంగిరి. ఒకే మార్గమందు గాఢాభిమానముగలవారు కొందరితర మార్గముల నంగీకరింపక పోవుటయే గాక వానిని దూషించిరి కూడ. కొందరు విజ్ఞులీ మూడును పరస్పరభిన్నములే కాక పరస్పర విరుద్ధములనిన మరికొందరీ మూటిని సమన్వయపరచి పరస్పరోపకారకములనిరి. కుమారిలభట్టు వంటి కర్మఠుడు సాంఖ్యయోగమును నాస్తిక్యము (వేదవిరుద్ధము) గా భావించిన[౧] ప్రాచీనుడగు శంకరుడును, అర్వాచీనుడగు రామకృష్ణుడును అద్వైతవేదాంత (జ్ఞాన) మార్గావలంబులైనను భక్తి సంకలితులై మూర్తి పూజలు చేసినవారే.

'స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే
స్వాత్మతత్వాను సంధానం భక్తిరిత్యపరేజగుః' [౨]

అని శంకరుడు ఆత్మపదార్థయాథార్థ్య విచారతత్వమును భక్తితో మేళవించెను. భగవంతుని యపార కృపా విశేషములు, లీలలు, మాహాత్మ్యములు మహోద్వేగముతో కొనియాడెను. సూక్ష్మములకు దిగి తర్కములు పెంచు కొన్నచో నాయా విభేదములు పండితులకు గానుపించునేమో కాని స్థూలదృష్టికి వానియందంత భేదములేదు. జానపదులందీ విషయమున కించిన్మాత్రము భిన్నాభిప్రాయమును లేదు. అనగా 'కృష్ణారాంరాంగోవింద హరిహరి' యని

౧ తంత్ర వార్తికము.
౨ వివేకచూడామణి.

ఏకతార మీటుచు పాడుకొనెడు భక్తుడే 'గూటచిలుకేదిరా చిన్నన్నా గూడు చినబోయెరా' యని తత్వమును పాడుకొనుచు, తెల్లవారగనే ఏ వ్రతమునకో ఏ కర్మకో కావలసిన సంభారములను సిద్ధముచేయుటలో నిమగ్నుడగును. ఇంతకు చెప్పవలసిన దేమన జానపదులందీ మూడు మోక్షమార్గములును ఆదరణముగాంచినవి. కనుక నీ మూడు సాధనముల ప్రభావము జానపద గేయములందెంత కలదో ఒక్కటొక్కటిగా విమర్శింతము.

భక్తిగేయములు

కర్మ భక్తి జ్ఞాన మార్గములందు భక్తిమార్గము సులభసాధ్యము. తక్కిన రెండు మార్గములకున్న విధినిషేధపు కట్టుదిట్టములీ మార్గమునకు లేవు. కనుకనే వీరశైవ వీరవైష్ణవాది భక్తి మతములు ప్రజాబాహుళ్యమున నధికవ్యాప్తిగాంచినవి. బ్రహ్మ జిజ్ఞాసకు సాధనచతుష్టయము (వివేకము, వైరాగ్యము. శమాది షట్క సంపత్తి, ముముక్షుత) అవసరమని శంకరులును, సమగ్రవేదాధ్యయన మావశ్యకమని జైమిన్యాదులును, ఆ వేదాధ్యయనమునకు బ్రాహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య జాతులవారే యర్హులని వేదాంతులును మీమాంసకులును తీరుతీరుల కట్టుదిట్టములేర్పరిచిరి. భక్తి మార్గమున కిట్టి యాటంకములు లేవు. భక్తి మార్గమవలంబించుటకు చదువు సంధ్యలు కాని, అభిజాత్యము కాని యవసరము లేదు. భగవదనుగ్రహమున విశ్వాసమును తదనుగ్రహమున మోక్షప్రాప్తి గలుగుననునిశ్చయమును కలిగిన చాలును.

శ్లో. అపిచేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్
సాధురేవ స మంతవ్యః సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః
శ్లో. మాం హి పార్థ వ్యపాశ్రిత్య, యేఽపిస్యుః పాపయోనయః
స్త్రియో వైశ్యా స్తథా శూద్రా స్తేఽపి యాంతి పరాం గతిమ్ ౧

అని శ్రీకృష్ణ భగవానుడును,

కిరాత హూణాంధ్ర పుళింద పుల్కసా
ఆభీర కంకా యవనాః కషాదయః
యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయాః
శుద్ధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్ణవేనమః ౨ అని శ్రీశుకుడును,

౧ గీత ౯ – ౩౦, ౩౨
౨ భాగ ౨ - ౪ - ౧౮

శ్లో. నరత్వం దేవత్వం నగవనమృగత్వం మశకతా
పశుత్వం కీటత్వం భవతువిహగత్వాదిజననమ్
సదాత్వత్పాదాబ్జ స్మరణ పరమానందలహరీ
విహారాసక్తం చేత్ హృదయమిహకిం తేన వపుషా — ౧

అని శంకరుడును భక్తికి అర్హులగు వారిని గూర్చి చెప్పియున్నారు. కనుకనే యిట్టి సులభసాధ్యమగు మార్గము నవలంబించి జానపదులనేకులు తరించిరి. భక్తికి పూజ్యపూజక భావము బీజము. పూజ్య మూర్తి నాయా మతములవారు తమకు తోచినటుల నిర్ణయించుకొనిరి. కొందరు శివకేశవాది సాకార సగుణ బ్రహ్మమును, కొందరు తద్బ్రహ్మ ప్రతీకమును, కొందరా సగుణ బ్రహ్మయవతార మూర్తులను, కొందరు జీవత్వమును, కొందరు సమస్తవిశ్వాకారమును, మరి కొందరు కేవలమాత్మను పూజ్య పదార్థముగా నారాధించి భక్తిచేతురు. ఇట్టి భక్తి పదునొకండు రూపములు.

'గుణమాహాత్మ్యాసక్తి, రూపాసక్తి, పూజాసక్తి, స్మరణాసక్తి, దాస్యాసక్తి, సఖ్యాసక్తి, వాత్సల్యాసక్తి, కాంతాసక్తి, ఆత్మనివేదనాసక్తి, తన్మయతాసక్తి, పరమవిరహాసక్తి, రూపా ఏ కథా అపి ఏకాదశథాభవతి' — ౨

భక్తులు తమతమ మనోభావముల కనుకూలముగా నమ్యైతీరుల భగవంతు నారాధించి సంస్కృతమునను దేశభాషలందును వేనవేలు గేయములు రచించిరి. భక్తిసారస్వతము దక్షిణమున ఆళ్వారులచేతను, మతాచార్యుల చేతను, నాయన్మారులచేతను పెంపొందినది. అటులనే ఉత్తరభారతమున రామానందుడు, రవిదాసు, నరసింహమెహతా, కబీరు, మీరాబాయి, తులసీదాసు, వల్లభాచార్యులు, నానకు, మున్నగు వారును; మహారాష్ట్రప్రాంతమున నామదేవు, తుకారాం, సమర్థరామదాసు మున్నగువారును; వంగదేశమున చైతన్యుడు, విద్యాపతి, చండీదాసు, గోవిందదాసు, రామప్రసాదు, మున్నగు వారును భక్తి సారస్వతము నితోధికముగా రచించిరి. ఆంధ్రదేశమున శైవ వైష్ణవ భక్తిగేయములు కీర్తనలు లక్షలకొలది రచింపబడినవి. పూర్వ శైవుల తుమ్మెద పదములిప్పటికి నిల్చియుండుట మనభాగ్య విశేషము. తాళ్లపాకవారి సంకీర్తనలకు లెక్కయేలేదుకదా ! క్షేత్రయ్య నాల్గు వేలు సుమారుగా పదములు రచించెనట. త్యాగరాయ లెన్ని కీర్తనలు రచించిరో కాని మిగిలినవి

౧ శివానందలహరి - ౧౦
౨ నారద భక్తి సూత్రములు. సూ. ౮౨

మాత్రిము వందలలెక్కలోనున్నవి. కాని ఈ భక్తుల రచనములందు వేళ్లపై లెక్కింపదగు కొలది గేయములే జానపదులకందినవి. తక్కినవి సంగీతజ్ఞుల సొమ్మైపోయినవి. ఈ విషయముగూర్చి శ్రీపాదవారిటులభిప్రాయపడిరి. 'సాహిత్యము నుంచి సంగీతములోనికి తప్పుకున్న క్షేత్రియ పదములూ, దాసు శ్రీరాములు కీర్తనలూ, సంగీతరచనలే కాని దేశిసారస్వతము (జానపదవాఙ్మయము) లోకి రావేమోనంటాను. వాటి ప్రచారము వాటిలోని సంగీతమువల్లనేకాని సాహిత్యము వల్లకాదు. అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలు మట్టుకు కథా ప్రాధాన్యమును కూడ లెక్కపెట్టి సాహిత్యము మీదమొగ్గుంచి రచించినవి'౧

జానపదులం దధికాదరణము పొందిన గేయకర్తలలో నగ్రగణ్యుడు భద్రాచల రామదాసు(కంచెర్లగోపన్న). తూము నృసింహదాసు, పరాంకుశదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసు వంటి భక్తుల గేయములుకూడ బహుళప్రచారముగాంచినవి. 'దండము తిరుపతికొండ - యిది - దండము సిరిగలకొండా' 'పరాకు సేయుట పాడిగాదురా - పరమపురష వరద' యని పాడుచు ఊరూరు తిరిగెడు హరిదాసుల కన్నముబెట్టించిన వాడు తాటంకము వెంకటదాసు. ఇప్పుడిప్పుడు తగ్గిపోవుచున్నను పది పంద్రెండు సంవత్సరముల క్రిందటివరకును తెలుగు దేశమంతటను గ్రామగ్రామమున భజనమందిరములో 'భక్తకూటము'లో యుండెడివి. స్థానిక భక్తులు రచించిన గేయములుగాని సంచారక పుస్తక విక్రేతలమ్ముకొనెడు చిట్టి పొట్టి పుస్తకములందలి కీర్తనలుగాని, రాత్రి తొమ్మిది యగుటతోడనే చిరుతలో, చిటితాళములో, కాళ్లగజ్జెలో, కోలలో లేదా తంబురయో ఏదేనొక యుపకరణ మాధారముగా ఊరంతయు గింగురుమని మ్రోగిపోయెడివి. పసులకాపరులు పనిపాటలవారు ముసలివారా కీర్తనలు గేయములు విని వల్లించెడువారు. ఇట్టి పాటల పుస్తకము లసంఖ్యాకముగా వచ్చినవి. రఘుపతిదాసు గురుపూజ కీర్తనలు, కరిమేల హనుమయ్య రామనామము, చెంచురామకవి రామనామ మాహాత్మ్యము (ఎన్. వి. గోపాల్ కంపెనీ వారి) భగవన్నామ సంకీర్తనలు, రామానుజదాసు ప్రసన్న రాఘవ దివ్యనామము, ముదిగొండ శంకరదాసు శివనామసంకీర్తనలు, భోజదాసు హరిభజన కీర్తనలు, కొల్లామల్లయ్య శ్రీరామభజనామృత కీర్తనలు, కొంతం

౧ కిన్నెర. డిసెంబరు ౧౯౫౩

కొండలరావు భజనకీర్తనలు, అల్లూరి వెంకటాద్రిసాముల హరినామసంకీర్తనలు, నిట్టల ప్రకాశదాసు కీర్తనలు, ప్రకాశదాసు కీర్తనలు, రఘునాథా చార్యుల చెన్నకేశవ భజన కీర్తనలు, నరసింహదాసు సీతారామ భక్తి కీర్తనలు, గుండదాసు విఠలేశ్వర భజన కీర్తనలు, మునుస్వామి పండరినామావళి కీర్తనలు, ఆదిశేషశర్మ హరిహరనామ సంకీర్తనలు, నరసింహాచార్యుల తిరు నామములు, నారాయణదాసు పాండురంగ బృందావన సంకీర్తనలు, నిత్యానంద స్వామి భజన కీర్తనలు, నాగదాసు భక్తిసార సంగ్రహ కీర్తనలు, రాపాక రామకవి (కాశీనాథకవులు - పర్కాల) భజనమాల, ఇంద్రగంటి సూర్య కాంతము (గోకవరము) కాలేషామస్తాన్ దేవుని కీర్తనలు, చందనసాంబ శివరావు కుసుమహారనాథ కీర్తనలు, సుమారు ౨౦ రచయితల కీర్తనలున్న భగవన్నామసంకీర్తనలు (కో. లక్ష్మణ మొదలియారు ప్రచురించినది ౧౯౩౭), శ్రీశైలభ్రమరాంబికాష్టకము, నూతన భజన కోలాటకీర్తనలు, రాకమచెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనలు,దివిలె నరసింహరాజు భజనకీర్తనల వంటివెన్నియో అచ్చైనవి కలవు. ప్రత్యేక భక్తిగీతములుగ కాక ఇతరములగు పాటల పుస్తకములందు స్త్రీలపాటలు (కాళహస్తి తమ్మారావు అండ్ సన్సువారి ప్రచురణ) స్త్రీలపాటలసంచిక (బళ్లవెంకన్న అండు సన్స్‌వారి ప్రచురణ) మరిరెండు స్త్రీలపాటల సంపుటములందును, శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు సేకరించిన మంగళహారతులు ప్రథమ'ద్వితీయ భాగములందును, 'సెలయేరు' జానపదగేయ సంకలనమందును అచ్చైన పాటలు కొన్నికలవు. అచ్చుకానివి లక్షోపలక్షలు మౌఖిక ప్రచారమున ప్రాణములు నిలుపుకొనియున్నవి. అచ్చు కానట్టి తెలంగాణా జానపదగేయముల కొన్నింటిని నేను సేకరించితిని. ఇన్ని పుస్తకములగూర్చి కాని ఇందరు రచయితల గురించి కాని వ్రాయబూనుట ప్రకృతము తరముగాని పని కనుక కొన్ని ప్రసిద్ధములగు (కీర్తనముల) గేయములనే విచారింతము. భక్తిగేయములందు సంకీర్తనములు, పదములు దరువులతోపాటు మేలుకొలుపులు, లాలిపాటలు, జోలపాటలు, కోలాటములు, మంగళహారతులును చేరును

ఆంధ్రదేశమున పోతరాజు, గోపరాజు, త్యాగరాజు మహాభక్తులు. పోతన్నభక్తి భాగవత కల్పతరువుగా నవతరించినది. త్యాగరాయలవారి భక్తి నాదసుధారసమై దక్షిణ భారతీయ సంగీతము నమరముచేసినది. దీనిలో

సంగీతము పాలు హెచ్చు. ఇరువురి మధ్యనున్న గోపన్నగారు సంగీత సాహిత్యములను సమముగా మేళవించి భక్తసారస్వత సస్యముల దేశము నలుమూలల వెదజల్లిరి. శ్రీరామచంద్రుని కాంధ్రత్వము కల్పించినది గోపరాజు. రాముడు, లక్ష్మణుడు, సీతమ్మ మనలోని వారైపోయిరి. అనగా జానపద సాహిత్యలక్షణములందొకడగు సాధారణీకరణము గోపన్నగారి కీర్తనలందధికముగా గాననగును. రాముడు సీత వంటి యవతార మూర్తులను సజీవులనుగా, మనలోని వారినిగా గోపన్న చేసెను. కనుకనే యాతని గేయము లందరి గేయములకన్న నధికవ్యాప్తిగాంచినవి. తరువాతి భక్తకవులెందరో రామదాసుగారి కీర్తనల కనుకరణములుగా తామును రచించిరి. రామదాసుగారి యడుగుజాడల నడచిన తూము నృసింహదాసు రామదాసు చరిత్రమునకు ప్రచారము గల్పించెను. 'భద్రాచల మాహాత్మ్యము'న రామదాసు మరియు నరసింహదాసుల కవిత్వములు పాలు పంచదారలై పోయినవి. సింగరిదాసుకూడ నృసింహదాసు కోవలోనివాడే. వీరు సమకాలీనులగు భక్తులు. గోపన్న తానాషా కాలమువాడని కొందరు నిర్ణయించిరి. మరికొందరిది పుక్కిటిపురాణమనిరి. ఈసుల్తాను క్రీ.శ. ౧౬౭౨ - ౧౬౮౭ ప్రాంతమున గోలకొండ రాజ్యమును పరిపాలించెను. గోపన్న తనమేనమామలగు అక్కన్న మాదన్నగారల ప్రాపకమున రాజకీయోద్యోగియయ్యెను. భద్రాచల ప్రాంతములకు తహసీలుదారుడై ప్రభుత్వ ద్రవ్యమును వెచ్చించి శ్రీరామాలయము మున్నగునవి నిర్మించి, యా నేరమునకు ౧౨ వత్సరములు కారాగారమునందుండెననియు, తుదకు రామలక్ష్మణులు వచ్చి నవాబునకు పైకము చెల్లించి గోపన్నను విడిపించిరనియు చెప్పుకొందురు. గోపరాజు రామభక్తియపారము. కనుకనే యాతడు రామదాసని పేరుగాంచెను. దాశరథీశతకము రామదాసుగారి పద్యకవిత్వమునకు చక్కని యుదాహరణము. రామదాసు మూలముగా మ్లేచ్ఛుడగు తానాషాకుకూడ శ్రీరామదర్శనమయ్యెను. 'భద్రాచలమాహాత్మ్యము' 'రామదాసు చరిత్రము' మున్నగు గ్రంథములందు గోపన్న (రామదాసు) జీవిత చరిత్రమంతయు విపులముగా వర్ణింపబడినది. హరిదాసులచేతను, దాసరులచేతను, భక్తులచేతను రామదాసు పేరుతో బహుళ ప్రచారము గావింపబడిన కొన్ని కీర్తనలను స్థాలీపులాక న్యాయమున విచారింతము.

కబీరుదాసు రామదాసుగారికి తారకమంత్ర ముపదేశించిరట. అప్పుడే యాభక్తుడు మహాసంతోషముతో నుప్పొంగిపోయి

'తారకమంత్రము కోరినదొరికెను ధన్యుడనైతిని ఓరన్నా
మీరిన కాలుని దూతలపాలిటి మృత్యువయని నమ్మిక యున్నా' యను కీర్తనమును పాడుకొనెను. ఈ కీర్తనమున రామదాసు 'అన్నిటికిది కడసారి జన్మము సత్యంబిక పుట్టుట సున్న' యనుటచే భక్తియే మోక్షసాధనముగా నాతడు భావించెనని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ప్రేమరూపమైన భక్తి ముక్తి రూపమగు బ్రహ్మానందమేయని 'అమృతస్వరూపాచ'౧ యను సూత్రము వెల్లడించుచునే యున్నది. గోపన్న శ్రీరామచంద్రుని కాలమున పుట్టకపోయితినిగదా యని పరితపించిన గేయమత్యద్భుతము. ఆశపుట్టెనే 'శ్రీరాములతో హాహా నే పుట్టనైతిని రఘురాములతో అయ్యో నేపుట్టనైతి' ఈ కీర్తనమున తాళప్రాధాన్యము హెచ్చి సంకీర్తనము దరుపైమద్దెలను గుబిగుబి మోదినను కొన్ని చక్కని భావములున్నవి. 'జనకుడు హరికి జానకిని పెండ్లి సేయగా వారిద్దరికి శేష (సేస) బియ్యమునే దెత్తునూ. అమ్మకు హరికి ఆకులు మడిచియిత్తును....కైకేయిని నే కాదందునుగద, రాముల కయినా రాజ్యమిత్తు గద, ప్రభువై యేలగ పనులొనర్తుగద, అడవికి పోగా నంటి పోదుగద,.... హరి దుఃఖింపగా అమ్మజాడనే దెత్తును, సర్వజ్ఞమూర్తి చాలు నీ విరహమందును, విశ్వములో నందరు విననట్టె ఊరకుండిరి, సురవరులందరు ముఖము చూచు చుండిరి, అయ్యో యిదియేమని అబ్రహ్మాదుల శోధియింతునుగద, అమ్మకు మారుగ అగ్నిలో జొత్తును, బ్రహ్మాదులు హరిప్రస్తుతింపగా, తల్లి మారుతికి దండ వెయ్యగా, నా తల్లియప్పుడు నాకు వేయునుగద, కష్టపడితినని కరుణించును గద' యని భావించిన గోపన్న భక్తి జ్ఞానముపలెనే అవస్థా, కాల.స్థితి భేదములు లేనిది. జ్ఞానమార్గమున నీ యభేదస్థితి గహనమైనది. గోపన్న యింతటి గహన విషయమును భక్తిమార్గమున సాధారణీకరణ మొనర్చెను.

'శ్రీరామనామం మరువాం మరువాం, సిద్ధము యమునికి వెరువాం వెరువాం'అను కీర్తనము ఆబాలగోపాలము నోటికెక్కినది. దీనిలో 'శ్రవణం, కీర్తనం, విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనం - అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్'౨ అని ప్రహ్లాదుడు చెప్పిన వివిధ భజనములున్నవి.

కోదండరామ కోదండరామ - కోదండరామ కోదండరామ
నీదండ నాకు నీవెందుబోకు - వాదేలనీకు వద్దు పరాకు

---

౧ నారద భక్తి సూత్రములు సూ. ౩

౨ భాగవతము, సప్తమస్కంధము.

ఏ బుద్ధి వీడు ఎఱుగని వాడు, పాపడు వీడు బడలియున్నాడు
పాపను లేపి ప్రజలను గల్పి, ఆపదబాపి అటు ప్రీతి జూపి
నమ్మిన మాచిన్నవాడెందునున్న, మమ్ములగన్నమాయన్నవన్న" యని

వేడుకొని చనిపోయిన కుమారుని బ్రతికించుకొన్న గేయము కూడ మిక్కిలి వ్యాప్తిగాంచినది. ప్రభుత్వ ధనము వ్యయమొనర్చిన నాపద సంభవించునని యితరులన, గోపన్న ధైర్యముతో

"తక్కువేమి మనకు రాముండొక్కరుండువరకు,
ప్రక్కతోడుగా భగవంతుడు మును చక్రధారియై చెంతనెయుండగ" అని

పాడుకొనెను. ఇది 'యత్ప్రాప్య నకించి ద్వాంఛతి, నద్వేష్టి నరమతే, నోత్సాహీ భవతి'౧ అను సూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము. ఇటులనే

"ఏతీరుగనను దయచూచెదవో యినవంశోత్తమ రామా
నాతరమా భవసాగర మీదను నళిన దళేక్షణ రామా"యను కీర్తనమును

"గరుడగమన రారా ననునీ కరుణనేలుకోరా -
పరమపురుషయే వెరవులేకనీ మరుగుజొచ్చితి నరమరచేయకు -
పాలకడలి శయనా దశరథబాల జలజ నయనా-పాలముంచునను నీటముంచు
నీ పాలబడితినిక జాలము నేయక" అను కీర్తనమును 'ఏమిరారామా నావల్ల నేరమేమిరా రామ'యను కీర్తనమును, 'ఇన్నిగల్గి మీరూరకున్న నేనెవరి వాడనౌదు - కన్న తండ్రివలె రక్షించుటకును కరుణయేల రాదు-పక్షపాత మెడలించిన చేతిలో పరుస వేది లేదా, ఈ క్షణమున దయగలిగిన సంచిత ధనమున్నది కాదా, కనుగొని నిర్హేతుక కృపజూచిన కల్పతరువులేదా' యను కీర్తనమును

'శ్రీరామ నీనామ మేమిరుచిరా - ఓరామ నీనామ మెంత రుచిరా'
'చరణములే నమ్మితి నీదివ్య చరణములే నమ్మితి - వారధి కట్టిన వర
భద్రాచల వరదా వరదా వరదా నీ దివ్య చరణములే నమ్మితి'-
'సీతారామస్వామి నే జేసిన నేరములేమి'-

పలుకే బంగారమాయెనా కోదండపాణి'యను కీర్తనములును యావదాంధ్రమున మార్మ్రోగుచు గోపన్న భక్తి స్రవంతిని తెలుగునేల నాల్గు చెరగుల ప్రవహింప జేయుచున్నవి.

---

౧ నారద భక్తిసూత్రములు సూ. ౫

"యద్(జ్)జ్ఞాత్వా మత్తోభవతి, స్తబ్ధోభవతి. ఆత్మారామో భవతి"౧ యనుటచే భగవద్భక్తుడు పిచ్చివానివలె ఒక పరి నవ్వును, ఒక పరి యేడ్చును; ఒక పరి నృత్యమొనర్చును; ఒకపరి కుపితుడగును, ఒకపరి నిందించును; ఒకపరి స్తోత్రమొనర్చును. ఈ భావమునే

శ్లో. ఏవం వ్రతస్స్వప్రియ నామకీర్త్యా, జాతానురాగోద్ధృతచిత్త ఉచ్చైః
హసత్యసౌరోదితి రౌతి గాయ, త్యున్మాదవన్నృత్యతి లోకబాహ్యః ' ౨

యను శ్లోకము చాటుచున్నది. ఈ లక్షణములన్నియు రామదాసులో కాన నగును. చెరలో పలు బాధలు పడుచున్న రామదాసునకెంత వేడుకొన్నను రామచంద్రుడు దర్శనమీయడయ్యెను. అప్పుడాతడు

'ఇక్ష్వాకు కులతిలక ఇకనైన పలుకవే రామచంద్రా-నన్ను రక్షింప
కున్నాను రక్షకులెవరయ్య రామచంద్రా' యని పాడిన కీర్తనలో శ్రీరామ చంద్రుని చక్కగా నుపాలంభించెను.

చుట్టు ప్రాకారములు సొంపుతో చేయిస్తి రామచంద్రా
ఆప్రాకారముకు పట్టె పదివేల వరహాలు ,,
సీతమ్మకు చేయిస్తి చింతాకు పతకాము ,,
ఆ పతమునకు పట్టె పదివేల వరహాలు ,,
కలికి తురాయి నీకు పొలుపుగ చేయిస్తి ,,
నీవు కులుకుచు తిరిగేవు ఎవరబ్బ సొమ్మని ,,
మీ తండ్రి దశరథ మహారాజు పెట్టెనా ,,
లేక మీమామ జనక మహారాజు పంపెనా ,, ఇటుల భగవంతు నుపాలంభించి

'అబ్బ తిట్టితి నని ఆయాసపడబోకు రామచంద్రా
ఆ దెబ్బల కోర్వక అబ్బ తిట్టితినయ్య రామచంద్రా' యని వేడుకొనెను. ఇట్టివే

'నిన్ను బోనిచ్చెదనా సీతారామ నిన్ను బోనిచ్చెదనా'
'బిడియ మేలనిక మోక్షమిచ్చి నీ వడుగు దాటిపోరా-
తడవాయెను నే నోర్వలేను దొరతనము దాచుకోరా'-
'అడుగుదాటి కదలనియ్యను నాకభయ మివ్వక కదలనియ్యనూ'
'రామా నీ చేతేమిగాదుగా, సీతాభామకైన చెప్పరాదుగా,
సామాన్యులూ నన్ను సకల బాధలు పెట్ట, మొరాలకించియు మోమైన జూపవు ॥రా॥
శరచాపశక్తులు దప్పెనా నీ శౌర్యము జలధిలో జొచ్చెనా ॥రా॥

---

౧ నారద భక్తి సూత్రములు సూ. ౬

౨ భాగవతము ౧౧ - ౨ - ౪౦

శంఖ చక్రాల్బట్టి నందుకూ, దాసజనుల రక్షింపవ దెందుకూ

పంకజాక్ష భక్త పరిపాలనములేని, పొంకాములేగాని బింకాము లేదయ్య ॥రా॥ అను కీర్తనములు. సీతారామచంద్రులపై రామదాసునకున్న స్వాతంత్ర్యము వారితోగల చనువు ఇంతంతకాదు. రామచంద్రుని వేడుకొని విసిగి యాపరమభక్తుడు సీతమ్మ తల్లి నాశ్రయించెను. తండ్రికన్న తల్లి హృదయము మెత్తనకదా! అందును సీతమ్మ హృదయము నవనీతము. తల్లితో తండ్రిగారికి 'సిఫారసు' చేయించు కొనన నెంచి రామదాసు

'రామచంద్రులు నాపై చలము చేసి నాడ సీతమ్మ చెప్పవమ్మ' యనియు

'నను బ్రోవుమని చెప్పవే సీతమ్మనను బ్రోవుమని చెప్పవే

నను బ్రోవుమని చెప్పు నారీశిరోమణి, జనకుని కూతుర జనని జానకమ్మ' యని వేడు కొనెను. ఈ కీర్తనలో మృదుమధురములగు భావములున్నవి. రామచంద్రునికి 'సిఫారసు' చేయుటకై తగినవేళ భక్తుడిట్లు సూచించుచున్నాడు.

'ప్రక్కను చేరుక-చెక్కిలి నొక్కుచు-చక్కగ మరుకేళి-చొక్కియుండెడు వేళ ॥నను॥
లోకాంతరంగుండు-శ్రీకాంతనిను గూడి-ఏకాంతమున నేక-శయ్య నుండెడు వేళ ॥నను॥
అద్రిజ వినుతుడు-భద్రగిరీశుడు-నిద్ర మేల్కొను వేళ-నెలతరో బోధించి ॥నను॥

నిజముగనే రామదాసుగారెత్తిన యెత్తు ఫలించినది. సీతమ్మ రామ చంద్రునికి 'సిఫారసు' చేయనే చేసినది. రామలక్ష్మణులు భటులుగావచ్చి పైకము చెల్లించి రామదాసును విడిపించిరట. ఈతరుణమున తానీషాకును రామలక్ష్మణులకును జరిగిన సంవాదము కూడ జానపదుల నోటికెక్కినది.

'ఏదేశముననుండువారు మీరు ఎందుండి ఇటవచ్చినా'రను సంవాదము ప్రసిద్ధముగదా. విముక్తుడైన రామదాసు రామనామజపము చేయుచు భద్రాద్రి చేరుకొని పాడిన పాటలు భక్తిసాహిత్యమున నెనలేనివిపణులు. 'రామా నీ ముద్దుమోము జూపరా సుందరరామా'యను కీర్తనమున 'మురిపెంపు కొప్పు బిగివీడగా, ఆణిముత్యాలసరు లల్లాడగా, లేమి కిరవయిన నడుము సిరి యాడగా, అట్టె బిరబిరవచ్చి మీ పినతల్లిసుమిత్ర స్థిరముగ కస్తూరి తిలకము దిద్దినట్టి ॥రా॥' అనుభావములు సుకుమారములు.

'రామజోగిమందు కొనరే పామరులారా' వంటి గేయములు గ్రామఫోను రికార్డులకుగూడ నెక్కినవి. ఈ విధముగా మహాభక్తుడగు కంచెర్ల గోపన్న ఆంధ్ర దేశమంతటిని భక్తిసారస్వతమున ముంచియెత్తెను. ఈ శాఖయందు

గోపన్న కీర్తనములు మకుటాయమానములు. కనుకనే ఒక్క రామదాసుగారి గూర్చి ఇంత విపులముగా చర్చింపవలసి వచ్చినది. తరువాతి భక్తులందరును రామదాసు తదువాతివారే. జానపదులందు రామదాసు కీర్తనలవలె మరింకే కీర్తనములును వ్యాప్తిగాంచలేదన్న నతియోక్తి కాజాలదు. పోతన్నతోపాటు రామదాసును గన్న తెలంగాణము ధన్యము. భాగవతమందును 'ఓయమ్మ నీ కుమారుడు' వంటి పామరుల నోటికెక్కిన పద్యములుండుట మహాభాగ్యముగదా.

గోపన్న తరువాత నెందరో భక్తులు భక్తిగేయముల రచించిరి. మొదటనే ఇట్టి రచయితలను, వారి రచనములను స్మరించితిమి. ఆయాగ్రంథములందున్న గేయముల విమర్శించినచో నిదిపెరిగిపోవును. కనుక ప్రసిద్ధమగు మరికొన్ని గేయములగూర్చి విచారించి భక్తి సారస్వతమందలి ఇతర శాఖలనరయుదము.

పల్లేల మునిస్వామి నాయుడుగారు కొందరు భక్తులకీర్తనలు ముద్రింపించి '*భగవన్నామ సంకీర్తన*'లని పేరిడిరి. దీనిలో మొత్తము ౮౫ కీర్తనలున్నవి. కొన్ని వేదాంత కీర్తనములున్నను వీనియందధికభాగము భక్తి కీర్తనములే. అన్ని కీర్తనముల రచయితలు తెలియరాదు. కానిపరాంకుశదాసు, పుష్పాలరామదాసు, రామానుజదాసు, బంగారుదాసు, ఘటికాద్రి రామదాసు, మీనాక్షిదాసు, భద్రాచల రామదాసు, త్యాగరాజు, సువర్ణదాసు, భోజదాసు, నరసింహదాసు, పోతుల నారాయణదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసు, హించీ తులసీదాసువంటి పేర్లుకొన్ని మకుటములను బట్టి తెలియవచ్చినవి. ఈ పుస్తకమందున్న కొన్ని ప్రసిద్ధ కీర్తనములు ప్రజాబాహుళ్యమున ప్రచారముగాంచినట్టి వానినిట పరిశీలంచుట యావశ్యకము.

ఆనందభైరవి: నిలచి ప్రహ్లాదరా నీలజీమూతవర్ణా ॥ ని ॥
పిలచిన పలుకవు బిగువు జేసెవు నాతో ॥ ని ॥
అలసి మీ పాదములాశ్రయించితి తండ్రి
చలము చేయుటమేలా జలజలోచన నాతో ॥ ని ॥

యమునాకల్యాణి-చాపు: పాలించరా పాండురంగా-యిక చాలించు కోపాముస్వామి శుభాంగా యనుకీర్తనములు పుష్పాల రామదాసు రచితములు.

'పరాకుచేయుట పాడిగాదురా పరమపురుష వరదా - బిరాన బ్రోవకనిరాకరించుట బిరుదు నీకు తగురా వరదా' యను కీర్తన మెవ్వరిదో తెలియదు. ఎడ్లరామదాసు శిష్యులెవ్వరో 'ఎంత వేడినా చింతదీర్చవూ కంతుజనకశ్రీరామ-శాంతమూర్తి వని భ్రాంతినొందితిని పంతమేల గుణధామా' యను కీర్తనమును రచించిరి.

'కలశాంభోనిధి కన్యామణియే కన్నతల్లి మాకు - తలపగ శ్రీమన్నారాయణుచే తండ్రి గారు మాక' నెడు కీర్తనము వైష్ణవ ప్రపన్నత్వమును చాటునట్టిది.

'రామనామమే లడ్డంట - అది తినే వారికే తీపంట' అను కీర్తనము బాలురు కూడ సులభముగా పాడు కొందురు. దీనికనుకరణములు దేశమున నెన్నియో పుట్టినవి.

పరజు-ఆది: 'రాముని మరువకువే ఓ మనసా రాముని మరువకువే
రాముని వినహా రక్షకుడెవడే - పామరత్వము లెడబాపెడివాడే'

యన్న కీర్తనము చక్కనిది. పరమభక్తుడగు పరాంకుశదాసు రచనమిది. నిజమగు భక్తుని లక్షణమిట్లుండును. 'హెచ్చుగ సంపద వచ్చినగాని - ఏనుగు గుఱ్ఱము లెక్కినగాని - పిచ్చివాడని పేర్వచ్చినగాని - ప్రియముతో పెద్దలు పిలిచిన గాని - దుష్ట జనులు దూషించిన గాని - దోషరహితుడై యుండిన గాని - కష్టముమిక్కిలి కలిగిన గాని-కాయము వ్యాధులు గ్రమ్మిన గాని-నిందకు లోబడి నిలచిన గాని - నిండు చదువులను నేర్చిన గాని - బంధు జనుల నెడబాసిన గాని పరాంకుశదాసులై ప్రబలినగాని రాముని మరువకువే ఓ మనసా'—'సర్వదా సర్వభావేన నిశ్చింతైః భగవానేవ భజనీయః'౧ యను సూత్రమున కిది వ్యాఖ్యానమువలె నున్నది.

'శ్రీశైలభ్రమరాంబికాష్టకము' నెవ్వరు రచించిరో తెలియదు కాని

'వేడ్క వెలసిన మీ ప్రభావము విష్ణులోకము నందునా
పల్లవించిన యింద్రలోకము బ్రహ్మలోకము నందునా
మొల్లముగ కైలాసమందున మూడులోకము లందునా
చెల్లునమ్మ త్రిలోకపావని శ్రీగిరిభ్రమరాంబికా' యను పరుసలో చక్కగా సాగిపోయినది.

భక్తి నన్ని మతముల వారంగీకరించిరి. నమ్మకమనునది కుదుర వలయును గాని ఒక మతము వారింకొక మతమందలి దేవతలనుగూడ నారాధించుట కలదు. తురకలు హిందూదేవతలను హిందువులు తురక పైగంబరులనుకొల్చిన యుదాహరణములును గలవు. ఇంద్రగంటి సూర్య కాంతము(మ్మ) రచించిన 'కాలేషామస్తాన్ దేవుని కీర్తన' లిట్టి తెగకు చెందినట్టివే. ఈమె సుమారు రెండు సంవత్సరములు గాలిదయ్యములచే పీడింపబడి ఈ తురక దేవుని సేవాభాగ్యముచే మరణాపాయమునుండి తప్పింపబడి బ్రదికినట్లును

౧ నారద భక్తి సూత్రములు సూ. ౭౯

సంపూర్ణారోగ్యము పొందినట్లును తెలియుచున్నది. తనకు కలిగిన భగవదను గ్రహమున మహిమాంగి ఈమె తన సర్వస్వమా దేవుని కప్పగించి యటనే కాలము గడుపుచు దేవునిపై కీర్తనలు రచించినదట. బహుశః వీనికా ప్రాంతమున (గోకవరమున) ప్రచారముండి యుండును. రచయిత్రి హిందువు కనుక తురక (దైవతమును) పైగంబరును వర్ణించునప్పుడు కూడ 'జలద సన్నిభగాత్రము - చెలువమరగ కనకచేలము....ముని జనములు కొనియాడ' నని వర్ణించినది. 'ఘనశ్యామ సుందరశుభాకారా' యని పొగడినది. 'రామకృష్ణుల యవతారంబు నీవేకదా' యని హైందవావతారములతో నైక్యమొనరించినది. 'పరదైవములను గొలుచుట నే మానితినయ్యా - నిన్నే నేను మనసునందు నిలిపితినయ్యా' యను సంతపరకు పోయినదీమె భక్తి. 'హరికి మస్తానుకు భేదము లేదరయ' నని చాటినది. ఈ మస్తాన్ దేవుడు కస్మూర్ పురమున వెలసిన తురక దేవుడట. 'వల్మీకమున వసుధయందు బుట్టిన' వాడట. 'మహబూబుసుభాని ఖాదరువలీలు కొలువ అమీరుద్దీను పాదములు బట్టగా మౌలాలీ ప్రముఖులు వినుతి సేయగా' నున్నవాడట.

రాపాక కవులు (వరకాలతాలూకా) రచించిన కీర్తనలు ఓరుగల్లు కరీంనగరం మండలము లందధిక ప్రచారముగాంచినవి. వీరి రచనలందు శబ్దాలంకార ప్రియత్వము గాంచనగును.

శ్రీరాగము - ఆదితాళము

వల్లి॥ రామరామరామయనుమూ - సులభముగ తారకనామమిది
మోక్షమును గనుమూ ఓమనసా ॥ రా ॥
అ. పల్లి॥ రామ రవికులసోమ- సుగుణస్తోమ నుత సుత్రామ జగదభిరామ
భార్గవ రామగర్వ వి - రామ సీతారామ హరి శ్రీ ॥ రా ॥

మోహన - ఆది

పల్లి॥ సాంబశివ హర సాంబశివ హర ॥ సాం ॥
అ. పల్లి॥ అంబరకేశ దిగంబర వరపీతాంబరనుత ధృతశంబరహర శివ ॥ సాం ॥
చ॥ శంభోదీన దయాంభోధేధృత - దంభోళినుత పదాంభోరుహా శివ ॥ సాం ॥
కంధరసమ శితికంధర నిఖిలధురంధర దుర్భవబంధరహిత శివ ॥ సాం ॥
రామకవి హృదభిరామ సంతతక్షేమకర పరంధామ మాంపాహి ॥ సాం ॥

ఇవను సరళమైన చక్కని కీర్తనములుగూడ కలవు.

దేవగాంధారి-చాపు

పల్లి॥ శివశివయనురా, ఓనరుడా - అనిన చెడిపోవు వినురా పామరుడా
అ. పల్లి॥ భవసాగరముకోవబడి దరిగానక - వివర మెరుంగక విడిబడి తిరిగెదవు ॥శివ॥
చ॥ మూలములేని దేహంబు - నమ్మి మురవకు క్షణభంగురంబు
కాలవశముచేత గనిపించు మెఱుగుడు-పూలవంటిది తెలియ జాలవదేలనో ॥శివ॥
పలుమాట వదిరెదవు చాల - శివుని బలుకవదేమి నీవాౖలిః సులభముగనుజిహ్వా
కలిగినప్పుడు నీ పె - ద్దలముల్లె చెడినట్లు వెలవెలబోయెదవు ॥శివ॥
తెలివి యున్నంత లోపలనె - గురునిదెలసి సద్గతి గానవలెను - తెలివి మరచికొండ
చిలువసాటి నిద్రి - కలిగినప్పుడెల్లు - తలచెదవు కొలచెదవు ॥శివ॥

రాకమచెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనములు కూడ చక్కని పదముల కూర్పులతో శబ్దాలంకారములతో నొప్పారుచుండును. ఈతడనేక కీర్తనములను రచించెను. కవికాలము తెలియరాలేదు.

'కృష్ణా రాం రాం గోవింద హరి హరి
విష్ణు సదానందవేణుగోపాల బాల' యను కీర్తన మీతనిదే. ఇందలివే యీ చరణములు.

నందనందన, ముచికుందవందిత సనందనందన శరదిందీవరేక్షణ ॥ కృ ॥
గోపాల యికనే నీపాల బడితిని కాపాడి రక్షించు ఓపాప సంహార ॥ కృ ॥
శ్రీలలనామణిలోలా రాకమచెర్లఖేలా వెంకటదాస పాలా దయాళోరామ ॥ కృ ॥

పాండురంగనిపేరుతో వెలసిన గేయములనేకములు సుమారు పది పదునాల్గు సంవత్సరములక్రింద బహుళ ప్రచారములో నుండెను. నేడవి అంతగా వినవచ్చుటలేదు. దివిలె నరసరాజు, పుల్లమరాజు వంటి ౧౯వ శతాబ్దపు తెలంగాణా భక్తుల గేయములు స్థానిక ప్రచారము నందినవి. వీరిరువురిలో ప్రథముడు మహాభక్తుడు. ఈతని గేయములు కీర్తనలు ముద్రితములు. రెండవకవి మహాపండితుడు; భక్తుడు, చివరకు సన్యాసాశ్రమ స్వీకారమొనర్చినవాడు. ఈతని రచనము లముద్రితములు. మానుకోట తాలూకా ప్రాంతములందీతని కీర్తనములు ప్రసిద్ధిగాంచినవి, 'సతతా శ్రితజన వితతి వినుతిగను మతిచేకొను శివ సతినుత శౌరి' యను ధోరణిలో సాగిన వీరి రచనలు కొంత భ్రష్టరూపముననైనను పల్లెపట్టులకెగబ్రాకుట వింతగానున్నది. ఇంకను మిగిలిపోయిన పలువురు భక్తకవుల కీర్తనములు శ్రీ శ్రీపాదవారు తమ కిన్నెర వ్యాసములందును, శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు తమ 'జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము'నను పేర్కొనియున్నారు.

ఇదివరకు పేర్కొనబడిన పదునొకండు రూపములుగా నుండు భక్తి యందలి కాంతాసక్తి, మరియు పరమ విరహాసక్తియను రెండు రూపములును మధుర భక్తి పేరుతో ప్రసిద్ధమైనవి. మధురభక్తిలో భక్తిశృంగారములు కలిసిపోవును. 'త్రిరూపభంగపూర్వకం *నిత్యదాస్య నిత్యకాంతా భజనాత్మకం* ప్రేమ కార్యం ప్రేమైవ కార్యమ్' ౧ అని చెప్పబడియుండుటచే పరమాత్మని కాంతునిగా తమ్ము ప్రేయసిగా భావించి పాడుకొన్న భక్తులెందరోకలరు. అతని యెడబాటునేమాత్రము సైపజాలని గోపికలభక్తి మధురభక్తి. భ్రమర గీతలలో, గోపికాగీతలలో, శ్రీకృష్ణ కర్ణామృతము, జయదేవుని గీతగోవిందము వంటి వానిలో మధురభక్తి యత్యుజ్వలముగా గాన నగును. తెలుగు కీర్తనములు కూడ మధుర భక్తికి సంబంధించినవి వేనవేలున్నవి. క్షేత్రయ్య మొవ్వ గోపాలుని మోహించి పాడుకొన్న పదములందీ భక్తిమెండు. జానపదులుకూడ భగవంతుని మధుర భావములతో పాడుకొన్న కీర్తనలున్నవి.

'ఒక చీటి వ్రాసి పంపవే - హాటకమరుని నర్సారావు పేటకు రమ్మని ॥ ఒక ॥
మించి మదనుడు తూపులెంచి చాపములకెక్కించి గుణనాదమును గావించి చెలియ దాలక్ష్య
ముంచి వేయగనపుడు చంచలాక్షి నీ కొరకై పరికించి చూచుచున్నదని ॥ ఒక ॥
సారెసారెకు పిక కీరారవములు చెవిజేర, మనమున కలకబార, నిట్టూర్పులనువి
స్తార, మైనసీతోటి కూరిమి పలుమారుగోరి, నారీమణియున్నదని ॥ ఒక ॥
చల్లచల్లని గాడ్పు మెల్లమెల్లగ వీవ నల్ల పసిండి యొడలెల్ల గంపింప సుదతు
లెల్ల, నూరార్పుచున్న యుల్లమెల్ల తల్లడిల్లి ఒళ్లతెలియకున్నదని ॥ ఒక ॥
వీక పండువెన్నెలకాక దేహమందున సోక విరహమాపగలేక దిగులొంది నీదు
రాక కెదురు చూచుచున్న యాకలకంఠి మాటాడలేక సొక్కియున్నదని ॥ఒక॥
మండితాంగుని నాదుదండజేర్చిన బంగరుదండ వేతును మెడనిండ సతతము సరి
కొండ అప్పలరాజు నండజేర్చిబ్రోచునట్టి కుండలిశయనునకొక్క॥చీటి॥౨

ఈ సరికొండ అప్పలరాజే శాకుంతలచరిత్ర మను జంగం కథను రచించెను. ఈ కీర్తనము క్షేత్రయ్యగారి 'అలతమ్మిపగదాయ, చెలగివెన్నెలకాయ - కలకయగ్గలమాయ కరుణించువిటరాయ.... అలరులవింటిజోదు, అలుకకోరువ రాదు-నిలకొన్న తమిపోదు, నిదురకంటికిరా'దను చరణముల దలపించుచున్నది.

౧ నారద భక్తిసూత్రములు సూ ౬౬

౨ దీనిని ౧౩-౧-౧౯౫౩ నాడు ప్రసిద్ధ చారిత్రకప్రదేశమగు ఆలంపురమున లక్ష్మణరావుగారను భక్తునికడ సేకరించితిని.

పండితకవులు రచించిన భజన కీర్తనములందు రచన మతిప్రౌఢముగా నుండును. నేను సేకరించిన వెలిపండ రామచంద్రరాజుగారి కీర్తనములందొక కీర్తనములో మచ్చునకై యొక చరణముదాహరింతును.

'సీతారామా, జీమూతశ్యామ ॥సీతా॥
సీతారామ విధాతృ జనక జలజాత నయన ఘన పీతాంబర ధర
శాత శరోత్కర భూతనాధనుత పాతకహర సాకేత పురీశా ॥సీతా॥

పల్లెటూళ్లయందు స్త్రీలు, పురుషులు బంటులు కట్టి కోలాటము వేయుచు భజనలు చేయుదురు. కోలలచే నాడుకొనుటచే నిది కోలాటమైనది. కోలాటమున ననేక విధములున్నవి. జడకోలాటము (వేణీకోలాటము) వీనియందొక యద్భుత ప్రక్రియ. కోలాటములు కన్నడ ప్రాంతములందును ఉత్తర దేశ మందును కలవు. ఔత్తరాహులు దీనిని లకుటరాసక మందురు. కోలాటముల గూర్చిన వివరములకై 'స్రవంతి' మూడవసంచికలోని వ్యాసము చూడదగును. సంగీత సాహిత్యములతో పాటు కోలాటములందు కొంత నృత్యమునకు గూడ స్థానముండుట గమనింపదగినది. కోలాటపు పాటలు చాలవరకు కిటతక, కిటతక, యను చతురశ్రగతి యందే నడచుటచే ఆ గతియే కోలాటపు తొలి నడక యనిపించుచున్నది. ఈగతిలో అన్నమాచార్యుల కోలాటపు పాటలెన్నియో కలవు. అవి యన్నియు వేంకటేశ్వర సంకీర్తనలే. ఐనను కాలక్రమమున కోలాటపుపాటలు కూడ సువ్వి, జంపె, మిశ్రవరుసలవరె కథనము నేర్చి అనేక విధముల వస్తువును వహించినవి. నేడన్ని తీరులపాటలు కోలాటములుగా పాడుకొందురు. కాని వీనియందు మధురభక్తికి సంబంధించిన పాటలధికము. శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలుకూడ వీనియందలి కవితావస్తువుగా నుండును. శ్రీరంగ విలాసముద్రాక్షరశాలవారు (౧౯౧౨) ప్రత్యేకముగా '*నూతన భజన కోలాట కీర్తనలు*' ముద్రించిరి. ఇదికాకను స్త్రీలపాటలసంచిక అందును, నేదునూరి గంగాధరంగారి ప్రచురణము అందును కోలాటము పాటలనేకము ముద్రింప బడినవి. అచ్చు కానివి మౌఖిక ప్రచారమున నింకను అధికముగా నున్నవి. మచ్చునకై కొన్ని కోలాటపు పాటలను పరిశీలింతము.

కోలాటము ఆరంభించునప్పుడు గణపతిస్తోత్రము చేయుదురు. 'శివశివ మూర్తివి గణనాథా - నీవు - శివునీ కుమారుడవు గణనాథా - గణనాథాస్వామి లోకనాథా - సకలావిద్యకెల్ల స్వామినాథా 'యను పాట దేశమంతట ప్రచారము

గాంచినది. 'పెద్దమనుష్యు'లను సినిమాలో దీనికొక హాస్యానుకరణ మున్నది. నేను ౧౯౫౭ సంవత్సరమున జూకల్లు గ్రామమున సేకరించిన గణపతి స్తోత్రమిట్టిది.

రావే గాన నాయకా - పోవే గాన నాయకా (గణ)
విద్యలాదికెల్లనీవె - వీర గాన నాయకా
తొండామూతో నీళ్లు దెచ్చి - తోరంపు బొజ్జాలు కడిగి
తండ్రిచేత పూజలుగొన్న - సామి గాన నాయకా
అల్లమూ అరటిపండ్లా - బెల్లమూల మోదుండాలు
తెచ్చినీకిచ్చెదమయ్య - సామి గాన నాయకా

శ్రీకృష్ణుని పరముగా నున్న కోలాటములందు మధుర భావములుండుట సాధారణము.

ముఖారి - ఆది

'మెడలో ముత్యాల్ పేరు ముద్దుగుమ్మా - బంగారుబొమ్మా - చక్కని గోపాల కృష్ణుడమ్మా - వేణునాదుడమ్మా' యనుపాటలో 'రాతిరి వచ్చినాడుబాలుడమ్మా - గోపాలుడమ్మా, మేటికుచాల్ మీటి పోయెనమ్మా - కుమ్మిపోయెనమ్మా' యనికలదు.

పంతువరాళి - ఆది

'గొల్లవారివాడలాకు కృష్ణమూర్తి - నీవు ఏమిపనులకొచ్చినావు కృష్ణమూర్తీ' యను పాటలో

'బుడ్డికాయవలె నున్నాడు కాని - బుద్ధులు పెద్దవి ఓయమ్మా
పిల్లలుపుస్తేచోటు చూపుమని - కొల్లపెట్టుతా డోయమ్మా
గొల్లభామలము చల్లలుచేయగ - మెల్లగ పాముల మీటించె
కిరుగ్రిమనగ మము క్రిందవేసి మొగ - బిరుదు జూపినాడోయమ్మా'

యని కలదు. ఒక కోలాటముపాట రచనము గమనింపదగినది.

'తరుణి నీ తలకురులసందు, ఘుమఘుమా - విరజాజులే ముడువ మందూ
కరవుదీర నీదు - కలసొంపులెల్ల నా, కనులార సేరోజు గందూ
పైరగాలికి పైట జార, వయ్యారి పాలిండ్లు చేబట్టుకోరా
అయినవారిలో నీకు, అపకీర్తి వచ్చునని అనుకుంటె ననుగూడ నేరా'.

మరియొక కోలాటము గమనింపదగినది.

'చీరెలు లేవుగదే, యికమన సిగ్గులు బోయెగదే
చీరెలు లేవిటు నేరములెంచక' యను పాటలో నొకగోపిక

'తొగరుపూల చీరె నాది - నెమలి కన్నురవికె
పెండ్లినాడు నా పెనిమిటి దెచ్చిన-యెర్రపట్టుచీరె' పోయినదని వాపోవుట మనోహరముగా నున్నది, 'అక్కా- వినవమ్మా-కోలను అతి చిత్రము కొమ్మా' యను ఉట్టిజడకోపు (వేణీకోలాటము) పాటలో కోలాటము చరిత్రము, ఆయా పాటలు వ్రాసి ప్రచారము చేసిన వారు, అడుగులు వేయ నేర్పినవారు, వారి శిష్యులు మున్నగువారి వివరము లున్నవి. ఇది పెద్ద పాట యగుటచే నుదాహరింపలేకపోవుచున్నాను.

భక్తిగేయములందు మరియొక శాఖ మేలుకొలుపు పాటలు. స్త్రీలు పురుషులు తమతమ యిష్ట దైవతములను ప్రాతఃకాలముననే లేచి మేలుకొలుపులు పాడుచు ధ్యానించుచు తమతమ పనులు నెరవేర్చుకొందురు. గుడి గోపురము లందు ప్రభాత సేవలో నీ మేలుకొలుపులు పాడెడు అలవాటు గలదు. పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్న ప్రభాతపదములు మేల్కొలుపులై యుండునని తలంప వచ్చును. 'మేలుకో' యని చివరనుండు మాటవలన నివి మేలుకొలుపు లైనవి. వీనినే భూపాలము లందురుకూడ. భూపాలరాగమున పాడబడుటచే నివి భూపాలము లైనవి. పండిత గాయకుల 'బౌళి' జానపదుల 'భూపాల' రాగములకు పోలికలున్నవట. భూపాలములు పరమేశ్వరుని విభూతిని తెలుపును. కొన్ని వేదాంత పరములగు మేలుకొలుపులును కలవు. వైష్ణవ పరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు - సాధారణముగా కృష్ణు నుద్దేశించిన వానిలో మధురభక్తి గాన్పించును. ఈ మేలుకొలుపు లధికముగా ముద్రణభాగ్య మందలేదెందువలననో? శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి 'మంగళహారతులు' రెండు భాగములందు పదునారు మేలుకొలుపులును, 'సెలయేరులో' నాలుగు, 'వేడుక పెండ్లిపాటలు' పుస్తకమున ఐదు, స్త్రీలపాటల సంపుటములందు పద మూడు ఈ తీరుగా మొత్తము ఏబదికి తక్కువగనే అచ్చులో చూడగలిగితిని. శ్రీ గంగాధరంగారి సేకరణమున శ్రీవిష్ణు, శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణ పరముగను, ఈశ్వర పరముగను, సీతా తులసీ దేవుల పరముగను, వేదాంత పరముగను నున్న మేలుకొలుపు లున్నవి. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి వేడుక పెండ్లిపాటల పుస్తకమున మూడు శ్రీకృష్ణపరముగను, రెండు శివపరముగను నున్నవి. స్త్రీల పాటల సంపుటములందు పై దేవతా పరములేకాక రంగనాయక, గంగా పర ములును కలవు. ఆయా పాటలందు రచయితలగు నరసింహదాసు, కందుకూ రంబయ, కురుమద్దాల వేంకటదాసు, వేంకటశివదాసు, వేంకట సుబ్బయార్యుడు,

తిరుమలదాసు మున్నగువారి పేర్లున్నవి. అచ్చయిన వానిలో కొన్ని ప్రసిద్ధములగు వాని నుట్టంకించి తరువాత నేను సేకరించిన యముద్రితములగు మేలుకొలుపుల పేర్కొందుసు.

'బంగారు చెంబుతో పన్నీరు పట్టుక - పణతి రుక్మిణి వచ్చె మేలుకో
రంగైన బంగారు రెంగేర బూనుక - (?) తరుణి సత్య వచ్చె మేలుకో
దంతకాష్ఠము బూని తామరసాక్షి సు - దంత వచ్చినాది మేలుకో'

అను పాటలో సేవాభావము పరిస్ఫుటము.

'తెల్లవారవచ్చె తెలియాక నాసామి - మళ్ళీ పరున్నా వులేరా'

అను పాటలో మధురభావము లున్నవి.

'కేశవ యని నిన్ను వాసిగ భక్తులు - వర్ణింపుచున్నారు లేవరా'
వాసవవందిత వసుదేవ నందన - వైకుంఠపురవాస లేవరా'

అను పాట స్తోత్రరూపకముగా సాగినది.

'మేలుకొనవే చంద్రశేఖర - మేలుకొనవే ఇంద్రవందిత
మేలుకొనవే ఫాలలోచన - నీలకంఠహరా' యను పాట శివపరము.

'మేలుకో ఆకాశ గంగ - మేలుకో శివకాశి గంగ
మేలుకో శంభూనిరాణి - మేలుకొనవమ్మా' యను పాట గంగాపరము.

కృష్ణపరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు

తీరైన కస్తూరి తిలకము జారెను - తీర్చి దిద్దవలె మేలుకో
మరచి జూదరిగాడు మరియాద నెరుగాడు - మాటవచ్చెను కృష్ణ లేరా
పరమపావన నాపై పంతాము బూనక - కరుణించి నిద్దూర లేవరా
గొల్లభామలు తాము చల్ల లమ్మగ రే - పల్లె కొచ్చిరి వేగ లేరా
కల్లగాదు రేపె మళ్ళివత్తును నమ్మ - అల్లారి మెండౌను లేవరా
ఆడబిడ్డ బహు ఆరడి నేయగ - అడ్డులే రెవరట లేరా
క్రూరుడు నాభర్త కూటికై వచ్చును - ధీరుడ చేరెద లేవరా'

అను మధురభావము లున్నవి. సాధారణముగా నీ మేలుకొలుపులు వ్రాసిన వారందరును కొంత సాహిత్యజ్ఞానము కలవారే. యతి ప్రాసాది నియమములు చక్కగా పాటింపబడుటయే కాక శబ్దాలంకారములు, ప్రౌఢ పద బంధములును వీనిలోనక్కడక్కడ కాననగును.

'అత్రివసిష్ఠాది మునులు మీ కృపగోర - పాత్రులై యున్నారు లేరా
మిత్ర వంశోద్భవ గోత్ర నిర్మల చా - రిత్ర పవిత్ర లేవరా'

వంటి రచనలు పూర్తిగా జానపదులవి కావు.

'మేలుకొనవే రామ తులసీ - మేలుకొనవే లక్ష్మి తులసీ
మేలుకొనవే కృష్ణరాయల లక్ష్మి తులసమ్మా - తులసీ మేలుకొనవే
అమ్మ నీ బృందావనమ్మా అధికమైన భక్తినలికి' అనెడు మేలుకొలుపు తులసి పరముగా నున్నది. సీతాదేవి మేలుకొలుపు పాటలో

'కాకులన్నియు లేచి కావుకావు మని - కూయుచున్న వింకలేవే
కాకాసురుని మీద కోపగించియున్న - కలికి చిలుకల కొలికి లేవే
జనకు నింట నీ వెప్పుడు ఈలాగు - జాగుచేయుట లేదు లేవే
జల్తారు నీ కొంగు చక్కజేసుకొని - జనక పుత్రిక వేగలేవే' యని కలదు.

కావుకావు మను మాట 'కావుకా వను వారి గదిసి తుంగపయోధర పదాంతరంబు చేరంగనీద'ను ౧ రామరాజభూషణుని పద్యపాదమును దలపించును. జాగు చేయుట యన్నచోట వ్యంగ్యమును, కొంగు చక్కజేసుకొని యనుచోట శృంగారమును స్ఫురించును.

మాయూర చంద్రయ్య యను పద్మసాలె కులజుడు ప్రతిదిన ముదయమున బాడెడు భూపాళములను నాలుగైదింటిని ౧౯౩౩ సంవత్సరమున సేకరించితిని. వానిలో గణపతి ప్రార్థన మొదటిది. పాటలను పూర్తిగా పేర్కొనక వాని మొదటి కొన్ని పంక్తుల నిట నుదాహరింతును.

౧. 'వేడుకలు చెలువారు తొండము - వేయిపదములు ఏకదంతము
జోడు వింజామరలు బోలెడు - ఉచిత కర్ణములూ
చూడ నొప్పగు వామరూపము - చోద్య మలరగ గుండ్రబొజ్జయు
ఆడుచును మూషకము నెక్కియు - అయ్య రావయ్యా గణపతీ రావెరావె - లేవెలేవె'

౨. 'చుక్కపొడుపున లేచి కృష్ణుడు - చూడకుండా పెరటిగోడను
ఎక్కి దిగిరాంగ జూచి మొగవా - రెరిగి పట్టిననూ
బొక్క బోర్లా బడను ద్రొబ్బియు - పొడిచి యాతని కదలకుండా
తప్పి తొలగుడు జేసిపోయెను - గోడదాటిదిగో గోపమ్మా కృష్ణు డిడుగో'

౩. 'పుట్టు దొంగవటంచు రమణులు - పూనుకొని తమ వాడవాడల
కట్టగట్టలు గట్టుకొని నే కథలు చెప్పగనూ
ఇట్టి యారడి పనులు పద్దని - ఎంతజెప్పిన వినగనేరవు
కొట్టు తిట్టులు పడక రారా గోపకులతిలకా'

౪. 'మట్టు లెద్దులు గూలనేసియు, మామ కంసుని బట్టి చంపిన
గద్దరీడా గరుడవాహన నిద్ర మేల్కొనవే'

---

౧. వసుచరిత్రము ౧-౫౬.

౫. 'నీలికాశయు గట్టినాడట నిలువు నామము దిద్దినాడట
వాయుసుతుడై యింద్రజిత్తును గర్వ మణచెనటా'.

మేలుకొలుపులకు కూడ జానపదులు (అధిక్షేపకములు) హాస్యానుకరణములగు పాటలు చిత్రించుకొనిరి.

ప్రాతఃకాలమున పల్లెపట్టులం దిప్పటికిని ప్రాతర్వేళల పూజరులు మందిరము లందును, స్త్రీలు చల్లచేయుచునో, ఇల్లలుకుచునో, పురుషులు కార్యములు దీర్చుకొని తమ ప్రక్కలపైననే కూరుచుండియో, భూపాళ రాగములందు భగవంతుని విభూతిని కొనియాడి తమ యాత్మలను, ఇరుగు పొరుగు సోమరులను మేలుకొల్పెదరు. క్రొత్తకారువారీ పదముల నోటి కెక్కించుకొనలేకపోయిరి. స్త్రీపురుషు లందరును బారెడు ప్రొద్దెక్కిననేగాని తమ పడకలు వీడుటలేదు.

భక్తిగేయములందు మరియొక శాఖ మంగళహారతులు. వీనిని మంగళారతులని యందురుకూడ. పూజాదికములందుగాని, శుభకార్యములందుగాని మంగళము పాడుట కలదు. ఈ యాచారము భారతదేశ మందంతటను గలదు. మంగళహారతి యనగా నివాళి. కాని రానురాను నివాళి నిచ్చునప్పుడు పాడెడు పాట కర్థమైనది. ఈ యర్థ మిటుల నెప్పుడు మారెనో తెలియదు. 'ఆరత్యవరతి విరతయ ఉపరామే' ౧ ఆరతి, ఉపరతి, ఉపరామము విరతియు చాలించుటకు పేరులు. మంగళము పాడి (ఏ కార్యమైనను) చాలించుటచే ఇది మంగళారతి యైనదో యేమో! ఆలతి యను మరియొక శబ్ద మున్నది, దాని కర్థము రాగాలాపము. 'రలయో ర్లడయోః' అను మతమున నారతియే ఆలతియై యుండును. నన్నిచోడుడు 'ఆలతులొగిచేసి పాడి రభినవలీలన్' అనియును 'అలతులు నిల్పహస్తమున' ననియు 'ఆలతుల్ నూల్కొనచేసి' యనియు ప్రయోగించెను. అభినయము చేయుచు హారతు లెత్తెడు యాచారము ఇప్పటికిని కొన్ని దేవళములందున్నది. గుడారు వెంకటదాసకవి బలరామచరిత్ర, గణపవరపు వేంకటకవి ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములందు ఆరాత్రికలు పేర్కొనబడినవి. హారతికి నివాళి పర్యాయపదము. పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్న నివాళి పదములు మంగళారతులై యుండవలెను. దీపారతులు ధూపారతులు మున్నగునవి తత్సంబంధములే. మంగళహారతులు తెలుగుదేశమున లక్షోపలక్ష లున్నవి. వ్రాయనేర్చిన ప్రతి (పద) కవి యొక మంగళారతి రచించి

---

౧ అమరకోశము.

యుండును. పాడనేర్చిన ప్రతి పల్లెటూరి స్త్రీ యొక మంగళారతి పాడగల దను కొందును. ఈ యా దేవత యనక మంగళారతు లన్ని దేవతలకు సంబంధించినవి కలవు. వర్ణనాత్మకముగను, స్తోత్రరూపముననుు, సేవారూపముననుు, భక్తి, వేదాంత, శృంగార పరముగను మంగళహారతు లున్నవి. పెండ్లిపాటలం దుండు హాస్యరసపూరితములగు పాటలవలె మంగళహారతులుకూడ హాస్య పరిపూర్ణ ములై వదిన మరదుల యొక్కయు, వియ్యపురాండ్ర యొక్కయు సంభాషణా రూపమున కూడ నున్నవి.

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు తమ 'స్వరసహిత మంగళహారతులు' రెండు భాగములందును 'సెలయేరు' నందును సుమా రెనుబది మంగళ హారతులు ప్రకటించియున్నారు. స్త్రీలపాటల సంచిక లందు పది పదకొండును, తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి 'వేడుక పెండ్లిపాట' లందొక పండ్రెండును, రాపాకవారి భజన మాలయం దొక పండ్రెండును, ఇతరములగు పాటల పుస్తకము లందు ఎన్నియో మంగళహారతులు ముద్రింపబడినవి. అచ్చయిన మంగళ హారతులకన్న, కాని వాని సంఖ్య కనీసము వేయిరెట్లధికముగా నుండును. కొన్నింట రచయితల పేర్లున్నవికాని మరికొన్నింట కానరావు. త్యాగరాజు, భద్రాచల రామదాసు, వీరనాగయ్య, గిరికవి, శేషగిరి, శేషదాసు, కస్తూరి శేషాచలదాసు, కూరపాటివారు, పరదేశి, శివలెంక మల్లయ్య, నాగేశ్వరుడు, సుబ్బయ్య, వెంకటకృష్ణదాసు, తిరుమలదాసు, రాపాకకవులు వంటి రచయితల పేరు లాయా మంగళహారతులయందు కానవగును. ఇక సుప్రసిద్ధములగు కొన్ని మంగళహారతుల నిట పేర్కొందును.

దక్షిణ భారతమున నెచ్చట సంగీత సభ జరిగినను చిట్టచివరన 'నీనామ రూపములకు నిత్యజయమంగళం'బని పాడని గాయకు డుండడు. ఎంత సంగీతపు కట్టుదిట్టములతో బిగింపబడినను త్యాగరాయలవారి యీ కృతి జాన పదుల నోటి కెక్కినది. భద్రాచల రామదాసుగారి భక్తి కీర్తనలవలెనే వారి 'రామచంద్రాయ జనక రాజజా మనోహరాయ - మామకాభీష్టదాయ మహిత మంగళం' అను మంగళహారతికూడ బహుళ ప్రచార మందినది. ఇటులనే

'ధీరునకు వనధి గంభీరునకు దుష్ట సంహారునకు - ఘనమణీహారునకునూ'

'రమణీ మంగళ మనరే - కమలాలయకు నిట'

'జయమంగళం నిత్య శుభమంగళం - జయాజయ మంగళం మహోత్సవమంగళం'

'మంగళమని మంగళమని మంగళమనరే-మంగళమనిపాడరే మాతంగ యానలునూ'

(దీనిలో దశావతార వర్ణనము కలదు) మున్నగు మంగళహారతులు సుప్రసిద్ధములు. మంగళహారతి పాడగలవారికి తప్పనిసరిగా వీనిలో నొక్కటి యైనను కంఠస్థమై యుండును. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు ప్రకటించిన గంగాదేవి మంగళహారతిలో గంగమ్మ వర్ణనము సహజమనోహరముగా నున్నది.

'నూనెధారకు మల్లె నురగాలు యెత్తుచు - పాలధారకు మల్లె పరుగెత్తుచూ
మ్రుల్లనక ముడికనక కట్టనక కంపనక - చెంరేగి ప్రొద్దేడ కదిలేటి గంగా'

యని వర్ణింపబడినది.

ఒక మంగళహారతిలో శృంగారము ప్రతిమించినది.

'ఇల్లు ఇల్లూ జొచ్చి, యువతూలపై పూల, చెఱ్ఱువేసి పాలిగ్ల బట్టి
కళ్ళుజూచి వెన్న, కడవల నెయి చాల, దొళ్ళబొడచినట్టి, దొరవైన కృష్ణా ॥మంగ॥

చక్కని రచనము కుదాహరణముగా శివలెంక మల్లయ్య రచించిన సంస్కృత మంగళహారతి చూడనగును.

'ఉమాసమేతాయ మంగళం - జిత రమాకుమారాయ మంగళం
శమాది బహునియ, పమాన సుగుణ, క్రమాయ ఘన వి, క్రమాయ సంతత ॥ఉమా॥
క్షమా శతాం గో, త్తమాయతే ని, స్సమానమహిత మ, హిమాయతే
నమోద్గచరభవ, దమౌఘ రహితా, యమందితాచల, సుమందిరాయ ॥ఉమా॥
సుధామధుర వాక్యశాలినే, గజసుధీశర భరత్రిశూలినే - సుధీజనావన
విధానకృతినే, విభూతి సురముఖ విభుత్వగురవే ॥ఉమా॥
శివాయ కరధృత నివాసినే - హరభవాయ శ్రీగిరి నివాసినే
హరాయ *శివలెంక వంశమల్లయ కవీంద్ర* సుకృతాభివర్ధనాయ ॥ఉమా॥

ఈ శివలెంక మల్లయ 'పండిత' వంశమువాడై యుండును. శేషాచల దాసు రచించిన తెలుగు కృతి యొకటి.

మధ్యమావతి - అట

'రంగానీకిదె మంగళం, కస్తూరి రంగా నీకిదె మంగళం
రంగా ఖగరాడ్తురంగా కలుషావిభంగా నవమోహనాంగా - వయ్యారి ॥ రం ॥
హారీ విబుధ విహారీ ఉభయకావేరీ తీరవిహారీ - వయ్యారి ॥ రం ॥
అన్నాయితరులనెన్నా ఎవరునీకన్నా ననుబ్రోవుమన్నా - వయ్యారి ॥ రం ॥
లీలా శేషాంకుశీలా కరుణాలవాలా జగత్పరిపాలా - వయ్యారి ॥ రం ॥
అయ్యా వరముమాకియ్యా నినునమ్మితయ్యా ననుబ్రోవుమయ్యా-వయ్యారి ॥ రం ॥
హంసావన చిద్విలాసా *శేషాచలదాసార్చిత* పరమేశా - వయ్యారి ॥ రం ॥

'సెలయేరు' లో నున్న నక్షత్రమంగళహారతి గమనింపవగినది. కొంత వ్యత్యస్తముగా నైనను దీనిలో ౩౧ నక్షత్రముల పేరులున్నవి. జానపదులలో జ్యోతిషవిజ్ఞాన మీవిధముగా భద్రపరుప బడియుండును. 'స్వరసహిత మంగళ హారతులు' రెండవ భాగముననున్న ఏడుగురమ్మవారలమీది మంగళహారతి (పుట ౬౩) చక్కని సంవాదము.

'అంగనామణి సారంగలోచనమేలు - శృంగారమైనట్టి సుదతి యెక్కడికే
గంగపార్వతులకు ఘనమైన నగమున లింగమైన నీల కంఠు సన్నిధికే'

అను మంగళహారతి

'ఘల్లు ఘల్లన కాళ్ల గజ్జెలందెలు మోగ్రియ కలహంసనడకల కలికి యెచ్చటికే'

యను సుప్రసిద్ధ మంగళహారతిని బోలినది. ఈ రెండవ మంగళహారతి యత్యంత మనోహరముగా నున్నది. కనుకనే శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారును దానిని తమ గ్రంథమునకెక్కించిరి. దీనిని బోలిన మంగళ హారతి నేనొకటి సేకరించితిని.౧

'తిరుమణి శ్రీచూర్ణం తిరుమోమునందుంచి-తిరిగి చూడకపోయే తరుణియెక్కడికే ॥మం॥
తిరుమంత్రిద్వయనిష్ఠ చరమాధికారైన - సరవిగ రామానుజార్య సన్నిధికే ॥మం॥
నారాయణా వేదపారాయణము సేయు - చారుసుందరి కీరవాణి యెక్కడికే ॥మం॥
నారీమణిరో పురుషకారి కటాక్షించు - కోరిక దీర్చేటి ధీరుసన్నిధికే ॥మం॥
కరమొప్ప కల్యాణ కంకణంబులు మెరయ- వరరత్న భూషితవనిత యెక్కడికే ॥మం॥
వరయోగివరులచే నరులమర్మము గొని - గురిదప్పకున్న సద్గురునిసన్నిధికే ॥మం॥
కిలకిలనవ్వేటి కలికి సుందరిబాల - పల్కూలపల్కేవు కల్కియెక్కడికే ॥మం॥
కల్కిరో పల్కూలు కారిమారిసుతుల - విలసిల్లు నమ్మయాళ్వారు సన్నిధికే ॥మం॥
అందేలు పాదార విందాములను మోగ్రియ - చందనగంధి నీ కందుపనియేమే ॥మం॥
అందేవీడందే వేలందేలు మోగ్రియగ-ఇందిరారమణుని పొందేటందూకే ॥మం॥
చెంగావిచీరె పై చెంగులు మెరయగ ముంగిట నెలకొన్న పుదిత యెక్కడికే ॥మం॥
అంగనలిరు మంచి శృంగారములు చేయు - రమణిరో రంగానిభార్య సన్నిధికే ॥మం॥

రాపాక వారి మంగహారతులు సాధారణముగా నన్నియు ప్రౌఢరచన ములే. ఉదాహరణకొక్కొక్కచరణము

---

౧ నల్లగొండ మండలమున లింగగిరి గ్రామ వాస్తవ్యురాలు సింహాద్రమ్మ యను వైష్ణవి చెప్పిన మంగళహారతియిది.

మాయామాళవ గౌళ - ఆది

ప. మంగళం శ్రీసీతారామ మాంపాహి - కృపయా శ్రీరామ ॥ మం ॥
అ. ప. తుంగవిహంగ తురంగ పతంగజ - సంగసదమల శుభాంగ ధనుర్భంగ ॥ మం ॥
చ. సారసాప్తవైరినేత్ర సజ్జనాంబుమిత్ర - మేరుధీర రణశూరవైరి సంహార వారధి గభీర వరద రఘువీర ॥మం॥

ముఖారి - ఆది

ప. మంగళములు శ్రీగోపాల నీ కొసంగెద కరుణాలవాల ॥మం॥
మంగళంబులు చేకొనుము సా - రంగ వరద భుజంగశయన విహంగ రాజతు
రంగ కలుష విభంగ ముదమలరంగ జయజయ ॥మం॥

నాట - అట

ప. మంగళ కరమంగళం - హరేకృష్ణ ॥మం॥
అ. ప. మంగళకర మౌనిపుంగవనుత భుజంగభూషణ
సంగ తుంగ విహంగ తురగ పతంగ జార్చిత భృంగకుంతల ॥మం॥
చ. సదయహృదయ శౌరే - సదమల కుందరదన కైటభారే
ఉదధి శయన నీరద శరీర వరద కుముదహిత వదన మృదుపద
మదన మదన ధనదనుత ధరధర దనుజాంతక ॥మం॥

నేను అముద్రితములగు మంగళహారతులు సుమా రేబదింటిని సేకరించితిని. ఇవిగాక నేను సేకరించిన నాలు గైదువందల తాళపత్ర గ్రంథములందు ప్రతిదానిలో చివరన నొక పాటయో లేదా మంగళహారతియో వ్రాయబడి యున్నవి. ప్రత్యేకముగా వ్రతములు, నవరాత్ర పూజా విధానములు. యాజ్ఞికము మున్నగు వానికి సంబంధించిన తాళపత్ర గ్రంథములందు తప్పనిసరిగా మంగళ హారతు లున్నవి. ఈ తాళపత్ర గ్రంథముల వయసే సుమారు ౧౦౦ వత్సరము లుండును. ఆనాటివారు పాడుకొన్న ఈ మంగళహారతు లంతకు పూర్వము రచింపబడి యుండవలెనుకదా! ప్రాతకాలపు మందపు (కోరట్ల) కాగితములపై నున్న పుల్లమరాజుగారి మంగళహారతి యందు ప్రథమచరణ మిట్లున్నది.

"నారసింహా శుభమంగళారతీ - నారసింహా జయమంగళారతీ
సతతాశ్రిత జనవితతి వినుతిగను మతిచేకొను శివసతి నుత శౌరీ ॥నా॥

దుర్గా నవరాత్ర పూజవిధానము వ్రాయబడియున్న ఒకానొక తాళపత్ర గ్రంథాంతమున 'శోభకృతునామ సంవత్సర ఆశ్వీజ బ ౨ ఆదివారము వరకు వావిళ్లపల్లి వెంకయ్య ప్రతిలోవున్న క్రమాన వ్రాసినాడ' నని కలదు. దాని

తరువాత 'మంగళారతి' యను శీర్షికతో అసంపూర్ణముగానున్న ఒక మంగళ హారతి యున్నది. ప్రౌఢముగను అందులో దేవభాషలో నుండుటచేత జానపద సాహిత్యమున జేర్చవలదనుకొంటిని కాని వేములవాడ క్షేత్రమునకు పోయి నప్పుడచటి పూజారి రాజరాజేశ్వరీ పూజానంతర మీ మంగళహారతిలో కొంత చదువగా వింటిని. ఆతడొక్కఁడే కాక యచటనున్న భక్తగణమతనితో పాటు చదివిరి. కనుకనిది సుప్రసిద్ధమై యుండునని యిటనాయసంపూర్ణ మంగళ హారతి నుదాహరించి భక్తి సారస్వత ప్రశంస నింతటితో చాలింతును.

జయదేవి జయదేవి జయజనని శరణ్యే జయజనని శరణ్యే ॥జయ॥
జేజేనవచక్రేశ్వరి సకలాగమగణ్యే-జయహిమగిరి కులనందిని సముదిత
లావణ్యే - జయభగవతి కామేశ్వరి సంతతకారుణ్యే ॥జయ॥
అపరిమితా మృతసాగర విపులమణిద్వీపే విపులమణి ద్వీపే -
తపనోపమ చింతామణిధామ నిఘననీపే? -
కృపయాపరమా విష్కృత కేవలనిజరూపే కేవలనిజరూపే -
త్రిపురేజయ జగదీశ్వరి ధృత చంద్రకలాపే ॥జయ॥
పరమకృపారస సంభృత పరదైవతరూపే పరదైవతరూపే -
కరవినిహిత పాశాంకుశ కౌసుమశరచాపే -
అణిమాది మయూఖావళి రథరూఢ సమీపే రథరూఢసమీపే -
సపురందర గిరిధర జయసముదయ సద్రూపే ॥జయ॥
సింధూర రసారుణరుచి సందోహశరీరే సందోహశరీరే -
సంధానితకుచగిరితట చందన ఘనసారే - సుందర రదహీరే -
కందర్పాతి ప్రియసుందర సుకుమారే ॥జయ॥
కమనీయానన హిమకర కస్తూరీ తిలకే -
సురనారీ కరచామర మరుదుల్లలదలకే -
కలఝుంకృతి మదబంభర కర్ణోత్పల నలకే - కర్ణోత్పల నలకే -
నవముక్తామణి రంజిత నాసామణి కళికే ॥జయ॥
కల్పిత కుసుమాలంకృత కచభరమణిమౌళే -
ముక్తాతాటాంకద్యుతి మండితసుకపోలే - కుంకుమ రసపంకిల.... ॥జయ॥

వేదాంత సంబంధములు

మోక్షసాధనమగు జ్ఞానమార్గ మత్యంత గహనము. భక్తి కర్మములు రెంటికన్న నిది శ్రేష్ఠమని పండితుల యభిప్రాయము. స్వయముగా శ్రీకృష్ణ భగవానుడే ఇటులనెను.

'నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహవిద్యతే
తత్స్వయం యోగ సంసిద్ధః కాలేనాత్మని విన్దతి
శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పరస్సంయతేన్ద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాంశాన్తి మచిరేణాధి గచ్ఛతి'౧

భారతదేశమునకు తక్కిన ప్రపంచమునకన్న గల వైశిష్ట్య మీ 'జ్ఞానము' వలననే. ఎందరెందరో మహాఋషు లీమార్గమున మోక్షము సాధించి ప్రపంచము నకుగూడ నీ మార్గమును చాటిరి. లోకవ్యవహారము కొరకు మన మీజ్ఞానమును వేదాంతమని పిలువవచ్చును. ప్రపంచమందన్ని మతములవారి కేదో యొక (philosophy) వేదాంత మున్నది. కాని మన వేదాంతమందున్న యోగవిద్య మున్నగునవి మనకు ప్రత్యేకత నాపాదించినవి. కనుకనే పాశ్చాత్యులు భారత దేశమును వేదాంతులుండు దేశమని పిలిచిరి. ఆయా దేశములందు వేదాంత వాక్యము లే పండితుడో, మహానుభావుడో నూటికొకడు పల్కును. కాని మన దేశమున పదునారేండ్లు దాటిన ప్రతిబాలు డేదో ప్రవచనము చేయును. ఇక మన పురాణములందు పదునారేండ్లు కాదుగదా గర్భస్థ శిశువులును జ్ఞానామృతపాన మొనర్చిన కథ లున్నవి. సంస్కృతమున వేదాంతమును గూర్చి యపార వాఙ్మయ మున్నది. దానితో పోల్చిచూచిన దేశభాషలం దిట్టి వాఙ్మయము తక్కువ. అందును తెలుగులో చాల తక్కువ. ఇట వాఙ్మయమన శిష్టరచనమని నా యభిప్రాయము. కాని జానపదులు మాత్రము శిష్టులకన్న నెక్కుడుగా నీ సంపదను సంతరించుకొనిరి. శిష్టులగు వారీ బ్రహ్మవిద్యను చాల పవిత్ర మగునదిగా భావించి దేవభాషనుండి దేశభాషానువాదముచేయ నొల్లరైరి. కాని వారు సంస్కృతమున నేర్చుకొన్న విద్య తెలుగులో అక్షరబద్ధము కాకపోయినను వాగ్రూపమున మహానదివలె ప్రవహించినది. జానపదులు దోసిళ్ళకొలది యా విజ్ఞానమును గ్రోలి నిర్భయముగా తమకు దోచినటుల, తమ నాలుకయాడినటుల గేయములుగా పాడుకొనిరి. శిష్టవాఙ్మయ మక్షరబద్ధమై ప్రాణములు నిలుపుకొనును. జానపద వాఙ్మయము వాగ్రూపముననే చైతన్యవంతమగుటజేసి మన కీ వేదాంత సంబంధములగు గేయము లనేకములు తెలుగుదేశమంతటను లభించును.

'జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా - రార పరమానంద రామగోవింద జోజో
తొలుత బ్రహ్మాండంబు తొట్లెగావించీ - నాలుగు వేదముల గొలుసు లమరించీ
బలువైన ఫణిరాజు పాన్పు నమరించీ - చెలియ డోలికలోన చేర్చి లాలించీ' అని

పరమార్థముల బాడుచు తమశిశువులనేకాదు బ్రహ్మాండములను సైతము జోకొట్టుచు

౧ శ్రీ భగవద్గీత.

'ఓం నమశ్శివాయ అరక్షరముల తొట్టి - ఆరంభమాయెనే ఉయ్యాలా
రక్షకుడు చిన్మయా తొట్టిలోపల తాను - ఊగుతూ ఉన్నాడు ఉయ్యాలా'

అని పంచదశీసారమును పాలబుగ్గల కందించు శక్తి తెలుగు తల్లుల కలవడి నది. ఆయా గేయము లందలి భావములు జానపదుల కెంతవర కనుభవ సిద్ధము లనుమాట వేరు. కాని పశువుల గాచు బాలుడు మొదలు ముదివగ్గువరకు జంతు మాని 'గూట చిలుకేదిరా చిన్నన్నా - గూడు చినబోయెరా' యను తత్త్వ మాలాపించును. తత్త్వవిషయము లుండుటచే గాబోలు నిట్టిగేయములకు తత్త్వము లను పేరు వచ్చినది. ఇట్టి తత్త్వము లధికముగా నద్వైత వేదాంతమయములు. 'వేమనయోగి పద్యాలు, ఇతర రాజయోగులుపాడిన తత్వాలు రాజయోగా మృతాన్ని తెలుగువారికి చూరలిచ్చాయి. తెలిసినా, తెలియకపోయినా సత్తు, చిత్తు, బ్రహ్మానందం అంటూ కబుర్లుచెప్పేవారి దగ్గర మహత్తుంటుందని ఆశ్రయించే వారూ, తత్వాలుపాడి పొట్టబోసుకొనేవారూ తెలుగుదేశములో తయారయ్యారు'[1] తత్త్వములను వ్రాసినవారును ప్రచార మొనర్చినవారును అధికముగా బ్రాహ్మ ణేతరులు; శూద్రాదులు. అద్వైతమున జీవుని బ్రహ్మత్వము ప్రతిపాదితమగుటచే సంఘ వ్యవస్థయందున్న ఎక్కువ తక్కువలు వేదాంత విచారమున నుండవు. అందును ఇంచుకంత చైతన్యము కనబరచినచో 'నీ దే కులమ'ని యవరజు లను ప్రశ్నించు బ్రాహ్మణులు మరియు నగ్రవర్ణములవారు కుమారాస్త్ర విద్యా ప్రదర్శన కాలమునుండి కనకదాసు, వీరబ్రహ్మముల కాలమువరకు నుండిరి. వీరి దౌష్ట్యమునకు అద్వైత తత్త్వములును, 'ఏ కులమని నను వివరమడిగితే ఏమని పలుకుదు లోకులకు, లోకులకూ పలుగాకులకూ' అను పాటలును నోటి మూతలు. కనుక అధికారులు బోధనకై, అనధికారులు సంతృప్తికై యిట్టి పాటలు పాడుట యాచారమైనది. కనుకనే అగ్రజన్ములవారి కర్మనిష్ఠ (ఆడంబరము) వర్ణాశ్రమాచార విధులు, పూజా పురస్కారములు, ప్రవచనములు మున్నగునవి కొన్ని కొన్ని తావులందు గర్హింపబడినవి. వేమనయోగివంటి సంస్కారపరుల మాట లూతగా గొని యాథార్థ్య మెరుగని తరువాతి యోగి బ్రువులు, కపట సన్యాసులు, దొంగ గురువులు చిలుక పల్కులు పలికి ప్రజల కండ్ల మట్టిగొట్టి పొట్టవోసికొనిరనుమాట పరమ సత్యము. దీనికొక చిన్న యుదాహరణము. తత్త్వములందు మర్మకవిత్వముండును. అది తెలిసికొనుట మహా కష్టము. సాధారణముగా రాజయోగ మంతయు (సాంఖ్యతారకా మనస్కములు)

[1] జానపద వాఙ్మయ పరిచయము. పుట ౧౫౬.

ఇట్టి మర్మకవిత్వ మయమునా నున్నది. ఒక్వమలు వ్రాసి శిష్యగణము గూర్చుకొనియున్న ఒక సజీవుడగు మహానుభావుని చెంతకు వెడలి మర్మ కవిత్వమున్న కొన్ని తత్త్వముల కర్థమడిగితిని. కాని మా గురు శిష్యు లిరువు రకు నొకేచోట నట్టుపడెను. ఆనాటినుండి యీ కల్పనా తత్త్వములన్నియు బూటకములేయని భావింప దొడగితిని. కాని సీతారామాంజనేయము మున్నగు గ్రంథములు చదివిన తరువాత కొన్నింటి యర్థములు తెలిసినవి. అప్పటికిని చాలభాగము తెలియకుండనే మిగిలిపోయినది. పెక్కురు శిష్టులగు వేదాంత వేత్తల నడిగినను వాని యర్థ మవగతము కాలేదు.

'మొనలు మీదుగ తలలు క్రిందుగ మొలచియున్నది వృక్షమూ
మోద మలరగ మింటిమీదను మదగజము విహరించెరా
చిదిమిపట్టిన బంటుకై వడి చీమ యేనుగు మింగెరా
విర్రవీగుచు కేకవేయుచు యీగ మంచము మింగెరా'

అను తత్త్వము నొకదాని నుదాహరించి ఇదియంతయు నయోమయమనియు, ఉద్దిష్టప్రయోజనమునకు దూరమైనట్టిదనియు పండిత శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులవారనిరి.౧ కాని మొనలుమీదుగ తలలు క్రిందుగ యనుమాట మనకు క్రొత్తదికాదు. 'ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖ మశ్వత్థం ప్రాహురవ్యయమ్' మున్నగు ప్రవచనములు మన మెరిగినట్టివే. కాని చీమ యేనుగును మ్రింగుట, యీగ మంచమును మ్రింగుటవంటి రూపకములనుమాత్రము భేదించుట కష్టమే. ఇట్టి మర్మకవిత్వముగల తత్త్వములు కొలదియే కనుక విచారింప బనిలేదు. ఇట్టి స్వల్పాంశములచే నా విద్యనుగాని, నిజమైన తత్త్వవేత్తలనుగాని, గురువులనుగాని కించపరచుట నా యభిప్రాయము గాదని భావించునది. ఏగంటివారు, పోతులూరి వీరబ్రహ్మము, వేమనయోగి, సిద్ధప్ప, శేషాచల స్వామి, బ్రహ్మానంద సరస్వతీస్వామి, పరశురామ పంతుల లింగమూర్తి, భోజదాసు, ఎడ్ల రామదాసు మున్నగువా రనుభవజ్ఞులయిన యోగులు మహానుభావు లెందరో యిట్టి రచనలు చేసియున్నారు. వారి నేమాత్రము శంకించుటకు వలను పడదు. ముద్రితములై నాకు లభించినవి పరశురామపంతుల లింగమూర్తిగారి 'సీతపాట', కవి యెవరో తెలియని 'నారాయణ శతకము', తోట వెంకటదాసు రచన మని చెప్పబడు 'రామరామ శతకము', సుమా రిరువదిమంది రచయితల తత్త్వముల నొకచోజేర్చిన 'ఆత్మ బోధామృత తత్త్వములు', సాతెల్లి బాబదాసు రచించిన

౧ నేటికాలపు కవిత్వం - నా విమర్శ. అయోమయత్వాధికరణం. పుట ౮౫.

'*కలిప్రమాణ తత్త్వకీర్తనలు*', పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి '*కాలజ్ఞాన తత్త్వములు*' (ఇందుపోగూడ పదిమంది రచయితల పేర్లున్నవి) భాగవతుల కృష్ణదాసు (అవంతి ప్రభువు) రచించిన '*శుద్ధనిర్గుణ తత్త్వకందార్థదరువులు*', గుజ్జుల నారాయణ దాసు వ్రాసిన '*తారకామృతసారము*', అల్లూరి రాజేశ్వరామాత్యుడు చెప్పిన '*శ్రీరామ గీత*', చెంచురామకవీంద్రుని '*శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యము*', సాయం వరదదాసు '*నమశ్శివాయ గేయామృతము*', వేదపన్నాల సుందరాత్మజుని '*వేదాంత శుచ్బెలకథ*' '*ఏగంటివారి వచనములు*'.౧ మున్నగునవి కలవు. ఇవిగాకను స్త్రీల పాటలసంచిక లందును, నేదునూరి గంగాధరంగారి ప్రమరణము లందును కొన్ని తత్త్వము లున్నవి. అముద్రితములగు వాని నెన్నింటినో సేకరించితిని. వీధి భిక్షుకుల చెంతను, వృద్ధుల చెంతను, పూర్వతాళపత్ర గ్రంథము లందును అనేకములగు తత్త్వములు లభించినవి. ఇంకను బేతపూడి పరబ్రహ్మదాసు '*బ్రహ్మానంద కీర్తనలు*' యల్లమదాసు '*గురుజ్ఞానామృతము*' బీబీపేట హనుమయ్య '*జ్ఞాన బోధాధ్యాత్మలు*' గొల్లపూడి రామలింగ శాస్త్రుల '*శివైకాంతసేవ*' వంటివి శ్రీపాదవారు పేర్కొనియున్నారు.౨ పైన పేర్కొనబడిన '*ఆత్మబోధామృత తత్త్వములు*' '*కాలజ్ఞానతత్త్వములు*' మున్నగు సంకలనములందు కాననగు వివిధ రచయితలు, పోతులూరి వీరబ్రహ్మం, వేణుగోపాలదాసు, భద్రాచల రామదాసు, వీరదాసు, నరసింహదాసు, భోజరాజు, ఎడ్ల రామదాసు, నారాయణ హరిదాసు, సుబ్బకవి, బాలకృష్ణయ్య, నమ్మయ్య, ఏగంటివారు, అంతరంగయ్య, అప్పలదాసు, కృష్ణయ్య, ఏగంటివారి శిష్యుడు నంజయ్య, పరిమి వీరయ్య (వీరాచార్యులు), యతిపతి, కేశవులు, వీరాస్వామివంటి శైవవైష్ణవులే కాక మహమ్మద్ హుస్సేన్, పీర్ మొహియుద్దీన్, దూదేకుల సిద్దయ్యవంటి తురకలును దూదేకులవారును కలరు. రచయితల యూరుపేరులు లేని దరువులు కీర్తనలు వచనములు తత్త్వములు కందార్థ సీసార్థము లనేకము లున్నవి. ఈ వివరము లింతటితో విరమించి ఆ తత్త్వములందున్న విషయములను తెలిసికొందము.

సాధారణముగా నీ తత్త్వములందు రాజయోగము. అచల వేదాంతము, గురుభక్తి, నీతిబోధము, సంఘ సంస్కారపరాయణత్వము, వర్ణాశ్రమాచార నిరాసము, వైరాగ్యబోధము, సత్ప్రవర్తనము, అహింస మున్నగు విషయము

౧ Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts library Madras Vol. VII No. 1, 2.

౨ కిన్నెర, డిసెంబరు ౧౯౫౩.

లుండును. కాలమునుబట్టి ఏగంటివారి రచనములును వారి శిష్యుడనని చెప్పు కొన్న నంజయ్య తత్వములును ప్రాచీనములుగా నిశ్చయింపవచ్చును. సంకల నము లందును మౌఖిక ప్రచారముననుగాన్పించు వానికన్న ఏగంటివారి రచన లధికము అముద్రితములుగానున్నట్లున్నవి. ఇప్పు డిప్పుడే మద్రాసు ప్రాచ్య పుస్తక భాండాగారము వారు వానిని ప్రకటించుచున్నారు. వస్తు గౌరవమునుబట్టి చూచిన పరశురామపంతుల లింగమూర్తిగారి 'సీతపాట' సర్వోత్కృష్టము. వస్తుగౌరవము, రచనా విధానము శైలినిబట్టి కాటోలు కృష్ణశ్రీగారు 'ఇది పాట వరసని ఉన్నది. అంతేగాని స్త్రీల పాటకాదు. గొప్ప వేదాంతగ్రంథం మట్టు కౌను'.౧ అనిరి. వారి రెండవ వాక్యము పరమ సత్యముకాని మొదటి వాక్య ముతో నే నేకీభవింపజాలను. ఐనను వ్రాట్లనుటచే నా పాటకు ప్రాంతీయ (పాక్షిక) ప్రచారమే కలిగియుండునని యూహించితిని. ఏలయన నేనాపాటను మౌఖిక ప్రచారమున గాంచితిని. స్త్రీలు పాడగా విని సేకరించితిని. రచయిత తెలంగాణమువాడు కనుకను విషయము గహనమయినది కనుకను తెలంగాణము బయట నది యంత ప్రచార మందలేదేమో కాని తెలంగాణమున కొలది సంస్కారమున్న ఇండ్లయందు సైతము పెద్దతరపు ప్రతిస్త్రీ ఈపాట పాడ గలదు. (మా నాయనమ్మగారు పాడగా విని నేను వ్రాసికొంటిని. తరువాత తాళపత్ర గ్రంథములు అచ్చు పుస్తకములు చూచితిని.) కనుక 'సీతపాట'తో విషయ విమర్శనమునకు గడంగుట లెస్స.

తెనుగులో సర్వోత్కృష్టమగు వేదాంతగ్రంథము '*సీతారామాంజనేయ సంవాదము*'ను రచించిన పరశురామ పంతుల లింగమూర్తిగారే స్త్రీల కొరకీ పాట రచించిరి. సీతారామాంజనేయ సంవాదమున జెప్పబడిన రాజయోగము క్లుప్తముగా సీతపాటలో చెప్పబడినది. రెండు గ్రంథములందు పోలికలే కాక కొన్నికొన్ని వాక్యములు రెండింటను సమానము. లింగమూర్తి జన్మచే పావన మయిన స్థలము మట్టెవాడ; ఓరుగల్లులో నొకభాగము. లింగమూర్తిగారి యిల్లు అతనివంశము వారికిప్పటికిని వాసయోగ్యమై తద్భక్తులచే గౌరవింపబడుచున్నది. ఈ పావన గృహమును ప్రజాసంస్థగా చేయుట ప్రభుత్వ ధర్మము. ఈ మహాకవి సుమారు ౧౫౦ సంవత్సరముల క్రిందటి వాడు. లింగమూర్తి మహా వేదాంతవేత్త; గొప్ప భక్తుడు. పోతన్న, గోపన్నలవంటి మహానుభావులకు

౧ భారతి- విజయ భాద్రపదము. సెప్టెంబరు ౧౯౫౩. పుట ౨౩౧.

పురుడుపోసిన తెలంగాణము లింగమూర్తివంటి సత్సంతానమును బడయుటలో వింత ఏమియును లేదు. పై యిరువురి వెన్నుదన్ని పుట్టిన బిడ్డ యగుట కవిత్వమునగాని భక్తి వైరాగ్యము లందుగాని లింగమూర్తి పైవారికి తీసిపోడు. సరికదా ఇరువురియందున్న విశేషముల కూడలిగా పేరొందెను. ఒకనాడు

'ఏకాంతమున రామభూకాంతు డుండ సీతాకాంత భక్తిలో మ్రొక్కి-
లోకమున ముక్తికి ననేక మార్గములం దేకమార్గం బేది రామ
ప్రాకటంబుగ న వ్వివేకంబు సులభముగ నా కెరిగింపు శ్రీరామ'

అని సీతమ్మ తల్లి యడుగ శ్రీరాముడు స్మేరాస్యుడై

'జనకనందన వేద సారార్థ మడిగితివి విను మిది రహస్యమే సీత
అష్టాంగయోగములు కష్టసాధ్యము లగుట శిష్టు లివి మెచ్చరే సీత
దుష్టమతు లెపుడందు నిష్టంబు సేయుదురు భ్రష్ట విజ్ఞానులై సీత' యని

'రాజయోగంబిదియ రాజమార్గము యోగిరాజులిది మెత్తురే సీత
ఈజగంబున నెవ్వరెరుగ రీమార్గము సుధీజను లెరుంగుదురు సీత
ఒనరంగ నీరాజయోగంబు త్రివిధమై కనుపట్టు ఘనులకడ సీత'

అని వరుసగా సాంఖ్యము, తారకము, అమనస్కమును 'వరుసతో నేనూరు వాక్యములు ముత్యాల సరులు గూర్చిన భంగి గూర్చి' పరశురామ పంతుల లింగమూర్తిగారి నోట బలికించెను. సీతపాటలో జెప్పబడిన రాజయోగము సీతారామాంజనేయ సంవాదమునందున్నదే.

రాజయోగము సాంఖ్యతారకామనస్కములని మూడు విధములు. మొదట సాంఖ్యమును గూర్చి తెలిసికొందము. ప్రళయాంతమున, సృష్టికి పూర్వము, చిద్రూపమగు పరమాత్మ ప్రకాశించుచుండెను. రజ్జుసర్ప భ్రాంతివలె పరమాత్మయందు ప్రకృతి జనించెను. ఇదిమాయ, యవిద్య యని రెండు విధములు. ఆత్మ చైతన్య మీరెంటిలో నీశ్వరుడుగా జీవుడుగా ప్రకాశించెను. జీవేశ్వరులకు సాక్షియగు బ్రహ్మ మొకటియే. ఈశ్వరాజ్ఞచే మాయవలన పంచ భూతములు వానినుండి సూక్ష్మశరీరము పుట్టెను. పంచభూతములవలన ౫ జ్ఞానేంద్రియములు, ౨ మానసము, బుద్ధి, ౫ కర్మేంద్రియములు. ౫ వాయువులు మొత్తము ౧౭ తత్వములు కలిసి, లింగదేహమేర్పడెను. అటు తరువాత పంచభూతముల పంచీకరణముచే స్థూలప్రపంచమేర్పడెను. ఇది ౬౪ తత్వముల వలన కలిగినది. ఘటమఠాద్యుపాధులందలి యాకాశమొక్కటి యైనటులే జీవేశ్వరోపాధులందున్న చైతన్య మొకటియే. దీనినే 'తత్త్వమసి' యను మహా

వాక్యము బోధించుచున్నది. చిత్తమంతర్ముఖముచేసి లక్ష్యముతో విచారించిన ఆత్మతత్త్వముసాక్షాత్కరించును. వికారములు గల అన్నాదికోశము లాత్మగాపని తెలియవలయును. ఆత్మ శరీరమునకు లోపలను బయటను ప్రకాశించు స్వయం జ్యోతి స్వరూపము. ఇది నిష్క్రియము నిర్వికారము పరమానంద స్వరూపము. దానికి నామరూపములు లేవు. ఇట్టి సచ్చిదానంద మయస్వరూపుడగు పరమాత్మనే ధ్యానించి యోగులు సచ్చిదానందమందెదరు. ఇదియే సాంఖ్యము.

ఇక తారకము. ఉత్తమాధికారుల కాత్మవిచారము టుల మందాధికారులకు తారకము మోక్షసాధనము. దీనికి ఖేచరి, భూచరి. మధ్యమ, షణ్ముఖి, శాంభవి యని యైదు ముద్రలు కలవు. చివర రెండు నాదబిందుకళా సాక్షాత్కారమునకు సాధనములు. మొదట దశవిధనాదములనువిని నాదామృతము గ్రోలిన తరువాతనే చిత్కళా సాక్షాత్కారమగును. తొలుత హృదయాకాశము కనుగొని క్రమముగా పరాకాశ, మహాకాశ, తత్త్వాకాశ సూర్యాకాశముల జూడవలెను. ఆయాకాశము లందు చిత్కళలు వరుసగా కానగును. అప్పుడు జీవుడు హంసవలె సచ్చిదానంద సాగరమున నోలలాడును. పరబ్రహ్మస్వరూపుడై ప్రకాశించును. ఇట్టి స్థితి మనస్సు (ప్రాణవాయువు) మరియు బిందువు (బుద్ధి) నిశ్చలమైననే సిద్ధించును. హంసతత్త్వ మెరిగిన బిందు నిశ్చలత గలుగును. నాదబిందు కళలు లయించి యోగి పరమాత్మ స్వరూపుడై పరమశాంతి నొందును. ఇది తారకము.

ఇక అమనస్కము గూర్చి కొంత వివరణము. అమనస్కమే బ్రహ్మ విద్య. అమనస్కమన మానసములేమి-లేదా సమదృష్టి. అధిష్ఠాన దృష్టితో జూడ సర్పభ్రాంతి రజ్జువున లేనట్లే దృశ్యమగు జగమను భేదభ్రాంతికూడ నశించును. అప్పుడే తాను సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ మగును. మట్టితోచేసిన కుండ లన్నియు మట్టియైనట్లే ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మమని తెలిసిన, విషయ నిర్విషయ భేదములేక తా నఖండబ్రహ్మమగును. దీనికై విజ్ఞానము, వైరాగ్యము. ఉపరతి యవసరము. ఇది యమనస్కము. సాంఖ్యము పరబ్రహ్మ స్వరూప మిట్టిదని తెలియజేయును. తారకము మనస్సును పరిశుద్ధము చేయును. అమనస్కము నీవె పరబ్రహ్మమని నిర్ణయించును.

ఈ మూడువిధముల రాజయోగమును సీతపాట క్లుప్తముగా దెలుపు చున్నది. ఈ పాట

శ్రీరాము జానకీ సీమంతినీకాము ధారాధరశ్యాము దలచి
ఆరామునకును నిత్యానపాయిని యైన ధారుణీ సుతను సేవించి'

యను వాక్యములతో నారంభమైనది. ఇంతవర కుదాహరించిన వాక్యములు కృతికర్త రచనా సారళ్యమున కుదాహరణముగా గొనవచ్చును.

'దృష్టమై వ్యష్టి సమష్టి రూపంబైన దృష్ట ప్రపంచంబు సీత
దృష్టాంత దార్ష్టాంత శ్రేష్ఠార్థముల నొకట నష్టంబుగా జేసి సీత' కఠినమగు రచన

కుదాహరణము.

'అందుగల చిత్కళల చందంబు విను హృదానందంబుగా నింక సీత
మందాకినీ కుంద మందార సుమబృంద సుందరాచ్ఛ ప్రభల్ సీత
నీలవైదూర్య ప్రవాళమౌక్తిక సువజ్రాళి సన్నిభ రుచుల్ సీత'

శబ్దాలంకారములకును ప్రసన్నతకును ఉదాహరణము. పై పాదములు

'మందాకినీ సుధాసందోహ దుగ్ధాబ్ధి సౌందర్యలహరుల చందమునను
మందార మల్లికా కుందారవిందోరు చందనపుష్పరుక్చయము పగిది
నిందిరాసుందరీ మందిరాంత ర్మకరంద నిర్ఝరరుచి ప్రతతి రీతి
నిందు భృన్నంది సంక్రందన కరిమృగేంద్ర ఫణీంద్ర దీప్తి బృందముల భాతి' ౧.

అను సీసపాదములకు క్లుప్తీకరణములు. ఇట్టి పోలిక లెన్నియేని చూపవచ్చును.

'శివశివ యనమేలు తుమ్మెదా - శివుడంచేనె వినమేలు తుమ్మెదా
శ్రీకంఠుడను పూవు తుమ్మెదా - మూడు - లోకమ్ములాయెను తుమ్మెదా
సాకారమైయుండు తుమ్మెదా - పర - మైకాంతమున జూడు తుమ్మెదా. ౨
ఆరురేకుల ౩ పూవు తుమ్మెదా - అది - మీరునే వాసనల తుమ్మెదా
వేరుసేయక నీవు తుమ్మెదా - శివు - జేరి భజియింపవే తుమ్మెదా
అష్టదళములమీద తుమ్మెదా - నీ - వంటి చరియింపవే తుమ్మెదా'

అను తుమ్మెద పదములు మిక్కిలి ప్రసిద్ధములు. వీనిని రచించినది ఏగంటివారు. లద్ది జానపద సారస్వతమున నీ యేగంటివారి రచనము లత్యంత ప్రాచీనములు. వీరు కాకతీయుల కాలము వారనుట నిజమేని వీరి తుమ్మెద పదములు మరియు ఏలలే ఇప్పటికి మనకు తెలిసిన ప్రాచీనపు పాట లగును. వీనినే యేగంటివారి వచనము లందురు. వీనిగూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి శరభయ్యా గారిట్లు వ్రాసిరి. 'ఏగంటివారి వచనములను శైవవేదాంత ప్రతిపాదకములైన యీ

---

౧. సీతారామాంజనేయ సంవాదము. ౧-౧౩౮.

౨ సాధకుని మనస్సు.

౩ షట్చక్రములు.

గేయములు డి. నెం. ౨౪౮౭౪ వర్ణితమైన తాళపత్ర ప్రతినుండి యుద్ధృతములు. వీనిని వచనము లనుటకన్న తత్త్వము లనుట మేలు. గహనములై, సంప్రదాయైక వేద్యములయిన పరమార్థ విషయములు మనోహరముగ నిందు వర్ణింపబడినవి. అపురూపములగు పలుకుబడులును పెక్కులు వీనగలవు. ఇవి ఏగంటి గ్రామమున వెలసిన నంజేశ్వరున కంకితములు. వివరణ పట్టికలలోని గేయకర్తనుగూర్చి ఏగంటి లక్ష్మయ్యగారనియును, పిడుపర్తి లక్ష్మయ్యగారనియును పేర్కొన్నది సరికాదు. పోసెట్టి లింగకవిచే నవచోళ చరిత్ర ప్రస్తావనలో నాదిమ శివకవి స్తుతిలో పాల్కురికి సోమనాథుని పిమ్మట సుప్రసిద్ధ గేయ రచయితగా స్తుతింపబడిన గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారే ఈ పదములకు గర్త. ఈ లక్ష్మయ్యగారే ప్రశస్త గేయకర్తలయిన శివయోగసిద్ధులుగా దోచుచున్నారు. మూలప్రతిలో కొన్ని గేయములకు మాత్రమే రాగము లుల్లేఖింపబడినవి. మొదటి గేయములుమాత్రమిప్పుడు ప్రకటింపబడుచున్నవి. మిగిలినవి క్రమముగ రాబోవు సంచికలలో ప్రకటింపబడును'.౧ ఇంతవరకు రెండుసంచికల యందు కొన్ని గేయములు ప్రకటింపబడినవి. వీనిలో పైన పేర్కొనబడిన తుమ్మెద పదము మరియు 'సూర్యసోమవహ్నినడుమ' యనెడు ఏలయునుగలవు. ఇవి ఇంతవరకే మౌఖిక ప్రచారమునను 'కాలజ్ఞాన వచనముల' వంటి తత్త్వసంకలనములందును ఉన్నవి. పాల్కురికి సోమనాథుడు పెర్కొన్న తుమ్మెద పదములకుదాహరణములుగా ఏగంటివారి తుమ్మెద పదములను బేర్కొనవచును. పైన పేర్కొనబడిన ఏలలో కొంత మర్మకవిత్వముగూడ నున్నది.

'సూర్యాసోమావహ్నినడుమా శౌర్యమానే చిలుకా గంటి
సూర్యాదీప్తి కాయుచుండగా - యాగంటిలింగా - చూడ చూడాశ్చర్యమౌగానా ॥సూ॥
ఇంటిగుండా చూచుచుండా కంటి నుదయాగిరీ మీదను
సాముజేసే సంజ్ఞ తెలిసితే - ఓ యాగంటిలింగా - సారమైన పుట్టా జేరూనూ ॥సూ॥
పాముపేరూ౨ చెప్పా విషమూ ఆడాకాడా కక్కేగదరా
చీమ యెనుపోతు కడుపూన - ఓ యాగంటిలింగా - దీమసమున మ్రింగియుంటిరా ॥సూ॥
ఆకాశానా కూసేకోడి చీకాటిలో ప్రొద్దుబొడిచే
.... - ఓ యాగంటిలింగా - ఏకమైన వెన్నెల గానేరా ॥సూ॥

౧ Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts library, Madras. Vol. VII. No. 1, 1954.

౨ 'కుండలినీ శక్తిని మేల్కొల్పి షట్చక్రముల గడపి సహస్రారమునందు ప్రతిష్ఠించుట' కావలెను.

కానరాని యడవిలోన వానలేని మడుగు నుండే
వానలేని మడుగుమీదటా - ఓ యాగంటిలింగా - మానరాని అగ్ని పుట్టెరా ॥సూ॥
ఆకులేని అడవిలోనా తోకలేని మృగము బుట్టె
తోకలేని మృగమూ కడుపూనా - ఓ యాగంటిలింగా - ఈకలేని పక్షి బుట్టెరా ॥సూ॥
పుయ్యావాలె మేనభూతి వెయ్యావాలె రుద్రాక్షలు
చెయ్యావాలె శివుని పూజలు - ఓ యాగంటిలింగా-కొయ్యావాలె కర్మబంధములూ ॥సూ॥

ఇంకొక ఏలపాటకూడ గమనింపదగినది.

'సన్నంపూదిడ్డీ వాకిట పున్నమావెన్నెల బైటా
కిన్నెరాల నాదమింటీరా - ఓ యాగంటి లింగా-వినగ వినగ వింతలాయెనురా ॥స॥
చిచ్చు కడుపున చీకటి బుట్టె చీకటి కడుపున చిచ్చూబుట్టె
చిచ్చు చీకటేకమైతేనూ - ఓయాగంటి లింగా - చిన్నెలాడి బాలపుట్టేనూ' -

ఇట్టి మర్మ కవిత్వమునకు పూర్తిగా అర్థమేరును చెప్పరైరి. వెన్నెల యనగా చిత్కళలనియును కిన్నెరల ధ్వని నాద మనియు చిచ్చు చీకటులు జీవుడు మాయలనియు కొంత యన్వయించుకొనవచ్చును కాని ప్రతి పాటకర్థము చెప్పుకొనుట కష్టమే. ఇట్టి మర్మకవిత్వము బెంగాలు దేశమున 'బాల్'జాతివారి జానపద గీతములందును గలదు.౧

లక్ష్మయ్యగారు వీరశైవులు గనుక నామతమందలి వీరత్వము అనగా శైవేతర మతముల పట్ల విద్వేషము కూడ గాననగును.

'వీరశైవాచార విభవము మదిలోను, గ్రోరక శివుని గొలువ నేరక
వేరొక్క మతమున విహరించు హీనుల, జేరంగ నేగంటి సిద్ధయ్య నగెబో
వేదస్మృతులయందు జంగమతీర్థ ప్రసాదమే ముక్తని చాటంగనూ
కాదన్న యట్టి పరవాదుల ముక్కులు, ఛేదించి ఏగంటి సిద్ధయ్య నగెబో'

ఈ సిద్ధయ్య యెవరో? వీరశైవులు గురులింగ జంగములను దైవతములుగా గొలుచుట కలదు. ఏగంటివారి రచనములందు నీతిప్రబోధము కూడ కలదు.

పల్లి. తెరవాటు గొట్టితెచ్చి తేగమిచ్చే కీర్తికంటె - నొరుల నొప్పించక యుండుటే చాలు
పరుల బాధించి సంపదల బొందుటకంటె - ధర దున్నుకొని బ్రదుకు దారిద్ర్యమే చాలు
అ.ప. ఓపితే పుణ్యము నేయు మోపకుంటే ఊరకుండు-పాపము నేయకుమంతేపదివేలు జీవుడా

౧ 'Mystic minstrels of Bengal'
March of India Vol, V. No. 1, Sept. Oct. 1952

చరణ. ఒరులతో చాడి చెప్పి యుదుగరలందు కంటె - గరిమతో గోచైన కట్టేదిమేలూ
వరుసతో కల్లలాడి వాచాలు డగుకంటె - నరయంగ మూగవాడయ్యేది మేలు
పరులచే నప్పుచేసి పప్పుకూడు దినుకంటె - దొరకు నంబలి యొక్క దోసెడే చాలు
పరదైవముల గొలిచి పడయు సిద్ధులకంటె - ఒరిమనేగంటీశు నొద్ద నుంటే చాలు

మరియొక గేయమున యోగి లక్షణము లిటుల చెప్పబడినవి.

పల్ల. అరయ నాలుక జిడ్డు నంటకుండిన యట్లు - పరగ దామరనీరు పట్టనట్లూ
గరిమ బూడిద గచ్చకాయ నంటనియట్లు - బురదయును గుమ్మర పురుగంటనట్లూ

అ. ప. పొరలి సంసారమ్ము బొరయకుండెడు యోగి యరసి కోర్కెలయందు నంటబోడు

చరణ. అవని మీదను నీడ యంటకుండని యట్లు - తవిలినీరసు రవి తగులనట్లూ
అవలీల రూపంబు నద్దమంటనియట్లు - వివరింప మరి నీరు వెన్నంటనట్లూ
పర్వత గుహలందు పలుకు లంటనియట్లు - దర్వి పాకంబురుచి దగులనట్లూ
ఉర్విని జీకి లోపత్తు నంటనియట్లు - గర్వులను నేగంటి ఘను డంటనట్లూ

సహజమగు భక్తి లేనిచో

"పటులింగ తేజ సత్త్రాణిగాకుంటే వ - చెట్టుమీద నొకరాయి చిక్కినటుగాదా
ఆటుదేహ బహురూప మిటుగానకుంటేను - వట్టినుశ్శలో నమశ్శివాయనుటగాదా'
యని వెక్కిరించెను.

మహాయోగియై, ప్రజాకవియై, సంఘసంస్కారాభిలాషియై ప్రసిద్ధిగన్న వాడు వేమన. సమకాలీన మతాచారములను వేదాంతములను వేమన విమర్శించిన గేయఖండమొకటి శ్రీ వావిలాల సోమయజులుగారు సేకరించి ప్రకటించిరి.౧ దాని నిట పొందు పరచుచున్నాను.

" జాతర జాతర సుమ్మీ జాతర తీతుడు వేమన సుమ్మీ
వేదాతీతుడు వేమన సుమ్మీ వేమన చెప్పిన వేదము సుమ్మీ
వేదశాస్త్రములు వాదులు సుమ్మీ వాదులనోళ్లకు బూదిడు సుమ్మీ
కన్నవారు మరిచెప్పరు సుమ్మీ.
చెప్పిన నెవ్వరు చేయరుసుమ్మీ చేసిన వారే సిద్ధులు సుమ్మీ'

సరళశైలిలో సులభగ్రాహ్య మగునటులుగా అద్వైతామృతము నాబాల గోపాలమున కందించు స్త్రీలపాట 'నారాయణ శతకము'. శిష్టవాఙ్మయమున శతక సాహిత్య మొకశాఖగా పరిగణింపబడును. నారాయణ శతకము పద్య కావ్యము కాదుకాని శతకములకువలెనే దీనికిని నారాయణా యను మకుటము ప్రతి గేయ ఖండాంతమున నున్నది. మొత్తము ౧౧౫ గేయఖండము లున్నవి.

---

౧ గేయరచనలు—ప్రాచీనులు, ప్రతిభ, జూలై ౧౯౪౦.

ఇది 'శ్రీరంగరంగ రంగా నాయన్న కావేటి రంగరంగా' యన్న శ్రీకృష్ణ జననము పాట వరుసలో నున్నది. ఇంత చక్కని గేయమును రచించి తన పేరు చేర్చుకొనని యా మహానుభావుడెవ్వరో తెలియదు. ఈ గేయముకూడ శతకముల వలెనే ప్రార్థనతో నారంభమై పశ్చాత్తాపము, ఆత్మ నివేదనము. వేడి కోలు మున్నగువానితో నొప్పుచు రానురాను వేదాంతములోనికి దిగినది.

శ్రీరమా హృదయేశ్వరా భక్తజన చిత్తజలరుహ భాస్కరా
కారుణ్య రత్నాకరా నీవెగతి కావవే నారాయణా ॥ యను ప్రార్థనమును

'పాపకర్మములజేసి నరక కూపముల బడజాల నికను
నీపాద భక్తి యొసగి, యొక్కదరి జూపవే నారాయణా ॥
దానధర్మములజేయనేర నీ దాసులను బొగడనేర
నానేరముల దలపక దయచేసి నన్నేలు నారాయణా ॥
వేగిలేచినది మొదలు సంసారసాగరంబున నీదుచు
మీ గుణము నొకవేళను దలప గదె మేలనుచు నారాయణా ॥
ఎంత పాపాత్ముడైన మిముదలచి కృతకృత్యుడౌను పుడమి
నింతపరుసము సోకిన లోహంబొ హేమమౌ నారాయణా ॥ యను పశ్చాత్తాపము

తో కూడిన ఆత్మనివేదనమును

యమకింకరుల దలచిన నాగుండె యావులింపుచునున్నది
యముని బాధలు మాన్పను మాయప్ప వైద్యుడవు నారాయణా ॥
శరణుజొచ్చిన వాడను నేజేయు దురితముల నపహరించి
పరమపద మొసగ గదవే యికనైన పరమాత్మ నారాయణా ॥ యను వేడికోలును

గావించి యద్వైతమును బోధించెను. సచ్చిదానందముల మూటిని ఎంత సులభముగా నరటిపండొలచి చేతికిచ్చినట్లు స్త్రీల కందించినాడో గమనింపుడు.

కాలత్రయాబాధ్యమై మరి నిరాకారమై యుండుకతన
చాలగా తత్వజ్ఞులు తెలియుదురు సత్తగుటు నారాయణా ॥
జ్ఞాన స్వరూపముననను నజడమై జడపదార్థమునెల్లను
గానగాజేయు కతన *చిత్తండురి* ఘనులు నిను నారాయణా ॥
సుఖదుఃఖముల రెంటికి వేరగుచు సుఖరూపమైన కతన
సకలవేదాంత విదులు *ఆనందమండురి* నిను నారాయణా ॥

ఆతరువాత ఈశ్వర నిరూపణము, ప్రపంచ నిరూపణము, జీవాత్మ నిరూపణము మొదలుకొని సాంఖ్యతారకా మనస్కములను చక్కగా వ్యక్తపరచెను. ఆత్మను వర్ణించుచు

అనలతప్తంబుగాదు జలమునను మునిగి తడి జెందబోదు
అనిలశుష్కంబుగాదు నిరుపమంబని తెలుపు నారాయణా॥ యను చిన్న మాటలందు

'నైనం ఛిన్దన్తి శస్త్రాణి, నైనం దహతి పావకః
నచైనం క్లేదయంత్యాపో, నశోషయతి మారుతః' ౧ యను శ్లోకమందలి భావమును దెలిపెను. తుట్టతుదకు

చిలుక పలుకులుపలికితి నాకేమి తెలియు తత్వరహస్యము
వలదు ననునేరమెంచ సాధులకు నలినాక్ష నారాయణా ॥
శరణు భక్తార్తిహారి గురురూప శరణు సజ్జన రక్షక
శరణు దురితౌఘనాశ శరణిపుడు కరుణించు నారాయణా ॥ యని నమ్రుడై వేడుకొనెను. కృతికర్త చెప్పినదంతయు నద్వైతమగుటచే తనపేరు తోడనే పరమాత్మని 'నారాయణా' యని సంబోధించెనేమో !

'అపగతాఘకృత్యుడై యీరీతి నభ్యాసమొనరించుచు
నపరోక్ష సిద్ధినొందు *బ్రహ్మంబు తానగుచు* నారాయణా'

బ్రహ్మంబు తానగుచునను మాటలో ఇది గర్భితమేమో యని నాయనుమానము. లేక నాయనుమాన మసత్యమని బ్రహ్మంబు తానగుచుండెనా ? ఏమైననేమి పోనిండు !

నారాయణ శతకమున కనుకరణము '*రామరామశతకము*'. సారళ్యమున నిదియే మిన్న. వస్తువులో కించిన్మాత్రము భేదము దక్క తక్కినదంతయు నదే.

శ్రీలక్ష్మిప్రాణలోలా, మౌనిజన చిత్తతామరస ఖేలా
ఫాలాక్ష వినుతశీలా, దయజూడు పరమేశరామరామ ॥ యని యారంభమై
నిక్కమని సంసారము, మదినమ్మి నీ స్మరణజేయ లేక
అక్కటా యమునికిపుడు, పిట్టవలె జిక్కితిని రామరామ ॥
తల్లిదండ్రాదులనియు మరియన్నదమ్ములని నమ్మికొనుచు
నెల్లకాలంబు మదిని నీభక్తి నేమరితి రామరామ ॥
మోసపోతినిగదయ్యా, యికముందు దోచదేమందునయ్యా
నీదాత్ముడనుగావున లోనైతి నాసలకు రామరామ' యను నిర్వేదము మున్నగునవి రెంటను సమానములే. వేదాంతము రెంటను ఒక్కటే. ఇక దీని యందధికముగా నున్నవి పిండోత్పత్తి క్రమము మున్నగునవి.

'సతిపతులు గూడినపుడు శుక్లంబు ఋతువైన కమలమందు
సతిశోణితమున గలిసి బుద్బుదంబవునుగద రామరామ ॥

---

౧ భగవద్గీత

ఏదునైదు దినములకును నదిగట్టిపడి పిండరూప మౌను
గదిసి యొక నెలకు శిరము నేర్పడును గాదె శ్రీరామరామ ॥

ఇటుల తొమ్మిదవ మాసమువరకు పరిపూర్ణ పిండమై

మరి తొమ్మిదవ మాసము రాగానె మురికియౌ గర్భమందు
హరిహరీ నిలిచియుండ లేనంచు వెరపొందు రామరామ ॥
దశమమాసము వచ్చిన సమయమున దగ నధోముఖముగాను
వసుధపై జన్మించియు మాయ చేవర్ధిల్లు రామరామ ॥
మసరులు గింకరులును గిసరులును ముట్టుదోషంబులును
బొసగ నెలదోషములును నేవేఁబొందుచును రామరామ ॥ ఈ రీతిగా సహజముగా సరళముగా వర్ణింపబడెను. శ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శర్మగారు వ్రాసిన పీఠికలో నున్నదిగాక మరియొక ప్రాత ప్రతియందు గద్యముకూడ నున్నది. 'ఇది శుక్లనామ సంవత్సర మార్గశిర బహుళ బుధవాసరంబున తోట వంశ పయఃపారావార సుధాకర నరసింహపుత్ర సుజన విధేయ వేంకట నరసింహ ప్రణీతంబయిన శ్రీ రామరామ శతకమునందు నీతి సంగ్రహమును, పిండోత్పత్తిప్రకారంబును, సంసార బంధమోక్షణంబును, పరమాతీత భావంబును, ప్రణవ మహిమంబును, బ్రహ్మానుభవంబునుంగల రామరామ శతకము సంపూర్ణము'— గద్యమున పేర్కొనబడిన వివరములన్నియు నతి మనోహరముగా చెప్పబడిన పనుటలో సందియములేదు. పాటలో గూడ చివరన కర్త తన తల్లిదండ్రులు గ్రామము తన పేరు మున్నగు వివరముల నిచ్చెను. వేరొక ప్రతిలో శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు తమ 'విజ్ఞప్తి' లో నిటు లనిరి. '........(కర్త) నెల్లూరి మండల వాస్తవ్యుడు........శూద్రులలో బలిజవంశమున బుట్టినవాడు........ నారాయణ శతకము ననుసరించి ఇయ్యది వ్రాయబడి నట్లు తోచుచున్నది. శుక్ల వత్సరమున ననగా నెనుబది వత్సరముల క్రిందట వ్రాయబడిన వనరాదు. రెండు శతాబ్దములనుండియు నిది వాడుకలో నుండినట్లు వినబడుచున్నది'. శర్మగా రభిప్రాయపడినట్లు రెంటికిని పోలిక లున్నవి. ఆరంభమందలి ప్రార్థనము గమనింపుడు.

నారాయణ శతకము :'శ్రీరమా హృదయేశ్వరా భక్తజన చిత్తజలరుహ భాస్కరా
కారుణ్య రత్నాకరా నీవెగతి కావవే నారాయణా'

రామరామ శతకము :'శ్రీలక్ష్మి ప్రాణలోలా మౌనిజన చిత్తతామరస ఖేలా
ఫాలాక్ష వినుతశీలా దయజూడు పరమాత్మ రామరామా'

సాధారణముగా బలిజలు వీరశైవులు. కాని యీత డద్వైతివలె దోచును. లేనిచో మొదట విష్ణుప్రార్థనముగాని రామరామయను మకుటముకాని ఉండదు మరియు విష్ణువును 'ఫాలాక్ష వినుతశీలా' యని పొగడెను. ఇంకొకచో

'పంచ తత్వంబులందు భ్రాంతి నిర్జించి రెంటియందు
పంచాక్షరీ మంత్రము ధ్యానింప పరుడౌను రామరామ' యని యుండుటచే నీతడు శివాద్వైతియై యుండనోపు. మానవుని సంసార దుఃఖమును వర్ణించునప్పుడొకచో

'మగని పలుకులకు నెదురు పలుకుచును మగనితో కలహించెడి
మగువ బెంగ్లాడి భ్రమల దగులుకొని మరచితిని రామ రామ' యనెను. ఇది లోకసాధారణవిషయమో లేదా కవి యాత్మానుభవమో తెలియదు. నారాయణ శతకము రామరామ శతకము రెండును అత్యంత ప్రచారమందిన గేయములు. వీనిని పూర్వసువాసిను లెక్కువగా పాడుకొనుచుందురు.

పంచనపాక వెంకటార్యుని శిష్యుడగు చెంచురామకవి రామనామమును పరబ్రహ్మముగా గొని 'శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యము' ను మిశ్రగతిలో వృషభగతి (౧౨౧) రగడలందు రాజయోగమును క్లుప్తముగా నభివర్ణించెను. ఆరంభ వాక్యములిటు లున్నవి.

శ్రీమహత్తత్వార్థబోధ వి - శేషమైనది రామనామం
సోమసూర్యాగ్నులను మించిన - స్వప్రకాశము రామనామం ॥
మూడు గుణముల ప్రకృతి వికృతికి మూలకందము రామనామం
ఏడుతత్వంబులకు నావల నెసగుచున్నది రామనామం ॥ తననుగూర్చి చివరన
'పంచపానక వెంకటార్యుని పాదయుగళము రామనామం
చెంచురామ కవీంద్రునికి కరుణించుచున్నది రామనామం' అని చెప్పుకొనెను.

పైదానివలెనే పరబ్రహ్మమును శివపరముగా సంబోధించి భక్తి జ్ఞాన యోగముల మేళవించి యద్వైతమును 'నమశ్శివాయ గేయామృతము'గా నందించిన వాడు సాయం వరదదాసు. గురువగు మళయాళస్వామి కృతిపతి. ఈ గేయము పైదానికన్న సరళముగా నున్నది. ఇది చతురశ్రగతిలో నడచినది. ఆరంభ వాక్యము లివి.

ఓమ్ నమశ్శివాయ నమశ్శివాయ, నమశ్శివాయ ఓం నమశ్శివాయ
నమశ్శివాయని నామనసందున నఖినుతి జేసెద నను కడతేర్చుము ॥ఓం॥

మచ్చునకుగా నచ్చటచ్చట కొన్ని చరణములు.

ఎంతని వేడుదు పంతమునాపై నుంతయు దయ రాదేలనయా ॥ఓం॥
ఝుమ్మను ప్రణవనాదములోపల గ్రమ్మిన వెన్నెలకాంతివయా ॥ఓం॥
నీకంటె పరదైవము లేదుర నిన్నేగొల్తుర సర్వేంద్వా ॥ఓం॥
మర్మము దెలిసిన మహనీయులకును కర్మము భస్మముజెందుగదా ॥ఓం॥
శుచిగా ప్రణవము భావనజేసిన శుద్ధులు నినుపది గాంతురయా ॥ఓం॥
శివశివ నీ పద చింతన గలిగిన సిద్ధము మోక్షము నిద్ధమయా ॥ఓం॥
అద్వైతంబను అమృతము గ్రోలగ ఆధారము నీ నామమయా ॥ఓం॥
ప్రమథాధిప నీపాదపద్మముల ప్రణుతిజేతు దయజూడుమయా ॥ఓం॥

నూట యెనిమిది చరణములుగల యీ గేయముతోపాటు కీర్తనములుకూడ కలవు.

గీర్వాణభాషలో నున్న శ్రీ మదధ్యాత్మ రామాయణ మందలి ఉమా మహేశ్వర సంవాదోత్తరకాండమున నున్న 'శ్రీరామగీత' ను తెలుగులో ద్విపద లందు అల్లూరి రాజేశ్వర కవి రచించెను. ఈతడు పరిటాల నివాసి. లక్ష్మణు డడుగ శ్రీరాము డాతని కద్వైతము బోధించినట్లును ఒక్కొక్క సంశయమును దీర్చినట్లును వర్ణింపబడినది. కాని యిది యంతగా ప్రచార మందలేదు. కనుక దీనిని జానపద గేయములందు చేర్చనక్కరలేదు. ద్విపదలుకూడ ఏపాదమున కా పాదము తెగిపోక పాల్కురికి ద్విపదలట్లు ఒకే శబ్దముచే నటునిటు సంబంధము కల్గియున్నవి. ఇట్లున్న ద్విపదలు పాడుకొనుట కనుకూలముగానుండవు.

అద్వైత వేదాంత ప్రతిపాదకమై, స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువై, బహుళ ప్రచారముగాంచిన గేయము 'వేదాంత కుచ్చెలకథ'. ఇది రచించినది చిన్నయ సద్గురుని శిష్యుడు, వేప పన్నాల సుందరాత్మజుడు. తండ్రిపేరు తెలిసెనేకాని రచయిత పేరు కానరాదు. 'కుచ్చెలకథపేరుసను పాడగవలెను, పాడినవారికి పర లోకంబు; వినినవారికి విష్ణులోకంబు' అని చివరన నున్నది. 'కుశలవ కుచ్చెలకథ' యను కుశలవ చరిత్రము వరుసతో దీనిని పాడవలయు నన్నమాట.

మిథిలాపురిని పాలించు జనకునికి నూరుగు రాచార్యు లుండిరి. ఒక్కొక్క రొక్కొక్క మార్గమును చెప్పెడువారు. 'శ్రుతులు సత్యమని చెప్పేవారు. వ్రతములు మేలని పలికేవారు, కర్మలు నిక్కము లనియెడివారు, నిర్మల జ్ఞానము నిక్కమనువారు, అజ్ఞానమె మూలంబనువారు, ప్రజ్ఞానము లేక చొప్పడ

దనువారు, చిరకాలాభ్యాసులకునుగాక, పరమార్గ మలభ్యంబనువారు, పాయని ఈశ్వరభక్తియు గలిగిన, మాయను జెంకక పసు మనువారు, పురుషు డిరవై యారో వాడనుచు, అరసి చూడ సౌఖ్యం బనువారు, అంతర దృష్టిని యవలోకింపుచు, వింతగ చుక్కలయి వెలగనువారు, మనసు గలిగిన మమతలు వీడవు, మనసు లేకపోవలెననువారు' ఆ సభలో నుండిరి. జనకుడు తనకుగల సంశయముల దీర్పుడని వారిని కోరుచుండగా 'పంచశిఖుండను పరమ మునీంద్రుడు, అంచితముగ జనుదెంచెను అప్పుడు'. జనకు డాతని సత్కరించెను. ఇంతలో నారదుడు వచ్చి సత్కృతుడై పంచశిఖునిమాట వినవలసినదిగా జనకు నాదేశించి వెడలిపోయెను. జనకుడు పంచశిఖుని పది ప్రశ్నము లడిగెను. 'మునినాథా జగములు లేవందురు ౧. కనబడుచున్నవి కాదన దగునే, అశరీరులు కలరనగా విందును, ౨. విశదపరచు డా విధమంతయును. పుట్టిన వారలు గిట్టెదరనుచూ, గిట్టినవారలు పుట్టెదరనుచూ, ౩. చెప్పవిందు నది సిద్ధంబవునా, ఎప్పటికిని బాయవు జన్మములు, అది యట్లుననో యనుచును వింటి, ౪. అది వినిపింపుడి విశదముగాను, అదియును నేనై యనువర్తించున, అదియును నీవై తను బోధించున, అదియును తనువై యవతరించునా, ౫. అది తా ననుటకు అర్హము గలదే, బ్రాహ్మణులే మోక్షార్హు లనుచునూ, ౬. బ్రాహ్మణభావం అలవడు టెట్లు, ౭. ఏ సాధనచే నలవడు మోక్షము, ౮. ఏ సద్విధిచే నలవడు ముక్తి, ౯. ఏ విద్య గావింపవచ్చును, ౧౦. ఏ వృత్తిని గావింపవలయును, ఈ పది ప్రశ్నలలో పరమార్థము, దాపక నాపయి దయతో చెపుమా.' పంచశిఖుడు వీని కన్నింటికి సమాధానమిచ్చి విరాట్పురుషుని వర్ణించి వెడలిపోయెను. స్త్రీలు పాడుకొనునట్లు సరళముగా చిన్నగా నుండుటచే నీ గేయ మధిక ప్రచారము గాంచినది.

'వసిష్ఠ వాక్యములు' కూడ స్త్రీలలో ప్రచార మందిన వేదాంతగేయము. 'ఒకనాడు రాముడు వసిష్ఠుని బిలిచి, ఒక ప్రశ్న యడిగెనే ఓ రామ,' యని ఎనిమిది 'కిటతకిట'ల ఆవృత్తములతో నడచినది. శ్రీరాముడు వసిష్ఠునితో 'తన్ను తా తెలిసితే అన్యవృత్తేమిటికి అది నాకు తెలుసునే ఓరామ' యని యడుగ వసిష్ఠుడు

'సైంధలవణపురాయి సాగరములోబడి తా వుదకమాయెనే ఓరామా
అటువలెనే తనమనసు శివుని ధ్యానము చేసి శివునందుకలిసె ఓరామ

కీటకమ్మొ యెపుడు భ్రమరధ్యానముచేసి భ్రమరంబు తానాయెనే ఓరామ
అటువలెనే తన మనసు శివుని ధ్యానము చేసి శివుడు తానాయెనే ఓరామ' యనునట్టి
దృష్టాంతము లెన్నియో చెప్పుచు అద్వైతమును బోధించెను.

'పాము కూసము విడిచి పశ్చాత్తాపాన పట్టుకొని వెదుకునా ఓరామ
విస్తళ్లో భోంచేసి విసిరి పారావేసి మళ్ళి అది ముట్టునా ఓరామ' అను దృష్టాంతములతో విరక్తుడైన వాని విషయ వైముఖ్యము చక్కఁగా సమర్థింపబడినది. పాట చివరన 'వసిష్టారాముడు వర్ణించె నీకథా ఓరామా' యని కలదు. ఈ పాట రచించినది (వ) శిష్టారాముడు గాబోలు; లేదా వసిష్ఠునకును రామునకును జరిగిన సంవాదమని యర్థమో తెలియదు.

ఏగంటివారి యేలలు దక్క నింతవరకు పేర్కొన్నవి దీర్ఘ గేయములు. ఇక తత్వముల పేరుతో ప్రసిద్ధిగాంచిన చిన్నపాటలను విచారింతము. వేమన తరువాత తెలుగునాట అధిక ప్రచారము గాంచినవాడు పోతులూరి వీరబ్రహ్మ యోగి. వేమన రచనలు పద్యము లగుటచే శిష్టసాహిత్యమున జేరిపోయినవి. కాని పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి కాలజ్ఞాన తత్వములు గేయరచన లగుటచేత జానపదులం దధికాదరము గాంచినవి. కాలజ్ఞాన మనగా భవిష్యజ్జ్ఞానము. భూత వర్తమానము లందరకవగతములు. కాని భవిష్యమును జెప్పుట యోగులకే సాధ్యమగునట్టిది. శిష్టవాఙ్మయమున భవిష్యపురాణాదు లున్నటులే జానపదుల కీ కాలజ్ఞానములున్నవి. జానపదులకు ప్రీతి పాత్రమగు అద్భుతరసము వేదాంతముతో కలిసి కాలజ్ఞానములందు గాననగును. జానపదుల కది యద్భుతముగా నగుపించిన శిష్టులకది హాస్యమును కలిగించును. కాలజ్ఞానములు పోతులూరి వారితో పుట్టినవి కావు. అంతకు పూర్వమే యున్నవి. 'వీరశైవముతోనే విషపానాది మహాకార్యాలు చెయ్యడమూ కాలజ్ఞాన తత్వాలు చెప్పడమూ ప్రారంభమైనాయి. మడివాలు మాచయ్య కాలజ్ఞాన తత్వాలు చెప్పేడు, సిద్ధరామయ్య 'కాలజ్ఞానము' రచించాడు, తరువాత బయల్దేరిన సన్యాసులు కూడ కాలజ్ఞాన తత్వాలు చెప్పారు'౧ శంకరాదులు కూడ విషపానాది మహాకార్యములు చేసినట్లు కథలున్నవి. 'కాలజ్ఞాన తత్వములు' రచించిన పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి చరిత్రమును శ్రీఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారిటుల వ్రాసిసిరి. 'ఈతడు జాతిచే కంసాలి, ఈతని కాలము సుమారు పదునేడవ శతాబ్ది మధ్య

౧ శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి. కిన్నెర – పుట ౫౫ డిసెంబరు ౧౯౫౩

భాగము. కర్నూలు మండలము బనగానపల్లెలో నీతని బాల్యము పసులగాచుట యందు గడచినది. ఈతడు విగ్రహారాధనలు జాతరలు జాతిభేదములు మొదలగువానిని ఖండించి ప్రజలకు హితోపదేశము చేసెను. వీరబ్రహ్మము సాక్షాత్తుగ శివుని యవతారమని ప్రజలు విశ్వసించిరి. వేమన యోగివలె ఈతడును అద్వైత వేదాంతార్థములనే బోధించెను. తత్వ ప్రచారమునందీత డవలంబించిన పద్ధతి జనాకర్షకమైనది. నిత్యజీవితమునందలి యంశములను పురస్కరించుకొని రూపకములు సృష్టించుచు సులభమార్గములో గహన తత్వార్థములను బోధించును.౧

పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి పేరుతో ముద్రింపబడిన 'కాలజ్ఞాన తత్వము' లందు పదిమంది రచయితల ౧౫౪ తత్వములున్నవి. కొన్నింటి రచయితల పేర్లు లేవు. తత్వములతోపాటు వచనములు ద్విపదలును కూడ కలవు. వీని యందలి వృత్తము భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములకును, ప్రపంచ పద్ధతికిని, కలియుగ పద్ధతికిని, గురుమహత్వమునకును సంబంధించినవి. మర్మ కవిత్వముగల తత్వములధికముగానున్నవి.

'చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు, నరులార గురుని చేరిమ్రొక్కితె బ్రతుక నేర్చేరు ॥ చె ॥
చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు, తప్పదినుగో గురుని వాక్యము
తప్పుత్రోవల బోవువారిని చప్పరించి మ్రింగుశక్తులు ॥ చె ॥

ఇది వీరబ్రహ్మంగారి కాలజ్ఞానము. దీనియందే

'తాకుతప్పులు తలచకున్నారు, తార్కాణమైతే యెక్కువతో తెలియనేర్తురు,
జోక తోడుత తల్లిపిల్లలు జోడుబాసి యడవులందు,
కాకి శోకముచేత ప్రజలు కాయగసురులు నమలి చత్తురు ॥ చె ॥
కేకవేసియు ప్రాణమిడిచేరు, రాకాసి మూకలు కొకబట్టి కలువరించేరు,
ఆకాశము యెఱ్ఱనౌను, ఆరుమతములు ఒక్కటౌను,
లోకమందున జనులు అందరు, నీరు నిప్పున మునిగిపోదురు ॥ చె ॥
అగలు విడిచి పొగలు దాటేరు, అదిగాక పట్టపగలు చుక్కలుచూచి భ్రమసేరు,
భుగులుభుగులుధ్వనులు మింటను పుట్టి యేగిన పిమ్మటాను,
దిగులు పడుచు ప్రజలు చాల, దిక్కులేని పక్షులౌదురు ॥ చె ॥
పాతకూలు పదట గలిసేరు, పుణ్యాత్ములైన సాధకూలు సంతసించేరు,
భూమిమీద ధూముధాములు పుట్టి పెరిగి పిమ్మటాను
రామరామయనని వారలు రాలిపోదురు తెలిసికొండి ॥ చె ॥
కీడులైనను కూడ వందూరు, ఒనగూడినప్పుడు యేడజూచిన వాడు కొందూరు,

౧ ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము, పుటలు ३३३-३३४

వేడుకారో పోతులూరి వీరభోగవసంతరాయులు,

యేడుదీవులు యేకచక్రము, నేలునూ బ్రహ్మాండమంతయు ॥ చె ॥

బ్రహ్మంగారి గోవింద పదములను గేయ మొకటి ' లెల్లె ' పదము పరుసలోనున్నది.

'నడిపీధినా ముందు నాటింతురా కొల్మి, నడిమండిలా మందు చాటింతురా సంచి,

బుద్ధి తెలియానట్టి కుక్కలను బట్టి, బంధించి బాకుల కుమ్మింతురా

॥శివగోవింద గోవిందా॥

ఇటులే వీరబ్రహ్మంగారి రచనము లింకను పది పంద్రెండున్నవి.

ఇక తక్కినవారి రచనలను చూతము. ఏగంటివారి రచనము లిదివరకే చూచితిమి. ఏగంటి వారి శిష్యుడనని చెప్పుకొన్న నంజయ్య తత్త్వము మస్త కవిత్వముతో నున్నది.

'చేతులకందని రెండు శివనీతులు చెప్పగ విందురటా ॥ చే ॥

ఊరి పడమటనొక్కపాములేని పుట్ట, పుట్టలోనే యూరపిచ్చికటా

పుట్టమీద నొక్క యూనరవెల్లియట - పట్టెడేసి వెన్న మెక్కునటా ॥ చే ॥

మొదలు లేని మ్రానుకు ఆకులేని తీగకు ఐదుకొమ్మలట

మొగ్గలేని పిందె తొడిమెలేని పండు నోరులేని బాల మ్రింగెనట. ॥ చే ॥

గుబ్బము ఎనుబోతు కూడ చరించగ నత్తెల్లమీద నడుచునట

జెట్టిపోతు జింక మట్టి మ్రానుమీద నమలక యా బయలు మేయునట ॥ చే ॥

గురుతుగ యాగంటి గురుకృప గలిగితే గురుతుగ నంజయ్య దెల్పునటా

శివభక్తులైతే శివుని సన్నిధికి చేరుమని శివుడు చెప్పునటా ॥ చే ॥

ఇట్టివే యనేక రచనము లున్నవి. వీని యర్థమును వెలికి లాగుట కష్టసాధ్యము.

బ్రహ్మంగారి శిష్యులందు దూదేకుల సిద్దయ్య ప్రముఖుడు. దూదేకుల వాడని యెవరైన అడిగిరో లేదా నిందించిరో కాని దాని ఫలితముగా నాతడు చెప్పిన తత్త్వము చక్కగానున్నది.

'ఏకులమని నను వివరమడిగితే ఏమని తెల్పుదు లోకులకు

లోకులకు పలుగాకులకూ దుర్మార్గులకూ యీదుష్టులకూ ॥ ఏ ॥

ఫాలభాగమున యాలలు బాడుచు భావముగన్నది నాకులము ॥ ఏ ॥

పుట్టిన బుట్టిన దీకులము ముట్టంటున బెరిగిన దీకులము

ముట్టులో శివుడు ముట్టులో బ్రహ్మం ముగ్గురు మూర్తుల మూలము దెలిసిందీకులము' ॥ఏ ॥

ఈ గేయ మింకను పెద్దగానున్నది.. దీనిలో తన వృత్తిని చక్కని రూపకముతో చిత్రించినాడు. 'ఇంటిలోపల ఇల్లు గట్టుకొని, మంట లోపల రాట్నం బెట్టుక కంటిలోపల కదురు బెట్టుకొని, ముక్కులోపల యేకు బెట్టుకొని, చెవులో

బారా చేతికి దీసుక, నారాయణ యను నరము దీసుకొని, అష్టాక్షరియను తడక వేసుకొని, పంచాక్షరి యను పంచదీసుకొని, తధిమిత తధిమిత గులుదెబ్బ గులుదెబ్బ యని ఏకినకులమే మాకులము'. 'కులమెంచగానేల గుణమె కారణమ'ను తత్త్వముగూడ సిద్ధయ్యగారిదే. శ్రీముక్తికాంత ఆత్మ తత్త్వము ప్రశ్నోత్తర రూపమున నున్నది.

'శ్రీనివాసుని సేవ జేసే సిద్ధులెవరె అక్కలో - పూనిసద్గురు సేవ జేసే పుణ్యులే వో చెల్లెలా ॥ గురుతుగా గురుసేవ జేసే గురువులెవ్వరె అక్కలో - మారుజన్మము లేనివారు మహనీయులె చెల్లెలా ॥ మహనీయులానెవారి మతము యేమె అక్కలో' - ఇటులి ప్రశ్నోత్తరములు పరబ్రహ్మము వరకు సాగినవి. నంజయ్య పేరుతోనున్న 'ఫాలలోచన విన్నపంబూ' అను తత్త్వమున చక్కని భక్తి భావములున్నవి. భక్తుని హృదయమెట్టిదో గమనింపుడు :-

'మధుర జలముల నిన్ను మజ్జనము జేసెద నంటె - మత్స్యముల ఎంగిలో దేవా
తుదముట్ట కుసుమముల తొడరి పూజింపగా - తుమ్మెదల ఎంగిలో దేవా
పదిలముగ నావుపాల నర్పించెదమంటె - పసి లేగ యెంగిలో దేవా'.

ఇట్టి గేయము నాకొకటి లభించినది. (మూనాయనమ్మగారు పాడగా వింటిని)

'ఏమి సేతుర నీదుమహిమా, ఎవ్వరికి తెలియదాయె
పాదుకున్నది పంచామృతము ఎంగిలనుచున్నావు రంగా
పారిజాతము దెచ్చినీకు పాదపూజ చేతమన్న
కొమ్మకొమ్మకు కోటి తుమ్మెద లెంగిలంటున్నాయి రంగా'

ఎంత మోహవిభ్రాంతునైనను శరీరముపై రోతగలిగించి విరాగిని చేయగల జుగుప్సాకరములగు భావములతో నున్నది 'ఎవరని అడిగిన సిగ్గవుచున్నది ఏమని చెప్పుదు వినరయ్య' యనుపాట.

'కాలయముడు మనకు పొరుగింటి వాడనుచు, కలకాలము దెలియు చిలుకా
కలకాలముదెలిసి కళనంటినా గురుని, కంటినడుమను జూడు చిలుకా'

యను చక్కని భావము లచ్చటచ్చట కొల్లలుగా నున్నవి.

'కాలజ్ఞాన తత్త్వము'ల వంటిదే 'ఆత్మబోధామృత తత్త్వము'లను మరియొక సంకలనము. దీనిలో సుమారు ౨౦ మంది రచయితల ౫౫ తత్త్వము లున్నవి. పూర్వము వలెనే తత్త్వము లందలి విషయములు రాజయోగము, భక్తి, నీతి, వైరాగ్యము, వర్ణాశ్రమ నిరాసము మున్నగునవి కలవు. ఎడ్ల రామదాసుగారి పేరుతో నధికవ్యాప్తిగాంచిన 'ఏమిజన్మం బేమి జీవనము ఈ మాయకాయంబేమి

జన్మం బేమి జీవన' మను తత్వ మీ సంకలనమున ప్రథమ గేయము. తంబురా మీటుచు బూడిద బూసికొనియో, కాషాయ వస్త్రములు ధరించియో తిరుగుచు బిచ్చమెత్తెడు సన్యాసి వేషధారు లందరి కీ గేయము వచ్చును. ఈ తత్వమున పిండోత్పత్తి క్రమము, నరజన్మము, సంసార మందలి దుఃఖము విషయలౌల్యము మున్నగు విషయములు వర్ణింపబడినవి.

'ఏమిజన్మం బేమి జీవనము - ఈ మాయకాయం బేమి జన్మం బేమి జీవనము ॥ఏమి॥
ఏమిజన్మం బేమి జీవన మేమి శాశ్వత మేమి సౌఖ్యము
యేమి నా ప్రారబ్ధ కర్మము స్వామి నన్నిటు జేసి మరచెను ॥ఏమి॥
దండిగా భూమండలంబున ఒండొరులు గూడంగ శుక్లము
మెండుగా శోణితము పైబడ, అండమై గర్భమున నుండియు,
పిండరూపము దాల్చుచుండుగదా - మలమూత్రములలో
ఖండమై పడియుండ వలయుగదా, అందులో క్రమతలి
దండ్రికైనను తెలియబడదుగదా - ఈ పిండకోశము నిండుదినములు గండమేనుగదా
కొండగుహలో నుండు పగిదిని గుండె లదరుచు దండమిడుకొని
నిండు తొమ్మిదినెలలు జూచుక, యుండలేనని జననమైతి ॥ఏమి॥

ఇటులే ఈ గేయము కడు దీర్ఘముగా సాగిపోయినది. నారాయణ హరిదాసు రచించిన

'జీవు లెనుబదినాల్గు లక్షలు చావు పుట్టుక లిక్కడా
యెవరు జేసినవారి కర్మములనుభవించే దక్కడా ॥జీవు॥
తల్లిదండ్రులు అన్నదమ్ములు సతులు సుతులు ఇక్కడా
వెళ్ళిపోయేటప్పు డెవ్వరు రారుమనతో అక్కడా ॥జీవు॥
పంచభూతము వలననే ప్రపంచమైనది యిక్కడా
అంచితంబుగ నామ రూపములేని స్థలముం దక్కడా' అను ప్రసిద్ధగేయముకూడ కలదు. ఇంకను

'అనుభవింపక తీరునా ప్రారబ్ధకర్మము'
'తారకము సూ తెరుగవలెనన్నా సద్గురుని కృపచే తారతమ్యము దలచికనుమన్నా'
'పాలోయమ్మ పాలు పరాత్పరుని గన్నదే కీలు' వంటి గేయములు చాల కలవు. వీనిలో మర్మకవిత్వముగూడ కలదు.

'కోటలాటి కోటా జగతిలో ఏకోట లేదు - కోటలాటి కోటా జగతిలో ఏకోట లేదు
వెయ్యి బురుజులకోటై యున్నది - యేడు ఏరులు బారుచున్నది
ఎగిరిపోయే గుజ్జుమున్నది - వెళ్ళిపోయేదే బాటయున్నది ॥కోట॥
కొండ నడుమను కొంగయున్నది - కొంగముక్కులో లోక మున్నది
కోటిదీపములు వెలుగుచున్నది - కోరిన వారికి ఫలమొసగుచున్నది ॥కోట॥

అరు కొమ్ముల ఏనుగున్నది - ఐదుకోతులను మేపుచున్నది
ఆవలీవల జూచుచున్నది - అతిశయమై నాటాడుచున్నది ॥కోట॥
మేఘము లేనిది వర్షమున్నది - మేకలనైదు మేపుచున్నది
మేఘములోపల మేయుచున్నది - మేలిమైన వైభోగమున్నది ॥కోట॥
మూలాధారమునందు నున్నది - మూలమూలకే తిరుగుచున్నది
మూలస్థానము ఒకటైయున్నది - మూలజ్యోతిగా వెలుగుచున్నది ॥కోట॥
పదమూడామడ పట్నమున్నది - పాపలనడుమ లింగమున్నది
పాముశిరమ్మునా పండుయున్నది - పరమభక్తులకు యెరుకైయున్నది ॥కోట॥
వీరబ్రహ్మము వాక్కైయున్నది - వివరము తెలిసితె భాగ్యయున్నది'. దీనిలో చాల భాగమునకు సరిగా నర్థము బోధపడదయ్యెను. ఎగిరిపోవు గుఱ్ఱమనగా ప్రాణమై యుండును. పదమూడామడ పట్నమనగా బహుశః ప్రాణుండిడాపింగళముల నుండి ఉచ్ఛ్వాసరూపమున బాహ్యంబునకు ౧౨ అంగుళముల పర్యంతము వచ్చి యటనడగుట కావచ్చును. ఆరుకొమ్ముల ఏను గరిషడ్వర్గముగా ఐదుకోతులను పంచేంద్రియములుగా భావింపవచ్చునేమో. పాము మూలాధారము నుండి సహస్రారము వరకు సంచరించు కుండలినీ శక్తి. గ్రంథాంతమున నున్న మంగళహారతి కూడ పూర్తిగా వేదాంతమే. దీనిని నేను పలుచోట్లవింటిని.

'మాయకు లోనాయె మాయకు మీదాయె - మాయ యిరువై యైదు మర్మములాయె
మాయ యిరువై యైదు మర్మము దెలిసితె-మాయలోన గుట్టు మరి సిల్వదాయె ॥మంగళం॥
దీని చివరి చరణము

'గురువు శిష్యుడాయె శిష్యుడుగురుడాయె - గురువు శిష్యులసందు గురుతొక్కటాయె
గురువు శిష్యుల సందు గురుతుగ దెలిసితె - ఎరుక నిజమాయె ఏమిలేదాయె ॥మంగళం॥
గురువు శిష్యుల సందు అన్నప్పుడు 'ఆచార్యః పూర్వరూపం, అంతేవాస్యుత్తర రూపం విద్యాసంధిః, ప్రవచనగ్ం సంధానం ఇత్యధివిద్యమ్' అను ఉపనిష దర్థము స్ఫురించును. ౧ విద్య లేదా యెరుక ఆచార్యునకును శిష్యునకును నడుమ నున్న సంధిబంధము. దీనిచే మాయ యడగునుగదా.

సికింద్రాబాదు వ్యాస్తవ్యుడును, మయబ్రహ్మకులజుడునగు సాతెల్లి బాల దాసను ఆధునికుడు రచించినది '*కలిప్రమాణ త్వకీర్తనలు*'. పోతులూరి వీర బ్రహ్మంగారిని గురువుగా భావించి అంగన్యాస కరన్యాస యుక్తముగను షోడశోపచారముల చేతను ఆరాధించెను. గురుమాహాత్మ్యము, స్తోత్రము, లోకపుపోకడ, కాలజ్ఞానము వస్తువులుగా కీర్తనలున్నవి. వీరభోగవసంత

---
౧ తైత్తిరీయోపనిషత్తు - శిక్షావల్లి

రాయుడు జన్మించి కలియుగమును నాశనమొనర్చి. కృతయుగ ధర్మముల నుద్ధరించుననని బోధించెను. ఈతడు చెప్పిన కాలజ్ఞానము లత్యద్భుతములు. శిష్టులకు కొంత హాస్యమును కలిగించక మానవు.

........'కల్లగాదిది నిజము నమ్మండీ, పల్నాటిసీమలో భద్రకాళీ పుట్టె వినరండి,
పల్లెలూ పట్నాలూ వింతగ బొల్లుబొల్లుగ జేయునిజముగ,
కొల్లలుగ జనులంద రప్పుడు కూలిపోయే దివస మొచ్చును'. ఇంకొక కీర్తనలో
'కలియుగంబు గాథ దెలియన్నా - అయిద్వేల మీదట ధూర్జటి సంవత్సరంబన్నా,
కల్లగాదు చైత్రమాసము, కొల్లగాను భానువారము, మెల్లగను యిక దుష్టశిక్షణ
శిష్టులను రక్షించున న్నా ॥కలి॥ యాదిమనువక యుండుడోయన్నా యీ ధరణి
లోపల శబల గ్రామము నందు వినరన్న - అందములరగ విసురూపదేవ బ్రాహ్మణ
పుత్రుడయ్యీ - పొందుగను జన్మించుపేనత - బృందము నిరీక్షించగాను ॥కలి॥
సరగునా శ్రీ వీరభోగన్నా - వసంతరా యవతార మెత్తియు వచ్చునోయన్నా
అరమ రేమియు లేక దుష్టుల హత మొనర్చగ నున్న సుజనులు,
మరువకను శ్రీరామనామము మదిలో ధ్యానము జేతురోయన్నా ॥కలి॥ ఇటులే ఇంకొక దానిలో

'మేకపోతుకు చన్ను లొచ్చును' 'యెర్రచీమలు యెగిసిపడునండీ - ఏనూగ ఎత్తె
నిర్రనీలిగి నిలుచు నిజమండీ, తర్వాత పర్వతమున నున్న పరుసవేదండీ - నిరతంబు
కందిమల్లయూరు జేరునోయండీ-అరామడకు వొక పట్నమయ్యి నిలుచు నిజమండీ'
వంటి కాలజ్ఞానము లధికముగానున్నవి. కాలజ్ఞానములు చెప్పెడు వారిలో దినదిన మిట్టి యద్భుత విషయరచనము క్రమముగా పెరుగుచు వచ్చినటు కాన్పించును. పామరులిట్టి గేయములను భయభక్తులతో వినుచు పాడుచు నుందురు. ఇట్టి వానిని వేదాంతములనుటకన్న నద్భుత విషయములనుట మేలు. శిష్టసాహిత్యమున గూడ నిట్టి గ్రంథములు లేకపోలేదు. ఇటీవలనే వీరభోగ వసంతరాయల పేరుతో వచన కావ్యములు పద్యకావ్యములు వచ్చినవి. వాని యందింతకన్న నద్భుతములున్నవి.

భాగవతుల కృష్ణుడను నాతడు 'శుద్ధ నిర్గుణతత్వ కందార్థదరువు' లను రచించెను. కందార్థములన్నను కందార్థ దరువులన్నను నొకటే. కందపద్యము మరియు తరువాత నొకకొంత దరువుండుటచే నివి కందార్థదరువులైనవి. కందార్థములవలె సీసార్థములును కలవు. వెంకటేశ్వరులు అలమేలుమంగాసంవాద ముత్యాలార్థములలో నున్నది. యక్షగానములందును ఇట్టి వేదాంత గ్రంథము లందును నీ కందార్థములు సీసార్థములు మున్నగునవి యుండును. ఇది పద్య గేయ కవిత్వముల సమ్మేళనము. గ్రంథకర్త తనను గూర్చి

క. భాగవతులనారాయణ - యోగికి జానకి యనేటి యువిదామణికిన్
బాగుగ పుత్రుడనై భూ - భాగమునన్ కృష్ణుదనుచు ప్రభవించి
నానూ - అవంతికి ప్రభువునైనానూ
నాగురుకృపచేత నయమైన ఈ బోధ నేగంటిననంత నీకు దెల్పుటకిట్లు
ప్రభవించినానూ అవంతికి ప్రభువునైనానూ. (పుట ౩౫)

ఈత డనేక కృతులు రచించినటులు చెప్పుకొనెను. ఈ కృతి శా. శ. ౧౭౬౫ (క్రీ. శ. ౧౮౪౩) లో పూర్తిచేసినటులను తన గురుపరంపరలో శివ రామదీక్షితుడు-అప్పారావు-పరశురామ సీతారాములను పేర్కొనెను. గ్రంథకర్త గురువు పరశురామ సీతారాములుకును, పరశురామపంతుల లింగమూర్తికిని ఎట్టి సంబంధమో ? లింగమూర్తిగారి కుమారుడగు రామమూర్తికవి అధ్యాత్మ రామాయయణము,శుకచరిత్రము మున్నగు గ్రంథములకు కర్త. కృష్ణదాసు చెప్పు కొన్న పరశురామ సీతారాములీయన యేనా? లింగమూర్తిగారు క్రీ. శ. ౧౭౬౦ ప్రాంతము వాడైనప్పుడాయని కుమారుని శిష్యుడు కృష్ణదాసు క్రీ. శ. ౧౮౪౩ ప్రాంతములనుండుట సమంజసమే.కాని'పరశురామ పంతుల'కు 'పరశురామ'కు 'రామమూర్తి' కి 'సీతారాములు' కున్న భేదములు వీడినచో నాయూహము సరి యగును. లేనిచో నెవరికి వారే.

'ఇది యాంధ్రికవిత్వంబని - మది రోయందగదు దీని మర్మమరయుడీ
పదియారువన్నెపసిడిని - ముదమున తోల్పైటె నుంచ ముట్టా
కుండుదురా - లోకులు చేతపట్టాకుండుదురా
ఇదిగాక కులహీనుడిచ్చిన ద్రవ్యాము విదితాముగా నెంత వేదవేత్తలుగాని
ముట్టాకుండుదురా - లోకులుచేత బట్టాకుండుదురా'

దీనియర్థమాంధ్రి కవిత్వంబన్న క్రీ. శ. ౧౮౪౩ ప్రాంతములంధింత నిరసనముండెడిదనియా? లేదా వేదాంతాది పవిత్ర విషయము లాంధ్రమున చెప్ప నలవాటంతవరకు లేదనియా? ఈ గ్రంథమున నున్న శీర్షికలు ౧ సభా విజ్ఞా పనము, ౨.గురుశిష్యాన్యోన్యదర్శనము, ౩ అచలలక్షణము, ౪ ఎరుకలక్షణము, ౫ ఎరుకోత్పత్తి లక్షణము ౬ ఎరుకను విడిపించుట ౭ మతముల లక్షణము ౮ పరిపూర్ణ బోధ, ౯ గురుమంత్ర ప్రతాపము, ౧౦ బోధస్థితిపురుష లక్షణము ౧౧ భద్రాద్ర్యంకితము, ౧౨ గురుని లక్షణము, ౧౩ శిష్యుని లక్షణము, ౧౪ గురు శిష్యోభయ లక్షణము, ౧౫ గురుదత్తాభయ దానము, ౧౬ సుజన లక్షణము, ౧౭ కుజన లక్షణము ౧౮ శిష్యవిజ్ఞాపన ౧౯ గ్రంథపూర్తి ౨౦ గ్రంథసమాప్తి.

ఈ గ్రంథకర్త ప్రతిపాదించినది 'అచల' వేదాంతము. అద్వైత వేదాంతమున నిది యొక శాఖ. ఈ యచలమతమునకు సంబంధించిన వారిని కొందరిని నేను హన్మకొండలో జూచితిని. కాలాముఖ శైవులందుండు మండలార్చనము వంటి యాచారములు వీరిలో గూడ నున్నవి. వీరీకర్మలు చాల రహస్యముగా నొనరింతురు. ఎంతోకష్టము మీద వీరి రహస్య సమావేశములను నేనును రహస్యముగా చూడగలిగితిని. ఈ గ్రంథమున మాత్రమిట్టి యాచారములేమియు లేవు. ఇట్టి యాచారములన్నియు నాయా మతములు వెఱ్ఱితలలు వేయుచోటనే పుట్టినవి కాని మతాచార్యులకు గాని యావేదాంతములకు గాని యీ దుష్టాచార కళంకమునంటగట్టకూడదు. శంకరాద్వైతమును బోధించు దొంగ గురువులద్వైతము పేరిటను, రామానుజులు బోధించిన భక్తి ప్రపత్తులను శేషశేషి భావముల పేరిటను స్త్రీలౌల్యమునకును సురాపానమునకును గడంగిన వారెందరు లేరు ? అచలమును ఈ గంథకర్త ఇటుల చెప్పెను.

'పుట్టుటగిట్టుట లేకను - పుట్టేగిట్టేది యెరుక పోడిమెరుగకన్
చట్టువలె కదలకుండును - బట్టబయ లిట్టిదెరిగి భావింప
వలెనూ - ఎరుకలేక సేవింపదగునూ
వట్టియాశలచేత పట్టూబడక యీ - గుట్టుదేశికు నోట గట్టిగ దెలుసూక
భావింపదగునూ - ఎరుకలేక - సేవింపదగునూ'. ఈ బయలనునది
'ఎరుకైన రీతినుండును - ఎరుగనశక్యంబటంచు నెన్నినెరుకే
ఎరుగుదుననినఘ ఎరుకకె - ఎరుగుట దుర్లభము సుమ్మి ఈయుక్త
బయలూ ఎరుగనె యెరుగ-దెరుకాని బయలూ
ఎరుగాను విరుగాదు ఒరుగాదు తరుగాదు అరుగాదు కరుగాదు తిరుగాదు మెరుగాదు
ఈ యుక్తి యలూ - ఎరుగనెయెరుగదెరుకాని బయలూ'.

ఈ యెరుక పుట్టుచు గిట్టుచునుండును. తనలోతాను మోహించును. ఎరుకయే విద్యా విద్యలు, ప్రణవము, నాదము, బిందు, కళ, వర్ణాశ్రమములు, శ్రుతులు, నీవు, నేను. దీనినే బహుశః యద్వైతులు మాయ యందురు. బయలు (పరిపూర్ణము) నందు నీయెరుక వచ్చుచు పోవుచునుండును. భూతపంచకములు క్రమముగా నెరుకకు చరణములు, కటి, హృదయము, గళము, శిరము వంటివి. కనుక ఎరుక పుట్టుచు గిట్టుచు నుండును. ఈ చిత్రములు బయలు (పరిపూర్ణము) నకు లేవు. ఈ యెరుకనే ఇతరులు (అద్వైతవాదులు) 'సాక్షి' యనిరి. అచలసిద్ధాంతము వారు దీనిని 'సాక్షిసహ' మనిరి. మాటల భేదము దక్క 'సాక్షి' యన్నను 'సాక్షిసహ' మన్నను ఒక్కటేనట. ఈ సాక్షి

యనునది 'అనరాని వినరాని కనరాని బయలందు, తనకై తానరుదెంచి తనకై తాజను నీసాక్షని తెలుసుకోరా, మాటల భేదమని కనుక్కోరా'. ఏమియు లేనట్టి యెరుక బయలులో నెటుల జన్మించెనను ప్రశ్నకు అద్వైతవాదులు రజ్జుసర్పభ్రాంతిచే మాయ యేర్పడు నన్నటుల నీ యచలవాదులు కూడ భ్రాంతియే యెరుకకు మూలకారణమనిరి. కట్టెయందొకప్పుడు నిప్పుపుట్టి మరల మాయ మగునట్లు బయలులో ఎరుక పుట్టి మరలగిట్టును. ఇదే మాయ. ఈ యెరుక యనుయాట నాడించెడు వాడు కర్త. వాడేయచలము.

ఆవరణము=ఆకసము=మితి గలిగినది

నిరావరణము=అచలము=మితి లేనిది

ఆవరణమున నిరావరణము జూచి యావరణ మెడలిన నావల నేమియు లేదు. కనుక నీరెండును వేర్వేరు. ఎరుకను గురుకృపచే విడిపించ వలెను. మొదట బయలు (పరిపూర్ణము) నెరిగి తరువాత ఎరుకను విడిపించవలెను. అప్పుడే యచలప్రాప్తి.

ఇది ఈ గ్రంథకర్త స్థాపించిన యచలమతము. ఈతడు యోగపద్ధతులను కర్మాచరణములను నిరసించినాడు. 'ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతములను మాను' మనినాడు. కాని నాకుజూడ యద్వైతవాదుల యమనస్కయోగమునకును ఈ యచలసిద్ధాంతమునకును మాటలయందు దక్క భేదమేమియు లేదు. క్రొత్త మాటలందుండుటచే నింతదూరము చెప్పవలసి వచ్చెను. కృష్ణదాసు కవిత్వము సులభగ్రాహ్యమై శిష్టవ్యావహారికమున చక్కని దృష్టాంతములతో నొప్పారుచున్నది. అచలవాదు లందరీ కందార్ధముల వల్లెవేయుచుందురు. ఈతని రచనావిధానమున కుదాహరణముగా నొండు రెండు కందార్ధములు.

'ఇలుజొచ్చి గ్రామసింహము - కలదొంతులు గూల్చు నింటి గరిత లొరుగు దొం
తులఛక్కజేతు రట్లనె - ఇల సుకవిజనోక్తి తప్పులెంచూ
దుర్జనుడూ - తప్పొప్పుగానించు సజనుడూ
తులలేని బుద్ధిమంతులు సర్వజ్ఞులు మీరు - తెలిసినాతలపు నేదెలిపేదేమి
తప్పులెంచుదుర్జనుడూ, తప్పొప్పుగావించూ సజ్జనుడూ'
'తొట్టిలు తొమ్మిదిగలమే - న్మట్టికి నొకరింటిలోను మల్కలు నాల్గిం
డ్లెట్టిది తెల్లది నల్లది - కట్టిది దానగ్రమందు గలదొక్క
తూటూ - అది ఎరుకానె పులుగుండు చోటూ
కుట్టు - గురుబోధానె గొడ్డాలిచేబూని మట్టి పులుగుల రెంటి మలచికొట్టుర పోని
కలదొక్కతూటూ - అది ఎఱుకానె పులుగుండు చోటూ'

'మలయాద్రి చెంతచెంచుల - కిలచందన భూరుహములె ఇంధనమట మి
క్కిలిగలుగ బట్టి యట్లనె - చులుకన సుమియింట గలుగు సూరి
భూషణుడూ - బహుమాన్యుడు దూరస్థుడెపుడూ
తెలియాని వారికి తెలిసేది కఠినాము - తెలివిచే దెలిసితే తెలియజేయును బోధ
సూరి భూషణుడూ - బహుమాన్యుడు దూరస్థుడెపుడూ.'
'పెత్తనమున నేనుంగిల - చెత్తను దినవలనె చీమ చిన్నతనమునే
హత్తుకొని తినును చక్కెర - ఇత్తరి ఈ రెంట్లో నీకు
ఇష్టామేదైతే - చేకొనుమాదె స్పష్టామిదైతే
పెత్తానమున చేటె పెంపొందు చుండూను - చిత్తాములో దెలియ చిన్నాతనమె మేలు
ఇష్టామేనైతే - చేకొను మాదె స్పష్టామిదైతే'
'వటియించిన చన్నులుగల - కుటిలాలక నింద సేయు గుత్తపురవిక౯
అటువలె తన తప్పెరుగక - అటువలె గ్రంథమును మెచ్చ డతిదుర్జ
నుండూ - లేనిదె తప్పు వెదకూచునుండూ
ఇటువంటి బోధనే నెరిగేదెట్లనుకోక - కటువాక్యములు బల్కి ఘనుల గాసిలజేయు
నతిదుర్జనుండూ - లేనిదెతప్పు వెదకూచు నుండూ.'

ఇట్టివెన్నియేని కందార్థముల నుదాహరింప వచ్చును.

భక్తిజ్ఞానయోగములు రెంటిని సమానముగా చాటిన గుజ్జుల నారాయణ దాసు 'తారకామృతసారము'ను రచించెను. ఈతని మతమున రాజయోగమే యుత్కృష్టము. 'మొర్రిక్కిద నద్వైతమునకు, మొర్రిక్కిద పరమాత్మ భాగవతులకు నెల్లన్' అనినాడు. ఈతని గురువు కనకయ్య. పీర్ మొహియొద్దీన్ (గురుతుల్యుడు) బోర అప్పలస్వామి (మిత్రుడు) ఈతని సమకాలీనులు; సమానాభిరుచికలవారు.

'కాశియాత్రిలుబోవనేలండి' (పుట ౨౭)
'సూత్రిధారునిగానలేకను క్షేత్రిములకు బోదురేమన్నా
త్రేతాయుగము వారి ప్రితిమలూ కల్పింపబడెనన్నా
మూఢులకు ముఖ్యము భూతపూజలయందు ప్రేమన్నా' (పుట ౨౭)

అను నభిప్రాయములు వెలిబుచ్చెను. ఒక దీర్ఘగేయమున రామాయణకథ కంతయు వేదాంతార్థము చెప్పెను. మరియొకగేయమున (పుట ౭౭) సర్వ ప్రపంచము శరీరమందున్నట్లే చెప్పి తనయద్వైత భక్తిని చాటెను. ఈతనికి శబ్దాలంకారములపై కొంత ప్రీతి కలదు.

'అన్నాప్రసన్న రాఘవా' యను కీర్తనలో (పుట ౧౧)

అన్నను నిన్ను సన్నుతి జేసేదాను ఎన్నడు కలుగునో కలుగదో విన్నపమాలించుట నీ కన్నను సరివేల్పులంటిని వేరంటిని ధరనంటిని వరమంటిని ఇమ్మంటిని'

'రాజరాజేశ్వరి'యను కీర్తనలో (పుట ౧౬)

'పంకజదళ లోచనా భవసంకటముల హరణా యింకా సంకా వంకా వింకా పొంకమనుచు నయనా'. ఈ కీర్తనము లిటులనే సాగిపోయినవి.

గురుశిష్యసంవాద కీర్తన మొకటి సరళశైలికి ఉదాహరణము. (పుట ౩౩)

"రాజయోగము రమ్యమందురు బోధతెల్పుమి గురువరా
తేజమైనది రామనామము రాజమార్గము శిష్యుడా
మార్గమెఱుగక మాయలో బడి మరచితిని సద్గురువరా
స్వర్గలోకము జేరెద వరివర్గములు నరికితె శిష్యుడా
నరికెదను వర్గములమర్మము మరుగు తెలియదు గురువరా
ధరను కామ క్రోధ లోభ మోహ మదములు శిష్యుడా
మదగజంబులు ఎనిమిదందురు విధముతెలియదు గురువరా
చదువు యౌవన రూప కుల ధన మదములందురు శిష్యుడా
అధిభూతము లైదు గలపట పాదుతెలియదు గురువరా
పృథ్వి వాయు వాకాశ మగ్ని జలంబు లైదుర శిష్యుడా

ఇంకొక తత్వము (పుట ౩౫)

'యాలనురా గోలనురా కాలుని మాయలో ద్రోయకురా
చాలును ఈనరజన్మమురా జాలముచేయక బ్రోవుమురా
ఉన్నదిరా కన్నదిరా కనుపాపల నడుమను చిన్నదిరా
సన్నదిడ్డిలో నున్నదిరా పున్నమవెన్నెల బోలునురా
కాయమురా మాయమురా న్యాయము తప్పక నడువుమిరా
పాయక శ్రీహరి భజనమురా చేయుము మదిలో నమ్ముమురా'

ఈ కీర్తనమంతయు నిటులేనడచినది. మర్మకవిత్వమున కుదాహరణము (పుట ౩౮)

'గంగయమునల నడుమరా సంగమున్నది చూడరా
సంగములో స్నానంబుజేసితె లింగరూపము నీవెరా
నక్కయొక్కటి యుండెరా కుక్కలను యెగదోలెరా
చిక్కులేకను చీమ మకరిని నిక్కముగ దిగమ్రింగెరా
గొప్ప పాములు[1] ఐదురా కప్ప[2] నొకటిని చూచెరా
చప్పుదేమియు చేయకుండగ నిప్పులోబడి చచ్చెరా

---

౧ పంచేంద్రియములు కాబోలు
౨ జీవుడు కాబోలు

ఈగె యొక్కటి చూచెరా వేగ మంపము మ్రింగెరా
జాగుచేయక మర్కటంబులు రోగములు తెగ గోసెరా

ఇట్టి వేదాంతము తెలిసియో తెలియకనో జానపదులు పాడుచునే యున్నారు. సన్యాసులు బైరాగులు పొట్టబోసికొనుచున్నారు. ముసలివారు వైరాగ్యమును నీతిని ప్రబోధించుచున్నారు. ఇట్టి తత్త్వములను నేనుకొన్నింటిని సేకరించితిని. వానిలో రెంటి నుదాహరించి ఈ విషయ మింతటితో ముగింతును.

గుడికందుల గ్రామమున (జగ్త్యాల తాలూకా) రామదాసను బిచ్చగాడు ౨౨—౧౧—౫౨ నాడు వినిపించిన దీక్రింది తత్త్వము.

'తెలిసి తెలియని అపరాధి నేనైతిరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
చింతచెట్టు తొఱ్ఱాలోనా చిన్నిరామా చిలుకాలైదూ
అందులోనీ రామాచిలుకారా - దీని గాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
ముత్తెమంతా విత్తూవేస్తే పగడమంతా మొలుకా మొలిచే
పంచరంగుల తీగె బారేరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
అంతరానా పూతబూసే ఆకాశానా కాతాగానే
పర్వతానా పండూ బండేరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
అగ్నిలోనా జొన్నా అలికీ - ఆకాశానా పందిరేసీ
ఆదిలక్ష్మి కావ లుండేరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
బండమీదా పైరు అలికి - గుంజలేనీ పందిరేసీ
కాళ్లలేని వాణ్ణీ కావలుంచేరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
తూరుపూనొక తుమ్మాబుటే - తుమ్మమీద నిమ్మాబుట్టె
నిమ్మమీద రెమ్మె బుట్టేరా - దీనిగాలినమాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా
ఊరువెళ్లీ నేనే పోంగా ఉన్నకుప్పా కగ్గీ తలిగి
కుప్పగాలి అప్పూదీరేరా - దీనిగాలిన మాయ - తెలిసితే పరిపూర్ణామాయెరా

తాళపత్రిగ్రంథములనుండి సేకరించిన తత్త్వములందొకటి యుదాహరింతును. ఉపనయనమునకు సంబంధించిన యాజ్ఞిక(కల్ప)మున్న తాళపత్రి గ్రంథమున చివరి కమ్మపై నీ తత్త్వమున్నది.

'ఎంతో సౌఖ్యముగల ఈ రాజయోగము ఏమని వర్ణింతునే రామయ్యా
పంతముతో గుణవంతులవిని యానంత సుఖంబైతినే ,,
కన్నూల లోపల ఘనమైన చిక్కాళలున్న జాడగంటినే ,,
వెన్నెలమీదట వేదళకంజములు వెలుగు గెప్తిని గంటినే ,,
పారావారము లేక పరిపూర్ణమై వెలుగు బ్రిహ్మానందంబైతినే ,,
అరిటిని మీరి అరిటి మీదట ఆత్మ నేనై యుంటినే ,,

అంగము మీదట గంగయమునల సందు లింగమర్మము గంటినే రామయ్యా
సదమలమై వెలుగు సచ్చిదానందము సాజయోగంబైతినే ,,
కరుణతో గురుడు నాశిరమందు కరమిడి ఎరుక యేర్పడజేసెనే ,,
వేదాంతార్థములోనె బోధ దెలిపెటి దండి సాధుసంగతి గంటినే ,,
హరెరామ నేను మీ స్మరణజేసుట వలన పరమ భక్తుడ నైతినే ,,
పరవైరాగ్యము చాత స్థిరబుద్ధి సాక్షినై పరమ ధన్యుడనైతినే ,,
దరి జేరితే నేను ధన్యుడనైతిని నిరతాము నను గావుమీ ,,
మదికి నూర్ధ్వంబైన మంథెన్న నిలయా మీ మహిమలేమనందునే ,,

కరీంనగర మండలమందలి సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణాగ్రహారమే ఈ మంథెన.

కర్మమార్గము.

ఇంతవరకు భక్తి, జ్ఞానములకు సంబంధించిన సాహిత్యమును పరిశీలించితిమి. భక్తి జ్ఞానముల వలెనే కర్మము కూడ మోక్షసాధనముగా చెప్పబడినది. వేదామలీ మార్గమున కధిక ప్రాముఖ్యము నిచ్చినవి. కనుకనే భారత దేశమునకు కర్మభూమి యనికూడ పేరువచ్చినది. వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములు, వేదవిహిత కర్మలు, వ్రతములు, ఆచారములు, నియమములు, నిష్ఠలు మున్నగునవి భారతీయుల ప్రత్యేకతను చాటునట్టివి. వేదాంతులీ కర్మమార్గమును నిరసించిరి. కాని స్వయముగా వేదములే కర్మప్రాధాన్యమును ఘోషించుచున్నవి. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు,

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా, పురాప్రోక్తా మయానఘ ।
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం, కర్మయోగేన యోగినామ్ ॥
యస్త్విన్ద్రియాణి మనసా, నియ మ్యారభతేఽర్జున ।
కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగ, మసక్తస్స విశిష్యతే ॥
నియతం కురు కర్మత్వం, కర్మజ్యాయోహ్యా కర్మణః ।
శరీరయాత్రాపిచతే, నప్రసిద్ధ్యే దకర్మణః ॥
కర్మ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి, బ్రహ్మాక్షర సముద్భవమ్ ।
తస్మాత్సర్వ గతం బ్రహ్మ, నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧

మున్నగు వాక్యములచే కర్మప్రాశస్త్యమును వెల్లడించెను. జ్ఞానమే సర్వోత్కృష్టమని వేదాంతులనినను అధ్వరము సత్యకారిమై, కారకాదుల వాంఛించునట్లు కర్మనాధారముగా గొని జ్ఞానము ముక్తిప్రాప్తి గాంచును. కనుకనే

౧ భగవద్గీత

ససత్యకారోఽపి హి యద్వదధ్వరః, ప్రకాంక్షతేఽన్యానపి కారకాదికాన్ ।
తథైవ విద్యా విధితః ప్రకాశితై, ర్విశిష్యతే కర్మభిరేవ ముక్తయే ॥ ౧

కనుకనే మనవారు కర్మలకును నంతియ ప్రాధాన్య మొసగిరి. యజ్ఞయాగాది కర్మలు మహాకష్టసాధ్యములు. నిష్ఠానియమములతో పాటు కావలసిన ధనమప పరము. ధనములేనిదే యవి సాగవు. సామాన్యజనమునకు నవి యందుబాటు లోనివి కావు. మీదుమిక్కిలి వేదకర్మాచరణమున కన్ని జాతులకును, అన్ని కులములకును అర్హతలేదు. కనుకనే వానికి సంబంధించిన వాఙ్మయమును దేవ భాషయందుండి సాధారణులకు అందులో జానపదులకు, అందని ఫలమయ్యెను. కాని శూద్రాదులకుగూడ వేదోక్తములుగాక పురాణోక్తములగు కర్మలు తప్ప వయ్యెను. మోక్షాపేక్షగలవారు భయభక్తులచే నిట్టి కర్మలాచరించుచునే యున్నారు. ఇట్టి వాఙ్మయము కొంత దేశభాషలందు లభించును. దాని ప్రభావము జానపదులపై బడినప్పుడు వారికి తగిన భాషలో పాడుకొనుటకు వీలగునట్లు గేయములు మలచుకొనిరి. కర్మకాండయందు పురుషులకన్న స్త్రీల కెక్కుడభిమాన మగుటచే స్త్రీల పాటల రూపముననే యిట్టి వాఙ్మయ మధికముగా గాననగుచున్నది. పురుషులకు సంబంధించినవి క్వాచిత్కముగా నున్నవి. తెలుగులో నున్న వాఙ్మయము కేవలము వ్రతములు, నోములు, పండుగ పబ్బములకు సంబంధించినది. ఉత్తరదేశమున వివాహాది శుభ కర్మలకును మరియు శ్రాద్ధాది యపరకర్మలకును సంబంధించిన జానపదగేయ వాఙ్మయమున్నది. వారికీ వాఙ్మయమెట్లు *కలిగినదో* నేనొక వ్యాసమున పేర్కొని యున్నాను ౨. ఇట్టి కర్మము లాచరించుటచే అష్టైశ్వర్యసిద్ధియు పుణ్య ప్రాప్తియు కలుగునని మనవారి నమ్మకము. ఆ సంగతి దేవుడెరుగును కాని వానివలన సాంస్కృతిక ప్రయోజనము మాత్రము తథ్యము. వివిధ ప్రాంతము లందున్న ఇట్టి యాచార వ్యవహారములే భారతదేశ సంస్కృతికి మూలకంద ములుగా నున్నవి. వీని వలననే మన సాంస్కృతికమగు ఐక్యత Cultural Unity యవిచ్ఛిన్నముగా నున్నది. నోములు, వ్రతములు స్త్రీల ప్రత్యేకపు సొత్తు. ఇట్టివి తెలుగువారికి వందలకొలది యున్నవి. నోములు నన్నయ నాటికే తెలుగునాట నుండెను. శకుంతల దుష్యంతుని సభలో,

---

౧ అధ్యాత్మ రామాయణము.

౨ స్రవంతి. రెండవ సంచిక.

'నుడువులు వేయి నింకేల యిప్పాటి నోములు దొల్లి
కడగి నోచితిని గాకేమి యనుచును గందెడెందమున'. ౧

చేయుట కోపిక యుండవలయునుగాని సంవత్సరము పొడుగున వ్రతములో నోములో చేసికొనవచ్చును. సంస్కృత(వేద)మంత్రములతో గావింపబడు యజ్ఞ యాగాది కర్మముల కమితమగు ధనము కావలెనుగాని యిట్టివానిని తులసీ దళము మొదలుకొని తూమెడు వరహాలతోగూడ చేయవచ్చును. వీనిలో భక్తి (నమ్మకము) యున్న చాలును. ఎవరికి వీలైనటుల వారాచరింపవచ్చును. తమ కున్నదానితో సంతృప్తిపడి ఫలమో, పత్రియో సమర్పించి ఇరుగు పొరుగు వారికి పసుపుకుంకుమలిడి మంగళ మాకాంక్షించి ఆంధ్రసీమంతినీమణులు తమ గృహముల నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణముగా కాపాడుకొందురు. వ్రతములకు నోములకు సంబంధించిన పాటలనేకము ముద్రింప బడినవి. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారిట్టి వాఙ్మయము సేకరించి స్త్రీల వ్రతకథలపేరుతో ప్రచురించిరి. శ్రీ బాలాంత్రపు వెంకటరావుగారు కూడ స్త్రీల వ్రతకథలు నూరింటిని సంపుటీకరించిరట.౨ శ్రీ గూడూరు కోటేశ్వరరావుగారు ప్రకటించిన 'మహిళా సుమనోరంజని' యందు ౧౬ వ్రతకథలున్నవి. శ్రీగంగాధరంగారి ప్రచురణములో నధికభాగము వచనరూపమున నున్నవి. గేయరూపములుగా వారు ప్రకటించినవి ఇరువదినాల్గు. ।

మదన ద్వాదశీవ్రతము (దీనినే చిలుకు ముగ్గులపాటయందురు), నిత్య దానమునోము, దీపదానమునోము, పసుపుగౌరినోము, చల్లచిత్తునోము, సహస్ర ఫలాలనోము. మోచేటిపద్మమునోము, తులసి ఏడువారాలవర్ణన, చాతుర్మాస్య వ్రతము (ఈ రెండును కన్నడ గేయములు), చిట్టిబొట్లునోము, కృత్తికదీపాల నోము, మూసివాయనములనోము, పెండ్లిగుమ్మడినోము, నెలసంక్రమణ దీపాల నోము, లింగదానమునోము, వెలగల గౌరివ్రతకథ, ములగగౌరి నోము కథ, తరగని అయిదువ తనమునోము, వరలక్ష్మిపాట, సరస్వతిపాట, సావిత్రీ గౌరిదేవిపాట, తులసీదేవిపాట, శుక్రవారపుసేవపాట, లక్షవత్తులనోముపాట, (స్త్రీలపాటల సంపుటములందును వేరువేరుగను), తులసీదళము, త్రినాథునిచరిత్ర పదము, అశ్వత్థ ప్రదక్షిణము, సూర్యునిగుత్తాలు, కామేశ్వరిపాట, శ్రావణ మంగళవారముపాట, శ్రావణశుక్రవారము పాట వంటివి ముద్రింపబడి బహుళ

౧ ఆదిపర్వము ౪-౧౦౨

౨ 'కృష్ణశ్రీ' భారతి జులై ౧౯౩౩, విజయ ఆషాఢము.

ప్రచారము గాంచినవి. ఇంక నముద్రితము లెన్నియున్నవో ! నేనుగూడ కొన్ని యముద్రిత గేయముల నిట్టివానిని సేకరించితిని. ఈగేయములన్నింటిని చర్చించుట ఎడతెగనిపని. కనుక ముఖ్యమగువాని కొన్నింటినే స్థూలముగా పరిశీలింతము.

ఒక్క 'త్రినాథుని చరిత్రపదము' దక్క పైన పేర్కొనబడినవన్నియు స్త్రీలకు సంబంధించినట్టివే. మోహినీ రుక్మాంగద(ఏకాదశీవ్రతము పాట)కూడ పురుష సంబంధియే. దానిని వైష్ణవ వాఙ్మయమున నీవరకే పరిశీలించితిమి. కనుక వెలివేయబడిన ట్లొంటిగా నున్న 'త్రినాథుని చరిత్రము'ను తొలుత పరిశీలింతము. 'ఓఢ్రమున ఈ కథయు ఒప్పుమీరగనుండ తెలుగుగా ఈ పాట తెలియజెప్పి' నట్టివాడు చిత్రాడ కామేశం, విశ్వబ్రాహ్మణుడు, గంజాం మండలమునందలి సోమపురవాసి. ఈతడు ౧౯వ శతాబ్దమువాడై యుండును. ఈ పదము 'హరిహరీ నారాయణాది నారాయణా కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడా' యను వరుసలో నడచినది. కథాసారము వచనరూపమున 'స్త్రీలవ్రతకథ' లందు గలదు. కన్నబిడ్డకు తల్లిచెంత పాలులేమి ఐదురూకలు పట్టుకొని యావునుగొన బయలుదేరిన మధుసూదనుడను బీదబ్రాహ్మణునికి, దొంగయావుచే విసిగి ఐదు రూకలకైన నమ్మికొనుటకు సిద్ధపడిన ధనవంతుడగుకోమటి తటస్థపడెను. పేద బ్రాహ్మణునికి పాలిచ్చుగోవు లభించెనేకాని దానికాపాడుకొనుట కష్టమయ్యెను. ఒకనా డా దొంగయావు పారిపోయెను. దానిని వెదకబోయిన బ్రాహ్మణునికి త్రోవలో నొక మఱ్ఱిచెట్టుపై, 'హరియు, బ్రహ్మయు రుద్రుడతి చిత్రగతి మీర త్రినాథు లనియెడు త్రిమూర్తు లచట' గనబడిరి. బ్రాహ్మణుడు తన యావు పోయినదని మొరపెట్టుకొనెను. 'ఆ మాటలను వినుచు ఆ త్రిమూర్తులవారు, ఆవు యెక్కడలేదు యిక్కడేవుండె, సంతకును నీవుపోయి సందియములేకుండ, మూడు సరుకులుదెచ్చి మాకొప్పజెప్పు, వకపయిస ఆకులను వకపయిస గంజాయి, వకపయిస నూనెను వనరంగదెమ్మి, తీసుకొచ్చియు నీవు తిన్నగా నిచ్చుటను, మేము జెప్పినరీతి మూడు వస్తువులు, పూజచేయుము నీకు పుణ్యంబు సమకూరు, నీయావు నీకు దొరుకు నిక్కంబుగాను' అని మూడుపైసలుకూడ వారే యిచ్చిరి. మూడుపైసలతో వ్రతము చేసికొనవచ్చునని భావము. నూనె తెచ్చుట కేమిలేక బ్రాహ్మణుడు గాండ్లవానితో 'కొలిచి గావంచా కొంగులో వేయు' మన నాతడు బ్రాహ్మణుడు వెఱ్ఱివాడని మోసగింప దలచి 'గిద్ది తిరగ వేసి యింత నమురునుబోసి, గావంచలోవేసి కట్టి' పంపించెను. కానిచేసిన మోస

మునకు తనయింట నూనె యంతయు మాయమై పోయెను. మొఱ్ఱోయని పరుగెత్తి బ్రాహ్మణుని వేడుకొనెను. త్రిమూర్తులు చెప్పినటుల బ్రాహ్మణుడర్చించి తన గోవునేకాదు సకల సంపదలను బడసెను. తక్కిన పౌరులును అటులే చేసి సంపదలు పొందిరి. కోమటుల వడ్డీబేరము లాగిపోయెను. వారి మొర విని రాజు వ్రతములు చేయవలదని శాసించెను కాని ఆరాత్రియే రాజకుమారునికి 'కష్టంబు లొచ్చెను కడువింతగాను'. త్రినాథ వ్రతమొనర్చి యారాజు కృతార్థుడయ్యెను. ఓడవర్తకుడొకడు వ్రతముచేయుట మరచినందున తగిన ప్రాయశ్చిత్తమయ్యెను. ఒక గ్రుడ్డివాడు మరియొక కుంటివాడు వ్రతము నాచరించి కన్నులు కాళ్లను పడసిరి. వ్రతధిక్కారముచేసిన యొక గురువు గాలివానపాలై శిష్యునిచే వ్రతమొనర్ప ప్రబోధితుడై బ్రతికి బయట బడెను. వ్రతమొనర్చువారికి సంపదలును వ్రతము చేయనివారికి కష్టములును గలుగునట్టి దృష్టాంతము లీకథ యందున్నవి. సారాంశమేమన.

'మూడు కాసులతోను ముదమొందు యీ పూజ - అధిక సంపదలిచ్చు ఆనందమిచ్చు
హరి యజు హరుచరిత అద్భుతంబుగనుండు - పుడమిలో యీపూజ పుణ్యంబులిచ్చు'.

రచయిత యెవ్వరోకాని 'తులసిదళము మహిమ యెవరు శ్రద్ధగాను చదివినాను, విన్నవారికయిన మోక్ష మున్నదాయెనూ, స్త్రీలకొరకు పాటగాను జేసి కృష్ణమూర్తికి సమర్పితంబు జేయగోరి వ్రాసినాడనూ' అని చెప్పుకొనెను. ఈ 'తులసీదళము' పాట అధిక ప్రచారము గాంచిన గేయములందొకటి. పుణ్యకవ్రత కథగాక దీనిలో నాల్గు పటలములున్నవి. నాలుగింట నాలుగు తులసీ మాహాత్మ్య ప్రతిపాదకములగు కథ లున్నవి. మొదట సాత్రాజితి యొనర్చిన పుణ్యక వ్రతము, ఆమె గర్వభంగము, తులసీ మాహాత్మ్యమున రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని మరల పొందుట వర్ణింపబడినవి. సత్యభామ, దాన మొనర్చిన భర్తను తిరిగి పొందుట కెన్నిసొమ్ములు వేసి తూచినను సమము కావయ్యెను. అప్పుడవమానముతో, సత్య పోలేక పోలేక రుక్మిణి కడకుపోయి 'నావల్లకాకపోయి సిగ్గుచేత మోము వంచి, మిమ్ముచేరి మ్రొక్కినాను చిన్నదాననూ' అని బ్రతిమాలుకొనెను. రుక్మిణి,

నావద్ద ధనములేదు ఎన్నడైనగాని విభుడు, ఎంతసొమ్ము తెచ్చినాను నాకుయిచ్చెనా
తనకు సత్రజిత్తు డిచ్చినట్టి గొప్పముత్యెసరులు, విభుడు నీకు దాచియిచ్చె వేడ్కతోడనూ
ఇంద్రపదవి బోయి చూచి తెచ్చినట్టి కనకమెల్ల, యింపుగాను నీకు యిచ్చె కృష్ణమూర్తి
నరకాసురుని సంహరించి తెచ్చిన మూలధనము, నీ యింట దాచినాడు మోదమందియూ
పెండ్లినాడు కట్టినట్టి పాలపూసలేగాని యితరసొమ్ము లేవియును నాకులేవుగా
యశోద తనయుడయ్యు దానమివ్వ నీకు బుద్ధి ఎవరు చెప్పినా రతని తండ్రి యుండగా,

వట్టింపుదేవినైన నేను యిచట నుండగాను, నీకు యింత సాహసంబె వేశ్యాకాంతరో ?
అయిన నాకు గలిగినట్టి ముఖ్యమైన వస్తువుండె, ఇచ్చెదాను వేగబోయి వేసిచూడుమా'
అని దెప్పిపొడిచి, దూషించి తులసీదళముల నిచ్చెను. (స్త్రీలపాటలందు రెండు మూడు చోటుల సత్యభామను వేశ్యకాంతయని పిలుచుట కలదు. ఇదెట్టి విపరీతమో !) తులసి మహిమచే కృష్ణుని వారు తిరిగి పొందగలిగిరి. ఈ కథ తరువాత నాల్గు పటలము లున్నవి. మొదటి పటలమున సంతాన హీనులగు రాజదంపతులు తులసిపూజ లొనర్చి సంతానము బడసిన కథయును, రెండవ పటలమున తలిదండ్రులను భార్యాపుత్రులను జంపి మాంసము తిన్న కిరాతుడు కూడ అంత్యకాలమున నాతనిపై తులసిగాలి వీచుటచే పుణ్యలోకప్రాప్తిగాంచిన కథయు, తృతీయ పటలమున తులసీపూజలు చేయవలసిన శుభదినములును, తులసీపూజ లొనర్చిన కాళికా, నందికేశ్వర, సత్యభామ మున్నగువారల వృత్తాంతమును, 'కేవలము తులసి బృందావనములేనియింటి త్రోవ నడువరాదు, వారు దోషకారు' లనియు, నాల్గవ పటలమున సంతానార్థమై తులసీ సాన్నిధ్యమున దశరథుడు పుత్రకామేష్టి యొనర్చి రామాది సుతుల బడయుటయు మొదలుగాగల కథలు వర్ణింపబడినవి. చివరన 'ఈ కథ తులసీమహాత్మ్యం విస్తరింప యెవ్వరయిన వారు ధరణిమీద పల్లకిపదస్థు లగుదు' రనెడు ఫలశ్రుతియు గలదు. మొదట చెప్పిన త్రినాథవ్రతమునకు మూడు కాసులయినను కావలయును కాని ఈ తులసీపూజకు అలుకు, పూతలు, చెంబెడు నీళ్ళు, భక్తి తప్ప వస్తువాహనము లెవ్వియు నవసరము లేదు. ఇంచుమించుగా తెలుగు స్త్రీ లందరును తులసిని పూజింతురు.

శ్రావణమాసము వచ్చుటతోడనే మాంగళ్యవతులున్న ప్రతి గృహము కలకల లాడును. ఇంటింట లక్ష్మీ పార్వతులు ప్రత్యక్షమగుదురు. ఇంటి యిల్లాలి సంరంభము, పొరుగింటి గృహిణీమణుల పేరంటపు తొందర, పురుషులకు చూడ ముచ్చటగా నుండును. పచ్చతోరణములతో పండ్లతో, పసుపు కుంకుమలతో, నూత్నవస్త్రములతో, ప్రతియిల్లు భూలోకస్వర్గమువలె నుండును. శ్రావణ సోమవారము. శ్రావణ మంగళవారము, శ్రావణ శుక్రవారము, శ్రావణ శనివారము ఇటుల వారమునకు నాల్గు దినములు వ్రతములతో నోములతో గడచిపోవును. శ్రావణ మంగళవారము, శ్రావణ శుక్రవారము వ్రతములను గూర్చిన పాట లిట్టి వాఙ్మయశాఖయం దగ్రగణ్యములు. ఒకటి మంగళ గౌరీ వ్రతము, రెండవది వరలక్ష్మీవ్రతము. మొదటిది శైవమునకు, రెండవది

వైష్ణవమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించును. స్త్రీల పాటల సంపుటములందీ రెండును ముద్రింపబడినవి కాని తప్పులతప్పు లగుటచే సరిగా బోధపడవు. స్త్రీలు పాడుచుండగా వినియో లేక శ్రీ గంగాధరంగారి వచనకథ చదివియో అర్థము చేసికొనవలెను.

'శ్రావణమంగళవారము పాట' లో నింతకథ యున్నది. సంతానము లేని రాజదంపతులు శివుని ధ్యానించిరి. శివుడు వారికి వరములీయ దలచి జంగమ వేషముతో *'గురుధర్మ ఘోరాండ'* మనుచు (?) భిక్షకు వచ్చెను. రాజపత్ని భిక్ష గొని మేడదిగి వచ్చువరకే జంగము వెడలిపోయెను. మరునాడుకూడ అటులే వెడలిపోవ జూచుచుండగా రాజపత్ని జంగము నడ్డగించి వెడలిపోవుటకు కారణమడిగెను. జంగము 'పుత్రపౌత్రులు లేరు, మీచేతి భిక్షంబు, హర హర అంటరాదని' పల్కెను. దంపతు లిరువురు జంగమును బ్రతిమాలుకొన శివుడు నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించి 'ధర్మవతియైనట్టి పుణ్యవతి నిత్తుమా-పదహారు వర్షముల సుతునిత్తుమా' యని యడిగెను. వారు కుమారునే కోరుకొనిరి. శివప్రసాదమున కుమారుడు కలిగెను. పెరిగి పెద్దవాడై విద్యాబుద్ధులు గడించెను. అతనిపేరు నారాయణుడు. రాజు తన కుమారుని దీసికొని కాశికి బోవుచు మధ్యేమార్గమున నొక పట్టణోద్యానవనమున విశ్రమించెను. శ్రావణ మాసమున మంగళవారమునాడు 'మంగళగౌరు'ను పూజింప పూలు గోయుటకై వచ్చిన యా పట్టణపు రాజుకూతురు సత్యవతి రాజకుమారుని జూచెను. ఇరువురికి వివాహమయ్యెను. శోభనమునాటి రాత్రికే రాజకుమారునికి ఆయుర్దాయము నిండుకొనెను. దంపతులు నిద్రించుచుండ నారాయణుని చంపుటకు పాము వచ్చెను. మంగళగౌరీదేవి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి సత్యవతిని మేల్కొలిపెను. సత్యవతి స్వర్ణకలశము దెచ్చి యటనుంచెను. సర్పమామె భక్తికిమెచ్చి యందులో ప్రవేశించెను. సత్యవతి ఆ కలశమునకు క్రొత్తరవికతో వాసెనగట్టి యుంచెను. రాజకుమారుని గండము తప్పిపోయెను. తెల్లవారగనే యాతడు తండ్రిని కలిసికొని చెప్పకుండనే కాశికిపోయెను. సత్యవతి తండ్రి యామెకు మరల వివాహముచేయ సంకల్పించెను. కాని వ్రతము పేరుతో రాకుమారి కాలమును గడపుచుండెను. తండ్రి కొడుకులు కాశినుండి తిరిగివచ్చినప్పుడామె తన భర్తను గుర్తించి తాను భర్తప్రాణములు గాపాడు కొన్న యానవాలు చూపెను. వారికి మరల వైభవోపేతముగా వివాహమయ్యెను. కోడలితో రాజు స్వదేశము చేరుకొనెను. తనకు పుత్రభిక్షము పెట్టిన కోడలిని

అత్తగారు రహస్యమడుగ సత్యవతి అత్తతో 'సత్యంబు దప్పకా మాంగల్యములు గల మంగళగౌరునూ పూజించితి' ననెను. అప్పటినుండి లోకమంతయు మంగళగౌరీ వ్రతము నాచరించి కామ్యముల బడయుచుండెను. 'ఈ కథాపాటను పాడినవారికి - విన్నవారికినైన విభవంబునిచ్చు - ఇష్టసంపదలిచ్చు ఈ రాజ్య పదవిచ్చు - సత్ఫలంబిచ్చునూ సర్వేశు రాణి'.

'శ్రావణ శుక్రవారము పాట'నే వరలక్ష్మీవ్రత మందురు. శ్రావణ మంగళవారము పాటకన్నను చిన్నదీపాట. 'కైలాస గిరిలోను కల్పవృక్షం క్రింద ప్రమథాది గణములూ కొలువగాను' పార్వతీ పరమేశ్వరులుండిరి. అప్పుడు పార్వతి ప్రాణవల్లభుని 'ఏ వ్రతము సంపదలు యెలమి తోడుతనిచ్చు, యే వ్రతము కామితార్థము లొసంగు, ఏ వ్రతము పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధి నొసంగు' నని యడిగెను. అప్పుడు శంకరుడీకథను వినిపించెను. 'కుండిన అనియేటి పట్టణములోపల, చారుమతి అనియేటి చేడెగలదు, అత్తమామల సేవ అతిభక్తితో చేసి, పతిభక్తి కలిగుండు భాగ్యశాలి'. ఒకనాడామె స్వప్నమున వరలక్ష్మి సాక్షాత్కరించి 'శ్రావణ మాసాన శుక్లపక్షమునందు శుక్రవారమునాడు మునిమాపునా, పంచకల్వలు దెచ్చి బాగుగా తను నిల్పి, సువర్ణకలశమున శోభితముగ' పూజింపుమనియు సకలసంపదలు సమకూడు ననియు చెప్పెను. చారుమతి లేచి స్వప్నవృత్తాంతమును అత్తమామలకును, బంధువులకును విన్నించెను. గృహమలంకరించి తీరుతీరుల పిండివంటలుచేసి వరలక్ష్మీదేవి చెప్పినటులర్చించిరి. నైవేద్యములిడి, 'నిండు బిందెలలోను నిర్మలోదకములూ పుండరీ కాక్షులకు వారుపోసి, తొమ్మిదిపోగులా తోరమొప్పగపోసి, తల్లికి కట్టిరీ సంభ్రమమున, వేదవిదుడైనట్టి విప్రుని బిలిపించి, గంధమక్షతలిచ్చి కాళ్లు కడిగి, తొమ్మిది పిండివంటలు తోరమొప్పగజేసి, పెట్టి బ్రాహ్మణునకు పాయసం బిచ్చి' వ్రతము సమాప్తము గావించిరి. తక్కినవారందరును అటులే చేసి కామ్యార్థముల బడసిరి.

తూర్పు మండలములం దధికప్రచారము గాంచిన వానిలో 'మోచేటి పద్మము' నోమొకటి. దీనిని శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు 'మోచేతి పెద్దమ్మ' నోమని తమ 'స్త్రీలవ్రతకథ' లందును, 'సెలయేరు' లోను పేర్కొనిరి. ఇతరులు మాత్రము పెద్దమ్మకు బదులు 'పద్మమ్మ' అనిరి. ఈ పాటయందలి భావములనే శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు మరియొక శీర్షికతో ఆంగ్లానువాద మొనర్చి ప్రకటించి

యున్నారు.౧ తెలంగాణమున నిది వినబడదు కనుక దాని వివరములంతగా తెలియరాకున్నను శ్రీ గంగాధరంగారిచ్చిన పాట నిట ఉదాహరింతును.

'మోచేటి పెద్దమ్మ నోచేటివేళ - మొగ్గల్లు తామరలు పూసేటివేళ
బీరాయి పువ్వులు పూసేటివేళ - బిందెలతొ ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
గుమ్మడి పువ్వులు పూసేటివేళ - గుండిగలతొ ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
కాకర పువ్వులు పూసేటివేళ - కడవలతొ ఉదకమ్ము దెచ్చేటివేళ
అనబాయి పువ్వులు పూసేటివేళ - అటికలతొ ఉదకమ్ము దెచ్చేటివేళ
చిక్కుడు పువ్వులు పూసేటివేళ - చిప్పలతొ గంధాలు తీసేటివేళ
ఆవులు దూడలు వచ్చేటివేళ - ఆంబోతు రంకెలు వేసేటివేళ
సందిటి దీపాలు పెట్టేటివేళ - చాకింటి మడతలు దెచ్చేటివేళ
మరదళ్ళు మరి జాద మూడేటివేళ - కూతుళ్ళు గుండిగలు దింపేటివేళ
కోడళ్ళు కొటుపసుపు కొట్టేటివేళ - చెల్లెళ్ళు చేమంతులు ముడిచేటివేళ
వదినల్లు వంటల్లు చేసేటివేళ -
ముద్దుల మొగము అద్దానబోలు - తన ముఖము తామర పద్మానబోలు

'కామేశ్వరి పాట' నే అక్కలపాట యందురు. క్రీడాభిరామమున దీని ప్రశంసకలదు. కాని అచ్చైన పాటలం దొక్కటియైనను అర్థమగునట్లు లేదు. ఒక చరణమునకు మరియొక చరణమునకు సంబంధమే లేదు. అచ్చు తప్పులు కుప్పతిప్పలుగా నున్నవి. నేను మూడు నాల్గు ప్రతులు చూచితిని కాని వానియం దొక్కటియైనను మంచిదిలేదు. స్త్రీల పాటలందీ లోపమధికము. ముద్రణకర్త లేమాత్రముకూడ శ్రద్ధ వహింపకపోయిరి. 'గల్లాపెట్టెలు' గలగల లాడుటయే కాని వాఙ్మయమునకు జరిగెడు యన్యాయము వారెరుగరు. ఈ విషయమై శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు నాకొక వింతవిషయము చెప్పిరి. వారు కొన్ని యముద్రితములగు స్త్రీల పాటల సేకరించి యొక ప్రచురణకర్త కిచ్చిరట. ప్రచురణకర్త యా పాటలను కొన్ని పుటలం దచ్చువేయదలచిరి. వారనుకొన్న పుటల పరిమితి దాటిపోయెడు పరిస్థితి సంభవింపగనే ప్రతి పాటనుండి కొన్ని కొన్ని (కర) చరణములు లాగివేసి అచ్చొత్తించిరట. ఈ విధముగా ప్రచురణ కర్తల వలన నీ వాఙ్మయమునకు కొంత యన్యాయము జరిగినది. ఐనను ఆ సంపద నుద్ధరించిన సత్కీర్తియు వారిదే.

చాతుర్వర్ణ్యములవారికి నిలవేల్పై కోర్కులు దీర్చెడు తల్లి కామేశ్వరి. ఈ '*కామేశ్వరీ వ్రతము పాట*' కూడ బహుళ ప్రచారమందిన జానపదగేయము.

౧ Modern Review, May 1942.

ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున రేటూరి భావనామాత్య విరచితమగు 'కామేశ్వరీ చరిత్రము' కలదు.౧ ఇది ద్విపదలలో పాడుకొనుట కనువుగా నున్నది. దీనినే కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రీడాభిరామ పీఠికలో క్లుప్తముగా పేర్కొని యున్నారు. కామేశ్వరి చరిత్రమునే 'ఆదిలక్ష్మీ విలాస'మను పద్య కావ్యముగా అక్కినేపల్లి నరసింహకవి రచించి అంతర్వేది నృసింహస్వామి కంకితమిచ్చెను.౨ కాకతీయుల కాలమునుండియే కామేశ్వరీపూజ లాంధ్రదేశమున నున్నట్లు క్రీడాభిరామమువలన దెలియనగును. కాకతమ్మ, ఏకవీరలతోపాటు కామేశ్వరినిగూడ వారు కొలుచుచుండిరి. టిట్టిభసెట్టి మంచనశర్మ మిత్రద్వయ మోరుగల్లు నగరము చూడబోయినప్పుడు వారు ఏకవీరాదేవి గుడిదాటగనే 'కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కైటభారి వలపు పాడుచు వచ్చు జక్కుల పురంధ్రి'ని చూచిరి.౩ ఇట జక్కుల పురంధ్రి పాడినది యక్షగానమో లేక సాధారణపు పాటయో తెలియదు. కామేశ్వరి ఏడ్గురక్కలలో కడగొట్టు చెల్లెలు. వారి నందరిని 'అక్కలు' అందురు. అక్కలలో ప్రసిద్ధికెక్కిన కామేశ్వరీవ్రతము లొనర్చువారు 'అక్కల కొలుపు' చేయుట యిప్పటికిని పరిపాటి. ఆనాడేడుగురు ముత్తైదువుల పూజలొనర్చి తాళ మేళములతో నీపాట బాడెదరు. ముత్తైదువులను అక్కలావహింతురని మనవారినమ్మకము. క్రీడాభిరామమునగూడ నీవిషయము చెప్పబడినది.

సీ. ముద్రికా మాణిక్యములదీప్తి కెంగేలి పించెంబు గుంచెతో బిత్తరింప
నుపవాసమున తద్దయును సన్ననగు కౌను చనుదోయి భరమున జలదరింప
దోకచుక్కలబోలు తోరంపు దెలికన్ను లావైశమున సిగ్గు నతకరింప
నిద్దంపు వెలిపట్టు నెరిక దూలినయప్డు తొడల మించులు వెలిదొంగలింప
నురుమ చప్పుళ్ళకును బిల్లదురుల మ్రోత
కంత కంతకుఁ బేరుబ్బు నావహింప
నాఁడె బీటలపై నొలి గూడియున్న
యక్క లేడ్వురలో నొక్క యలరుబోడి'.४

మరియును 'అక్క లేడ్వురు నదె యాడజొచ్చిరి కడుంగడువేడ్క' నని వర్ణింపబడినది. ఒకయింటి యజమాని *సంతానకాంక్షియై ప్రతిబంధనోదనార్థంబు

౧ డి. నెం. ౧౦४౩ ప్రా. పు భాండాగారము. కామేశ్వరీ చరిత్రము.
౨ డి. నెం. ౩౭౨ ,, ,, ఆదిలక్ష్మీ విలాసము.
౩ క్రీడాభిరామము పుట. ४౬.
४ క్రీడాభిరామము, పుట ४౬.

యక్షకన్యలం బరీక్షారాధనంబు' చేయుచుండెనట. 'మాణిభద్ర కులోద్వహ్యులైన దేవతలు కామవల్లి శ్రీ మహాలక్ష్మితోగూడి యపేక్షితకార్యంబు' లొనగూర్ప సమర్థులని వారి విశ్వాసము. ౧ కామేశ్వరీవ్రత సమాప్తి యగునప్పటికి సాయంకాలమగును. కనుకనే 'అక్కలు లేచేటప్పటికి నక్కలు కూయు' నను సామెత ప్రబలినది.

ఇక ప్రా. పు. భాండాగారమందలి 'కామేశ్వరీచరిత్ర' నాకయుదము. ఈ కృతి 'శ్రీకామినీకాంతు శ్రితగుణవంతు, లోకైక సంస్తుత్యు లోకైక నిత్యు' నని యారంభమైనది. కృతికర్త భావనామాత్యుడు, శ్రీవత్స గోత్రుడు, రేటూరి పురవాసి. ఈకృతి 'ఆరూఢి నిలువేలుపై తమ కెపుడు,సేమ మిచ్చిన గుంటచెరువున గుంచ, కామేశ్వరనుపేర గల వేల్పుపేర' సంకితముగా రచింప బడినది. ఈ కథను సూతుడు శౌనకాదులకు వినిపించినట్లున్నది. శ్రీరామచంద్రుడయోధ్యానగరమును పాలించుచుండెను. ఒకప్పుడు వైకుంఠమున లక్ష్మీ నారాయణుల సాన్నిధ్యమున నారదుడు శ్రీరామ ప్రశంస చేసెను. లక్ష్మీదేవి సకుతూహలయై శ్రీరామచంద్రునిగూర్చి వివరములను శ్రీమహావిష్ణువువలన విని యాతని దివ్యమంగళవిగ్రహమును చూడగోరెను. విష్ణు వామె కట్టికోరిక తగదని చెప్పినను ఎట్టకేలకు రామచంద్రుని దోడ్తేర శంభుభట్టు నయోధ్యానగరమున కంపెను. శ్రీరాముడు గరుడవాహనుడై వైకుంఠమునకు వెడలెను. శ్రీరాముడు తన యంతఃపురమునకు వచ్చుచుండగా విష్ణువు లక్ష్మీదేవిని పరీక్షింపగోరి యామె నొంటరిగ విడిచి తిరోహితు డయ్యెను. లక్ష్మీదేవికి రాము డెదురుగా వచ్చెను.

'చెలువంపు చిరునవ్వు చెక్కుటద్దములు, మొలక వెన్నెలగాయు ముద్దుమోయగము
వాలుగన్నులు మంచి వక్షస్థలంబు, నీలంపుజిగి నిగనిగ నొప్పు మేను
రాజసం బొనగూర్చు రత్నహారంబు, ఆజానుబాహులు నంగదంబులును
....
కేరి మన్మథుని చెక్కిలిగొట్టు సొగసు, మీరినయట్టి యామేటి చెల్వంబు'

గల శ్రీరామచంద్రునిగాంచి లక్ష్మీదేవి శ్రీమన్నారాయణుడే తన్నిట్లు పరీక్షించుచున్నాడని 'ముదమందియీ రూపమున నున్న యపుడె,కలసి పొందగవలె గాకంచు దలచి, నీ మాయలన్నియు నేనెరుంగుదును, స్వామి నా కోర్కెదీర్పంగ బూనితిరి, అవలీల నీదు వయ్యారంబు జూచి, వ్రాలితినే మోహ వనధిలో

౧ క్రీడాభిరామము, పుట ౪౭.

నిపుడు, కడతేర్చు రహిగూర్చు కౌగిటజేర్చు, అదరి నన్నానంద మందించు మిపుడ'ని కోరెను. రాముడు తానేకపత్నీవ్రతుడననియు, నట్టి కార్యము కూడ దనియు గర్హించెను. కాని యామె వినక రాముని చేలముపట్టి లాగెను. రాము డెటులో విడిపించుకొని పోబోవ నామె కోపముతో రాముని యేకపత్నీ వ్రతము చెడునట్లుగా 'ధరమీద కృష్ణావతారంబునందు, స్థిరమైన వ్రతమెల్ల చెడిపోయి పిదప' గోపభామలను, కురూపముగల భామలను 'బ్రతిమాలి పద ములపడి వేడికొనుచు, ధృతిదప్పి దొంగవై తిరుగుచుండెదవ'ని శపించెను. శ్రీరామచంద్రుడుకూడ కుపితుడై,

'నాడైన నామీది నవమోహమహిమ, వీడక గుందుచు వెతల బొందుచును
కామించి విరహాన గ్రాగుచు మిగుల, కామేశ్వరనుపేరు గలిగియుండుదువు'

అని ప్రతిశాప మిచ్చి గరుడవాహనుడై వెడలిపోయెను. ఇదియంతయు జూచు చున్న విష్ణువు మరల ప్రత్యక్షమయ్యెను. లక్ష్మీదేవి తనకు బట్టిన దుర్గతిని భర్తతో చెప్పుకొని దుఃఖించెను. విష్ణు వామె నూరడించి, 'శివునకు జన్మించి సజ్జనుల కామితార్థము లీడేర్పుము. నేనును కృష్ణావతార మెత్తెద' ననెను. శివుడు శీతాద్రిపై తపమాచరించుచుండగా లక్ష్మీదేవి పోయి తనకోరికను వెల్లడించెను. శివు డామెతో నేను గౌరీదేవిని వివాహమాడునంతవరకు కొలనులో నుండుమని యొక కొలను చూపించెను. లక్ష్మీదేవి యందులో నివసించెను. గౌరి నుద్వాహ మయిన కొన్నాళ్ళకు శంకరు డామెతో లక్ష్మియున్న కొలనులో జలక్రీడలు సల్పెను. గౌరీదేవి యా కొలనులో నేడు దోసిళ్ళ నీరు ద్రావెను. లక్ష్మి యా నీటితో గౌరీదేవి గర్భమున ప్రవేశించెను. గౌరీదేవికి సద్యోగర్భమయ్యెను. ఏడు దోసిళ్ళనీళ్ళు గ్రోలినందున గౌరీగర్భమున లక్ష్మి సప్తకన్యకలుగా జన్మించెను. వారిపేరులివి.

'పొడవైన మెఱుఁగుల ప్రోవుచందమున, పెడతల జనియించెఁ బెరవాణియనగ
శిరమున జనియించె శివవాణియనగ, కొప్పున జనియించె కొండవాణనగ
మొగమున జనియించె ముద్దరాలనగ, చన్నుల జనియించె జక్కులమ్మనగ
కన్నెలార్గురకును కడపట బొడమి, చిన్నారి పొన్నారి చెలియలై యపుడు
అన్నిట గొదలేని యాకారరేఖ, కన్నుల నుదయించె కామవల్లనగ

ఇటువలె శ్రీలక్ష్మి యేడ్వురైపుట్టె'. పార్వతీ శివులు సప్తకన్యకల నటనే విడిచిపోయిరి. వారి సంరక్షణమునకు పోతురాజును సృజించిరి. (ఇప్పటికిని తెలంగాణము నందలి ప్రతి గ్రామమున పోతురాజు - పోతులింగడు గ్రామ రక్షణార్థమై నెలకొల్పబడును. గ్రామమందేగాక పొలములచెంత బావులచెంత

గూడ పోతులింగడుండును.) బ్రహ్మ వారికి సమస్త సౌకర్యములతో నొకపురము నెలకొల్పి పోతురాజునకు కూనలమ్మను సృజించెను. (రాయలసీమలో మరియు తెలంగాణము-మహబూబు నగరము మండలములందు కూనలమ్మ పదముల కధిక ప్రచారము గలదు). ఒకనాడు శివుడు కామవల్లి ననుగ్రహించి యక్షులకు వాద్యోపకరణములుగూర్చి వారితో 'రమణ మీవంశ పారంపర్యమెల్ల, కమలాక్షి గొలువుండు కామవల్లెమను, కామవల్లిని గొల్చు ఘనులెల్ల మున్నె, ప్రేమతో మిముచాల ప్రియముజేసెద'రనెను.

కృష్ణావతారమున గోపకుమారులతో శ్రీకృష్ణు డొకనాడు గోవుల గాయబోయెను. కామవల్లి తన యక్కలతోవచ్చి కొలనులో నోలలాడుచుండ కృష్ణుని గోవులు కొలను చీకాకుపరచెను. కామవల్లి గోవుల గోపాలకుల శిలలగునట్లు శపించెను. శ్రీకృష్ణు డక్కల వస్త్రాపహరణముచేసి పొన్న చెట్టెక్కి వేణువునూది శిలలను గోవులు గోపకులుగా మార్చెను. (అక్కల వస్త్రాపహరణమునకును, గోపికా వస్త్రాపహరణమునకును త్యాగరాజుగారి నౌకా చరిత్రమునకును గల సంబంధ మెట్టిదో!) కామవల్లి వేణునాదమును విని వచ్చి కృష్ణుని తన్నేలుకొమ్మని వేడ్కొనెను. కాని శ్రీకృష్ణుడామెకు తమ శాపముల నెరిగించి 'అదిగాక మీద కల్క్యవతారమున, పొదలుచు కవగూడి భోగింప

గలవు, కమలాక్షి యందాక కాకనొందుచు' నుండవలయుననియును చెప్పెను. మరియును 'అతనికి (భీష్మకనృపతికి) రుక్మిణియన నొక్క రూపు, చతురత నుద యించి సరవి నన్బొందు, ధర్మంబు గలచోట దయగలచోట, అర్మిలి వసియించి అర్చనల్ గొనుము, విరహవేదన నిన్ను వేధింపకుండు, పరగ నింకొక్క వుపాయంబు గలదు, ధరణీతలంబున ధర్మాత్ములుగను, వొరసి దంపతులలో నొక్కరిబట్టు, వారిలో నొక్కరి వసియింతునేను, ఆరూఢి మనక్కు కలాణంబు గల్గు, తప్పక కలికావతారంబు నందు, కర్పూరగంధివై గైకొందు నిజ' మని విరహోపశాంతిని చెప్పెను.

కామవల్లి యటులేయని తన యక్కలతోచెప్పి తానుపోయి రుక్మిణియై జన్మించి శ్రీకృష్ణుని పొందెను. ఆ మహాదేవి డెబ్బదిరెండు ప్రదేశముల కొలకులందు వెలసి పూజాదికము లందుచున్నది. ఈ విషయము స్త్రీలు పాడుకొనెడు పాట (స్త్రీలపాటల సంపుటము)లో స్తానకాలను శీర్షికతో నున్నది. ఇది స్థాన శబ్దము నకు జానపద రూపము.

స్త్రీలాకాంక్షించెడు శుభము లెట్టివో అట్టివానికై వారొనర్చు వ్రతము లెట్టివో మన మిదివరకే పరిశీలించితిమి. '*చిక్కుళ్ల గౌరీవ్రతముపాట*'లో స్త్రీజనముల

కుందు సాధారణమైన కోరికలు కాంచనగును. మాఘపూర్ణిమ ముందు వచ్చెడు రథసప్తమినాడు 'చిక్కి చిక్కి నేను చిక్కుళ్లగౌరినోము పట్టితి'నని చెప్పి అక్షతలు చల్లుకొని,

'ఎత్తుకున్న బిడ్డ నెడబాయకుండా - చంకలో నున్న బిడ్డ సడలకుండా
పక్కలో నున్న బిడ్డను పాయకుండా - కంటికిబెట్టిన కాటుక కదలకుండా
చేతికున్న గాజులు చెదరకుండా - కాలిమట్టె కదలకుండ కట్టినబట్ట విడువకుండా
తొడిగిన రవికె తొడుగకుండా - వంటిసొమ్ము వదలకుండా వెంటపురుషుని పాయకుండా'

ఉండవలయునని గౌరిని ప్రార్థించి బంగారు చిక్కుడుపువ్వు చేయించి చీర రవికతో నొక ముత్తైదువకిచ్చి అర్చింతురు. స్త్రీలకు కావలసిన కోరికలన్నియు దీనిలో నున్నవి.

స్త్రీల పాటలుగా నున్న ఈవ్రతములు బహుశః స్త్రీలకును చాతుర్వర్ణ్యముల వారికిని పూజాధికారమును కల్పించుట కుద్దేశింపబడినవి. వీరశైవ వీరవైష్ణవ మతోజ్జృంభణ ఫలితముగా నిట్టి సంస్కారమునకు తావు లభించినదని మన మూహింపవచ్చును. ఒక్కొక్క విషయమున కొక్కొక్క వ్రతముగా కర్మ కాండ పెరిగి (జానపదులందిట్టి) వాఙ్మయరూపమున మనకు దక్కినది. 'స్త్రీల వ్రతకథల' వంటి ప్రత్యేక గ్రంథములే వెలువడినందున నా యా వ్రతముల పేర్కొంటినేగాని వానిని విమర్శింప బూనుకొనుటలేదు. ఈ వ్రతముల సంఖ్య యపరిమితము. పాడిపెంపునకు గూడ నోమునోచుట మనవారికలవాటు. ప్రతి చిన్న విషయమునకు వేదవిహిత కర్మలున్నటులే ప్రతిచిన్న కామనకై వ్రతము లున్నవి. ఉదాహరణకై 'చల్లచిత్త నోమ'ునది పాడినాకాంక్షించి చేయునోము. శ్రీగంగాధరం గారిచ్చిన పాటనే యుట్టంకించెదను.

'చల్లచిత్తనోము నోచవే తల్లీ - వెల్లయావులపాడి చేయవేతల్లీ
ఇల్లు పాలనేత అలుకవేతల్లీ - ఎల్ల సొమ్ములు నీవు తాల్చవే తల్లీ
చల్లగను సుతులతో సాగవే తల్లీ - కొల్లలుగ సౌభాగ్య మేలవే తల్లీ
చెల్లని సంపదల చేపట్టు తల్లీ - ఎల్ల బీదల నాదరింపవే తల్లీ'

చల్ల వెన్నలతో నీవ్రతోద్యాపనము జరుగును. ఈవిధముగా పాడికి పంటకు ధనమునకు దాంపత్యమునకు, ఐదువతనమునకు, ఆపదలు తొలగుటకు, చివరకు అంద చందములకు కూడ వ్రతములున్నవి. ఈ వ్రతములన్నింటి ఫలితాంశమొక్కటే. అది యేమన, '*కథ లోపమైనను వ్రతలోపము కారాదు, భక్తి లోపమైనను ఫలము తప్పదు*'. ఈరెండు వాక్యములు కర్మకాండ ప్రాధాన్యమును దాని వ్యాప్తిని స్పష్టపరచును.

పైన చెప్పిన కారణములవలన ముద్రిత వాఙ్మయ పరిశీలనము నింతటితో విరమించి నేను సేకరించిన కొన్ని గేయముల నుదాహరింతును.

మిత్రులు శ్రీ బి. అచ్యుతరాజుగారి సహాయమున ముస్తాబాదు గ్రామమున ఏకాదశీ వ్రతమునకు సంబంధించిన చిన్న గేయమొకటి సేకరించితిని.

'చిత్తమ్మ ఏకాశి చిలుకు దాదోశి - మాదుమ్మ ఏకాశి మంచి దాదోశి
దక్షకుని ఏకాశి ఇంక నెల్లాళ్లు - కానెపుల్లలు దెచ్చి కసువార దీసి
ఆవుపెండా దెచ్చి అరుగుల్లు అలికి - గోవుపెండా దెచ్చి గోలెంల గలిపి
ధరణిమీదా సాన్పు దట్టంగ చల్లి - కాళ్లు మొకమూ గడిగి కడుపలూ గడిగి
కడుపకూ ఆ కాంత ఏమాని మొక్కు - అష్టసంపదలివ్వు అతిభాగ్య మివ్వూ
కోటి సంపదలివ్వు కోమాండ్ల నివ్వూ - ఎప్పటికి ముత్తైద తనము నాకివ్వూ'

'బొడ్డెమ్మ' 'బ్రతుకమ్మ' పండుగలు తెలంగాణము ప్రత్యేకతను చాటునట్టివి. ఈ పండుగలు ఇతరాంధ్రదేశమున కానరావు. ఈ పండుగల నాధారముగా చేసికొని తెలంగాణమున పెరిగిన వాఙ్మయ మధికముగా నున్నది. లక్ష్మీపార్వతుల పూజనములు తెలంగాణమున బ్రతుకమ్మపండుగ రూపు ధరించినవి. ఆశ్వయుజ శుద్ధ పాడ్యమినుండి మహర్నవమి వరకు తొమ్మిది దినములు బ్రతుకమ్మ పండుగ జరుగును. ఇంతకు పూర్వము తొమ్మిది దినములు బొడ్డెమ్మ పండుగ జరుగును. ఇది మహాలయామావాస్యతో పూర్తి యగును. బొడ్డెమ్మ పిల్లలపండుగు. ఇందులో పెద్దలంతగా పాల్గొనరు. ప్రేక్షకత్వమేగాని పెద్దరికము వారికేమియు నుండదు. పుట్టమన్నుతో నొక పీట మీద ఐదంతరువుల బొడ్డెమ్మను భాద్రపద బహుళ పంచమినాడు నిర్మింతురు. దానిపై నొక కలశ ముంచెదరు. కలశముపై నొక కణుము (క్రొత్తరవికెబట్ట) నుంచి పసుపు గౌరమ్మను నిల్పి పసుపు కుంకుమలిడి రుద్రాక్ష, గోరంట, బీర పువ్వులతో నలంకరింతురు. ఇది ప్రతి యింటిలో చేయనవసరములేదు. పల్లెటూరి యందు వాడకొక్క కుటుంబమువారైనను చేసిన చాలును. సాయంకాలమున ఇంటిముందర నలికి ముగ్గులుపెట్టి బొడ్డెమ్మ నచ్చట నిలుపగనే ఆవాడలో నుండు ఆడపిల్లలంద రచ్చట చేరుకొందురు. పెద్దలీ వినోదమును చూచుటకై వచ్చెదరు. చూడవచ్చిన పెద్దలలో నొక స్త్రీ పాటలు చెప్పుచుండగా పిల్లలు చేతులు తట్టుచు బొడ్డెమ్మచుట్టు తిరుగుచు పాడెదరు. సాధారణముగా బ్రతుకమ్మ పండుగలప్పుడు పాడెడు పాటలనుగూడ ఈసమయమున గానము చేయుదురు. బొడ్డెమ్మ నృత్యములను ఆటపాటలను మన మౌత్తరాహుల 'గర్బో' నృత్యముతో పోల్చుకొనవచ్చును. 'గర్బో' శబ్దమే 'గొబ్బి' యని పండితుల యభిప్రాయము.

ఆంధ్రదేశమున గొబ్బియాటలు మన మెరిగినవే. బొడ్డెమ్మకూడ వాని యను కరణమేయని నాయభిప్రాయము. చీకటి పడువరకు 'బొడ్డెమ్మ' ఆటలాడుకొని తరువాత 'ఫలహారముల' పంచిపెట్టి బాలికలు మరల నా బొడ్డెమ్మను దాచి పెట్టెదరు. బొడ్డెమ్మ పాటలందొక చక్కని చందమామపాట గమనింపదగినది. (ఇది మాచెల్లెలు పాడి విన్పించినది.)

'మాలుమర్తి మేడమీద చందమామ   వెండియ్య వేనగరలు చందమామ
వెండియ్య వేనగరలకు   ,,   ఇత్తడియ్య చేరెలు   ,,
ఇత్తిడియ్య చేరెలకు   ,,   రాగియ్య కడుపలు   ,,
రాగియ్య కడుపలకు   ,,   ముత్యాల ముగ్గులు   ,,
ముత్యాల ముగ్గులకు   ,,   వజ్రాల వాకిండ్లు   ,,
వజ్రాల వాకిండ్లకు   ,,   పవడాల పందిళ్లు   ,,
పవడాల పందిళకు   ,,   మంచినీళ్ల బావిపుట్టె   ,,
మంచినీళ్ల బావిప్రక్క   ,,   మంచిమల్లె తీగబుట్టె   ,,
కోసేవా రెవరులేక   ,,   కొండెత్తు పెరిగిపాయె   ,,
కోయించు చందప్ప   ,,   పంచిపెట్టు గౌరమ్మ   ,,

ఈ పాట వ్యంగ్య ప్రధానమైనది. వేనగలు వెనుగట్టు శబ్దమునకు గ్రామ్యరూపము. ఈపాటలు పాడెడువారు కన్యకలని తొలుతనే మనవిచేసితిని. ఇందులోని మంచిమల్లె తీగ యవివాహితకన్య. కోసేవారెవరులేక యాతీగ కొండెత్తు పెరిగిపోయినదని వ్యంగ్య చిత్రణము. ఎంతచక్కని భావనమిది. ఆ యవివాహిత కన్యకు వివాహము చేయించుటకు పూనుకొనవలసినవారు చందప్ప మరియు గౌరమ్మలట. కన్యకలు తమ వివాహము లగుటకును మంచిభర్తలు లభించుటకును గౌరీదేవి నీ బొడ్డెమ్మ రూపముగా నర్చింతురని మనము భావించవలెను. బొడ్డెమ్మ పండుగ సందర్భమున పాడుకొనెడుపాట లింకను కలవు. వానిలో నొక్కదానినే యుదాహరించితిని. తొమ్మిదవనాడీ పండుగ ముగియును. ఆనాడు బొడ్డెమ్మ నర్చించి కలశములో నాడపిల్లలందరు ప్రతిదినము తెచ్చిపోసెడు బియ్యముతో పరమాన్నమువండి పంచిపెట్టి ఒకబావి దరిజేరి,

'బొడ్డెమ్మ బొడ్డెమ్మ బిడ్డలెందారే - బావిల పడ్డావారికి బారిద్దరమ్మా
చెర్లాబడ్డా వారికి చేరిద్దరమ్మా - కుంట్ల బడ్డావారికి కోరిద్దరమ్మా
నిద్రపో బొడ్డెమ్మ నిద్రపోవమ్మా - నిద్రకూ నూరేండ్లు నీకు వెయ్యేండ్లు
నినుగన్న తల్లికీ నిండ నూరేండ్లు' అని పాడుచు బొడ్డెమ్మను నీళ్లలో జారవిడిచెదరు.

(బొడ్డెమ్మ పండుగ తరువాత బ్రతుకమ్మ పండుగ. శారద లక్ష్మితోవచ్చి పల్లెటూళ్ళను ప్రఫుల్లముచేయు నీ పండుగ కిదియే సాటి. తెలంగాణమందన్ని మండలములందును ఈ పండుగ చేయుదురు. ఆయా గ్రామములందుండెడు స్త్రీలందరును (వారితోపాటు వారిని చూచుటకు పురుషులుకూడ) ఒకచో సమావేశమగుట కింతకన్న మరియొక తరుణముండదు. ఈ పండుగ మూలమున గ్రామ ప్రజలందరొకచో కూడెదరు. పరస్పర సమ్మేళనమునకు గుళ్లు గోపురములు, తిరునాళ్లు, ఇట్టి పండుగలు మన పూర్వులు కల్పించిన సదుపాయములు. వీనివలననే మన జాతీయతా సూత్రములు పడుగుపేకలైనవి.

ఈ పండుగదినములందు ప్రతిదినము వెదురు లేదా దుసేరు తీగెలతో నల్లిన సిబ్బిలో గుమ్మడి పూవులు పరచి వానిపై తంగెడు, పైడి తంగెడు, గునుగు, నువ్వు, రుద్రాక్ష, కట్ల, గట్టుగోరిమిడి, కాకర, బీర, గన్నేరు, పొట్ల, కట్లాయి పువ్వులతో బ్రతుకమ్మను పేర్చి దానిపై గౌరమ్మను నిల్పెదరు. పసుపు కుంకుమలతో నర్చించి పగలే బ్రతుకమ్మలను నోమఱ్ఱిలో నొక పీటపై పెట్టియుంచెదరు. సాయంకాలము నాలుగు గంటలవరకు పెద్దలు, పిన్నలు తమకున్న విలువగల వస్త్రములు, భూషణములు ధరించి బ్రతుకమ్మలను తలకొకటి చేతులలో పట్టుకొని ఊరిబయట చెరువుదరినో, కాలువకడనో, గుడియందో గుమికూడి బ్రతుకమ్మలను మధ్యన నిలిపి చుట్టు తిరుగుచు చేతులు తట్టుచు పాటలు పాడెదరు. ఆ గ్రామలక్ష్మిని చూచుటకు మగవారుకూడ వచ్చి దూరమున కూర్చుండెదరు. మగపిల్లలు కట్టె గొట్టములతో కాగితము, పాపడకాయల 'బారులు' నింపి ఆట పాటలందు నిమగ్నులైన స్త్రీలపై ప్రయోగింతురు. వరుసలోనున్న కలకంఠి యొకర్తు గొంతెత్తి పాట చెప్పుట కారంభించును. తక్కినవారందరామె ననుగమింతురు. విశాలమైన ప్రదేశమున నిట్టి బంతులు నాలుగైదు కట్టి ఎవరికివచ్చిన పాటల వారు పాడెదరు. ఈ పాటలందు లక్ష్మి పార్వతుల స్తోత్రములేకాక పౌరాణికగాథ లెన్నియో కలవు. సీత, అనసూయ, చంద్రమతి, శశిరేఖ, సత్యభామ, సావిత్రి, కన్యకాపరమేశ్వరి మున్నగువారిని గురించి పాడెదరు. ఇప్పుడిప్పుడు గాంధీవంటి యాదర్శపురుషుల జీవితములు కూడ పాడుకొనుచున్నారు. ఈ పాటలందు ప్రతి చరణము చివరన, కోలు, ఉయ్యాలో, చందమామ, గౌరమ్మ మున్నగు పదములం దేదోయొకటి వచ్చుచుండును. బ్రతుకమ్మ పాటలని పెక్కు గేయములు ముద్రింపబడినవి. కొన్ని ముద్రణము కాలేదు. ఒక చందమామ పాటలో బ్రతుకమ్మ పుట్టు పూర్వములు

వర్ణింపబడినవి. ఈ పాటను రచించిన కవి ఓరుగల్లు సమీపముననున్న మొగిలిచెర్ల గ్రామవాసి. అతడిప్పటికి ఐదు తరములకు పూర్వమున్నవాడని యాతని వంశీయులు నాతో చెప్పిరి. ఈ పాట ఓరుగల్లు మండలమున ప్రతియింట నొక్కరికైన కంఠస్థముగా నున్నది.

శ్రీ లక్ష్మిదేవియు చందమామ సృష్టి బ్రతుకమ్మయ్యె చందమామ
పుట్టినారీతి జెప్పె ,, భట్టు నరసింహాకవి ,,
ధర చోళదేశమున ,, ధర్మాంగుడను రాజు ,,
ఆ రాజు భార్యయు ,, అతి సత్యవతియండ్రు ,,
నూరు నోములునోమి ,, నూరుమందిని గాంచె ,,
వారు శూరులయ్యు ,, వైరులచే హతమైరి ,,
తల్లిదండ్రు లపుడు ,, తరగనీ శోకమున ,,
ధన రాజ్యముల బాసి ,, దాయాదులను బాసి ,,
వనితతో నారాజు ,, వనమందు నివసించె ,,
కలికి లక్ష్మినిగూర్చి ,, ఘనతపం బొనరించె ,,
ప్రత్యక్షమై లక్ష్మి ,, పలికె వర మడుగుమని ,,
వినుతించి వేడుచు ,, వెలది తన గర్భమున ,,
పుట్టుమని వేడగా ,, పూబోణి మది మెచ్చి ,,
సత్యవతి గర్భమున ,, జన్మించె శ్రీ లక్ష్మి ,,
అంతలో మునులునూ ,, అక్కడికి వచ్చిరీ ,,
కపిలగాలవులునూ ,, కశ్యపాంగీరసులు ,,
అత్రి వసిష్ఠులు ,, ఆ కన్నియను జూచి ,,
బ్రతుకగనె ఈతల్లి ,, బ్రతుకమ్మ యనిరంత ,,
పిలుతు రదివరనుండి ,, ప్రియముగా తలిదండ్రి ,,
బ్రతుకమ్మ యనుపేరు ,, ప్రజలంత అందురూ ,,
తాను ధన్యుండంచు ,, తన బిడ్డతో రాజు ,,
నిజ పట్టణముకేగి ,, నేల పాలించంగ ,,
శ్రీమహావిష్ణుండు ,, చక్రాంకుడను పేర ,,
రాజు వేషంబున ,, రాజు ఇంటికివచ్చి ,,
ఇల్లింటమని వుండి ,, అతివ బ్రతుకమ్మను ,,
పెండ్లాడి కొడుకులా ,, పెక్కుమందిని గాంచె ,,
ఆరువేలమంది ,, అతి సుందరాంగులు ,,
ధర్మాంగుడనురాజు ,, తనభార్య సత్యవతి ,,
సరిలేని సిరులతో ,, సంతోష మొందిరీ ,,
జగతిపై బ్రతుకమ్మ ,, శాశ్వతంబుగ వెలసె ,,

చోళదేశమును పాలించిన ఈ ధర్మాంగు డెప్పటివాడో ! పామునుగన్న ధర్మాంగదరాజు కాశ్మీరమువాడని 'ధర్మాంగద-పాముపాట'లో నున్నది. తెలుగుదేశమున కొకప్పుడు చోళదేశమను పేరుండెడిదికాబోలు. తెలుగుచోడుల వృత్తాంతము ప్రసిద్ధమేకదా. మహబూబునగర మండల ప్రాంతమునకు ప్రాచీనమున చోళదేశమను సంకేత ముండినట్లు శ్రీ భావరాజు కృష్ణారావుగా రనుచున్నారు. యువాన్‌చాంగ్ ఈదేశ భాగమును 'చుళియా' యని వ్యవహరించెనట. చోడులు తెలుగుదేశమునందు పుట్టి అరవదేశము జయించి యచ్చట స్థిరపడిరని శ్రీ భావరాజువా రూహించిరి. తమిళ దేశమే వారి జన్మస్థానమనియు తెలుగునాడు వలస ప్రదేశమనియు నితర చారిత్రకుల యభిప్రాయము. మొత్తముమీద క్రీ. శ. ఆరవ శతాబ్దమునుండియైన చోళవంశములవారు కడపమండలములో నుండిరి. కనుక చోళరాజులకు సంబంధించిన ఈకథ కడప కర్నూలు మండలముల మీదుగా మహబూబునగరం మండలమునందు వ్యాపించి తెలంగాణమందంతట ప్రాకియుండునని నా నమ్మకము. రాయలసీమ మరియు తెలంగాణములకున్న సాన్నిహిత్యము సర్వజన విదితము.

లేక లేక పుట్టినబిడ్డకుగాని, పెక్కుమంది చనిపోయిన తరువాత దక్కిన బిడ్డకుగాని యిప్పటికిని తెలంగాణమున బ్రతుకమ్మయని పేరుపెట్టుకొందురు. దేశముపై నీ కథా ప్రభావమంత ప్రగాఢముగా పడినది. వరలక్ష్మీ సమారాధన మొనర్చు తెలుగు మదవతులు గొంతులుకలిపి ఈ పాటపాడెడువేళ ప్రతిగ్రామము పులకరించు ననిపించును. ఈ పాటను రచించిన కవియే 'గౌరిపాట' రచించెను. ఇదికొంత సంస్కారమున్న యిండ్లయందుగాని ప్రచారము గడించలేదు. దీనిలో సాహిత్యపుజిగి యధికముగా నుండుటే యిందులకు కారణము. ఈ గేయము పెద్దదగుటచే అటనట కొంత యుదాహరింతును.

'శ్రీలక్ష్మి నీ మహిమలూ - గౌరమ్మ - చిత్రమై తోచునమ్మా,
భారతీ సతివయ్యు బ్రహ్మకిల్లాలివై పార్వతీదేవివై పరమేశు రాణివై
పరగ శ్రీలక్ష్మివయ్యూ - గౌరమ్మ - భార్యవైతివి హరికినీ ॥శ్రీ॥
ముక్కోటి దేవతలు చక్కనీ కాంతలు, మక్కువగ నినుగూర్చి పెక్కునోములు
నోచి ఎక్కువా వారైరిగా - గౌరమ్మ - ఇహలోకముల యందునా' అని గౌరీదేవిని స్తోత్రమొనర్చి జానపదకవి యామె నిట్లభివర్ణించుచున్నాడు.

'గొప్పయగు నీముప్ప కొప్పింద్రనీలములు, గప్పు చీకటి జగతి గప్పు
కొప్పునవిళ్ల, చెప్పతరము గానిదీ - గౌరమ్మ - చంద్రరేఖా పాటిది ॥శ్రీ॥

నిగనిగాయనెడు నీ నగుమోముజూచితే, జగతి పున్నమనాటి చంద్రుణ్ణి ఓడించు
సొగసైన నీ తిలకమూ - గౌరమ్మ - చూచితే ఆనందమూ ॥శ్రీ॥
నల్ల వరిబియ్యమో మల్లెమొగ్గలో లేక, తెల్లవజ్రింబులో ముల్లోకములు యేలు
తల్లి నీ దంతంబులూ - గౌరమ్మ - దానిమ్మ బీజంబులూ.' ఇక పండుగనుగూర్చిన పర్ణనము చూడుడు.

'బాలలూ వృద్ధలూ ప్రౌఢాంగనలు కన్నె ప్రాయంపుకాంతలూ పరగ నాశ్వీజశుద్ధ
పాడ్యమీ మొదలుకోనీ - గౌరమ్మ - భక్తినీయందు నిల్పి ॥శ్రీ॥
తొమ్మిదీ దినములు నెమ్మనంబునబొంగి, అమ్మలక్కలుగూడి ఆస్తితోతమకున్న
సొమ్ములూ ధరియించుకా - గౌరమ్మ - శోభనంబని పాడుచూ ॥శ్రీ॥
బంగారు పువ్వులూ బ్రతుకమ్మయనిపేర్చి, మంగళంబుగ నిన్ను మధ్యనా నిల్పియు
రంగు గుమ్మడి పువ్వులూ - గౌరమ్మ - రాశిగా నర్చింతురూ ॥శ్రీ॥
కట్లాయిపువ్వులూ కాకెరపువ్వులూ, కలగోటుపువ్వులూ గన్నేరుపువ్వులూ,
మొట్లపువ్వులు జల్లుచూ - గౌరమ్మ - పొగడ పువ్వులు నింపుచూ ॥శ్రీ॥
పారిజాతంబులూ పైడితంగెడుపూలు, గోరెంట పొన్నలు కురువింద మల్లెలు
తీరు రుద్రాక్షపూలూ - గౌరమ్మ - పేరైన ముకుమాయులూ ? ॥శ్రీ॥
పాలమీగడ లట్లు పానకంబులు జున్ను, పోళీలు మరిమడుగుపువ్వులూ శేమియాల్
మేలుశర్కర గరిజెలూ - గౌరమ్మ - మెప్పుగా నర్పింతురూ ॥శ్రీ॥
గంగ నర్మద యమున కావేరి మరియునూ, తుంగభద్రాది ముచికుంద నదితీరముల
పొంగి వేడుకమీరగా - గౌరమ్మ - పురుషులూ స్త్రీలు గూడి ॥శ్రీ॥
కోరి ఈరీతిగా కేరి పూజింతుము, చారు సుందరమైన సౌభాగ్యముల నిచ్చి
కారుణ్యమున నేలుమీ - గౌరమ్మ - కల్పాయు వొసగి మాకు' ॥శ్రీ॥

కావేరి తమిళదేశమునకును, తుంగభద్ర రాయలసీమకును, ముచికుంద (మూసానది) తెలంగాణమునకును ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్నటుల దోచెడిని. సాయంకాల మగువరకు ఇట్టి పాటలు పాడుకొని ఆ తరువాత వారువారు తెచ్చిన 'చద్దులు' లేదా 'ఫలహారములు' వాయనము లందించుకొందురు. మొదటి దినము బాగాలు తులసీ దళములు వాయనములందుకొనెదరు. తొమ్మిదవనాటి బ్రతుకమ్మ పండుగునకు 'చద్దుల బ్రతుకమ్మ' యని పేరు. ఆనాడు పెసరు, గోధుమ, బియ్యము, కొబ్బరి. నువ్వులు, ఈ యైదువిధముల చద్దులు తీసికొనిపోయి వాయనము లందుకొందురు. వాయనము లిచ్చుకొనునప్పుడు ఇంతకుపూర్వము జగడమాడుకొని మాటలాడుకొనని మగుపలుకూడ ఆనాడు పూర్వ వైరములు మరచి స్నేహసూత్రముల కట్టుపడుదురు. ఎంత మంగళకరము లీ సన్నివేశములు! వాయనములయినపిమ్మట బ్రతుకమ్మలను నీళ్ళలో వాలారించి

తమతమ గృహములకు వెడలిపోయెదరు. ఆరవనాటి పండుగను అత్తెమందురు. ఆనాడు బ్రతుకమ్మల పేర్చుటకాని, ఆడుటగాని యుండ దెందులకో! ప్రస్తుతము క్రొత్తచదువులు చదువుకొన్న స్త్రీలీ బ్రతుకమ్మ నాడుటలేదు. వారిదృష్టికిది మోటు!

అగ్రవర్ణములవారికి లక్ష్మీ గౌరీ వ్రతములు, పూజ లున్నటులే శూద్రులకు ఎల్లమ్మ, మైసమ్మ, పోచమ్మ, బాలమ్మ మున్నగు క్షుద్రదేవతలు కలరు. ఈ దేవతల కొలుపులు పల్లెటూళ్ళయందు పంబాల (బవనీల) వారు కొలిచెదరు. బవనీలవారికే బైండ్లవా రనియును పేరు. ఇది వారిచేంతనుండు వాద్య విశేషముచే గలిగిన పేరు. జమిడిక, జవనిక, పంబ మున్నగునవి వారి వాద్యమునకు పేర్లు. ఎల్లమ్మకే రేణుకాదేవి యనిపేరు. ఈ కథయే క్రీడాభిరామమున 'పరశురాముని కథలెల్ల ప్రౌఢిబాడె, చారుతరకీర్తి బవనీలచక్రవర్తి' యనిచెప్పబడినది.౧ ఎల్లమ్మ (రేణుక) కుమారుడు పరశురాముడు. బవనీలచక్రవర్తి పాడిన పరశురాముని కథ లెట్టివో? తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న ఒక 'ఎల్లమ్మ' కథను నేను సేకరింపగలిగితిని.౨ దానిలోనున్న కథను క్లుప్తముగా మనవి చేయుదును.

'యెలిగొండ పుటంగ సలిగొండ బుట్టె - సలిగొండ పుటంగ యెలిగొండ బుట్టె
యెలిగొండ సలిగొండ యెలేటివారు - సత్యమైన గౌతము డసామాన్య ధీరుండు'

జానపదుల కథలందు వాలుగొండ పట్టణము తరచుగా కాననగును. అట్టి యునికిలేని పట్టణములే పైన పేర్కొనబడిన యెలిగొండ సలిగొండ పట్టణములు. గౌతముని భార్య అహల్య. వారి సంతానము సప్తఋషులు. ఒకనాడు భగవంతుడు వచ్చి గౌతముని ఎఱ్ఱకొఱ్ఱల సాహిత్యము. (సాహిత్యమనగా తెలంగాణమున స్వయంపాకము) కోరెను. ఎఱ్ఱకొఱ్ఱలు లేనందున గౌతముడు భగవంతుని తాత్కాలికముగా ప్రార్థించి మరల కొన్నాళ్లకు రావలసినదిగా చెప్పి సాగనంపి రేగడిలో 'మఱ్ఱికొట్టి నేడు మరి పోడుచేస్తు,౩ పోడులో కొఱ్ఱలు పొలుపొందగాను, పండించి సామిని పవళించబెట్టి వారికి సాహిత్యము వరుసతో నిస్తు' నని యోజన చేసెను. ఒకనాడు ముహూర్తము నిర్ణయించుకొని తన సప్తసంతానముతో గౌతముడా రేగడికిపోయి దానిలోనున్న మఱ్ఱిచెట్టును తన చంద్రాయుధముతో

౧ క్రీడాభిరామము. పుట ౪౩.

౨ శ్రీ బి. మంగయ్యగారీ గేయమును సేకరించుటలో తోడ్పడిరి. దీనిని వినిపించినది బైండ్ల (బవనీల)సత్యావె. చొప్పదండిగ్రామము. ౧౨-౧౨-౧౯౫౪ రాత్రి.

౩ పోడుచేయుట యనగా పొలమునకుగాని చేనునకుగాని గడ్డి ఏరుపాటుచేసి చెట్లుగొట్టి సిద్ధముచేయుట.

నరికెను. ఆమఱ్ఱి పుట్టిననాడుపుట్టి అందులో నొక నాగేంద్రుడు పెరుగు చుండెను. అతడు, 'పన్నెండు శిరసులు పైననుయెత్తి, గౌతమునిమాటను ఘనముగా వినియె. మానవు లెవ్వరో మాట వినవచ్చె' నని కోపముతో 'తెల్లని గుడ్లకు తెచ్చె రక్తంబు, తరిమికొట్టెను పాము తామసంబునను'. సప్త ఋషులతో గౌతముడు పారిపోయెను. పామువలన కలిగిన పరాభవమునకు నొచ్చుకొని గౌతముడు గారడివాని వేషముతో పోయి నాగస్వరమూదెను. నాగము శాంతించి తన పుట్టలోనికిబోవు సమయమున కత్తితో దాని పండ్రెండు శిరముల నరికి గృహము చేరుకొనెను. మరునాడు గండ్రగొడ్డండ్లు నూరించి, భార్యతో బోనము సిద్ధముచేయించి, కొడుకులతో తరలిపోయి, ధూపదీప నైవేద్యములిడి, 'పాములకు ఆ మఱ్ఱి పడనున్న మఱ్ఱి, త్రాచుపాములమఱ్ఱి తావైన మఱ్ఱి, జెరిపోతులకు ఆ మఱ్ఱి జగమైన మఱ్ఱి, కుంజెన పాములకు అమఱ్ఱి కుదురైన మఱ్ఱి. పక్షులకు ఆ మఱ్ఱి పడనున్న మఱ్ఱి, పెంజర పెదపాములకు పేరైన మఱ్ఱి'ని కొడుకులచే నరికించెను. ఆ మఱ్ఱిపేరు యాదవుల మఱ్ఱియట. ఇంటికివచ్చి పాలుత్రాపెడు పిల్లిని బంగరు పావుకోడుతో కొట్టిచంపెను. ఇప్పటికి సర్పహత్య మార్జాల హత్యయను రెండు పాపము లాతనికి గలిగెను. మరునాడా మఱ్ఱిచెట్టును కాల బెట్టు చుండగా పక్షులు చచ్చెను. మృగశిరలో నాతడా రేగడిలో దంతెలతో.౧ విత్తనములు చల్లెను. కొఱ్ఱచేను మొలచెను. ఆచేనులో మేయుచున్న ధేనువును కూడ గౌతముడొకనాడు కోపముతో చంపెను. ఇన్ని పాపముల పరిహార్థమై యాతడు 'శోభనాల' బావి త్రవ్వించెను. కాని యా బావిలో నొక బ్రాహ్మణుడు పడి చనిపోయెను. గౌతముడు తనకు గలిగిన పాపము లన్నింటికి పగచి సముద్రస్నానము జేయ సంకల్పించెను. భార్యాభర్త లిరువురును సముద్రస్నాన మునకై బయలుదేరి పోవుచుండగా మధ్యేమార్గమున 'చేను వృక్షము క్రింద తిన్నగా సపుడు, మొగనక్క ఆడినక్క రెండు కూటమూదు, అహల్య కనుల జూచె ఆనక్కలాను'. అహల్య గౌతమునితో 'చెట్టుక్రిందను యేమొ చేసినవి రాజ, చూదాము పదవయ్య సొంపుతో మన'మ నెను. వారటకు పోవునరికి నక్కలు విడిపోయెను. వానిరేత మొక చేనుటాకులోబడి మగశిశువయ్యెను. వారా బాలుని గ్రహించి జమదగ్నియని నామకరణము చేసి పెంచిరి. జమదగ్ని పెద్దవాడయ్యెను. శివపురమును పాలించు శంకరుడు తన కూతురగు రేణుకను-ఎల్లమ్మను- అతనికిచ్చి పెండ్లిచేయ నిశ్చయించెను. ఒక శుభముహూర్తమున

౧ ఒకవ్యవసాయపు పనిముట్టు. ఇది దంతిశబ్దమే. దంతములు కలదని యర్థము.

'పొలుపొంద ముత్యాల పోలున్రవాసి, నవరత్న బాసిగము నయమొప్పగట్టి, చెలువుగ ముత్తైదువలు సేసలుజల్ల, తెలివైన పుణ్యస్త్రీలు దీవనలు ఇవ్వ. అందంది బ్రాహ్మణులు ఆశీర్వదింప' రేణుకా జమదగ్నుల కుద్వాహమయ్యెను. శివుడు కూతురునకు 'మైసామాపురము' నరణముగా నిచ్చెను. సప్తర్షులకు జమదగ్నిపై కోపము కలిగెను. సమష్టిగా నుండుట కిచ్చగింపక వేరుబడవలయునని వారు కోరిరి. గౌతముడు తనకున్న యాస్తిని కొడుకులకు పంచెను. కాని జమదగ్ని పాలునకు మాత్రము గౌతము డొనర్చిన పాపమంతయు వచ్చెను. జమదగ్ని తన దురదృష్టమునకు వగచి తపమాచరించి పాపము దొలగించుకొన నిశ్చయించి ఎల్లమ్మతో చెప్పిపోయెను. ఆతని తపమునకు భగవంతుడు మెచ్చి ఆకలి దప్పికలు లేకుండునట్లు వరమిచ్చి యటనొక 'ధర్మచెలమ' గావించెను.

ఇట్లుండ నొకనాడు రేణుక తన భర్తను చూడగోరి పట్టిచేతులతో బోవనొల్లక కాళింగమడుగు చెంతకుబోయి సర్పరాజును నాగస్వరముచే శాంతునిజేసి యటనున్న వరిధాన్యమును 'మరి వోడిగట్టుక మాపురము జేరె'ను. (మాహూరమే మావురమైనది. మాహూరమ్మక్కసాని యచటి దేవత. ఆమెయే ఏకవీరయని క్రీడాభిరామమువలన తెలియనగును.) అచట బోనమువండి యలంకరించుకొనెను. ఆమె వర్ణనము, స్తోత్రము ఇట్లున్నది.

పూత చెందిరముల బొట్టు భూమి అవతరించినావు.
ఘాతజేసి వోరంగంటి మాత యెల్లమ్మా
చేరెడేసి కన్నులాది చెలియ ఓరుగంటి యెల్లి
వాగలాడి తూర్పునుంచి వనిత వచ్చెనూ,
మానివచ్చెనా చింతమాని వచ్చెనా
మాహుదేశామునుంచి మగువ వచ్చెనూ,
శివుని పూదియ్యం[౧] చింతమాని వచ్చెనే.
యేమనైన సందిగొంది యేలు ముద్దుటుంగరాము
పాములోయమ్మ చిన్న పాములోయమ్మా
పాములే పై భూషణములు బంగారి గజ్జెలతల్లి
నీకు శరణు జేతునమ్మ నాగభూషణములూ'

ఇంతవరకు నడచినపాట యొక గతిలోనున్నది. ఇది 'సువ్వి రామచంద్ర' యను తకిట తకిట ఆవృత్తములతో త్రిశ్రగతిలో నడచినది. ఆ తరువాత కిటతక కిటతక యను ఆ వృత్తములతో చతురశ్రగతిలో నడచినది. మొదటి భాగము తురగవల్గన రెండవ భాగము మధురగతి రగడలవలె నున్నది.

---

౧ పూజింప

'పన్నెలపుటల వలువలు గట్టుక, సన్నపు శేషుని చేతుల బట్టుక
నాగుంబాముల నడుముకు గట్టుక, జేరిపోతుల చేతబట్టుక
కొండిపాముల కొప్పున ముడుచుక, యెన్నికకెక్కిన యేకావీరా

....

ఆదిరూపమున అఖిల లోకముల, వేడుక పూజల వెలసినతల్లి'

సర్పములకును ఎల్లమ్మకును గల సంబంధ మెట్టిదోకాని తెలంగాణమున పాములను ఎల్లమ్మ దేవతగా భావించి కొలిచెదరు. స్వప్నమున పాములు కనబడిన ఎల్లమ్మ దేవతయని మ్రొక్కుకొందురు. చేనులో చెలుకలో పాము వలన నపాయము గలిగిన ఎల్లమ్మకు కొలుపులు చేయుదురు. లక్కపోతలో గవ్వల నతికించిగాని గోడకు పసుపు కుంకుమ బొట్లు విసనకట్ల. వెడల్పుతో దగ్గర దగ్గర బెట్టికాని ఎల్లమ్మదేవత యని పూజ లొనర్తురు. ఎరుకచెప్పువారి బుట్టలో గవ్వలతో చేయబడిన ఎల్లమ్మదేవత యుండును.

ఈవిధముగా రేణుకాదేవి సిద్ధమై భర్తనుచూడ బయలుదేరెను. ఆమె వలన జమదగ్ని తపోభంగమగునని భగవంతుడు మధ్యేమార్గమున ముగ్గురు పసిబిడ్డల సృజించి విడిచెను. వారా యెల్లమ్మను అన్నమడిగిరి. ఆమె వారి కన్నము పెట్టక భర్తకడకు వచ్చెను. కాని బోనపు పాత్రలో సగమన్నము మాయమయ్యెను. ఆమె యది చూడకొనవయ్యెను. జమదగ్ని బోనమారగింప జల్లెడలో నీరు తెమ్మనెను. రేణుక తనకీ పరీక్షలో సాయపడుమని తన పిన తల్లిని-గంగను-ప్రార్థించెను. గంగసహాయమున ఎల్లమ్మ జల్లెడలో నీరుతెచ్చి భర్తకిచ్చెను. బోనపుపాత్ర మూతదీయగా సగమే యుండెను. జమదగ్ని యదిగని మధ్యేమార్గమున నెవరైన కనబడిరా యని యడిగెను. ఎల్లమ్మ శిశువులసంగతి చెప్పెను. జమదగ్ని యామెతో వారు మనపుత్రులు వారికి భోజనము బెట్టి రమ్మని పంపెను. ఎల్లమ్మ బోనపు పాత్రతో వెనుదిరిగి శిశువుల చెంతకు వచ్చెను. శిశువులామెను వివస్త్రయై భోజనము వడ్డింపుమనిరి. ఆమె దైవమును దలచుకొని 'అక్షయవలువలు' పొందెను. పిల్లలకు భోజనమిడి వారిని వెంటబెట్టుకొని మరల భర్తను చేరబోయెను. (అనసూయ యింట త్రిమూర్తులుచేసిన చేష్టలు. ద్రౌపదికి గలిగిన 'అక్షయ వలువలు' రెండును రేణుకాదేవికి సంభవించినవి). మహారాష్ట్రిలు దత్తాత్రేయుడు రేణుకాదేవి కుమారుడందురు. ఆదిలాబాద్ మండలమునగల మాహూర్ (మాహురము)లో దత్తాత్రేయమఠము మరియు రేణుకాలయములున్నవి. జమదగ్ని శిశువుల

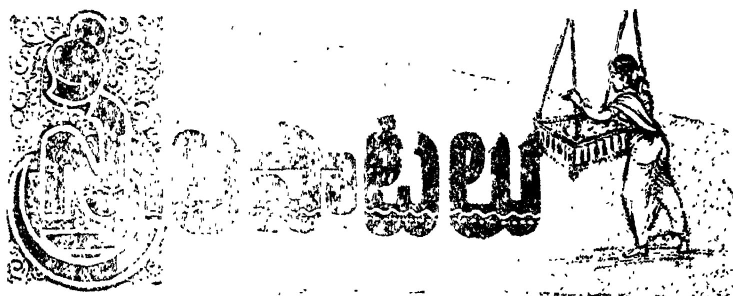
నెత్తుకొని తాను భోజన మారగింతునని 'ఉసికతో కడుపయు ఒనర గావించి, భాండముతొ ఉదకమ్ము పట్టి తెమ్మనుచు' రేణుకను కొలను కంపెను. రేణుకా దేవి జలములకై పోవ కొలనులో 'కప్పలు కూటమాడు' చుండెను. వాని గాంచి యామె హృదయము చలించి తనభర్త తనతో 'మైసమావురము'లో నున్నచో తాము నిట్టులే దాంపత్యసుఖ మనుభవించి యుందుముగదా యని భావించెను. దివ్యదృష్టిగల జమదగ్నికిది తెలిసి కుపితుడై ఎదుడ రొమ్ము నలచి ముత్తెమంత మన్నుదీసి దానితో 'మసుకరేను'డను మాదిగను కల్పించెను. రేణుక స్నానముచేయు కొలనికడకు వాని బొమ్మనెను. వాడు కొలనుచేరి యట దిగంబరయై స్నానమాడు రేణుకను పొందగోరి రమ్మనెను. రేణుక కోపముతో వానిని దూషించెను. వాడు తిరోహితుడయ్యెను. ఆమె యాశ్చర్యపడి స్నానము ముగించుకొని ఇసుక కుండలో నీరు నింపుకొని భర్త కడకు వచ్చెను. విస్తరిలో నన్నము వడ్డించెను. జమదగ్ని తపము చాలించి రెండు కబళము లారగించి కోపావేశముతో తన ముగ్గురు కుమారుల రావించి తప్పు చేసినవారి నేమి చేయవలయునని ప్రశ్నించెను. పెద్దవారిరువురు తప్పు క్షమించవలయు ననిరి. జమదగ్ని వారి నమాయకులనెను. మూడవ వాడగు పరశురాముడు మాత్రము 'తప్పుజేసినవార్ని తలగొట్టవలయు' నని సమాధాన మిచ్చెను. జమదగ్ని యాతనిమెచ్చి యాతని తల్లి తప్పిదము నెరి గించెను. ఆమాటవిని పరశురాముడు 'కుడిమీసం వడిబెట్టి గుడ్లెఱ్ఱజేసి, తాటాకు మంటవలె వరికొని మండె, తెల్లనిగుడ్లకు తెచ్చె రక్తంబు'. తండ్రి యాజ్ఞచే పరశురాముడు తల్లి తల నరికి తరువాత తండ్రిని వేడుకొని మరల బ్రతికించెను. జమదగ్ని రేణుకను కుమారులను వెంబడించుకొని మైసమావురమునకు పొమ్మనెను. భర్తృనిర్ఞాజ్ఞను శిరసావహించి రేణుక తన కుమారులతో మైస మావురమున నుండెను. ఇంతలో 'జెంబరగిరి పట్నా' మేలెడు కార్తివరాజు (కార్తవీర్యార్జునుడు) జమదగ్నిని చంపెను. రేణుక ఈ వార్తవిని దుఃఖించెను. కాని తన కుమారులకు మాత్రము చెప్పదయ్యెను. ఒకనాడు పరశురాముడు బొంగరము లాడుచు తండ్రి లేనివాడని తోడిబాలురచే నిందింపబడెను. (బాలచంద్రుని బొంగరములాటలో నిట్టి సంఘటనమే జరిగినది.) పరశురాముడు తన తండ్రి గూర్చి తల్లి నడిగెను. రేణుక జమదగ్ని మరణవార్త నెరిగింపక తప్పించు కొని పారిపోయి, కోమటి, కాపు, మాలవాడలందు కొంతసేపు దాగి యుండెను. కాని వారు పరశురామునికి భయపడి యామెను దాచలేరైరి.

రేణుక, మాత (మాదిగ) వాడకుపోయి, మాతకోలంగి యింట లందలో ౧ దాగియుండెను. పరశురాముడు తన తల్లి జాడలరయ మొదట చక్రమును బంపి నిష్ఫలుడై తరువాత తానే 'పంబాల అవతారం బాగుగా నెత్తి, చంకలో జమిడిక సవరించుకోని, జేరిపోతునుబట్టి భుజానవేసి, యీరగోల భుజాన ఇంపుగా దాల్చి, జోగువనిత నొకటి జోగుకూడుకొని, మాతవానింటికి మమతతోవచ్చి, ప్రార్థనజేసెను బాగుగా నపుడు'. (ఈ ప్రార్థనము కొంత దీర్ఘముగానున్నది. దీనిలో ఎల్లమ్మ పుట్టినది మాహూరమనియు, పెరిగినది ఢిల్లియనియు, అడ్డ బెట్టినది-నివాసమున్నది, అనుమకొండ యనియు, ఓరుగంట వీరభద్రునిచే పూజలు గొనె ననియు కలదు). ప్రార్థనమువిన్న యెల్లమ్మ లందనుండి బయటికి వచ్చెను. తండ్రిజాడ లెరిగింపుమని మరల పరశురాముడు తల్లిపై కోపముతో చేయెత్తెను. తానే శాంతుడై పశ్చాత్తాపపడి తల్లిపై నెత్తిన తనచేతిని మట్ట (మణిబంధము) వరకు తెగవేసికొనెను. ఎవరి యింటనైన, దొడ్డిలోనైన ఐదు వ్రేళ్లతో పుట్టినచో 'ఉప్పలి మైస'ని నీకు పూజలొనర్తురని ఖండింపబడిన హస్తతలమునకు వరమిచ్చెను. (తెలంగాణమున నిప్పటికిని ఇటుల మొలచెడు చేతికి ఉప్పలమ్మ, ఉప్పలి మైసమ్మ యను పేరులతో పూజలు జరుగుచున్నవి. కొందరికి ఉప్పలమ్మ ఇలవేల్పు. దీనిలో రక్తఉప్పలి, శ్వేతఉప్పలి యని రెండువిధములు. శూద్రులిండ్లయందీ పూజలు మెండు). ఎల్లమ్మ భయపడి చివరకు కార్తవీర్యార్జునునివలన జమదగ్ని నిహతుడయ్యెనని తెలిపెను. ఈ వార్త విన్నంతనే పరశురాముడు మండిపడి కార్తవీర్యు నిర్జింతుననెను. తల్లి శత్రువు పరాక్రమశాలియని నిరోధింప జూచెను. కాని పరశురాముడు మాత్రము 'యేనుగుల పడబొడిసి యేటాడిస్తు-గుఱ్ఱాల పడబొడిసి కుచ్చెలుగ బెడుదు' నన్ను దీవించి పంపుమనెను. రేణుకాదేవి 'పగవారి హస్తంబు క్రిందు గావలెను, నీయొక్క హస్తంబు మీదుగావలెను' అని దీవించెను. వెంటనే 'తల్లికి దండంబు తలపంచి పెట్టి, తా దర్లె రాముడు దండుపైనంబు'. ఇది రేణుకాదేవి వృత్తాంతము. పంబాల వారిప్పటికి నీ కథను జెప్పుచు కొలుపులు గొలిచి బిచ్చమెత్తెదరు.

ఈవిధముగా జానపదులు భక్తి, జ్ఞాన, కర్మమార్గముల గూర్చిన వాఙ్మయ మధికముగా పెంచుకొనిరి. వారికీ వాఙ్మయమే మోక్షసంపాదనమునకు దిక్కు. ఎవరికిష్టమున్న మార్గమును వారవలంబించి తరింతురు.

---

౧. చర్మములు నానవేసెడు గోలెమునకు లందయని పేరు.

కవిత్వమునకును జీవితమునకును ప్రగాఢ సంబంధ ముండుననుట అంద రంగీకరించినను, ఇట్టి సంబంధ మంతగా మనకు శిష్టసాహిత్యమున కానరాదు. వాస్తవిక జీవనమునకు సంబంధించిన సాహిత్యము శిష్ట వాఙ్మయమున కొలదియే. రాజసభలందు 'ఇందీవరంబుల నీను క్రాల్గన్నుల శరదిందు ముఖు లిడు చామరములు'ను రాజులవెంట పరివారము గొనిపోవు ముకుర వీటికా కరండములును, టెక్కెయలపై దీపించు నద్దములును, ధవళాంశుకములోని యంగదట్టములును, నాటకున్మేళంబైన విపంచులును, రాయలకాలమున నుండె నని ప్రబంధములందు కంట వత్తిడుకొని చూచినగాని నాటి జీవన సౌకర్యముల సంగతి మనకు తెలియరాదు. క్రీ. శే. శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ సాంఘిక చరిత్రమున నట్టి కష్టకార్యమును సాధించినారు. కాని జానపద వాఙ్మయ మున కవితాలత మానవ జీవితమను పందిరి పైకెగబ్రాకి అన్ని దిశలందును వ్యాపించినది. అల్లుకొనిన తీగయే పందిరి యాకారము ధరించినదో లేక పంది రంతయు తీగగా పులకరించినదో యనుకొనునంత ప్రగాఢసంబంధ మీ రెంటి కేరుపడినది. ఒకదానితో నొకటి పెనవేసికొని ఒకదానితో నొకటి కలిసి పోయినవి. జీవితము కేవలము సుఖమయమో లేదా దుఃఖమయమో కాదు. సుఖము దుఃఖములు రెండును జీవిత ప్రవాహమున కిరుప్రక్కలనున్న దరులు. ప్రవాహమను నట్టిది రెండు తటముల నంటిపారవలసినదే. కవిత్వ మనునది జానపదులకు సుఖమునకును దుఃఖమునకును వచ్చును. పుట్టుట గిట్టుటలు, వేడుకలు వినోదములు, పెండ్లిపేరంటములు, ఆదరింపులు అరడులు, సత్కార తిరస్కారములు, మైత్రీ విరోధములు, శుభాశుభములు, ఆనిశారాశలు, సుఖ దుఃఖములు సమస్తమును జానపదులకు కవితావస్తువులయినవి.

సంసారయాత్రలో గృహలక్ష్మికిగల ప్రాధాన్యము పురుషునకు లేదు. అటులే గృహజీవనమున,కవిత్వమునకుగూడ స్త్రీలే యధికముగా నాలంబనములు. కనుకనే ఇట్టిభాగమునంతయు సౌలభ్యము కొరకు స్త్రీల పాటలుగా విభజించుకొని పరిశీలించుట యుచితము. పైన పేర్కొన్న మంచి చెడుగులు సంసారమున నందరు మానవులకు - ధనవంతులకుగాని, నిరుపేదలకుగాని - సాధారణములు. కొంచె మెచ్చుతగ్గులుండిన నుండును. భేదమంతియ. కనుక నిట్టి సర్వసాధారణ విషయములు వస్తువుగానున్న కవిత్వముగూడ సాధారణీకరణమను ప్రదర్శనా పద్ధతినే యవలంబించును. జానపద కవిత్వ లక్షణములం దీ సాధారణీకరణము గూడ నొకటని మనము గుర్తించవలయును. అనగా నభిమతముగల పేర్లు తప్ప తక్కిన వస్తువంతయు సాధారణమైనదే. వాతావరణ మలౌకికము మరియు నూహాప్రపంచమునకు సంబంధించినది కాదు. శ్రీరాముని పర్ణశాలయైనను శ్రీకృష్ణుని యంతఃపురమైనను ఈ సారస్వతములో నది నేటికాలపు తాటాకు గుడిసెయే, నేటికాలపు భవనమే. కేవలము రత్నరాసులే భేదము. శ్రీరాముడు సీత, కృష్ణుడు సత్యభామ మున్నగు వారతిలోక వ్యక్తులు కారు. మనవంటి వారే. ఆయా పురాణవ్యక్తు లభిమాన పాత్రు లగుటవలన వారి పేరులతో కవిత్వ మున్నదేకాని సంసారజీవితమంతయు మనదే. ఇట్టి కవిత్వమున కల్పనకన్న వాస్తవికతకే ప్రాధాన్య మధికము. ప్రకృత మిట్టి గేయముల నీ ప్రకరణమున పరిశీలింపనగును.

స్త్రీలపాటల సంపుటములందును, తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి 'వేడుక పెండ్లిపాట'లందును, చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారి 'పాతపాట'లందును, శ్రీ. గంగాధరంగారి 'సెలయేరు' నందును వివిధ పత్రికలందును ఇట్టి సాహిత్యము కొంత ప్రచురితమైనది.

భారతీయ నారీమణికి మాతృత్వమనునది ఎనలేని సంపద. సంతానము పడయజాలని గొడ్డురాలికి సంఘమునను స్త్రీలోకమునను గౌరవము లేదు. ఆమె బ్రతుకంతయు నడవిగాచిన వెన్నెల.

'కొత్త చింతపండు గోనెల్ల చీకు - గొడ్రాలి వస్త్రాలు పెట్టెల్ల చీకు
పాత చింతపండు బస్తాలచివుకు - బాలెంత వస్త్రాలు పసుపుల్ల చివుకు
కొడుకుల గననివాళ్ల కడుపేమి కడుపు - కులముద్ధరించని కొడుకేమి కొడుకు
విడికెడు విత్తనాలు మడికెల్లజాలు - వక్కడే కొడుకైన వంశానచాలు'

సంతానము పడయుటకు స్త్రీలు పడరానిపాట్లు పడెదరు. వ్రతములు, నోములు, తీర్థయాత్రలు చేసెదరు. ఇంతవరకు విమర్శించిన ఇతర ప్రకరణములందెన్నియో కథలందు సంతానాకాంక్షులయిన వారు చేసిన జపతపములు వర్ణింపబడినవి.

'సింహాద్రి అప్పన్న గుళ్లముందార - పట్టారు గొడ్రాళ్ల ప్రాణచారాలు
ఎందుకు పట్టారు ఏలపట్టారు - కొడుకుల్ల ఇయ్యమని కోరిపట్టారు
సంతులియ్యమని చాలపట్టారు - బిడ్డలనియ్యమని పట్టుపట్టారు
సింహాద్రి అప్పన్నకు లంచాలు ఏమి - గుడితిరుగు వస్త్రాలు గుమ్మడి పండ్లు
దాగళ్ల వడపప్పులు దండి బెల్లాలు'.
బిడ్డలు లేరటే గొడ్రాలనీకు - ఆడితివి అంతరేజు ౧ గంగతానాలు
ఆడినలేదమ్మ అన్నిహారులకు ౨ - పాడినలేదమ్మ పాపకారులకు
బిడ్డలు లేరటే గొడ్రాలనీకు - ఈశ్వరుని గుళ్లకు ఇటుకలు మోసేవు
రామయ్య గుళ్లకు రాళ్లమోసేవు - రావియ్య ౩ చెట్టుకు ప్రదక్షిణాలు చేసేవు'

ఇట్టి యాశ ఫలించి ఇంటి వెలుగునుకన్న ఇల్లాలి సంతోషమునకు మేర యుండదు. ఆ సంతోషపారవశ్యమున తన బిడ్డ రాముడుగనో, కృష్ణుడుగనో, శంకరుడుగనో భావించి తల్లి లాలించును. జోలలుపాడి నిద్రపుచ్చును. గృహశ్రీ కవనమున లాలిపాటలు జోలపాటలు ముఖ్యములు. లాలిపాటలు పిల్లల నాడించుటకును (లాలించుటకు) జోలపాటలు పిల్లల జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుటకును పాడెదరు. ఇవి శంకరాభరణ, నవరోజు, ఆనందభైరవి, శ్రీరాగము లందుండును. లాలి జోలపాటలయందలి సంగీత విశేషములు కృష్ణశ్రీగారు చర్చించి యున్నారు.౪ ఇట్టివి పూర్వమునుండియు మన యక్షగానములందు వచ్చుచునే యున్నవి. సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడగు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారి కీర్తనములు జానపద వాఙ్మయమున చేరకపోయినను వారు రచించిన జోలపాట మాత్రము జానపదగేయముగా ప్రచారము గాంచినది.

'జోఅచ్యుతానంద జోజోముకుందా - రార పరమానంద రామగోవింద' యను జోల పాట పాడుకొనని తెలుగుతల్లి యుండదు.

'అంగుగా తాళ్లపాకన్నయ్య చాల-శృంగార రచనగా చెప్పెనీజోల'.ఇది అన్నమయ్య గారి రచనమని తొలుత గుర్తించినది శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.౫ పోతన

---

౧ అంతర్వేది. ౨ పాపులని యర్థము. ౩ వెండియ్య, భమిడియ్య, రావియ్య, వంటి ప్రయోగములు జానపద గేయము లందు సాధారణములు.

౪ భారతి, నందన ఫాల్గునము; మార్చి ౧౯౫౩

౫ అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠిక

'జోజోకమలదళేక్షణ' యని కందపద్యమునే జోలపాటగా పాడి శ్రీకృష్ణుని జోకొట్టెను. తల్లి తనకుమారుని శ్రీకృష్ణుడుగా భావించి,

'లాలనుచు పాడరమ్మా ఈ బిడ్డలక్ష్మి విలాసుడమ్మా

పాదమున చక్రమమ్మా ఈ బిడ్డ వేదాంత వేద్యుడమ్మా

వేణునాదంబుతోను ఈ బిడ్డ వేదములు పాడునమ్మా' యని సంతోషముతో నుప్పొంగి పోవును. రామనామ మిష్టముగా నున్నచో కుమారుని రాముడుగా భావించి

'రామలాలీ మేఘశ్యామలాలీ-తామరస నయన దశరథతనయ లాలీ'యని లాలించును. శైవులయినవారు లేదా శంకరనామ మిష్టమున్నవారైనచో

'లాలి శంకర సదా లాలితకుమారా, లాలి పటుతాండవోల్లాస ఘన ధీరా

లాలి పంచాస్య కైలాస సంచారా, లాలి మధురాలాప లాలిగంభీరా

పతితపావన రుద్ర ఫణిరాజ భూషా, జితకాలకూట వర్ణితభవ్యవేషా' యని పాడు కొందురు. పుట్టిన శిశువు మగవాడుకాక ఆడదైనచో

'లాలి బంగరుబొమ్మ లాలిమాయమ్మ - లాలిముద్దులగుమ్మలాలిసీతమ్మ' యని లాలింతురు. ఇటులనే లక్ష్మీదేవి పేరుతో పార్వతీదేవి పేరుతో పాడుకొందురు. ఈ పాటలన్నియు సాధారణీ కరణమున కుదాహరణములుగా గ్రహింపవచ్చును.

'జోరవికులశుభాంగ జోసన్నుతాంగ'

లాలి శ్రీరఘురామ లాలిరిపు భీమా'

'ఫాలలోచన వీరభద్రావతారా - కాలకాలగిరీశ కంధి తూణీరా'

'లాలి గరుడతురంగ లాలి భవభంగా, లాలి సీతాసంగ లాలివేదాంగా'

'శ్రీ విల్లిపుత్తూర నావిర్భవించీ, భావమలరగ తిరుప్పావు రచియించీ'

'లాలిమార్కండేయ లాలిమాయయ్యా' మున్నగుస్త్రీలపాటల సంపుటములందున్న పాటలన్నియు నిట్టివే. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో లాలిపాటలు జోలపాటలు చాలగలవు. ప్రతితల్లికి తనకుమారు డందముగా నగుపడును. 'కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు'ను సామెత యిట్టిదే. కురూపి యైనను సరి; తల్లి మాత్రము తన కుమారుని,

'పాపాయి కన్నులు కలువరేకుల్లు - పాపాయి జుంపాలు పట్టుకుచ్చుల్లు

పాపాయి దంతాలు మంచి ముత్యాలు - పాపాయి చేతులు పొట్లకాయల్లు

పాపాయి పలుకులు పంచదార చిలుకల్లు - పాపాయి చిన్నెలు బాలకృష్ణువన్నె' లని యుప్పొంగిపోవును. తన కుమారుని కంట నీరుండుట ఏ తల్లి కూడ సహింప నేరదు.

'ఏడవకు ఏడవకు వెఱ్ఱిఅబ్బాయి - ఏడిస్తే నీకండ్లు నీలాలుగారు

నీలాలుకారితే నేచూడలేను - పాలైన కారవే బంగారు కండ్లు' అని హృదయ

తాపమును వెలార్చును. తన పాపకు 'అంగరక్ష ఆదిరక్ష దివ్యరక్ష దీపరక్ష, చిన్ననా అబ్బాయికి శ్రీరామరక్ష' యని వేడుకొనును. ఇతర బాలురందరకన్న తన కుమారుడే గొప్పవాడని మంచివాడని తల్లి యభిప్రాయము.

'వీధి నెందరు వున్న విసరదే గాలి, రచ్చ నెందరు వున్న రాదమ్మ వాన
చిన్ననా అబ్బాయి వీధి నిలుచుంటె, మొగిలిపువ్వులగాలి ముత్యాలవాన' యనియు

'ఆడుకొని అబ్బాయివచ్చె కాబోలు, అందెలా చప్పుళ్లు పందిళ్లలోన, చదువు కొని అబ్బాయి వచ్చె కాబోలు, సరస్వతీ చప్పుళ్లు సావిళ్లలోన' అనియు భావించును. అందుకొనరాని ఆకాశమందలి చంద్రుని సైతము 'చందమామ రావె - జాబిల్లి రావె, కొండెక్కి రావె - కోటివేలు తేవె, బండెక్కి రావె - బంతి పూలు తేవె, తేరుమీదరావె - తేనెపట్టుతేవె.... అన్నీనితేవె అబ్బాయి కియ్యావే' యని పిలుచును.

లాలి జోలలందుండు కవిత్వమున కదియే సాటి. మనోహరమైన భావములు, లలితమగు పదబంధములు, సుకుమారమగు శయ్యను సంతరించు కొన్న ఈ లాలిపాటను గమనింపుడు.

అమ్మణ్ణి కన్నుల్లు తమ్మి పువ్వుల్లు తమ్మిపువ్వులలోని కమ్మతేనెల్లు ॥లాలీ॥
చిన్నారికళ్లల్లో కన్నీటిజల్లు, కన్నీరు చూపకే కరగు నెడదల్లు ॥లాలీ॥
చక్కని నాతల్లి గుక్కపట్టింది - చెక్కుటద్దాలలో చెదిరెనే సంజ ॥లాలీ॥
చల్లనీగాలి మా చంటిపాపాయి - వొళ్లార్చి శ్రీమ దీర్చవోయి రవ్వంత ॥లాలీ॥
కిలాకిలా నవ్వితే కలువల్లుపూసె - కలువపువ్వులేమొ కలికిచూపుల్లు ॥లాలీ॥
వియ్యమందేనంట వెయ్యారులిచ్చి - మొయ్యగలవో చెప్పు ముత్తువాతల్లి ॥లాలీ॥

మరియొక పాట కూడ గమనింపదగినది.

'చిక్కుడు పువ్వెరుపు చిలకముక్కెరుపు చిగురెరుపు చింతల్ల దోరపండెరుపు
రక్కిసపండెరుపు రాగిచెంబెరుపు - రాచవారిళ్లలో మాణిక్యమెరుపు
తాయెరుపు అమ్మాయి తనవారిలోన' ఈ పాటలో చిక్కుడు పువ్వు తప్ప తక్కినవి ఎఱ్ఱగానుండునట్టివే. చిలుక ముక్కుతో మైత్రి పొసగుటకు మాత్రము పాపము చిక్కుడుపువ్వుగూడ రంగు మార్చవలసి వచ్చెను.

లాలిజోలపాట లెప్పటికప్పుడు పుట్టుచునే యున్నవి.

'లాలిలాలీలాలి లాలమ్మలాలి - లాలనుచపాడరే బాల యేసునకూ' అను పాట ఆధునికమై యుండవలెను. హిందువులు రామకృష్ణుల పేరుతో పాడుకొనునట్లే క్రైస్తవులు 'ఏసు' పేరుతో పాడుకొందురు. కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర

శాస్త్రిగారు రచించిన లాలిపాట యొకటి యత్యంత మధురమైనది శ్రీమతి లంక శ్యామలాంబగారు సేకరించి ప్రకటించినారు.౧ ఆరంభ చరణములు 'శ్రీరమ్య దేహలాలీ మాముద్దుచిన్నారి కూనలాలీ, గారాలకూచిలాలీ మాయప్ప కంజాత నయనలాలీ' యని కలవు. ఇంగ్లీషులో లాలి జోల, పాటలను 'లల్లబీ' లందురు. లాలి, లల్లబీలకున్న పదసామ్య మెట్టిదో? హిందీభాషలో వీనిని 'లోరియా' యందురు. 'బుందేలీ' మరియు 'గఢ్‌వాలీ' వంటి హిందీ మాండలిక భాషలందును వీని నాపేరుననే పిలిచెదరని శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు వ్రాసి యున్నారు.౨ బాలింతరాలికి పురుడు వోయుట, బారసాల చేయుటవంటి యాచారములు (పుత్రోత్సవములు) మనకున్నట్లే ఔత్తరాహులకును గలవు. బారసాలనాడు శిశువును తొట్టెలోవైచి మనవారు పాటలు పాడెదరు. ఔత్తరాహులందు (మిథిలాప్రాంతమున) నీ పుత్రోత్సవ సమయమున పాడునట్టి గీతములను 'సోహర్' గీతములందురు.౩ మన దేశముననున్న ఆర్థిక వ్యవస్థనుబట్టి కాబోలు అందరును స్త్రీ సంతానమునకన్న పురుష సంతానమునే యాకాంక్షింతురు. స్త్రీ సంతానము కలిగినచో 'సోహర్' వంటి వేడుకలు ఔత్తరాహులు చేయరు. మనవారుకూడ ఆడబిడ్డలను గని చింతింతురు.

'ఆముదాలు పండిన చేను చూడండి - ఆడవార్ని గన్న తల్లి నరసిచూడండి
మోదుగు పూసిన బీడు చూడండి - మొగవార్ని కన్నతల్లి మోజు చూడండి
ఆడవార్ని కన్నావు అమ్ముకున్నావు - మగవార్ని కన్నావు మొక్కుకున్నావు
కొడుకు పుట్టాడంటె కొండలెక్కుదురు - రంభకోడలు వస్తె రచ్చలెక్కుదురు' ౪

వంటి జానపదుల భావములందులకు సాక్ష్యములు.

లాలిజోలలకు సంబంధించిన పాటలధికముగా 'పాతపాట'లను పుస్తకమున గలవు. శ్రీ చేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారి పుస్తకమున సుమారెనుబది పాటలు ప్రచురించియున్నారు. శ్రీ గంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో ౨౫ పాటలున్నవి. తక్కిన ఏ పుస్తకములందును ఇన్ని పాటలులేవు. జీవిత మందలి మధుర ఘట్టములలో సంతానప్రాప్తి. వారిని గూర్చిన వేడుకలు కూడ ప్రముఖమైనవి కనుక, లాలిజోలలగూర్చి ఇంత దీర్ఘముగా చర్చింపవలసివచ్చినది.

---

౧ గంగాజ్యోతి, డిసెంబరు ౧౯౫౪

౨ (धरती गाती है) ధర్తీగాతీహై. పుటలు ౧౧౮—౧౬౩

౩ (मैथिली लोकगीत) మైథిలీ లోక్‌గీత్. శ్రీ. రాకేశ్

౪ సెలయేరు. పుట ౮౧.

స్త్రీ జీవితమున వివాహ మత్యంత ప్రధాన ఘట్టము. ఆ సమస్య నాధారముగా జేసికొని ఎన్నియో సంఘటనలు, వాని నాధారము చేసికొని మరికొన్ని ఆచార వ్యవహారములు, వాని నాధారము చేసికొని వేడుకలు వినోదములు, వాని ఫలితముగా ననంతమైన సాహిత్యము - గేయము లుద్భవించినవి. వీని నన్నింటి గలిపి పెండ్లిపాటలనవచ్చును. ఈ పెండ్లిపాటలకు కొట్నములు నాందిగా అప్పగింతలు భరత వాక్యముగా గ్రహింపవచ్చును. ఈ నడుమ నెన్నియోసంఘటనలు, వానిగురించిన గేయములున్నవి. కొట్నములకు పూర్వము కూడ కొన్ని పాటలున్నవి. అసలు జీవితమంతయు కవిత్వమే. ఇచ్చటినుండి యిచ్చటి వరకను పరిమితియేలేదు. వియ్యము లందుకొనుటకు ఇరుపక్షములవారి యాకాంక్షలు కోరికలు బలాబలములు కూడ కవితావస్తువులు. పిల్లవైపువారు పిల్లవాని స్థితిగతులు విచారించుకొందురు. తమ పిల్ల కలిగిన కుటుంబమున చేరుటకందరాకాంక్షింతురు.

'అల్లవూరి వారు పిల్లనడిగేరు, పిల్లవానికి రూపురేఖలున్నాయి
ఏటేట పండేటి భూములున్నాయి, ఊరి పొలిమేరలో తోటలున్నాయి
చుట్టు కొల్లారంపు[1] మిద్దెలున్నాయి, కులవానికి మంచి సేద్యమున్నాది
మన పిల్లకూ తగ్గ ఈడు జోడేను, కన్నె నిస్తామని కబురంపుదాము'

ఇది వధువువైపు వారి యాకాంక్ష. వరునివైపువారికి గూడ నిట్టియాకాంక్ష లుండుట సహజము.

'శ్రీరామచింతల్ల పండుబండింది - చూచిరావే సీత కోసుకుందామే
బీరెల్లి వారింట్ల కన్యపుట్టింది - చూచిరావే లక్ష్మి చేసుకుందామే
ఎన్నిల గాయంగ ఏరుపారంగ - ఏరుదాటొచ్చేది ఎవరాడి బిడ్డ
పచ్చనీ కుచ్చుల్ల పాలకీ నెక్కి - బల్లంబు చూడొచ్చె దుర్గమ్మ లక్ష్మి
అన్నతో వియ్యంబు అందవచ్చింది - వదినెతో వరవాసుక ఆడవచ్చింది
బిడ్డ పుట్టిందని చెప్పంపు అనసా - బిడ్డకూ నూ నెయ్యి బుడ్డి పంపెదము
కొడుకు పుట్టిండని చెప్పంపు అనసా - కొడుకుకూ గొలుసుల్ల కంటె పంపేము'[2]

ఈ వియ్యములందు కూడ క్రొత్త సంబంధములకన్న మేనరికములే తెలుగు వారి కత్యంత ప్రీతి పాత్రములు. మేనరిక మింత వ్యాప్తిగాంచుట తెలుగు వారి ప్రత్యేకతగా చెప్పుకొనవచ్చును. తక్కిన వారిలో నిట్టి సంబంధము తక్కువ. మన్వాది ధర్మశాస్త్రములు మేనరికమునకు సుముఖము కాకున్నను తెలుగు

1 కొల్లారమనగా నడుమ బయలును నాలుగుప్రక్కల కట్టడమునుగల యిల్లు.
2 ఈ పాటను కరీంనగరం మండములన సేకరించితిని. ౧౯౫౩

వారేలకో యీ సంబంధమునే యధికముగా నాకాంక్షింతురు. మేనరికపు కొట్లాట లచే శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహము తెలుగువారి వివాహమైనది. మేనరికముండగా నితరులు సంబంధ మందుటకై వచ్చుటకు కూడ వెనుకముందాడెదరు. ధైర్యము చేసి వచ్చినను నలుగురు నవ్విపోదురు. నలుగురు నవ్వక యూరకున్నను పెద్దలు కాదందురు. పెద్దలు కాదన్న వినకున్నచో మేనవారు పిల్లవానినో పిల్లనో ఎత్తుకొని పోయి పెండ్లి (రాక్షస వివాహము) చేసికొందురు. భారత కథలందు చర్చింపబడిన 'శశిరేఖా పరిణయ'మను పదమున నీ మేనరికము కొట్లాట విపులముగా వర్ణింపబడినది. ఒక పల్లె పాట(సెలయేరు)లో నీ మేనరిక మెంత చక్కగా వర్ణింపబడినదో గమనింపుడు.

'తోటక్కాకాచారు దొంగలిద్దరు, తొలకరిస్తే పూలుకోసేద్దమాని
అబ్బాయికాచేడు మామయ్య యిల్లు, కానకుండా పుస్తె కట్టేద్దామని
తెలియకుండ తలంబ్రాలు పోసేద్దామని
దూ:రానపులి జంపి దారులే బోసి (కాచి) - దండిగా మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు
పందిట్లో పులిజూచి పగడసాలలాడి - భార్యగల మేనత్తకొడుకు వచ్చాడు
పుట్ట చాటున పులిజంపి పులి జూదమాడి - పుణ్యముగల మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు
వాకిట్లో పులిజంపి వసంతమాడి - వాసిగల మేనత్తకొడుకు వచ్చాడు
చెఱువు కట్టలమీద కొంగల్ని జూచి - చెఱువు చేపలన్ని చెల్లాటలాడె
మంద కట్టలమీద అన్నల్ని (బావల్ని) జూచి - మచ్చికలు చేసేరు మామకూతుళ్ల
ఏనుగను ఎక్కేవు ఎలచిన్నవాడ - ఏయత్త కడిగింది ముద్దు పాదాలు
వరసకు అవుతాడు మేనత్త కొడుకు - వరసకు వేసేడు వరహాల పేరు
నవ్వులకు వేసేడు పువ్వులదండ - సరసముకు వేసేడు సన్నగుళ్ల పేరు'

ఇక పెండ్లికి సంబంధించిన పాటలు పెక్కువిధములు. కల్యాణపాటలు గంధంపాటలు, కొట్నాలపాటలు, తలుపు దగ్గరపాటలు, బంతులాట పాటలు బువ్వము పాటలు, వధూవరుల పాటలు, అలుకపాటలు, ముఖముకడుగు పాటలు కట్నాల పాటలు, పతిభక్తిపాటలు, మిధునవిడెముల పాటలు, అవిరేణి పాటలు అప్పగింతల పాటల వంటివిగాక ప్రతి చిన్నవిషయమునకు అనగా పసుపునకు, తిలకమునకు, తలంటులకు, ఊయెలకు, వసంతములాటకు, పానుపుకు, కూడ పాటలు పాడెదరు. గాంధర్వ వివాహములు ప్రబలమై పోవుచున్న ఈ దినము లందిట్టి పాటలు పాడుట కవకాశమే యుండదు. ఆ పాటలు పాడెడువారు కూడ లేకుండ పోవుచున్నారు. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారిట్టి పాట లనేకము 'వేడుక పెండ్లి పాట' లందు కూర్చినారు. స్త్రీల పాటల సంపుటములందును, కష్ణా

అచ్చయ్య ప్రకటించిన 'స్త్రీజనానంద నవీన కల్యాణపాట'లందును, కొండపల్లి వీరవెంకయ్య 'కల్యాణపాట'లందును గంగాధరంగారి 'సెలయేరు'నందును, గూడూరి కోటేశ్వరరావుగారి 'మహిళామనోరంజని'యందును,ఇట్టిపాటలెన్నియో కలవు. ఎందరెందరు జానపద రచయిత లీగేయములను వ్రాసిరో చెప్పతరము కాదు. ఒక్క తలుపు దగ్గర పాటలను వ్రాసిన వారిని గూర్చియే కృష్ణశ్రీ గారిట్లు వ్రాసియున్నారు. 'వీటి చివర కనబడే సత్యవోలు సుందరకవి, వెంకట రాయుడు, నాగభూషణ, చూడమ్మ. చామేంద్ర, వీపూరి,పామర్తి బసవాచార్యులు, శేషాచలదాసు. ఛత్రపురీశ, సుధగిరివాస, సుబ్రహ్మణ్యదాస, వాగిరి కొండ గోపాల, యేనుగుల మహల్వాస, పాలుట్లలక్ష్మణ, వంగలకృష్ణయ్య, యేలూరి దాస, రేపూడి పిచ్చయ్య. తుళ్లూరి ఆనందరావు. నాదెండ్ల రామచంద్రుడు, అచ్చమాంబిక, వెంకటదాస, పుసులూరి వెంకటసుబ్బరాయ. రావూరి శేష, అన్న మకుటములను బట్టి వీటిని రచించిన కవులపేర్లు తెలుస్తున్నాయి'౧ ఈ వ్యాస మందే వారిట్టి తలుపుదగ్గరి పాటలకు తమిళమందలి 'కదవు తెరక్కపాట' లాధార మనినారు. కనుక నింతకు పూర్వము పేర్కొన్న తీరుతీరు పాటలెందరు వ్రాసిరో! పెండ్లి పాటలం దధికముగా రాముడు, కృష్ణుడు, శివుడు, సీత, రుక్మిణి, గౌరి వంటివారు కానవగుదురు. ఒక్క వియ్యాలవారి వరుస (హాస్యపు) పాటలందు దప్ప తక్కిన పాటలందన్నింటను స్త్రీ పురుషదైవతములు వత్తురు. నిజముగా నీ పాట లాయాదేవతలకు సంబంధించినవికావు. మనవంటి సాధారణులకు సంబంధించినవే. వివాహమున నాందీ కార్యములందు కొట్నములు దంచుటొకటి. కొట్నములపాట లధికముగా ముద్రింపబడలేదు. అన్నిటికన్న నధిక ప్రచార మందిన గేయమిది.

'సువ్వి సువ్వి రామచంద్రి - సువ్వి సువ్వి కీర్తి సాంద్రి
సువ్వి సీతమ్మమాకు - శుభము లిమ్మా
మోదమునను పెండ్లి పీట - మీద శ్రీరాము సరస
ఆదిలక్ష్మియైన సీ - తమ్మనునిచికి
వాటమైన కుందనంపు - మేటి కుందె యందు నిల్పి
గాటమైన పసిడి రో - కళ్లు పట్టుకా
రాజనములు యిప్పపువ్వు - రాజనములు మంచిపునుగు
రాజనములు సన్నజిలుగు - రాజనములునూ

....

౧ భారతి. జయ ఆషాఢము; జూలై ౧౯౫౪

కుందెనందునిండ నించి - కొట్నమూలు దంచిరపుడు
కుందరదన లెంతొ వింత - కులుకుచుండగా'.

కొట్నముల పాటలన్నియు సాధారణముగా నీతీరుగనే త్రిశ్రగతిలో నడచును.

'రామూల చూడ రారమ్మ, రఘువంశాబ్ధి సోముని పెండ్లినేడమ్మ'
'సీతాకల్యాణ మహోత్సవ సమయము చూతాము రారే చెలి'
'లక్ష్మీకల్యాణ వైభోగమే, రామాకళ్యాణ వైభోగమే'
'రుక్మిణీ కృష్ణుల కల్యాణమూ, వారిజాక్షులార చూడరారే'
'శ్రీపార్వతీ శంకరుల కళ్యాణము సేవించరే వేడుకా' యనునవి సాధారణమైన పెండ్లి పాటలు. వీనిలో వివాహవర్ణనము, వధూవరుల వర్ణనము, వివాహమంటపము మున్నగువాని వర్ణనముండును.

'నలుగిడ రారే నలినాక్షులార, నలిననాభునకు నవమోహనాంగునకు'
'నలుగుకు రారా నీవు నవనీతచోరా, వేగరారా దేవ వోవేణుగోపాలా'
'జలజోద్భవ శైలా నలుగిడెచాల, నలుగూకు ఈ వేళ నలుగందుకోవే'
'శ్రీరామ జయజయా, శ్రీరామ సీతాపతి రామా'
'భామలారా దంపతులాకు, బాగుగ నలుగిడరే'
'నలుగిడెదను వేగ నందివాహన రార, చలమేల తగదూర సఖినేలరార' యను నలుగు పాటలందు నలుగుల వర్ణనముండును. 'అత్తరులోన మేలిమత్తరులోన అంబరు గూర్చి, క్రొత్త సంపంగితో గోవిందునకు' నలుగు పూయుట ఇందుండు వస్తువు. తరువాత తలంటులు.

'శ్రీ గౌరీనాథునకు శీతాంశుధరునకు, ఆగమవేద్యునకు మీరంటుడీ తలను ॥ శ్రీ ॥
కరపద్మములయందు కంకణంబులు మెరయ, అరమేనిసామికి మీరంటుడీ తలను ॥ శ్రీ ॥
నందివాహనునకు నాగకంకణునకు, అందముతోడ మీరంటుడీ తలను ॥ శ్రీ ॥
గంగోత్తమాంగునకు జంగమ మహేశునకు, అంగనామణులార మీరంటుడీ తలను ॥ శ్రీ ॥
ప్రమథాధిదేవునకు ఫాలలోచనునకు, అమర సన్నుతులార మీరంటూడి తలను ॥ శ్రీ ॥
శృంగారాకారునకు శ్రీ సిద్ధరామునకు, అంగనామణులార మీరంటుడీ తలను ॥ శ్రీ ॥
బసవలింగేశునకు నసుకంటి వాసునకు, అసమలోచనలార మీరంటూడి తలనూ ॥ శ్రీ ॥

అని ఈ విధముగా తలంటుటకును 'తిలకము దిద్దరే పెండ్లి తిలకము తీర్చరే, కలకలలాడేటి ఎలనవ్వు మొగమున' అని తిలకమునకును 'పసుపు పుయ్యరాదటే భామా శ్రీకృష్ణునకు' 'గంధం పూసి చల్లీరిటు గౌరీశంకరుల్, అందాముగా సుందారులు ఆనందమున వేగ' అని పసుపు గంధము లలదుటకును 'బంతులాడీరి బాలకృష్ణులు మరి వింతగా చేమంతి పూలబంతిచేబట్టి' అని బంతులాడించుటకును 'దివ్యాంబరములు గట్టి దీపాలవెలుగున, నవ్వుచు మహాలక్ష్మి

నాట్యమాడా, ఇలువేల్పు నీవు వెలసితివి మాయింట, అందముతో నీవు అవి రేణిలో నిల్చి, తప్పులు యెంచక దయను జూచి, ఎప్పుడు నీ పాదసేవ జేసే మమ్ము, గొప్పగా దయజూచి కోరికలు తీర్చు లక్ష్మి' యని యవిరేణుల పూజించుటకును పాటలు పాడెదరు.

బ్రాహ్మణేతరులందరిలోను అవిరేణుల పూజించుటకలదు. లగ్నమునకు పూర్వమే యవిరేణుల నిల్పెదరు. ఇది లక్ష్మిపూజ. వధూవరులకు శుభము ఆశించి చేయునట్టిది. కుమ్మరి రెండు క్రొత్త పెద్ద కుండలను అలంకరించును. కుండలపై నుండు చిత్రములందొక్కొక్కపుడు పల్లకీపై నెక్కిన వధూవరులు గూడ చిత్రింపబడుదురు. పత్రములు ఫలములు పుష్పములు చిత్రింపబడును. లగ్నమునకు పూర్వము పురోహితునితో వధూ గృహమునుండి కొందరు పోయి కుమ్మరికి కావలసినది యిచ్చి అవిరేణుల దెచ్చికొందురు. మధ్యన నిరువురు వానిని మోయుచుండగా నాలుగు ప్రక్కల నలుగురుండి అవిరేణులకు క్రొత్త గుడ్డతో నీడను పట్టెదరు. ఇంటికి తెచ్చి వానినొకచో ధాన్యముపై నిలిపి లక్ష్మిదేవి నావాహన చేయుదురు. నాకబలి సమయమున నీ యవిరేణుల నాకబలి ప్రోలున కెదురుగా నుంచెదరు. అవిరేణులకు సంబంధించిన మరియొక పాట.

సిరిగజ్జెలను గట్టి శ్రీమహాలక్ష్మి మాతల్లి - చిందులు ద్రొక్కుచు స్థిరముగాను
యేకచిత్తంబున యెప్పుడు మాయింట - పాయక భక్తితో నుందువమ్మ.
కనక గద్దెమీద కదలక కూర్చుండి - అడిగినప్పుడు మాకు అభయమిచ్చి
కోరిన కోరికలు కొనసాగింతువని - బలువయిన పట్టునే పడితినమ్మ
ఆభరణములు దెచ్చి అలంకరించి నీకు - పసిడి గొలుసులు తీర్చి బాగుగావేసి
గంటలొడ్డాణంబు కన్నతల్లికి పెడుదు - కన్నబిడ్డలనుచు కరుణించు తల్లీ.
అందముతో నీవు అవిరేణిలో నిల్చి - తప్పులు యెంచక దయను జూచి
ఎప్పుడు నీపాద సేవజేసే మమ్ము - గొప్పగా దయజూచి కోరికలు దీర్చు లక్ష్మి.

వియ్యాలవారొకరొకరిని, వధూవరులను, బంధువులు, మున్నగువారిని వెక్కిరించుచు గేలిసేయు పాటలు పెక్కులున్నవి. వీనిలో కొన్నింట సున్నితముగను మరికొన్నింట మోటుగను హాస్యముండును. ఇంతవరకు చెప్పినవి వేడుకలు. ఈ హాస్యపుపాటలు వినోదములు.

పల్లవి. ఏక్కడ దొరికినాడమ్మా ఈ పెళ్లికొడుకు
అడ్డెడు మానెడు పోసినాము, అరిసెలైన వండినాము
అంగుడైన జూపడాయె - అరమొగము పెళ్లికొడుకు ॥౧॥

అయిదు వేలు పోసినాము, అత్తరు పన్నీరు దెచ్చినాము
చల్లుకోవటం చేతగాదు, చవట మొగం పెళ్లికొడుకు ॥ఎ॥

ఈ పాటయందలి దెప్పిపొడుపు చివరకు

'లక్షవేలుపోసినాము, లక్ష్మివంటి బాలనిచ్చినాము
ఏలుకోవడం చేతగాదు, బేలమొగము పెళ్లికొడు' కను వరకు పోయినది.

వధువును వెక్కిరించుట.

ఇంతాపెంకె తనమేల చెలియా - నీ యంతరంగమంత తెలిసె లలనా ॥ఇ॥
నల్లచాయ మెల్లకన్నుదాన చెలియా - నీ చొట్టబుగ్గ మిట్టనొసలుగా ॥ఇ॥
సొంగకారు నోరుదాన చెలియా - నీ తట్టతలయు చొట్టకాలుగా ॥ఇ॥

ఈ వెక్కిరింపులు వధూవరులతో పోవు. వియ్యాలవారు కూడ ఒకరి నొకరు గేలిపించు కొందురు.

'వెలదిరో ఈ వియ్యపువారిది ఎరుకలి కులమమ్మ వీరిది ఏనాది కులమమ్మ
ఎరిగి ఎరిగి ఏరికోసు వియ్యమందితిమి
తట్టలు బుట్ట అల్లునమ్మ తాను పెదబావగారు
వెలదిరో మారెండో బావ వెలకూర్చునమ్మా' యని ఒక రనిన

'మనకెక్కడ దొరికినారే - బల్ టక్కరు లబ్బబ్బా తగనీ వియ్యాలవారు
మాటలు బహుతేట మన్ననలూ ఝూట, బైట డంబమెకాని పైసా లేదు
ఎన్నో ఆభరణములు కన్యకిడుదుమని, సున్నాబొట్టిరి గద చోద్యామొందగ'

అని మరొక పక్షమువా రందురు. ఒకవియ్యపురాలిని వెక్కిరించు పాట.

'వంకైన వండగలరా వదినా మీరు - నాకు వంటంటె వళ్లంత నొప్పొస్తాదమ్మా
సంతకైన వెళ్ల గలరా వదినా మీరు - నాకు సంతంటె సంతోషమొస్తాదమ్మా'

ఇది 'వంకైన వండగలవా పిల్లా నీవు' 'కట్టెలు దేరాశివ్వా' మున్నగు హాస్యపు పాటల కనుసరణము వలెనున్నది. ఇక భోజనములందుకూడ ఒక పక్షము వారేమి యడిగిన పెట్టరని దెప్పిపొడువ నింకొక పక్షము వారెంత పెట్టినను చాలుటలేదు, ఎద్దులమేతయని దెప్పిపొడుతురు. తలుపుదగ్గరి పాటల పేరుతో అక్కతమ్ములకు, అన్నచెల్లెలికి, భార్యాభర్తలకు జరిగెడు సంవాదము లత్యద్భుతములు. వధూవరులం దొకరి పేరు మరొకరితో చెప్పించుట, ముందు ముందు బిడ్డలు పుట్టినచో తమ కుమారులకే మేనరికము స్థిరపరచుకొనుటకై అక్కలు చెల్లెండ్రు ప్రయత్నించుటలు సంవాద రూపముగా నీ తలుపు దగ్గర పాటలైనవి. వీనియందుగూడ రాముడు కృష్ణుడు వంటి పాత్రములుందురు. ఇట్టి సంవాదములు వందలకొలది ముద్రింపబడినవి. ఈ పాటలు, పున్నాగ

వరాళి, నాదనామక్రియ, పంతువరాళి. కేదారగౌళాది రాగము లందుండును. అవతారమూర్తుల పేర్లు లేకుండ కేవలము సాధారణులుగానున్న అక్కమరియు తమ్ముని సంవాదమును గమనింపుడు.

తమ్ముడు : శ్రీగిరిజేశు కరుణ చెలగి పెళ్లాడివస్తి, తలుపుదియ్యు మక్కా నాకు తడవాయె వచ్చి
అక్క: శ్రీగిరిజేశు కృపను చెలగి పెళ్లాడివస్తే తలుపెట్లా దీతు తమ్ముడ తగవు లుండంగ
తమ్ముడు : పట్టు చీరెయు రవికె పసుపు కుంకుమలిస్తు
అక్క: పట్టు చీరెయు రవికె పసుపు కుంకుమలొల్ల' అని ఈ విధముగా చేతికి చేకట్లు. చెంగల్వదండలు, ముక్కునకు ముంగర, ముత్యాల కమ్మలు. కాళ్లకు కడియాలు. కలవెండి మట్టెలు, కూర్చుండ కుర్చీలు, కుందనపు పాందాను, పట్టెమంచము పరుపు బాలీసు తెక్కెలు. ఎక్కుటకేనుగు లేలుటకు రాజ్యములు. అడిగిన కట్నము లన్నియు నిత్తునని తమ్ముడనును కాని అక్కగారు మాత్రము

'అడిగిన కట్నాలన్నీ ఆలాగే యిస్తువుగాని
తమ్ముడూ నీ బిడ్డ నిచ్చి అరణాలివ్వరా' యనును. అప్పుడు తమ్ముడు
'అందులకు పెత్తనము ఆడదానిదే కాని
అక్కా మీ మరదలునడుగు అదేమి చెపుతుందో' యనును. పెండ్లి యనుట

తోడనే భార్యతగల విషయములాలు మగలు పంచుకొని గాని వ్యవహరింపరు గదా. ఇద్దరు కలియబలుకుకొని సమాధానమిచ్చినగాని అక్కగారు తలుపుతీయదు. వినోదముతో పాటు బాంధవ్యమందలి పేర్మి, మమకారముల సూత్రములు వివాహకాలమునుండియే ప్రవృద్ధమగునని యీ గేయము తెలుపుచున్నది.

బ్రాహ్మణేతరులందు ప్రత్తివిత్తులు నాటుట యనునది యొకయాచారము. నాకబలి ముగిసిన తరువాత వధూవరులతో కూరాటి కుండలముందు ప్రత్తి విత్తులు నాటింతురు. అప్పుడు పాడు నట్టిదీ పాట ౧

'పన్నెండు స్తంభాల పందిరి క్రిందా, ప్రత్తివిత్తులగుమ్మి మెత్తైన దీసి
గోవు పేండా దెచ్చి గోలెంల గలిపి, ఆవు పేండాదెచ్చి అలుకైనా జల్లి
వెండిది తక్కెడ పైడిదీ బాటు, జోకిరి అన్నల్లు జోడు పందిట్ల
జోకిరీ అన్నల్లు జోడుతక్కెట్ల, నల్లని విత్తులు తెల్లాబడ రాకి
తెల్లన్ని విత్తు లా పచ్చబడ రాకి, పచ్చన్ని విత్తులు ఎఱ్ఱబడ రాకి
శ్రీరాముడు దున్నంగ సీత చాలేసు, రఘురాము దున్నంగ రంభ చాలేసు
ము త్తైద కెత్తీరి మూడు తక్కెళ్లు, ఐదూవ కెత్తీరి ఐదుతక్కెళ్లు
బాలెంత కెత్తీరి పాది తక్కెళ్లు

---

౧ దీనిని మడికొండలో సేకరించితిని ౧౯౫౩.

ముక్తైద వేసిన మూడు రోజులకు, ములుకాయి ముళ్లోలె మొలుకేరుపడెను
ఐదువ వేసిన ఐదురోజులకు, అల్లీయపువ్వోలె ఆకేరు పడెను
బాలింతవేసిన పాదిరోజులకు, పల్లేపుగాయోలె పత్తేరు పడెను
కొండల్రి నిస్తావన్న కోకబెడుతావా - కొండల్రినేమిచ్చేను కోకబెట్టేను
బిడ్డనిస్తావన్న పడ్డనిస్తావా - పడ్డనేమిచ్చేను బిడ్డనిచ్చేనూ
నీమాట నామాట ఒక్కటేగాని - ఆలితో ఒక మాట అని పించవన్నా
తమ్మలపాకోలె తలవంచుకోని - ఇస్తానని పలుకవే ఇయ్యంపురాల
నీకూను నాకూను ఎవ్వరూ సాక్షి - బాసింగం గట్టిన బ్రాహ్మదే సాక్షి
పెండ్లికి వచ్చినా పెద్దరే సాక్షి'- రానున్న తరమున కిప్పటినుండియే మేనరికములు సంసిద్ధపరచుకొనుట యిది.

పెండ్లిలో చివరఘట్టము అప్పగింతలు. కని చిన్నప్పటినుండి పెంచి పెద్దచేసిన బిడ్డను ఇతరుల చేతులందుంచునప్పుడు—ఒక వంశమునుండి మరియొక వంశమున కప్పగించునప్పుడు - ఎంత కఠినాత్ములకైనను కన్నులనీరు నిండును. స్త్రీ సంతానమునుగన్న తలిదండ్రుల భారమొకటి తీరినను అప్పగింతల సమయమున వారికి కలిగెడు దుఃఖమింతంతగాదు. శకుంతలను సాగనంపునప్పుడు శమదమాది గుణసంపన్నుడగు కణ్వమహామునియే స్రాశ్రునయనుడయ్యెనన మనవంటి సాధారణ మానవుల (అందులో ప్రాకృతుల) పరిస్థితి యెట్లుండునో వేరే చెప్పవలయునా? బాష్పరుద్ధకంఠముతో కాశ్యపుడు శకుంతలను సాగనంపు నప్పుడు 'శుశ్రూషస్వగురూన్ కురుప్రియసఖీవృత్తిం సపత్నీజనే'[౧] యని బుద్ధులుగరపిన ఘట్టము శిష్టసాహిత్యమున కలంకారము. శృంగార శాకుంతలమున నీ యప్పగింతల ఘట్టము మరికొంత పెరిగినవి. మాదయగారి మల్లన రాజశేఖర చరిత్రము ముద్దుగువానిలో గూడ నిట్టి చక్కని యుదాహరణములు పెక్కు లభించును. సీతమ్మను సాగనంపుచు బుద్ధులు చెప్పినటుల, జానపదు లప్పగింతల సమయమున పాడుకొందురు

'నెలవిచ్చి మాయమ్మ నెలవిచ్చినాము - చెలగి మీ అత్తింట్ల బుద్ధిగలిగుండు
ఎవ్వరేమాడిన ఎదురాడకమ్మ - వీధిలో నిలుచుండి కురులిప్పకమ్మా
పలుమారు పలుదెరచి నవ్వబోకమ్మా - పరమాత్మతోగూడి వెలుగు మాయమ్మా
వాడ్నిగాదని పూలు ముడవబోకమ్మా - పెద్దల గుర్తెరిగి నడువు మాయమ్మా
ఆకలి వుంటేను అడుగబోకమ్మా - ఉత్తగారితో పోరు చేయబోకమ్మా
నాతోటి జేసిన మంకుపోరెల్ల - ఎరుగని అత్తింట్లో చేయబోకమ్మా' ఈ హితోక్తులు భారతస్త్రీకి పరమశిరోధార్యములు. 'అరటాకువంటిది ఆడ జన్మంబు' కనుక

౧ అభిజ్ఞాన శాకుంతలము. (४-౧౭)

క్రొత్త యింటికి పోవు తమబిడ్డల కిన్ని బుద్ధులు చెప్పుట తలిదండ్రులు విధిగా భావింతురు. వధువుచేతిని పాలలో ముంచి అత్త (మామల) చేతిలోబెట్టి

'ఈబాల యెఱుగదు ఏమియునైన - మీ బాలలో నొక బాలగా చూడు
బొమ్మరిండ్లనియాడు బుద్ధెరుగదమ్మా - మెల్లగా నేర్పుతో పనినేర్పవమ్మా
ఆకలెరిగి అన్నంబు పెట్టినదాక, అడుగనేరదు నీవు అడిగి పెట్టమ్మా
కోడలు మీ సొమ్ము కొడకు మీ సొమ్ము, ఆడువారినిగన్న అలుసింతెనమ్మా
సిరివంటి కోడలు మరుడంటి కొడుకు, మగువరో నీ భాగ్య మహిమమేమమ్మా' యని

పాడుట పరిపాటి.

'బాలా పన్నెండేండ్ల బాలసుమ్మీ మన సీత పన్నెండేండ్ల లేత సుమ్మీ'
'అయ్యా ఈ బాలను చేకొనుమయ్యా దయతోడను'
'అమ్మారో మీయత్తా - వారింటి కనిపి - సమ్మతి యెట్లుందు నిమ్మళంబుగను'
'సుకుమారి నెటుజూతువో ఇది సుమశరుచేతి ప్రసూనపుహేతి'
'చెలియ నిన్నంపెదమే - చేరి సుఖమొందుమిక - చిలుకలకొలికి ధవుడు చెప్పినట్లు
నడుచుకొమ్మా' యను పాటలన్నియు నిట్టివే.

వివాహ సమయమందలి సన్నివేశములను సమగ్రముగా వర్ణించు పాటలు కొన్ని పౌరాణిక గేయములందు చర్చించియుంటిమి. సీతాకల్యాణము, సుభద్రా కల్యాణము, శశిరేఖ పెండ్లిపాట, శాంతకల్యాణము పాటలందీ వేడుకలు వినోదము లన్నియును కలవు. వారి పేరుతో జానపదుల భావములీ యాకారమును దాల్చినవి.

పెండ్లియైన తరువాత నవ వధువత్తవారింటజేరి అత్తమామలతో బావ మరదులతో, భర్తతో, తోడికోడండ్రతో. ఇరుగుపొరుగువారితో సఖ్యముగా నున్నయెడల నామెకున్న సౌఖ్యము స్వర్గమునగూడ నుండదు. గృహజీవనమున నిట్టి సామరస్యముగల ఇల్లాలు సీతాసాధ్వి. ఆమెపైగల యభిమానము జానపదుల కవేలము. రామాయణ సంబంధముగల గేయములనుగూర్చి చర్చించి నప్పుడు సీతపేరుతో జానపదులు సృష్టించుకొన్న పాటల నుట్టంకించియుంటిని. నిజముగా నా గేయములన్నింటికి రామాయణముతో నెట్టి ప్రసక్తియులేదు. మన నిత్యజీవితమందలి — గృహజీవితమందలి — సంఘటనలే సీతమ్మపేరుతో నవతరించినవి. సీత నత్తవారింటికంపుట, సీత సమర్త, సీతగడియ, సీతామ్మ వారి అలుక, సీతామ్మవారి వసంతం, సీత శుభగోష్ఠి, సీత దాగిలిమూతలు, సీతాదేవి వామనగుంటలాడుపాట, సీతాదేవి వేవిళ్లు మున్నగు పాటలన్నియు నీ శ్రేణికి చెందినట్టివే. భాగవత పరముగానున్న రుక్మిణీదేవి సీమంతము, భారత పరముగానున్న సుభద్రసారె పాటలుగూడ గృహజీవనమునకు సంబంధించి

నట్టివే. సాధారణీకరణ లక్షణము వీనికన్నింటికి సమన్వయపరచినచో వాని యందున్న విషయమంతయు మన గృహజీవనమునకు సంబంధించినదే యగును. ఈ పాటలన్నిటినిగాని వానియందున్న విషయములన్నింటినిగాని చర్చించుటకిట తావులేకున్నను ముఖ్యమగువాని కొన్నింటిని పేర్కొనకతప్పదు.

'సీత నత్తవారింటికి పంపుట' యను పాటలో జనకుడు సీతమ్మకు గరపిన బుద్ధులు గమనింపుడు.

'నెలతరో కన్నకూతురువు గనుక నేనొక బుద్ధెరిగిస్తు
వినుమా నాథుని ముంగట నెన్నడు పకపక నవ్వకుమీ
సుందరి నాథునికన్నా ముందర మేల్కొనుమీ
పలుకకు నిందించకుమీ కలనైనా పంకజాక్షీ సీతా
చెలువుడు ప్రాణేశ్వరుడూ పిలువక శాయబోకుమీ పనుబూ
పిలిచిన వేళనె పలుకుచుండుమీ కలకంఠిరో నీవూ
అత్తకు మామకు జనులకు భక్తిగ సేవలు సేయుమీ
హెచ్చుగ పదినె మరదళ్లలో మెచ్చుగ దిరగకుమీ
ఆకగ బిలిచినవార్ని యెప్పుడు ఆకలెరిగి కాపాడూ
నీ పరివార్ని హాస్యము శాయకు' మని జనకుడు బోధించినది మనకును చెల్లునుగదా !

'సీత సమర్త' యను పాటలో సీత సమర్తయైన వార్త నామెచెలులు కౌసల్య కందించగనే యామె వచ్చి సీతమ్మను చీరచూపుమని యడుగును. సీత, 'అత్తకిగిన భయమునను బిత్తరి చిరునవ్వుల, ముద్దియ శిరసటు వంచుక కొద్దిగ చీరటు చూపినది'. నయము, భయము. సిగ్గు మూర్తీభవించిన కోడండ్ర పరిస్థితి, ప్రేమ, యధికారము, ఆదరము గల యత్తల సన్నిధి నిప్పటికిని మన యిండ్లయం దీవిధముగనే యుండును. సీతసమర్త కాలమున జరిగిన అచ్చటలు ముచ్చట లన్నియు మనయిండ్లలో జరుగునట్టివే.

'సీతగడియ' యను పాట మనోజ్ఞమగు జానపదగేయము. అత్తింటి కోడలు అందులో బాధ్యతగల పెద్దకోడలు, క్రొత్తగాచేయు కాపురముగల కోడలి-పరిస్థితి ఇందులో నున్నది. ఇంటిపనులన్ని సరిచూచునప్పటికే ప్రొద్దు వోయినది. పనులన్ని ముగించుకొని, 'అత్తకౌసల్యకు అడుగులు వత్తి-మామ దశరథులకు మడతలందిచ్చి-సుమిత్ర కైకకు సురటీలువేసి' తానలంకరించుకొని, 'పండ్లు ఫలహారములు పళ్లెమందుంచి - బంగారు కలశముతో ఉదకంబు బట్టి' 'శయ్యాగృహము చేరుకొనునప్పటి కర్ధరాత్రమైనది. క్రొత్త కాపురముగదా.

రాముడెంత సేపు ఓపికతో నుండగలడు. చూచి చూచి విసిగి రాముడు కోపముతో శయ్యాగృహపు తలుపుగడియ వేసెను. సీతమ్మ వచ్చి ఎంత బ్రతిమాలినను రాముడు తలుపుతీయ డయ్యెను.

'నిలుచుండ పాదాలు చేతులూ నొచ్చె - దంతంపు తలుపులూ తీయవోయి నాథ
వొంటొంటి చినుకుకే వొకచెంగు దడిసె - కాముడా తీయవోయి కనకంపు గడియ
పటపటా చినుకుకు పైకొంగు దడిసె - పచ్చల బాలుడా తీయవోయి తలుపు
నాలుగో జామాయె నా ప్రాణనాథ - రత్నహారంబిస్తు తీయవోయి గడియ
కరుణించి తీస్తివా కాళ్లకడనైన - మంచి వక నిద్రైన శరణందిపోదు' నని బ్రతిమాలు కొనగా రాముడు మరింత విగిసి,

'నిద్ర నీకు లేకుంటె నాకేమి సీత - గంటవలె దీపమ్ము అది నాకు తోడు
నీవు నిల్చుంటేను నాకేమి సీత - పువ్వులబుక్కాయ అవి నాకుతోడు
నీవు నిల్చుంటేను నాకేమి సీత - పట్టెమంచము పరపు అదినాకుతోడు'

అని బదులు పల్కెను. చివరకు కౌసల్య వచ్చి రాముని మందలించి తలుపు తీయించినది. క్రొత్త కాపురము దినములందు దంపతుల పరిస్థితి లోకమున నిట్టిదే. పాపమా రామచంద్రునికిని సీతమ్మకును దీనినంటగట్టి మనవారు హృదయ భారమును వెలార్చుకొనిరేగాని వేరేమియు లేదు.

'*సీతమ్మవారి వసంత*' మను పాటలో కొడుకు కోడండ్ర సుఖమును కన్నులార జూడగోరు పితృహృదయము మనకు కన్నులగట్టును. సీతారాములు వసంత మాడినది దశరథుడు చూడలేదు. అతడప్పుడు కార్యాంతరమగ్నుడు. వారు వసంతమాడుకొన్న వార్త విని, 'వేడుక జూచుటకు నే నోచనైతి - పాపపు నేత్రములు పరమాత్ముడిచ్చె' నని పరితాపమును, వేదనను అనుభవించి తానా వేడుకలు చూడదలచి, వసంతములు సిద్ధముచేయించి, సీతారాములు మరల వసంతము లాడునట్లేర్పాటుగావించి, రహస్యముగా తాను కౌసల్యాది కాంతల గూడి, 'స్తంభాల మరుగునా తొంగి చూచె' నట. వయసువచ్చిన కొడుకు కోడండ్ర వినోదములు సంతోషకార్యములు తలిదండ్రులకు కన్నులపండుగ కదా. ఈ సీతారాముల వినోదముకూడ మన జీవితమందలి యొక మధురానుభూతియే.

'*సీతాదేవి వామనగుంటలాడు పాట*'లో లోకానుభవము, భక్తి, చాకచక్యముగల కోడలు చిత్రింపబడినది. సీతారాములు వామనగుంటలాడిరి. రాము డోడిపోయెను. ఓడినవాడు, 'నేను గెలచినా ఓడినా నీ సొమ్ముగాదటే నీవు గెలిసితే నా సొమ్ముకాదటే' యని తానోడినందులకు బంగారు బటువులు, ముప్పదివేల

పతకము, మామగారు నాకబలి నాకిచ్చిన యుంగరము సమర్పించుకొని, 'పడకటింటిలోని పదిలక్షలుచేయు పానుపున్నది పుచ్చుకొమ్మ'ని గడుసుగా పలికెను. సీతమ్మ అంతఃపురమునకు పోయెను. అచ్చట కౌసల్య ఆటలో నెవరు గెలిచితిరని యడుగ భయము భక్తిగల కోడలుగనుక సీతమ్మ తానే గెల్చినను, 'మీ కొడుకు గడుసు గనుక డిబ్బి తీసెనూ' అని యబద్ధములాడి రాముడే గెలిచె ననెను. అక్కడిసంగతి యంతటితో సరిపోయినది. ఇక తోడికోడండ్రడుగగా, 'బావలోడి పదివేల కట్నాలిచ్చినా' రని బదులు పల్కినది. ఇచట నిజము చెప్పినది. ఇచ్చట నిజముగా తానోడిపోయినను సీతమ్మ గెల్చితినని చెప్పెడిదే. ఏలయన తోడికోడండ్ర చెంగట స్త్రీలు తమ పరాభవ మంగీకరింపరుగనుక. ఇట్టి సంఘటనములు గృహ జీవనమున మనకు దృశ్యమానములే. సీతారాముల పాత్రములిట్టి పాటలందు నామమాత్రము. వారి పేరులున్నందులకు 'గాజు లమరించినా గడపలుదాటి-ముత్యాలమర్చినా ముంగిళ్లుదాటి-పగడా లమర్చినా పందిళ్లు దాటి-పచ్చ లమరించినా రచ్చలుదాటి' మన దృష్టి సాగిపోవలయును. భావము లన్నియు మన జీవితమునకు సంబంధించినవే యగును.

భారతపరముగానున్న '*సుభద్ర సారె*' యను పాట అల్లుని మంచి తనంబును, పెత్తనముగల కోడండ్ర మాటల తీరును, నిస్సహాయురాలగు భార్య పాట్లను తెలుపునట్టిది. ఒకనాడు మాట మాటగా సుభద్రార్జునులకు వివాదము కలిగినది. అర్జునుడు సుభద్రతో, 'పున్నమునాడైన బూరెలు వండుకొని పుణ్యుడా రమ్మని పిలిచిరె మీవాళ్లు. అమావాస్యనాడైన అట్లు వండుకొని అల్లుడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్లు, కనుమునాడైనాను గారెలు వండుకొని కాముడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్లు' అని దెప్పిపొడిచెను. ఇది లోకములో సర్వసాధారణముగా ప్రతి యల్లునికున్న మంచితనము. సుభద్రమాత్ర మూరకుండెనా? ఆమెకూడ తగు రీతిగనే సమాధానమిచ్చినది. పుట్టినింటివారి నన్నచో స్త్రీలు సహింపరుగదా. ఆమె, 'మావాళ్లు పేదవాళ్లు మాకేమిగలదు, పెట్టగల పెద్దింట పెండ్లాడితేను, అచ్చటలు ముచ్చటలన్నియును జరుగు' నని మరల పట్టించినది. చిన్న చిన్న పట్టింపులు పెద్ద కలతలై గృహ జీవనమును కల్లోల పరచుట మనమెరుగుదుము. ఇచ్చట నంతేయైనది. సుభద్ర మాటలు అర్జునునికి సూటిగా తాకినవి. అతడు, 'అతివ పలుకులువిని గుడ్లెర్రజేసి, ఎడమ మీసం దువ్వి పాంకోండ్లు ఎత్తి, పాంకోళ్ళతో దన్ని పక్కనానవ్వే'ను. ఇంకేమున్నది? 'గోలు గోలుమని గోడపై

ఒరిగి, వంటి సొమ్ములుతీసి భరణిలోనుంచి, గంటలా బాలుణ్ణి చెట్టబట్టుకొని, వెళ్లెను సుభద్ర అన్నవాడలకు'. సుభద్ర అన్నగారగు శ్రీకృష్ణు నిల్లు చేరుకొని జరిగిన కథ నంతయు వినిపించి, వుల్లవిరువు మాటలాడి పురుషుడూ నన్ను గుడ్డెద్రజేసి పాదాలదన్నె'నని చెప్పుకొని దుఃఖించినది. శ్రీకృష్ణు డామె నోదార్చి కొన్ని దినములుంచుకొని యనేక వస్త్రములు, భూషణములు, వస్తు వాహనములు, పసుపు కుంకుమలు సారె బోసెను. పుట్టింటినుండి ఇంత సిరిసంపద సుభద్ర కొనిపోవుట శ్రీకృష్ణుని భార్యలకు నచ్చదయ్యెను. సుభద్ర పోయివత్తునని వదినెలతో చెప్పబోవ వారు కోపముతో,

'ఇల్లు విరుసుకుపొమ్మ ఓ ముద్దుగుమ్మా. ఏడె ధాన్యంబుండె ఎత్తుకొనిపొమ్మా,
వండిన వంటకము ఎత్తుకొనిపొమ్మా. కాళ్ళ మట్టెలజోడు ఎత్తుకొనిపొమ్మా,

కట్టుకొను బట్టొకటి ఉంచకుమి'యని చెప్పిపొమ్మనిరి. కోడండ్రకు మరియు ఆడబిడ్డలకుండు సామరస్య మిట్టిదేకదా. పాపము సుభద్రకు భర్తవలన జరిగిన పరాభవముకన్న వదినెగారల మాట లధికముగా బాధాకరముతైనవి. 'అన్నరో వింటివా ఆలి మాటలన'ని యామె మరల దుఃఖించినది. కాని శ్రీకృష్ణుడు 'కొన్న మానిసులంటె కొదువేమి మనక'ని సుభద్ర నోదార్చి సారెబోసి సాగనంపెను. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామ మున్నగు తన భార్యలను కొన్నవారనుట గమనింపదగినది. సుభద్ర శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు. ఆమె యాయింటనే పుట్టినది. కాని సత్యభామవంటివారు కోడండ్రగుటచే కొన్నవారనెను. ఆ మాట సుభద్రకు సంతోషము కలిగించునది. సత్యభామవంటివారికి తలవంపు కలిగించునది. తన భార్యలను హేళనమొనర్చి శ్రీకృష్ణుడు ఏడ్చుచున్న చెల్లెలిని యూరడింపగలిగెను. నిజముగా నీ కథను సుభద్రార్జునులకును, రుక్మిణీ శ్రీకృష్ణులకు నంటగట్టుదుమా? ప్రజా జీవితమునందు నున్న సాధారణ సంఘటనలే యీ రూపు ధరించినవి. కేవలము కృష్ణాదులు నామమాత్రులని మనము గ్రహింపవలెను.

గృహజీవనమందే పొరపొచ్చెములు లేకున్నచో ముందుగా నుదాహరించిన సీతారాముల కథలవలె సంసారయాత్ర సాగును. చిట్టిపొట్టి కలహముతైనచో 'సుభద్ర సారె' వలె నుండును. తాత్కాలికముగా కొంత యలజడి జరిగినను మరల కుటుంబమున ప్రశాంతత యేర్పడును. కాని యందరి సంసారము లన్నికాలములందు శాంతముగా సాగవు. ప్రపంచమున సుఖముకన్న, సంతోషముకన్న, ప్రశాంతతకన్న, దుఃఖము, కలతలు, అశాంతియే యధికము.

అత్తగారు కోడలిని సాధించుటయో, పెత్తనము చేజిక్కిన కోడలత్తగారి నేడిపించుటయో, కోడలు ఆడబిడ్డలమధ్యన వివాదములు పెరుగుటో, భార్యాభర్తల సంబంధములంత బాగుండకపోవుటో, సమష్టి కుటుంబమున కోడండ్ర మూలమున నంతఃకలహము లుద్భవించి వేరుపడుటకు దారితీయుటో, ఏదో యొక కారణము మూలమున గృహ జీవనమున నశాంతి యేర్పడును. భార్యాభర్తలయందేదో చిన్న పట్టింపుపై జగడము కలుగును. ఒకరితోనొకరు మాటలాడరు. కొంతవరకు దంపతులు మంచివారు కనుక ఎవరి పనులు వారు చేసికొని పోవుచుందురు. గృహిణి భోజనాది సౌకర్యములు సమకూర్చునేకాని బెట్టు సడలనీయక భర్తగారిని భోజనమునకు ప్రత్యక్షముగా తా నాహ్వానించదు. 'వంటాయె వండేను వరికూడు వండేను తినమని చెప్పవే తడికా తడికా' యని యొక యప్రాణిని మధ్యవర్తిగా నేర్పరచుకొనును. భర్తగారుకూడ ఆమె కెందును తీసిపోరు కనుక. 'పగవారి మాటలకు వళ్లంత మండింది. వద్దనీ చెప్పవే తడికా తడికా' యని సమాధానము చెప్పును. గృహలక్ష్మికి కోపము మరింత పెరిగి తానుకూడ తినుటమాని మూలమంచము వేయును. తన లోపమును దిద్దుకొనియో లేదా ఆమెపై దయదలచియో భర్త తానే సంధికి పూనుకొనును. 'పట్టుచీరె తెచ్చేను పెట్టెలోను పెట్టేను, కట్టుకోమని చెప్పవే తడికా తడికా' యని రాయబారము సాగించును. స్త్రీలకు సూత్రాభరణములు వస్త్రము లన్న చెప్పరాని కోరిక. ఇది వారి దౌర్బల్యమే యనుకొనవచ్చును..ఇంత బిగిసిన భార్య పట్టుచీర భ్రమలో పడి పట్టువల విడిచి మరల యెప్పటియట్ల సుముఖురాలగును. ఈ సంఘటనము భార్యాభర్తలలో నడచు చిట్టిపొట్టి జగడమున కుదాహరణము. కాని తెగబడిన స్త్రీయున్న కుటుంబము పరమాసహ్యముగా నుండును. భర్త కాదుగదా యితరులెవ్వరు చెప్పినను వినని స్త్రీలుకూడ నుందురు. అట్టివారిగూర్చియే, 'మొండికెత్తినదాన్ని మొగుడేమిజేసు - లజ్జమాలినదాన్ని రాజేమిజేసు - సిగ్గుమాలినదాన్ని శివుడేమి జేసు' నను మాట ప్రబలినది. సాధారణముగా నత్తలు కోడండ్రను, కోండడ్రు తమ యత్తల నారడిపెట్టుట పరిపాటియైనట్లున్నది. 'అత్తగూడ ఒక యింటి కోడలే' యనియు, 'అత్తగారి యధికారము కొన్నాళ్లు, కోడలి కొలుపులు కొన్నాళ్లు' అనియును సామెత లూరక పుట్టవుగదా. ఒక కుటుంబమున నన్నియు కలిగియుండి అత్తగారి యారడియున్నచో కోడలి జీవితము దుఃఖమయమే.

'కాపురము నిరిగలిగి కడుపు బండెన్న, కమతకు కన్నోరు ధ్యానమేలేదు
కాపురముజూచితె, కన్నులపండుగ -
అత్తమీది కాపురము కత్తిమీదిసాము, కోడలులేనిఅత్త గుణవంతురాలు
అరటి పూసింది అరటి కాసింది, అత్తపెట్టిన ఆరళ్ల మరపునరావు
ఇల్లులేదటవే ఇల్లాల నీకు, తల్లిదగ్గర లేవా ధైర్యంబుసెప్ప
తగిన పురుషుడులేడా నిన్నాదరింప -
అత్తఅరిళ్లకు అలపించేవు, వలవల కన్నీరు వద్దురాల్చంగి'.

కొందరత్త లకారణముగా నేవో సాకులుపన్ని కోడండ్రను సాధింతురు. సన్యాసమ్మ, లక్ష్మమ్మ, వీరరాజమ్మ, రామమ్మ వంటి కథలందు క్రూరురాండ్రగు అత్తగారల వన్నాగములచే ప్రాణములు వీడిన కోడండ్రు కలరు. నిష్కారణముగా కోడండ్రను బాధించు ఒక యత్తగారి నెపములు వినుడు.

అత్త :- కోడలా కోడలా కొడుకు పెళ్లామా - పచ్చిపాలామీది మీగడాలేవి?
వేడిపాలామీది వెన్నల్లుయేవి - సూనెముంతలమీది నురుగుల్లుయేవి?

ఈ ప్రశ్నల కేమైన అర్థముందునా? అత్తగారిపన మిందులో పరాంకోటి నందు కొన్నది. ఈ ప్రశ్నములకు గడుసరి కోడలి సమాధాన మిట్లున్నది.

అత్తరోఓయత్త ఆరళ్లయత్త - పచ్చిపాలా మీద మీగడుంటుందా?
వేడి పాలామీద వెన్నలుంటాయా - సూనె ముంతల మీద నురగ లుంటాయా?
ఇరుగుపొరుగులార ఓ చెలియలారా - అత్తగారి ఆరళ్ళు చిత్తగించారా?
పెత్తనం లాగేస్తె పేచీలు పోను.
ఆరళ్ల అత్తయిన సవతిపోరైన - తల్లిల్లు దూరమైన భరియించలేము'.

అధికారముగల యత్తగారిని కోడలు తాను చేయవలసిన పనులన్నియు నడిగి చేయవలయును. కనుక కోడలు.

'పండుగ వచ్చింది ఓ అత్తగారు - పిండిక్కి బియ్యమ్ము ఎన్నిపోసేది?' యని పశ్నింపగా పిసినిగొట్టు అత్తగారిటు లాజ్ఞాపించును.

'వెయ్యవే నిచ్చెనా తియ్యవేగాదె - పొయ్యవే తలగించి తవ్వెడే వడ్లు
ఆవొడ్లు నానేసి పిండంత దంచి - పిండిపోకలు చెయ్యి చక్రాలుచుట్టు
ఇరుగుపొరుగువారి కింతింతపెట్టు - మాపటికి మామకు మూరుమూతెట్టూ
మరునాటి చల్దులకు మరదులకు పెట్టు - మనయింటి పాలేర్లు మురియంగపెట్టు
మనువింటి మరదలికి మనసొప్పపెట్టు'

ఇంతవరకు పరిశీలించిన గేయములందత్తగారి యధికారము ప్రదర్శిత మగుచున్నది. ఇక పెత్తనము చేజిక్కిన కోడలి నారయుదము. అత్తింటివారన్న చులకన. పుట్టింటి వారన్న గౌరవముతో జూచెడు కోడలు మానసికపరిస్థితి ఈ గేయమందు గాంచనగును.

'మాబావలొచ్చారు కూరేమిలేదు - మంచాని నల్లులు గోడ బల్లుల్లు
మా అన్నలొచ్చారు కూరేమిలేదు - పాటిమీది వచ్చపెసలు అచ్చావునెయ్యి
బంతిపువ్వువంటి అప్పకావాలి - బాడవలొ నక్కవంటి బావకావాలి
చేమంతిపువ్వు వంటి చెల్లె కావాలి - చెట్టుమీది కోతివంటి మరది కావాలి'

చెలరేగిపోయిన కోడలైనచో అత్తమామల నతి నీచముగా చూచుటయేకాక వారిని వెక్కిరించి వేళాకోళము చేయును.

'మాయత్త మామామ ఊరేగుతుంటె - చుట్టపీకలురెండు చూడొచ్చినాయి
మట్టగిడసలు రెండు మాట్లాడినాయి - కందిరీగలువచ్చి కత నడిపినాయి
బోదురుకప్పలు వచ్చి భాగోతమాడు'

ఇట్టికోడ లత్తగారితోపాటు బావమరదులను భర్తనుకూడ లక్ష్యపెట్టదు.

'మా అత్త మా మామ ఊరేగినాక - వడ్లు దంచ నొక మరిది వండ నొక మరిది
వంట కుండలకాడ కావలొకమరిది - పేడకల్లాపుజల్లు పెద బావగారు
ఇల్లలికి ముగ్గెట్టు యింటి మగవాడు'. ఇట్టి యత్త కోడండ్ర మనస్తత్వములు ప్రదర్శించు గేయము లనేకములు మనకు లభించును. అత్త కోడండ్ర సామరస్యమనునది ఎచ్చటనో క్వాచిత్కముగా గానుపించును. కనుకనే, 'అత్తలేని కోడ లుత్తమురాలు, కోడలులేని యత్త గుణవంతురాల'ను మాట ప్రబలినది. సమష్టి కుటుంబమున నున్న కోడలత్తమామలకు బావమరదులకు, తోడికోడండ్రకు, భర్తకు నేతీరుగా భక్తికనబరచవలయునో, ప్రతి విషయమున వారియాజ్ఞ కెల్లెదురు చూడవలయునో ఒక గేయమున కాంచనగును. పుట్టింటినుండి తనను గొంపోవుట కన్నలు వచ్చినప్పుడు జరిగిన సంఘటన మిది.

'కలవారి కోడలు కలికి కామాక్షి, కడుగుచున్నది పప్పు కడవలోబోసి
అప్పుడే వచ్చేడు ఆమె పెద్దన్న, కాళ్ళకు నీళ్ళిచ్చి కన్నీరునింపె.

అన్న : ఎందుకూ కన్నీరు ఏమి కష్టాలు, తుడుచుకో చెల్లెలా ముడుచుకో కురులు
ఎత్తుకో బిడ్డను ఎక్కు అందలము, పెట్టుకో సొమ్ములు కట్టుకో చీరె
చేరి మీ యత్తమామలకు చెప్పిరావమ్మ

కోడలు : కుర్చిపీటమీద కూర్చున్న అత్త, మాయన్నలొచ్చారు మమ్మంపుతార
అత్త : నే నెరుగ నే నెరుగ నీమామ నడుగు
కోడలు : పట్టెమంచంమీద పడుకొన్నమామ, మాయన్నలొచ్చారు మమ్మంపుతార
మామ : నే నెరుగ నే నెరుగ నీ బావ నడుగు
కోడలు : భారతం చదివేటి బావ పెద బావ, మాయన్నలొచ్చారు మమ్మంపుతార
బావ : నే నెరుగ నే నెరుగ మీ యక్కనడుగు
కోడలు : వంటలు చేసేటి ఓ యక్కగారు-మాయన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారు
తోడికోడలు: నే నెరుగ నే నెరుగ నీ భర్త నడుగు
కోడలు : రచ్చలోకూర్చున్న రాజేంద్రభోగి, మాయన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతార
భర్త : పెట్టుకో సొమ్ములు కట్టుకో చీరె-పోయిరా సుఖముగా పుట్టినింటికిని
కోడలు : ఇరుగు పొరుగులార ఓ అమ్మలార - చెల్లెళ్ళ పెళ్ళిల్లు సేవించబోయి
మరదుల పెళ్ళికి మరలివచ్చేను - ఇరుగక్క పొరుగక్క ఇదె పోయివత్తు'

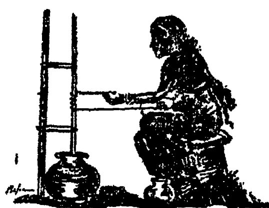
ఇట్టి కుటుంబము ఇట్టి కోడలున్నచో సంసారముగుట్టుగా నడచును. సమష్టి కుటుంబమునందుండు హాయి కనుపించును. కొందరకు సమష్టి కుటుంబపద్ధతి యిష్టముకాదు. అత్త మామలకు బావమరదులకు సేవలు చేయలేకనో లేదా తన భర్త యధికముగా సంపాదించువాడై తక్కినవా రధికముగా తినువారైనచో కోడండ్రు వేరుపడుటకై తమ భర్తలను ప్రోత్సహింతురు.

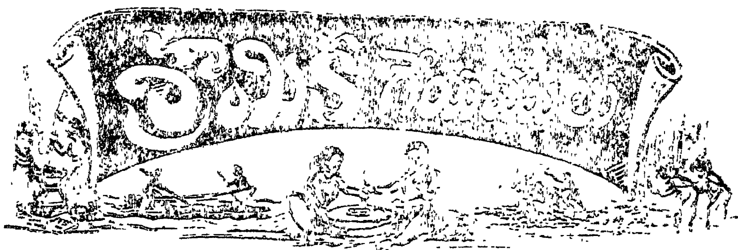
ఏరుబడితేనె మేలు మొగడా - మనము
పొత్తులుంటేనె పోరు మొగడా ॥ ఏ ॥
ఏరుబడ్డ తెల్లారి ఏకమై మనముండి
ఏకించి పీకించి నెలకొక్క పోగొడికి
మోటదండెడ దొడ్డు మొలతాడు చేయిస్తు ॥ ఏ ॥
మక్కజొన్నాచేను మనపాలికేవస్తె
నక్కబెదురూబెట్టి నా ప్రజ్ఞచూపించి
ఇద్దూము పండేది పుట్టేడు పండిస్తు ॥ ఏ ॥
రంగు రంగొంకాయలు గొంగెడన్ని దెంపి
హంగుగా నే నమ్మకొండంగడికి పోయి
హంగుబొంగేకల్లు బుంగెడంతా తెస్తు ॥ ఏ ॥ ౧

౧. ఈ గేయమును మా యూరిలో (దేవునూరు) సేకరించితిని. ౧౯౩౭

జాణతనముగల కోడలు, అత్తమామలతో బావమరదులతో, తన భర్త వేరుపడినచో తాను చేయగల పొదుపరితనము, తమకు గలుగనున్న ఒంటరి సుఖమును చెప్పుచున్నది. ఇట్టి బోధలే అన్నదమ్ములు వేరుపడుటకు కారణములై పెక్కు సంసారములు చీలిపోవుట లోకానుభవము. పై నుదాహరింపబడినటువంటి దీర్ఘగేయము నొకదాని శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమందు ఉదాహరించి యున్నారు. ఆ గేయమున కోడలి జాణతన మధికముగా ప్రదర్శితమైనది.

ఈ విధముగా పరిశీలించుచు బోయిన గృహ జీవనమునకు సంబంధించిన యొక్కొక్క ఘట్టమును జానపద కవితాస్రవంతి దరులొరసి పారిన సన్నివేశములు పెక్కులు లభించును. సాంఘిక జీవనము సమగ్రముగా గోచరించుటకై జానపద గేయములందలి సాంఘిక విషయము లనునొక ప్రత్యేక ప్రకరణ మేర్పరచితిని. దానిలో నిందు కానరాని యనేక విశేషములు చేర్చబడినవి. కేవలము స్త్రీల పాటల కొక ప్రత్యేకత యుండుటచే నిట నొక చిన్న ప్రకరణ మేర్పరుప బడినది.

ప్రవేశికలో జానపదగేయోత్పత్తిని గురించి చర్చించినప్పుడు కవిత్వో ముల్లాసము కలిగించుటకే కాక కష్టనివారణమునకు గూడ నుపయుంచునని తెలిసి కొని యుంటిమి. మానవులు శ్రమించునప్పుడు కష్టము కనబడకుండుటకై, అలసి పోకుండుటకై. ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో పనిచేయుటకై, అప్రియత్నముగా కూనిరాగములు తీయుట,లయాన్వితములగు నేవో మాటలుచ్చరించుట జరుగును. సామూహిక కర్తృత్వమున నట్టి రాగములు మాటలు జానపదగేయములుగా పరిణమించి వ్యాప్తిగాంచును. ఇల్లలుకునప్పుడో, పిండివిసరునప్పుడో, ధాన్యము దంచునప్పుడో కదురు కవ్వములాడించునప్పుడో,వరినాటు,కలుపు.కోతలప్పుడో. మోటదోలునప్పుడో, ఏతామెత్తునప్పుడో, నాగలిదున్నునప్పుడో. కుప్పగొట్టునప్పుడో, పడవ నడుపునప్పుడో, బరువులు మోయునప్పుడో. రోడ్డువెంట రోలరును లాగునప్పుడో,రాళ్లపగులగొట్టునప్పుడో.దిమ్మిసవేయునప్పుడో,కావడి,పాలకీ మేనాలు మోయునప్పుడో,శ్రమాపనోదనమునకై పాటలు పాడువారిని మనము చూచుచునే యున్నాము. హృదయ - లేదా - మేధాగత భారమును తొలగించి ఉల్లాసమును కలిగించునటులే శారీరక శ్రమమును-కాయకష్టమును పోద్రోలి యుత్సాహమును గలిగించుటకును గేయములు తోడ్పడును. శ్రామికులనగా రాజకీయ సిద్ధాంతులు చెప్పెడు ప్రత్యేక శ్రామికులు కారు. శరీర కష్టమొనర్చు వారందరును శ్రామికులే. శ్రమపడువారందరు శ్రామికులే. పిండివిసరుట మొదలు పిడికిలి బిగించి కొడవలి చేబూని పనిచేయువరకు శ్రమపడుటయే. చుక్కాని పట్టుటనుండి సుత్తె పట్టువరకును శారీరక శ్రమమే. కనుక నీ ప్రకరణమున నన్నిరకముల శ్రామికులకు సంబంధించిన గేయముల గూర్చి విచారింతము. శ్రామిక గీతములనే పలువురు పండితులు పాటకజన సారస్వతమని పిలిచిరి. కొందరు కర్షక కార్మిక గీతములనిరి. పాటక శబ్ద సామ్యమును గలిగిన 'పట్' శబ్దము నౌత్తరాహులిట్టి గేయము

లకు వాడియున్నారు. గడ్వాల్ జానపద గేయములగూర్చిన ప్రశంసలో దేవేంద్ర సత్యార్థిగారీ 'పట్' శబ్దమునే వాడియున్నారు. 'కఠినాతికఠినమగు కాయకష్టము చేయునప్పుడు స్వరముతో స్వరము మేళవించి 'పట్' పాడుట ప్రాచీనము నుండి వాడుకగానున్నది.'౧ పాటక జనమనునది కేవలమొక వర్గమును (Labour class) సూచించును. అటులే కర్షకశబ్దము కేవలము భూసంబంధమగు కృషిచేయువారికిని, కార్మికశబ్దము కేవలము కర్మాగారములందు పనిచేయు వారికిని వాడబడుచుండుటచే నవి పాక్షికములగుచున్నవి. కర్షక కార్మిక పాటక జనములవారే కాక శ్రమపడువారలనేక విధములవారున్నారు.వారికి సంబంధించిన గేయములెన్నియో కలవు. కనుక శ్రామిక శబ్దము విశాలపరిధి గలదై సమస్త శ్రామికులను సూచించుటచే నీ శబ్దమునే వాడుట సమంజసమని తలంతును.

శ్రామిక గీతములందు వస్తువెద్దియైన నుండవచ్చును. ఇంతవరకు చర్చింపబడిన పౌరాణికములవంటి దీర్ఘములగు గేయములనుగాని లేదా ఏవేని చిన్నపాటలనుగాని శ్రామికులు పాడుకొందురు. వృత్తికి సంబంధించిన పాటలు, శృంగారగేయములు, స్థానిక వృత్తాంతములు, విషాదగాథలు, భక్తిగేయములు మున్నగు తీరుతీరుపాటలు శ్రామికులు పాడుకొందురు. శ్రామిక గేయములు కూడ మనకచ్చులో లభించునవి కొలదిగనే యున్నవి. 'సెలయేరు'లో సుమారిరువది గేయములు ముద్రింపబడినవి. ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో కొన్ని మాత్రమే అప్పుడప్పుడు ప్రకటింపబడినవి.వీనిలో ముద్రిత వస్తువుకన్న నముద్రిత వస్తువే యధికముగా నున్నది. శ్రామిక గేయములందొక్కొక్క తీరునకు ఒండు రెండు గేయముల దీసికొని పరిశీలింతము. శ్రామిక గేయములన్నియు సాధారణముగా వారివారి కృషికి సంబంధించిన లయకు సరిపోవు నట్లుండుట గమనింపదగిన విషయము. శ్రామికుల కాలుసేతుల కదలికలో ఊపిరితిత్తుల ఛాసోచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములో ఈ గీతములకు తాళలయలు సమకూర్చును.

కృష్ణా గోదావరీ మండలములందు ప్రయాణ సౌకర్యములకు ఎగుమతి దిగుమతులకు జలమార్గములున్నవి. కాకినాడ, బందరువంటి సముద్రపు రేవులున్నవి. ఒకప్పుడు మోటుపల్లి మున్నగు రేవుపట్టణములనుండి ఆంధ్రుల సముద్రయానము అత్యంత దూరదేశములవరకు సాగినవి. ఆంధ్రనౌకలు కృష్ణా తరంగ పంక్తిని త్రొక్కి త్రుళ్లింతలాడినవి. మధ్యకాలమున నా సిరి యారి

౧ ధర్తీగాతీహై. పుట ౧౬౩

పోయినను ఇప్పుడిప్పుడు మరల నాంధ్రదేశమున నౌకావ్యాపార మధికమగు సూచనలు కానవచ్చుచున్నవి. సముద్రయానములెట్లున్నను కృష్ణాగోదావరీ నదులు వానికాలువలపై మాత్రము. నావలు, రాదారిబోట్లు, తెప్పలు సాగుచునేయున్నవి. ప్రశాంత జలముల జీల్చుకొనుచు పడవలు నీటిగలగలలుపశ్రుతి చేసికొని పాటలు పాడుకొనుచు పయనించుచున్నవి. చేతి కండబలముతో త్రాడులాగు చునో, తెడ్లువైచుచునో నీటిని జీల్చెడు కళాసులకు తండే లొకసన్నని పాట నందించుచుండును. కళాసులాపాట కొక ఊపపదమో, అనుపల్లవియో చేర్చి ఊపిరి విడుచుచు శ్రమదీర్చుకొందురు. భారోచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు పదముపై బయటికి పోయి కళాసులకు కొంత శ్రమను తగ్గించుచుండ తండేలందించు ప్రతి చరణము వారికుత్సాహము గలిగించును. బలము ద్విగుణమై పడవ నడక వేగమగును. పడవ పాటలందధిక ప్రసిద్ధిగాంచిన గేయము కీ.శే. వీరేశలింగం పంతులుగారి వాచకముల కెక్కి (గోదావరి పాఠము) పడవలు నడువని తెలంగాణమునగూడ ప్రచారమందినది. గంగాధరంగారీ పాటను తమ 'సెలయేరు' లో చేర్చియున్నారు.౧

తండేలు :- గంగమ్మ తల్లికి చెంగల్వ పూదండ - కాళిందికీ తెల్ల కల్వదండ
కళాసులు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- గోదావరి తల్లికి గొజ్జంగిపూదండ - సరసోతికీ సన్నజాజిదండ
కళాసులు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- కృష్ణయేణమ్మాకి గేదంగిపూదండ - కావేరికీ చంద్రకాంతదండా
కళాసులు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- పిల్లజెల్లా అంతా సల్లంగ రచ్చించి - ఇల్లు జేర్చండి ఓ తల్లులారా
కళాసులు : జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- సిక్కాలు నిండించి శింగాలు నిండించి - ఇల్లుజేర్చండి ఓ తల్లులారా
కళాసులు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- సుళ్లు దోపుళ్లు మొసళ్లు దప్పించి మ - మ్మిల్లు జేర్చండి ఓ తల్లులారా
కళాసులు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్
తండేలు :- గోదావరి తల్లికి కొట్టరా టెంకాయ - కోరి దండాలెట్టి కుంకుమపెట్టి
కసుళాలు :- జోర్సెయ్ బార్సెయ్ జోర్సెయ్ బార్సెయ్

౧ సెలయేరు-పుట ౧౩౯.

తండేలు పడవకధికారి. ప్రయాణికులు వారి సామగ్రి వస్తు వాహనముల రక్షణ మున కాతడే బాధ్యుడు. అతడే కర్ణధారి. కనుకనే యాతడు 'గోదారితల్లిని, సరసోతిని, కృష్ణయేణమ్మను, కాళిందిని, గంగమ్మ తల్లిని' ప్రార్థించుచున్నాడు. సుళ్ళు దోపుళ్ళు మొసళ్ళు దప్పించి పిల్లజెల్లను చల్లగా ఇల్లుచేర్చుమని టెంకాయ గొట్టి కుంకుమపెట్టి గంగమ్మను ప్రార్థించుచు తన కళాసుల కుల్లాసమును గల్గించుచున్నాడు. కళాసుల చేతికఱ్ఱలు తెడ్లతో నీటిని చీల్చి చిల్చి, కరడు గట్టుచుండ వేడి నిశ్వాసములు 'జోర్సెయ్ బార్సెయ్, జోర్సెయ్ బార్సెయ్' అని కంఠరములకు కొంత 'సళ్ళుబిగువు' కలిగించుచున్నవి. ప్రయాణము సాగు చునేయున్నది. ఈ పాట వయసెంతో తెలియదు. గోదావరి యెదపై తెలుగు తెరచాప లెన్నడు లేచినవో ఆనాటినుండి గంగమ్మ తల్లి ఈ పాట వినుచునే యున్నది. టెంకాయలు పంపము లందుకొనుచునే యున్నది.

'మళ్ళీ వచ్చిందాక మర్లూమరవనంట

నేతులో సెయ్యేని సెప్పోరె సెంచు' యను పడవపాట శృంగార గేయము. 'నేలనునమ్మీ - ఏలేలొ - చెట్టూవున్నది హైలాసా' యను తమిళపు పడవ పాట భక్తి వేదాంతములకు తెరచాప నెత్తినది. ఇది యంతయు నాకు కవిత్వమే యనిపించును. కేవలము భారము శ్రమము తగ్గించుటకై ఊపిరి పీల్చుకొనుటకై వీలు కలిగించు గేయములందు మాటలు తక్కువగా నుండును. అట్టి వానిలో అర్థరహితములగు మాటలు ధ్వన్యనుకరణములే యధికముగా నుండును.

౧ ఏలెస్సా ఓలెస్సా ఏలెస్సా ఓలెస్సా
ఏలెస్సాబో ఓలెస్సా - ఏలెస్సాబో ఓలెస్సా
ఏలాయేలా యేలా యేలా యేలా యేలాయేలేలా
ఏలాయేలా యేలా యేలా యేలా యేలాయేలా తందేలా
ఏలా ఏలా జోర్సెయ్ బార్సెయ్

౨ యేలోయాల - యేలోయాల
యెంత బరువున్నదిర - యేలోయాల
యెత్తరా అన్నా - యేలోయాల
యేమి సరకుర అన్న - యేలోయాల
బరువు సరకుర అన్న - యేలోయాల
మంచి సరకుర అన్న - యేలోయాల
బాగుగ నున్నది - యేలోయాల
బరువుగా యెత్తరా - యేలోయాల

మొదటి పాటలో నన్నియు భారము దీర్చు మాటలే. ఏలెస్సా యను మాటతో తెడ్డు నొక్కొక్కమారు కదలించి కళాసు శ్రమ మార్చుకొనును. రెండవ పాటలో నిట్టి మాటలతో పాటు బరువులు వానికి సంబంధించిన విశేషము లున్నవి. ఇంతియ.

తెలుగునాటి ఆర్థికవ్యవస్థకు కదురు కవ్వముల మ్రోతలు వెన్నెముక వంటివి. ముతక గుడ్డల కాంధ్ర దేశమున నున్నంతవాడుక యితరదేశములందు లేదు. మహాత్ముని ప్రచారమున నితర దేశములందు వీనికింత ప్రాముఖ్యము కలిగినది. మన దేశమున మాత్రము మహాత్మునికి గూడ నవబోధముకలిగించు నంతటివ్యాప్తి ముతకగుడ్డలకుండినది. ఇప్పటికిని పల్లెపట్టులందటులనే యున్నది. ఇంటిపనులు ముగిసిన తరువాత ప్రతి గృహిణియు ఏ రాట్నమునో త్రత్తిగిరకనో త్రిప్పుచు కూనిరాగములు తీయుచుండును. 'గుంపునంపును లేక కొనసాగ(బ్రోగు వెంట మెరుంగు(జూపు పేరెములువార, బ్రాయంపు పడుచుల బనిగొంటివే దూది యనెడి పాటల దేనె చినుకులీన'[1] సాగిన ప్రోగులు రాగమాధుర్యమున సన్న సన్ననై మాంఛెస్టరు మల్లులను మోటనిపించినవి. దేశసౌభాగ్యమునకు తోడ్పడినవి. బయటగడించినకీర్తి మరియు ఇంట స్థాపించుకొన్న సువ్యవస్థచే 'కదురు కవ్వంబులు గల యాడునింట కరువు కాటకములు కలికానలేవు' అను మాటలు సార్థకములైనవి. ఇంతియకాదు, స్త్రీకేదేని లోపమున్నను రాట్నమాలోపమును గప్పిపుచ్చుటయే కాక ఆమెకు కొంత గౌరవమును ఆపాదించినది. 'అందచందము లేని ఆడకూతురుకు, అంద మేరుపరచు అపత్తిచెట్ట'ను మాటకు ప్రచారము కలిగినదందుచేతనే. రాట్నము పాటలందు వస్తువెద్దియైన నుండవచ్చును. నిరాకృత భర్తృక కన్నీటి జల్లొకప్పుడు సాగిపోవు ప్రోగుల టప్పుమని త్రెంపిన, ప్రియాగమన వార్తచే నుబ్బిపోవు ప్రియురాలి చేతికదలిక సక్రమముగామి ముళ్లుపడిన ప్రోగులొకప్పుడు రాగబంధములు కూర్చుచుండును. పుట్టింటి వారిని పలచుకొని యొకపూబోడి రాట్నము ద్రిప్పిన గృహజీవనమున తలమునుకలైన మరియొక యిల్లాలు మాగాయపచ్చడి పెట్టుకొనవలె ననెడు కోరికను వెలార్చును. ఒక అత్తగారు కోడలి కొప్పువంకను గూర్చి ముచ్చటించిన ఒక కోడలత్తగారి యారళ్లను ప్రక్కవారు వినకుండ రాట్నపు మోతలో గలిపి పాడును. ఒక యిల్లాలు సీతమ్మ కష్టాలను దలచుకొనిన మరియొకతె స్వకష్టార్జితమును జూచి

---

౧ శుకసప్తతి ౨-౪౨౨

మగడెందుకని గర్వపడును. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు సేకరించిన ఇట్టి గేయమొకటి శ్రీదేవేంద్ర సత్యార్థిగారనువదించినారు.౧

'మొగుడెందుకేనారి మొగుడెందుకే - అసలు మొగుడెందుకే నారి మొగుడెందుకే
రాటం సల్లంగుంటె రప్పిస్త గోల్కొండ - మొగుడెందుకే నారి మొగుడెందుకే'

ఈ పాట బహుశః గోల్కొండ పట్టణముచ్ఛదశయందుండగా పాడబడి యుండును. ఒక స్త్రీ తన దురదృష్టము నిట్టుల నిందించుకొనుచున్నది.

'కాటుక చుక్కబొట్టు కడిగినా పోదు - నొష్టరాసినరాలు తుడిచినా పోదు
అద్దచెఱుగ్గులు పెట్టి అద్దినాపోదు - పైటచెంగులు పెట్టి పులిమినా పోదు.'

ఇంకొక స్త్రీ పుట్టింటివారి రాకకై యెదురు చూచుచున్నది. పుట్టింటివారు వచ్చునటుల కాకిని పలుకుమనుచున్నది.

'కాకమ్మ నీకాల కట్టేముగజ్జె, రత్తమ్మ మావాళ్ని రాగుయ్యెకాకి
కాకమ్మ కూతలు కల్లలు కావు, కన్నవా రొచ్చేటి వేళలుకావు
నేరేడు పండంటి అన్న నాయన్న, నేడు వస్తానని నెలకన్న రాడు
తాను వస్తానని తమ్ముణ్ణిపంప, ఏమోయి పెద్దన్న ఎన్నటికిరావు
ఏచేట పెళ్ళిళ్ళు కుప్ప నూర్పుళ్లు, ఎడలేదు చెల్లెలా నినుచూడరాను'

మరియొక స్త్రీ సీతమ్మ కష్టాలను దలంచుకొని సన్నిహితములగు దృష్టాంతముల దడవుచున్నది.

'పత్తిచెట్టువంక పత్తాకువంక - రాజ్యంలో సీతమ్మ రాతఫలం వంక'

ఈ తీరుగా స్త్రీలు రాట్నము త్రిప్పుచు తమ ఏకాంతమునకు పాటలను తోడుచేసికొని భారమును బాపుకొనుచుందురు.

బియ్యమో జొన్నలో ముందు పోసికొని ఒకరిద్దరు తోడుగూడి విసురు రాయి (తిరుగలి) త్రిప్పుచు పిండి విసరునప్పుడుకూడ వారి శ్రమాపనోదనమున కుపకరించు పాటలు పాడుకొందురు. తిరుగలిపాట లోకతీరు ఛందమున నుండును. కొంత దీర్ఘము తీసి ఒక్కొక్క చరణము పాడునప్పటికి విసురు రాయి రెండుచుట్లు తిరుగును. విసరునప్పుడు ఒకరు చెప్పుచుండగా తక్కిన ఇద్దరోముగ్గురో పాడుచుందురు. తిరుగలి గరగర చప్పుడే వారి కుపశ్రుతి. తిరుగలి పాటలందు గూడ రాట్నపు పాటలందువలె వస్తువైవిధ్యము కలదు.

'అళ్ల చోళ్ల కుప్పనూర్పుళ్లు - అటుకమీద బోడోడు అయ్యమ్మా మొగడు'
'చోళ్లనలన్న పిండితెల్లన్న - అంబలి పుల్లన్న డొక్క చల్లన్నా'
'కన్నతల్లిని బోలు చుట్టాలు లేరు - పట్టుచీరను బోలు చీరల్లు లేవు'

౧. ధర్తీగాతీహై.

పై పాటలు శ్రీ గంగాధరంగారి సెలయేరులో నున్నవి. మాయూరిలో సేకరించిన యొక గేయమునందు మామిడికాయపచ్చడిగూర్చి యున్నది. తెలుగు వారి కావకాయయన్న ప్రీతిగదా. ఆవకాయగాటు తెలుంగు దేశమంతటను రుచ్యముగా వ్యాపించినది. గుంటూరి ప్రాంతములందు గోంగూరకు పాక్షిక ప్రచారమున్నది.

'మామీడి మామీడి మంచి మామీడీ - కొమ్మల్లువంచేరూ కోసేరు నిన్నూ
కొమ్మల్లు వంచేరూ కోసేరు నిన్నూ - మేదరాకత్తినా నరికేరు నిన్నూ
మేదరా కత్తినా నరికేరు నిన్నూ - ఉప్పుమిరం తోటి ఉంచేరు నిన్నూ
ఉప్పుమీరం తోటి ఉంచేరు నిన్నూ - ఆవా మీరం తోటి అద్దేరు నిన్నూ
ఆవామీరంతోటి అద్దేరు నిన్నూ - నీలంపు కాగుల్లా నింపేరు నిన్నూ
నీలంపుకాగుల్లా నింపేరునిన్నూ - పేరైన రాజులకూ పంపేరు నిన్నూ
ఆ ఊరిపేరేమి రాజుపేరేమి - ఆ ఊరు గోలకొండ రాజు రామన్న.

ఈ పాట మా చెల్లెలు పాడగా వింటిని. చివరి చరణములో పాడిన వారి కిష్టమున్న అన్నదమ్ముల పేర్లుచేర్చి పాడుకొందురు. మిరం(మిరెము) అనగా కారము. ఇది తెలంగాణపు మాండలికము మిరెం = మిరెము = మిరియము. మిరపకాయలు రాకముందు కారమునకై మిరియములే వాడుచుండిరి. 'పునుగుం దావి నవోదనంబు మిరియంపుం బొళ్ళతో చట్టి చుయ్యాని నాదారని కూరగుంపు ముకుమందై యేర్చు నావంజిగురొక్కెను పచ్చళ్లును' అముక్తమాల్యదలో నున్నవి. కారము నిచ్చు కాయలు మిరియపుకాయలు మిరెపకాయలయినవి. మామిడి కొమ్మలు వంచి జాగ్రతగా కాయలు కోసి మేదర కత్తితో నరికి ఉప్పు, మిరం (కారము), ఆవపిండి నీలంపుకాగులలో నింపి భద్రముగానుంచి తమ యిష్టులకు పంపుకొనుట ఇందులో చెప్పబడినది.

మాయూర నొక కురుమ పడుచు పాడుచుండగా విన్న విసురురాయిపాట యొకటి నిరాకృతభర్తృక దుఃఖమును, ఆమె మనోభావములను దెల్పును. ఈ తిరుగలిపాట సంవాదరూపమున నున్నది. ధూర్తుడగు కుమారుడు ఉంపుడు కత్తె యింట శయనించి ప్రొద్దున తనయింటికి వచ్చి తల్లి నిట్లడుగుచున్నాడు.

'వానాగొట్టాదాయే వరదెల్లబాయే - అవ్వా మనవాకిట్లా వరదెక్కడిదేః

అప్పుడా తల్లి తనకోడలి పరిస్థితిని ఇంటిముందు పారిన వరదను ఇటుల చెప్పుచున్నది.

'నువుబోయి పొరుగింట్ల పంటే నాకొడుకా - నీయాలి శోకంబూ వరదల్లై పారే'

ఇది యుత్ప్రేక్షయనుటకు మరింకేమైన అనుకు. తనను కాపని భర్త పౌరుగింట శయనింపగా భార్యకు గలిగెడు దుఃఖమును కన్నులగట్టుచున్నది. భయముతో, సిగ్గుతో కోడలు తన భర్త యింటికి వచ్చినవార్త తెలిసికొని అత్తగారిని

'అత్తారో ఓమయత్తా మైరాసా అత్తా౧ నీకొడుకు నీలకాంతూ దేమన్నదత్తా' యని యడిగెను. అప్పుడాయత్త

'కోడలా కోడలా చిన్నారి కోడలా - నా కొడుకు నీలకాంతూ నిన్నొల్లనాట' యని చెప్పెను. భర్త తన్నొల్లడను సంగతి అత్తగారి నోట విని క్షమయాధరిత్రియగు కోడలేమనుచున్నదో ఆమె హృదయాంతరమున నెంత క్షోభమున్నదో గమనింపుడు.

'పల్లసుంటె వలిసేది వలవిగ్రమేమీ (?) - రచ్చల్ల పెదవావ మెచ్చిన్నచాలు
నాసాటి యారాండ్లు అక్కన్నాచాలు - నా అత్తమామల్లు సరేనన్నచాలు
నా సాటి మరదుల్లు వదినన్నచాలు - యారాండ్ల పిల్లల్లా అవ్వాన్నచాలు'.

చివరి చరణమూ కోడలి సౌశీల్యమునకు, శాంతి సౌజన్యములకు పతాకమెత్తు చున్నది. తోటికోడండ్ర బిడ్డలు తనను అవ్వాయని పిల్చిన చాలునట. తాను మాతృత్వమును సైతమాసించుటలేదు. ఆభర్త తన్ను నిరాకరించినను వంశ ప్రతిష్ఠకై పరువుమర్యాదలకై ఆయింటనే రాయిమై పడియుండునట. విసురు రాయి గరగరలో నీమానవశిల దుఃఖరాగము కలిసి పోయి నటులున్నది. ఓహో! జానపదుల స్వచ్ఛమానసములనుండి వచ్చిన గేయములెంత హృదయ విదారకములు. ఎంతసహజ సుందరములు.

ప్రచారమునకు కీర్తికి ఒకప్పుడు మనదేశమున 'రోళ్ల రోకళ్ల' పాటల పరాకాష్ఠ. శివభక్తుల కథలాతీరుగ పాడుకొనెడువారని పాల్కురికి యనెను. 'రోకటి పాటలట్లు వేదములు, పనుగొనమా శివభక్తులయిండ్లు'౨ జంగము లింగము 'మల్లికార్జును. శబరకామినియోర్తు పటికపు రోలముత్యోదురు బ్రాలొగి బోయుచు గౌరుకొమ్మ రోకటగొని దంచుచు రసోత్కటకముగ బాడగా నన్నిచోడుడు వినెను. విన్నకోటపెద్దన 'తలకొని తగ బ్రాలు దంపెడివేళ' తరువోజలు పాడెదరని నిర్వచించెను. నన్నిచోడుని కాలమునుండి రోకటి పాటలు ఈనాటి వరకు వినవచ్చుచునే యున్నవి. వడ్లు జొన్నలు మున్నగునవి దంచుట చాల పరిశ్రమతో కూడినపని. దంచినకొలది ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసము లెక్కువగును. చేతులు కూలిపోవుచుండును. ఐనను పనియాపుటకు వీలులేదు. అప్పుడు పాట

---

౧. మాయి+రాచ+అత్త కావచ్చును. ౨. బసవపురాణము.

సహాయమునకు వచ్చును. హ్రస్వములు విసురురాయి పాటలందు దీర్ఘమైనటులే, దీర్ఘములు రోకటి పాటలందు హ్రస్వములగును. బలవంతముగా రాయిని లాగునటులే అక్షరములను దీర్ఘముగా సాగదీయవలయును. తొందరగా పోటువేయుటకు దీర్ఘాక్షరముల పొట్టిగా నొనర్చుటకూడ అంతే యావశ్యకము. 'సువ్వి సువ్వి రామచంద్ర సువ్వి సువ్వి కీర్తిసాంద్ర' యనునంతలో మూడేసి మాత్రలకొక పోటు చొప్పున దంచెడు నాలుగు రోకండ్లు రెండేసి మారులు ధాన్యము పైబడి చరణాంతమువరకు నెనిమిది చేరెల ధాన్యము సిద్ధమైపోవును. భారము లేకయే పనిసాగిపోయినట్లుండును. పాట తోడుగానున్నచో

'దంపుదంపని యేరు అదియెంత దంపు - ధాన్యరాసులమీద చెయ్యేసినట్లు
వంటవంటని యేరు అదియెంతవంట - వదినెతో మరదళ్లు వాదాడినట్'ట.

'సెలయేరు' లోనివే రోకటి పాటలు మరి కొన్ని.

'సువ్వన్న చుక్కల్లు రాజమామిండ్లు - నాచేతి రోకండ్లు నల్లరోకండ్లు
చేయించు అన్నయ్య చేవరోకండ్లు - వేయించు అన్నయ్య వెండి పొన్నుల్లు'
'సువ్వని నేనొక్క పోటేసి తేను - చుక్కలు పిక్కటిల్లు సూరన్న కదలు
అస్సని నేనొక్క పోటేసి తేను - ఆకసమ్ము కదలు ఆరాజు కదలు'
'తమలపాకులమీద పల్లెండబోసి - రాచిలుక పోచిలుక వడ్లుదంతాము
రాచిలుక దంచినవి రాసులల్లాయి - పోచిలుక దంచినవి పోగులల్లాయి'
'రోకలి చిన్నాది రోలు చిన్నాది - నాతోటి పోటేసె చెలియ చిన్నాది'
'రోకలికి రోటికి రెండు దండాలు - మముకన్న తల్లికి వెయ్యి దండాలు'

నేను పరకాల తాలుకా రేగొండ గ్రామమున సేకరించిన (౧౯౫౫) రోకటి పాటలందొకటి కాటమరాజు కథకు సంబంధించినది కలదు.

'చువ్వీ చువ్వెన్నలా చువ్వెన్నలాలా - చువ్వానీ పాడరమ్మ రాములాలా
రఘురాములాలా శ్రీరాములాలా
అట్లట్లపోయ్యేటి ఆవు లెవ్వరివీ గోవు లెవ్వరివీ
అల్లముల పోలురాజు చిన్నబిడ్డడనే చిన్నబిడ్డడనే
పెదచెరువు కట్టపొంటి పెంగెర్లామోతా పెంగెర్లామోత
పెదబావ పల్లికొండ వచ్చునావాడ వచ్చునావాడ
గలమ ముందటిమోత ఏమిటీమోత ఏమిటీ మోత
గర్వాల ఐతన్న గజ్జెల్లా మోతా గజ్జెల్లా మోతా
ఐతన్నా గోరినాడు అదినెల్లూరు అదినెల్లూరు
ఆవుల్లు గోరినాయి రాగుల్లా నీడ రాగుల్లా నీడ

ఎట్టన్నా గోరినాడు ఎలమంచీ పట్నం ఎలమంచీ పట్నం
ఎద్దుల్లు కోరినాయి మద్దుల్లాసీడ మద్దుల్లానీడ
మెత్తనీకాళ్లకూ మెరుగు బిళ్లలూ మెరుగు బిళ్లల్లు
మేనత్తా కొమురమ్మా మేనకోడల్నీ మేనకోడల్ని
కాకరాచెట్టుకూ కాయలందమ్మా కాయలందమ్మ
కాశికిబోయె భక్తునీకి కావడందమ్మ కావడందమ్మ
చిక్కుడూ చెట్టుకు తీగెలందమ్మ తీగెలందమ్మ
చిన్న నా సిరిదేవి వచ్చునామేడ వచ్చునామేడ

ఈ పాటలో నున్న పల్లికొండ, ఐతన్న, నెల్లూరు, ఎట్టన్న. ఎలమంచి, కొమురమ్మ, సిరిదేవి మున్నగు పేర్లన్నియు కాటమరాజుకథకు సంబంధించినట్టివే. చువ్వి, రాగుల్లా, మద్దుల్లావంటి శబ్దములు సువ్వి, రాగి, మద్ది, వెంబడి శబ్దములకు తెలంగాణ జానపదరూపములు. కాకరచెట్టు, చిక్కుడుచెట్టుకు చరణములు ప్రక్షిప్తములు. ఈ చరణములు వేరే పాటలందును కలవు.

సిద్దీపేటతాలూకా అంకిరెడ్డిపల్లి గ్రామమున సేకరించిన యొక రోకటిపాటలో చెల్లెలు వడ్లుదంచి అలసిపోయి అన్నగారిని వదినను తనకు సహాయమంపుమని కోరును. అన్నగారు నిద్రపోయిన భార్యను లేపనొల్లక చెల్లెలితో కొంచెము కటువుగా మాటలాడెను. ఆమె యలిగి తనయింటికి వెడలిపోయెను. ఆడబిడ్డ శోకముచే అన్నగారియింట అరిష్టములు సంభవించినవి. భార్యకు జ్వరము వచ్చినది. ఎద్దుకాలు విరిగినది. చెల్లెలి శోకమే కారణమని ఎరుకతగద్దె చెప్పినది. ఇది తెలిసికొన్నయన్న ఆమెకు చీర రవికలు కొని అమె యూరికి పోయి బ్రతిమాలి తనయింట శుభకార్య మున్నదని తోడ్కొనివచ్చెను. దీనిలో వడ్లెండబోయుట, రోకండ్లు రోలు మున్నగునవి ఎట్లు వర్ణింపబడినవో గమనింపుడు.

'వజనాలబండమీద [౧] వడ్లెండాబోసి - ఉల్లిపువ్వుల జల్లెడ మల్లెల్ల చాట[౨]
వడ్లోడు[౩] జేసిన వన్నెల్లా గజముళ - కమ్మరోడు జేసిన గంటల్లాపొన్ను
కుమ్మరోడుజేసిన కూటి కుందేన - కుసుమ రోలూ దుడిచి కుందెండ్లూ బెట్టి
కంకణాలచేత గజమందూ కోని - ఉంగురాలాచేత ఊదిపోసేసి
ఒక్కదానీ పోటు ఒనగూడాదన్న - వదినేను లేపరా అన్నరఘురామ
దంచూతె దంచరాదె ఊకె పోరాదె - నాయాలిని లేపనే సగము నిదుర్ల
పాయెనే చెల్లేలు అత్తవాడల్ల - అడుబిడ్డ పోయి నంత ఐదు ఒడ్డుల్ల

---

౧ వజ్రాల బండ కావచ్చు ౨ చేట ౩ వడ్రంగి. ౪ రోకలి

బండిగట్టపురన్న బండిగట్టపుర - బండి పుప్పది గాని ఇరుసు ఇరిగింది
అలికీ జరమొచ్చె ఎద్దుకాలిరిగె - అన్నుంచి రామన్న అంగడెల్లిండె
దోసెడన్ని ముత్యాలు దోతికొంగూనా - ఎరుకాలి నాంచారి వల్లూ౧ జూడావె
అల్లులా౨ వచ్చినది ఆడబిడ్డ శోకం - అన్నుంచి రామన్న అంగడెల్లిండె
అంగడి తోవల్ల చీరెరైకల్లు - చీర రైకిల్లు చిన్నసొమ్ములు
రావుచెల్లేల రావు చెల్లేలా - నాయింట లగ్గాము౩ రావుచెల్లేల
ఆదికాలంనాడు అన్నన్నామాట - ఎదురుగుండెలనాకు ఇమ్మయ్యి౪ మెరుసు
మూడువేలాచీరె ముత్యాలరైకె - ముందు నీ కరునమ్ము౫ రావుచెల్లేల
నాల్గువేలా చీరె నల్లంచూరైకె - నాయింటచెల్లేలా రావమ్మా నువ్వు
పాదివేలది చీరే పట్టంచూరైకె - *పసుపుకుంకుమదాన* రావె చెల్లేల'

ఈ పాటయందలి భావము భాష రెండును అసమానమైనవి. చెల్లెలి యలుక అన్నగారి అనునయము చక్కగా చిత్రింపబడినవి. మాండలికములు బాగుగా ప్రయోగింపబడినవి. మొదటి నాలుగు చరణములు జానపదుల కల్పనకు మచ్చు. చెల్లెలిని *పసుపు కుంకుమదాన* యనుట చాల మనోహరముగా నున్నది. ఐదువరాలా యని యొక యర్థము. పసుపు కుంకుమల కధికారిణివి యని మరియొకయర్థము. ఆడుబిడ్డలేనిది మంగళకరమగు కార్యమేదియు జరుగనేరదు కదా. ఇట్టి యమూల్యములగు పాట లెన్నియో రోకటి పాటలుగా నున్నవి.

సెలయేరులో 'పల్లోళ్ళ కుఱ్ఱోడు' శీర్షికతో నొకగేయము కలదు. దీనిని శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారుకూడ ఒక భిక్షుకుని నోట విని 'జయంతి' పత్రికలో ప్రకటించిరని దేవేంద్రసత్యార్థి గారనుచున్నారు.౬ సత్యార్థిగారీ గేయము నాంగ్లమున ననువదించియున్నారు. పల్లె కుఱ్ఱవాడు (జాలరి - బెస్త) పీడిత వర్గమునకు ప్రతినిధిగానుండి నియంతృత్వశక్తుల బాధలకు దుఃఖించుచున్నటుల వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. అట్టి గేయము తెలంగాణమున నేనొకటి సేకరించితిని, ఇది యొక ఏతము పాట. ఏతములు త్రొక్కుచు పాటలు పాడుట ప్రాచీన కాలమునుండి వచ్చుచున్నది. ప్రకృతి పరిశీలనము బాగుగా చేసిన జానపదుల జీవితమును చక్కగా చిత్రించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయ లీ పాటలను తడవియున్నాడు.

శా. పాశ్చాత్యవేళలనట్టివెట్ట సొగసై పాటిల్లెకుంభోంభనో
ద్భూతాంబుధ్వని వాద్యమై మరుదధః పుంజీభవత్పాటల
వ్రాతామ్రేడిత సిక్తభూసురభిళారామంబు కుల్యాబహు
స్రోతస్సంధుల సంధుయంత్రనతిశ్రోత్రోప్తి గీతగేయౌఘముల్' ౭

౧ శకునము ౨ వల్లులో ౩ లగ్నము, పెండ్లి ౪ అమ్మగావచ్చి ౫ ఆరణము
౬ Modern Review. May 1942. ౭ ఆముక్తమాల్యద ౨-౫౫

కృషీవలుడగు జానపదుడు మనదేశమునకు కూడు పెట్టువాడు. రక్తమును నీరుగాపారించి రేయింబవలు కష్టించి పనిచేసి పంటలు పండించి మన కన్నము బెట్టును. కాని మనదేశ దౌర్భాగ్యమేమిటోకాని 'వాడు చెమ్మటలోడ్చి ప్రపంచమునకు, భోజనముబెట్టు వానికి భుక్తి లేదు'.౧ బ్రిటిషు వారేర్పచిన వ్యవస్థలో పట్టణములందుండు ప్రభువులు, గ్రామములందుండు అధికారులు, బీదరైతును పీల్చి పిప్పియొనర్చిరి. ఇతరులకు తిండిని పండించుచు తానెండియుండెడు కృషికుని హృదయభారమీ గేయమున గాంచనగును. ఇది బ్రిటిషురాజ్యము సుస్థిరమైన తర్వాత పుట్టిన గేయమై యుండవలయును.

ఏటికేతంబెట్టి ఎయి ౧ పుట్లుబండించి
ఎన్నడో మెతుకెరుగరన్నా - నేనుగంజిలో మెతుకెరుగరన్నా
కాళ్జేయి ౨ కడుకోని కట్టమీద గూసుంటె ౩
కాకిడన్ని పాయెరన్నా కాకిపిల్లా దన్ని పాయెరన్నా
పోరుకూచాల్లేక పొయికాడ కూసుంటె
పోరిదన్ని పాయెరన్నా పోరితల్లిదన్నిపాయెరన్నా
చుక్కపొద్దునలేచి బొక్కెనెత్తుకపోంగ
బొక్కబోర్లాబడి'రన్నా - నేను పల్లిక్కలిరుగాబడితిరన్నా
నాదేటిబ్రతుకాయెరన్నా - నేను నాడె చావకపోతిరన్నా

ఈ పాటలో కాకి శబ్దము గ్రామాధికారిని సూచించును. గ్రామాధికారి తన్నగా చూచి అతని కుమారుడు (కాకిపిల్ల)గూడ నా బీదరైతును తన్నిపోయెను. వారి పోరును (చాల) తాళలేక నా బీదరైతు తన గుడిసెలో ప్రొయ్యిచెంతకు బోవ నాతనిభార్య పిల్లలుకూడ ఈసడించుకొనిరి. పేదవానిని ఇంటివారుకూడ గణింపరుకదా. ఇటు గ్రామాధికారులతో తన్నులు దిని, అటు ఆలుబిడ్డల యీసడింపులకు గురియైన నాదరిద్రకృషీవలుడు దైవోపహతుడుకూడ. బొక్కె నెత్తుకొని చుక్క ప్రొద్దున పోవుచుండగా బొక్కబోర్లపడెను. ఎంత హృదయ విదారకమీ గేయము.

కృషికి సంబంధించిన గేయము లనేక విధములుగా నుండును. పైన నొక ఏతాముపాట నుదాహరించితిని. ఇటులే మోట (కపిలె), నాటు, కలుపు, కోత, నూర్పుడు (కళ్ళము) మున్నగు వానికి సంబంధించిన గేయములుకలవు. నదులు, కాలువలు, చెరువులు మున్నగు జలసౌకర్యములు లేనిచోట బావులు త్రవ్వి భూగర్భమునుండి భగీరథ ప్రయత్నమున జలములు పైకిదెచ్చి జొన్న,

౧ గబ్బిలము- శ్రీ జి. జాషువ. ౨ వేయి, ౩ కాళునేతులు, ౪ కూర్చొనియుండగా.

వరి, చెఱుకు, గోధుమవంటి పంటలు పండింతురు. వానినుండి పెద్దపెద్ద బొక్కెనలతో ఎద్దులుకట్టి నీరుతోడు పద్ధతిని తెలంగాణమున మోటయనియు, తెలంగాణము బయట కపిలెయనియు పిలుతురు. ఒక మోటపాటలో ప్రియురాలు తన ప్రియుని సంబోధించి ఆతని, ఆతని మోటసామగ్రి నేతీరుగా వర్ణించుచున్నదో గమనింపుడు.౧

'చింతకిందిరో మోటవాడరా - చిగురుయామంచి ఎడ్లజోడోయీ
నీ యెద్దుల మెడమీద మదిరకాడోయి - నీ యెద్దుల మెడకున్నా బిద్దెపలుపోయి
నీ వలుపాటి ఎద్దూర పన్నెలాడోయి - నీ దాపాటి ఎద్దోయి ధర్మరాజోయి
నీ వలుపాటి దారోయి పిల్లబాటోయి - నీ దాపటి బాటోయి దంటుదాటోయి
నీ మోకు పేరోయి ఆకుతీగోయి - నీ తొండపు తాడోయి కిన్నెరతీగోయి
నీ మోటపేరోయి మొగిలిగుమ్మోయి - నీ బిళ్లపేరోయి భీమరథమోయి
నీ కదురు పేరోయి కన్నెలాడోయి - నీ బొక్కెన పేరోయి బొడ్డుగిన్నోయి
నిన్ను జూతరో నీళ్ల కొస్తిరా - నీళ్ల లేవురా నీవు లేవురా
ఎక్కడ జూచిన ఎవరూ లేరోయీ - చెప్పరాని దుఃఖమొచ్చెనూ
ఇంటిశోకము కడుప నిండేనూ - కడుపలనీరోయి మడుప సాగేనూ
మడుప మలిపే మామ కొడుకూరా - ఓ మామ కొడుకూరా
ముత్తెమంతా దోయి ముక్కుతీగోయి - మడుపకేసి నువుమళ్లగట్టోయి
వంపుబట్టెను వడుదలెల్లేను - మిట్టపట్టెను మిగులు బారేనూ
జామతోటను జామువెల్లేనూ - నిమ్మతోటను నిల్చిపారేనూ
అరటి తోటల అలుగువెళ్లేనూ - మామిడి తోటమళ్ళిపారేనూ'

తమ కిష్టులగు వారిపై అధిక ప్రేమమున్నప్పుడు వారికి సంబంధించిన ప్రతివస్తువుకూడ నంతియ ప్రీతిపాత్రమగును. ప్రియునిజూడ మోటబావి చెంతకువచ్చిన ప్రియురాలు మోటకు సంబంధించిన ఉపకరణము లన్నింటిని వర్ణించుచున్నది. చింతక్రిందనున్న మోటబావి యగుటచే మోటలాగెడు ఎడ్లు గూడ మంచి (చింత) చిగురుతో పోల్చబడెనవి. ఆ చిగురు యెద్దుల జోడులో దాపటిది ధర్మరాజట. వలుపటిది పన్నెలాడియట. ఎద్దులుకూడ ప్రియాప్రియుల వలె నామసామ్యముచే స్త్రీ పురుషులయినవి. ఎద్దులమెడపై నున్న మదిరకాడి వానికి కట్టబడిన బిద్దెపలుపులుగూడ నామెదృష్టికి వచ్చినవి. ఆమె దృష్టిలో మోకు ఆకుతీగయైనది. తొండపుతాడు కిన్నెరతీగయైనది. మోటమొగిలి గుమ్మియైనది. బిళ్ళ (పెద్దగిరక) భీమరథమైనది. కదురు కన్నెలాడియైనది. బొక్కెన

౧ దీనిని నల్లగొండజిల్లా నకిరెకల్లు గ్రామమున (౧౪-౪-౧౯౫౭) సేకరించితిని.

బొడ్డు గిన్నెమైనది. ఎంత చక్కని యుపమానములు! ప్రియుని జూడవచ్చి నందు కాతడు కానరాలేదు. ప్రియురాలికి చెప్పరాని దుఃఖము వచ్చినది. కంటి నీరు కడవనిండినది. శిష్టసాహిత్యమందువలె జానపద సాహిత్యమున గూడ కొన్ని కవిసమయములు సంప్రదాయములవంటివి అవిచ్ఛిన్నముగా నంతట గాననగుచున్నవి. 'చెక్కపచ్చి చెంపవగులు'ట, 'చెప్పరాని దుఃఖమొచ్చె'ట, 'కంటినీరు కడవనిండు'ట, కొమ్మతూగి (ఊగి) కొప్పునిండుట' వంటివి కాకతిసీమ, చాళుక్యసీమ, రాయలసీమ లందలి పెక్కు గేయములందు కానవచ్చు సంప్రదాయములు. కంటినీరు కడవ నిండుట విరహగీతములందు పరిపాటి యైనను కడవనీరు మడవసాగుట ఈ పాటలోనున్న విశేషము. అటుల సాగిన మడవకు తన ముక్కుతీగ - ముక్కర - నడ్డముగా వేసి మామకొడుకును నీరు మలుపుమనుచున్నది. ఆ నీరు మిట్టపల్లములనక పారి జామ, నిమ్మ, అరటి, మామిడితోటలు పారినది. మధుర భావనముతోపాటు కల్పనా చమత్కారము గూడ ఈ పాటయందు కానవచ్చుచున్నది. పాటలోని దృశ్యమంతయు నొక చక్కని చిత్రము గీయవచ్చును. మోటకు సంబంధించిన పాటలందు

'మోట దొలిగెరా పిల్లడా - మోట దోలరా'

'నాగులోడా పోగులోడా' యనుపాటలిట్టి మధురభావముల తోడను మనోహర దృశ్యముల తోడను తెలంగాణ మాండలికముల తోడను చక్కని నుడికారములతోడను నున్నవి.

భూ సంబంధమగు కృషికుల పనులు ఏరువాకతో నారంభమగును. కొందరాధునికులు దీనిని ఏరురాక యనివ్రాసిరి. ఈ పండుగ జ్యేష్ఠ పౌర్ణిమనాడు చేతురు. ఏరువాక యనగా దుక్కియొక్క ప్రారంభము. ఏరువాకపున్నమ నా డెద్దుల నలంకరించి పూజించి ఊరిబయటకు దోలుకొని పోదురు. ఈ యాచారము పూర్వకాలమునుండి యున్నట్లు జైమినీయ న్యాయమాలా గ్రంథమున హోలాధి కరణమున 'సూ. ఉద్వృషభయజ్ఞాదయ ఉదీచ్యైః జ్యేష్ఠమాసస్య పౌర్ణిమాస్యాం బలీవర్దాన్ అభ్యర్చ్యధావయంతి సోఽయమ్ ఉద్వృషభయజ్ఞః' యని చెప్పబడి యున్నట్లు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసియున్నారు.[౧] భావసౌకుమార్యము గల యొక ఏరువాక పాట బహుళ ప్రచారముగాంచినది. ప్రోషితభర్తృక యొర్తు ఏరువాక వచ్చుటతోడనే తన బావ వచ్చునని ఉప్పొంగిపోవుచు పాడుకొన్న గీతమిది.

౧ హిందువుల పండుగలు.

'తొలకరి ఒకమబ్బు తొంగిచూచింది - మబ్బులో ఒక మెరపు మెరసిపోయింది
పెరటిలో ఒకజల్లు కురిసివెలిసింది - జల్లులో నామనసు జారిపోయింది
ఏకొమ్మమీదనో ఎండ తాకినపిట్ట - ఏటితోర్రివలు పట్టి ఎగిరిపోయింది
ఏరువాకనాటికేడాది దాటింది - ఎదురుచూచిన గుండె చెదిరిపోయింది
పిట్టపిట్టా ముద్దు పెట్టుకున్నాయి - గోవులన్నీ ఇల్లుచేరుకున్నాయి
ఏటిగాలికి చిలుక లెగిరిపోయాయి - ఎందుకో నాఆశలెగిరిపోయాయి
ఏటి ఒడ్డున నేను పాటబాడేవేళ - నవ్వుతూ మాబావ పువ్వులేరేవేళ
కొంటెకోయిలపైన కూతకూసేవేళ - లేతమనసులు విచ్చి పూతపూసేవేళ
బావొచ్చినాతోటి వానలాడాలె - మువ్వొచ్చి నాతోటి మురిసిపోవాలె
ఏరువాకమ్మ మాకెదురొచ్చిరావాలె - తలవంచి మముచూచి దీవించిపోవాలె'

బావరాక కెదురుచూచు మరదలి తీయని కోరికలు, మధుర స్మృతులు, లలితములగు శబ్దములలో చక్కగా పొదిగినవి. జల్లులో మనసు జారిపోవుట, మనసులు విచ్చి పూతబూయుట - ఎదురు చూచిన గుండె చెదరిపోవుటవంటి భావములు ఆధునిక మధుర భావములకు పూర్వరూపములట్లున్నవి.

వానలు కురువవలయుననియు వరిచేలు పండవలయుననియు తమ దారిద్ర్యములు తొలగవలయుననియు సమస్త జనులకు సంపదలు కలుగవలయుననియు పాడుకొను జానపదుల హృదయ మార్ష గీతముల దలపించును. ౫-౭-౧౯౫౩ నాడు ఎ. ఐ. ఆర్. మద్రాసువారు ప్రసారము చేసిన ఈ గేయమును గమనింపుడు.

వానల్లు కురవాలి	వానదేవుడా	వరిచేలు పండాలి	వానదేవుడా
పన్నెండు ధాన్యాలు	,,	బండమీద పండాలి	,,
మాకడుపు నిండాలి	,,	కుంటచెరువునిండాలి	,,
బీదసాద బతకాలి	,,	పేదసాద బతకాలి	,,
కూలినాలి దొరకాలి	,,		
పారిపోయిన దాప	,,	పరుగెత్తి రావాలి	,,
ఊరికెళ్లిన దాప	,,	ఉరికురికి రావాలి	,,
తల్లిలేని బిడ్డలు	,,	తండ్లాట పడ్తారు	,,
పసిబిడ్డ బాలకులు	,,		
చెరువంత మబ్బుపట్టి	,,		
తూరుపున మబ్బుపట్టి	,,	తుళ్లితుళ్లి కురవాలి	,,
పడమట మబ్బుపట్టి	,,	పట్టిపట్టి కురవాలి	,,
ఉత్తరాన మబ్బుపట్టి	,,	ఉరికురికి కురవాలి	,,
వాగుతల్లి నిండాలి	,,	వరిచేలు పండాలి	,,
కప్పతల్లి నీళ్లాడి	,,	కడవల్లు నిండాలి	,,
డబ్బుకు తవ్వెడుబియ్యం	,,	మనిషికిద్దరు పెండ్లాలు	,,

ఇట్టిగేయము లౌత్తరాహాలకును కలవు. ఇటువంటి వానిని వేవబుక్కులందలి వారుణస్తోత్రములతో పోల్చుచు డా. సత్యేంద్రపండితుడు చక్కని విమర్శనము చేసియున్నాడు.౧ తొలకరించినంతనే ‘తొలకరించిందమ్మ తొలకరించింది’౨ యనియు ‘వరదవచ్చె వరదవచ్చేరా’౩ యనియు ‘మోట నాగలి దున్నుకుంటూ పాటలేవో పాడుకుంటూ’౪ ఉప్పొంగిపోయెదరు.

ఎండకాలమే చాలు పెట్టిన దుక్కి తొలకరి చినుకులకు తడియుటతోడనే కర్షకులు దున్నుటకారంభింతురు. వారి భార్యలు నాగేటి చాలుల వెంబడి నడచుచు విత్తనముల జల్లుచునో ‘గడ్డపగులగొట్టు’చునో నడుచుచుందురు. పురుషు లుత్సాహముతో దున్నుచు సాగిపోవుచుండ అలసిపోయిన స్త్రీలు వారిననుగమింప లేక ఏదోసాకుతో ‘ముందటేరు దున్నువాడ - ముద్దులమేనత్త కొడుక - వావపెద్దకు దప్పికాయేను - ఓరందకాడ నరసయ్యబావా - సేలదింపి నీలబెట్టప్పీ’ యని వారి నాపజూచెదరు. ఆషాఢమాసము నందధికముగా కృషీవలులు పాడుకొనునట్టి గేయముల నౌత్తరాహులు (असारे गीत) ‘అసారే గీత’ము లందురు.౫ వ్యవసాయము చేయుటకు మొగదిక్కులేని యొక స్త్రీ తన భూమినెవ్వరైన అమరకమునకు దున్నగలరేమోయని యడుగు గేయ మొకటి కలదు.

రాయ్యంటి నా మొగడు రంగమెల్లి తిరిగిరాలేదు
నాచేనుదున్నాలి నాకు రైతుమంచివాడు కావాలి ॥రా॥
మాయచంగలి తుంగ మత్తుగా బెరిగింది
తీయలేకను వదులుకున్నాను - నాకు - దిక్కులేకను మ్రొక్కుచున్నాను ॥రా॥
కాని మేఘములట్టి కమ్ముతూ నెలనెలకు
మానకుండావాన కురిసేను - లో. మాన్యాములో తొలకరించేను ॥రా॥
బీటుచేను నాది వాటముగ దున్నాలి
రాటుకూపోటుకూ ఆగాలి - ఆ రైతు మోతి బారైయుండాలి ॥రా॥
ఏటికోలకు నాగలెలపు పన్నేయించి
మోటైన గిత్తలా కట్టాలీ ముప్పొద్దు యినుమాడుతోలాలి ॥రా॥
గడపలున్నాకాడ కరుకోల దగిలించి
కాళ్లెత్తి నొక్కితే గడ్డంత యేళ్లతో
భళ్లుభళ్లన పెకిలి పోవాలి -ఆ- బలిసియున్నాగడ్డిచావాలి ॥రా॥

---

౧. వ్రజలోక సాహిత్యకా అధ్యయన్ (व्रजलोक साहित्यका अध्ययन) ౨. ఎ. ఐ. ఆర్. జూలై ౧౯౫౪. ౩. ౨౮-౮-౧౯౫౩ ఎ. ఐ. ఆర్. ౪. ౨౨-౩-౧౯౫౫ ఎ. ఐ. ఆర్. ౫. ధర్తీగాతీహై. శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థి.

గుండ్రదిబ్బలపైన రెండు చేతులతోటి గండ్రనాగలిమేడి కదలకుండా నిలిపి
కోండ్రోసి నొక్కితే నాగాలీ పణత రేగాడిలోన మునగాలి ||రా||
మెరక పల్లంజేసి మెత్తగా దున్నాలి తరగకుండా నీరు చెరువులాగుండాలి
ఇరుగు తరుగూలేక పండాలి - మా - యెగసాయమే బాగుచెయ్యాలి ||రా||
యెవరైన చేయగలిగితెల్లి చూసుకోండి యీవలావల గట్టులోవలోపలగాడి
యిరుకు పుంతకు దారి వివరించి చూసితే
ఎదరమోడున్నాదె మాచేను-ఇష్టమైతే కవులు కిస్తాము ||రా||

పై పాటలో దుక్కిచేను దున్నపలసిన తీరంతయు చక్కగా వర్ణింపబడినది. పైకికనబడుయర్థమే సరియైనదగుచో ఈపాట వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన పాటలందు శ్రేష్ఠమైనదిగా భావింపవచ్చును. కాని ఈ గేయమున వచ్చి బూతు-శృంగారము-కూడ ధ్వనించుచున్నదని నాభయము. అదికూడ నున్నచో నీచశృంగార మంత గుప్తముగా నభివర్ణించిన జానపదకవిని తిరస్కార భావముతో నైనను మెచ్చుకొనక తప్పదు. ఇట్టిపాటలు 'ఘుమఘుమాపాటల' పేరుతో కొన్ని ప్రచురింపబడినవి. శ్రామికుల జీవితమున వేషభూషణముల యాడంబరము, ఆధిక్యము. ఆహారపానముల సౌఖ్యము తక్కువ. వారికి మిగిలినది శరీర సుఖమే. వారి ముక్తాయింపులు మొత్తముమీద విషయసుఖము వైపునకే మ్రొగ్గు చూపుట కిదియే కారణము. ఫ్రాయిడ్ మహాశయుడు తన 'లిబిడో 'సిద్ధాంతమున దీని గూర్చిచెప్పెను. 'లిబిడో' యనగా "The energy of those instincts which have to do with all that may be comprised under the *Love*". శ్రామికుల పనిపాటలందీ 'లిబిడో' స్ఫుటముగా ధ్వనించును. సంగీతమే కాక శరీర సుఖమునకు సంబంధించిన యూహలు కూడ శ్రామికుల కుత్సాహము నొసంగును. రోడ్డు రోలరు లాగెడుపాట, 'బోయిలర్ల 'ను కఱ్ఱదుంగలపై జరిపెడు వారి 'జంబయిలే జోరులంగరి' పాటయును, మెరకనెక్కిన పడవను నీటిలోనికి త్రోయుచు పాడెడు పడవవారి 'సన్నజాజి ఐలేసే, చీరకట్టి ఐలేసా' యనుపాటయును ఇట్టివే. వీనిని ప్రచురించునప్పుడు ప్రచురణకర్తలు అచ్చు టచ్చుట కొన్ని బూతుమాటలు తీసివేసి ప్రచురించుట యలవాటు. విలాసముగా పాడెడు గారడివాని పాటలందాకర్షించుటకును, బరువులు లాగెడు పాటలందు శ్రమాపనోదనమునకును బూతులు ప్రవేశించును. శ్రామిక గేయములందెన్నియో బూతుపాటలు కలవు.

వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన శ్రామికగేయములింకను కలవు. విత్తనములు చల్లునప్పుడు, పరినాటు పెట్టునప్పుడు (నాటుపాటలను ఔత్తరాహులు

(रसिया गीत) 'రసియా గీతము' లందురు.౧) కలుపుదీయునప్పుడు, కోత లప్పుడు, శ్రమాపనోదనమునకు, నూతనోత్సాహము కలుగుటకొరకు పాడుకొను పాటలెన్నియో కలవు. మచ్చుకొక పాటచొప్పున దీసికొన్నను గ్రంథము పెరిగిపోవునను భయముతో వాని ప్రశంసను మానుచున్నాను. పండిన గింజలు దులుపుకొని ధాన్యరాసులు పోసికొనునప్పుడు కళ్లములో వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన చివరఘట్టమున పాడదగిన పొలిపాటలు - పొలిపదములు - పాడు కొందురు. పొలిశబ్దమున కర్థమేమో ఇదమిత్థముగా తెలియరాదు. ధాన్యరాసి చుట్టు గీతగీయుదురు. దానిని పొలియందురు. అది గీయునప్పుడు తెలంగాణమున 'పొలిగోలిగ' యందురు. అప్పుడు పాడెడు పాటలను పొలిపదము లందురు. పొలికేకయను శబ్దమొకటి కలదు. పొలిమేరయను పదమందరెరిగినదే. పొలి యన్న 'సరిహద్దు' కావచ్చును. పొలియనగా లాభమను యర్థముగూడ గలదు. 'పొలిగోలిగ' శబ్దము 'పొలిగలుగు' శబ్దమునకు జానపద రూపమైయుండును. (బర్‌కత్)లాభము కలుగవలయునని ధాన్యరాసిచుట్టు ఈపొలి గీయుట ఆచారము. పొలిగీయక ధాన్యరాసిని కొలిచినచో(బరకత్) లాభముండదని కృషీవలుల నమ్మ కము. తద్భవపదముగా పొలికర్థము బలియనికలదు. పొలికలను - యుద్ధభూమి. పొలికేక - యుద్ధఘోష (war cay) శబ్దములున్నవి. సందర్భము ననుసరించి పొలిపదమునకు లాభమని యర్థము చెప్పుకొనిన బాగుండును. తమకృషి లాభింప వలెనని కృషీవలులు పాడుకొనుట యసమంజసముకాదు. పొలిపాటలు శ్రీ గంగా ధరంగారు ప్రకటించియున్నారు.౨ 'రోజులు మారాయి' యన్న వెండితెరకీ పొలిపదముల దృశ్యమెక్కినది. 'రావేలు గలవాడ రార పొలిగాడ' యను పొలి పదము దేశమందంతటను పాడబడు గేయము. ఇదిపాడినచో ధాన్యరాసులు 'దున్నలూ దొక్కంగ దిన్నెలా పొడపు, ఎద్దులూ దొక్కంగ ఎన్నులాపొడు'గై పర్థిల్లునని వారి నమ్మకము. ఎండయనక వానయనక చెమటనోడ్చి శ్రమాప నోదనమునకు మధ్యమధ్యన పాటలు పాడుకొనుచు నూతనోత్సాహమును పొంది పొలిపదముల (లాభము గలిగించు పాటల)తో కడతేరెడు కృషీవలుల జీవనము ధన్యము. భారతదేశమునకు వ్యవసాయము వెన్నెముక వంటిది కనుక ఈ శ్రామికులగేయముల నింత విపులముగా చర్చింపవలసివచ్చినది.

కార్మికులకు సంబంధించిన గేయములు కొలదిగనే లభించుచున్నవి. భారతదేశము ముఖ్యముగా వ్యవసాయముపై నాధారపడిన దేశము. ఇచట నితర

౧ ధర్తీ గాతీహై ౨ నెలమేరు

దేశములందువలె 'భారీపరిశ్రమ' లధికముగా లేవు. ఇప్పుడిప్పుడే భారతదేశమున పారిశ్రామిక యుగమారంభమగుచున్నది. భారతదేశమున తక్కినదేశములకన్న నాంధ్రదేశమున పరిశ్రమలు, కర్మాగారములు తక్కువగానున్నవి. కనుకనే మనదేశమున వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన కూలీలతో పోల్చినప్పుడు కార్మికజనము చాల తక్కువయని చెప్పుకొనవలయును. కనుకనే కార్మికుల గీతములును తక్కువగనేయున్నవి. తెలుగువారు పెక్కుమంది కార్మికులుగా రాష్ట్రము బయటనే యున్నారు. బొంబాయి, షోలాపురము, తాతానగర్‌వంటి ప్రదేశములందు తెలుగువారనేకులున్నను దేశమునకును, భాషకును, సంస్కృతికిని దూరముగ నుండుటచే నట్టివారి వాఙ్మయముకూడ తెలుగుదేశమున వ్యాప్తి గాంచలేదు. తెలుగువారలనేకులు పనికొరకై రంగూన్ వెడలిరి. శ్రామికులు రంగూన్‌ను రంగమందురు. రంగూనుకు పోయెడివారి ఓడపాటలు కొన్ని యున్నవి. 'రంగమెల్లి పోదామె నారాయణమ్మ' వంటి పాటలీ కోవకుచేరినవే. వీనిగూర్చి శృంగారగేయ ప్రకరణమున చర్చించినాను. రాయవరము బద్దు సీతారామయ వ్రాసిన 'రంగం పదముల' వెస్టువార్డు కంపెనీవారు ౧౯౩౮ లో ప్రచురించియున్నారు. రంగూను రంగస్థలముగాగల పాటలు ఆధునికములని చెప్పవచ్చును. తెలుగుకార్మికులు కూలి నిమిత్తమై దూరదేశములకు పోయిన సన్నివేశము లిందుండును. బర్మా, రంగూన్, అస్సాము పోయినవారు కష్టించి ధనము కూర్చుకొని విజయయాత్రగా ఇండ్లకు తిరిగివత్తురు. ప్రోషితభర్తృకా శృంగారమునకీ గేయములు మంచియాధారములు. ఇట్లు దూరదేశములు తిరిగి వచ్చిన కూలివారు విశాల ప్రపంచమును చూచినవారు. సాంఘికనిశ్రేణి కడ మెట్లపై నిలుచుండుటకు వీరంగీకరింపక తిరుగుబాటుచేసిరి. ఉన్నతవర్గముల వారి యాధిక్యమును ప్రశ్నింప మొదలిడి సాంఘిక విప్లవమునుగూడ తెచ్చిరి. రంగూను, మోలుమేను పట్టణప్రాంతములలో కష్టించిన వీరలు మోల్మేను పెట్టెలను పెద్దపెద్ద టేకుపెట్టెలు మనదేశమునకు గొనివచ్చిరి. అధికముగా నిటుల పోయిన కూలిజనము కోస్తాప్రాంతమువారు.

కర్మాగారములందుగాని, మిల్లులందుగాని బరువులు మోయునప్పుడు, బస్తాలు మోయునప్పుడు, పురుషులు పాడెడు దీర్ఘగేయ మొకటి కలదు. ఇది బావ మరదలి సంవాదరూపమున నున్నది. దీనినే తెలుగుదేశమంతటను అనేక పాఠభేదములతో పాడుకొనుచుందురు. భుజములపైనున్న బరువుచే మూపు వంగి, దొబ్బలు బిగిసి, ఊపిరి బలమున ముఖము కందగడ్డయైన శ్రామికుడు

తానే బావయై తానే మరదలై పాటబాడుకొనుచు వీపుపైనున్న బరువును కొంత తేలిక యొనర్చుకొనును. ఆబరువే యాతని పాలిటికి మరదలేమో. కనుకనే యాతడంతటి యుల్లాసముతో నవలీలగా బరువులు మోయగలడు. ఈ పాట దీర్ఘమైనదగుటచే నక్కడక్కడి చరణములు కొన్నిమాత్రమే యుదాహరించు చున్నాను.

ఏవూరు ఏదేశం పిల్లా నీది - కొవ్వూరు కొత్తపట్నమయ్యా మాది
పని నీవు సెయ్యగలవా పిల్లా నీవు - పనియంటె బద్ధకమయ్యా నాకు
కూడొండి పెట్టగలవా పిల్లా నీవు - వండుమంటె కొంపమునుగునయ్యా నాకు
ధాన్యమైన చెరగగలవా పిల్లా నీవు - ధాన్యమంటె దగ్గొస్తదయ్యా నాకు
సంతకెల్లిరాగలవ పిల్లా నీవు - సంతంటె సంతోషమయ్యా నాకు
రైకెమీద రామచిలుక రంగురంగులూ - చూపుచున్న వేంటే పిల్లా నీకు
వస్తావటే పిల్ల వస్తావటే - కొత్తకోరంగిదాక వస్తావటే
కొత్తకోరంగిదాక వస్తాగానీ మన - దారిఖర్చం దప్పిఖర్చం తెస్తావటోయ్
బేటీరాకుండనే కాసుకుంటాన్నానీ - నీవు - పొరిగిళ్ల కెడితేని -
పోకిళ్లపోతేని పడదీసి నీనోట గడ్డి పెడతానే

ఇంతవరకు సరసముగా సాగిన సంవాదము విరసమునకు దిగినది. బావగారి బడితెకు మరదలి నోటిబూతులు సమాధానములైనవి. 'కోర్టులో చార్జీ' పెట్టెద నని బావగారు బెదరించిన మరదలు'తప్పుసాక్ష్య మిప్పించి తప్పుకొ'నుటకును 'ఇట్టమైనవాడితో లెగిరి'పోవుటకును సిద్ధమైనది.

'ఇట్టమైనవాడితో లెగిరిపోతేని - నిన్ను తన్నుకుంటు పొడుసుకుంటు తీసుకొస్తాను
తన్నుకుంటు పొడుసుకుంటు తీసుకొస్తేను ని - న్నింట్లొపెట్టి కొంపగాల్చి యెగిరిపోతాను
సరసమైన ఆడదానవె గుంటానీవు-చాలు చాలు-పోపో-బావా నీవు'

ఇట్టి విపరీత శృంగారసంవాదము బరువులమోత సందర్భమున నుల్లాసము గలిగించి శ్రమము తగ్గించును.డెబ్బదిరెండు చరణములుగల ఈపాటను పదహారు చరణములలో కుదించి శ్రీమతి చామర్తి రఘునాథమ్మగారాంధ్రపత్రిక వారపత్రిక యందు ప్రకటించియున్నారు. ఈ పాటయందలి మొదటి చరణములు తెలంగాణ మున ప్రచారమందున్న

'కట్టెలు దెస్తావుర శివ్వా - నా - కడుపునొస్తాదవ్వా
పిడుకలు దెస్తావుర శివ్వా - నా - పిక్కలు నొస్తాయవ్వా
మంచం దెస్తావుర శివ్వా - నా - మడిమెలు నొస్తాయవ్వా
....
చిప్పదెచ్చుకోర శివ్వా - నే - నందుకు సిద్ధమవ్వా'

యను గేయమును బోలినవి. శ్రీ గంగాధరంగారి సెలయేరులోనున్న బరువు మోత పాటయొకటి.

జంబయిలో జోరులంగరు - అవుర అవుర మన్నోళ్ళబ్బ
నీకు జారులేదు బారులేదు - నీకు రోసంలేదా మీసంలేదా
చల్లనీళ్ళూ మల్లెమొగ్గా - ఉడుకు నీళ్ళూ ఉల్లిపువ్వూ
....

పైపాట నడచిన పద్ధతి బరువును, ఆ బరువును మోయుటకు శ్రామికుడు తెచ్చు కొను కృతక పౌరుషమును, (కృతకమేలయన పిల్ల తృణీకరింపగా దెచ్చికొన్న-రెచ్చకొట్టబడిన పౌరుషమగుట) ఉల్లాసమును చాటుచున్నది. ఇట్టివే సిసలైన జానపద గేయములు. ఏ చరణమున కాచరణమొక పరిపూర్ణభావము. ఒకదానితో నొకటి కూర్చినచో 'అధ్వాన్నపు టంగడిలో'దించును. 'పోయిట్రీ కాదు తౌయిట్రీ' యగును.

ఆధునిక కర్షక కార్మిక గేయములు కొన్నింటిని ఆచార్య రంగాగారు ఆంగ్లమున ననువదించి ప్రకటించినారు.౧ ఆ పాటలపై శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు విపులమగు వ్యాఖ్యానము నొనర్చిరి.౨

నేను సేకరించిన కార్మిక గేయములు శృంగార గేయములు.

'బొంబాయి సికెముడ్సి - బొబ్బిలి బొట్టు పెడితే
సీనిమాలోల్లంత - విన్నెసూతురు సీలా' యను దీర్ఘ గేయము ఆధునికమై యుండును. దీనిలో సినిమాప్రశంస యుండుటచే ఆధునికమంటిని. బొంబాయి మిల్లులో పనిచేయు తెలుగు శ్రామికుడొకడు సెలవుపై స్వగ్రామమునకు వచ్చి తన ప్రియురాలితో నిట్లనుచున్నాడు.

అత్తా పోతానుంటా - పెయినిండా నగలుదెత్తా
నాపేరుమీద బత్కవే - ఓ బొల్లార పెల్లా

ఇది కరీంనగరం మండలమున సేకరించినది. 'అత్తా పోతా' అనునదచ్చటి యేస. వస్తాననుటకు అస్తా అత్తా యని జానపదులందురు. 'వ' ను 'అ' గా నుచ్చరించుట కరీంనగరం ప్రత్యేకత. వడ్లు=అడ్లు, వంగి=అంగి, వాకిలి= ఆకిలి, వాడు=ఆడు ప్రయోగములా మండలమున నున్నవి. 'పెయి' తెలంగాణ మాండలికము. 'మెయి' శబ్దమే పెయి. ప్రియుడు తనకై దుఃఖపడగూడదని

---

౧ Contemporary India. 1936.

౨ The Rural India. August 1942.

'కలకాల యనబోకు - కన్నీరు దియ్యబోకు
మన అంతుగ నుంచె తప్పదే - ఓ-బొల్లారపెల్లా' యని ఓదార్చుచున్నాడు.

తన ప్రియురాలి వేషము నీ జానపదుడెంత చక్కఁగా వర్ణించెనో గమనింపుడు.

'అచ్చాము తెల్లచీర - అంచూన జిల్లేడుగొమ్మ
నీ కొంగున రామచిలుకలే - ఓ బొల్లారపెల్లా'.

తనకున్న సెలవులు గడచిపోయినవని ప్రియురాలికి వీడ్కోలిచ్చునప్పుడు,

'బొంబాయిల బొంగులొర్రె - యిందూర్ల గంట లేగె
మన రజా యెత్తిపోతదే - ఓ బొల్లారపెల్లా.'

బొంగు=Chimny= సైరను. పనివేళను సూచించుటకుకాబోలు 'బొంగులొర్రె' యనుచున్నాడు. 'ఒఱలు' 'ఒర్లు'గా పరిణమించినది. రజాయనగా సెలవు. రజాయెత్తిపోవుట సెలవు గడచిపోవుట. ఈ పాటలు బొంబాయిలో పనిచేయు తెలుగు కార్మికులకు సంబంధించినవి.౨

'బోలు బొందర శేసన లావుపెద్దదీ-బొంబాయోండ్ల గోసులు లావు సోకులూ
మనవాడ శేసను అదియొక్కటీ - మర్గనాడోల్ల జూపెత్తె మరిగిత్తదీ' యను

గేయముకూడ పై గ్రామమున సేకరించినదే. ఇది రైల్వేలో పనిచేయుశ్రామికుల గేయము. బోరుబొందర=పోరుబందరు. మనవాడ=మన్మాడ్. శేసన=స్టేషన్ శబ్దములు జానపదరూపములు. బొంబాయివారల గోచులు చాలా అందముగా (సోకుగా=షోకుగా) నుండునట.

'కొడుకా చందురయ్య - కొబ్బెర బెల్లం బెడుత
వర్తముగట్టినవాని పేరేమొ చెప్పు కొడుకా'౩ యనునది బొగ్గుగనులందు

పనిచేయు శ్రామికుల గీతము. ఏలయన దీనిలో,

'ఇక్కాఁడ బొగ్గగుట్టా - అక్కాఁడ బొగ్గుగుట్టా
గుట్టనడుమ బిండ్లబాట - గుర్రమెక్కిరావోయి కొడుకా ఓ గిల్లగీతలరాజా'

యని యున్నది. బొగ్గుగుట్ట యనునది 'సింగరేణి కాలరీస్'కి మారుపేరు. బొగ్గుగుట్టలో పనిచేయు శ్రామికుడు గ్రామమందున్న తన కుమారుని కూలిపని చేయుటకై తానున్నచోటికి రమ్మనుచున్నాడు. ఇట్టి కార్మిక గీతములన్నియు నాధునికములై యుండును.

---

౧. వంతు. ౨. ఇవి హనుమాజిపేట సిరిసిల్లా తాలూకాలో లింగయ్య, పోచయ్య యను హరిజనులు పాడి వినిపించినవి. ౧౯౫౩. ౩. ఆవునూరు గ్రామమున (౧౯౫౪) సేకరించినదీ గేయము.

ఖారీపరిశ్రమలు స్థాపింపబడి కొలదికాలమేయైనను మనదేశమున కుటీర పరిశ్రమలు వివిధవృత్తులు మాత్రమనాదిగా సాగివచ్చుచున్నవి. కుమ్మరి, కమ్మరి, వడ్రంగి, మేదరి, చర్మకార, సాలె, కంసాలి, ఈడిగ (గౌడ) జాతుల వారు వర్ణాశ్రమధర్మముల ననుసరించి తమతమ వృత్తులు తమతమ పరిశ్రమలు చేయుచునే యున్నారు. 'స్వధర్మేనిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః' యను వాక్యములు పల్లెపట్టులం దిప్పటికిని అనాహతముగా నున్నవి. ఇట్టివృత్తులు, జాతులుగలవారి పేరుతోనున్న పాటలు కొన్నింటిని పరిశీలింతము.

ఒక సాలెవాని భార్య జారిణియై యుండెను. భర్తకు దానిసంగతి యేమియు దెలియదు. కాని ఒక స్నేహితుడాతనికీ వార్త నెరిగించెను. ఆ భార్యయు భర్త నెటులో గ్రామాంతరములకు పంపించి తన దుష్కార్యము సాగించుచుండెడిది. ఒక నాడా జారిణి తనకు గొప్ప శిరోవేదనము కలిగినదనియు దానికి మందు చేయించుమనియు భర్తను గోరెను. అతడాయూరి వైద్యుని మందుచేయుమనగా నా వైద్యుడు (ఈ వైద్యునితోడనే సాలెవాని భార్యకు సంబంధముండెను) 'గాలి ధూళిపండ్లు' తెచ్చిన నౌషధము సిద్ధమొనర్తుననెను. 'గాలిధూళిపండ్ల'ను నవి యసాధ్యవస్తువులు. ఏదో సాకుతో దూరదేశమంపుటయే వైద్యుడు మరియు నా రంకులాడి ఎత్తిన ఎత్తుగడ. భర్త సరేనని బయలుదేరి వారి రహస్యవర్తనము కనిపెట్టుటకై ఆ రాత్రియే చాటుగా తిరిగివచ్చి రహస్యముగా నింటిలో ప్రవేశించి భువనేశ్వరములో (గృహదేవతనుంచెడు దారుమందిరము) దాగియుండెను. ఆ సాలెది ఆసుపోయుచు పాటలుపాడుచు తన మిండనికి (ప్రక్కింటికి) వినబడునట్లు

'గాలిధూళి పండ్లకు పోయిన మావారు
పోకడలేకాని రాకళ్ళు లేవూ' యని పాడదొడగెను. దాని భర్త స్నేహితుడు ప్రక్కనే పొంచియుండి దాని చర్యలను భువనేశ్వరములో దాగియున్న భర్త కెరిగించుటకై,

'భువనేశ్వరంలోని జోడలింగయ్యా
ఆలించి వినవయ్యా నీ యాలిపాట' యని సంబోధించెను. ఇట్టి వింత కథలతోగూడిన పాటలు జనపదములందనేకము లభించును. సాలీలకు మద్య మాంసములందధికప్రీతి. ప్రతిదినము త్రాగనిదే వారుండరు. బక్కగొర్రెల బేర మనునది సాలీలకు లోకోక్తిగా పరిణమించినది. వానకాలమున వర్షాధిక్యముచే గాని ఏదేని రోగముచేగాని గొర్రెలనేకము చచ్చిపోవును. అప్పుడవి చాల తక్కువ

ధరల కమ్ముడువోవును. రూపాయి అర్ధరూపాయి కొౕక చచ్చినగొౕత్తె నమ్ముదురు. అట్టివానిని సాలీలే యధికముగా గొందురు. సాలీల మద్య మాంస ప్రీతి ఒక గేయములో స్పష్టముగా కాననగును.

'నూల పున్నమినాడు గోతలాష్టమినాడు - మూడిండ్ల సాలీలు కూడిరయా
ముడ్డికి మూడ్సుతాండ్లు[౧] చెక్కిరయా - పొద్దు కాలబార[౨] చూచీరయా
ఏడుతాళ్ళబాట పట్టీరయా - జుట్టూకు ముంతేడు పేసీరయా[౩]
జుట్లు జుట్లు చేత పట్టీరయా - తిట్లు కొట్లకు వీరు దీగిరయా
చావట్ల మొగ్గాలు[౪] పెట్టీరయా - సర్కారిపన్నులూ కట్టీరయా
సాలీల పెండ్లాలు సక్కానివారని - నీడాలు జూచుక నిక్కిరయా
వారు సొక్కిరయా వారు సోలిరయా
బక్క గొర్రెల బేరం చేసీరయా - ముహ్యాటకో[౫] యాట[౬] తెచ్చిరయా
వీసానికో పోగు[౭] ఎత్తిరయా - కాళ్ల తలకాయ మిగిల్చిరయా'

సాలెవారు కల్లుత్రాగి తన్నులాడుకొని చావడికి (గ్రామాధికారి యుండుచోటుకు) పోయి మొగ్గలు (దండములు) పెట్టి, పన్ను (జురుమానా) చెల్లించుకొనుట, బక్క గొౕత్తెల బేరముచేసి మాంసముతినుట, మున్నగు విషయములన్నియు హాస్యముగా చెప్పబడినవి. ఇట్టి పాటలందన్నింట కొంత హాస్యముండును. మొదటి పాటలో గూడ హాస్యమున్నది. ఒక పడ్డంగి,

'కన్నెప్రాయపునాటి చిన్నదీ, నన్ను - కన్నుగీటి రమ్మన్నదీ' యని పాడుచు తాళమునకు సరిపోవునటుల బాడిసెతో కట్టెను చెక్కుచుండెనట. పలవుతలపుల ప్రమత్తతలో నొక చెక్కపేడు వచ్చి కంటిలో గ్రుచ్చుకొని కన్నుపోయెనట.

'వీసములో మాసము తీసెద'రను దోషము అగసాలె (ఔసల) జాతి కంటుకొన్నది. వీసమెత్తు బంగారమిచ్చినచో దానినుండి మాసమెత్తు=ఎనిమిది గురిజగింజలయెత్తు బంగారమును దొంగిలింతురట. కొలిమిచెంత కూర్చుండి జాగ్రతగా పనిచేయించుకొన్నను కన్నులుగట్టి వారు బంగారమపహరింతురట. కనుకనే వారికి పశ్యతోహరులని పేరట. మనయింటికి పిలిపించుకొని పని చేయించి సాగనంపినచో పట్టుకొని పోవుటకు వీలుకాదని పనిచేయుచునే బంగారపు పిసరులను మ్రింగెదరందురు. ఆ తరువాత గురుశంకకు పోయి కడిగి బంగారము దెచ్చుకొందురని కథలు చెప్పెదరు. వీరికన్నను కోమటులు జాగ్రితగలవారు. అగసాలెవారి యెత్తులు కోమటికడ పనికిరావు. మ్రింగి

౧. మూడు పావలాలు ౨. కలియబార ౩. త్రాగిరి ౪. దండములు
౫. మూడు బేడలు ౬. గొౕత్తె ౭. మాంసపుకుప్ప

బంగారమును మాయముచేసినచో వారెత్తుకు పైయెత్తు యెత్తి మరల సంగ్రహింపగల సమర్థులనుట మనమొక జానపద గేయములో వెగటైన హాస్యముతో చూడగలము. ఈ పాటలోనున్న సంకేతభాష గమనింపదగినది.

కలిమెర కట్టమీద కోలు ఖలజా ౧ లందారు కోలు
కరవడి ౨ *కెంపూలూ* ౩ ,, ఖలజులు పెడిమీరే ౪ ,,
ఖలజుల సోలంతా ౫ ,, *పులుగులు* ౬ పెడిమీరే ,,

చర్మకారులు (మాదిగలు) లెల్లెపాటలని పాడెదరు. అవి పచ్చిబూతు పాటలు. డప్పులు (చర్మవాద్యములు) గొట్టుచు అడుగులు వేయుచు వారీ పాటలు పాడుకొందురు. వారొకరిని నిందింపదలచినగాని యొకరిపై కసిదీర్చుకొని బీభత్సముచేయ నెంచినగాని అట్టి యగ్రవర్ణములవారి యిండ్లముందు చేరి వారిపై నిట్టి లెల్లెపాటలు పాడెదరు. ఘాస్వాములు లేదా జగడములాడుకొను ఇరు పక్షములవారొకరిపై నొకరు మాదిగలచే లెల్లెపదములు పాడించెదరు. దీనినే 'లెల్లపాడుట' లేదా 'లెల్లెగట్టుట' యందురు. జుగుప్సాకరమగునట్టి పాట కర్థము వివరింపకయే కొన్ని చరణముల మాత్రముదాహరించెదను. మాయూర నిరు పక్షములవారికి జగడములై ఇట్టి వింతసంఘటనము జరిగినప్పుడీ పాటవింటిని.

తాలెల్లే లెల్లేల - తక్క - తాలెల్లే లెల్లేల ॥తా॥
లెల్లెలమ్మా పేరు లేతమామిడి పూత - బూసి కాత గాసెనయ్యా ॥తా॥
అమ్మలెగురంగాను అట్ల ఉరుకొస్తాది - కొమ్ము పాయదీసి కోలెయ్యరా మైస ॥తా॥
భేతాళనోలీగే చేతులాడిస్తాది - రోత కరిగిలితుంట నాటరా బొత్తోడ ॥తా॥

చేటలు, గుల్లలు, మొంటెలు, జల్లెడలల్లి అమ్ముకొని బ్రతికెడు మేదర వారు పాడుకొను '*మేదరిపదుచు*' గేయములో వృత్తికి సంబంధించిన విషయము లెట్లు వర్ణింపబడినవో గమనింపుడు.

చిన్న చిన్నామల్లు, చిన్నారీమల్లు - దాని కిందున్నాది, జడల *మాదారి* ౭
మాదారీ నీబిడ్డ, మేలు సుందారి - సుందారీ నీవెంతొ, సూడ సొంపున్నవు
గుమ్మడాకు సీరిందో, గుల్ల లల్లిందో - తాటాకు సీరిందో, తడుక లల్లిందో
పేటాకు సీరిందో, పెట్టెలల్లిందో - మొగిలాకు సీరిందో, మొంటె లల్లిందో
చిక్కుడాకు సీరిందో, సిబ్బులల్లిందో - *చామట్లంటా* గుల్లలు *గుజిలా* గుచ్చుకోని
పాయెనే అబండీ, రాజులా వాడల్ల - రచ్చమీద గూసున్న, రాజు జూసిండు
రార సుంకరోడ, పోర యెలవాడ ౧౦
మాదారీ బిడ్డెంతో, *మాసక్కనుండె* ౧౧ - మాదారీ బిడ్డను, మరువాక తేరా

---

౧. అగసాలె ౨. పాచి ౩. కల్లు ౪. తాగిరి ౫. అశుద్ధము ౬. కోమట్లు ౭. మేదరి ౮. చేతికొలది ౯. గుడి ౧౦. తలారి, ౧౧. మహా చక్కన.

రావె మాదరి బిడ్డ, రాజు బిలిచిండు - అన్నుంచి మాదారి, రాజు బేటీకి
రాజూకు దండము, రచ్చకు దండాము - రావె మాదారిబిడ్డ, చాట్లు ౧ గుల్లాలు ౨
గుల్లల్లా విలువాలు, చెప్పవే చేడె - గుల్ల గుల్లకు నాకు, గుండు పోగుల్లు
చాటల్లా విలువాలు, చెప్పవే చేడె - చాట చాటకు రెండు, కొత౩ సిరాలు
మొంటెల్ల విలువాలు, చెప్పవే చేడె - మొంటె మొంటెకు రెండు, మొగ్గలంగీలు
ఏకులా గుల్లలకు, ఏక రాజ్యంబు - దిండు కట్టెకు రెండు దండ కడియాలు
చందనా కట్టెకు, సగము రాజ్యంబు - ఇన్ని అడిగిన చేడె, ఇల్లు ఎక్కడనె
నట్టేటి సంద్రాన, నడివొడ్డు రాజ - ఇల్లెంద పొదకింద, ఇల్లుసుమ రాజ
ఏనూగు మీదెక్కి, ఏపోతునుళ బట్టి - తాడిచెట్టు మీదికెల్లి, దోవసుమ రాజ
రాంగ రాంగ నాయిల్లు, రాతి దరువాజ - పోంగ పోంగ నాయిల్లు పోత దరువాజ

పై పాటలో మొదటి యైదు చరణములందు వృత్తివర్ణనమును, తరువాత తొమ్మిది చరణములందు మేదర పడుచునకును రాజుగారికిని జరిగిన (వలపు) బేర సారెములును, చివర నాలుగు చరణములందు మేదరిపడుచు ఇల్లునుగూర్చిన సంకేతములును గలవు. ఈ పాటలో తెలంగాణపు మాండలికములు, యేసలు కాననగును.

ఈ విధముగా నొక్కొక్కవృత్తిని దీసికొన్నను పందల గేయముల గూర్చి చెప్పవలసియుండును.

'కిరుక కిరుక నేను పుటుకు నారుణ్ణి - కావడికి లేకపోతే సరసుకున్నాను' అను భట్రాజులిండ్ల ప్రచారముగాంచిన గేయములో సాంకేతిక భాష కాననగును. భట్లు తమలో తాము మాటలాడ దలంచుకొన్నప్పుడు ఇతరులకు తెలియకుండుటకై కిరుకభాషలో మాటలాడుకొందురు. కిరుకడనగా భట్టుమూర్తి. పై గేయఖండ మొక యగసాలెకును భట్టురాజునకును జరిగిన రహస్య సంవాదము. పుటుకునారు డనగా యగసాలె. పుటుకు పుటుకు పని సుత్తె చప్పుడు చేయునట్టి నరుడు (నారుడు). ఒకరింట వివాహము జరుగుచుండగా నొక యగసాలె తానే భట్టుమూర్తి వేషము ధరించిపోయి యాచించి ధనము పొందెనట. ఇంతలో భట్టువచ్చెను. అప్పుడు భట్ల భాష నెరిగిన యగసాలె భట్టుతో రహస్యమగు భాషలో మాటలాడి బ్రతిమాలుకొన్న విషయమిది. కావడియనగా సాపాటు. తిండికి లేకుంటచే అగసాలెనయిన నేను ఈ వేషము వేసితినని చెప్పుచున్నాడు. ఇట్టి గేయములు ప్రతి కులమువారికి సంబంధించినవి ఒండురెండు లభించును.

---

౧. చేటలు ౨. గంపలు ౩. చేత, చేనేత (మంచి) చీరలు ४. ఎనుబోతు కావచ్చు.

గౌడజాతివారు పాడుకొను గేయములను గౌడుగీతము లందురు. నన్నిచోడుడు గౌడుగీతముల బేర్కొనెనని ఇదివరకే తెలిపియుంటిని. నన్నెచోడుడు పేర్కొన్నవి గౌడజాతి కన్య లొకరివెనుక నొకరు పరుగువెట్టుచు పాడుకొన్నట్టివి. గౌడులకు కాటమహేశ్వరుడారాధ్య దైవతము. కాటమయ్యకు బెట్టనిదే పూజింపనిదే వారేపనియు చేయరు. క్రొత్తగా కల్లుగీయునప్పుడు, తాటిముంజలు తీయునపుడు, ఇంటిలో జరిగెడు ప్రతి శుభకార్యమునకును గౌడులు కాటమయ్య (కాటమరాజు)ను పూజింతురు. గొల్లలకు కాటమరాజెటులో గౌడులకు కాటమయ్య అటుల. ఇరువురు కాటమయ్య లొకరేయని సంశయించుటకు వీలున్న వ్రాతలున్నవి. కాని యవి యన్నియు సందిగ్ధముగా నున్నవి. శ్రీ మార్గని సుబ్బారావుగారు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున 'కాటమహేశ్వర చరిత్ర'మను గ్రంథమున్నటుల వ్రాసినారు.౧ కాటమహేశ్వరుడు శ్రీ శంకరుల సమకాలీనుడను నల్లొక కథను వ్రాసినారు. కాటమహేశ్వరుని శిష్యుడగు గౌడునివలన గౌడ మంత్రోపదేశము పొందియే శ్రీ శంకరులు మండనమిశ్రుని కోట దాట గలిగిరట. కాటమహేశ్వర చరిత్రమును పులిగడ్డ నారయమంత్రి జంగం కథగాను కాటమరాజు చరిత్రమును పినయెల్లన వచనముగాను రచించిరనియు, నవి ప్రా. పు. భాండాగారమున నున్నవనియు, యెర్రగడ్డపాటి పోట్లాట, భట్టురాయబారము దీనికి సంబంధించినవే యనియు వ్రాసినారు. వీరు పొరపడి నల్లసిద్ధిరాజుతో యుద్ధ మొనర్చిన యాదవరాజునకును గౌడుల కాటమయ్యకును అభేదమును పాటించుచున్నారు. ఈ విషయములు ముఖ్యమైనవి కావుగాని 'భృంగీస్తవ' మను నొకశతకము గలవనియు దానిలో ఏలపాటలవలె పాడబడు గౌడగీతములనేకములు కలవనియు వ్రాసినారు. ఇట్టి గౌడగీతములతో గౌడులు గౌరీశంకరులను స్తవము చేయుచుందురని 'ఆది గౌడదీపిక' యందున్నట్లు వ్రాసినారు. వారి గ్రంథముననున్న విషయములివి.

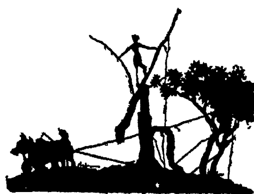
'గౌడుగీతములు - (మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము) - అముద్రిత గ్రంథములు'. ఈ పాటలు ఇంచుమించు ఏలపాటలవలె నుండును. తిరుపతి తిరునారాయణములకు మధ్యదేశము కదిరి. ఈ ప్రాంతమున నింత గొప్పక్షేత్ర మింకొకటి లేదు. ఫాల్గుణ శుక్లపక్షమునందిచట బ్రహ్మోత్సవము జరుగును. కదిరి నరసింహునకు గౌడుల ఆదిదేవుడు కాటమహేశ్వరుండు బ్రహ్మోత్సవమునందు ఈ గౌడగీతములతో స్వామిని సేవించువాడుక చాల పురాతనమునుండి

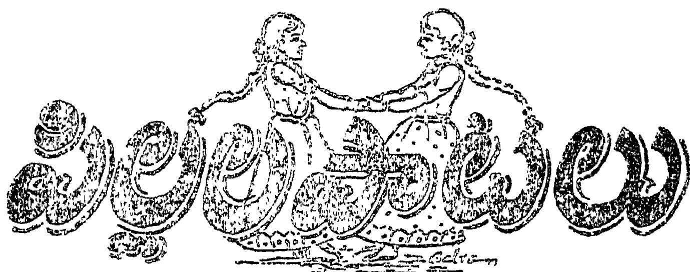
౧. గౌడ వంశోత్పత్తి మార్తాండము

వచ్చుచున్నది. పల్లవియందు కాటమరాయుడా కదిరి నరసింహుడాయని సంబో ధింపబడినది. దశావతారముల పాట పున్నాగవరాళి - ఆదితాళము. 'బెత్రాయి సామిదేవుడా - నా యేల్నివోడా'.

సుబ్బారావుగారీపాట పూర్తిగా నిచ్చిరి. ఇది జయదేవకృత దశావతార స్తోత్రమున కనువాదము; బహుళ ప్రచారమందిన గేయము. వారి చివరిమాటలివి. 'ఇంకను శివలీలా మాహాత్మ్యమునందు, శివగీతములతోగూడ గౌడగీతములు గౌడగేయములు అనేకములున్నవి గాని శతకము శిథిలమై అక్షరములు స్పష్టముగా కానుపించనందున వ్రాయుటకు వీలుకలుగలేదు. ఇట్టి గేయములు మైసూరు జిల్లా, కడప మొదలగు ప్రదేశములందు పామరజనులుకూడ ఇప్పటికిని పాడుచుండుట కాననగును'. సుబ్బారావుగారి వ్రాతలెంతవరకు సత్యములో తెలియదు.

గ్రామిక గేయములను విమర్శించునప్పుడు బూతుపాటల ప్రసక్తి వచ్చినది. ఇంతియకాక ఆయా కులముల (వృత్తుల) వారి ప్రసక్తికూడ వచ్చినది. వారిని నిందించుటకాని, అవహేళనము చేయుటకాని నా యభిమతము కాదు. పరిశోధనమున నిందలకు తావుండదు. వాస్తవమును గ్రహించుటే కావలసినది. లభించిన పాటలన్నింటిని సేకరించితిని. మచ్చునకై కొన్నింటినిమాత్ర ముదాహరించితిని. ఇంతకన్న నసభ్య విషయములున్న వానిని పరిహరించితిని. అన్నింటిని వదలినచో నీ సాహిత్యమునకు ద్రోహమొనర్చిన వాడనగుదునని స్థాలీపులాక న్యాయమున విమర్శించితిని. కనుక నాయా కులముల వారీ విషయములను సహృదయతతో స్వీకరింపవలెనని నాప్రార్థన. ఆయా వృత్తులవారిట్టి గేయములను పాడుకొనుచు శ్రమను తగ్గించుకొని నూతనోత్సాహమును బొందెదరనుటలో విప్రతిపత్తిలేదు.

జానపద గేయములందు పిల్లలపాటల దొక ప్రత్యేకశాఖ. పెద్దలగు స్త్రీ పురుషులకున్న గేయసంపదను కొంతతడవి చూచితిమి.వారికివలెనే పిల్లలకుగూడ కొంత గేయసంపదగలదు. పసిపిల్లల లేతహృదయము లెంత నిష్కపటములో, నిర్మలములో, స్వచ్ఛందములో, మృదువులో, వారి గేయములుకూడ నంతియే నిష్కపటములు, నిర్మలములు, స్వచ్ఛందములు, మృదువులు. బాలురవలని యానందవిభూతి గర్భసంపన్నుల కెరుక. కొరత సంతానములేని హృదయముల కెరుక. పిల్లలింటి వెలుగులు, వీధివెలుగులు— లోకమునకే జ్యోతులు. ఎన్ని కలిగియుండినను పిల్లలులేని యిల్లు 'కందులు గొట్టిన కళ్ళము'. సంతానార్థమై 'పాడుగుళ్లకు మ్రొక్కి పబ్బతులుబట్టి' తలక్రిందు తపములాచరించి, కుంటినో గ్రుడ్డినో, సంపూర్ణాయుష్కునో, సగము బ్రతుకువానినో కని, తృప్తి పడిన తలిదండ్రుల కథలు జానపదగేయములందిదివరకే కొన్ని పరిశీలించి యుంటిమి. తమ సంతానమునకు రూపమునగాని గుణమునగాని ఎంతలోపమున్నను 'కాకిపిల్ల కాకికేముద్దు.' తలిదండ్రులకు వారి బోసినోటి నవ్వులు వెన్నెల మొలకలు. వారి కాలుసేతుల కదలికలు భరతముని కెరుగరాని నృత్యభంగిమలు. వారి తొక్కుపలుకులు హృదయములానగల అమృతధారలు. వేయేల 'పుత్రగాత్ర పరిష్వంగమునట్లు ముక్తాహార కర్పూరసాంద్రపరాగ ప్రసరంబు చందనము చంద్ర జ్యోత్స్నయు హృద్యము శీతము'౧ కాజాలవు. కనుకనే మహాకవి కాళిదాసంతటివాడు 'ధన్యాస్తదంగరజసా మలినీ భవన్తి'౨ యనియు 'సనందనాలోకన మంగశేష క్షణంక్షణం హృష్యతి కస్యచేతః'౩ యనియు సుప్పొంగిపోయెను.

---

౧. ఆంధ్రమహాభారతము ఆదిపర్వము ౪-౯౧ ౨. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము ౭-౧౭ ౩. కుమారసంభవము ౧౧-౨౦

బాలుర ఆకారవికారములు చేష్టలే. ఇంత ఆనందప్రపమైన నింకనాలేత మనములు పాడుకొను కవిత్వమెంత యానందప్రదమో చెప్పనక్కరలేదు. అర్థమరసిగదా మనము సాధారణముగా కవిత్వము నానందించునది. కాని బాలుర కవిత్వము నర్థమరయకను ఆనందమందగలము. అదివారి కవితాకళ మరియు మన సహృదయత. కాని మనము తక్కిన జానపదగేయ సంపద నెంతగా గౌరవించితిమో బాలగేయములగూడ నంతయే గౌరవించితిమి. పాశ్చాత్యులును తదితర భారతీయులును బాలవాఙ్మయమునుగూర్చి చేసినసేవ యపారము. అనాదిగా వచ్చుచున్న పాటలను మూలమూలలనుండి సేకరించి చక్కని బొమ్మలతో ఆకర్షకముగా ముద్రించుటయే కాక ఆధునికులగు కవులచేవ్రాయించి బాలవాఙ్మయమెంతో వారు ప్రకటించియున్నారు. మనవారి దృష్టి ఇప్పుడిప్పుడే యిటువైపు మరలుచున్నందుకు సంతోషింప వచ్చును. ప్రభుత్వమువారును సాహిత్య సంస్థలును బాలవాఙ్మయము ప్రకటించుచున్నారు. ప్రాతవైన పిల్లల పాటలను తొలుత సేకరించినది శ్రీ యమ్.యన్. వెంకటస్వామిగారు. తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న కొన్ని బాలగేయములను సేకరించి వారు పత్రికాముఖమున ప్రకటించిరి.౧ తరువాత పలువురు సారస్వతాభిమానులు గేయములను సేకరించి వివిధ పత్రికలందు ప్రకటించుటయేకాక విమర్శనాయుతమగు వ్యాసములును రచించిరి. కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు, కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారును, శ్రీ చింతా దీక్షితులు, శ్రీ గొట్టిపాటి వెంకటసుబ్బయ్య, కృష్ణశ్రీ, శ్రీ ఏకుమళ్ల కామేశ్వరరావు, శ్రీ గిడుగు వెంకటసీతాపతి, శ్రీ వేదాల తిరుమల రామానుజస్వామి, శ్రీ సముద్రాల వేంకట రాఘవాచార్యులు గారలు వ్యాసముల ప్రకటించిరి. ప్రత్యేకముగా బాలగేయములను పుస్తకరూపమున ప్రకటించినవారు ఇద్దరుముగ్గురే. శ్రీ విల్లిపుత్తూరు మరకదపల్లి మాదుశిరోన్మణి గారి పాటలు మద్రాసు ప్రాంతమున ప్రచారముగాంచినవి. శ్రీ బి. వి. రంగయశెట్టిగారు ౧౯౧౬ లో 'బాలికాభూషణము' పేరుతో నచ్చువేసిరి. శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల 'బాలగీతావళి' ౧౯౩౦లో ముద్రింపబడినది. శ్రీ గొట్టిపాటి వెంకటసుబ్బయ్య గారి 'నవ్వులు—పువ్వులు' ౧౯౪౨లో వచ్చినది. శ్రీవేదుల సత్యనారాయణ శర్మ మరియు శ్రీ కాళహస్తి వీరభద్రస్వామిగారలు సంకలన మొనర్చిన 'పిల్లల

౧ Some Telugu nursery songs and catches By M.N. Venkata swamy M. R. A. S. M. F. L. S.
The Indian Antiquary Vol XXXV May 1906

పాటలు' ౧౯౪౯లో వచ్చినవి. శ్రీ టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు ప్రకటించిన (౧౯౪౧) 'పాతపాటల'లో కొన్ని బాలగేయములున్నవి. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో (౧౯౫౫)కొన్ని గేయములున్నవి. వీరి చెంతనింకను అముద్రితములగు బాలగేయములున్నవి. కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బాలగీతములను బొమ్మలతో సిద్ధపరిచి యుంచిరట. అవి వెలుగు చూడవలెను. తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న కొన్ని గేయముల నేను సేకరింపగలిగితిని. ఆంధ్రదేశమంతటను సేకరింపవలసిన గేయము లింకను కలవు. ప్రకృత ముపలబ్ధమగు గేయముల కొన్నింటిని పరిశీలింతము.

బాల గేయములు రెండు విధములు. బాలురకొరకై పెద్దలచే రచింపబడి తరతరములనుండి వచ్చునవి ఒక విధము. బాలురచేతనే రచింపబడి ఒకతరము నుండి మరియొక తరమువారి నోటికందెడునవి మరియొక విధము. పెద్దలు పిల్లల కొరకు రచించిన పాటలందుకూడ రెండువిధములు కలవు. పిల్లలను లాలించుటకు పాడెడు లాలిపాటలును, నిద్రపుచ్చుటకు పాడెడు జోల పాటలును ఒక తీరువి. పిల్లలనే వస్తువుగా గ్రహించియో, లేదా ఏవేని కథా విషయములనో, ప్రపంచ మందలి మనోహరమగు విషయములనో. గ్రహించి పిల్లల కానందము గూర్చుటకై ఆటలాడించుటకై రచింపబడినవి ఇంకొకతీరు పాటలు. లాలి జోలపాటల గూర్చి ఇదివరకే చర్చించియుంటిమి. ఈ లాలి జోలపాటల భావములు పిల్లలెంతమాత్రము అనుభవింపరు. కేవలమా సంగీతము మాత్రము వారిని నిద్రపుచ్చుటకో ఏడుపు నాపుటకో ఉపకరించును. 'వీటి ఆవిర్భావానికి బిడ్డలు నిమిత్తమాత్రులే. వీటికి శ్రోతలు మాత్రము కారు. అందువల్ల జారుగా సాగే స్వరాలుతప్ప లాలిపాటలలో పిల్లలకోసము ఉద్దేశించినవేమీ ఉండవు. తొట్టెలలో పడుకునే శిశువులు తాళపు దెబ్బల్నికూడా అనుసరించలేరు. కనుక ఏదో 'రామాలాలీ మేఘ శ్యామలాలీ' అన్న ఒక్క లాలిపాటలో ప్రవేశించిన తాళగతి పిల్లలకోసము కాదేమో నంటాను'.౧ పెద్దలు రచించిన బాలగేయము లనుభూతికి వచ్చుటకు పిల్లలకు తగిన వయస్సు రావలయును. పసికందును పట్టుకొని 'చందమామ రావె జాబిల్లి రావె' యన్నచో రసాభాసమగును. కనీస మేడెనిమిది మాసముల శిశువైనగాని చంద్రునివైపును పాటలవైపును హృదయము మరలదు. అంతవరకు తల్లిదండ్రులు పాడవలసినవి లాలి జోలపాటలే. పిల్లలు కూర్చుండుట కలవాటుపడునప్పటినుండి పెద్దల పాటలు నిచ్చెన మెట్లవలె క్రమ

౧. 'కృష్ణశ్రీ' ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిక, విజయ సంవత్సరం, పుట ౯౭

క్రమముగా పెరిగి, పిల్లలు తాము తలిదండ్రులవలననో లేదా ఇతరులగు పెద్దల వలననో విన్న పాటలు స్వయముగా పాడునంతవరకు సాగి యాగిపోవును. ఆపైన వారి సొంత కవిత్వమారంభమగును.

తలిదండ్రులు తమ శిశువులకు గరపు అభ్యాసము ఉగ్గుపాలతో మొదలగును. కనుకనే 'వాడీవిద్య ఉగ్గుపాలతో నేర్చె' నను మాట ప్రసిద్ధిగన్నది. దీనినే ప్రబంధకవులు 'వెన్నతోడబెట్టిన విద్య' యనిరేమో. పాలులేని తల్లుల పిల్లలకీగతి ఆరంభమందే పట్టును. కాని తల్లి ఎదయందూరెడు అమృతము పుష్కలముగాగల శిశువులకు మూడు నాల్గు మాసములకు ఉగ్గందును. పసిపిల్లలను కాళ్ళపై పండబెట్టుకొని చిన్ని గిన్నెలో నింత నూనె, గంజి, పాలు, ఉప్పుగల్లు కై చిప్పతో కలియగలిపి గరగరలాడించుచు. శిశువు దృష్టిని తనవైపు మరలించుకొని 'ఉగ్గు ఉగ్గు' అనుచు, అనునటులజేయుచు, తల్లి ఉగ్గుపోయును.

'ఊఁ ఊఁ ఉంగన్న - ఉగ్గుపాలు ఇందన్న
గుంటెడు ఉగ్గు కమ్మన్న - ఉమ్మక కక్కక మింగన్న' యని పాడుచు

తల్లులు పిల్లల కుగ్గుపోయుదురు. ఆ ఉగ్గు జీర్ణమగుటకై

'జీర్ణం జీర్ణం వాతాపి జీర్ణం - గుఱ్ఱముతిన్న గుగ్గిళ్ళు జీర్ణమై
ఏనుగుతిన్న వెలక్కాయ జీర్ణమై - భీముడుతిన్న పిండివంటలు జీర్ణమై
అర్జునుడు తిన్న అప్పాలు జీర్ణమై - అబ్బాయి తిన్నపాలు ఉగ్గు జీర్ణమై
కుందిలాగ కూర్చొని నందిలాగప్రాకి - లేడిలాగలేచి తాంబేలులాగ తాళి'

యని పాడుదురు. ఈ పాటలుకూడ బాలుర కర్థమగునట్టివికావు. ఇవి కేవలము తల్లుల తీయని కోరికలు మాత్రమే. ఐనను వారి చైతన్యము తలయెత్తి కదలుట కారంభించును. ఆరోగ్యముగల శిశువు ఆరునెలలకే కూర్చుండ నేర్చును. కూర్చున్న శిశువును ముందిడుకొని తల్లి తాను చేతులు త్రిప్పుచు

'తారంగం - తారంగం - తాండవకృష్ణా తారంగం
వేణూనాద తారంగం - వెన్నలదొంగా తారంగం
చిన్నికృష్ణ తారంగం - చిట్టికృష్ణ తారంగం' అని పాడుచు శిశువును

రెచ్చగొట్టును. 'తారంగం' అను మాట పునరావృత్తి నొందినప్పుడు శిశువుల హృదయవీణ తీగలు శ్రుతి కలుపుకొనును. ఆ నాదామృతము విద్యుచ్ఛక్తివలె ఒడలంతయు ప్రాకిపోవును. తల్లి తన చేతులు త్రిప్పినటులే శిశువుకూడ చేతులు త్రిప్పుట కారంభించును. ఈ తీరుగా శిశువును కవ్వించిన తాళనాదము ఊరక చేతులు త్రిప్పించుటయేకాక తామర మొగ్గలట్లు పెదవుల విప్పజేయును.

కాని వారి ముఖయంత్రమింకను తారంగమనునంతటి శక్తిని అలవరచుకొన కుండుటచే ఆ పాటయొక్క ప్రయోజనమంతటితో నాగిపోవును. నాదజ్ఞాన మీ తీరుగా పిల్లలకు కలుగును. శిశువులు పశువులు ఫణులు నాదాకృష్టులగుట మన మెరిగినదే.

ఇంతకన్న ఒక పైమెట్టు పిల్లలు లయానుగుణముగా చప్పట్లు చరచుట. చేతులు త్రిప్పనేర్చిన శిశువు కొలది దినములకే తల్లినిచూచి చేతులు చరచుట కారంభించును.

'తప్పట్లోయ్ తాళాలోయ్-దేవుడిగుళ్లో బాజాలోయ్
పండ్లు బియ్యం దేవునికోయ్ - పాలునెయ్యి బాలునికోయ్' అను పాట పాడుచు తల్లి తనచేతులు తట్టును. కొంతసేపు శిశువు చేతులుపట్టుకొని చేతులు తట్టించును. ఆ తరువాత శిశువు స్వయముగా చప్పట్లు చరచుట కారంభించును. ఈ విధముగా ఏడాది శిశువగునప్పటికి నాదమును మరియు లయను ఉగ్గుపాలతో పాటు జీర్ణముచేసికొనును. ఈ బాలగేయములందు యతిప్రాసములు తమంతట తామేవచ్చి కూర్చొనినవి. యతులు నాదానుగుణముగను, అంత్యప్రాసములు లయానుగుణముగను ఇమిడిపోయినవి.

పసిపిల్లల దేహదార్ఢ్యమునకు కావలసిన పరిశ్రమ వారివయసునుబట్టి తలిదండ్రులు చేయించెదరు. కాళ్ళపై పరుండబెట్టి ఉగ్గుపోయు వయసున, పిల్లలకు తలంటునప్పుడు, వారి కాలు సేతులకు నూనె పట్టించుచు బాగుగా వ్రాసెదరు. కాలుసేతులు, ముడుతలు వంకరలు పోయి, చక్కనై సుదృఢములగును. ఈ వయసున కీమాత్రము పరిశ్రమ వారికిచాలును. కూర్చుండగలుగునంత శిశువులై తల్లి పాటకు చప్పట్లుకొట్టు వయసున తల్లి తనశిశువును తొడలపై కూర్చుండ జేసి ఒక చేయి బిడ్డ వీపుపై మరియొక చేయి రొమ్ముపైనుంచి

ఊగు ఊగు గంగెద్దా - ఉగ్గు పాలే గంగెద్దా
సోలి ఊగే గంగెద్దా - సోలెడు పాలే గంగెద్దా
తాళి ఊగే గంగెద్దా - తవ్వెడు పాలే గంగెద్దా
మారిᴖ ఊగే గంగెద్దా - మానెడు పాలే గంగెద్దా
ఆగి ఊగే గంగెద్దా - అడ్డెడు పాలే గంగెద్దా ౨

అని పాడుచు ముందు వెనుకల కూపుచు తానుగూడ కుడి యెడమ ప్రక్కలకూగును. శిశువు ఊఁ ఊఁ అనుచు వెనుకముందున కూగును. శరీరమున కంతటికి కావలసినంత పరిశ్రమ జరుగును. వ్యాయామము చేయువారల కుచ్ఛ్వాస

ᴖ మరీ. ౨ ఇది తెలంగాణా ప్రాంతపు గేయము. దీనిని మాయింటనే సేకరించితిని.

నిశ్వాసములు లయానుగుణముగా పెడలునట్లే పిల్లల నిట్లూపుటచే వారి యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు లయానుగుణమగు ఊఁ ఊఁ నాదముతో పెడలును. ఈ పాట యందలి 'గంగెద్దా' యను అంత్యప్రాసము, ఊపుతో శరీరమంతట రక్త ప్రసారము జరుగునటులే, లయనుగూడ రక్తము వెనువెంట శరీరమంతట ప్రాకించును. త్రావినపాలు జీర్ణమై శరీరమునకు శక్తినొసగ, శక్తిగలిగిన దేహము నీ లయ ఉత్తేజిత మొనర్చును. శిశువు తనంతట తానే ఊగనేర్చును. కాలు సేతులు కదపును. ఊగించుటకు పాడెడు పాటలనేకములు.

'ఏనుగొచ్చిందేనుగూ - ఏవూరొచ్చిందేనుగూ
మావూరొచ్చిందేనుగూ - మంచినీళ్ళు తాగిందేనుగూ
ఉప్పాడొచ్చిందేనుగూ - ఉప్పునీళ్ళుతాగిందేనుగూ' అని ఒక ప్రాంతము

వారు పాడుకొనిన,

'గుమ్మాడమ్మా గుమ్మాడి - తీగపాకింది గుమ్మాడి
పందిరెక్కింది గుమ్మాడి - మొగ్గదొడిగింది గుమ్మాడి
పువ్వుపూసింది గుమ్మాడి - కాయగాసింది గుమ్మాడి
పండుపండింది గుమ్మాడి - పంచిపెట్టిరి గుమ్మాడి' యని మరియొక

ప్రాంతమువారు పాడుకొందురు.

ఈవిధముగా గంజినీళ్లతో కవితాకళను జీర్ణముచేసికొను పిల్లలు ఏడాది వారై సన్నసన్నగా 'చందమామ ఘుటిక'ల కలవాటుపడెదరు. పిల్లలకు గుజ్జనగూళ్ళువండి గోరుముద్దలు చేసి తల్లులు గృహాంగణముల నిలిచి ఆకసమున నున్న చంద్రుని జూపించుచు పాటలుపాడి పసిపిల్లలకు తినిపించెదరు.

చందమామ రావె, జాబిల్లిరావె - కొండెక్కి రావె, గోగుపూలు తేవె
బండెక్కి రావె, బంతిపూలు తేవె - పల్లకీల రావె, పారిజాతం తేవె
తేరెక్కిరావె, తేనతెట్టె తేవె - ఆటలాడరావె, ఆరగించిపోవె (అమ్మాయికిచ్చిపోవె)
నట్టింట పెట్టవే, అమ్మాయి కివ్వవే
నట్టింట పెట్టవే, అబ్బాయి కివ్వవే } తెలంగాణమునగల పాట

అని చంద్రునాహ్వానించుచు చేతులూపుచు గోరుముద్దను మొదట చంద్రునికి చూపెదరు. అమృతకరు డా మాతృమూర్తులు తనకందించు గోటిముద్దలను కరములదాకి సంతుష్టిపడును. తల్లు లాముద్దల తమపిల్లలకు తినిపించెదరు. పిల్లలు చందన్నను తమ చిన్నిచేతుల బిలుచుచు తల్లులందించు గుజ్జనగూళ్ల మెసవెదరు. పిల్లలీ పాటతో రమ్మని పిలుచుటను, చేతులు తలలూపుటను నేర్చుకొందురు. చేతులూపనేర్పెడు పాటలెన్నియో ప్రచారమునగలవు.

'చెయివూచమ్మా చెయివూచు - సంతకు పోదాం చెయివూచు
కనిగలు తెద్దాం చెయివూచు - చల్లగ తిందాం చెయి ఊచు
మిఠాయి తెద్దాం చెయి ఊచు - మెల్లగ తిందాం చెయి ఊచు' (కృష్ణశ్రీ సేకరణ)

'ఉలువలు ఉలవలు వేయించి - ఉట్ల నిండుగ పోయించి
కందులు కందులు వేయించి - కడవల నిండుగ పోయించి
సెనగలు సెనగలు వేయించి - చేటల నిండుగ పోయించి' (బాలికాభూషణము)

'చేయూచు బాలా చేయూచు - చిన్నారి బాలా చేయూచు
అద్దాల దిడ్డీ చేయూచు - అరవ మాణిక్యాలు చేయూచు
పండ్లు తెద్దాం చేయూచు - పాపకు ఇత్తాం చేయూచు' (గంగాధరంగారి సేకరణ)

అను పాటలును పసిపిల్లలకు తాళమున కనుగుణముగా చేతులూపుట నేర్పును. ఈ పాటలందున్న యతిప్రాసలు, లయ, పసిపిల్లలకు మార్గదర్శకములు.

ఇప్పటికి పిల్లలు మెల్లమెల్లగా అత్త, అమ్మ, అక్క, అన్న, తాతవంటి మాటలాడనేర్తురు. పారాడి పారాడి గోడలతో పోరాడి మెల్లగా నిలుచుండ నేర్తురు. నిలుచుండనేర్చిన బాలలకు శరీర పరిశ్రమకై, తల్లులు పాడెడుపాట మరియొకటి. శిశువు ముంజేతులు రెండు, రెండు చేతులతో కవ్వపు త్రాడును వలె పట్టుకొని తల్లి చల్లచేసినట్లుగా మెల్లమెల్లగా నూపుచు 'చల్లచెయ్యి గొల్ల భామ - వెన్నదియ్యి వెంకటమ్మ' యని పాడును. ఈ పాటకు కూడ పాఠాంతరములున్నవి. కృష్ణశ్రీ గారిచ్చిన పాటలందొకటి

'చల్లాచెయ్యి గొల్లభామ-సందిట దండలు కదిలేను
గోవులు కాయవె గొల్లభామ-గుజ్జనకాళ్ళు కదిలేను
పాలుపిండవే గొల్లభామ-పత్తెడు గుత్తులు కదిలేను'.౧ దధి మథనమువలె నూచగా శిశువుల శరీరమథనమగును. అందుంచి ఆరోగ్యామృతము వెడలును. ఆ యమృతపానమున పసికందులు చిన్నచిన్న కండలుదేరి మిసమిసలాడుచు ఉత్సాహముతో ఉల్లాసముతో ప్రపంచ యాత్రాపథమున తొలిసారిగా 'తప్పటడుగులు' వేయుచు పడుచు లేచుచు పయనము సాగింతురు. ఆ తరుణమున వారిని నిర్భీకుల జేయుటకు కాబోలు తల్లియో తండ్రియో వెల్లికిల పరుండి శిశువును అడుగులపై గూర్చుండ జేసి చేతులు పట్టుకొని మెల్లమెల్లగా 'ఉయ్యాలోయ్ జంపాలోయ్' అనుచు తమకాళ్లనుయ్యాలవలె నూపుచు

---

౧ ఆంధ్ర పత్రిక, విజయ సంవత్సరాది సంచిక.

కొత్తకొండోయ్-కొమిరెల్లోయ్
ఐలోనోయ్-మల్లన్నోయ్
అల్లల్లల్లా'[౧] యని పాడెదరు. చివర చరణము పాడునప్పుడొక్కసారి కాళ్ళను చాలపైకి లేవనెత్తెదరు. శిశువు మొదటిసారి కొంత భయపడినను తరువాత ధైర్యము తెచ్చుకొని. ఎదతో, శిరముతో తనకాలంబనముగా నున్న కాళ్లను దగ్గరగా నదుముకొనును. అటుతరువాత భయముపోయి పైకి లేవనెత్తినప్పుడల్ల కేరింతలుగొట్టుచు అటుల మరలమరల లేపుటకు తల్లిదండ్రులనే ప్రోత్సహించును.

మరియొక పాట ఇట్టిదే. (ఇది కొంచెము పెద్దపిల్లల కుపయోగించునట్టిది)

'దాదం దక్కచ్చి-దాదారక్కమ్మ
చింతలెక్క పడ్డాది-ఉట్టిమీద బెల్లం
పొట్టి కాకరకాయ-రాజుగారి దొడ్లో
పాలోస్తావా-పెరుగోస్తావా' అని తల్లితండ్రులడుగగా బాల పాలు అన్నచో 'రాజుగారి దొడ్లో పాలు దొడదొడ' అనుచు కాళ్లనుపైకెత్తెదరు. పెరుగు అన్నచో 'రాజుగారి దొడ్లో పెరుగు దొడదొడ' యందురు. ఈతీరుగా నడచినచో అటునిటు పడిపోవుదుమనెడు భయముడిగి పసిపిల్లలు చిన్నగా తలిదండ్రుల చిన్నమాటల కర్థము గ్రహించువరకు వత్తురు. వారి ప్రాథమికావసరముల పేర్లను తడవినంతనే తమ కవగతమైనటుల ముఖకవళికలు మార్చెదరు. తమకర్థముగాని పక్షమునగాని, తమ మాటలితరుల కర్థముగాని పక్షమునగాని వారికన్నుల 'నీలాలు గారును'. అది చూచి భరింపలేక తలిదండ్రులు వారిని లాలించి, బులిపించి హసన్ముఖుల చేయుదురు. పిల్లల నవ్వించుటకు చక్కలిగింత గొప్పసాధనము. పిల్లలకేమి పెద్దలకైనను ఇది మంచి సాధనమే. కాని ప్రయోగార్హముకాదు. ధైర్యముచేసి ప్రయోగించినచో చచ్చినదానికి చక్కలిగింతలనినట్లు రసాభాసమో లేదా నవ్వునకు మారుగా (విపరీతముగా) కోపమో కలిగించును. పిల్లలకు చక్కలిగింత పెట్టుటకు కూడ మనవారు పాటలల్లిరి. పాప కుడి అరచేతిని తమ యెడమఅరచేత వెల్లకిలనుంచుకొని కనిష్ఠికనుండి ఒక్కొక్క వ్రేలును లెక్కపెట్టుచు,

౧ ఈ గేయమందున్న మూడు ప్రదేశములు తెలంగాణమందలి ప్రసిద్ధ శైవ క్షేత్రములు. మొదటిది హుజూరాబాదు తాలుకాలో నున్నది. రెండవది సిద్దీపేట తాలుకాలో నున్నది. మూడవది ఓరుగల్లుకు సమీపమున నున్నది.

'అన్నంబెట్టి-అప్పబెట్టి, గారెబెట్టి-బూరెబెట్టి
పాలుబోసి-పరమాన్నంబోసి, అప్పడంబెట్టి-దప్పడంబెట్టి
కూరబెట్టి - నారబెట్టి 'యని పాడుచు ఐదు[వేళ్లు మలచి అరచేతిలో తమ తర్జనితో గీతగీసి 'గుంటకట్టి గుంటనిండ నెయ్యిబోసి. మా అబ్బాయి అత్తవారింటికి తోవేదంటే, తాళ్లల్లనుంచి, తంగెళ్లనుంచి' యని మెల్లగా తమ చేతిని శిశువు చంకవరకు గొనిపోవుచు 'ఇదే తోప ఇదే తోప చక్కిలిగిలి' యని గిలిగింతలు పెట్టెదరు. 'ఇదేతోప' యనునంతవరకు శిశువు శ్రద్ధతో వినుచునేయుండి ఆపై అర్థము గ్రహించి అప్పటినుండియే నవ్వుటకారంభించును. (ఈ పాట తెలంగాణమున ప్రచారమున నున్నది) కొందరు శిశువులు పెద్దలచేయి తమ మోచేతినికూడ దాటనీయరు. అట్టివారికి శరీరమున గల యులుకెక్కువ. పెద్దలను వారు తమ బాహుమూలరుచి చూడనీయరు. మొదటనే నవ్వి పెద్దలనుగూడ నవ్వింతురు. పిల్లలు నవ్వుచుండగా పెద్దలంత కన్న నెక్కుడుగా నవ్వెదరు. ఈ పాటకుగూడ అనేక పాఠభేదములున్నవి. ఒక్కొక్క చోట నొక్కొక్క తీరుగా పాడుకొనుచుందురు. 'ఇల్లలికి ముగ్గెట్టి, ఆకేసి పీటేసి. పప్పెట్టి బువ్వెట్టి, పాలోసి పెరుగోసి, అత్తారింటికి తోవేదంటే, కితకిత కితకిత కిలకిలకిల' అనుపాట యొకచో గలదు.౧ 'పప్పెట్టి పాయసంపెట్టి, నెయ్యేసి బువ్వెట్టి, ఆం తినిపించి ఆం తినిపించి, చెయ్యికడిగి మూతికడిగి, మా అత్తారింటికి దారేదంటే, యిలా పోయి, యిలా పోయి, కితకితా కితకితా' యనుపాట ఇంకొకచో గలదు.౨ 'చేతులు కడిగి, ఆరటాకేసి, పప్పుబెట్టి బువ్వపెట్టి, కూరవేసి నెయ్యేసి, చారోసి మజ్జిగోసి, అత్తారింటికి దారేదోయ్, అంబలికుండకు చిల్లేదోయ్. కిచకిచ కిచకిచ నవ్వ' అనుపాట మరియొకచో గలదు.౩ ఈ తీరుగా పిల్లలకు చక్కిలిగింతలుపెట్టి వారికి ఉత్సాహము ఉల్లాసము నవ్వు చురుకుదనము తలిదండ్రులు పాటలతో మాటలతో కలిగించి భావి పౌరులనుగా సిద్ధమొనర్తురు. పిల్లలను నవ్వించి నిర్భీకులను జేయుటకుపకరించు పాటలందు 'నూకలిస్తాను మేకలు గాస్తావా, పెద్దపులి వస్తే భయపడవుగదా'అని కన్నులచెంత చప్పట్లుగొట్టిగాని ఊదిగాని వారి రెప్పపాటులో అనిమిషానందము పొందెడు పాట యొకటి.

శిశువులకు రెండేండ్లు వచ్చునప్పటికి చిన్ని చిన్ని మాటలు రానేవచ్చును. వారి సొంత వ్యాకరణమిచ్చిన సాధుశబ్దములతో ఆవయసువారు సాధారణ వాక్య

౧. బాలగీతావళి. ౨. పరిశోధన, మూడవ సంచిక ౧౯౫౪. ౩. పిల్లల పాటలు.

ములు (Simple sentences) కూర్చెదరు. తలిదండ్రులు వారికి మెల్ల మెల్లగా చిన్నిపాటలు పద్యములు నేర్పెదరు. ఇంతవరకు తడవిన పాటలు వినివిని వారికిది వరకే నోటి కబ్బియుండును. 'తారంగం తారంగం' 'చందమామ రావె జాబిల్లి రావె' వంటి గేయములను సులభముగా పాడగలుగుదురు. అనుకరణశక్తి పసి పిల్లలలో నద్భుతముగా నుండును. తలిదండ్రు లెటులచేసిన నటుల వారు చేయు చుందురు. తలిదండ్రులు పాడగా విన్నపాటలు సులభగ్రాహ్యమైనవి వారికి కంఠస్థమైపోవును. ఈ తరుణమున తలిదండ్రులు తమ పిల్లలకు భక్తి, నీతి, వినయము, విజ్ఞానము గల పాటల నొక్కటొక్కటిగా నేర్పుచుందురు.

'ఏనుగు ఏనుగు నల్లన - ఏనుగు కొమ్ములు తెల్లన
ఏనుగుమీద రాముడు - ఎంతో చక్కని దేవుడు.'

చూచినను చూడకున్నను శబ్దమాత్రము చేతనే ఏనుగు పిల్లలకొక వింత జంతువుగా హృదయమున నిలిచిపోవును. ఈ నాలుగు చిన్న చరణములందు వారికి ఏనుగు నాలుగుమారులు కనబడును. నల్ల తెల్ల రంగుల భేద మెరుగ జాలనివారైనను ఏదో చల్లని శబ్దమువలె వారి హృదయములందు గల్లుమని అంత్యప్రాసమై మ్రోగి కంఠస్థమై పోవును. రాముడు దేవుడని వారికి తలి దండ్రులు చేయుబోధ. అంతియ. దీనిపై నింకొక మెట్టు,

'చేతిలో వెన్నముద్ద చెంగల్వ పూబంతి - బంగారు మొలత్రాడు పట్టుదట్టి
సందిట తాయితల్ సరిమువ్వగజ్జలు - చిన్నికృష్ణమ్మ నిన్నునే చేరికొలుతు' అను

గేయము. ఈ గేయమురాని శిశువాంధ్రదేశముననుండదు. దైవోపహతులగు మూగపిల్లలు తప్ప చిన్నికృష్ణమ్మ నందరు పాటపాడి కొలుతురు. ఇది నిజముగా చిన్నికృష్ణమ్మ వర్ణనమో లేదా తలిదండ్రులు తమశిశువులనే ఇటులభివర్ణించిరో! తల్లిదండ్రులకు వారిపిల్లలే నిజముగా కృష్ణులు శ్రీరామచంద్రులగుదురు. కనుకనే వారు

'పాపాయి కన్నులు కలువరేకుల్లు - పాపాయి జున్నాలు పట్టుకుచ్చుల్లు
పాపాయి దంతాలు మంచిముత్యాలు - పాపాయి పిక్కలు మొక్కజొన్నపొత్తులు
పాపాయి చెక్కులు పసివెన్నముద్దల్లు - పాపాయి వన్నెలు పసినిమ్మపండుల్లు
పాపాయి పలుకులు పంచదారచిల్కల్లు, పాపాయి చిన్నెలు బాలకృష్ణు వన్నెల్లు' అని

మురిసి పోదురు. ఈ పాటలో నున్న సహజమైన రూపకములు సహృదయులగు సాహిత్యికులు, పిల్లలను గన్న తలిదండ్రులెరుగుదురు. ఇటువంటిదే మరియొక పాట,

'అమ్మన్నముద్దును ఏమన్నారు - అచ్చనావుల పాలన్నారు
అప్పుడు కాచిన నెయ్యన్నారు - దోరగవేగిన గారన్నారు
పాకమువచ్చిన అరిశన్నారు - పటికి పంచదార పొడన్నారు'. పిల్లల ముద్దును పాటలోనున్న వస్తువులతో పోల్చుట అవి సరియైన వస్తువులని కాదు. అన్ని పేర్లుకూడ పసిపిల్లల ముద్దుతో 'తులనందుకొన' లేవు. కేవలమవి భాషా దౌర్బల్యమును సూచించుటకే పెరిగిపోయినవి. ఈ భాషా దౌర్బల్యము మనకే కాదు. ముద్దును మాటలో పెట్టజూచిన ప్రతిభాష కా దౌర్బల్యము గలదు. హృదయానుభూతికి భాష సంపూర్ణముగా అకారమీయజాలదు కదా.

పిల్లలకు నేర్పబడు పాటలు క్రమముగా ఒక్కటొక్కటి భాషయందును భావమునందును చేవగడించుకొనుచు పోవుచుండును. 'చేతిలో వెన్నముద్ద'ను జీర్ణించుకొన్న శిశువు సంధ్యాసమయమున తల్లిదగ్గర నిలుచుండి చేతులు జోడించి తల్లి చెప్పుచుండగా,

'సంజదీవికి చక్కని జేజే, గుడిదీపానికి గుప్పెడు జేజే
కుందెల దీవికి గొప్పగ జేజే, పచ్చెర హారతికి పట్టెడు జేజే
మంగళహారతికి మక్కువ జేజే, రామారతులకు రంగుగ జేజే
కప్పుర దీవికి కందువ జేజే, బాలదృష్టికి పాళము జేజే
వేగివెల్గునకు సాగిలి జేజే, గురుస్వాములకు గుర్తుగ జేజే
చిట్టిపావల చిరుహస్తాల, దేవుని కెత్తాలె దీవన జోత' యని సన్నసన్నగాపాడును. యతులతో పాటు చక్కని గతులు, జేజేల పునరావృత్తి ఈ రెండును వారికి తొందరగా పట్టుబడి పాటయందున్న కొన్ని క్రొత్తశబ్దములను క్రొత్త భావములను పాదుకొల్పును. వేమనగారి పద్యములు ఆబాలవృద్ధుల కభిమాన పాత్రములు. వేదాంతులకవి శిరోధార్యములు. పండితుల కవి సూక్తులు. కవుల పాలిటికి మహాకావ్యఖండికలు. పసిపిల్లలకవి పాలధారలు! పైపాటలు పాడ నేర్చిన మూడేండ్ల శిశువులు సునాయాసముగా,

'గంగగోవు పాలు గంటెడైనను చాలు, కడవెడైన నేమి ఖరము పాలు
భక్తిగలుగు కూడు పట్టెడైనను చాలు, విశ్వదాభిరామ వినురవేమ' యను వేమనగారి పద్యమును జదువగలరు. ఇది పద్యముగదా. బాలగేయములందెటుల జేరునను సంశయము వలదు. ఆటవెలదియను ఛందములో నిమిడినదేగాని గేయమునకుండు సర్వలక్షణములీ పంక్తులకున్నవి. కనుకనే బాలురనోటి కిది సులభముగా నబ్బినది. భాష భావములు బాలగేయములందిప్పటికి కావలసినంత జిగి పెంచు

కొన్నవి. మూడేండ్లుదాటిన తరువాత పిల్లలన్ని పాటలు పాడగలరు. అది కేవలము అభ్యాసముపై నాధారపడినమాట. ఏతీరు పాటలఁజెప్పిన నా తీరు పాటలుపాడగలశక్తి వారికి మూడేండ్లకలవడును.

గ్రహణశక్తి గలుగుచుండగనే బాలురకు చిన్నచిన్నగా జ్ఞానోపదేశము జరుగును. అవతారముల పేర్లు, దేవతల పేర్లు, నీతి, భయము, భక్తి వంటి విషయములు గేయరూపమున వారికందింపబడును.

'మాపాప మామల్లు మత్స్యావతారం, కూర్చున్నతాతల్లు కూర్మావతారం
వరమైన బావల్లు వరహావతారం, నట్టింట నాయత్త నరసింహావతారం
వాసిగల బొట్టెల్లు వామనావతారం, పరమగురుదేవ పరశురామావతారం
రక్షించు మామయ్య రామావతారం, బంధైన బంధువులు బలభద్రావతారం
చిట్టినాకన్నోడ శ్రీకృష్ణావతారం, బుద్ధితో మాచిట్టి బుద్ధావతారం
కలివిడితో మాయన్న కలికావతారం, వర్థిల్లు పసిపాప వర్థిల్లు నాతండ్రి.'

ఈ పాటలో దశావతారముల పేర్లున్నవి. పసిపిల్లలీ పాట నతి సులభముగా కంఠస్థముచేసి కొందురు. ఎవరైన దశావతారముల పేర్లు చెప్పుడని యడిగినచో ముందుగా కాస్తంత వెనుక ముందాడినను 'మా పాపమామల్లు' అను ముక్క నందించిన తోడనే గ్రుక్కత్రిప్పుకొనకుండ గబగబ 'వర్థిల్లు నాతండ్రి' వరకు చదివెదరు. నేర్పునప్పుడేక్రమమున పాట వారిమేధాగతమగునో ఆతీరుననేవారు వల్లింతురు. వారి జ్ఞాపక శక్తియట్టిది. కనుకనే మన పూర్వులు చిన్నప్పుడే అమరము వంటివి కంఠస్థము చేయించెడువారు. చిన్నప్పుడు కంఠస్థమైన విషయము లెన్నటికి మరపునకు రావు. దశావతారముల తరువాత 'కుదురుగ పాపడు గుమ్మడి కాయ,విరిసిన పాపడు విఘ్నేశాయ' మొదలుగాగల పాటలన్నియు ఒక్కటొక్కటే నేర్పించెదరు. చిన్నచిన్న పద్యములు సులభమైన శ్లోకములుకూడ పసిపిల్లలు పాడగలరు. శ్రీ గంగాధరంగారు 'సెలయేరు' లో 'శ్రీ సూర్యనారాయణా మేలుకో హరి సూర్యనారాయణ' యను పాటను బాలుర ప్రార్థనాగేయమని యిచ్చినారు. ఇది బాలుర గేయము కాదేమో! సూర్యనారాయణ స్వామి వర్ణన మాగేయమున మనోహరముగా చేయబడినది. ఆ పాటను తెలంగాణమున మల్లేశ్వరస్వామి కుదయమున నభిషేక జలములు దెచ్చు పూజరులు పాడెదరు. 'వీడేనమ్మ కృష్ణమ్మ, వేణువునూదే కృష్ణమ్మ' మున్నగు ప్రార్థనాగీతములన్నియు బాలురీ విధముగా నభ్యసింతురు. 'చదువుల తల్లీ సరస్వతీ' యను సరస్వతీ ప్రార్థనమును

'వెనకా వెనకా వేములతాతా, కనకాపండ్లు కాముని రూపుల్
ఎత్తని గొడుగుల్ ఏకవస్త్రములు, దూదిమడుగులు దుప్పటి రేకులు
వాగుసీళ్ల వనంపత్రి,తెల్లనిగుర్కో నల్లని వెంకయ్యాకు, నాలుగు చేతులనమస్కారము'
అనునదియు

'ఓబొజ్జ వెనకయ్య నీబంటు నేనయ్యా, ఉండ్రాళ్ళమీదికి దండుబంపు
కమ్మనీ నేయైన కడుమంచి పప్పైన, బొజ్జ విరుగదిని పొడిచి గెల్తు' నను
విఘ్నేశ్వర స్తోత్రిమును (ఇవి తెలంగాణమున ప్రచారమందున్నవి) బాలుర ప్రార్థనాగేయముల కోవలోనివే.

ఈ పాటలన్నియు శిశువుల కొరకై పెద్దలు వ్రాసినట్టివి. పెద్దలు చెప్పగా విని పిల్లలు సులభముగా వీనిని పాడగలుగుదురు. ఇట్టి పాటల నెన్నింటినైన ఉదాహరింపవచ్చును. ఆరంభమున పేర్కొన్న బాలగేయముల పుస్తకములందిట్టి పాటలు ముద్రింపబడినవి. యతి ప్రాసములు తాళము లయ మున్నగువాని జ్ఞానమీ పాటల వలన పిల్లలకు సులభముగా పట్టుబడును. పిల్లలకు నాలుగైదేండ్ల వయసు వచ్చునప్పటికి సొంతకవిత్వ మారంభమగును.

బాలగేయములందు రెండవ ప్రధానశాఖ బాలురచేతనే రచింపబడి తర తరములనుండి ప్రవాహ రూపమున వచ్చుచున్న గేయములు. అనుకరణశక్తి బాలురందధికముగా నుండునని ఇదివరకే మనవిచేసియుంటిని. ఇతరులుగాని తమతలిదండ్రులుగాని చేసెడు పనులన్నింటిని బాలురనుకరించుటకు ప్రయత్నము చేయుదురు. పెద్దలు చేయునటుల తామును చేయవలెననెడు కాంక్ష ఈ బాలుర కేల పుట్టునో మనమెరుగము. కాని పిల్లలు పెద్దలననుకరింతు రనునది మాత్రమందరకును అనుభవసిద్ధము. తండ్రి చుట్టత్రాగగా చూచిన కుఱ్ఱడు చాటుగా నొకకాగితపు చుట్టను కాల్చును. తల్లి చీరకట్టుకొనగా జూచిన బిడ్డ తానును ఏదోయొక గుడ్డను తీసికొని చీరవలె చుట్టుకొని కొంగు వేసికొని అది జారిపోవుచుండగా పదేపదే సవరించుకొను ప్రయత్నము చేయుచుండును. కనుకనే బిడ్డల మంచిచెడుగులు తలిదండ్రులపై నాధారపడియుండునందురు, 'తనయుండు తప్పైన తండ్రితప్పు' 'కూతురు చెడుగైన మాతతప్పు' అను మాటలు వేదవాక్యములు.

పిల్లల సొంత రచనములందు రెండు రకముల గేయములున్నవి. పెద్దల ననుకరించి పెద్దల గీతములను నేర్చుకొని వానిలో కాళిదాసు కవిత్వములో తమ పైత్యము కొంత యనునట్లు తమ సొంతకవిత్వము కలిపిన పాటలుకొన్ని.

పూర్తిగా స్వకపోలకల్పితములగు గేయములు మరికొన్ని. పెద్దలొకప్పుడు తమకొరకు రచించుకొన్న గేయములను పిన్నలనుకరించి నేర్చుకొందురు. ఈ పెద్దలు క్రమముగా నాగరకత ముదిరినకొలది తమ యలవాటులు ఆట పాటలు నృత్తులు మున్నగు వానియందు మార్పును కలిగించుకొనిరి. అనుకరణమున నాయాపాటలు పెద్దలనుండి పిల్లలకు సంక్రమించి పెద్దలచెంత లేకుండ పోయినవి. పెద్దలనుండి సంక్రమించిన పాటలలో పిన్నలు తరములు గడచిన కొలది తమ కవిత్వమును చేర్చి ఒకరినుండి మరియొకరి కందించుకొనుచు వచ్చెదరు. ఇట్టిపాటలు కేవలమొక ప్రాతయాచారమువలె రానురాను అర్థవిహీనములై పోవును. తలిదండ్రుల పాటలనుండి తాము గ్రహింపగలిగిన ఆద్యంతప్రాసములు, యతులు, యమకములు మాత్రమే పిల్లలకు చక్కగా పట్టుబడును. ఈ వ్యుత్పత్తితో వారు కూర్చిన పాటలలో వీనికి మించిన సొగసులుండలేవుకదా! అందుకే యివి ఇంగ్లీషులో Nonsense Rhymes అనుపేరు పొందినవి. Nursery Rhymes పిల్లలకొరకు పెద్దలు రచించినవైనచో Nonsense Rhymes పిల్లలు సొంతముగా రచించిన గేయములని చెప్పవచ్చును. భావసౌష్ఠవమును కుదుర్చునంతటి కల్పనాశక్తి బాలురకుండదుగదా! ఇట్టివానిని అర్థములేని పాటలు (Nonsense Rhymes) అనెదరు. ఒకపాశ్చాత్య పండితుడీ యభిప్రాయమునే వెలిబుచ్చెను.౧ కష్టపడినచో ఇట్టి యర్థములేని పాటలందుకూడ అర్థము లభింపగలదు. అర్థములేని పాటలు దేశమంతటను కొలదిమార్పులతో నొకేతీరుగా నుండును. కేవలము సొంతకవిత్వ మనిపించుకొను ఈ బాలగేయములు మండలమున కొక విధముగా నుండును. ఆట పాటలందు - చాలభాగము అర్థములేని పాటల కోటిలో చేరిపోవును. దేశమంతటనవి వ్యాప్తిగాంచుటకు కారణమవి గేయలక్షణములు కలిగియుండుటే. వానియందుండు నాదసౌందర్యము వానిని మార్పు నొందకుండ కాపాడుచుండును. మరియు నాపాటలందాయా ఆటలాడు విధానము కొలదియో గొప్పయో కాననగును. ఆటలయందాసక్తిగల బాలుర నోటబడుటచే నివి పిల్లలనాలంబనముగా జేసికొని ప్రాణములు నిలుపుకొని తరతరములనుండి వచ్చుచున్నవి.

---

౧. 'In the course of time these become conventionlised in to an unchanging meaningless form in which all memory of their origin is lost.'—John Hubert cornyn

The Encyclopedia Americana Vol. 20

నాలుగేండ్లనుంచి పిల్లల జీవితమంతయు నాటపాటలమయము. ఈయాట లందు మగవారికి వేరు మరియు ఆడువారికి వేరు ఆటలుకలవు. కొన్నియాటలు మగవారు ఆడువారు ఇరువురును చేరి ఆడుకొనునట్టివి కలవు. నవనాగరకము ముదిరి ఇప్పుడీ ప్రాతకాలపు యాటలు మటుమాయమగుచున్నవి. ఆటలతో పాటు పాటలుకూడ చెప్పరానిపాటు పడుచున్నవి. మన పూర్వులేయే యాట లాడుకొనుచుండెడువారో సింహాసన ద్వాత్రింశిక, శుకసప్తతి, కాళహస్తి మాహాత్మ్యమువంటి శిష్టుల రచనములగాని, ఉషాపరిణయమువంటి స్త్రీలపాటలు కాని చదివిన తెలియగలదు. ఇప్పుడాయాటలు మోపై క్రొత్తయాటలు తల లెత్తినవి. ఇవి విజాతీయములగు ఆటలగుటచే వీనితో కవిత్వము సహకరింప దయ్యెను. కనుకనే ఇవి ప్రజలనోళ్ల కెక్కకున్నవి. కేవలము పట్టణవాసులకే ఈ గతిపట్టినది. పల్లెపట్టులందు-అందులో నవనాగరకము ముదురని తెలంగాణమున నీయాటలును పాటలును రెండును, ఋతువుల కనుకూలముగా సెలయేరులట్లు పారుచునేయున్నవి.ఇట్టియాటల వివరములు సాంఘిక ప్రకరణమున విపులముగా చర్చింపబడును.

ఆడమగ భేదములేకుండ పిల్లలను వరుసగా కూర్చుండబెట్టి కాళ్లు చాపించి లెక్కపెట్టుచు 'కాళ్లగజ్జి కంకాళమ్మ' పాట పాడెదరు. కొలదిమార్పులతో ఈ పాట దేశమందంతటను కలదు. తెలంగాణమున సేకరించిన అర్థములేని బాల గేయములందు దీనినిచేర్చితిని. కాని కీ.శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి ప్రోత్సా హమున శ్రీమాన్ వేదాల తిరుమల రామానుజస్వామిగారినడిగి దీనిలోనున్న ఆయుర్వేద రహస్యముల నెరింగితిని. పైకి అర్థములేనట్లు కనబడు పాటలు ఎప్పుడో పూర్వము పెద్దలచే రచింపబడి తరువాత పిల్లలకు సంక్రమించి నట్టివని ఇదివరకే తెలిపియుంటిని. ఇవి పెద్దలు రచించినవనుటకు తార్కాణము, సాధారణముగా పైకి అర్థము కనపడకపోవుట; పరిశ్రమించినచో గొప్ప విశేషములు బయటబడుటయే. ఇది 'సోమరాజి' యోగము. ఈ పాటయందలి ఆయుర్వేద విశేషముల 'స్రవంతి' ఏడవ సంచికలో ప్రకటించితిని. వివరములు సాంఘిక ప్రకరణమున గాననగును. ఈ పాటయందలి 'కాళ్లగజ్జి కంకాళమ్మ, వేగుచుక్క, వెలగామొగ్గ' యనునంతవరకన్ని ప్రాంతములలో సమానము. ఆ తరువాత అవసరముకొలది ప్రాంతప్రాంతమునను పెద్దల పిన్నల సొంత కవిత్వములు దూరి ఒకచో పొడుగు మరొకచో పొట్టిగానున్నది. తెలంగాణమున ప్రచారముగల పెద్దగేయమొకటి

'కాళ్ళగజ్జి కంకాలమ్మ, వేగుచుక్క వెలగమొగ్గ, మొగ్గగాదు మోదుగ నీరు,
నీరుగాదు నిమ్మలవాయ, వాయకాదు వాయంటకూర, కూరగాదు గుమ్మడిపండు,
పండుగాదు పాపడమీసం, మీసంగాదు మిరియాలపోతు, పోతుగాదు బొమ్మలశెట్టి,
శెట్టిగాదు శామలమన్ను, మన్నుగాదు మంచిగంధపుచెక్క.
లింగులిటుకు పందెమాల పటుకు, కాలుపండినట్లు కడకుదీసిపెట్టు.'

ఈగేయమున పదమూడు ఖండములున్నవి. వేంకటపార్వతీశ్వర కవుల 'బాల గీతావళి'లో ఎనిమిదేఖండములున్నవి. కృష్ణశ్రీగారి విజయ సంవత్సరాదిసంచికా వ్యాసమునను 'పిల్లలపాటల' పుస్తకమునను సంతేయున్నవి. కాని శ్రీగంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో పదునాల్గు ఖండముల పాటయున్నది. అన్నిపాటలందున్న అన్నిఖండములకు పోలికలులేవు. ఒక్కొక్కప్రాంతమున నీపాట ఒక్కొక్కతీరుగా ప్రచారమందినది. పాటయందున్న యర్థము బాలుర కవగతముకాదు. కేవలము లయ, మఱియు ముక్తపదగ్రస్తముగా (Alliterations) నడచు చరణములందలి నాదము వారినాకర్షించును. ఒకేపదము రెండుమారులావృత్తినందుటచే పిల్లలకు సులభముగా కంఠస్థమగును. యతులెంత కట్టుదిట్టముగా కూర్చొనెనో గమనింపుడు. గేయలక్షణము పూర్ణముగాగలిగి సులభ పదములతో నొప్పారుటవలన పిల్లలందరు సులభముగా పాడుకొందురు.

'బిత్తి'దిరిగెడు పాటలు కొలది భేదముతో రెండున్నవి. ఒకదానిలో స్త్రీలకు మరియొకదానిలో పురుషులకు వాజీకరణయోగములు చెప్పబడిన పాటలివి. 'బిత్తి' దిరుగుట అధికముగా బాలికలందే యున్నది. బాలికలకిది చక్కని పరిశ్రమ కలిగించును.

'ఒప్పులకుప్పా, ఒయ్యారి భామా - సన్నాబియ్యం, చాయపప్పూ
మినపా పప్పూ, మెరికా బియ్యం - పాలు నెయ్యాడి, పాశంవొండూ
నీ మొగుడు దించే, ఆనందమంచే' యనునది స్త్రీలకొరకును

'ఒప్పులకుప్పా, ఒయ్యారిభామా - మినపా పప్పు, మెంతిపిండీ
తాటీబెల్లం, తవ్వెడు నెయ్యా - గుప్పెడు దించే, కులుకూలాడీ
నడుముగట్టీ, నామాటబట్టీ' యనునది పురుషులకొరకును ఉపయోగపడు యోగములు. ఈ రెండేకాక 'బిత్తిబిత్తి బీరకాయ - తమ్మలోని తాటికాయ', 'తిరుగూ తిరుగూ జల్లెడా', 'వానవాన వల్లప్పా, వాకిలి తిరుగూ చెల్లప్పా'వంటి పాటలనేకములీ 'బిత్తి' ఆటకు సంబంధించినవి తెలంగాణమున ప్రచార మందున్నవి. 'పిల్లల పాటలు' పుస్తకమునందున్న 'ఒక్కం జుగున్ను, జుగునా

మైనం, మైనపు వత్తి - తారాజువ్వ, పెండిగిన్నె - వెలగారొట్టి, పచ్చిరొట్ట - పాతరొట్ట, ముగ్గూబుట్ట - ముత్యపుచిప్ప' యనుపాట 'బిత్తి' దిరిగెడు యాటకు సంబంధించినదే.

'బాలగీతావళి'లో 'ఒప్పులకుప్ప' పాటతో 'చిప్పచిప్పగోళ్లు' అను పాట కూడ ఈ యాటకు సంబంధించినటులే ఒకచో చేర్చినారు. కాని తెలంగాణ మున మాత్రము 'కొంగ కొంగగోళ్లు' అను పాటయును, 'చిప్పిచిప్పి గోళ్లు' అను పాటయును వేరొక యాట సందర్భమున పాడెదరు. ఆకసముపై బారులు దీరి కొంగలు పయనించునప్పుడు పిల్లలు తమ పిడికిళ్లు మూసి గోళ్లు పైకి కనబడకుండునటుల బిగ్గరగా పట్టుకొని ఒక పిడికిలి మీదినుంచి వేరొకపిడికిలిని అతివేగముగా త్రిప్పుచు కొంగలవైపు చూచెదరు. కొంగలు వెడలిపోయిన తరువాత, 'తెల్లబియ్యమా పచ్చబియ్యమా' యని పిడికిళ్లు విప్పి గోరుల చూచు కొందురు. అప్పుడే పడునో లేక మరెప్పుడు పడునోకాని పిల్లలగోరులపై తెల్లని మచ్చలుండును. కొంగ ముత్యము (రెట్ట) వేసెనని పిల్లలు మురిసి పోయెదరు. లేతగోరుల నొత్తిపట్టి త్రిప్పుటచే రక్తసొత్రిపమాగి యటులగునేమో? 'కొంగ కొంగగోళ్లు' అను పాటలో కునఖ (గోరుచుట్టు - జెష్ట) చికిత్సకలదు. 'బిత్తి' పాటలందు శరీరమునంతటిని గుండ్రముగా త్రిప్పెడు లయయును 'గోళ్ల' పాటలో అతివేగముగా చేతులను త్రిప్పెడు లయయును కలవు. ఈ పాటలు చదువుచున్నప్పుడు మన కన్నులయెదుట నెవరో తిరుగుచున్నట్లు, త్రిప్పుచున్నట్లు కానబడును.

బాలికల యాటలందు 'చెమ్మచెక్క' ప్రసిద్ధిగన్నది. ఇరువురు బాలిక లొకచోచేరి ఒకరిచేతు లొకరు పట్టుచు కుడి యెడమలకు దూకుచు,

'చెమ్మచెక్క చారిడేసి మొగ్గ, అట్లు పొయ్యంగ-ఆరగించంగ
రత్నాల చెమ్మచెక్క - రంగులేయంగ, ముత్యాల చెమ్మచెక్క - ముగ్గులేయంగ
పగడాల చెమ్మచెక్క- పందిరేయంగ, పందిట్ల బాలుడు- పరుగులెత్తంగ' యని

పాడెదరు. 'బాలగీతావళి' లో నీ పాటకు 'చాకలాడివాణికింద-జాజిపూల దండ, మోరీలదండ - ముత్యాలదండ, దండోచండ - దండోదండ' యను మూడు చరణములు పెరిగినవి. ఈ పాటలో వంధ్యలకును, మాచకమ్మలకును మందులు చెప్పబడినవి. ఇదికూడ అర్థములేని (Nonsense Rhyme) పాటయే. 'చెమ్మ చెక్క' యను పాటయందలి గతి దూకులు దూకినట్లుగా నున్నది. యతులు, అంత్యప్రాసములు చక్కగా పడినవి.

పది పంట్రెండేండ్ల ఆడపిల్లలు రెండుజట్లుగా చేరి ఒక పక్షమునుండి మరి యొక పక్షమునకు వియ్యమందుటకై ప్రశ్నములు, సమాధానముల రూపమున పాడుచు 'బుజబుజ రేకుల' యాటాడుకొందురు. ఇది దీర్ఘమగు గేయము. దేవతా వివాహముల సమయమున నర్చకులు, వధూవరుల వైపువార లిరువురును. పాటలు పాడుచు వియ్యపు సంబంధములను కుదుర్చుకొందురు. ఈ 'బుజబుజ రేకులపాట' అట్టి పాటల కనుకరణమై యుండునని నాయభిప్రాయము. పెద్దలేది చేసిన పిన్నలది చేయుటకు ప్రయత్నింతురని మొదటనే తెలిపియుంటిని. 'పిల్లల పాట' లందును 'సెలయేరు' నందును ఈ దీర్ఘగేయములున్నవి. 'పిల్లలపాటల' పుస్తకముననిది 'గుజగుజ రేకులు'గా మారినది. తెలంగాణమున మాత్రము 'బుజబుజ రేకు'లే యందురు. ఈ పాటలో వియ్యమందుకొనెడు యిరుపక్షముల వారు సంవాదములు, కట్నములు కానుకల ముచ్చటలు, అసంతృప్తి, 'పెట్టు పోత'ల ధికమైనంతనే తృప్తి, నిశ్చయము, మున్నగు పెండ్లిచూపులకు సంబం ధించిన విషయములన్నియు కలవు. నలుగురైదుగురు కలిసి పాడినచో ఈ పాట మనోహరముగా నుండును.

బాలికలు గచ్చకాయలాట నాడునప్పుడు 'ఒక్కో ఓ చెలియా, రెండూ రోకళ్ళూ, మూడు ముచ్చెలకా, నాలుగు నందన్న, అయిదు చిట్టిగొలుసు, ఆరుంధారాలు, ఏడుం బేటీలు, ఎనిమిది మనమంది, తొమ్మిది తోకచ్చు ,పది పట్టెడా' యని పాడెదరు. ఈ పాట 'సెలయేరు' నందును 'పిల్లల పాటలం'దును 'నవ్వులు పువ్వులం'దును 'బాలగీతావళి' యందును కలదు.

'కాయ పట్టురాయనికుచ్చు బంగారుకుచ్చు, కాయనాతో నాడినది సంగాత పడుచు
కాయ మూడవదియమ్మ ముక్కాలపీట, కాయనాల్గవదియమ్మ నల్లనిపూస
కాయ ఐదవదియమ్మ అమ్మనికాయ, కాయ ఏడమ్మ నాకాయ ఎత్తెత్తిపట్టు' అను మరియొకపాట 'పిల్లలపాటల' పుస్తకమునందును, 'హిందూబాలికా భూషణము' నందునుగలదు. 'హిందూబాలికా భూషణ' మందు దాగిలిమూతలు, దొంతి, పూలచెండ్లు, గుజ్జెనగూళ్లు, నాలుగుమూలల (నాలుగు స్తంభాల) ఆట మున్నగు వానికి సంబంధించిన పాటలున్నవి. ఇవి మద్రాసు ప్రాంతమున ప్రచారము నందున్నవి. వానిలో నచ్చటచ్చట మద్రాసు తెలుగు తొంగిచూచుచున్నది.

బాలికలు గొబ్బిళ్లపెట్టి సంక్రాంతి సమయములందు పాటలుపాడుచు నృత్యములు చేయుదురు. ఔత్తరాహుల 'గర్భో' (గొండ్లి) నృత్యమునకు

'గొబ్బి' తెలుగుసేత యని శ్రీచిలుకూరి నారాయణరావు౧ శ్రీచింతా దీక్షితులు౨ కృష్ణశ్రీ౩ వంటి విమర్శకులభిప్రాయపడిరి. కాని కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు గొబ్బి గోపిశబ్దభవమనిరి. శాస్త్రిగారి యభిప్రాయమిట్లున్నది. 'దక్షిణ భారత దేశమందెల్ల నీవ్రతము కొన్నిమార్పులతో నిప్పటికిని గలదని నేనను కొనుచున్నాను. ధనుర్మాసమున తెలుగుదేశమున బాలికలు తెల్లవారుజాముననే నిద్రలేచి గొబ్బెమ్మలనుపేర గోమయముతో (ముద్దలు) బొమ్మలుగాచేసి ముంగిళ్ల ముగ్గులుపెట్టి పూలతో నలంకరించి పూజింతురు.

సుబ్బిగొబ్బెమ్మా సుఖమూ లియ్యావే
తామరపువ్వంటీ తమ్ముణ్ణియ్యావే
చేమంతి పువ్వంటి చెల్లెల్నియ్యావే

ఇత్యాదిగా పాటబాడుచు ప్రార్థింతురు. ఇట్టి ప్రార్థనము తిరుప్పావైలోను కొంత కలదు. దక్షిణభారతమందంతటను సామాన్యమైన యొక వ్రతముననుసరించి ద్రావిడ వైష్ణవులు విష్ణు సంప్రార్థనార్థకమగు తిరుప్పావైని, ద్రావిడ శైవులు శివసంప్రార్థనార్థకమగు తిరుంబావైని కల్పించుకొనియుందురు. 'గొబ్బెమ్మ' పదము 'గోపెమ్మ' పదభవము. అరవమున 'గొబ్బియళో' 'గోపిగళ్' పద భవము'.౪ హంసవింశతికారుడు,

'ద్వారవతీ యాదవకులభర్తకు - తాళహస్తములు తప్పక కొట్టుచు
వ్రజపురిని దావలమై చిక్కిన-గోపవ్రియునకు గొబ్బిళ్లనుచును'పాడినది శాస్త్రిగారి యూహమునే బలపరచుచున్నది. ఐనను ఈ విషయమింకను వివాదాస్పదమే. తెలంగాణమున గొబ్బెమ్మలను పెట్టుదురేకాని నృత్యముచేయుట పాటలు పాడుట లేదు. బెజవాడ సమీపమున నుండుటచే అచటి గాలిసోకిన ప్రదేశములు సరిహద్దు ప్రాంతములందును, బెజవాడవారి యాసవలెనే మాటలాడు మధిర మున్నగు ప్రాంతములందును మాత్రమీ యాటపాటలున్నవి. 'కృష్ణశ్రీ'గారు విజయ సంవత్సరాది సంచికయందు వీనిగురించి యిటు లభిప్రాయపడిరి. "'కిటతక, కిటతక' అని నాలుగేసి అక్షరాల క్రియలతో యతులు నిలబెట్టు కుంటూ దీర్ఘాక్షరాలలో చక్కగా మేళవించే కంఠాల మాధుర్యాన్ని రంగరించు కుంటూ కరకంకణాల తాళాలకి అనుగుణంగాపడే అడుగుల కలుపుతో స్ఫురించే బాలికా వర్తులపు ప్రసారాకుంచనాల లయ ఎలాంటి హృదయాన్నైనా గంతులు వేయిస్తుంది". ప్రాచీన పదకర్తలీ గొబ్బిపాటలు రచించియున్నారు.

---

౧. గుజరాతీవాఙ్మయ చరిత్రము ౨. వ్యాస సంగ్రహము ౩. ఆంధ్రపత్రిక విజయ సంవత్సరాది సంచిక ౪. 'తిరుప్పావై - సప్తపదులు' పీఠిక

'కొలనిదోపరికి గొబ్బిళ్ళో, యదుకుల స్వామికిని గొబ్బిళ్ళో
కొండగొడుగుగా గోవులగాచిన, కొండుక శివుకు గొబ్బిళ్ళో
దుండగంపు దైత్యులకెల్లను తల, గుండు గండనికి గొబ్బిళ్ళో
పాపవిధుల శిశుపాలుని గొట్టిన, కోపగానికిని గొబ్బిళ్ళో
ఏపున కంసుని యిడుములబెట్టిన, గోపబాలునికి గొబ్బిళ్ళో
దండివైరులను తరిమిన దనుజుల, గుండె దిగులునకు గొబ్బిళ్ళో
వెండిపైడియగు వేంకటగిరిపై, కొండలయ్యకును గొబ్బిళ్ళో' యను తాళ్లపాక

వారి గొబ్బిపదము ప్రసిద్ధము. ఇంకను 'తారమ్మయ్య తందాన గొబ్బి' యను పాటయును, 'గొబ్బీ ఒళ్ళో గొబ్బిగొబ్బున'యను పాటయును, 'ఆ పూలు ఈ పూలు పళ్ళెమునబోసి' యను పాటయును, 'గొబ్బియళ్ళో చందమామ' యను పాటయు, 'సుబ్బీ గొబ్బెమ్మా సుఖమూలియ్యావే – తామరపువ్వంటీ తమ్ముణ్ణియ్యావే- చేమంతి పువ్వంటి చెల్లెల్నియ్యావే - మొగిలి పువ్వంటీ మొగుణ్ణియ్యావే, పనస పండంటీ బాలుణ్ణియ్యావే' యను పాటయును ప్రచారమునగలవు. తెలంగాణమున నీ గొబ్బిపాటలతో తులదూగునవి బొడ్డెమ్మపాటలు. గొబ్బిళ్ళుపెట్టి చుట్టు చేరి బాలికలు ఇతరాంధ్రమున నృత్యముచేయుచు పాటలుపాడునటులే తెలంగాణ మున పుట్టమట్టితో బొడ్డెమ్మలుచేసి చుట్టుతిరుగుచు నృత్యముచేయుచు పాటలు పాడెడు యాచారమున్నది. తోట విజయరాఘవుని 'శ్రీపతి గొబ్బిపాటలు' అన్నమాచార్యాదుల గొబ్బిపాటలకన్న భిన్నములు. గతిలో నివి భేదించును. 'కృష్ణశ్రీగారుదాహరించిన 'కరకంకణములు ఘల్ ఘల్లనగా-వినెడు సరసుల గుండె ఝల్ ఝల్లనగా' నన్న గొబ్బిపాట పైవానికన్న భిన్నమని స్పష్టపడు చున్నది. ఇది హుసేని రాగములో పాడెదరట. ఈ గొబ్బిపాటలను, ఇంతకు మున్ను పేర్కొన్న 'బుజబుజరేకుల' పాటలును బాలికల అభినయ (నృత్య) గీతములు. తక్కినవి ఆటపాటలు. బాలికలకు సంబంధించిన 'గుచి గుచి గుంచెం' వంటి ఆట లెన్నియో గలవు. ఆటలకు పాటలుకూడ గలవు. వాని నన్నింటిగూర్చి చర్చించిన గ్రంథవిస్తరమగును.

కొన్ని యాటలందోడిపోయినప్పుడు శిక్షగా కూత (గూత) బెట్టవలసి వచ్చును. కూత మధ్యలో ఆగగూడదు. అనగా మధ్యన ఊపిరి విడువకూడదు. దాగిలిమూతలాటలో 'తల్లి'ని చేరుకొనువరకో లేదా గచ్చకాయలాటయందు కొన్ని సంఖ్యలు లెక్క పెట్టువరకో ఓడినవారు కూతపెట్టి యప్పు దీర్చు కొందురు. కూతపెట్టునప్పుడు గూడ కొన్ని పదము లుచ్చరింతురు. 'సెల యేరు'లో నిట్టివి మూడు కూత పదములీయబడినవి.

౧ 'కుండనిండ కందులూ-రంగరాని బొందులూ
బొందులూ బొందులూ బొందులూ బొందులూ......................'

౨ 'చెన్నపట్నం చెఱుకుముక్క-నీకోముక్క నాకోముక్క
ముక్కా ముక్కా ముక్కా ముక్కా.....................'

౩ 'భీమునిపట్నం బిందెలజోడు-నీకో బిందె నాకో బిందే
బిందీ బిందీ బిందీ బిందీ.....................'

మొదటి చరణములు పాడిన తరువాత చివరిమాటలు 'బొందులూ' 'ముక్కా' 'బిందీ' యనువాని నూపిరి విడువకుండ నియమిత సమయమువరకు ఉచ్చరించుచునే యుండవలయును. దీనివలన పిల్లల శ్వాసకోశములు బలపడును. Breathing exercise కన్నను ఇది పదిరెట్లు లాభకారి.

బాలుర ఆటలు బాలికలయాటలంత సున్నితములుకావు. వీనిలోపరిశ్రమ అధికముగా నుండును. బాలురుకూడ బాలికలవలె దాగుడుమూతలవంటి యాటలాడెదరు. 'గోడిబిళ్ళ' వంటి యాటలు ప్రత్యేకముగా బాలురకు చెందినట్టివే. ఈయాటకు సంబంధించిన పాటను 'సెలయేరు' నుండి యుద్ధరించుచున్నాను.

'గోడీబిళ్ళ గోటీబిళ్ళ కానుబిళ్ళ కంచాబిళ్ళ
మానుబిళ్ళ మక్కెబిళ్ళ సానుబిళ్ళ చక్కనిబిళ్ళ
కోనుపెట్టి గూనుపెట్టి సాచిపెట్టి గోచిపెట్టి
అంగట్లో ఆమట్లో కర్రతోకొల్చి బుర్రతో గుణించి
వద్దంటే కద్దంటే సాటి తగవులతో గోటుతీర్పులతో
కుంటిమంది సొంటి పిక్కచాలలేనిటెంకాయ
ఓనమాలు కాక్కాలు ఓడినదొంగ పాటిమీద కొంగ
కూతెట్టిపోయి లాలా అర్థా
లాక్కురా మిడక్కురా గూటీబిళ్ళ ధూబొడ్డు'

తెలంగాణమున 'జాద్‌బందర్' ఆటనాడెదరు. 'కోతికొమ్మచ్చి' 'జాద్‌బందర్' ఐనది. బందర్ అనగా కోతి. జాద్ అనగా చెట్టు. ఉర్దూ ప్రభావముచే తెలంగాణముననిది ఝూ (జా) ద్ బందర్ ఐనది. ఈ యాటకున్న పాట ఆంధ్రదేశమంతటను గలదు.

'కొండమీద వెండిగిన్నె - కొక్కురాజా కాలువిరిగె
దానికేమందూ ?
వేపాకుచేదు - వెల్లుల్లిగడ్డ - నూనమ్మబొడ్డు నూటొక్కధార'

ఇదికూడ అర్థములేని పాటల కోటిలో చేరినదే. ఇట్టియర్థములేని పాటలన్ని ఒకచో చేర్చి కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారికి చూపించగా వారు ఈ పాటయందున్న

భగ్నాస్థి చికిత్సను న్తాకెరుకపరచిరి. కోతికొమ్మచ్చియాడుచు చెట్టునుండి క్రింద పడి కాలువిరిగినచో దానికి చికిత్సకై తగినమందు పాటలో చెప్పబడినది. (గచ్చకాయలాటాడు నప్పుడుకూడ దీనిని పాడుదురు) కొందరు విమర్శకులు కొక్కొరాజనగా సారంగధరుడనిరి. సారంగధరుని కాళ్లుచేతులు నరికిననాడు సిద్ధులు మరల నాతనికి కరపాదములీ మందుచేత నతికించియుందురు. పైన పేర్కొనబడిన రెండుకారణములందేది యీపాట పుట్టుకకు కారణమో సరిగా నిశ్చయింప వీలులేదు. కొక్కొరాజు సారంగధరుడనుటకన్న కొక్కొయనగా వంకరయను నర్థము చెప్పుకొని కొంటెకుట్టువాడని భావించిన సమంజసముగా నుండును.

'చిట్టిగోనె' తెలుగువారి జాతీయమగు ఆట. దీనినే ఉర్దూలో 'గిల్లిదండ్' అందురు. దీనికి సంబంధించినది 'ఒంటికాల్, రెండోచిచ్చి, మూడోముచ్చి, నాల్గోనడ్డి, ఐదులపెద్ది, ఆరోకన్ను, పోరగాడు' అను పాట. ఒంటి, చిచ్చి, ముచ్చి, నడ్డి, పెద్ది, కన్ను అనునవి ఆయాటయందలి వరుసలు. ఒకదాని తరువాత నొకటి యాడవలయును. వానికే సంఖ్యలుచేర్చి బద్దివరకు కొలత పెట్టునప్పుడు లెక్కించుట పాటగామారినది. ఏడు కొలతలకొక 'పోరగాడు' లేక 'పిల్ల' గా పరిగణింపబడును. చిట్టిగోనెయే గోడిబిళ్ళయట. ఆటలందోడి యప్పులు దీర్చుకొనుటకై మగపిల్లలుకూడ కూత పెట్టుదురు.

'ఇరుకు చింతకాయ - కొరుకుతె వంకాయ
కలబోసిండుతె - కాకరకాయ
కాయ కాయ కాయ కాయ...............' వంటి కూతపాటలు

తెలంగాణమున నున్నవి. నెలయేరులోనున్న

'ఓరగడం వగడం కవిలికిదంతం - గిర గిర చక్రం గుంజప్ప
హాహా కరెన్నపాపడు కడ్డీ కడ్డీ కిడ్డీ'
'చెట్టుగొట్టగా పాలుగారగా - చెన్నాపట్నం దారిచ్చి
దారిచ్చి దారిచ్చి దారిచ్చి దారిచ్చి' వంటివి కూతపాటలే. ఆటలందోడి

అప్పుతీర్చక పరుగెత్తిపోయినను లేక మధ్యన వెడలిపోయినను పిల్లలందరు కూడి గేలిసేయుదురు. బాలికలైనచో,

'సగమాటల బోయింది చాకలోని పెండ్లాం
మధ్యాటల బోయింది మంగలోనిపెండ్లాం
అప్పుదీర్చక బోయింది ఉప్పరోనిపెండ్లాం' అనియు, మగవాడైనచో

'పగమాటల బోయినోడు చాకలోడు
మధ్యాటల బోయినోడు మంగలోడు
అప్పుదీర్చక పోయినోడు ఉప్పరోడు' అనియు గేలిసేయుదురు. గేలి సేయుటయందుగూడ బాలబాలికలు యతిప్రాసములు విడువరైరి. గతి తప్పరైరి. అందుకే కాబోలు 'తల్లి నాలినితిట్టినా తాళానికి కలువవలె' నను సామెతప్రబలినది.

బాలబాలికల కితరుల గేలిసేయుట, ఏడ్పించుటయన్న వినోదము. ఒకరి దుఃఖము మరియొకరికి సంతోషకారణము. ఆటలందుకూడ ఇతరుల నేడ్పింప వలయుననెడు కుతూహలముతో బాలబాలికలు 'ఉసిరికాయ', 'అగ్గిపెట్టె' ఆట లాడుదురు. నింద తమపై బడకుండ ప్రయత్నముచేసి ఇతరులపై బడద్రోసి గేలిచేయు యాటలివి. పదిమందియొకచో గూడినప్పుడు తమలోతాము లెక్కించు కొనుచు ఒకటి రెండను సంఖ్యలకు మారుగా 'ఉసిరికాయ, ఊరబిందె, లవ్వో, లాటో, చెంచో, బైటో, టాంగు, టీంగు, తమ్మల్లపెద్దమ్మ, తుసుక్క' అని లెక్కిడుదురు. చివరిమాట ఎవరిని లెక్కిడునప్పుడు వచ్చునో వారు పిత్తినారని అందుకే దుర్వాసన వచ్చుచున్నదని గేలిసేయుదురు. ఈ తుసుక్కను మాటను మార్చి మార్చి లెక్కిడినచో ఎవరికనుకొన్న వారికే వర్తించును. తమ కిష్టము లేనివారి నీవిధముగా హేళనచేయుదురు. ఇట్టిదే 'అగ్గిపెట్టె - గుగ్గిపెట్టె - కోడి - కొమ్మ - పిల్ల - పిత్తు' అనుపాట. యతిప్రాసములు తిట్లకొదిగినవి. ఇటులనే ఒకరి నెత్తిపై వారికి తెలియకుండునటుల ఆకో అలమో ఉంచియో లేదా అట్టివస్తు వేదియైన నెత్తిపై పడియుండ నది గమనింపక యున్నపుడు 'ఓయమ్మగారి నెత్తిల గొట్టెంకా'యని పాడి గేలిసేయుదురు. ఒక్కొక్కప్పుడట్టి వస్తువేమియు లేకున్నను పాటపాడెదరు. గుమ్మడికాయ దొంగలన్న భుజములు దడవికొన్నట్లు ఎవ్వరైన తమనెత్తిపై చేయిపెట్టి ఏమైన నున్నదేమోయని చూచుకొనగా నది లేనప్పుడు తక్కినబాలురు మరింత గొల్లుమని నవ్వెదరు. ఈ పాటలన్నియు బాలబాలికల ఆటలకు సంబంధించినవే. ఆటపాటల నింతటితో విడిచి తక్కిన పాటల నారయుదము.

తమలోతామేకాక బాలబాలికలకు పెద్దలనుగూడ గేలిసేసి యపహసింప వలెనను కుతూహలముండును. 'గిల్లికజ్జాలు' పెట్టుకొనెడు గుణమధిక సంఖ్యాకు లందు కాననగును. ముసలివారిని, ముక్కిడివారిని, చేతకానివారిని, పిచ్చివారిని వెంబడించి గేలిసేసి సంతోషించుట పిల్లల కలవాటు. మాయూరతమ్మళపాపయ్య యను వృద్ధుడుండెను. ఆతని పేరుతో నొకగేయము ప్రసిద్ధికెక్కినది.

'బోడ కాకరకాయ బొట్టు - తమ్మళ్ల పాపయ్య జుట్టు
జుట్టుకు మద్దెలగట్టు - కట్టకుంటె ఒట్టుబెట్టు'. అంత్యప్రాసములు ముక్త పదగ్రస్తము లీపాటలో నల్లిబిల్లిగా నల్లుకొన్నవి. ఈ తంబళ పాపయ్య మద్దెల గొట్టువాడు. కొద్దిగా కుంటివాడు. పిల్లలాతని వెంబడించి ఈతీరుగా పాడి గేలిసేసెడివారు. పాపయ్య చనిపోయినను పాటమాత్రమున్నది. ఇదేపాట తెలంగాణమున పలుచోటులందు కొలది భేదముతో నున్నది. తమ్మళపాపయ్య యను చోట స్థానికుడగు 'అయ్యోరెంకయ్య'నో మరెవరినో ఇరికించి పాడుకొందురు.

'కోమటి కోమటి కొయ్య - రొట్టెమీది రొయ్య
నీయక్క చెవులు గొయ్య - *నీయాలి ముండమొయ్య*'

'అయ్యోరయ్యో రంతంత - అయ్యోరి పెండ్లాం ముంతంత
ముంత దీసుకపోయి మూలకు బెడితె - నక్కెత్తుకపాయెరా నారాయణా'

'నారాయణ నారాయణ నక్కతోక - నన్నెందుకుంచినవు కొంచబోక
పుట్నాల గంపకాడ దించిరాక-మంచినీళ్ల బావికాడ ముంచిరాక'

'తమ్ముడు తమ్ముడు తాయిత్తు - తమ్ముడు పెండ్లాం మురికిత్తు
మురికిత్తు దీసుక మూలకు పెడితె - నక్కెత్తుకపాయెరా నారాయణా' యను పాటలితరుల నపహాస్యము చేయునట్టి పాటలు. చివరపాటలు రెండును యన్. యన్. వెంకటస్వామిగారు ౧౯౦౬ లో (The Indian Antiquary Vol. XXXV) ప్రకటించియున్నారు. ఈ పాటలందు తెలంగాణపు నుడికారము స్వచ్ఛముగా నగుపించుచున్నది. గేలిసేయుటకు పిల్లలకు వారు వీరను మితిలేదు. వారెవరినైన వెక్కిరించగలరు. కృష్ణశ్రీగారిచ్చిన (విజయ ఉగాదిసంచిక)

'బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడు బెల్లముక్క - బ్రాహ్మడి పెండ్లాం సుద్దముక్క'
'కోమటి కోమటి కొత్త బెల్లం-కొంటావా తింటావా' బ్రాహ్మణులను కోమటులను వెక్కిరించెడు పాటలు. దసరా సమయములందు పాడెడు పాటలకు హాస్యానుకరణముగా నున్న పాటనొకటి వారుదాహరించిరి.

'పిడకలూ పుడకలూ అమరంగపెట్టి - అందులో అయ్యవార్ని పండుకోబెట్టి
తాటాకు వెలిగించి తలకిందబెట్టి - అయ్యయ్యో పంతులూ అయిపోయినావా' యను పాట గురువుగారికి పంగనామములు దిద్దెడు శిష్యుల కొంటెతనమునకు కిరీటము.

'పంతులు పంతులు, పావుశేరు మెంతులు - ఎగిరేసి కొడితే, ఏడు మెంతులు' అను పాట ఈ కోవకు చెందినదే. తమకు వడపప్పులో, కొబ్బరికాయలో, అరటి పండ్లో ఈయని పూజారిని పట్టుకొని బాలురు గేలిచేసినపాట గమనింపుడు.

'అరటిపళ్ళు కొబ్బరికాయ అమ్మవారికి - చేతిలోని చెల్లనికాని పూజారికి
వడపప్పు చలివిళ్ళు అమ్మవారికి - చేతిలోని చెల్లనికాని పూజారికి
అగరువత్తులు కర్పూరం అమ్మవారికి - చేతిలోని చెల్లనికాని అమ్మవారికి' (నెలయేరు)

ఒక చిలిపిమరదలు బావగారి నేవిధముగా నేడ్పించుచున్నదో చూడుడు.

'బావాబావా పన్నీరు - బావను పట్టుకు తన్నేరు
వీధివీధి తిప్పేరు - వీశెడు గంధం పూసేరు
చావడి గుంజకు కట్టేరు - చప్పిడిగుద్దులు గుద్దేరు'
'పదేళ్ళనాటిదే పాతదూలమ్మ్ - పడిపోయె మాబావ పల్వరుసమీద
పళ్ళన్ని పిప్పాయె నో రెర్రనాయె - వీధిలో బావగారికి వినసిగ్గులాయె
రచ్చలో మాబావకు రా సిగ్గులాయె - సభలోను బావలకు తలవంపులాయె'
(నవ్వులు-పువ్వులు)

బావగారినే ఈ విధముగా నపహసించిన కొంటె మరదలికి వదినగారి నుడికించుటొక లెక్కకాదు.

'వదినా వదినా వల్లంకిపిట్టా - గదిలోపెట్టా గంజినీళ్ళొయ్యా
నీ కొడుకుట్టా నాపేరెట్టా - అన్నయ్యకొట్టా నువ్వేడ్వ నేన్నవ్వా'
'వదిన వదిన వాసింత - పన్నెండేండ్ల కడుపంత
పత్తిగింజ కొడుకంట - తిరుపతిరాయుడు పేరంట
తిరిగిచూస్తే లేడంట - మళ్ళిచూస్తే మంచాన్నున్నాడంట' (నవ్వులు-పువ్వులు)

ముసలితాతను చూడగనే పిల్లలకేమనిపించునో కాని వారిని వెక్కిరించి ఏడ్పింతురు. ముదుసలి తాతలకుగూడ మనుమల మనుమరాండ్ర వెక్కిరింపులు ఆనందదాయకములు. ఇద్దరి వయోధర్మములకు పోలికలుండుటచే కాబోలు తాత మనుమల సయ్యాట లిట్లు సాగివచ్చుచున్నవి. జీవితమను దినమున కొకరుదయమును మరొకరు అస్తమయమును సూచింతు రీ పాత్రములు.

తాతపీత ముంజుకాయ మూత - కొడవలిపెట్టి కోత నంజునాచేత - వీపునీరోత
(పిల్లలపాటలు)

ఈ పాటలందంతటను యతిప్రాసాది నియమములు వానియంత నవియే వచ్చిపడినట్లుండుట గమనింపదగిన విశేషము. తల్లిదండ్రులు చెప్పగా విన్న పాటలు వారి రక్తములో యతిప్రాసములను తాళలయలను ఇంకించును. ఆ సంస్కారమే వారినటుల పాడించును.

బాలురకు, ఆటపాటలకు హాస్యమునకే కవిత్వ ముద్భవించదు. వారిజీవిత ముతో పెనవేసికొన్న ప్రతి విషయమున వారి కవితాదృష్టి ప్రసరించును. వాన

కాలము వచ్చినను వర్షాభావమున్నచో పల్లెపట్టులనుండు కృషీవలులు ఆకసము వంక దృష్టుల నిగుడ్చి చేతులెత్తి 'వానదేవా వర్షదేవా'యని ప్రార్థింతురు. వానలు లేకున్న వచ్చెడు కరువు కాటకముల యనుభవముగాని, భయముగాని పిల్లలకు లేకున్నను చల్లనిగాలి, ఆకసముపై నల్లని మబ్బులు. వానచేరులు, చిటపట చినుకులు, వీథులవెంబడిపారు కాలువలు, వానిపై లేచు బుడగలు, కాగితపు పడవలయాట, తడియిసుకలో కట్టెడు పిచ్చుక గూళ్లు, వానలో దడిసివచ్చు మగవారి కొరకై యిల్లాండ్రు ప్రొయ్యిపై మంగలము పెట్టి వేగించు వేడి వేడి జొన్నపేలాలు మున్నగువాని యభావము మాత్రము వారికి స్పష్టముగా గోచరించును. కనుక వారు వానదేవునికి వాహనమగు కప్పతల్లి నొక గుడ్డలో రోకటికి గాని కాణి (డి) కి గాని మధ్యనకట్టి భుజములపై మోయుచు ఇల్లిల్లు దిరిగి నీళ్ళు పోయించుకొనుచు,

'కప్పతల్లి కప్పతల్లి కడవెడేనీళ్ళు - దొంతాల్ దొంతాల్ దొడ్డెడేనీళ్ళు
చీమతల్లి చీమతల్లి చిట్టెడేనీళ్ళు' అనుచు పాడుట తెలంగాణా గ్రామీణ బాలుర కలవాటు. వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల 'బాలగీతావళి'లో నొకపాట కలదు.

'వానాలు కురవాలి - వరిచేలు పండాలి
మాకొట్లు నిండాలి - బుడుగోబుడుగో
మాదాసి దంపాలి - మాయమ్మ దంపాలి
మా బొజ్జనిండాలి - బుడుగో బుడుగో'. ఈ పాటలో 'మాకొట్లు నిండాలి, మాదాసి దంపాలి' యను కాంక్షలు బాలప్రాయమున కతీతములు. ప్రక్షిప్తములో పెద్దలచేత్తలో కావచ్చును.

పెద్దలు భక్తివినయములతో దలచెడు సీతమ్మపేరు బాలబాలికలకు ప్రేమ మరియు సానుభూతి కాస్పదమైనది. సీతమ్మను వారు తమతోడుగా భావించినను కొలదిమాత్రము (పెద్దక్కవలె) గౌరవింతురు. కనుకనే వారు

'సీతమ్మ వాకిటా చిరుమల్లె చెట్టు - చిరుమల్లె చెట్టేమొ చిలకపూసింది
చెట్టు కదలాకుండ కొమ్మ వంచండి - కొమ్మ విరగకుండ పూలుగోయండి
అందులో పెద్దపూలు దండగుచ్చండి - దాచుకో సీతమ్మ రాముడంపేడు
దొడ్డిగుమ్మంలోన దొంగలున్నారు - దాచుకో సీతమ్మ దాచుకోవమ్మ
దాచుకోకుంటేను దోచుకుంటారు'. (బాలగీతావళి) అని పాడుకొందురు.

చెట్టు కదలకుండ కొమ్మవంచి, కొమ్మ విరగకుండ పూలు గోయగల సామర్థ్య మీ బాలబాలికల కిప్పటికి కలిగినది, వారి బుద్ధి వికసించినది. పది

ఋతువులు గడచిపోయినవి. ఇట్టి తరుణమున వారి మెదడులకు పెద్దలు మేతలు వేయుదురు. చిన్నచిన్న సమస్యలిచ్చి వానిని విడదీయుమందురు. మొదట తెలిసికొనలేకపోయినను తరువాత మెల్లమెల్లగా వారీ సమస్యలు విడదీయుట కలవాటు పడెదరు. బాలబాలికల మేధావికాసమునకు దోహదమొసగునట్టివి పొడుపుకథలు. వీనిని తెలంగాణమున (ఓరుగల్లు ప్రాంతమున) శాస్త్రములందురు. శాస్త్రార్థమెంత కఠినమో వీనిని విడదీయుట యంత కష్టమనికాబోలు పొడుపు కథలకు శాస్త్రములని పేరు వచ్చినది. పొడుపుకథలు ప్రపంచమందన్ని భాషలందును కలవు. ఒకప్పుడు గ్రీకులు రోమనులు ఈ శాస్త్రములకు గొప్ప ప్రాధాన్యమిచ్చి యుండిరి. మనదేశవాళి కథలందుగూడ వానికట్టి ప్రాముఖ్యమున్నది. ఎందరో రాకుమారులు సాహసికులు స్త్రీలుపన్నిన శాస్త్రముల చర్చలందు పూర్వపక్షమై పోయిరి. యక్షప్రశ్నలు మనకుండనే యున్నవి. ఈ పొడుపు కథలు బాలబాలికల మేధావికాసమునకు తోడ్పడుటయేకాక వారిని సాహసికుల గావించును.

'గోడమీద బొమ్మ - గొలుసుల బొమ్మ
వచ్చిపోయేటోళ్ళను వడ్డించే బొమ్మ' యనుటతోడనే పది వత్సరముల బాలబాలికలు 'తేలు' అని చప్పున చెప్పగలరు. ఇటులనే 'కిరకిర తలుపులు-కిరాయి తలుపులు, పెట్టపత్తయికాని - తియ్యరావు' (ముగ్గు) వంటి పొడుపుకథలు తొందరగా అర్థమగునట్టివి; బాలుర నిత్యానుభూతికి సమీపముగా నుండునట్టివి. 'నవ్వులు పువ్వులు' పుస్తకమునందున్న

'ముక్కుమీది కెక్కు - రెండుచెవులనొక్కు
టక్కునిక్కుల సొక్కు - జారిందంటే పటుక్కు' (సులోచనములు)

'అడవిలో పుట్టింది - అడవిలో పెరిగింది
మాయింటి కొచ్చింది - తైతక్కలాడింది' (కవ్వము)

'పచ్చని పెట్టెలో - విచ్చుకొనుంది
తెచ్చుకోబోతేను - గుచ్చుకుంటుంది
ఎంత గుచ్చుకొన్న ఏమైనగాని
తెచ్చుకోమాన - మెచ్చుకోమాన' (మొగలిపువ్వు)

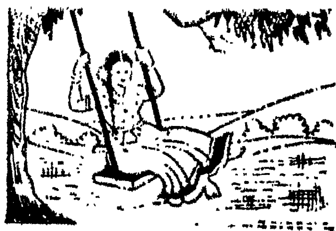
వంటి పొడుపుకథలును, 'హిందూ బాలికాభూషణ'మందున్న

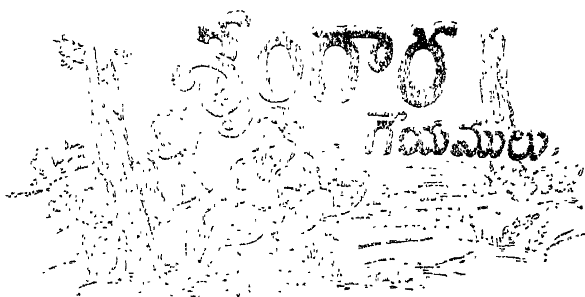
'నూతిలోని పాము - నున్నని పాము
చారచారల పాము - చక్కని పాము' (పొట్లకాయ)

వంటి పొడుపు కథలును బాలురకు సులభగ్రాహ్యములు. ఇవి క్రమముగా కఠినములై బాలుర 'మేధ'ను ఒరపిడిపెట్టి వికసింపజేయును.

'ఇంతంత గుడిగాదు - ఈశ్వరుని గుడిగాదు
కంచుకొప్పెరగాదు - కదిలించగారాదు' (ఆకాశము)

వంటి శాస్త్రములను విప్పునప్పటికి బాలుర తెలివి తేటలు ఆకసమంటును. అర్థము లేని పాటలు (Nonsense Rhymes) మెల్లమెల్లగా శాస్త్రార్థముల వరకు పెరిగి పోయినవి. యతి ప్రాసములెప్పుడో జీర్ణమై పోయినవి. భాష భావములు పెనవేసి కొని బాలుర జిహ్వాగ్రముల పాదుకొన్నవి. పాటల ఫణుతులు మారిమారి 'ఇంతంత గుడిగాదు, ఈశ్వరుని గుడిగాద'ను నప్పటికి తెలుగువారి జాతీయ ఛందమన బరగిన ద్విపదను సమీపించినవి. ఇంకేమున్నది! ఒక్క మెట్టుపైకెక్కిన ద్విపదయే సాక్షాత్కరించును. ఆమెట్టుపైన నుండునది దేశికవిత్వము. దాని జోలికి పిల్లలు పోరు. వారెక్కగల చివర మెట్టు దసరా పండుగ. ఆతరుణమున బడిపంతులును ముందుంచుకొని గడలు పట్టుకొని ఇల్లిల్లు దిరుగుచు 'శ్రీరస్తు విజయోస్తు దీర్ఘాయురస్తు-ఆరోగ్యమస్తు మీ కైశ్వర్యమస్తు, జయావిజయీభవ దిగ్విజయీభవ' యని 'బ్రహ్మదీవెన'లిచ్చెదరు. రాజులిండ్లకు బోయి 'ఎల్లఏనుగునెక్కి ఏలితివి జగము' అనియును, కోమటివారిని జూచి 'కోటికిని పడగెత్తి కోమట్లలోను' అనియును, చివరకు ఆరెవాండ్ల గృహములకుగూడ వెడలి 'మారాటి భాషలో మహిలోన మీరు కాతెరే బాపురే కోను కుటగెలరె' యనుచు పొగడి తమ శ్రమకు ఫలితముగా 'అయ్యవారికి చాలు ఐదువరహాలు - పిల్లవాండ్లకు చాలు పప్పు బెల్లాలు' అని 'రేపురా మాపురా మళ్లిరమ్మనక' తమను సాగనంపుడని 'బాలురాదీవెనలు బ్రహ్మదీవెన' లిచ్చెదరు. వీనితోడనే వారికి దసరా పద్యములు, భారత భాగవతములందలి సరళ పద్యములు కంఠస్థమైపోవును. శిష్టసాహితీ మార్గమున పయనించుటకై యడుగులిడెదరు. పిల్లల నింతటితో విడుచుటలెస్స.

'శృంగార ఏవ మధురః పరః ప్రహ్లాదనోరసః' ౧ అని యాలంకారికులు శృంగారమునకు పట్టము గట్టిరి. సంస్కృత ప్రాకృతములందును దేశభాష లందును శృంగార రస ప్రాధాన్యముగల కావ్యములు వేనవేలు రచింపబడినవి. బహుశః ప్రపంచమందన్ని భాషలందును శృంగారమునకగ్రస్థానమే లభించి నట్లున్నది. దీనికి కారణము మానవ నైజము దక్క వేరొకటిలేదు. ప్రాణికోటి సమస్తము సుఖమును, ఆనందమును నాకాంక్షించియే ప్రస్థానమొనర్చుచున్నది. కనుక మాధుర్యహేతువై సుఖానంద పర్యవసాయియగు శృంగారమింత యధిక ముగా పరిపోషింపబడుట సమంజసమే. జానపద వాఙ్మయముకూడ ఇట్టి పరిస్థితికి వెలియైనది కాదు. శిష్టసాహిత్యమున కేవలము శృంగార కావ్యములే యధికముగా నున్నవి కాని జానపద గేయములందు శృంగార కరుణములు రెండును ఇంచు మించు సమానముగా నున్నవి. జీవితమున సుఖదుఃఖములు రెండును సమాన మగుటచేత కాబోలు (దుఃఖమే యధికమేమో) సహజతనధికముగా కలిగిన జానపద వాఙ్మయమున నీ రెండును సమానముగా నున్నవి. అలంకారికులు ఉపాధినిబట్టి శృంగారమును కొన్ని చోటుల గ్రాహ్యమనియు మరికొన్ని చోటుల దూష్యమనియు చెప్పిరి. ధర్మవ్యవస్థితమైన శృంగారమే ఆరాధ్యమనిరి. వాల్మీకి కాళిదాసాది మహాకవులట్టి శృంగారమునే ప్రతిపాదించిరి. 'ప్రజాయైగృహమేధి నామ్' ౨ అనుటచే ధర్మావలంబనమగు కామముపాదేయమగునని మహాకవి కాళిదాసు మతముగా గోచరించును. ఆలంకారికులు ఏకత్రైవానురాగమ్ము, తిర్య గ్మ్లేచ్ఛగతము, బహుసక్తి కలిగిన శృంగారమును రసాభాసముగా చెప్పినను హరిపాలుడు ౩ విద్యాధరుడు ౪ సింగభూపాలుడు ౫ మున్నగువారు భిన్నమతముల

---

౧. ధ్వన్యాలోకము - ఆనందవర్ధనుడు ౨. రఘువంశము౧—౭

౩. సంగీతసుధాకరము ౪. ఏకావళి ౫. రసార్ణవ సుధాకరము.

ప్రకటించి రసాభాసములని చెప్పబడిన వానినిగూడ నుపాదేయములని ప్రపంచించిరి. కాని కేవల ధర్మనిరతులిట్టి వాదములంగీకరింపరు. వాదముల సంగతి యెట్లున్నను ఇన్ని విధముల శృంగారము మాత్రము లోకమంచవిచ్ఛిన్న ముగా సాగుచునే యున్నదనుటకు వాఙ్మయమున ననేక నిదర్శనములున్నవి. కాళిదాసంతవాడు కూడ తిర్యగ్గత శృంగారమును వర్ణింపకపోలేదు. జానపద సాహిత్యమునందు గూడ నంతియ. మరియును శృంగారము సంభోగ వియోగాదిభేదములతో శిష్ట సాహిత్యమున ప్రదర్శింప బడినటులే జానపద సాహిత్యము నందును నీ విభేదములు కలవు. శిష్ట సాహిత్యమున శృంగారము నంగరసముగా నంగిరసముగా చెప్పినటులే జానపద సాహిత్యమునందును శంగారము నంగ రసముగా నంగిరసముగా గాంతుము. ఐనను శిష్ట సాహిత్యమందలి శృంగార రసపోషణమునకును జానపద సాహిత్యమందలి శృంగార రసపోషణమునకును తారతమ్యము గలదు. శృంగారమును ప్రధానముగా వర్ణించినవి జానపద వాఙ్మయమున కావ్యములులేవు. కేవలము ఖండ కావ్యములున్నవి. సమస్త లక్షణములతో నొప్పారు కావ్యములు జానపదుల రచనలందుండుట యరుదు. ఇంతకు పూర్వము చర్చింపబడిన ప్రకరణములందు పెక్కుచోట్ల శృంగార గేయములున్నవి. వీలుననుసరించి వానిని వేరే ప్రకరణములలో నిదివరకే పేర్కొని యుంటిని. శృంగారము ప్రధాన రసమైన పెక్కు గేయములున్నను అవి శిష్టుల నిర్వచనము ప్రకారము కావ్యములు కావు. ఆధునిక భావకవులు రచించిన ఖండకావ్యములటులే జానపదుల గేయములుకూడ విభావాది సామగ్రిని సంపూర్ణముగ ప్రపంచించునవి కాక ఏదో యొక సంచారిభావము నాశ్రయించి నవిగా నుండును. జానపద గేయ వాఙ్మయమున నితరశాఖలతో పోల్చిచూచినచో ముద్రితములగు శృంగార గేయముల సంఖ్య అత్యల్పము. అవి యెంత బహుళ సంఖ్యలో నున్నవో యంత విరళ సంఖ్యలోనచ్చైనవి. ఈ ప్రకరణమున జానపద గేయములందప్రధానముగా మరియు ప్రధానముగా పోషింపబడిన శృంగార భావములు పరిశీలింపబడును. ఇట శృంగారము పరకీయమా స్వకీయమా, ఉత్తమ నాయికా నాయక నిష్ఠమా లేక ప్రాకృత నాయికా నాయక నిష్ఠమా యను చర్చలనవసరము. పండిత శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు జానపద గేయములందలి శృంగారమంతయు నీచమనియు దుష్టమనియు కేవలము కామప్రేరితమనియు నిందించిరి.౧ వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట, నారాయణమ్మ

౧ నేటికాలపు కవిత్వం

నాయుడుబావ పాట, వంటివి వారి యాగ్రహమునకు గురియైనవి. వారి దృష్టి కది యుచితముగనే తోచినది. ప్రస్తుతము మనము విచారించునది శిష్టేతరము-జానపదము మరియు ప్రాకృతుల వాఙ్మయమే కనుక వారి విమర్శనలిట నతుకవు. మరియును జానపదులు చిత్రించిన సీతారామాది యుత్తమ నాయికానాయకగత శృంగారముగూడ పామరభావసమన్వితమే యని గ్రహింపవలయును. జానపదుల పేరిటనున్న వాఙ్మయమందంతటను గోచరించునవి వారిభావములే కాని ఆయా పాత్రముల భావములుకావు. ఎట్టిగేయములందైనను జానపదుల ప్రేమ కలాపములు, సాంఘిక నియమోల్లంఘనములు (సంస్కార దృష్టి యనుకొనవచ్చును) పరస్పరాకర్షణములే కానవగును. కాని శిష్టులు వాంఛించెడు ధర్మనిరతిగల శృంగారమును చూడగోరుట మన భ్రమ. జానపద వాఙ్మయమునందు జీవితము యధాతధముగ నగ్నతేజస్సుతో భాసించును. కావ్యధర్మమైన ఔచిత్యవిచారము జీవితమునందంతగా నగుపింపదని యంగీకరింపక తప్పదు. జానపద వాఙ్మయమున ఔచిత్య పోషణోద్దేశముతో పాత్రములకు మెరుగుపెట్టు పద్ధతిలేదు. జీవితమునందెంత వైవిధ్యము ప్రత్యక్షమగునో అంతయు జానపద కావ్యమునందును ప్రత్యక్షమగును. అచ్చటనుదాత్తము అనుదాత్తమును, సభ్య శృంగారము, రసాభాస శృంగారము, నీచ శృంగారము మొదలగునవి యన్నియు నొకదానితో నొకటి బుజములొరసికొనుచు పోవుచుండును. కనుక 'ప్రజాతంతుం మావ్యవచ్ఛేత్సీః' యను శ్రుతివాక్యములందలి జగదవిచ్ఛిత్తిహేతుక ధర్మకామము జానపదవాఙ్మయమందుండవలెనని యపేక్షించుట ఛాందసము. ఐనను ఇట్టిధర్మావలంబనముగల ప్రేమ శృంగారములతో నొప్పుగేయములుకూడ అనేకములు గలవు. కనుక ప్రకృతముననుసరింతము. మొదట నితఃపూర్వము పరిశీలించిన గేయములందలి శృంగారమును విచారించి తరువాత కేవల శృంగారగేయముల పరిశీలింపనగును.

రామాయణ సంబంధమగు 'కౌసల్యా శైకల'ను గేయమున ప్రసవవేదన ననుభవించు కౌసల్యయనిన మాటలు (ప్రసూతివైరాగ్యము) గమనింపదగినవి. ఇది రచించినది గోదానాయకమ్మ. 'ఆతనితో నేనేమో రతిచాలయ్యితినిగాని వెతలనే నెరుగనైతిని వోయమ్మా వెతలనే నెరుగనైతిని - ఈసారి గడిచితే ఇంకనా విభునితో ఏకాంతమాడనమ్మా వోయమ్మా ఏకాంతమాడనమ్మా'. ఈ ప్రసూతి వైరాగ్యము జానపదులదికాక కౌసల్యదందురా? ఇంకను, 'అతివరో వినవమ్మ అతడొక్కనాడు - తరుణి రమ్మనిపిలిచి తొడలపైనునిచి తడబడిన హారముల్

చక్కగాతోసి-ముంగురులుసవరించి ముద్దులాడుచును-కౌగిటచేర్చెనో కడుమోహ ములతో - ఉండగా నేనెట్లు వలదందునమ్మా - ఉండితినోయమ్మ ఊరికెనేను - మోసపోతి గదనమ్మ భాసురాంగి' యని తానేమి యెరుగనట్లు పలికినది.

'*సీతనత్తవారింటికంపుట*' యనుపాటలో మిథిలాపురమున సీతమ్మ ఒకరాత్రి శ్రీరామచంద్రునితో కలిసియుండి తెల్లవారగనే గదివెలుపలికి వచ్చునప్పుడామెను వర్ణించిన పద్ధతి సంభోగ శృంగారమును సూచించును. 'ధగధగ మెరసెటి దంతపు బొగడల పావలు బిగదొక్కుచునూ - పసుపంటిన చీరతో పయిచిట్లిన గంధము విడిబడుకొప్పులతోను-ముసిముసి నగవులతోనూ వచ్చెటి చిన్నెలుజూచి ముచ్చటపడిరి చెలులంతా'.

'*సీతగడియ*' యనుపాటచక్కని శృంగార ఖండగేయకృతి. పదకటింటికి సీత ఆలస్యముగా వచ్చినందుకు శ్రీరాముడు గదితలుపులు వేసికొనెను. సీతమ్మ తలుపుతీయుమని బ్రతిమాలి బ్రతిమాలి 'నాలుగో జామాయె నా ప్రాణనాథ - రత్నహారంబిస్తు తీయవోయిగడియ-*కరుణించి తీస్తివా కాళ్లకడనైన - మరచి పకనిద్రైన శరణొందిపోదు*' నని మధురముగా వేడుకొన్నది. ఈపాటలో సంభోగ శృంగారము వాచ్యముగ గాక నెంతో ధ్వనిగా సూచింపబడినది. కౌసల్యవచ్చి శ్రీరామునిచే తలుపులు తీయించినది. సీత రాముని సరసచేరెను.'సిగ్గుతోశ్రీలక్ష్మి విభుని సన్నిధికి-*చేరగానే దివ్వె కలకలానవ్వె*- ఆకులావాసనా పానుపుమీద- పోకలా వాసనాపానుపుమీద-గంధంపువాసనలు పానుపుమీద-కస్తూరివాసనలు పానుపుమీద- పువ్వులా వాసన పానుపుమీద-బుక్కాల వాసన పానుపుమీద'. దీపపు నవ్వుతోడను పరిమళద్రవ్యముల వాసనతోడను సీతారాముల సంభోగశృంగారము సూచితము. ఇంతచక్కని వర్ణనము మనకు శిష్టసాహిత్యమునగూడ నరుదుగాలభించును.

పైగేయమువంటిదే '*సీతామ్మవారి అలక*' పాట. అలిగికూర్చున్న సీతమ్మ కడకు రెండవమారు చిలుకను రాయబారమంపు శ్రీరాముడు 'చిలుకరో ఓ చిలుక మారామచిలుక, ఎఱ్ఱని ముక్కునకు వెండిపొదిగిస్తు, పచ్చనీ రెక్కలకు పైడి పొదిగిస్తు, నీవుపోయె దారిలో శనగవేయిస్తు, శనగ దిని నీళ్లద్రాగ చలమదోడిస్తు, నిలుచుండి నీళ్లద్రాగ నిమ్మలేయింతు, పడుకుండి పాలుద్రాగ పనసలేయింతు, అలసినీవు కూర్చుండ అరుగువేయింతు, కుదురుగా కూర్చుండ కురువిందవేతు' నని 'పంచారామముల్లందు బల్వెలపురిన్ బ్రౌఢేందుబింబాననల్' బెండపూడన్నని దారతార కవయగోరి దూతికాతతికి 'కాంచీ కంకణతారహార కటకగ్రైవేయ

భూషావళుల్' లంచమిచ్చి నటుల తానును లంచములిచ్చుటకు గడంగెను. కాని చిలుకరాయబారము ఫలింపదయ్యెను. అప్పుడాచిలుక సంధిప్రయత్నములు మాని భేదమున సీతమ్మను సాధించెను. చిన్నబోయిన చిలుకను లక్ష్మణస్వామి కారణ మడుగ నది ఒకయెత్తుయెత్తి సీతమ్మ వినునట్లుగా 'వారాలుమొగలకు వాద మయినాది, ఏకవర్షంనుంచి వాదంబులుండె, ఇరుగు పొరుగుననుండు ఇంతులందారు, సిరిదేవి అలుకలూ తీర్చబోయిరి - వారి వశముగాక వచ్చి కూర్చుంద్రి - 'రఘురామువంట్లోను లఘువుతప్పింది' యనెను. రాముని యస్వస్థతను విన్న సీత చప్పునలేచి శ్రీరాముని జూడబోయినది. వియోగశృంగారమందీ భావములు తళుకులు.

'సీతాదేవి వేవిళ్లు' అనుపాటలో చూలాలగు సీతమ్మ శయ్యపైనుండగా శ్రీరాముడామెను సమీపించి 'ఆనాడు నీమేడ కొస్తినే దేవి, చాలచిక్కుంటివే జవరాలనీవు, ఆనాడు నీవద్దనే పవ్వళిస్తె, చాల చోటాయెనే జవరాల నాకు, ఈనాడు నీమేడకొస్తినే దేవి,చాలనిండుంటివే సదమలదేవి, నీ సుతులు నీవును పై పవ్వళిస్తే, 'పాదాలక్రిందనె నేపవ్వళిస్తు' నన్నమాటలందు శృంగారము మొదట వాచ్యముగా నున్నను తరువాత నతిమనోహరముగా సుందరముగానున్నది.

'ఊర్మిళాదేవి నిద్ర' మహావియోగ గీతము; సకరుణము.'సీతాదేవి ఆనవాలు' పాటలో సీతారాముల శృంగార జీవితమందలి మధురానుభూతులున్నవి. 'శారదరామాయణము'న సీతను గోలుపోయిన శ్రీరాముడు 'తరమా-దానిసోయగం బెన్నగ తరమా,మది.వరరూపమైన సుందరమా,దాని పలుకులునుకోకిలస్వరమా' యని తలచుకొనుపట్ల వియోగ శృంగారమును, ఆంజనేయుడు లంకాపురీస్త్రీల వర్ణించునప్పటి శృంగార భావములును గమనింప దగినవి. బాపగోపాలుని 'సుందరాకాండ పదము' నందు సీతావియోగ శృంగారమున్నది. అంగుళీయక మిచ్చివచ్చిన హనుమంతుడు రామునితో'చిత్తగించుమునీదు చిటికెనేలుంగరము ఆదిలక్ష్మిచేతి కపురె కంకణ'మను భావము కాళిదాసుడు శకుంతలా విరహమున చిక్కిపోయిన దుష్యంతుని'అనభిలులిత జ్యాఘాతాంకంముహుర్మణిబన్ధనాత్కనక వలయం స్రస్తం స్రస్తం మయా ప్రతిసార్యతే'౧ యను వర్ణనమును మీరినది. 'కుశలవ యుద్ధము' వంటిపాటలలో సీతారాముల శృంగారము మితిమీరినది.

భారతసంబంధ గాధలందు 'నలచరిత్ర పదము' 'సుభద్రా కల్యాణము' 'శశిరేఖాపరిణయము-పదము' 'దేవయాని చరిత్రము జంగంకథ' వంటి శృంగార

౧. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము, తృతీయాంకము.

గేయములు కలవు. మచ్చునకొక వర్ణన ముదాహరింతును. 'నలచరిత్ర- పదము' స దమయంతీ విరహము శిష్టసాహిత్యము ననుకరించును. విరహిణులకు శైత్యోప చారములు ప్రబంధములందు తరచుగా జరుగును. దమయంతికి జరిగిన శైత్యోప చారములు గమనింపుడు. 'మంచి గంధముతెచ్చి మగువకు బూసితే-కంది తత్ క్షణమందుకస్తూరియయ్యె, మల్లెపువ్వులచెండ మదిరాక్షికినివైప-వాడివత్తులునయ్యె వసుమతీనాథ, ముత్యాలసరము లా ముదితకు వైపంగ - మేలైన ముత్యముల్ నీలంబులయ్యె, పన్నీరు దెప్పించి పడతివెన్నునబోయ - పత కుతపుని యుడికె కువలయాధీశ. చన్నీళ్లకాగులో చపలాక్షినుంచితే-వింతగా చన్నీళ్లు వేడెక్కెనయ్యె, చిగురుటాకులమీద చెలియనుజేర్చితే-పొగలుగా నలమెనా చిగురాకుచెల్ల, తరుణీ మణికి మదనతాపంబు రెట్టించె - మగువను పోషింప మాచేతగాదు.'

'సుభద్రాకల్యాణము' పాటలో నర్జునుడు కపటముని వేషమున సుభద్రతో సరసోక్తులాడుట కృష్ణప్రేరితలై రుక్మిణీ సత్యభామలు సుభద్రను గేలిసేయుట, సుభద్రార్జునుల శోభనము మున్నగునవి శృంగారభావయుతములు. 'దేవయాని-జంగంకథ' ఏకత్రైవానురాగమను రసాభాసమున కుదాహరణము. తనప్రేమ మును నిరాకరించిన కచుని శపించుసంతవరకు పోయినది దేవయాని యను రాగము. దేవయాని యయాతిరాజుల యనురాగము, శర్మిష్ఠాయయాతి రాజుల గూఢానురాగము మున్నగునవి శృంగారమయములు. 'శశిరేఖాపరిణయము' పూర్తిగా శృంగారగేయము.

ఇక భాగవతకథలందున్న శృంగారమునకు మితియేలేదు. శ్రీకృష్ణపర మాత్మని శృంగారనాయకునిగా నొనర్చి భక్తులు, వేదాంతులు, జానపదులు పెక్కు కథలల్లిరి. గోపికాస్త్రీల జలక్రీడలు, ఉషాస్వప్నము, రుక్మిణీదేవి ముచ్చట, రుక్మిణీదేవి సీమంతము, చిలుకరాయబారము, సత్యభామసరసము, పారిజాత పల్లవి, రుక్మిణీకల్యాణము, భ్రమరగీతలు వంటి స్త్రీలపాటలన్నియు శృంగార రసతుందిలములు. గోపికా కృష్ణుల, రాధాకృష్ణుల శృంగారము సంతయు మధుర భక్తి పేరుతో జయదేవ, లీలాశుకాది సంస్కృత భక్తకవులును, క్షేత్రయ్య త్యాగరాజాది తెలుగు భక్తులును అత్యుజ్జ్వలముగా చిత్రించిరి. 'బాల కృష్ణలీల' లందొక గోపిక యశోదతో 'నాయక్క-రూపముతో నాయింటికిని వచ్చి-రేయెల్ల నాతో శయనించి తిరిగిపోయే వేళను-రూపమును మార్చి మాయమైనాడు నేనెట్లు మన్నింతు నీసుతు'నని కృష్ణుని ధూర్తశృంగారమును చిత్రించినది. 'గోపికాస్త్రీల జలక్రీడలందు ధూర్తకృష్ణుని పట్టుదలచే వివస్త్రలై యున్న గోపికలందరును రెండు

చేతులెత్తి మ్రొక్కగా 'అందరు మ్రొక్కగనూ ఒక చెలి యదియే సంచనుచూ అందరి నడుమను అందముతోడుత అందరందీ మ్రొక్కి' మానము చూరలిచ్చిన వర్ణనమున్నది. 'ఉషాస్వప్నము' సంపూర్ణముగా శృంగార ఖండము. ఉషాకన్య నా మెసఖులు స్వప్నమున నగుపడిన ప్రియుడనిరుద్ధుడాయని యడుగ 'అనగానె కాదంచు నౌనంచు బల్కక యతివ శిరమును వంచెను, చేతితో తలయెత్తి చెలికత్తె నవ్వినను సిగ్గుచే తలయెత్తదు.........రత్నాలహారమును రదనముల గోరుచును రమణి తా తలయెత్తదు, రవికెముడి గిల్లుచును రాయిడినొప్పుచును ఉవిద తా తల యెత్తదు'. ఇట ఉషాకన్య ముగ్ధనాయిక. భాగవతాదులందు ఉషానిరుద్ధుల వివాహము రాక్షసము. కాని ఈ గేయమున పితృసమ్మతము. ఉషాకన్య అనిరుద్ధుని ప్రేమించిన వార్త చిత్రరేఖవలనవిని బాణాసురుడు పరమసంతోషమున నంగీకరించి ఇరువురికి వివాహమొనర్చెను. బహుశః జానపదులు, ఉషానిరుద్ధుల ప్రేమకలాపములకు శిష్టులు గలిపించిన నిరోధములతొలగించియుందురు. రుక్మిణీదేవిముచ్చట. రుక్మిణీ దేవి సీమంతము, చిలుక రాయబారము, సత్యభామ సరసము మున్నగు పాట లందున్న శృంగారభావములన్నియు పౌరాణిక గేయ ప్రకరణమున చేర్చితిని. ఈ పాటలన్నియు రసగుళికలు. నేను సేకరించి భాగవత కథలందు జేర్చిన 'భ్రమర గీతలు' విప్రలంభశృంగారమున మకుటాయమానమగు గేయము. దీనిని గూర్చి కూడ రెండవప్రకరణమున చూడనగును.

చారిత్రక గేయములందు కూడ శృంగారము లేకపోలేదు. పల్నాటివీర చరిత్రమున 'విరహతాపము దొట్టి వేసటపుట్టి, పదియవస్థలు మేన ప్రాప్తించి మించ, బహువేదనలబడి పారంబులేక, ఉసురుసురంచును ఉడుగనిజాలి, భావంబులోనుండి భయమునుబొంది, తనువు కంపింపగ తగుమాట మరచి .... పౌరి సిగ్గు విడిచియు భుజియింపమాని, తపియింపదేహంబు తరచైన కాక, తడ బడ నాలుక తల్లడంబంది, జీవంబు దొలగంగ చింతయొనర్చి' పరవశమ్మున పాన్పుపైనున్నట్లు, బాలచంద్రుని సమక్షమున నటించిన శ్యామాంగియను వేశ్యను బాలుడు 'పట్టిదుఃఖంబని భావింపలేక, కామాంధకారంబు కన్నులదట్టి, శ్యామాంగి నతిప్రేమ అక్కునచేర్చి, కాటుక చెదరంగ కన్నీరుదుడిచి, చెదరిన కురులను చిక్కులుదీసి, సీమంతమొగిదీర్చి చేర్చుక్కనిలిపి, కౌగిట బిగియించి కాంచనరత్న, హారంబు లెదమీద నమరికచేసి, కెరలి మోహమున చెక్కిళ్లు ముద్దాడి'న ఘట్టము జారిణీశృంగారమునకును ఏడుజాములైనను భర్తృసాన్నిధ్య

మును బడసిన వీరనారీమణి మాంచాల యనుభవ ముత్తమ శృంగారమునకును ఉదాహరణము. ఇటులనే దేశింగురాజుకథ, పెద్దబొబ్బిలిరాజుకథ. సదాశివరెడ్డి కథలందు వీరదంపతుల యనురాగముత్తమశ్రేణికి చెందినది. బంగారు తిమ్మ రాజు కథలో రంగసాని ప్రణయము వేశ్యాశృంగారము.

కరుణారసపూరితములగు కథలందు లక్ష్మమ్మ, సన్యాసమ్మ, మండపేట పాపమ్మ, నల్లతంగాళ్, ఎరుకల నాంచారి, వీరరాజమ్మ పాటలందు ధర్మ స్వభావులైన జానపద దంపతుల యుత్తమశృంగారము ధ్వనించుచున్నది. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమున మాత్రము తుచ్ఛశృంగార భావములున్నవి. ఇచట గూడ ఏకపత్నీవ్రతానురాగమే ప్రదర్శితము. జానపదుల శృంగారము నీచమను ఉమాకాన్తవిద్యాశేఖరుల యభిప్రాయమ్మునకు సన్యాసమ్మ,మండపేట పాపమ్మ, వీరరాజమ్మ, కామమ్మ, ఎరుకల నాంచారి ఎంటి జానపదుల కథానాయికల పవిత్ర చరిత్రములు సరియైన సమాధానమీయగలవు. శిష్టసాహిత్యమందును గూడ ఇట్టి పాత్రములరుదు. వీరందరును ప్రాతఃకాలమున స్మరింపదగిన పతివ్రతలు. అహల్యా, ద్రౌపదీ, కుంతీ, తారా, మండోదరీ కాంతలకన్న నుత్తమ గుణ శీలములు కలవారు. ఈ కథలందధికముగా కరుణరసభరితమగు విప్రలంభ శృంగారము కాననగును. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమున మాత్రము హేయ శృంగార మున్నదని మనవిచేసితిని. పావురమునకై సారంగధరుని మోహించి చిత్రాంగి,

'చిలుకలను గోర్వంకలను జూపినాది, అతనిచే వాని విడిపించినాది
సరసపద్యములు చదివించినాది, ఈమె వినువలచె నవిపించినాది
గృహమయూరముల నులికించినాది, హస్తములచేత నాడించినాది
హంసలకు నడకలను నేర్పినాది, లలిత పుష్పలత లగుపరచినాది
అల్లి కొమ్మపై చూడుమన్నాది, పూలగుత్తులవి మేలువన్నాది
నాదె మెరిగి చేబూనుమన్నాది, మంచి సౌఖ్యము గ్రహించుమన్నాది
జక్కవల కవలపయి జూచినాది, కన్ను గిలిపి చూపుచు నవ్వినాది
వీటి క్రీడ బరికింపు మన్నాది, తగిన యనురామగని పొగడినాది
మదనరూప నీమహిమయన్నాది, మెల్లెపూదండతో గట్టినాది
శయ్యపయికి దోడ్కొని పోయినాది, అతని గూర్చుండబెట్టుకొన్నాది
తానుసరస గూర్చుండి యున్నాది, పౌఢిశాలివని యుంటిసన్నాది
గుట్టు వెడలించివేస్తి వన్నాది, జాణవౌదువని శ్లాఘించినాది
మనసు బుచ్చుకొని పోతివన్నాది, దానినిచ్చి పోవలయునన్నాది

ఇటుగాక పోనివ్వనన్నాది, కేల్ జడ నతని పయి జుట్టినాది
మోహపాశమున గడితి నన్నాది, ఇంక నేరీతి వెళదువన్నాది
తళుకు చెక్కిళ్లు ముద్దాడినాది, కఠినమిక నుంచకని వేడినాది
నీదు సరసతకు లోపమన్నాది, లోచనముల కానందమైనదన్నాది
తనమనస్సంగమాయె నన్నాది, ఇపుడు లజ్జ పరిహారమైనాది
ఇతర దశలనొందించ కన్నాది'.................................
'నేను జెప్పినది మది నుంచవోయి, వేదశాస్త్రోక్తమని యెంచవోయి
పరమతత్వ మానందమయమోయి, అదియు సర్వగతమై యుండునోయి
ప్రకృతిచే నదియు దొరకును గదోయి, ప్రకృతియనగాను స్త్రీయంత్రమోయి
స్త్రీల బొందుటానందకరమోయి, అందులో *జారరతి సౌఖ్యమోయి*
వనిత వలచి వచ్చిన వానికోయి, నిరతిశయ సౌఖ్యము గల్గును గదోయి
ఇందుకితిహాసములు జరిగెనోయి, సృష్టి స్త్రీ పురుషులకు సంగమోయి
ఆదిపురుషుడా ప్రకృతిసిద్ధుడోయి, బ్రహ్మ మొదలుగా బరికించవోయి
నలువ చెలిని మోమున నిల్పెనోయి, హరియు సఖిని రొమ్మున గట్టెనోయి
గోపికల కోర్కెలీడేర్చెనోయి, కుబ్జ కోరివచ్చిన గూడెనోయి
సతికి తనువిచ్చె సర్వజ్ఞుడోయి, దారువన కాంతలకు తారెనోయి
గౌతముని భార్యకిందుడ్రోయి, తాను పడరాని పాట్లుపడెనోయి
నిష్ఠచేనున్న కౌశికుండోయి, వలచి యా మేనకను గలసెనోయి
పెద్దలెల్ల నిటులున్న వారోయి, వారు నడచినది మార్గము కదోయి' యని జారిణీ శృంగారమును కనబరచెను. ఇట్టి అనౌచిత్య ప్రవృత్తమైన ఏకత్రైవానురాగరూప శృంగారాభాసమగు దుష్టశృంగారము వలని హాని ఈ కథయందే తేలిపోయినది. చిత్రాంగి తానొనర్చిన పాపఫల మనుభవించినది. కనుక నిట చిత్రింపబడినది హేయశృంగార మైనను నీతిబోధకమని గమనింప వలయును. ఒక వస్తువు నందలి హేయతనుగ్గడించి నీతిని గరపుటగూడ ఒక పద్ధతిగా మన పూర్వు లంగీకరించినారు. భర్తృహరి, సంకుసాల నృసింహకవి వంటివారి రచనలిందు కుదాహరణములు.

అద్భుత కథా ప్రకరణమున 'కమ్మవారి పణతి-పసల బాలరాజు' 'కాంభోజ రాజు' 'గాంధారి' 'ధర్మాంగద చరిత్ర - పాముపాట' మున్నగు కథలందున్న శృంగారము కూడ అనౌచితీ దోషదూషితము కాదు. కమ్మపణతి కథలో నాయికా నాయకు లేకకులమునకు చెందినవారు కారు. మనకు సంబంధము కుదురనేరదని బాలరాజన్నను కమ్మపణతి

'నాతల బుట్టెనే నాథు వరియింప, శ్రీకృష్ణు రుక్మిణి జేరదేమున్న
కులము నడ్డుగజేసి కొఱతలెంచెదవు, కులమన్న నేమయ గుంపండ్రికాదె
గుంపులో ఎదియైన గుంపు కదయ్య. వెలమ కమ్మలరీతి కలదె పుట్టుకను
ప్రేమయుండిన చాలు పెండ్లికి బాల, మనసు పట్టని పెండ్లి మరియేలచాల' ననుట సంస్కార దృష్టిని వెలార్చునే కాని దోషభూయిష్ఠముకాదు. అంత్యమున నిరువురి కుద్వాహమగుటచే వారి ప్రేమ ఆదర్శమైనదేయని మనవి. గాంధారి కథలో శృంగారము వాచ్యముగా నున్నను అనుపాదేయము మాత్రము కాదు. గాంధారీ బాలరాజుల కాంధ్రుల కత్యంత ప్రీతిపాత్రమైన మేనరికపు వరుసలున్నవి. గాంధారీ బాలరాజులకు జరిగిన సంవాదములు, గాంధారి బాలరాజును నర్మగర్భముగా నితరులకు తెలియకుండునట్లు సంబోధించిన గేయములు మనోహరములు. ఇరువ్వురికి జరిగిన సంవాదము ఏల పాటగానున్నది.

గాంధారి: చంద్రికావి తలపాగ, జగ్గుమీర చుట్టుకొని, సందు వీధిన పేగరాంగనూ
ఓ బాలరాజ - చందమామ వనుకొంటిని

బాలరాజు: నీవున్న పట్నానికొస్తె, నీ భాగ్యము నేనేమెరుగ, ఇరుకట్ల పాలైపోతినే
ఓ శివ గాంధారి - నీకు దేవుడెట్ల సాయమయ్యెనే

గాంధారి: చిక్కుదీసి కొప్పుబెట్టి, శ్రీగంధము చుక్కబెట్టి, చొక్కమైన మేడపైకేమీ
ఓ బాలరాజ - నిక్కినిక్కి నిన్నెచూతును

బాలరాజు: ఊరిముందర ఉల్లితోట, ఊరినడుమ మల్లెతోట, పచ్చిపోయే చదువుల
ఐడిలోన - ఓ గాంధారి - పాలు అన్నం విషములాయెనే

గాంధారి: కూడెనాడు కూడిపోతాం, కుండలో జలము కూడిన విధము, మన కూడికలు
పాయిదెల్లానె - ఓ బాలరాజ - పాపకర్మపు మాటలాడేవు

బాలరాజు: తియ్యమామిడి వృక్షం కింద, ఇవ్వరాని బాసలిచ్చి, గద్దరించి
పొయ్యేనంటావా - ఓ శివగాంధారి - దేవుడెట్లా సాయమయ్యెనే

గాంధారి: గాజులు ఘల్లుమనకుండ, గంధము పేదెత్తకుండ, కోరితిరా నీ కౌగిటిని
ఓ బాలరాజ - కొడుకు తల్లి నౌతాననుకొంటినీ'. పై పాటలోని చివర

చరణము పెక్కు మోహశృంగార గేయములందు కానవచ్చినది. ఇదే సందర్భమున ఇతరులకు తెలియకుండునట్లు గాంధారి నర్మగర్భముగా బాలరాజును సంబోధించిన రెండు పాటలున్నవి. బాలరాజు ముసుగు కప్పుకొని కాకర పొదలో దాగియుండగా గాంధారి యిటులాహ్వానించెను.

'కాకరాచెట్లోటి బూసి - నాతో - కలిసిపోదువు రావె బూసి - నా
వద్ద యెవ్వరులేరె - బూసి వచ్చి - వాలలాడిపోవె బూసి - నీకు

బాస యిచ్చినానె బూసి - నీకు - బలిపీటగొట్టినే బూసి - నీవు
రట్టుచేయకరావె బూసి నీవు - రడ్డాడి చేయకే బూసి'. బాలరాజొక గోతిలో దిగి తలపై బండ నొకటి చాటు పెట్టుకొని దాగియుండగ నాహ్వానించిన పాట తుమ్మెద పదము.

'ఆదినాధుడరావె తుమ్మెదా - అల్లతడు - పూరికిబోయె తుమ్మెదా
వద్ద యెవ్వరు లేదు తుమ్మెదా - వచ్చి - వాలలాడిపోవె తుమ్మెదా
చెట్టువేసిపోయె తుమ్మెదా - వో - కావరెవ్వరు లేరు తుమ్మెదా
ఓ రాతికిందాయున్న తుమ్మెదా - నీ - నెత్తిబరువు దింపె తుమ్మెదా
నీకు బాసలిచ్చినాను తుమ్మెదా - నీకు - బలిపీట గొట్టాను తుమ్మెదా'.

శ్రీ చేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు గాంధారి కథ నత్యంత ప్రాచీనమను చున్నారు. కాకతి రుద్రాంబయే గాంధారియని వారిమతము. 'రుద్రాంబ క్రీ శ. ౧౨౬౦ నుండి ౧౨౯౫ వరకు పాలించినది. రాజ్యానికి రాకపూర్వమే ఆమెకు వివాహమైనది. జంగం కథను కవి రుద్రాంబ పరిపాలన అయిపోయిన పిమ్మట రచించినప్పటికి దీని రచన ౧౩౦౦ దాటదని'౧ వారి యభిప్రాయము. రుద్రాంబయే గాంధారి యనుట వివాదాస్పద విషయమైనను కథ మాత్రము ప్రాచీనమని చెప్పవచ్చును. ఈ గేయములు ప్రక్షిప్తములు కానిచో పాల్కురికి పేర్కొన్న తుమ్మెద పదములకివి పూర్వరూపములు కావలెను.

శైవ వైష్ణవ మతములకు సంబంధించిన గేయములం దనేకములు శృంగార కళాఖండములు. పసగాడ సన్యాసికవి వ్రాసిన గంగావివాహమున హరుడు దక్షిణనాయక పాత్రమును నిర్వహించెను. గంగాశివుల విరహములీ గేయమున చక్కగా చిత్రింపబడినవి. 'భళ్ళాణరాయచరిత్రము'న శివుడు మిండ జంగమ వేషమున చేసిన శృంగార భాషలు, పట్టణమున వేశ్యవాటికలోని వేశ్యల వర్ణనము లవేలములు. 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'లో మల్లన్నకూడ దక్షిణ నాయకుడే. భ్రమరాంబా, మ్యాడలదేవి, మల్లన్నల ప్రథమ సమాగమవేళనున్న శృంగారభాషణములు కొంత మితిమీరినవి. 'సురాభాండేశ్వర కథ' యందు పరకీయ శృంగారమున్నది. వైష్ణవ కథలందున్న శృంగారముగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. శ్రీకృష్ణస్వామి కెన్ని రంకులంటగట్టినను ఆ మహానుభావు డూరకుండునే గాని కాదు లేదనడు. జానపదులకేమి శిష్టులకేమి శృంగార రసమును పోషించుటకు కృష్ణపాత్రమొక చక్కని యాలంబనము. కవులు తమ

౧ గృహలక్ష్మి. ౧౫ ఏప్రిల్ ౧౯౫౫. పుట ౮౫౧

తమ హృదయములందున్న భావము లన్నింటిని శ్రీకృష్ణునిపేర వెలార్చెదరు. వరదరాజు పెండ్లి, ఆండాళ్ చరిత్రము. వేంకటేశ్వర్ల వేటలలో చక్కని శృంగార మున్నది. 'చెంచీతకథ' పూర్తిగా శృంగారగేయము. ఏకాదశీ మాహాత్మ్యమున మోహినీ రుక్మాంగదుల ప్రణయము వర్ణింపబడినది. వీనియందు పోషింపబడిన శృంగారభావము లన్నింటిని ఇంతకుపూర్వమే రెండవ ప్రకరణమున చేర్చి యున్నాను. భక్తి సారస్వతమందు మధురభక్తి పేరుతో శృంగారము పోషింప బడినది. దానిని పారమార్థిక గేయముల ప్రకరణమున పేర్కొని యుంటిని. కనుక పూర్వోదాహృత గేయములందలి శృంగారరస చర్చ నింతటితో విరమించి ఇంతవరకు పరిశీలింపని శృంగారగేయముల గూర్చి విచారింతము.

శృంగార పూరితములగు జానపదగేయములు లక్షోపలక్షలున్నవి. కాని ముద్రింపబడినవి మాత్రము పదులసంఖ్యలో నున్నవి. చెల్ మోహనరంగ, వెంకయ్య చంద్రమ్మపాట, నారాయణమ్మపాట, సిరిసిరిమువ్వ పదము, రంగం పదములు వంటి కొంచెము పెద్దపాట లచ్చైనవి. ఇట్టి శృంగార రసాత్మక గేయములే కీ.శే. నండూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు మరియు కీ. శే. అడవి బాపి రాజువంటి వారిని రసావిష్టుల నొనర్చినట్లు శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున పేర్కొనియున్నారు. మరియును శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి 'మాలపల్లి' యందలి జ్యోతి అప్పదాసుల ప్రేమ ఇట్టి గేయములకు వ్యాఖ్యానమనిరి. వెండితెరలకును, గ్రామఫోను రికార్డులకెక్కుట వీనిప్రచారమును ప్రాశస్త్యమును వెల్లడించును. ఈ పాటలే శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరుల వారి యాగ్రహమునకు పాత్రములయినవి.

'వెంకయ్య - చంద్రమ్మ పాట' ఆంధ్రదేశపు నలుమూలల ప్రతిధ్వనించునట్టి గేయము. ఈ గేయమందున్న ఒక్కొక్కచరణమొక రసగుళిక. జానపద సాహిత్యమందున్న అనర్ఘరత్నములందిది నాయకమణి. ఇది శృంగార కరుణ ముల కలబోత. మొత్తమరుపది ఖండముల గేయము. సంవాద రూపమున నున్నది. ఈపాట వెంకయ్య చంద్రమ్మ గాథ తెలిసిన జానపదు లల్లినదిగాక కేవలము వారిమాటలే యనునట్లున్నది. వెంకయ్య హరిజనుడు. చంద్రమ్మ కాపుపడుచు. సంఘమునకు భయపడిన వారి ప్రణయ సామ్రాజ్యమునకు, తన గర్భమున గలుపుకొన్న గోదావరీ తటమున నే గ్రామమున పట్టాభిషేక మయ్యెనో తెలియరాదు.

'చింతచెట్టెక్కేవు, చిగురాకు కోసేవు కొమ్మ యిరిగితె ముండకొడుకో
రెంకయ్యా, కూలిపోతవు ముండకొడుకో రెంకయ్యా'
'రావిచెట్టెక్కేవు రాగాలు తీసేవు రాలిపోతవు లంజకొడుకో
రెంకయ్యా, రాలిపోతవు గండుకొడుకో రెంకయ్యా'
'ఈతకల్లు కొఅను ఈతచెట్టెక్కేవు కల్లుత్రాగకు ముండకొడుకో
రెంకయ్యా, ఒళ్ళు గుల్లౌతది ముండకొడుకో రెంకయ్యా'
'కాలు బెణికిందాని కనబడక పొయ్యేవు కట్టుకడతా వేగరారో
రెంకయ్యా, కట్టుకడతా వేగరారో వెంకయ్యా' యని చంద్రమ్మ పిలుచుటలో ప్రియురాలికి ప్రియునిగూర్చిన జాలి, దయ, ప్రేమములు పామరభాషలో నచ్చొత్తి నట్లున్నవి. ఇవి 'ప్రేమపశ్యతి భయాన్యపదేఽపి'౧ యన్న భారవికవి యర్థ గౌరవమును వ్యాఖ్యానించుచున్నవి.

'శిరసు తొడమీదెట్టి చిరునవ్వు నవ్వితే సింతలన్నీ మాయమైనాయే చంద్రమ్మ
వంతలన్నీ మాయమైనాయే చంద్రమ్మ'
'పండుయెన్నెల్లోన పక్కేసి పడుకుంటె, మల్లెసెజ్జగ మారిపోనాదె చంద్రమ్మ
పూలసెజ్జగ మారిపోనాదే చంద్రమ్మ'
'ఒక్కకౌగిలిలోన ఏకమైపోతేను పైన సుక్కలు నవ్వినాయే చంద్రమ్మ
కింద సుక్కలు రాలినాయె చంద్రమ్మ' యను వెంకయ్య ప్రేమహృదయ మాధునిక భావకవులకెందరకో కవితారసము చూరలిచ్చినది.

'మాలోణ్ణి పెళ్లాడ్తె మరియాద పోతాది మాట్లాడకూరకోవే చంద్రమ్మ
మాట్లాడ కూరకోవే చంద్రమ్మ
చాటుచాటున మనము సరసమాడుతుంటె ఏపోరు పొక్కుండదే చంద్రమ్మ
ఏపోరు పొక్కుండదే చంద్రమ్మ
మంచిమనసైతేను మాలోడిమాటేల కులమెన్నుకోలేదురో వెంకయ్య
గుణమునే చూశానురో రెంకయ్య
నిన్ను పెళ్ళాడితే నిలుపనీయరు నన్ను కులము తక్కువని కొట్టవస్తుండారు
ఎందుకొచ్చిన బతుకే చంద్రమ్మ నేనింక బతుకలేనే చంద్రమ్మ
గుడికి వెళ్ళాబోతే గుండె బెదురుతాది హీనజాతిలోన ఎందుకు పుట్టానో
నువ్వొకతివే వెళ్ళవే చంద్రమ్మ, నువ్వొకతెవే వెళ్ళవే చంద్రమ్మ
అడనున్నాసామి ఈడనూ ఉన్నాడు, ఈడనున్నా సామినే చంద్రమ్మ
నేను కొలుసుకుందునే చంద్రమ్మ
ఇద్దరాము కలిసి ఏకముగ నుంటేను, ఏడులోకాలు మనకాడనే ఉంటాయి
ఎక్కడికి వెళ్ళవద్దే చంద్రమ్మ, ఇక్కడనే ఉండిపోదామే చంద్రమ్మ' యను

౧ కిరాతార్జునీయము ౯-౭౦

భావములు సంఘమును గూర్చియు దేవతలనుగూర్చియు దళితజాతుల మనో భావములు వెల్లడి సేయుచున్నవి. అచ్చటచ్చట శ్రీ జాషువా కవి తొంగిచూచు చున్నట్లుండును.

'మన ప్రేమలతపెరిగి మనల నొకటిగజేయ మనకడ్డులౌతవా మత కట్టుదిట్టములు
మనమందు చింతలేలా చంద్రమ్మ మనకిట్టి చింతలేలా చంద్రమ్మ'
'వెండి కొండలాగ పండు యెన్నెల్లోన మిలమిలా మెరనేటి
చెరువు కెరటాలలో కాళ్ళు కడిగికొందమా వెంకయ్య-కబురులాడికొందమా చంద్రమ్మ'

వంటి కోమలభావము లనేక మీ గేయమునందున్నవి.

'నిన్ను విడువాలేను నిన్ను కూడాలేను,
తిప్పలూ పడలేనురో రెంకయ్య తిట్లు కాయలేనురా వెంకయ్య
గోదావరికిపోయి గోవిందునకు మ్రొక్కి,
కడతేర పోతానురో రెంకయ్య కడసారి చూపిదేరో రెంకయ్య
నువ్వు సచ్చిపోతె నేను నిలువాలేను,
నేనుకూడా వస్తనే చంద్రమ్మ నీతోడనేమందునే చంద్రమ్మ
స్వర్గలోకములోన చల్లని చోటులో సరసములాడుదామే చంద్రమ్మ చందమామను చూతమే చంద్రమ్మ'

వంటి త్యాగపూరితమైన ప్రేమ అత్యంత దయనీయముగా నున్నది. గోదావరీనది కడుపులో గలసిపోయిన ఆ ప్రేమికుల ప్రణయగాథ నీటి గలగలలందిప్పటికిని ప్రతిధ్వనులీనుచునే యున్నది. ఇంత పవిత్రమైన ప్రేమమును నీచ శృంగారమనలేము. సంఘ నియమములు మానవకల్పితములు. ఒకప్పటి వ్యవస్థ ఇంకొకప్పుడుండదు. కులముల కట్టుబాట్లిప్పటికి చాలమట్టుకు సడలిపోయినవి. కనుక నీ వర్ణాంతరుల ప్రేమ కలాపములు నేటి సమాజమున కాదర్శప్రాయము లనినను తప్పులేదు. పరిణయ నియమబద్ధము కానందున నసభ్య మనుట పొసగదు. మొదట ప్రణయము తరువాత తత్ఫలితముగా పరిణయమను సూత్రముపై నేటి సమాజము నడచుచున్నది. పూర్వకాలపు గాంధర్వాది వివాహ పద్ధతులిట్టి శృంగారమున్నే చిత్రించుచుండ నాధునికమగు వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాటను స్తన శల్యపరీక్ష సేయుట న్యాయముకాదు.

పండిత పామర భేదములేక సమస్త జనముల గాఢాదరాభిమానములు చూరగొన్న మరియొక శృంగారఖండము '*చల్ మోహనరంగ*' పాట. వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట సంభాషణరూపమున నున్నది కానియీపాట కేవలముప్రియురాలి మనోభావములనే తెల్పునట్టిదిగా నున్నది. తెలుగు పొలిమేరలు దాటిపోయిన గేయములందిది యొకటి. శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు తమ Meet my people

గ్రంథమున దీని ననువదించి ప్రకటించియున్నారు. వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట కన్న నీ గేయమున మధురములు కోమలములునగు భావము లధికముగా నున్నవి. కాని భాష, పదబంధములు మున్నగునవి కొంత కృతకత్వమును చెప్పకచెప్పు చున్నవి. ఎవరో గొప్ప భావుకుని చేతిలో కమ్మచ్చులో తీగె సాగినట్లు సాగిపోయి నది. ఈ పాటలోని నాయికా నాయకుల పేరులుగాని కులముగాని తెలియవు. ప్రియుడు (మోహన) రంగడై యుండును. దీనినికూడ విద్యాశేఖరులు నిందించిరి. ఈ గేయమందున్న కొన్ని మనోహర భావములు

'కంటికీ కాటూకబెట్టీ, కడవా చంకానుబెట్టీ, కళ్ళనీళ్ళు కడవ నిండెనుగదరా
చల్ మోహనరంగా - కళ్ళనీళ్ళు కడవ నిండెను గదరా
'గట్టుదాటి పుట్టదాటి గహనాంతర సీమదాటి, అన్నిదాటి అలసిపోతిమిగదరా
చల్ మోహనరంగా - అన్నిదాటి అలసిపోతిమిగదరా
'అమవాస రాత్రినాడు, అర్ధారాతిరివేళ, నీవే నా దివ్యతేజముగదరా
చల్ మోహనరంగా - నీవే నా దివ్యతేజముగదరా
'నెలవంక దొన్నెలోన, కలమోదనంబుపాలు, కలిపి నీ నోట నిడుదునుగదరా
చల్ మోహనరంగా - కలిపి నీ నోట నిడుదునుగదరా
'నేనొక్క పక్షినైతే, నా రెక్కలందునిన్ను, పూని లోకములు ద్రిప్పుదుగదరా
చల్ మోహనరంగా - పూని లోకములు ద్రిప్పుదుగదరా
'చిందు కన్నీటికాల్వ, బందరుప్పెనయయ్యె, అందాక మిన్నకుండుట తగురా
చల్ మోహనరంగా - అందాక మిన్నకుండుట తగురా
'నీ మీద బెంగచేత, నిలువెల్ల చిక్కిపోవ, ఉంగరామొడ్డాణమయ్యెను గదరా
చల్ మోహనరంగా - ఉంగరామొడ్డాణమయ్యెను గదరా
'నిన్నుగూడి కనులు మూసి, నిజమో స్వప్నామొయంచు, ఘన సందేహమున
మునుగుదు సఖుడా - చల్ మోహనరంగా - ఘన సందేహమున మునుగుదుగదరా
'మన మనసులొక్కటైతే, మాయపెండ్లి యేల మనకు, మంగళసూత్రమేటికి
ప్రియుడా - చల్ మోహనరంగా - మంగళసూత్రమేటికి ప్రియుడా
'ఇద్దరికీ ప్రేమలుంటే, ముదమైన నగలవేలా, మన ప్రేమే కోటినగలు గదరా
చల్ మోహనరంగా - మన ప్రేమే కోటినగలు గదరా
'భద్రాద్రి రామమూర్తి, ఇద్దరీ కాయుష్యమిస్తే, జాతరాకు తర్లిపోదాం పదరా
చల్ మోహనరంగా - జాతరాకు తర్లిపోదాం పదరా
'కొబ్బరి పంచదారా, గుడిలో రామయ్యకిచ్చి, మంగళారతులా నిత్తము పదరా
చల్ మోహనరంగా-మంగళారతులా నిత్తము పదరా'. ఇట్టి ఉదాత్త ప్రేమ భావనలు,

భగవద్భక్తిగల ప్రేయసీ ప్రియుల శృంగారము, కేవలము దూష్యమనుట

యన్యాయము. వీరి నధమ పాత్రలనుటకూడ సమంజసము కాదు. ఉత్తమా ధమత్వములు కులమునుబట్టికాక గుణమునుబట్టి నిశ్చయింపవలెను.

ఈ పాటయందు పాఠ భేదములు చాల కన్పట్టుచున్నవి. దీనినిబట్టి పండితు డెవ్వరో దీనిని సంస్కరించుటకును క్రొత్త చరణములు కూర్చుటకును యత్నించి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. 'నెలవంక దొన్నెలోన' వంటి చరణములందుకు సాక్ష్యములు. మరియును,

'రంభా స్తంభములపైన అంభోజవల్లులల్లి, రాజభోగాలు గూర్తునురారా
చల్ మోహనరంగా - రాజభోగాలు గూర్తునురారా
మందార పారిజాత సుందరభూజ సీమ, అందు విహరింపబోదమురారా
చల్ మోహనరంగా - అందు విహరింప బోదమురారా
నా శోకాలాపములకు నభము కన్నీరుగార్చె, నీ శీతహిమతుషారము గనరా
చల్ మోహనరంగా - ఈ శీతహిమతుషారము గనరా
అమృత స్రవంతిలోన అవగాహనంబుచేసి, అమృతస్వరూపివౌదువులేరా
చల్ మోహనరంగా - అమృతస్వరూపి వౌదుగదరా.'

వీనిలో మొదటి రెండు చరణములందు పదముల పొందిక తప్ప కవిత్వము లేదు. తక్కిన రెండు చరణములందు కొంత భావమున్నను ప్రయుక్తములగు పదబంధములు శిష్టులు చేయిచేసికొనినటుల చెప్పక చెప్పుచున్నవి. బహుశః ఈ పాటలో నిట్టివి కొన్నియైనను ప్రక్షిప్తభాగములై యుండును.

శ్రీ హరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున నొక 'సిరిసిరిమువ్వా పదము' ను తడవియున్నారు. ఆ పాట రంగూన్‌పోయి ధనము సంపాదించి చెడిపోయిన యొక వ్యక్తి నిర్వేదరూపముగా నున్నట్లు వారు చిత్రించినారు. కొండపల్లి వీర వెంకయ్య ప్రచురించిన (౧౯౩౦) 'హాస్యపు పాట'లందున్న మరియొక 'సిరి సిరిమువ్వ పద' మచ్చముగా ప్రేమ గీతము. ప్రియురాలికి 'సొమ్ములెన్నొ తెత్తానని' రంగూనుకు పోయిన ప్రియుడు విరహముచే తిండితిప్పలు మాని ఏపని చేయలేక ప్రియురాలిని రమ్మని వ్రాసిన యుత్తరమీ పాట.

నీ మీది బెమచేత సిరిసిరిమువ్వ - పనిమీద బెమలేదు సిరిసిరిమువ్వ
తిండిమీద బెమలేదు ,, పిచ్చెత్తి పోతుంది ,,
తుదకేమి యౌదునో ,, తెలియజాలకయుంటి ,,

ఎటులైనను ప్రియురాలిని తన చెంతకు రప్పించుకొననెంచి ప్రియుడు కొంతధన మామెకు పంపించిన విధము గమనింపుడు.

నేను కూలినేత్తానని సిరిసిరిమువ్వ - అడ్వాన్సుపుచ్చుకోని సిరిసిరిమువ్వ
నీకు నేనంపియున్నాను ,, ఈ మాటు రాకుంటే ,,
మరి నన్ను జూడవో ,, నీరాక జూచుచు ,,
నే రేవులో నిలుచుందు ,, చిరాకు పడకుండ ,,
పరాకు పడకుండ ,, యేయేగ రమ్మిందు ,,
పలుమారు దీవించి ,, వ్రాయిస్తు నుత్తరము ,,
యింతేను విషయాలు ,, చెంతకు రమ్మింక ,,

ప్రియురాలు చెంతలేక నేపనియు చేయ మనసొప్పని ప్రియుడు ఆమె చెంత నున్నచో అధికోత్సాహముతో పనిచేయగలడట.

నీ వొచ్చి ననుజూసితేని సిరిసిరిమువ్వ - నీ ముద్దు నాకిచ్చితేని సిరిసిరిమువ్వ
దయతోడ జూసితేని ,, యెంతైనపని నేతు ,,
యెంతైన గడియింతు నేను ,, యేదైన గొనిపెడుదు నేను ,,
నీవేనాటి కొత్తావా ,, ఆమాట రాయించు నాకు ,,
నాయందు మనసుంచు ,, నన్నెంతొ దయచూడు ,,

దీనిలో శ్రామిక గేయములం దధికముగా నుండు 'లిబిడో' కాననగును. ఇది బ్రిటిషు పాలనము స్థాపింపబడిన తరువాత గేయము. కనుక ఆధునికము.

పై పాటవలెనే '*గోంగూర పాట*' కు గూడ నొక పాఠాంతరమున్నది. దీనిలో రాక్షస శృంగారము అభివర్ణింపబడినను బలాత్కారమునకు దలపడిన తోటకాపరికి గోంగూరకు పోయిన పడుచు, తన్నులతో బుద్ధి చెప్పినటుల లేదు. ఇంటికి తిరిగివచ్చిన పడుచు 'నేనెందుకు వెళ్ళియుంటినే గోంగూరకి' యని పశ్చాత్తాపపడుచు, తోటకాపరి దుశ్చేష్టితములను దలచుకొన్నట్లున్నదీపాట. ఒక పడుచు గోంగూర తెచ్చుటకై 'అత్తగారు సూడకుండ, ఆడబొడుసు కానకుండ, కొత్త చీరగట్టుకొని, గుత్తమైన రైకదొడిగి, కొత్త పెళ్ళికూతురట్లు, ముత్తాబయి గంపబట్టి, తోడు నీడ లేకుండ, తోటలోనికెడితే' ఆమె 'మెత్తదనము సూచి, మీది మీది కొచ్చిన' తోటకాపరి 'ఏటసీటి గొట్టినాడు, ఏంటేంటో పాడినాడు, యెన్నెన్నో కూసినాడు, యిట్టె వెంత జేరినాడు, పైకి పైకి వచ్చినాడు, పండ్లు యిగిలించినాడు, నీకు నాకు జోడన్నాడు, నిన్ను మెచ్చితన్నాడు, ఉన్నదెల్ల నిచ్చివైతు,ఊరకుండు మన్నాడు, మీద చెయ్యి వేసినాడు, మీద ముద్దులన్నాడు, పంతమెంతొ సేసినాడు, వింతలెన్నో చెప్పినాడు, సంతుగ్గ్లునన్నాడు, గట్టిగాను పట్టినాడు, కంగారుబెట్టినాడు, కడకేంటొ సెప్పినాడు, కైలాసమన్నాడు, పట్టిపట్టి లాగినాడు.' ఈ విధముగా '*ఏడిపించి విడిసినాడు*'. అట్టి తోటకాపరిని 'పాపిష్టి నా కొడుకె, కొంటిముండ నా కొడుకె, భడవముండ నా కొడుకె, గట్టిముండ నా కొడుకె, కన్నగాడి నా కొడుకె' యని తిట్టుచు గోంగూరకుబోయి వచ్చిన పడుచు పశ్చాత్తాప పడుట ఈ పాటయందున్న ముఖ్యాంశము.

'నారాయణమ్మ పాట' లో నాయకుడు నారాయణమ్మను రంగూనుకు లేచి పోవుదమని బులిపించుట కలదు. రంగూనులో

'మోటారు బండెక్కి, వాటముగ దిగుదాము
నాటకాలకెల్దాము, బూటకాలివిగావు
నీ యిట్టమొచ్చినట్టు, నేయెప్పుడుంటాను
నీకెంతో సుఖమిత్తు, నీకెన్నొవస్తువులు చేయించి యిస్తాను
నాయందు దయయుంచి సరసకొచ్చెయ్యింక
శుక్రివారం నాడు బయలెల్లు ఓడలో, పోదాం తయారుగుండు
నీవెప్డుసూడనట్టి, సోకులెన్నో చూపుతాను
అందమైన సీరలెన్నో, అందునీకు కొనిపెడుదు' నని నాయకుడు,
'రంగమెల్లి పోదామే నారాయణమ్మ' యని ఆహ్వానించును.

శృంగార వ్యాపారమునకు పురుషులెంతో స్త్రీలుకూడ నంతియ. కంతు ప్రకోపము ఇంతులకేమి పౌరుషవంతులకేమి అందరికి నొక్కంతియ. మను చరిత్రవంటి కొలది కావ్యములందు దక్క స్త్రీలే తమంతతాము మొదలు చొరవ చేసికొని పల్కరించు శిష్టసాహిత్యము కొలదిగనే లభించును. ఏకాంతము నందున్న జవరాండ్రి నెపంబిడి పల్కరించు లాగెంత యొకలదు. కాని జానపద సాహిత్యమున నేకాంతమునందు నున్న విటకాండ్రి నెపంబిడి పల్కరించు లాగంతియ కలదు. రెండును సమానముగా నున్నవి. కాని ముద్రిణభాగ్యము నందినవి మాత్రి మంతంతయే. ముద్రింపబడిన అట్టి పాటలందు బండిపాట యొకటి. దానిలో కొన్ని చరణములు.

ప. చిన్నవాడా నీ బండి నట - నిలుపవేమిరా
అ. ప. బండినిట నిలిపి నన్ను పలుకరింపరా
చ. వన్నె చిన్నెల రైక దొడిగి, యున్నసొమ్ము లెల్లబెట్టి
నిన్ను జూచు కోర్కె తోడ, నేను వచ్చుచుంటిరా ॥ చి ॥
చక్కనైన చుక్కరా, చిక్కిపోయె నీకురా
మక్కువతో నన్ను బిలిచి, మాటలాడరా ॥ చి ॥
కట్టుకొన్న చీరతోడ, పెట్టుకొన్న నగలతోడ
యిట్టె లేచివచ్చినాను, యెంతో నిన్ను వల్చినాను ॥ చి ॥
మెరపు తీగెమించురా, మెరుగులాడి చిలుకరా
సరసమాడ బిలిచెరా, జాగులేల నిలుపరా ॥ చి ॥
వలచివచ్చె చూడరా, మొక్క జీడిపప్పురా
పలుకుపలుకున తేనెలొలుకు, పంచదార చిలుకరా ॥ చి ॥
పిర్రియము జూపవేమిరా, పిలుపు వినవదేమిరా
భయము విడిచి నన్నునీదు, పజ్జకీడ్చుకొనుమురా ॥ చి ॥

ఈ పాటయందున్న జానపద నాయిక వరూధినికీడుగా నున్నది. శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు నృత్తగీత సహితమై, శృంగార రసప్రధానమై, నాయికా నాయకుల సంభాషణారూపమై, తిల్లానాల కపభ్రంశరూపములైన తిల్లాలె పాటలను గూర్చి దీర్ఘవిమర్శనము చేసియున్నారు. శ్రీనేదునూరి గంగాధరంగారి 'సెలయేరు' లో సుమారు ౩౫ శృంగార గేయములున్నవి. ఇవి మూడు విధములుగానున్నవి. పురుషుల ప్రేమగీతములు, స్త్రీల ప్రేమగీతములు; మరియు నుభయుల సంవాద రూపమునసున్న ప్రేమగీతములు. స్త్రీల ప్రేమ గీతములందు '*గుత్తి వంకాయకూర*' '*నీ యడుగులే నమ్మినారా*' '*పుట్టమీద పాలవిట్టి*' '*లింగా నిన్నుమరువలేను*' '*గౌనూరుపాళాన*' '*దూడమ్మ దూడ దూడ*' వంటి పాటలు ముఖ్యమైనవి.

బావకై వండిన గుత్తివంకాయ కూరలో వలపు కోరినింపి, కరకరమను కమ్మని పూరీలందు కూడ వలపునింపి, తియ్యని పాయసమును తీరుగా వండి, 'పాయసంబులో ప్రేమ అనేటి పాలుపోసినానోయి బావా' యని ఆరగింప బిలుచు మరదలి హృదయము ప్రేమశబలితము. ఇది కీ. శే. బసవరాజు అప్పారావుగారి గేయము. ఐనను జానపద సాహిత్యమున చేరిపోయినది.

'చిన్నజాబిలిముందు చేతిలో సెయ్యేసి, వొట్టేసి పెడదారి వొంపు కాశించి'యు, 'సీతమ్మ జడదెచ్చి చెరివియు జడలోన, నీతోడే వో పిల్ల నిన్ను విడువ' నన్నట్టియు స్వామిని దలంచుకొని 'నీయడుగులే నమ్మినారా నాసామి నన్నువిడనాడి పొయ్యేవా' యని దుఃఖించు నాయికా ప్రణయము మధురము.

'మంచినీల బాయికాడ నాసామి, మందునూరే సిన్నవాడ నాసామి
మందులేల మాకులేల నాసామి, మాటలాడితె సేను రానా సామి' యను నాయిక ప్రౌఢ.

'ఉంటే ఈ వూరిలో ఉండు, పోతే మీవూరికి పోరా
చుట్టుముట్టు పల్లెల్లో ఉంటే, చూడక నాప్రాణముండద' ని ప్రియుడైన లింగని వేడుకొను ప్రియురాలించుమించుగా ఉన్మత్తనాయిక.

విటుని మరణవార్తవిని కాబోలు ఇతరులు విన్న మానముపోవునని తెలియకుండునట్లుగా దూడను సంబోధించుచు దుఃఖించెడు నాయికపాటయొకటి.

''దూడంటే దుఃఖంవచ్చె, దూడమ్మ దూడదూడ
దూడమ్మ దూడ దూడో, దూడమ్మ కోడెదూడ ॥ దూ ॥
పదిరూపాయలుబెట్టి, పట్టెమంచము గొంటి.
మంచమన్న మాయలేదె, దూడమ్మ కోడెదూడ ॥ దూ ॥

మొలకు మొలత్రాడున్నది, త్రాడుకు బిళ్ళలున్నాయి
బిళ్ళ అయిన మాయలేదె, దూడమ్మ కోడెదూడ ॥ దూ ॥
చెంగావి పంచెల దూడ, చెవుల పోగూల దూడ
చేతిరూమాలు దూడ, దూడమ్మ కోడెదూడ ॥ దూ ॥
అర్ధరూపాయి బెట్టి, అద్దాల రవికె గొంటి
అద్దమైన మాయలేదే, దూడమ్మ కోడెదూడ ॥ దూ ॥

ఈ పద్ధతికి ముగ్ధులై కాబోలు శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు దీనిని వ్రాసికొని భాషాంతరీకరించిరి. ఇట్టి పాటలు తెలుగులో చాలగలవు. 'పిల్లనెవ్వరుగొట్టే' రన్న పాటఇట్టిదే.

'చందమామయ్యో మామ చందమామయ్యో
రాతిరి రాతిరి వస్తావని చందమామయ్యో
రాతిగంధం తీసి ఉంచితి చందమామయ్యో' యను పాట శ్రీరాయప్రోలు

సుబ్బారావుగారి 'హేమపాత్రిల చందన మెండిపోయె, సానలందించె స్నాన కషాయగంధ'౧ మను పద్యచరణముల దలపించుచున్నది.

'నిమ్మచెట్టుకు నిచ్చెనేసి, నిమ్మపండు కోయబోతే
నిమ్మముల్లు రొమ్ము నాటెరా, ఓరందకాడ బంగారుమామ - చంద్రగిరి చీరెలంపారా
నీకునాకు దూరమాయె, నీలికొండ లడ్డమాయె
రాజమండ్రి రైకలంపారా, ఓరందకాడ బంగారుమామ - చంద్రగిరి చీరలంపారా'

యను విరహిణీ గీతమును కూడ దేవేంద్రి సత్యార్థిగారనువదించి ప్రకటించిరి.౨ శ్రీ కె. సభాగారు సేకరించిన *'గురివి'* గేయమొకటి మనోహర ప్రేమగీతము.

'గుండ్లపల్లి గురివిరా దాని - చేతిలో కీల్ కదెమురా
కీలుకదెమూ చెడాగొట్టి - కిన్నెరా చేయించెరా
కోడినిస్తామానెరా - కోడిపెట్టనిస్తామానెరా
కోడినమ్మిన కాలురూపాయ్ - కోరి యిస్తామానెరా
వారవారము దినమురా రామ - సవురెపల్లె సంతరా
సవురెపల్లె సన్నామల్లెలు - కుచ్చులెన్నాల్నరదుడ్డురా
ఊరిపడమట బాటరా - నేబాట కూలికి పోతరా
అందరాకు మూడుదుడ్లు - నాకు నాల్నరదుడ్డురా'

గుండ్లపల్లి గురివి తన హృదయము చూరలుగొన్న పాటగానికి తన కీలుకదెము చెడగొట్టి అమ్మి కిన్నెరచేయించి యిచ్చినది. ఆ పాటగాని రాగపు

౧ జడకుచ్చులు - విరహవీధి.
౨ Meet my people. page 187, Modern Review 1942 May.

బరువు ఆమె హృదయమెంతగా మోసినదో! ఆమె తనకోడినమ్మిన కాలు రూపాయిని కూడ ప్రియున కర్పించుకొన్నది. చివరకు కూలికి పిలిపించుకొని అందరికి మూడుదుడ్లనిచ్చి ప్రియునికి మాత్రము 'నాల్నర' దుడ్లనిచ్చినది.

శ్రీ కె. సభాగారే ఆరెగౌండ గ్రామమున (చిత్తూరు జిల్లా) సేకరించిన మరియొక గీతముత్కృష్టమగు శృంగార వాతావరణమును చూరలిచ్చుచున్నది. ఈ పాటలో ప్రేమికుల స్నేహము, మరియు కలసి మెలసి తిరుగుటయందలి ఆనందము సూచింపబడినది. ప్రబంధములందుండు సంభోగ శృంగారము, మరియు నాయికానాయకులు విరహభారమున వెలార్చు భావములకన్న ఎన్నియోరెట్లు మనోహరముగా నున్నది.

'ఉల్లిపూలా పడవగట్టి - మల్లెరేకుల తెరనుదించి
నాగులేటి వాగులోన మామ - తేలిపోదామా
మొగిలిపూల తేరుగట్టి - మొగిలిరేకుల గొడుగుపట్టి
మొగులుమేసే కొండామీద మామ - ముద్దుగానె ఎళ్లుదామా.'

గీతమందున్న భావనమమోఘము. 'మొగులు మేసే కొండమీద' అనుమాట కాళిదాసువంటి గొప్పభావుకునినోట వెలువడవగినది. శ్రీ గంగాధరం గారి సేకరణములనుండి యొక మనోహరమైన గేయముదాహరింతును. విరహిణీ గీతములందీ గేయము పరాంకోటినందుకొన్నది. ఈ గేయమును మండపేట గ్రామమున పువ్వుల సుబ్బలక్ష్మియను వృద్ధవేశ్య వినిపించినదట - (౧౯౩౭) దీనినివారు ౫-౧౧-౪౧ 'ప్రజలో' ప్రకటించిరట.

'చందమామ పాట'

వాడు వలచీనాడమ్మా నన్నుతలచీ నాడమ్మా   చందమామోయ్
వాడు వలచీన తెల్లారి పిలచీన పలుకాడు ,,
వాడు పిక్కల్ల సన్నంపు బిగువైన మగవాడు ,,
వాడి భుజాన ఉన్నది భూచక్ర కంబళి ,,
అది పదిగళ్ల భూమిపై పరచీన చాలమ్మా ,,
వాడి మునిపళ్ల సందున ముత్యాలు తావిస్తు ,,
వాడి పక్కాన ఉన్నాది పచ్చాల పిడిబాకు ,,
అది ఎదలోన ఒకసారి నాటిన చాలమ్మ ,,
వాడు వలచీనదాకాను వలపోసి తిరిగాడు ,,
వాడు వలచీన తెల్లారి పిలచీన పలుకాడు ,,
వాడు కలలోన నవ్వాడు కన్నెత్తి చూడడు ,,
వాడి కావిపంచెలమీద కస్తూరితావిస్తు ,,

వాడి బంగారు చెక్కిళ్ళ రత్నాలు మెరిపిస్తు చందమామోయ్
వాడి ముద్దైన మోముపై ముత్యాలువిరబోతు ,,
వాడు చూచిన చాలమ్మ స్వర్గమే దరిదాపు ,,
వాడు పలికినా చాలమ్మ ప్రాణాలు వికసించు ,,
వాడు నవ్వుతూ మాటాడి కవ్వించి పోయాడు ,,
వాని నవ్వులోనే మనసు నను విడిచిపోయింది ,,
వాని బంగారు మొలత్రాడు పైపైన మెరసింది ,,
వాడు ఉంగరాల జుట్టు రంగైన మగవాడు ,,
వాడు కోపాన ఒకసారి కసరి తిట్టినచాలు ,,
వాడు మునిముని నవ్వుతో మురిపించిపోయాడు ,,
ఆ మగవాని కౌగిట మరణించినా చాలు ,,

ఈ గేయమునకును జానపద గేయోద్ధారకుడగు బోయల్‌దొర సేకరించిన 'ఏటికెంపలి తీగడ్డమయ్యో' నను పాటకును చాలపోలికలున్నవి. బాకు తన హృదయమున జొచ్చుకొనిపోయినను, ప్రియుడుకోపాన కసరితిట్టినను, ప్రియుని కౌగిటిలో మరణించినను చాలునసుకొనెడు విరహిణీ భావము లమోఘములు. శ్రీ పెనుమర్తి వెంకటరత్నంగారి 'వలచీనాడమ్మా'యను నీక్రిందిగేయమునకును పైన పేర్కొన్న జానపద గేయమునకుగల పోలికలు గమనింపుడు.

వలచీనాడమ్మా - మనసు - కలచీనాడమ్మా
దారంట మగలీవి తారసిల్లును, వాని - కాలిధూళిగమారి, రాలిపోయిన చాలు ॥వ॥
గుండెలోతులు దొలిచే, గోరువెచ్చనివాని - వాలుకన్నులలోన, కాలిపోయిన చాలు ॥వ॥
మాటలోపల యేదో, మంత్రమున్నదెవాని - కౌగిట్లో కడసారి, కన్నుమూసినచాలు ॥వ॥
పాట పాడితెచాలు, తోట పులకించేను - వింటూనె ప్రాణాలు, విడిచినా చాలమ్మ ౧ ॥వ॥

ఇంతకన్న నందమగు గేయమింకొకటి.

'వేళజాడ వెన్నెలాయె - వెండికట్ల కిన్నెరాయె
మల్లెపూల పందిరాయె - వయ్యారిరావె - నవ్వులోనె తెల్లవారును
కొండ గోగులు పూసెనేమొ - కొండనిమ్మలు కాసెనేమొ
దొండపండులాంటి పెదిమె - వయ్యారిరావె - మనసు ఎవరి పాలుజేతును
మల్లెపూవులు పూసినట్లు - మళ్ళిమళ్ళి మాటలాడు
మల్లెపూలవంటి మనసు - వయ్యారిరావె - పూవులెవరి పాలుజేతును
నందిపూసె కందిగాసె - కందికొసలు నందిమేసె
అందమైన మేలినడల - వయ్యారిరావె - గంధమైన పంపబోతిని'

౧. భారతి, డిసెంబరు, ౧౯౩౧ పుట ౧౧౩౧

ప్రబంధములందు విరహవేదన ననుభవించు నాయకుడు ప్రియురాలిని తలచుకొని అంగాంగ వర్ణనలు చేయుచు చెట్టును పుట్టనుచూచి ప్రియురాలి శరీరావయవముల జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని పలవరించుటకన్న నీ జానపద నాయకుడు తన ప్రియురాలిని స్మరించి యాహ్వానించు గేయము మనోహరముగా నున్నది. నవ్వులో తెల్లవార బుచ్చుట ప్రియుడు కాంక్షించిన యమలిన శృంగారము. ప్రియురాలి కొరకాతడు దాచియుంచిన మల్లెలు, గంధము, మనసులు ఆతని ఏకపత్నీవ్రత రాగమును హృదయ పావిత్ర్యమును సూచించుచున్నవి. ఇటులే జానపదుల శృంగార గేయములెన్నియైన నుదాహరింపవచ్చును. శృంగార గీతములు మనకేకాదు భారతదేశమందన్ని భాషలవారికిని అసంఖ్యాకములుగానున్నవి. ప్రేమ, శృంగారము, విరహము మున్నగువానితో నొప్పారు గేయములను ఔత్తరాహులు 'బారమాసీ'౧ యనియు 'చైతావర్'౨ అనియు 'ఝుమైలో'౩ యనియు నందురు. గుజరాతీ భాషలోనొక ప్రోషితభర్తృక పాడుకొన్న జానపదగీత మొకటి పరమోత్కృష్టముగను అత్యుదాత్తముగను నున్నది.

'కాగ్ చున్‌చున్ ఖాయియో బదీహడీ కా మాంస్
ఏక్ న ఖాయియో మేరీ అంఖియా మేరే పియామిలన్‌కీ ఆస్'౪

ప్రియునిరాకకై ఎదురుచూచి, చిక్కి శల్యావశిష్టయై చావసిద్ధముగానున్న ప్రియురాలు, నిస్సహాయముగా పడియుండ, నొకకాకి యామె మాంసమును పొడిచి తినుచుండగా నామె కాకితోనన్న మాటలివి. 'ఓ కాకి! నా యెముకలపైనున్న మాంసమంతయు నొలచి తినుము. కాని ఒక్క కన్నులు మాత్రము తినకుము. ప్రియుడు వచ్చునెడు యాశయింకను కలదు'—ప్రియునికై నిరీక్షించు కన్నులు (ప్రియుని జూచుటకు) దక్క తక్కిన మాంసమంతయు కాకిని తినుమనుట ఎంత యుదాత్తభావము? శిష్టసాహిత్యమునను ఇట్టి భావములరుదు.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన శృంగారగీతములన్నియు ముద్రిత సాహిత్య భాగమునకు చెందినవి. ఇక నముద్రితగేయములు నేను సేకరించిన వాని కొన్నింటిని పేర్కొని ఈ ప్రకరణమును ముగింతును.

---

౧. 'గుజరాతీ వాఙ్మయ చరిత్రము' కీ.శే. శ్రీచిలుకూరి నారాయణరావు.
'ధర్తీ గాతీహై' దేవేంద్ర సత్యార్థి.
౨. 'మైథిలీ కే లోకగీత్' (मैथिली के लोक गीत) శ్రీరాకేశ్
౩. 'ధర్తీ గాతీహై'
౪. 'లోకసాహిత్య.' శ్రీ జబేర్‌చంద్ మేఘాణీ (लोक साहित्य)

శృంగార ప్రధానమగు గేయములందు సాధారణముగా విప్రలంభ శృంగారమధికముగ నుండును. 'అయోగవిప్రలంభముకన్న వియోగ విప్రలంభ మున విచారమధికము. ఒక్కనాడే కాపురమొనర్చి మరణించిన భర్తను తలంచుకొని దుఃఖించెడు స్త్రీ పలపోతరూపమున నున్నదొకపాట. ఇద్దరి ప్రేమ జీవితము పెండ్లితో ముడిపడి తొందరగనే విడిపోయినది. ఈ పాట ౧౯౫౨ సంవత్సరమున (రేగొండ గ్రామమున-పర్కాలతాలూకా) సేకరించినది.

వచ్చి పోయే తోవలోన చందమామ వోలె చందమామ
నీవు ఆశమొదలు పెట్టుకుంటివి ,,
ఇద్దరాము కూడితిమి ,,
వద్దిమానుకొరిగితిమి ,,
ఇద్దరిదీ కంటినీరు వద్దిమానుకుంటనిండె ,,
వద్దిమాను కుంటలోనె ఇద్దుమిరుస వడ్లుపండె ,,
ఇద్దుమిరుస వడ్లబియ్యం ,,
ఎద్దుమీద పోసుకోని ,,
కానరాని గట్లమీద ,,
మన ఇద్దరికి తలంబ్రాలు ,,
బాయిలోన బల్లి పలికె ,,
బన్నసరము కొలుకులూడె ,,

ప్రియాప్రియులు ఒండొరుల ప్రేమించుకొని 'ఒద్దిమానుకొరిగి' తమకన్నీరుచే ఒద్దిమాను కుంటనిండ నా నీటిచే యిద్దుమిరుస వడ్లు పండించి ఆ బియ్యముతో నెటకో కానరాని చోటులకు పోయి వివాహము చేసికొనిరి. అప్పుడే అపశకునముగా 'బాయిలోని బల్లిపలికి'నది. ఆ యపశకునము దృష్టాంతమై తత్ఫలితముగా 'బన్నసరముకొలుకు' లూడినవి. ఇది శృంగారగేయమైనను కరుణాత్మకమగు విషాదము దీనిలో జాలిజాలిగా జాలువారినది. 'చల్ మోహనరంగ' పాటలో కంటినీరు కడవనిండినది కాని దీనిలో ఒద్దిమ్రానునకు ఒరిగి దుఃఖింపగా వీరి కన్నీరు ఒద్దిమానుకుంట నిండినది. ఇద్దుమిరుస వడ్లుపండినవి. వైధవ్యము ప్రాప్తించినదనుటకు 'బన్నసరము కొలుకులూడె'' నని ఆలంకారికముగా చెప్ప బడినది. బన్నసరములు మాంగల్యవతులు ధరించెడు భూషణములు. కొలికి యనగా ముడి. బన్నసరముల ముడి యూడిపోవుట, ఆ భూషణము తెగిపోవుట, భూపతితమగుట వైధవ్యమును సూచించును.

ఒక ధూర్తుడొక పిల్లను 'మూడురూపాయలిత్తా - ముత్యాలపోగులిత్తా నువురావె పిల్లా గురిజాలగట్టుమీదికి' అని బులిపించును. కాని యా సుశీల

'మూడు రూపాయలద్దు, ముత్యాలపోగులద్దు, నేను రానోయి రాజా, దేవుడున్న గుట్టమీది' కని సమాధానమిచ్చును. వాడు మరల పది రూపాయలు పట్టంచు చీరెల నిచ్చెదనని యాశగొల్పెను. కాని సమాధానమెప్పటిదే లభించెను. ఈ గేయము శృంగారప్రధానమైన దైనను దీనియందు దైవభీతి,సౌశీల్యము మున్నగు సుగుణములు కాననగును. ఈ పాట ఆవునూరులో (౧౯౫౪, సెప్టెంబరు మాసమున) సేకరించితిని.

'నా మొగడూ ఊరలేడూ-నాకు తోడెవ్వారులేరూ
కోడికూతా జాముదాకా-లోడురారా వన్నెకాడా' యను గేయఖండ

మొకటి హైద్రాబాదు నగరమున నొక రిక్షాలాగెడు వాని నోటవింటిని. వెంటనే నాకు 'రేపాంధ పుస్తకధర క్షణమత్రతిష్ఠ' యను శ్లోకము జ్ఞప్తికి వచ్చినది.శ్లోక మంతధ్వని ఈ గేయమున లేకున్నను పోలికమాత్రము కలదు. జానపదులు కనుక కొంచెము వాచ్యముగా ననిరి.

కోలాటములందును స్త్రీల పాటలందును సతీపతుల సంవాద రూపమున నున్న శృంగారగేయము లెన్నియో కలవు. 'వెంకటేశ్వర్ల వేట', 'చెంచులక్ష్మి పాట' 'సత్యభామా కృష్ణుల సంవాదము', 'పార్వతీ శివుల సంవాదము', వంటి పాట లందుకుదాహరణములు. ఇట్టి సంవాదముల నిదివరకే శైవవైష్ణవ మత సంబంధ గేయములందు చేర్చి చర్చించియుంటిని. ఈ గేయములందు సాధారణ ముగా నాయకుడు శఠుడు. శృంగారపు చిన్నెలతో నింటికి తిరిగివచ్చిన భర్తను భార్య ఈ చిన్నెలేమిటి ? ఈ వన్నెలేమిటియని ప్రశ్నించును. నాయకుడేవో కుంటి సమాధానములు తొలుత చెప్పినను చివరకు మాత్రము తన తప్పిదము నొప్పు కొనునట్లీ గేయములందుండును. ఇట్టిపాటలకు విరుద్ధముగా నున్న పాటలుకొన్ని సేకరించితిని. విరుద్ధపుస నాయకుని స్థానమీపాటలందు నాయిక యుండును. నాయికపాత్రను నాయకుడు వహించును. జారిణియగు భార్యకుగల శృంగార చిహ్నములు చూచి భర్తయవి యేమిటని యడుగ నాధూర్తురా లొక్కొక్క ప్రశ్నమున కాకువుగా సమాధానముల నిచ్చును. ఈ సమాధానము లందున్న ఝటితిస్ఫూర్తి మెచ్చనగును. సమాధానములందొకటి పొసగినది. మరియొకటి కొంత చిత్రముగా నున్నది. వేరొకటి పూర్తిగా పొసగని సమాధానము. తాటి చెట్టెల యెక్కితిసన దూడకు గడ్డికోయుటకన్నట్లొక సమాధానము విపరీతముగా నున్నది. ఇదియొక కోలాటముపాట౧.

౧. దీనిని శ్రీపట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి గారి ద్వారమున సేకరించితిని. దీనిని ౧౯౪౮ సంవత్సరమున పాతసూర్యాపేట వ్యాస్తవ్యులు శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారు వారికి వినిపించిరట.

భర్త : గట్టూకుబొయినేను - కట్టెలు తెమ్మంటె
కొప్పునున్నపూలు ఎక్కడివె భామ ? నీ
కొప్పునున్నపూలు ఎక్కడివె భామ ?
ఆత్తేరి పూలు ఎక్కడివె భామ-ధూత్తేరి పూలు ఎక్కడివె భామ ?

భార్య : గాలిధూలివచ్చి - గంపంత మబ్బొచ్చి
కొమ్మఊగి కొప్పు నిండింది మగడా
నాతోడు రంకాడలేదు - నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు - అమ్మతోడు రంకాడలేదు.

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
కొంగునిండా దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ ? నీ
కొంగునిండా దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ ?
ఆత్తేరి దుమ్ము ఎక్కడిదె భామ - ధూత్తేరి దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ?

భార్య : పాచేలు ఇంటికి పాలకని పోతేను
కత్తికోడె కాలు దువ్వింది మొగడా
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు.

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
చెంపనున్న కాట్లు ఎక్కడివె భామ ? నీ
చెంపనున్న కాట్లు ఎక్కడివె భామ ?
ఆత్తేరి కాట్లు ఎక్కడివె భామ - ధూత్తేరి కాట్లు ఎక్కడివె భామ?

భార్య : కోమటోరింటికి కొబ్బరికి బోతేను
తక్కెట్ల గుండొచ్చి తగిలింది మగడా
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు.

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
మంచం క్రింద వాడెవ్వాడె భామ ? నీ
మంచం క్రింద వాడెవ్వాడె భామ
ఆత్తేరి వాడెవ్వాడె భామ - ధూత్తేరి వాడెవ్వాడె భామ ?

భార్య : ప్రక్క ఇంట్లుండేటి పడుసు పిల్లోడు
పిల్లికి తలనొప్పైతె నల్లికొచ్చిండు
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు

ఈ పాటలో మొదటి సమాధానము సరసముగా మరియు భావనా ప్రధానముగా నున్నది. రెండవ దానిలో చమత్కారము కలదు. ఇది ఉక్తివైచిత్రి.

గ్రిహింపగలవానికి సత్యమిందు గోచరింపకమానదు. 'కత్తికోడె కొలుదువ్వింది మగడా' యనుట నర్మగర్భముగా నున్నది. మూడవ సమాధాన మేమాత్రమును పొసగదు. 'తక్కెట్ల గుండొచ్చి తగిలి' నచో చెంపకు కొట్లుపడునా ? చివర సమాధానము గూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇది పూర్తిగా నసందర్భముగా నున్నది. ఐనను అదికూడ ఒక సమాధానమేయగును. నల్లిని చంపి దాని వాసన చూచినచో తలనొప్పి తక్షణమే తగ్గిపోవును. ఇది మనుజులకు మాత్రిమే. పిల్లులకు ఇతర పశువులకు పనిచేయునో లేదో, పిల్లకు అని చెప్పబోయి పిల్లికనియెనా ? కాని 'పడుచు పిల్లోడు' శబ్దమున కేమి సార్థక్యము ? పడుచువానికి పిల్లలుందురా ? ఉన్నను నల్లికై వాడీమె యింటికి రావలయునా ? తనయింట లేవా ? ఏమో ఎవడెరుగును? ఈ జారిణియింట నల్లు లధికము కాబోలు. ఎంత వింతైన యర్థములున్నవీ పాటయందు ! ఇది కులటాశృంగారము.

కృష్ణుని పేరుతో శిష్టులును జానపదులును శృంగారసాహిత్యము సమృద్ధిగా సృష్టించిరి. ఇదియంతయు జావళీల శృంగారము. ఒక జానపద కృష్ణుడు

'పడతి నువు నీళ్ళాడి పది దినములాయె - అలివేణి పానుపున ఒంటిగుండగలేను
కలికి కన్నులజూడవే ఆదిలక్ష్మి - అంది ముచ్చటలాడవే' యని బ్రితిమాలగానామె
'బాలింతరాలనయ్యా ముద్దులకృష్ణ బాలింతరాలనయ్యా
ఒల్లెల్ల పసుపోయి నూనంటు చీరోయి - కల్లగాదు యింక కాయంపు వాసనలు
ఇక్కడ మీరుండ ఇంపుగాదయ్యయ్యో - ఉల్లిపూసలదండ ఈబిదిగ బొట్టోయి
కట్టీన తలకొంగు కడకు దియ్యనెరాను - పుక్కిట విడియము పక్కాల బాలుడు
అత్తగడుసుమారి ఆడబిడ్డ కావలున్నది' యని సమాధానమిచ్చుచున్నది.

'ఎంతో చక్కని చిన్నదీ కృష్ణయ్య నిన్నింటికె రమ్మన్నదీ'
'కాటుకబెట్టింది కన్నిట్ల గిలిపింది'
'ఒక్కవారంబోయి నేదెచ్చుకున్నాది'
'రాధా వయ్యారి రాధా'యను పాటలిట్టివే.

తెలంగాణమున కాముని పున్నమ సందర్భమున వెన్నెల రాత్రిలందు గ్రామ లక్ష్మి శృంగార పారవశ్యమున నుప్పొంగిపోవును. పిన్నలు పెద్దలు స్త్రీపురుష భేదము లేకుండ వెన్నెల రాత్రిలందు ఆటపాటలలో నిమగ్ను లగుదురు. పిండారబోసినటులుండు వెన్నెల బయలులందు జనులు వెన్నెల పులుగులట్లు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుచు హోళి పాటలు, కాముని పాటలు, అల్లోనేరళ్ల,

౧. విభూతి.

కోలాటము పాటలు. జాజర పాటలు పాడుచు విచ్చలవిడిగా తిరుగుచుందురు. కామదహనపు పండుగ యావద్భారతమున కలదు. కాని ఔత్తరాహులకును దాక్షిణాత్యులకును కొంత భేదము కలదు. ఔత్తరాహులీ పండుగను 'హోళి' లేక 'హోళికోత్సవ' మందురు. ఇది వారి కతిముఖ్యమైన పండుగ. రాజపుత్రస్థానము, మార్వాడ్, గుజరాత్ వంటి ప్రదేశములందిది యుద్ధృతముగా జరుగును. ఔత్తరాహులకీ పండుగలో ప్రధానమగు వేడుక వసంతములు చల్లుకొనుట. తీరుతీరులగు రంగులు కలిపి ఒకరిపై నొకరు చల్లుకొందురు. వరుసలు కలసిన వారి నడుగ నక్కరలేదు. వరుసలు లేకున్నను అన్నదమ్ములు అక్కసెల్లెండ్రు కూడ రంగులు పోసికొందురు. హోళీ పండుగ రెండు దినములు వావివరుసలు మూలమూలల కొదిగి దాగుండును. చివరినాడు 'ధులండీ' పండుగ. ఆనాడీ సరసము రంగులనుండి ధూళివరకు పోవును. పెండ, మన్ను, బురద, ధూళి, తారువంటి పదార్థములుకూడ వాడెదరు. ఔత్తరాహులకు సమీపమున నుండుటచే తెలంగాణమునకూడ నీ రంగులు చల్లుకొను నాచారము దినదినము ప్రబలు చున్నది. తెలంగాణమున 'పాటక జనులు' కాముని పాటలు పాడుచు వీధివీధులు తిరిగెదరు. కాముని పాటలందు వస్తువెద్దియైన నుండవచ్చును. కాని సాధారణముగా నవి శృంగారాత్మకములుగా నుండును. 'హోళీపాట' లుత్తరదేశవాసులవి. అవి కూడ తెలుగుదన మలవరించుకొన్నవి.

'హోలి హోలిర రంగ హోలి హోలిర చెమ్మకేళి' యను మకుటముతో తెలుగు పాటలనేకము పాడబడును. ఈ మకుటము పూర్తిగా హిందీవాక్యము, 'హోలీ హోలీరే రంగ్ హోలి' యనునంతవరకు సులభముగనే తెలియుచున్నది. ఇక 'చెమ్మకేళిరె హోలి' యనునది 'శ్యామ్ ఖేలేరె హోలి' యనుదాని కపభ్రంశ రూపము. శ్యామ్ అనగా శ్యామసుందరుడగు కృష్ణుడు. శ్యామసుందరుడు హోలియాడెనని యర్థము. ఈ హోళిపాటల వివరములకై ప్రవంతి మొదటి సంపుటము మూడవసంచికలో నేను ప్రకటించిన వ్యాసము చూడనగును. ఇక కాముని పాటలు శృంగారాత్మకములగు వానిలో నొక్కటిట నుదాహరింతును.

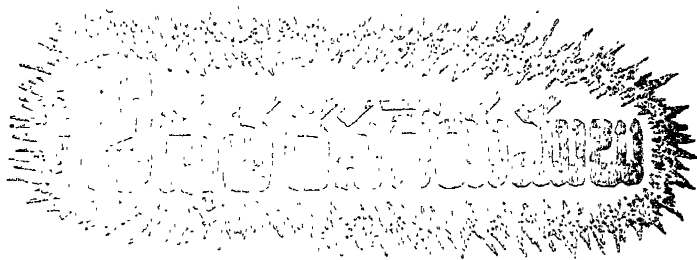
కాముడ కాముడా	వలలో	కట్టెక్కి పోంగా	వలలో
కట్టకాళ్ళ బెనిగె	,,	గంగా రేగుముల్లు	,,
సీతకాళ్ళ బెనిగె	,,	జిట్టిరేగు ముల్లూ	,,
ముల్లుదీయి కాముడా	,,	మొంతె దంబలిపోస్తా	,,
ముల్దీయి కాముడా	,,	ముల్దీయవయ్యా	,,

ముల్లెట్లు దీస్తూనే ,, ఈ మూకాలోనా ,,
కాలెట్ల ముడుదూనే ,, ఈ కంతాలోనా ,,
ములువోయి ముల్లాయే ,, ములికీ చెట్టాయె ,,
చిన్నాది మంచంబు ,, సన్నపూ్వ నులుకా ,,
దానిమీద బడుకున్నా ,, జాణా లెవరమ్మా ,,
కొబ్బార దిన్నాదీ ,, మబ్బాగొన్నాదీ ,,
కొబ్బేరికాయల్లా ,, కొట్టి లేపయ్యా ,,
కొట్టీన లేవాదే ,, కోమటోరి పట్టీ ,,
విసనకఱ్ఱ తోటి ,, విసరీ లేపయ్యా ,,
విసరిన లేవాదే ,, వీజాదీమొగ్గా ,,
సానమీది గంధంబూ ,, చల్లీ లేపయ్యా ,,
చల్లీన లేవాదే ,, చౌదరులా పట్టీ ,,
గుండంల పూలన్నీ ,, గుప్పీ లేపయ్యా ,,
గుప్పీన లేవాదే ,, గురిజాల బంతి ,,
కాలంటి లేపయ్య ,, కరుణించీ లేచూ ,,
కాలంట బోగానే ,, కదిలేనే పణతీ ,,

ఈ పాటయందలి కట్టకాళ్ళ, కంతా, వీజాదీ, శబ్దములు కడకాళ్ల, క్రంత, విరజాజి శబ్దములకు జానపదరూపములు. పాటయందు సంబోంధింపబడిన కాముడు రతీప్రియుడో! లేదా సాధారణుడో! ప్రియుని,కాముడాయని సంబోధించి ప్రియురాలు తనకు కడకాల బెనగిన (విరిగిన) గంగరేగు ముల్లును తీయవలసి నదిగా కోరుచున్నది. ప్రియురాలికి కలిగిన బాధను ప్రియుడు గుర్తించెను. ఆమెకు నిజముగనే ముల్లువిరిగినది. కాని ప్రియుడేమి చేయగలడు ? అది విజనప్రదేశము కాదుగదా ప్రియురాలి పాదమంటి ముల్లుదీయుటకు. అదియొక క్రంత. అచ్చట ప్రజల మూకయుండెను. తానెంత కాముడైనను (కాముకుడు) లజ్జ విడిచి నడివీధిలో ప్రియురాలి పాదమంటగలడా ? పాపమా పల్లెటూరి ప్రియుడు సందర్భోచితముగా మెలగెను. కాని ప్రియురాలి కోపమునకు పాత్రుడయ్యెను. ముల్లు గ్రుచ్చుకొని యూరకుండదుగదా. అదితప్పక సెలవేయును.అది సాధారణమగు ముల్లైనచో కడకాలునుండి పాదమున నింకేభాగమునకో సెలవేసి యుండును. అది గంగరేగు ముల్లయ్యెను. కనుక హృదయమున సెలవేసినది. తత్ఫలితముగా నామె (చిన్నాది మంచంబు వలలో సన్నపూ్వ నులుకా) 'చీకటింటి కడకంకటిపై జలదాంత చంద్రరేఖా సదృశాంగియై పొరలి'నది. కుపిత నాయికానునయమునకు కాముడు చాల పాటుబడెను. వీవనలువీచెను, గంధము చిలికెను, పూలు చల్లెను

కాని యామె లేవలేదు. ప్రియురాలి తాపము బాపుపట్ల 'విసరిన లేవాదే వలలో విరజాజిమొగ్గ' యనుట యెంతయు సమంజసము. చివర కాతడు చేయునది లేక పాదమంటబోయెను. క్రంతలో పాదమంటుటకు సిగ్గుపడెను కాని ఏకాంతమున ప్రియానునయమునకు పాదమంట నాయకుడు వెనుదీయలేదు. కాని యాతడు పాదమంటకమున్నె యామె 'కదలినది'. కదలినది ఆమెకాదు,ఆమెహృదయము. సత్యభామమైనచో వామపాదము కదలియుండును. కాని ఈ కోపన జానపద స్త్రీ. వట్టిబేల. జానపదుల కోపము పాలపొంగు. కనుక తొందరగనే యామె ప్రియున కభిముఖి యైనది. జానపదుల శృంగారమంతయు నీచమే యనుట ఈగేయము విన్న తరువాత పొసగదు. మూడవ పాదమందలి 'సీతకాళ్ళ' కర్థమేమో తెలియ రాదు. ఇంకేదేని శబ్దమిట్లు మారిపోయియుండును.

జానపదులకు అద్భుత రసాభినివేశము మెండు. సాధారణ విషయములం దలౌకికములు నద్భుతములనగు కల్పనలుచేర్చి పెద్దచేయుట వారికి వినోదముతో పాటు భక్తియో భయమో పెంపొందించుకొనుట కుపకరించునట్టిది. దుర్భరమగు సంఘటనము కలిగినప్పుడుగాని, అసాధ్యమగు విషయము నాకాంక్షించి యత్నములు సాచునప్పుడుగాని ఏమానవాతీతమగు శక్తియో మంత్రమో యడ్డుపడి చిక్కును మంచు తెరవలె తొలగించిన నెంతబాగుండునను కోరిక అసమంజస మైనదైనను మానవ సహజమే. ఇట్టి కోరిక నాధారముగా చేసికొని పొటమ రించినవో లేదా వానిననుసరించియే ఇట్టి కోరికలుద్భవించెనో తెలియదు కాని ఇట్టి యద్భుతములు గల కథలనేకములు ప్రతి భాషయందును గలవు. మానవ శక్తులచే పరిష్కారము సాధ్యము కానప్పుడు, దివ్యశక్తుల నవతరింపజేసి యుప యోగించుకొనుట శిష్టులగు ప్రాచీనకవులవలెనే జానపద కవులును అవలంబించిన విధానము. శ్రవణ కుతూహలురైన బాలురు తమ నాయనమ్మలనో అమ్మమ్మలనో, ప్రొద్దుపోవని పడుచు లే ముసలి యవ్వలనో పలుకరించిన చాలును; ఇట్టి కథలు వేనవేలు వినిపింతురు. కాశీమజిలీ కథలు. భట్టివిక్రమార్కుని కథల వంటివి చక్కగా ముద్రింపబడి శిష్టులకందినవి కాని మౌఖిక ప్రచారమందున్న ఇట్టి కథలింకను ముద్రింపబడలేదు. అట్టివానిలో కొన్ని గేయ రూపమునగూడ ప్రచారమందున్నవి. ఇట్టి కథలువిని జానపదులు 'దిక్కులేని వారికి దేవుడేదిక్క' ను ధైర్యవచనము గల్పించుకొని కష్టసమయము లందు గుండె నిబ్బరముతో కాలము గడపుదురు. మానవుడెప్పుడును ఆశాజీవి. అడుగడుగునను కడగండ్లు మానవునకు కష్టములేక కలిగిన సంపద. ఆశయను జ్యోతి వెలుగున పయనించు మానవునకి మాత్రము సాయము లేకున్న నాతని బాట సాగదు. కథలలో నడ్డుపడిన దేవతలో, మంత్రదండమో, పావుకోళ్ళో. సంచియో, భూతద్దమో, బీజాక్షరములో

తమకును సాయపడునని జానపదుల నమ్మకము. అట్టిది సంభవమైనను కాకున్నను మనమునకు మాత్రము పెట్టని కోటయని భావింప వచ్చును. ఈ కథలందు శృంగారము, కరుణము మున్నగు రసములున్నను అద్భుతమే ప్రధానముగా నుండుటచే ఈగేయకథలను వేరుచేయుట పరిశోధనమున కుపకరించును. ఈప్రకరణమునపరిశీలింపబడు గేయములు జానపదులంపధికప్రచారముగాంచినను శిష్టులకు వీనిగూర్చి యంతగా తెలియదు. కనుక అద్భుత రసపోషణము, దానికై వారొనర్చిన కథాకల్పనము మున్నగు విషయములిట చర్చనీయాంశములు.

అద్భుత కథలందన్నిటికన్న నధిక ప్రచారము గాంచినది 'బాలనాగమ్మకథ'. ఈకథ రెండు వెండితెరల కెక్కుటయే దీని సార్వజనీనత కుదాహరణము. మాయలఫకీరు (మాయల మరాతి), తలారిరాముడు, బాలవర్ధిరాజు, గాండ్లసంగు, మాణిక్యదేవి, తంబళిపెద్దవ్వ, చాకలితిప్పడు, చంద్రాయుధము - వీనికి ఆంధ్ర దేశమున కావలసిన కీర్తివచ్చినది. బాలనాగమ్మ పేరు ఆబాలగోపాలమునకెరుక. ఈకథ తెలంగాణమునకు సంబంధించినది. దీనికి సాహిత్య చరిత్రమున గూడ తావు కల్పించినవారు శ్రీఖండవల్లిలక్ష్మీరంజనంగారు. కథాకాలము నిదమిత్థముగా తేల్చి చెప్పజాలము. పురాణగాథలవలె నత్యంత ప్రాచీనమైనదిగా నగుపడినను ఈ కథ అంత ప్రాచీనమైనదికాదు. దక్షిణభారతమున తురకలు పాదుకొన్న తరువాత జరిగిన కథయైయుండును. ఈ కథ గురించి శ్రీఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారి యభిప్రాయము గమనింపదగినది. 'అచ్చపు ప్రజాగీతమైన దీనికర్త పేరుగాని కాలము కాని తెలియవు. బాలనాగమ్మ కథలోని స్మృతులు చారిత్రక వీధులలో దూర దూరము అస్పష్టధ్వనులతో వినవచ్చుచున్నవి. అతిమనోహరమైన పురాతన వాతావరణము దీని నావరించి దీనికిపురాణగాథల ప్రతిపత్తిని కల్గించుచున్నది.బాలనాగమ్మ అత్తవారియూరైన పానుగంటిపురము తెలంగాణములో నల్లగొండ సమీపమున నిప్పటికిని సామాన్యగ్రామముగా నిలిచియున్నది. మహబూబు నగరము జిల్లాలో మరియొక పానుగల్లు కలదనియు అదియే బాలనాగమ్మ యూరనియు కొందరు చెప్పుదురు. ఎట్లయినను కాకతీయుల కాలములో ఒక పానుగల్లు ప్రసిద్ధపట్టణమైయుండెననుట చరిత్రాంశము. శైవమతము ఆకాలములో గొప్ప వ్యాప్తియందుండెను. బాలనాగమ్మను చెరగొనిపోయిన ఫకీరు జంగము రూపములో వచ్చుట గమనింపదగినది. ఈ గాథయందు రెండుభాగములు కలవు. వానిలో పూర్వభాగమే ప్రాచీనతమమైన కథాభాగము. ఉత్తర భాగమునందు

మౌలాలి నివాసియైన ఫకీరు చర్యలున్నవి. మహమ్మదీయులు మొట్టమొదట ఆంధ్రదేశములో స్థావరమేర్పరచుకొన్న కాలమును, వారివిషయమై ప్రజలలో వ్యాపించిన అద్భుత భయసందేహములును, ఫకీరు వృత్తాంతములోరూపొందినవి. బాలనాగమ్మకథ ఇట్లుక్రమాభివృద్ధినొంది సర్వాతిశాయియైన ప్రజాగేయమైనది.'౧ మహబూబునగరము జిల్లా యందున్న పానుగల్లు బాలనాగమ్మకథా రంగస్థలమని యధిక ప్రచారమున్నది. అచ్చటి మూగవోయిన కోటగోడలీ విషయమై పెదవి కదల్పవు. కథలో నాగసర్పముల ప్రసక్తియధికము. పానుగల్లుకోట సమీపమున చుట్టుపట్లనున్న నాగశిల్పము లీ వాదమునకు బలము కూర్చుననుకొందును. ప్రజలు చెప్పుకొనెడు కథలు సరేసరి. ఈకథను క్లుప్తముగా విమర్శనాయుతముగా శ్రీ హరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున పేర్కొని యున్నారు. వారియభిప్రాయము ప్రదేశముగూర్చి భిన్నముగా నున్నది. 'నాగపూజలూ, జంగమారాధనలూ గ్రామీణ జీవితములో ముఖ్యాంశాలైననాటిదీ కథ అనీ, తర్వాత కాలానుసారమైన చేర్పులూ మార్పులూ జరిగి ఉంటాయనీ మనం అనుకోవచ్చు. ౧౫౪౨-౪౩ లో గండికోటవద్ద తిరుమలరాయలకీ పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడుకీ యుద్ధం జరిగింది. ఈకథలో వద్దిరాజు పాల్గొన్న గండికోట కార్యం అదేనని కవి భావనయేమో. నాగలాపురి చెరువుని కృష్ణదేవరాయలు తనతల్లి నాగమాంబిక పేరిట త్రవ్వించాడట. అది ౧౫౩౦ ప్రాంతములో జరిగింది. అంతకుముందు ఆచోటు పర్వతారణ్యమయమే. బాలనాగమ్మ కథలోకూడ లక్ష్మిదేవమ్మ తపసు చేసిననాడు నాగముసీంద్రుని గట్టు పాముల కిరవు. వద్దిరాజులు గండికోట కార్యానికెళ్ళారు.

'రాజు యేలే భూమిలోపలాను - నాగళ్ళపూడి గట్టు పుట్టెను

గట్టు పుట్టగ ఫకీరు పుట్టెను.' అని వ్రాయబడింది. ఈవాక్యములు నాగలాపురి నిర్మాణాన్ని గురించి యేమోనని కూడ అనుకోవచ్చు. ఈవర్ణనలు చారిత్రక విషయాలకు సూచనలేమో ననుట కేవలం అనుమానమూ, ఊహాగానమూ అనేఅనాలి. వాటిని రుజువు చేయటం సాధ్యంకాదు.'౨ కాని పైనపేర్కొనబడిన నాగళ్లపూడి 'గట్టుక్రిందనే మౌలాలిపేట- ఆపేటలోనే గాండ్లసంగు కాపురం'. ఈ మౌలాలిపేట హైదరాబాదు సమీపముననున్న రైల్వేస్టేషను. గట్టుమీద మాయల ఫకీరు, గట్టుక్రింది మౌలాలి (తురక పేరుతోనున్న గ్రామము) లో నాతని లంజ

౧ ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహము. పుట ౩౨౬.

౨. జానపద గేయవాఙ్మయ పరిచయము. పుట. ౧౨౪.

గాండ్లసంగు కాపురములు పై వాదమున కడ్డువచ్చును. ఇంకను మాయలఫకీరు అందగత్తెలకై యంజనము వేసికొని చూడగా నాగళ్లపూడి గట్టునకు 'పన్నెండామడ దూరమందూన, పానుగంటి వోపట్నమందునాను' బాలనాగమ్మ కనబడినది. ఇప్పటికి నీ ప్రదేశములకు దూరము సుమారింతియ. ఇది గాకను శ్రీ హరి ఆదిశేషువుగారు ముఖ్యమైన పానుగంటి పట్టణము గూర్చి ఏమియు చెప్పరైరి. ఒక ముఖ్యాంశమును వారు గుర్తించియు వినియోగింపక విడిచినారు. బాలనాగమ్మ కథలో శైవ వాతావరణము సుస్పష్టము. కాకతీయుల కాలమందే శైవము బాగుగా వ్యాపించెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమందు విద్యానగర పరిసరములలో శైవమత ప్రాధాన్యము కనుపించదు. కావున బాలనాగమ్మ పాటలోని కెంకి ౧౧,౧౨ శతాబ్దముల నాదటిని చెప్పుట సువిచారితమే కావచ్చును. నాగపూజ కూడ శైవమత సంబంధమును పౌరాతన్యమునే స్థాపించును. కనుక నిది తెలంగాణమునకు సంబంధించిన దనుటలో నెట్టి విప్రతిపత్తియుండగూడదు. ఇక వారన్న గండికోట కార్యముమాట. అది యే గండికోటయో! ఓరుగల్లు సమీపమున నొక గండికోట యున్నది. 'గండికోటలోన కత్తిబట్టిన యంత-రాజుగారి దొడ్డ రౌతుగూడ' నన్న వేమనగారి పద్యమందున్న గండికోట యుద్ధమేమిటో? వేమన ౧౬వ శతాబ్దము వాడని పండితుల యభిప్రాయము. వారు పేర్కొన్న గండికోటయైనను నావాదమునకు బాధాకరము కాజాలదు. యుద్ధము చేయబోయిన దేగండికోట యైనను నేమియు లేదుకదా. ఈ వివాదము నింతట విడచి విషయ వివేచనకు గడంగుట మంచిది.

బాలనాగమ్మ కథ ప్రాంతీయమగు రామాయణగాథ వంటిది. సీతాదేవికి ప్రతిగా బాలనాగమ్మను, రావణునకు ప్రతిగా మాయల ఫకీరును, శ్రీ రామునకు ప్రతిగా కార్యవద్దిరాజును, త్రిజటకు ప్రతిగా తంబలపెద్దమ్మను భావింపవచ్చును. ముఖ్య కథకు సంబంధించిన యుపకథలు వైవిధ్యమును సూచించును. బాలనాగమ్మ ప్రధాన కథ పూర్వోత్తర భాగములుగా విభజింపబడినది. పూర్వభాగమున భూలక్ష్మమ్మ సంతానమునకై పడిన పాటులు, సంతానము గాంచిన తరువాత ఆమె నాగేంద్రున కాహారమగుట, నవాభోజరాజుకు రెండవ వివాహమగుట, నవాభోజరాజు గారింటలేని సమయమున సవతితల్లి పిల్లలను కష్టపెట్టుట, నవాభోజరాజు మాణిక్యదేవికి వశుడై బిడ్డల నడవిలో మోసగించి వచ్చుట, వారెటులో పానుగల్లు చేరుకొని వివాహితలై సుఖముగానుండి వారి భర్తలు

గండికోట కార్యమునకు తరలిపోవు వరకు గల కథయున్నది. ఉత్తరభాగమున బాలవద్దిరాజు జననము, మాయలఫకీరు మోసములు, బాలనాగమ్మ చెరవోవుట, తలారి రాముడు, నాగంబొట్లు, చాకలి తిప్పని కథలు, బాలవద్దిరాజు పెద్దవాడై తల్లిచెర విడిపింపబోవుట, ఆతని యద్భుత కృత్యములు, తన ప్రయత్నమున నాతడు కృతకృత్యుడగుట మున్నుగా గల కథాభాగము కలదు.

భూలక్ష్మిదేవి సంతానము కొరకు గావించిన తపములు మున్నగునవి యద్భుత రసమును పోషించు సన్నివేశములు. జటంగముని కరుణించి సంతానము బొందు మార్గమామెకుపదేశింప నామె నాగమునీంద్రునిగట్టునకు పయనమయ్యెను. అప్పుడామెకు బ్రాహ్మణరూపమున త్రిమూర్తులు సహాయపడిరి. సంతాన ప్రదమగు మామిడి పండ్లు కోయుటకై భూలక్ష్మి చెట్టెక్కెను.

'ఆశకు గంపెడు పండ్లు గోసినాది, చెట్టునుండి దిగెను లక్ష్మిదేవమ్మ
యేడు పండులే వడిలో నున్నవి, తక్కువ నోములు నేను నోచినాను
యెక్కువ ఫలములు రమ్మంటే వచ్చునా, నోచినవారికి నోచినంత కాదా
చేసినవారికి చేసినంతకాదా, నాకు గనుకినే ఇంత వ్రాసె బ్రహ్మ' యనుకొనెను.

ఇట్టి యద్భుత విశేషము గల చెట్టు చాల కథలందు వచ్చును. ప్రతిచోట వారికి ప్రాప్తియందున్న ఫలములుదక్క అత్యాశతో నధికముగా గోసికొన్న ఫలము లన్నియు చెట్టుదిగి చూచునప్పటికి మాయమగుట పరిపాటిగా కానవగును. అద్భుత రసపోషణమునకు జానపదులు కల్పించుకొన్న చక్కని సన్నివేశమిది. భూలక్ష్మిదేవికి ఎన్నికోసినను మిగిలినవి మాత్రము ఏడు ఫలములే. (భూలక్ష్మి దేవి కథ కరుణాపూరితము. ఇన్ని కష్టములకోర్చి, సంతానమిచ్చు ఫలముల గోసి కొన్న తరువాత ౧౨ శిరముల నాగేంద్రుడామెకు ప్రత్యక్షమై మగ సంతానము కోరినచో తండ్రి మరణమనియు, స్త్రీ సంతానము కోరినచో తల్లి మరణమనియు గండములను చెప్పెను. అప్పుడా పతివ్రత

'పెనిమిటి లేని భాగ్యమెందుకయ్యా - బాలలు లేకపోయిన మానెను
పెనిమిటి మరణం వొప్పనయ్య నేను - నా మరణానికి నేను కర్తనయ్యా'

యని స్త్రీ సంతానమునుగోరి తానే చావుకు సిద్ధపడెను.) ఇంటికి వచ్చి ఫలము లారగింప నామెకు సద్యోగర్భమై ఏడు గడియలకే సంతానమును గనెను. బిడ్డలపేరులు సూర్యనాగమ్మ, చంద్రనాగమ్మ, ఉత్తరకన్యక, దక్షిణకన్యక, పగడసంగమ్మ, మునికన్యక, బాలనాగమ్మలు. కడగొట్టు బాలనాగమ్మ మన కథానాయిక. ఆమె తన మరణవార్త నెవరికి నెరుకపరుచక తొమ్మిది మాసములు

బిడ్డల సాకెను. మరణసమయ మాసన్నమైన వెంటనే బిడ్డల దగ్గరికి తీసికొని దుఃఖించిన ఘట్టము హృదయ విదారకము. ఆమె గండముగాచుటకై నవాభోజ రాజెన్నియో ప్రయత్నములు చేసెను. పరీక్షిన్మహారాజుకు వలెనే నవాభోజరాజు ప్రయత్నములు ఫలింపవయ్యెను.నాగేంద్రుడీ ప్రయత్నములనన్నింటి నధిగమించి భూలక్ష్మిదేవి ప్రాణములు గొనుట కూడ అద్భుత విషయము. భూలక్ష్మి నివాసమునకు చుట్టునున్న ప్రతిబంధకముల గాంచి నాగేంద్రుడు మాయమై, తొలుత స్తంభము చెంత ప్రత్యక్షమై, మరల నట మాయమై, ఆమె శయనించి యున్న తల్పమున ప్రత్యక్షమై ప్రాణములు గొనెను. మానవ ప్రయత్నములచే విధిని తప్పింప రాదనుటకు జానపదులిట్టి యద్భుత కల్పనములు చేసెదరు. (సర్పదష్టయై భూలక్ష్మి మరణించు సమయమున నామె భర్తతో 'బాలలున్నారు పసిబాలలయ్యా, కడుపెడు బాలల పప్పగించితిని, బాలల నెటుల సాకుతావో నీవు, నేను గట్టిగా వెళ్ళుతున్నాను రాజా, మారుపెండ్లి నీవు ఆడవలదు రాజా, మారు తల్లివో గట్టిగ వస్తేను, నా బాలలకు అన్నము పెట్టదు, నా బిడ్డలకు నీళ్ళుపోయ దయ్యా................, అయిన దోషము నాకెందుకయ్యా, నీకు పెండ్లియాడ బుద్ధి వుంటేను, పిల్లలనయిన తగినచోటనయ్యా,తగినచోట మనువులు మూట్లాడి, అత్తవారింటికి నీవు పంపియైన, వెనుక నీవు వివాహమాడు రాజా' యని బాస చేయించినది. నవాభోజరాజు కొన్నాళ్ళటులే యుండెను. కాని పత్రికృతిజన మాతనికి మర్లు మాతంగి సహాయమున మాణిక్యాలదేవితో పెండ్లి యగునట్లు చేసిరి.) మాణిక్యదేవిలో సవతి తల్లి తనము మూర్తీభవించినది. నవాభోజరాజు ఢిల్లీకి పోయినప్పుడామె ఏడుగురు బాలికల నింతింతనరాని కష్టములు పెట్టెను. కాని చనిపోయిన భూలక్ష్మి వారిని కాపాడుకొనుట యద్భుత విషయము. మాణిక్యదేవి మాయలందు నవాభోజరాజు చిక్కుకొని బిడ్డల నడవి పాల్జేసి నప్పుడుకూడ ఆకలిచే మలమలమాడుచున్న బిడ్డలకు

'కన్నతల్లిగా సాయమాయెనమ్మా, అచట మేడిపండ్ల వృక్షాలు గావించె

అరటి పండ్ల వృక్షములు గావించె' ను. బాల లడవిలో నుండగనే పానుగంటి వద్దిరాజు-వీరి మేనమామ-వేటకై వచ్చి బాలలను దోడ్కొనిపోయి తనకుమారులు, సూర్యవద్దిరాజు, చంద్రవద్దిరాజు, పాపవద్దిరాజు, శరభవద్దిరాజు, కాపవద్దిరాజు, రామవద్దిరాజు, కార్యవద్ది రాజులకు పెండ్లి చేసెను. నవాభోజరాజు రాజ్యము గోలుపోయి మరల తన కూతుండ్రు, అల్లుండ్రు సహాయమున రాజ్యమును

బడసెను. కాని కొన్ని దినములకు మాణిక్యదేవి పెట్టిన మందులవలన మరణించెను. పానుగంటిలో ఏడుగు రక్క-చెల్లెండ్రు తమ భర్తలతో కొంత కాలము సుఖముగా నుండిరి. అప్పుడు గండికోట కార్యము తటస్థించెను. ఏడుగు రన్నదమ్ములు తమ పట్టణమును తలారి రాముని కప్పగించి పయనమైరి. కార్యవద్దిరాజు బాలనాగమ్మ మేడచుట్టు ఏడు గిరులు గీచి వానిని దాట వద్దని ఆజ్ఞ పెట్టిపోయెను. ఇంతవరకు పూర్వభాగము.

ఇక ఉత్తర భాగమందున్న కథ—

'రాజు ఏలే భూమిలో పలాను - నాగళ్ళపూడి గట్టు పుట్టినాది
గట్టు పుట్టగ ఫకీరు పుట్టెను - వాడికి ఒక కోట నాయనా
పైడి మేడల నట్టనడుమనూ - పన్నెండు స్తంభాల మసీదున్నాది
మసీదులోనే మాయలఫకీరు - ఆరు పుట్ల అర్వం చదివేను
యేడు పుట్ల ఏకాంతం చదివెను - మూడు పుట్ల ఖురాను చదివెను
వాడు మంత్రకాడు భల్ మాయకాడు ఖామ - వానికి భూతాలు నాయన

ఏడు వందలా ఎట్టి భూతాలు - మూడు వందల ముక్కిడి భూతాలు' వశమై యుండెను. 'గట్టు కిందనే మౌలాలిపేట - ఆ పేటలోనే గాండ్లసంగు' ఫకీరు యొక్క ఉంపుడుకత్తె కాపురముండెడిది. దానికి సవతిని తేదలంచి ఫకీరొకనాడు అంజనము వేసి 'పన్నెండామడ దూరమందూన, పానుగంటి వో పట్టణమందు నాను' అందమైన బాలనాగమ్మను జూచి చెరపట్ట నెంచెను. ఫకీరు వేషము, బ్రాహ్మణ వేషము, పాములవాని వేషము వేసెను కాని యా వేషము లాతనికి నచ్చలేదు. అప్పుడాతడు

'జంగం వేషం తీర్చి కట్టినాడు - చంద్రకాంతి తలపాగ జుట్టెను
చేర్చుక్క వో బొట్టు పెట్టినాడు - సూర్యబిళ్ళలు చంద్రబిళ్ళలేమి
రుద్రాక్షల కిరీట మమ్మయ్యా-రూఢిగ శిరమున ధరించెనేమి'.జంగం వేషముతో ఫకీరు గాండ్లసంగు వలదన్నను బయలుదేరి నయనవాది, చిలుకవాది, గంగవాది పట్టణములు దాటి పానుగల్లు చేరుకొనెను. కోట కావలియున్న తలారి రామునికి సంతానము లేకుండెను. అది గుర్తించి మాయజంగము సంతాన విభూతి నిచ్చెను. తత్ఫలితముగా తలారి రాముని

'జుట్టులో తొమ్మిది వందల మంది బుట్టినారు
నెత్తి గుడ్డతీసి నేలను గొడితేను - మూడు వందలు ముందుగ వస్తారు
ఏడుగురి వో భార్యల చెంతాను - నాలుగు మూడు వందలున్నారు.' వారు
'బాబు మాకు పప్పులు పెట్టారా' అని యడిగిరి.

రాముడు 'పన్నెండు పుట్ల శనిగలు తెచ్చాడు - నడివీధిలో పోగు బోసినాడు
మనిషికి వక గింజ రాలేదు - కోటలు ఎక్కి కేకలు పెడతారు
నూతుల వెంబడి వేలాడుతారు - వాసాలనిండా ఇరుక్కువుంటారు
గంప ఎత్తి తీసెను రాముడు - గంపల నిండా పిల్లలున్నారు
తలారులొచ్చి పాతర దీసిరి - పాతరనిండా పిల్లలు నాయనా'. వీరితో విసిగి

'జంగమ దేవర బసకొచ్చినాడు - నీ సంతు మరి కొల్లబోను తండ్రీ
వక్కనాటికే దూసుక తిన్నారు - నీ బిడ్డలు గెడ్డలు జేరాను
బిడ్డలు వద్దు జంగమ దేవరా - నీకు కోటలోకె సెల్వ్వలిస్తాను
సంతు ముచ్చట సాలించు దేవరా' యని వాడు బ్రతిమాలు కొనెను. మాయ

జంగము మంత్రముచే తలారి రాముని ఏడుగురు భార్యలకు ఏడుగురు సంతానము దక్కిరి. జానపదుల కీర్తి అద్భుతములు. ఆశ్చర్యములు హృదయాహ్లాదకర ములు. ఈ కల్పనలతో మాయల ఫకీరునందు వారమోఘమగు శక్తిని కల్పించిరి. అఘటనఘటనా చాతుర్యము మాయలఫకీరున కాపాదించిరి. వాడు తలారి రాముని నిట్లు వశము చేసికొని కోటజొచ్చి తక్కిన కావలి వారిని మంత్ర తంత్రములచే కట్టివేసెను. ఆరుగు రక్కల మేడకుపోయి భిక్షమంది బాలనాగమ్మ మేడచేరి భిక్షకై శంఖమూదెను. అప్పటికి బాలనాగమ్మ ఏడు దినముల పచ్చిబాలెంతరాలు. పురుడైన వెడలలేదు. దాదులు వచ్చి

'అయ్యోబాబు జంగందేవర - అంటుముట్టుతో నాగుయున్నాది
నీకు ఎటుల భిక్షం పెడుతుంది?' యన 'మా జంగాలకు అంటే మున్నాదు,
అరె బాలనాగుకూ సంతు ఇచ్చినానూ - నాకు భిక్షం పెట్టకపోతేనూ
ఇచ్చిన సంతు తీసుక పోతాను' అని బెదరించెను. బాలనాగమ్మ భయపడి

జంగమునకు భిక్షముపెట్ట సిద్ధపడెను. అప్పుడు పసిపాప బాలవద్దిరాజు ఏడ్చుచు

'అమ్మా వినవే బాలనాగమ్మ - జంగందేవర గాదే నాతల్లి
నాగల్లపూడి గట్టు ఏలెవాడు - మాయలవాడు మాయలఫకీరు
వాడికి నీవు భిక్ష పెట్టవలదు - ఫకీరువాని పాలై పోతావు
మా తండ్రులు దూరాన నున్నార'ని తెలియనిభాషలో మొరపెట్టుకొనెను.

అది గ్రహింపని బాలనాగమ్మ భర్త గీచిపోయిన ఏడు బెరలు దాటిపోయి భిక్షము వేసెను. జంగమువాడు బాలనాగమ్మను రాగి బెత్తముతో నల్ల కుక్కనుచేసి తలారి రాముని మోసగించి కుక్కను వెంట నిడుకొని నాగల్లపూడి గట్టు చేరుకొని వెండి బెత్తముతో కుక్కనుదట్టి ఎప్పటి బాలనాగమ్మగా

మార్చెను. బాలనాగమ్మ తనను విడిచిపెట్టుమని ఫకీరును బ్రతిమాలెను. వాడు వినక నామె పొందు నభిలషించెను. బాలనాగమ్మ వానినెన్నియో తీరుల బ్రతిమాలి లాభము లేదనుకొని తన సౌశీల్యమును గాపాడుకొననెంచి

'నేను పన్నెండేండ్ల వ్రతము పట్టినాను - నా పన్నెండేండ్ల వ్రతము చెల్లితేను

నీవు జెప్పిన మాటలు వింటా' నని ఎత్తు ఎత్తెను. అటులగాక బలాత్కరించి నచో 'సీతల పక్కన పగిలి చచ్చెదావు' అని శపించెను. ఫకీరు భయపడి బాలనాగమ్మను గట్టుపై నొక మేడలో భద్రముగా నుంచెను. ఈ శాపము రావణు నకు నలకూబరుడిచ్చిన శాపమువలె నున్నది. అందు వలననే రావణుడు సీతమ్మ నశోకవనము నందుంచెను.

అచ్చట ఆరుగురు పెదతల్లులు, చంటిబిడ్డ బాలవద్దిరాజును పోషించుచు తమ తమ భర్తలకు జరిగిన మోసమును లేఖలు వ్రాసి దేగల ద్వారమున పంపించిరి. గండికోట విజయమును సాధించిన వద్దిరాజులు ౧౨ వేల సైన్య ముతో ఫిరంగులతో గుఱ్ఱపు బలముతో కదలి నాల్గవ నాటికి నాగళ్ళపురి గట్టు చేరిరి. ఫకీరువాడు మాయ యుద్ధమున వారి సైన్యమును నాశనము చేసెను. వద్దిరాజులు ఫకీరువాని పట్టుకొని

'కత్తులు తీసుక నరుక సాగినారు - మూరెడు మూరెడు కండలూనేమి
నాలుగు గడియలు కొట్టిరీ వాని - తూరుపు దండ్లో తలగొట్టినారు
పడమటి దండ్లో పుట్టెను ఫకీరూ - అక్కడ వానిని తలకోసినారూ
దక్షిణపు దండ్లో పుట్టెను ఫకీరూ - అక్కడ వానిని తలచీసినారూ
ఉత్తరపు దండులో పుట్టెను ఫకీరూ - అక్కడ వానిని తలగొట్టినారూ
కాల్చివానిని భస్మము చేసేరీ - బూడిదంత జలమున కలిపేరీ
జలమునందు పుట్టెను ఫకీరూ.' రామాయణమునందు రావణాసురుని వలెనే

మాయలఫకీ రెంతకును చావడు. వాడు మంత్ర విభూతి చల్లినంతనే

'యేనుగులన్ని నల్ల రాళ్ళయ్యె - రాజులంతా చాప బండలైరి
వొంటెలన్ని ఎర్రబండలాయె - ఫిరంగులన్ని నీటికుండలాయె
పన్నెండు వేల బలముల ఫకీరూ - రాళ్ళ గుట్టలూ చేసెనమ్మలారా'. ఈ వార్తలు

పానుగంటికి తెలిసెను. అప్పుడు

'పన్నెండు వందల స్త్రీలు గనుకినయ్యా - ఈ యారుగురు అప్పాచెల్లెండ్ల
పక్కరేవుకే వచ్చిరమ్మలారా - మూడుపుట్ల నల్లగాజులోయీ
ముప్పది తూముల నల్లబూసలునూ - వక్కరేవున తెంచిపోసిరీ
దిన వారములూ చేసి రమ్మలారా'.

బాలవద్దిరాజు పెరిగి పెద్దవాడయ్యెను. ఐదవఏట చదువవేసిరి. ౧౨ ఏండ్ల చదువు బాలుడు ౧౨ గడియలలో నేర్చెను. సాము గరిడీలద్భుతముగా నేర్చెను. తాత తండ్రులకు కదలని బొంగరమును కదలించెను. ఒకనాడు బాలవద్దిరాజు తన బాణప్రయోగ దక్షతను పరీక్షించుకొనుటకై నీళ్ళు నింపుకొని వచ్చుచున్న నంబివారి నరసమ్మ కుండను గొట్టెను. ఆమె దుఃఖించి బాలుని 'తల్లి దండ్రిని చెరలో పెట్టించి, ఇందుకె నీవు బ్రతికినావురోరి' యని నిందించెను. బాలవద్దిరాజామెను బ్రతిమాలి తలిదండ్రులు చెరబోయిన వార్త నెరిగెను. (ఇది పల్నాటి వీరచరిత్రమందలి బాలచంద్రుని బొంగరములాట కనుకరణ మనుకొందును) బాలవద్దిరాజప్పటికి ౧౬ ఏండ్లవాడు. తల్లిదండ్రుల చెరలు విడిపింప కృత నిశ్చయుడై పెద్ద తల్లులు వలదన్నను సిద్ధమయ్యెను. తాతగారి చంద్రాయుధము (అద్భుతమైన శక్తిగలది) ధరించెను. తన వృద్ధిక్షయముల సూచింపగల నాగ మల్లెచెట్టును కోటలోనాటి బయలుదేరెను. (ఇచ్చటినుండి బాలుడు ప్రదర్శించిన యద్భుత కృత్యములన్నింట ప్రధాన రసము తొణకిస లాడుచుండును)నాగసర్ప మాతనికి మధ్యేమార్గమున తన పడగనెత్తి ఎండ తాకనీయక కాపాడుటయే కాక భవిష్యమును చెప్పెను. ముందునడచి యొక పట్టణమున పులిని జంపి పులి రాజు కూతురగు సుభద్రను వివాహమాడెను. ఈ సందర్భముననే చాకలి తిప్పని కథ హాస్యపూరితమైనది కలదు. ఆ తరువాత గంగవాది పట్టణము నయనవాది పట్టణములం దద్భుతముల నెరపి రాచకన్నెల నుద్వాహమగుటకు చెప్పి ముందునకు సాగెను. ఈ తరుణమున నాగంభొట్లను బ్రాహ్మణుని మోసము, అతనికి పట్టిన దుర్గతి, బాలవద్దిరాజాతని నుద్ధరించిన కథయు గలదు. నాగళ్లపూడి గట్టు చేరుకొని ఫకీరువాడుంచిన పొలిమేర శక్తిచే భక్షింప బడుటకు మారుగా దానితో రమించి తంబళి పెద్దమ్మతో బాంధవ్యము స్థిరపరచుకొనెను. ఆమెవద్ద నుండి బాలనాగమ్మకు తన్నెరుక పరచుకొని ఫకీరువాని ప్రాణరహస్యము లడిగించి తెలిసికొని వాని ప్రాణములు సాధింప బయలుదేరెను.

మార్గ మధ్యమున గండభేరుండ పక్షుల పిల్లల ప్రాణములు కాపాడి తాను సర్పదష్టుడయ్యెను. పానుగల్లు కోటలో నాగమల్లె చెట్టు వాడిపోయెను. కాని గండభేరుండ పక్షులాతని సంజీవినిచే బ్రతికించెను. వాని సహాయముననే బాలవద్దిరాజు సప్తసముద్రములు దాటి, యడవి చేరుకొని వనము నరికి ఫకీరు వాని ప్రాణములు ధరించియున్న చిలుక యుండెడు ముంతమామిడి చెట్టును చేరుకొనెను. ఈ కల్పన మంతయు నద్భుత రసపోషణమునకే చేయబడినది.

పక్షుల సహాయమున పంచవన్నెల చిలుకను సాధించి తిరిగి నాలుగు దినములలో నాగళ్ళపూడి చేరుకొనెను. ఆనాటికే బాలనాగమ్మ పెట్టిన పండ్రెండేడుల గడువు పూర్తియయ్యెను. ఫకీరువాదు తన్నానాడు నిర్బంధించునని బాలనాగమ్మ దుఃఖించు చుండెను. కాని చిలుక బాలుని వశమైనప్పటినుండి ఫకీరువానికి మతిభ్రమణము కలిగెను. బాలవద్దిరాజు తన చెంతనున్న చిలుక నెట్లుచేసిన ఫకీరువాడటులయగు చుండెను. బాలవద్దిరాజు ఫకీరువాని నేప్పించి వాని చెంతనున్న మంత్రి తంత్రము లన్నియు గ్రహించెను. రాళ్ళయి పడియున్న తండ్రులను సైన్యములను బ్రతికించెను. తల్లిని దీసికొని ఫకీరుతో, గాండ్లసంగోజితో పల్లకిమోయించుచు బాలవద్దిరాజు గృహోన్ముఖుడయ్యెను. మధ్యేమార్గమున మాటయిచ్చిన కన్నెల నుద్వాహమై పానుగల్లు చేరుకొనెను. సీతమ్మవలెనే బాలనాగమ్మకు అగ్నిపరీక్షలు తప్పవయ్యెను. బాలవద్దిరాజు తన తల్లులకు తండ్రులకు మరల వివాహములు చేయించెను. ఫకీరువానితో నాగళ్ళపూడిగట్టుచేరి వాని ధనమంతయు చూచెను. ఫకీరువాడు సమయముచూచి తన చిలుకను పట్టుకొనెను. కాని చిలుకతల బాలవద్దిరాజు చేతిలో కాళ్లు ఫకీరువాని చేతిలో చిక్కుకొనెను.

> 'విడువర విడువర బాలవద్దిరాజా నేను విడువను మాయలఫకీరా
> అవతలగాను ఇవతలగాను ఇద్దరి సందున *గయాగొట్టైను* ౧
> అల్లా ఖుదా యంటా ఫకీరు సాహెబు, బోరుకొండవలె విరుచుకపడినాడు
> ఫకీరువాని ప్రాణము పోయింది, చిలుక జచ్చెను ఫకీరు జచ్చెను.'

బాలవద్దిరాజు ఫకీరువాని ధనమచ్చోటనే సద్వినియోగపరచి తన పట్టణము చేరి సుఖముగా నుండెను.

రామాయణమున రావణునకున్న యద్భుత శక్తులు వాని క్రౌర్యమును చాటుటకును, అట్టి యధర్మము పై విజయము సాధించుటకు వానికన్న నధిక బలుడుగా చిత్రింపబడిన రాముని శక్తి మరింతగా పెంచుటయున్నట్లే, ఫకీరువాని మొదట నద్భుత శక్తియుక్తునిగా చిత్రించి వానిని నిర్జించు బాలవద్ది రాజును అంతకన్న గొప్పవానిగా నద్భుతరసపోషకముగా జానపదులు చిత్రించిరి. నాయకో త్కర్ష వర్ణన కిదియొక పద్ధతి. ౨ క్రూరుడు దుర్మార్గుడెంత బలసంపన్నుడైనను

---

౧. చచ్చెను

౨. వంశవీర్య ప్రతాపాదీన్ - వర్ణయిత్వా రిపోరపి।
తజ్జయాన్నాయ కోత్కర్ష - వర్ణనంచ ధినోతినః ॥

దండి- కావ్యాదర్శము.

ధర్మము ముందర నోడిపోవునను నీతి ఇట్టి యద్భుత కథలం దంతర్లీనముగా నుండి జానపదులకు ధర్మాధర్మ సంఘర్షణమున చేయూత నిచ్చి కాపాడును. కనుకనే బాలనాగమ్మ కథను తెలుగులపాలిటి చిన్న రామాయణమంటిని.

నమ్మరానంతటి యద్భుత కృత్యములతో, అలౌకిక విషయములతో నిండినది '*కమ్మవారి పణతి పసల బాలరాజుకథ*'. దీని జీవము వర్ణాంతర వివాహమని తెలియనగును. పాటక జనమునందీనాటికి గూడ వర్ణాంతర వివాహములు లేవన్నచో నాటి సంఘమర్యాద లెట్లుండెనో ఊహింపవచ్చును. ఒకటి రెండు ఆధునిక భావములున్నను వాతావరణము మాత్రము పుక్కిటి పురాణయుగము నాటిదిగా గన్పించును. జానపదుల కిట్టి యసహజములగు నద్భుత కృత్యములపై నభిమానము మెండని ఇదివరకే తెలిపియుంటిని.

దీనిని వ్రాసినది కడియము గ్రామవాస్తవ్యుడు కిన్నెర నాగయ్య కొడుకు వీరాస్వామి యనునాతడు. ఇందలి కథ యిది.

'ఉత్తరాన దేవేంద్రుని నగరిన్, మించుచుండు మహా నందికొండ
కొండయేలిక శూరుండు, ధీరుండు, సత్యసంధుడు, నందివర్ధనుండు
అర్థి కల్పకభూజుడు భోజుండు, కలికిరాజను పేరిట విలసిల్లు.'

కలికిరాజను నీ కమ్మదొరకు సంతానము లేదు. ఒకనాడీతడు పొలము దున్నించు చుండగా నాగేటి చాలులో నొకబిడ్డ లభించెను. కమ్మదొర ఆమెకు సీతయని పేరుపెట్టెను. తరువాత కమ్మవారి పణతియను నామముకూడ ప్రసిద్ధమయ్యెను. పణతి అతిగారాబముగా పెరిగి పెద్దదయ్యెను. తండ్రి యామె నెవరుచూడకుండ ఏడుమేడలపై నుంచెను. ఇట్లుండగా చంద్రశేఖరుడను వెలమదొరకు

'సాంబమూర్తి సద్వరమున ప్రభవించె, చావుపుట్టుకలేని బాలుండు
వాని నామము *బంగారు బాలుండు*, అల్లారు ముద్దుగా నెదిగినాడమ్మా.'

బంగారు బాలుడు తన ౧౬వ సంవత్సరమున ఆరులక్షల గోగణముతో నంది కొండకు వచ్చెను. ఆవులను మేపుచు నాతడు

'ఏడుమెట్ల కిన్నెర చేతబట్టి, కిన్నెరకు శ్రుతిజేర్చి బాలుండు
రాగమాలికల్ బాడె రాల్గరుగ, పశువులు మేతను వదలి చూడంగ
అప్పుడు పాటను పణతి యాలించె, తనదు దేహము మరచె తండ్రిని మరచె.'

పణతి రహస్యముగా మేడదిగి బాలుని సమీపించి, అతని రూపమునకు గానము నకు మెచ్చి మోహించి తనను చేపట్టుమని కోరెను. పశువులు గాచెడు బాలుడు (బాలరాజు) ప్రవరునివలె పణతి ప్రేమను నిరాకరించెను.

'కన్యకా నీవెవర వీకీతి నొంటి, రానౌనె నీదగు రాణి వాసమును
వదలి వచ్చుట నీకు బొంకమే భామ, ఎవరైన జూచిన నేమిచెప్పుదువు
నీకిది సరికాదు పోపొమ్ము వదలి, పెండ్లికిప్పుడు నేను వేసాంలేద' నెను.

అపుడా పణతి

'వచ్చి వరించిన వలదు పొమ్మనుచు, త్రోయు వెంగలియున్నె ధూర్తత్వమేల
కమ్మవారలయింటి కామినిన్నేను, నమ్మి వచ్చితినయ్య నమ్ము నేయకుము
నాతల బుట్టెనే నాథు వరింప, శ్రీకృష్ణు రుక్మిణి జేరదే మున్ను' అని సమాధాన మిచ్చెను. బాలరాజామెను వదలించుకొనుటకై

'వెలమ కమ్మల కెట్లు వెలది పెండ్లియగు, ఛసిదాన వగుటచే పరికింప రేవ' నెను.

కాని కమ్మవారి పణతిమాత్రము,

'కులము నష్టుగజేసి కౌఅత లెంచెదవు, కులమన్న నేమయ గుంపంద్రుకాదె
గుంపులో నెదియైన గుంపు కదయ్య, వెలమ కమ్మలరీతి గలదె పుట్టుకను
ప్రేమ యుండిన చాలు పెండ్లికి చాల, మనసు పట్టని పెండ్లి మరియేల బాల
నా మదికెక్కిన నాడెంపువాడ, వగుటచే నన్ను చేపట్టంగవచ్చు
పట్టకుండిన నీకు పాపంబువచ్చు, ఆడుగోడున బోకుమయ్య శృంగార'యని తనపట్టు విడువదయ్యెను. అచ్చటనుండిన క్షేమము లేదనుకొని బాలరాజడవుల సంచరింప దొడగెను. కమ్మపణతి యాతని ననుగమించెను. వీర లిద్దరటుల పోవుచుండ, 'జోడుచంద్రులు పొడిచిన విధముండె' నట. ఏ తీరుననైన నామెను వదల్చు కొనవలెనని బాలరాజాలోచించుచుండెను. అసాధ్యములు నమానుషములునగు పనులొనర్చిన నిన్ను పెండ్లాడుదునని బాలుడామెతో ననెను. ఈ తీరున నయిన దప్పించుకొనవలెనని బాలరాజు ఎత్తుగడ. రావుల చెపపు నమీపించగనే బాలరాజు కాలముగాని కాలమున

'పట్టరాని పెనుమబ్బులు పట్టవలెన్, కటికిచీకటి తోచక యుండవలెన్
ఊరిమీద నొక చినుకును లేకుండ, అడవిమీద నొక వానయు రేకుండ
నడిమి చెరువులో వానలు కుర్వవలెన్, చెవుడులు నిండి వాగులు పారవలెన్
కొత్తచెంబు తా చేతబట్టుకొని, ధరణిమీదనూ నిలిచినట్టులా
నీళ్ళపైననూ నడువవలయును, ఏడు మునుగులు మునుగవలెన్
ఏడు చెంబులా నీళ్ళు తేవలయు, కొలిచి వడిలో నీరు బోసికొని

ఒడిలో నీరు ఒలికిపోకుండా, కట్టిన చీరయు తడిసిపోకుండా
నుదుటను కుంకుమ రాలిపోకుండా, నోముదండలే వానిపోకుండా
ఏడు అడుగులు నా కెదురుండమ్మా, ఏడుచెంబుల నీళ్లుతెమ్మా

ఇది చేసిన వెనుక పెండ్లిమాటలను, వెనుక చూచెదముచే కమ్మపడతి' యనెను. పణతి అష్టదిక్పాలకులను వేడ్కొని బాలరాజు చెప్పినంత చేసినది. ఇట్టి యద్భుత కృత్యములు కల్పించి జానపదు లాయా పాత్రములను పోషించి వారియందు భక్తి గౌరవములు పెంపొందించుకొందురు. తప్పించుకొనుటకై వేసిన ఎత్తుగడ విఫల మగుటతో బాలున కాశ్చర్యమున కన్న భయ మెక్కువగా కలిగినది.

'ఎంతమోసము చేసెనయ్య భామా, నమ్మరాదుగా యికను నమ్మరాదు
ఆడువారల నికను నమ్మరాదు, ఆడువారల నమ్మి బ్రతికెవరు
ఆడదానిని నిన్ను నమ్మరాదు, అడ్డకత్తితో తెగవెయ్యవలయు
కట్టుబోతుల విద్య నేర్చినావు, మాయకారుల విద్య నేర్చినావు
యెల్లమారమ్మ పదవులు నేర్చినావు, మంత్రాలు తంత్రాలు నీవు నేర్చినావు
లోడుబోతుల విద్య నేర్చినావు. దుష్టమార్గుల వరుస నిలిచినా' వని మార్గము

పట్టెను. అతని బ్రతిమాలుచు కమ్మపణతి వెంటసంటెను. త్రోవలో నొక శివాలయమున నున్న నందిని ఆవుగామార్చి, కోడెలేకయేచూలు నిలుచునట్లుచేసి, దూడను పుట్టించి, అడుగులేని దుత్తలో పాలుపిండి, నిప్పులేకుండ కాచి, తోడు లేక పెరుగుచేసి, కవ్వములేక చల్లచేసి, వేపకాయంత వెన్నదీసి ఏడుగిద్దెల నెయ్యి చేసి, అరచేత నిడుకొన్న పెండ్లి యాడెద ననెను. కమ్మవారి పణతి ఈసారియైన పెండ్లాడునని తలచి సకలదేవతల ప్రార్థించి యాయద్భుత కృత్య మును నెరపినది. పాడిపంటలకు కమ్మవారికి పెట్టినది పేరు. వారి ప్రసిద్ధి యిందు సూచితము. అదిచూచి బాలరాజు

'అబ్బా చెడితిర చీనికొంపగాల, దయ్యమో పెనుభూతమోరా
పెండ్లిమీద నాకు ప్రేమలేదు భామా, పెండ్లిమీద నాకు ప్రియములేదు భామా' యని

త్రోవబట్టెను. ఇట్లు పోవుచుండ వారికి రక్తధూళిపురపు కోమటి యొకడెదు రయ్యెను. బాలరాజు పణతి నాతని కప్పగించి వెడలిపోయెను. పణతి కోమటిని మోసగించి మరల బాలుని జేరి

'నేనేమి జేసిన విడువజాల నిన్ను, నన్నేమిజేసిన మనస్సు త్రిప్పజాల
దేహమెల్లను నీకు నిచ్చుదాన, ప్రాణమెల్లను నీకు నిచ్చుదాన
వదలిపెట్టిన వదలుదాన గాను, విడిచిపెట్టిన విడచుదాన గాను
భూమిలో దాగిన వదలుదాన గాను, నీళ్ళలోదాగిన వదలుదాన గాను

అగ్నిలో దాగిన వదలుదానగాను, గాలిలో మఱిగిన వదలుదానగాను
ప్రాయమైనది ప్రక్కనుండంగ, చనువుగలయది ప్రక్కనుండంగ
వలచి వచ్చినది ప్రక్కనుండంగ, తానే వేడునది ప్రక్కనుండంగ
నిదురెట్లు వచ్చెనో నీరెండయుంపు, బాలుబాలుర కోపమేల బాల
ఏల ఈ చలమేల గోపాల, ఏలరా నీకిది వెలమశ్రీవాల' యని ప్రార్థించెను.
అతడు వినక పారిపోయెను. కాని పణతి భేతాళుని పంచి అతని సహాయమును బరించుకొనెను. నారరాజున కాకలి యయ్యెను. అపడు

'ఆకలెత్తైనే కమ్మ వారి పణతి, అన్నముంచవే కమ్మవారి పణతి
అన్నముండిన ప్రాణములిక నిలుచు, అన్నముండిన పెండ్లి యాతవచ్చు' ననెను.
పణతి బాలునికి ౫ వరహాలిచ్చి రక్తభూళిపురమున కేగి వంటసామగ్రి తెమ్ము వండిపెట్టెద ననెను. బాలునికి ధనముచూచినంతనే పణతిపై మక్కువ కలిగెను. ఆమె నాతడుద్వాహమగుటకు నిశ్చయించుకొని సామగ్రిని దెచ్చుటకై రక్తభూళి పురమున కారాత్రి పయనమయ్యెను. పోవునప్పు డామె నొకచో అరణ్యమందు భద్రముగా నుంచెను. బాలునిచెంత బంగారముచూచి సామగ్రినమ్ము బచ్చుకు భ్రాంతికలిగెను. అతని ధనము లాగికొనవలెనని బుద్ధిపుట్టి

'మనకు ధర్మ మధర్మమనగ గలదె - వచ్చిన దెల్లను వరవు చేయవలయు
రాని దంతను లాగి చేర్చవలయు' నని ధనము తీసికొని సామగ్రి నిత్తునని కత్తితో బాలుని చేయి నరికెను. బాలుడు పరుగెత్తి ప్రక్కనున్న ఆకుతోటలో ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. కాని యాతోటకాపు లాతని దొంగగా భావించి పట్టి తలనరికిరి. తెల్లవారువరకు చూచి కమ్మపణతి రక్తభూళిపురము ప్రవేశించి బాలునికై వెదకుచుండెను. ఆమెకాపట్టణమున బాలుని శిరము కానుపించెను. బాలుని కళేబరము చెంతజేరి ఆమె విలపించుచుండ పురజను లామెను దొంగవాని భార్యయనుకొని పట్టి బంధింపనెంచిరి. అప్పుడామె

'అయ్యలార నామాట వినుడిమీరు, దొంగనంచు మీబుద్ధి తోచెనేని
అగ్నియందుదూకి వత్తు నిజము, తప్పిపోయినం దగవు చూచుకొను'దని దేవతలను దలచుకొని యగ్నిగుండముల కల్పించుకొనెను. భేతాళునితో చుట్టునున్న కావలివారలు పారిపోకుండ చూడుమని చెప్పి పణతి అగ్నిప్రవేశ మొనర్చెను. క్షణమునొరకై ఆమె దానిలో మాయమై దేవలోకము చేరుకొనెను. అచ్చట తన అగ్రురక్కల కలిసికొనెను. వారామెకు పూర్వజన్మ ప్రకారము జ్ఞప్తిచేసిరి.

'దేవనాథుని కూర్మి నందనలము, భూమికేగగా వలయునంచు మనము
తండ్రి నడుగగా నిన్ను నిలువుమనియె, మాకు నుత్తరువిచ్చి పొమ్మనియె
మేము భూమికి వచ్చుచుండగను, మమ్ము వదలగలేక మాతోడనీవు
వచ్చినా వదిగాంచి రయమున దండ్రి, మర్త్యలోకమునందు నిడుమ గుడువ
శాప మిచ్చినది జ్ఞాపకము లేదే, అంత నీవు దేవేంద్రు కాళ్ళమ్రొక్కి
భూమి గోడులను గుడువజాలనయ్య, కరుణ సేయుమా నన్నుగన్న తండ్రి
అనుచు వేడగా నతడు కరుణచేసి, నీ కమానుష శక్తులిచ్చె నతడు.'

ఇంత చెప్పినగాని ఆమెకు పూర్వసంస్మృతి రాలేదు. అప్పుడామె యక్కలతో

'జ్ఞప్తికి వచ్చినది యొక్కనాడు మనము, జలము లాడుచు భూమినుండనొకడు
సత్యసంధుడన్ యక్షనందనుండు, సుందరాంగుడు రాగ నతని జూచి
మోహమొందిన దాదిగ మనతండ్రి నాకు నుత్తర మిచ్చుట లేదనుచు'

తండ్రి తన కనుజ్ఞనీయని కారణమును చెప్పెను. అక్కలామెతో

'ఔను సత్యసంధుడె బాలరాజు, శాప వశమున నిన్ను మఱచినాడు
శాపవశమున తన్ను మరచినావు, భయము జెందకో చెల్లె నీవు వేగ
భూమికేగుమా శాపమోక్షణంబు, కొలది కాలములోన నీకు నగు' నని పుష్ప

హారమును పసిడి బెత్తమును ఇచ్చి పంపించిరి. కమ్మ పణతి మరలనగ్నిగుండమున సాక్షాత్కరించెను. అప్పటికే పారిపోదలచిన నచటి కాపువారల భేతాళుడు మ్రింగియుండెను. పణతి పుష్పహారము పసిడి బెత్తముల సహాయమున బాలుని బ్రతికించెను. కాని బాలరాజామెను నిరాకరించి మరల ప్రయాణమయ్యెను. మార్గ మధ్యమున పణతిచే పూర్వము వలెనే రెండుమారు లద్భుతకృత్యములు చేయించి పరీక్షించెను కాని యామెను స్వీకరింపడయ్యెను. వాహొక దేవళమున నిద్రింప దొంగలు వచ్చి బాలరాజును చంపిరి. పణతి కైతమలో తాము సుందోప సుందులవలె పోరాడి యంధులైరి. పణతి మరల బాలుని బ్రతికించుకొనెను. ఒకనాటిరాత్రి జంబునారాయణ పట్టణమేలు ముత్తరాసి రాజొకడు మత్తుమందులు చల్లి యామె నెత్తుకొని పోయెను. ఇప్పటికి బాలునికి కనికరముకలిగెను. పణతి తలచినంత మాత్రమున తండ్రి మరియు తదితర దేవతలు ప్రత్యక్షమై వారిరువురికి పెండ్లి చేసిరి. వారటనుండి దేవలోకమేగి కొంతకాలముండి తరువాత వైకుంఠమేగిరి.

శిష్ట సాహిత్యమును విమర్శించు దృష్టితో జూచిన నిట్టి యద్భుత కథలందు నెరసులు లభింపకపోవు. కాని యవి నెరసులనుటకన్న జానపదుల యద్భుత రసప్రీతిగా, వారి చిత్తవృత్తి కనుకూలమైన భావములుగా చెప్పుకొనవలయును. ఇట్టి యద్భుతములు నలౌకికములు నమానుషములగు విశేషముల గూర్చి

జానపదులు పాటలు పాడుకొని సంతోషింతురు. మాదయగారి మల్లన రాజశేఖర చరిత్రము, శ్రీనాథుని శివరాత్రి మాహాత్మ్యము ఇంతకన్న నమ్మిక కలిగించు నట్టివికావు. జక్కన విక్రమార్క చరిత్రము, రుద్రకవి నిరంకుశోపాఖ్యానము మున్నగునవి అతిలోక చర్యల నామోదించునట్టివే. ఈ బాటలో జానపదులు మరి కొంత దూరము సాగిరన్నచో ఇరువురి ఆశయములం దేకతయే కాన్పించును.

అద్భుత కథా గేయములందు '*గాంధారి కథ*' అగ్ర గణ్యము; పురాతనము కూడ కావచ్చును. దీని పౌరాతన్యము గూర్చి శ్రీ ఏకుమళ్ల కామేశ్వరరావు గారిట్లభిప్రాయ పడినారు. 'ఇదొక విచిత్రమైన జంగంకథ. కవిపేరు తెలియదు. కాని ఈ కవే కుమారరాముని కథ అను మరొక జంగం కథ కూడ రచించేడు. గాంధారి కథ క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతపు రచన. కాకతీయ ఆంధ్రమహా సామ్రా జ్యాన్ని రుద్రమదేవి అను స్త్రీ (౧౨౬౦-౧౨౯౫) పరిపాలించింది. ఆమె నేర్పుకి ప్రజలు ఆశ్చర్యపోయి 'ఈమె మహా మాంత్రికురాలా' అనుకొన్నారు. ఆమెయొక్క వివాహపు కథను జంగం కవి ఈ కథలో నిగూఢంగా తెలియ జేసేడు.'౧ శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారి యభిప్రాయ మిటులున్నది.

'ఇలాంటి తాంత్రిక వ్యవహారాల వర్ణనలెన్నో ఈ గ్రంథంలో ఉన్నాయి. అవి ఈనాడు పరిపాటి కాదు. అందుచేత ఈ కథారచన పర్వతాల మల్లయ్య భక్తులు తాంత్రిక విధానాలలో నిమగ్నులైన ౧౧-౧౨ శతాబ్దాలలో జరిగిందేమో ననీ, తర్వాత దీనిలో మార్పులూ, చేర్పులూ, జానపద వాఙ్మయానికుండే సహజ గుణానుసారంగా జరిగాయేమోననీ ఊహించవలసి వస్తోంది.'౨

పై యిరువురు విమర్శకు లించుమించుగా దీని పౌరాతన్యమున నేకాభి ప్రాయము గలవారే. నా యభిప్రాయముకూడ నంతియ. ఐనను జానపదగేయ విమర్శనమున కవికిగాని కాలమునకుగాని తావులేదని తొలుతనే మనవి చేసి యుంటిని. ఇదమిత్థముగా నిర్ణయించుటకు ఆధారము లేమియు దొరకనప్పుడు ఊహాగానముమీద ఆధారపడియుండవలసినదే. అట్టి యూహనే పై విమర్శకులు చేసియుందురు. ఏకుమళ్ళ వారీ కథ రుద్రమదేవి వివాహకథ యనిరి. దానితో నేనేకీభవింపజాలను. రుద్రమదేవి వివాహకథయని నిరూపించుట కిందేమి యాధారములును లేవు. కేవలమా కాలముననున్న రాణియగుటచే నీకథనామె

౧. బాల. ఆగస్టు. ౧౯౫౩.

౨. జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము. పుట.౧౬౬.

కంటగట్టుట భావ్యముకాదు. గాంధారికథ 'ఇదికథ ఇదిమార్గ మినుపింతు వినుడి' యని కుమారరాముని కథవలెనే ప్రారంభ మగుచున్నది. ఇదికూడ దానివలె కంపిలి రాజ్యములోని గాధయే. దీనిలోకూడ తపము, సంతానప్రాప్తియు కలవు. ఇంతమాత్రము సాక్ష్యమునుబట్టియే రెండును ఒకరే రచించిరను పేటపుళ్ళవారి నిర్ధారణము తొందరపాటనిపించును. కథయందు రాజులు రాణులుగా నున్నవారు నిజముగా సాధారణులుకూడ కావచ్చును. సాధారణుల కలౌకికాద్భుత మాహాత్మ్య ములం దగిలించుకొనెడు జానపదులిట్లు చేసియుందురనుటలో పొరపాటేమియు లేదు. అంతియకాని రుద్రమదేవియే గాంధారిగ పరిణమించిన దనుటకెట్టి యాస్కారమును లేదు. ఈ విషయమింతటితో చాలించి కథ నారయుదము.

ఆరంభమున కవివాక్యమిట్లున్నది.

'ఇదికథ ఇదిమార్గ మినుపింతు వినుడి, పురజనులార వో పుణ్యాత్ములార
అది యెట్టికథ యనగా వినుపింతు, ఆహంపి విరూపాక్షి ఆనెగొందిభూమి
కెంపిలి గంగావ తనియేటి గ్రామ, దేవరామర వీర గుంభినిరాజ
విక్రమార్కుడగు అతనికి నిజరాణి అలికులవేణి,
బిత్తరి కాంభోది యనునది తారశీల పట్టణము'.

ఈ తారశీల పట్టణమును జానపద కవి మనోహరముగా వర్ణించినాడు.

'ప్రొద్దుపోయిచూచిన పొన్న పూచినట్లు, జామోయి చూచిన జాజిపూచినట్లు
నెబ్బర నేరేళ్ళు మోదుగ బూచిన, చందం అదిగాక ఇంటింట
నాళీ కళడము యిరుసైనమేడలు, పొడుగాటి మిద్దెలు భువనేశ్వరాలు
అడుగడుగు బావులు ఆటకూటములు, చిరుమల్లెశాలలు చిత్రశాలలు' నున్నట్లుగా వర్ణించినాడు. సూర్యనారాయణస్వామి మేలుకొలుపుపాటలో సూర్యునివర్ణించుచు 'పొడుస్తు బాలుడు పొన్నపూఛాయ' యనునిట్టి వర్ణనమే కలదు.

తారశీల పట్టణమును వశపతి (వసుపతియో - పశుపతియో కావచ్చును) రాజు పరిపాలించుచుండెను. ఆతని భార్య దేవపద్మగంధి. ౨౪ ఏండ్లు గడచినను ఆమెకు సంతానము కలుగలేదు. సంతానార్థమై పద్మగంధి పెక్కునోములు నోచెను. కాని లాభము లేదయ్యెను. చివరకు భర్తృనాజ్ఞగొని రాణి శ్రీశైల పర్వతమునకుపోయి మల్లికార్జునస్వామి సన్నిధిని ఘోరమైన తపమాచరించెను. ఈ తపోదీక్ష నత్యద్భుతముగా వర్ణించినాడు. స్వామి ప్రత్యక్షమై 'ఆయుస్సు లేని మగబాలని ఇచ్చేదా లేక-ఆయుస్సుగలిగి అయిదవతనం గలిగిన ఆడబాలను ఇచ్చేదా' యని ప్రశ్నించెను. వరమిచ్చు భగవంతుడిటులేల ప్రశ్నింపవలెనను

ప్రశ్న సాధారణముగా మనకు కలిగినను ముందుముందు వచ్చెడు కథా పోషణ మున కిది యత్యంత మవసరము. మృకండ్వాది మునులకుగూడ నిట్టి చిక్కు తటస్థించుట మన పురాణములు చాటుచున్నవి. రాణి కూతురునే కోరెను. శివుడా బిడ్డ కుండెడు లక్షణములు చెప్పి శివగాంధారి యను నామకరణము చేయుమని ఫలమొసగి తిరోహితుడయ్యెను. రాణి తారశీల పట్టణము చేరుకొనెను. ఫల మారగించి సద్యోగర్భము ధరించి ప్రసవవేదన ననుభవించుచుండగా రాజు గారు బ్రాహ్మణాజ్ఞచే దేవళమున 'పడమటి భాగాన వున్న నందులను, తూర్పు భాగానికి గిర్రున తిప్పెను'. రాణి సుఖప్రసవ మయ్యెను. శివుడు చెప్పినటులే ఆ బాలిక 'వీపున వింజామర, అరికాలున తామరపద్మం, బొడ్డున మాణిక్యం, కన్నుల చింతామణి. పండ్లను పరశవేది, నొసట చిత్రకన్ను విభూతిరేక, ఒంటిజడ' యుండెను. ఈ వర్ణనముకూడ జానపదులకు సర్వసాధారణము. మహిమోపేతులగు వారిని వర్ణించునప్పు డీ మాటలు తప్పవు. కాలజ్ఞులామె జాతకమునుచూచి మేనమామగండమని చెప్పిరి. గాంధారి మేనమామ సుహితుడు వాలుగొండ పట్టణము పాలించుచుండెను. అతని తంత్రి మాంధాత. గాంధారి ఐదేండ్లదయ్యెను. రాజదంపతులొక బ్రాహ్మణ తాపసిని పట్టితెప్పించి గాంధారికి విద్యాబుద్ధులు గరప నియమించిరి. గాంధారి శీఘ్రకాలముననే సమస్త విద్యలు నేర్చెను. గురువుగారికే తప్పులు దిద్దెను. గాంధారికి తోడెవ్వరులేక చదువుకొనుట యిష్టము లేకుండెను. తల్లిదండ్రులది గమనించిరి. తోడుకై సుందరగిరి పట్టణపు గాండీవరాజు కుమారుడు బాలరాజును రప్పింప దలచిరి. గాండీవరాజు తారశీల పట్టణపు రాజుగారికి బావమరది. గాండీవరాజు భార్య రామక్క గాంధారికి మేనత్త. వీరికి యేగంటీశ్వరుని వరమున బుట్టినవాడు బాలరాజు. ఒకప్పుడు గాండీవరాజు బావగారిపై తిరుగుబాటు చేసి తత్ఫలితముగా "సోలెడు బియ్యం, తోటకూర కట్ట, పాతిక కాసులు గ్రాసం'గా బ్రతుకుచుండెను. బాలరాజు సామమార్గమున రాకున్న బలవంతముగా పట్టితెండని రాజుగారు జెట్టీల నంపిరి. రామక్క కీడు శంకించి బాలరాజార లేడనిబొంకెను. కాని వారికి బాలరాజారనే యున్నట్లు తెలిసెను. బాలుడప్పుడు సాధనాల గరిడీయందు

'ముందర లఘువున వోరీ ముత్తుంరాళ్ళ గోతమును గోట జిమ్మెను
వెనుక లఘువున వోరీ ఏదుంరాళ్ల గోతం ఎడమకాళ్ళ జిమ్మెను
జారుడుబండ దూకులు జీరుబండ మీదికి జీరుబండ దూకులు జారు బండమీదికి'

సాధన చేయుచుండెను. జెట్టీలాతనిచూచి భయపడి బలపంపము పనికిరాదను కొని వసుపతి రాజుగారి మాటలు మనవిచేసి తిరిగివచ్చిరి. బాలరాజు తల్లితో మేనమామ యింటికి పోదుననెను. జరిగిన పరాభవముచే కృశించు తల్లి బాలరాజును వలదనెను. కాని బాలరాజు మామతో మాటలాడి పోయిన రాజ్యము తిరిగి సంపాదింతునని తల్లికి నచ్చచెప్పి, అశ్వమెక్కి బయలుదేరి, తారశీల పట్టణము చేరుకొనెను. వసుపతిరాజల్లుని సగౌరవముగా నాహ్వానించెను. బాలరాజు మామగారిని (తన తండ్రికి చేసిన శిక్షకు) చెప్పిపొడిచెను. కాని వసుపతిరాజది సహృదయతతో స్వీకరించెను. బాలరాజు తానట నుండుట తన తల్లి కిష్టములేదని, తిరిగి పోయెదనని చెప్పెను. వసుపతిరాజాతని భోజనము గావించుకొని పొమ్మనెను. పద్మగంధి, బాలరాజు అందచందములు, తెలివి తేటలు, బలశౌర్యములు చూచి ఆతడు తమ నగరమున గాంధారికి సహ పాఠియై యున్నచో ముందుముందు ప్రమాదము సంభవించునని బాలరాజును తొందరగా పంపించుటకు యత్నించుచుండెను. రాజుగారల్లునికై కట్నములు, కానుకలు ఐదూళ్ళు అరణమిచ్చిరి. ప్రయాణమగుటకు ముందు గాంధారీ బాలరాజు లొకరినొకరు చూచుకొనుట సంభవించెను. ఒకరి రూపమునకింకొక రాశ్చర్య పడిరి. బాలరాజు ప్రయాణమాపుకొని గాంధారికి సహపాఠియయ్యెను. వసుపతి రాజు గాంధారిని బాలరాజుకిచ్చి మునుముందు పెండ్లిచేయ నిశ్చయించుకొనెను. పద్మగంధిమాత్రము తనకూతురు నీదరిద్రునినుండి తప్పించి సుహితునకీయ దలంచెను. చదువుసాము లప్పుడుకూడ వారిరువురు కలిసికొన కుండునట్లును మాటలాడుకొన కుండునట్లును కట్టుదాట్లు చేసినది. కాని వారిరువురు తమ గురువు కనులకు గంతలుకట్టి పరస్పరప్రేమమును పెంపొందించుకొనిరి. పెండ్లి చేసి కొనుటకు బాసలు చేసికొనిరి. గాంధారి ఒకనాడు గురువుగారును బాలరాజును లేని సమయమున గురువుగారి తాళపత్ర గ్రంథములు శోధించి, శక్తిపంపు, శాంభవిపంపు, హనుమంతపంపు, వీరభద్రపంపు, భైరవిపంపు మొదలుగాగల మంత్రములును; శక్తిముగ్గు, శాంభవిముగ్గు మొదలుగాగల తంత్రములును గ్రహించెను. వానిని ప్రయోగించి చూచుకొనెను. గాంధారి రహస్యముగా బాలరాజు మేడకేగి కలియుచుండెను. బాలరాజు తనకు ప్రమాదము సంభవించునని తెలిపెను. గాంధారి తన శక్తిసామర్థ్యముల నాతని కెరుకపరచి ఏమి భయముండ బోదని హెచ్చరించి తన శక్తిని ప్రదర్శించి బాలున కాశ్చర్యము ధైర్యము

కలిగించెను. చదువు చెప్పెడు బ్రాహ్మణుడు వీరి ప్రణయరహస్యములను రాణి గారి కెరుకపరచెను. పద్మగంధి వారినిరువురిని పట్టి కొట్టించెను. కాని గాంధారి తనశక్తిచే బాలరాజును కాపాడెను. బాలరాజు స్వగ్రామమునకు వెడలిపోవుచుండ గాంధారి తనమాహాత్మ్యమున మరలించుకొనెను. పద్మగంధి కూతురునకు వివాహముచేయ నిశ్చయించి జెట్టీలను సుహితుని కడకు వాలుగొండకంపెను. కాని సుహితుడు 'పెండ్లిరోత పెండ్లామో రోతని, ఇల్లురోత యిల్లాలో రోతని, తదేక నిష్ఠతో పంచగడ్డాలు పెంచుకొని'యుండుటచే వచ్చిన జెట్టీల తన్ని పంపి వేసెను. బహుశః ఈతనికి గాంధారిపై మోహము లేకుండుటకును వివాహ మిష్టము లేకుండుటకును కారణము, గాంధారి మేనమామ గండమున పుట్టిన దనుటచే కాబోలు. తమ్ముని రాకకై యెదురు చూచెడు పద్మగంధికి ఆశాభంగ మయ్యెను.ఆమె గాంధారి స్వర్ణ చిత్రపటమును పంపించి తమ్ముని పురల నాహ్వా నించెను. గాంధారిపటమును చూచి మూర్ఛపోయి సుహితుడు తన వ్రతము విడిచి వివాహము చేసికొన సిద్ధుడయ్యెను. వివాహ లగ్నములు రేపన్న బ్రాహ్మణుల మాన్యములు లాగికొనెను. చదుపురాని బ్రాహ్మణుడొకడు (నాగంభొట్లు) తరుణ మును గమనించి 'రేపు పొద్దున శనివారమని విచారించ నక్కరలేదు, దుర్వారమని విచారించ నక్కరలేదు రేపు, ప్రొద్దు పొడుపున మంచి లగ్నమయ్యా'యనెను. అందరి భూతిమాన్యా ములు నాగంభొట్లుకు లభించెను. ఇచ్చట కొంత హాస్యము ప్రదర్శింపబడినది. పెండ్లికొడుకై రాజుగారు పేరంటాండ్రతో సపరివారముగ బయలుదేరెను. గుడ్డి తిరుమలక్క. కుంటికాలు తిరుపులక్క, మూగచ్చమ్మ. చెవిటి సుబ్బమ్మ. బొల్లి నోటి రమణమ్మలు పెద్ద ముత్తయిదువలు.ఎన్ని యపశకునములైనను సుహితుడు గ్రహింపక వివాహ నిశ్చయముతో బయలుదేరి ప్రయాణము గావించుచుండెను. మధ్యేమార్గమున రెండు కపోతములు 'వసుపతిరాజుకు నో అన్నా. సోయితుడా అన్నా, సోయితుడా మంచి శిపునిపరము. వరము కుమార్తెరా. సోయితుడా నీకు చిక్కదు, ఛీ వెళ్లకూరా సోయితుడా, నీకు దక్కదు గాంధారీ' యని చెప్పెను. సుహితుడు కుపితుడై కపోతములను చంపెను. సుహితుడు తారశీల పట్టణము చేరుకొనెను. వివాహ ప్రయత్నములు సాగుచుండెను. పద్మగంధి తన పట్టుదల నెగ్గెనను సంతోషమున.

'వాలుగొండ సీమనుంచి వచ్చెనమ్మ సోయితుడు, మేలైన సొమ్ములంతా తెచ్చెనూ ఓయమ్మా పట్టుచీర రవికె కట్టవే తల్లి నీవు-పట్టాభద్రుని చేపట్టవే తల్లి'యని పాడగా గాంధారి

'మేలు మేలాయెనమ్మా మేలాయెనమ్మా-నా మేలంత బాలరాజు పాలాయెనమ్మా
వయసాయెనమ్మా వయసాయెనమ్మా-నా వయసంత బాలరాజు పాలాయెనమ్మా
బాగు బాగాయెనమ్మా బాగాయెనమ్మా-నా బాగంత బాలరాజు పాలయెనమ్మా' యని

పాడెను. తల్లి యదివిని గాంధారిని కట్టివేసి కొట్టెను. గాంధారి భేతాళుని ప్రత్యక్షము చేసికొని వాలుగొండ పట్టణము నాశనముచేసి రమ్మనెను. వాడు వాలుగొండచేరి 'మొకమార్జన చేసి మూడుపుట్ల తిరుపణి, మువ్వందుం బియ్యపణి నామందీర్చి, తాటిప్రమాణంగా చెరువు గట్టుమీద నిలుచుండెను.' మాంధాతరాజు వానిజూచి తాను పారిపోవుచు సేనానులకు వాని నెదుర్కొన నాజ్ఞాపించెను. కాని భేతాళుడు 'తొలివీధి మలివిరా వోరీ మలివీధి మ్రింగెను, యేమి రెండు గడియలకు ఏమి పట్నమింత మ్రింగెను'. భేతాళుడు గాంధారి చెంతకు వచ్చి ఆమెచే శాంతి బొందెను. గాంధారి తానేమియు నెరుగనట్లూరకుండెను. ఇచ్చట వివాహ ముహూర్తము సమీపించెను. భేతాళుడు తిరిగి వచ్చినపిమ్మట మాంధాతరాజు తనపట్టణమునకు తిరిగివచ్చి పట్టణము నాశనమైనందుకు వగచి, తక్షణమే బయలుదేరి రావలసిన దిగా కుమారునికి లేఖనంపెను. సుహిడా యుత్తరమునుచూచి కత్తితో గాంధారికి పెండ్లిచేసి తీసికొని రమ్మని నాగంభొట్లకు కత్తినిచ్చి తన పట్టణమునకు వెడలి పోయెను. ఎత్తుకు పైయెత్తుగా గాంధారి పిండిబొమ్మను చేయించి దానితో కత్తికి పెండ్లిచేయించెను. గాంధారి తనను మోసగించి సుహితుని వివాహమాడినందులకు కుపితుడై బాలరాజు స్వదేశము తిరిగిపోవ నెంచెను. గాంధారీ బాలరాజుల కీసమయమున జరిగిన సంవాదము ఏలపాటల రూపమున, తుమ్మెద పాటల రూపమున నర్మగర్భముగా నున్నది. గాంధారి బాలరాజును తనమేడపైకి రప్పించు కొనెను. ఆతడు కోరిన వన్నియు సమకూర్చెను. దేవేంద్రుని చెంతనుండి రెక్కల గుఱ్ఱములు తెప్పించుకొని ఇరువురు లేచిపోయి గంగయొడ్డున వ్రాలిరి. అచ్చట గాంధారి, భైరవుడు మరియు నితర శక్తుల సహాయమున నద్భుతకృత్యము లొనర్చినది. సోలురావుల కడ వారొక పట్టణము నిర్మించిరి. వీరహన్మంతుడు మున్నగువారు తారశీల పట్టణ వీధుల కొన్నింటిని పెల్లగించి తెచ్చి ఇచ్చట పేటలు కోటలు నిలిపిరి. గాంధారీబాలరాజు లిచ్చట సుఖముగా నుండిరి. పద్మగంధికి వార్త తెలిసి తన సైన్యములను సహాయమిచ్చి తమ్ముని బాలరాజు మీదికి యుద్ధమునకు పంపించెను. బాలరాజు వీరోచితముగా పోరాడి సుహితుని చంపెను. గాంధారి బాలరాజు కోరికపై పర్వతాల మల్లన్నను దలచి సుహితుని మరియు నాతని సేనలను మరల బ్రతికించెను. సుహితుడు గాంధారీ బాలరాజుల తలిదండ్రుల

పిలిపించి వారిరువురికి పెండ్లిచేయించి తానెప్పటియట్లు సన్యాసమును స్వీకరించెను. గాంధారీ బాలరాజులు సుఖముగా రాజ్యములేలిరి. వింత వింతలగు నద్భుతములతో నమానుష శక్తులతో నిండియున్న ఈ కథ సుఖాంతముగా ముగిసినది. కథ ఎప్పటిదైనను ఉర్దూ ఇంగ్లీషు పదములు, ఆధునికములగు ఫిరంగులవంటి ఆయుధముల పేర్లు ప్రవేశించినవి. జానపద గేయమునకీ లక్షణములు పరిపాటి.

జానపద గేయవాఙ్మయమున ననేకాద్భుత విషయములకును అమానుష చర్యలకును ఆలవాలమైన కథలందు '*కాంభోజరాజు కథ*' ను మించిన దింకొకటి లేదని నిర్వివాదముగా చెప్పుకొనవచ్చును. వచనరూపమున గూడ ముసలవ్వలీ కథను వినిపింతురు. ఈ కథయే మాయలోకమను పేర వెండితెర కెక్కినది. పలువురు ప్రచురణకర్త లీకథను ముద్రింపించిరి. గ్రంథాంతమున 'వ॥ ఈ కాంభోజరాజు కథ కృతిచేసినవారు *జంగం సుబ్బయ్యా దేవర*, యీ పుణ్యకథ కృతి జేసినారు కనుక పాడిన వారికిన్ని వ్రాసిన వారికిన్ని తొలగు దోషములు, వచ్చు భాగ్యములు శుభమస్తు' అని కలదు. అద్భుత కథలందన్నింట నుండెడు వివిధాద్భుతము లీ యొక్క కథ యందున్నవి. ఇట్టి కథలందిది యాదిమ కథ యైనచో దీనినుండియే కొన్ని కొన్ని యద్భుత లక్షణము లాయా కథలందుచేరిన వని భావింపవచ్చును. లేదా యిట్టి యద్భుత కథాపరిణత స్వరూపమే కాంభోజరాజు కథయని భావింపవచ్చును. ఈ రెండును పరస్పరా ధారాధేయ భావగర్భములు. ఈ కథయందున్న అనేక విషయములు విమర్శకులను భ్రమల పాలుచేయగలవు. శ్రీ వేటూరి కామేశ్వరరావుగారీ కథను గూర్చి ఇట్లు వ్రాసి యున్నారు. 'ఈ జంగంకథ క్రీస్తు పూర్వం ఒకవెయ్యినాటిది కావచ్చు. ఆ కాలంలో ఆంధ్రులు ఉత్తర హిందూదేశంలో కాంభోజ దేశంలో ఉండేవారు. అప్పటికి ఈ కథ రామాయణ భారత కథలకంటె పూర్వమే! ఈ కథలో అటు తర్వాత గూడ చిల్లర మార్పులూ చేర్పులు జరిగి ఉండవచ్చు. కాబట్టి దీనిలో కనబడే 'రామ లక్ష్మణుల మందు'అనే మాటను పాటబాడే జంగాలు చేర్చినా చేర్చి ఉండవచ్చు. అట్లే మరికొన్ని చిల్లర అంశములు కూడాను.'౧

ఈ వాక్యములను సమర్థించుటకై శ్రీ కామేశ్వరరావుగారు కాంభోజరాజు కథలోనున్న పలువిషయములను అనగా కాంభోజ కర్ణాటక శబ్దములను, కథాస్థలము, నాగులు, రాక్షసులు, దాసులు (Slaves) రామలింగస్వామి ప్రతిష్ఠ,

౧ బాల. మార్చి. ౧౯౫౩

నరమేధము, 'అపనమ్మకములు,' పలసలు, ఆయుర్వేదము, యంత్రములు, మతము, గ్రామనామములు, సాంఘిక పరిస్థితులు మున్నగునవి యాధారముగా గొని అనేక వ్యాసములు ప్రకటించి యున్నారు. ౧ శ్రీకామేశ్వరరావుగారి మతము సరియైనదనుటకుగాని కాదనుటకుగాని వారు వ్రాసినదానికన్న రెంపింతలు వ్రాయ వలసివచ్చును. కాలము, కథారంగము, కవిప్రసక్తి జానపద వాఙ్మయమున నంతగా లెక్కింపదగినవి కావు. కనుక వివాదాస్పద విషయములను విడిచి వేయుచున్నాను.

'ఉత్తరాది యా భూమియందున తందాన తాన కర్ణాటక భూమియందున
కాంబరీపురి పట్టణమున్నాది ,,

అచ్చట కాంభోజరాజు పరిపాలించుచుండెను. ఆతనికి సర్వసంపదలు సమృద్ధిగా నుండెను. కాని సంతానము మాత్రము లేకుండెను. మొదట సూర్యకన్యక చంద్ర కన్యకవంటి వారల ఆర్గురక్కచెల్లెండ్ర వివాహమాడెను. వారి వలన సంతానము కలుగనందున నేత్రవాది పట్టణపు రాజు కూతురు మాణిక్యాల దేవి నుద్వాహ మయ్యెను. ఈమెకుకూడ సంతానము కలుగదయ్యెను. రాజుగారు దాన ధర్మములు చేసిరి. సత్రములు గుళ్ళు గోపురములు కట్టించిరి. బావులు చెరువులు త్రవ్వించిరి. కాని లాభములేదయ్యెను. ఒక దసరా పండుగనాడు రాజుగారు పారువేటకై బయలుదేరిరి. ప్రజలానాడు

'కస్తూరితో కల్లాపు చల్లిరి తందాన తాన ముత్యాలతో ముగ్గుబెట్టిరి
మామిడాకుల తోరణము గట్టిరి ,, రాజు వేడుక చూచెదమనిరి
పట్నం వారియొక్క వణతులొచ్చిరి ,, వెలమవారి యా వణతులొచ్చిరి
కమ్మవారి యా కన్నిక లొచ్చిరి ,, కోమటి స్త్రీలు బ్రాహ్మణ స్త్రీలు వచ్చిరి
బిడ్డలు గన్న తల్లులందరు ,, బిడ్డల నంతయు చంక బెట్టినారు
చేతుల బిడ్డల బెట్టుకున్నారు ,, భుజం మీద బిడ్డ లెక్కిరి'

త్రిమూర్తులు మున్నగువారు తమదేవేరులతో అంబరవీధినివచ్చి చేరిరి. వారు తమలోతాము ఈరాజు గొడ్డుబోతు వాడనుకొనిరి. రాజు గారికీ మాటలు వినబడెను. అతడు వెంటనే అంతఃపురమునకువచ్చి చేరెను. భార్యలను పిలిపించి జరిగినది వినిపించి అందరమును చనిపోదమనెను. ఏడుగురుభార్యలు బయలుదేరి

౧. గృహలక్ష్మి. జూన్, జులై, అగస్టు, సెప్టెంబరు సంచికలు, ౧౯౩౪.

'అరణ్యముల బాట పట్టిరి తందాన తాన చీమలు దూరని యడవి దాటిరి
కాకులు దూరని యడవి దాటిరి ,, పుంౘ్రగ౧ దండి గోవింద౨ వనములు
రుద్రాక్షల వనము దాటిరి ,, భద్రాక్షాల౩ వనము దాటిరి'

వన్య మృగములు వారిని జూచి ప్రైదొలగి పోయెనేకాని భక్షింపవయ్యెను. అప్పుడు వారొక యగాధ కూపము దరిజేరి పడుట కుద్యమించి ఇట్లు విలపించిరి.

'కైలాసము యెచ్చట నున్నదో తందాన తాన వైకుంఠము యెచ్చట నున్నదో
బ్రహ్మలోక మెచ్చట నున్నదో ,, నవ బ్రహ్మలు యెచ్చట నున్నారో
మేము చేసిన దానధర్మమూగ ,, యేటిపాలుగాబోయె నిపుడుగా
బ్రహ్మదేవు డెచట నున్నాడో ,, వాని గుడియు రగిలి పోలేదో
కైలాసము రగిలి పోలేదో ,, విష్ణుమూర్తి చావకున్నాడా
వైకుంఠము రగిలి పోలేదో ,, ఏమి పాపము చేసినామయ్యా
అరణ్యములో మృతి జెందేము ,, '

ఇదే సమయమున త్రిమూర్తులు వారి దేవేరులు పైనుండి పోవుచు వీరి శోకము వినిరి. పార్వతి అది భరింపజాలక లక్ష్మీసరస్వతులతో క్రిందికి దిగి వారిని మందలించి మీకు సంతానము కలుగగలదు, చావక తిరిగిపొండని పంపించెను. రాణులు తమ నగరము చేరుకొనిరి. దేవతలు బ్రహ్మదరికి జేరి కాంభోజ రాజునకు సంతాన మొసగుమనిరి. బ్రహ్మ వల్లెయని వృద్ధ బ్రాహ్మణ వేషమున శాంబరీపురి చేరెను. రాజు సన్నిధికేగి 'అకలిచే యిప్పుడు అలసివచ్చితిని (తంవాన తాన) స్వయంపాకము ఇప్పుడియ్యుము' అని కోరెను. రాజుగారాశ్చర్యపడి ఒక బ్రాహ్మణునకు తాను గట్టించిన సత్రములందు కూడు లభింపదయ్యెనా యని ప్రశ్నించెను. అందుల కా బ్రాహ్మణుడు నేను సత్రములందు తినను, నీవంటి పుణ్యాత్ములచేత స్వయంపాకము గ్రహించెద ననెను. రాజది విని నేను సంతానము లేనివాడను పుణ్యాత్ముడ గానవెను. బ్రాహ్మణుడు సంతానములేకుంట నీపాపముకాదనియు శరణువేడి వచ్చిన నాగేంద్రుని నీతండ్రి చంపించెననియు నాగేంద్ర శాపమే యిది యనియు దానికై రామలింగ స్వామి ప్రతిష్ఠ యొనర్చి తత్సన్నిధిని నీ భార్యలు కత్తులపై ప్రాణాచారముండిన సంతానము కలుగునని చెప్పి స్వయంపాక మర్థించెను. రాజు లోపలికి పోయివచ్చువరకు బ్రాహ్మణుడు తిరోహితుడై పోయెను. రాజుగారు రామలింగస్వామిని ప్రతిష్ఠించి కోనేరు త్రవ్వించి భార్యలను బ్రాహ్మణుడు చెప్పినట్లు ప్రాణాచార ముండుమనెను. ఆర్గురు రాణులటులే చేసిరి కాని పట్టపుదేవి(?) మాణిక్యాలదేవి మాత్రము

౧. పుంౘ్రము=పువ్వులగురివింద. ౨. కోరింద ? ౩. నాగముస్తెలు

'స్నానమందు చెమట పోతున్నాదే తందాన తాన లేని భాగ్యము కలుగనే బోదు'

అనియు, నల్లరాళ్లు సంతానమేమిచ్చుననియు, దేవతానింద యొనర్చెను. స్వామికి మాణిక్యాల దేవిపై ఆగ్రహము కలిగెను. తక్కిన యాఱ్గురికి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి స్వామి సంతాన ఫలము లొసగెను. మాణిక్యాలదేవికి మాత్రము చిమ్ముటకు చీపురు, చెరుగుటకు చేట, తినుటకు తవుడు నిచ్చెను. రాజు వారి వారి స్వప్నవృత్తాంతములు వినెను. ఆఱ్గురి భార్యల నాదరించి పట్టపుదేవిని కోపించి ఊరిబయట నొక మేడలో నుంచెను. తక్కిన భార్యలకు గర్భములై నవమాసములకు వారారుగురు పుత్రులను గనిరి. దైవజ్ఞులు వారి జాతకములు చూచి వారి యందొక్కడును సింహాసన మెక్కుట కర్హుడు కాజాలడని చెప్పిరి. వారికి శతవద్ది రాజులని నామకరణ మొనర్చిరి. మాణిక్యాలదేవి తనకు పుత్రులు లేనందుకు ఆరాజ కుమారుల నతి గారాబముతో జూచుచుండెను. ఆఱ్గురు రాణులకిది నచ్చదయ్యెను. వారామెపై కుత్రబన్నిరి. విషాక్త భోజనమిడి కుమారుల చంప నెంచినదని రాజుతో కొండెములు చెప్పిరి. కాంభోజరాజు కుపితుడై మాణిక్యాల దేవిని భయంకరాటవిలో నొక చెర (బందె) లో బెట్టించెను. మాణిక్యాలదేవి తనకు కలిగిన స్థితికి విచారించి శివ పంచాక్షరిని దీక్షతో జపించెను. పార్వతి ప్రోత్సాహమున శివుడు జంగమవేషమున 'చెరబందె'కు వచ్చెను. అప్పటికా 'చెరబందె' 'పచ్చకెంపులు పసిడిపద్మములు, రవ్వలు పొదిగిన మేడలాయెను'. మాణిక్యాలదేవి యా పరమశివుని రెండు వందల సంవత్సరములు బ్రతుకగలిగిన వాడును అనేకాద్భుత కృత్యములు చేయగలవాడును ప్రాణములుపోయిన వారికి ప్రసాదించువాడునునగు పుత్రునిమ్మని వరమడిగెను. శివుడంగీకరించి తిరోహితుడయ్యెను. మాణిక్యాలదేవికి సద్యోగర్భమై తొమ్మిది గడియలకే ప్రసవ మాసన్నమయ్యెను. ఆమె ప్రసవమునకు ముగ్గురమ్మలు వచ్చిరి.

'తొమ్మిదవ గడియలోగాను తందాన తాన బాలుడే ప్రసవ మవుతున్నాడు
లక్ష్మిదేవి బొడ్డుగోసె నయ్యా ,, సరస్వతి లాలలు పోసింది
పార్వతి దేవి సాన పరచె నయ్యా ,, '

శిశువు జన్మించగనే సానపై వేసెడు యాచారమిప్పటికిని తెలంగాణమున గలదు. సాన, రాళ్ళురప్పలకు చిహ్నము. జన్మించిన తోడనే కష్టములు కడగండ్లు కలవనియు వాని నెదుర్కొనవలయు ననియు శిశువును రాళ్ళపై పరుండజేయు యాచారము సానపై పరుండజేయుటగా మారినదందురు. ఇటుల పద్మోమావాణీ

దేవులు పరిచర్య లొనర్చిరి. బాలుని జాతకము జూచి నాల్గు గండములు వ్రాసి వాని దీర్చుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. చెరలో పుట్టినందుకు బాలునికి చెరాబంది రాజని నామకరణము చేసిరి. అలౌకికాద్భుత శక్తియుక్తుడు కాదగిన బాలుని వారచ్చట విడువక కైలాసమున బెంప నిశ్చయించి తల్లికిచెప్పి ౧౨ ఏండ్లవరకు బాలునిపై మక్కువ కలుగకుండునట్లు చేసి కైలాసమునకు దోడ్కొనిపోయిరి. చెరాబంది భవిష్యత్తులో చేయగల యద్భుతకృత్యములకు గల కారణ మాతడు వరప్రసాది యగుట, దేవలోకమున బెరుగుట. ౧౨ సంవత్సరములు గడచినంత మాణిక్యాలదేవికి కుమారుడు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఈశ్వరుడు కాంభోజరాజుకు పుట్టిన పుండు సంగతి చెప్పి బాలునికి తగు ఔషధములిచ్చి పంపించెను.చెరాబంది రాజు తల్లియగు మాణిక్యాల దేవిని చేరుకొనెను.

ఈ కథ యిట్లుండగా కాంభోజ రాజు పుత్ర సమేతముగా నరణ్యామునకు వేటాడబోయెను. ఆసమయమున 'ముత్యమువంటి చినుకు' రాజుగారి వీపునబడి

వెలగ పండంత బొబ్బ అయ్యేను తందాన తాన వొళ్ళంతా మరి అల్లుకున్నదయ్యా
పోట్లకు మరి తాళలేదయ్యా ,, చేతిమీదుగా రాజును తెస్తారు
యీగలైన వ్రాలుచున్నావి ,, మల్లెలైన మరి వ్రాలసాగెను
ఇరువైనాలుగు రంధ్రాలు గలిగె ,, ఈ బెలతోటీ పొడిచినట్లుగా
పోట్లుగనుక యధికరించి నావి ,,

ఎందరెందరో వ్రణవైద్యులు వచ్చి కోడికట్లు, మేకకట్లు కట్టినను నయము కాలేదు. 'నరకట్టు'కై యాలోచించు చుండిరి. ఇంతలో చెరాబంది రాజు తల్లిగారి యనుమతి బొంది మందులవాని వేషముతో శాంబరీపురము చేరుకొనెను. అచట కుష్ఠవ్యాధితో బాధపడుచున్న గొల్లని నీరోగుని చేసెను. ఈవార్త పట్టణ మంతటను పొక్కిపోయెను. అతడు

'మందుల కావడి భుజమునందుపెట్టి, క్షత్రియ గొడుగు చేతబట్టెను
రాజవీధుల మందులమ్ముతాడు, మందులు మందులు మందులు యంటాను
మైలాభరణి మందులంటాను, మచ్చు మాయలా మందులంటాను
మందులోను రామలక్ష్మణుల మందులంటాను, ఆటుకుమందు పోటుకుమందు
అగ్నిజ్వాల వ్రణముకు మందు, మేహపైత్యానికి మందువున్నాది
వొల్లుపోట్లకి మందు వున్నాది, శిరోవాయువుకు మందువున్నాది
మనోవ్యాధులకు మందువున్నాది, కాటిలోపల జిల్లేడేరు

ఏటి యొడ్డునా మునుగబంకా, పెద్ద గబ్బిలాల పేరైన తైలాలు
ఈ మందుగొనే పుణ్యాత్ము లెవ్వరో, ఈ మందుగొనే ధర్మాత్ము లెవ్వరో'

యని వాడవాడలు తిరుగుచుండెను. ఈతని మాటలు విన్నంతనే రాజు గారి వ్రణమందున్న పురుగు 'ముచ్చ మూలిగి పండుకున్నదయ్యా'. రాజుగారా బాలుని మాట విన్నంతనే బాధ నిమ్మళించినందున తన్మాహాత్మ్యమును గని యాతని పట్టితెండని కుమారుల నంపెను. రాజకుమారులు వచ్చి బాలుని గొనిపోయిరి. మందుకై బాలుడు 'ఊగనిమాను ఆకు కావలెను, తొణకని బావి నీరు కావలెను, ఆకాశాన పక్షి కావలెను, పగడపుతీగ పాలు కావలెను, ఎలుగుగొడ్డది వెన్న కావలె, పెద్దపులి పెరుగే కావాలె, పులిజున్ను పుట్టతేనె కావాలె, మాటలాడే తమలపాకు కావాలె, పోట్లాడే పోకలు కావాలె, సూక్ష్మముచెప్పే సున్నము కావాలె, అంత్రపద్యము నీళ్ళు కావాలె, కన్యపడుచు కనుగ్రుడ్లు కావాలె'అని యసాధ్యములగు విషయముల దెల్పెను. బాలుడు రాజుగారి తొడవులు తీసికొని, ఆతని సింహాసన మధిష్ఠించి, 'సిఖావుంగరము' గొని మందు ప్రారంభించెను. ౧౫ దినములలో వ్రణము సగము మానిపోయెను. ఇక సగము మాత్రము మిగిలెను. అప్పుడా బాలుడు తనచెంత మందులేదని 'ఏడేడుసముద్రాల నడుమను, యోజనగంధి మేడ వున్నాది, యోజనగంధి దగ్గర గనుకాను, మాట లాడెడి మందు వున్నదయ్యా, మాటలాడెడి మందు కావాలె,తెప్పించుమీ కాంభోజరాజా' యనెను.

తండ్రిగారికి ౪౫ దినములలో మందు తెచ్చుటకై ఆర్గురు రాజకుమారులు బయలుదేరిరి. ఒకచో సమాధిలోనున్న ఋషీశ్వరుని వారు మూర్ఖులై మందుజాడ తెల్పుమని రాళ్ళురప్పలతో కొట్టి బాధించిరి. వారిగర్వమణచుటకై మునీశ్వరుడు తానేపురి యందుండెడు బోగము రంగసాని జాడలెరిగించి 'రంగసానివో దగ్గర గనుకాను, నిర్మల మనియేటి మందు వున్నదయ్యా'యని యెరింగించెను. వారు తానేపురికి ప్రయాణమైరి. బోగము రంగసాని ౩౩ విద్య లెరిగినది. తన విద్యా ప్రభావమున నది అనేక రాజకుమారులను జయించి దాసులనుగా చేసికొనెను. ఈ రాజకుమారులు కూడ రంగసానిచే పరాభవింపబడి దాసులైన పట్టున కొంత హాస్యరసము కూడ కలదు. రాజకుమారులు పెట్టిపోయిన గడువు మీరెను. కాంభోజరాజు బాలవైద్యునితో నీవే మందుతెచ్చి నా కొడుకులను నాకు కనబరచి నారాజ్యము నేలుకొమ్మని చెప్పెను.

చెరాబంది రాజక్కడినుంచి బయల్దేరి మరల తన తల్లిచెంతకు వచ్చి యనుజ్ఞ వడసెను. మాణిక్యాలదేవి కుమారుని దీవించి పంపెను. చెరాబంది రాజు తొలుత 'రాక్షసపురిపట్టణము' చేరుకొనెను. అచ్చట రాక్షసులు రత్నాలగంధి యనునొక బ్రాహ్మణ కన్యను సాకుచుండిరి. ఆమె ఈడేరినది. కాని యామెను పెండ్లియాడవచ్చిన ప్రతివరుడును మరణించుచుండెను. రాక్షసుల కట్టివారాహార మగుచుండిరి. రత్నాలగంధి బాలునిజూచి మోహించి తన మాయచే బాలుని బల్లిగామార్చి తన నగరునందుంచుకొని కొన్నిదినములకు రాక్షసుల యనుజ్ఞవడసి యాతని పెండ్లిచేసికొనెను. రత్నాలగంధి, యోజనగంధి చెంతనున్న మాట్లాడెడు మందుజాడ తెలిపెను. కీలుగుఱ్ఱమునిచ్చి దానిపైనెక్కి వీరభద్రుని యనుజ్ఞవడసి సప్త సముద్రములు దాటి పొమ్మనెను. రాజకుమారుడు కీలుగుఱ్ఱమెక్కి వీరభద్రుని గుడి చెంతజేరెను. వీరభద్రుని స్తోత్రమొనర్చి ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొనెను. వీరభద్రుడు యోజనగంధి శిరమందున్న కరాటమున మాట్లాడెడు మందున్న దనియు ఇక మూడుదినములే ఆమె నిద్రించు సమయమనియు ఈ దినములందు మందు తీసికొననిచో మరల నారు నెలలామె మెలకువతో నున్నప్పుడది యసాధ్య మనియు బాలునికి పావుకోళ్లనిచ్చి పొమ్మనెను. చెరాబందిరాజు పావుకోళ్లుధరించి, కీలు గుఱ్ఱమెక్కి, యోజనగంధి మేడ చొచ్చుకొనిపోయి యట కాపలియున్న రాక్షసులను మోసగించి మందు తీసికొని తన వర్తమాన మొక కమ్మపైవ్రాసి యటనుంచి యోజనగంధికి సంభోగ చిహ్నములలది బయలుదేరెను. ఇంతలో యోజనగంధి మేలుకొని జరిగిన మోసము గ్రహించి బాలుని వెన్నంటి 'పంపుల పాలకి తాను యెక్కింది, మేఘమండలమున తాను వస్తున్నాది'. బాలుడు వీరభద్రుని జేరుకొనెను. బాలుని చంపుటకు వచ్చిన యోజనగంధిని వీర భద్రుడు ౩౨ ఆయుధములతో నెదిరించెను. బాలుని యందముజూచి యోజనగంధి కోపముకూడ చల్లారెను. వీరభద్రుడు వారిరువురికి వివాహమొనర్చెను. అప్పుడా బాలుడు వీరభద్ర స్వామితో 'మందుదొరికే గుఱ్ఱం దొరికెను, మా తల్లికి యిద్దరు కోడండ్రొచ్చిరి, మా యన్నలుండేటి *పోబడి* ౧ చెప్పు' మనెను. వీరభద్రుడు చెరాబంది రాజుకు రంగసాని జాడ లెరిగించి దాని ౩౩ విద్యలు మోసము లెరిగించి దాని జయించు టకు 'సంహార కాలపు దుడ్డు' ను, 'మాయ కత్తెర' నిచ్చెను. బాలుడు వాని సహాయమున రంగసాని నోడించి అన్నల చెర విడిపించి రంగసానిని పరి

౧. పోయిన జాగ

గ్రహించి తానేపురి పట్టము కట్టుకొని అన్నలతో రంగసానితో మరల వీరభద్రుని గుడికి వచ్చెను. అచ్చట యోజనగంధిని కలిసికొని వీరభద్రుని సెలవంది బయలుదేరిరి. ఆర్గురన్నలకు చెరాబంది రాజు తమ తమ్ముడని తెలిసి తమకు వానిచే ప్రమాదము సంభవించునని తలంచి మార్గ మధ్యమున చంప నిశ్చయించిరి. అందరుకలసి రాక్షసపురి చేరి రత్నగంధిని తోడ్కొని బయలుదేరిరి. చెరాబంది తొలుత తన తల్లియున్న యడవికి ప్రయాణమయ్యెను. ఆర్గురన్న లదే సమయమని చెరాబంది గొంతు కోసిరి. కాని యోజనగంధి మాటలాడు మందుచే నాతని బ్రతికించెను. చెరాబంది తల్లి చెంత జేరి కోదండ్రను చూపించి ఆశీస్సులందుకొని శాంబరీపురి చేరి రాజుగారికి మందుకట్టెను. కాంభోజ రాజెప్పటి యట్ల ఆరోగ్యవంతుడై చెరాబంది తన పుత్రుడని తెలిసికొని మాణిక్యాల దేవి మేడకు వచ్చెను. చెరాబంది తన పుత్రుడగునో కాదోయని రాజు మాణిక్యాల దేవిని యద్భుత కార్యముల పరీక్షించి వారి నందరిని దోడ్కొని నగరునకు చేరెను. చెరాబంది రాజుకు పట్టముగట్టెను. అందరు సుఖముగా నుండిరి. ఇది కథ. ఇన్ని యలౌకికాద్భుత విశేషము లే కథయందును లేవు. జాన పదులిట్టి యద్భుతములను మహోత్సాహముతో నాదరింతురు.

ఒకటి రెండద్భుత విషయములు గలిగి పాతివ్రత్య మహిమమును భారతీయ స్త్రీల సౌశీల్యమును చేయెత్తి చాటెడు గాథ '*ధర్మాంగద - పాముపాట*'. స్త్రీలయందీ గేయమధిక ప్రచారము గాంచినది. అనేక కవులీపాటను చేపట్టుటయే దీని సార్వజనీనతను చాటును. ఇంతవర కచ్చయినవి రెండుపాటలు. ఒకటి యీవూరి నారాయణరాజు రచించిన '*ధర్మాంగద చరిత్ర-పాముపాట*'యను పెద్దపాట. ఇది మొదట నెప్పుడు ముద్రింపబడెనో కాని నాకు లభించినవి రెండు ప్రతులు. ఒకటి వేస్టువార్డు కంపెనీవారు ౧౯౨౯లో ప్రకటించినది. దీనినే యన్.వి.గోపాల్ అండ్ కో వారు ౧౯౩౫ లో ముద్రించిరి. ఈ రెండును ఒకటే; అనగా నారాయణరాజు కృతులే. ఇక రెండవది గుండు జగన్నాథం వారు ౧౯౩౨లో ప్రకటించిన చిన్నపాట. నారాయణరాజు కృతి యొక చిన్న ప్రబంధమంత కలదు. కాని ఈ రెండవ పాట మొదటి దానిలో నాల్గవ వంతున్నది. ఈ రెండవ పాట వ్రాసినదెవరో తెలియదు కాని స్త్రీ కర్తృకమని నాయభిప్రాయము. నారాయణ రాజు రచన ప్రబంధమార్గమున నడచినది. రెండవది సరళముగా ఔచితీవంతముగా నున్నది. ఈ రెంటికిగల భేదములు తరువాత విచారింతము. ఈరెండు ముద్రితము

లగు గేయములుగాక అముద్రితమగు ద్విపదరచన మొకటి కలదు. బొమ్మకంటి నరసింహ కవి యనునాతడు '*ధర్మాంగద చరిత్ర*' మను పేర నీకథను ద్విపదగా వ్రాసెను. ఇది తాళపత్ర గ్రంథము.౧

మొదట నారాయణరాజు కృతిని విమర్శించి తరువాత తక్కినవాని నారయుదము. కృతికర్త 'తాత వెంకట్రాజు తమ యవ్వ జగ్గమ్మ, తండ్రి పాపయరాజు తల్లి జగ్గమ్మ' యనిచెప్పుకొనెను. తాతతండ్రులు గట్యాడ కోరామున నివసించిరట. తన కాలమునకు సతివాడమఠము కాపురమయ్యెను. ఈ నారాయణరాజు విజయనగర విజయరామ గజపతి మహారాజు సమకాలీనుడు. గ్రంథ కర్త యింటిపేరు పూరివారు. కవి తనకావ్యము పూర్తియైనటుల చెప్పిన భవ సంవత్సరము క్రీ.శ. ౧౭౩౪ అగుసు. విజయరామ గజపతి సమకాలికుడనుట కిది సరిపోవుచున్నది. ఈతని యముద్రిత రచనము *సారంగధర పదము*. కుశలాయకమును రచించిన పూరి రామచంద్రరాజుకు కూడ 'తండ్రి పాపయరాజు, తల్లి జగ్గమ్మ'లు. నారాయణరాజు రామచంద్రరాజు తనఅన్నగారని ధర్మాంగద చరిత్రలో చెప్పుకొని యున్నాడు. కర్త 'సకల శాస్త్రములెల్ల చాల నే శోధించి, ఈ కథను చెప్పుదును ఇది పూర్తి గాను' అని యును '*ఆశ్చర్య కథ కనుక అందరికి తెలియంగ* పదము జెప్పెదనయ్య ముదము తోడుతను' అనియును, 'భవ సంవత్సర భాను చైత్రమునందు, శుద్ధ పాడ్యమి సరికి సొంపుగా నయ్యె, సారెకును నీ పూరి నారాయణరాజు, యీకథను *తెలిగెంచె* యెలమి మీరగను' అనియు చెప్పెను. కాని మూలకథ యెందున్నదో తెలియరాదు. ఈ గ్రంథమున నహల్య గౌతమునితో నొక వీరపతివ్రత గాధ చెప్పుమన నాతడీకథను చెప్పినట్లున్నది.

కాశ్మీరదేశమును కనకాపురము రాజధానిగా ధర్మాంగద రాజు పాలించుచుండెను. ఆ నగరమున

'సంగీత సాహిత్య సరస విద్యలు గలిగి, వేదములు వల్లించు విప్రులే గలరు
చదువు సాములచేత చాల పెంపొందుచును, రాజులాపురిలోన తేజముగ గలరు
అలకుబేరుని రాజ్య మతని పట్టణమెల్ల, కుదువబెట్టగ జాలు కోమట్లు గలరు
పలుకు బొంకులు లేక పలు సంపదలతోను, శూద్రు లాపురిలోను సొంపొంద గలరు.'

ఈ తీరుగా చాతుర్వర్ణ్య, గజ, హయ, వేశ్యా, వన వర్ణనము లున్నవి. ఇక ధర్మాంగదుని ధర్మ ప్రభుత్వ మిట్లుండెను.

౧. దీనిని నేను ధూళిమిట్ట గ్రామమున మా మేనమామలింట ౧౯౩౦ వ సంవత్సరమున సంపాదించితిని.

'పెద్దలుండగా చావు పిన్నలకు లేదాయె, ఆరాజు పాలన మదియేమొ కాని
పేదసాదలు లేరు భిక్షుకులు లేరాయె, ఊరూర శుభములు కోరిచూడగను
ధర్మాంగదుండేలు ధరణిలో ప్రజలకు, ధర్మబుద్ధులుగాని తటవిటలు లేవు'.

ధర్మాంగదుని పట్టపుదేవి అర్మిలీదేవి. రాజుగారికి చాలకాలము వరకు సంతానము లేదయ్యెను. దైవ యోగమున నర్మిలీదేవి గర్భము ధరించెను. నవమాసముల తరువాత ఏమి కారణమో కాని 'రెండు నాలుకలతో నిండు పడగను గలి, చిఱ్ఱు బుస్సూమనుచు శేషుండుబుట్టె'. ఇట్టి వైపరీత్యమునకు రాజదంపతులు దుఃఖించిరి. రాజు మంత్రిగారితో నాలోచించి 'పుత్రుడు పుట్టెనని పురములో చాటించి, భూరి దానము లిమ్ము భూసురావళికి, లేకున్న నపకీర్తి లోకమున మనకబ్బు, నాఢికలు సమకూడు నపకీర్తి వచ్చు' నని ఈ విషయమును రహస్యముగా నుంచెను. కొన్నాళ్ళకు నానాదేశ రాజులు ధర్మాంగదునితో వియ్యమంద దలచి జాబులు వ్రాసిరి. రాజుగారు మంత్రితో నాలోచించి ఉచిత రీతి సమాధానములంపెను. రూప సౌందర్య కుల గోత్రముల తగిన కన్యకను విచారింప బ్రాహ్మణులను పయన మొనర్చి వియ్యాలవారితో తమ వంశాచార మిట్లు చెప్పుమనిరి. 'తమచేతి కత్తికి తగ బాసిగము కట్టి, సకల సంభ్రమములతో చాల తర్లించి, కత్తికిని కాంతకును కరమొప్ప తలంబ్రాలు, పోయించి తగ పెండ్లి చేయించి యుంచెదరు'. కన్య నన్వేషించుచు బ్రాహ్మణులు 'అంగవంగ కళింగ బంగాళ నేపాల, పాంచాల మళయాళ బహురాజులిండ్ల, కాంభోజ సింహళ కామరూపాధీశ, పాంచాల సౌవీర జననాథులిండ్లు, మాళవ మహారాష్ట్ర మళయాళ కురుభోజ, ద్రవిడాంధ్ర కర్ణాట ధరణీశు లిండ్లు' మొదలుగా ౩౪ దేశములు తిరిగిరి. ఈ వర్ణనము పూర్తిగా కావ్యములం దుండునట్టిది. వారు తిరిగి తిరిగి సౌరాష్ట్ర దేశమున మాణిక్యపురమున రత్నాంగుడను రాజు గారింటికి పోయిరి. అతని కూతురు త్రైలోక్యసుందరిని చూచిరి. ఇచ్చట సుందరి వర్ణనము మూడుపుటలు ప్రబంధరీతి నున్నది. సుందరి యా బ్రాహ్మణులకు నచ్చినది. వారు రత్నాంగునితో తమ రాజుగారి యాచార ములను చెప్పి కన్య నిమ్మని కోరిరి. రత్నాంగుడందుల కంగీకరించి తన పురో హితులను వరుని జూడ పంపించెను. వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు ధర్మాంగదుని మంత్రి తనకుమారుని జూపించి యీతడే రాకుమారుడని చెప్పి మోసగించెను. వివాహము నిశ్చయమయ్యెను. ధర్మాంగదుడు కత్తినిచ్చి మంత్రిని బంపెను. మాణిక్య పుర స్త్రీలు వరుని జూచుటకై 'కొప్పులే వీడంగ కుచము లల్లాడంగ, నడుములే యసియాడ నపక మలరగను, పయ్యెదలు జారంగ పరుగెత్తి వచ్చి'రట. పుర

ఫ్రీలీ వింత పెండ్లిని పలువురు పలు విధములుగా చెప్పుకొనిరి. పెండ్లి జరిగి పోయినది.

కోడలిని అత్తమామలు చక్కగా నాదరించి పుత్ర నిర్విశేషముగా బెంచిరి. సుందరి పెద్దదై పతిచింతగలిగి ఇన్నాళ్లకుగూడ నాతని గాంచనైతినని ఆలోచించి కొన్నాళ్ళు లోలోన మధనపడి చివరకు తన చెలికత్తె నడిగెను. ఆమె రహస్య మును చెప్పెను. సుందరి ధైర్యము దెచ్చుకొని అత్తగారి నడిగి తన విభుని జూపకున్నచో ప్రాణములు విడుతుననెను. అర్మిలీ దేవి దుఃఖించి చేయునది లేక 'పణతిరో నీ విభుడు ఫణిరాజు చూడుమని, దాని సుందరి యెదుట ధరణిపై డించె'ను. ఆమె మూతదీసి కదలింపగా ఫణి 'నాలుకలు గోరుచును నాతిపై నురుకంగ, దబ్బునను సుందరి ధరణిపై బడెను, మొదలు తెగిపోయిన కదళికా తరువట్లు. నిలుచున్న పాటుననె నెలత పడిపోయె'ను. తరువాత సుందరి అత్తను 'నీవంటి పాపిష్ఠి ఏలోకమున లేదు. పాముకై నన్నిటకు పట్టి తెచ్చితివి, నీయొద్ద నున్నట్టి నెలతకు నైనను,కనికరము లేదాయె కఠినాత్మురాలా, పూర్వజన్మము నందు పొలతిరో మీరిట్లు, ఈలాటి కార్యములు ఎన్నిజేసితిరొ' అని అత్తగారిని నిందించి 'పతిలేని యిటువంటి పడతి యవ్వనమేల. పాడింట దీపంబు పగిదిగా నుండు. విభుని సౌఖ్యములేని వెలది శృంగారంబు, అడవిలోపల నెమళ్ళాడి నట్లుండు, పతిసతియు నిద్దరును పవ్వళింపని బ్రతుకు, అడవిగాచిన వెన్నెలట్లుగా నుండు'నని తన్నుతాను నిందించుకొని 'నాకు విభుడైనట్టి నాగరాజునితోను. దివ్యతిరుపతులెల్ల తిరిగివచ్చెదను, మంచి బిడ్డని మరి మారుచెప్పక మీరు, పాము పెట్టెయు దెమ్మ పడతిరో యనుచు' నత్తగారి నడిగెను. అర్మిలీదేవి 'ఈ పేరు బెట్టుకొని యిల్లు వెడలుచు నిపుడు, పామునొక పుట్టలో పారంగదోలి,వ్యభిచారివై నీవు వర్తించుటకు నిపుడు,ఈ బొంకు బొంకితివి ఇది నిజముకా'దని దూషించెను. ఇంతలో మామగారు వచ్చి దుఃఖించి సుందరిని పోవలదని బ్రతిమాలెను; కాని సుందరి మామగారిని మెప్పించి నాగేంద్రుని తీసికొని కాలినడక దివ్యక్షేత్ర ములు తిరుగ బయలుదేరెను.

సుందరి విరాగిణీ వేషముధరించి తలపై పాముబుట్ట నుంచుకొని సకల దివ్యక్షేత్రములు తిరిగెను. ఈ పట్టున ౧౧౭ దివ్యస్థలములు వర్ణింప బడినవి. సుందరి నైమిశారణ్యము చేరుకొని మాండవ్యాది ఋషుల దర్శించి తన గాధను వినిపించినది. మునులు 'దివ్య తిరుపతులంత తిరిగినానంటివి, పేరుపేరులు మాకు కోరిచెప్పుముగా,ఘన పతివ్రత నీవు గనుక నీనోటను, వాటి వివరము వినిన

కోటి పుణ్యంబు, పుణ్యంబు మాకబ్బు, పొలతి నీనోము, తిరుపతులను తేటగా దెల్పు'మని వేడిరి. ఆమె వారికి తాను తిరిగిన దివ్యస్థలములు చెప్పెను. మునులు ఆమెను కరుణించి దివ్యదృష్టితో జూచి నాగరాజు పూర్వజన్మ వృత్తాంతము నిట్లు చెప్పిరి. 'పూర్వజన్మమునందు పుడమికిని రాజితడు, యేడుదీవులు తాను ఏక చక్రింబు, ఎదురెవ్వరును లేక యేలుచుండేను, కొంతకాలంబునకు నితడు కావరంబునను, బ్రాహ్మణుల భూములు పండనివ్వక తాను, *అతుకుబడిగాకుండ* అట్టెలను బెట్టె, బ్రాహ్మణుల శాపమున పాముర్ూపము కల్గె'. ఆ శాప విమోచనకై 'పడమటంబుధి దరిని ధర్మ గుండము కలదు, పాముపెట్టెతో కూడి పణతిరో నీవు, తడయకను స్నానంబు తరుణి చేసితివేని, నాతిరో ఈ పాము నరనాథుడౌ' నని చెప్పిరి. సుందరి మునుల సెలవంది, దేశదేశములు గడచి వారుచెప్పిన జాడనుపట్టి నడువ దొడగెను.

అమె 'నాగపున్నాగ మనంటి మామిడిచెట్లు, శాల్మలీ మాకంద చంపకంబులును, తింత్రిణీ వట కుంద తియ్యమామిడిచెట్లు, తాల హింతాలాది తరువులే చూస్తు'పయనించెను.'ఏనుగులు సింహములు ఏకమై యొకచోట, చెలగియాడుచునున్న చేష్టలేచూచి, జాతివైరములేదు జంతుజాలంబునకు, ఇది పుణ్యభూమనుచు ఇంతిమెచ్చుచును' నడచి గంగను సమీపించి తన కష్టముల దలచికొని ప్రాణత్యాగము చేయనెంచి గంగలో దిగెను. ఆకాశవాణి యామెనువారించి గంగా మాహాత్మ్యమెరిగించి యా సమీపముననున్న బ్రహ్మగుండమున 'నాగరాజును యిపుడు జాగుసేయకను, కంఠమునదాల్చి యీ గంగలో మునిగితే, నాగరాజు యిపుడు నరనాథుడౌ'నని పల్కెను. సుందరి యమితానందమంది గంగకు మ్రొక్కి యటులే చేసెను.నాగరాజు నవమన్మథాకారుడైన రాజకుమారు డయ్యెను. ఆతని యందచందములజూచి సుందరి మూర్ఛిల్లి తేరుకొని 'సలలిత గుణజాల సద్ధర్మశీల,కలిగితివి ఇప్పుడు కరుణాలవాల, నవమన్మథాకార నరలోక జనవంద్య, రమణీయ గుణసాంద్ర రాజదేవేంద్ర, నిన్ను నమ్మితిచాల నీకునే నిల్లాల, మన్మథుని బాధకు మరి తాళజాల'ననెను. రాజకుమారుడు నీవెవరో నేనెరుగను పొమ్మనెను. సుందరి తన కథ నంతయు జెప్పెను. ఐనను రాజకుమారుడు నమ్మడయ్యెను. సుందరి యాకాశవాణిని వేడుకొన 'ఓరాజ దేవేంద్ర ఒప్పుగా వినవయ్య, ఆబాల మాటలు అంతయును నిజమ'నిపలికెను. రాజకుమారు డామెను పరిగ్రహించి యచటనున్న బ్రాహ్మణుల వలన నా గంగ (బ్రహ్మగుండము) ప్రభావమెరిగి చెంతనున్న ధర్మపురిలో నృసింహాలయమున నారాత్రి నివసించెను.

తెల్లవారియా దంపతులు బయలుదేరి దేశదేశములు గడచి మాణిక్యపురముచేరిరి. ఆమె తన కథను తన తల్లిదండ్రులకు వినిపించెను. రత్నాంగుడు కోపించి 'చతురంగబలముతో అతివేగమునవెళ్ళి, ధర్మాంగుపురిమీద దండెత్తవలె'నని నిశ్చయించెను. సుందరి తండ్రితో తనను అత్తవారింటికి దోడ్కొనిపోయి వారికి తగురీతిగా చెప్పి మరల నారాజకుమారునితో పెండ్లి చేయింపుమని కోరెను. రత్నాంగుడు సమస్తసేనలతో నూత్న దంపతులతో కాశ్మీరముపై దండెత్తి వెడలెను. అల్లుని బిడ్డను చూపించుమని ధర్మాంగుని కడకు రాయబారమంపెను. ధర్మాంగుడు భయపడి రత్నాంగునితో జరిగినదంతయు దాచకచెప్పి మన్నించుమనెను. రత్నాంగుడు దేశదేశరాజులను పిలిచి బిడ్డచే కథయంతయు చెప్పించెను. చివరకామె 'ఫణిరాజువలెనుండు నాథుకంఠము తీరు, నాలుకలు రెండుండు నా నాథుకిపుడు' చూడుడనెను. అందరును నమ్మిరి కాని ధర్మాంగుడు నమ్మడయ్యెను. సుందరి ప్రార్థింప మరల నాకాశవాణి సాక్ష్యమిచ్చెను. నాగరాజు పేరు చిత్రాంగుడని ఆకాశవాణి యనెను. బ్రహ్మాదులు ప్రత్యక్షమై సుందరీ చిత్రాంగుల వివాహము చేయించిరి. దేవతలు వరములిచ్చిరి. కామధేనువు పెండ్లి సమయమున భోజనములు సమకూర్చెను. చిత్రాంగదుని పట్టాభిషేకముకూడ జరిగెను. వసిష్ఠుడు మంత్రములు చదివెను. 'చిత్రాంగదుని కీర్తిచిన్నెలోయనగ, దివ్య తిరుపతులందు దీపములు ప్రజ్వరిల్లె'ను. దేవతలు సెలవందుకొని తిరిగిపోయిరి. చిత్రాంగదుడు ప్రజలను చక్కగా పాలించెను. ఇది గౌతముడహల్యకు వినిపించిన కథ. చివరన 'హరి హరీ నారాయాణాది నారాయణా కరుణించి మమ్మేలు కమల లోచనుడా'యని కలదు.

ఇక రెండవ '*ధర్మాంగద చరిత్రము - పాముపాట*' ను గూర్చి విచారింతము. రెండింట సమాన మగుటజేసి కథను పేర్కొన నవసరము లేదు. పైపాటకును దీనికినిగల భేదమును మాత్రము తెలిసికొందము. ఇది పైపాటకన్న చాలచిన్న పాట. స్త్రీలు పాడుకొనునట్లు మంజరీ ద్విపదయందు చిన్నగా సరళమైన భాషలో వ్రాయబడి యున్నది. రచన మెవ్వరిదో తెలియదుగాని స్త్రీ కర్తృకమై యుండును. మొదటి దానికన్న నిది ఔచితీవంతము. మొదటి దానిలో గౌతముడీ కథ నహల్యకు వినిపించి నట్లున్నది. దీనిలో 'సూత పౌరాణికుడు శౌనకాదులకు, చోద్యంబుగా జెప్పె ఈకథను మున్ను' అని కలదు. దీనికి మూలము సంస్కృతమందో లేదా మరింకేభాషయందో యుండి యుండును. కాని యిట స్పష్టముగా

తెలియుటలేదు. ఈ రెండవపాట ఔచితీ వంతముగా నున్నదనుటకు కారణము లివి. మొదటి పాటలో సుందరి తన భర్తను గానక ధైర్యముతో నత్తగారిని సమీపించి నా భర్త ఎచ్చట నున్నాడని తెగవేసి తనకుతానై యడిగెను; కాని ఈ పాటలో సుందరి భర్తనుగూర్చి చింతతోనుండ అర్మిలీదేవి కోడలిని 'నా ముద్దు కోడలా నా గృహలక్ష్మి, నాభాగ్యదైవమా నా మూలధనమా, నీ విట్లు శోకింప కారణంబేమి, సఖులెవ్వరైనను మారాడినారా, మామగారేమైన మాటాడినారా, నీమదిలో గల చింతల నాకు' దెల్పుమని ప్రశ్నించిన తరువాత సుందరి అత్త గారిని గౌరవించి 'కొదువేమి లేదు మదికొరత గలదొకటి, నా భర్త సేవకు నా ప్రాణములను, అర్పించుటకు లేని చింతచేసెను' అని వినయముతో చెప్పినది. ఇది స్త్రీజనోచితముగా నున్నది. మొదటి పాటలో లేని విషయ మిందొకటి ఈ తరుణమున గలదు. ధర్మాంగునికి కోడలి చింత తెలిసినంతనే తాత్కాలికముగా నావిపత్తు తప్పించు కొనుటకై మరి కొంతకాలము ఇటులే గడపుటకై 'మన యింటి వాడుక కత్తికి పెండ్లి, చేసిన యటుమీద కమలాక్షుప్రీతము, చైత్ర పాడ్యమి చిత్త నక్షత్రమునను, ప్రారంభమై మరు సంవత్సరమున, ఉద్యా పనముజేసి యైననుగాని, భర్తను కనులెత్తి చూడంగరాదు. ఇంతలో జూచిన అర్ధాయువగును, ఈ రీతి కులగురువాజ్ఞ గల'దని తప్పించు కొనెను. ఈ విషయము క్రొత్తకల్పనమే. మొదటి పాటలో తనభర్త నాగరాజని తెలిసినంత సుందరి అత్తమామల దూషించినట్లుండ ఈ రెండవ పాటలో 'అత్తమామలకును శరణంబు జేసి, ఇట్లని పల్కెను ఇంపుగా నపుడు, అత్తమ్మ నీమదిని ఆరడిచెంది, విలపింపరాదమ్మ విష్ణు మాయకును, *నీవేమి చేయుదు నా నోముఫలము, నాకు గల్గెనుగాని చింతింప వలదు*, నాభర్త శేషమూర్తిని కృపతోడ, నాకిచ్చి పంపుడు వ్యసనంబు మాని' యని బ్రతిమాలి సెలవంది వెడలి నట్లున్నది. మొదటి పాటలో అర్మిలీదేవి కోడలిని నీ వెటకో లేచిపోవ జూచుచున్నావని నిందించెను. కాని యిందులో నటులలేదు. మొదటి పాటలో చిత్రాంగుని శాపకారణము బ్రాహ్మణాగ్రహారములను లాగుకొనుట యని చెప్పబడినది కాని దీనిలో మునులామెతో 'అతడును నీవును అడవులకు బోయి, వేటాడుచుండగా విప్రు డొక్కండు, అడవులకేతెంచి యొక చెట్టుకింద, కూర్చుండి యుండంగ కొమ్మరో నీవు, తెలియక పామును పడవేసినంత, ఆ పాము విప్రుని ముందట బడగా, భయమొంది శాపంబు బెట్టెను నీకు, మరుజన్మమందున కొన్నాళ్లు నీవు, పామును భర్తగా బడయుదు వనుచు' చెప్పిరి. ఈ శాపకారణమే

సమంజసముగా నున్నది. ఇది సుందరికి కలిగిన శాపము. అర్మిలీదేవికి గూడ శాపముండెను. లేనిచో ఆమె పామునేల గనవలెను? దానికి కారణము మునులు సుందరితో నిట్లనిరి. 'పూర్వమున మీ అత్తమామలు భువిని, రాజ్యంబు లేలిరి రాజులు మెచ్చ, ఆ కాలమందున నాగభూషణుకు, నాగాభరణములు సేయంగ నెంచి, భక్తుడొకడు వారిచెంతకు వచ్చి, ధన సహాయము నాగభూషణంబులకు, దయచేయుడని వేడ నారాజు పల్కె, నాగములు పుట్టలో ననేకములు గలవు, గైకొని శివునకు నర్పింపుమనియె, అప్పుడాతని పత్ని నవ్వుచు నుండె, కావున వారికి నాగంబు బుట్టె'. ఇదికూడ సమంజసముగానే యున్నది. ఇట్టి భేదములే కాక మొదటిది పెద్దగా నుండుటచేతను, రచయిత (పురుషుడు) కొంత చదువు కొన్న వాడగుట చేతను, పాట కొంత ముదురుపాకమున బడినది. కావ్య ధోరణి ప్రవేశించినది. వర్ణనములు దీర్ఘములు; భాష కొంత జానపదేతరము. శృంగార మవేలము.కాని ఈచిన్నపాట పైవిషయములందు దానికి భిన్నము. సరళమగు భాషలో స్త్రీలు పాడుకొనుటకు ఔచిత్య శోభితముగా సాగినది. దీనికే ప్రచార మెక్కువ.

ఇక నేను సేకరించిన తాళపత్ర గ్రంథము సంగతి.ఇది మంజరీ ద్విపదలో నున్నది. ఆరంభమందలి చరణములుకొన్ని ఉదాహరణమునకై పేర్కొందును.

'శ్రీ రుక్మిణీశ రాజిత కీర్తిసార, సారస దళనేత్ర సజ్జనాధార
ధారాధర శ్యామ ధర్మసంచార, చారుమంజుల భాష జగదేకపాల
పాలితామర సత్యభామినీలోల, లోల మానసరూప లోక మందార'

ఇట్టి ముక్తపదగ్రస్తముతో నారంభించినను తరువాత రచనము సరళముగనే నడచినది. 'వేడుక శ్రీరామవిభు గురిచేసి, చేసెద ధర్మాంగచరితంబు నేను' అని దీనిని శ్రీరాముని కంకితముగ చేసి కవి తన్నుగూర్చి 'సారసంబగు యజుశ్శాఖయు నాగ, గురుతైన కౌండిన్య గోత్రంబునందు, కరమర్థి శ్రీ బొమ్మకంటి వంశాబ్ధి, వర చంద్రుడగు మాధవాఖ్యుండునాగ, పరమవైష్ణవ మూర్తి భవ్యసత్కీర్తి, అతని పత్నియు నరసమాంబయు నాగ, పతిభక్తి గలిగిన భాగ్య గంభీర, పుడమి యా ఘనులకు పుత్రుండనేను, తడయక నరులెల్ల దయ బాలగల్గి, అరయంగ నరసింహు డందురునన్ను' అని చెప్పుకొనెను. దీనిలో గూడ నీకథను గౌతము డహల్య కెరింగించి నట్లే యున్నది. కథయంతయు ౬౦ తాళ పత్రములపై నున్నది. ఇది యద్భుత రసప్రధానమైన కథయైనను స్థలమాహాత్మ్యమును దెల్పునట్టిది. ధర్మపురీ మాహాత్మ్యమిది. అచ్ఛోట స్నానముచేసి సుందరి నాగరాజును చిత్రాంగునిగా బడయగల్గెను. ఈ కృతిజెప్పిన బొమ్మకంటి

నరసింహాకవి ధర్మపురివాఁడై యుండును. గ్రంథాంతమున మరల 'ఘనముగా శ్రీ బొమ్మకంటి నరసింహా, డనువాడ శ్రీ విష్ణు కర్పితంబుగను, రచియించి చెప్పితి రమ్యంబుగాగ' నని ఫలశ్రుతిజెప్పి, 'శ్రీ ధర్మపురి లక్ష్మీనారసింహాయ నమః' యని ముగించెను. కనుక నతడు *ధర్మపురి(తెలంగాణ) నివాసియైయుండును.* కథయంతయు సరళ భాషలో నౌచితీ శోభితమై మనోహరముగా నున్నది. కథా ప్రదేశము తెలంగాణమైనను ఈ పాట ఆంధ్రప్రదేశ మంతటను వ్యాపించినది.

హైదరాబాదు సికిందరాబాదు నగరములందును, చుట్టుపట్టులను బ్రతుకమ్మ పండుగ సందర్భమున '*బాలరాజు బ్రతుకమ్మ - పాట*' పాడుకొందురు. ఇది యొక వింతకథ. జానపదు లేకథల నెట్లు మార్చెదరో తెలిసికొనుటకీ యొక్క గేయము చాలును. 'కమ్మవారి పణతి - పసల బాలరాజు' గురించియు, 'ధర్మాంగద - పాము పాట' గురించియు తెలిసికొంటిమి. ఈ రెండద్భుత కథలను జోడించి ఎవరో జానపద కవి నరసింహమూర్తి యనునాతడీ వింత కథను సృష్టించి నట్లున్నది. రెండుకథలందున్న యద్భుత విషయము లాతనికి మనోహరములుగా దోచి యుండును. కనుక రెంటిని మేళవించి మూడవ కథను సృష్టించెను. ఆరంభ మిటులైనది.

శ్రీ విలసిల్లగా	ఉయ్యాలో	చెప్పెదను ఒక కథా	ఉయ్యాలో
స్వర్గలోకంబందు	,,	సత్కళల చెన్నొందు	,,
యక్ష కులమునందు	,,	అతివ యొకతుక బుట్టె	,,
ఆమె సౌందర్యంబు	,,	అలవియే చెప్పుట	,,
మోహనాంగి యౌట	,,	మోహిని యనుపేర	,,
క్రమముగ పెరుగుచు	,,	కడతేరె సత్కళల	,,

మోహినీ సౌందర్యమును జూచి ఇంద్రుడు వలచి యామెనుపెండ్లి యాడదలచి ఆమెతండ్రి నడిగెను. అతడు భాగ్యమనుకొని మోహిని కీవార్త నెరింగించెను. కాని మోహిని తండ్రితో 'తండ్రినాచిత్తంబు దాచనేల వినుము, నేనొక్క యక్షుని నెమ్మదిని యెంచితిని, అతివ కొక్కడె భర్త అలరునా పదిమంది' యనెను. దేవేంద్రున కీవిషయముతెలిసి కుపితుడై మోహినిని చెరపట్ట వచ్చెను. మోహినిని ప్రేమించిన యక్షుడింద్రు నెదిరించెను. యక్షరాజగు కుబేరు డాయక్షునిపై నలిగి 'ఓరి మన కులముకు ఒప్పిదము కానట్టి, కార్యంబుగావించి కానివాడవైతి, అందువలన నీవు అవనిలోజన్మించి, ప్రేమతెలియలేని వెఱ్ఱివాడవు కమ్ము' అని శపించెను. తనకోర్కెను మన్నించని మోహిని నింద్రుడు 'కాన నీవును కూడ వానిచెంతకె పొమ్ము, ప్రేమప్రేమని నీవు కామించితివి కాన, ప్రేమంబుతో

నీవు ప్రేమలేకను వాడు, తపియించు డీకబొమ్మ ధరణి జన్మించుము' అని శపించెను. అగ్నిదేవుడు మాత్రము 'మోహిని నీకేమి మోసంబురాకుండ' గాపాడెదనని యభయమిచ్చెను.

వీరిరువురు భూమిపై నవతరించిరి. సంతానములేని కమ్మవారికి మోహిని చంటిబిడ్డయై లభించెను. యక్షుడు సంపన్నుడగు వెలమవారింట జన్మించెను. సీత, బాలరాజు నామములతోవారు పెరిగి పెద్దవారైరి. సీత సౌందర్యమును జూచి 'మాకివ్వుమని యంచు మాకివ్వుమని యంచు, ఎవరిమట్టుకు వారె ఎంతొ ప్రార్థించిరి.' కమ్మనాయుడామె నెవ్వరికీయక నొంటి స్తంభపు మేడపైనుంచెను. ఇట్లుండనొకనాడు బాలరాజేదియో పనిమీద సీతయున్న గ్రామమునకు వచ్చి ఆ మేడక్రిందుగా పోవుచుండెను. సీత బాలరాజును చూచెను. 'శాప మహిమవలన చాన సీతయువాని, కనినంత మోహించి కడుసంబరము చెంది, ఎవరు చూడా కుండ ఇలువీడి తిన్నగా, బాలరాజునుగాంచి భార్యగా గొమ్మనెను.' కాని 'శాప కారణమున జ్ఞానమేలేనట్టి, ఆబాలరాజంత అతివజెప్పెడిమాట, అర్థంబు గన కుండ'నుండెను.సీత బాలరాజును వెన్నంటెను. ఒకచోనాతడు నిర్జల ప్రదేశమున 'కొంగులో నీర్వోసి' తెమ్మనెను. సీత వరుణదేవుని ప్రార్థించి బాలరాజుకు నీళ్లిచ్చెను. ఒకచో వారిరువురు నిద్రించుచుండగా దొంగలువచ్చి సీత నెత్తుకొని పోయిరి. కాని ఆమెను పెండ్లియాడుటకై దొంగలందరు సుందోపసుందులవలె కలహించి మరణించిరి. బాలరాజు సీతను వెదకుచు తిరుగుచుండగా ఇంద్రు డాతని కష్టపెట్టనెంచి బాటలో మునివలె కూర్చుండెను. బాలరాజా మునిని సీత జాడ యడిగెను. ముని మాటలాడకున్న బాలరాజు కినిసి 'ప్రక్కనే పడియున్న పామును గొనివచ్చి' ముని కంఠమున వేసెను. ఇది పరీక్షిన్మహారాజు కథ కనుసరణము. మునికోపించి 'పామువై యికమీద ప్రాకుచుండుము జగతి' నని శపించెను. బాలరాజు పామై సీతను సమీపింప నామె భయపడెను; విలపించెను. అగ్నిదేవుడు బ్రాహ్మణ రూపమున వచ్చి బాలరాజే పామయ్యెనని చెప్పి 'ఇప్పుడు పామును ఒప్పుగా తలదాల్చి, దివ్యక్షేత్రాలలో త్రిప్పి స్నానములాడు, ఆ పుణ్య ఫలముచే అగును ఎప్పటిరీతి' యని యదృశ్యుడయ్యెను. సీత యటులే దివ్య క్షేత్రములు తిరిగి తిరిగి తుదకు 'సరయునది తోయముల స్నానంబు చేయగా, బాలరాజప్పుడు పడసెను తనరూపు'. వారిద్దరు కలసి పోవుచుండ ఇంద్రుడు మరల వారిని బాధింప వచ్చెను. అదిగాంచి సీత ఇంద్రుని చంపుటకు సిద్ధపడెను. అప్పుడు త్రిమూర్తులు వచ్చి, ఆమె పతిభక్తి కలరి 'ఇంక నీజోలికి ఇంద్రుడు రాడమ్మ, వచ్చి

నచో అతడు చచ్చునుసుమ్మ, కావున నిప్పుడు కరుణించి విడువమ్మ' యని ప్రార్థించిరి. సీత శాంతించెను. 'బ్రతుకుజీవుడ యంచు పాడెను ఇంద్రుడు'. త్రిమూర్తు లాదంపతులకు సకల సంపదలిచ్చి అమరత్వమొసగిరి. ఈ పాట విన్నవారికి చెప్పెడువారికి సమస్తైశ్వర్యములు 'సమకూరు నంచును శంకరుడే తెలిపె' నట. పై కథలో మొదటిసగము 'కమ్మవారి పణతి'యు తక్కిన సగము 'పాముపాట'యు కలిసి యున్నట్లు మనము సులభముగా గ్రహింపగలము.

పైన పేర్కొనబడిన ఆయాగేయకథలు జానపదులకు సుపరిచితములైనను శిష్టులందధిక సంఖ్యాకులకు వాని పేరులుదక్క తక్కిన కథా సందర్భములు తెలియవు. కనుకనే కథలనుకూడ విపులముగా చెప్పవలసి వచ్చినది. జానపదులల్లుకొన్న ఈ కథలందు మనకుదోచెడు నెరసులువారి కద్భుతరసమందున్న అతి ప్రీతితోబాటు ఔచితీ దృష్టి రాహిత్యమును పట్టియిచ్చును. ఇట్టి ఘట్టములందు మనము పరిశీలింప దగినది జానపదుల మనస్తత్వమే కాని వారి కల్పనాల్పత్వముకాదు. వారి బుద్ధికి తోచినంతవరకు కల్పించుకొన్న సన్నివేశములే తద్రసానుభూతిచే వారికానందము కలించుటయును, భయభక్తులు పెంపొందించి సత్యధర్మములకే జయము కలుగునని చాటిచెప్పి వారి జీవితములను తీర్చి దిద్దుటయును, ఫలితాంశములుగా మనము గ్రహింపవలయును.

కరుణమొక్కటియే రసమని మహాకవి భవభూతి ప్రతిపాదించెను. మన దేశమున నేలనో శిష్టులు సంస్కృతమందేమి దేశభాషలందేమి అధికసంఖ్యాకులీ రసపోషణము చేయరైరి. భారతీయుల కాదికావ్యమగు రామాయణము మాత్రము కరుణరస ప్రధానమైనను కొలది మంది కవులు మాత్రమే కరుణరసమును పోషించిరి. అత్యధిక సంఖ్యాకులు శృంగారమో వీరమో అద్భుతమో పోషించుటకై ప్రయత్నించిరి. సంస్కృత వాఙ్మయము యొక్క క్షీణదశయందును, ఆంధ్రమునందు ప్రబంధయుగము నాటినుండియు శృంగారము పెచ్చుపెరిగి పోయినది. మోదాంత ఖేదాంతములందు మనవారికి మోదాంతమే యెక్కుడభిమాన పాత్రము. దానికిగల కారణములేవియో మన పండితులు తర్జనభర్జనలు చేసి యున్నారు. జీవితమును సమగ్రముగా దర్శించి మోదాంత ఖేదాంతములకు సమానమైన స్థానమిచ్చి పాశ్చాత్యులు సహజతకు సమీపమునకు పోయిరి. కరుణరస ప్రధానములైన గ్రంథములు పాశ్చాత్యు లధికముగా వ్రాసిరనుట సర్వ విదితము. ఈ రసపోషణమున మన శిష్టసాహిత్యమునగల కొరతను జానపదులు తీర్చినా రనుటలో నెంతమాత్రము సందేహములేదు.

జానపదులు శృంగారము తరువాత కరుణాద్భుతములకు రెంటికిని సమాన ప్రాధాన్యమిచ్చిరి. నిత్యజీవితమున సుఖమున కన్న దుఃఖమే యధికమగుట తత్ప్రభావితులైన జానపదు లాయా సంఘటనముల సహజముగనే చిత్రింప గలిగిరి. శిష్టులకున్నట్టి ఆదర్శదృక్పథము అనగా దుఃఖము నధిగమించి ఆదర్శ జీవిత నిర్మాణమునకై సాహిత్యమును సాధనముగా, ఉద్దేశపూర్వకముగా మలచు కొను గుణము వీరియందంతగా లేదనుకొనవచ్చును. జరిగిన సంఘటనమును ఉన్నదున్నట్లుగా తమకభిమాన పాత్రములగు మూఢ విశ్వాసముల తోడనే అద్భుతములు నలౌకికములు నమానుషములు నగు విషయములతోడనే జతపరచి

చెప్పుకొనుటయే కాని, జరిగినదాని వేరొకతీరుగా 'మలచుకొను శక్తి' వారికి లేదు. 'యత్స్యాదనుచితం వస్తు నాయకస్య రసస్యవా - విరుద్ధం తత్పరిత్యాజ్య మన్యథావా ప్రకల్పయేత్' అనుకొని శిష్టులౌచితీ దృష్టికలవారై జరిగిన దానిని వేరొకతీరుగా మలచుకొనిరి. జానపదుల కౌచితీదృష్టి తక్కువ. కనుకనే వీర గాథలలో కథాభాగమునకున్న ప్రాధాన్యము వర్ణనకుండదంటిమి. వీరగాథలు కేవలము వ్యక్తులకు మాత్రమే కాక సాధారణముగా రెండు జాతులకును లేదా రెండువంశములకును సంబంధించి యుండును. జాతి మరియు వంశముదాటినచో జానపదుల దృష్టి నాకర్షించెడు వారు వ్యక్తులు. వారి శౌర్యమున కుత్సాహము దుర్మరణమునకు జాలి రెండు భావములును పామరులచే వారి చరిత్రములను పాడించినవి. ఉత్సాహము (మెప్పువలన కలిగినది) తరువాత జానపదులను సులువుగా నావరించునది జాలి. వీర గీతములందుత్సాహము (మెప్పు)తోపాటు ఈ జాలి కూడ కథారచనమునకు వారి నెగద్రోయు ననుట యసత్యముకాదు. బొబ్బిలిని కొట్టుటకు దండు విడిసిన విజయరామరాజునకు - చేతులు కాలిన పిదప ఆకులు పట్టినట్లు - మల్లమ్మదేవి వ్రాసిన యుత్తరమును అతిశయోక్తులతో రచించు టలో జానపదకవి ఔచిత్యదృష్టికంటె జాలియే యెక్కువ గోచరించును. జన కంటకుడుగా జీవితమును గడపిన గుజ్జాలగోపిరెడ్డిని నలుగురు పట్టి చేలనడుమ చంపవలసివచ్చినది. నలుగురుచేరి ఒక్కని చంపినారేయన్న జాలి 'శేరుశేరు యెండిమురుగుల్ సేతులాకు బెట్టుకోని, కట్టమీద యెల్తావుంటే కలకచేరను కొంటిర కొడక'యని పాడించినది. ఈ రకపుజాలి జానపదులకు సార్వత్రికము. దీనికితోడు ఆ వ్యక్తి జీవితము సవ్యమగు ధర్మమార్గమందు నడచియుండినచో జానపదులు వాని చరిత్రకు జల్లుజల్లుమందురు. కనుకనే ప్రతిభాషయందును జాన పదులు పాడుకొన్నట్టి కరుణాపూరితములగు గాథలు పెక్కులు కాననగుచున్నవి.

ఆంధ్ర జానపద గేయములందును ఇట్టి కరుణా పూరితములు, చిత్తద్రుతి కారణములునగు కథ లనేకములున్నవి. అత్త పెట్టిన యారడి వలననో, కట్టుకొన్న భర్తయొనర్చిన యత్యాచారమువలననో, తోడికోడండ్ర యసూయ చేతనో, ఇరుగు పొరుగుల దౌష్ట్యము వలననో, దైవదుర్విపాకము వలననో ఇడుములపాలైన స్త్రీలకథలు జానపద వాఙ్మయ సముద్రమందలి కన్నీటి కెరటాలు. జరిగిన విషాదగాథలకు జానపదులు కొంతమాహాత్మ్యమును జేర్చి శిష్టులనుకొన్నంత కాకపోయినను కొలదిగానైనను - ఆదర్శమనకూడదు కాని -

భయభక్తులకు దారితీయునవిగా చేసిరి. ఇట్టి కథలను కొన్నింటిని పరిశీలించుటయే ఈ ప్రకరణమునందు నా ముఖ్యోద్దేశము.

దేశీయేతివృత్తములందు ప్రాచీనమైన కరుణాపూరితగాధ 'కన్యకామ్మవారి కథ'. ఈమెయే కన్యకాపరమేశ్వరి. వైశ్యులకిలవేల్పు. వీరముష్టులపాలిటి కల్ప వృక్షము. ఈయమ గాధను శిష్టలోకమునకు ప్రజాకవి శ్రీగురజాడ అప్పారావు గారు 'పూర్ణమ్మ' పేరుతో పరిచయమొనర్చిరి.౧ కొందరు వైశ్యపండిత కవులు కావ్యములుగా ఖండకావ్యములుగా శతకములుగా నీకథను వ్రాసినారు. వైశ్యులిండ్లయందు కన్యకామ్మవారి కథగాని పాటగాని తెలియనివారుండరు. కన్యకామ్మవారిని గురించిన పాటలు, దండకములు, పద్యములు, లాలిపాటలు, మంగళహారతులు, గొబ్బిపాటలు, వైశ్యుల గోత్రవివరములు కొండపల్లివారు ముద్రించినారు. వీనిలో ౪౯ ఖండికలతోనున్న గొబ్బిపాటయందున్న చరిత్రమును క్లుప్తముగా నుదాహరింతును.

'సకియవినవె కన్యకాంబ సచ్చరిత్రము, సకలదోషహరము జన్మసఫలదంబునౌ' నని యారంభమైనది. పెనుగొండయను పట్టణముకలదు. అచ్చట

'కుసుమశ్రేష్ఠియనెడు వైశ్యకులజుడొక్కడా, వీటకాపురంబునెపుడు వేడ్క జేసెడున్.'

కుసుమ శ్రేష్ఠికి కుసుమాంబకు కన్యకాంబ జన్మించెను. ఈమెకే వాసవకన్య యని మారుపేరు. కన్యకాంబ సౌందర్యరాశి.

'కమలనేత్రి కంబుకంఠి కాంతిదొంతియై, యౌవనంబు మొలకలెత్త నతిముదంబునన్'.

ఒకప్పుడు విష్ణువర్ధనుడను రాజు పెనుగొండ చూడవచ్చినప్పుడు కుసుమశెట్టి తన కూతునుగూడ వెంటనిడుకొనిపోయి దర్శించెను. ఈవిష్ణువర్ధనుడు రాజమహేంద్రవరమును ౧౧వ శతాబ్దమున పాలించినవాడని సిరాజుల్హసన్ గారు వ్రాసినారు.౨ కాని వారే యాధారమున వ్రాసిరో తెలియదు. సారంగధర కథతోపాటు ఈ థాకళంక పంకమునుగూడ రాజరాజనరేంద్రున కలముట విచారకరము. రాజు గారికా కన్యక సౌందర్య మతిలోకముగా దోచెను.

'కన్యగాంచి ప్రభుని మనము కలతజెందెను, మోహమునను బుద్ధిజెదరి మూర్ఛజెందెను'.

రాజెటులో తేరుకొని తనదేశము తిరిగిపోయెనే కాని

'నిమునమొక్క యుగముగాగ నెలతరూపునే, తలచి తలచి రాజుగోరె తన్విపెండ్లికై'.

రాజామెను పెండ్లియాడ నిశ్చయించి సంబంధమునకై రాయబార మంపెను.

---

౧ ముత్యాల సరాలు

౨ The Castes and tribes of the H.E.H. the Nizam's Dominions.

కుసుమశెట్టి యంగీకరించెనేగాని, అతని కుమారులుగాని,కన్యకాంబగాని,కులము వారలుగాని మెచ్చరైరి.

'కుసుమశ్రేష్ఠి సుతులు జూచి కూడదనిరిగా - మేనరికము వైశ్యులకును మేలటంచునూ'. రాజుగారికీ వార్తతెలిసి వైశ్యులొనర్చిన ధిక్కారమునకు ప్రతీకారముగా దాడి వెడలెను. కాని కన్యకాంబ తనకులమువారితో గలసి అగ్నికాహూతి కాదలచెనే కాని రాజుచేతిలో మాత్రము చిక్కదలంచలేదు. రాజు 'పట్టణంబుచుట్టివైచి ముట్టడించెను, అగ్నిగుండములను ద్రవ్వి రతివలందరూ.'కొందరు వైశ్యులామెతో చచ్చుటకు సిద్ధమైరి. మరికొందరు సిద్ధముకాలేదు. అగ్నిగుండములు సిద్ధమయ్యెను.

'పడతులెల్ల (అగ్ని) గుండములకు చుట్టునూ - తిరిగి మ్రొక్కినిలిచి రపుడు ధీసమర్థులై'. ఈ సమయమున వేరొక పాటలో కన్యక

'పశుపతి చరణములు మదిలోన నుంచి - వసుమతీ నాధుని వేగ శపియించీ
నేడు మొదలుగ యార్యకులము లోపలనూ - చేడియల కతిచక్కదనమున్ననూ -
పణతికేమైన వంకర యుండవలయు - ధరణిలోపయంచు కన్యక బలికియునూ -
మనకులమునందు జన్మించినవాడు - మేనరిక మివ్వనీ వారికి కీడు' అని శపించెను.

కోమటులందు మేనరిక మధికముగానుండుట కిదియే కారణమని వైశ్యుల నమ్మకము. అందరును అగ్నిదేవున కాహుతియైరి.

'బాధలేక భస్మమైరి పడతులందరున్, కుందనంపు బొమ్మయయ్యె కన్యకాంబయున్'. అగ్నిమధ్యముననిల్చి కన్యకాంబ పల్కిన పల్కులు గమనింప దగినవి.

హూణజాతులింక భువిని వృద్ధిగాంచెడిన్, క్షాత్రరాజ్యమునకు నిపుడె చేటుమూడెడిన్
విష్ణువర్ధనుండు జచ్చు వేగజూడుడీ, వర్తకరాజ్యములు మిగుల వాసిగాంచెడిన్
ఓడవర్తకముల మీర లొప్పి యుండుడీ, శమదమముగలిగి మిగిలి శాంతి నుండుడీ
పరుని దార గోరరాదు పురుషుదెవ్వడూ, తరుణుల కిల నందములును తక్కువౌ నికన్
ధనముగూర్చి నగలజేసి తనుపగావలెన్, ద్రోహబుద్ధి వర్తకమున దోపరాదిలన్
అరువులిచ్చి గోలుపోక ఆర్జకులగుడీ, పెద్దలాభములను వీడి ప్రేమజూపుడీ
కొద్ది ధనమె చాలునంచు గుణము జూపుడీ, వారకాంతలుండు వీధి వలదుపోవగా'.

ఇటుల చెప్పినతరువాత 'పుష్పకమున వచ్చినిల్చె పురహరుదెదురా' కన్యకాంబ పోయి విభునిగలిసి యుండెనూ'. కన్యక పార్వతి యపరావతారమని వైశ్యులు పూజింతురు. సారంగధరుని కరుణా పూరితగాధతోపాటు ఈ కథగూడ రాజరాజ నరేంద్రునకు కళంక మాపాదించు నట్టిది. వీనికి చారిత్రకాధారము లింతవరకేమియు లేవు.

ఆంధ్ర భారతమును వ్రాయించిన కీర్తితో పాటు రాజరాజ నరేంద్రునకు కొడుకు కాలుసేతులు నరికించిన యపకీర్తియు తెలుగు వారంటగట్టిరి. చంద్ర

వంశమున జన్మించుటచే గాబోలు పాపము రాజరాజునకీ కళంకము తప్పదయ్యెను. చారిత్రకులిది యసత్యమన్నను సారంగధరుని దిబ్బ, చిత్రాంగి మేడల వంటి స్థల నామములా రాజమహేంద్రవరమున శాశ్వతత్వమును గడించుకొన్నవి. సారంగధర చరిత్రమును తొలుత చెప్పినవాడు గౌరన.౧ కాని యాతడు చిత్రాంగి సారంగధరుల వృత్తాంతము మాళవదేశమున జరిగినట్లు వర్ణించినాడు. ఈ కథనే చేమకూర వెంకటరాజు మృదువుగను సరసముగను వ్రాసెను. మాళవ దేశపురాజు రాజమహేంద్రుడని గౌరన స్పష్టముగా వ్రాసెను. కాని చేమకూర వేంకటరాజు మాత్రము పొరపడి రాజమహేంద్రుడును రాజరాజ నరేంద్రుడును ఒకరేయని తోచునట్లు వ్రాసెను. అప్పకవి (అప్పకవీయము పీఠిక) బాహాటముగా నీ కథాకళంక పంకమును రాజరాజనరేంద్రుని ముఖమున కలదెను. ఈ పొరపాటు ఆంధ్రులకు తరువాత గొప్ప ప్రమాదము తెచ్చిపెట్టినదనియు అనవసరముగా చాళుక్యరాజునకు కళంక మాపాదించిన దనియు పలువు రాంధ్ర పండితులు, చారిత్రక పరిశోధకులు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. సారంగధర చరిత్రమను యక్షగానమొకటి కలదు.౨ కాని దీనిలో రాజరాజ నరేంద్రుడు హస్తినాపురము నేలిన రాజని కృతికర్త సొంత కల్పనము చేసెను. కణువె వీరరాజు సారంగధర చరిత్రమును వచనములో సంతరించెను. బాణాల శంభుదాసుడొక ద్విపద కావ్య మల్లెను. ఆంధ్రనాటక పితామహులీ కథనే 'విషాద సారంగధర' మను నాటకమును వ్రాసి ఆంధ్రనాటక రంగమున విప్లవమును కలిగించిరి. ఇంతమంది కవులీ కథను చేపట్టిరన్నచో దీనికిగల ప్రచారము మనము సులభముగా నూహించుకొనవచ్చును. సారంగధరుని సౌశీల్యము, చిత్రాంగి కాపట్యము, రాజరాజు బుద్ధిమాంద్యము, చివరకు సారంగధరుని విషాదమగు మృతియో, కరపాదఖండనమో ఇందర హృదయముల చలింప జేసినది. శిష్టులగు కవులిందరీ కథను చేపట్టగా జానపదు లేల యూరకుందురు? జానపదకవులందు గూడ ముప్వురీ కథను వ్రాసిరి. గౌరన కృతిని చదివినప్పుడీ కథను నేను శైవవాఙ్మయమున జేర్చవలయు ననుకొంటిని. కాని జానపదకవుల రచనలందు శివపారమ్యమున కన్న కరుణమే నా కధికముగా నగుపడుటచే దీని నీ ప్రకరణమందే చేర్చదలంచితిని.

నాకు లభించినవి మొత్తము మూడు పాటలు. మొదటిది 'పర్వతాల మల్లన్న భమికి మేడలమీద, మెరిపించె జోగిరూపు' అని యారంభమగు సుప్రసిద్ధగేయము.

---

౧ నవనాథ చరిత్రము.

౨ సారంగధర చరిత్రము - యక్షగానము, కృష్ణకవి.

దీనికర్త యెవరో తెలియదు. రెండవది 'సోమవంశాబ్ధిరేరేడు, రామజోగి శాస్త్రి రచించినాడు, అంబికాపతి కర్పించినా'డని చెప్పుకొనిన శారద వరుసలోనున్న కథ. మూడవది *'సారంగధర-బ్రతుకమ్మ పాట'*. ఇది స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువుగా ఉయ్యాలపాట వరుసలోనున్నది. దీనిని వ్రాసినది బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి. కర్త అత్యంతాధునికుడై యుండవలయును. (౧౯౪౫ ప్రచురణము, కొండా శంకరయ్య, సికింద్రాబాదు) కథ సుప్రసిద్ధమైనది కనుక వివరములకు దిగను. కాని మూడింట నున్న విశేషములు మాత్ర ముట్టంకింతును. మూడింటిలో రెండవది శారద వరుసలో వ్రాయబడినది; ప్రౌఢమైన రచనము. తక్కినవి రెండును స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువైనవి. వీనిలో మూడవది ఇంకను సరళభాషలో నున్నది.

మొదటి కథ, రత్నాంగి శివుని గూర్చి పుత్రార్థమై తప మాచరించుటతో నారంభమగును. రెండవ దానిలో నీకథను నారదు డింద్రసభలో భూలోకపు వింతలు వర్ణించుచు చెప్పినట్లుగా నున్నది. దీనిలో రాజమహేంద్రవర పట్టణ వర్ణనము కావ్యమార్గమున నడచినది. 'అంబరంబందు సౌధ నివహంబు, అందులో నేగు చంద్ర బింబంబు, దేవిడీకున్న దొడ్డ గోపురంబు, దాని దిగువనే మేఘ మార్గంబు, అందు బోలేక రవి తురంగంబు, పార్శ్వముల చేయుచుండు గమనంబు, *అందువలనాయె నయనయుగ్మంబు*'. ఇట్టి యుత్ప్రేక్షలధికముగా నున్నవి. మొదటిపాటలో చిత్రాంగి 'పుట్టుపూర్వము' లేమియు లేక రాజుగారి రెండవ భార్యగా చెప్పబడియెనేకాని రెండవదానిలో చిత్రాంగి వారకామినియని యున్నను కుమారునికై ఎన్నుకొన్న చిత్రాంగి సౌందర్యమును చూచి రాజరాజే చేసికొన్నటుల కూడ చెప్పబడినది. దీనిలో చిత్రాంగి వర్ణన మద్భుతముగా సాగినది. 'దాని కురు లింద్రనీలముల సౌరు, నొసలు జాబిల్లిలోన సంగోరు, మోము పూర్ణ శశిబింబమును గేరు, నేత్రముల పద్మముల నణపదారు, చూపు వలరాజు చికిలి తరవారు, చిన్నపలువరుస ముత్యాలచేరు, పల్కులా పంచదారలో నీరు, గళము శంఖంబుతో నెపుడు బోరు, మేను బంగారు వన్నెలను మీరు, బొంగరాల్దిరిప్పు పాలిండ్ల జోరు, నల్లచీమలచి బారు నూగారు, నాభి నవరత్నముల వామబూరు, నడుము జూడంగ మిగుల నాదారు౧, జఘన మౌ కమ్మవిలుకానితేరు, రంభ లాయూరువుల పొందు జేరు, తారలా గోరులని పల్కుతారు, నడక హంసలకును సరదారు, మంచి యొయ్యారములకు బజారు, వలపు బుట్టింప నది సాహుకారు, దాని కేలోకమున సాటిలేరు'. వర్ణనములు వచ్చినచోటు లందెప్పు డీవిధముగానే రచన సాగినది. మొదటి కథలో రాజరాజు వేటకు వెడలి నపు డడవిలో నొక చెంచువాడు, రాజరాజుకు మున్ను శ్రీరాముడు తిరిగిన ప్రదేశ

---

౧. సన్నము.

ములను చూపించి, కాకాసురవధము, మాయలేడి కథ, శూర్పణఖ కథ మున్నగు నవి చెప్పినట్లున్నది. తనపావురమును బట్టుకొనుటకై సారంగధరుడు చిత్రాంగి మేడకు బోవ నామె సారంగధరుని కామించి ఇట్లు చేసినది. ఇవి మూడవ పాట (బ్రతుకమ్మ పాట)లో నున్న చరణములు.

మొలక కుచములు చూడు	ఉయ్యాలో	పిలుచుచున్నవి నిన్ను	ఉయ్యాలో
కలువరేకుల బోలు	,,	కన్నుగవనూ చూడు	,,
పలుచనౌ చెక్కిళ్ల	,,	పల్వరుస జూడరా	,,
విడికెడు నడుమురా	,,	తొడసొగసు గాంచరా	,,

సారంగధరుడు చిత్రాంగి నమ్మాయని సంబోధింప (మొదటి పాటలో)నామె

'అమ్మన్ననోటికి కమ్మనీ కజ్జాలు కాముడా నే బెడుదునూ
పెంచెనే మీ తండ్రి పెద్దవానిజేసి పెండ్లి శాయడాయెనూ
భోగాల వారింటి కొత్తువో పోతువో బొంకకా నాకుదెల్పూ
కన్నుసైగలుచేసి కాంతలా బిల్చుటకు కాలమిప్పుడు వచ్చెనూ
తల్లిపిల్లిగనెంచి అల్లిబిల్లాడుదము కల్లలూ గాదుసుమ్మా' యని నర్మ

గర్భములాడెను. ఇకరెండవ పాటలో వేటాడెడు రాజరాజు కొన్ని జంతువులను సంహరించి 'వాటి బెదరు చూపులను కరుణించి, ఇట్లు చిత్రాంగి చూపని తలంచి, బాణముల నంతలోను మగిడించి, నెమలికేక లంతట నాలకించి, అవియు గలచ్చోట్ల కపుడు పరతెంచి, వాని పింఛంబులరసి మోదించి, ప్రాణసఖియ కురులని వితర్కించి, కొంత తడవుండె నచట మోహించి.' సారంగధరుడు తెల్ల పావురము లెగురవేసి నప్పుడు 'మల్లెపూల బంతులాడె ననగాను, చంద్రబింబములవలె నుండగాను, ఎల్లచో వెన్నెలలు గాయగా' నుండెనట. అవి క్రిందికి వచ్చినపుడు 'సురలు పూలుగురిపించి రనగా' నుండెనట. ఒకటి పైకెగురగా 'మన్మథుని గాలిపడగనంగాను, సూర్య పరివేష మనుకొనంగాను, సురనదీతీర కాశమనగా' నుండెనట. తనకామము దీర్పని సారంగునిపై కుట్రబన్ని చిత్రాంగి రాజరాజునకు కొడుకుచేసిన యత్యాచారములని 'గవ్వముడి తావిప్పి గబ్బిగుబ్బలు జూపి గోరువాటులు జూపెనూ, కోక ముడి విడిచి నీ కొడుకు జేసిన విధము నాథ యిటుజూడుమనెన్.' మంత్రులభియోగము విచారింపబోవ చిత్రాంగి యొనర్చిన ప్రదర్శనము రెండవ పాటలో జుగుప్సాకరముగా నున్నది.

'బలిమిగా బట్టుకొనుచు బేజారు - చేసె చూడుడని పైట మైజారు
పైకి దొలగించి గాయములబారు - జూపగా హరహరాయంచు వారు
చూడలేక కన్నులు మూసినారు - సాహసపు ముండ యని జడిసినారు
బట్టవిప్పునని తొట్రుపడ్డారు - దిగ్గునను లేచి వడివచ్చినారు'.

జానపద కవికి ఔచిత్య దృష్టికంటె వాస్తవిక దృష్టి హెచ్చనిపించును. శిష్టకవి దీనికి వ్యతిరేకము. ఐనను రెండు శ్రేణుల యందపవాదములు లేకపోలేదు. తన కుమారుడు నిరపరాధియని రత్నాంగి రాజరాజు నెంతయో బ్రతిమాలెను. తొందరపడి కొడుకును శిక్షింపవలదని రత్నాంగి రాజుకు రెండు కథలు చెప్పెను. తొందరపాటుచే కలుగు నష్టమును బోధించునట్టి వీకథలు.ఇవి మొదటి పాటలోనే యున్నవి. మొదటి కథలో కాంపిల్యనగర బ్రాహ్మణుడు తనకుమారుని పాము బారినుండి కాపాడి దానిజంపిన ముంగిని తొందరపాటుచే కుమారునకే ముంగి కీడొనర్చినదని నిశ్చయించి, ముందువెనుక లాలోచింపక చంపి తరువాత చచ్చిన పామునుజూచి పశ్చాత్తాపమునొందెను. రెండవది నిచుళాపురాధీశ్వరుని పెంపుడు చిలుక కథ. ఆ చిలుక ఒకమారు తోడి చిలుకలతో నందనవనికేగి అచ్చటనొక చెట్టు పండ్లారగించి తోడిచిలుకలు బాలురుగా మారిపోవ నదిగమనించి తాను మాత్రము తినక నాపండునుదెచ్చి తన యేలిక చిత్రకేతున కిచ్చెను. రాజా విత్తనము కాపాడి నాటెను. అది మొలకెత్తి వృక్షమై ఫలించెను. ఒకనాడా చెట్టు పండొకటి క్రిందబడెను. దానిని కొంతదిన్న పామొకటి బాలుడయ్యెను. కాని యా పామువిషమా పండున నుండెను. అది యెరుగని భటుడొకడా రాలిన పండును గొనిపోయి రాజుగారికిచ్చెను.ప్రథమఫలము బ్రాహ్మణున కీయవలెనని రాజుగారా ఫలమునొక బ్రాహ్మణున కిచ్చెను. దానిలో పాము విషముండుటచే బ్రాహ్మణు డది తిని మరణించెను. బ్రహ్మహత్యచే కలిగిన కోపముతో రాజు నిజానిజములు విచారింపక (కారణమగు) తన పెంపుడు చిలుకను చంపెను. ఇట్లుండ ఒక వేశ్య తన చావుగోరి యాచెట్టుపండు దిని పసిబాల యయ్యెను.రాజునకీ వార్త తెలిసి తాను తొందరచే కీరమును జంపినందులకు పశ్చాత్తాప పడెను.ఈ కథలు తక్కిన పాట లందు లేవు. ఇవి చక్కని కథలు.

రాజరాజు సారంగుని కరపాద ఖండనమున కనుమతి నొసంగెను. తల వరు లాతని దీసికొనిపోవుచుండిరి. అప్పటి ప్రకృతి వర్ణనము రెండవ పాటలో గమనింపదగినది. 'బాలుడది చూడనని జాలితోడ, అప్పు డస్తాద్రి పయికిజాడాడ, పద్మి నియు దుఃఖమున భక్తితోడ, నేత్రములు మోడ్చెనన మొగ్గలాడాద, ఆమెచే తరణియను బరణి పీడ, కుంకుమన సంజకెంజాయ లాడ, చిమ్మచీకట్లు గ్రమ్మకొని గూడ, రాజు దుర్యశంబని జనములాడ, సురల చూడ్కులన తార లల్లాడ'. ఈ వర్ణనములు పూర్తిగా శిష్టులైన రచయితలు చేయునట్టివి. అడవిలో తలవరులు సారంగుని విడచి యెటకైన వెడలిపొమ్మనిరి. కాని సారంగుడు రాజాజ్ఞచొప్పున తన కాలు సేతులు నరుక

వలసినదిగా వారి నుద్బోధించిన ఘట్ట ముదాత్తముగా నున్నది. చివరకు తలవరులు సారంగుని 'రాజమహేంద్రమునకు యోజన దూరమున పణగు బండల మీదను, పరుపుకొండల మీద రుద్రవృక్షముక్రింద బాలునీ పడవేసిరి, కత్తులూ నూరియు కాళ్ళుచేతులుగోసి కండలను తెగగొట్టిరి'. అప్పుడీతని వయస్సు ౧౭ ఏండ్లని మొదటి పాటలోనున్నది. రాజ రాజా యీడులో తనకొడు కట్టి పనులు చేయునని యెట్లు తలంచెనో? రెండవ పాటలో నిట్టి విప్రతిపత్తి లేదు. కాలు సేతులు నరుకబడిన సారంగుని యరణ్యరోదనము కరుణాపూరితము. 'హా మహాదేవ యనుచు నుండంగ, రక్తముల వరద లప్పుడుప్పొంగ, సలుపుచే మొండె మచట దొర్లంగ, గండుచీమలవి గరచుచుండంగ, జుమ్ముమని యీగలెల్ల ముసరంగ, క్రిక్కిరిసి నక్కలెల్ల జేరంగ, టిండికయి చుట్టు తిరుగుచుండంగ, అంతకంత కతి బాధకలుగంగ, అపుడు కనువిచ్చి యచట జూడంగ, వారలెవరు కనరాకనుండంగ, యిటులని యేడ్చె నడవి నిండంగ, కాలులే దెచటికయిన బోవంగ, చేయిలేదు జంతువుల దోలంగ, ప్రాణములు పోక పొర్లుచుండంగ, దీనుడై తొట్రుకొనుచు దొర్లంగ, వాడిగలముండ్లు వొడలు గాడంగ• స్మారకము దప్పి సొమ్మసిల్లంగ'- అప్పు డశరీరవాణి సారంగు నూరడించి పూర్వ జన్మపాపమనియు అప్పటి వృత్తాంతము నిట్లు చెప్పెను.

ధవళచంద్రుడను రాజున కేడుగురు భార్యలుండిరి. వారిలో నొకతె సానిది. పేరు భువనసుందరి. రాజుగారి కామెపై మక్కువ.రాజుగారి మంత్రులు సుమంత జయంతులు. సుమంతుడు రాజుకు ప్రీతి పాత్రుడు. జయంతుడిది సహింపక సుమంతునిపై కుట్రపన్ని యాతని పావుకోళ్ళను, భువనసుందరి దాసికి లంచ మిచ్చి, యామె మంచము క్రింద పెట్టించెను. రాజు వానిని చూచి యనుమానపడి విచారణ జరిపించెను. కాలకేయుడను తలవరి పావుకోళ్ళు సుమంతునివని తేల్చెను.రాజు కుపితుడై రాజద్రోహమునకై సుమంతుని కాలుసేతులు నరికించెను. జయంతు డొనర్చిన కుట్రయిది. తత్ఫలితముగా నీ జన్మమున జయంతుడు సారంగుడై దాసి చిత్రాంగియై యనుభవించుచుండిరి. ఈ విషయమునే మూడవ పాటలో నిట్లు వర్ణించినాడు.

'పెదమంత్రి నీ తండ్రి - ఆ రాణి నీ తల్లి - దాసియే చిత్రాంగి - పాకోళ్ల పావురాల్ - చిన్నమంత్రివి నీవు - ఇట్లు బుట్టిరి మీరు'.

మొదటి పాటలో నీ విషయము లేదు. కేవల మాకాశవాణి రాజరాజసభలో చిత్రాంగి మోసమును దెల్పినట్లును,ఆకాశవాణి వేడ్కోలుపై బ్రహ్మ సారంగధరునకు మరల కాలుసేతు లొసంగినట్లును, ఆకాశవాణి చెప్పగా చిత్రాంగి మోసము

గ్రహించిన రాజరాజా మెను చంపినట్లును కలదు. సిద్ధులు సారంగునిజూచి తమలో కలుపుకొనిరి. అడవిలో దిరిగెడు బాటసారులు సిద్ధుడైన సారంగుని జూచిరి. 'కుడికన్ను మెల్లనా ఎడమకన్నూ మచ్చ చింకిజడలే జూచిరీ - పుట్టింది మొదలుగా పెంచివున్నాయట్టి దాదులూ తగజూచిరీ'. వారు రాజరాజుతో చెప్పగా నాతడు కొడుకును వెదకుచుపోయి తిరిగిరమ్మనెను. సారంగుడు వైరాగ్య ముప దేశించి తలిదండ్రులనింటికి పంపించి తాను సిద్ధులతో వెడలి పోయినట్లున్నది.

కాని రెండవ పాటలో కాలుసేతులు నరకిన తలవరు లాప్రాంతముననుండి ఆకాశవాణి సారంగునికి అతని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము చెప్పగా వినిపోయి రాజరాజుతో చెప్పినట్లున్నది.రాజరాజది నమ్మెను.కాని చిత్రాంగియది కల్పనమని తప్పించుకొన జూచెను. అప్పుడాకాశవాణి నిజమెరిగించెను. రాజు చిత్రాంగిని నూతిలో ద్రోయించెను. రత్నాంగి రాజరాజులు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడగా నాకాశవాణి వింధ్యగుహలందున్న సారంగుని జాడదెలిపెను. అప్పటికే సిద్ధు డొకడు సారంగునికి శైవము బోధించి తమలో గలుపుకొనెను. రాజరాజు తిరిగి రమ్మని కుమారుని బ్రతిమాలెను. కాని సారంగుడు తండ్రికి యోగవిద్యా రహస్య ములు(విపులముగా)చెప్పి తల్లిదండ్రుల నింటికి బంపించి తాను సిద్ధులందే కలిసి పోయెను. మూడవపాట రెండవ పాటకు సరళ స్వరూపము.

అత్యంతకరుణాపూరితమగు నీ కథలో శిష్టులు చేర్చినటులే జానపదులు కొన్ని యద్భుత విషయములు చొప్పించిరి. ఆకాశవాణి మాటలు, సారంగుని కాలుసేతు లతుకుకొనుట వంటివి కల్పనలని మనము భావింపవచ్చును.

'కామమ్మ కథ' పిచ్చుకకుంట్లకు కల్పవృక్షము. ఇది యాంధ్రదేశ మంత టను వ్యాపించిన పదము. రచయిత మాదాసు వెంకయ్య. సహగమన కాలమున

'మాదాసు వెంకయ్యను పిలిపించినాదీ కామమ్మ
తానుపుట్టింది పెరిగింది వ్రాయుమన్నదిగా కామమ్మ
కవనమేరుపరచి ప్రకాస్తిచెయ్యా వెంకయ్య
పాతికే వరహాలు వెంకయ్యకిచ్చే కామమ్మ
మూరెయ్య నగలన్ని వెంకయ్యకిచ్చే కామమ్మ.' కథా వృత్తాంత మాంగ్లేయులీ

దేశమును పాలించిన తొలిదినములకు సంబంధించినది. భర్త మరణింపగనే పతివ్రతలగు హైందవ స్త్రీలు పూర్వము సహగమనము చేయుచుండెడువారు. దీనినే సతి యాచార మనిరి. రాజా రామమోహన రాయలీ యాచారము నాంగ్లేయ ప్రభుత్వ సహాయమున మాన్పించెను. ఐనను కొందరు పతివ్రతలు ప్రత్యేకముగా

బ్రిటిషువారి ప్రభుత్వము యనుమతిపొంది సహగమనము చేయుచుండిరి. అట్టి వారిలో కామమ్మ యొకతె. 'కామమ్మ కథే దక్షయజ్ఞపు సతీదేవినీ కన్యకమ్మవారినీ విడిచిపెట్టితే మొదటి పేరంటాలుకథ. పద్దెనిమిదో శతాబ్దము నాటిదనిపిస్తోంది.'౧ ఉత్తమ శీలము త్యాగము పాతివ్రత్యము మొదలగు సద్గుణములు తక్కువ కులములవారియందు కూడ ఉండునని కామమ్మకథ నిదర్శన మిచ్చుచున్నది.౨ ఆ పతివ్రతగుణముల కలరియే కాబోలు కీర్తిశేషులు బసవరాజు అప్పారావుగారు 'కాపుకోడలు కామమ్మ కలియుగాన - సాగుమానము చేసిన సచ్చరిత్ర'ను తలపోసిరి.

'కామమ్మ కథ' చక్కని ప్రతి ప్రా. పు. భాండాగారమున గలదు.౩ దానియందున్న కథను పేర్కొందును. ఆరంభమున

'శుభము కామమ్మా శుభము కామమ్మా కామమ్మా
శుభమొంది సామళ్ళకోటలో నమ్మా కామమ్మా' యనికలదు. సుకపట్ల లక్ష్మయ్య వెంకమ్మలకు కామమ్మ ముద్దుకూతురు. కాటకము వచ్చి తల్లితండ్రులు గతింప కామమ్మను పెదతండ్రి రామన్న అతని భార్య వెంకమ్మలు పెంచి మేనల్లుడు తిరుపతి మారయ్య కిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. మారయ్య తల్లిపేరు చల్లమ్మ. పెండ్లియైన ఐదు నెలలకు

'కాకినాడలోను కలకటేరొద్దా మారయ్య. పెద్దబోయకొలువులూ కుదిరినాడు మారయ్య' మారయ్యకు నెలకు మూడు వరహాల జీతము. ఆరునెలలు కొలువుండెనో లేదో మారయ్యకు తనదొరతో మాటపట్టింపులువచ్చి జీతముగొని కొలువు చాలించుకొని సామర్లకోట చేరుకొనెను. తనతల్లి చల్లమ్మతో మారయ్య చెన్న పట్టణమునకు కొలువుకు పోదుననెను. తల్లి కుమారునితో 'మాయదారి చెన్నపట్టమే గదరా మారయ్య. చెన్నపట్టపు కొలువు మన కచ్చిరాదూ మారయ్యా, కిందటా మీతండ్రి కొలువెళ్లినాడూ పట్టాము, చెన్నపట్టములోను చనిపోయినాడు మీ తండ్రి' యని పోవలదనెను. కాని మారయ్య వినలేదు. తనపేరుతో తులసినాటి యది వాడినచో తనకు కీడుగలిగినట్లు భావించుకొమ్మని చెప్పి మారయ్య తల్లి చల్లమ్మకు దండమిడి తమ్ముడు రెడ్డి కాకినాడవరకు వెంటరా నోడనెక్కి పయనమయ్యెను. తమకు కీడుమూడిన తమ పేరి తులసి వాడుననునది సత్యనిరతిగల పాత్రముల వర్ణించు పెక్కు

౧ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు, కిన్నెర. డిసెంబరు ౧౯౫౩.

౨ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము పుట ౩౩౨.

౩ డి. నెం. ౨౫౦౧ ప్రా, పు. భాండాగారము, మద్రాసు,

గాథలందు కాననగు విషయము. జానపదుల కిట్టి నమ్మకము గాఢము. మారయ్య మూడుదినములకు చెన్నపట్టణము చేరుకొని 'వాలీసు' దొరయొద్ద నెల కైదు వరహాలకు పెద్దబోయగా కొలువుండెను. ఆరు సంవత్సరములు జీతముండిన తరువాత మారయ్య మన మింటి వైపు మరలెను. మూడునెలల సెలవుగొని ఆరేండ్ల జీతము పుచ్చుకొని మారయ్య ఇంటికి మరలెను. తనవారికడకు బోవు సంతసమున 'తల్లికి బొమ్మంచు చీరగొన్నాడూ మారయ్య, తమ్ముడికి పట్టంచు సాపు గొన్నాడూ మారయ్య, కామమ్మ కద్దాలరవికెగొన్నాడూ మారయ్య, నిమ్మపండ్లచాయ భరణి కొన్నాడూ మారయ్య'. తల్లికి, తమ్మునికి, భార్యకు ప్రేమకొలది కొన్నవస్తువులను గొని కాలినడకన మారయ్య సామర్లకోట బాటబట్టెను. ఇరువదినాల్గు దినములకు కాకినాడచేరు కొనెను. అచ్చట తలనొప్పి జ్వరము పుట్టుకొని వచ్చెను. ఒకనా డచటనేయుండి మూడులంఖనములతో నదే జ్వరబాధతో మారయ్య సామర్లకోట చేరుకొని తల్లితో

'పడమటింట్లో నాకు మంచ మెయ్యావే చల్లమ్మ, చన్నపట్నపు కొలువులు పైవొచ్చినాదే చల్లమ్మ మిమ్ముకన్నులజూడ నే వచ్చినానూ చల్లమ్మ, ఇహములో భత్యమూ చెల్లినట్లుందీ చల్లమ్మ' యనెను. తెచ్చిన ద్రవ్యము తల్లి చేతికిచ్చి భార్యను కన్నులజూడ కాంక్షగలదని తమ్ముడు రెడ్డన్నను కామమ్మను దోడ్కొనిరా పిఠాపురమున కంపెను. రెడ్డన్న వచ్చినవెంటనే రామన్న మొదట పంపుట కిచ్చగింపకున్నను కామమ్మ బలిమిచే ఇష్టపడి తొలిసారి యత్తవారింటి ప్రయాణము గనుక కామమ్మ కతివైభవముతో సారెచీరె లిచ్చి పదునారు కావిళ్ల వస్తువాహనములిచ్చెను. తుమ్ము వలన నొకనాడు ప్రయాణ మాగెను. మరునాడు బాటసాగగనే కామమ్మకు, రెండిండ్ల సందున పిల్లి, నంబితంబలి, నాగుబాముల జోడు, వరదు వాపోత, కొత్తకుండల కావడి, ఒంటరి మాలవాడు, మున్నగు దుశ్శకునముల వీడ్కోలయ్యెను. ఎందరు వల దన్నను బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాలు తప్పదని కామమ్మ పయనము సాగించి సామర్ల కోట చేరుకొనెను. అత్తచల్లమ్మ ఆడుబిడ్డ సీతమ్మలు కామమ్మకు కన్నీళ్ళ స్వాగత మిచ్చిరి. మారయ్యకు 'వచ్చిపోవు ప్రాణములు'గా నుండెను. కామమ్మ సగము సారె నత్తకిచ్చి తక్కిన సగము ఆడుబిడ్డతో కలిసి ఊరంతయు పంచిపెట్టెను. రెండు దినములలో వచ్చిన అట్లతద్దె నోమునోమి వేడుకలు ముగించి అక్షత లందుకొనిపురోహితుడు 'అట్లతద్దె' కథలుచెప్పుచుండగా కామమ్మవినుచుండెను. పడమటింట గొల్లుమనిరి. కామమ్మనోము సగమున చాలించి భర్తృసన్నిధాన

మునకు వచ్చినది. అప్పటికే మారయ్య నోటిమాటలాగిపోయెను. కొరనోములు నోమిన కామమ్మ

'ముత్యాలనీనోట ముచ్చటాడవుగా మారయ్య, పగడాల నీకండ్ల పారజూడవుగా మారయ్య
ఎట్టిజీరా కండ్ల నిదుర పట్టిందా నీకైతె, ఈడుగా జోడుగా నుంద మనుకొంటి కొన్నాళ్ల
ఈడిడిచి జోడిడిచి నీవెళ్లితావా మారయ్య, నన్నిడిచి వెళ్ళేది న్యాయమా నీకూ మారయ్య
చిన్ననాడూ నన్ను పెండ్లాడి నావూ మారయ్య, కంకణముగట్టిన ఘనుడెవ్వడెరుగా నేనైనా
ఏడేండ్లకైనా ఇంటికొస్తివిగా మారయ్య, నేను ఈడేరి ఐదేండ్లు ఇంటనున్నానూ యీవరకు'

అని వలపోసినది. కాని యామె రోదన మరణ్య రోదనమైనది. భగవంతుడామె మొర వినలేదు. మారయ్యను క్రిందబెట్టిరి. కామమ్మ తనచేతులార భర్తకు చేసినపరిచర్య నోటిలో నింత తులసితీర్థము పోయుటయైనది. మారయ్య ఋణముతీరిపోయినది. కామమ్మ భగవన్నామ సంకీర్తనముచేసి అత్తమామలను మరదిని ఆడుబిడ్డను తానే యూరడించి సహగమనముచేతునన్నది. మరదిరెడ్డన్న వలదని బ్రతిమాలెను. కాని కామమ్మ 'పసపు కుంకుమలేక ఘడియేగలేనూ వో మరది'యని పూర్వభారతస్త్రీ సంప్రదాయమును వెల్లడించినది. రెడ్డన్న కుంఫిణీ (ఇస్టిండియా కంపెనీ) వారి ప్రభుత్వమున సాగుమానము చేయ వీలులేదనియు, కాకినాడ 'కలకటేరు' చెన్నపట్టణపు పెద్దదొరల యనుమతి కావలయునన, కామమ్మ 'బ్రతికెవాండ్లకు మీకు భయాలు గనుకా వోమరది' చచ్చెవాండ్లకు మాకు భయాలు యేమిరెడ్డన్న' యని తొలుత సామర్లకోట 'కప్తాను' సెలవందబోయినది. కప్తాను భార్య నానమ్మ సాగుమానము వలదని మడిమాన్యము లిత్తునని చెప్ప కామమ్మ 'నాకు పట్టెడే బొట్టుంటె పదిలక్షలమ్మా దొరసాని' యని సమాధాన మిచ్చినది. దొరసాని రెడ్డన్నను పెండ్లియాడి పసుపు కుంకుమలు నిలుపుకొమ్మన 'మారు మనుమూ పెండ్లి మాయింటలేదూ దొరసాని' యని గర్హించి తన సత్యములు చూపినది. దొరసానికి కడుపునొప్పి లేపినది. దొరవచ్చి మ్రొక్కి యనుజ్ఞనిచ్చి చెన్నపట్టణమునుండి సెలవు దెచ్చుకొమ్మనెను.

కామమ్మ యింటికివచ్చి భర్తశవము నలంకరించి మంచముపై నుంచి ఎవరును ముట్టవద్దని ఆనలుంచి తలుపు తాళమువేసి మామను పెదతండ్రిని పిన తండ్రిని మరది రెడ్డన్నను తనతో చెన్నపట్టణమునకు రమ్మనెను. అది వర్షా కాలము కనుక ఏరులు నదులు నిండిపారుచుండెను. దాట వీలులేదని రెడ్డన్న యనగా కామమ్మ బ్రతుకుపై నాసవీడి తనకు భయములేదని చెప్పినది. రెడ్డన్న

చిన్నమ్మయను మాలపేరంటాలు సాగుమానముచేయ నిశ్చగించినపుడు కాకినాడ కలకటేరు, చేసిన కఠిన పరీక్షలు వినిపించెను. కామమ్మ విని చిరునవ్వునవ్వి పసుపు కుంకుమలు అక్షతలు చేతబట్టి ప్రయాణమైనది. భీమవరపు కాలువ వెల్లువలై పారుచుండ 'పాదియ్యో గంగప్ప పాదియ్యవమ్మా - చెలిమితో నీకు నే చెల్లెలిని గానా గంగప్ప - జాలవారింటనూ నీవుపుట్టినావే గంగప్ప - బెస్తవారింటనూ నేపుట్టినానే గంగప్ప' యని ప్రార్థించి గంగమ్మను పసుపుకుంకుమల నర్చించి కాసెబూసి దేవునిదలచి కాలువలు దాటినది. పొరలిపొంగిన గంగమ్మ కామమ్మ చీలమండలు పుణికి తరలినది. మామ, పెదతండ్రి, మరది మున్నగు వారీవలి యొడ్డుననే యుండిపోయిరి. వారికొక మాయతెప్ప గల్పించి కామమ్మ వారిని దాటించినది. కాకినాడ కలకటేరుకు తన కథచెప్పి సాగుమానమున కనుజ్ఞ వేడినది. దొరవలదనెను. కామమ్మ యెదురాడెను. దొర కోపగించి నీ సత్యము జూతునని మండుటెండలో వారములకొలది నిలబెట్టించెను. అన్నపానము లుడిగి కామమ్మ సత్యము నిలుపుకొనెను. దొర చాటుగా సామర్లకోట కుత్తరము వ్రాసి మారయ్య శవదహనము చేయించెను. ఇచట కామమ్మ ప్రాణములు విడిచెను. మరది రెడ్డన్న వదినె శవము నెత్తుకొని యింటిబాట పట్టెను. మార్గమధ్యమున 'సొప్పరపు' సోమన్నగుడిచెంత కామమ్మ లేచి భర్తృ శవదహనమును తాను భర్తతోగలిసి వచ్చుటను వినిపించినది. ఆయూరి యధికారి పెదరెడ్డి పాపయ్యకు సత్యముజూపి పోయిన కాళ్ళిచ్చి ఏడవనాడు సామర్లకోటకు రమ్మని ఇల్లు చేరుకొన్నది. మారయ్య చితి యింకను మండుచుండెను. కామమ్మ చితిలోనికి దిగి 'ఎంత చల్లగవుంది నీ పూలవనమూ మారెయ్య,ఎంత బాగావుంది నీ జాజివనమూ మారెయ్య' యని యోలలాడి కొంతయగ్గి నొడిగట్టి రావి కొమ్మ నగ్నిలోవేసి మరల తడిపి చెట్టు నాటినది. ఆమె సత్యమున నా కొమ్మ చిగిర్చి పూత బూసినది. భర్త యస్థికలు ప్రోవుచేసి పిడతలోనుంచి రావికొమ్మకుకట్టి పడమటిల్లు అలికి ముగ్గు బెట్టి దర్భశయ్యబరచి బయట తాళము వేయుమని రెడ్డన్నకు చెప్పి తాను లోపల తాళము వేసికొని శయ్యపై బరుండి కాయమువిడిచి ఏడుగడియలలో చెన్నపట్టణము చేరుకొన్నది.

'చెన్నపట్టములోను వాలీసు మేడీసు పీనీసుగిరివాకా
సులోకాసు కలలోను చెప్పే కామమ్మా
సైనప్ప మొదలారి కలలోను చెప్పే కామమ్మా
దూబాని కలలో తా జెప్పినాదీ కామమ్మా'.

మొదటి చరణము లందున్న వారాంగ్లేయులు కాబోలు. వ్రాతప్రతిలో నా పంక్తుల ప్రక్కన (At Madras Wallis, Meadows, Pennigiri Oakes) అని వ్రాసి యున్నది. పెద్దదొర ప్రక్కబట్టలు కామమ్మ పసుపు చేసి యాతని కలలో నాతనిబంటు మారయ్య మరణము, తన కథ వినిపించినది. దొర లొకరి నొకరు సంప్రదించుకొనిరి. సత్యములు చూడదలచిరి. ఆరేండ్ల నుండిపోయిన జాడలేని (దొర) తమ్ముని దొరగారి చెంతకు కామమ్మ రప్పించి సత్యము గనబరచినది. పెద్దదొర కామమ్మ సాగుమాన మడ్డగూడదని అంతటికి జాబు లంపెను. మంచిగంధపు చెక్కలు పడవలో బెట్టి కళాసులు లేకుండనే విడువు మని కామమ్మ దొరగారికి కలలో చెప్పి వారిని సాగుమానము జూడరమ్మని యాహ్వానించినది. కాకినాడ కలకటేరు పెట్టిన బాధలు చెప్పినది. కాకినాడ కలకటేరు ఉద్యోగ మూడిపోయినది. చెన్నపట్టణపు రేవున దిగువ గంధపు చెక్కల పడవ నడిపించుకొని కామమ్మ యాత్మ సామర్లకోటచేరినది. బొందిలో చేరి తలుపు తీయించుకొన్నది. అప్పటికి చెన్నపట్టణపు దొరల యుత్తర్వులు సామర్లకోట చేరుకొన్నవి. రెడ్డన్న సొప్పరపు పెద్దరెడ్డి పాపయ్యను దోడ్కొని వచ్చెను. కామమ్మ వరహాలిచ్చి చోటు గొని అగ్నిగుండ ములు త్రవ్వించినది. చుట్టుపట్టు సీమల ప్రజలు తండోప తండములుగా సాగు మానము జూడవచ్చిరి. చెన్నపట్టణపు దొరలు కూడ దిగిరి. గంగిరెద్దులవారు ఆటదాసరులు కూడిరి. ఆ యుత్సవములు 'యేడు శివరాత్రిళ్ళు సాగినట్టుండే అక్కడను'. ఇది వరకే పేరంటాలై వెలసిన చిన్నమ్మ మాహాత్మ్యము తగ్గు నేమో యని యామె తల్లి లక్ష్మమ్మ దురుద్దేశముతో మంత్రకాడు మాదిగ వెంకనితో కామమ్మకు కట్టు గట్టింప ప్రయత్నము చేసినది. వాడెల్లమారెమ్మ ప్రయోగము చేసెను. కాని యది బయటపడి వాని పండ్లూడెను. సాగు మానము చూడవచ్చిన గొ్ట్రాలు మంచాల వెంకమ్మ మెడ నానుపోవ నామె కామమ్మను తూలనాడినది. కామమ్మ సత్యము జూపి రాజన్నకు దొరికిన నా నిప్పించినది. వెంకమ్మ కామమ్మకు కట్నము లీయబోవ నామె వలదని పుట్టబోయెడు కొడుకు కూతుండ్రకు తమ దంపతుల పేరులు పెట్టుకొమ్మనెను. దొరతో తాను గుండమున పడిన మూడవ నాడు మారయ్య రుమాలు, తన మూరెడు మైజారు చెరగు, మంగళసూత్రపు బొందు, ఒక చేతి గాజులు, ఒక కాలి మట్టెలు, ఎర్రకలివె పువ్వులు గుండములో నుండుననియు వానిని ఆ గుండము పూడ్పించి పైన పందిరి వేయించి కలివె పూజ చేయించు మని చెప్పి స్నానము

చేసి ఇంటింట పూజలంది తన వారి సెలవు గొని అమ్మలక్కలకు బండారు పంచి బాజా బజంత్రీలతో గుండము చేరుకొని మాదాసు వెంకయ్యకు పాతిక వరహాలు తన భర్త నగలు ఇచ్చి తన చరిత్రము వ్రాయుమనిచెప్పి, మారయ్య అస్థికలు అగ్నిగుండమున వేసి, పాపయ్యతో తనకు తిరుణాళ్ళు జరిపించుమని చెప్పి, దేవతల దలంచి, యగ్నిగుండమున దూకినది. మూడవ నాడామె చెప్పి నట్లే వస్తువులు గుండమున గానుపించినవి. దొరలు, పాపయ్య పందిళ్ళు వేయించి పూజలు చేయించి ఎక్కడి వారక్కడకు కామమ్మను దలచు కొనుచు వెడలి పోయిరి. కాకినాడ కలకటేరు క్షమాపణ గోరుకొన నాతని కెప్పటి యుద్యోగము లభించునట్లు చేసినది. ఆతడు వచ్చి కామమ్మకు గుడి కట్టించి తోట వేయించెను. కామమ్మ చెప్పినటులే మంచాల వెంకమ్మ తన తొలిచూలుకు మారయ్య యనియు మలిచూలుకు కామమ్మ యనియు పేర్లుపెట్టి బంగరు తొట్టి గుడిలో వ్రేలాడగట్టి నది. ఆ తొట్టెలో

'వక నిమ్మ పండయ్య వూగుతుంటుందీ కామమ్మ
అప్పటికి యిప్పటికి వూగుతున్నదిగా కామమ్మ
కామమ్మ చారిత్ర విన్నవారికినీ భాగ్యములు
తియ్యకవుందునూ దీర్ఘాయువు గలుగూ యెప్పటికి'.

అనవసరమగు అతిశయోక్తులు గాని అద్భుత కల్పనలు గాని లేక జరిగిన కథ జరిగినట్లుగా హృదయ విదారకముగా కరుణారస పూరితముగా నున్న కథ లందు '*లక్ష్మమ్మ కథ*' అగ్రగణ్యము. లక్ష్మమ్మ కథను నిడిగంటి వీరయ్య దేవర రచించెను. దేశింగురాజు కథ వ్రాసినది కూడ ఈతడే కాబోలును. చిన్నమ్మ కథను వ్రాసిన చెంగల్వరాజును ఈ నిడిగంటి వీరదేవరయును కలిసి 'కుమ్మర గుండయ్య' థక వ్రాసిరి. సౌశీల్యము పాతివ్రత్యము మూర్తీభవించిన స్త్రీ మూర్తి లక్ష్మమ్మ. ఆమె సహనము త్యాగము మున్నగు గుణములు తెలుగు జాతికి గర్వ కారణములు. ఈ కథను గురించి శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరు లీ విధముగా వ్రాసియున్నారు.

'ఒకప్పుడు మహావీరులకు క్షేత్రమైన పల్నాడు ఈ మధ్య కాలంలో లక్ష్మి అమ్మవారి మహత్వాన్ని ప్రదర్శించ గలిగింది. కటికి కుటుంబపు కోడలి క్లేశాలన్నీ అనుభవించి ప్రాణాలు విడిచే సమయంలో కూడా చంపుతున్న భర్త హస్తపు కరుణాస్పర్శను అభిలషించిన యీ సాధ్వీస్థానం దుర్గి. ఈమె కమ్మ వంశానికి చెందినది. తండ్రి దిగుమర్తి ముసలప్పనాయుడు. ఆంగ్లకవి ఒథెల్లోను

స్మరింపజేసే చిరుమామిళ్ళ వెంకానాయుడు లింగాపుర నివాసి ఈమె భర్త. ధర్మపరతంత్రి అయిన ఉదాత్తభారతీయగృహిణికి సర్వకాలాల్లో ఉదాహరణంగా ఉండగలిగిన యీమె యిప్పటికీ పూజిత అవుతున్నది. ఈమె ఇతిహాసం సంచారి కథకులు బొబ్బిలికథాదులవలె ఇప్పటికీ కీర్తిస్తున్నారు.౧

కథాంతముననున్న గద్యమున కవి యూరుపేరు లున్నవి. లక్షుమమ్మ కథను చేపట్టుటచే నీ జానపదకవి నిజముగా ధన్యుడయ్యెను. వెంకమ్మ అత్తగారితనము, పిచ్చమ్మ ఆడబిడ్డతనము లక్షుమమ్మ భారత నారీమణిత్వము మున్నగు గుణములొకదానినొకటి మించునట్లుగా కలవు. రచన పూర్తిగా జానపదము.

లింగాపురపు చిరుమామిళ్లవెంకయ్యనాయుడు దుర్గిలో దిగుమర్తి ముసలప్పనాయునింటికి ఇల్లటపుటల్లుడయ్యెను.ముసలప్పనాయునికి రామయ్య, కోటయ్యలు కొడుకులు, గారాలకూతురు లక్షుమమ్మ. ఆమె

'ముందు తనొక జన్మమందు తల్లీ - నాగకన్నెగా లక్షుమమ్మగారు
ఎత్తవలసి నరజన్మ మెత్తెనమ్మా - చాంతాళ్ళ మరిబొమ్మ చందమయ్యా
బంగారపు ప్రతిమ చందమమ్మ - ఆలక్షుమమ్మ అనేపట్టి అమ్మయ్యా'.

వెంకయ్యనాయుని కత్తవారింట సకలగౌరవములు జరిగెడివి. ఆతని మరదులు 'బావనుచూడక నిముషముండలేరూ'.లక్షుమమ్మ వెంకయ్యల దాంపత్య జీవనము గూడ 'అల్లిదామర అల్లినచందము' కొన్నాళ్లు నడచినది. వెంకయ్య గృహయజమాని యయ్యెను.'ఇంటిలో ఉండే లెక్కలు అమ్మయ్య-వెంకయ్యకే వొప్పగించినారూ'. లక్ష్మమ్మ ఆరునెలల యంతర్వత్నిగా నున్నప్పుడు దైవదుర్విపాకమున వెంకయ్య 'భోగముదాని యిల్లు మరిగినాడు'. లక్షమ్మ జీవనము భారమైనది. కాని యాసాధ్వీమణి భర్తగారి ప్రవర్తనము తలిదండ్రుల కెరుకపరుపక గుప్తముగానుంచి తానే కృశించుచుండెను. అమె ప్రసవించి కూతురునుగనెను. శిశువుపేరు పార్వతి. ఆకుటుంబము వారాబిడ్డను 'అరచేతిలో నిమ్మపండు రీతి' సాకుచుండిరి. బిడ్డ రెండేండ్లదయ్యెను. కాని వెంకయ్య నాయుడు మాత్రమిప్పటికిని లక్ష్మమ్మను కన్నెత్తి చూడడయ్యెను. ఒకనాటి రాత్రి లక్ష్మమ్మ తన తప్పిదము నడుగదలంచెను. అప్పుడే వెంకయ్య సానిదాని కొంపకు పోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. కోపముతో వెంకయ్య సాధ్వియగు లక్ష్మమ్మను కొట్టెను. తరువాత విచారించుకొని భయపడి వారిసొమ్ములు బీగములు వారి యింటపడవేసి 'లింగాలపురమే బాటపట్టెనయ్య'. తెల్లవారుసరికి వెంకయ్య తనయన్నలను తలిదండ్రు

౧ పల్నాటి వీరచరిత్ర, ద్వితీయ భూమిక, పుటలు ౯౧-౯౨.

లను చేరుకొనెను. వారువెంకయ్య తెగత్రెంపులు చేసికొని వచ్చినందుకు విచారించి యూరకుండిరి. లక్షమమ్మ నామెయన్న లత్తవారింట దిగవిడిచిరి. మొదట

'అత్తగారు వెంకమ్మగారు. తోటికోడలు యిద్దరు అమ్మయ్యా

వెలలేని సంతోషపడుతారయ్య. శ్రీలక్ష్మివచ్చిచేరినా'దని సంతోషించిరి. లక్ష్మమ్మ తులసివనము వేయించుకొని పూజలలో నిమగ్నయయ్యెను. ఆమె వచ్చిన ముహూర్తమున అత్తవారికి నిధులు లభించెను. కాని వెంకయ్య మాత్రము మారనేలేదు. భర్తృ నిరాకరణమున లక్ష్మమ్మ 'కుమ్మరివామే తగులుకున్నరీతి, గుమ్మడి పండు కుళ్లినచందమున' లోలోన బాధపడుచుండెను. భూషణములు సమస్తసౌఖ్యములు త్యజించి కృశించుచుండెను. కాని రెండవప్రాణికి తన బాధ తెలియనీయదయ్యెను. ఇట్లుండగా

'కొన్నిదినములు వెళ్లిన తర్వాత - ఆడబిడ్డగా పిచ్చమ్మగారూ

లక్షమమ్మ కుమార్తెను చూచేను - తన కొడుకుకైనగా తీసుకోవలెనని

తల్లితోనుగా యోచనచేసేరా'. తల్లిబిడ్డలాలోచించుకొని లక్ష్మమ్మనడిగిరి కాని యామె తనపార్వతిని

'పుట్టింటి కాడ ఆశయుండునమ్మా - మాయన్న రామయ్యగారికైనా

ఇవ్వవలెనని మనస్సుయున్నాది' అనెను. ఆనాటినుండి లక్ష్మమ్మగారికి దైవమింకను అననుకూలమయ్యెను. తల్లిబిడ్డలు కలసి

'నీబిడ్డనైనా యివ్వకపోతేనే - నీవు కత్తులమీద ఒరుగుతావు తల్లి

బాకులమీద వొరుగపోతవమ్మా - తల్లీబిడ్డగా ఒక్కటి ఐనారు

కోడలినైనా లక్ష్మమ్మనైనా - యముని బాధలే పెట్టబూనినారు'. అత్త, ఆడుబిడ్డ, తోడికోండండ్రు అందరునుకలసి లక్ష్మమ్మనెన్నియో తీరుల సాధించిరి. లక్షమమ్మ భూదేవినిమించిన యోర్పును చూపెను. అది పనికాదని వా రాలుమొగలకు విరోధము గల్పింపజూచిరి. ఒకనాడు తల్లిబిడ్డలు కలిసి వెంకయ్యతో

'ఏమికోరి పెండ్లాడి వచ్చినావు - బోగముదానిని నీవు తెచ్చినావు

ఎన్నాళ్లుండి కండ్లజూతుమయ్య - ఒకటియంటే ఐదారంటాది

ఎడమకాలితోఎగసి తన్నినాది- అట్లాటి దానికి బయటపడము తండ్రి' అని తీరుతీరుల నిందలు కల్పించి చివరకు

'అపఖ్యాతివో పాలైపోతాము - దానున్నిగా మరిగి యున్నదయ్య

దానివానికే వీపు తోముతాది - దానివానికే పేనులు చూస్తాది

ఏవేళను చూచిన అప్పయ్యా-పైన పక్కల పడుతు వుంటదయ్యా'. అని రంకు నంటగట్టిరి. వెంకయ్య మొదలు యీ వార్త నమ్మడయ్యెను. అతడెంత బాధపెట్టి నను

సహించుచున్నసాధ్విని వీరిట్లు నిందలపాలుచేయగా క్రూరుడైన వెంకయ్య కూడ నమ్మలేకపోవుట లక్ష్మమ్మ గుణములకు సౌశీల్యమునకు పతాకస్థాయి.

వెంకమ్మ పిచ్చమ్మ లింకొక యెత్తు యెత్తిరి. బలవంతముగా లక్ష్మమ్మను దాసివానికి పడకగదిలో తలంటునటుల ఏర్పాటుచేసిరి. ఈ మోసమెరుగని సాధ్వి అత్తమాటలకు బలవంతముగా నొడబడెను. లక్ష్మమ్మ దాసివానికి తలంటుచుండగా తల్లిబిడ్డలు కలిసిపోయి వెంకయ్యను చూడరమ్మనిరి.

'రెండుమాటలే చెవుల బడినదయ్యా - పచ్చలబాకు చేతికందినాడు
గుట్టాలకొట్టె కొరడా తీసేరా - మహోగ్రుడై మందివచ్చెనయ్యా'-

వెంకయ్య ఉగ్రరూపముచూచి దాసివాడు గ్రహించి

'ఆమె తల్లిగ నేను బిడ్డనయ్య - నాపైనగా దెబ్బ పడితెనయ్యా
నీకొంప ముంచుతారా వెంకిమనాయుడా'యని తప్పించుకొని పోయెను. వెంకయ్య లక్ష్మమ్మను నేలబడవైచెను. అప్పుడామె

'చేతులెత్తి తాను దండం పెడుతాది, ఒక్క కర్మమే ఎరుగను స్వామి
పాదాల మీద తాను వొరిగెనమ్మా'. వెంకయ్య ఇష్టము వచ్చినట్లు లక్ష్మమ్మను కొరడాతో కొట్టెను. ఆమె సొమ్మసిల్లినది. తలిదండ్రులను అన్నలను తలంచుకొని దుఃఖించినది. తల్లిరోదనము విని పార్వతి వచ్చి

'మాతల్లి నీవు చంపబోకు తండ్రి - మాతల్లిని నీవు చంపితేను తండ్రి
ఎవరియండను నేనువుందునయ్యా - ముందుగాను నా గొంతుకొయ్యవయ్య
వెనకనుంచి మాతల్లినిచంపారా'యనిబ్రతిమాలెను. వెంకమ్మ పిచ్చమ్మలు వెంకయ్యతో పగటిపూట చంపవలదని వారించిరి. రాత్రియగుటతోడనే వారాతని మరల పురికొల్పిరి. వెంకయ్యవచ్చి లక్ష్మమ్మను బాకుతో పొడిచెను. ఆమె ప్రాణము లింకనుపోలేదు. వెంకమ్మవచ్చి లక్ష్మమ్మను చూచెను. అప్పుడు లక్ష్మమ్మ

'అత్తగారిచాయ కనులచూచేరా - చేతులెత్తిగ దండము పెడుతాది
చంపేవారు చంపుతారు తల్లి - నా బిడ్డను తెచ్చి కనుల జూపండి
ప్రాణమయినగ పోతాదియమ్మా - ఈలోగా నా ప్రాణము పోదమ్మా'

యని బ్రతిమాలినది. వెంకయ్యకు కండ్లుపోయి మరలవచ్చినవి. (ఇది జానపదులకు లక్ష్మమ్మపైనున్న ప్రీతి, వెంకయ్యపైనున్న కోపమును సూచించెడు కల్పనము) అతడు 'భార్యభేటికి కదలివచ్చినాడు - హస్తమైనగా తాను తాకినాడు'. అప్పుడు లక్ష్మమ్మ సంతృప్తితో ప్రాణములు విడచినది. భారతీయ నారీమణులందగ్రగణ్య. లక్ష్మమ్మ. తన్ను పొడిచిన భర్త కరస్పర్శ కలిగినగాని సంతృప్తితో ప్రాణములు

విడువని స్త్రీరత్నములు ప్రపంచచారిత్రమున నెందరున్నారు? ఆంధ్రదేశ మిందులకు గర్వపడగలదు.

హత్యానేరము సంభవించునని తప్పిపుచ్చుటకై అత్త మరియు ఆడుబిడ్డలు 'కుంకుడు కాయలు పూతదీసీ నోటికైనను పూసినారు తండ్రి, నాగుబాము కరిచిందంటానే పండబెట్టిగా వుంటారమ్మయ్యా'. లక్ష్మమ్మ బావగారికి కలలో జరిగినసంగతి చెప్పినది. ఆమెకు వైభవముగా నంత్యక్రియలు జరిగినవి. చితి చల్లార్పగా లక్ష్మమ్మ శిలయై వెలసినది. వెంకయ్యకు అత్తకు ఆడుబిడ్డలకు కండ్లు పోయినవి. అప్పటినుండి ఆమె

'మాటవొక్క గుడిలోనే యమ్మ—పూజలైనను కొంటువున్నదమ్మ
సంతు లేకుంటె సంతు యిచ్చునమ్మ—బిడ్డలు లేకున్న బిడ్డలిచ్చునమ్మ.'

ఈ వార్త తెలిసి లక్ష్మమ్మయన్న లుగ్రమూర్తులై వచ్చిరి. లక్ష్మమ్మ వారికి ప్రత్యక్షమై బావ నేమనవలదని వారించినది. వారు పార్వతిని తీసికొని దుర్గికి వెడలిపోయిరి. లక్ష్మమ్మకు గ్రామగ్రామమున పూజలు వెలసినవి. ఆమె కథను పాడిన వారికి విన్నవారికి 'కలుగును భాగ్యము తొలగును దోషములు'. చివర భాగమున భక్తి కొలది జానపదులు కొంత కల్పనము చేసిరేకాని తక్కిన కథా భాగమున నెట్టి యతిశయోక్తులు లేవు.

ఊరు పేరు తెలియని కవి యెవరో విశాఖమండలమునకు సంబంధించిన 'సన్యాసమ్మ కథ'ను వ్రాసెను. అత్తగారి ఆరడి, తోడికోడండ్ర ఈర్ష్యాసూయలకు పాల్పడి భర్తతోపాటు సహగమనము చేసిన పతివ్రత సన్యాసమ్మ. విశాఖ మండలమున నామె పేరంటాలై నేడు పూజ లందుకొనుచున్నదట. నిజమైన కథకు జానపదులయద్భుతరస ప్రీతికూడ కొంతతోడ్పడి సన్యాసమ్మకు బ్రతికియుండగనే కొంత మాహాత్మ్య మాపాదించినది. నిజముగా సన్యాసమ్మ కథ సాధారణమగు సంసారగాధ. అవిభక్త కుటుంబమున కనిష్ఠులు పడెడు బాధల నీకథ చక్కగా వివరించును. అంతమున సహగమన మున్నను ఆరంభమునుండి యున్నబాధలకే యధిక ప్రాముఖ్య మీయవలయును. ఆ బాధలందే జాలిగుణము అధికముగా దీపించుచున్నది.

దివిలికట్టు గ్రామమున గాజులకాపువారగు దాల్నాయుడు లక్ష్మమ్మలను దంపతులకు ఏడుగురు మగవారి తరువాత పుట్టినబిడ్డ సన్యాసి. సన్యాసి పుట్టిన మూడవనాడే తల్లిచనిపోయెను. దాల్నాయునికి రెండవ వివాహమయ్యెను. అన్న రామన్న వదినె పాపమ్మ సన్యాసిని గారాబముతో పెంచిరి. సన్యాసి చక్కనిది.

'బంగార మొకచాయ బాలొక్కచాయ సన్యాసి, నిండు పున్నమనాటి చంద్రుండు చాయ సన్యాసి, దేవళములుంటేను దేముడందురుగా సన్యాసి.' సన్యాసి మేనత్త దాలమ్మ గ్రామమొక యగ్రహారము. ఆమె మూడవ కుమారుడు చెంచన్నకు సన్యాసితో వివాహమయ్యెను. సన్యాసి చిన్నపిల్ల కనుక అన్నగారి యింటనే యుండెను. అన్నయగు రామన్న ఒకప్పుడు మొఖాసాకు పోపలసివచ్చెను. అప్పుడు సవతి తల్లి సన్యాసిని బాధ పెట్టెను; కొట్టెను. అప్పుడు 'నన్ను కొట్టిన దెబ్బాలు నీవే నన్నాది సన్యాసి'. ఆ మాట యనుటతోడనే-'దీని చేతిదెబ్బలు దానికి దగిలెను ఆవేళ, పిన్నమ్మ వొళ్ళంతా దెబ్బలు లేచె ఆవేళ'. సన్యాసి కిచిన్నప్పుడే ఇంతటి మాహాత్మ్య మలవడినది. ఇట్టివే మరికొన్ని యద్భుతములు సన్యాసి పుట్టింట ప్రవర్శించినది. ఇక అచ్చట నుండుట బాగుండదనియు అన్నలతో సవతి తల్లిపై కొండెములు చెప్పుట బాగుండదనియు సన్యాసి అత్తవారింటికి పోదు ననెను. రామినాయుడు చెల్లెలికి ౨౫ గ్రామములిచ్చి అత్తవారింట దిగవిడచి ఆమెకొక మేడ కట్టించి వచ్చెను. అత్త దాలమ్మ ప్రాపున సన్యాసమ్మ కొన్నాళ్ళు సుఖముగా నుండెను. ఇంతలో సన్యాసమ్మ భర్త చెంచయ్య ఎవరెంత చెప్పినను వినక మచిలీ బందరులో ఇంగ్లీషువారి పటాలమున కొలువుకు బోయెను. కొన్నాళ్ళకు సన్యాసమ్మ ఈడేరెను.

'చిగురుటాకుల బోలి చిగురించుతావీ హస్తములు, పెసరకాయల బోలి వికసించు తావీ తన వ్రేళ్ళు, పిడికెడు నడుమాయె పిరుదులూ బరువాయె బాలకును, అరటి బోదెలు బోలు అతివ పెందొడలు బాలకును, ఓరచూపుల బాల ఒయ్యారినడకల బాల రొమ్ములు బరువాయె సోబనమెచ్చాయె బాలకును',

ఇన్నాళ్ళు చిన్నది కావున పనిపాటలు చేయని సన్యాసమ్మ ఇప్పుడు తానుగూడ తోడికోడండ్రతో పనిపాటలు చేయసాగెను. అప్పటికింకను బాలమ్మకు కోడలిపై ప్రేమ యుండెను.

'నాతోడ బుట్టావు నా ముద్దుబాల కోడాల, అరచేతిలోయున్న ఓనిమ్మపండూ కోడాల అంబరానుండేటి ఓ యగ్ని *గిన్నే* కోడాల (కన్నె ?) పంజరానుండేటి నా రామచిలుక కోడాల, వోడలమీద నుండేటి వయ్యారిమగువా' యని ప్రేమతో పెంచు చుండెను. కాని తోడికోడండ్రు సూరమ్మ సుబ్బమ్మలు ఈర్ష్యాళువులై సన్యాసమ్మను తనవంతు పనులు తాను చేయించవలసినదిగా అత్తగారిని కోరిరి. అత్త దాలమ్మ సన్యాసమ్మతో ఈ మాటలు చెప్పెను. సన్యాసమ్మ అత్తతో 'నాచేత మీపనులు కానేరవమ్మా దాలమ్మ, మాయన్నవద్దాకి కబురులంపేను, దాసీలను పదిమంది పంపించగలడు మాయన్న, కూలిచ్చి నాలిచ్చి చేయించుతాను ఆపనుల' ననినది.

పుట్టింటి భాగ్యములు తలపోసిన సన్యాసమ్మ మెట్టినింటిని తనకు తెలియకనే యవమానపరచెను. ఆ మాటలు వినుటతోడనే దాలమ్మకు కోపమువచ్చినది.

'ఎట్టాటికళ్ళాకు యెత్తె కోపములు దాలమ్మకు, కూలిచ్చి యీ పనులు జేయించగలవా ఓ బాల, నాకంటే కలిమివారు నీ కన్నవారా ఓ బాలా' యని సన్యాసి పుట్టి-టివారిని దూషించెను. దీనితో మాటలు పెరిగెను. బాలమ్మ సన్యాసిని సాధింపనెంచెను, సన్యాసి యొడలిపైనున్న నగలొలిచి తీసినది. ఆమె తెచ్చిన ధన ధాన్య సంపద లన్నియు లాగికొనినది. సన్యాసమ్మ కూటికి గుడ్డకు కష్టపడెను. చేయరాని పనులు చేయవలసి వచ్చెను.

'ఏడు దొడ్డెల పేడ నీవంతుబడెను ఓ బాల, ఏడు సావిళ్ల తుడుపు నీవంతుబడెను ఓ బాల, ఏడు వాకిళ్ళ కల్లాపు నీవంతుబడెను ఓ బాల'. ఇట్టి పనులు చేయలేక సన్యాసమ్మ

'ఈ కంట కన్నీరు ఆకంటబోసే, కొండగొర్రెలాగు ఘోష పెడుతాదీ'

సన్యాసమ్మ పేడ తీయుటకు పోయినప్పు డామె మాహాత్మ్యముచే పేడ

'తాబేలు వర్ణాన తర్లుచున్నదిగా ఆ పేడ, కప్పలాగున పేడ దాటెళ్లుతుంది ఆ పేడ..' సన్యాసి కష్టమును చూచి ఆడబిడ్డలగు అక్కమ్మ నరసమ్మలకు హృదయము ద్రవించి వారామెకు తోడుపడుచుండిరి. తల్లి దాలమ్మ యదికని పెట్టి వారిని కూడ నిర్బంధించెను. సన్యాసమ్మకు సరిగా కూడు పెట్టక 'ముక్కిపోయిన జొన్నయంబలి, మూడు రోజులు మురిగిన చల్ల, పచ్చిచింతకాయ పచ్చడి, అంచులు పోయిన బోలె' లో పెట్టెడిది. సన్యాసమ్మ అత్తగారిచ్చిన యన్నమును భర్తకు చూపించుటకై తన మేడలో నొక చోట దాచిపెట్టి కేవలము తులసి తీర్థము ద్రావి బ్రతికియుండినది. ఎటులనో మరది అప్పన్నకు తన వదినెను తల్లి బాధలు పెట్టుచున్నదని తెలిసి విచారపడి తల్లికి తెలియకుండ వదినెగారికి పాలు పోయుచు కొంత సహాయపడుచుండెను. దాలమ్మ వారిరువురికి జారత్వ మంట గట్టి నిందించెను. దాలమ్మ పెట్టిన చెరలు గ్రామమునపొక్కి సన్యాసి పుట్టింటి వారికి గూడ తెలిసెను. వెంటనే రామన్న సపరివారముగా బయలుదేరెను. ముందుగా నౌకరులు వచ్చిరి. సన్యాసి యది గ్రహించి అన్నగారు అత్త నేమందురో యను భయముచేత ఎదుర్కుగా పోయి తాను సుఖముగా నున్నా ననియు అత్తగారు మంచిదనియు చెప్పి అన్నగారిని త్రిప్పి పంపించెను. లోక మున నిట్టి సాధ్వీమణులెందరుందురు? సన్యాసి సౌశీల్యమునకీ సంఘటనము మహోదాత్తత తెచ్చినది. శిష్టులైనవారీ రచనముచేపట్టినచో ఇంకెంత రాణించెడిదో ఈ కథ. చెల్లెలికి మరి కొంత ధనమిచ్చి అన్న తిరిగి పోయెను. దాలమ్మ

ఆ ధనమును గూడ లాగికొని 'యిరుగున పొరుగున మరిగి యున్నావా సన్యాసి, నీ మరిది అప్పన్నతో మరిగియున్నావా సన్యాసి, లేక చోద్యమైన నీ మగడు నీకు పంపేనా సన్యాసి' యని నిందించినది. ఈ కష్టములు భరించలేక సన్యాసి యొకనాడు తన మేడ తలుపులు లోపలవేసికొని శరీరము నొకచో భద్రముగా విడచి ఆత్మ రూపమై భర్త చెంతకుబోయి నిద్రలో తన దుఃఖమును తెలిపినది.

చెంచయ్య దొరల సెలవు తీసికొని ఇంటికి వచ్చెను. అతనికన్న ముందే సన్యాసి వచ్చి యెప్పటియట్ల తన శరీరములో ప్రవేశించెను. దాలమ్మ కొడుకు తెచ్చిన ధనమును దాచుకొన్నది. ఆమె తన కుమారునకు 'త్రాగుటకు పాలిచ్చినది కాని పుచ్చుకోగా పాలు పొగకంపులాయె ఆవేళ'. చెంచయ్య తల్లిని కారణ మడుగ నామె 'మన యింటి కోడళ్ళు తోమిన చెంబులు రా చెంచన్న' యని సమాధానము చెప్పినది. కోడలిపై లేనిపోని నిందలు కల్పించి చెప్పినది. చెంచన్న యిది నిజమనుకొని సన్యాసిని కొట్టుటకై కోపముతో నామె మేడకు పోయెను. కాని యామె రూపము చూచి ఇట్లాశ్చర్యపడెను. 'బారెడు దీని కురులు ఇటులాయెనేమి దైవామ, జానెడుదీని కొప్పు మట్టాయెనేమి దైవామ, కట్టెలో జీవుడు లేక యున్నాదీ దైవామ' యని వాపోయెను. ఆమె తన యోగనిద్ర నింకను చాలించలేదు. చెంచన్న ఆత్మహత్యకు పూనుకొనగా నామె లేచి భర్తకు ప్రణమిల్లి తన బాధలను చెప్పుకొని వాపోయినది. చెంచయ్య భార్యను పుట్టింటికంపి యెప్పటియట్ల తల్లి చెంతకు బోయెను. కాని యాతని చెల్లెంద్రు తల్లిమాటలువిని వేరొకమార్గమున బోయి సన్యాసిని చెంచయ్య తిరిగి రమ్మనెనని చెప్పి మరలించి తీసికొనివచ్చిరి. చెంచయ్య భార్యను పుట్టింటి కంపి తా నెప్పటి యట్లు కొలువుకై పోదలంచెను. భార్య యిది కనిపెట్టి నేను పుట్టింటికి పోననెను. చెంచన్న వేరు పడదలంచి అన్నతో జగడము పెంచుకొని అన్నను చంపజాలక, అభిమానముచే తానే పొడుచుకొని చచ్చెను. సన్యాసి భర్త కళేబరమును సమీపించి

'వందనము నా రాజ చాల వందనమూ, నన్ను విడిచి నీవు వెళ్ళిపోతివిగా
యెవరి మొకముచూచి యిందు నుందూను, వాదమొంది ప్రాణాలు వదలుకున్నావా
యీ వడుచు ప్రాయము యెవరికిత్తూను, నా యీడు ప్రాయము యెవరు చూతురు'

అని విలపించి

నీ కట్టెతో నాకట్టె కూడ వస్తాదీ నా రాజ, నీ బొందితో నా బొంది కలిసివస్తుంది
నీ జీవముతో నా జీవము ఏకమౌతాది నా రాజ' యని సహగమన వాంఛతో

భర్త కళేబరముపై అత్తరు పన్నీరుల చల్లి 'తగ్గితే తగ్గింది సంపంగివనమూ నారాజ, మగ్గితే మగ్గింది నా మూలతరుగూ, వగ్గకామగ్గకా నీవుండవయ్యా, తిరిగివచ్చేవరకూ మనమూన

యుండూ, గుండాల సెలవులకు వెళ్ళివస్తానూ' అనిమరదియప్పన్ననుసహాయముగాతీసి కొని యెన్ని యాటంకములు కలిగినను గడచి మచిలి బందరు చేరి దొరల ననుజ్ఞ వేడినది. వారు సామాన్యముగా ననుజ్ఞ నీయరైరి. దొరలకు కొన్నియద్భుతము లగు పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యములు కనబరచి సహగమనమునకై సెలవంది తిరిగి అగ్రహారము చేరుకొనెను. సహగమన సమయమునకు చిన్నప్పుడు పెంచిన వదినె పాపమ్మను పిలిపించుకొనినది. తన దుఃఖమంతయు చెప్పుకొని ఎందరు వలదన్నను వినక సహగమనము చేసినది. వదినె పాపమ్మ కడుపున మగబిడ్డ పుట్టినచో చెంచయ్య యని పేరు పెట్టుకొని సూరమ్మకడుపున పుట్టెడు బిడ్డకు సన్యాసి యని పెట్టి ఇరువురికి పెండ్లిచేసి వారి సంతోషము చూడుడని చెప్పి పోయినది. రామినాయుడు చెల్లెలికి గుడి కట్టించెను. అప్పటినుండి సన్యాసికి పూజలు జరుగుచున్నవి.

గోదావరి మండలమునకు సంబంధించిన పేరంటాలు గాథ యొకటి కరుణాపూరితమైనది కలదు. ఇది 'మండపేట పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ కథ' పేరుతో ౧౯౩౪ లో ప్రకటింపబడినది. రచయిత బళ్ళా స్వామికవి.

మండపేట - మాండవ్య పురములో కొప్పిరెడ్డివారను కలిగిన కాపులింట లక్ష్మీకాంతమ్మ మూలయ్య దంపతులకు పరమేశ్వరీ వరప్రసాదమున పాపమ్మ జన్మించెను. కాని చిన్నతనముననే తలిదండ్రులు చనిపోవుటచే పెదతండ్రి రామయ్యనాయుడు పెదతల్లి సీతమ్మ. పినతండ్రి పినతల్లి గారాబముతో పెంచి పెద్దచేసిరి. ఆమె యీడేరగనే కృష్ణామండలమందలి రాచర్లపుర వాస్తవ్యులైన కుంచె బాపనమ్మ రంగయనాయుల రెండవ కుమారుడు పాపయ్య నాయునికిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు సంబంధము నిశ్చయమయ్యెను. రామయ్యనాయుడు చెల్లెలు సుందరమ్మ కీవార్తతెలిసి మేనరికము తప్పింపవలదని బ్రతిమాలి యేడ్చెను.

'పుట్టింటాశా పాడుచేయకన్నా - ముగ్గురతోడా బుట్టితి నన్నయ్యా
చెల్లెలిముద్దు చెల్లించు మన్నయ్యా - నీ తోడబుట్టిన చెల్లెలను గానంట్రా' యని సుందరమ్మ దుఃఖింప రామినాయుడు

'ముందర నిన్నిచ్చి మోసపోతిమమ్మా - మరల యెట్లు యిత్తుమె నాచెల్లి
తల్లిదండ్రిలేని బిడ్డేపాపమ్మ - తగిన చోటికే బిడ్డనివ్వవలెను' అని నిరాకరించెను.

సుందరమ్మ 'ఆడబిడ్డ యుసురు ఊరకె పోదన్నా' యని కోపించి వెడలిపోయెను. నిశ్చయప్రకారముగా పెండ్లి జరిగినది. పాపమ్మ తన యత్తవారింటికి పోయి కొన్నిదినములే సుఖముగా నుండెను. ఆమె పార్వతివరమున బుట్టినదిగనుక పార్వతీ పూజలు చేయుచుండెను. అప్పుడామె యత్తగారు,

'పాపాయమ్మ యివియేమి పనులమ్మ - ఇటువంటిపూజలు యెన్నడెరుగమమ్మా
పడుచుదానికీ పూజ యేమిటమ్మా - లేని యాచారము మాకుపెట్టకమ్మా' యని

మందలించెను. పాపమ్మ

'అత్తయ్యా యివి అచ్చిరానిపనులా - శుభప్రదాయిని మహాశివునికొమ్మా
ఆతల్లి పూజలే నేనుజేయుచుంటి - గౌరిదేవీపూజ కూడదా అత్తయ్యా' యని

ప్రశ్నించెను. అంతమాత్రమునకే అత్తగారికి కోపము వచ్చెను.

'అత్తింటి కోడలుకు హద్దుండవద్దా - పూజలతో నీవు కూర్చుండి యుంటేను
ఇంటిలో పనిచేయ నెవ్వరచ్చున్నారు - పనులుచేయ నీకు దాసీలు లేరిచట
దొడ్డిలో పేడంత మేటుగా పడివుందే - త్వరగాను నీవెళ్లి పేడజేసిరమ్మా
వచ్చి పందుమే జొన్నలు దంచూము - ప్రతిరోజు తప్పకీ పనులుచేయవలె' నని

సాధించుచుండెను. పాపమ్మకు పరమేశ్వరి కలలో నగుపడి చెప్పి సహాయపడు చుండెను. అత్తగారు కోడలిపూజలు మాన్పించుటకై దెబ్బలుకొట్టెను. కాని పాపమా పాపమ్మసాధ్వి

'పల్లెత్తు మాటయిన పలుకదమ్మలారా - మనసు లోపలనైన చింతజెందదమ్మా
భర్తలోనైనను జెప్పదె నాయమ్మా - పొరుగు వారలకైన తెల్పదమ్మలారా.'

ఇటుల కొంతకాలము గడచెను. ఒక అట్లతద్దెకు పాపమ్మ పుట్టింటికి పోయెను. అచట నొకనాటి రాత్రి యామెకు దుస్స్వప్నముకలిగి తెల్లవారగనే అత్తవారింటికి బయలుదేరెను. మార్గమున దుశ్శకునములయ్యెను. ఆమె యిల్లు చేరుకొనునప్పటికి భర్త బ్రతుకునట్టి స్థితిలో లేడు. భార్యనుజూచి పాపయ్య ప్రాణము విడిచెను. ఆమె సహగమనముచేయ నిశ్చయించెను. మామగారు పుత్రనిర్విశేషముగా నిన్ను జూతుము సహగమనము వలదన, నామె

'ఏముండి ఫలమేమి పెట్టినామామయ్యా, పసుపుకుంకుమ నాకు కొదువాయె మామయ్య
విధవ విభవము మీరు చూడాల మామయ్యా - పతితోడి లోకమే పడతికి మామయ్య
పతి గతించిన భామ బ్రతికియుండరాదూ - గుండానికే నాకు సెలవిమ్ము మామయ్యా'

యని కోరినది. అగ్నిగుండములు సిద్ధమయ్యెను. సహగమనమునకు ముందు పాపమ్మ సంతానములేని సీతమ్మకు స్త్రీ పురుష సంతానము కలుగుననియు వారికి తమ భార్యాభర్తల పేరు పెట్టవలయుననియు చెప్పెను. (సన్యాసమ్మకథలో గూడ నిట్టి సంఘటనము కలదు.) మామగారితో ఇట్లనెను.

'మామయ్యా నామనవి చిత్తగించూ - గుండమున నేబడ్డ మూడోనాడైనా
గుండముచల్లార్చి చూడండి మామయ్యా - నీకొడుకు శిగబొందు యట్టెవుంటదయ్యా
నాపట్టుచీరైన యట్టెవుంటదయ్యా - మంగళ సూత్రమున బొందు వుంటదయ్యా

నాకాలిమెట్టెలు యట్టెవుంటవయ్యా - ఇవియన్ని గుండములో వుండునో మామయ్య
ఆవితీసి జాగ్రత్త చేయండి మామయ్య - పట్టుచీర సగము చించి నామామయ్యా
నాకాలిమట్టెలు మైజారు చెంగూను - మాయమ్మగారికే ఇవ్వండి మామయ్యా
పాపయ్య శిగబొందు మంగళసూత్రము - కట్టుచెంగుగా మీరు పుచ్చుకొండి
కుందనపుబొమ్మ గుండములో కనిపించు - ఆబొమ్మ పదిలముగ పైకిదీసి' ప్రతిష్ఠ

చేయుడని చెప్పి ఏఁటేట సంక్రాంతికి తిరునాళ్ళు జరిపించుడని చెప్పి మేనవా రుండగా తప్పించి పెండ్లిచేసిన బాలవైధవ్యము గలుగునని పుట్టింటివారిని శపించి పాపమ్మ సహగమనము చేసెను. మండపేటలో చేనుకడ కావలియున్న పెద తండ్రి కలలో జరిగిన వివరములు చెప్పెను. రామయ్యనాయుడు రాచెర్లకు వచ్చి పాపమ్మకై దుఃఖించెను. పాపమ్మ చెప్పినట్లు రంగయ్యనాయుడు రామయ్య నాయునకు 'మైజారు చెంగి'వ్వక 'కట్టుచెంగుగా కాలిమట్టెలేమీ, రామయ్యగారికి యిచ్చెనమ్మలారా'. ఇటు లొనర్చినందులకు పాపమ్మ అత్తవారిని శపింప వారందరు నాశనమైరి. ఆమె సంతులేనివారికి సంతానమిచ్చి ఎందరికో తమ తమ కోర్కెలు తీర్చుచుండెను. పుట్టింట పెదతండ్రి యామె ఉత్సవములు చేయించు చుండెను. అత్తవారి గ్రామమున మాత్రము 'గ్రామ మునసబుగారు చేయించు చున్నా'రట. ఇకఫలశ్రుతి—

'పాపమ్మ చరితము భక్తితోవింటేను - స్త్రీలు శుభవతులయి ముక్తినొందెదరూ
వ్రాసినవారికి చదివినవారలకు - తొలగునూ దోషములు కలుగుభాగ్యములు'.

కరుణరసాత్మక గాథలందు పేరంటాండ్రకథల కొక ప్రత్యేకత కలదు. భర్త శరీరముతో సహగమనము చేసిన సుమంగళులను జానపదులు 'పేరం టాండ్రు' అందురు. కామమ్మ కథ, మండపేట పాపమ్మ పేరంటాలుకథ, శృంగవరపుకోట యెరుకమ్మ పేరంటాలుకథ, తిరుపతమ్మపాట, సన్యాసమ్మకథ మున్నగునవి ముద్రితములు. కామమ్మ భర్తపోవునప్పటికి బాలిక. ఆమెపెండ్లి కాలమునదప్ప భర్తముఖము తిరిగి చూడలేదు. అటులయ్యును కామమ్మ తన గృహిణీధర్మమును నెరవేర్చినది. ఎరుకమ్మ గృహిణి. ఇద్దరాడ బిడ్డలతల్లి. ఆమెభర్త అప్పన్న అడవిలో వేసిన నువ్వుచేనునకు చుట్టుకంప (కంచె) వేయు టకు వేకువజామున నేస్తగాండ్రతో బయలుదేరనుండెను. రాత్రి యెరుకమ్మ కలలో 'ధారప్పదేవుడు' ప్రత్యక్షమై నీ భర్తపోవు మార్గమున పులిభయమున్న దనియు నాతని నివారింపుమనియు చెప్పెను. నిద్రమైకమున నామె తిరిగి యటులే నిద్రించి 'అడవిలోనూ విభుని పులిబట్టినట్లు, మగని వంటీకండ మృగరాజు

తిన్నట్లు' కలగనెను. భర్తనులేపి కలచెప్పెను కాని యాతడు వినదయ్యెను. ఉదయము 'యేళ్ళసాగదోలి వీధికిని రాగాను, యెదురింటి యిల్లాలు చెడుతుమ్ము దుమ్మె'ను. ఆ తుమ్మువిని యెరుకమ్మ బాటకడ్డమువచ్చి వారింపగా'శృంగవరపు కోటలో సీతమ్మపేటలో, కాకపడి అప్పన్న కండ్లెర్రజేసె'ను. అడవికి బోయిన అప్పన్న పులివాతబడెను. మరదులావార్త నెరిగింపగా ఎరుకమ్మ అడవికిపోయి పులిరాజును తనభర్త శరీరము నిమ్మని యడిగెను. పులి భర్త శరీరమీయకున్న నామె'ఎడమచేతితోను మెకమునే చంపింది'. భర్తశరీరము నింటికితెచ్చి మంచముపైనుంచి 'పరమాత్మ దైవమా నా ప్రాణనాథుండు, కనకంపురీతిగా కాయముండాలి' యని ప్రార్థించి 'పన్నెండు మాన్యాల పట్టభద్రుడు' ఆనందగజపతి మహారాజును(సుమారు ౧౮౯౫)'సాగుమానము కొరకు స్థలమిమ్మని'కోరినది. ఎకరముభూమికి'తాకీదు'పుచ్చుకొని గుండముత్రవ్వించి సహగమనము చేసినది. ఆచోట నిప్పటికిని ఏఏటట ఎరుకమ్మ తీర్థము సాగును.క్రీ.శ. ౧౮౯౫ నాటికింకను సహగమనము అనుమతింప బడుచుండెను. దీని రచయిత యెవ్వరో తెలియదు. దీనిని మంగు రంగనాథరావుగారు ప్రచురించిరి.క్రీ.శ. ౧౯౨౧లో బాలకవికృష్ణారావు రచించిన '*తిరుపతమ్మపాట*' యీపాట ఇతివృత్తము ననుసరించి నట్లున్నది.

తిరుపతమ్మ పెనుగంచిప్రోలు కమ్మవారు శివరామరాజు రంగమాంబలకు వెంకటేశ్వరుని వరమువలన పుట్టినది. 'శ్రీ గోపరాజాఖ్యున్, చేరి వరించియు రాగద్వేషాదులను,రహివి డనాడె'ను.'ఘోరారణ్యంబున గోవులగాయుచు క్రూర వ్యాఘ్రంబులచే-గూలినపతి పత్ని పరలోక మరిగిన భర్తను సేవింప అరయగ నగ్నికి - నాహుతియైన'ది. మండపేట పాపమ్మ మున్నగువారిగూర్చి వ్రాసియే యుంటిని.

ఈ పేరంటాండ్ర కథలలోనొక విశేషము కనబడుచున్నది. వీరందరును సహగమనము నిషేధింపబడిన తరువాత విశేషయత్నము చేసి సాగుమానము చేయుటకు అనుమతి తెచ్చుకొన్నవారు. ఈసుగుణము జానపదుల నాకర్షించినది. ఎరుకమ్మ ఆనందగజపతి మహారాజుకడ నిప్పుబంతులాడి సత్యము చూపినదట. 'అగ్నికి భరించగలవా మాతల్లి' యని ఆప్రభువు అనియుండును. భరింపగల ననుటకు ఆమె నిప్పును చేతిలోపట్టి చూపియుండును. ఇది నిప్పు బంతులాటయైనది. తక్కినవారు చూపిన సత్యములుగూడ ఇటులే గ్రహింప దగును. సన్యాసమ్మచూపిన సత్యములకు ఆంగ్లేయు లచ్చెరువుపడిరి. ఇవి కొంత అతిశయోక్తులు. పేరంటాండ్రందరును దేవతలై మ్రొక్కులు దీర్తురనునది ఈ గాథలందలి మరి

యొకవిశేషము. వీరారాధనము భారతదేశమునకు క్రొత్తకాదు. అవతారములొక విధముగా వీరా రాధనమునకు లక్ష్యములే. ఈ పేరంటాండ్రుకూడ ఆరీతిగనే ఆరాధ్య దైవములైరి. పెద్ద (సంక్రాంతి) పండుగతరువాత రెండవదినమున నూతన వధువులు పట్టెడు సావిత్రి గౌరి(బొమ్మలనోము) పేరంటాండ్రపూజయే. పేరంటాలనెడు పేరుతోనున్న దేవతలు సహగమనముచేసిన సాధ్వీమణులు. ఈ నోము కోస్తాజిల్లాలలో నధికప్రచారమునగలదు. సహగమన గాథలుకూడ అధికముగా కోస్తాజిల్లాలకు సంబంధించినవిగనే యున్నవి.

చారిత్రక గేయములను పేర్కొనినప్పుడు దేశింగురాజు వీరగేయము 'జింజి' అరవదేశమునకు సంబంధించినదని తెలిపియుంటిని.కరుణాత్మక కథలందుగూడ 'నల్లతంగాళ్ కథ' అరవదేశమునకు సంబంధించినది. దాని నరవములో కోళప్పంజేరిపురీ వాస్తవ్యుడు, చెల్లప్ప మొదలారు వ్రాయగా సుబ్బరాయలునాయడను నాతడు తెలుగులో వ్రాసెను. ఈ కథకింకొక పేరు షట్సహోదరి(ర?)చరిత్రమట. కథకు రంగస్థలము మధుర. నాయకరాజుల కాలమున నాంధ్రులకు మధురతో సంబంధ మేర్పడెను. బహుశః ఆనాటి తమిళులు ఆంధ్రులు ఇచ్చిపుచ్చుకొన్న వానియందీ కథగూడ ఉండియుండును. కథాకాలమునుగూర్చి శ్రీ చేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు 'దీనిలోని పాండ్యరాజు సద్వంశంలో జన్మించినవాడు. సద్వంశీయులగు పాండ్యరాజులు క్రీ. పూ. ౫౪౩ నుండి క్రీ.శ. ఏడవ శతాబ్దం వరకుమాత్రమే పరిపాలించేరు. అటు తర్వాత రాజులు శూద్రస్త్రీ సంతతివారు. కాబట్టి నల్లతంగాళ్ అను ఈ జంగంకథారచన క్రీ. శ. ఏడవశతాబ్దం దాటదని చెప్పవచ్చు'ననిరి.౧ కాలనిర్ణయమున కింతమాత్ర మాధారము చాలదనుకొందును. ఐనను ఇదియొక యూహమైయుండును.ఇది చారిత్రకమని నిర్ణయించుట కాధారములు లేనపుడు జానపద గేయమునకు కాలనిర్ణయ మనవసరము. నల్లతంగాళ్ అనగా మంచిచెల్లెలనియర్థము. నల్లతంబియనగా మంచిఅన్న - తమ్ముడు అని యర్థము.

పేరంటాండ్రు తప్పక వీరారాధనమునకు లక్ష్యములు. ఐనను ఓరిమి, శౌశీల్యముకూడ గొప్ప గుణములు. ప్రకృతము పరిశీలింపబడు నల్లతంగాళ్ కథయును దీని తరువాత రానున్న వీరరాజమ్మ కథయును ఇట్టి గుణముల చుట్టు అల్లబడినటువంటి బంగారుగూళ్లు.

---

౧ బాల; ఏప్రిల్ ౧౯౫౩

సర్వసంపదల కొలవాలమైన మధురను చంద్రవంశ్యుడైన రామలింగరాజు పాలించుచుండెను. అతని భార్యపేరు ఇంద్రాణి. తపఃఫలముగా పార్వతీ పరమేశ్వరుల వరమున నల్లతంబి - నల్లతంగాళ్ జన్మించిరి. వారు పెద్దవారైరి. 'కుంతల రాజుయొక్క కూతురైన బాలికగు మూళియలంకారి మూదేవి చండాళిని' నల్లితంబి వివాహమయ్యెను. కొలది దినములకే అతని తలిదండ్రులు మరణించిరి. చని పోవుచు తండ్రి కుమారునితో నల్లతంగాళ్‌ను 'ఎల్లపుడు పంటలుండు హెచ్చైన దేశమును, వెదకిజూచి నీవు వివాహము చేయుమయ్యా, శ్రేష్ఠమయిన స్త్రీధనము చెల్లెలికివ్వు మయ్యా' యని బోధించెను. తండ్రి చెప్పినటులే నల్లతంబి, 'ఏటిగట్టున నిండి యుండు బత్తెగొడ్డులు స్త్రీధనము, అడవియందు నిండియుండు ఆకుమేక స్త్రీధనము, మిట్టభూమి మేలైన స్త్రీధనము'. ఆరులక్షల దాస దాసీజనముల నమితమైన ధనముల నిచ్చి నల్లతంగాళ్‌ను కాశీరాజునకిచ్చి వివాహముచేసెను. మధుర కారు యోజనముల దూరమున నల్లతంగాళ్ తన భర్తతో నుండెను. ఏడుగురు సంతానమును గనెను. ఇట్లుండగా వారి గ్రామములందు పండ్రెండు వర్షముల కాటకము సంభవించెను. క్షామబాధకు నల్లతంగాళ్ అన్నగారిచ్చిన సమస్తము నమ్ముకొనెను. ఐనను కరువు తీరలేదు. అప్పుడు నల్లతంగాళ్ 'ఆకలికి తాళలేక అన్నయిల్లు పోదు' ననెను. ఆమె భర్త వలదనెను.

'ఓసి యిప్పుడుపోవ ఉత్తమము కాదబల, బ్రతికిచెడి పోరాదు బాల యొకరింటికిని బ్రతికిచెడి పోతివేని పరులు నగుదురయ్యో, పరులకు తావివ్వకు భంగమగునే తరుణి రాజ్యము పొందియుండి రాజువము వెంబడించ, ఆలాగు వెళ్లినపుడు అందరు పిలుతు రబల చెడి పడిపోదువేని చేరిమాట లాడరుగా, *గజ* పట్టణమునందు గడ్డియమ్మి బ్రతుకవచ్చు పిడకలు తట్టి మనము బ్రతుకుదమే తరుణి' యని యామెభర్త నిరోధింపజూచెను.

ఇది జానపదులందుండు స్వాభిమానమును ఆత్మగౌరవమును సూచించును.

'పూలు పెట్టు తల పూర్వకర్మమో గడ్డిమోయ, వాసన తలయందు కట్టెమోయ కారణమో గంధమెత్తు చేతులతో పేడతట్ట కారణమో, కుంకుమెత్తు చేతులలో కూలిచేయ విధివశమో రాజైన మాయన్న నేడు రాజ్యమేలుచుండగాను' నేను తప్పక పోయెదనని సిద్ధ మయ్యెను. ఆమెభర్త బిడ్డలుజాగ్రత యని చెప్పి సెలవిచ్చెను. నల్లతంగాళ్ ప్రయాణము సాగించుచుండ దుశ్శకునము లయ్యెను. పిల్లలను తీసికొని ఒంటరిగా ప్రయాణమయ్యెను. అడవులు కొండలు గడచి పోదొడగిరి. ఆకలిదప్పులకు తల్లి పిల్ల లేడ్చిరి.

'అ పసిబాల లేడ్పు జూచి యడవియంత యేడ్వసాగె
కూనలేడ్పుట జూచి కొండలంత యేడ్వసాగె' నట.

ప్రకృతికూడ సానుభూతి చూపినట్లు వర్ణించుట ఉదాత్తముగానున్నది. ఈసమయమున మధురలో నల్లతంబికి చెల్లెలు కష్టములపాలగుట యంతయు స్వప్నమునందగుపడెను. అతడు పరివారముతో నల్లతంగాళ్ సాగివచ్చెడు అడవికి వేటకై బయలు దేరెను. వారలట కలసికొని దుఃఖించిరి. నల్లతంబి చెల్లెలితో, 'ఏమి తక్కువవచ్చె ఈయడవి నీవురాను,తాటాకులేదా నీకు ధరణియందు వ్రాయుటకు, చీటి వ్రాసి పంపితేను శీఘ్రమున రానో నేను' యనెను. ఈ పంద్రెండేండ్ల కరువు సంగతి నల్లతంబికి తెలియకపోవుట వింతగానున్నది.జానపదులిట్టి పొరపాటులుచేయుట సహజమే. ఇంతియకాక నల్లతంబి చెల్లెలితో 'నీవు మన యింటికిపొమ్ము నేను వేటాడి వచ్చెద'ననెను. అప్పుడామె'ఇల్లు తెలియలేదు యెందుమార్గ మెరుగలేను, గురుతు చెప్పుమన్నా నాకు కూర్చి నేను పోవుట'కని యడుగ నాతడు కొన్ని గుర్తులుచెప్పి ఒంటరిగా పంపించెను.ఈ భాగముకూడ యసంబద్ధముగనేయున్నది. తంబి యామె నొంటిగా నేలపంపవలె? పంపినను పుట్టింటిగుర్తులు తంగ యేల యడుగవలెను. తంగాళ్ తన బిడ్డలతో పుట్టింటికి పోయెను. ఆమెవచ్చుటచూచి వదినెగారు, మూళియలంగారి మూదేవి చండాలి సొమ్ములు దాచుకొనెను. మేడ తలుపులు మూయించెను. తంగాళ్ మరియు నామె బిడ్డలు ప్రయాణాయాసము వలనను, ఆకలివలనను వాకిలిచెంత గోడుగోడున అన్నమో రామచంద్రాయని యేడ్చిరి. నల్లతంగాళ్,

'పత్నియు నేనైతినేని భర్త యతడయ్యేనేని, ఉత్తమ నేనైతినేని ఒకత్రాటి గొంతైన తలుపు తాళములు తానే తెరువవలె, తానే తెరువవలె తల్లియింటి వాకిలది' యని

శపథములు పలికెను. తలుపులు తెరచుకొనెను. తంగాళ్ బిడ్డల కాకలియగుటచే వంటయింటి లోపలికిబోయెను. అచటనున్న ఫలములు పిల్లలు తినుటకై చేత పట్టిరి. కాని మూదేవి చాండాలి లాగుకొనెను. 'పంద్రెండు వర్షముల పాతమురికి రాగులను' తినుడని యిచ్చెను. వంటకై చిల్లుల పాత్రమును, వంటచెరుకుగా అరటిచెట్టు నిచ్చెను. నల్లితంగాళ్ జరిగిన పరాభవముచే కలిగిన యాకలిచే నలిగి ఇరుగు పొరుగువారితో చెప్పి అడవిత్రోవ పట్టెను. మార్గమందు, గురుతుగా చేతి యుంగరము కొంత తంగేడాకునుంచెను.

'భర్త మాటమీరి నేను పాపినిందు వచ్చినాను, స్త్రీబుద్ధివల్ల వచ్చు చెడుపులగు ననేక' మని పశ్చాత్తాపపడుచు అడవిలోనున్న గొల్లలను పాడుబావి జాడలడిగి అచటికి బోయి వదినె గారిచ్చిన కుళ్ళిన పండొకటి యానవాలుగా నుంచి తన మాంగల్యము మామిడాకుపైనుంచి 'పెరిగిపోవలెను పెద్ద రాయి గావలె' నని శపథము

పల్కి తన బిడ్డలతో ప్రాణత్యాగముచేయ నిశ్చయించెను. ఒక్కొక్కరినే బావిలో వేసెను. కడగొట్టువాడు తప్పించుకొని,

'తల్లియగు నల్లతంగా దయచేసి వినుమమ్మా, తప్పి బ్రతికెదను తల్లిపేరు చెప్పెదను
నిలచి బ్రతికెదను నీ పేరు చెప్పెదను, పుత్రు నొకనిగని భూమిరాజ్య మేలెదరు,
యేడు బాలులగని యెందుకు నీకీ బుద్ధి, పశువులకాచి నేను బ్రతికియుందునమ్మతల్లి
నన్ను చంపకుమమ్మా నల్లతంగ నాదుతల్లి' యని కరుణముగా విలపించెను. కాని

తంగాళ్ వానిని పట్టుకొని బావిలోవైచి తానునుపడి మరణించెను. నల్లతంబికి దుశ్శకునములుదోచి వేటచాలించి ఇంటికి తిరిగివచ్చెను. మూదేవిచండాలి భర్తకు కపటముతో సకల సేవలుచేసెను. చెల్లెలేదని అతడడుగ నామె సమస్తసౌకర్యము లామెకు కూర్చి నేను నీళ్ళకై పోయి వచ్చుసరికి ఎవ్వరును లేరు, వెదకివేసారితి నని యబద్ధము లాడెను. రాజామె మోసము గ్రహించెను. ఇరుగు పొరుగువారి నుండి జరిగినది తెలిసికొని అడవికిపోయి పాడుబావిలోనున్న శవములతీయించి సంస్కారముగావించి దుఃఖమును మ్రింగి ప్రతీకారము చేయనెంచెను. భార్యతో విచారించి తమ కుమారుని వివాహముచేయ సంకల్పించెను. పెండ్లిపేరుతో నామెను ఆమె బంధువుల నందరి నొక్కమారు చంప నిశ్చయించెను. శిల్పులతో,

'చెల్లె నీలాగుచేసె పాపి నా భార్య దాని, చుట్టాల చంపుటకు సూత్రపందిరొకటి
రాతిపందిళ్ళు మీరు రమ్యముగకట్టవలె' ననెను. వారటులే నిర్మించిరి. పెండ్లి

విందుల సమయమున రాజుగారు తనభార్యపక్షపు బంధువులనందరిని సూత్రపందిరి కూలద్రోయించి చంపించెను. ఇది పూర్వమున్న శిల్ప విద్యకాబోలు. రాజు మూదేవి చండాలిని హింసించి హింసించి చంపెను. చెల్లెలి మరణవార్తను బావ గారికంపెను. కాశిరాజు వచ్చి భార్యాపుత్రశోకమున ఆత్మహత్య చేసికొనెను. నల్లతంబికూడ ఈ దుఃఖము చూడలేక ఆత్మహత్య చేసికొనెను. పార్వతీ పరమేశ్వరులు ప్రత్యక్షమై చచ్చినవారి నందరిని సజీవుల నొనర్చిరి. ఇది రచయితలు 'మంగళాంతాని కావ్యాని (శాస్త్రాణి)ప్రథంతే' యనుటకొరకు చేయవలసిన పని. నల్లతంబితో తంగాళ్ జరిగినదంతయు (వదినెగారి హింసలు) చెప్పి 'చచ్చిన వారంటే జనులు నిందింతురయ్యా, మూళియలంగారి మూదేవి రాతియందు, భూమి నవ్వునట్లు పొలతిని వ్రాయవలె; కాళిమాయవలె క్రాల్గంటిని నవ్వవలె' ననియు ఆచారి (శిల్పి)తో 'నల్లతంగా గుడియొకటి కట్టుమయ్యా యాచారి, నెలకొక యుత్సవము నీవు చేయు మాచారి ఏడాది పండుగను ఎంచి చేయుమాచారి' యని మరల ప్రాణములు విడిచెను. బిడ్డలు బ్రాకులైరి. 'కాశిరాజు తంబియున్న కైలాసము పొందిరి.'*

పలనాటిసీమలో నధికప్రచారము గాంచిన కరుణాపూరితమగు కథలందు 'వీరరాజమ్మ కథ' యొకటి. ఇందు కరుణమే ప్రధానమైనను పలనాడు రంగస్థల మగుటచేత కాబోలు వీరముగూడ కొంతస్థాన మాక్రమించుకొన్నది. మాంచాల వంటి వీరవనితలను గన్నతల్లి పలనాటిసీమ వీరరాజమ్మను గనుటలో ఆశ్చర్య మేమియులేదు. అత్తగారి యారడికి తట్టుకొనలేక అడవి పాలైన రాజమ్మ దైవ దుర్విపాకమున దొంగల చేతులలో చిక్కి మానసంరక్షణకై కన్నకొడుకును బలినిచ్చి, వీరనారీమణియై చోరుల హతమార్చి చివరకు ప్రాణములు గోలుపోయిన గాథయిది. బాపిరాజు ప్రోత్సాహమున యం. అప్పల నరసయ్య యను నాతడీ వృత్తమును చేబట్టి చక్కగా పాత్రములను దిద్దితీర్చెను. ఈ కథయందు పరిశీలింప దగినది పాత్రముల శీలము. ఇందెట్టి యద్భుత కల్పనములుగాని యనవసర వర్ణనములుగాని మాహాత్మ్యములుగాని లేవు. ఉన్నది ఉన్నట్లుగా, జరిగినది జరిగినట్లుగా జానపద భాషలో కథయంతయు నడచినది.

పలనాటిసీమలో రెంటచింతల గ్రామమున సంపన్నుడు నాగిరెడ్డి. అతని భార్య సూరమ్మ; దుర్గర్వ, గయ్యాళి. కలవారు కనుక నామె కెదురాడుట కందరు జంకినను 'మొగము చాటుబడిన మెటిక విరిచెదారూ వారెల్ల.' అన్ని యుండియు వారికి సంతానము లేదు. ఇరుగుపొరుగువారు,

'దీపమ్మ లేనిల్లు ఎట్టులుండునో ఓయమ్మ, చంద్రుడులేని ఆకాశమట్లు మాయమ్మ
తామర పువ్వులులేని చెరువట్లు మాయమ్మ, పెద్దలు లేనట్టి యిల్లెట్లు లుండు ఓయమ్మ
ఐదవతనములేని యతివ యెట్లుండు సూరమ్మ, బిడ్డలు లేనిల్లు అట్టులేయుండు మాయమ్మ'

యనిరి. సంతాన విషయమై భారతీయుల అభిప్రాయమిట్టిది. లేకలేక సూరమ్మ పనసపండువంటి బాలుని కనినది. ఆ బాలకుని సౌందర్య మింతంతకాదు. 'బాలు డుండినచాలు దీపంబు వలదింటిలో.' పేరు పేరిరెడ్డి. అతడు క్రమముగా షోడష కళాపూర్ణుడయ్యెను. అతని పదహారవయేట ఒక నిదాఘము ప్రళయమైనది. ప్రజలు మలమల చీమలవలె మాడిచచ్చిరి.

'పచ్చని గడ్డెల్ల భగ్గుమనుచుండె ఎండకు, పక్షులన్ని చెట్లమొదల వ్రేలాడె బాధకు
చెరువులో చేపలు చచ్చి తేలెను ఎండకు, ఉండలేక జనులు ఊరు విడిచేరు
ముందరోగము జనుల ప్రాణాలుదీసెనాయూర, నాగిరెడ్డికి జబ్బు అధికమయ్యెనుగా అప్పుడు
ఎంతచేసినగాని లాభంబులేక ఆ రెడ్డి, ప్రాణాలుదీసెను ఆ పాడుజబ్బు.'

నాగిరెడ్డి మరణానంతరము పేరిరెడ్డి ఇంటికి పెద్దయయ్యెను. అతడూరివారి కంద రకు తలలోపల నాలుక.

'బంధుగుల ప్రేమతో బరికించుచుండు నారెడ్డి, పండుగపబ్బముల నందరిని బిలిచి యారెడ్డి
కూడుగుడ్డలనిచ్చి కూర్చుండబెట్టి యారెడ్డి, వారి సేమంబడిగి వారి దయాజూచి యారెడ్డి
పెద్దలయందున వినయంబుగలిగి ఆరెడ్డి, పిన్నలందరినెంతొ ప్రేమతోజూచి ఆరెడ్డి
బీదసాదలజూచి బిచ్చంబువేసి ఆరెడ్డి, పాలేర్లనందరిని ప్రేమతోజూచు ఆరెడ్డి.' ఇది

పేరయ్య సౌశీల్యము. జనులు పేరిరెడ్డి నాతల్లికి బుట్టవలసినవాడు కాదనిరి. ఇట్లుండ సూరమ్మ తన కొడుకునకు బేతిరెడ్డి వారింటిబిడ్డ కామాక్షిని పెండ్లిచేయవలయు నని నిశ్చయించుకొనెను. కాని పేరిరెడ్డి మాత్రము 'కులశీలములుకలిగి సద్బుద్ధి కలిగి మాయమ్మ, చదువుసంధ్యలు గలిగి చక్కనైనట్టి కన్యాను ఎంచుకొని నే పెండ్లి చేసుకొందును మాయమ్మా' యని తన నిశ్చయము దెలిపెను. ఆనాటి నుండి తల్లికొడుకులకు సరిపడకుండెను. పేరయ్య స్నేహితుడు వీరయ్యకుకూడ సూరమ్మచే తిట్లు తప్పలేదు. వీరయ్య పేరయ్యకు దగిన చక్కని చుక్కను చూచెను. ఆమె సౌందర్యమును వీరయ్య ఇట్లు విన్పించెను.

'పున్నమ చంద్రునిపోలు సతిమోము పేరయ్య, మబ్బుతునకలచాటు తొలగు చంద్రుడు ఆచాన
కారుమేఘములోని మెరపు ఆచాన పేరయ్య, కొటేరు వేసినట్లుండు ముక్కు పేరయ్య
నీరుత్రాగిన కంఠమందు గనపడును పేరయ్య, పూచిన లతపోలి పొలతి గనబడును పేరయ్య
పండుటాకులలోని పసరెల్లదీసి పేరయ్య, తామరపువ్వులో తళుకెల్లదీసి పేరయ్య
మామిడిపండులో మధురంబుదీసి పేరయ్య, అతివ రాజమ్మను ఆబ్రహ్మ జేసె పేరయ్య.'

ఈ చరణములు పెద్దనగారి 'నేరెటేటి యసల్ దెచ్చి' పద్యమును దలపించును. ఇంతవిన్న పేరయ్యకు రాజమ్మ హృదయాధిదైవత మైనది. పేరయ్య గుణగణ ములను, రూపసంపదలను విని రాజమ్మకూడ అతని వలచినది. నల దమ యంతులవలె వారి ప్రేమ లుప్పొంగినవి. వీరయ్య హంసమయ్యెను. తొల్లుత రాజమ్మను ఆమెయన్నలు సూరిరెడ్డి మున్నగువారు,

'అందనీ పండ్లకు ఆశపడియెదవా చెల్లేల, పెద్దింటివారితో పేదవారెపుడూ చెల్లేల
బంధుత్వమునుజేయ బాగుండదమ్మా'యని వారించినను పేరయ్య తమ చెల్లెలిని

ప్రేమించుటెరిగి యుబ్బిపోయిరి. ఒక శుభముహూర్తమున పేరయ్య మిత్రులతో రాజమ్మను చూడవచ్చి మూడు ముడులు వేసెను. సారెలతో సంబరములతో వధూవరులిల్లు చేరుకొనిరి. సూరమ్మ అగ్నియై మండెను. ఇరుగుపొరుగువారు.

'ఇంత చక్కనిపిల్ల యిలలోను లేదు సూరమ్మ, ఎంత పున్నెము చేసినావొ యిటువంటి కోడలు
నీకు దొరికెనమ్మా కరువుదీరంగ సూరమ్మ' యన పైకి ప్రేమ మభినయించి లోని

కాలుష్యమును, కాపట్యము నాప్రేమేడించుకొన్నది. సాధింపులు మొదలు పెట్టినది. తిట్లతోపాటు, 'పాలేర్ల నందరిని మానిపించింది సూరమ్మ, దాసీలనందరిని తగ్గించినాది

సూరమ్మ' పనులన్ని రాజమ్మ చేయవలసివచ్చెను. అత్త ఎంత కష్టపెట్టినను, 'పల్లెత్తుమాటైన పలుకదోయమ్మా రాజమ్మ, రాజమ్మ మగనితో చెప్పదు తల్లీ ఓయమ్మ' కొడుకింటనుండగా సూరమ్మ కోడలినేమనక, కొడుకు బయటికి పోవుటతోడనే పగపట్టి సాధించుచుండెను. రాజమ్మపడెడు కష్టములు అమ్మలక్కలనోట నీలాటి రేవుకడ పొక్కెను. అవి పేరయ్య చెవినిబడి తల్లిని కోపించి మందలించెను. ఒకనాడు భార్య చేయుచున్న పనులజూచి మందలించి. 'నా తల్లి పలుబాధలను పెట్టుచుండ రాజమ్మ చెప్పకపోవుట బాగున్నదటవె రాజమ్మ' యని నిజము చెప్పుమనెను. రాజమ్మ ఊరివారి ముచ్చటలు త్తపనియు అత్తగారినే వెనుకవేసికొనెను. రాజమ్మ కనబరచిన శాంతము భక్తి భారత స్త్రీరత్నముల సహజ సంపద. రాజమ్మ కొన్నిదినములకు చూలాలయ్యెను. అన్నలు సపరివారముగా వచ్చి సీమంతమొనర్చిరి. ఈ సమయమున నా సీమంతిని పుట్టింటికి పోవలసియున్నను, వారి రాగబంధము రాజమ్మను అత్తింటనే యుండునటుల జేసెను. సూరమ్మకిది మరింత కోపకారణమయ్యెను. మేనగోడలు కామాక్షి చెంతకుబోయి,

'సంగనాచిముండ నాకు దొరకినది కామాక్షి, మగని తలపైకెక్కి నాట్యమాడింది రాజమ్మ
మందుమాకులు పెట్టి మతిని విరిచింది కామాక్షి, ఆయింట నేనికను ఉండలేనమ్మ కామాక్షి
నీవు కోడలివైతె కనులకద్దూదు నాతల్లి, ఎన్నాటికైనాను నీవు కోడలివి కామాక్షి' యని

శపథము చేసినది. ఇరువురు కూడబలుకుకొని రాజమ్మ పేరయ్యలకు కలహము గావింప యత్నించి విఫలులైరి. ఆసన్నప్రసవయగు రాజమ్మ పనులు చేయుచుండగా పేరయ్య మరల నొకమారు తల్లిని గట్టిగా మందలించెను. ఇంటిదాసి పేరయ్యతో రాజమ్మగారి కష్టములన్ని పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పినది. సూరమ్మ కొడుకుచే మాటలుపడి కామాక్షితో చెప్పుకొనబోయినది. ఈ సమయమున రాజమ్మ యందభిమానమున్న స్త్రీలు రాజమ్మకొరకై ఎరుకతను బిలిచి సోది చెప్పించిరి. ఎరుకత బాల పీడయనిచెప్పి శాంతిక్రియలు చేసిపోయినది. ఈ పట్టున రచయిత కొంత చక్కని హాస్యమునుగూడ ప్రదర్శించెను. రాజమ్మ మగ శిశువును కనెను. గండదోషములకు ప్రతిక్రియలు జరిపిరి. పచ్చిబాలెంత రాలగు రాజమ్మను సూరమ్మ మరింత బాధపెట్టెను. రాజమ్మమాత్ర మెన్నడెదు రాడదయ్యెను. ఇటుల మరికొన్ని దినములు గడచినవి.

ఒకనాడు పేరయ్య వీరయ్యకు పిల్లను మాట్లాడుటకు గ్రామాంతరమునకు పోయెను. సూరమ్మ రొట్టె విరిగి నేతిలో పడెను. రాజమ్మకు కష్టకాలము దాపురించెను. ఒకరాత్రి కామాక్షితోడుగా సూరమ్మ రాజమ్మను తిట్టి కొట్టి ఇల్లు వెడలగొట్టెను. చంటిపాపను చంకనెత్తుకొని రాజమ్మ,

'ఎచటికి పోదూను ఏదారిలేదూ దైవామ, క్రిందాటి జన్మలో ఆలు మగలాకు నేనైతె
ఎడబాపులను చేసి యేడ్పించినానో దైవామ' యని దుఃఖించుచు పుట్టింటిత్రోవ

బట్టెను. మధ్యేమార్గమున గాలివాన వచ్చెను. దుఃఖజీవులకు దైవము కూడ ప్రాతికూల్యమే కనబరచును. చీకటిలో వానలో రాజమ్మకు 'కాళ్లలో ముండ్లెన్నొ గ్రుచ్చుకొన్నాయి, కాలిపొట్టలు రాళ్ళకే తగిలినాయి.' పడుచులేచుచు తడిముద్దయై రాజమ్మ బాట నడచినది. కొంతదూరము పోవ నొకయిల్లు కాన్పించినది. దేవునికి మ్రొక్కి రాజమ్మ ఆ యింటి యరుగు నెక్కినది. కొడుకును గుండెల కద్దుకొని కష్టములు దలంచుకొని శోకించినది. అదివరకే ఆయింటిలోపల దొంగల గుంపొకటి యుండెను. వాన వెలసినదోలేదో చూచుటకొక గజదొంగ వెలుపలికి వచ్చి రాజమ్మను చూచెను. లోపల ఆడువారుండిరేమోయని రాజమ్మ యాతని పలుకరించినది. ఆ దొంగ లోపలికిపోయి తోడిదొంగల విచారించెను. అందరేకమై యామెను దోచుకొని మానభంగముచేయ నిశ్చయించి మోసగించి లోపలికి గొనిపోయిరి. రాజమ్మ దొంగలచేతిలో చిక్కెను. వారిమనోభావములగుర్తించి శిలలు కరగునట్లు బ్రతిమాలియేడ్చినది. కాని వారంతకన్నకఠినులైరి. దైవములనందరిని దలంచినది కాని లాభములేదయ్యెను. చివరకు రాజమ్మ,

'ఆడజన్మము యెపుడు ఎత్తగూడాదు లోకాన, అందులో సుందారి యౌటయే తప్పా చూడంగ
చక్కని యాడూది తలవంచుకొనుచు వీధిని,పోవుచున్నాకాని పురుషూల కండ్లూ ఆమెపై
పడుచూనె యూండూను ఏమిజన్మంబు ఆడుదై,పుట్టూటకంటేను యడవిలొ చెట్టై పుట్టూట
మంచిదాని యెంతూ నేనిప్పూడైతే యేలాగు, వీరిబారినుండి తప్పించుకొనుటాయంచు'

నాలోచింప మొదలిడినది. పై చరణములు సాధారణ పురుషలోక స్వభావమును చక్కగా వెల్లడించునవి.

'దుష్టబుద్ధినిమాని నన్ను పంపండి అన్నాలు, పరసతిని యెన్నాడు కోర గూడదు ఎవ్వారు
పరసతిని పొందుట పాపంబుగాదా యిదివరకు, నశియించె రావణుడు సీతానుదెచ్చి
యింద్రూడు గౌతమసతి గోరి భంగపడలేదా తండ్రూలార' యని బ్రతిమాలినది.

కాని వారి పట్టుదల ఇంకను హెచ్చెను. రాజమ్మ 'ప్రాణమైనను విడుతు మాన మీయ'నను కొనినది. చిన్న యెత్తు యెత్తినది. 'కడుపు పొంగూ బాధ అధికమైనాది యిప్పుడే. పెరటిలోనికి పోయి తిరిగివచ్చెదను, మీరాలు అంతవరకు మనసు ఓపికపట్టి యుండు'డనికోరినది. వారామె మోసగించుననితలచి కుమారునచ్చటవిడిచి బయటికి పోయి రమ్మనిరి. ఆమెకొడుకువైపు చూచి కుమిలిపోయినది. లోలోనదుఃఖించి, 'మానభంగము నొంద యిష్టంబులేక నాతండ్రి, నిన్ను అర్పించేను చేతులారంగ నాతండ్రి'

యని కొడుకును దొంగలకప్పగించి బయటికివచ్చి తలుపులువేసి బయటగొండ్లెము తగిలించినది. దొంగలు లోపల చిక్కుకొని రాజమ్మను తలుపు తీయుమనికోరిరి. లేనిచో కొడుకును చంపెదమని బెదరించిరి. రాజమ్మమాత్రము తలుపులు తీయదయ్యెను. దొంగలప్పుడా పసికందును ముక్కలుగా నరికి గవాక్షమునుండి బయటకి విసరివైచిరి. పుత్రమరణము కన్నులార జూచి మానరక్షణదీక్షను మాత్రము రాజమ్మ వీడలేదు. ప్రాణముకన్న సర్వముకన్న భారతీయస్త్రీకిమానమే ముఖ్యమని చాటినది రాజమ్మ. తెల్లవారునందాక రాజమ్మ అటులనే బయటకాచుకొనియుండెను. అప్పుడా దారివెంబడి పదిబండ్లు పోవుచుండెను. రాజమ్మ వారిని సమీపించి తన కరుణాపూరిత గాథ వినిపించి దొంగల దండించుటకై తోడ్కొని వచ్చినది. ఇంతవరకున్న శాంతమూర్తి రాజమ్మ ఆదిశక్తియై వీరావతారిణిగా మారినది. కొడుకు శరీర ఖండములజూచిన మాతృమూర్తి రాజమ్మ. వీర రాజమ్మగా పరిణమించినది. సాయమువచ్చిన వారినుండి యొకకత్తి తీసికొనినది.

'పైటాకొంగునైతే నడుమూకు చుట్టి రాజమ్మ, చీరె కుచ్చెళ్లాను వెనువెనుకాకు విరిచికట్టింది
జుత్తు విరియబోసి కనులెర్రజేసి రాజమ్మ, శక్తిరూపమునైతె దాల్చియున్నాది రాజమ్మ.'

బండ్లవారు తోడురా రాజమ్మ ఇంటిలోపల ప్రవేశించి వీరవిహారము చేసినది. దొంగలు కూడ ప్రాణములు దక్కించుకొనుటకు ఘోరముగా పోరిరి. రాజమ్మను కత్తులచే పొడిచిరి కాని చివరకు వారందరు రాజమ్మ కత్తి కెరయైరి. రాజమ్మకు కత్తిపోట్లచే ప్రాణము లెగిరిపోవుచుండెను. కొడుకు శరీరఖండములపై యొరగి ప్రాణములు విడిచినది. బండ్లవారు తల్లికొడుకుల శవముల నచ్చట పూడ్చి యచట గుడికట్టించి పూజలొనర్చిరి. పల్నాటిసీమ వీరపూజల కెన్నటినుండియో ప్రసిద్ధిగన్నది. పల్నాటివారారాధించు వీరమూర్తులందు రాజమ్మ యొకతె యగుట తెలుగువారి వీరభాగ్యము.

పేరయ్య వీరయ్య పెండ్లి గావించుకొని ఇల్లుచేరుకొనగనే సూరమ్మ కోడలిపై పారిపోయినదని నిందమోపినది. కామాక్షిని పెండ్లాడు మనినది. ఇంతలో వీరారెడ్డికి రాజమ్మ వీరమరణగాథ తెలిసెను. అతడు పేరయ్యకిది చెప్పెను. పేరయ్య దుఃఖసముద్రమున మునిగిపోయెను. తల్లిని దూషించెను. 'కోడళ్ల నత్తాలు కోసి తినకుండా ఉండాలి, అంచూను దేవుని ప్రార్థింతు నేను ఎప్పూడు' అని ప్రార్థించి సంసారమును తల్లికప్పగించి ఎటకో పోయెను. పాపము దగ్ధ హృదయుడుకూడ దారపుత్రుల జేరుకొనియుండును. చివరన 'ఇంటిలో పోరున్న ఈరీతి యగునూ కావున,పోరుమంచిది కాదు సిరి తొలగిపోవు ఇంటాను, నలుగురూ నవ్వేరు

నగుబాట్లు కలుగూ లోకాన, అపకీర్తి వచ్చూను అన్నిచెడిపోవు' నని కవివాక్యమున్నది. పల్నాటి వీరచరిత్రమందు భట్టు రాయ బారమునకు వచ్చినపుడు 'పోరు మంచిది కాదు భూమినెక్కుడ'నన్న మాటల నీపంక్తులు తలపునకు దెచ్చును. రెండును పల్నాటికి సంబంధించినందున రెండింటిలో వీరముండుటవలన నీగుణ మబ్బెనో యేమో. జానపద గేయములందిది యమూల్యమణి. కథావస్తువు, భాష, భావములు, రచనము అన్నింట నిది మేలుబంతి.

ఇంతవరకు రాయలసీమ ఉత్తర సర్కారులకు సంబంధించిన కరుణ రసాత్మక గేయములగూర్చి వ్రాసియుంటిని. ఇక తెలంగాణమునకు సంబంధించిన గేయముల విచారింతును. మొదట నొక ముద్రిత గేయము తీసికొని తరువాత నేను సేకరించిన అముద్రిత గేయముల విచారింతును.

తెలంగాణమున శారదకాండ్రు 'ఎరుకల నాంచారి కథ'ను పాడుచు పొట్టవోసి కొందురు. ఈకథను సేకరించి సంస్కరించి వ్రాసిన రుక్మాభట్ల విధుమౌళిశర్మ గారిట్లనుచున్నారు.

'సుమారు మూడు వందల సంవత్సరముల క్రిందట తంగెళ్ళపల్లి యను గ్రామమున, వెల్మ వంశంబున మూలా నక్షత్రమున జన్మించిన, నాంచారి యను బాలికను తల్లితండ్రులు దరిద్రతా బాధచే ఎరుకలవారి కిచ్చివేసిరి. అట్టి నాంచారి ఎరుకలవారి యిల్లు ఉద్ధరించి ప్రపంచమున ప్రఖ్యాతి వహించెను. అట్టి కథను శారదవాండ్లచే ఒకప్పుడు దీకొండ బాలనరసయ్య విని, యీకథ గ్రామ్యభాషలో వ్రాయుమని నన్నెంతయో ప్రోత్సహించెను. ఇట్టి మహా దైన్యభావముగల కథను గ్రామ్యభాషలో శారదవాండ్లు చదువునట్లుగా, వాండ్లపదములు కొన్ని కూర్చుకొని నా యధామతి యీచరిత్రను పూర్తిచేయ గలిగితిని.'

తంగెళ్ళపల్లియను గ్రామమున వెలుమకోటన్నయను భాగ్యవంతుడుండెను. అతని భార్యపేరు నాగమ్మ. సకలసంపదలుండియు వారికి సంతానము లేదయ్యెను. అందుకై వారు తిరుపతి కొండకుబోయి వేంకటేశ్వరుని సందర్శించి బీబీనాంచారి సన్నిధానమున పూజలొనర్చిరి. ఆరాత్రి బీబీనాంచారి వారి కలలో సాక్షాత్కరించి బాలిక పుట్టుననియు పేరు నాంచారియని పెట్టుడనియుజెప్పెను. (నాంచారియనగా విష్ణుదేవుని భార్య. అలమేలు మంగకును శ్రీ రంగనాథుని 'నాచ్చ్యారు' కును ఈపేరున్నది. ఈ కథలో బీబీనాంచారును ప్రార్థించుట, నాంచారుపుట్టుట వింత.

మహమ్మదీయులు తిరుపతిని శ్రీరంగమును ముట్టడింపగా స్థానికులు స్వామి యుత్సవమును ఏడాది కొకదినము అపసవ్యముగా నడుపుదుమనియు, తురకలకు వేత్రహస్తులై ఉత్సవము ముందునడచు గౌరవమిత్తుమనియు విశేషించి స్వామికి తురకనాంచారును అమర్చెదమనియు నొప్పుకొన్నటుల వాడుక. బీ బీ ఉర్దూ పదము.) దంపతులు స్వగ్రామము చేరుకొనిరి. కొన్ని నాళ్ళకు నాగమ్మ గర్భము ధరించి బిడ్డనుగనెను. కాని

'బాలా బుట్టిననుండి కలిగె కష్టాలు - తొలిగె భాగ్యాలు
నాగమ్మ దినదినము రోగమ్ములో మునిగె - తాపమ్మె గలిగె
యేడు దొడ్లావులు యేకంగా కూలె - ధరపైనవ్రాలె
ఆరుదొడ్లా కోడెలు అప్పుడు పడిపోయె - తాపమ్మె ఆయె
పంటబండే చేండ్లు వెంటనె పడిపోయె - వంటకు లేదాయె
వెలుమాల కోటయ్య వెతల పాలాయె - గతిలేకపాయె.'

కోటయ్య జ్యోతిష్కుల విచారింప వేదాల వెంకయ్య యను పండితుడు,

'మూల నక్షత్రాన బాలజన్మించె - చాల శ్రమగూర్చె
యీబాలను యెరుకలకు యిచ్చివేయన్న - వెలుమ కోటన్న' యనెను.

దారిద్ర్య మనుభవింపలేక వారా యూరనున్న యెలమంచి జేజయ్య యనుఎరుకల దంపతుల కతి దుఃఖముతో బాల నిచ్చివేసిరి. ఎరుకువారింట నాబాలప్రవేశింపగనే లక్ష్మివచ్చెను. వారికి 'బాల వచ్చినతోడ పంటాలు గలిగె - భాగ్యాలుగలిగె.' ఎరుకుల దంపతులా బాలకు నాంచారి యని పేరిడిరి. వారి కిదివరకే సోడయ్య యను మూడేండ్ల కొడుకుండెను. ఎలమంచి నాంచారి నతిగారాబముతో బెంచెను.

'వెండిగిన్నెల బువ్వ వేగ దినిపించూ - వెన్న దినిపించూ
తూగుటుయ్యల లోన తులతూగె బాల - సొగసూగబాల.'

నాంచారి సోడయ్యలు పెరిగి పెద్దవారైరి. వారిరువురికి వివాహమయ్యెను. నాంచారి కారాధ్యదైవతము ఎల్లమ్మ. ఎల్లమ్మ నాంచారి జిహ్వాగ్రమున నిల్లు కట్టు కొనెను. నాంచారి చెప్పెడు ఎరుక (సోది) ప్రత్యక్షరము సత్యమై యొప్పుచుండెను. కొన్నాళ్ళకు నాంచారికి బిడ్డ పుట్టెను. పేరు పాపమ్మ యని పెట్టిరి. పాపమ్మ మూడేండ్లదయ్యెను.

'దొరలకు రాజులకు యెరుకతా జెప్పే - దేవీ నాంచారీ
చాలాగ ద్రవ్యంబు సంపాదనజేసె - దేవీ నాంచారీ.'

నాంచారికి గోలకొండ నవాబుల కెరుక జెప్పి ద్రవ్యము గడించవలెనని కోర్కి కలిగినది. అత్తమామల నడిగినది. భర్తసెలవందినది.

'నాగపురి చీరేను నయమొప్పాదాల్చె - దేవి నాంచారి
పంచరంగుల రవికె బాగా తా దొడిగే - దేవి నాంచారి'
బంతిపువ్వులదండ యింతి ధరియించే - దేవి నాంచారి
తనయింటి యెల్లమ్మను తగ బుట్టల బెట్టె - దేవి నాంచారి.'

ఈవిధముగా సిద్ధమై నాంచారి వాగులువంతలు దాటి చెట్టులు మిట్టలు గడచి గోలకొండ పట్టణము చేరుకొనెను.

'చెప్పుల బజారుకు చేరవచ్చింది - దేవి నాంచారి
బేగం బజారులొ తగనెరుక జెప్పే - దేవి నాంచారి
సొమ్ముల గుజిరియందు చొచ్చెరుకజెప్పే - దేవి నాంచారి
కాలిబండలొ యెరుక చక్కగా చెప్పే - దేవి నాంచారి
పురాన్‌పూల్ వద్దకు పూబోడి వచ్చే - దేవి నాంచారి
సాహుకారి కార్వానకు చయ్యన తా వచ్చే - దేవి నాంచారి.'

పైన పేర్కొనబడిన వన్నియు హైదరాబాదు పట్టణమం దిప్పటికిని గల వీధుల పేరులు. ఈవిధముగా నాంచారి వీధివీధులు గడచి భాగ్యవంతుల కెరుకజెప్పి నవాబుగారి దర్బారు చేరుకొన్నది. పహరావారి కెరుకజెప్పి నవాబును సందర్శించినది. నవాబామె యూరుపేరు లడిగి 'నాకి మనసులొ వున్న శోకంజెప్తావా' యని ప్రశించెను. నాంచారి వల్లెయని, కాశీ విశాలాక్షిని, కంచి కామాక్షిని, మధుర మీనాక్షిని, తిరుపతివేంకటేశ్వరుని, భద్రాచలరామన్నను, సిరిపురి వేంకటేశ్వరుని, జీడికంటిరాముని, కొమరవెల్లి మల్లన్నను, కొలిపాక సోమన్నను, నాచారం నరసింహుని, యాదాద్రి స్వామిని, గజవల్లి శ్రీరాముని దలచినది. చివర యెనిది క్షేత్రములు తెంగాణమున సుప్రసిద్ధ దేవతాస్థలములు. భద్రాచలము సుప్రసిద్ధ క్షేత్రము. సిరిపురమునకే చిల్పూరనిపేరు. ఇది ఓరుగల్లు తాలూకాలో నున్నది. జీడికల్లు జనగామ తాలూకాలో నున్నది. కొమరవెల్లి సిద్దీపేట తాలూకాలోనున్నది. కొలిపాకయే కొలనుపాక; భువనగిరి తాలూకాలో నున్నది. యాదాద్రి యాదగిరి గుట్ట; భువనగిరి తాలూకాలో నున్నది. గజవల్లి స్వయముగా తాలూకా పట్టణము. సకలదేవతల నాహ్వానించి నాంచారి నవాబుతో

'నీ మదిలోగల చింతను నే జెప్పెద వినుమా సర్కారి బాబు
వడిగల నీ గుట్టంబు నూడితోటి గలదు ,,
పన్నెండు గంటల రాత్రి ప్రసవించు గనుమా ,,

పోతుగుఱ్ఱము దానికి బుట్టును నిజము సర్కారి బాబు
నాలుగుకాళ్ల తెల్లగ వాలము యెఱ్ఱగా ,,
నుదుట తెల్లనిచుక్క కుదురూగనుండు ,,

ఈ తీరుగా ఎరుకజెప్పినది. నవాబు నాంచారిని కాపులోనుంచి చెప్పిన ఎరుక నిజమగునో కాదోయని పరీక్షించుటయేకాక పుట్టిన గుఱ్ఱపు పిల్లను దాచి నాంచారిని పరీక్షించి ఆమె మాహాత్మ్యమున కబ్బురపడెను. తత్ఫలితముగా,

'ఏడూళ్ల జాగీరు నాడె వ్రాసిచ్చె - సర్కారి బాబు
మొహరువేసిన పత్రం ముదముతో నిచ్చే - సర్కారి బాబు.'

ఈ ఘట్టము గోలకొండ నవాబుల యశ్వప్రీతిని సూచించును. నాంచారి స్వగ్రామమునకు తిరిగి పోవుచు మధ్యేమార్గమున *షాహపురము జిల్లాలో* ప్రజల ప్రార్థనము విని మంచినీళ్ళ బావి పడునట్టి స్థల నిర్ణయముచేసి బావి త్రవ్వించెను. ఆ బావికి నాంచారి బావియని పేరువచ్చెను. సర్వాయిపాపని కాలమున షాహపురములో దుర్గ నిర్మాణము జరిగినది. దుర్గ నిర్మాణమైన చాల దినములకీ వృత్తాంతము జరిగినదని మనము భావింపవచ్చును. నాంచారి యటనుంచి తంగెళ్లపల్లి చేరుకొని మేడలు, మిద్దెలు గట్టించి సంతోషముతోనుండెను. ఈ ఘట్టము ఎరుకలవారికి గల భూగర్భ విజ్ఞానమును సూచించును. పల్లెటూళ్లనుండు వాస్తు శాస్త్రజ్ఞులు బావు లెచట త్రవ్విన నీరు పడునో చెప్పెదరు.

ఇది యిటులుండగా సూర్యనాయకుడు చంద్రనాయకుడను లంబాడివారు ౧౨ వేల తండతో గోలకొండనుండి బయలుదేరి నడచి సప్తగోదావరము దాటిరి.

'గోనెల్లోన సరుకు కోరి నింప్యారె - లంబాడివారు
ముత్యాలు రత్నాలు ముందుగ గొన్నారు - సంతసించారు
తినుబండారం బంత తీసుకొన్నారు - లంబాడివారు.'

ఈవిధముగా పల్లెలు పట్టణములు గడచి, వాగులు వరదలు దాటి,

'మెల్ల మెల్లన వచ్చిరి నెల్లూరి సీమా - లంబాడివారు.'

పదములో గోలకొండ నెల్లూరి దారిలో లంబాడివారు సప్తగోదావరము దాటినటుల వర్ణింపబడినది. గోదావరి గోలకొండ కుత్తరమున నున్నది. కథకు కాళ్లువచ్చి గోదావరి మధ్యన దాపురించినది. లేదా గోలకొండనుండి యుత్తరమున నడచి గోదావరి దాటి అటనుంచి ద్రావిడ ప్రాణాయామము చేసి లంబాడివారు తిరిగి తిరిగి నెల్లూరు చేరిరని భావింపవలెను. నెల్లూరి రాజు వారినాపి రాదారిచీటి (pass port) అడిగెను. వారు లేదని తిరుగబడిరి. రాజు వారిని నిర్బంధించెను. ఈ రాజెవరో

తెలియదు. వారు చేయునదిలేక 'పదిసేర్ల ముత్యాలు పంపివేస్తాము- నెల్లూరిరాజా' యనిరి. వారి యైశ్వర్యమును చూచిన రాజు కనులు గుట్టెను. వారి తండ నపహరింపదలచి వారితో జూదమాడెను. కాని దురదృష్టముచే తన రాజ్యమును పణముగా నొడ్డి కోలుపోయి, 'త్వరలో భార్యను చేకొని తరలి పోయాడు - దురపల్లినాడు.' కాటమరాజుకథ మారిపోయి ఈకథలో నీవిధముగా నతుకుకొన్నట్లున్నది.

లంబాడీలపై పగ దీర్చుకొనుటకు నెల్లూరిరాజు కొల్లాపురిగట్లకు బోయి బాలమైసమ్మ నారాధించి యాదేవిని ప్రత్యక్షము చేసికొనెను. ఎక్కడి నెల్లూరు ఎక్కడి కొల్లాపురము! జానపదుల కల్పనములకు పోలుపొందిక లుండవుకదా. కొల్లాపురము బొంబాయి రాష్ట్రములో నున్నది. కొల్హాపుర సంస్థానమునకు రాజధానియగు ఆ నగరమున మహాలక్ష్మీదేవి కలదు. దేశ దేశములనుండి యా దేవతను గొలుచుటకు ప్రజలు వచ్చెదరు. మహాలక్ష్మియే జానపదులనోట ఎల్లమ్మ యైనది. ఎరుకత సోదిచెప్పుట కారంభించగనే కొల్హాపురపు ఎల్లమ్మ చాందా మహంకాళి బెజవాడ కనకదుర్గను తప్పక ప్రార్థించును. శక్తి దేవతలపేర్లు మాంత్రికులు వరుసగా పేర్కొందురు. ఓరుగల్లులోకూడ కాకతమ్మ, మాహూరమ్మ, ఎల్లమ్మ, పద్మాక్షి మున్నగు దేవతల కట్టి ప్రసిద్ధియే కలదు. ఈ పదములో కొల్హాపురము మాహాలక్ష్మి బాలమైసమ్మగా చెప్పబడినది. ఎల్లమ్మ, బాలమ్మ, మైసమ్మ, మారమ్మ, పోచమ్మ వంటి శక్తిదేపతలందరును జానపదులకు ఒకే శక్తికి మారు రూపములు. కనుక నిజముగా నీ పదమునకు కొల్లాపురముతోనెట్టి సంబంధమును లేదు. జానపద గేయములందిట్టి యుదాహరణములు పెక్కులు. ఆమె తన కాహారమడుగ రాజు 'దేవీ లంబడితండ తినవె మాయమ్మా - బాల మైసమ్మా' యని తరలి పోయెను. లంబాడితండ నెల్లూరినుంచి కొల్లాపురిగట్టు చేరుకొనగనే,

'త్వరలోనె మైసమ్మ తండాలొ జొచ్చే క్రోధమ్మున వచ్చె
పాలుత్రాగె పిల్లల పట్టి చంపింది బాలమైసమ్మా
కాంతాల నచ్చట గాబర జేసింది ,,
అర్మూర్ల చలపెయ్య లప్పుడు జంపింది ,,
అంబా యంచావులు అప్పుడు బడిపోయె ,,
పాలుద్రాగె లేగల పడవేసి చంపే ,,
గుట్టా చెట్టుకు కోడెల్ కూలి పడిపోయె-దిక్కూ-లేదాయె.'

లంబాడి నాయకులు తండను బాగు చేయించుటకు ప్రయత్నించిరి కాని లాభము లేదయ్యెను. చివర కొక మాంత్రికుడు (తాటాకుల రామన్న)

'తంగెళ్లపల్లికి త్వరగ వెళ్లండీ - లంబాడివారు
యెరుకల నాంచారిని యెరుకడిగి రండీ - వేగామె పొండీ' యనెను. చంద్ర నాయకుడు కొలచి రత్నములను కొంగునగట్టి పరశునాయకుని పయనము గావించెను. పరశునాయకుడు తంగెళ్లపల్లి చేరుకొనెను. చూలాలగు నాంచారి నీటికి పోయివచ్చుచుండెను.

'ఆరునెలల గర్భిణి అందము చూచాడు-లంబాడివాడు
తటుకున జూచుచు ధరపై బడినాడు-లంబాడివాడు.'

నాంచారి లంబాడివాని మనమును గుర్తించి సున్నితమైన హాస్యముతో హేళనముగా 'చక్కదనమూ చూచి సాగిల పడితీవా-లంబాడివాడ'యని ప్రశ్నించినది. లంబాడి తేరుకొని పశ్చాత్తాపపడి వచ్చినపని చెడుటయేకాక తన ప్రాణములు దక్కవను కొని 'మూడునాళ్లనుండి కూడులేదమ్మా, ఎరుకలిభామ' యని యబద్ధమాడి తప్పించుకొనెను. వచ్చినసంగతి మనవిచేసి రత్నాలు ముత్యాలిత్తును తండను లేప రమ్మనెను. నాంచారి రానననెను. లంబాడి,

'పగిడిగవ్వల గద్దె బాగా జేయిస్తా యెరుకాల భామ,చంద్రహారము నీకు చేయిస్తనమ్మా యెరుకాలభామ, నీవుకోరిన సొమ్ముల్ సేనిస్తనమ్మా యెరుకాలభామ'యనెను. లంబాడి ఈ మాట లనుటతోడనే 'భామ సొమ్ముల కొరకు భ్రమలోపడిపోయె- ఎరుకలభామ.' తమ కెన్నియున్నను భూషణములపై స్త్రీల కెక్కుడు కాంక్షయను స్వభావ మిట ద్యోతము. నాంచారి అత్తనాజ్ఞవేడెను. ఎలమంచి లంబాడి కులము 'మరియాదలేని కులము మక్కారి కుల'మనియు, 'అరిగిఎరుకాజెప్ప అచ్చిరాదమ్మా'యనియు వలదనెను. ఎటులో యత్తను బ్రతిమాలి నాంచారి బయలుదేరెను. ఎన్నో అపశకునములు చూపట్టెను. భయము శంకించి నాంచారి లంబాడితో రానననెను కాని లంబాడివాడతి దీనముగా వేడుకొనుటచే నాంచారి పయనమై కొల్లాపురము చేరుకొనెను. జరిగినసంగతి జరిగినట్లుగా ఎరుకజెప్పెను. శాంతికై బాలమ్మకు తగు బలి నీవిధముగా చెప్పెను.

'పన్నెండు మేకాల పట్టుకరావయ్యా లంబాడివాడ అయిదు దున్నపోతుల నాహార మిడరా
పందుము పచ్చముగ్గు పట్టువేయాలె .. మానెడు పూదుపోగ మైసమ్మకు వేయాలె
మూడుతూముల కుంకుమ ఘుందుగజల్లాలె .. అయిదుపుట్ల అన్నము అప్పుడు రతిం౧పోయాలె
బాలమ్మకెదురుగ వాదం౨ దీయాలెర .. చెలుకపారలు౩ బట్టి సిద్ధంగుండాలెర
మట్టిపారలు చేతపట్టి వుండాలెర .. ఆరునెలల గర్భిణిని అందుంచవలెర

---

౧ కుంభము. ౨ ఓదము. ౩ మట్టి త్రవ్వెడుపారలు.

పారలచేత మన్ను బాగా బొయ్యాలెర లంబాడివాడ గడ్డపారలచేత గట్టిగ దట్టించాలెర
వత్తిజేసి దీపము నెత్తిన బెట్టాలెర ,, బోనముకుండా నెత్తిన బోర్లా వెయ్యాలెర
నేను జెప్పిన పనులు నీవు జేయాలెర ,, లంబాడివా రన్నియు సమకూర్చిరి

కాని ఆరునెలల గర్భిణి వారి కెచ్చటను లభింపదయ్యెను. నాయకులు రహస్యాలోచనము చేసిరి. సూర్య చంద్ర నాయకులు నాంచారినే బలిగా నీయవలె నని నిశ్చయించిరి. పరశునాయకుడీ దుశ్చింతవలదని వారికి బోధించి వారిచే బంధితుడయ్యెను. లంబాడివారు నాంచారిని మోసగించి బలిగా పూడ్చిరి. అప్పుడామె,

'నన్ను దట్టించుట న్యాయముగాదురా లంబాడివాడ అబ్బబ్బ నిలువండి అలసిపోతున్నాను
నన్నుజంపకు తండ తిన్నగ దోలిస్తార ,, ఇప్పుడునేను బాలను మెప్పించుకుంటార
బండారొలికిన గాని పయనమై వచ్చార ,, దమ్మతియ్యాలేక తాళ్ళలేకున్నార
గర్భంబున పిండంబు కలికలాయెర ,, యని కరుణముగా విలపించినది

కాని కఠినచిత్తుల మనము కరుగదయ్యెను. గర్భముచితికి నాంచారి ప్రాణములు విడిచెను. వారొనర్చిన ఘోరకార్యమును జూచి బాలమైసమ్మ నాంచారిని దేవతగా జేసినది. నాంచారి దేవతయై 'తండను శీఘ్రిమ్మున ధరణి పాల్జేసింది.' పరశునాయకుని బంధములు విప్పి,

'నీవంశం ధరలోన నిల్చిపోతాదీర లంబాడివాడ నీవున్నచోటను నిల్పు నాజెండా
సంవత్సర మొకసారి జాతరగావించు' యని చెప్పి తంగెళ్ళపల్లిలో మగని కలలో

జరిగినదంతయు చెప్పినది. గోలకొండ నవ్వాబునకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి గుడికట్టించి జాతర చేయుమనినది. ఎలమంచి జేజయ్యలు కొల్లాపురము చేరి నాంచారి శవమును దీసికొని తంగెళ్ళపల్లిచేరిరి. నవ్వాబచ్చట గుడి కట్టించి జాతర చేయించెను. ఈ విధముగా నాంచారి కరుణారసపూరితగాథ ముగిసినది. చివరకు రచయిత తన్నుగూర్చి

విధుమౌళిదాసుడు విరచించినాడయ్య తందానెతాన
పఠియించినవారికి భాగ్యమబ్బునయ్య ,,
నందన మార్గశీర్షమందు రచియించే ,, యని చెప్పుకొనెను.

గోలకొండ నవాబుల ప్రసక్తి యుండుటచే నీకథ పదునెనిమిదవశతాబ్దమునకు సంబంధించినదని యూహింపవచ్చును. లంబాడివా రొనర్చిన ఘోరమిందు సూచింపబడినది. ఇప్పటికిని తెలంగాణమున అచ్చటచ్చట లంబాడితండాలున్నవి. లంబాడివారుకూడ ఒకవిధమగు ఆటవిక జాతివారే. మొన్న మొన్నటి

వరకు ఈజాతి నేరములొనర్చు జాతులలో చేరియుండెను. ఇప్పుడిప్పుడే లంబాడి వారు నాగరికము పెంచుకొని చదువుసంధ్యలు నేర్చుచున్నారు. వీరికి భాష యున్నదేకాని లిపిలేదు. నాంచారి లంబాడితండ కెరుక చెప్పబోవుటకు సిద్ధపడి నప్పుడు ఎలమంచి లంబాడివారిని నమ్మరాదని చెప్పినమాటలు గమనింపదగినవి.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన కథలందన్నిటికన్న దీనియందు ప్రసన్నమగుశైలి కాననగును. ఒడుదొడుకులులేని రచనము. శారదకాండ్రకు ప్రీతిపాత్రమగు అంత్యప్రాస నియమమిందు కాననగును. శారదకాం డ్రధికముగా నీకథను ప్రచారము చేయుదురని మొదటనే చెప్పియుంటిని.

తెలంగాణమునం దిట్టి కథలు పెక్కులున్నవి. పిచ్చుగుంటులు, శారద కాండ్రు, ఎఱ్ఱగొల్లలు. బుడిగెజంగాలు మున్నగువారినోట తెనుగువారి కారుణ్య మొలుకబోయు కథలనెన్నింటినేని పిడికెడుబిచ్చముపెట్టి వినవచ్చును.కావలసినది ఔదార్యము కాదు, కేవల మోపిక. చేత కలమందుకొనపలెగాని పొట్టకూటికి పూర్తిగాలేని ఈవీధిమానిసులనోట రాలెడు ముత్తెములనెత్తి సాహిత్య వీధులందు కుప్పలు వోయవచ్చును. చేయితిరిగిన పెద్దలెవరైన సాహసించి వాని చేబట్టి దిద్ది తీర్చవలెగాని రవ్వలు రాల్చవచ్చును. ప్రపంచ సాహితీ సౌధమునకు పతాకలెత్త వచ్చును. ఎరువుసొమ్ముల బరువుచేటుగా తలధరించు తెలుగువారికిగల దారిద్ర్య మంతయు చేజేత తీసివేసినట్లు పోవును. పూర్వులైన మనశిష్టులు కావలసిన వస్తువును సంస్కృతమునుండి సంతరించిరి. నవ్యులు వేరొకరికి తెలియకుండు నంతటి చాకచక్యముతో పాశ్చాత్యులనుండి సంగ్రహించుచున్నారు. పొరుగింటి పుల్లకూర రుచియను సామెతకు మనదేశముననే సార్థక్యము. ఆచౌర్యమెరిగిన వారు ఎరుగనట్లు నటించుచున్నారు. అందరును కలిసి మనదేమియు లేదను చున్నారు. లేనిలేమిని ప్రసాదించుచున్నారు. ఉన్న కలిమిని కనుల చూడలేక పోవుచున్నారు.

ఇట్టిపాటలను నేను మూడునాలుగింటిని సేకరింపగలిగితిని.అవి యన్నియు అముద్రితములే. మొదటిది సుప్రసిద్ధమై బహుళ వ్యాప్తినందిన 'రావులమ్మ' (రాములమ్మ)పాట. రెండవది '*సరోజినికథ*'. మూడవది '*మూసి పొంగిన కథ*'; అనగా కీలకనామ సంవత్సరమున మూసానది (ముచికుందానది) ఉప్పొంగి హైదరాబాదు పట్టణము కొట్టుక్పొనిపోయిన కథ. నాల్గవది మొన మొన్నటి,

జనగామ రైలు ప్రమాద గాథ. ఏదేని సంఘటనము జరిగిన వెంటనే జానపదులనోట నది కవితారూపమున ప్రచారము గాంచుననుటకు చివర రెండు పదములు సాక్ష్యములు.

ఈనాల్గు పదములందు రావులమ్మ-రాములమ్మ పదమున కధిక ప్రచారము కలదు. రావులమ్మకన్న రాములమ్మయను శబ్దము సాధు వనుకొందును. తెలంగాణ మందన్ని మండలములందును పాడబడునట్టి పదమిది. ఐనను నల్లగొండ మండలమున నింకను ప్రచారమెక్కువ. కారణము ఈపదము నల్లగొండ మండలమునకు సంబంధించిన దగుటయే. ఆమె పేరంటాలై వెలసినది కనుక ఆమెపేరును స్త్రీ పురుషులు భక్తిచిహ్నముగా ధరింతురు. అట్టిపేరులు అనగా స్త్రీయైనచో రాములమ్మ పురుషుడైనచో రాములయ్య యనునవి నల్లగొండజిల్లా యందధికము. జనగామ తాలూక (పూర్వమిది నల్లగొండ మండలమున నుండెను కాని ప్రస్తుతము ఓరుగల్లు మండలమున చేర్చబడినది) లో నున్న మల్లాపురము, గుండ్లసాగరము మున్నగు గ్రామముల సమీపమున నీ కథారంగమగు గ్రామ మున్నటుల పాటవినిపించిన శారదకాండ్రు చెప్పిరి. రెండు మూడు చోటుల నేనీ పాటను సేకరించితిని.౧ వాని నన్నింటి నొకకడ జేర్చి చదివినచో మనకు కథా స్వరూపము సమగ్రముగా గోచరించును.

రాములమ్మ పాటకు రామాయణ గాథతో కొన్ని పోలిక లున్నవి. రాములమ్మ సీత, భీమారెడ్డి, రత్నా (లక్ష్మి) రెడ్డి యన్నదమ్ములు రామలక్ష్మణులు, లంబాడివాడు రావణుడు, రాములమ్మ భీమారెడ్డి దంపతుల పెంపుడుచిలుక (పావురము) మారుతి. మోసగించి సీతమ్మను రావణు డపహరించి నటులే కడుపునొప్పిచే బాధపడు రాములమ్మను అడవిలో నొంటరిగా బోవుచున్నదాని నౌషధ మిత్తునని మోసగించి లంబాడివా డపహరించెను. చెరలోనున్న సీతమ్మ

౧. ౧౯౫౩ ప్రారంభమున మాయూర శారదకాండ్రు చెప్పగా వ్రాసికొంటిని. ౧౪-౪-౫౨ సోమవారం రాత్రి ౯-౩౦ గంటలకు తడినిన పాపయ్యా, సంకోజి చంద్రయ్యా, కొండ లింగయ్యా, బొడ్డు వెంకులు అనువారు నకిరెకల్లు గ్రామమున (నల్లగొండ మండలము) చెప్పగా వ్రాసికొంటిని. జానపదగేయముల సేకరించుట యనునది పెద్దసమస్య. మైళ్లకొలది నడచి ఆశాభంగముతో తిరిగివచ్చిన ఘట్టములెన్నియో కలవు. పైవారు ఊరక చెప్పరైరి. అచ్చటి పోలీసు ఉద్యోగుల సహాయముతో పట్టి తెప్పించి బలవంతముగా పాడించి వ్రాసికొంటిని. నాయుద్యమమున నిట్టివి రెండుమూడు ఘటనలున్నవి. వానిలో నిది ప్రథమము. వింత సంఘటనము కనుక నిట నీవిషయ మప్రస్తుతమైనను పేర్కొనవలసివచ్చినది. మూడవ ప్రతి మిత్రులొకరు సేకరించి పంపించినది.

రావణునకు వశముగానటులే చెరలోనున్న రాములమ్మ వ్రతమను మిషచే లంబాడివాని వశముగాక తన సౌశీల్యమును గాపాడుకొనెను. సీతజాడ మారుతి తెచ్చినటుల భీమారెడ్డికి పావురము రాములమ్మ వార్త దెచ్చెను. రావణాసురుడు రాక్షసుడు,మాయావి. లంబాడివాడు బలవంతుడు, అంతకన్న మాయావి. మంత్ర తంత్రము లెరిగినవాడు. పిక్కలలో తాయెతులున్నవాడు. రావణ వధానంతరము సీత యగ్నిప్రవేశము జరిగినట్లే లంబాడివాని వధానంతరము రాములమ్మ అగ్నిగుండముజొచ్చి తనపాతివ్రత్యమునునిరూపించుకొనినది. ఆమెసీతవలె కొన్నాళ్ళ సుఖమే యనుభవించినది. జనాపవాదమునకు భయపడి సీతమ్మను రాముడు మరల నడవికి పంపించెను.కుశలవ యుద్ధానంతరమామె భూగర్భమున ప్రవేశించినది. అటులే జనాపవాద భీతిచే భీమారెడ్డి తలంపున రాములమ్మ రెండవమారగ్నిగుండమున ప్రవేశించి, దేహత్యాగము చేసినది. పేరంటాలై వెలసినది. రాములమ్మ పదమునకు రామాయణముతోగల పోలికలివి.

పదము మూడువంతులు సంభాషణ పద్ధతిని ఒకవంతుమాత్రము వర్ణనా పద్ధతి - కథన పద్ధతి - ని నడచినది. కనుక నీపదమందు కొంత నాటకీయత కలదని మనము భావించ వచ్చును. దీనికి బలముగా నింకొక విషయము కలదు: తక్కిన పదములన్నింటి యారంభమున పాత్రముల పుట్టుపూర్వములో లేక ప్రదేశవర్ణనము మున్నగు విషయములో యుండును. కాని రాములమ్మ పాట ఏకాంకికవలె ఆరంభమగును. కీ॥ శే॥ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి మాటలందు చెప్పదలచినచో నీపదమందలి కథావివరణము కాలసరణిగాక హేతుసరణిని నడచినది. రాములమ్మ పొలముచెంత నాగలిదున్ను తనభర్త మరియు మరది మున్నగువారికి 'చద్ది' గొంపోవుచు మార్గమధ్యమున నొక చెట్టునీడలో కడుపు నొప్పిచే బాధపడుచుండ ఆ బాటవెంబడి పోవుచున్న లంబాడివాడొకడు అమెను పలుకరించుటతో నీగేయ మారంభమైనది.

'సిరిమల్లె చెట్టుక్రింద - రాములమ్మో రాములమ్మ
చిన్నబోయి పన్నవేమొ - రాములమ్మో రాములమ్మ'

ఈ ప్రశ్నమునకు రాములమ్మ,

'నా కడుపుల నొప్పిరా - లంబాడయ్యో లంబాడయ్యా
ఆయాసపడుతున్నర - లంబాడయ్యో లంబాడయ్యా' యని సమాధానమిచ్చెను. రాములమ్మ సౌందర్యమునుజూచిన లంబాడివానికి ద్రోహచింతనము కలిగెను. మొదటనే ద్రోహచింతనము కలిగెనో లేదో మన మిదమిత్థముగా

చెప్పజాలము. కాని కడుపునొప్పియని చెప్పిన రాములమ్మతో లంబాడివాడిట్లనెను.

నీ కడుపుల నొప్పికి రాములమ్మో-ఔశోధమిస్తాను రాములమ్మో
మా తండకు రావమ్మ ,,

నీతండ ఎంతదూరమని రాములమ్మ యడుగ వాడు,

అర్ధ పర్వుమీద రాములమ్మో నాతండ ఉన్నాది రాములమ్మో అనిచెప్పి
సానమీది ఔశోధము ,, నూనెలో ఇస్తాను ,, అనెను.

ఇటులే పదమంతయు సంభాషణలో నడచిపోయినది.

అటువంటి మందూలు లంబాడోడో లక్షలు దాగినరో లంబాడోడో
కోటిపైసాబెట్టి ,, కొల్లలుగ దాగినరో ,,
రాగిపైసాబెట్టి ,, లక్షలు దాగినరో ,,
ముద్దపైసాబెట్టి ౧ ,, మురిదిడ్డిగ దాగినరో ,,
పై పత్తెము దీరలేదు ,,

రాములమ్మ భర్తను, మరదిని, అత్తను, ఆడుబిడ్డను పంపెదను మందివ్వ వలసినదని లంబాడివాని గోరెను. కాని వాడన్నింటికి సమాధానముగా 'నీకుమందైన పారధు రాములమ్మో' యనెను. నాకు నడచుటకు చేత గాదని రాములమ్మ యన

చేతులా బట్టిండు లంబాడోడు చెరలగోనె కట్టె౨ లంబాడోడు
మంత్రాలు జదివిండు ,, రాములమ్మమీద ,,
రూపాయి నొప్పికి ,, పావులకె తచ్చాయె ,,

ఈకారణముగా లంబాడివాని శక్తిపై రాములమ్మ కధికమగు విశ్వాసము కలిగినది. ఆమె వెంటనే,

'ఏడూరి చెర్వెనుక లంబాడోడా ఏడుమోటలబావి లంబాడోడ
ఏడుమోటల బావిక్రింద ,, ఏడుపుట్లాచేను ,,
నాపెనిమిటి భీమరెడ్డి ,, నామరదీ లక్మారెడ్డి ,,
మోట గొడ్తున్నారు ,, సద్దూలు నేనిచ్చి ,,
నీతండ కొస్తానుర ,, 'యనెను. కాని లంబాడివాడిటులనెను.

---

౧ ముద్దపైసలు-సుమారు ముప్పది సంవత్సరములక్రింద చలామణిలో నుండెను.
౨ మంత్రదండము

సద్దూలు తెచ్చినవా రాములమ్మో దూపాలుఁ దెచ్చినవా రాములమ్మో
చిగిరెంత గడ్డీల ,, వెయ్యవే కొడవాలి ,,
సిరిమల్లె చెట్టుకు ,, తాపవే దూపాలు ,,

రాములమ్మకు కొడుకు జన్నారెడ్డి - చంటిబిడ్డ శాంతమ్మ జ్ఞప్తికి వచ్చిరి. ఆమె మరల నేనిల్లెంత దూరము నడువగల ననెను. వాడు

నడువ చేతగాకుంటె రాములమ్మో గోనెఎద్దున్నాది౨ రాములమ్మో యనెను.

రాములమ్మ, నాది కాపుకులము లంబాడోడో నీది లంబాడికులము లంబాడోడో
మీ యెద్దు మీదైన లంబాడోడో మేమైన కూచోము ,,

అని నిరాకరించెను. కాని లంబాడివాడు 'చెరలగోనె కట్టితీసి' మంత్రించెను. రాములమ్మ ఆకర్షింపబడెను. లంబాడివాని యెద్దెక్కి రాములమ్మ ప్రయాణమైనది. కొంత బాట సాగినది. అర పరువు దాటినను తండ రాదయ్యెను. రాములమ్మ మోసము శంకించి ఏడ్వదొడగెను. లంబాడివా డేకాకియైన రాములమ్మను బెదరించుటయేకాక ఒకటి రెండు దెబ్బలు కొట్టెను. అప్పుడామె 'చేసుకున్న పెనిమిటితో లంబాడోడో, దెబ్బతె తినలేదు లంబాడోడో' అని తనవారిని దలంచుకొని వలపోసినది. లంబాడివాడామెతో,

కొడుకు కొడుకంటావు రాములమ్మో ఎక్కాడి కొడుకమ్మ రాములమ్మో
బిడ్డ బిడ్డంటావు ,, ఎక్కాడి బిడ్డమ్మ ,,
కొల్లాపురి గట్లల్ల ,, కొల్లంగ పెండ్లాడ్త ,,

యనెను. ఇప్పటికి వాని దుశ్చింతనము పూర్తిగా బయలైనది. పాపము రాములమ్మ పంచ ప్రాణము లెగిరిపోయినవి. ఆమె వానిని తిట్టినది; బ్రతిమాలినది.

నీ శిరసు తెగిపడర లంబాడోడా నీతాడు తెంపార లంబాడోడా
వేరు గుడిసేస్తారు ,, ఎత్తికూడుబెడ్తారు ,,
కులాన రెడ్లము ,, అనబోకు అనబోకు ,,
పాపకర్ముండైన లంబాడన్నా మచ్చూను జల్లిండు లంబాడన్నా

కాని, మచ్చు మందులజల్లి లంబాడోడు మరిమోసగించిండు లంబాడోడు
గోనెఎద్దుమీద ,, తీసుక పొయ్యిండు ,,
చెలుకపురి గట్లల్లకు ,, ఏనెలకు తెచ్చిండు ,,
కొల్లాపురం గట్లల్లకు ,, మరి తీసుకొచ్చిండు ,,

(పాఠాంతరము)

---

౧ గంజియన్నము

౨ బరువులు మోసెడు ఎద్దు

ఎరుకల నాంచారి కథలో వలెనే దీనిలోగూడ కొల్లాపురము ప్రసక్తివచ్చుట గమనింపదగిన విషయము. వాలుగొండ కొల్లాపురమువంటి పట్టణములకు ప్రసక్తి లేకున్నను అవి జానపద గేయములందు స్థానము కల్పించుకొన్నవి. సంబంధము లేకున్నను ఒక పాటలోని విషయములు వేరొక దానిలో చొచ్చుకొపోవుట జానపద గేయలక్షణములం దొకటిగా భావింపనగును.

ఎండలకు ఎత్తిండు లంబాడోడు ఎండిపట్టు దేరా లంబాడోడు
నీడలకు ఎత్తిండు ,, నీలిపట్టు డేరా ,,

పైన పేర్కొనబడిన పాదములన్నియు కవి వాక్యములు. సంభాషణమున గాక వర్ణనమున కథ నడచినదిచట. రాములమ్మను లంబాడివాడు పట్టుడేరాలందుంచెనట. కాని,

చిలుపుల చిలుపుల వాసన లంబాడోడు గదురు గదురు వాసన లంబాడోడు

ఆతరువాత లంబాడివాడు రాములమ్మ కడుపునొప్పికై మందు సిద్ధము చేయనెంచి

చెలుక పారబట్టిండు లంబాడోడు గడ్డపార బట్టిండు లంబాడోడు
తూరుపు బోయిండు ,, తుంగేరు దెచ్చిండు ,,
ఉత్తరంబు బోయిండు ,, ఊడుగేరు దెచ్చిండు ,,
పడమటికి బోయిండు ,, పత్తేరు దెచ్చిండు ,,
దచ్చినంబు బోయిండు ,, దంతేరు దెచ్చిండు ,,
కుమ్మరింటికి బోయిండు ,, కుండైన దెచ్చిండు ,,
కోమటింటికి బోయిండు ,, సోడైన దెచ్చిండు ,,
సానమీది మందు ,, నూనెతో కలిపిండు ,,
పొద్దు పొడువంగానె ,, భట్టైన బెట్టిండు ,,
పొద్దుగూకంగానె ,, భట్టైన దించిండు ,,
చేరెడంతా మందు ,, చిరిగి గిన్నెల బోసిండు ,,

లంబాడివాని దుష్టచింతనమెరిగి రాములమ్మ యది చావుమందా బ్రతికెడు మందాయని ప్రశ్నించినది. శూలకు మందని లంబాడివాడామె చే బలవంతముగా త్రాగించెను. మందుత్రాగి రాములమ్మ 'పిల్లికూనవలె ముల్చుకొని' నిద్రపోయినది. తందిపప్పుతో ఏడుగడియల పథ్యమని లంబాడివాడనెను. మందుత్రాగిన ఒక్క గడియకే నొప్పితగ్గిపోయెను. రాములమ్మ వాని నిటుల ప్రార్థించినది.

నాకడుపుల నొప్పైతె లంబాడన్నా కుదిరి పోయిందిర లంబాడన్నా
మాయింటికి పోతార ,, నన్నైతె తోలించర ,,

కాని లంబాడివాడందులకు సమ్మతించలేదు.

పోతానికి ౧ వచ్చినవ రాములమ్మ నీ సుందర రూపంబు రాములమ్మ
నేజూచి తెస్తీనె ,, యన్న లంబాడివానిని రాములమ్మ
మరల ప్రార్థించినది.

ఇటువంటి మాటాలు లంబాడన్నా చెవ్వులారా విని లంబాడన్నా
వలవల నాతల్లి ,, వలపోయ దొడిగింది ,,
హరిహర ఓతండ్రి ,, అనబోకు అనబోకు ,,
నీవైన అన్నవుర ,, నీకు చెల్లెల నేను ,,

కాని వాని శిలాహృదయము ద్రవింపదయ్యెను. వాడింకొక యెత్తుయెత్తెను.

ఎంచాక ఇప్పుడు రాములమ్మ ఏడువేల ధనము రాములమ్మ
కుప్పబోసి నీవు ,, కదిలి పోవచ్చును ,,

అని మందు పైకమడిగెను. రాములమ్మ,

నాల్గువేల ధరది లంబాడన్నా నడుము వొడ్డాణమ్మ లంబాడన్నా
నాల్గు పైసలనోడకిచ్చె ,, ఏడువేల ధరది ,,
ఏలుకున్నుంగరము ,, ఏర్ల మందులకిచ్చె ,,
పదివేల ధరది ,, పాపెట బొట్టైతె ,,
పావెడు నూనెకిచ్చె ,, ఇన్ని సొమ్ములు తీసికొన్న తరువాత

లంబాడివాడు,

నీ చీరె విడువావె రాములమ్మో నా లంగా గట్టావె రాములమ్మో
నీ గాజులు చిట్లిచ్చి ,, నాగాజులు పెట్టావె ,,

యని బలవంతము చేయసాగెను.రాములమ్మ తనకొక వ్రతము కలదని కాలమును గడపుచుండెను. అచట రాములమ్మ భర్త భీమారెడ్డి రాములమ్మకై వెదకి వెదకి విలపించెను.

భూలక్ష్మి మ్రింగేనా రాములమ్మో ఆకాశం మ్రింగేనా రాములమ్మో
ఏమి దిన్నదొ ఏమొ ,, తొట్లెల శాంతమ్మ ,,
వలపోతు వున్నాది ,, భీమారెడ్డి ఉత్తరమువ్రాసి తన పెంపుడు

పావురమునకు (చిలుకకు) కాలునకుగట్టి విడిచెను. పావురము తిరిగి తిరిగి కొల్లాపురము గట్ల నడుమ లంబాడివాని డేరాచేరుకొని రాములమ్మను చూచెను. రాములమ్మ ఉత్తరమందుకొని దుఃఖించి ప్రత్యుత్తరమున తన దీనావస్థనంతటిని తెలుపుచు భర్తను సపరివారముగా సాయుధముగా ఎల్లమ్మతీర్థమునకు (జాతరకు) రహస్యముగా రమ్మని వ్రాసి దానిని పావురము కాలునకు కట్టిపంపించెను.భీమారెడ్డి ఉత్తరమందుకొని కోపోద్దీపితుడయ్యెను.

---

౧ పోవుటకు

దండగరచి నాడు భీమారెడ్డి - దండగరచి తాను భీమారెడ్డి
బుక్కేడు రక్తాము ,, - భూమ్మీద ఉంచిండు ,,

తమ్మునితో తగిన ఆయుధములతో భీమారెడ్డి మారువేషమున బయలుదేరి కొల్లాపురము చేరుకొనెను. ఎల్లమ్మ జాతర జరుగుచున్న దినములవి. లంబాడివాడు రాములమ్మను వెంటనిడుకొని లంగాలు గాజులు కొనుటకై జాతరలో సంత జరుగు చోట తిరుగుచుండెను. కాపు సోదరులు లంబాడివానిపై బడిరి.

చెయి చేయి గలిసింది లంబాడోడో - జగడామె పుట్టింది లంబాడోడో

లక్ష్మారెడ్డి తన చంద్రాయుధముతో లంబాడివాని గొట్టికొట్ట యలసెనే కాని లంబాడి వాడు చావడయ్యెను. వాడు మంత్రములు మహిమలు గలవాడు. అప్పుడు భీమారెడ్డి తన సత్యపరత్వమును సంస్మరించి ఆయుధమును,

అరచేతుల నల్సిండు భీమారెడ్డి - అంకించి వేసిండు భీమారెడ్డి

ఈ దెబ్బతో లంబాడివాని శిరము తెగిపడెను. వానిమొండెము గుట్టకూలినట్లు కూలిపోయెను. రాములమ్మ భర్తకాళ్లపై బడెను. ఇన్నాళ్లు లంబాడివాని చెరయందున్న రాములమ్మను భీమారెడ్డి స్వీకరించుటకు శంకించెను. ఆమె తన మాహాత్మ్యముచే చిటికెన వ్రేలుతో పెద్ద గుండును లేవనెత్తినది. వారగ్నిగుండములు కావించి వానిని దాటి తన సౌశీల్యమును ప్రదర్శింపుమనిరి. రాములమ్మ, అగ్నిగుండములో దూకినది.

చీలమండల వరకు రాములమ్మో - నీళ్ళైన ఊరినవి రాములమ్మో

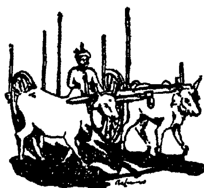
భీమారెడ్డి రాములమ్మను శీలవంతురాలని నమ్మి ఇంటికి తోడుకొని పోయెను. ఉత్తర రామాయణములో సీతపై ప్రజలు అపవాదును కల్పించినటులే రాములమ్మపై ప్రజలు నిందమోపిరి. రాముడు సీతను ప్రజాపవాదమువలన నడవికి పంపించెను. కాని భీమారెడ్డి యటుల చేయడయ్యెను. తనభార్య సుశీలయని ప్రజాభిప్రాయమును తృణీకరించెను. ప్రజలమాటలు పెచ్చుపెరిగినవి. రాములమ్మకు ఇరుగు పొరుగుల సూటిపోటు మాటలు వినబడినవి. తనతోపాటు తన భర్త కూడ నిందితుడగుట ఆమెకు సహింపరానిదయ్యెను. దేహము చాలించుట శ్రేయమని భావించెను. తనకు తానై,

ఊరికి ఉత్తరాన రాములమ్మో - కాడు పేర్పించింది రాములమ్మో
చిచ్చురికి పోయింది ,, - మూడు రోజులకల్ల ,,

మరి యెట్లఉన్నాది రాములమ్మో - చాపెల్పు తడితోడ రాములమ్మో
దేవకన్యక ఐంది ,,

భర్తకు స్వప్నమున గనబడి గుడికట్టించి వారమువారము జాతర చేయించుమని కోరినది. భీమారెడ్డి యటులే చేసెను. రాములమ్మగాధ విన్నవారికి తలచినవారికి పాప భయములేక సకల సంపదలు కలుగును.

నేను సేకరించిన అముద్రితములగు పదములం దొక్కటి మాత్రమే యుదాహరింప గలిగితిని. విస్తరభీతిచే తక్కిన పదములను విడుచుచున్నాను.

హాస్యప్పాటలు

నవరసములందు హాస్యమొకటి. దీనికి హాసము స్థాయి. తక్కిన వాని వలెనే హాస్యముకూడ బ్రహ్మానంద సహోదరమని మన పూర్వాలంకారికు లంగీకరించుట భారతీయులకు హాస్యముపట్ల గల యభిమానమును చాటుచున్నది. కాని హాస్యమును గూర్చి పాశ్చాత్యుల దృక్పథము వేరు; మన దృక్పథము వేరు. పాశ్చాత్యుల హాస్య రచనములు చూచి మనవారు అట్టి సాహిత్యము మనకు లేదని పెదవి విరిచెదరు. అట్టి సాహిత్యము మన కధికముగా లేని మాట వాస్తవమైనను కొరత మాత్రము లేదు. మనవారి హాస్యము తీరు వేరు. అసలు పాశ్చాత్యులకును మనకును రసదృష్టియందే భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. కనుక వారియందధికముగా నున్న చమత్కార సంభాషణ (Wit) మరియు హాస్యపాత్రములు (Humerous Characters) మన సాహిత్యమునందు లేవేయని బాధపడ నక్కరలేదు. అట్టివి మన సాహిత్యమున కొలదిగనే యున్నవి. నవ్వును మనవారు 'వికృతాకార వాగ్వేషచేష్టాదే ర్కుహకాద్భవేత్ హాస్యోహాసస్థాయి భావః'౧ యని నిర్వచించి యున్నారు. వికృతములైన యాకారము వాక్కు వేషము చేష్టలు మున్నగువాని యొక్క వేడుకవలన హాస్యము కలుగును. దానికి హాసము స్థాయి భావము. హాస్యమును మనవా రారు విధములుగా విభజించి ఉత్తమాధమ నిర్ణయమును కూడ చేసియున్నారు. 'శ్రేష్ఠానాం స్మిత హసితే మధ్యానాం విహసితావహసితేచ, నీచానా మపహసితం తథాతి హసితంచ షడ్భేదాః'౨. ఉత్తములకు స్మితహసితములును, మధ్యములకు విహసితావ హసితములును, నీచుల కపహసితము అతి హసితమును ఆరు విధములుగా ఏర్పరుప బడినవి. ఇట్టి భేదములే కాక జగన్నాథపండిత రాయలు, 'ఆత్మస్థః పరసంస్థశ్చేత్యస్య భేదద్వయం మతం, ఆత్మస్థో ద్రష్టు

---

౧ సాహిత్యదర్పణము, విశ్వనాథకవిరాజు

౨ ,, ,,

రత్వన్నో విభావే క్షణమాత్రితః । హసంతమపరం దృష్ట్వా
విభావశ్చోపజాయతే, యోసౌహాస్యరసస్తజ్ఞైః పరస్థః పరికీర్తితః' ౧ యని

హాస్యమును ఆత్మస్థము పరస్థముగా విభజించెను. హాస్యరస విషయమగు విభావమును సూచించినంత మాత్రమున ద్రష్టకు కలుగునట్టిది ఆత్మస్థమగు హాస్యము. విభావమునుచూచిన వేరొకడు నవ్వుచుండగా ద్రష్టకు కలుగునట్టిది పరస్థ హాస్యము. మన పూర్వాలంకారికులీహాస్యము లన్నింటికి లక్షణములు నిర్వచించియున్నారు. మహా కవుల రచనములందు ఉత్తమ మధ్యమ శ్రేణికి చెందిన నవ్వుండుటచే నది సాధారణులకు పాశ్చాత్య సాహిత్యమునందు భాసించు హాసము వలె భాసించదు. తొందరగా హాసమును భాసింపజేయు అధిక్షేపకావ్యములు, అపహాసపూరితమైన ప్రహసనములు, హాస్యపాత్రములు, వ్యంగ్యముగా వేళాకోళముచేయు కృతులు పాశ్చాత్యులతో పోల్చి చూచుకొన్నప్పుడు కొలదిగనే కన్పట్టును. ఈ కొరత తెలుగులో మరింత కలదు. పాశ్చాత్య విద్యాప్రభావితులై కొందరాధునికులు పాశ్చాత్యుల మార్గమున నడచి తెలుగులో కొంత చక్కని హాస్యమును పోషించియున్నారు. శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశంగారు తమ గ్రంథమున౨ ఆంధ్ర సాహిత్యమునగల హాస్యమును గూర్చి చక్కని విమర్శనము చేసియున్నారు. వారు జానపద హాస్యము గూర్చి కూడ కొంత చర్చించిరి. కాని యది యక్షగానములు, తోలుబొమ్మలు, కలాపముల వరకే సీమితమైనది. జానపద గేయములందున్న హాస్యమును ఈ ప్రకరణమున పరిశీలించుట నాయుద్దేశము.

నాగరకులకు గల సుఖదుఃఖాను భూతులు జానపదులకును గలవు. వీని బాహ్య చిహ్నములగు నవ్వు ఏడ్పులును గలవు. ఏడ్పునుగురించి చెప్ప నవసరము లేదు. జీవిత మధికముగా దుఃఖమయము కనుక నేడ్పు తప్పదు. తాత్కాలికముగ నైనను ఏడ్పును తొలగించి దుర్భర జీవితమును కొంత సుగమమొనర్చి మనస్సును సుప్రసన్నమొనర్చి, జీవితమునుపెంచునది నవ్వు. అట్టి నవ్వు ఎప్పుడెప్పుడు ఏయే విధముగా జానపదులకు కలుగునో అది వారి సాహిత్యమున నెట్లు ముద్రితమైనదో పరిశీలింతము. ఇంతవరకు చర్చింపబడిన గేయములందక్కడక్కడ ప్రదర్శింపబడిన నవ్వును ఆయా స్థలములందు సూచించితిని. దానిని

౧ రసగంగాధరము, జగన్నాథ పండితరాయలు
౨ తెలుగు హాస్యము

మరల దిఙ్మాత్రముగా దడవి చిన్నగేయములందు హాస్యమెట్లు అంగిగా భాసించి నదో తరువాత నారయుదము.

రామాయణ సంబంధియగు 'శాంత గోవిందనామము'లను పాటలో స్త్రీల నెన్నడు చూచి యెరుగని ఋష్యశృంగుని తపోవనము నుండి పట్టుకొని పోవుట కప్సరస స్త్రీలు వచ్చిరి. వారిని చూచి ఋష్యశృంగుడు 'రెండు కొమ్ములువుండె-వీ రెట్టితాపసులో - ఏపూజచేసిరో' యని యాశ్చర్యపడి 'రెండుకొమ్ములు మీకు-ఏరాజు ఇప్పించె,ఈశ్వరుడు యిచ్చెనా-బ్రహ్మఇచ్చినాడ'యనిపశ్నింప వారలాతని యమాయికత్వమునకు నవ్వుకొని యటులేయని తాపసులమనిచెప్పి యాతని మోస గించి అయోధ్యా నగరమునకు గొనివచ్చిరి. ఋష్యశృంగుని యమాయి కత్వము చూచి కార్యార్థులగుటచేత అప్సరసలు తమలోతాము నవ్వు కొనియుందురు. కాని మనము భయములేకుండ కడుపుబ్బునట్లుగా నవ్వుకొనవచ్చును.

'వికృతా కారవాక్చేష్టం యమాలోక్య హసేజ్జనః
తదత్రాలంబనం ప్రాహుస్తచ్చేష్టోద్దీపనం మతమ్'అని కదా ఆలంకారిక మతము. ఇచట ఋష్యశృంగుడు అలంబనము. అతని యాకారమే కుసుమాస్త్రుని సాయకములవంటి దివ్య స్త్రీలకు నవ్వుపుట్టించుచుండ ఆతని యమాయికపుమాటలు మరింత నవ్వు పుట్టించినవి. అవి ఉద్దీపనములైనవి. స్తనములను జూచి కొమ్ములనుకొనెడు ఋష్యశృంగుని యమాయికత్వము మనకును నవ్వుపుట్టించును.

'అడవి అనే చరగోవిందనామము' లందు కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపుటకు రాక్షసులు 'ముసలముల మొత్తిరి ముష్టుల బొడిచిరి, మదపు ఏనుగులచే మట్టించి రప్పుడు, గునపముల గాలిచి తను వెల్లగాల్చిరి, సీసంబు కరగించి చెవులలో బోసి' రట. కుంభకర్ణుని నిద్రలేపుట కింత యవస్థయైనది.సాధారణముగా నిద్రపోయెడు వాని పిలిచి లేపెదరు. కొంచెము గాఢనిద్ర కలవాడైనచో తట్టి లేపెదరు. కాని ఏనుగులతో త్రొక్కించి, గునపములతో గాల్చి, చెవులలో సీసము కరగించి పోసి లేపుట యనునది యసాధారణవిషయము. కుంభకర్ణుని భీకరాకారము, మొద్దు నిద్ర, దీనిచే స్పష్టమైనవి. ఆలంబన వర్ణనముచే నిట హాస్యము పోషింపబడినది. కుంభకర్ణుని నిద్రను వర్ణించి వర్ణించి కవి మనకు నవ్వు పుట్టించుచున్నాడు. మరియు దీనిని వికారితము (caricature) గా చెప్పవచ్చును. పెద్దపనికి చిన్నయత్నము సన్నపు పనికి పెద్దయత్నము కూడ హాసజనకమే కాగలవు. పూవులగోయుటకు

గొడ్డలి తెచ్చుటయు చెట్టు నరకుటకు గోళ్ళ నుపయోగించుటయు వికారచేష్టలే కాగలవు. మహాకవి కాళిదాసు శాకుంతలమున నిట్టి చమత్కార మొకచో కలదు. 'ఇదంకిలా వ్యాజమనోహరం వపు, స్తపఃక్షమం సాధయితుం య ఇచ్ఛతి, ధ్రువం సనీలోత్పల పత్రధారయా, సమిల్లతాం ఛేత్తుమయం వ్యవస్యతి'.౧ నీలోత్పల పత్రధారతో సమిల్లతను కోయబోవుట హాసజనకము కదా! నిద్రించువాని చెవిలో సీసము పోయుటకూడ ఇట్టిదైనను అంతఉత్తమముగా లేదు. కుంభకర్ణుని వికృతాకారము వాని నిద్రలేపెడు వారి వికృతచేష్టలు రెండవ తరగతికి చెందినహాస్యమును కలిగించుచున్నవి.

'సూక్ష్మరామాయణము'న శూర్పణఖా వర్ణనము హాస్యరస పూరితము. 'ముండ్ల వెంట్రుకలు మొండి చేతులది ముసలి రక్కసొచ్చెన్, అ సఖియా కండ్లు గచ్చ కాయల్,/దాని బలుపండ్లు దంతికోరల్, పాలిండ్లు రెండుబారల్, అది కండ్లజూచి శ్రీరామ లక్ష్మణుల కనుసైగలు చేసెన్, ఆ శూర్పణఖ యొడలు మరచి వచ్చెన్'. ఇది కూడ పై యుదాహరణమువలె వికృతాకారమునకు సంబంధించిన హాస్యమే. శూర్పణఖ వికృతాకారమువలన కలిగిన హాస్యముకన్న నిట్టివికృతాకారము గల శూర్పణఖ శ్రీరామచంద్రుని సౌందర్యమును మెచ్చుట, మరియు నాతని మోహించి కోరుట ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన హాస్యమును కలిగించును.

'సీతగడియ' పాటలో సీతపై రాముడలిగి పడక గది గడియ (గడె) వేసికొనగా సీతమ్మ అత్తగారిని పిలుచుకొని వచ్చి భర్త సంగతి చెప్పి తలుపు తీయించుకొనెను. తలుపు తీయించి కౌసల్య రామునికి బుద్ధులు గరపుచుండెను. సీతకు కావలసినది తలుపు తీయించుటే కాని తమ యేకాంతమునకు భంగమగు నట్లు కౌసల్య యచటనుండి రామునికి బుద్ధులు గరపుట కాదు. సీతమ్మ కౌసల్యను ఏటులైన బయటికి పంపనెంచి 'మా మామ దశరథులు వక్కారున్నారు - అత్త మీరు పొండి మా మామ కడకు' అని చిలిపిగా పలికి పంపెను. నిజముగా మామగారొంటరిగా నున్నారని కాదు సీతమ్మ యావేదన. తమ భార్యాభర్తల శృంగారమున కాటంకముగా నున్నదనియే యామె భావము. ఇట హాస్యశృంగార ములకు మైత్రి. సీతమ్మ నర్మగర్భముగా నన్న మాటలు పరిహాసోక్తులు. ఇది వాక్చమత్కృతికి సంబంధించిన హాస్యము. శ్రీరామునితో నేకాంతమున నుండ గోరిన సీతమ్మ కౌసల్యతో పలికిన హాస్యలోభకారి వచనమిది. వీథ్యంగములందు చెప్పబడిన'వ్యాహారము'న కిది జానపద గేయములందు కాననగు ఉదాహరణము.

---

౧ అభిజ్ఞాన శాకుంతలము ౧ - ౧౮

'అన్వార్థమేవ వ్యాహరో హాస్యలోభకరం వచః'౧ యని ధనంజయుని మతము. ఇది యుత్తమ శ్రేణికి చెందిన హాస్యము.

'ఊర్మిళాదేవి నిద్ర' లో సీతాశాంతలకు నడచిన సరస సంభాషణము చక్కని హాస్యమున కుదాహరణము. శాంతమ్మ 'కుందనపు ప్రతిమ కళలూ ఈ కళ లెందుండి దాగున్నవో, దృష్టి తగులకుండనూ నీలాల నివ్వాళు లివ్వరమ్మా' యని ఊర్మిళను దెప్పి పొడువగా సీతమ్మ కల్పించుకొని శాంతమ్మను 'ఇంద్రాది చంద్రులాను వలపించు చంద్రులూ మీ తమ్ములూ, దృష్టి తగులాకుండనూ నీలాల నివ్వాళు లివ్వరమ్మా' యని మరల దెప్పిపొడిచెను. శాంతమ్మకు చురుక్కు మనెను. ఆమె వెంటనే సీతమ్మను 'అటువంటి మాతమ్ములనే వలపించిన మీరు సామాన్యులా' యని మరల దెప్పిపొడిచెను. కాని మాటకారిసీతమ్మ ఇంతటితో నూరకుండక ఝటితిస్ఫూర్తితో నీవుమాత్రము సామాన్యురాలవా 'ఏమి యెరుగని తపసినీ (ఋష్యశృంగుని)వో వదినె కేళించి విడిచినావు' అని నోరు మూయించెను.

'శ్రీరామ పట్టాభిషేకము' పాటలో వనవాసము గడచి వచ్చిన తరువాత పట్టాభిషేకము జరుగునప్పుడు అప్పుడే నిద్రలేచిన యూర్మిళను మంగళ స్నానము చేయుమని చెప్పి పలుకరించి వచ్చిన లక్ష్మణుని జూచి శ్రీరామునితో శంకరుడు 'ఇన్నాళ్ళవలెగాదు ఇనకులోత్తముడా, సౌమిత్రి వచ్చేటి సంభ్రమ్ము చూడు'మని వేళాకోళము చేసెను. ఇది శృంగార హాస్యముల కలయిక. జానపదులందుగూడ ఉత్తమ కోటికి చెందిన హాస్యము కాంచనగుననుట కీయుదాహరణము చాలును.

భారత సంబంధ గాథలందు 'శశిరేఖా పరిణయము'న ఘటనా వికృతికి (Absurdity in action) సంబంధించిన హాస్యమెంతయో కలదు. ఘటోత్కచుడు తనమాయచే శశిరేఖను గొంపోవుట, ఆమెకు బదులుగా తా నామె యాకారముతో పెండ్లిపీటలమీద గూర్చుండి లక్ష్మణకుమారుని ఇతరులకు తెలియకుండ వికృతాకారములతో బెదరించుట, పెండ్లివారి నందరి నేడ్పించుట మున్నగు చర్య లన్నియు మనకు నవ్వు పుట్టించును.

---

౧. దశరూపకమ్ ౩-౭౦

భాగవత సంబంధ గాథలందు శ్రీకృష్ణుని పేరుతో పెరిగిన శృంగార సాహిత్యమున తదాశ్రితమైన సున్నితమగు హాస్యముకలదు. 'రుక్మిణీదేవి సీమంత' మను పాటలో శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామతో తా నక్రూరు నింటికి భోజనమునకు పోవు చున్నానని బొంకి రుక్మిణి యింటికి పోయెను. ఇది తెలసిన సత్యభామ కృష్ణుడు తనచెంతకు మరలవచ్చినప్పుడు 'అక్రూరుడే సతియాయెన అతి వేగంబునమీ'కని యెగతాళి చేయును. ఈపాటయందే కృష్ణుడు రుక్మిణికి కలపమలదుచు 'నీ కరము లెరుపేమే' యనిన నామె 'కస్తూరికన్నా యెరుపు కమలనాభా మీకరము' అని ఎగతాళి చేయుట, 'పారుజాతపల్లవి' పాటలో శ్రీకృష్ణు డమరావతినుండి పారి జాతమును దెచ్చి సత్యభామ పెరటిచెట్టుగా నాటిన తరువాత 'పూచినపువ్వులన్నీ రుక్మిణికడకు తుమ్మెదలై' వెడలుటవంటివి హాస్యరసపూరితములు. ఈ పౌరాణిక గాథలందు కలహాశనుడెక్కడ ప్రత్యక్షమైన నక్కడ హాస్యము కొంత యవతరిం చక తప్పదు.

చారిత్రక గేయములందు కూడ అటనట చక్కని హాస్యము కానుపించును. పల్నాటి వీరచరిత్రమున వేశ్యమాత వర్ణనము, ఆకార వికృతికి సంబంధించిన హాస్యము. పల్నాటి చరిత్రమున మరియు కాటమరాజు కథలందలి యుద్ధభీరువుల వర్ణనములందు వాక్చేష్టల వికృతికి సంబంధించిన హాస్యము కలదు. కాటమరాజు కథలో నల్లసిద్దిరాజు, మరియు కాటమరాజు రాయబారులగు భట్ల సంవాదమున వ్యాజస్తుతి, వ్యాజనింద, వక్రోక్తి, నర్మోక్తి, నీచోపమ, కాక్వాక్షిప్తము మున్నగు అలంకారములతో అర్థసంబంధమగు వికృతి గల్పించి వాచ్యముగను వ్యంగ్యము గను చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది.

'నదియెట్టిమట్టిపై నడిచెనో యేమొ, యెర్ర పొర్లాడదా యెర మట్టిలోను,
సాము చేసినవారు జగడంబు చేస్తె - ఈ మహి జనులెల్ల యేడ బ్రతుకుదురు,
కలపొలములో బెదరి నిలబడ్డ గోవు - కలవిలుచుకున్నట్లు కాదు కయ్యంబు,
ముఁగ్రుపాలును జున్ను ముద్దలు మెసవి - గఁదున ద్రేపుట కాదు కయ్యంబు,
చేసిన వెన్నల నెగపొంత గాచి - కాసున కమ్ముట కాదు కయ్యంబు'.

'మారాజు జగడాన మీరు చాలుదురె, మనసున వార్నిధుల్ మరి దాటవచ్చు
గనుకొని కాలువ కడు దాటరాదు, మాటలే పోట్లైతె మదగజము జంప
నీచెలు కత్తులు నేలగడింప, పొడుపొడు మనుమాట పోటులై తాకితే
కడనుండి నేయరా కయ్య మెంతైన, జావడికి రాక సమరసంబగునె'.
'చట్టచుట్టుక యెంత సుడిగిన బాము - వుట్ట జొచ్చేటపుడు పొడుగారవలదె'.

ఈ సంభాషణములు చాల హాస్యపూరితముగా నడిచినవి. వీరగీతములందంతటను యుద్ధ భీరువుల వర్ణనము హాస్యపూరితము. దేశింగురాజు పదములో తోంద్రమల్లు భయపడుచు భయపడుచు దేశింగురాజు వైష్ణవుడు కనుక తానును వైష్ణవవేషము వేసికొని పోవు ఘట్టముకూడ నవ్వు పుట్టింపకమానదు. 'పూని యెంగిలియుమిచి సున్నమున పొసగ నామ మేసి, యేనుగు నెత్తురు నడినామముగా మానితముగ వేసి' తోంద్రమల్లు దొంగ వైష్ణవుడయ్యెను.

శైవ వైష్ణవ మతవాఙ్మయమున సంవాదముల కొక ప్రత్యేకత కలదు. గంగాగౌరీ సంవాదము, ఈశ్వరభృంగి సంవాదము, లక్ష్మీపార్వతీ సంవాదము, సవతుల కయ్యము, చెంచులక్ష్మికి శ్రీకృష్ణునకు సంవాదము, చెంచితకు లక్ష్మికి సంవాదము మున్నగు వానియందు చక్కని నర్మోక్తులు దెప్పిపొడుపులు, అవహేళనలు, వ్యాజోక్తులు గలిగిన చక్కని హాస్యముండును. ఆండాళు చరిత్రమున గోదారంగేశుల వివాహసమయమున భోజనములకు సిద్ధమైన బ్రాహ్మణుల భాషణములు గమనింపదగినవి.

'సుబ్బంభొట్లూ విన్నావషరా, చూడికొత్త పెళ్ళషరా
అబ్బాయిని అచ్చయ్యను మరిమన, అవధాన్లను కేకెయ్రా
సంత్పరణలష సంతసమొదవగ, గొంతువరకు తిందాం
ముంతమామిడి పప్పు మిషాయష, ముందు మనముపోదాం' అనుకొను వారిమాటలు

నాటకములందలి విదూషకుని భోజనప్రీతిని పోలినవి. ఇట్టి హాస్యమును మనవార లుత్తమ హాస్యముగా నంగీకరింపలేదు. లక్ష్మీపార్వతులకు జరిగిన సంవాదము చాల చక్కని హాస్యమున కుదాహరణము.

లక్ష్మి- గౌరిదేవి నీ శంభుని గళమున నలుపేమిటె ఓయమ్మా - నలుపేమిటె ఓ యమ్మా
పార్వ- నారీమణి నీ విష్ణుదేవుడు నలుపుగాదటే కొమ్మా - నలుపుగాదటే కొమ్మా
లక్ష్మి- బిరుదులేక నీ కాంతుడు జగములొ భిక్షమెత్తుటే మమ్మా - భిక్షమెత్తుటే మమ్మా
పార్వ- బలములేకను బలిచక్రవర్తిని అడుగలేదటే కొమ్మా - అడుగలేదటే కొమ్మా
లక్ష్మి- శంకలేకను శంకరు కరమున జింక యుండుటేమమ్మా - జింక యుండుటేమమ్మా
పార్వ- శంకలేక వనవాసముకేగుట జింకకొరకు సుమి కొమ్మా - జింకకొరకు సుమి కొమ్మా

గుణమును దోషముగా దోషమును గుణముగా చెప్పి మాటలాడెడు పద్ధతిని 'మృదవ'మందురు.

'దోషగుణీకరణం వా తన్మృదవంనామ విజ్ఞేయమ్
పరవచన మాత్మనశ్చోత్తరోత్తర సముద్భవం ద్వయోర్యత్తు'.౧ పై గేయమిట్టి

౧ భరతనాట్య శాస్త్రము ౧౭-౧౨౨

వాక్చమత్కృతికి సంబంధించిన హాస్యోదాహరణము.'సవతులకయ్యము' పాటలో అలమేలుమంగను చెంచిత 'వన్నెమృగమును దెమ్మంటినా-రక్కసుని వరియించి రథముపైకెక్కి - లంకలోకి వెళ్లియుంటినా' యని దెప్పిపొడిచెను. ఒక్కొక్క దెప్పిపొడుపు నిగూఢముగా చెంపపెట్టువలె నుండును. ఇట్టి వాక్చమత్కారమును 'నాళిక' యందురు. 'హాస్యేనోపగతార్థా ప్రహేళికా నాళికేతి విజ్ఞేయా'.౧ తద్గతమగు హాస్యముకూడ నర్మగర్భముగా నుండును. 'ఈశ్వరభృంగి సంవాదము' పాటల యందు శివునితలపైనున్న పడతిని జూచి పార్వతి యడుగ నాతడు,

'నిండు వేసవి కాలమున జలముండునో లేకుండునో యని
దండిగా నది దెచ్చి జడలో దాచియుంచినాను గాని ఎపుగనే పార్వతి యెరుగనే'యని బొంకును. నదియైనచో దానికి ముఖము, కనులు, కురులు, కంఠము, గుబ్బలు, నూగారెందుల కుండునని పార్వతి ప్రశ్నింప శివు డవి జలమందుండెడు తామరలు, మీనములు, తుమ్మెదలు, శంఖము, జక్కవలు, నాగుబాములని కల్పించి యర్థము చెప్పును. ఒకదానికి మరింకొక యర్థమును కల్పించి 'అవస్పందిత' మను వాక్చమత్కారముతో హాస్యము పోషింపబడుట కిది యుదాహరణము.

'కౌశలాదుచ్యతేఽన్యోఽర్థ స్తదవస్పందితం భవేత్'౨ 'చెంచిత కథ' లో శ్రీకృష్ణునంతవానిని చెంచిత 'నిమ్మలగిరిమీద నిమ్మగతిరిగేటి- కొమ్మలగురిపోతునే నేవా-ఏదుపందుల నెయ్య నేరుతువా; అడవిదుప్పుల నెయ్య నేరుతువా - అనుపులున్నా జాడ లెరుగుదువా-పుట్టతేనెలు పట్టనేరుతువా-పరిగ తేనెలు పట్టనేరుతువా' యనిసామర్థ్యమును శంకించుట కూడ చెంచిత అమాయికత్వమును దెల్పునట్టి మృదువైనహాస్యము. ఇట్టి హాస్య మిదివరకు పరిశీలింపబడిన గేయములందచ్చటచ్చట గానుపించుచునే యుండును.

కేవలము హాస్యపూరితములగు గేయములు మనకు కొలదిగనే లభించు చున్నవి. అట్టివాని నధికముగా ముద్రించినటుల లేదు. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి 'వేడుక పెండ్లిపాట'లందును, కర్రాఅచ్చయ్య అండు సన్సువారి 'స్త్రీజనానంద నవీన కల్యాణపాట'లందును, 'స్త్రీల పాటలు' సంపుటములందును, పెండ్లికి సంబంధించిన వియ్యాలవారి హాస్యపుపాటలు కొన్ని ప్రకటింపబడినవి. కొండ పల్లి వీరవెంకయ్యగారి 'హాస్యపు పాటలు' పుస్తకమునందు తీరుతీరుల హాస్యపు

౧ భరతనాట్య శాస్త్రము. ౧౮-౧౧౮

౨ ,, ,, ,,

పాటలున్నవి. రైల్వే పుస్తక విక్రేతలమ్ము 'గుమ్‌గుమా హాస్యపుపాట'లం దొకటి రెండు పాటలున్నవి. శ్రీగంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో అచ్చటచ్చట ప్రకీర్ణ ములుగా కొన్ని పాటలున్నవి. సుమారేబది హాస్యపు పాటలు తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి నేను సేకరింపగలిగితిని.

పాశ్చాత్య సాహిత్యమున హాస్యానుకృతులు (Paradies) అధికముగా నున్నవి. ఒక కావ్యమునో కవితాశైలినో అనుకరించి దానిని (మూలమును) వేళాకోళము చేయుట హాస్యానుకృతి యనిపించుకొనును. మనపూర్వ సాహిత్య మున చాటూక్తులుదప్ప ఇట్టి కావ్యములు లేవు. ఆధునికులందు కొందరిట్టి కావ్య రచనము చేసినారు. శ్రీ ఉపయరాజు రాఘవరంగారావుగారి మత్కుణోపాఖ్యా నము, శ్రీ దేవీప్రసాద్‌గారి భక్ష్యేశ్వరీ శతకము, శ్రీ జలసూత్రం రుక్మిణీనాథ శాస్త్రిగారి పెక్కు హాస్యానుకృతులు, శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావుగారి గేయము లిట్టివే. శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావుగారి 'ఏ దేశమేగినా ఎందుకాలిడినా, చూడరా నీ బొజ్జ పూడు మార్గం' అన్న గేయము చక్కని హాస్యానుకృతి. మూలకృతి యందలి గాంభీర్యమును హాస్యాను కృతి చప్పబరచి దానిని పేలవముగా, లేకిగా చిత్రించును. ఇట్టివిపరీత పరిస్థితి వలన కలుగు వికృతి మనకు హాస్యహేతువగును. కనుక అనుకృతులవలన హాస్యరస మనునది మూలము తెలిసిననేగాని యుద్భ వించదు. నిజమగు సంధ్యావందన మంత్రము వచ్చిననేగాని, 'ఆధునిక సంధ్యా వందన' మను హాస్యానుకృతి యందలి హాస్య మనుభవమునకు రాదు. ఇట్టి హాస్యాను కృతులు జానపద సాహిత్యమునగూడ కలవు. అట్టివాని కొన్నింటి నుదాహరింతును.

'చిక్కుడు చెట్టుకు తీగలందమ్మ - శ్రీకృష్ణ తమ్మడికి తిరుమణందమ్మ
బీరయ్య పాదులకు పూవులందమ్మ - పణతికి పదినెలల బాలుడందమ్మ
కాకరతీగెకు కాయలందమ్మ - కన్నతల్లెట్టిన సొమ్ములందమ్మ'. అను చక్కని

జానపదగేయమొకటి కలదు. దీనికి హాస్యానుకృతియగు నొకదంపుళ్ల పాటగలదు.

'సువ్విసువ్వన్న సొగసు మల్లన్న - సువ్విసువ్వన్న సొగసు మల్లన్న
బీరపాదుకి పిందెలందమ్మ - మావారి ముక్కుకు పక్కులందమ్మ
పొట్లపాదుకి పూవులందమ్మ - కాట్లకుక్క మగడు కాంతకందమ్మ
తోటకూర కంబమూ దొడ్డికందమ్మ - మావారి పొగచుట్ట నాకు నందమ్మ
వెనుక దిక్కు లేకుంటె వెలది కందమ్మ - మస్తుగ తింటేనె మగువ కందమ్మ

అత్తమామలు చస్తె అతివ కందమ్మ - దొంగదూడకు గుదికట్టె యందమ్మ

దొంగమగనికి పెంకిపెండ్లా మందమ్మ'. ఈ పాట యింకను ఇటులనే సాగి పోయినది. మూలమందలి గాంభీర్యమును, ఉదాత్తతను, గమనింపుడు. దీనిని చదివిన తరువాత మూలముపైగల గౌరవభావము పూర్తిగా తారుమారై వేళాకోళము క్రిందికిదిగినది. ఇట్టిహాస్యానుకృతులు జానపద సాహిత్యముననేకములున్నవి. పెండ్లియైన తరువాత అప్పగింతల సమయమున వధువునకు తల్లిదండ్రులు మున్నగువారు గరపెడు నీతులు బుద్ధులు సుప్రసిద్ధములు. శ్రద్ధ, భక్తి, నీతి, నియమము, పాతివ్రత్యము, సహనము, శాంతము, సౌశీల్యమువంటి ఉదాత్త విషయము లీయప్పగింతల పాటలందుండును. అట్టివానికి హాస్యానుకృతియగు అప్పగింతల పాట యొకటి చిత్తగింపుడు.

'అత్తమామలుగాని ఆడుబొట్టెలుగాని - లేరమ్మ నీదెంత పున్నెమోగాని
మగదొక్కడేగాన మనసుకెక్కినయట్లు - మర్దించి నీవళము చేసికోవమ్మా
నీమాట వినబడ్డ నిమిషంబునందు - అడలి పోయేటట్లు అతని భయపెట్టు
పతి కోపపడినపుడు పడియుండబోక - అంతకు పదిరెట్లు అతని మర్దించు
ఇరుగుపొరుగువార లేమైనఅంటే - యేడ్వక వేయిరెట్లు దుమ్మెత్తిపొయ్యి
భర్తను వంచుకోగల భార్య గౌరవ మెన్న - రారాజునకునైన రమణిరో లేదు
ఇవియెల్ల మరువక ఏమాత్ర మలియక - సుఖపడుచుండుమో సొగసు పూదీవ'.

పసిపిల్లలను లాలించుటకు నిద్రపుచ్చుటకు లాలిపాటలు జోలపాటలు పాడెదరు. కన్నతల్లి తన సంతానము గూర్చియో పుట్టింటివారి గూర్చియో, తన యత్తింటివారి గూర్చియో లేదా భగవంతుని గూర్చియో ఇట్టి పాటలందు పాడు కొనును. పాట పాడుచు జోకొట్టినయెడల పసిపిల్లలు యేడ్పుమాని సుఖముగా నిద్రింతురు. ఒక విపరీతపు జోలపాట గమనింపుడు.

జోజో నాతండ్రి జోజో తండ్రీ - జోడుగుర్రాల సార్థుపై వస్తాడు మామా జోజో
పాలుపెరుగు పోసి పడిపెంచినాను - పీలుగాదంటాడు పెంకి నీతండ్రీ ,,
పనిలేక పొరుగిండ్ల కనయంబుబోవ - ఘనమైన ముచ్చట గలుగునుర తండ్రీ ,,
పాలుత్రాగి నీవు పడియున్నయెడల - బాలయ్యతోబోయి మాట్లాడివస్తా ,,
కలకాల మొకయింట కాపురము సేయ - కలుగుట కష్టమురా కన్న నాతండ్రి ,,
పైడాబులేకొని పలుకు పసలేదు - చూడరా నీతండ్రి వింతహొయలెల్లా ,,
ధనముకొరకై నేను తారాడుచుంటి - అదియున్న నీతండ్రి నవల కంపింతు ,,

ఇట్టి హాస్యానుకృతులు మంగళహారతులకును, మేలుకొల్పులకును, కోలాటపు కీర్తనలకును, గణపతిస్తోత్రములకును వేయేల ననేకవిధములగు గేయములకును కలవు. వానినన్నింటి నుదాహరించిన గ్రంథము చాలదు. ఇట్టి గేయములందు ముఖ్యముగా మూలమును తేలికచేసి వికృతిని గల్పించి హాస్యమును పుట్టించుటే ముఖ్యోద్దేశమని గమనించిన జాలును.

వాక్చమత్కృతి ద్వారమున వికృతిని గల్పించి హాస్యమును పుట్టించెడు పాట లధికముగా గాన్పించును. ఇట్టి వాక్చమత్కృతిగల గేయములు జానపద సాహిత్యమున కొల్లలు. గూఢార్థములగు మాటలు పేర్చి ప్రశ్నోత్తరముల జరిపెడు పద్ధతిని 'ఉద్ఘాత్యక'మందురు. ఇదికూడ వీథ్యంగములం దొకటి.

'యోజయన్తి పదై రన్యై స్త దుద్ఘాత్యక ముచ్యతే
యత్రాన్యస్మిన్ సమావేశ్య కార్యమన్యత్ప్రసాద్యతే'౧.

సెలయేరులో 'స్త్రీచమత్కార'మనుశీర్షికతోనున్న గేయ మిందు కుదాహరణము.

స్త్రీ: ఒకరికి చేయినిచ్చి - ఒకరికి కాలునిచ్చి
ఒకరికి నడుమునిచ్చి - కూకున్ననోయి రాజా - కూకున్ననోయి రాజా
పురు: ఎవరికి చేయినిచ్చి - ఎవరికి కాలునిచ్చి
ఎవరికి నడుమునిచ్చి - కూకున్నవోయ్ జాణ - కూకున్నవోయి జాణ
స్త్రీ: గాజులక్కు చేయినిచ్చి - అందెల్కి కాలునిచ్చి
వడ్డాణానికి నడుమునిచ్చి - కూకున్ననోయి రాజా - కూకున్ననోయి రాజా

ఈ పాటలో స్త్రీ చెప్పిన మాటలు వినినంతనే సంశయము కలుగక మానదు. కనుకనే పురుషుడు తొందరపడి ప్రశ్నించుట జరిగెను. మొదట చెప్పిన మాటల ప్రకారము సమాధానము శృంగారమునకు సంబంధించినదిగా నుండియుండు నని ప్రశ్నించెడు పురుషుడును, మనమును భావింతుము. కాని మరల నా స్త్రీ సమాధానము వచ్చునప్పటికి అనుమానము తొలగిపోవుటయేగాక మనమాశించెడు సమాధానమురాక చప్పని సమాధానమువచ్చి వికృతిని పుట్టించి నవ్వించును. ఈ గేయమంతయు నిటులే నడచినది. ఉద్ఘాత్యకమందు మూడవ రకమునకు చెందిన యుదాహరణమిది. ఉద్ఘాత్యకమునకు ఉదాహరణములు శిష్టసాహిత్యమునందును లభించును. ప్రబంధములందలి పుష్పలావికలయు యువకులయు సంభాషణములు చూడనగును.

---

౧. భరతనాట్య శాస్త్రము. ౧౮-౧౧౬.

అనుకొనని వంచనమునగూడ వికృతికలిగి నవ్వుపుట్టును. మొదట ప్రియ వచనములుగా తోచి తరువాత మెల్లగా అప్రియములు భాసించిన సున్నితమగు హాస్యము పుట్టును. ఇట్టి వాక్చమత్కారమును 'ఛల' మందురు. 'అన్యార్థమేవ వాక్యం ఛల మభిసంధాన హాస్య రోషకరమ్'౨.సిరిసిల్ల తాలూకా హనుమాజిపేట గ్రామమున (౧౯౫౪) సేకరించినపాట దీని కుదాహరణముగా నిచ్చుచున్నాను.

'అంతే నాకు చాలు తమ్మలపాకు తొడిమే పదివేలు
అందరివోలె అడిగేదాన్ని కాను, కొందరివోలె కొసరేదాన్నిగాను'

మొదట నీ ప్రియవచనము లాడిన స్త్రీ యెంతో సౌశీల్యవతి యనుకొందుము. తరువాత మెల్లగా నామె యప్రియ వచనములకు దొరకొనును.

ముక్కుకూ ముక్కెరలేక, ముక్కుచిన్న బోయినాది
నీ ముగ్గురూ బిడ్డాల నమ్మి, ముక్కుకూ ముక్కెర తేలా ॥అంతే॥
చేతులకు చెండీలులేక, చేతులు చిన్నాబోయినాయి
నీతోడి చెల్లెండ్లనమ్మి, ఛేతులకు చెండీలుదేరా ॥అంతే॥
కాళ్లకూ కడియాలులేక, కాళ్ల చిన్నాబోయినాయి
నీ కన్నతల్లి నమ్ముకోని, కాళ్ళకూ కడియాలుదేరా ॥అంతే॥
నడుముకూ వొడ్డాలం లేక, నడుము చిన్నాబోయినాది
నీ నల్గురూ కొడుకులానమ్మి, నడుముకు వొడ్డాలం తేరా ॥అంతే॥
మెడకు కంఠేను లేక, మెడ చిన్నాబోయినాది
నీ మేడలన్ని అమ్ముకోని, మెడకు కంఠేలుదేరా ॥అంతే॥
పట్టెమంచం పరుపులేకా, మనసు చిన్నాబోయినాది
నీ సూటుబూటు నమ్ముకోని, పట్టెమంచం పరుపుదేరా ॥అంతే॥

చివరి చరణమున సూటు బూటు లుండుటచే నీపాట ఆధునికమై యుండును. లేదా ఈభాగము మాత్రము ప్రక్షిప్తమై యుండును. తమలపాకు తొడిమయే పది వేలుగా భావింతునని తొలుత ప్రియములు పల్కిన స్త్రీ తరువాత తనకు కావలసిన భూషణములు, వస్తువాహనములు పెద్ద పట్టికగా నిచ్చి వానికై బిడ్డలను తల్లిదండ్రులను మేడమిద్దెల నమ్మమని యప్రియము లాడుచున్నది. ఇట్టి ఛలము మనకు నవ్వు పుట్టించును. ఓరుగల్లు జిల్లా మడికొండ గ్రామమున (౩-౧-౧౯౫౨) సేకరించిన మరియొకగేయ మిట్టిదే.

---

౨. భరతనాట్య శాస్త్రము ౧౮-౧౨౩.

వాన గొడ్తాందిజాన, వదినే వచ్చేనమ్మ
ఎట్లా బొమ్మందు వదినె, వానగొడ్తాంది జాన ॥వాన॥
నీళ్ల ఇస్తామంటె, చిల్లూల చెంబాయె
పీట వేస్తామంటె, పిల్ల సందాడెఁగనమ్మా ॥వాన॥
చాప వేస్తామంటె, సందు కొంచెమాయె
కల్లు దెస్తామంటె, చెల్లాని పైసాయె ॥వాన॥
సామలు దంచుదామంటె, సన్నాని ధాన్యమాయె
కొఱ్ఱలు దంచుదామంటె, కొత్తా ధాన్యమాయె ॥వాన॥
కోడిని గోస్తామంటె, గుడ్లమీది కోడివదినె
వడ్లూ దంచుదామంటె, ఇత్తనాల వడ్లువదినె ॥వాన॥
కౌగిలిచ్చుకుందామంటె, కడుపూల బిల్లవదినె
కండ్ల చూస్తామన్న, కండ్లొచ్చె నాయి-౨వదినె ॥వాన॥
నువుబోయే తోవలోనె, కుడుకాలంగడి వదినె
నీకుప్పె కుదువబెట్టి, కొబ్బెరంపునాయి వదినె ॥వాన॥
నువుబోయె తోవలోనె, మట్టెలంగడి వదినె
నీ మడిమె కుదువబెట్టి, మట్టెలంపునాయి వదినె ॥వాన॥
నువుబోయె తోవలోనె, గాజులంగాడి వదినె
నీకాలు కుదువబెట్టి, గాజులంపు నాయి వదినె ॥వాన॥

పై పాటలో ఒక మరదలు వదినెగారి నేరీతిగా సత్కరించినదో గోచరించును. వానగొట్టుచున్నదనియు బొమ్మనుటకు నోరు రాదనియు తొలుత ప్రియము లాడిన మరదలు తరువాత వదినెగారికి కాళ్లు గడిగికొనుటకు నీళ్లిచ్చెదమన్న చిల్లుల చెంబనియు, పీట వేసెదమన్న బిడ్డ సమర్త యై పీటపై కూర్చున్నదనియు, చివరకు చాపయైన వేసి కూర్చుండ బెట్టెదమన్న స్థలము చాలదనియు, వదినెగారికి త్రాగుటకై కల్లు దెచ్చెదమన్న చేతనున్న పైస చెల్లదనియు,చామలు దంచెదమన్న సన్నని ధాన్యమనియు, కొఱ్ఱలు దంచెదమన్న క్రొత్త ధాన్యమనియు, వడ్లు దంచి అన్నము బెట్టుదమన్న విత్తనమునకై తీసిన వడ్లనియు, చివరకేమియు చేయుటకు వీలులేనట్లుగా శుష్కప్రియములాడినది. అనవసర వ్యయమనుకొని యిట్లుచేసె ననుకొందమన్న ఏమాత్రము వ్యయములేనిపని కౌగిలించుకొని మర్యాద చేయుట కదా. కౌగిలించుకొందమన్న బిల్లయైనదట. చివరకు కన్నులుతెరచి చూతమన్న

౧ ఋతుమతి యాయెనని యర్థము ౨ నాయొక్క

కండ్లువచ్చెనట. వదినెగారికి 'పెట్టుపోతలు' లేవు సరికదా; కన్నులతో చూచుటకు గూడ మరదలు నిరాకరించినది. ఇంతటితో ముగిసినదికాదు. వదినెగారు తిరిగిపోవు మార్గమందు కుడుకలంగడి, గాజులంగడి, మట్టెలంగడి యున్నవట. పోవుచు తనకే కొనిపంపుమని కోరుచున్నది. వదినెకు తాను పెట్టినదేమియులేదు; పై పెచ్చు తనకే కొని పంపించవలయునట. కొని పంపించునది వదెనగారి వీలు ననుసరించియు కాదు. మడిమలు, కాళ్లు, కుదువ బెట్టియైన మరదలుగారికి మట్టెలు మున్నగునవి కొని పంపించవలెనట. మొదటిప్రియవచనములకు తరువాతి యప్రియ వచనములకెంత భేదమున్నదో గమనింపుడు. ఇంకను నేను సేకరించిన 'దగ్గ పడిసెం పట్టింది బిడ్డలారా - మీరు దగ్గరికి రాకండి బిడ్డలారా'యను పాటయును, 'తమ్మాని బిడ్డాని తన కోడలాని - దయతోడ బెట్టింది తక్కెడేకూలు' యను పాటయును ఈ కోటికి చెందినట్టివే.

శ్రామిక గేయ ప్రకరణమున సాలెవారికి సంబంధించిన పాటలు, అగసాలెవారికి సంబంధించిన పాటలు, పేర్కొని యుంటిని. అవికూడ చక్కని హాస్యమున కుదాహరణములుగా గ్రహింపవలయును. శృంగారగేయ ప్రకరణమున సతీపతులకు జరిగిన సంవాదమున జారిణియగు భార్య తన ప్రశ్నములకు చమత్కార పూరితములగు సమాధానములిచ్చుట సూచించియుంటిని. అదికూడ హాస్యమున కుదాహరణమే.

ఇక పాత్రములకు వికృతి నాపాదించి హాస్యమును పోషించు గేయములనేకములు గలవు. ఒక పాత్రమునందలి యమాయికత్వమును తత్ఫలితముగా జరిగెడు వికృత చర్యలను వర్ణించుట గూడ హాస్యమును సృష్టించును. ఇది ఆలంబన వర్ణనమున గలిగెడు హాస్యము. ఆలంబనమొక పాత్రమైనను లేదా ఒక ఘటనమైనను కావచ్చును. హాస్యము ఆలంబన ప్రధానమగు రసమగుటచే ఆలంబనము నెంతగా వర్ణించిన నంత హాస్య ముద్భవించును. పెండ్లిపాటలందు పేర్కొనబడిన వియ్యాల వారి పాటలందు కుదాహరణములు. హనుమాజిపేటలో సేకరించిన మరియొకగేయమున మరదలు వదినెగారి నెట్లు హేళనము చేయుచున్నదో గమనింపుడు. దీనిలో గమనింపవలసినది ఆలంబనముయొక్క అమాయికత్వము.

వదినేకు వగదర బిందెకు బిగదర, బంగరు కుచ్చుల మా వదినే
గోడపొంటి[౧] రెండు నల్లులు పారితె

---

౧ వెంబడి

ఉలువ లంటదీ మా వదినె - బుక్కుత నంటది మా వదినే
సరాల ౧ పొంటి రెండు తేళ్ళు పారితే
సేవా ౨ లంటది మా వదినె - తింటా నంటది మా వదినె
దూలాల పొంటి పాములు పారితె
కడియా లంటది మా వదినె - పెట్టుకుంట నంటది మా వదినే
శక్కర బుక్కి దొడ్లె వంటే౩ చీమలు కుట్టిన మా వదినే
అన్నం తినక అట్లల బంటే - అన్నయ్య కొట్టిండా వదినే

పై పాటలో ఆలంబన మొక స్త్రీ. వేరొక పాటలో నీ యాలంబన మొక మేక. ఈ పాట గూడ హనుమాజిపేటలో సేకరింపబడినదే.

మాకె పోతంటదీ౪ గొట్టె - గొట్టెపోతంటదీ మాకే
మందలా శాలోల్లు౫ - మాట మాట్లాడంగ - చూడవచ్చిరాని తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
దోసిట్ల రూపాయలు - గొంగట్ల బొయ్యంగ-వరదచ్చినని౬ తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
మెడకు తాడుబెట్టి - గొరగొర గుంజంగ-కంటె బెట్టిరని తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
గొరగొర గుంజుకొచ్చి- పందిట్ల గట్టేస్తె -పెండ్లి పందిరాని తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
అచ్చిపోయేటోల్లు౭ - అటీటుల౮ నడువంగ - చూడవచ్చిరాని తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
కాళ్లు సేతులు బట్టి కంట్లంబు౯ గొయ్యంగ - కైలాసపురమని తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
ఏడురూపాయలకు - ఏడుకుప్పలేసి - ఎవ్వలింటికి వాళ్ళు కొంచబోతుంటేను
కుడుక కనుమూలాని౧౦ తామురిసె మాకే ॥మాకె॥
కార్యాలు౧౧ దొబ్బలు - కలిపి వేయంగానె - ఓడిబియ్యా మని తామురిసె మాకె ॥మాకె॥
ముసలోల్లు వైసోల్లు-బొక్కలూ౧౨ కంకంగ౧౩ అచ్చంతలని౧౪ మురిసె మాకే ॥మాకె॥
సీకినా బొక్కలూ - బొతలా పారేస్తె - కుక్కనక్కలొచ్చి ఎత్తుక పోంగనే
బైకుంఠ ౧౫ పదమని తామురిసె మాకె ॥మాకె॥
మిగిలిన్న బొక్కలూ - గద్దలెత్తుక పోంగ - పూల రదమాని తామురిసె ॥మాకె॥

ఈ పాటలో మేక ఆలంబనము. దాని మూఢత్వముచే హాస్యము పోషింపబడినది. తెలివితక్కువ మేక తనకు రాబోవు విపత్తును గ్రహించలేక దానిని కల్యాణముగా భావించుటలో హాస్య ముత్పన్న మగుచున్నది. ఇదియొక యపూర్వగేయముగా భావింపవచ్చును. దీనియందు ఆసురమైన హాస్యము (Devilish Humour) కలదు. మేక యొక్క విపత్తును ఆలంబనముగా చేసికొని

---

౧ పట్టెలు, ౨ సేవెలు, ౩ వంటే - పడుకొనుటచే.
౪ మేకపోతు, ౫ సాలెవారు, ౬ వరదక్షిణ.
౭ వచ్చిపోయెడువారు. ౮ అటునిటు. ౯ కంఠము. ౧౦ కణుగు. ౧౧ కార్జములు.
౧౨ ఎముకలు,౧౩ నమలగా. ౧౪ అక్షతలు. ౧౫ వైకుంఠము

కటికవా డిట్లు నవ్వుకొనుట అసుర హాస్యము. దీనియందు దైవీ హాస్యముగూడ వ్యంగ్యముగా భాసించుచున్నది. మేక యొక్క అపత్తు నెడ సుంత జాలిపడుటయు దీనియందు ధ్వనించుచున్నది. సాధు వర్తనుడైనవాడు 'అయ్యో ఈ మేక ఎంత యమాయిక జంతువు; పెండ్లికి పోవుదానివలె తన మరణమునకు పోవుచున్నదే' యని చింతిల్లును. ఇది వేదనాత్మకమైన (Poignant humour) హాస్యము.

కొంచెమైనదానిని గొప్పగనో గొప్పదానిని కొంచెముగనో చిత్రించి వర్ణించుట కూడ హాస్యమును పుట్టించును. చాకిదాని మీద, నల్లి మీద, కల్లుమీద, పొగచుట్ట మీద చెప్పబడిన చాటుపద్యములిట్టివే. జానపద గేయములందుగూడ నిట్టి హాస్యము పోషింప బడినది. నస్యపుకాయ సాధారణమైన వస్తువు. అది పోగొట్టుకొన్న వాడెవడో దానికై యేడ్చెను. వాని యేడ్పొక గేయమైనది. ఈ నస్యపుకాయ పాట లింగంపల్లి గ్రామమున సేకరించితిని. ఇదికూడ ఒకవిధమగు హాస్యానుకృతియే.

పోతివి గదవే నా ముద్దుకాయ - పోతివి గదవే నస్యపుకాయ ॥పోతి॥
కట్టా పోవకుపొడి ౧ పొట్టానిండా బోసి - పిట్టావలె నిన్ను పట్టూక తిరుగుదు ॥పోతి॥
తులము వెండిపెట్టి గజ్జెలు చేయిస్తి - అప్పు దీరక ముందె చెప్పాక పోతివి ॥పోతి॥
కట్టనూరికాడ కర్నాల ౨ బాయిల - తానమాడ బోతె దానమై పోతివి ॥పోతి॥

నస్యపుకాయ సాధారణమైన వస్తువు. అది పోయినందుకు దానిని వర్ణించుచు నేడ్చుటచే మనకు నవ్వు పుట్టుచున్నది.

హాస్యసృష్టికి పాశ్చాత్యు లవలంబించిన అధిక్షేప కావ్య (Satire) రచనము గొప్ప సాహిత్యప్రక్రియ. అధిక్షేప కావ్యములు పాశ్చాత్య వాఙ్మయమున ననేకములుగా నున్నవి. ఒక వ్యక్తినిగాని, ఒక సంస్థనుగాని, ఒక సంఘమునుగాని, ఒక జాతినిగాని, మూఢాచారములనుగాని హేళన మొనర్చుట యధిక్షేప కావ్యములందుండును. మన పూర్వ సాహిత్యమున మనకిట్టి చాటూక్తులు లభించును. వేమన, చౌడప్పవంటి శతక కారుల రచనములందీ హాస్యము కాననగును. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి 'సత్యరాజా పూర్వదేశయాత్ర' లను కల్పనాగ్రంథ మిట్టిదే. తిరుపతి వేంకటకవుల 'గీరతము' అనంతపంతుల రామలింగ శాస్త్రిగారి 'శుక్లపక్షము' పానుగంటివారి 'సాక్షి' యుపన్యాసములు, శేషభట్టరు వేంకట రామానుజాచార్యులవారి 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము' మరియు నితర వ్యాసములు, అధిక్షేప కావ్యములుగా ప్రసిద్ధికెక్కినవి. జానపద సాహిత్యమున నిట్టి

---

౧. పొగాకుపొడి, ౨. కరణాల

యధిక్షేప గేయములు కొలదిగనే లభించును. లభించునవిగూడ సంస్కార దృష్టి గల వేదాంతుల రచనములై యున్నవి.కనుక వీరి నందరిని వేమనకు వారసులుగా చెప్పుకొనవచ్చును.అగ్రవర్ణములవారి యాడంబరముల పైనను.దొంగ సన్యాసుల వేషములపైనను, సంఘమున జీర్ణించియున్న మూఢాచారముల పైనను వేమన దాడి వెడలెను. చక్కని హాస్యముతో నధిక్షేపరచనములు చేసి అధిక్షేపమునకు గురియైనవాని గూడ నవ్వించెను. లోక కల్యాణమునకు తోడ్పడు నిట్టి యధిక్షేపము-హాస్యము-ఉత్తమకోటికి చెందినది. వేమనగారు పోషించిన హాస్యమును శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు చక్కగా వివరించియున్నారు.౧.తరువాతి వేదాంతులుకూడ వేమనగారి యడుగు జాడలందు నడచి మూఢాచారములపై దాడి వెడలిరి.అట్టివారి గేయములు కొన్ని మనకు వేదాంత తత్వములున్న గ్రంథము లందు లభించును.

పాశ్చాత్య సాహిత్యమందు కొన్ని హాస్యపాత్రములు కలవు. ఫాల్‌స్టాఫ్ డాన్‌క్విక్సాట్. వంటి పాత్రములు మన సాహిత్యమున లేవు. మన విదూషకులు, శకారులు, చోడిగాండ్రు ప్రదర్శించునట్టి హాస్యము బండ హాస్యము. మొక్కపాటి వారి బారిస్టరు పార్వతీశం,గురజాడవారిగిరీశం మున్నగు పాత్రములందు పాశ్చాత్య హాస్యపాత్రములందు కాననగు హాస్యము మరియు (witticism) చమత్కృతి కొంత కాన్పించును. 'విట్ అనేది వాక్చమత్కృతి లేక వికృతిని తటాలున ఆరోపించగల ప్రజ్ఞ'-౨ అనగా ఆలంబమునగల వికారమును సూటిగా చెప్పక కొంత కళాత్మకముగా ఉపమ,దృష్టాంతము మున్నగు అలంకారములతో చెప్పి తత్సామ్యముచే హాస్యమును కలిగించుట (విట్) చమత్కార సంభాషణ మనబడును. ఇది 'మేధ'కు పని కల్పించునట్టిది. చమత్కారము కేవలము వాచ్యమైనచో సాధారణ హాస్యముగామారి అందరికిని అర్థమగునట్లు స్పష్టముగా నుండును.వాక్చమత్కృతి వేమన మరియు నితర శతకకారులం దధికముగా గాన్పించును. ఇట్టి హాస్యము జానపద వాఙ్మయమున చాల ఎక్కువగా నున్నది.కాని గేయములందు తక్కువగా నున్నది. ఇచ్చట వాఙ్మయము విస్తృతావధిగల పదము. చమత్కృతి జానపదుల సామెతలం దధికముగా నుండును.సామెతలు గేయవాఙ్మయమున చేరవు. కేవలము గేయములందు వాడబడిన సామెతలలో అచ్చటచ్చట నీ చమత్కృతి మనకు కాన్పించును.

---

౧ వేమన. ౨ తెలుగు హాస్యము.పుట ౨౭

'తగ తండ్రిజంపిన తగవుండగా లంజె - జగడాల బోవు నాజాడ నాజాడ'
'వరద బోయెడువాడు వరద నుండెడువాని - వెఱవకు వెఱవకుమన్న విధము నావిధమూ'

అను యాగంటివారి వచనములిట్టి హాస్యమునకు తార్కాణములు. పనకాడ సన్యాసి 'గంగావివాహము'న

'కక్కూర్తి పడితేను కడుపు నిండగవలెను, కడుపు నిండని వట్టి కక్కూర్తి యేల'
'దొప్ప క్రిందను చేరి దోసి లొగ్గినరీతి, తృప్తి నాళను జెందునో లోయజనేత్రి'
'ముందున్న శ్రవణములకంటేను మిక్కిలి, వెనక కొమ్ములు వాడి వినవె గౌరమ్మ'

వంటి సామెత లిట్టి హాస్యమున కుదాహరణములు. జానపద గేయములందున్న సామెత లనన్నింటిని భాషాసారస్వత విషయముల ప్రకరణమున జూడవచ్చును. ఆ సామెతలందెన్నియో ఇట్టి చమత్కృతిచే హాస్యమును కలిగించును.

జానపద గేయములందు గానుపించు హాస్యము మన జాతీయ హాస్యము. శిష్ట సాహిత్యమున నున్న హాస్యము సంస్కృత మూలగ్రంథములనుండి వచ్చినట్టిది. అది భారతీయు లందరికిగల సంపద. కేవలము జానపద జీవితమునుండి గ్రహించు హాస్యము జాతీయమైనది. పండితులుకూడ నిత్యనైమిత్తిక జీవితమునగల హాస్య సన్నివేశములనుండి హాస్యమునుగ్రహించి తెలుగు శిష్టసాహిత్యమున కెక్కించిరి. సంస్కృతానువాదములం దిట్టి హాస్యము ప్రవేశించి మూలమునకు మెరుగులు దిద్దినది. ఇట్టి సున్నితమగు హాస్యముతోపాటు జానపదులందు మోటుహాస్యము కూడ కలదు. అది అధమహాస్యము. అంతమాత్రమున విచారింప బనిలేదు. ప్రపంచ మందలి సాహిత్యములన్నింట నిట్టిహాస్యము గోచరించుచునే యుండును. జానపద గేయములం దధికసంఖ్యలోగల స్త్రీల పాటలందు మోటు హాస్యముండదు. మృదువై సభ్యమైన హాస్యమే స్త్రీలపాటలం దుండును. ఇట్టి హాస్యము జానపదుల నిత్య జీవితమును సుఖమయముగా నొనర్చుటకు దోహద మొనంగును. జీవిత మందలి స్తబ్ధతను పోద్రోలి ఉల్లాసమును చేకూర్చి హాస్యము మానవుని జీవిత మును సరస మొనర్చు ననుటలో సందియము లేదు.

భాషాసౌష్ఠవములు

పామరులగు జానపదుల రచనములందున్న సాహిత్య విషయములను సహృదయతతో పరిశీలించిన యెడల ప్రాకృత మానవునందుండు కళాభిరతి సంస్కారికి గల కళాభిరతికి తీసిపోదనిపించును. జానపద గేయములందు జ్ఞాతముగనో అజ్ఞాతముగనో మనకు కనబడు శిల్పము, సౌందర్యము, సహజ రమణీయత. మున్నగు విషయములు మాత్ర మనంత ముఖములుగా భాసించు ననుటలో సందియము లేదు. జానపదుల హృదయములు నిష్కల్మషములగు దర్పణములు. వారి మనోదర్పణములందు ఊహాసంజనితములగు నానాకల్పనలు, ప్రకృతి దర్శనమున కలిగిన గిలిగింతలు, భయము, సంతోషము, కోపము, దుఃఖము వంటి గుణములచే గలుగువికారము లున్నవియున్నట్లుగా, స్వచ్ఛముగా ప్రతిబింబించును. ఆ ప్రతిబింబములు సహజ మనోహరమగు వాగ్రూపమున ప్రసరించినప్పుడు సంస్కారులగు సాహితీ వేత్తలకు గూడ అభిమాన పాత్రమగుటయే కాక విమర్శనాత్మకముగా పరిశీలించినచో సానల దీరని జాతి రత్నముల గనులట్లు తోచును. జానపదులకును శిష్టులకును గల హార్దిక సంపదయం దధిక వ్యత్యాసము లేదు. కేవలము మేధాగత సంపదయందే వ్యత్యాసమున్నది.కవితాకళకు హృదయముతో నున్నంత సంబంధము మెదడుతో లేదు. ప్రపంచమందలి కవిత్వ మధికభాగము హృద్గతమగు పిపాస వలననే జనించినది. అది జానపద హృదయము కానిండు శిష్ట హృదయము కానిండు ; కవితా మార్గమున పయనించినప్పటి సౌందర్య దిదృక్ష, కళాభిరతి రెంటికి సామాన్యమే. దాని వాగ్రూపముననే కొంత భేదమగు పడును. శిష్ట సాహిత్యము సాంస్కృతికమగు ప్రౌఢ మార్గమున, వ్యాకరణాలంకార శాస్త్ర నియమబద్ధమై, దీర్ఘ సమాస గుంఫనముతో ఏరికోరి తెచ్చిపెట్టిన శబ్దవిన్యాసముతో నడచును. ఇక జానపద సాహిత్య మన్ననో దేశీయమగు సరళ

మార్గమున వ్యాకరణాలంకార నియమములకు కట్టువడక అలతి యలతి పదములతో అప్రయత్నముగా సహజముగా వెడలెడు వ్యావహారిక భాషలో నుండును.

జానపదుల భావములవలె వారి భాష కూడ జీవకళ యుట్టిపడునదిగా నుండును. చెప్పదలచిన విషయము హృదయమునకు దాకునట్లు సూటిగా చెప్పబడునే కాని కవి ప్రౌఢోక్తులచే క్లిష్టావబోధముగా నుండదు. జానపద సాహిత్యము గేయసాహిత్యము కనుక గేయధర్మావలంబనమున శబ్దములు, దీర్ఘములు హ్రస్వములై, హ్రస్వములు దీర్ఘములై వ్యాకరణపు మూసలో నిముడవు. అది చూచికొందరు గ్రామ్య భాషయనియు దూష్యమనియు తెగడుదురు. వీనికి కారణము తెనుగు భాషాసాహిత్యముల క్రమ పరిణామ వికాస చరిత్రము వారెరుంగక పోవుటయే. మనభాషా సారస్వత విషయముల యారంభస్థితిని క్రమపరిణామమును తెలుపునట్టి గ్రంథములు లేవు. ఇప్పుడిప్పుడే అట్టి పరిశోధనలు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్టసాహిత్యము నాధారముగా చేసికొని అట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేల విడిచి సాముచేయుట యగును. జానపదుల రచనములను విడిచినచో మనకు మన భాషాసాహిత్యముల సహజ స్వరూపముగాని వికాసము గాని తెలియవు. ప్రజాసామాన్యమున వ్యవహారమున నున్న మాటలే సంస్కారము నొంది సాధువులగును. వ్యవహారముననున్న గేయములే ఛందస్సునకు బీజములగును. భాషాశాస్త్రజ్ఞు లందర కీవిషయము తెల్లమే. కనుక తెనుగు సాహిత్య సౌధమునకు జానపద గేయ సాహిత్యము పునాదివంటి దన్నచో సత్యేతరము కాజాలదు. పట్టభద్రుడగు పండితునికి బాలశిక్ష చదువునవస్థ పునాది యైనటులే శిష్టసాహిత్యమునకు గూడ జానపద సాహిత్యము పునాది. సంస్కృత సారస్వత మపారముగా జీర్ణించుకొని పాశ్చాత్య వాఙ్మయమందలి రమణీయత నెరిగి వాని వెలుగులో జానపద గేయముల జూచి పెదవి విరచెడు వారి కలవడినది పరానుకరణమే కాని జాతీయములగు భావములు, భాష, పలుకుబడులు, నుడికారములు, సామెతలు కావు. తమ బాల్యమును తామే మరచెడు వారికి జానపదగేయ వాఙ్మయమును సహృదయతతో పరిశీలింపగల హృదయవైశాల్య ముండుట కష్టము. జానపదగేయ పరిశీలనమునకు సహృదయతతోపాటు చారిత్రక దృష్టికూడ యవసరము.

భాషాభావములు, ఛందస్సులు, వర్ణనములు, అనుభూతులు కాలానుగుణముగా మారుచు క్రమ పరిణామ వికాసములందుచుండుట సహజము. అన్యభాషల సంపర్కమున క్రొత్తమాటలు, క్రొత్త సంప్రదాయములు, క్రొత్త కవిసయములు

సాహిత్యమున చేరిపోవుచుండును. ఇట్టిది జానపద గేయములం దధికముగా నున్నది. ఎన్నియో ఉర్దూ ఇంగ్లీషు పదములు వాని యనువాదములు వ్యావహారిక భాషయందు ప్రవేశించి గేయములందు తలదాచుకొన్నవి. వానిని కాదనుటకు వీలు లేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు శిష్టుల రచనములు అనువాదములకన్న జానపదుల రచనములు అనువాదములే మేలనిపించును. సైకిల్ అను ఇంగ్లీషు పదమునకు ద్విచక్ర శకటమను శిష్టుల భాషానువాదమునకును, 'దొరలు తొక్కే మరల బండీ'యను పామ రానువాదమునకు గల భేదము సహృదయులకు తెలియకపోదు. జానపద గేయము లందలి పదసారళ్యము నిరలంకారత,సౌకుమార్యము, రామణీయకము, ప్రశాంత సౌందర్యము ఆదికవులను దలపించును. వాల్మీకి కాలమునకును, మురారి కాలమునకును సంస్కృత కావ్యరీతులందెంత మార్పు వచ్చినదో విజ్ఞు లెరుగుదురు అటులనే నన్నయ, నన్నిచోడులకు పూర్వమున్న దేశీయ కావ్యమార్గములే రానురాను ముదురు పాకమునబడి లోకహితమను కావ్యోద్దేశమునకు దూరమై విద్వజ్జనానురంజకములుగా పరిణమించినవి. తరువాతి వారి వక్రగతుల కెంత యలవాటు పడినను మన హృదయములు తొల్లిటి కవుల సూటిదనమును చూచినంతనే యుప్పొంగిపోవుట సహజము.అటులనే ఎంతగా సంస్కృతాంగ్లాంధ్రాది ప్రౌఢ సాహిత్యముల పుక్కిట బట్టినను చక్కని దేశీయపు పలుకుబళ్ళతో దేశీయచ్ఛందములందు సూటియగు మాటలతో అల్పాక్షరముల ననల్పభావసంపదను వెలార్చు జానపద గేయములు సహృదయ హృదయాహ్లాదకరములై పండిత పామర రంజకములై యొప్పుచున్నవి. ఈ ప్రకరణమున జానపద గేయము లందున్న సొగసులు దిఙ్మాత్రముగ పరిశీలింతము. రస, భావ, వర్ణనా, శైలి విషయము లిదివరకే ఆయా ప్రకరణములందలి గేయముల దడవినప్పుడు మనవి చేసియుంటిని. వానిని మరల పేర్కొన్నచో చర్విత చర్వణమగుటయేకాక గ్రంథ విస్తర మగును. కనుక నీ ప్రకరణమున భాషా విషయము లధికముగను. ఉక్తి వైచిత్రికి సంబంధించిన విషయములు కొలదిగను పరిశీలింపబడును.

వికాసము సజీవమగు భాష యొక్క ముఖ్య లక్షణము. జన్మస్థానమున గోదావరీనది ఎంత చిన్నదో రానురాను అంత పెద్దదైనటులే ప్రతి జీవద్భాష దాని పుట్టుక సమయమున కొలదిగనే యుండి క్రమముగా పెరిగి సువిశాల మగును. నది పుట్టిన చోటు నుండి కదలి సాగి పోవునప్పుడు ప్రాంత ప్రాంతము లందలి వాననీరు, కాలువలు, వాగులు, సెలయేరులు వచ్చిచేరి పెద్దదగును. వ్యవహారమున నున్న భాషకూడ, ఒకచోటునుండి మరియొక చోటికి ఒకనోటినుండి మరియొక

నోటి కెక్కినప్పుడును, అన్యభాషా సంపర్కము కలిగినప్పుడును, అన్య విషయముల మైత్రి యేర్పడినపుడును, శబ్ద సంఖ్య పెరిగి వికాసము జరుగును. ఇది ప్రపంచమందలి భాష లన్నింటికిని సమానముగా వర్తించు సూత్రము. అన్య భాషాపదములు లేనట్టి మడికట్టుకొన్న భాష ప్రపంచమం దొక్కటియైన నుండదు. వికసన మాగిపోయి వ్యవహారమునుండి దూరమైన భాషలందుతప్ప యితర భాష లందన్నిటను పరభాషాపదములు చొచ్చుకొని పోవుచుండును. ఇట్టి భాషా సమ్మేళనము వలన పదములు వానియంతట అవియే చొచ్చుకొని వచ్చినను లేక ప్రయత్న సాధ్యములైనను విజాతీయతను విడిచి జాతీయములై పోయి ఆభాష కనుగుణముగా రూపు దిద్దుకొన్నచో నాభాషకు చెప్పరాని వికాసము కలుగును. దేవభాష యనబడు సంస్కృతము గూడ ఒకప్పుడు వ్యవహార మందున్న నాడు ఆర్యేతర భాషా పదముల నెన్నింటినో తనలో చేర్చుకొని వానికి గూడ గీర్వాణత్వ మలవరచిన సంగతి మన మెరుగుదుము. కొన్ని శబ్దములు వాని స్వస్వరూపమునే గోలుపోయినవి. కొన్నింటిని ద్రావిడ శబ్దములని తెలిసికొని మన మాశ్చర్యపడు నంతగా నవి సంస్కృతములై పోయినవి. అటులే సంస్కృత పదము లెన్నియో దేశభాషలందు చేరిపోయినవి. తెలుగులోనున్న సంస్కృత శబ్దజాల మింతంత కాదు. సాధారణుల కివి చెప్పినప్పుడు వారాశ్చర్యపడుదురే కాని వాడుకలో నవి సంస్కృతములని గుర్తింప లేనంత గాఢముగా లీనమైపోయినవి. సంస్కృత శబ్దములే కాక తెలుగులో ప్రాకృత శబ్దములు భారతదేశ మందలి ఇతర దేశీయ భాషాపదములు కూడ ఎన్నియో కలిసిపోయినవి. తురకలు దక్షిణ దేశమునకు దండెత్తి వచ్చిన తరువాత పారసీ, అరబ్బీ భాషాపదములు తెలుగు దన మలవరించుకొనినవి. ఆంగ్లేయుల ప్రభుత్వము వచ్చిన తరువాత ఇంగ్లీషు పదములు కూడ తెలుగులో చేరిపోయిన సంగతి మనమందర మెరిగినదే. ఇది కేవలము తెలుగునకు సంబంధించిన విషయము కాదు. ప్రపంచ మందలి భాష లన్నింటికి ఈ పరిస్థితి తప్పదు. ఇంగ్లీషువారు మనపై ప్రభుత్వము నెరపినవారు కనుక వారి మాటలు మనలో చేరిన వనుకొందమన్న వేలమైళ్ళదూరమున నున్న ఆ విదేశీయుల భాషలో భారతీయ భాషాశబ్దము లనేకములు స్థానము గల్పించుకొన్నవి. కనుకనే ఆంగ్లభాష మహా వేగముతో వికాసమంది ప్రపంచ మందలి భాషలన్నింటికి నేడు తలమానికమైనది. ఇది విదేశభాషా విషయము. భారత దేశమున గల భాషలం దన్నిట పుట్టువు ననుసరించి ఉర్దూ భాష కనిష్ఠ సోదరి. కాని యా బిబ్బోకవతి యందచందములు సోదర భాషలకే యసూయ గలిగించు

న్నట్టివిగా నున్నవి. అందరక్కలకున్న సుగుణముల కలపోత యైనదీ చెల్లెలు. అరబ్బీ, పారశీ, సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశభాషాపదములచే పరిపుష్టమై ఉర్దూ భాష వెలలేని యందచందములను వేగవంతమగు వికాసమును కూర్చుకొన్నది. అటులే తెలుగు కూడ అందచందముల నెలవంక. పర భాషాపదములను తనలో జేర్చుకొని దినదినము కళలు పెంచుకొని తేటవెన్నెలల పుక్కిలించినది. ఆంధ్ర జన చకోరముల కమృతప్రాయ మైనది. తెలుగులో - అందులో వ్యావహారిక భాషాకవిత్వమగు జానపద గేయములందెన్ని ఉర్దూ ఇంగ్లీషు పదములు చేరినవో మచ్చుకు కొన్నింటి నుదాహరింతును.

అన్యాదేశ్యములు

మన వైయాకరణు లెన్నడో తత్సమ తద్భవ దేశ్య గ్రామ్య విభాగముల నేర్పరచి యున్నారు. దేశ్యమున పరదేశ భాషాపదముల పట్టిక వేరు. తత్సమ తద్భవముల మాట నేనెత్తను. అది గొంగడిపై గూర్చొని రోమములు లెక్కించుట వంటిది. కనుక దేశ్యశబ్దము లందొక విభాగమగు పరదేశ భాషా శబ్దము లనే పేర్కొందును. మన శిష్టసారస్వతమున జొచ్చుకొని పోయిన పరభాషా పదములకన్న జానపద గేయము లందున్న విజాతీయ పదముల సంఖ్య యధిక మని నా యభిప్రాయము. జానపద గేయముల భాష వ్యావహారికము. కనుక వ్యవహారమందలి పదసముదాయ మంతయు వానిలో చేరిపోయినది. ఇట్టి విజాతీయ పదములు కొన్ని వాని నిజమైన యర్థమును గూడ విడనాడి తెలుగు నాట ప్రవాహ రూపమునబడి నలిగిపోయి వేరు అర్థము లిచ్చునట్టివిగా మారిపోయినవి. విజాతీయ శబ్దములు శిష్టసాహిత్యమున గూడ శ్రీనాథుని నాటి నుండియే యధిక ముగా గానవగుచున్నవి. జానపద గేయములందు శ్రీనాథకర్తృకమగు 'పల్నాటి వీరచరిత్రము'న గూడ ఉర్దూపదములు ప్రవేశించినవి.

'ముఖమల్లు గుడ్డలు మును కొనితెచ్చి'. 'మఖ్మల్' అను ఉర్దూపదము తెలుగు దన మలవరించుకొని 'ముఖమల్లు' యైనది. 'అన్నపు ఖర్చున కాకుపోకలకు'. ఖర్చు ఉర్దూ పదము; వ్యయమని యర్థము.

'కాటమరాజు కథ'లో నిట్టి శబ్ద సముదాయ మధికముగా నున్నది.

'చీట్లు వ్రాయించుమీ శీఘ్రాన తిక్క'. చిఠ్ఠీ ఉర్దూపదము. 'నిలిచిరి వజీలు నిర్విచారమున' వజీరులను మాట వజీర్లులుగా మారినది. వజీరనగా మంత్రి. 'వారి యాటోపంబు వారి

ముస్తీబు' ముస్తాబనికూడ వాడుక.ఇది ము స్తఈద్,ము స్తీదు,ము స్తీబు, ముస్తాబుగా మారిన ఉర్దూపదము.'సరదార్ల భటులను సాహసులగూర్చి'.సర్ దార్ శబ్దముతెలుగులో సరదారైనది. 'పారాలు చలికీలు జంచు లేర్పరచి' 'పరగ జముఖానంబు బఱపించుకొనియు' 'క్రొత్త చల్లాడాలు కొమరు నాడాలు' వంటి మాటలు. లాగునకు బిగించి నడుమునకు గట్టెడు దారమును నాడా యందురు. 'జానకి తాళ్లు చక్కఁగరాల్చి' తుపాకి చెవికి నిప్పంటించెడు ఫలీతా. ఇది పారసీనుండి ఉర్దులోనికి వచ్చినది.

'అవుదాలపై నిల్చి యానిద్ధిరాజు'.హౌదాయనుటకు.'అమీద పౌజులు హతము నేయండి' ఫౌజ్ అనగా సేన.

'తాకీదు చేసియు ధనముతెమ్మన్న' 'కవులు పత్రాలను గడిపెన్నబెట్టి'
'చెలగి జాకీతనము చేయబోయేవు' 'కానేపు మనసు దిలాస చేసుకొని'

'అంతవారలతోను అర్కాతుచేసి' 'చక్కఁగా నొకమాట జవాబు లేదు.' వంటి శబ్దములు క్రొల్లలు. 'దూరానబెట్టిన తురాయుల దండు' ఇది 'తుఱ్ఱ' శబ్దభవము. 'యయవుకు లట్టువ బంటుకు బంటు' ఇవి అశ్వవిశేషములు. 'హేజీబుగా నంపె నీ మందలోకి' 'ధరణిలో తోకకు తగిన బందెయును'బందిఖానానుండి బందె వచ్చినది.చేలు మేసిన పశువులను బందెలో దోలుదురు. 'ఘనముగా జలబైను గడు చెంద్రికలును'. ఇదిపాశ్చాత్యభాషా పదముగా నగుపడుచున్నది. (Gelatine) శబ్దభవము కావచ్చును. 'పల్లటి వేసి యా పలికొండ కెలఁగి' పల్టీయను ఉర్దూ శబ్దభవము. 'సాద వ్రాతయుగాదు సన్నచిన్నెలును' సాదా యనునది ఉర్దూపదము.సాధారణమని యర్థము. 'పలువగ నేజా తుపాకులవారి' నేజా యనగా ఈటె. 'అక్కిరెడ్డి మొదమాదు ననువుగ బిలిచి' మోతెమద్ (Secretary) శబ్దము ఈ తీరుగా మారియుండును. 'అటుముందుగా జంద అదిగొన లదరె' ఝండా యనునది సిసలైన శబ్దము.

పలనాటి వీరచరిత్రము, కాటమరాజు కథలకన్న ఆధునిక పదములందిట్టి శబ్దము లసంఖ్యాకముగా చేరిపోయినవి. 'దేశింగురాజు కథ'లో బాచ్ఛా, పాదుషా, బారాహజారి, హర్కారు, ఫకీరు, డేరా, పారా, తఖ్తు, దివాన్‌జీ, ఘోడా, ఖైదు, జల్దీ, అచ్ఛా, సలాం, దాఖల్, చిట్టా, ఆజూ బాజూ, నాజర్, నమ్మకహరాం, వజీరు, దర్వాజా, మహలు, దర్బారు, మసీదు, కందీలు, అముల్‌దార్, నవాబు, ముసద్దీ, తయారు, చోబ్దారు, జోరు, నమూదు, కిస్తీపన్నులు, తఫ్సీలువారిగ, పేష ఖజ్జు, సూబెదారు, బేగారు వంటి ఉర్దూ పదములున్నవి. భర్తీజేయించు తయా రించు వంటి శబ్దములు ఇంచుక్ ప్రత్యయముల నతికించుకొన్నవి. గ్లోబులు వంటి

ఇంగ్లీషు వస్తువులు కూడ తెలుగు లిండ్ల వెలుతురుకై యుపయోగింప బడినవి. మరియు ఫైర్, మేజరు. సిగ్నల్ వంటి ఇంగ్లీషు పదములుకూడ కలవు.

బొబ్బిలి పదమునగూడ అన్యదేశ్య శబ్దములనేకము లున్నవి. సర్దార్, తరపు (పక్షము) హుకుము, తాలూకా, లడాయి, ఫెళితా (ఫలీతాశబ్దభవము), పరదీ, పర్దీ, జమాబంది, షామిల్, దికావు, లష్కర్, హర్కారు, మొహర్జా (మోర్చ శబ్ద భవము. మోహరమను తెలుగు శబ్దమొకటి కలదు) వంటి ఉర్దూ పదములున్నవి. ఫ్రాంసీల జూచి 'కంబైటో కంబైటో విజయరామరాజా' యనెను. కం(Come) అనునది ఇంగ్లీషు పదము. బైఠో అనునది ఉర్దూ పదము. ఈ రెంటి కూడిక కంబైటో యైనది. వచ్చి కూర్చుండుమని యర్థము. 'బంగారపు తీని పీటలుగ చేయించినాడు'. తీన్ అనగా మూడు. తీనిపీట యనగా ముక్కాలిపీట. Tipai తిపాయి ఇట్టిదే. 'వంగి మూడు సాల్మీనులు చేసే ఫ్రాంచి దొరగారు' కూర్నీసులు సలాము నమస్కార మను అర్థములో వాడబడినది.

'పెద్దాపురము కోడి పందెము' ల పదములో జగపతిరాజుగారు 'నూరుమంది ఇభరాములు లోన కొలువై యున్నారు' అని కలదు. ఇభరాముడనగా రాజను అర్థ మిచ్చు చున్నది. 'మలికె ఇబ్రహీం' అను గోలకొండ కుతుబ్షాహి సుల్తానునకు తెలుగు సారస్వతమున మల్కిభరామనియు మలికిభరాము డనియు పేరులు కలవు. మల్కిభరామునకు తెలుగు దేశమున గల ప్రఖ్యాతిచేత రాజుకు ఇభరామను శబ్దము రూఢియైయుండును. మహారాష్ట్రులు నవలను కాదంబరి యన్నట్లు మన వారు రాజుల నిభరాము లనియుందురు. మల్కిభరాము తురకరాజైనను తెలుగున కొనర్చిన సేవమూలమున నాతనికి తెలుగు భాషయందింతటి స్థానము లభించుట యుచితమే. 'బేటికిరాక కోట లోపల మొబాసుగుంటేను, సత్యవరము గడి దాటితే దేశముండ బోదు'. మొబాసు, మొవాసు = దాగుకొనుట; మొగము దాచుకొనుట యను నర్థమున ప్రయోగింపబడినది. ఇది ఉర్దూపదమువలె నున్నది. 'సభలు తీర్చి మసలందువేసిరీ జగపతి మహరాజా'. మస్నదు (సింహాసనము) శబ్దము ఈరీతిగా తెలుగై పోయినది. ఇంతవరకు పేర్కొనబడిన మరికొన్ని ఉర్దూ పదము లీగేయమం దున్నవి. వానిని పేర్కొనుట యనవసరము.

'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో పైనున్న కొన్ని ఉర్దూపదములతోపాటు మైన గోరలు అను పదమొకటి కలదు. ఇది 'కత్తిచాకు' వంటిది. మైనాయనగ ఉర్దూ భాషలో గోరువంక. గోరువంక శబ్దమునకు జానపద వ్యావహారిక రూపము గోర.

గాని బహువచన రూపము గోరలు. ఈ రెంటి కలయిక మైనగోరలు.'ఒకటి రెండో మూడు గేటు వరుసగ దాటాడు'.Gateఅను ఇంగ్లీషుపదము తెలుగు నీదారికి లాగినది.

'శాంతగోవింద నామాలు' పాటలో 'కొట్టు తాళం విడుగొ కోత్వాలు నంపెద' మని కలదు. కోత్వాలు ఉర్దూపదము. 'కుశలవ యుద్ధము' పాటలో రాముడు రణ రంగమున నంగదునితో 'ఎవడుర అశ్వం బట్టినవాడు,ఎంతవాడుర అశ్వం బట్ట,అశ్వంబట్ట ఖలదస్తున్నద' యనెను. కుశలవులు గూడ 'అశ్వమును విడువ నీ ఖలదస్తున్నద' యనిరి. ఇది ఫారసీ పదమువలె నున్నది. అధికారమను నర్థ మిచ్చుచున్నది. భూదేవి కుశలవులకు సహాయముగా 'ఆరువేల సేనల జతగూర్చి - తయినాతిగా పంపించెను వారిని' తయ్నాతీ ఉర్దూపదము. రామునకు కుశలవులకు సంధిచేయుటకై దేవతలు 'అందరుకూడి ఆలోచించి రాజీ చేయుట న్యాయంబనిరి' 'రాజీ' ఒప్పందమనుట కుర్దూ పదము. 'రామకథా సుధార్ణవము'న 'బత్తీసాయుధములచే గొట్టిరి పవన తనయునకును' బత్తీస్ అనగా ముప్పది రెండు. ఆయుధములు ముప్పదిరెండు విధములు. 'శతకంఠ రామాయణము'న శ్రీరాముడు సేనాసమేతుడై బయలుదేర నాతనితో 'బారు మీరినయట్టి పేరైన జుల్మతీ గుఱ్ఱాలు కోటానకోటులే దరలె'నట. జుల్మతీ గుఱ్ఱము లనుమాట శిష్టవాఙ్మయమున కూడ కలదు. సింధుదేశపు గుఱ్ఱముల సైంధవము లన్నటుల జుల్మతీ గుఱ్ఱములు కూడ దేశమును సూచించునవి కాబోలు.

'నలచరిత్ర పదము'లో 'మేలయిన పట్టు శమేనాకు లోన' శమేనా=శామ్యాన శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపము. 'తల్కొప్ప కీన్కాబు తాబిదం గట్టి' కీన్కాబు= కిమ్ఖాబు శబ్దమునకు భ్రష్టరూపము.

'శ్రీకృష్ణ జననము'పాటలో'భూతకికి కబురంపెనూ'అని కలదు.కబురు= వర్తమానమని యర్థము. సిసలైన ఉర్దూపదము ఖబర్.

'ఆండాళ్ చరిత్రము'న'పగల్పత్తు రాపత్తుత్సవవైభవ మచట జూచువారు'అనికలదు. పగలు (టి) పది రాత్రిపది యని యర్థము. ద్రవిడమునుండి వచ్చిన మాటయిది. 'శ్రీ వరాహావతార చరిత్రము' న నిశాన, నదురు, తాలింఖానా, జాగీరుదార్లు, జబర్దస్తు, బందోబస్తు, దరోబస్తు, దివాన్ఖానా, మహల్. కచ్చేరి, చావడి, బతాయించి,బత్తీసాయుధములు వంటి ఉర్దూపదము లున్నవి.'గంగావివాహము'న దాకలా(దాఖలా)యను పదము కలదు. 'ఖల్గాణరాయ చరిత్రము'న దిరసు Dress శబ్దము కలదు. 'కొమిరెల్లి మల్లన్న' కథలో శేరిదారు. కోటిడి, తహాశీలువంటి ఉర్దూపదము లధికముగా గలవు. 'చిరతని తెప్పోత్సవ ఓడపాట'లో రయిలౌసు (Rail House), గులోబులు, వాలుషేడులు వంటి ఆంగ్లపదములున్నవి.

'బాలనాగమ్మ' కథలో 'చిన్నవాండ్లకు సత్కా దీసిరి'. ఇది 'సఖా'శబ్దమునకు తెలుగురూపము. ఇంకను బందు, ఆరాబు, ముస్తాబు,పర్మానా,జామీను, దరోబస్తు మున్నగునవి కలవు.

'ఎరుకల నాంచారి'కథలో గాబర,గాభరా పదములున్నవి.ఇవి'గభ్‌రానా' యను ఉర్దూ పదమునుంచి పుట్టినవి. 'మరియాద లేని కులము మక్కారి కులము మక్కార్ అనగా మోసకాడు.

'సవతుల కయ్యము పాట' లో తావీదు, మొకాసా వంటి ఉర్దూపదము లున్నవి.

'కాంభోజరాజుకథ'లో తెల్లయేనుగుపై రత్నాల 'అవుదా' పన్నిరని కలదు. ఇది 'హౌదా' శబ్దమునకు తెలుగుసేత.

'గాంధారి కథ'లో రాజుగారు'కచేరి బరఖాస్తుచేసి'పోయిరి.కచేరి,బరకాస్తు ఉర్దూ పదములు. 'చెలిహిమహల్‌దార్లు''కవచీతబ్బాలు' ఏమి పదములో ! బహుజూరు అను ఉర్దూపదము'బహుజారున'గా మారినది. 'సిర్‌పేష్' అనగా తురాయి యని యర్థము. 'చబుకు' చాబుక్ అను పదమునకు తెలుగు. కొరడా యని యర్థము. మాఖూబ్ మౌఖూఫ్ అనుటకు.'సారంగధర చరిత్ర శారద వరుస'లో'చేయించె నపుడు కూచీలు'అనికలదు. సపరివారముగా బయలుదేరుట యని యర్థము.'కూచ్' ఉర్దూపదము. ఇంకను కుడుతాలు, టోపీలు,జామాలు, జండాలు, కాసాలు (అంత పురోద్యోగులు) దుకాణాలు, రగడు (రాపిడి) పౌజు, బందీలు, పైరు వంటి శబ్దములున్నవి.

'కాలజ్ఞాన తత్వము' లందు బందు, ముసద్దీలు, సదరు, ధగిడీక, (ధగడ్ అనగా మిండడు) బాంచోదు, లుచ్ఛా, ధూత్తెరి మున్నగు శబ్దములు వేదాంతుల నోట వెడలినవి. 'తారకామృతసారమున' సబ్బియ్యము (సబ్బు బియ్యమందురు కూడ) కాననగును. ఇది సాగూ శబ్దమునకు వికృతి. భడవా వంటి పదము లున్నవి. 'రామదాసు చరిత్రము'న హుజూరు, అర్జీ, కిస్తీ, ఖర్చు, ఖాయిదా, ఫిర్యాదు, కారుభారు, సాలాఖరు, ఖైదు, హజ్రత్, బందిఖాన, సక్తుచేయు, రసీదు, రవాన వంటి పదములున్నవి.

ఈతీరుగా నెన్నియో పరభాషాపదములు తెలుగు వలువలు ధరించి తెలుగు లైపోయినవి. వాని మూలమున తెలుగు భాషకు వికాస మేర్పడినదని యంగీక రింపవలసినదే! ఎంత మడిగట్టుకొని యున్నను పైన పేర్కొనబడిన కొన్ని

శబ్దముల నైనను కనీసము వ్యవహారముననో సంభాషణముననో వాడని తెలుగువా రుండరు. పరభాషా పదములు మనభాషను పాడుచేసెనని తలచుటకన్న సహృదయతతో వానివలన భాషకు గలిగిన మేలువెన్నుట లెస్స.

వ్యావహారిక భాష

జానపద గేయములందుండు భాష వాడుక భాష కనుక నిది వ్యాకరణము నకు లొంగకుండును. ఆ భాషను వ్యాకరణపు కొలబ్రద్దలతో కొలచుట యస మంజసముగా నుండును. వ్యాకరణ విరుద్ధములగు భాషావిషయములు జానపద గేయములందు బహువిధములుగా నున్నవి. వ్యావహారిక పదరూపములు, దుష్ట సంధులు, దుష్ట సమాసములు, భ్రష్టరూపములు, శివకవు లుపయోగించినట్టి పద సముదాయము, జానపద గేయములం దధికముగా గానవచ్చు భాషా విషయములు. వైయాకరణుల కివి సమ్మతములు గాకున్నను భాషాశాస్త్రజ్ఞుల కివి యింపు గొలు పును.మరియును కోట్లజనుల నిత్య వ్యవహారమున ప్రయోగింప బడుటచే నివి తమ వ్యాకరణమును తామే నిర్మించుకొన్నట్లు కాననగును. అట్టి ప్రయోగములు కొన్ని మచ్చున కుదాహరింతును.

దినవెచ్చము, ప్రాణగొడ్డము వంటి శబ్దములను శిష్టసాహిత్యమున ప్రయో గించిన శ్రీనాథ మహాకవి జానపదులకై రచించిన పలనాటి వీరచరిత్రమున నట్టి శబ్దములు ప్రయోగించుట వింతకాదు.

'కొలువులో నాయుడు కొనరెట్ట వట్టి,'*కులపగ దీర్పనీ కొడు కితడంచు*' కులపగ మిశ్ర సమాసము. వ్యాకరణ మంగీకరింపకున్నను శిష్టకవి ప్రయోగమునను ప్రయోగ బాహుళ్యమునను సాధువైనది.'ఘనమైన రుంజలు *కనకతప్పెటలు*' ఇది కూడ మిశ్ర సమాసమే. '*ఇతరవస్తులుమోని యేతెంచునట్టి*'వస్తువులనుటకు మారుగా వస్తు లనినాడు ప్రథమా విభక్తి ప్రత్యయమగు 'వు' లోపించినది. ఇట్టి ప్రయోగములు శివకవు లందధికముగా నగుపడును. ముందుముందిట్టి శబ్దము లింకను రాగలవు. '*నరికితే* జలములు నడిమికి దెగవు' నరికినచో యనుటకు. '*తప్పానవా* లని తలపకపోతి'తప్పు+ ఆనవాలు = తప్పానవాలు. టుగాగము రాలేదు. పినయెల్లయ రచించిన 'కాటమ రాజు కథ'లో నిట్టి సంపద బహుళము. 'తఱచు మాటలు మాని *దాగుండు మనుము*' క్త్వార్థకేకారసంధి. 'కాలారి చేతికి గ్రక్కున నిచ్చి' కాలరి (దూత) యనుటకు. 'చక్కగా *శానాపశానల* గూల్చి' సేనాసమూహముల దెల్పుటకు సేనలకు వర్ణక్రమ భంగము. 'కదిసి యాదవులును కాటార్ల నరక'ఛందస్సు కొరకు కటారి పొడుగైనది.

'సరిచూడ పగ దళము కానయున్నదియు' చాల యనుటకు. 'మెండైనరాగాలు మెరసాడసాగె' మెరసి + ఆడు. 'అవతల పైడికం టదిరి పడిలేచె' పైడికంటి + అదిరిపడి. తగనొప్ప వాదాలు త్రవ్వించి యపుడు' ఓదములనుటకు. 'ఘనగుంపుగా నున్న గడ్డపై బడెను' 'పొదలు దూరాదాడ పొంచుండసాగె' 'వస్తి మేమిటికని వగజెందువారు' 'కనకపువ్వులదట్టి కాసెగా గట్టి' 'కాలిదళములు కదిసె కనకపొడిరాల' 'వింతగా శిరమందు వీరజవయల్లి' 'రాకట్టు ఉంగరాల్ రత్నకడియాలు' 'పాదకానుక పెట్టి పంతమీడేర్చి' 'ఏకాంతమున గొట్టె నెఱసిద్ధి రాజు' 'కలవరపడియంత ఘనవాల వేసె' ఘనమగువాల. వాలోవాల యను శబ్దమును తెలంగాణమున వల. వలలో యందురు. 'ఆగ్రహై పోచయ్య యశ్వంబు నెక్కి' ఆగ్రహియై యనుటకు. 'ఎడపక పగతుర ఎదములు పగుల' ఎదలనుటకు. 'ఆవుపై జెలరేగి హాగ్రులై మండి' '....కొని ఏకపొగడుచు గొండసేసెదవు' నిరంతరము పొగడుచు ననుటకు. 'మూస్తు తెఅచుచు వత్తు మురిపెమే లేక' 'గోతెలు దొలిపించి పాలు బోయిస్తే' 'పండిన చేలెల్ల పరిజేస్తి మంత్రి' 'కడుపెద్ద ధరియించి గండపెండెములు' గండపెండేరములనుటకు. 'వలపక్ష మొనరించి వసుధేశ్వరుండు' పక్షపాత మనుటకు.

'దేశింగురాజు కథలో' 'ఘనగుబ్బము' వంటి మిశ్రసమాసములును ఎక్కుక కోళ్ళ (కొల్లగొట్టుట), ఒళ్లకు (ఒడలికి) వంటి వ్యావహారిక రూపములును కలవు. 'బొబ్బిలి పదము' లోతయారుగన్నండి, భేటీకిరన్నండి, తెన్నండివంటి పదములు తయారుగండు. భేటికిరండు, తెండు అనుటకు మారుగా వాడబడినవి. 'తన కోడిని నవరించి కాయిగ విడిచేను' స్థాయి శబ్దమునకిది జానపద రూపమై యుండును. గొల్లున, ఘల్లున, నవ్వు లనుటకు మారుగా ఘల్లునవ్వులు యనినాడు. ఉల్ఫాయ, ఉలుఫా (కానుక) శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపము. 'కోరపులి' కోరాడుపులి యనియో కోరపులి యనియో లేదా కోలుపులియో తెలియదు. 'గుంపుమందు వేసి యపుడు గెట్టన చేసీరి' ఘట్టన శబ్దము గట్టన, గెట్టనగా మారియుండును. 'అలంగారము యెక్కినారు భేరీ స్త్రీలు దా' 'అలంగము' శబ్దము ఆలంగారముగా మారినది. అలంగ మనగా వప్రము లేక కోట ప్రాకారపుగోడకు మట్టిచేతగాని రాళ్ళచేతగాని ఏర్పరుప బడిన కొలఁదు. 'రవిడిగుండ్లు దొరలించినారు భేరిస్త్రీలు దా' శత్రువులపై కోటమీదనుండి దొరలించెడు గుండ్లు. రావడి, హావడి, యనగా ఉపద్రవము. ఉపద్రవము కలిగించునట్టివి రావడిగుండ్లు. రావడి గుండ్లు రవిడీ గుండ్లైనవి. బొబ్బిలి పదము సిసలైన జానపద గేయము. కనుక దీనిలో నధికముగా వ్యావహారిక ప్రయోగము లున్నవి. భాష యంతయు వ్యావహారికమే కనుక ఉదాహరించుట యనవసరము. 'తా' ననుటకు 'బారాకోడి దా' యని పదము చెప్పి భిక్షమెత్తెడువా రుపయోగించు మాటలే ఇందున్నవి.

'పెద్దాపురము కోడిపందెము'ల పదము జానపదుల నుంచి యుద్ధరింపబడి సంస్కరింప బడినది.పూలకోడిని సింగారించునప్పుడు 'పాతిక వరా ల్బంగరుగొలుసు కాలికి పెట్టారు, అర్లకు ఆయినా బంగారపు రేకులు పొదిగారు'అని చెప్పబడినది.ఆరె లను టకు అర్లని నాడు జానపద కవి.ఆరె యనగా కోడి కాలికి వెనుక భాగమున నుండు ఒంటి గోరు.'బంగారు తిమ్మరాజు'కథలో 'మోశీవిద్య'యను పదమొకటి కలదు. ఇది మోడి శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపము.గణికాదులు మొగ్గవాలి కాలికి సమీప మందుంచిన వస్తువును లేవనెత్తుటను మోడియందురు. తెలంగాణమున మోడి పెట్టుకొనుట యనగా పోటీపెట్టుకొనుట. ఇది పందెము.పోటీ అను అర్థములలో వాడబడును.

'శాంతగోవిందనామము'లందు'అవతలకు పోనేల-అరట్లు పడనేల'యని కలదు. ఆరడి, ఆరళ్ళు ఆరట్లుగా మారియుండును. స్త్రీల పాటలన్నియు సాధారణముగా వ్యావహారికభాష యందుండును.పాడుకొనునప్పుడు శబ్దములు,దీర్ఘములు హ్రస్వ ములై హ్రస్వములు దీర్ఘములై ఎగుడు దిగుడు లగుచుండును.ఆయా ప్రకరణము లం దుదాహరింప బడిన పాటలను చూచినచో వాని భాషా స్వరూపమేర్పడగలదు.

'సీతగడియ'లో'వాంబొంటి చినుకుకే వక చెంగు దడిసె'నని కలదు.'లంకా యాగము' పాటలో ఇంద్రజిత్తు ఆంజనేయుని 'ఏనూరు జంఝణి ఏకగొలుసుల వేసి కట్టెనే కంబములకు' — ఏకగొలుసు వైరి సమాసము. జంఝణి యన నేమిటో? 'కనకము దెచ్చి వెదురుబిద్దను తిన్నగా గట్టితేను-అంతకంతకు జవుకు అధికమౌనేగాని ఎన్నటికి తిన్నబడదు' జవుకన వంకరయని యర్థముకాబోలు. 'సుందర కాండ పదము' లో 'వేగుమానంబయ్యె యెల్లలోకములూ'అనికలదు.వేకువ శబ్దమునకు మారుగా జానపద గేయములందు తరచుగా వేగుమానంబయ్యె నను వ్యావహారిక ప్రయోగము కాన నగును. 'కుశలాయకము'లో రావణుని వర్ణనమున 'ఎంతయిన వారలకు ఎట్టికొట్టము చెప్పి,ఇంట కట్టగజేసె దండి రాక్షసు'డని చెప్పబడెను.వెట్టియే ఎట్టిగామారెను. దానికి ఊతగా కొట్టము చేరెను. అన్నము గిన్నము, పాలుగీలు వలె వెట్టికొట్టము పుట్టినది. 'కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము'న 'పండిన చేను పసులు మేసితే, కేవులు గట్లు మేసున చెవుమ' యనికలదు. 'కుశలవ యుద్ధము'న యాగాశ్వమున కెదు రుగా 'హరియప్పనములు ఇచ్చెడివారు'ండిరట. హర్యర్పణమను మాట హరి యప్పనముగా మారినది.దీనినే తెలంగాణమున హరెప్పనాలు,అరెప్పనాలందురు. 'రామకథా సుధార్ణవము'న రామునితో సీతనుగూర్చి చుప్పనాతి'కొరమాలిన దుర్లక్షణి జానకి కొరగాదది నీ'కనెను. శైవకవి ప్రయోగమట్లు జానపదుని నోట దుర్లక్షణి

పదము చక్కగా భాసించినది. మాయా మృగమును బట్టుటకై రాముడు 'అప్పుడు రాముడు *రొడ్డ* గప్పుకొని చప్పుడు గాకుండ, వ్రేళ్ల నేలపైమోపి నడచుచునువెనుక దిరిగి నిల్చె'ను. వేటాడువారు మృగమున కగపడకుండుటకై రొడ్డ (కసవు, బురద) కప్పుకొందురు.

'శతకంఠ రామాయణము'న '*ద్వాదశామడ పొడవు ద్వాదశామడ నిడుపు* అందముగ విలసిల్లు అయోధ్యపురము'కలదు.'సీతాకల్యాణము'పాటలో సీతమ్మ'*కీరపలుకుల బాల*'యని వర్ణింపబడెను. చిలుకపలుకు లనుట కిది వైరిసమాసము. 'నలచరిత్ర-పదము'లో తనభార్య '*కలశ* చేకొని *జల* బోయంగ' భీముడు నలుని పాదములు గడిగెను. సాధారణముగా జానపద గేయములందు శివకవి ప్రయోగముల వలె తత్సమ శబ్దములు తెలుగు విభక్తులు చేర్చకయే వాడుట కలదు 'వచ్చి పతనమునకు *బహుగట్టివాడ*' బహుమంచి శబ్దమిది.'విరాటపర్వాంతర్గత కీచకవధ'లో'గుఱ్ఱములు కాతునని కొలచె సహదేవు' అని కలదు. ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయ లోపము. విభక్తి ప్రత్యయములు లేకయే జానపద గేయములందు సహదేవు, రాము, కంసు, విభీషణు, హనుమంతు, శబ్దములు ప్రయోగింప బడును.కీచకునికి 'మల్లె తైలముతోన మరి నలుగుబెట్టి. *సుగంధి గంధమున అటకల్లు గాచి*' మజ్జన మాడించిరి. అటకలి (నలుగుపిండి) అటకల్లుగా మారినది. 'బంగారు *తరికోళ్ల* పట్టెమంచాము' తఱిమెన శబ్దము తరి యైనది. 'శ్రీకృష్ణజననము' పాటలో '*భూతకికి* కబురంపెనూ అప్పుడా భూతకీ చనుదెంచెనూ' పూతన శబ్దము జానపదుల నోట భూతకియైనది. 'గుమ్మడు పాట'లో '*వడక* బ్రాహ్మణ వేషమున నే బలి యడిగితి దానమిమ్మని' వడుగు వడకగా మారినది. ఉపనయనమును వడకలగ్న మందురు. 'గయోపాఖ్యానము జంగం కథ'లో 'గానలోలుడిపు డింతటి *శాబ్ది* బూనిన విధమేమో' ప్రతిజ్ఞ యనుటకు శాబ్ది శాబ్దము,వాడినాడు. శపథ శబ్దమిట్లు మారెను గాబోలు. 'తిరుమంత్రము పాట'లో బోగముది ఈటిసాని ౧ యనబడెను. ఇది'వీధిసాని'శబ్దము కావచ్చును. 'ఏకాదశీ మాహాత్మ్యము'న సమస్త ప్రదేశము లనుటకు '*సర్వాచోటు*' లనినాడు.

'శ్రీవరాహావతార చరిత్రము'న'నాలుగు వందల ఏపుల తోటి'వేటకు బయలు దేరిరి. వేఁపి (కుక్క) శబ్దము ఏపి, ఏపులుగా మారినది. 'జోడు కోరలు వోడేతు నన్నడు' వడివేయుట. మృగజంతువు, సప్తయేడు లోకములు, రణయుద్ధం వంటి

---

౧ వీటిసాని=వీధిసాని 'పురసుదృశః స్మరచేష్టితం స్మరామి' (భానుకవి)పురస్త్రీ=వేశ్య.

పదములున్నవి. పాపమ్మ లింగము పంది నెదుర్కొని బల్లెముతో 'రెండుమూడు చఱుకులు చణికింది, నాలుగైదు హోల్లులుచూపింది' హోల్లయన(దావ్రా) పట్టు కావచ్చును. 'దక్షుని యజ్ఞము' న బాగుగా పాట బాడెడువా రనుటకు సత్పాటకులని కలదు. ఇంకను నెలనెల పడుట, దంతుర్లు బట్టుట, వంటి శబ్దము లున్నవి.'గంగా వివాహమున' నవరత్నగద్దె, మూలదుంప, వృషభ మెక్కెము, మలినకొంప వంటి సమాసములు పెక్కులున్నవి. 'శ్రీయాళమహారాజు చరిత్ర జంగం కథ'లో పుర వర్ణనమున 'వాటముగా ఫలతోటలు గలవు దీటుగ ఆనగరిన్' అని కలదు. 'శ్రీయాళ రాజు చరిత్ర పదము' లో దళతలలని కలదు. 'భల్లాణరాయ చరిత్రము'న వల్లుకు (ఒడలికి)తప్పితము, ఒప్పితము వంటి వ్యావహారిక పదము లున్నవి. 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'లో దైత్యమూకలు బహులము. 'చిరతని తెప్పోత్సవ వోడపాట' లో 'విభవంబుతో వారు వెడలి రాగాను, తాకనా ల్ముందుగా టంపరంబుగను, వీకతో నడవగా విఱ్ఱవీగుచును' తాకనాలు, టంపరంబుగ అనగా నేమో! 'వందిమాగధులెల్ల వహి మీర గాను'? ఈ పాటలో శూద్రాదుల సంభాషణము నిజమైన జానపదుల భాష. ఈ గేయ మంతయు జానపదభాష కుదాహరణముగా జూపవచ్చును.

'బాలనాగమ్మ కథ'లో 'దాహ సలీంద్రిలు కొన్ని పెట్టె నమ్మా' చలిపందిరి, చలివేందిర శబ్దములు సలీంద్రిగా మారినవి.(పొక్కలి)మూడు రాళ్లు పెట్టిన పొయ్యి పొక్కిలి యైనది. సంతానము లేదని తెలిసికొని భూలక్ష్మి 'కుప్పటంబు వరె కూతె నమ్మలారా' కుప్పట మేమిటి ? 'తంగెడు మల్లెలు చేత విరుచుకొని, బాలనాగునె రెండు సంధించె' మల్లెలను పదము బరికలు (బరిగెలు) అనుటకు మారుగా వాడబడినది. 'అరె బయిరి ఆవొ మన్నడయ్యా' ఫకీరు కుక్కను బయిరి యని పిలిచెనట. భైరవ శబ్దము బయిరిగా మారినది. 'దాని మెడకు కొనవంగట్టేను' కుక్క మెడకు గట్టెడు వంకె కట్టె కాబోలు. 'కమ్మవారి పణతి పసల బాలరాజు కథ' లో 'ఎంతమాత్రము తీయవచ్చినారు' కొనవచ్చినారని యర్థము. 'లక్ష్మమ్మ కథ' లో పోబిడి (పోబడి = జాడ) కరుగుల బిందెలు, (ధనపు బిందెలు) కలవు. కరుకు లనగా రూకలు. 'నోటి గామిడి చేతను అమ్మయ్యా' తెలంగాణమున 'నోటిగాయి'యందురు. గామిడి యనగా శ్రేష్ఠము. ఈ యర్థము పొసగునా? లేక గాంభీర్యమను శబ్దము గామిడిగా మారెనా? 'సన్యాసమ్మ కథ' లో బాలక శబ్దము వలెనే 'బాలకి' శబ్దము ప్రయోగింపబడినది. చిన్నపిల్ల యనుటకు 'చినదాయి'వాడబడినది.'చెంచన్నకు ఋణము విప్పలేదు' వివాహము కాలేదని యర్థము. 'మూనాలు' మూడు నాళ్లనుటకు 'ముకుత'

(ముగుద)ముగ్ధ కాబోలు. 'పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ కథ'లో తలహార స్నానము' శిరస్నాన మనుటకు వాడబడినది. 'ఎఱుకల నాఁచారి కథ'లో 'వడిగల నీ గుఱ్ఱంబు సుడితోటి గలదు సర్కాఁరి బాబు' సుడి, సూడి, చూఁడి శబ్దమునకు వికృతరూపము. తెలంగాణమున సూడియందురు. 'పందూము పసుపచ్చట పట్టు వేశాడు' పట్టువేయుట యనగా ముగ్గు వేయుట. ఇది నిఘంటువుల కెక్కఁలేదు. (శ.చంద్రిక) క్షుద్ర దేవతల నారాధించునప్పుడు పసుపు కుంకుమలతో పట్టువేయుదురు. 'వీఁర రాజమ్మ కథ'లో '*దొంగ్రాంగి* ముండావె దుష్టు రాలావె రాజమ్మ' దొంగ్రాగి యనగా తెలంగాణమున గయ్యాళి యని యర్థము. అదే దొంగ్రాంగిగా వాడబడినది. '*రొజ్జ గాలి* ఇచ్చట వీచుచున్నాది నాయన' చలిగాలి యని యర్థము.

'కాంభోజరాజు కథ'లో బ్రాహ్మణుడు రాజుగారిని 'స్వయంపాకము ఇప్పుడియ్యుము సదావర్తి ఇప్పుడియ్యుము' అనెను. సదావృత్తి (బైరాగులు లోనగువారి కిచ్చెడు వంటసామగ్రి) శబ్దము సదావర్తిగా మారినది. మాణిక్యాలదేవిని 'శరాబంది కాన'లో నుంచిరి. చెర మరియు బందిఖానా శబ్దములు కలిసి 'కత్తిచాకు' వలె శరాబందికాన యైనది. తల్లి చెరలో నుండగా పుట్టినవా డగుటచే శరాబందిరాజు పేరు కలిగెను. ఇటువంటివే క్షత్రియగొడుగు (ఛత్రము గొడుగు) మరియు బారాపన్నెండు శబ్దములు. 'గంధారి కథ'లో పద్మగంధి సంతానార్థమై '*నొయ్యంరాని* నోములున్న పట్టరాని వ్రతాలున్న పట్టెను' నోచరాని యనుటకు నొయ్యారాని యని వాడబడెను. ఈ ప్రయోగము మహబూబునగర మండలమున కాననగును. '*కచ్చపాల*' కక్షపాల శబ్దమునకు వికృతి. '*జోడాలవారు*' వార్తావాహు లను అర్థములో వాడబడినది. జోడఁగి యనగా వేగముగా పరుగెత్తెడు కుక్కఁ. జోడన అశ్వగతి విశేషము. 'కలికి గాంధారివేళ' యనుమాట జానపదులు తరుచుగా వాడెదరు. నడిరేయి యని యర్థము. గాంధారము, గాంధర్వమనగా దిన సప్తమాంశ మను అర్థము కలదు. కలికి యేమిటో ? 'మర్లుబాటు' తిరుగుబా టనుటకు వాడబడినది. 'మోచేత మోకాట *కుంది*' క్రుమ్మి యనుటకు. 'వాండ్ల *అవజీవాలు* పోయి'? 'వైలుగా నడిచేను' వైళమ శబ్దమునకు జానపద రూపమేమో ! 'కోస మాటలాడేవు' కారెడ్డము (కారొడ్డెము) లనుటకు. '*మాసుకొనుట*' పారిపోవుట యని యర్థము. 'సోలు' చాలనుటకు తెలంగాణమున వాడుకలో నున్నదిది. 'కుందాయి పోట్లు' కుంద పోటులు కావచ్చు. కుంద యనగా తుపాకి మడమ. పుండ్లకు 'యీగ దోమ యీపు పట్టకుండ' ఈపు యన పురుగు. తెలంగాణమున ఈపి యందురు. ఈపి యనగా పుండులో పుట్టెడు పాచి. 'గవిడి' గవను శబ్దమునకు జానపద రూపము.

తెర లనుటకు 'గోడ సరాల' ను పదము వాడబడినది. 'పట్నం బగ్గంపాదు అయినది' పూర్తిగా నాశనమైన దనుటకును పారి పోవుటకును తెలంగాణమున బెగ్గం పాడందురు. 'మన కేమన్న కామాటీలు వున్నారా' కామాట మనగా మోటుపని. బొంబాయిలో నున్న తెలుగు కూలీలకు కామాటీ లనియు వారుంటువాడ కామాటి పుర మనియు పిలువబడును. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట'లో 'సీమంత గాజులు' సీమంతమప్పుడు పెట్టెడుగాజులు.

'సారంగధర చరిత్ర-శారదవరుస'లో 'తొత్తు గళిమాదగాను మ్రొక్కేరు'? 'గండబండపై గూర్చుండ బెట్టి' గండశిల లనుటకు. 'అగవు నేయకుం డనుచును వేడంగ' ఆలస్యమనుటకు.

'కానజ్ఞాన తత్వము'లందు పద్మగిన్నె, నిర్భయలు, వస్తిరి, ఇస్తిరి, కాస్తిరి, పట్టుతనంటది వంటి రూపములు కాన నగును. 'శుద్ధనిర్గుణ తత్వకందార్ధ దరువు' లందు దీన్ని, వీసానికి, లేదనేటట్టు, హల్లెక్కె, దీన్నె, చేస్తిని, కనుక్కోరా, లేందో (లేనిదగు), కూకుడు వేరు (కూకటివేరు), రెండోది, మానుకోనుండడు, తలపోస్తె, ఇస్తి, దయవస్తే, బుద్ధికి, చెర్లు, కోనేర్లు, సరిపడ్డది, ఏర్లు, పాటువలు (చాటువులు) చౌరంగ, సౌరంగ (సవరముగా) లోతంచెంచి, సాధనాని (సాధన యని) దీనందుండెడి, వంటి పదములు కొల్లలుగా నున్నవి. 'తారకామృత సారము'న దృశ్యచిన్నెలు, మూత్రకొంప, నరశల్యములు (నరములు మరియు శల్యములని) వంటి సమాసములును, 'వేదశాస్త్ర పురాణకావల మీదనుండే బోధ దెలిసితె' వంటి విభక్తి ప్రత్యయములు లేని ప్రయోగములును గలవు. 'వేదాంత కుచ్చెల కథ'లో 'పంచగడ్డములు పెంచినగాని' యని కలదు. 'ఏగంటివారి వచనము'లందు వేయిరేకుల పూవు తుమ్మెదా, అది వెలుగూను జగమెల్ల తుమ్మెదా, సద్గూరు నడుగావె తుమ్మెదా, పుష్ప సద్యాజూపు నీకు తుమ్మెదా, యనికలదు. సద్యాఃఅనుటకు విభక్తి ప్రత్యయములేని ప్రయోగమిది. 'యవ్వాన మందవె తుమ్మెద, బహుపువ్వుల వాసనె తుమ్మెదా, క్రొవ్వి నీవెరుగావె తుమ్మెదా నీకు నివ్వినేరములేదు తుమ్మెదా'? 'బహుపువ్వులు' బహుమంచి వంటి సమాసము.

'ఎల్లమ్మకథ'లో 'ధర్మచెలమ'దోడించిరట. ఈ యుదాహరణము లన్నియు కేవలము నామ మాత్రమునకే. ఇట్టి వ్యావహారిక రూపములు వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములు జానపద గేయములం దంతట నుండును. వాని నన్నింటిని పేర్కొను టకు స్థలము చాలదు. స్థాలీపులాక న్యాయమున గ్రహింప వలసినదే.

అలంకారములు

భాషకు అలంకారములు మెరుగులు దిద్దును. అవి 'కవితాలతాంగికి హార కటక కంకణాదుల క్రియ నలంకరణ కరణ పరిణతులచే నలంకార భావ మొందు'ను.౧ కవితాకళ పెరిగిన కొలది యలంకారములసంఖ్య పెరుగుచున్నది. ఆదికవు లధికముగా నలంకారముల జోలికి పోలేదు. నిర్మలమై, నిరలంకారమై యాత్మ ప్రేరిత మైన మనోవిన్యాస ప్రాబల్యమే యధికముగా గల పూర్వుల కవిత్వము సరళముగా నుండుటచే ప్రజలకు తొందరగా గ్రాహ్యమగుట మన మెరుగుదుము. ఇటులని వారెట్టి యలంకారములను వాడలేదని నా యభిప్రాయము కాదు. కొన్ని యలంకారములు సహజముగా నుండును. మరికొన్ని తెచ్చి పెట్టు కొనినవిగా నుండును. పూర్వులు ప్రయోగించిన యలంకారములు సాధారణముగా సహజమగు నలంకారములు.అవి యా మాటలందే యుండునట్టివి.అర్థాలంకారము లందు ఉపమ, రూపకము, దృష్టాంతము వంటి యలంకారములు మనకు తెలియ కుండగనే నిత్యవ్యవహారమున మనచే వాడబడుచుండును.'ఎందు కటుల కాకివలె నరచు చున్నావ'ను సాధారణమగు వాక్యమున నలంకారముగలదు.

కనుక నిట్టి సహజాలంకారము లాదికవులు వాడినటులే జానపదులును తమ నిత్యజీవితమందు సంఘట పడునట్టి ఉపమ, రూపక, సహజోక్తి, దృష్టాం తాది సహజాలంకారములు వాడియున్నారు. శబ్దాలంకార ప్రయోగము జానపదు లందు చాలతక్కువ. ఎక్కడనో వారికి తెలియకుండ పడిన పదములు తప్ప వారు కావలెనని పట్టుబట్టి శబ్దాలంకారములను ప్రయోగింపరు. అందమగు స్త్రీకి నొసట తిలకమువలె, కొప్పులో నొక బంతిపూవువలె, ముక్కునకు ముక్కరవలె, చెవులకు పోగులవలె నీ సహజాలంకారములు జానపద గేయ సాహిత్యమునకు శోభను గూర్చునట్టివి. ముత్యాల కంఠసరులు, కేయూరముల వంటి భూషణములు జానపదుల కుండనటులే వారి భాషయందు గేయము లందును అపురూపములగు నలంకారము లుండవు. అలంకారము లట్లు ఉక్తివై చిత్రి కూడ భాషా సౌందర్యము నకు, వికాసమునకు దోహద మొసగునట్టిది. వ్యంగ్య వైభవాదులతోపాటు సూటిగా చక్కగా చెప్పుట కూడ నుక్తివిశేషమే. ఇట్టి ఉక్తివిశేషములు గూడ జానపద గేయములం దుండును. జానపద గేయము లందుండు అలంకారములతో పాటు వారి ఉక్తి వైచిత్రిని గూడ దిఙ్మాత్రముగ ప్రదర్శింతును.

---

౧. కావ్యాలంకార సంగ్రహము.

'పల్నాటివీర చరిత్రము'న 'సిరి పొత్తుచేయుట చెల్లును కాని-అజ్ఞ పొత్తిచ్చుట అది నీతి గాదు' గంభీరార్థము నలతిమాటలందు పొదివి చెప్పుట కుదాహరణము. కాశీ ఖండము, శృంగార నైషధమువంటి ప్రౌఢ గ్రంథముల రచించిన శ్రీనాథ కవి సార్వభౌముడు, జానపదగేయ రచనమునకు చేయిచేసి కొన్నప్పుడు సాధారణమై సహజమైన చక్కని యుపమానముల నందందు బొదివినాడు. నలగాముడు నాయకు రాలికి రాచకార్యముల జెప్పునప్పు డాడినమాట లమూల్యోషులు.

'కొండుచపు ఫణిమైన కొట్టెడు కొరకు, ఘనమైన దండమె కావలెగాని, కూడదు సన్నని
కోలల గొట్ట, తప్పెనా తమకాన దరముక వచ్చు, హెచ్చైన బలముతో నేగుట నీతి,
మరణ మైనజాలు మంచిది యంచు, తగ దెంపొనర్తురు దారిద్ర్యయుపులు'

సూటియగు మాటలు; చక్కని దృష్టాంతములు.

'కుమ్మ రామమునందు కుటిలత గచ్చు, ఫలము వేసిన భాండపటలంబు పగిలి, పెంకులై
పడ్డట్లు పెను కంపమొంది, విడిబడి యేనుగుల్ వీధులబార' 'బాలుడ నని నన్ను భావింప
వలదు, చిన్నమిరియమందు చెడునె కారంబు.'

బాలుడు యుద్ధమునకేగునని ఐతమ్మశోకించు నప్పుడాడిన మాటలు.

'వేములు పూసెను వేములు కాసె, కడసారి ఫలములు కాకులకాయె, మనుజ రక్షణ లేని
మల్లెపూదోట, వడి చూరపోయిన పడుపయ్యె దంట్రి. జల ముద్దుక్క పెనముపై చల్లిన
భంగి, కప్పిన కుంపటి గాల్చిన రీతి, అణగిన వగపెల్ల అధికమై పొరలె, నీడ నిధానంబు
నిలిచి కన్నట్లు, వడ్లలో వజ్రంబు వడిగన్నమాడ్కి, గుడి జొచ్చి దేవు గన్గొనిన విధంబు,
కంటిని పుత్రుడ కాంక్షతో నిన్ను, తాడెక్కు పురుషుని తల్లికి అల్లె, గడ మీద నాడు
కర్కశుని తల్లికిని, శూరుని తల్లికి సుఖమేమి లేదు.'

బాలుడు వారకాంతను దూలనాడునప్పు డన్నమాటలు. 'ఇంటిలో భోజనం బిచ్చుకు రాక, పరుల యెంగిలి కానపడితివిగాదె.'

శ్యామాంగి పురుషుల నమ్మగూడదని పలుకునప్పటి మాటలు 'పద్మాగ్రముల యందు పట్టుక వ్రేలు, జలబిందు తతివలె చలనంబునొందు,మనసొక చందంబు మాటొకతీరు'.

స్వాభావికమగు ఉపమానములకు 'చెట్టెక్కి ఫలమును చేనంటి చూచి, వేగమె దిగి రాత వేసినట్లగును' 'పిడ్గు చిన్నదికాదె భేదించుకొండ, చిన్న మిర్యమునందు చెడునె కారంబు. ఘన కపాలము కెక్కి కాకనొందించు, మానక నోరంత మండును 'లెస్స'గాడి వీపునవెళ్లి గ్రక్కున అలుగు, మొగలి పూభంగిని మొనచంద మమర' ఏంటివి యుదాహరణములు.

'ఎద్దు క్రొవ్వి అబోతుపై రంకె వేసిన చందమున'౧

---

౧. గోపు యుద్ధము.

'తెరగొప్ప వెలుగుచే దెబ్బలు బడియు, వెనుక మంగలముకు వెరచినయట్లు' ౧.
'నెట్టన పోయిన నీళ్లకు కట్ట, గట్ట నూహించిన గతి గాదెయిపుడు' ౨.

కాటమరాజు కథయందిట్టి అలంకారము లింకను సహజ సుందరముగా నున్నవి.

'ఆకు లన్నియు బండి యామ్రమీద, పడిజేసి సుడిగాలి సుడిసినయపుడు, కారాకు దుల్లిన కైవడితోను' 'అందంబుగా వెదురాకు చందమున, తిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దిరితోడ' 'కందుకంబున బోలె కాంతిలో నెగసి' 'పెక్కు ముంగిసలతో పెద్దశేషుండు, సాహసంబున బోరుచందాన నావు' 'బాతుపై నెగసేటి భైరవువలెను' 'ఏటికి మత్స్యంబు లెదురెక్కినట్టు' 'ఏకులతో బాకు లెంతలేనినను-నాటనోవున యవి నలియునుగాక''పూని దీపము సూచి పూనకములెల్ల-మలుప వచ్చియ దిందు మలగునా యెట్లు' 'కదనంబు కేగిన కాటి గుడ్లాలు - చెదరక జగడంబు సేయంగ గలవె' 'నక్రావుల కదుపు నాణ్యంబెయైన - గుర్రంపు బౌజుతోగూడంగ గలవె' 'బూరుగు తానెంత పొడుగు బెరిగినను-చందనముతో నది నరితూగగలదె 'యెలమి జీలుగు చెట్టదెంత లావైన - నల మేడ కంబాల నాచంగ గలదె, పాములు బారలు పదినూరులైన - విష్ణువాహనముతో వివదింప గలవె యెలమి దూదికొండ లెంత ఘనమైన-ననలంబునొకయింత యణపంగ గలవె,మదియించి యున్నట్టి మత్తేభములును - బొదలి సింహముగూడి పోరంగగలవె' 'ఉప్పెన కదులునే ఉడుత చప్పుడుకు' 'కాకరకాయలు కడుపెద్దకాగ - చేదెక్కువవునట్లు చెలగె నీగుణము' 'చల్లని నీళ్లను సంద్రముదాక - మెల్లనే పారును మితిమేర లేక' గోంద్రకప్పకు నోరుగొప్పది లేద' 'ప్రత్తిగింజలవలె పండ్లు దెరచెదవు - నూతిలో గప్పవలె గాతరించేవు' 'మన గోరు వారికి మరుగంతెకాని - చనిపోవువారికి చాటులేమిటికి' 'కనురెప్ప గోల్పోక కనుమోస మగునె'

'దేశింగురాజు కథ'లో యుద్ధరంగమున గాయపడిన రక్తసిక్తాంగులను 'పూచిన మోదుగ చెట్టురీతి తన పోటట్లుండుట'చే నని వర్ణించినాడు. సహజము మరియు నౌచితీవంతమగు ఉపమానమిది.'బొబ్బిలిపదము'లో వెంగళ్రాయుని యొడలంతట తుపాకి గుండ్లు నాటగా'చూరు నీళ్ల లాగున రక్తము కారుతున్నది'యని వర్ణింప బడెను. చూరునుండి పెక్కు నీటి ధారలు పడినట్లే తుపాకి గుండ్లచే భేదింపబడిన వెంగళ్రాయుని శరీరమునుండి కూడ అటులనే పెక్కు నెత్తుటి ధారలు పడుచుండెనని భావము. 'ఆరెమరాటీల కథ'లో క్రొత్తగా కట్టిన పట్టణమును వర్ణించునప్పుడు 'పగలు చూచిన పట్నం మల్లె పూచినట్లు, రేయిచూచిన పట్నము రేల పూచిన'ట్లుండెనట.

'కంసల్య బైకలు' పదములో 'గౌరీకల్యాణ పాట' శీర్షికతోనున్న సీతమ్మ వర్ణనమున'నీళ్లలో ముత్యమ్ము నిలిచి వున్నట్లు- నెలత సీతమ్మాకు రెండాయె నెలలు- పాలలో

---

౧. కొమ్మరాజు యుద్ధము. ౨. కొమ్మరాజు యుద్ధము

పగడమ్ము ప్రబలియున్నట్లు పణతి సీతమ్మకు పావన్నచూలు' ? అని చక్కని ఉపమానము పొదువ బడినది. 'సీతగడియ'పాటలో 'ఆడవారి కోపంబు ఎట్టిదో యనుచు-మళ్లి (తిరిగి)పరుండెను రవివంశజుండు, అగ్గి చెంగట వెన్న ఎంతతడ వాగునో, ఆడవారి కోపమ్ము అట్టిదేయనుచు, శీఘ్రాన కలిసెను శ్రీలక్ష్మియంత' 'సీతామ్మవారి వసంతం' పాటలో సీతమ్మ శ్రీరామునిపై వసంతము పోసి 'పంజరంలో చిలుక పారిన భంగి' పారి పోయెనట. 'సీతాదేవి వామనగుంటలాడు పాట'లో ఆట ముగిసిన తరువాత శ్రీరాముడు సీతమ్మతో 'అఖిల బ్రహ్మాండములె ఆట పీఠములు, పరమ ధర్మముచేత ప్రజల రక్షించుటే పసిడి డిబ్బీలు, సఖియ నీతో ఆట నేడు సంభ్రమ మాయెనే'యనెను. 'సీతాదేవి ఆనవాలు'లో శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మముల నొత్తుచు సీతమ్మ అలసిపోయెను. అప్పుడు 'చిట్టి ముత్యములు చిలికించినట్లు సీత సిరిమేనెల్ల చెమటలూ బోసె' నట.'లంకాయాగము పాట'లో లక్ష్మణుడు మూర్ఛ పోయినప్పుడు శ్రీరాముడు 'ఉప్పుకోసము వచ్చి సుగ్రీవుడా నేను కప్పురము గోలుపోతి-ఆలి కోసమువచ్చి జాంబవా నేనిపుడు అనుజుణ్ణి గొలుపోతి' నని విలపించెను. 'శ్రీరామ పట్టాభిషేకము'న గద్దెపైనున్న సీతారాములు 'అల్లుకొని తామరలు నల్ల గలువల్లు-అల్లిబిల్లిగ బూసి వెల్లిగొన్నట్లు, క్షీరకన్యక చుట్టు వారాశిలోను. కోరకింతామరలు బూసినాయట్లు, మేఘముల వద్ద యా మేలైన నెమలి, కిదుపులు గొనివచ్చి కమ్ముకున్నట్లు, ఇంద్రనీలాలు పోగులు బోసినట్లు' ఉండిరట. రామచంద్రుని నీలవర్ణము సీతమ్మ పసిడి మెరపులు ఠీలెంత చక్కగా వర్ణించినారీ పాటయందు!

'లక్ష్మణదేవర నవ్వు'లో పాదముల పైనున్న లక్ష్మణుని లేవదీసి శ్రీరాముడు 'చంద్రుడు లేని రాత్రి యెట్టి దటబోలు, తమ్ముడా నీవులేని సభ యట్లుబోలు, దీపమ్ము లేనిల్లు యెట్టి దటబోలు, తమ్ముడా నీవులేని సభ యట్లుబోలు, చిలుకలేని పంజర మెట్టి దటబోలు తమ్ముడా నీవులేని సభయట్లుబోలు'ననెను. 'సీతాకల్యాణము పాట'లో సీత 'కరిదంతముల బోలు కలికి పిక్కలది' యని వర్ణింపబడినది. ఇది క్రొత్త యుపమానము. వరిపొట్టలతో పోల్చుట సాధారణము.

'ఉషా స్వప్నమున' ఉషానిరుద్ధుల వివాహమును బాణాసురు డంగీకరించిన వార్త విన్న ఉషాకన్య 'ఆకొన్న మనుజునకు అన్నంబు దొరికినట్లామె సంతోషమొందె, పేదకును లభియించు పెన్నిధి విధంబునను వెలది సంతోషమందె, దగగొన్న మనుజునకు దాహంబు దొరికినటు తరుణి సంతోషమొందె, వడగొన్న సస్యంబు వాన దడిసినయట్లు వనిత సంతోష మందె'నట. 'లక్ష్మీదేవి వర్ణనము'న 'పచ్చి పసుపు దుమ్ము విరిచినగతి మేని చాయవంటిదీ' 'కందుకుందు లేని నిండు చందమామ దెగడు మొగము' వంటి వర్ణనము లున్నవి. 'శ్రీ వరాహావతార చరిత్రము' న పిల్లన్నలింగము వరాహమూర్తితో యుద్ధ మొనర్చి 'పూచినట్టి తంగేడు చందమున - భూమియందు పడిపోయెను బంటు

పూచిన మోదుగు, పూచిన తంగెడు వంటివి క్షతగాత్రులకు చక్కని యుపమాన ములు. కోటయ్య లింగము వరాహముపై నెక్కి పోరాడెను. అతడు దానిపైననే ప్రాణములు విడిచెను. వరాహము చనిపోయెను.'ఏనుగుమీద సింహము వలెను పడి యున్న కళేబరము' అని యుపమానము. 'శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్రము'జంగం కథలో శివయోగి నరమాంస భోజన మడుగ శ్రీయాళరాజు'దారము తెగిన గాలిపడగ వలె తల్లడ మందుచును' బాధపడెను. 'భల్లాణరాయ చరిత్రము'న చల్లమాదేవి ఎంత పలుకరించినను పలుకని మిండ జంగమును చూచి,'చలిది కూటిపై వెన్న చందమున నిలిచిన డీవిటు' డనెను.

'బాలనాగమ్మ కథ'లో సంతానము లేనివారి యిండ్లు 'కందులు కొట్టిన కళ్ళ మందురేమి, కాయలు గొట్టిన మాను లందురేమి' యని వర్ణింప బడినది.'కందులు గొట్టిన కళ్ళము' సామెతగా పరిణమించినది. తక్కిన ధాన్యముల కళ్ళములందు కొన్ని గింజలు మిగిలియుండును కాని కందులు గొట్టిన కళ్ళములో నొక గింజయైనను మిగులదు.

'కమ్మవారి పణతి పసల బాలరాజు కథ'లో వారిరువు రొకచో కూడియుండగా 'జోడు చంద్రులు పొడిచిన విధముండె' నట. 'లక్ష్మమ్మ కథ'లో చింతచే లక్ష్మమ్మ 'కుమ్మరివాము తగులుకున్న రీతి-గుమ్మడిపండ్లే కుళ్ళిన చందాన'కుమిలిపోవుచుండె నట. 'సన్యాసమ్మ కథ'లో సన్యాసమ్మ 'ఒడ్డిరిగి వృక్షమూ గడ్డ పడినట్లు నిలుచున్న పాటున ధరణిపై నొరిగె'. సన్యాసమ్మ పేడ నెత్తబోవ నది 'తాబేలు వర్ణాన తరలుచున్నదిగా ఆ పేడ, కప్పలాగున పేడ దాటెళ్లుతుందీ ఆ పేడ'. 'కాంభోజరాజు కథ' లో శరాబంది రాజిచ్చిన మందుచే కుష్ఠు రోగికి రోగము కుదిరిపోయిన వ్రేళ్ల 'మోదుగ మొగ్గల రీతి ఆయె'నట.'గాంధారి కథ'లో'గాంధారి నాసికము గద్ద గోరు వర్ణము'. ఇట్టి యుప మాన మేరును వాసి యుండలేదు. ఇటులనే 'గాంధారి వ్రేళ్లేమి పిల్లి పిసరుకాయలు'. పూర్వకవులు వ్రేళ్ళను పెసర కాయలతో పోల్చిరి. కాని పిల్లి పిసరుతో నెవ్వరును పోల్చరైరి. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట' లో 'విభుని సౌఖ్యము లేని వెలది శృంగారంబు, అడవి లోపల నెమళ్ళాడినటు లుండు'నట.

'నారాయణ శతకము'లో 'ఎంత పాపాత్ముడైన మిము దలచి కృతకృత్యుడౌను పుడమి, నింత పరుసము సోకిన లోహంబు హేమమౌ నారాయణా' యని కలదు 'రామ రామ శతకము'లో 'గాలి లోపల దీపము ఈ మట్టి కాయంబు ఏవేళనో కీలులూడిన బొమ్మయు బడునట్లు నేలబడు రామరామ' యని కలదు. 'ఎల్లమ్మ కథ' లో పరశు రాముడు కోపముచే 'తాటాకు మంటవలె దరికొని మండె'నట.

జానపదులందిట్టి సహజాలంకారములు కొల్లలుగా నుండునని కొన్ని మాత్రమే యుదాహరించితిని. ఉత్ప్రేక్షవంటి యలంకారములు గూడ జానపద గేయములందు లేకపోలేదు. అవి కొలదిగా నుండును. కొన్నింటిని ఆయా కథలు వర్ణించినప్పు డుదాహరించియే యున్నాను.

జాతీయములు, నానుడులు, మారుమూల పదములు.

క్రొంగ్రొత్త శబ్దముల కల్పనము భాషావికాసమున కధికముగా దోడ్పడునట్టి విషయము. మానవుని యవసరములు పెరిగినప్పుడు, సాంఘిక విషయములందు మార్పులు సంభవించినప్పుడు, ఇతరులతో వ్యవహరించు సంబంధము లధికమైనప్పుడు, క్రొత్త విషయములు దిగుమతియైనప్పుడు ఇదివరకున్న భాష చాలదు. వానిగూర్చి మాటలాడవలసినప్పుడు తమ భావములకు వాగ్రూప మీయ వలసివచ్చినప్పుడు మానవుడు తన భాషయందు మరికొన్ని శబ్దములను కల్పించుకొనును. వ్యవహారములేక 'సంబంధము చట్టుబండలు' లేక మానవుడు పరిమిత ప్రయోజనము గలవాడై కొండల యందు అడవులయందున్నప్పుడు వాని భాష పెరుగదు. ఉన్నభాష వానికున్న యవసరములకు సరిపోవును. ప్రగతిశీలమగు జాతి తన భాషను క్రొంగ్రొత్త శబ్దకల్పనముచే పరిపుష్టము గావించుకొని భాషావికాసమునకు దోహదముచేయును. ప్రతిభావంతుడగు కవి చేతిలో సనేక శబ్దము లవతరించును. ప్రవాహమున వానికి సాధుత్వమేర్పడి జాతీయసంపదగా మారును. ఈ నవీన శబ్దకల్పన మనునది కేవలము శిష్టుల సొత్తు మాత్రమే కాదు. భావవ్యక్తీకరణమునకు పూనుకొన్నవారి కందరకు సంబంధించినదే. జానపద కవిత్వమున గూడ నిట్టి క్రొత్త శబ్దముల కల్పనము చూడనగును. అట్టి శబ్దముల కొన్నింటి నుదాహరింతును. క్రొత్త శబ్దములతోపాటు భాషయొక్క జాతీయసంపద యన బడు మారుమూల పదములు, నానుడులు, జాతీయములు, మాండలికములు భాషావికాసమునకు తోడ్పడును. సాధారణముగా నీసంపద యనువాదమునకు లొంగునట్టిదికాదు. ఒకభాషయొక్క ప్రత్యేకత మరియొక భాషకు రాదనునది యిట్టివాని మూలముననే. ఈవిశేషము లన్యభాషానువాదములకు లొంగక తమ భాషా సహజత్వమునకును ప్రత్యేకతకును రూపుదిద్దును. ఇట్టి రూపములు వ్యావహారిక భాష నాశ్రయించి యధికముగా నుండును. అవియన్నియు జానపద గేయముల కెక్కి జానపదగేయ కవిత్వము జాతీయ కవిత్వముగా సిసలైన కవిత్వముగా భాసింపజేయుచున్నవి. అట్టి విశేషములను గూడ నిచ్చట పేర్కొందును.

శ్రీనాథ కర్తృకమగు పల్నాటి వీర చరిత్రమున నున్న శబ్దములు 'మగ తనంబున బుట్టి *మగకాళగట్టి*'. మగకాళ యనునది వీరత్వమును ధైర్యస్థైర్యములను పౌరుషమును సూచించు శబ్దము. 'కూడి గుంపైయున్న *గున్నయౌచింత* చెట్టు క్రిందికి లేదు శిబిర మంతయును, మూకంత *పరిమడి మూలకు* లేదు.' ఇవి తెలుగు జాతీయతను చాటు నట్టి పలుకుబడులు. అన్య భాషానువాదములకు లొంగవు. 'అనిన *నారణభట్టు* నందరు జూచి' రణభట్టను శబ్దము రణమున రాయబారము నడుపు భట్టును సూచించుటకై కల్పింపబడినది కాబోలు ౧. బొంగరములాడవలదని తల్లి వారించినప్పుడు బాలచంద్రుడు తల్లికి ప్రతివచనములు చెప్పుచు 'పూబోడి నాదేహ పోషణార్థంబు పెట్టని *తాపులపెట్టి దాచెద*'వనెను. చక్కని జాతీయమిది. 'ఎంతో జాగ్రతగా నా దేహమును కాపాడెద'వని భావము. 'ముక్కుకు *గానట్టి* ముత్యంబువలదు' తగని పని చేయుట వలదనుటకు. ఇటులే 'పగవాని విస్తరి బండి కన్నగును' పంటివి.

కాటమరాజు కథలో నిట్టి విశేషము లధికముగా గానవగును. 'రభసంబుకో దండు *రాగిదలగాను*' రాగిల్ల ననుటకు. '*అచ్చాలి మూకలో* నప్పు దేతెంచె' జంజాటము లేని యని యర్థము.

'*పనిపడి గటిడీలు* పుట్టించ నపుడు' ఇంకను 'సౌరిది నెన్మిదివేల చొక్కపు చిల్పిపెలుపు'
'పురణింప గవివాత పులి యున్నయట్టు' 'ఏటినిండి పారగా నెంపలి చెట్టు, పారకుండగ నాచి పట్టంగ గలదె' 'యతిప్రాస లుండవి యా కైతలేల, సుతిగూడి నడువని' సొగసు పదమేల, పతిసూచి మెచ్చని బంటుతనమేల, ఇతరులు మెచ్చని ఈటె సాధనమేల' ?
'పులి కడుపున గొఱ్ఱె పుట్టు చందమున' 'ఊరకే చెప్పని ఒక్కపొద్దనగ'
'కసి మసంగుచు *నుప్పుగల్లుగా జిదిమె*' '*తిక్కన్న ఖడ్గాన తిరులీపు లాడి*'
'*కట్టుమా నీకవిలె కట్టుమా చాలు*' '*తిడిమి తిడిమిన* భూమి దిగులుగొనగాను' (రథధ్వని)
'*మచ్చపుటముగ* నెగసె మఱి పుట్టకడకు' 'వానలేని విద్గు వలె మీద బడెను'
'ఈ *గడ్డవరలేమి* వింతగాదయ్య' '*అమ్మిలకాంత్రంబు* ఆడితిమాట ?'
'మెండ్యాంబు దగ్గరికి మెల్లనేవచ్చి' 'కొండలై మొండెముల్ *గౌతపెట్టుచుండ*'
'*నురయించి* కుస్తూరి సురటుల విసరి' 'ఒకరిపై బడి యొకరు *ఒడికట్లు* బడిరి'
'నెళపు చీకటివేళ *నొప్పెలుగలేక*' 'చక్కని *మేత్యంబు* సందున దూరి'
'*తరిమళ్లబడి* చావు తప్పించుకొనియు' '*తండారిగా* చెప్పి తా నిల్వలేక'

౧ నారణభట్టు = నారాయణభట్టు. అరవములో 'నారణాభట్టు ఓడా దేవరాయ్=నారాయణా పరుగెత్తుకుండా రావూ' అని నారాట్టములో ప్రయోగము.

'పొడు పొడు పొడుమనుచును బొడెములుద్రొక్కి' 'అరయఁగ సారసత్తు'౧ లైన చందంబు,
'వారి మందకు గమిడి వడి దీసినట్లు' 'శ్రీహరి భక్తులై సిరి కళల తోను'
'కుయినెప్ప బంటేది కూలుట నిజము' 'పోడెంబు ద్రొక్కుచు పొంకాన మెరసి'
'ఈగ వ్రాలకయుండ నీలె యిడకుండ' 'కొలువులో కంపటీల్ గొబ్బున లేచి'
'ఎద్దులుమేసిన యా పసినంబు' 'నక్కలేదిక్కాయె నట్టడివి గదె'
'ఉండూర పరిణాన నుండుమనువారు' 'రణమువెళ్లి యురుక రాత్రి గాదాయె'
'నాయువు నూరేడులాయె నటంచు' 'గోరుచుట్టుపై నీలె గ్రుచ్చినట్లాయె'
'తురగంబులను బొడిచె తుదిపదముగాను' 'పింజ పింజ గదిసి పృథ్వి గంపింప'
'పెట్టిన తిరుమణి పేడెత్తకుండ' 'పూసిన గంధంబు పురి చిట్లకుండ'
'బద్దిగొర్ల జేతుము భాగీరథికిని' 'వన పోసినట్టుల వదరేవు గాక'
'పోట్లాట కుడుముల వేట్లాట గాదు' 'కరువుబడి వచ్చిన కాలమైతేను-
కాకి నెపములనెన్నగా దగుమీకు' 'సరిసేయ నివి గూబజంతులుగాక'
'కోవరాలుండంగ గూలార్చినాడు' 'వచసార మీరాజు వధియింతు ననుచు'
'మొదలు చట్టుగల్లు మొసలపై నిలుచునా' 'ఎడమచే కుడిచేయి ఎరుగని వాని'
'ఏరీతి యెరుగని ఏకాంత మతడు' 'పిక్కతో జేసిన పీకైన పాయః'
'డాకతో మారాజు టముప నేయంగ' 'కాకినా డంతయు కాకిపారాయె'
'అందెల బండివలె ఆరడికి నైచి' 'తలపొలములో బెదరి నిలబడ్డగోవు-కలవిలుచు
కున్నట్లు కాదు కయ్యంబు' 'అదిగోను పులియంటె అదిగోను తోక'
'మొట్టె గోడిగవలె మిట్టిపడియేవు' 'కాక కంపటులు మీకైరగాండ్లనక'
'కూళువంతాలు నిక్కులు నేర్చినావు' 'కాయకున్న పెద్ద కమికె మన్నట్లు'
'ఆవుల వ్రేయించి నందుకు నయమై-యాబు కరపట్నాలు నటు పొడివించు'
'చిలుకయు మూర్ఛిల్లె నాళవరికట్ట' 'అందెల యెద్దులు అవుగుశాల్ దాట'
'గముకులు పొడిపించి తముకు నేయింప' 'పందువలు యరదప్ప పయితల్లి మారు'
'మేపులె రూపులు మేనులకెల్ల' 'మేలైన కోరుదల మేపితి నంటి'
'చెలికాండ్ల చిత్తమ చెఱగునఁబైడి' 'పోక సోకెత్తెనో పొదిలేవాగాక'౩
'భట్టవా నీవు యంపెట్టువుకాని' 'తావున నిట్టులే దామెన యనుచు'
'ఆరాళ్లములు వెడలి యడ్డంబు నడువ' 'ఘట్టితమై మెరయ కలనావి నొంది'
'అల్లిబోవేసియు బతన్న మొగ్గిక్కి' 'కోరితమును జేసి కూరిమిచేత'
'సాకున కెక్కిన సభవారి నంపి' 'యెక్కు కాపురావెసరెడి ప్రజతులు'
'మునిగి మందైకడు మూర్ఛయు నొంది' 'కట్టని చీరెలు గావు ఓ యమ్మ-కన్నకడుపేమియు గాదమ్మ నీది' 'జళిపించి కటార్లు సాహసంబుగను, సూర్యా సోమ వీధులబొచ్చి నరుకంగ, ధరమీద పీనుగుల్ తరచుగా నుండె'. ఈసూర్యసోమ వీధులను మాట జానపదగేయము లందు పలుతావుల వచ్చినది. నగరమునగల సూర్యసోమ వీధులనియు, సేనలను నిలిపినప్పుడు 'సూర్యసోమ వీధులక్కడ యేర్పరించినాడు' (బొబ్బిలి పదము)

---

౨ సేవెల్లవంటి తినుపదార్థములు. ౩ కొంగు బంగారమనుటకు.

అనియు వచ్చినది. ఈ మాట కర్థము నాలుగు వీధులై యుండును. శ్రీనాథ మహా కవి 'విధుడు వారాణసీ సోమ వీధిచక్కి, నభ్ర ఘంటాపథంబున నరగు నపు' డనియు 'ఆ సమయమున కాశికానగర సోమవీధికా భవనవాటికా మధ్యంబున నొక్క యింటి మచ్చకంటి' అనియు వాడియున్నాడు.౧ శ్రీనాథుడు వాడిన సందర్భమును బట్టి సోమ వీధియనగా పడమటివీధి యని తేలుచున్నది. సూర్యవీధి తూర్పువీధి యైనచో సూర్యసోమ వీధులుజొచ్చి యనునప్పుడు తూర్పుపడమరలు దిరిగియనగా నాలుగు వీధులు చుట్టివచ్చి ప్రదక్షిణముచేసి యని యర్థమిచ్చును. కాని పెందులూరు శాసనమున '....అగ్గండి ఉత్తర వీధి కడపట సోమవీధి సూర్య వీధులు గూడిన ఈశాన్య కోణమున మొకరి అన్నెపకుం బెట్టిన గృహక్షేత్రము' ౨ అని కలదు. సూర్యసోమ వీధులు గలియుచోటు ఈశాన్యమనుటచే సోమవీధి యనగా ఉత్తర దిక్కగుచున్నది. ఇది కూడ చుట్టుతిరిగి లేదా ప్రదక్షిణముచేసి యను భావార్థ మిచ్చుచున్నది. కాని సూర్యసోమ వీధులకు సరియైన యర్థమింకను ఆలోచింపవలసినదే. నిలువు. అడ్డముగానున్న వీధులని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగా రనిరి.

దేశింగురాజు కథలో గూడ నిట్టి శబ్దములు, నానుడులు, ఘాటుమూల పదములున్నవి. '*మండి* వేసి కొని సలాంచేసెను మరి పాచ్చావునకు' ఒక కాలు నేల మోకరించి దండము పెట్టెడు పద్ధతియిది. మండివేసికొని కొలువుదీరుట బొబ్బిలి పాటలోకూడ పెక్కుచోటుల కలదు. 'మూడు *కణజముల* రొక్కము నిటకు ముందుగ దెప్పించు.' కణజమన పాతరయో లేక ధనపరిమాణమో యై యుండవలెను. '*మేకపోతు గాంభీర్యం*బని నే మేదిని వినియుంటి' '*దుడుకడు* రాజీత సింహం బనదగు తోంద్రమల్లన్న' దుడుకు చేయువాడని యర్థము కాబోలు. 'రయమున శ్రీనివాస రావుతో నట *చదరుండి*యును' చదురుపై కూర్చుండుటకు చదురుండుట యని ప్రయోగము.' పులి నోటను బడి బ్రతికినవారీ భువిలో నున్నారా' '*ఉలువలు దంచిన రోకలి* వలెనే యూరక నిలుచున్న, తలచిన కార్యం బేమాయెను యిక తప్పక పలుకన్న' కదలక మెదలక నున్నచో నిట్టి మాట నుపయోగింతురు. బెల్లము కొట్టిన రాయి వలెననుదానికి సమీపముగ నున్నదీ జాతీయము. '*తలక్రింద గుండాయె* నవాబు తనయా దేశింగు' ప్రక్కలో బల్లెము, పక్కలో పాము వంటిది. 'కళ్ళెము మొదలుగ నవరత్నములతో ఘన పోషణ కెపుడు, చెళ్ళముగా చేయిస్తినె నీకు చెలగి మోసమిపుడు,

౧. భీమఖండము, పుటలు ౨౬, ౩౬,
౨. S. I. Vol. VII 736 (A. R. No. 113 of 1902)

యేల జేసెదవు తెలివిలేక నికనే జెప్పెద వినుము' చెళ్ళమనగా అందముకాబోలు. ౧ లేదా చొల్లెము (జడచుట్ట) ఇటుల మారినదో! 'వైరులచే తప్పించదలచి యావన్నె మిగులు హయము, ముట్టికాలు తా వేసుక నిలిచెను ముదము మీరగాను' గుఱ్ఱము శత్రు మధ్యమున నిలుచుండు పద్ధతికాబోలు. 'వంజె యైన దేశింగు దేమని పలికినాడు నేడు' దరిద్రుడనుటకు. దేశింగురాజు నవాబుతో 'చెంజి పైకము తీసి కొనుము నాచేతి కత్తి మొనను' అనుట వీర్య స్ఫోరకముగా నున్నది. కాని ఈ నుడికారము తెలుగునకు ఉర్దూ ఇంగ్లీషు భాషల నుండి దిగుమతియై యుండును. ఇది At the point of the Sword అనుదానికి అనుకరణమైయుండును.

ఇక బొబ్బిలి పదములోనున్న శబ్దముల నారయుదు. 'విజయనగరము బొబ్బిలి మధ్య యెల్లసదరునందూ, డేరాలు అచట వేయించవలెను వెంగళ్రాయుడా'. ఎల్లసద రన నేమిటో? ఎల్లశబ్దంబు సర్వ పర్యాయంబైన అవ్యయంబు దీని కసమాసంబున విశేష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదని చిన్నయసూరి గారనిరి. ప్రజాకవి పైచరణములో ఈ సూత్రమును పాటించెను. కాని శ్రీనాథ మహాకవి 'ఎల్లన్ శిష్యుల గొంచు వత్తునొ నిజం బేర్పాటుగా చెప్పుమా' యనెను.౨ ఎల్ల యనునది సమస్తమను అర్థమునగాక పొలిమేర యను నర్థ మిచ్చునో? 'సదరు' అనునది యుద్ధభూమి లేదా సేనకు సంబంధించిన పదమై యుండును. సికింద్రాబాదు పట్టణమును 'లష్కరు' అందురు. లష్కరనగా సేన. సేనలుండు ప్రదేశము లష్కరని పిలువబడినట్లే నాగపూరు పట్టణమున 'సదరు' అను నొక వీధిగలదు. అదికూడ ఇట్టిదై యుండును. లేదా ఎల్లలకడ నున్న చదునైన మైదానము కావచ్చును. 'జాబు లెత్తుకొని వసున్నారు హర్కారు లైతేను, బొబ్బిలివారి దేవిడికాడికి టంకా మైనారు' టంకమైనా రనగా చేరుకొని రని కాబోలు. బంగార మతికించు నప్పుడు వెలిగారముతో కొంత 'నాసిరకము' బంగారపు పిసరుతో నతికింతురు. అట్టి దానినికూడ టంక మందురు. అతికించునట్టి, దగ్గరకు చేర్చునట్టి యను అర్థమున టంకమగుట పైన ప్రయోగింపబడినదేమో! 'లకోట చింపి జాబు చదివినాడు రంగారావు దొ' వారు పెద్ద లకోట వ్రాసినారను వాడుక గలదు. పెద్ద యుత్తరమును లకోట యందురు. పైన లకోట చింపుట యనుటచే కవరు Cover అర్థమిచ్చు చున్నది. లకోట యనునది లేఖాశబ్ద భవమై యుండును.

'మరచి నిద్రాపోతున్నాడ తెల్గా బిడ్డాలు, గుఱ్ఱపు సందడి విన్నారయ్యా తెల్గా బిడ్డాలు, పడకయందే దట్టికట్టిరి తెల్గా బిడ్డలు' ఇది గొప్ప నుడికారము. చాకచక్యము, చురుకు

౧ శెల్వప్పిళ్ళ=చెళ్ళపిళ్ళ; చెళ్ళము, చెల్వము=అందము

౨ భీమ ఖండము పుట ౩౭

దనము, శౌర్యము అన్ని గుణముల నొక్క మాటలో సూచించుట కీ శబ్దము సృష్టింప బడినది.'నువ్వులు చల్లిన రాలదయ్యా దండుకు లోగాను'ఇసుక పోసిన రాలని జనమను జాతీయమున కౌచితి దిద్దినవీ మాటలు. 'కంచెలుమేసి పాటి మీదనే నిమ్మ ళించినాది' కంచె శబ్దము వివిధ మండలములందు వివిధార్థము లిచ్చును.చేనుచుట్టు వేసెడు కంపకోటను సర్కారు జిల్లాలందు కంచెయందురు. తెలంగాణమున గడ్డి బీడునే కంచెయందురు. ఇచట తెలంగాణమందు వాడుకలోనున్న యర్థముననే వాడబడినది. 'మండి వేసి కొలువు దీరెను వెంగళ్రాయుండు' ఒకకాలు నేల మోకరించుట యని శబ్దరత్నాకరకారు డనెను. కాని యీ యర్థమిట పొసగదు. కొలువు దీరువాడు మోకరించునా? కొలువు దీరుటకు కూర్చుండు విధానము మండి యగునేమో ! 'ఆరు లక్షల పైకం మేము అగావు లిస్తాము' అగావు - కుదువ, పారితోషికము, ముడుపు, నజరానాయను నర్థమున వాడబడినది.

పెద్దాపురము కోడిపందెముల పదములో 'పురోణి ఆయినా చేతికిచ్చిరీ బేగి రావులూ' యని కలదు. పురోణి యనగా చిన్న యుత్తరము లేక 'చీటి'. ఇట్టి వైకృత పదమీ జానపదకవి కెటుల లభించెనో? వాడుకయం దున్నదేమో? ఇది పూర్తిగా మారుమూలపదము. 'కోటిలింగమున సంచయనము చేసితి మన్నారు' చచ్చిన రెండవనా డెముకలను ప్రోగుచేయుటను సంచయన మందురు. ప్రాణములు దక్కించుకొని వచ్చి అలసి నిద్రపోయిన తిమ్మరాజును అతనిభార్య సీతమ్మగారి కోర్కెపై పితాపురం నీలాద్రిరావు 'బావగారు లేవండయ్యా సూవారము కిపుడూ' అని లేపెను. సువార మనగా వంట. నీలాద్రిరావు తిమ్మరాజుగారికి బావవరుస. పరియాచకమునకై వంటచేయుటకు లెమ్మనెనో లేదా భోజనమునకు లెమ్మనెనో? పైన పేర్కొన్న మూడు శబ్దములును మారుమూల పదములే.'చల్లపొ్రద్దునా జగపతి రాజు షికారొచ్చినాడు' అంబటివేళ లేక అంబటి పొ్రద్దువలె చల్లప్రొద్దు అనునది. సమయమును దెలిపెడు మాట కాబోలు ! తెలంగాణమున అంబటి ప్రొద్దు లేక అంబటివేళ యను పదములు ప్రచారమున నున్నవి. జానపదులు అంబలిద్రావెడు పొద్దును అంబటి ప్రొద్దం దురు. ఉదయము ౧౦ గంటలకును సాయంత్రము ౪ గంటలకును అంబటి ప్రొద్దగును. రాజుగారు కనుక అంబటి ప్రొద్దనుటకు మారుగా చల్లప్రొద్దని జానపదకవి యౌచిత్యమును పోషించెనో తెలియదు. చల్లని పొ్రద్దు కాదుగదా ! తిమ్మరాజు విజయనగరమునకు బయలుదేరుటకు పూర్వము అతనికి యౌవరాజ్యాభిషేకము మరియు వివాహము జరిగెను.అప్పుడు వచ్చినవారి

సంఖ్య 'మనిషికి ఒక్కొ ముత్యంవేస్తే తూమెడు అయినాయి.' ఇసుకపోసిన రాలదను మాట కొకచోట నువ్వులు పోసిన రాలవనుట తెలిసికొనియుంటిమి. దానికన్న నిది విశేషప్రయోగము. రాజుగారి పెండ్లికివచ్చిన రాజబంధువులగూర్చి చెప్పుచున్నాడు కనుక ముత్యముల కొలతలో చెప్పి జానపదకవి ఔచితిని పోషించెను. 'పట్టపుదేవి అన్నమాటలు *పదనుకు* వచ్చాయి. 'పదనుకు వచ్చుట యన తార్కాణమగుట. ఇది చక్కని నుడికారము. 'వానిమాసినా వయసు మారినా వన్నె జెడనులేదు' 'మాణిక్యం మని పాతను గడితే మకిలీ పట్టేనా?' వంటివి చక్కని జాతీయములు.

'బంగారు తిమ్మరాజుకథ'లో రంగసాని మేడ వర్ణనమిట్లున్నది. 'నూనె *పోసి యెత్తవచ్చు* మా రంగసాని మేడ, *పాలుబోసి యెత్తవచ్చు*నూ రంగసానిమేడ.' ఇది యొక జాతీయము. నున్నగా పరిశుభ్రముగా నున్నదని యర్థము. తెలంగాణమున మంచి యెద్దులను వర్ణించునప్పుడు 'ఆ యెద్దు వీపుపై నూనెబోసి యెత్తుకొనవచ్చు' నందురు. 'ఇంతలోనే అపశకునములూ *అంబరించి*నాయా, ఏనుగుబోతే గుఱ్ఱంలేదా బాబయా మనకూ' అంబరమన నాకాశము. ఆకాశమునుండి గురిపెనరియా లేదా వ్యసనము కలిగించుటా? అంబరించినాయా, ఆబరించినాయా; ఆవరించినాయా; 'కమ్ముకు వచ్చాయా' యని కానోపు.

'శాంత గోవింద నామాలు' పాటలో 'కన్య పెరుగా వారికి-*గంటుగంబై లోచె*' నట. బిడ్డలగన్న తలిదండ్రులకిది యనుభవైకవేద్యము. 'శాంతా కల్యాణము' పాటలో 'కౌసల్య విడియ మియ్యగ-గగనమందు కొనె రాజు' అని కలదు. మిన్నందుట వంటి పదమిది. మహా, లేక అధికము అను అర్థమున వ్యావహారికములో గగన మును వాడెదరు. 'ఆపని ముగించువరకు గగనమయ్యె' నందురు. 'సీతాదేవి వేవిళ్లు' పాటలో సీతమ్మ గర్భము ధరించినదని యెరిగిన రామలక్ష్మణులకు 'చుక్కలా పర్వతం చూచినట్లుండె, నక్షత్ర పర్వతం నడచినట్లుండె' నట. 'శ్రీరాములవారి వుగ్గు పాట'లో కౌసల్య రాముని 'కిన్నరా కింపురుష గంధర్వ స్త్రీలంతా-తీర్థ *ప్రబంధాలు* చేయుచున్నారు లేరా' యనెను. తీర్థమనగా ఆగమము. తీర్థ ప్రబంధములన ఆగమ ప్రబంధములని యర్థము. 'లక్ష్మణమూర్ఛ పదము'లో ఆంజనేయుడు కాలనేమితో యుద్ధ మొనర్చినప్పుడు 'గుంటలోపల బెట్టి గంటవాయించె' నట. ఈ జాతీయ మధికముగా సాగరాంధ్రులు వాడెదరు. 'కుశలాయకము' న మూడు లోకములెల్ల ముల్లుగా ౧ విహరించె రక్కసుల రాజయిన రావణాసురుడు'. లోక కంటకు డనునది ఈ రూపమున తెలుగునం దవతరించినది. 'కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము' న

౧ ముల్లు - ముదం లునాతీతి ముల్లు-ముదమునుఛేదించువాడుగా లూఞ్ ఛేదనే ధాతువు కంటె క్విప్ ప్రత్యయము.

గర్భిణులగు కౌసల్యాది కాంతలకు 'గోడ మృత్తిక పేడుక లనుచూ, వెలిమిడి మీదనె కోరికలుండే' వెలిమిడి యను నది పిడుక-కాల్చిన పొడి; లేదా శ్వేతమృత్తిక-తిరుమణి యని చెప్పుకొనవలెను. 'కుశలవ యుద్ధము'న రాముడు మూర్ఛపోయిన వార్త విని సీతమ్మ శోకించి 'పరమ పతివ్రతను తానే యైతే-పతిప్రాణములు సంజీవలెను' అనెను. సంజీవుట క్రొత్తశబ్దము. సంజీవి ప్రయోగమున బ్రతికినట్లు బ్రతుకుట యని అర్థము. అభ్యుదయ కవుల ప్రయోగమువలె నున్నది. శ్రీరాముడు సీతమ్మతో కుశలవులు తన్నాడిన మాటలు చెప్పుచు 'పంచదార ములుకుల వలె నుండె'ననెను. పంచదారలోని తీపి ములుకులందలి వాడి వారి మాటలందుండె ననుటకు చక్కని పదము కల్పింపబడినది. ఎంత తీయని బాధ ననుభవించెనోకదా శ్రీరామచంద్రుడు! సీత రామునితో 'కోరిక లడవుల పాలవు ఱుగ' ననెను. ఇది యొక జాతీయము. ఋష్యాశ్రమములు చూడగోరిన గర్భిణియగు సీతమ్మను రాము డదే సాకుతో నడవులపాలు చేసెను. 'శతకంఠ రామాయణము'న 'సుతులు గలుగని తనువు పతిలేని రాజ్యంబు, వినయ మెరుగని విద్య వెర్రి వైద్యంబు, పతిలేని మానవతి గతిలేని జీవనము, మతిలేని మంత్రి సమ్మతిలేని భార్య, అన్నంబులే నొడలు సున్న మెయ్యని విడెము, వ్యర్థ కార్యము లనుచు వడిమీర లేచి' 'కడుపు లోపలిచల్ల కదలకుండగను' 'అగ్ని కొంగున ముడువ నాపేక్ష పడ్డావు ముందు వచ్చేటట్టి మోస మెరుగకను' వంటి జాతీయములు నానుడులు పెక్కులున్నవి.

'నలచరిత్ర పదము'లో నలుడు కానలకు 'దోయి దీనత జెంది కాయకస వేరు కొని భక్షించి బిడములను వృక్షములక్రింద'పవ్వళించెను. బిడములన నేమో. అట్టుప్పని శబ్దరత్నాకరము. ఇది భక్ష్యవిశేషమా? విడెమా? అడవిలో ఈ రెండును దొరకునట్టివి కావు. దీనియందే. 'జీవదంతపు కుర్చీలు వేయించి'. జీవకళ లుట్టిపడు దంతపు కుర్చీలు కాబోలు. 'కుండగోకిరి జేసి మండలాధీశునకు, వండి పెట్టగ జేసి వాని నీరీతి' కుండగోకరి యన వంటవాడు. 'అత్తరు గిండీలు అరివాణములును'గిన్నెలు. 'తెరవాటు గొట్టైదను ధీరత్వమున నేను-పచ్చి పతనమునకు బహుగట్టివాడ'. పచ్చిపతనము ఏమిటో? నీచత్వమా? లేదా పచ్చిపతనము (-శాకునము); దేగవలె తన్నుకొనిపోవుట కాబోలు. 'దేవయాని చరిత్రము - జంగంకథ'లో 'ధీరుడు రిపుగణ కాననంబునకు నీరుపావ గాదా.' అగ్ని యనుటకు నీరు పాపవంటి మారుమూల పదము ప్రాసకై ప్రయోగింప బడినది. 'విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ'లో సుధేష్ణ సైరంధ్రితో, 'మగువ కీచకు నింట మంచిసుర గలదు, కోరలో బోయించి గొబ్బునను రమ్మీ' యనెను.

కోర యనగా గిన్నె. అన్నమయ్య 'కుందనంపు పైడి కోర వెన్నబాలు తేవో'యనెను. పలనాటి వీరుల యముద్రిత కథలందు 'పైడి కోరతో వీడియ మిచ్చె'నని కలదు. సూర్యుడు కీచకుని 'పాపకుడ నీ జిహ్వా పడును ఈ రాత్రి' యని శపించెను. జిహ్వా పడుట చక్కని తిట్టు. పాపాత్ముడు తిట్టులో పాపకుడై పోయెను. పాపగ శబ్దము ఇటుల మారెనో? లేక పాతకుడను మాటయో! 'విరాటపర్వము-పదము' లో ద్రౌపది సైరంధ్రి వేషమున విరటు కొల్వునకు బోయెను. 'మాసియుండిన చీర మగువ తా గట్టి, గొప్ప కప్పగు కొప్పు *గొంతి* చెంపకు ముడిచి, దంతంబునకు కప్పు దాల్చె నా లేమ'. (గొంతియన స్త్రీయని శబ్దార్థ చంద్రిక) గొంతిచెంప కనుచో కుడి చెంపకని యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును. ఏలయన భారతమున,క. 'వలపల దిక్కున కించుక, మలగంగా దుఱుమిడి కుఱుమాపుడు పుట్టం బలవడగట్టి'౧ యని కలదు. ద్రౌపదిని వెన్నంటిన కీచకుడు 'ఉడుకు మనసున వాడు వడి వడిగ జనె వేగ' ఉడుకు మనసు చక్కని శబ్దకల్పనము. 'కుడులూ శిపాయీలు కోటిలెక్కను నడువ-జుల్మతీ గుఱ్ఱములు సొంపుగను నడువ.' కుడులన ప్రదక్షిణములు.

'కాళింగ మడుగు'పాటలో,'కోళ్లు గుయ్యగ తమ కోల లుర్రిత్రాళ్లు యీడె ముంతలు నింపె యింటింటివారు.'ఈడుముంత లనగా పాలు పితుకు కుండలు.వీధివెలుగూ కృష్ణ వివేకవరుడా.' సాధారణులకు తమ బిడ్డ ఇంటి వెలుగైన శ్రీకృష్ణుడు వీధికి వెలుగయ్యెను. వీధికేమిటి! లోకమునకే యాతడు వెలుగు. 'గొడ్డు నీగి కంటి గుణశీల విన్నా-కన్న ఫలములు తనకు కడతేరవాయె'? శ్రీకృష్ణుడు కాళింగుని 'గిరగిర త్రిప్పి యా ధరణిపై గొట్టె-వాని దవడలు కనకమండపము లాయె' నెత్తురు గ్రక్కె ననుటకు కాబోలు. 'రుక్మిణీదేవి ముచ్చట'లో శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణిని విడిచి రాధయింటికి బోవ రుక్మిణికి దుఃఖము కలిగెను. అప్పుడు 'ఇంతిరో తన కన్నులు నీళ్ళకుప్పలై కురిసినావి.'కన్నులు నీళ్లకుప్పలై కురియుట చక్కని శబ్దకల్పనము.నీళ్ళకుప్ప= అంభోరాశి.'పారుజాతపల్లవి'లో సత్యభామ యలిగినదని తెలిసికొని శ్రీకృష్ణుడు 'పన్నుగ ముని దెచ్చిన యా పారిజాతపు మాట విన్నపములు చేసిరి కాబోలు మా వెన్నెల మొలకకునూ'అనెను. సత్యభామ వెన్నెల మొలకయట. భావకవుల తలకుమించిన దీ శబ్దకల్పనము. రాజశేఖరుడు 'శాశాంకీకళికా'యనెను.

'ధర్మరాజు జూదము'న,'ప్రథమమే నడచినవి బళ్లారి బండ్లు.'బళ్లారి బండ్లన నెట్టివో?'సుభద్ర సారె పాట'లో సుభద్ర తన యన్నగారితో'పుల్ల విరుపు మాటలాడి

౧. భారతము విరాటపర్వము. ౧-౨౨౧

పురుషుడూ నన్ను. గుడ్లెర్రగా జేసి పొదాల తన్నె' నని చెప్పుకొనెను. పెడసరము మాటలని యర్థము. కట్టెపుల్ల విరచినట్లు మాట్లాడుట. 'సావిత్రీ బ్రతుకమ్మ'పాట తెలంగాణపు కవి రచించుటచే కాబోలు'నాపతిని బ్రతికించి-నన్ను దోలించుమీ'యనెను తెలంగాణమున తోలుకొనిపోవుట శబ్దము మనుజులకు గూడ వాడెదరు. తెలంగాణము బయట కేవలము పశువులకే వాడెదరు. గంజాములో కూడ మనుజులకు వాడెదరట. తోడుకొని శబ్దము లడలకభేదముజేసి తోలుకొని యైనది.

'వరాహావతార చరిత్రము'న 'కలువ (కల్వ)తోక''పుల్ల రోమము'లున్నవి. 'ఆండాళ్ చరిత్రము'న 'ఎందయ తుచ్ఛులు నా రాజ్యంబున కెసరుబెట్ట జూచి' రను జాతీయము కలదు. 'దక్షుని యజ్ఞము'న 'భీకరంబయి తాను *కంటసంబులు* దోచ.' కంటసమన విరోధోక్తి. 'ఇంతి నీకు నాకు యింతె *కడలాయె*.' దూరమయ్యెనని భావము. 'శోభ నానికి మాకు సొంపు బుట్టాదనీ-జోడీలు బెట్టించి బోడి తెప్పిస్తినా' యని దక్షుడు సతీదేవిని నిందించెను. జోడాలు=నతి విశేషము. నమస్కరించి, ఆదరించి యనియా ? లేక జోడెడ్ల బండి నంపి యనియా? 'గంగా వివాహము'న 'ఆకు చాటున కాయ అమరియున్న విధాన'నని కలదు. 'ఆకు మరుంగు పిందె'యని తెనాలి రామకృష్ణుని ప్రయోగము. 'కాకి ముక్కుకు దొండపండు గట్టినట్లు' 'దొప్ప క్రిందను చేరి దోసిలొగ్గిన రీతి' 'సుఖ మెరుంగని బ్రతుకు సున్నమెయ్యని విడెము' 'తినక రుచి తెలియదు, చొరక లోతు తెలియదు' వంటివి కొల్లలు.

'శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్ర - జంగంకథ' లో రాజుగారు రాణిని కామకేళికి రమ్మని పిలిచినప్పుడు పాడిన పాటకు 'తంగం పాట' యని పేరున్నది. తంగంపాట యన నేమిటి? అరవములో తంగం=బంగారము. 'మార్కండేయ జననము'న'ముంగిటిలో ధనము, మునికొంగు పసిడి, తనచేతి జున్ను' వంటి నుడికారములు గలవు.'కొమరెల్లి మల్లన్న కథ'లో 'పాలవంటి కాపురంబు పాడు జేయబూనిరపుడు'

'బాలనాగమ్మ కథ' లో రాజుగారి పరమ సంతోషమును సూచించుటకై 'పుక్కిట వీడెము చెదరనవ్వె రాజు' అనుమాట మాటిమాటికిప్రయోగింప బడినది. 'కడుపెడు బాలల వప్పగించితిని'.గోనెడు,గిన్నెడు,బండెడు వలె కడుపెడు శబ్దము. మాణిక్యాలదేవి బిడ్డలాహారము లేక'*సొప్పసొరుగులై*'రట.సొరుగులు=మూర్ఛలు. చొప్పవలె సొరిగి పోయిరని భావమా లేదా ఎండిన చొప్పవలె ననియా?'పుట్టకూడు' తెప్పించి మాయల ఫకీరు ద్వారముకడ కావలి యున్న ఎలుగుగొడ్డు కాహారమిడెను. పుట్టకూడన చీమగ్రుడ్లతో గలిసిన పుట్టమట్టి ముద్ద. అల్లసాని పెద్దనగారు

'పుట్టకూటికిం జీమలకు నెలుంగు'లని వాడియున్నారు.౧ 'కమ్మవారి పణతి-పసల బాలరాజుకథ'లో కమ్మపడతి అష్టదిక్పాలురను స్తోత్రము చేయు నప్పు డింద్రుని 'వేగండ్లుగల జెట్టి తెలగంట్లజేడ'యనియు అగ్నిని'కప్పు తెరువరి నీకు పదివేల నతులు' అనియు ప్రార్థించెను. సహస్రాక్ష, అనిమిష ప్రభు (ఇంద్రుడు) కృష్ణవర్త్మ (అగ్ని) శబ్దముల కివి అచ్చ తెనుగులు. ఈ మారుమూల అచ్చతెనుగు పదము లీ జానపదకవి కెటుల లభించెనో? 'చేతి కందినది నోటి కందలేదు.' చేజిక్కియు అనుభవమునకు రాదయ్యెనని భావము.

'సన్యాసమ్మ కథ' లో 'నడుము నక్కన విరిగె' 'ఈకంటి కన్నీరు ఆకంట బోసె' 'కావు కావని బాల కంకటిల్లెను' (ఏడ్చెను). తోడికోడ లనుటకు 'సరిజాపవ' పదము వాడబడినది. 'పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ' కథలో 'కాకి శోకము' అధిక శోక మనుటకు. 'ఆకు చించుట' ఆయువుమూడె ననుటకు వాడబడినది. 'నల్ల తంగాళ్' కథలో కాంతాళము (తాలిమిలేమి) అను మారుమూల పదమున్నది.

'ఎరుకల నాంచారికథ'లో'అయిదు మేకల నపుడు ఆహారమిచ్చె, *బింపు* పెట్టించె'. ఇది నిఘంటువుల కెక్కని పదము. కీ.శే.సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు బిందించుట యనగా నైవేద్య మిచ్చుట, సాకపెట్టుట, లేదా సాకపోయుట యని యభిప్రాయ పడినారు.౨ కొఱవి గోపరాజు ఈపదమును ప్రయోగించియున్నాడు.

'కామాక్షికి మహాకాళికి చెండికి, నక్కజియ్యకు కాళి కంబికకును,

వింధ్యవాసిని కేకవీరకు మున్నుగా, నెల్ల వేల్పులకు *బిందించి* మ్రొక్కి'౩

కాని రెడ్డిగారి యభిప్రాయము సరికాదు. *బిందు* వనగా రక్తపు బొట్టు.బిందుపెట్టుట, బిందించుట యనగా నాయా దేవతలకు రక్తపుబొట్టు విడుచుట. జంతువును బలి పెట్టి దాని రక్తమును దేవతలకు చల్లుటయే బిందుపెట్టుట.ఆయా క్షుద్రదేవతలకు బలిపెట్టువారి నడిగి ఈయర్థము నిర్ణయించుకొనవచ్చును.'బల్లూరికొండ్రాయుని కథ'లోకూడ ఈ శబ్దము వచ్చినది.కొండ్రాయుని కత్తిని వర్ణించుచు జానపదకవి 'నాగుంబాము పిల్లవలె నున్నది నరబిందువు గోరుచున్నది' యనెను. నరబిందువనగా నరుని రక్తబిందువని యర్థము. నరబలి కావలయు నన్నమాట. 'బొడుగు బండల దాటి పోవుచున్నాడె - లంబాడివాడు' బొడు గనగా నిఘంటువులో (శ. చంద్రిక) పిల్లవాడని యర్థము కలదు. కాని తెలంగాణమున బొడు గనగా భూమియందు

౧. మనుచరిత్రము. చతుర్థాశ్వాసము.

౨. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము-పుట ౧౧౮.

౩. సింహాసన ద్వాత్రింశిక. ప్రథమభాగము-పుట ౧౦౭.

కొంత భాగము పాతుకొనియుండి కొంతభాగము పైకి తేలియుండు రాయి. ఇట్టి సముదాయమును బొడుగు బండలందురు.ఒంటివిత్తు వేరుసెనగకాయ,కొట్టుటకు వీలు కానిదానిని, గట్టిగా నుండుదానిని కూడ బొడు గందురు. రాయివంటి దని గౌణార్థము. కనుక పై ప్రయోగము తెలంగాణపు మాండలికము. రచయిత తెలంగాణమువాడు.

కథ కూడ తెలంగాణమునకు సంబంధించినట్టిదే.'మీ కెరుక చెప్పుట మా కచ్చి లేదయ్యా-లంబాడివాడా'అచ్చిరాదు.అచ్చిలేదు,అయిరాదు, అనగా అనుకూలపడదని యర్థము.అచ్చుపాటు కూడ ఇట్టి శబ్దమే. 'అయిదుపుట్ల అన్నము లప్పుడు రతిపోయాలె, పట్టుమీద రతిని బాగా రతిపోయించింది' రతి పోయుట శబ్దము నిఘంటువుల కెక్క లేదు. ఇదిగూడ తెలంగాణ మాండలికమే. రతిపోయుట యనగా కుప్పవోయుట. దీనినే కుంభము వోయుట యందురు. బలికూడును కుప్పవోయుట రతిపోయుట యందురు. 'గర్భంబున పిండంబు కలికలాయెర-లంబాడివాడ.'కలికలి యగుట చక్కని నుడికారము. అవిసిపోవుటయని యర్థము. ఇదికూడ తెలంగాణ మాండలికమే. బియ్యపు కడుగును కూరాటి కుండలో బోసి భద్రముగా కాచి యుంచెదరు.దీనినే కలి యందురు. కుండలలో వండుకొనువారు అన్నము వండునప్పుడీ కలి నీళ్లను ఎసరులో కొంత కలిపెదరు. ఈ రీతిగా వండిన యన్నము రెండు దినములైనను చెడిపోదు. తెలంగాణమున బ్రాహ్మణేతరులందిట్లు సేయుట పరిపాటి.ఈ కలినీళ్లు పుల్లగా నుండును. చలువ సేయును. గంజి లేకున్నచో కలినీళ్ల పోసికొని యైనను బీద లన్నము తిందురు.'కలియో గంజియో'యని వాడుక.పుట్టినవెంటనే శిశువుపై కలి నీళ్లు చల్లెదరు. పలుచని గంజివలె నుండుటచే, అవిసిపోయిన రూపమేర్పడును. కనుకనే నలిగిపోయిన పిండము'కలికలాయె'ను. 'వీరరాజమ్మ కథ'లో పేరిరెడ్డి 'తలలోను నాలుక దిరిగిన రీతి, పూసలలో దారంబు పోలిక' ఉండెనట. 'తలకట్టినా వయ్యా తండ్రివలె నీవు'వ్యవహార దక్షుడని యర్థము. 'లనిగానివలె నీవు తగిలియున్నావు, నోటి మీద పుండు పుట్టదాయెనుగా వీరయ్య' జాతీయమగు తిట్లు. 'రానిరాని నిప్పు రంపాన బెట్టు రాజమ్మ' పలుకుబడి. 'వన్నెవన్నెల వినసకజ్జువే కోడలా' టక్కులాడి; గజ్జెల గుఱ్ఱము వంటిదీ మాట.' 'తేనెపూసిన కత్తి' 'గడ్డి కప్పబడిన నూయి' 'మేకవన్నె పులి,' 'ప్రక్కలో నున్నట్టి పాము' జాతీయములు.

'కాంభోజరాజు కథ'లో రాజుగారికి ప్రణబాధచే "వచ్చేప్రాణము, పోయే ప్రాణముగా' నుండెను. 'పొడిసిల్లయినా తీయుచున్నారు' జాడ తీయుచున్నా రనుటకు. 'కొంగువేయుట' జారత్వము చేయుట యని యర్థము. 'బిసల మంచము' మరల

పంచమని యర్థము. బిస యనునది తెలంగాణమున నధికముగా వాడుకలో నున్నది. 'బిస చెడిపోయింది' అనెదరు. Machine అనుదానికి సమానముగా బిసను వాడెదరు 'మిసని' 'బిస'గా మారెనోయేమో ! 'గాంధారి కథ'లో 'ఆగడాల అంగడికాయ' ఆకతాయి అనుటకు మారుగా వాడబడినది. 'సన్నపు తల పాగేమి *జగ్గుమీర* జుట్టేమి'తళతళయని. 'నానేరం నావోళ్లో పడవేసి'నేరము నిరూపించి యనుటకు చక్కని జాతీయ మిది.'దుమ్మ్మ దులుపుట'శిక్షించుట.కొట్టుట యని యర్థము. 'నీ అరికాలముల్లు నాటిన నామునిపంట గీసెదను' ముని పల్లనగా పంటికొన. యుద్ధము చేయుచు గాంధారి రోషమున 'నాకు ముంజేత మీసమున్న' దనెను. మీసము వీరమునకు చిహ్నము. ముంజేతికి మీస మున్నదనుట పరాక్రమ సూచకము. బొబ్బిలి పదములోకూడ 'ముంజేత మీసమున్నదీ రంగారాయుడికి' అని కలదు. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట'లో,'అదికలు సమకూడు అపకీర్తి వచ్చు'(నిందలు).'వీరకాదనుచును కోరి వార్తలు దెలిపి' (వియ్యంకుడు). 'సందె లగ్నము గనుక మరి జంపు సేయక' (ఆలస్యము)'శతమానమే[౧] గట్టి సఖియ మెత నపుడు'(తాలిబొట్టు)'బ్రాహ్మణుల భూములు పండనివ్వక తాను, అతుకుబడి గాకుండ అట్టెలను బెట్టె' అట్టెలనగా బాధలు కావచ్చును. 'విల్లు విరిచిన లాగు వేలములు డిగ్గె' (శిబిరములు)'రజతాద్రి నాథుండు రాక సంబిచ్చె' ?

'సారంగధర పాట'లో '*గవ్వాముడి* తా విప్పి గబ్బి గుబ్బలు జూపి - గోపవాటులు చూపెనూ' గవ్వవలె నుండు రవికముడి కాబోలు. ఇటులే పోకవలె నుండునది పోకముడి. 'చెదురుమాటలేల చారులారా'చదురు=నేర్పు,(చతుర-చాతుర్య)'సారంగధర చరిత్ర శారదవరుస' లో 'దండాసివాడు' మాలవాడు, తలారివాడనుటకు. 'పాల గోవు మాలల కిచ్చినావా, ఎలుకకై యింట మంట లిడినావా'జాతీయము.'నారాయణ శతకము' లో'యమకింకరుల దలచిన నా *గుండె* యావలింపుచు న్నున్నది.' గుండె యావలించుచున్నదను పలుకుబడి పూర్వము లేనట్టిది. అభ్యుదయకవుల తలలపై నెగిరిపోవుచున్నదీ మాట.'ఎల్లమ్మ కథ'లో భగవంతుడు జమదగ్నిని'కొట్టల సాహిత్య' మడిగెను. సాహిత్యమనగా స్వయంపాకము. ఇది తెలంగాణపు మాండలికము.

ఈ విధముగా నన్వేషించుచు బోయిన నీ జానపద గేయములందు నానుడులు, జాతీయములు, మాండలికములు, మారుమూల పదములు వింతయగు శబ్దకల్పనములు లెక్కకు మిక్కిలిగా కనబడును. ముద్రిత సాహిత్యమునుండి మచ్చునకుగా నిట్టి విశేషములు కొన్ని మాత్రమే యుదాహరించితిని. చిన్నచిన్న పల్లెపాట లందును, అముద్రిత గేయము లందును ఇంక ననేకములు గలవు.

---

౧ వడ్లగింజ తూనికగల మాంగళ్యము శతమాన మనబడును.

అముద్రితములగు గేయముల నుట్టంకించిన చోటులందు వానియందున్నవిశేషము లాయా ప్రకరణములందు గాననగును.

సామెతలు

ఒక భాషయందలి యందచందములం దన్నింటిదొక యెత్తు; కేవలము సామెతల దొకయెత్తు. సామెత లన్నిభాషల యందును కలవు. కవిత్వ మనునది సామెతలందు పరాంకోటి నందుకొనును.జీవిత మే కవిత్వముగా నంగీకరించినచో సామెతలు లేదా లోకోక్తులు జీవితానుభవములయొక్క సూత్ర ప్రాయమైన నగ్న స్వరూపములుగా భావింపనగును. సంఘజీవియగు మానవుడు ఎడతెగని యీ యనంత యాత్రలో తనకుగల యనుభవ సర్వస్వమును, గడించిన విజ్ఞానమును, పొందిన కష్టసుఖములను,లోకపు రీతిని చిన్నిమాటలందు కుదించి మరల సంఘమునకే విడిచినాడు. తాదృశానుభూతి యెవరికి గలిగినను ఆ సామెతలు మరల నానోట వెడలి నాణెములట్లు ఒకరినుండి మరియొకరికి సంక్రమించుచు చలామణి యగుచున్నవి. చెట్టు మొదలా విత్తు మొదలా యనునట్లు లోకోక్తులగూర్చి కూడ పలువురు పండితులు చర్చించియున్నారు. కొందరి మతమున కవిత్వమున కారంభ దశ లోకోక్తి స్వరూపము. మరికొందరి యభిప్రాయమున కవితాకళకు పతాకస్థాయి సామెత. ఎవరి యభిప్రాయ మెట్లున్నను ఆకారమున స్వల్పమైన పరమాణువవలె సామెతకున్న శక్తిమాత్ర మనంతము.'అల్పాక్షరముల ననల్పార్థ రచన కల్పించుటయ కాదె కవి వివేకం' అన్న పాల్కురికి మాటలు సామెతల కన్వయించుకొనవచ్చును.సామెతలు కొన్ని సూటిమాటలం దుండును.మరికొన్ని ధ్వని పూరితములుగను, అలంకార యుతముగను నుండును. డాక్టరు ఛాంపియన్ పండితుడు సామెత నిట్లు నిర్వచించియున్నాడు.'A proverb is a racial aphorism,which has been or still is in common use, conveying advice or counsel invariably comouflaged figuratively, disguised in metaphor or allegory.'

కనుకనే సామెతలు వడిసెల గుండ్లవలె రువ్వుమని వచ్చి హృదయమునకు సూటిగా తాకును. సామెతలందు సునిశితమగు హాస్యముండును. ఈ సామెతలు స్త్రీలకు వచ్చినట్లు పురుషులకు రావు.నిత్యజీవితమున స్త్రీల సంభాషణమున మన మీ సామెతల నధికముగా వినెదము. శిష్టులగు కవులుగూడ సామెతలు వాడియున్నారు. శిష్టకవులందుగూడ ప్రజాజీవితమును, లోకానుభవమును,అధికముగా నాకళించు కొన్నట్టి జాతీయకవులు సామెతల నధికముగా వాడియున్నారు.తిక్కన

సూరన, వేమన, కదరీపతివంటి కవుల రచనములందీ సామెతలధికము. జానపద గేయములందు సామెత లధికముగా నున్నవి. ఇతర భాషలందు సామెతలను సేకరించి యనేకగ్రంథములు ప్రకటించియున్నారు. తెలుగులో చెప్పుకొనదగిన గ్రంథములు వెలువడలేదు. కీ.శే. శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు సామెతల నధికముగా సేకరించిరి. సుమారు లక్షసామెతలు వారుసేకరించిరట. కాని యవి గ్రంథ రూపముగా వెలువడలేదు. సామెతలన్నియు జానపద వాఙ్మయమునకు సంబంధించినవి యైనను వాని నన్నింటి నిక్కడ తడవుటకు వీలులేదు. వాని దొక ప్రత్యేక శాఖ. జానపద వాఙ్మయముగూర్చి పరిశోధన మొనర్చిన కౌత్తరాహులు సామెతల నొక ప్రత్యేక శాఖగా పేర్కొనియున్నారు.౧ కనుక నేనిచ్చట పేర్కొను సామెతలన్నియు జానపదగేయములకు సంబంధించినవిగా నుండును. కేవలము గేయములందున్న సామెతలనే పేర్కొందును. వ్యవహారమున వాడుకలో నున్న సామెతల నన్నింటి నిట పేర్కొనను.

బాలచంద్రుడు యోధులకు రోషము పుట్టించుటకై మాటలాడినపుడు 'ముక్కు దూలము మీద బొడిచిన యపుడు, గుర్రు మనగలేని కోప మెన్నటి' కని చెప్పిపొడిచెను.

'కాటమరాజు' కథ లో సామెతలు కుప్ప తెప్పలుగా నున్నవి. 'గొల్లమీది పుల్లరి గోగుమీద బిచ్చలి' దీనికే తాత్పర్యార్థముగా 'గోగుపెడుసు గొల్ల బిరుసు' అను సామెత కలదు. 'ఉలవ లెత్తామంటె ఊళ్ల నడిగెదవు' 'ఎద్ద రూపము దప్పి ఏదు రూపమాయె' 'తెడ్డడిగినప్పుడే కొయ్యడిగినట్లు' 'పేదవాని కోపము పెదవులతీట' 'పేరేమొ ఛాటపెటల్ పెదవులు మృదువు' 'రక్షించువారిని రమ్మని పిలిచి-భక్షింప జూచిన పని యింతలేదు' 'బూరె గంపలకాడ పొర్లుదండాలు' 'లోట చేత్తామని లోకంబు నెఱుగు ?' 'శారికకు దెలుపను శాస్త్ర మున్నాదె' 'దూరాన బెట్టిన తురాయుల దండు - అలకోల పెట్లకు నాగదన్నట్లు'

దేశింగురాజు కథలో సామెతలు కొలదిగనేయున్నను చక్కగానున్నవి.

'దిక్కులేని వాడూరికి నెన్నగ నక్కపోతురాజు' 'ముంజేయి కంకణ మరయుటకు న్నిట ముకురము కావలెనా' 'చల్లకోసము వచ్చి ముంత దాచంగనేల మనకూ' 'ఉసురు వున్న ఉప్పమ్మ వచ్చును ఊరికి పోవన్నా'

'బొబ్బిలి పదము'లో మల్లమ్మదేవి కోట నెక్కి విజయ రామరాజు సేనల జూచి దూషించుచు 'కొండలు బడ్డ కొన్నాళ్లకైన కోనలు పడుతుంది' యనెను. బొబ్బిలి పడిపోయిన తరువాత విజయనగరముకూడ పడిపోక మానదని యర్థము.

౧ శ్రీ రామ్‌నరేశ్ త్రిపాఠిగారు. "కవితాకౌముది"

'బొబ్బిలి కథ' పెద్దాడ మల్లేశము రచించిన దానిలో (డి. నెం. ౨౫౫౦ ప్రా. పు. భాండాగారము) గాయపడిన రంగారావును 'ప్రాణముతో పట్టుకొనిరండు అతనికే కోటను మరల నిప్పింతు'నని బూసి భటుల బంపినప్పుడు రంగారావు సమయము మించిపోయిన దనుటకు 'పాసిన కూట్లో కలి పోసితే పదునుకు వస్తుందా' యని సంధి నిరాకరించెను.

'కుశలాయకము'లో చక్కని సామెతలున్నవి.'అత్తలెల్లను మంచి అలవేము తియ్యన-ఎందునైనా గలదె మందుకైనాను' 'పెద చెరువు నీళ్లకును పెద్దింటి నడువడికి-తప్పు లేదను మాట ధరణిలో గలదు' 'రాజుల హృదయము రాయితో సమమండ్రు-నాడు సామెత నెల్ల నేడు నిజమయ్యె' 'హంస కులమున బుట్టి ఆడి(రి) కలు తినుభంగి - సుతులయిన నేడు మీగతి యిట్టు లుండె' 'ఆడ జన్మముకన్న అడవిలో మ్రానయి-పుట్టితే మేలనుచు బుధులు బల్కెదరు.' 'కుశలవకుచ్ఛల చరిత్రము'న 'చెట్టు చెడే కాలానికి పిందెలు - చెప్పిన సామెతలే నిజమాయె' 'పండిన చేను పసులు మేసితే - కేపులు గట్లు మేసున చెపుమ' 'కుశలవ యుద్ధము'న 'కలగన్నచోటను గంప నింపుదుర' 'పొలుపగు విప్రుల పోటుల కంటె - ఘనమగు కప్పల కాటే మేలు'

'రామకథా సుధార్ణవము' న 'పాము కాళ్లు పాముకె తెలుసును మరి పరుల కెరుగ వశమ' 'శతకంఠ రామాయణము'న 'అడబోయిన తీర్థ మరయు నెదురైనట్లు మ్రొక్క బోయిన వేల్పు ముంద రున్నట్లు' 'క్రొవ్వుమీరిన గొఱ్ఱె కొండకు దాకితే కొదువేమి వచ్చునా కొండకేమైన' వంటి సామెతలున్నవి

'నలచరిత్ర పదము' లో 'తను గట్టుటకు త్రాళ్లు తా దెచ్చుకొన్నట్లు' 'ఈతకు మించిన లోతు గలుగునా నాథ, విషమెక్కునే తల వెంట్రుకలు దాటి' యనికలదు.

'శశిరేఖా పరిణయము పదము'న 'తానొకటి తలచితే దైవ మొక్కటి దలచు' 'కొఱివ్వుచేతను బోయి కొరత బడ్డట్లు' 'వచ్చిన కార్యము వాకిటైనది యింక' 'వియ్యు మందగ బోవ దయ్యంబు బట్టె' 'సుభద్రా కల్యాణ ప్రారంభము' న 'దొరలు యేనుగు నెక్కి దిడ్డి దూరుదుర' 'శశిరేఖా పరిణయము బ్రతుకమ్మ పాట'లో 'జలధరంబుల నమ్మి చెలిమె జల్లినయట్లు' 'ఆశ దోష మెరుగదు' 'గయోపాఖ్యానము జంగంకథ' లో 'మేరగా దనుచు కొంగలు వంగలు మేసిన సామ్యముగ, నారికేళతరు దూడలు మేసిన తీరున బల్కెదవు' 'తాతకు దగ్గు నేర్పిన గతి నా దగ్గర వదరెదవు' వంటి సామెత లున్నవి.

'సవతుల కయ్యము పాట' లో 'మనిపూసి నేరేడు మారేడు పండ్ల నమ్ముట' 'ముందు చెవులకన్న వెనుక కొమ్ములు వాడి' 'శ్రీవరాహావతార చరిత్రము'న 'ప్రాణము లుంటే బల్సుకూర దిని బ్రతుకవచ్చు' 'దక్షుని యజ్ఞము' న 'భర్త చేసిన ముద్దు ఖేచర

వీధులు బారు-భర్త చేయని ముద్దు పంచల పాలగును' 'గంగా వివాహము'న 'కక్కూర్తి పడితేను కడుపు నిండగ వలెను - కడుపు నిండని పట్టి కక్కూర్తి యేల' 'ఎద్దులు బండియు నేక మైతేను, ఎంతేని గట్టైన ఎక్కి పోవచ్చు' 'ముదిత చల్లకు వచ్చి ముంత దాచగనేల, అడుగ వలసిన మాట కనుమానమేల' 'కానవచ్చిన పనికి గట్టెక్కగానేల' 'ముందున్న శ్రవణముల కంటెను మిక్కిలి - వెనుక కొమ్ములు వాడి వినవె గౌరమ్మ' 'నుదుట వ్రాసిన వ్రాత నులిమితే చెడిపోదు-అనుభవింపక తీర దనుభవం బెల్ల' 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ' లో 'ఆడుది యన్నట్టి మాట గోడ బెట్టినట్టు లుండు' 'ఏలేటి పురుషునాకు ఏడుగురు భార్య లంచు' మొదలగునవి కలవు.

'కమ్మవారిపణతి పసల బాలరాజుకథ'లో'తన్నుగట్టను త్రాడు లా తెచ్చుకొంది' 'ముడ్డి గొట్టిన మూతిపండ్లు రాలె' వంటి సామెతలున్నవి.

'వీరరాజమ్మ కథ' లో 'ఇల్లు ఇరకట మంచు ఆలి మరకట మంచు పేరయ్య' 'ఉడుమున కేలరా ఊరి పెత్తనము వీరయ్య''గాంధారికథ'లో'ఆ ఉరుముకు ఈ చినుకులా' 'చాపకింది నీళ్ల సతులు మీవలపు' 'ఆడవారి మాటలు అద్దములో తేటలు' 'కడవంత గుమ్మడి కత్తిపీటకు లోకువ' 'పక్షుల మాటలకు వృక్షాలు గదులునా' 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాము పాట'లో 'రచ్చెక్కి సభలోన రాయబారం బేల' 'అత్తకును శాంతంబు కత్తికిని మెత్తన కలదంటె ఇలలోన కలికిరో వినవే' 'సారంగధర పాట'లో 'గుడి మ్రింగ దలచినా లింగంబు అడ్డునా''సారంగధర చరిత్ర శారద వరుస'లో'ఈనగాచి నక్కల కిచ్చినాను' సామెతలు కలవు.

'శుద్ధ నిర్గుణతత్వ కందార్ధ దరువు' లందు 'తినుమంటె పులి వల్ల దనినట్లు' 'పాలిమ్మని తల్లికి మనవి జేయుదురా' 'అడవి యుసిరికాయ సముద్రపు టుప్పు' 'వేదాంత కుచ్చెల కథ'లో 'వెల కొంచెము ఫల మెక్కువన్నట్లు' 'ఏగంటివారి వచనము'లందు 'పూని యొడలు దస్సి బుడ్డ బలిసినట్లు' 'పెస నారంభము చెడి కసవు బలసినట్లు' 'పరగ బీద బలసి బందికా డైనట్లు' 'ధరమెత్తనైన గుద్దలి వాడైనట్లు' 'తండ్రి జంపిన తగవుండగా లంజె జగడాల బోయినట్లు' 'వరద బోయెడువాడు వరద నుండెడువాని వెఱవకు మన్నట్లు' 'రామదాసు చరిత్రము'న 'దాసుని తప్పు దండముతో సరి' 'ఏటికి జల్లిన నీళ్లాయె నా బ్రతుకు' వంటి సామెతలున్నవి.

కేవలము ముద్రిత సాహిత్యమునుండి మచ్చునకుగా కొన్ని సామెతలను మాత్రమే యుదాహరించితిని. జానపదుల విజ్ఞాన భాండాగారము లనదగు నీ సామెతలు లోకోక్తు లింకను పెక్కు గలవు. అట్టివాని నకారాదిగా వ్రాసి ఇతర భాష లందున్న తులనాత్మక మగు లోకోక్తులతో పోల్చి పరిశోధించు టెంతేని యవసరము.

సాంఘిక విషయములు

జానపద గేయములకు నిత్యజీవితము నలముకొను శక్తియధికమని ప్రథమ ప్రకరణమున నివేదించియుంటిని. దీనికి కారణము జానపదగేయ లక్షణములం దొకటియగు జనసామాన్య పరిచితవస్తువు అనగా సాంఘిక జీవనమునకు ప్రతిబింబముగా నుండుట. జానపద గేయములను పరిశీలించినచో మన జాతీయ జీవితము, మన సాంఘికచరిత్ర తెలియగలదు. 'సాంఘికచరిత్ర మానవ చరిత్ర ప్రజలచరిత్ర, అది మన సొంతకథ. అది జనుల జీవనము ప్రతి శతాబ్దమం దెట్లుండెనో తెలుపునట్టిది. అది మన తాతముత్తాతల చరిత్ర. వారియిండ్లు. వారి కట్టు, వారితిండి, వారి ఆటలు, వారి పాటలు, వారు పడిన పాటులు, వారు మనకిచ్చి పోయిన మంచిచెడ్డలు'.౧ ఈ దృష్టితో జూచినప్పుడు జానపద గేయములం దొక లోపము గానుపించును. శిష్టసాహిత్యమున సాంఘిక విషయము లేవేని యున్నంతవరకైనను ఉన్నవి యున్నట్లుగా గోచరించును. దీనికి కారణము శిష్ట సాహిత్యము పుట్టినప్పటినుండియు లిఖితరూపముగా గ్రంథస్థమగుట. లిఖితపూర్వకముగా నుండుటచే దానిలో మార్పులు కూర్పులంతగా చేరక నిజమైన చరిత్రము తెలిసికొనుటకు వీలగును. జానపద సాహిత్యము కేవల మౌఖిక ప్రచారముననే కాలూదికొని నిలచినది కనుక దానిలో కాలక్రమమున మార్పులు కూర్పులు ప్రవేశించియుండుట సంభవము. గేయరచనా కాలమున నున్న సాంఘిక విషయము లా గేయమున స్థానము కల్పించుకొన్నను కాలక్రమమున గేయము ప్రవాహమున బడి మారిపోయినటులే అందలి వస్తువుకూడ మారిపోవుటకు వీలున్నది. జానపద గేయములందును పూర్వకాలమునుండి మార్పునొందక వచ్చుచున్న వానిలో నా యా కాలములనాటి సాంఘికవిషయములు తెలియును.

'పల్నాటి వీరచరిత్రము' శ్రీనాథ విరచితమగు జానపదగేయము. అది కొంత లిఖితపూర్వకముగా నిప్పటికిని భద్రపరుప బడి యుండుటచే నాకాలమునాటి

---

౧. ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్ర.

సాంఘిక విషయము లా గేయమున గాననగును. శ్రీనాథునికన్న పూర్వము రచింప బడి యుండిన జానపద గేయ మేదేని యున్నను అది మౌఖిక ప్రచారముననే యున్నచో దానిలో కొన్ని మార్పులు కూర్పులు చేరుట కవకాశ ముండుటచే దాని యందున్న విషయము లాకాలమునకు సంబంధించినట్టివే యని ఇదమిత్థముగా చెప్పజాలము. జానపద గేయము దేశకాల పాత్రముల కతీత మైనదని ఇదివరకే తెలిసికొని యుంటిమి. ఐనను మార్పునొందని కొన్ని గేయములందును, మార్పు నొందిన గేయములం దేదేని మార్పునొందని విషయము లున్నచో వానివలనను కొంత సాంఘికచరిత్రము త్రవ్వవచ్చును. కొన్ని సాంఘిక విషయములు మార్పు నొందనివికూడ నుండును. కనుక నిట్టివాని నన్నింటిని కనుగొనవచ్చును. ఈ ప్రకరణమున జానపదగేయము లందు కాననగు సాంఘిక విషయముల స్థూల పరిశీలనము చేయనగును.

మతము

పల్నాటి యుద్ధమునకు మత కలహములు కూడ నొక కారణ మందురు. వీర శైవ వీరవైష్ణవ మతముల సంఘర్షణ మీ యుద్ధమున కొంతవఱకు కాననగును. నాయకురాలు శైవ మతమునకును బ్రహ్మనాయడు వైష్ణవ మతమునకును వీరప్రతి నిధులు. దాయాదుల పగలకు చెరియొక వైపు తోడై నిలచిరి. బ్రహ్మనాయడు పల్నాటి విష్ణువనియు (పల్నాటి కృష్ణుడనియు) ప్రఖ్యాతి గాంచెను. జగమంతయు విష్ణు మయము చేయనెంచి చాపకూళ్ళు పెట్టించెను. కన్నమనీని (మాలవాని) కన్న కుమారు నిగా స్వీకరించెను. మాచెర్ల చెన్నకేశవు డానాటి పలనాటి వైష్ణవ మతమునకు సాక్షీ భూతుడుగా నుండెను. బ్రహ్మనాయడు కన్నమనీని అర్ధరాత్రంబున కదనరంగము చూడబంపెను. అచటి భూత ప్రేతములతో సంభాషించినప్పుడు కన్నమదాసు తన్ను గూర్చి యిట్లుచెప్పుకొనెను. 'కలికికృష్ణుండైన కారుణ్యమూర్తి, పుట్టెను బ్రహ్మన్న భూలోక మందు, అతనికి దాసుడ నౌదును నేను, మాలలకును బుట్టి మాలనైపోక, విష్ణుపాదము బట్టి విశ్వంబులోన, తెప్పలినాయుడు తెరవయైనట్టి, వికచాబ్జలోచన పెమ్మసానికిని, శ్రీమించు మాచెర్ల చెన్నుని మేన, పెంపు నొందెడు తులసి పెద్ద వనమాల, వరమున గన్నట్టి వరపుణ్యసుతుఁడ'. మాలమాదిగలందు వైష్ణవమెంత ప్రగాఢముగా వ్యాపించెనో పై వాక్యములు స్పష్టము చేయుచున్నవి. భూతరాట్ స్తంభమును నిలుపుటకు పూర్వము యుద్ధ భూమిని పవిత్ర మొనర్చుటకై మలిదేవరాజాదులు (బ్రహ్మనాయని వైష్ణవము నకు లోబడినవారలు) 'చెన్నకేశవదేవు శ్రీపాదజలము, తివిరి పూజారులు తెచ్చుట జేసి, తులసి పత్రంబులతోడ తీర్థంబు, అచ్చోట చల్లించి'రి. పలనాటి యుద్ధకాలము నాటికి అచ్చ

టచ్చట వైష్ణవాలయము లున్నను దేశమున మాత్రము వైష్ణవ మంతగా వ్యాపింప లేదు. కాని యచ్చటచ్చట విరళముగానుండెను. మాచెర్ల ప్రాంతములందు బ్రహ్మ నాయని ప్రభావమున వైష్ణవము వ్యాపించి యుండును. దేశమున బహుళముగా వ్యాప్తి గాంచిన శైవమునకు నాయకురాలు ప్రాతినిధ్యము వహించి అంకుర రూపమున నున్న యా వైష్ణవము నూడ బెరుకుటకై నాయనిపై కత్తిగట్టినది. నాయని పక్షమున ఆనాడు బహుశః అచటి వైష్ణవు లందరు చేరియుందురు.

'కాటమరాజు కథ' నాటికి దేశమున వైష్ణవము బాగుగా వ్యాపించినది. యాదవులు వైష్ణవులు. కాటమరాజు, బొల్లియావు భూలోకమున కవతరించిన విష్ణ్వంశములు. కాని కాటమరాజు కథలోమాత్రము శైవవైష్ణవములు రెండును చొచ్చుకొని పోయినవి. యాదవసేనలందు వీరశైవ భక్తులుకూడ నుండిరి. ఖడ్గ తిక్కనతో యాదవుల పక్షమున పోరాడినది బ్రహ్మరుద్రయ్య. ఈతడారాధ్య బ్రాహ్మణుడు. ఇదిగాకను యాదవులు గంగ నారాధ్యదైవతముగా గొల్చిరి. యాదవుల సంపద యగు గోవులకు, తృణజల సమృద్ధి కావలయునుగదా! ఇప్పటికిని నెల్లూరు జిల్లా దర్శి డివిజను దొనకొండలోని గంగకు జాతరలు జరుగును. కనిగిరి తాలూకా పాలేటి యొద్దుననున్న అపలపాటి గ్రామమున ఏటేట వైశాఖపౌర్ణమికి గంగ తిరుణాళ్ళు జరుగును. గంగ శివునిభార్య. కాటమరాజు తండ్రి పంచలింగాలకొండ సమీపమున లింగమై వెలసెను. యుద్ధమునకు బయలుదేరునప్పుడు కాటమరాజు మరియు పల్లికొండయాతని నిట్లు వేడిరి. 'శంకరా శివశివా శరణు మహాదేవ, భక్తుల పాలిటి పరమేశ ఈశ, తొలి చంద్రశేఖరుని దొడ్డపూజించి, పర్వతంబున నిల్చి పరమేశు కృపను, నావుల వలురాజు కతిపుణ్య వశత, వల్లమకు ప్రోలా జువై పుట్టినావు, అపురహరు రూప మట పూజ జేసి, తుదను జంగాలకై దురములో నీవు, పరిణాన జంగాల పర్వతము బంపి, చోడ దళంబులు చుట్టంగ నీకు, హర హరాయని యెంచి యటు పారజూచి'. కాటమరాజు వైష్ణవుడుగా ఆతనితండ్రి శైవుడుగా, కాటమరాజు శివరూపమగు తండ్రిని కొలుచు నటులుగా చిత్రింప బడుట వింతగా నున్నది. బ్రహ్మరుద్రయ్య యుద్ధమునకు బోవుటకు ముందు వీరశైవాచారములు నెరపెను. అతనికి వాహనము వృషభ మయ్యెను. చల్లపిన్నయ్య మొదలుగా గల ఏడ్గు రన్నదమ్ములు యుద్ధకాలమున నొక యేకాదశి నాడొక్క ప్రొద్దుండి 'తాన మొప్పగనాడి ధవళాలు గట్టి, నెలవంక తిరుమణి నేర్పుతో దీర్చి............ఓ దేవదేవుండ ఓ విశ్వరూప, యో పాపసంహార యో పరమేశ........కడు విక్రమము గని కైలాస మిమ్ము' అని వేడుకొనిరి. వీరు యాదవులలోనున్న వీరశైవులవలె గన్పట్టుచున్నారు. యుద్ధ

సమయమున 'హరహరా' యనిరి. కాటమరాజు కృష్ణుని యవతారముగా, వీరన్న వీరభద్రుని యవతారముగా చెప్పబడిరి. ఐతమరాజాదులు యుద్ధమునకు పోవుటకు ముందు శివునకు పూజలు, అభిషేకములు చేసి 'పంచాక్షరీమంత్ర పఠన గావించి, ఏకార్తి పంచార్తి ఎలమి షడార్తి, మంగళారతి బాడి మరి పూజచేసి', జాహ్నవిని గూడ వేడిరి. యుద్ధరంగమునందుకూడ 'పల్లికొండయు రాజు బంధు వర్గంబు, శివపురాణము నేక చిత్తాన వినుచు' నుండిరి. వారి శివభక్తి యట్టిది.

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము'లో కాటమరాజు పక్షమున వాదించు భట్టు, రాయశృంగావళిభట్టు (నల్లసిద్ధి పక్షమున వచ్చినవాని) తో కాటమరాజును గూర్చి 'కావీర భూమిని కాలావుల మేపి, నవనాథ సిద్ధుల నయము గన్నాడు' అనెను. కాటమరాజు కూడ శైవప్రభావమునకు లోనైన వాడుగా దోచుచున్నాడు. కాటమరాజు ఐతమరాజాదుల కంపిన లేఖలం దొకదానిలో 'శ్రీకాంత పరపాద సేవాధురీణ' యని సంబోధించెను. దీనిచే కరియావులన్న మొదలగువారు విష్ణుభక్తులుగా గానబడుచున్నారు. ఐతమరాజు మొదలగు తన సుతుల యుద్ధమున కెటుల బంపుదునాయని తల్లియగు సిరిదేవి 'ఓ పార్వతీనాథ ఓ భక్తవర్య' యని దుఃఖించినది. ఇది యంతయు జూడగా యాదవులందు కొందరు శైవులు మరి కొందరు వైష్ణవులవలె గన్పట్టుచున్నారు. పల్నాటి యుద్ధ కారణము లందొకటి మత వైషమ్యము కూడ కలదందురు. కాని కాటమరాజు కథలో మతవైషమ్యములు కానరావు. యాదవులు శివకేశవుల నిరువురిని సమానముగా గొల్చిరి. హరిహరనాథ తత్వము ప్రతిపాదించిన కవి తిక్కనకు వీరు కొంచెము మాత్రమే పూర్వము వారు గనుక ఆనాడు మతవైషమ్యాలు లేక హరిహరులు సమానముగా పూజింప బడుచుండిరని భావింపవచ్చును. కవి తిక్కన 'కిమస్థి మాలాం కిము కౌస్తుభంవా' యనుటకు దారిజూపినది బహుశః యాదవరాజులై యుందురు.

'దేశింగురాజు కథ' లో కొన్ని మతవిషయములు కాననగును. దేశింగురాజు వైష్ణవుడుగా చిత్రింపబడినాడు. ఆతని కిలవేల్పు రంగనాథస్వామి. దేశింగు సతతము రంగనాథుని ధ్యానతత్పరుడుగా నుండినట్లు కథలో నున్నది. దేశింగు పసి బాలుడుగా నుండి ఢిల్లీకి పోయి బారాహజారి నెక్కి తండ్రుల చెర విడిపించి నప్పుడుకూడ రంగనాథస్వామి యాతనికి తోడునీడగా నున్నట్లు వర్ణింపబడినది. నవాబు కడనుండి కప్పమడుగ వచ్చిన తోండ్రమల్లోజి దేశింగు తనను చంపునను భయముతో కుహనావైష్ణవుడై దేశింగు సభకుపోయెను. వైష్ణవుడనియే దేశింగు

తోంట్రమల్లుని చంపక విడిచెను. యుద్ధమునకు పోవుటకు ముందు కూడ దేశింగు రంగనాథుని సెలవడగినట్లును అతడు జయాపజయములు చెప్పినట్లును కథలో నున్నది. చారిత్రకముగా నిది సత్యము కాకపోవచ్చును. దేశింగు కాలమునకు దక్షిణమున వైష్ణవము బాగుగా వ్యాపించినను దేశింగు మాత్రము దక్షిణదేశ వాసి కాడు. తండ్రి మరణకాలముననే ఆతడుత్తర దేశమునుండి బయలుదేరి వచ్చెను. ఐనను ఆతని తండ్రి మున్నగువారు దక్షిణదేశమున చాల కాలమునుండి స్థిరపడి పోయి రంగనాథుని ఇలవేల్పుగా భజియింప కుమారుడగు దేశింగుకూడ రంగ నాథునే కొలిచి యుండు ననుకొన వచ్చును. దేశింగుకు మహమ్మదీయులతో విరోధము సంభవించెను. మహమ్మదీయు లప్పటికి దక్షిణ దేశమున బాగుగా ప్రబలిపోయిరి. కాని దేశింగునకు మహత్ఖానుడను తురక ప్రాణస్నేహితుడుగా నుండుట గమనింపదగినది. మహత్ఖానుడును దేశింగు పక్షమున పోరాడి గుండు దెబ్బ తగిలి చనిపోవు నప్పుడు పశ్చిమాభిముఖుడై ఖురాన్ వాక్యము పఠించి యసువుల బాసెను. తురక లందరు పశ్చిమాభిముఖులై దైవప్రార్థనము (నమాజు) చేయుదురు. దీనికి కారణము తురకలకు పవిత్ర స్థలమగు 'మక్కా' పశ్చిమ దిశయందుండుటయే.

బొబ్బిలి వెలమలు వైష్ణవులుగా చిత్రింప బడినారు. రంగారావుగారికి విష్ణువునకు వలె శంఖచక్రములు, వింజామరము, పద్మము, (సాముద్రిక లక్షణము) లున్నట్లు వర్ణింపబడుటయే గాక మల్లమ్మదేవిగారు గోపాలస్వామి కభిషేకాది పూజలు చేయించుట వర్ణింపబడినది. 'పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథ'లో వత్సవాయి రాజులు వైష్ణవభక్తులుగా వర్ణింపబడిరి. ఆనందరాజుగారి యాజ్ఞచొప్పున తిమ్మరాజుకు భోజనమున విషము కలిపి పేరిభొట్లు వడ్డించుచుండగా తిమ్మరాజు గారి యిలవేల్పగు రంగనాథుడు 'భూమి మీదను పడగొట్టాడు పేరిభొట్లనండీ.' ఆనందగజపతి వారికి తాళలేక జగపతిరాజు తన కుమారు నాతనికి బందీగా నప్ప గించి తాను రాజ్యము విడిచి సన్యాసియై భద్రాద్రి రామచంద్రుని పాదరాజీవముల కడ కొన్ని దినములుండుట మూడవ ప్రకరణముననే చెప్పియుంటిని.

ప్రధానముగా మత సంబంధమైన గేయములగూర్చి నాలుగవ ప్రకరణమున చర్చించి యుంటిని. అట్టి మత సంబంధ గేయములందు జేరిన 'శ్రీ ఆండాళ్ చరిత్రము'న నూట యెనిమిది దివ్యతిరుపతుల వర్ణనమున్నది. ఈ దివ్యతిరుపతుల క్రమ మొక్కొక్కరొక్కొక్క తీరున వర్ణించిరి. తాళ్లపాకవారి క్రమమొక తీరుగా

నున్నది. ఇదేపాటలో మార్గళి వ్రతమును గూర్చిన వివరము లున్నవి. భోగిపండుగ కర్థ మీయనైనది. శ్రీ రంగనాథుడు గోదాదేవి స్వప్నమున గనబడి భోగించిన దినమే మన కందరకు భోగి పండుగ యయ్యెనట. 'తిరుమంత్రము పాట' లో హరిదాసు తిరుమంత్రము కమ్మపై వ్రాసికొని పోయిన బోగముదానికై చోళరాజు పట్టణపు వీధులు దిరిగెనట. చోళులు మొదట శైవులే. కులోత్తుంగ చోళుడు స్వయముగా రామానుజల వారిని దేశమునుండి వెడలగొట్టించె నందురు. కనుక నీ సంఘటనము (నిజమైనచో) చోళరాజులు వైష్ణవమును స్వీకరించినప్పుడో లేదా వైష్ణవమును పోషించినప్పుడో జరిగియుండవలెను.

యుద్ధ విషయములు

ఆంధ్రులకు వీరరసాభినివేశము మెండు. అదికూడ ధర్మవీరము. జానపదుల వీర గీతములను తృతీయ ప్రకరణమున పరిశీలించితిమి. చారిత్రక గీతము లన్నియు వీరగీతములే. చారిత్రకములే కాక మరికొన్ని గీతములందుకూడ వీర రసము వర్ణింపబడిన చోటు లున్నవి. ఇట్టి పట్టులందు యుద్ధ తంత్రము, యుద్ధ ధర్మము, రణరంగము, వీరుల వేష భాషలు, వారి యునికి, సైన్యము నందలి తరగతులు, ఆయుధములు మున్నగు విషయముల వర్ణన ముండును. పల్నాటి వీర చరిత్రమున నిట్టి విషయములు బహుళముగా నున్నవి. ఈ సైనిక వ్యవస్థ పల్నాటి వీరుల కాలము నాటిదై యుండును. లేదా శ్రీనాథుని కాలము నాటిదై యుండును. ఏ కాలమునాటి దైనను భేద మంతగా నుండదు.

జైత్రయాత్రకు బయలుదేరిన సైన్యములకు కావలసిన సౌకర్యములు సమ కూర్చుటకు వస్తువాహనము లన్నియు సైన్యమువెంటనే తరలింపబడును. పూర్వ మునుండి ఈనాటికిని ఈ వ్యవస్థ ఇటులనే యున్నది. మలిదేవరాజు బ్రహ్మ నాయుడు మొదలయినవారు కార్యమపూడి యుద్ధరంగమునకు బయలుదేరి పోవు నప్పుడు వారివెంబడి 'గొల్లెనల్ గట్టిన గొప్పలౌ బండ్లు, బల్లానిపెట్టెలు పట్టెమంచములు, తరుచైన పీటలు తమ్మపడిగెలును, వింత మందసములు వెలయు గొడ్గులును, కాశ్మీర కస్తూరి గంధ కర్పూర, మాదిగా వాసన లమరు పెట్టెలును, బొక్కసంబుల బల్వు బోన గావళ్లు, జవ్వాజి పిట్టలు శారికాకీర, పంజరములు పట్టు పరిచారకులును, కోడెకాం డ్రదలించి కొట్టెడు రెడ్లు, పడివాగె తేజీలు పాలకీజోళ్ళు, అష్టభాగ్యంబుల అంగళ్లవారు, సందడిపడ దండు చయ్యన కదలె'నట. యుద్ధవిరామ సందర్భమున సైనికుల విహార విలాసములకు సంబం ధించిన వస్తువులు కూడ వారివెంబడి యుండెడివని తోచుచున్నది. శారికాకీర పంజరములు కాశ్మీర కస్తూరి గంధ కర్పూరము లందులకే కదా! విలాస వినోద

ములు కూడ రణరంగమున నొకవైపు సాగుచుండెడివి కాబోలు. ఇంకను అష్ట భాగ్యంబుల అంగళ్ళ వారుగూడ నుండిరట. అనగా ఒక చిన్న పట్టణమే కదలి పోవుచుండెడి దన్నమాట. ఇటులనే నలగామరాజు సైన్యములు వచ్చి చేరుకొన్న ప్పుడు 'ఆ దండు లోపల అఖిల వణిజులును, సకల ధాన్యంబులు సకల రత్నములు, బంగారు వెండియు బహుధనవితతి, సరిగ వస్త్రంబులు పరసపుం బట్టు, పటములు ఘన తంతు పటములు మరియు, కాంస్య తామ్ర శ్వేత కర్మ భాండములు, రసవర్గముల నెల్ల రంజనంబొప్ప, క్రయ విక్రయమ్ముల కావింతు రెపుడు, సౌందర్య ఘనతచే సంపన్నమైన, వేశ్యావాటిక లొప్పు విశదంబు లగుచు, దారిద్ర్య మనునది దండులో లేదు, ధనధాన్య వృద్ధిచే దనరెడు లక్ష్మి, వేలంబు లోపల విలసిల్లుచుండు'. ధనధాన్య సమృద్ధియేకాక సైన్యములో వేశ్యలుగూడ నుండుట వింత. సైనికుల వినోదమునకై వేశ్యలనుగూడ నుంచెడువారు కాబోలు.

ఉభయ సేనలకు మధ్యన సాక్షిగా నొక స్తంభమును నిలుపుట పూర్వకాలపు యుద్ధధర్మమువలె గోచరించుచున్నది. బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవాదులతో మేడపి నుండి కార్యమపూడికి బయలుదేరి త్రిపురాంతకము చేరుకొని అట తా నిదివరకు 'శివపురిలోనుండి చేర్చినయట్టి, భూతరాట్ స్తంభము'ను పూజించి దానిని కదలించి బండ్లపైనిడుకొని రణరంగమునకు గొంపోయెను. బ్రహ్మనాయుడిదివరకు కల్యాణ పట్టణపు వీరసోమునకు సహాయముగాబోయి శివపురి గాల్చి అచ్చటనున్న శక్తుల దెచ్చి త్రిపురాంతకములో నిల్పియుండెను. శివుడు లయకారుడు గనుక, యుద్ధము లయకర్మ గనుక, యుద్ధరంగమున భూతరాట్ స్తంభము నిల్పెడువారు కాబోలు. ఆ స్తంభవర్ణన మిట్లున్నది. 'ఇనుము పిత్తళి కంచు హేమ తామ్రముల, పంచ లోహంబుల ప్రబలినదాన, నాలుగు ముఖముల నయమొప్ప మరియు, ఎనిమిది ముఖముల నెన్నికైనావు, ముగురు మూర్తుల నొక్క ముఖ మందు నిలిచి, ఒకట సిద్ధులు మరినొక్కట మునులు, గంగయు దుర్గయు కాలభైరవుడు, నిలిచి భూదేవియు నీ యాసనముల, గంధర్వపతులతో కాచుచునుందు, రనుచు ప్రార్థనచేసి ఆ బ్రహ్మ పలికె.' ఇట్టి కంబమునకు వివిధాన్నముల కుంభము వోయించి 'ఘనమైన పోతుతో గావుచెల్లించి'రి. గావు చెల్లించుట యనగా బలి నిచ్చుట. స్తంభమును శకటంబులపై నిడుకొని, కార్యమపూడి రణరంగము చేరు కొన్న తరువాత 'చెన్నకేశవదేవు శ్రీపాదజలము, తివిరి పూజారులు తెచ్చుటజేసి, తులసి పత్రంబులతోడ తీర్థంబు, అచ్చోట చల్లించి అలరు లగ్నమున, శంకు సంస్థాపన సమ్మతిజేసి, నిక్షేపముగ రత్న నిచయంబు లుంచి, తెచ్చిన కంబంబు ధీరతతోడ'నడి కలన నిల్పి బలులను సమకూర్చిరి. ఇట్టి స్తంభము పూర్వకాలమున యుద్ధములందు సర్వసాధారణమో కాదో తెలియదుకాని పల్నాటియుద్ధమున మాత్రమీ భూతరాట్ స్తంభము సాక్షిగా నిలచెను. స్తంభమును నిల్పి వీరులందరును గంగధార మడుగునకు బోయి 'తమ

తమ నామముల్ ధరలోన దయచు, ప్రఖ్యాతి నొందంగ భక్తితో నందు. స్నానంబుజేసి (విశాల తీరమున),నిలిపిరి లింగముల్ నేమంబుతోడ.'ఈలింగము లిప్పటికిని గంగధార మడుగు నొడ్డునగల గుడిలోనున్నవి. వీనికి పూజలు చేయుట నేటికిని పరిపాటి.

సేనలందుండు జీతగాండ్రెన్నివిధములవారో గమనింపుము. నలగాముడు నాగమ్మతో'మనవద్ద బంట్లును మన్నెవారలును, పంక్తుల నన్నంబు భక్షించువారు, రొక్క-జీతంబుల రాఘులౌవారు, క్షేత్రముల్ జేసుక జీవించువారు, పల్లెలు బుచ్చుక బ్రతికెడువారు, ఎలగోలు ప్రజలకు నెల్లర కిప్పు,పైనమై రమ్మని పరగ జెప్పింపు' మనెను. నలగాముడు భట్టుతో మలిదేవరాజు బలంబు తృణీకరించుచు'సేనాధిపతి లేడు సేనలు లేవు,బలువైన శూలాల బండ్లునులేవు, కరి తురంగంబులు కాలిమాసినులు, లెక్కి-ంపగా నేమి లేవు వారలకు' అని నిందించెను.నలగాముడు తనవెంబడి 'మూకలై యుండెడు మూల బలములును, ధాన్యముల్ గొనువారి ధన వేతనకుల, నెలగోలు ప్రజలను హెచ్చు వంటర్ల' ను దీసికొని బయలుదేరెను. నలగాముని సైనికులు 'సురియలు పరిఘముల్ శూల సంఘంబు, ప్రాస ముద్గరములు పటు ఖడ్గచయము, పేరైన చక్రముల్ భిండి వాలములు, పరశువుల్ బల్లెముల్ బాకు కటార్లు, శార్ఙముల్ ధనువులు శరధులు దాల్చి' యుండిరి. ఇవి నాడు వాడబడు చుండిన ఆయుధములు. ఇంకను'వినుమినుము రాగి యిత్తడి కంచు, పెట్టిచేసిన యట్టి బిరుదులు గలవు.'బిరుదులన్నను ఆయుధములే.బంకెనలు, జల్లికేడెములు, దండచక్రములు, గాయగోవాళాఖ్య బిరుదములుగూడ నుండెడివి. సామంత రాగోల మరియు నంకుశములుగూడ వాడుకలో నుండెను.

'కోళ్ళపోరాటము-గోపుయుద్ధము'లో తీరుతీరుల బాణములు ప్రయోగింపబడినవి. విలుమూక వారు గోపుపై 'చందురువంకలు చల్లజంపులును, పొట్టలపొంగులు పుణ్యతీర్థములు, యెరిదైవములు పిల్లయెముక లిర్వులును,యొక పెక్కు- నమ్ములు యోకవోకలును, తామరకూనలు తల్లిమెరుగులును, చీకటి మిణుగుర్లు జివురు గఁడెలును, గుండెలు భీతిలు కూతపెట్టులును, కుత్తికదీవులు కుప్పికోలలును' మొదలగు బాణముల ప్రయోగించిరి. బ్రహ్మనాయుడు గురిజాల విరుగబొడువ వచ్చినపుడు నాగమ్మతో నలగాముడు 'పన్నించు కోటపై పడగలు వేగ,గవనికి నూర్వుర కదన విక్రముల,వశిగొయ్య పడిశెల వాలు డొంకెనలు, గణికెలు దూలాలు గాలిదుందుభులు,మకర బిజ్జెలులును మంచి కత్తులను'సమాయత్త మొనర్పు మనెను.

యుద్ధరంగమున కేగిన నలగాముడు తన బలములతో 'చచ్చౌక మేర్పడ సరసంపు భువిని,హేమ కుంభంబుల నెసగుచు నున్న, పట కుటీరంబులు పన్నుగా గట్టి,మూల బలంబులు మొనగాండ్రు వచ్చి, కూర్చున్న ఘనమైన గొల్లెనల్ కూర్చి'దండు విడిసెను. యుద్ధమునకేగు వీరులను పెద్దలు దీవించుట యటు విడిచి తమకన్న పిన్నలగు

భార్యలు కూడ దీవించి పంపెడు యాచార మానాడు వీరధర్మముగా పరిగణింప బడుచుండెను. మాంచాల బాలచంద్రుని 'రతిరాజసుందరా రణరంగధీర................ ....శాత్రవ విజయంబు సమకూరు మీకు,ఈ యాయుధము వడి నిచ్చును జయము, కలి యుగంబున మీకు ఘనపూజ లమరు' అని యాశీర్వదించి ఆయుధము నిచ్చెను. ఇట్టి సంఘటనలు 'దేశింగు రాజుకథ' 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ' మున్నగు వానిలో గలవు. బాలచంద్రుడు యుద్ధరంగమున కేగినపుడు బ్రహ్మనాయుడు బోధించిన రణనీతి పరమోత్తమము. దానిని తృతీయ ప్రకరణమున నుట్టంకించితిని. నీతి గరపిన తరువాత బ్రహ్మన్న 'తగినట్టి కర్పూరతాంబూల మిచ్చి,శంఖతీర్థ మొసంగి జయ మొంది మంచు' పంపెను. వీరులకు యుద్ధమునకు పోవునప్పుడు విడె మిచ్చుటగూడ యుద్ధధర్మమే. దీనిని ఉర్దూలో 'బీడా ఉఠానా' యందురు. నాయుడు వైష్ణవుడు గనుక శంఖతీర్థముకూడ పోసెను.

యుద్ధభీరువుల వర్ణనమును గూడ ఇదివరకే పేర్కొనియుంటిని. తృతీయ ప్రకరణమున వాని వివరములు గలవు. ఆ సందర్భమున 'బోయవారము మేము పూర్వంబు నందు. భుజమున కాయలు పూని కన్గొనుడి' యని కొందరు యుద్ధ భీరువులు బ్రతిమాలిరి. బోయజాతివా రిప్పటికిని కలరు. గ్రామములందు పల్లకీ మేనాలు మోయుట, చేపలు పట్టుట, ఓషధులు సమకూర్చుట, ప్రయాణములు (వార్తావహనము) చేయుట, తలారిపని చేయుట, నీరటికాండ్రుగా నుండుట, వారి వృత్తి. వారినే తెలగలందురు. ఆనాడు గూడ పల్లకీ మేనాలు మోయుటే వారి వృత్తియైయుండును.కనుకనే భుజములు కాయలుగాచె ననిరి. ప్రాణములు కాపాడు కొనుటకట్టి భీరువులు 'చనలేక భయమున చచ్చినవారి, మీద ద్రోసుక యుండి మెదలని వారు, చచ్చిన గజముల చాటున డాగి, పందతనంబున పడియుండువారు, పెండ్లాల దలచుక బిట్టేడ్చువారు, వల్మీకముల మీద వసియించువారు, గడ్డిలో జొరబడి కదలనివారు, వేళ్ళు చీకెడి వారు వెన్నిచ్చువారు'.

వీరారాధనము గూర్చి తృతీయ ప్రకరణమున నివేదించియుంటిని. మలి దేవరాజాదులు యుద్ధరంగమున భూతరాట్ స్తంభమును ప్రతిష్ఠించి వీరులతో గంగ ధార మడుగునకు జని స్నానముచేసి 'తమతమ నామముల్ ధరలోన దరుచు,ప్రఖ్యాతి నొందంగ భక్తితో నందు,స్నానంబుజేసి (విశాల తీరమున),నిలిపిరి లింగముల్ నేమంబుతోడ' ఈ లింగము లిప్పటికిని గంగధార మడుగు నొడ్డున గుడిలో పూజలందుచున్నవి. వీరుల స్మృతిచిహ్నముగా జరుగు జాతర, పూజ, మున్నగువానిలో ఈ విశేషము కూడ కలదు. ఇచ్చట లింగము లనగా శివలింగములు కాదు. మలిదేవరాజు

మరియు ఆతని యనుచర వీరవర్గముపై బ్రహ్మనాయని వైష్ణవ ప్రభావముండగా వారు శివలింగ ప్రతిష్ఠాపన మొనర్చి రని తలంపరాదు. తమ తమ పేరులతో లింగములు నిలిపి రనుటచే తమనే నిలుపుకొని రని తలంపవలయును.ఆ లింగము లనే వీరులుగా నేటి ప్రజ లారాధింతురు.

ఇక 'కాటమరాజు కథ'లో గాననగు విషయముల నారయుదము. యుద్ధ రంగమున తమ తమ గుడారము లెత్తించుటకు కాటమరాజు ఆజ్ఞాపించగనే పరిచారకులు 'తగనొప్పగా *వీరతమక* మేర్పరచి, చిత్తర్వుల గుడార్లు చెంత నెత్తించి, పచ్చ వన్నె గుడార్లు పరగ నెత్తించి, నలుబది స్తంభాల నామతీర్థంపు, గూడార్లు రత్నాల గూడార్లు ముత్తె..గూడార్లు వెలిపట్టు గూడార్లు చాల, నెండలకు గూడార్లు దండి వానలకు, జిడ్డుమైనవు బూత జెలగు గుడార్లు, పచ్చపట్టు గుడార్లు పందిటి గుడార్లు, నెడలేక యెత్తించి రెన్నోగుడార్లు, గూడార్లకును పైడికుండ లెత్తించి, ఘనశరభశార్దూల గండభేరుండ, ముఖ బిరుదు లన్నియు ముంద రెత్తించి'రి.తమగ మనగా ఎత్తైన మంచె.వీరులు నిలిచి చూచుటకు ఏర్పరచి నది వీర తమగ(క)ము. కాటమరాజుకు మాత్రము నలుబది స్తంభముల గుడార ముండెను. తక్కిన గుడారముల వర్ణన మానాటి కళలను వృత్తివిద్యలను సూచిం చును.

పల్నాటి వీర చరిత్రమందువలెనే కాటమరాజు కథలో గూడ ఇప్పుడు తెలియని ఆయుధము లెన్నియో కలవు. కొన్నింటిని మాత్రము నిఘంటువులు ఆయుధ విశేషములని చెప్పుచున్నవి.

> 'పట్టుకోట బసువరాజు పాపతిమ్మరాజు, *కట్టుజల్లులు* గడలు గుమిగూడి వచ్చె'
> 'చోడమండల మేలు సురియ సోమన్న, *నబడీల మూకతో* సరగ నేతెంచె'
> 'నందికనుమ నాగరాజు నాలుగువేల, *యందెల గడలతో* నప్పు డేతెంచె.'

పిన్నయ్య సేనలు '*కటార్లు జంజాశముల్* కత్తులు మరియు, *వజ్రంపు* మణులు గల *వంకి బిల్*వాడి, *నేజాలును* సురాయి నేర్పుతోబట్టి, *బాకుల* చేబూని బాపురే యనుచు, భళిభళీ యను చును బాగుగా నవుడు' వచ్చెను. ఇంతకు పూర్వమే కొమరసిద్ధిరాజు '*విచ్చుకత్తుల* వారు విమతులై నడువ, *జల్లిగడలును* చాల జమిలి *టెక్కెముల*'తో వచ్చెను. గండగోపా లరాజు'గొడ్డండ్లు కత్తులు గొబ్బున' దెచ్చెను. ఇరుపక్షములవారు '*బిరిసీల బల్లేల బడ బొడువంగ*, రణమున నొరిగిరి రౌతు లందఱును' '*శరముల గుంతాలఁ* జెల్లించి పొడువ'. '*చక్రాల* కొందటి శిరసులవేయ' '*సురకత్తి పిడికత్తి సురియలతోను*'గోసంగులు యుద్ధము చేసిరి. బొల్లియావు యుద్ధమునకు భయపడి సిద్ధిరాజు సైనికులు '*అడ్డకత్తులు భేడెలటు* పారవైచి'పారిపోయిరి.'అని పౌరుషంబున నతివేగ గదిసి,మరి వేయ సాగిరి మల్లెమొగ్గలను

చెల్లించి వేసిరి చిల్లకోలలను' 'గన్నెరాకమ్మున గాయాలు నాటె'. 'పొత్తివు నేజాల బొడువంగ సాగి, గోవును వేసిరి గోవింద యనుచు' 'పార్వతి యంబుల పరిపెట్టివారు, గుమ్మడి గింజల గుప్పుచు నంత, పంతగిరులను బూని పరుగున వచ్చి, యెడపక యావును వేసి రుక్కననను' 'కొంగ వాల్ కత్తులు కోర నిగవారు, బంగారు పరుజులు పట్టు కత్తులవారు, వెండి కత్తులవారు వింత పరుజులవారు, దండైన వడిగె జంజాళములవారు, సన్నపు తిరుమణి నంకు టరిగెలవారు,' 'అర్ధనారి జల్లులు అడ్డకత్తులవారు, మావు విడిబాకులు మరి వంకిణీలు, నమరించి బిరుదులు అరహుదా లంది' 'కుప్పింప సాగిరి కొంకుగాలాలు' 'తమ మందు గుండును తగ బారుచేసి, సంధించి రంజకం సయ్యన బోసి, జానకి తాళ్ల చక్కంగ రాల్చి........తోడిబడ గురియించి తుపాకి గుండ్లు' రంజకమనగా తుపాకి చెవిలో బోసెడు మందు. జానకితాడు చెవి మందుకు నిప్పంటించునది. ఇది ఉర్దూ పదము. ఆనాడు తుపాకులు లేకున్నను కవి తరువాతివాడు కావున వాడినాడు. 'కాల్బలంబు జూచి కంపటీలెల్ల, చాలుగా నిలిచిరి సమరంబు సేయ' కంపటమనగా నొక ఆయుధము. కంపటములు ధరించువారు కంపటీలు కాబోలు. పద్మరాఘవుడు 'గాజువిల్లును కత్తి కనకబాణాలు వేయుచు నార్చుచు వెనగూల్చె రిపుల'. 'మ్రానువిల్లుగాదు మరి భూతవిల్లు' 'పలువగ నేజా తుపాకుల వారి, నను వైన యా ఛత్రి సాయుధమువారి' బహుశః ఇది ఛత్తీసాయుధము కావచ్చును. ఛత్తీస్ అనగా ఉర్దూ భాషలో ముప్పదియారు. ఇన్ని విధముల ఆయుధములు దాల్చిన వారని యర్థము. జానపద గేయము లందు పలు చోటుల (బత్తీస్) ముప్పది రెండాయుధములు వచ్చెనేకాని (ఛత్తీస్) ముప్పది యారు వచ్చుట ఇచ్చోటనే. కాటమరాజు వెంట నున్న సేనాసమూహము గమనింపదగినది.

'ఎనుబదెన్మిదివేల యేకాంగవీరు, లొలయ తొమ్మిదివేల యుత్తమాశ్వములు
నొరిది నెన్మిదివేల చొక్కపు చిల్పిపెలును, నిరువదిలక్షల యేను గోడిగలు
కరులును మూడువేల్ గడ లైదులక్ష, పరగంగ లొటపిటల్ పదునైదువేలు
పసగల పచ్చల పాలకీల్ నూరు, నరిగెలు నొకలక్ష యందలాల్ నూరు
వెరసి ముప్పదివేల వింజామరములు, డమ్మామ లేనూరు డాలు లేనూరు
కొమరొప్ప జగజంపు గొడుగులేనూరు, తుపాకి విలుమూక తొమ్మిదిలక్ష
పదునైన శూలాల బండ్లు నార్నూరు, గడి మన్నె వారును గాక సర్దార్ల
నడిమి కొల్లకాండ్రు నాలుగువేలు, బహువాద్య మేళాలు పరగ నేనూరు'.

ఇందులోని సంఖ్యా వివరముల న్నియు నతిశయోక్తులే. కాటమరాజుకు నిజముగా నంత బలము లేకుండెను. మరియును కాటమరాజు వెంట 'తుపాకి విలుమూక తొమ్మిదిలక్ష'లనుట నమ్మదగని విషయము. తుపాకు లానాడు లేనేలేవు. బహుశః కథా రచనము నాటికి తుపాకులు వచ్చి యుండును. ఖడ్గతిక్కన యుద్ధమునకు

వెడలు నప్పుడు నల్లసిద్ధిరాజాతనికి 'గంధంబు కస్తూరి ఘనముగా బూసి, తబుకులో తములము తగగ నిప్పించి' వీరాచారము నడపెను.

యుద్ధ సన్నద్ధుడై దండు విడిసిన కాటమరాజు 'ఆవీర తమకాన నపుడు గూర్చుండి, భీమ దుర్యోధనుల బిరుదులు వినుచు, రహి వీర తమకాన రామాయణమ్ము, వినుచును సొగటాల వేడ్క నాడుచును, బగరకు నెదురెదురు పరికించుచుండె'నట. విరామ కాలమున యుద్ధవీరుల కిట్టి వేడుక లన్నికాలములం దుండెను. గుఱ్ఱముపై నున్న తిక్కనతో పోరాడుటకు 'వేవేగ రుద్రుండు వృషభంబు నెక్కె'ను. ఆనాడు యుద్ధమునందు వృషభములు కూడ వాహనములుగా నుపయోగ పడుచుండెనో లేదా బ్రహ్మరుద్రయ్య వీరశైవు డగుటచే శివునివలె వృషభ (బసవ) వాహను డయ్యెనో తెలియరాదు. ఎద్దులు బరువులు మోయుటకు బండ్లు లాగుట కుపయోగ పడుట మాత్రము సాధారణమే. ఐనను పల్నాటియుద్ధమున ఆవులు యుద్ధము చేయుట (మందపోటు), కాటమరాజు కథలో బొల్లియావు రణరంగమున వీర విహారము చేయుట చూడగా ఆవులు ఎద్దులు కూడ, ఏనుగులు గుఱ్ఱముల వలెనే వీరకర్మల కుపకరించుచుండెనని యూహింపవచ్చును.

పల్నాటి వీరులకు సంబంధించిన గాథలందు మన పూర్వుల యుద్ధ ధర్మములు కాననగును. 'గురిజాల యుద్ధము పూర్వభాగము'న గురిజాల విరుగబొడువ బోవుచున్న బ్రహ్మనాయునికి తల్లి శీలమ్మ యొనర్చిన యుపదేశ మామె ధర్మ నియతికి పతాక మెత్తుచున్నది. బ్రహ్మనాయునితో నామె 'చొచ్చి పొడువకు మన్న చొరబారి నీవు, అంతకంతకు డాగి అధములైయున్న, కట్టెమోపులవారి కలకూలివారి, దండించి శీలాల తగ నుండువారి, పసుల కాపరులను బలుసుకూరాకు, తిని యడవులలోన దిరిగేటివారి, చెన్నార గుళ్ళలో జేరినవారి.... నెలకొని రాత్రుల నిద్రించిరేని, ఆవేళ బొడుచుట యధికపాపంబు... ప్రొద్దుగూకువేళ పొడువ దోషంబు, పడమటి ప్రొద్దున పాడి చేనువుల, పాలకై సతులు పరగ నురుద్రాళ్ల,తలకోలలను బట్టి తనరార బితుక, నావేళ కోటపై నార్పంగ రాదు... భస్మముగా గాలి పశులు సమసినను, అటువంటి దోషంబు అణగ దెన్నటికి', అని యును బ్రాహ్మణుల.భట్ల.దాసరుల. భక్తుల.స్త్రీల, శిశువుల, పశువుల,శరణార్థుల, చంపగూడదనియును ధర్మబోధన మొనర్చెను.

కాటమరాజు కథకూడ మన పూర్వయుద్ధ ధర్మములకు పట్టుగొమ్మ, ఖడ్గ తిక్కన యుద్ధమునకు వచ్చినపుడు యాదవుల పక్షమున నున్న చల్ల పిన్నమనేడు 'బుద్ధి చాలనియట్టి భూసురోత్తముడు, యుద్ధంబుసేయ నుద్యోగించినాడు, సర్వథా బ్రాహ్మణుడు చావకపోడు,బ్రహ్మహత్యా మనకు బాపుకోరాదు,అని బ్రాహ్మణుని జంపమైతిమే నిపుడు, ఇందఱ నితడు మాయింపకపోడు, చంపకుండరాదు చావగారాదు, ఇందుకు గతియేమి యెరి

గింపు మన్న' యని బ్రహ్మరుద్రయ్య నడిగెను. యుద్ధమున గూడ బ్రహ్మహత్యా పాతకమునకు భయపడి యాదవులు తిక్కన నెదుర్కొనుటకు బ్రాహ్మణుడగు బ్రహ్మరుద్రయ్యను బంపుట యానాటి యుద్ధధర్మమును వ్యక్తమొనరించు చున్నది.

పిన్నయ్య తన సేనలను నల్లసిద్ధి సైన్యముపై పురికొల్పు నపుడు 'ఉదుట నడవుల బట్ట సుడికించి రండి, తొణికి చంపకుడన్న దోషంబు వచ్చు, మార్కొని పిల్చిన మరవకుండంగ, చెండాడి చంపను సెలవని పలికెను. పారిపోవువారిని చంపరాదనియు కేవలము మార్కొన్న వారినే చంపవలయుననియు యుద్ధధర్మము. ఈధర్మమును పాటించిన యా గొల్లదొర యెంతటి ధర్మనిష్ఠాగరిష్ఠుడో !

సిద్ధిరాజు వీరనాయకుల నప్రమత్తులై యుండుడని హెచ్చరించు నప్పుడు సైనిక వ్యవస్థకు సంబంధించిన మరి కొన్ని విశేషములు తెలియుచున్నవి 'భద్రేభముల మీద బట్టి దివిటీలు, నిద్ర గాచుండుడీ నీవు నేననక, యొంటరిగాంద్రను నొనరంగ బిలిచి, బంటుకు బారెడు ప్రహరి వేయించి, యావెన్క వెల్వరిని యమరంగ దిగుడి, వలలన్ని చాలుగా వడ్డుడీ చక్క, వలలకు నెడముగా వాటమ్ముగాను, జిలుకు పమ్ములు పాతి శీఘ్రంబు గాను, దగనొప్ప వాదాలు త్రవ్వించి యపుడు, కాలుకల్ దీయుడీ కందకాల్ వెంట, నాయకులు దొరలు నందఱు మీరు, నాయత్తపడరోయి యశ్వాల నెక్కి' 'కోపరము తిరుగంగ ....మూవాత పెమ్మినేని మునియుక్కళాన, చెలువుగా నుంచుడీ సేనలలోను'. సాయంకాలము యుద్ధమాపుటకై 'కూచిదార పట్టెను కొమ్ము కసినేడు' దీనినే ధర్మదార యందురు. కూచి యనునది ఉర్దూపదము, కూచ్ కర్‌నా యనగా సేనలు(మరలి) తరలి పోవుట.

పల్నాటి వీరచరిత్రమందు వలెనే దీనిలోగూడ 'సూర్యసోమ వీధుల జొచ్చి నఱుకంగ, ధరమీద పీనుగుల్ తఱచుగా నుండె'నని కలదు. సైన్యమున సూర్యసోమవీధు లేర్పరుప బడెనని భావింపనగును. శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు సూర్యవీధులన పొడుగుగా (నిలువు) తూర్పునుండి పడమర కుండు వీధులనియు సోమవీధులన (నడ్డముగా) ఉత్తర దక్షిణములకుండు వీధులనియు నర్థము చెప్పిరి.

పల్నాటి కథలో వర్ణింపబడినటులే కాటమరాజు కథలో గూడ యుద్ధభీరువుల వర్ణనము కలదు. 'తాటిబొందుల సందు దాగేటి వారు, చచ్చిన వారి క్రింద జొచ్చేటి వారు, కడు వేగ దొంతులై కడవ లున్నట్లు, తలల గుడ్డల సందు దాగేటి వారు' వర్ణింపబడిరి.

పల్నాటి యుద్ధము ముగిసిన తరువాత పీనుగులపై భూత ప్రేత పిశాచములు నక్కలు కాకులు గద్దలు విహరించిన బీభత్సదృశ్యము వర్ణింపబడినది. కాటమరాజు కథలో నట్టి బీభత్సము కలుగ కుండుటకై ప్రార్థింపగా వీరగంగ

భక్తిరన్న కాశినుండి వచ్చువరకు రణరంగమును 'ఈగ వ్రాలక యుండ నీలె యిడకుండ, కాకులా రణమందు గదిసి రాకుండ, నక్కలు రణమున నడయాడకుండ, నీచుపు భూతాలు నీగి రాకుండ, కౌజుకు గ్రద్దలు కారాడకుండ, నాకాశ పక్షులు నట్టు వంచకుండ, మేదిని బందులు మెడ వాల్పకుండ, పుట్టలో చీమలు పొలిసి రాకుండ, పెట్టిన తిరుమణి పేడెత్తకుండ, పూసిన గంధంబు పురిచిట్లకుండ, కాంతిగల దేహాలు కందిపోకుండ' కాపాడెను. ఈ వర్ణనమంతయు ధర్మయుద్ధ తత్వమును వర్ణించుటకే చేయబడినది.

కాటమరాజు కథలో నడచిన యుద్ధమున ఒక్కొక్క వీరుడొక్కొక వీరు నెదుర్కొనుట కానవగును. కాటమరాజు పక్షమువారు తిక్కనపై బోవునపుడు బ్రహ్మహత్యా పాతకమునకు వెరచుట, అతని నెదుర్కొనుటకు మరల బ్రాహ్మణునే పంపుట, పారిపోవువారిని చంపకు డనుట, వారి ధర్మనిష్ఠను సూచించును. కాటమరాజాదులకన్న నల్లసిద్ధి ధర్మనిష్ఠ కలవాడుగా దోచును. ఏలయన కాటమ రాజుకు నిజముగా సిద్ధిరాజు కున్నంత సేనలు లేకుండెను. అతడు తన సేననంతటిని ఒక్కుమ్మడి యాదవులపై పురికొల్పినచో మొదటి దినముననే యుద్ధము సమాప్తమై సిద్ధిరాజుకు జయము లభించెడిది. కాని యాదవుల పక్షమునుండి వచ్చిన ఒక్కొక్క వీరు నెదుర్కొనుటకు సిద్ధిరాజు కూడ తన పక్షమునుండి ఒక్కొక్క వీరునే పంపెను. చివరకు కాటమరాజు నెదుర్కొనుటకు, రాజుకు సమానుడగువాని తానుగా నెంచుకొని, యుద్ధమునకు దిగెను. ఇంకొక వీరునెవ్వని బంపక తానే యుద్ధముచేసి నిహతుడయ్యెను. భారతమున నొక్కొక్కరు సేనాధిపత్యము వహించి పోరాడినటుల కాటమరాజు కథలో గూడ ఒక్కొక్క వీరుడు ప్రతినిధిగా పోరాడినట్లు కలదు. కాటమరాజు నిష్ఠగూడ అట్టిదే. భట్టు రాయబారమున యాదవుల భట్టునల్లసిద్ధి భట్టుతో 'తరుపుకు తట్టువ బంటుకు బంటు, రాజుకు రాజు కాలారికి కంపటీడు' అని తమ యుద్ధ ధర్మమును చెప్పెను.

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము' లో సిద్ధిరాజు పంపగా పుల్లరి యడుగవచ్చిన భట్టుతో కాటమరాజు కొలువులో కాటమరాజు పక్షమున మాటలాడెడు భట్టు 'ఏమి నీ మనసున నేమికోరినను, గామితార్థము లిచ్చు కాటమరాజు, దాసి వేశ్యలు రెండు తప్పక విడిచి, యెంతైన నాశించి యేమి యడిగెదవు, అడుగుమా రాయ శృంగావలి భట్టు' యనుటచే కాటమరాజు ధర్మనిష్ఠ స్పష్టమగుచున్నది. కాటమరాజు దాసీత్వము మరియు వేశ్యాత్వము సహింపని వాడని తెలియ నగును. పల్నాటి వీరచరిత్రమున యుద్ధమునకై బయలుదేరిన సేనలవెంబడి దాసీలు మరియు వేశ్యలుండిరి కాని కాటమరాజుకథలో లేరు. ఇది రచయిత కాలమునాటి సంఘసంస్కార పరిణామమైనను, కాటమరాజు ధర్మనిష్ఠను మాత్రము సూచించు చున్నది.

'భట్టు రాయబారము' న యాదవులభట్టు సిద్ధిరాజు భట్టుతో కాటమరాజు ప్రతాపమును వర్ణించుచు, సిద్ధిరాజును నిందించును. 'పారిపోవగ జంపు పోర బొమ్మ గట్టు'. 'మీ సిద్ధిరాజుకు మా యెద్దు కాలి బొమ్మ' 'తల్లిరాని రాజుకు దరుపు పొలిబొమ్మ, చెల్లని రాజుకు చెడికాలి బొమ్మ'యనెను. శత్రువుల నవమానించుటకై వారి ప్రతిమలు చేయించి తమ్మపడిగలలో నుంచుట, కాలికి గట్టుకొనుట, గండపెండేరము లందు చెక్కించుట ప్రత్యేకముగా తెలుగునాట కాననగు విషయము. నాచనసోమనాథుడు 'పంతముతో దొహారమున బట్టుదు పాసిక బొమ్మగట్టుదున్' ౧ అనియును, శ్రీనాథుడు 'డాకాలి గండపెండారంబు దాపున బొమ్మలై వైరిభూభుజులు వ్రేల'౨ ననియును వ్రాసియున్నారు. బొమ్మగట్టుట విషయమై కీ.శే. సురవరం ప్రతాప రెడ్డిగారు ౩ శ్రీ నేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారును ౪ చెప్పియున్నారు. ఇటు వంటిదే మెడకు త్రాడుగాని గొలుసుకాని వేసి లాగి వీధులవెంట ద్రిప్పెడు యాచారము. శత్రువు చేజిక్కినప్పు డాతని మెడకు పలుపుగట్టి వధ్యస్థానమునకు గొంపోయెడువారు. శత్రుపక్షమున వచ్చిన రాయబారికి మెడకు పట్టుబట్ట త్రాడుగా వేసి శత్రురాజు నవమానపరచినట్లు దలంచెడువారు. యాదవులభట్టు సిద్ధిరాజు భట్టుతో 'పట్టుకోకల జుట్టి పలుపుగా బెనచి, నాకు బెనచుట కాదు మీ కల్నియందు, తగ సిద్ధిరాజులకు దామెన పలుపు' అనికట్నము లిప్పించి రాయబారము పొసగనీయక తిరిగి పంపించెను. ఈ విషయమే మరింత విపులముగా 'పట్టుకోకను నొక్క పలుపుగా నెంచి, భట్టుకు మెడజుట్టి పరగ భూపాలు, డనియెన్నా భట్టుతో వందఱు వినగ, నిను జేయుటయుగాదు నిన్నేలు రాజు, లేవురి మెడలను నింపొంద గలని, తావున నిట్టులే దామెన యనుచు, దెలిసియుండగ నీకు తెలియ జెప్పితిమి, తలకకు మని భట్టు దగ్గర బిలిచి'యని వర్ణించినపుడు కాననగును.

కాటమరాజునకు సాయము బతమరాజాదులు పోయినప్పు డెంత సన్నాహములతో కదలిరో గమనింపుడు. 'చక్కెర కట్నాలు సన్నబియ్యములు, బుక్కాలు గందవొడి పునుగు జవ్వాజి, పోకలు కంట్లాలు పొన్నుటాకులును, చేకొని యొక కొంత చేరువగ నడువ, బట్టు తివాసీలు పరజాలు కొన్ని, దిట్టముగ ముందర ధీరత నడువ, బట్టె మంచాలును పరుపులు దిండ్లు, బెట్టెల చీరెలు బెద్ద యడపములు, గొట్టడియెద్దులు గొబ్బున నడువ, ముట్టడి సేయంగ ముందుగా గదలె, గొప్పైన గూడార్లు గోడసరాతు, లొప్పుగా నెత్తిన యెద్దులు నడచె, నటు ముందుగా జెండ అదికొని కదలె, నటువెన్క సేనలు నంతయు గదలె, విలుమూక యీటెలు వెస దుపాకులును, వెలుగొందగా నూరువెల్ల ఛత్రములు, గంభీర వాద్యముల్ గాలిబెక్కెములు, శంభుని పల్లకి సరసనే కదిలె'.

---

౧. ఉత్తరహరివంశము. ౩-౧౧౭. ౨. కాశీఖండము-పీఠిక, ౪౫.

౩. ఆంధ్రులసాంఘిక చరిత్ర. ౪. వెలుగోటివారి వంశావళి.

'దేశింగురాజు కథ'లో భారతీయుల యుద్ధధర్మము చక్కఁగా నగుపించును. యుద్ధమునకు బోవునప్పుడు దేశింగు తన వెంటనున్న సైనికులకు 'పరుగిడువారల పరువడి మీరలు పట్టవద్దు సుమ్మీ, జరిగినవారల జడిసినవారల చంపవలదు సుమ్మీ. యేమరి యుండిన వారల మీరలు ఎదిరించగ వలదు. మైమరచియు లాహిరిచే నుండిన వారిని జంపగ వలదు'అని ధర్మోపదేశ మొనర్చెను. యుద్ధమున గూడ బ్రహ్మహత్య చేయరాదని దేశింగు మతము.కనుకనే ఆరణి వెంకట్రావు'నిలు వంగీలను చింపి వడిగ లా జందెము జూపుచును, చలము చేయకుము బ్రాహ్మణుడను నను చంపగదగ దనెను'.అప్పుడు'చూచి బ్రాహ్మణుని చంపగూడదని సొంపుగ దేశింగు' ఆరణి వెంకట్రావును ప్రాణములతో విడిచిపెట్టెను. బొబ్బిలి కథ యందువలెనే దేశింగురాజు కథలోగూడ'రామ రామ యనునంత కాలము రాజ్య మేలుదామా'యను మాటయే వీరులకు(war cry) యుద్ధఘోష మైనట్లున్నది. దేశింగురాజు సైన్యములకు కత్తులు బల్లెములు మున్నగు ఆయుధములే యుండెను. కాని నవాబు సైన్యమున తుపాకులవంటి మారణాయుధము లున్నట్లు వర్ణింప బడినవి. మహత్ఖానుడు తుపాకి దెబ్బచే చచ్చి పోయెను. బంగారు నాయు డాతని చంపుటకు సైనికులకు'ఫయిర్ ఫయిర్'అని ఉత్తరు విచ్చెను. ఫయిర్ అను ఇంగ్లీషుమాట తరువాత చేరినదిగా తోచును. మాంచాల బాలచంద్రుని దీవించి యుద్ధమునకు పంపినటులే దేశింగురాజు భార్య దేశింగును దీవించి పంపెను.

కాటమరాజు కథలో వలెనే బొబ్బిలి యుద్ధమున గూడ

'ఎంతలాకు ఎత్తించినారు ఎఱ్ఱపట్టు దేరా, నీడలాకు ఎత్తించినారు నీలిపట్టుదేరా

మంచులాకు ఎత్తించినారు మైనపులందీలు,రామసందు దేరాలోగా కొలువు తీరినారు.'.

బొబ్బిలి యుద్ధమున ఫిరంగీలు తుపాకులు మందుగుండు సామానులు మున్నగు మారణాయుధములు ప్రాంసీల బూచి మరియు విజయరామరాజు వాడియుండిరి. బొబ్బిలి వీరుల కిట్టి సాధనములులేవు.బొబ్బిలి మీదికి పోవునప్పుడు బూచి ఫిరంగి గుండ్లను బండ్ల కెక్కించుట 'రాచూరి పొగబాణము బండ్లమీద వేసిరి' యని కలదు. బహుశః ఇది ఫలీతావంటిదై యుండును. తుపాకి మందును బొబ్బిలి పదకర్త నల్లమం దనెను. నల్లగా నుండుటచే నల్లమం దనెను కాబోలు. దండెత్తిపోయిన వారు గుడారములు నిలిపి 'ఫ్రాంచివారి దండికోడిదా యెత్తించినారూ, రాజుగారి తెల్లజండా ఎత్తించినారూ'. ఫ్రాంసువారికి కోడి, విజయనగర రాజులకు శ్వేతకేతనము లాంఛనము లై యుండును.

ధర్మారాయుడు రాయబారమునకు పోయినప్పుడు తన వెంటనున్న వెలమ వీరుల నొకచో నిల్పి రాయబారము కుదురక కలహమే సంభవించినచో 'చేత

నుండు డేగను మీరు కోటకు విడిచి దా, క్రిందుమీదు చెయ్యండయ్యా ప్రాంచి డేరాలు' అని చెప్పెను. వార్తలు గొంపోవుటకు యుద్ధములందు డేగలు మున్నగు పక్షులు వాడ బడుచుండెడి వని తెలియనగును. యుద్ధమునకు సంబంధించిన ఇట్టి విశేషము లీ పదములో నింకను గలవు. 'ఉడుముతోక పట్టుకోని లగ్గల కెక్కిరి'. ఉడుముల తోకలు పట్టుకొని లగ్గల్వట్టుట. అలంగమెక్కుట. రవిపిగుండ్లు దొరలించుట వంటివి కలవు. 'ఎద్దుల కప్పుడు కాగుతున్నది అంబటి జానాలు'? 'గిరగిరమని త్రిప్పినారు వాసిన మానులు'? శత్రువులు పుట్టకోట క్రిందికి వచ్చి 'యాభై రెండు రేఖాలుగా మొహర్జా లెత్తిరి'. మూలబురుజు క్రింద 'అరువైమూడు రేఖాలాగ మొహర్జాలెత్తిరి' ఒ౩వంటి రేఖగా వ్యూహరచనము గావించిరి కాబోలు. ఉర్దూలో వ్యూహమును మోర్చ యందురు.

ఓటమి తథ్యమని గుర్తెరిగిన బొబ్బిలివీరులు' ముసలివారిని బట్టి యప్పుడు గొంతులు కోసిరి, యడాయడా బాలల బట్టి గొంతులు గోసిరి' - శత్రు హస్తగతము గాకుండ తమవారిని తామే చంపుకొనుట, నాశము చేయుట నేటి Scorched earth Policy వంటిది. ధర్మారావు భార్య రమణమ్మ గర్భిణి యగుటచే నరసా రావు ఆమెను చంపడు. గర్భిణుల చంపుట వీరధర్మము కాదు. ఆమె ముందొక కత్తిని పడవేయగా నామె తనకుతానే పొడుచుకొని చచ్చెను. ఆ తరువాత నరసా రావు గర్భస్థశిశువును నరికి చంపెను. వీరి నందరి నీతీరుగా చంపుటకు రంగారావు గారు నర్సారావుకు విభూతి మంత్రించి యొసగ నాతని కొడలు తెలియని కోపా వేశము కలిగెనట. బొబ్బిలివీరుల మగతనము వర్ణింపరానిది. పసిపాప యగు వెంకట్రావును బొబ్బిలివారు తప్పింప నాతడు బూసిచేతికి చిక్కెను. విజయరామ రాజాదులాతని బొబ్బిలివాడో కాదోయని పరీక్షించినప్పు డా బాలుడు పండ్లుగాని, ఆటవస్తువులుగాని ముట్టక కత్తి చేపట్టుట బొబ్బిలివీరుల శౌర్య వైభవమునకు జయపతాక మెత్తినది. బొబ్బిలి వీరుల యుద్ధ నినాదములు పెక్కు విధములు. 'హోళ్యా హోళ్యాలు యని తరిమి నరికినాడు', 'శలగో శలగోయంటు వారు వస్తు వున్నారు' 'రామరామ యనునంతకాలము రాజ్య మేలలేము, జగము నుండువరకు మనము యుండ బోతామా, ఇచ్చట చచ్చినవారికి చాల వీరస్వర్గము' అను మాటలు పెక్కుచోటుల వచ్చినవి. ఇవి Ballads వీరగీతముల కుండు ముఖ్య లక్షణములం దొకడగు (Repetition) పునరావృత్తి లక్షణముగా చెప్పుకొనవచ్చును. యుద్ధమునకు బయలుదేరునప్పుడు వెంగళ్రాయుడు తానెక్కు బారాతేజీని శృంగారించి 'తేజీయొక్క నాల్గు పాదములు తానే కడిగేనూ, పాదములకు పూజ చేసెను వెంగళ్రాయుండు' ఇదికూడ వీరాచారము కావచ్చును.

యుద్ధరంగమున దిగిన ఉత్తమాశ్వముల కన్నిటికి జానపదకవులు చిత్ర విచిత్రములగు నామకరణము లొనర్చిరి. పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథలో వత్సవాయి రాజుగారి గుఱ్ఱము మేఘరంజి, కాటమరాజు కథలో అల్లుతాడెన్న ఎక్కిన గుఱ్ఱము మేఘమతి, కరియావులన్న ఎక్కిన గుఱ్ఱము గండకత్తెర, దేశింగురాజు గుఱ్ఱము బారాహజారి, మహత్ఖానుని గుఱ్ఱము నీలవేణి, బొబ్బిలి కథలో వెంగళ్రాయుని గుఱ్రము బారాతేజీ యట. గుణగణములందు దేశింగు బారాహజారికి వత్సవాయి తిమ్మరాజుగారి గుఱ్ఱము తమ్ముడు. బంగారు తిమ్మరాజు కథలో నాతని గుఱ్ఱముపేరుకూడ మేఘరంజి.

'లంకాయాగము' పాటలో రామరావణ యుద్ధమున 'గజకర్ణంబులు గోకర్ణంబులు ఘనమైన ఝుల్లీ బెలూ', మున్నగు ఆయుధము లుపయోగింపబడెను.

విశ్వాసములు - ఆచారములు

ప్రపంచ మింత నాగరకము పెంచుకొన్నను కొన్ని విశ్వాసములను విడువ లేదు. అపశకునములపై నాధునికులకుగూడ నమ్మకము కలదు. ఇది బహుశః మనుజుని స్వార్థతత్వమునకు సంబంధించిన దగుటచేకాబోలు ఇంతగా పాతుకొని పోయి వేళ్లు దన్నినది. కోరికోరి యెవడు దుఃఖము దెచ్చుకొనును. తుమ్మినచో కార్యము చెడునని ఎన్నడో చెవిలో పడిన నాటి నుండి యది జీవితాంతమువరకు గింగురు మనుచునే యుండును. శుభమునకు బయలుదేరగనే యెవరైన తుమ్మి నచో ఎంతచదువుకొన్న వాడైనను కొంత వెనుకముందాడును. ఇప్పటివారికే యిటులుండ పూర్వులకు శకునములపై నెంతపట్టింపు లుండెడివో చెప్పనక్కర లేదు. కనుకనే శకునపక్షులు, శకున శాస్త్రిజ్ఞులు, పూర్వము రాజసభాంతరాళము లందుండువారు. మంచి చెడుగులు తెలుపుచుండుట వారి కర్తవ్యమైయుండెను. ఈ శకునములపట్టింపు కేవలము భారతీయులకే కాదు. ఏదో యొక రూపమున ప్రపంచమం దన్ని జాతులవారికిని కలదు.

పల్నాటి వీరుల చరిత్రకు సంబంధించిన 'కోళ్లపోట్లాట'లో మొదటి పందెమున నోడిపోయిన నాగమ్మ బ్రహ్మనాయుని కోడిని మరునాడు గెలుచు టకు దయ్యాల మల్లాయె యను కట్టుబోతును పిలిపించి బ్రహ్మనాయుని కోడికి మంత్రము బెట్టించెను. దయ్యాలమల్లడు 'వాకట్టు మరకట్టు వణికెడుకట్టు, పొట్టపొంగెడు కట్టు పొంగులకట్టు, కూత పెట్టెడుకట్టు కోపించుకట్టు, కాళ్లను చేతులు కదలనికట్టు, ప్రాణంబు పోయెడి బలువైనకట్టు' నేర్చినవాడు. అతడు తనవిద్యలు కొన్ని నాయకురాలి

యెదుటను నలగాముని యెదుటను ప్రదర్శించెను. ఇట్టి మంత్రతంత్రము లందలి నమ్మకము జానపదులకానాటినుండి నేటివరకును కలదు. 'పల్నాటివీరచరిత్రము'న బ్రహ్మనాయుడు త్రిపురాంతకమునుండి భూతరాట్ స్తంభమును తరలించుకొని పోవునప్పుడు బండ్లపైనెత్తి 'పంచవన్నెలకూడు పై బార దివిచి' కంబమును దరలించెను. ఆ యాచార మిప్పటికిని గలదు. దృష్టిదోషము తగులకుండుటకును భూతప్రేతాదుల గాలి సోకకుండునటులను రంగురంగులయన్నము దిగదుడుపుగా తీసి పారవేయుదురు.

కాటమరాజు కథలో నలసిద్ధి సేనలయందు కలిగిన యపశకునములు గమనింపదగినవి. 'మెండైనరాగాలు? మెరసాడ సాగె, చీతువల్ మింటిపై చెలరేగి పలికె, నవతల పైడికం టదిరి పడిలేచె, పాల పేరెమువారె పాములు నడకొట్టె, నేలనాడువ చోట నిలిచెను గౌళి'. అందులకు నలసిద్ధి యాశ్చర్యపడి సంధ్యగోపాలుని బిలిచి శకునఫలము లడిగెను. సంధ్యగోపాలు డానాటి ఆగతానాగతవేది. అత డా యా శకునముల ఫలితములను సిద్ధిరాజునకు చెప్పెను. పల్నాటి వీరచరిత్రకు సంబంధించిన వివిధ కథలందు శకునములు వాని ఫలితములు వర్ణింపబడినవి. మల్లన పేరుతోనున్న, 'కోళ్ళపోట్లాట'లో బ్రహ్మనాయునికి గలిగిన శకునముల కర్థము గోపుడు చెప్పును. ఈ గోపుడు బ్రహ్మనాయునికి కుడిభుజము. కోడిపందెముల తరువాత నిహతుడయ్యెను. పల్నాటివీరుల కథలందలి గోపునకు కాటమరాజు కథలందు (సంధ్య) గోపాలు డుద్దిగా కల్పింపబడెనేమో. బొల్లియావు బొడ్డున నున్న గంటనుగూర్చి సంధ్య గోపాలుడు సిద్ధిరాజుతో చెప్పిన విషయము వారి నమ్మకమును యాదవుల విశ్వాసమును సూచించును. శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి ఎత్తినప్పు డాతనిచే నణచబడిన పిడుగును విశ్వకర్మ కత్తి మరియు గంటలుగా చేసెనట. కత్తి బీరన్నకు (వీరభద్రుడు జాంబవంతుడు నరజన్మమెత్తిరి) గంటను పాతాళగణపతికిని ఇచ్చి కలియుగమున కృష్ణుడు కాటమరాజై పుట్టి గణపతి నోడించి గంటను గెలిచి బొల్లియావునకు గట్టెనట. అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము'న, నలసిద్ధి కాటమరాజులం దెవరు సమయభంగముచేసిరో యని తీర్మానించుటకు పెన్న సమీపమున సంగమదేవుడు మాధ్యస్థ్యము వహించెను. కాటమరాజు పక్షమువారు శిలలను పలికించి తామే సత్యప్రియులమని రుజువు చేసికొనిరి. ఈ నమ్మకము ప్రజలందిప్పటికిని గాఢముగా పాతుకొని పోయినది.

బాలచంద్రు డైతమ్మ లోభకార్యములను దెగడుచు 'నీ మేనగోడలి నీ వద్దినపుడు, నా మేనమామలు నా పెండ్లినాడు, మా కులంబున ఓలిమాడలు గలవు, తగిన ధనం

బీక తామీయ మనిరి, ఆమాటమీదట అమ్మరో నీవు,ముట్టడివేసితి మూర్ఖతతోడ'నని నిందించెను. వధువు తలిదండ్రులు బిడ్డ నిచ్చునప్పుడు కొను ధనమునకు ఓలియని పేరు. ఈ యాచారము పల్నాటివీరుల కాలమందుండినట్లు పైమాటలు దెల్పుచున్నవి.ఈ యాచారమధికముగా వెలమ కులములో నుండునందురు.బాలచంద్రాదులు వెలమలు.

సంతానార్థమై ఐతమ్మ నోచిన నోములు - వ్రతములు, చేసిన దానములు పెక్కులు. కప్పెరచయదానము. కూష్మాండ ఫలదానము, విష్ణుకాంత నోము, సంధ్యావర్తి నోము - జగజ్జ్యోతి నోము, ఏకబాణము నోము. పచ్చవిల్తుని నోము, నంది పులగము దానము.అశ్వత్థపూజ, పెంటిపోతులకు పెండ్లి. చీకటింటి నోము. కేదారేశు నోము వంటి వెన్ని చేసినను సంతానము కలుగలేదు. చివరకు ఆకాశవాణి యాదేశమున నామె మాచెర్ల చెన్నుని (చెన్నకేశవస్వామి) సన్నిధిని గజనిమ్మ నోము నోమి సంతానమును బడసెను. ఈ గజనిమ్మ నోము వివరము లన్నియు గ్రంథమున నీయబడినవి. తక్కినవి కొన్ని నేటికిని ప్రచారమునందున్నవి. కాని కొన్ని మృగ్యములు.

రామమోహనరాయలు తెచ్చిన సంస్కారములచే(సతి) సహగమ నాచారము పోయెను. అంతకు పూర్వము భరతదేశమున నీ యాచారము బహుళ వ్యాప్తిలో నుండెను. కరుణ రసప్రధాన కథల ప్రకరణమున నీవిషయము చర్చించియుంటిని. పల్నాటి వీర చరిత్రమున అనపోతుతో నాతని భార్యయు అలరాజుతో నాతని భార్యయు సహగమనములు చేసిరి. కాటమరాజు కథలో ఖడ్గతిక్కన భార్య సాగుమానము చేసినది.

కాటమరాజు కథలో ఖడ్గతిక్కన మొదట యుద్ధమున విరిగి పారిపచ్చినపుడు అతని భార్య స్నానమునకు నీళ్లదోడి 'అక్కడ మంచంబు నడ్డంబు పెట్టి, యద్ద శేరు పసపు నమరంగ నుంచి, కూర్చుండి స్నానంబు గొబ్బున జేయు'డని చెప్పి పచ్చెను. మంచ మడ్డముగా బెట్టుకొని కూర్చుండి స్నానము చేయుట స్త్రీల యాచారము. పెరటి బయలులో స్నానము చేయునప్పుడు స్త్రీలు బహుళః చాటుగా నుండుటకై మంచము అడ్డుపెట్టుకొందురు. మరియును పురుషులు నిలుచుండియును స్త్రీలు కూర్చుండియును స్నానము చేయుట పరిపాటి. నేటి కాలమున స్నానముల గదులు బిగించుకొని పురుషులు నగ్నస్నానములు చేయుచుండుట ఆచారమైనది కాని ప్రాతకాలపు వారు నగ్నముగా స్నానము చేయరు. 'న నగ్నః స్నాయాద్వా'యని మన ధర్మశాస్త్రములు(గౌతమ ధర్మసూత్రములు)చెప్పుచున్నవి.స్త్రీలు మాత్రము

నగ్నముగానైనను, సచేలముగానైనను కూర్చుండియే స్నానము చేయుదురు. ఈ యాచారము పూర్వమునుండియు కలదన్నమాట.

సిరిగిరితో లేఖలు చదివించుటకు ఐతమ రాజాదులు శారదామండపమున గూడి కూర్చుండి 'అప్పుడు కూటాల కడ్డ తెరగట్టి - కప్పురగంధుల కడువేడ్క బిలిచి, కొమ్మలారా మీరు గొబ్బున బోయి- యమ్మ నూకాంబిక పటు విన్నవించి-సిరిదేవి కొమరక్క-సిరి భోగలింగ - సరసన నగుమంచి చట్టుమారమ్మ - పందములు యరణప్ప పైడివారి తల్ల - అందరి దోడ్కొని యతివేగ రారె'యనిరి. తెలుగువారి కీ రాణివాసము (పర్దాపద్ధతి) పూర్వమునుండియే యున్నట్లున్నది. పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సంబంధించిన కథలందు గూడ నీ రాణివాసము కానన గును. 'రాచమల్లు రాయబారము' లో బ్రహ్మనాయుడలరాజును గురిజాలకు రాయబార మంపుటకు మొదట తండ్రి కొమ్మరాజు నడిగి తరువాత తల్లియగు చల్లమ్మ యాజ్ఞగొనుటకై యామె యంతఃపురమునకు బోయినపుడు చల్లమ్మ నాయుని 'అడ్డంబు తెరబెట్టి అర్ఘ్యపాద్యముల' తో నాహ్వానించెను.

'సొమ్ములు కట్నాలు సొన్నటంకాలు'. పల్నాటి వీర చరిత్రకాలమున మాడ లున్నటులే కాటమరాజు కథాకాలమున సొన్నటంకా లను నాణెములు వాడుకలో నుండెనుకాబోలు.

'దేశింగురాజు కథ'లో కూడ అపశకునముల ప్రస్తావన గలదు. దేశింగు యుద్ధమునకై బయలుదేరుచు రంగనాథస్వామి సెలవుగొన బోవ స్వామివారి మెడలోనున్న హారము తెగి పడిపోయెను. గోపుర శిఖరము కూలిపోయెను. గుడిలో అఖండ మారిపోయెను.స్వయముగా స్వామివారు ముఖము త్రిప్పుకొనిరి. పాట పాడుకొనెడు జనముల నమ్మకములే దేశింగురాజున కంటగట్ట బడినవి.

దేశింగురాజు చనిపోయిన తరువాత అతని భార్య సహగమనము చేసెను. ఆ సమయమున

'తాంబూలంబును జే (దీ) ని రత్నముల్ దనర చేతబట్టి
అంబరంబునకు నెగర రత్నముల్ అంత చెదరగొట్టి
చుట్టుబడ్డ యా రత్నములెల్లను సొంపుతోడ జనులు
అట్టె యెత్తుకొని సంతోషంబున నలరి రంత జనులు'.

ఈ యాచార మిప్పటికిని కలదు. రాణి సహగమనము కనుక రత్నములు వెదజల్లి నట్లు చెప్పబడినది. ఇప్పుడు శవము మీదుగా వీదలు రాగి డబ్బులు కలిగినవారు రూపాయలు వెదజల్లెదరు.

బొబ్బిలి కథలో కూడ అపశకునములు వర్ణింప బడినవి. రాణీ మల్లమ్మ గారు గోపాలస్వామి కభిషేకము చేయగా 'నొష్టయున్న తిరుమణి రేఖ నేలను పడ్డాది, ఖైదలోనున్న పూలహారమూ తెగి నేలను బడెనూ, ఎదుటనున్న అఖండదీపము గప్పున ఆరేను, తూర్పున నున్న గోపాలస్వామి పడమట తిరిగేను, పడమట నున్న గాలిగోపురము పట పట పగిలింది.'

పెద్దాపురపు కోడిపందెముల కథలో జగపతి, గజపతి రాజుల మరణా నంతరము వారి భార్యలు సహగమనము చేసినటుల వర్ణింప బడినది.

'బంగారు తిమ్మరాజు కథ' లో గూడ అపశకునములు విశ్వాసములు వర్ణింప బడినవి. తిమ్మరాజు ప్రయాణవార్త వినగానే అతని భార్యకు 'నొదుట నున్నా కుంకుమ బొట్టు నేలను రాలింది, కాలిన వున్నా వెండి మెట్టెలు బ్రద్దలు అయినాయి, చేతిన వున్నా గాజులు అన్నీ చిట్లిపోయినాయి' ఈ శకునములే కాక, ఏనుగులు గుఱ్ఱములు చచ్చిపోవుట, పల్లకి విరుగుట, చేతికత్తి క్రిందబడుట కూడ చెప్పబడినవి.

తిమ్మరాజు తన తల్లుల చెంతకు పోయినప్పుడు వారు 'కొడుకును చూచి నివాళు లిచ్చి ద్రిష్టి తీసినారు' కన్నతల్లి గూడ దృష్టి తీసెను. దీనికి కారణము 'తల్లిగారి ద్రిష్టన్నాది బహుకాని ద్రిష్టే' నట. కనుకనే 'నాలుగుపుట్ల వరహా లండి ద్రిష్టితీసినారు, ఏనుగులాను ఏడింటినీ ద్రిష్టితీసినారు, నాలుగుపుట్ల నల్లబొగ్గును ద్రిష్టి తీసినారు,' ఆరె మరాఠీల కథలో సిద్ధోజి తనను జంప బంపిన దొంగలు చేరు కొనక పూర్వమే యారాత్రి సోమోజి తన తల దొంగలు నరకినట్లు కల గనెను. మరియు నాతడు నిమ్మతోటకు బోయి తన తమ్ముల పేరిట కోసిన నిమ్మకాయల నుండి పాలు నేయి కురువ తన పేరుతో గోసిన నిమ్మకాయల నుండి నెత్తురు కారెను. పల్లెటూరి ప్రజల కిప్పటికి నిట్టి నమ్మకములు గలవు. సదాశివరెడ్డి గాధలో మైదుజాబులు మరియు భూతద్దముల ప్రభావము వర్ణింప నలవిగాదు. మహావీరుడగు సదాశివుని ముందు మైదు జాబులను భూతద్దములను బెట్టి జాతివారు పిల్లికూనను చేసిరి. సిద్దీవాడు సదాశివునిపై బూది జల్లి శిలగా మార్చెను. వాని పిక్కలందు తాయెతు లుండెనట. ఇట్టి మంత్ర తంత్రములు మూఢవిశ్వాసములు జానపద గేయములందు కుప్ప తిప్పలుగా గాంచనగును.

ఇంతవర కుదాహరించినవి కేవలము చారిత్రకగేయము లందున్న విష యములలో కొన్నిమాత్రమే. పౌరాణిక గాధలందును స్త్రీల పాటలందును ఇట్టి విశేషము లింకను అధికముగా గలవు.

'శాంతగోవింద నామము' అను పాటలో దశరథుడు భార్యలతో కలసి శాంతను నడుగ బయలుదేరినపుడు 'రామచిలుకలు రెండు, ప్రేమతో యెదురయ్యె, వేశ్యాస్త్రీలు వచ్చి, సురాభాండములు వచ్చె, గరుత్మంతుడు వచ్చె, శకునంబులును దీర్చె' ఇవి యన్నియు శుభశకునములని మనవారి విశ్వాసము. దశరథుడు మున్నగువారు శాంత నడుగ వచ్చిరని తెలిసికొన్న ఋషి దృష్టి దోషమునకు భయపడి తమ వారితో 'శాంతనూ దాచండి, ద్రిష్టి తీయించండి, గవుశనలు వెయ్యండి, గమిడి తియ్యవద్దు' అనెను. శాంత నప్పగించునప్పుడు ఋషిదంపతులు 'బంగారు పళ్లెములో, ప్రాలొప్ప బోసిరి, ఆదిలక్ష్మి శాంతని, నామకరణం వ్రాసిరి'. నామకరణ సమయమున నీ యాచార మిప్పటికిని పాటింపబడును.

శాంత ఋష్యశృంగుల వివాహమున జరిగిన తంతు విపులముగా వర్ణింపబడినది. గంపలో కూరుచుండబెట్టుట, కాడినీళ్లు పోయుట. జీలకఱ్ఱ బెల్లము నెత్తిపై నుంచుట, లాజకట్నము లిచ్చుట, సన్నెకల్లు ద్రొక్కించుటవంటి యాచారములు నవనాగరకలోకమున మాయమగు చున్నవి. సన్నెకల్లు ద్రొక్కించు వేళ ఋష్యశృంగుడు దశరథునితో 'ఆడదాని పాదంబెట్ట, ఏ శాస్త్రములో నుండె, ఏ ఋషులు చెప్పిరి' యని ప్రశ్నించెను. దశరథు డందులకు సమాధానముగా 'మీరు తప్పిస్తేను - మరివకరు పడుతార'యనెను. అప్పుడు ఋష్యశృంగుడు 'శాంత పాదంమీద, వోకచెక్కా వుంచి, సప్తపాదం తొక్కె'ను.కనుక సన్నెకల్లు ద్రొక్కు ఆచారము అప్పుడప్పుడే ప్రవేశించినదిగా దోచుచున్నది. 'ఆతిష్ఠేమ మశ్మానం' అను మంత్రము వివాహములం దెప్పుడు ప్రవేశించినదో? 'పాకెన్న పళ్లెములు పండితులు చదివి'రట. ఇది సదస్యము. అప్పగింతల సమయమున 'శాంత చెయ్యిదెచ్చి, పాలలోనా ముంచి, అత్తగారికి వారు' అప్పగించిరట. పాలలో ముంచినను నీళ్లలో ముంచినను మీ భారమని కాబోలు నిటుల చేయుదురు. దశరథుడు శాంతకు 'ఐదువేల బానిసలు, అరణంబులు ఇస్తు'ననెను. బానిసలు (slaves) ఉన్ననాటి మాట (పాట)యిది. శాంత అయోధ్యనుండి బయలుదేరి ఋషిపల్లె చేరుటకు ముందు పల్లె బయట 'జమ్మిచెట్టూ క్రింద, శాంత సారెలు వుంచె పూర్ణకలశలు దించె, గృహ ప్రవేశంబాయె'ను. ఇల్లు నింపుకొనుటకు పూర్వము ఊరి బయట జమ్మికడ దించి తరువాత వధూవరులను గృహప్రవేశము చేయించుట యిప్పటికిని గల యాచారము.

ఋష్యశృంగుడు మామగారిచే పుత్రకామేష్టి జరిపించినప్పుడు యాజ్ఞికమున నుండు తంతుఅంతయు విపులముగా వర్ణింపబడినది. శ్రీరామాదులు జన్మించిన

పిమ్మట వారికి పదకొండవనాడు బారసాల జరిపినట్లుగా వర్ణింపబడినది. కొందరు ఇరువది యొకటవనాడు చేయుదురు. బారసాలకు 'యిరవై యొక్క దినం' అను పేరందులకే వచ్చినది. ఇటులే చేలోత్సవము, అన్నప్రాశనము మున్నగు యాచారములు వర్ణింపబడినవి. శాంతకు కార్యము చేయించునాడు 'కూతురుకి అల్లునికి - కౌసల్య తలలంటె'నట. ఇదికూడ ఆచారమై యుండును.

'పుత్రకామేష్టి' పాటలో కౌసల్యాది కాంతలకు 'ఒకటి రెండు మూడు నాల్గు అయిదు నెలలు అయ్యేవరకు, వెలయ సీమంత మనెడు వేడుక జేసిరి' అంతర్వత్నులగు వారికి ఐదవ నెలలో జరిపెడు వేడుకకు, ఆచారమునకు - సీమంత మని పేరు. ఇదే పాటలో రామలక్ష్మణులకు వడుగు జరిపినప్పుడు వడుగులకు సంబంధించిన వివరములన్నియు చెప్పబడినవి.

'కౌసల్య బైక' లను పాటలో ఆసన్నప్రసవయగు కౌసల్యాదేవి యున్న ప్రసూతి గృహమున చెలికత్తెలాయా వస్తువులు భద్రపరచుటకై యొకరితో నొకరిట్లనుకొనిరి. 'పీటవేసి చిన్నది ఒక్కమూట వునచారే, మేటీగ దీపము నొక చోటున వునచారే, అడ్డనిండ వడ్లుపోసి వునచారోయమ్మా, పెద్దగుండు నొకటి పైన వునచారోయమ్మా ... తడవులేదు తాడు దూలాన వేసియ్యారమ్మా.' సుఖప్రసవ మగుటకీ యుపాయములు తోడ్పడు నందురు. ఇదే పాటలో రామాదులు జన్మించిన తరువాత తొట్లె పెట్టుట బారసాల చేయుటవంటి యాచారములు వర్ణింపబడినవి.

'సీతగడియ'లో పూర్వపు అత్తింటి కోడలు తాను శయ్యాగృహమునకు వెడలుటకు ముందు చేయవలసిన పనులు చెప్పబడినవి. సీతమ్మ అందరికి భోజనము లిడి వంటిల్లు చక్కబరచి 'అత్త కౌసల్యకు అడుగులు వత్తి, మామ దశరథులకు మడత లందిచ్చి, సుమిత్ర కైకకు సురటీలువేసి, పరగ కౌసల్యకు పాన్పు తా బరచి' తా నలంకరించుకొని ఎంతో ఆలస్యముగా శయ్యాగృహమునకు చేరినది. బాధ్యత నెరిగిన కోడంత్ర ధర్మ మిట్టిది.

'పెండ్లి గోవిందనామములు' పాటలో రామాదులు జన్మించిన తరువాత నయోధ్యలో 'పురుడు వేడుకలాయె, పట్టమువారలకు, పసుపు నూనెలు పోసిరి'. పసుపు నూనెలు పంచుట యాచారమని తెలియనగును. ఇదే పాటలో రామాదుల వివాహమునకై అయోధ్యనుండి మిథిలాపురికి తరలిపోవునపుడు దశరథుడు 'వంటర్ని పిలిపించి వోణీలు గప్పిరి, కావిళ్ల వారికి తగటంచు చాపులు, రాఘవులు గప్పేటి ఆ దుస్తు లిచ్చిరి'. వంటరి యనగా వంటలవాడు. వంటవారికి కూడ కట్నములు

పెట్టిపోవుట ఆచారము కాబోలు. కావిళ్లవారికి రాముడు కట్టిన దుస్తులిచ్చి రట. పెండ్లిలో ఇప్పటికిని 'మైలపోలు' నాడు ఈ యాచారము పాటింప బడును. వధూవరులకు తలలంటెడు చాకలి మంగలివారికి వధూవరుల శరీరములపై నున్న మైల వస్త్రములు తీసియిచ్చుట నేటికిని పాటింపబడు ఆచారము. కావిళ్ళ వారు (కావడి మోసెడువారు) కూడ సాధారణముగా చాకలి మంగలివారే. మడి కావళ్లు వంటవారును. మైల కావళ్లు, చాకలి మంగళ్ళను కొనిపోవుదురు. సీతా రాముల వివాహమునకు పూర్వము 'తిన్నె శృంగారించి కులదేవతల నిలిపిరి, అతివ లందరుగూడి అవిరేడి (అవిరేణి) కెల్లిరి, అతివ లందరుగూడి అవిరేణ్లి నిలిపి'రట. కుల దేవతా పూజనము అవిరేణుల పూజనము మున్నగునవికూడ ప్రచారమందున్న యాచారములే.

ఈ పాటలో నింకను పెండ్లి సందర్భమున గాననగు అనేకాచారములు చెప్ప బడినవి. దోపు మున్నగు ఆచారము లిప్పుడు మాయమగు చున్నవి. ఈ పాటలో దోపు ఆచారము కూడ చెప్పబడినది. దీనిని తూర్పు జిల్లాలలో 'దొంగవేలె' మందురు. నాకబలికి పూర్వము 'దోపు రాత్రివేళ, దొంగలను తగిలిరి, చప్పట్లు చరచిరి, సభయంత నవ్విరి, మాయత్త కొడుకులు, మరి దొంగలూ సుమ్ము, తెల్లవారితె వార్ని, పట్టి కొట్టిస్తాము, సౌమిత్రిని పట్టి, సంకెళ్లు వేతాము, ఆయన పెద్దవారు, అది యెవరి తరముగా' దని వర్ణింప బడినది. అలుకకు పూర్వ ఘీ దోపు జరుగును. దోపు అనగా దొంగ తనము. అలుకకు పూర్వము వరుడును వరుని పక్షమువారును, వధువు ఇంటినుండి ఎవరి చేతి కందిన వస్తువులు వారపహరింతురు. వారటు లపహరింతురని వధువు పక్షమువారు మొదటనే జాగ్రత పడెదరు. విలువగల వస్తువాహనములు బయట నుంచక ఎత్తుకొని పోవుటకై కేవలము బొక్కెన, చేంత్రాడు, హారతి పళ్ళెరము సాధారణమైన చెంబు లుంచెదరు. వధువు పక్షమువారు వరుని వెంబడిబడి దొంగ వాడని చేటలపై డప్పు గొట్టుచు వెంటనంటి వెక్కిరించెదరు. బావమరదు లీ యల్లరి నధికముగా జేయుదురు. బావమరదు లున్నచో వరుడు తన్ను వెంబడించి వచ్చునప్పుడు తానింత కుడుకముక్క (కొబ్బరి) కొరికి వెనుకవైపునకు వారికి విసరివైచి తాను విడిదికి పారిపోవును. అప్పుడే అలుక పాటింప బడును. ఈ దోపుకు చిహ్నముగా పల్లెటూళ్లయందు పెండ్లివారు ఒక చెంబో మరి యింకే వస్తువో చివరినా దెత్తుకొని పోవుదురు. ప్రస్తుతమిది మృగ్యమై పోవుచున్న యాచారము. కాని దేవతా వివాహములందు మాత్రము పరిపాటిగ సాగుచునే యున్నది. మడికొండ గ్రామమున సీతారామ కల్యాణ సమయమున నీ దోపు

ఏటేట జరిపెదరు. పన్నిద్దరాళ్వారులలో చేరిన తిరుమంగయాళ్వారు కూరత్తాళ్వారు మున్నగువారల వేషము ధరించి వైష్ణవభక్తులు పెరుమాండ్ల పైనున్న భూషణముల దొంగిలింతురు. మడికొండ గ్రామము బయట దోపుమట్టి యను నొక మట్టిచెట్టు కలదు. సీతారాముల ఊరేగింపు అచ్చోటికి వచ్చినప్పుడు దోపు జరుగును. ఈ దొంగతన మనునది పెండ్లిలో నొకభాగముగా నెటుల చేరినదో ఎప్పుడు చేరినదో తెలియరాదు. రాక్షస వివాహములో కన్యతోపాటు వెలగల వస్తువులను దోచుకొనిపోవు ఆచార మేర్పడెనేమో? అలుకలు తీరిన తరువాత, నాకబలికి పోయిన తరువాత 'గుండు గుమ్మెసిరి. కూనాట్లు గలిపెరి' యని కలదు. ఇదేమి యాచారమో? నాకబలి సమయమున తలంబ్రాలపై నల్లపూసలు గుండ్లు పెట్టెదరు. అది యిదియే కావచ్చును.

'సీతాదేవి యానవాలు' పాటలో ఒకనాడు శ్రీరామచంద్రుడు తుమ్మగా సీతమ్మ 'కోటంత ఆయుస్సు గోవిందు కనుచు, బ్రహ్మంత ఆయుస్సు పరంజ్యోతి యనుచు, చిరంజీవి అనితీసి *భమిదాను చెవిని, ఉంమనె*' నట. ఈ విశ్వాస మిప్పటికిని గలదు. దాని పరమార్థము మాత్రము మరుగుపడి పోయినది.

'లంకా యాగము' పాటలో మారీచుని పన్నుగడపై 'హా' యన్నయార్తనాదము విని సీతమ్మ లక్ష్మణుని అన్నగారి సహాయమునకు పొమ్మనెను. లక్ష్మణుడు రాముని కెట్టి కీడు మూడదన సీతమ్మ లక్ష్మణుని దూరుచు 'తమ్ములు కారయా అన్నలు చస్తేను కాపురంబులు చేతురూ, చేను దున్నినవెనుక చేనువెంబడి బీడు చేనువారిది కాదా' యనెను. ఆ కాలమున దేవరన్యాయ ముండెడిది కాబోలు. రావణుడు సీత నపహరించుకొని పోవునప్పు డామె విలపించుచు 'మున్నూటరువది నోములు నోచితీ విష్ణుకాంతను నోచితీ, సంధ్యాల వెన్నెలా జ్యోతి గావించుకొని వడిగట్టుక నోచితీ' యని తలచుకొనెను. ఈ తీరుగా జూచిన ఏడాది పొడుగున దినమొక నోము నోచుటకు వీలుండెడిదని తెలియుచున్నది. ఇప్పు డీ నోములన్నియు కానరావు.

'లక్ష్మణమూర్ఛ' పదములో లక్ష్మణుడు మూర్ఛపోయినప్పుడు నంది గ్రామమున నున్న భరతునకు 'అనుజుడు లక్ష్మణుడు అడవి లోపలను, లంక చముచేత తడవుకొని కృశియించ, మొదలంట బురదలో మునిగి దుఃఖమున, కష్టంబు పడుతున్న కడుచెడ్డ స్వప్నములు' గలిగెను. తలకు నూనె యంటినట్లు కల రాగూడదని యిప్పటికిని మనవారి విశ్వాసము.

'కుశలవకుచ్చల చరిత్ర' పాటలో ఋష్యాశ్రమమున సీత ప్రసవించినప్పుడు జన్మించిన శిశువునకు 'పొలుపుగ దర్భలు బొడ్డుపై నుంచిరి - పూబోణులు బొడ్డు

వొప్పుగ కోసిరి - మీరు పుడుదురని మీ తండ్రిప్పుడు - బంగారపు చేటలు చేయించే- అనుచో పుణుకులు చేటలపోసి - పట్టు చీరెలు బొత్తిళ్లు పరచి - పవళించా బెట్టిరి బాలుణ్ణి - బిడ్డామాది గె(గ)ద్దమీది - యనుచు బలికిరి కాంతలు తాము' ఇప్పటికిని పల్లెటూళ్ళయం దీయాచారములు జాతకర్మలందు పాటింపబడుచున్నవి. పురుడు జరిపినప్పటి యాచార వ్యవహారములు, అందున్న ఆయుర్వేద విషయములు గమనింప దగినవి. 'ముత్యాల పీటలు ముందుగ వేసిరి-రావే జానకి రమ్మని పిలచిరి-నడికట్టు గట్టి సంతోషముగను-కుడి పాదమున కూర్చుండ బెట్టిరి-ఉల్లివేసి కాచిన నూనెలను-సీతకు సిరసంటిరి వారు-పచ్చాకు కచ్చూరాలు వేసిన-వొంటిపిండి నలుగులు పెట్టించె.... కొట్టుకాయము కొట్టి తెచ్చిరి-అప్పుడు కాచిన ఆవుల పాలు- బంగారు గిన్నెతొ పోయించిరి- పణతులు పావంబులు తొడగించిరి-బొడ్డు కోసిన కత్తి చేతి కిచ్చిరి-వేపకొమ్మల వెలది కిచ్చిరి-తూర్పు వేపునా నిలువ జానకి-మ్రొక్కవె జానకి భాస్కరుకైనా-ఏటనేట చూలింత బాలింతా-దయచేయుమి భాస్కర యనెను-అక్కడ నున్న అతివలకెల్ల-పసుపు కుంకుమా పణతులు ఇచ్చిరి - ఆకులు పోకలు కాయ పండులు-ఇచ్చెను జానకి వేడుకతోనూ' ఇటులే మరికొన్ని యాచారములు చెప్పబడినవి.

'కుశలవకుచ్చల చరిత్రము'న బారసాలనాడు బావిలో చేప వేయు ఆచారము నడపినప్పుడు 'అందరు గ్రక్కున బావికి చనుదెంచిరి శీఘ్రమునా, బావిలోపల చేదలు వేసిరి, మూడు చేదలు ముందుగ వేసిరి, పొత్తిళ్ళా బట్టలు తడపించిరి, ఆకులు ముగ్గులు అక్కడ బెట్టిరి, *కప్పకు మ్రొక్కిరి కాంత* లందరు, లోనికి చనుదెంచిరి శీఘ్రమునా' కప్పకు మ్రొక్కుటేలనో? ఇప్పుడీ యాచారము కానుపించదు.

'రామకథా సుధార్ణవము'న అశోకవృక్షముపై నున్న కోతిని జూచి సీత స్వప్నమనుకొని 'కలలో కోతిని కనుగొంటిని యిక్కలను కలుగు కీ'డని చింతించెను. కలలో కోతి కనపడకూడదని మనవారి నమ్మకము.

'విరాటపర్వము పదము'న బృహన్నలతో నుత్తరుడు బయలుదేరి పోవుచుండగా 'పురసౌధములనుండి సరసిజేక్షణలు, పెరుగు లాజలు పూలు తరచుగను జల్లి' నట్లు వర్ణింపబడినది. పెరుగు జల్లుటెందులకో? ఆంధ్ర భారతమున కేవలము 'దీవించి సేసలు సల్లం బురంబు నిర్గమించి'నట్లు వర్ణింపబడినది.

'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'లో గొఱ్ఱెయున్నితో సిద్ధమగు కంబళ్ళ వర్ణనము కలదు. 'కంబళ్ళను గట్టుకొనిన, కట్టుకొని పరచుకొనిన, అఖిలమైన వర్ణాలకు, ఆక్షేపణ వుండబోదు, దేవతలకు మెప్పు సుమ్మి, దేహము ఆరోగ్యముండు, *నల్లగొంగడి గ*ప్పుకొనిన, నఖిల భూతప్రేతమూలు, అతని వద్దకు చేరకుండు, అఖిల శుభములు తాను *గూడు*, *తెల్లగొంగడి* యెంటనున్న, దేవతా ప్రసన్నమౌను, *కసిరె గొంగడి* గప్పుకొన్న కష్టమూలు తొలగునయ్య'. గొంగళ్ళను గూర్చిన యభిప్రాయ మిప్పటికి నిటులే కలదు.

తెగలు

భారతదేశమున ప్రధానముగా చాతుర్వర్ణ్యములవారే యున్నను వారిలో మరల వందలకొలది ఉపజాతు లేర్పడినవి. ఒక్కొక్క ప్రాంతమున కొన్ని కొన్ని క్రొత్త కులములు బయలుదేరినవి. ఇట్టి విభజన మెన్నడు జరిగినదో ఇద మిత్థముగా తెలియరాదు. జానపదగేయము లందు అనేకకులముల గూర్చిన ప్రశంస కలదు.

'గంగా వివాహము 'పాటలో ఏలాపురమున గల వీధులు వర్ణించునప్పుడు సుమారు ౪౫ కులములు వర్ణింపబడినవి. వీనిలో కొన్ని క్రొత్తగా నున్నవి. ఉదా:- శీలవంతులు, కమ్మవెలమ, మద్దివెలమ, సరగుంటలవాండ్లు, మహ కర్నికులు, జట్టినవారు, కాళింగులు, జడ్డివారు, పాండీలు, నెయ్యాలవారు మున్నగు కులములు తెలంగాణమున గానుపించవు. వీరు తెలుగువారో కాదో! కులములు, జాతులగూర్చి పరిశోధనలు సల్పినవారి గ్రంథములం దివి కనబడ లేదు. 'కొమిరెల్లి మల్లన్న' కథలో రెడ్లయందున్న తెగలు కొన్ని చెప్పబడినవి. మోటాటి, గుడాటి, పాకనాటి, గోనెయెల్మ, చిట్టెపు, గడనకాపురెడ్ల విభేదములు కొన్ని చెప్పబడినవి. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు పంటకాపులకు చెందిన మోటాటి, పాకనాటి రెండుతెగలనే పేర్కొనిరి౧. వారు పేర్కొన్న పంట కాపులలోనున్న ౧౪ తెగలందు తక్కినవారు వేరుగా నున్నారు. పదములో నున్నపేర్లందులో లేవు. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు కొన్ని కాపుతెగలను పేర్కొనెను.

'పంట, మోటాటి, పెడగంటి, పాకనాటి, అరవెలమ, లాది కొండారె, మొరసు, గోన కొణిదె, కాపులు మొదలైన క్షోణి దనరు, కాపులకు నెల్ల మిన్న యక్కాపు కొడుకు'౨.

పై పద్యమున గోనెకాపు లున్నారు. పదములోనున్న 'గోనెయెల్మ'లే గోనెకాపులు. ఒక్కొక్క ప్రాంతమున నీ యుపజాతు లొక్కొక్క పేరుతో నుండునట్లు తోచెడిని.

'సీతాకల్యాణము' పాటలో కొట్నములు దంచునప్పుడు వివిధములగు వడ్లు పేర్కొనబడినవి. వడ్లెన్ని తీరులో గమనింపుడు'. 'గరుడ వాహనాలు గౌరి కుంకాలు, కురువ బాదాములు కృష్ణభోగాలు, వంకవణ్ణము పెద్ద వజ్జాణములు, కంకణములు లక్ష్మినారాయణ మణులు, మాదేవి కాటుకలు మల్చేచిన్నాలు, దూది భోగాలును దొంతిమల్లె

౧. History of the Reddi Kingdoms.
౨. హంసవింశతి (౪-౧౩౮)

లును, గోధుమ్రయోగలు గోడబ ధాన్యములు, ముత్యసరి ధాన్యములు ముక్కు ధాన్యములు, బంగారు తీగెలు బలితాములును, గంగబారేలేను కామాభోగాలు, వీలిశా ధాన్యములు నారియామణులు, వివరించి దంచేరు పేడ్కతో నపుడు, నాటరాగములతో పాడి యాడుచును'. కొట్నములపాటలు నాటరాగములో పాడెడువారని తెలియుచున్నది.

'విరాటపర్వము పదము' లో నుత్తరాభిమన్యుల వివాహవేళ కొట్నములు దంచినప్పుడు 'గరుడ వాహనాలు చిట్టికన్నెరాలు రత్నసరులు, పాలకిన్నెరాలు మంచి పాల బుడమలు, రాజనాలు కార్తిగాలు రామసాగరాలు మంచి, గౌరి కుంకుమాలు మంచి కనకసరులును, ఆకుసరులు ముత్యసరులు అక్కుళ్ళు రాజభోగు, లమరు కాశ్మీరుసన్న లందమొప్పగా' వర్ణింప బడినవి.

వృత్తులు - పరిశ్రమలు - కళలు

అనాదిగా గానబడు వర్ణవ్యవస్థ తొలుదొలుత వృత్తి సౌలభ్యము కొరకే యేరుపడినట్లు విజ్ఞులు చెప్పుదురు. కాలక్రమమున చాతుర్వర్ణ్యములందు వందల కొలది భేదము లేర్పడి జాతులు కులములు కలిగి క్లిష్టము మరియు నష్టము గూడ కలిగించునంత వరకు వచ్చినవి. జానపద సాహిత్యమున పెక్కు జాతులవారి వృత్తులు, పరిశ్రమలు, కళలు వర్ణింప బడినవి. ఏ వృత్తి లేనివారు కూలి నాలి చేసికొని బ్రతుకుచుండెడివారు. అట్టిజన మిప్పటికిని కలదు. పూర్వముకన్ననిప్పు డట్టి సంఖ్య పెచ్చు పెరిగినట్లున్నది. ప్రజా జీవితమునకు సంబంధించిన నిట్టి విషయములు శిష్ట సాహిత్యమునకన్న జానపద సాహిత్యమందే యధికముగా నగుపించును. శ్రామికగేయముల ప్రకరణమున తెలుగువారు చేయు కాయకష్ట మెన్ని తీరులో వాని నంటి పెరిగిన వాఙ్మయమెంతో వివరించియుంటిని.

పలనాటి వీరుల చరిత్రకు సంబంధించిన కథలందు కూలి నాలి చేసికొని పొట్టపోసికొనువారి ప్రశంసయు కలదు. 'గురిజాల యుద్ధము — పూర్వభాగము' అను పదములో మందపోటు బొడిచిన గురిజాలవారిని విరుగబొడుతునని బ్రహ్మనాయుడు కోపోద్రిక్తుడై బయలుదేరినప్పు డాతని తల్లి శీలమ్మ 'కట్టెమోపుల వారి కలకూలివారి....పసుల కాపరులను బలుసుకూరాకు, తిని యడవులలోన దిరిగేటివారి' చంపకుమని హితబోధ మొనర్చి పంపించెను. ఏ పనిపాటయు లేక అన్యాయముగా ధనమార్జింప దలంచి కొందరు దొంగతనమును వృత్తిగా గొనిరి. రానురా నది కళగా మారెను. చతుష్షష్టి కళలందు దొంగతనము కూడ స్థానము కల్పించుకొన్నది. దొంగతనమునందు కూడ చాకచక్యము ప్రబలినది. రేచుక్క పగటిచుక్కలు అట్టి

వృత్తిలో మిన్నంటిరి. గురిజాల విరుగబొడువబోవు బ్రహ్మన్నకు మార్గమధ్యమున కొర్తివీరుడను గజదొంగ తారసిల్లెను. 'కూరతోటలు జొచ్చి కూరగాయలను' దొంగిలుటతో వానివృత్తి యారంభమయ్యెను. (తోటకూర దొంగిలినప్పుడే బుద్ధి చెప్పవలెనను సామెత కథవంటిదే యిది.) అటుతరువాత వాడు మెల్ల మెల్లగా నిండ్లు సొచ్చి అటకలపై దాగుండి సొమ్ము లపహరించుట నేర్చెను. ఇంతింతై వాడు 'కుక్కల వాకట్లు కొంకి కత్తియును, నక్కల బూడిదయు చొప్పగోలయును, ద్రిష్టి బంధనముచే తెలివి లేకుండ, అష్ట దిక్కులు గట్టునట్టి నేర్పమర, అరువయి నాల్గవృషభము లమరంగ నేర్చి'న వాడయ్యెను. చివరకు ముందుగా వార్త నంపించి తరువాత రాజసముగా బోయి దొంగతనము జేయు 'అగ్గి రాముడుగా' మారెను.

వేళ తెలిసికొనుటకు మనవారికి పూర్వమునుండి గడియారము లున్నట్లు మన శిష్టసాహిత్యమునను జానపద సాహిత్యమునను కాననగును. అవి ఇప్పటి గడియారముల వంటివి మాత్రము కాకపోవచ్చును. అరబ్బు లిసుక గడియారమును కనిపెట్టినట్లు భారతీయులు నీటి గడియారములు కనిపెట్టిరని విజ్ఞుల యభిప్రాయము. పల్నాటి వీరచరిత్రకు సంబంధించిన యొకపాట 'రాచమల్లు రాయబారము'. దీనిలో అలరాజు గురిజాలకు రాయబారమునకు బోయినప్పుడు '*గడియారపు మొగసాలకడకు నేతెంచి*'నట్లు వర్ణింపబడినది.

'పలనాటి వీరచరిత్రము'న నున్న భూతరాట్ స్తంభము '*ఇనుము వెత్తళి కంచు హేమ తామ్రములు పంచలోహంబుల*'తో చేయబడెను. ఆనాడే లోహములతో చేసెడు పరిశ్రమ లభివృద్ధిచెంది యుండెను.

'*ముఖమల్లు గుడ్డలు మునుకొని తెచ్చి*'యని యుండుటచే నాంధ్రదేశమున గూడ ముఖమల్లు పరిశ్రమ మభివృద్ధి యయ్యెనని తలంపవచ్చును.

'సకల ధాన్యంబులు సకల రత్నములు, బంగారు వెండియు బహుధన వితతి, సరిగ వస్త్రంబులు సరసపుం బట్టు, పటములు ఘనతంతు పటములు మరియు, కాంస్య తామ్ర శ్వేత క్రమభాండములు, రసవర్గములనెల్ల రంజనంబొప్ప, క్రయవిక్రయమ్ముల' గావించు వారానాడుండిరి. బాలునికి బంగారు బొంగరములు చేయుటకై అగసాలెవారు 'వార లిండ్లకు బోయి పట్టెడ కారు, కమ్మచ్చులును నీరుకార్లు సుత్తెలును, ఘనమౌ పడచ్చును కత్తెరల్ మరియు, అలరు మచ్చులు గుదు లాదియైనట్టి, పనిముట్లు గొని' వచ్చిరి. మాంచాల యలంకరణము సందర్భమున నెన్నియో భూషణములు పేర్కొనబడినవి. స్వర్ణకారవృత్తి యానా డుచ్చదశలో నుండియుండును. మరియును మాంచాల 'ముత్యాలు గూర్చిన ముంగొంగు మెరయ, *ప్రతిమలు వ్రాసిన పట్టువస్త్రంబు, కటియందు ధరియించి*'

తల్లిచెంతకు బోయినట్లు వర్ణింపబడినది. వస్త్రములపై గల యద్దకపు పరిశ్రమ నీ వర్ణనము సూచించుచున్నది.

బాలచంద్రుని వేశ్యాలోలుపత ఆనాటి సంఘమున వేశ్యల కున్న స్థానమును నిరూపించును. మొన్నమొన్నటివరకు ప్రతి గ్రామమున వెట్టిచాకిరి చేయుటకు కొంద రుండెడువారు. కాటమరాజు కథలో సిద్ధిరాజు వెట్టివాండ్రను బిలిచి సైన్యములకు కావలి గాయుటకై రాత్రులందు దివిటీలు పట్టుటకు నియోగించెను.

పూర్వకాలమున తాళపత్రములు భూర్జపత్రములు వ్రాత కుపయోగ పడు చుండెడివి. మొన్నమొన్నటివరకు తెలుగుదేశమున పెద్ద లుత్తరములు వ్రాయుటకు తాటియాకులనే వాడుచుండిరి. ఇప్పుడవి యడుగంటిపోయినవి. మనపూర్వ వాఙ్మయ మంతయు తాళపత్ర గ్రంథము లందే భద్రము గావింపబడినది. తాటి కమ్మలపై మిక్కిలి యోపికతో ముత్యాల సరములవంటి పంక్తులు ఘంటముతో మనపూర్వులు వ్రాసెడువారు. కాటమరాజు కథలో ఉత్తరములు వ్రాయుటకై కోటపాటినుండి చక్కని తాటియాకులు తెప్పించుటయే ఒక ఉపకథగా చెప్ప బడినది. కాటమరాజు ఐతమరాజాదుల కుత్తరములు వ్రాయుటకై 'సమ్మతంబుగ మంచి సపరనియాకు, కొనగల మోవాకు కుదురు చక్కనిది' కోటపాటినుండి తెచ్చుటకు చట్టువారి ఎఱ్ఱన్నను పంపించెను. కమ్మలు తెచ్చిన పిదప కాటమరాజు ఉత్తరములు వ్రాయించుటకై 'భాసురకీర్తి ప్రభాపశేఖరుడు, లేఖలు వ్రాయను లిఖియించి చదువ, ప్రాకట భవ్యున్న భాషాధికారి, కాటభూపాలుని కరుణ తోడుతను, మేటియై ప్రభవొందు మిత భాషణుండు, కందర్పు సాటిగాగల *రామచంద్రు*' పిలిపించి బావయగు పల్లికొండకు, కొమరక్క సిరిదేవులకు, ఐతమ రాజాదులకు నుత్తరములు వ్రాయించెను. ఆ కాలమున లేఖలువ్రాయుట కనేక భాషావిదులగు 'దుబాసీలు' రాజసభలందు వ్రాయస కాండ్రుగా నుండెడువారని తెలియుచున్నది.

పూర్వకాలమున లేఖ లెంత జాగ్రతగా నొకచోటినుండి మరియొక చోటికి పంపబడుచుండెనో కాటమరాజు కథలో గాననగును. రామచంద్రునితో కమ్మలు వ్రాయించి కాటమరాజు 'తనవ్రాలు చేసిన తగు లేఖలన్ని, ఘనముగా *జలజైను కడు చెంద్రికలును* - వరుసతో జేసియు వైనాన బట్టి, యురువైన తనచేతి యుంగరంబునను, లక్క ముద్రలుజేసి గ్రక్కున నపుడు- కబురున నారాజు కాలారి బిలిచి, కాలారి చేతికి కమ్మ లందించి పైళంబె కమ్మలు వైనాన గొంచు' పొమ్మనెను. కాలారి యనగా వేగముగా వార్త గొనిపోవువాడు. లేఖలు భద్రముగా నుంచెడు పెట్టెకు చంద్రికయని పేరు. శిష్ట

సాహిత్యమునగూడ (విజయవిలాసమున) చంద్రికలు కాననగును. లక్క ముద్రలు వేసి యంగుళీయకము లొత్తి లేఖల రహస్యము కాపాడ బడుచుండెడిది.

కాటమరాజు వ్రాయించిన లేఖను ఐతమరాజుకడ నున్న మంత్రి చదువలేడయ్యెను. అతడు 'సొద వ్రాతయుగాదు సన్న చిన్నెలును, నీ జాబు తెలియదు యదుకులాధీశ' యనెను. అది బహుశః రహస్యము గాపాడుటకై వ్రాయబడిన గుప్తలేఖనమై యుండును. అది చదువుటకు సమర్థురాలు సిరిగిరిదేవి ; ఐతమరాజు కూతురు. కావుననే మంత్రి రాజుతో 'నీ ముద్దు కూతురు నీలాలవేణి, ప్రేమలో గొల్చియు ప్రియ మార పార్థి, తెలుగు నరవంబును.... చెలగి కన్నడమును జదివె నాగరము, నరనాథ మీ పుత్రి నలినాయతాక్షి, తెలుగొప్ప ఛప్పన్న దేశీయభాష, లక్కమలాక్షికి నంత తెలివిడియు' ననెను. ఛప్పన్న భాషలు నేర్చిన తెలుగు స్త్రీలందు మనకు తెలిసినంతవరకు సిరిగిరిదేవియే ప్రథమురాలు కాబోలు. సిరిగిరితో లేఖలు చదివించుటకు ఐతమ రాజాదులు 'బంధు సహోదరుల్, నందఊ నగరికి నప్పు దేతెంచి, మరివేగ శారదా మండపంబునను, నారూఢి వరుసతో నపుడు గూర్చుండి'రి. ఐతమరాజెంత సాహిత్య ప్రియుడో! లేనిచో నగరులో నొక కూటమునకు శారదామండపమని పేరుంచునా ! శ్రీ కృష్ణదేవరాయలను నందితిమ్మనగారు 'మలయకూట ప్రాసాదనివేశ కృష్ణరాయ మహీశా' ౧. యని పొగడెను. కృష్ణదేవరాయల సాహితీ భవనమునకు 'భువనవిజయ' మని గదా పేరు. సుమతి శతక కారుని 'గొల్లని సాహిత్యవిద్య'యను మాట 'శారదా మండపము' పొల్లొనరించు చున్నది. బొబ్బిలి యుద్ధమున '*చంద్రశాల ౨ మంటప మందున రంగయ దొరగారూ*' అని కలదు. రంగారావుగారి భవనమునకు చంద్రశాల యని పేరు కాబోలు.

పందెపు కోళ్ళను పెంచుట పూర్వమొక వృత్తిగా నుండెడిది. పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథలో దేవాంగులు కోళ్ళను పెంచువారని చెప్పబడినది. పెద్దాపురపు వత్సవాయి రాజుగారి పూలకోడి 'దేవాంగూల యిళ్ళలోను ఎత్తిపెరిగినా' దట.

వినోదమునకే కాక ముఖ్యావసరములకై మనవారు కొన్ని పక్షులను, జంతువులను పెంచెడు వారు. హంసములు, కీరములు వినోదమునకే కాక రాయబారములు నడపుటకును, వార్త లందించుటకును నుపయోగపడినట్లు మన పురాణము లందును ప్రబంధము లందును కలదు. జానపద గేయములందు గూడ నిట్టి యుదాహరణ

౧. పారిజాతాపహరణము. ౫-౧౦౮.

౨. 'చంద్రశాలా శిరోగృహే' అమరము.

ములు కొన్ని కానుపించును. 'బొబ్బిలి కథ' లో దేగలు ధర్మారావు రాయబార వైఫల్యమును సూచించుటకై తమ కోటలోనికి బోయినవి. పల్నాటివీరుల కథ లందు సైన్యములవెంట దేగలున్నట్లు వర్ణింపబడినది. రుక్మిణీదేవి తనను వివాహ మాడుటకై శ్రీకృష్ణునితో 'చిలుక రాయబారము' సాగించినది. అలిగి పోయిన సీతమ్మ కడకు శ్రీరామచంద్రుడు 'కీరసందేశ' మంపెను. అశోక వనమున నున్న సీతమ్మ తన్ను విడిపింపు మని శ్రీరామచంద్రునకు 'కోవెల రాయబార' మంపెను. 'రాములమ్మ పాట'లో నామెను చెరపట్టి యుంచిన లంబాడివాని జాడ తీసినది పావురము. ఆమెకడనుండి యామెభర్తకు పావురము కమ్మ గొనిపోయి నది. పక్షుల వలెనే జంతువులుకూడ నిట్టి యపసరముల కుపయోగపడు చుండె డివి. స్వామిభక్తికి శునకమునకు పెట్టినది పేరు. అది వేటాడుట యందును, శత్రువుల పసిబట్టి పారద్రోలుటయందును తమ యజమానుల కుపయోగించును. 'ఆరెమరాఠీల కథ'లో సిద్దోజి పంపిన దొంగలు సోమోజీరావు తల గోసికొనిపోయి మూడామడ చేరుకొన్నను సోమోజి తమ్ముడు పీరోజి తన కుక్కల నుపయోగించి యవి పసిపట్టి పోయిన మార్గమున నడచి చివరకు దొంగలను పట్టుకొనెను. కుక్కలే యా దొంగలపైబడి వారిని హతమార్చెను. నేడు పాశ్చాత్యదేశములందు కుక్కల నపరాధపరిశోధక శాఖవారు ప్రత్యేక శిక్షణముతో బెంచుచున్నట్లు విను చున్నాము.

'సారంగధర పాట' లో తొందరపడి సారంగధరుని శిక్షింపగూడ దని చెప్పిన కథలందు బ్రాహ్మణబాలుని పెంపుడుముంగి సర్పము బారినుండి కాపాడి తొందరపాటుచే నాబాలుని తండ్రిచే తాను చంపబడినట్లు వర్ణింపబడినది. 'లంకా యాగము' పాటలో సీతకోరికపై శ్రీరాముడు పగడసాలలు పంపవలసినదిగా సముద్రునికి కమ్మనంపెను. దానిని కాకికాలునకు గట్టి పంపెను. కాకులు గూడ వార్తావాహమున కుపయోగపడెడివి కాబోలు, 'కాకితో కబురంపుట' యనునది దీనివలననే పుట్టియుండును. ఇదేపాటలో ఆంజనేయుని తోకకు రాక్షసులు 'పట్టు చీరెలు మంచి వాణీల గుడ్డలు పరకాల జల్తారులూ' కూడ చుట్టి నిప్పంటించిరి. తెలంగాణమందలి పరకాల తివాసీలకు ప్రసిద్ధిగన్నది. పరకాల తాలూకా మొన్న మొన్నటివరకు కరీంనగర మండలమున నుండెను. కరీంనగర మండలము జల్తారు పరిశ్రమకు పేరెన్నిక గన్నది. పూర్వము పరకాలలోగూడ నీ పరిశ్రమ ఉండెను కాబోలు. పరకాల పేరుండుటచే నీ గేయము తెలంగాణమునకు సంబం ధించినదేమో యని నా యనుమానము.

వేషభూషణములు

కాలానుగుణముగా మనుజుల యభిరుచులు మారుచుండును. తత్తదుచితముగా వేష భూషణము లందును మార్పులు కలుగు చుండును. ఒక క్రొత్త వేషము వచ్చి ప్రాత వేషమునకు స్వస్తిచెప్పిన, ఒక క్రొత్త భూషణము వచ్చి ప్రాత భూషణమును వెక్కిరించును. క్రొత్తజాతుల సంపర్కమున, వాని యను కరణమున ఇట్టి మార్పు లధికముగా గలుగుచుండును. ఇప్పటికి రెండు తరముల క్రిందనున్న భూషణములు నేడు మోసై పోవుటయే గాక పేర్లుకూడ తెలియ కుండునట్లు ప్రాతపడి పోయినవి. మన నాయనమ్మలు ధరించిన ముక్కెర, బూలాకి, బవిరెలు, కుంటెండ్లు, పట్టెడ, నాను, పిల్లెండ్లు మున్నగు భూషణములు ముంత గూడులందు దాగియుండుటో లేక అగసాలి కుంపటిలో కరగిపోవుటో మన మెరుగుదుము. పల్లెటూరివారు ధరించెడు పూసలు మరియు అద్దముల రవికెలు నేటి నవనాగరక నారీమణులు ధరించుచున్నారు. ఒకప్పుడు నాగరకుల మను కొను వారు బాహుమూలరుచు లగుపడునట్లు జాకెట్లు ధరించెడువారు. ప్రస్తుతమవి మోచేతిని గూడ దాటిపోవుచున్నవి. వేణీ బంధము లెన్నియో విధముల మారుచున్నవి. రామాయణ కాలమునాటి త్రిజటలు లేకున్నను ఏకవేణి, ద్వివేణి పంటివారున్నారు. పురుషుల వేషములందు గూడ ఇట్టి మార్పులే వచ్చినవి. ఒకప్పుడు పురుషులు గూడ స్త్రీలవలె శిఖ లుంచెడు వారు. పూలు ముడిచెడువారు. ప్రకృత మవి మాయమై పోయి మరియొక రూపు ధరించినవి. మీస మొకప్పుడు పౌరుష చిహ్నము. ప్రకృత మది మోటు. సినిమా కళ వలన దేశ దేశ వాసుల వేష భూషణములు చూచియు, సినిమా నటీనటుల వేషములు చూచియు ప్రజలలో మార్పులు వచ్చు చుండుట అంద రెరిగిన విషయమే. జానపద గేయములందు, మన యవ్వలు తాత ముత్తాతల వేషములు వారు ధరించెడు భూషణములు గోచరించును. కొన్నింటి పేర్లు మనకు తెలియవు. ఈ సందర్భమున నిఘంటువులు కూడ మూగనోము పట్టును. భూషణ విశేషమని తప్పుకొన జూచును. ఏ యే భూషణము లెట్టివో వాని యాకార మెట్టిదో ఇదమిత్థముగా తేల్చుకొన జాలము.

'పల్నాటి వీర చరిత్రము'న నలగామరాజు కొల్వుకూటమున కేతెంచు నపుడు 'భుజియించిన తరువాత పునుగు జవ్వాజి, కస్తూరి రసమును గలిపిన యట్టి శ్రీ చందనము మేన చెలువుగా బూసి, తగటు కూసంబులు ధరియించి తలకు, ఒక వింత యుష్ణీష మొప్పుగా గట్టి, నవరత్న మాల కంఠంబున వ్రేల, డంబుగా కర్ణ కుండలములు మెరయ, భుజకీర్తు లనియెడు భూషలు దాల్చి, మేనికి రక్షయై మించు తాయితులు, దండచేతుల రెంట

ధారణ చేసి, మురుగులు గొలుసులు ముంజేతు లందు, తిరముగా వ్రేళ్ల ముద్రికలను బెట్టి, నవరత్న ఖచితంపు నడికట్టు దాల్చి, గండ పెండేరంబు కాలికి బెట్టి, బంగారు దుప్పటి పైనను గట్టి, పావుకోళ్లను రెండు పదముల దొడిగి ' బయలుదేరెను. పూర్వకాలపు భూషణములు వింతగా నున్నటులే వారి పేరులు గూడ వింతగా నుండును. ఈ నా డా పేరులు మోపై పోయినవి. నలగాముడు, మలిదేవుడు. కన్నమనీడు, అనపోతు; ఐతమ్మ, రేఖాంబ. మాడచి. యాచమ. చందమ్మ. మాంచాల, పేరమ్మ వంటిపేరులు నేడు వినబడవు.

స్త్రీల వేష భూషణము లెట్టివో గమనింపుడు. చెలికత్తెలు మాంచాల నలంక రించు ఘట్టమున నివి కాననగును. మాంచాలకు సంపెంగ నూనెతో తలయంటి మంచిగంధమున అటకలి రాచి, పన్నీట జలక మాడించి, తడి యార్చి పొడి వస్త్రములు చుట్టి 'దీర్ఘమై నునుపులై తీరైన కురుల, కూర్చి నున్నగ దువ్వి కొప్పు గీలించి, బంగారు పూచేర్లు బాగుగా జుట్టి, మదనకుంతముకు సమంపు పాపటను, మణిహేమ మౌక్తిక మండితంబైన, చేర్చుక్క జేరిచి చిత్రంబుగాను, పొలుపొంద శశిరవి భూషణ యుగము, పాపట కిరువంక భాసిల్ల నిలిపి, మాణిక్య హాటక మయబింబ మొకటి, తలవెన్క మెరయగ దట్టించి రెలమి'. మరియును ఫాలమున బొమలు రెంటికి మధ్యన కస్తూరి తిలకము దిద్ది, ముక్కునకు ముత్యంపు ముంగరబెట్టి, గండ భాగముల కస్తూరికామకరికా పత్రములు వ్రాసి, చెవులకు 'తాటంక భూషణ ద్వయము గీలించి, ముత్యాల కుచ్చులు మునుకొని వ్రేలు, బవిరలు కుంకెండ్లు పసమీర బెట్టి, కర్ణాగ్రదేశముల్ కాంతుల నీన, కుప్పెల ముత్యాల కుచ్చుల రెండు, ఘన కుంతలంబుల గదియించి మరియు ' మేనికి కాశ్మీర కర్పూర కస్తూరులు కలిపిన మలయజ మలది, బంగారు పువ్వుల పట్టు కంచుకము దొడిగి, దూముడివేసి, ముత్యాల రత్నాల పేర్లు,పతకాలు, పవడాలు, బన్నసరాలు, వక్షమున గీలించి, గళమున ముత్యాల పట్టెడ నలంకరించి, చేతులకు అంగద ములు, దండకడియములు దంటతాయెతులు గట్టి మనికట్టు నెగువ నీలాలగాజులు దొడిగి.పచ్చల కంకణాలు, చామల కడియములు సంధింపజేసి, చేకట్లు ధరియింప జేసి, మాణిక్య తపనీయ మంజులోర్మికల నంగుళుల కమర్చి, పాపట సవరించి, బంగారు తగటు ముయ్యంచు చేలంబు కటియందు సంధించి, గజ్జెలు వ్రేలు తపనీయ కాంచిని దట్టించి ముడిచి, అందెలు గొలుసులు, ఛర్మ వినిర్మిత బహు విధ దీప్తభూషణంబులు, కాళ్ళకు, కాళ్ళ వ్రేళ్ళకు బెట్టి పదములకు లత్తుక రాచి, కండ్లకు కాటుకబెట్టి, యలంకరించిరి.ఇన్ని భూషణములు నేటి మగువలు మోయ జాల రనుకొందును.

కాటమరాజు కథలో చల్ల పిన్నయ్య మున్నగువారు 'కాసెలు బిగియించి, గంధంబు బూసి, రాళ్ళు దాపినయట్టి రాకట్లు దాల్చి, ముత్యాల హారముల్ మురియుచు వేసి, చౌకట్ల గర్షముల చయ్యన దొడిగి, దేదీప్యముగ వెల్గు దివ్యాంబరములు, నవరత్నముల భూషణ ములు దాల్చి, కడు సూర్య కాటార్ల ఘనముగా బూని, మహదేవ హర హరా మహదేవ యనుచు,' యుద్ధమునకు బయలుదేరిరి. అయితమ రాజాదు లీ తీరుగా నలంక రించుకొనిరి. 'వజ్రాంగి తొడిగెను వల్లవులరాజు, వింతగా శిరమందు వీరజడ యల్లి, విర జాజులు తురిమి వేడుక మీర, పరగ మాణిక్యాల పతకంబు దాల్చి, పచ్చల కడియముల్ పని డుంగరములు, మెచ్చయిన నేవళము మెడనూలువేసి, యడపకా డంతట నాకు చుట్టీయ' బయలుదేరెను. కరియావులన్న 'ధీరుడై నెలవంక తిరుమణి దిద్ది, కరముల చేమపూ కడియముల్ బెట్టి, షేరైన రత్నాలమెడనూలు వేసి, డాకాలి పెండెంబు ధరియించె నంత, బిరుదులు ధరియించి పరువడి వచ్చి, నలభైమూళ్ల దట్టి నడుముప గట్టి, పసరైన చెంగావి వలిపంబు గట్టి' వెడలెను. ఎఱ్ఱయ్య వీరవేష మీవిధముగా దాల్చెను. 'అప్పుడు కట్టిరి హనుమంతు కాసె, వీరులై తల జడల్ వీరజడ లల్లి, విరజాజులను నతివేగ ధరించి, మెడ జాలు గంధంబు మేలు హారములు, శరకుంతములు చేత చక్కగా బట్టె'. నలనన్న యెఱ్ఱ య్యలు నలసిద్ధిపై బోవునపుడు 'కట్టిరి హనుమంత కాసెలు వేగ, హనుమంత కాసెపై రేమంత ముండ్లు, చేమంతి బంతులు చెలగుచు వేసి, కనక వడ్డాణంబు కట్టిరి మీద, మేలు తుమ్మెదరెక్క మీరిన వన్నె, సంపెంగ నూనెచే వంపించి కురులు, వీరజడ లల్లిరి వేడుక పడుచు, ముడిచిరి గేదగుల్ ముంచుకొనియుండ, ఫాలమున కస్తూరి బాగుగా దిద్ది, పచ్చల పులిగోరు పతకముల్ దాల్చి, సన్నపు రుద్రాక్ష సరులు ధరించి, వన్నెగా బిరుదులు వరుస ధరించి' నారు.

'కాటమరాజు కథ'లోనున్న పేర్లన్నియును వింతగా నుండును. కాటమ రాజు, నల్లసిద్ధి, తిక్కన, పల్లికొండ, కరియావులరాజు, పోలురాజు, ముద్దయ్య, పోచయ్య, ముమ్మయ్య, పుత్తమరాజు, పోతినేడు, కోనేరు, కస్తూరిసిద్ధి, బీరన్న, అబ్బిరాజు, అక్కిరాజు, అబ్బినీడు, ఓబళ, సాతంనేడు, మరినీడు, ధన్నీడు, సాతర్ల పరచి, సంబినేడు, కామినీడు, పామినీడు, బొమ్మినీడు, కొండు, సోమినేడు, బొడెపాగు శింగన, వురుమన, కంబినేడు, కాచు, సందినేడు, మెడ పాగులంకు, మసిలినేడు, మగుచు, బాలినేడు, కొమ్మినేడు, గల్లపాగు బొడ్డు, అబ్బినేడు, ఎమ్మ, బంపు, వేశన, సందునేడు, బొమ్మ, కంబెను, యెఱ్ఱగుండన, మారి నేడు, తిమ్మినేడు, చినగబ్బి, మిణుగురు బొమ్మ, బరకసాని అబ్బి, కొమ్మ కసి నేడు, బతమరాజు, నాచకూళనాయడు, నేతివారి ముద్దయ్య, భట్టావులన్న, అల్లు దాడెన్న, మున్నగు పురుషనామములును, నూకమ్మ, కొమరక్క, సిరిగిరి,

సిరిభోగలింగ, అగుమంచి, మారమ్మ, అరణప్ప మున్నగు స్త్రీల నామములను నేడు వినబడవుగదా !

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము'న నిరువురు భట్లు తమ తమ రాజుల గొప్పదనము చెప్పుకొనుచు ఎదుటివారిని హేళన చేయునప్పుడు సిద్ధిరాజు పక్షమున వచ్చిన రాయశృంగావలి భట్టు కాటమరాజు భట్టుతో 'బోడావుల చెన్నయ బొగడితివి చాల, నేడ బొడిచి గెలిచె నెక్కడ జంపె, చెప్పట్ట కత్తులు చెంప శిఖలె కాని, చెప్ప నేమిటి కతని చేత నేమౌను' అనెను. యాదవులు చెంపశిఖలు వేసెడు వారని తెలియుచున్నది. కాటమరాజునకు సహాయమునకై పోవుచు 'ధరణీశు డైతన్న తా బయన మయ్యె.జీనాంబరములను జెలువొంద గట్టి.చక్కని ముత్యాల చౌకట్లుపెట్టి. కెంపుల యుంగరాల్ కేల కడియములు, సొంపైన ముత్యాల జోడు హారములు. గడుపెద్ద ధరియించి గండపెండెములు. నడుమున నొడ్డియాణము నేమమునను, మస్తకమున వజ్ర మకుటంబు బెట్టి. కస్తూరి గంధంబు గరమొప్ప నలది. పన్నరిపులకు పైరి జమిళియు గట్టి. పున్నమ చంద్రుడై పొంకంబు మెరసె'ను.

వీరన్న వెంబడి యున్న గోసంగి దళముల వేషభూషణములు గమనింప దగినవి.

'అమరంగ గోసంగు లందఱు నపుడు. తమ బిరుదు లన్నియు ధరియించి రంత,
కొమరొప్పగా నంత క్రొత్త చల్లడము. కమనీయమగు చంద్ర కావి ధట్టీలు.
పులితోలు బిరుదులు పూని కానెలును, జెలువైన సరిపెనల్ చెంప గంధాలు.
గాటంపు టరిగెలు గంట గాలమును, నీలైన కుడిసిగలు నిలుపు నామములు.
సిగల బువ్వుల చెండ్లు సింహ మరిగెలును, నొకకాల నొరలేటి నొఱగు రుమాళ్ళు.
నొరలు గోసిన కత్తు లొనరఁ జేపట్టి, కిరుచు చేకత్తులు గీరు గంధాలు,
బొగడ పచ్చలపేర్లు బెజుబంధువులు(బాజుబందులా?).తగినగవ్వలపేర్లు దండకడియములు.
వెలుగు తలాటములు వేడ్క భుజములను, నెలుగు చర్మంబులు నెన్నెగా గటిని.
నెడపగ బిరుదు లన్నియు సవరించి, యెడమచేతను గొమ్ము యిరవొక్క వేర్లు,
కోపంపు జూపును కోరమీసమును, దాపిన నవరత్న దండకడియములు.
రంగుమీరిన వన్నె రావిరేకలును,...............మెడ పెను నేవళములు.
వాఙగత్తులు సన్న వలిపె దుప్పట్లు. చెలువొప్ప సవరించి చెలగు తప్పెట్లు.
అప్పుడు మ్రోయింప నగుభుగుల్గాను, తప్పెట ధ్వనులకు తాళమానముల.
నడుగుల చిందుల నాడేటివారు. నాడుచో బాడుచు హరిహరాదులను,
వినయాన గంతులు వేసేటివారు, ఘనమైన సింహంబు గ్రుచ్చు టరిగెలను,
మొలకెత్తి జళిపించి మురిసేటివారు, నల కత్తులను ద్రిప్పి యంత మెరవళ్ళు.
నడ్డ బెళకులతోడ నట వచ్చువారు, గడలను ద్రిప్పుచు కరుల కైవడిని,

మత్తుగా వచ్చుచు మరి మసలువారు, మొత్తమై గుమిగూడి ముందర నడవ,
మెఱసి గోసంగులు మెండుగా నడువ, బిరుదల నీడను వీరన్న కదలెను.

బొబ్బిలి యుద్ధములో వెలమ వీరులు 'జాజి పువ్వుల జల్లడములు జగ్గున దొడిగిరీ, తాలా తట్టా కత్తులపారి సంకన వేసిరి'యనికలదు.

ఇప్పుడిప్పుడు మటుమాయమగుచున్న శిరోవేష్టనమునకు మన పూర్వు లిచ్చిన ప్రాధాన్య మత్యధికము. రుమాలు లేనిదే మన పూర్వు లిలు వెడలెడువారు కారు. ఇప్పటికిని నీ యాచారము పల్లెపట్టులం దింకను గలదు. ఎవరైన తమ రుమాలు దీసికొన్నచో తల గొట్టినంతకన్న నెక్కుడు బాధ వారికి కలుగును. పందె మొడ్డుటకో ప్రతిజ్ఞ సేయుటకో, రుమాలు నొడ్డుట ఇప్పటికని గలదు. రుమాలు కుదువబెట్టి యెంతటి యప్పైన గొనెడువారు. కౌరవవీరుల శిరోవేష్టనము లుత్తర బొమ్మపొత్తికలకై కోరుట భారత కాలమున శిరోవేష్టనమున కున్న ప్రాముఖ్యమును సూచించును. 'ఆరె మరాఠీలకథ'లో తనను జంపవచ్చిన నలుగురు దొంగలు పైబడినప్పు డెటులో వారి కొంకులు నరికి తప్పించుకొని సోమోజిరావు తనకోటలో దూరెను. కాని యతని తలపాగ బయటనే పడిపోయెను. ప్రాణములపై ప్రీతి గలవాడైనచో నాతడు తలపాగ నటులే విడిచి పారిపోయినచో నాతని ప్రాణములు దక్కియుండును. కాని యాతనికి ప్రాణమునకన్న మాన మెక్కుడు. కనుకనే యాతడు 'నాకు ప్రాణము పోయినా మేలు, నాకు పాగాపోయినది హాని' యని మరల కోట బయటికి పాగకై వచ్చి దొంగలచే పట్టుబడి హతుడయ్యెను.

ఇంతవరకు పేర్కొన్నవి కేవలము చారిత్రక గేయములందున్న విషయములలో కొన్ని మాత్రమే. పౌరాణికములు మరియు స్త్రీల పాటలం దిట్టి విశేషములు కుప్పలు తిప్పలుగా గానుపించును.

'శాంత గోవింద నామము'లను పాటలో శాంతను తన కుమారుడగు ఋష్యశృంగున కిచ్చి వివాహము చేయ బోవునప్పుడు మాండవ్య ఋషి కోడలి కేమైన కట్నములు గలవా యని భార్య నడుగ నామె 'మొన్న ప్రొద్దటి వేళ, మూసివాయనంలోని, ౧ మెట్టెలు సూత్రంబు, నాదగ్గ రున్నవి, నాతికి పెడుతాను, గుండు ముత్యపు నత్తు, కూతురు వద్దనుండె, అది పట్టుక వచ్చి, శాంతమ్మ కిస్తాను, నా చెవుల మద్దికాయలు, కోడలి కిస్తాను, మొన్న ప్రొద్దటి వేళ, మూసినాయనంలోని, మేని కమ్మియు చీర, ఆచీర యిస్తాను' అనెను. ఇవి సాధారణులు, బీదవారు ధరించెడు భూషణములు. పెండ్లి

౧ మూసివాయనమా ? మూసివాయనపు పేరంటాలు అనగా నీచపు దానములు కూడ పట్టు స్త్రీ యని వాడుక.

కొరకై ఇంత ప్రయత్నము చేసినగాని సాగదు. ఇప్పటికిని బీద సాదలు పెండ్లి చేయునప్పుడు తమ కూతుండ్రమీది సొమ్ములు కొన్ని, తమ యిరుగు పొరుగు వారివి కొన్ని తీసికొని పోవుదురు. దశరథ మహారాజుతో వియ్య మందుటకు బీద ఋషి పడిన బాధలు మన సాధారణ కుటుంబములవారి బాధలే. ఇదే పాటలో శాంతా వివాహ సమయమున ఋషి భార్య సుమిత్రను 'కాసె బోసీ కట్టి, గడవేసి ఆడము, చెంప కొప్పులు బెట్ట, బోగంవారము కాము, పండ్ల కప్పులు వేయ, తురక సానులం గాము' అని దెప్పి పొడిచెను. కనుక దొమ్మరివారు కాసె బోసి కట్టుదురనియు, బోగం వారు చెంప కొప్పులు పెట్టెదరనియు, తురకసానులు పండ్ల కప్పులు (దాసెన) పూయుదు రనియు తెలియుచున్నది.

'పుత్ర కామేష్టి' పాటలో శ్రీ రామచంద్రుని కౌసల్య ఈ భూషణములతో నలంకరించెను. 'అందమైన పాదములకు అందేలు మూగాలు, కుందనంపు కడియాలు జైమ్మి గొలుసులూ, మద్దికాయలు చెవులాకు మకర కుండలమ్ములు, ముద్దు రావిరేక నొసట మొలకు గంటలూ, పచ్చపట్టు బట్ట గట్టి పగిడి మోలకట్టు గట్టి, వన్నెమీర బంగారు వత్తు జేసియూ.''కంఠమాల మెడలొ వేయుదు కంటె పులిగోరు బెడుదు, నల్లనయ్య నీకు వేసెద నాగస్వరములూ, నీలవర్ణ నీకు వేతు చాల ముత్యాల పేర్లు, హారమణులు వజ్రాల జోడు కవచాలూ'. 'శాంతా కల్యాణము' పాటలో కౌసల్యా దశరథులు శాంత పెండ్లిగూర్చి ముచ్చటించునప్పు డామె కిచ్చుట కీ భూషణములను దలపెట్టిరి. గజకంఠమాలలు, పలక సరిపేటలు, చంద్రహారములు, జననాది గొలుసులు, బన్న సరములు, సూడి గమ్మ, దుద్దులు, పోచీలు, కంకణములు, మొగిలిపువ్వ కడియాలు, మురుగులు, సన్నంపు కెంపులు, సందిటిదండలు, పట్టెడ, బాజిబందులు, బావిలీలు, నాగబిళ్ళలు, చేరుచుక్కబొట్టు, వడ్డాణము, పావలు, అందెలు, పాదాల గొలుసులు, మట్టెలు, బ్రహ్మతొడుగులు, మున్నగునవి. దీనిలోనే నల్లపూసలు గట్టుట కూడ సూచింప బడినది. మరియును శాంతను శోభనపు గదిలోనికి పంపుటకు ముం దామెకు 'నెలబాల జడ లల్లిరి'. ఇది యొక వేణీబంధవిశేషమై యుండును.

'ఊర్మిళాదేవి నిద్ర' పాటలో ఊర్మిళకు 'కీలు కొప్పమర విడిచి లక్ష్మణుడు నేర్పులో జడ లల్లెనూ, బొండు మల్లెలు జాజులు జడ పయిని శృంగారముగ జుట్టెనూ'. 'శ్రీరాములవారి ఉగ్గుపాట'లో శ్రీరాముని 'మణుల రావిరేక, మద్దికాయల జూక, మకర కుండలములు, మణుల కిరీటము'తో నలంకరించి నట్లున్నది. 'పెండ్లి గోవింద నామములు' పాటలో కౌసల్యాది బాలింతలకు స్నానము చేయించి 'పట్టు చీరెలు దెచ్చి, పణతులు గట్టిరి,పాదమున కందెలు, పాయవటుల్రిమ్ములు, ముత్యాల వత్తులు,ముదిత లందించిరి,

కెనగపువు రవికెలు, చేడెలు దొడిగిరి, చేమపూ కడియాలు, చేడెలు పెట్టి'రట. 'సీతాదేవి యానవాలు' పాటలో 'మెత్తని కుచలకు మృగనాభి యలది, చక్కని కురులకు జవ్వాజి యలది, అంకబంతులు జుట్టి, తిలకమ్ము దీర్చె'- నని కలదు. అంకబంతులు వేణీ బంధ విశేషమో భూషణమో తెలియదు. దీని యందే సీతమ్మ 'పెద్ద పూసలపేరు, పుంజాల దండ......దండి వృత్తండాలు ? తరుణి తా బెట్టె' నట. 'శారద రామాయణము' లో రావణు డాంజనేయుని 'అట్టె పట్టి నీ మీసాలు ద్రుంతు' ననెను. 'రామచంద్రుడు ఎగదువ్వి మీసము' అని కలదు. శిష్టు లేలకో రామునికిని ఆంజనేయునికిని మీసము లుంచ వెరచిరి. రవివర్మ చిత్రములందు మీసములు లేవు. కాని జాన పదులు మాత్రము వీర శిఖామణులకు మీసము లున్నటుల చిత్రించి ఔచిత్యమును పాటించిరి. కృష్ణునకు చిత్రములందు మీసములు లేకుండుటజూచి కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ప్రత్యేకముగా కృష్ణునకు మీసములు బెట్టించిన చిత్ర ముంచిరి. 'కుశలవ యుద్ధము'న రామ లక్ష్మణు లిరువురును, 'శిఖపై పువ్వుల బంతులు చుట్టి, మల్లెమొగ్గలూ సంపెంగలూను, అందమైన ఆభరణములును,' ధరించినట్లున్నది.

'నల చరిత్ర పదము' లో సుమా రొక వంద భూషణముల పేర్లున్నవి. దమయంతికి జానపదు లీ నగలన్ని ఎచ్చట సమకూర్చిరో ? ఇటులే 'శశిరేఖా పరిణయము' 'సుభద్రా కల్యాణము' 'ఉషా స్వప్నము' మున్నగు పాటలందు స్త్రీ పురుషుల వేష భూషణములు విపులముగా వర్ణింప బడినవి. 'సుభద్రా కల్యాణ ప్రారంభము' పాటలో సుభద్ర 'నటన గుమ్మడి తీరు నామంబు దీర్చె'నట. గుమ్మడి గింజ యాకారముగా నుండెడు తిలకమని యర్థము. పింగళి సూరన గూడ అగిసె యాకు బొట్టు, పూర్ణచంద్ర తిలకము, నెలవంక నామము, గుమ్మడి విత్తు నామముల దడవెను.[౧] ఈ పాటయందే సుభద్ర 'కట్టిన చీరెకు అమరున్న రవికె'తొడిగినది. Suit అని మన మర్థము చెప్పుకొన వచ్చునేమో.

అలంకరణములు

పురాలంకరణము గృహాలంకరణము పలనాటి వీరుల కథా కాలమున నిట్లుండెడిది. నాయడు పంపిన భట్టు రాయబారమునకై నలగామరాజు సభకు పోయినప్పుడు కొలువు శృంగారించిన విధ మీతీరుగా నుండెను. 'కస్తూరి చేతను కలయంగ నలికి, ముత్యాల తోడుత ముగ్గులు పెట్టి, కర్పూర ముదకంబు కలిపి ముందటను, కలయంపి చల్లి నిష్కల్మష భంగి, శ్రీరామ కథలను శ్రీకృష్ణ కథలు, వన్నుగా వ్రాసిన

౧. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము. పుట ౧౨౧.

పటములు దెచ్చి, కట్టిరి గోడలు కనుపడకుండ, మౌక్తికమంజీర మంజు పుంజంబు, వ్రేలాడు చుండెడు వివిధ వర్ణముల, ఘన వితానమ్ములు కట్టిరి మీద, నిలువు టద్దమ్ములు నిలిపిరి దిశల, తంపు పటములు విస్తరముగ బరచి, వన్నెల పట్టములు వానిపై బరచి, పరచిన వానిపై పంచ వర్ణముల, రత్న కంబళములు రంగుగా బరచి' రి. ఈ వర్ణనముచే ఆనాటి వారి వైభవమే కాక చిత్రకళా విలసనము గూడ తెలియుచున్నది. రామకథలు, కృష్ణ కథలు, పటములపై వ్రాసి గోడలు కనబడ కుండునట్లు వ్రేలాడ వేసెడు వారట.

'గుహాభరతుల అగ్ని ప్రవేశము' పాటలో శ్రీరాము డయోధ్యకు తిరిగి వచ్చు వార్త విని పౌరులు నగరము నలంకరించిన మనోహర దృశ్యము కలదు. 'అప్పు డయోధ్యా పురీ అంగళ్ళలోను, వాకిండ్ల కసవులూ పారంగ నూడ్చి, కస్తూరి దెప్పించి కలయంగ కలిపి, కస్తూరి చిలికించె ప్రాంగణము లెల్లా, కర్పూర ఖండాలు కలయ ముత్యాలు, ముగ్గు లొప్పుగ బెట్టి ముంగిళ్ళ లోను, మొగసాల గోడలా మరుదు గోడలను, చిగురు లొప్పగ జల్లి శృంగారముగను ? గోడల మేడల గోపురమ్ములను, వాడ వాడల నీళ్ళు వన్నె చిత్రములూ, లక్ష్మి కుంభంబులు లక్ష్మిప్రతిమలును, లక్ష్మి నారాయణుల ద్రాక్ష ప్రతిమలును? అజ గజ తురగములు రాజ హంసములు, రతి మల్లె తీగెలు రాజ హంసములు, బూటు కోలాటములు బూర గొమ్ములనూ, ? నాటకాలంకార నవుబత్తుకములు, వలరాజు కొలువులో వన్నె చిత్రములు, పుత్తడి బొమ్మ లిటు పుట్టినట్లుండె, నిండు కుండలు దెచ్చి నింపినట్లుండె, బొడ్డు మల్లెలు పోగు బోసినట్లుండె'.

కాటమరాజు కథలో యాదవులు బొల్లావు నలంకరించిన ఘట్టము రమ్యముగా నున్నది. 'గోవు రూపంబైన గోపాలకునికి, పసిడి బిందెల నీట పాదముల్ గడిగి, అందంబుగా వెదు రాకు చందమున, తిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దిరి తోడ, నలదిరి మేనున నగరు గంధంబు, నటు పున్గు జవ్వాజి యలదిరి చాల, సురయించి కస్తూరి సురటుల విసరి, నాల్గు పాదంబుల నాదు టందెలను, మెండుగా వేసిరి మేలు గంటలను, రత్నాలు దాపిన రావి రేకలును, తళతళ మెరయంగ ధరియింప జేసి, కొమ్ముల బంగారు కుప్పెను దొడిగి, రహి మించ మెడచుట్టు రంగుగా నపుడు, గోమేధికంబుల గొలుసును వేసె, మురువైన ముత్యాల మువ్వల పేర్లు, గంటల సరసను ఘనముగా వేసె, మూపురముకు జుట్టు మురువు గజ్జలును, సన్న గజ్జలు వేసె సందు సందులను'.

ఐతమరాజాదులు కాటమరాజునకు సహాయమునకై పోయినపుడు వారివారి గుఱ్ఱముల నలంకరించిన విధము మనోహరముగా నున్నది. కొన్ని యలంకరణముల కిప్పుడు అర్థము తెలియరాదు. 'రాజు సెలవందియు రావలన బోయి, వాజుల కన్నిటికి వైన వైనాన, వాగెలు బంగారు వన్నె సమకట్లు, బాగైన కట్టాణి బిన్న సరములును, బిగిలి తలాటలు బిరుదు జిల్లులును, నకలంక బంగారు టందెలు......బాలార్క బిళ్ళల పగడ దేవళలు, పాల సంకుల పేర్లు పసుపు రుమాళ్లు, నెమ్మైన బిరు దెందు ముఖముల అందె,

పచ్చని బంగారు పల్లము వేసి, తళుకైన బంగారు టంగీ బిగించి, పరిగె పట్టనములు పైని సవరించి, నిగెబందు జేరాలు సింగిణీ విండ్లు, తగగ బొమిడికములు తగ ధరియించి, యుత్తర రాజుకు........కత్తుల కల్లెంబు కంచుపక్కెరయు, ముత్యాల ముఖమణుగు మూడు ముఖములది, వింతగా రిపులపై విజయంబు నొందె, కొంతైన చా(జా)పప గొలుసు లిర్గడల, బంతగించిన క్రియ పట్టుకరాగ, నయితన్న యెక్కేటి అపుటూపరాయనికి, రావి రేకలు మణి రత్న ఖాషికము, లావణ్య ఖనియైన లాలు సరిజల్లి, అసురవ అఖముల అద్దె హనుమంత బిరుదు, పసిమించు నెట్టి గోపాలమను బిరుదు, వేగంబె ధరియించి వేడుకతోను, పంచభక్తి భట్టావుల వలభన్న యెక్క, తురగంబునకు నొక్క తొండ పల్లము వైచి, సరిబోర రత్నాల సరిపెన వేసి, అరివేగ అల్లు దాడెన్న యెక్కేటి, ఉన్నత హయముకు నొనర వేగంబె, పులితోలు పల్లంబు పొందు వాగెయును, బనిఁడి తలాటంబు పటువైరి అంపె, పసి మించు పువ్వుల పేరులు వేసి, *కరియావుల న్నెక్క గండ కత్తెరపు*, బిటుదైన మువ్వల పిగిలి జల్లులును, దక్కిన గుత్తాల తగనఫంజోళ, పక్కెర తేజీల పల్లన కట్టించి, మూపంటి ఏడు మర్లు మరివేగ వచ్చి'. ఇందులోని భూషణము లధికముగా మనుజులు ధరించు భూషణముల వంటివే. గుఱ్ఱములనుగూడ నింతగా శృంగారించుట జూడ వారి యలంకరణ ప్రీతి గోచరించును.

ఎద్దులు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱములు, ఆవులనే కాక ప్రీతి పాత్రములగు సమస్త జంతువుల, పక్షుల నిటులే యలంకరింతురు. పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథలో కోళ్ళ శృంగారము వాని భోగము వర్ణింపబడినవి. విజయనగరం వారి కోడి విడి కోడి. దాని వైభవము గమనింపుడు. 'అందెల సరసను బంగారంపు గొలుసు లుంచినారు, పట్టైడు జుట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు, ముక్కుకు అయినా మూడు వేలది బులాకి పెట్టారు, సింహ తలాటం కడియ ముంచిరీ విడి కోడీ కండి, మెడ లోపలనూ పది వేలాది వజ్రపు పేరుంది, కట్టి వేయను మేత వేయను కాసాలిద్దరుగా, పచ్చి పాలలో శనగ పిండియు కోడికి మేపారూ, వైభోగముతో ఉన్నాదండి విడీ కోడిపుంజు.' ఇంతవరకు సాధారణమైన పెంపుడు జంతువుల యలంకరణమే చూచితిమి కాని 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో భయంకరములగు మొసళ్ళకు గూడ శృంగారము చేయబడి నట్లున్నది. పిల్లలులేని దేవరాయలు మొసళ్ళను బెంచిరి. 'ముంగు ముక్కెరలు కర్ణ పుష్పముల మొసళ్ళు గలవండి, కంఠ కోరలు కాలియందెల మొసళ్ళు గలవండి' దేవరాయ లిట్టి విపరీత జంతువులకు గూడ భూషణములు సమకూర్చుట వింతగా గాను పించును.

'అడవి అనే చర గోవిందనామములు' అను పాటలో సీతాన్వేషణము సేయుచు ఆంజనేయుడు లంకలో 'పాకశాలలు దిరిగి, పణతి నందున వెదకి, అంతః పురము జేరి, అచట పుష్పక మెక్కి, రావణశయ్యపై' నున్న మందోదరిని చూచెను.

ఇచట పుష్పక మనగా నొక భవన విశేషము. 'సీతాదేవి వేవిళ్లు' పాటలో రామ చంద్రుడు 'గాజు లమరించినా గడపలు దాటి, ముత్యా లమర్చినా ముంగిళ్ళు దాటి, పగడా లమర్చినా పందిళ్లు దాటి, పచ్చ లమరించినా పందిళ్లు దాటి' పోయెను. 'ఉషా స్వప్నము' పాటలో 'చిత్తరువు చవికెలు' వర్ణింపబడినవి.

కాటమరాజు. పల్లికొండ కొమరక్కలకు పంపిన లేఖలను గొనిపోయిన కొలారి మధ్యేమార్గమున నొక చేరుకడ ముఖము కడుగుకొని'బొసగ రవమణి వాది బొట్టు ధరియించి, పలుతెలుంగుల సూర్య ప్రార్థనము జేసి, ముదమొప్ప నా పద్దిమూటయు విడిచి, సదయుడై కడుపార చద్ది భోంచేసి'ప్రయాణము సాగించెను. పయనించి పయ నించి యాతడు'పడమట నరజాము పర్యంతమునకు'ధనకొండ పట్టణము చేరుకొనెను. ఆ పట్టణమున నాతడు'ఘుమఘుమ వాసించు కుంద జవ్వాజి-కమనీయ మగు మంచి కస్తూరి యగురు, జాజిమించిన మంచిజాతి సంపెంగ, భావింప మొల్లల పరిమళంబులును, నా వావులను జూడ నమృతోదకములు, మెలికల సోపానములు మించియుండు' ట గాంచెను.

'కుశలవ యుద్ధము'పాటలో వాల్మీకి యాశ్రమమున శ్రీరామచంద్రునకు 'ఫలహారములు బిండిపోకలును, మణుగుపువ్వులు యడకజములు, పూతరేకులు అతిరసము లును, బొబ్బట్లు గారెలు మొదలుగానూ' వడ్డించిరి.

'విరాటపర్వ పదము' ననెన్నియో పిండివంటలు వర్ణింపబడినవి. వానిలో కక్కరా లను పదార్థముగూడ గలదు. ఇది కర్కరా (కరకర) శబ్దమేమో? ౧

వాద్యములు

పూర్వకాలమున నున్న వాద్య విశేషము లిప్పుడు కానరావు. పల్నాటి వీర చరిత్రమున పేర్కొనబడిన వాద్యములు పెక్కులు. సైన్యముల ముందర నడచిన వాద్యము లీ విధముగా నుండెను.'ముందు డమాయీలు మురజసంఘంబు,బూరలు భేరీలు పోటు ధారలును, కాహళ పంకిణి కాలి కొమ్ములును, శంఖ సమూహంబు సన్నాయి జోళ్ళు, మురళిచయంబు ముఖవీణ వితతి, నగరలు తప్పెటల్ నయమైన డోళ్ళు, తమ్మటమ్ములు నెంచదగు వీరణములు, ఘనమైన రుంజలు కనక తప్పెటలు, చే గంటలును మరి చిరుగంట చయము' లానాడు వాడుకలో నున్న వాద్యములు. కాటమరాజు కథలో నల్లసిద్ధి యుద్ధమునకు బయలుదేరి రణభేరి వేయించగనే'నఫిరీలు పట్టిరి నా దెడలేక, బూరగల్ కొమ్ములు ధ్వని దద్దరిల్ల, తప్పెట్లు తుడుములు తఱచు వాద్యములు, భేరి నాదులకు తప్పెట్ల మోదులకు, ధారుణీశుని దండు ధర తల్లడిల్లె'ను. పోరునకు దలపడు నపుడు 'తుడుములు కొమ్ములు దుదిమేర లేక, యన్నిట మ్రోయించి రగుభుగుల్ గొనగ'.కాలారి కాటమరాజు

---

౧ కక్క=మాంసఖండము (బొమికెతో కూడినది)

లేఖల గొని ధనకొండకు బోయినప్పుడు 'అరల వాద్యములను అంగళ్ళవెంట-చెలగుచు ఘోషించు శంఖ కాహళులు' చూచెను.

కాటమరాజు స్వయముగా తానే పోరాడ బోయినపుడు 'శంఖులు గవురులు చెలగు బూరుగలు,బింకపు భేరీలు ఓరుదు కాహళులు,రావణ వీణెలు రజత దండెలును,గోవింద వీణెలు గొప్ప వీణెలును, దండెలు వీణెలు తఱచు గిన్నెరలు, మెండైన రావణ మేడి హస్తములు, భేరీ ధమామీలు పెద్ద గౌరులును, బూరలు దారలు ఘోర కలఁగంగ' నుండెను. ఘనమైన శంఖముల్ కనక తప్పెటలు-ఘన మృదంగంబులుఁ గర్ధచేరులును' కూడనుండెను.

'లంకాయాగము'పాటలో రావణుడు సీత దరికి 'తప్పట్లు బూరగలు తారలూ శంఖులూ ఘోరు గలుగ వెడలెనూ'. తారలు కూడ నొక వాద్య విశేషమని తెలియుచున్నది. 'కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము'న కౌసల్యాది గర్భభరాలనలు 'రుద్రవీణెలు మీటరు కొమ్మలునూ' అని పర్ణింపబడినది. ఇది యొక వీణాభేదము. ప్రస్తుతమంత వాడుకలో లేదు.పూర్వ మిది బాగుగా ప్రచారమున నుండి నట్లున్నది. కదిరీపతి తన శుకసప్తతిలో రుద్రవీణల పేర్కొనెను. 'సీతా కల్యాణము' పాటలో 'ఘుమ్మ ఘుమ్మనుకొంచు రొమ్ముతాళాలు' వాయించిరట. రొమ్ముపై గట్టుకొని వాయించెడు తాళములు కాబోలు.'నల చరిత్ర పదము'లో దమయంతీ వివాహవేళ 'అల్గోజు మేళంబు లా దివ్యవాద్యములు' మ్రోగినవి. అల్గోజు=చిన్న సన్నాయి.

'వరదరాజు పెండ్లిపాట'లో గూడ రుద్రవీణల ప్రసక్తి కలదు. 'ఆ రాత్రి రుద్ర వీణ లతివలంత మీటగా'ననుటచే నిది పూర్వమున చాల ప్రచారమందున్న వాద్యమని తెలియుచున్నది.

వినోదములు

'పల్నాటి వీర చరిత్రము'న నలగాముడు నాయకురాలితో రాచకార్యములు చెప్పునప్పుడు బ్రహ్మనాయని సైనిక వ్యవస్థాలోపమును హేళన మొనర్చుచు 'ఒక నెల మించెనా యోర్వరు బంట్లు,దొరబంటు మేరలు తొలగుచు నుండు, కార్యముల్ చెడిపోవు కలిమి లేకున్న, ప్రతిమల నాడగ బట్టిన యట్లు, నాటక విధమున నాయుడు చేసె' నని నిందించెను.ఆనాడు ప్రచారమున నున్న తోలుబొమ్మల నాటకములను పైపంక్తులు తెలుపుచున్నవి.

మన పూర్వు లాడిన ఆట లెన్నియో మనకు నేడు తెలియరావు. నిఘంటువులు కేవలము క్రీడా విశేషమని తప్పుకొనును. పల్నాటి వీర చరిత్రమున కొన్ని యాటలు పేర్కొన బడినవి. బ్రహ్మనాయుడు చిన్నగువారు యుద్ధరంగ

మునకు బోయినప్పుడు బాలచంద్రుడు మేడపియందు సంగడి కాండ్రతో నాటలాడుచుండెను. 'పరమోత్సుకతచేత బాలచంద్రుండు, సంగడి బాలురు చనువున గొలువ, రమణీయమైనట్టి రాచిల్క చదువు, వినుచు వేడుక పుట్టి విచ్చల విడిని, *గుమ్మడి కాయలు* కొంతసేపాడి, చెరుకుల పందెంబు చెల్వొప్ప గెలిచి, తన సంగడీలకు దయలోడ నిచ్చి, తమ్ములు వెంటరా ధామము చేరెను. బాలచంద్రుడు తల్లితో ప్రొద్దు వోవుట లేదన్న నామె 'ముద్దుల కొమరుని మోము వీక్షించి, ప్రొద్దు పోవకయున్న పుత్రరత్నంబ,పోకలాటల చేత పుచ్చుము ప్రొద్దు, ఆడుడి ముత్యమ్ము లమరు బంతులును, *గుంతమావల* నాడి కొని గెల్చి కొనుము, బైట నాడగ వద్దు బడలేవు సుతుడ, కుటిల జంతుల దెచ్చి గుడిలోన నుంచి, విడిపించి పోరాడు విధమును జూడు, *దూకల కుప్పలు* రూఢిగా నాడు'కొను మనెను. కాని యవి నచ్చక బాలుడు తల్లితో '*బొంగరాలాడగ* బుద్ధి జనించె, సెలవిచ్చి పంపుము శీఘ్రమె మ'మ్మని తల్లిని ప్రార్థన చేసెను. తల్లి మొదట బొంగరములాట కిష్టపడకున్నను బాలుని పట్టుదలచే నామె కుమ్మర పట్టికి రెండు వేలతో, చాకలి చందుకు మూడు వేలతో, కంసాలి చందుకు నాలుగువేలతో, కమ్మరికి ఐదువేలతో, వెలమల పట్టికి ఆరువేలతో, బాపనికి పదివేలతో, బొంగరములు చేయించి యిప్పించి 'నారాయణుండైన నాయుని కొడుకు, బాలుని చేతికి పండ్రెండు వేల, తీరిచి వన్నెలు దీరిచి పైన, సకల రత్నంబులు సంఘటియించి, ములుకులు వెండితో మొనల గడించి' యిచ్చెను. బాలచంద్రాదులు బొంగరము లాడ 'సేవకుల్ తగరుల శృంగార పరచి, పసిడి పల్లంబులు బాగుగా గట్టి, పట్టు జాలెలు దెచ్చి పరువడి గప్పి, ముందర నిలిపిరి ముదు పోట్టేళ్ళ, బాలచంద్రుండును భ్రాతృ సంచయము, వేడ్క మీరగ వాని వీపుల నెక్కి, కమ్మర గరితలు గణము లుప్పొంగి, వింజామరల బట్టి విసరుచు నుండ, గచ్చకాయలు కొన్ని కలిగిన యట్టి, లిత్తులు చిరుతలు తీరైన గొడెలు, జూద మాడుటకై సొగటాలు కొన్ని, బంతులు పిట్టలు పంజర చయము, పేరైన డేగలు పిగిలి పిట్టలును, శారికాపళి కీరసంఘంబు మఱియు, ఆటల సాధనాలవి వెంటరాగ' పోయిరి. బాలుడు యుద్ధమునకు బోదునన ఐతమ్మ తాను సంతానార్థమై పడిన కష్టములు చెప్పి 'తాడెక్కు పురుషుని తల్లికి అల్లై, *గడమీద నాడు* కర్కశుని తల్లికిని, శూరుని తల్లికి సుఖమేమి లే' దనెను. ఆనాడు త్రాడు పైనను గడల మీదను ఆడెడు వారు (దొమ్మరులు) ఇట్టి వినోదములు ప్రజలకు సమకూర్చు చుండిరి.

కాటమరాజు కథలో యుద్ధవిరామ సమయమున కాటమరాజు వీర తమగణము పై సొగటా లాడెను. బొల్లియావు బోయలతో చేసిన యుద్ధము 'వింతగా పున్నమ వెన్నెలగాయ, సంతత*బిల్లదీవు* లాడినయట్లు' దోచెను. ఇది యొక బాల క్రీడా విశేషమట. గోసంగులు యుద్ధమునకై బయలుదేరి 'తప్పెట్ల ధ్వనులప తాలేల యనుచు, నప్పుడు *చిందుల నాడె* పాడుచును' వచ్చిరి. యుద్ధమున పంతముల దెలియుట కొరకు

పద్మరాఘవునితో కాటమరాజు సొగటాలాడెను. జార పందెములు, చక్కు పగడలు, అయిదు కర్రలు, తెలుపునలుపులు, మున్నగు విశేషములు వివరముగా నచటనే తెలుపబడినవి. కీ. శే. ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ సాంఘికచరిత్రమున నిట్టి వినోదముల వివరములు తెలిపియున్నారు. ముమ్మయ్య మృతికి పోచయ్య విచారించుచు 'వాలరా యో ధీర వంశ వర్ధనుడ, వాలవాలో నీకు వల్లవుల మామ' యని వాలలు పాడెను. ఏల పదమే ఓలగా వాలగా యేలగా మారినది. వినోదమునకు భక్తికే కాక ఏడ్చుటకును వాల లుపయోగపడుచుండెడివి కాబోలు. నల నన్న యుద్ధమునకు బయలు దేరు నప్పుడు దేవతలు దీవించిరి. దేవకన్యకలు 'కల్యాణమే గౌరి కల్యాణ మనుచు' పాడిరి. ఇది ప్రసిద్ధమగు పెండ్లిపాట. ఆనాడు గూడ ఈ పాట ప్రచారమందుండెనని తెలియుచున్నది.

కాటమరాజు గారి లేఖలను గొని కాలారి ధనకొండ సమీపించెను. అప్పు డాతడు 'ఒప్పైన ధనకొండ యూరి ముందరను, చెప్పచోద్యంబైన చాలురావులును, నచ్చట కలిగిన నటకు చేరువను, రచ్చగా గూర్చుండి రాజు తమ్ముడును, నమ్మనుజాధిపు నల్లుడైనట్టి, ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దు బాలురును, గొమరొప్ప జగజంపు గొడుగుల నీడ, నమరంగ బొంగరా లాడుచునుండ' గాంచెను. బొంగరములాట తెలుగు జాతీయ క్రీడ. పల్నాటి వీర చరిత్రమున బాలుడు బొంగరము లాడెను. బొంగరములాట ఊరి బయట నాడుట పరిపాటియని తెలియుచున్నది. ఊరిలో నాడినచో వచ్చి పోయెడువారికి దెబ్బలు తగులును. ఐతాంబ బాలునికి బొంగరము లిచ్చి. 'మేడపిలోనుండి మేలుగా వెడలి, ఉత్తర దిశయందు ఒప్పుచునున్న, చాలురావులకాడ, సరసమైనట్టి, రమణీయ మగు మొల్ల రావి క్రిందటను, ఆడుడి బొంగరా లానంద మొసగ' ననెను. రెండు గేయము లందును చాలురావులు కాననగును. చాలుగానుండెడు రావిచెట్ల నీడలో బొంగరము లాడినట్లు తెలియుచున్నది. కాటమరాజు కథయందు ఆరంభమున గ్రంథకర్త యగు పిన యెల్లయ 'వలనొప్ప శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని' తాను వ్రాసినట్లు చెప్పు కొనెను. అత డీ గ్రంథమును బాగుగా పరిశీలించె ననుటకు గల పెక్కు యుదాహరణములం దిది యొకటి.

కోళ్లపందెములు తెలుగువారికి జాతీయవినోదము. పల్నాటి యుద్ధకారణము లందు కోడి పోరాకటి. మల్లన రచించిన 'కోళ్ళ పోట్లాట' లో గురిజాలవారు మాచెర్లవా రుభయులు పెట్టుకొన్న కోడిపందెము లద్భుతముగా వర్ణింపబడినవి. బ్రహ్మనాయుని కోడిపేరు 'అర్ధనారి' యనియు 'చిట్లు మల్ల' దనియు కలదు. నాయు రాలి కోడిపేరు 'నల్ల మల్లడు'. బొబ్బిలి కథలో కూడ కోడి పోరాక యుద్ధకారణ

మైనది. విజయనగరమువారికి బొబ్బిలివారికి జరిగిన కోడి పందెములందు బొబ్బిలి వారి కోడి గెలిచెను. అది విజయరామరాజుగారి కవమానముగా నుండెను. బొబ్బిలి కథలో కోళ్ళ పేర్లు చిత్రవిచిత్రముగా నున్నవి. ఇందులో కాసా కోళ్ళు వర్ణింప బడినవి. హమ్మీలను కాసాలందురు. అంతఃపురములందు ప్రత్యేకముగా (ఖాస్) పని చేయునట్టివారు కాసాలు. రాజుగారే ప్రత్యేకముగా నొడ్డునవి కాసా కోళ్ళు కాబోలు; లేదా కాసాలు పెంచిన కోళ్లు కాసాకోళ్ళయి యుండును. ఇటులనే చౌదరికోళ్ళు, బారాకోడి, నెమలిపొడ కోళ్ళు. ఎత్తుడు కోళ్ళు, దింపుడు కోళ్ళు చెప్పబడినవి. పోట్లాటకు జాగ్రత పరుపబడినవి, (Reserve) ఎత్తుడుకోళ్ళు. రంగమున దింపబడినవి, దింపుడు కోళ్ళు. యుద్ధసమయమున నొకవైపు ఫిరంగి గుండ్లు బయటనుండి వచ్చి దివాణములో పడుచుండగా మరొకవైపు వెంగళ్రాయుడు 'కోడి పందెము ఆడుతు తాను కొలువున ఉన్నాడు' ఇది బొబ్బిలివారి వినోద పారవశ్యమో లేక వీర శాంతమో తెలియదు. ఇదే పదమున

'చంద్రశాలమండప మందున రంగయ్య దొరగారు
పగడసాలయు ఆడిన వెనుక సాముక పోదాము' అని కలదు. పగడ సాలాడుట, సాముచేయుట రంగారావుగారికి నిత్యవినోదములు. 'పగడసాలాడంగ ప్రమదంబు నొంది, జగతీశ యిచటికి చనుదెంచినపుడు, నిను చిన్నపుచ్చుట నీతికాదింక' యని రాఘవార్యుడనెను.౧ పగడ యనగా పాచికల మీది ఒంటిచుక్క యని నిఘంటువులు చెప్పుచున్నవి. కనుక పగడసాల యన్నను పాచికలు, సారెలు, సొగటాలన్నను ఒకటే కాబోలు.

యుద్ధకారణముగా పరిణమించు కోడి పందెముల వినోదము పరాకాష్ఠ నందినది. 'పెద్దాపురము కోడి పందెములు' కథయందు. పదమునకు పేరుగా పరిణమించిన ఈ వ్యసనము తెలుగువారికి దాని యందున్న యాసక్తిని చెప్పక చెప్పుచున్నది. పల్నాటి యుద్ధమున నెడ్లకును కాటమరాజు కథలో నావులకును పేరు లున్నటులే ఈ కథలో కోళ్ళకు గూడ తీరుతీరుల పేర్లున్నవి. విజయనగరం వారిది 'విడికోడి'. పెద్దాపురం వారిది 'పూలకోడి'. ఆనంద గజపతి వత్సవాయి జగపతికి 'తోటపల్లి జగ్గప్పధారను వెంట బెట్టుకోని, నాలుగుజోళ్ల బవిగీలాను చవులాలాలు, వచ్చాలాలు ఖురంగులాను బొంబాయీల, నాలుగు జాతుల పికిలి పిట్టలా వెంటదీసికోనీ, పూల కోడినీ పట్టించూకూ బలు వేగమురండీ' యని యుత్తరము వ్రాసెను. ఆ యుత్తర మందు కొని జగపతి తన కోడి పందెకాండ్లకు 'జాబులుచేరిన తత్క్షణ మందున మీరందరు రండి,

౧. నళ చరిత్రము-ద్విపద.

చవులాలాల సజ్జాలాల కురంగీల బొంపాయీలడేగాలా బివిరీల, చేత బట్టుక అయిదోనాటికి నా భేటికి రండి'యని జాబులంపెను.ఇవి యన్నియు కోళ్ళ తెగలు కావచ్చును.

కోడి పోరుతోపాటు ఇతర పక్షుల పోరాటము గూడ మనవారి కొక వినోద ముగా నుండెడిది. పై కథయందే'దొండ పండ్లనూ కట్టించారూ జాల కట్టమీదా, పండ్ల కొరకు పిట్టలు అన్నీ పోట్లాడినాయి.'పిట్టలు పోట్లాడుచుండగా చూచి యానందించెడు వారు. పోరాడుచుండగా చూచి యానందించెడు మనోవృత్తి మానవున కనాదిగా వచ్చుచున్నట్లున్నది. మన పురాణములందు నారద మహామునికిగల తపః ఫల మంతయు నిదియే కాబోలు.

'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో బోగము రంగసాని దేవరాయల యెదుట 'కర్ణాటకమూ భరత విద్యలూ కండ్ల జూపినాదీ, *మొగ్గలు వాలీ మోలీ బగనా* కండ్ల జూపినాదీ, చితార్చిచే ఫిడేళ్లతో పాటలు పాడింది'. నేడు బోగము మేళములు పోయినవి. కనుక మోడి కట్టుటవంటి విద్యలిప్పుడు కానరావు. పై నున్న మోళీ మోడియే. మోడి యనగా గణికాదులు మొగ్గవాలి కాలికి సమీపమం దుంచిన వస్తువును నాలుకతో నెత్తుట. మోడీ యనగా పందెమని రూఢ్యర్థమై పోయినది.తక్కిన విద్యలు నాట్య సంగీతములకు సంబంధించిన వినోదములు. రెండవసారి రంగసాని ప్రదర్శనము నకు '*నల్లగుండా పమ్మరీలను* రాయలు పిలిపించె, నాలుగు వందల పచ్చి బానలు వేగమె ఆనించె, నాలుగు వందల అరిటాకులు వేగమే కోయించె, బాన మీదనే అరిటాకులు దొంతరగా నిల్పి,ఆకు మీదనే వడ్లగింజలు వత్తుగానుబోసి,సూదిమీదనూ ఏడు సూదులు దొంతి బెట్టినాది, ఏడు గడియలూ ఒంటికాలితో నాట్య మాడింది'. ఇది యానాటి గణికల చాతుర్యమును వినోదమును చాటునట్టిది. నల్లగుండ తెలంగాణమందలి నల్లగొండ యేమో? నల్లగొండ భువనగిరి ప్రాంతపు కుండలు, కూజాలు ప్రసిద్ధి గాంచినవి.తిమ్మరాజు తన భార్య మాణిక్యాలదేవి నగరుకు పోయినప్పుడు 'నాలుగు వందల కీలుబొమ్మలూ నాట్య మాడినాయీ, నాలుగు వందల కంచు బొమ్మలూ నాట్య మాడినాయీ, పైడి బొమ్మలూ తిమ్మరాజుకూ అత్తరు బూశాయి' రాజులిండ్లయందు వినోద మునకై యిట్టి జంత్రపు బొమ్మలు, సాలభంజిక లుండెడివి కాబోలు.

ఇంతవరకు కేవలము చారిత్రక గేయము లందున్న వానిలో కొన్నింటిని మాత్రమే యుదాహరించితిని. ఇట్టి విశేషములు పౌరాణిక గేయము లందును తదితరములగు గేయము లందును స్త్రీల పాట లందును అనేకములు గలవు. ' అడవి అనే చర గోవింద నామము ' లను పాటలో రావణ వధానంతరము సీతా సమేతుడై శ్రీ రామచంద్రు డయోధ్యకు తిరిగి వచ్చిన సందర్భమున జరిగిన

యుత్సవములం దచటి వారు 'వార భామినులను పడి వడి బిలిపించి, మెండుగానపుడు మేళములు చేయించి'నారట. మొన్న మొన్నటివరకు తెలుగు దేశమున బోగము మేళములు జరుపుట పరిపాటిగా నుండెను. అది శ్రీరామోత్సవములకు గూడ నంటగట్ట బడినది.

'కంసల్య బైక'లను పాటలో గర్భిణియగు కౌసల్యాదేవి కోరికలు గమనింప దగినవి. 'పుల్లని లేత చింతకాయ, అల్లము మారేడు కొసలు, తెల్లనుప్పు ఇంగువ పుల్లని నీరు మజ్జిగ, సన్న బియ్యము నిమ్మపండ్ల రసము, లేత గుమ్మడికాయ అరనెల్లికాయ[౧] కోసిన వంకాయ కొయ్యగూర నాకు, గుంటగట్టు మన్ను గోధుమరొట్టె, అంటుమామిడికాయ అలసందకాయ, కంచి చీరెలు మంచి యించు రవికెలు, మించు సామింతలు మేలైన కురువేరు, పట్టుచీర గుత్తవు రవిక' మున్నగు వస్తువు లామె కోరినది.

'సీత వామనగుంటలాడు పాట'లో సీతారాములు రత్నాలు ముత్యాలుపోసి కొని వామనగుంట లాడిరి. రామచంద్రు డాటగెలిచి 'పిబ్బీలు' తీసెను. గుంటలలో నుండు గింజల నాటగెలిచి తీయుటను 'పిబ్బీలు' తీయుట యందురు. 'సీతామ్మవారి వసంతం' పాటలో సీతారాములు కుంకుమ జవ్వాజి, కస్తూరి. కలిపిన వసంతములు చల్లుకొనిరి. 'కుశలవ కుచ్చుల చరిత్రము'న సీతారాములు సొగటా లాడిరి. దీనికే పగడసాలాట యనియుపేరు. సీతా లక్ష్మణు లొకవైపు. శాంతారాఘవు లొకవైపుండి వేసిన పందెముల పేర్లు సూచింపబడినవి. 'తిత్తికతీ పంచమ్మిది చక్కా, పగడ భార తొమ్మిది యనుకొనుచూ, భార ఛిత్రీ దుగ యనుకొనుచూ, దుగ ఛిత్రీ చవకం భారనుచూ, తప్పుజోడు గాదు దిగజోడు రమ్మీ, యిదె సారె గాదు ముదమున సారె, వక వేటున గట్టిందిర జోడు'. ఈమాటలు చాలవరకు ద్రావిడ భాషలకు జెందినవి కావు. మరాతీ మరియు హిందీ భాషా పదములివి. ఇప్పటికి నీయాట లాడునప్పుడు పందెముల నిట్లే పేర్కొందురు. కనుక నీ వినోదము మన కుత్తరదేశమునుండి వచ్చి యుండునని భావింపవచ్చును. 'కుశలవ యుద్ధము'న పార్వతీ శివులు 'పాశీ' యాడుచున్నట్లును. సరస్వతీ బ్రహ్మలు 'చదరంగ' మాడుచున్నట్లును. శచీంద్రులు 'దశావతారము' లాడుచున్నట్లును వర్ణింపబడినది.

'ఉషాస్వప్నము' పాటలో నెన్నియో బాలక్రీడలు వర్ణింపబడినవి. విరహార్తయైన ఉషాబాల 'కథలు చెప్పాదాయె కబురు లాడాదాయె కాంతలతో గూడదాయె, *బంగెన గిరియాడదు గుప్పచ్చి యాడదు గుడిగుడి గుంచమైన, దాగుడుమూత లాడదు దాగు డుయ్యో* లాడదు *దాటుబిళ్ళాదదాయె*, సన్ను ముట్టుకోకు నా మాలకాకి యను కన్నె యాటాద

---

౧. అరవంలో అరినెల్లిక్కాయి, పుల్ల ఉసిరికాయ (రాచ ఉసిరికాయ)

దాయె, నెత్తన రాల్లాడదు హత్తిచేతులు వేసి కత్తిబద్దాపాడదూ, వామనగుంటలు పాచికలాటలు వాలలాడదు వడుసతో, బంతులాడదుపరచజల్లిన యట్టి చింతగింజా లాడదు, బొమ్మలాపాడదు బూజహటావదు నిమ్మలాపుల నాడదు, నాయప్ప నవలమును నాప నెమ్మలు నాట నయముతో తానాడదు, వానవాన వల్లప్ప వాకిలి దిపుగ వెల్లప్ప వరసాట లాడదెపుడు, చల్లోయమ్మ చల్ల యని స్తంభము ల్పట్టుకొని గొల్లాట లాడ దెపుడు, పన్నెలొత్తాపదు వెలదులను గూడుకొని వెక దుద్దుకదురాడదు, కాళ్ళగజ్జియనుచు కంకాళమో యనుచు కాంత తా నాదదాయె, వేసుల ఒకొ్కం‌యని వెలగమొగ్గోయని వెలది తానాడదాయె. దోపిడీపుల్లయని దొంగాటి పుల్లయని తొయ్యలి తానాడదు, చిన్నిచిన్నితా గద్దు సింగార గొరెంత గద్దు తాకెబెకెంత గద్దు, తామర మొగ్గల్లో యనుచు తద్దాట లాడదు తరుణి టిల్లాటాడదు, చమ్మచెక్క యని చారదేసి బుక్క యని సఖియ తానాడదాయె, అట్లు వొయ్యంగనని ఆరగించంగనని అతివ తానాడదాయె, దాచుకో మూచుకో సంబారు బుడ్డియని తరుణి తొడబంలాడదు,' అబ్బ! పూర్వమెన్ని యాట లుండెడివి? నేడివి కాన రావుగదా! శిష్ట సాహిత్యమున కాళహస్తి మాహాత్మ్యము నందును, హంసవింశతి యందును తీరుతీరుల ఆటలు పర్ణింప బడెనవి. కీ. శే. సురవరం ప్రతాప రెడ్డిగారు వానిగూర్చి తమ సాంఘిక చరిత్ర మున వ్రాసియున్నారు.

'విరాటపర్వము జంగంకథ'లో విరటుని వినోదమునకై భీముడు మల్లులతో యుద్ధము చేసినప్పుడు మల్లయుద్ధమునకు సంబంధించిన విశేషములు కలవు. 'చల్లడంబులను కాశికోకను చక్కగ బిగియించి, ..., గంతువైచి బేరణచేసి బ్రేంకణమున బోవుచును, మొగ్గలు వాలుచు సాము దండెములు మొగ్గుగ దీయుచును, అగ్గలంబుగా సాధన చేయుచు ననిల నందనుండు, గజలాస్యమున పరిపి గొట్టుచు కరములు విదలించి, ..., యిటువు రొకరికొక రెదురుగ వచ్చిరి కరస్పర్శ జేసి, మరలుచు నిద్దరు యుద్ధ ఘాతలము మన్ను నొసట దీర్చి, కొంత మన్ను పై జల్లుకొనుచు బహు కోపాటోపమున' పోరిరి. భీము డొక మల్లుని 'మారులేక పోర్లించుచు వీపున మట్టిచేసి నిలిచె'ను. వీపున మట్టిచేయుట యనగా వీపునకు మట్టి యంటునట్లు వెల్లికిల పడవేసి యోడించుట.

విజ్ఞానము

జానపదగేయములు పామరుల కవితా కళకును, వినోదమునకును ఎంతగా నాస్పదములో, విజ్ఞాన విషయములకుగూడ నంతియ నిధులు. వారి యనుభవము లన్నియు గేయములం దచ్చటచ్చట భద్రపరుపబడినవి. ఎంతయో కష్టపడినగాని యవి గుర్తింపబడవు. బాల గేయములందు కొన్ని యర్థరహితములని యను కొన్నప్పుడు కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వానియందున్న ఆయుర్వేద

విషయముల వెల్లడించి నాకాశ్చర్యము కలిగించిరి. ముందు ముందా విషయముల నివేదింతును. రోగములు వానికై చికిత్సలు జానపదులు గేయములందే చెప్పుకొనిరి. భారతీయు లాయుర్వేదమున, రసాయన శాస్త్రమున పారము గన్నట్లు పండితుల యభిప్రాయము. ఇప్పటికిని మందులు ఓషధులు మహా ప్రభావము గలవి పల్లెటూరి బోయలకు, ముత్తరాసులకు పరిచితములు. చచ్చిన వారిని బ్రతికించెడు సంజీవి మొదలు ప్రాణముగలవారి నరనిమిషములో జంపగల కాలకూటము వంటి మూలికలు జానపద సాహిత్యమున కాననగును.

పల్నాటి వీర చరిత్రమునకు సంబంధించిన 'కోళ్ళ పోట్లాట' కథలో నాగమ్మ బ్రహ్మనాయని కన్నములో విషము బెట్టించినట్లున్నది. 'రాచమల్లు రాయబారము'న గూడ నలరాజుకు మొదట భోజనమందు నాగమ్మ విషము గలిపించెను. కాని యలరాజా యన్నపు పైపర్ణ్యమును గని పారవేయించెను. అతడు తిరిగి పోవుచుండగా నామె మార్గమధ్యమున పూల దండలు గ్రుచ్చు తమ్మళ్ళచే పూవులందు విషము బెట్టించి యలరాజును చంపించినది. అలరాజునకు 'విరజాజి సంపెంగ విరుల జాజులును, నన్నిటి నడుమను నధిక వాసనలు, కేవడు సుమబంతి కేలను బట్టి, మూర్కొనె మది ప్రేమ ముప్పిరి గొనగ, నెరయ లలాటంబు నెరి వెంట్రుకలును, నన విషంబటు ముక్కునాళము కెక్కె'ను. 'కాటమరాజు కథ'లో పశువులకు సంబంధించిన రోగ మొకటి కలదు. బొల్లియావును సిద్ధిరాజు సైనికులు 'గుండె ముసురు రాగ గూడారునుండి, మందలో నుంచక మరి తోలినా'రని వెక్కిరించిరి. గుండె మసురనగా పశువులకు కలిగెడు ప్రమాదకరమైన రోగము. అది మహావేగముతో నితరపశువులకు వ్యాపించును కనుక రోగమునకు గురియైన పశువును వెంటనే వేరు చేయుదురు. ఎఱ్ఱయ్య యుద్ధమున గాయపడినవుడు నలనన్న 'గాయాల శ్రీతులసి గట్టించె నర్ధి'. గాయములకు శ్రీతులసి గట్టిన నయమగును కాబోలు. భట్టు రాయబారమున ఒకభట్టు నొకభట్టు దెప్పిపొడుచుకొందురు. కాటమరాజుభట్టు సిద్ధిరాజుభట్టును 'చలిచీమ గరిచిందొ జన్ని పుట్టిందొ, ఉలికి పడుతున్నావు ఒక్కొక్కవేళ' యని వెక్కిరించెను. జన్ని యనునది పశువులకు గలిగెడు రోగము.

'రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చెనమ్మా వీరభద్రారెడ్డి విచ్చేసెనమ్మా' యను గేయమున వీరభద్రారెడ్డి 'ఊరి బావులలోన ఉప్పు సున్నాలూ వెదజల్లు నేటేట నిండు పున్నానా'యని కలదు. నేడు గ్రామపారిశుధ్య సంఘములవారు మంచినీటిబావులందు రసాయన పదార్థముల గలిపి నీటియందుండు క్రిమి కీటకాదుల జంపి శుభ్రపరచుచున్నారు. పూర్వులు ఉప్పుసున్నములు బావులలో చల్లెడువారు. పల్లెటూళ్ళయం

దిప్పటికిని ఉప్పు సున్నములు చల్లుట వాడుకలో నున్నది. క్రిమికీటక సంహార మునకై మనవారు కనిపెట్టిన ప్రాతకాలపు రాసాయనిక ద్రవ్యములివి. 'పెద్దాపురపు కోడిపందెము'లందు జగపతిరాజును చంపుటకై ఆనందగజపతి తన దాసి రంగసానిని పిలిచి '*రసకర్పూరం అరఖులు రాచి ఆకులన్ని కిమ్మా*' యనెను. ఇవి రసాయన శాస్త్రమునకు సంబంధించిన ప్రమాద వస్తువులు. బాలతిమ్మరాజు ఆనంద గజపతి చేతిలో చిక్కినపుడు తల్లియగు సీతమ్మ తన భర్త జగపతిరాజుతో 'బిడ్డలులేని ఇల్లేమిటికి వర్సవాయిరాజా, తిమ్మరాజును తీసుకవస్తే భోజన మవుతుంది, లేకుంటే *వజ్రం తిని తనువే విడవాలె*'ననెను. వజ్రము విషముతో సమాన మని మన ఆయుర్వేద వేత్తలందురు.

'కౌసల్య బైకలు' పాటలో నాసన్న ప్రసవ యగు కౌసల్యాదేవి కొరకు బాలింతమందు సిద్ధము చేయబడినది. తెలంగాణమున దీనిని 'పెద్ద మందు'యనె దరు.పల్లెటూరి ప్రతి ముసలియవ్వ కీ యౌషధవిషయములు తెలియును. ఈ యౌషధ ముచే సూతికారోగములు దొలగును. ఈ మందు చేయుటకై 'పిప్పళ్ళు శొంఠి మిరియాలు కొట్టి వునవారే (ఉంచరే) ఎక్కువైనా లవంగము వత్రి చేర్చారో యమ్మా, తాటిబెల్లము బుంగువ తెచ్చి వునచారోయమ్మా, మేటిగా వేపాకూ పసపూ నూరి వునచారే' యని చెలు లనిరి. వేపాకు పసుపు శరీరమున కలదుటకు కాబోలు. తక్కిన వస్తువు లన్నియు 'పెద్దమందు'కొరకు పనికివచ్చునవి.'పెండ్లి గోవిందనామములు'పాటలో పసిపాప లగు రామాదులకు తలకుపోసి బొట్టు కాటుకలు పెట్టిన తరువాత '*వుల్లి జీరా పలసి, బాలలకు పొగ వేసిరి, వుల్లి వేసిన నూనె, వణతులు గోళ్ళ బోసి*'రట. పల్లె టూళ్ళ యందిప్పటికిని పసిపిల్లలకు స్నానము చేయించిన తరువాత పొగ పట్టుట కలదు. పిట్టకాలు, సాంబ్రాణి, బండి కందెన, పొగలు వేయుదురు. పొగ వేయుటచే బాల గ్రహాదులు సోక వనియు పిల్లలు ఆరోగ్య వంతులుగా నుందురనియు చెప్పు దురు.ఈధూపద్రవ్యములందు ఆయుర్వేదమునకు సంబంధించిన సుగుణములుండి యుండును.'రామ కథా సుధార్ణవము'న శ్రీరామ వియోగమున మరణించిన 'దశ రథుని శరీరంబు తైలంబులోన పక్వంబు'జేసి మంత్రులు భరతుడు వచ్చునందాక కాపాడి యుంచిరట.మృత కళేబరములు క్రుళ్ళి పోకుండ కాపాడుటకై మనపూర్వు లీ పద్ధతుల నవలంబించెడు వారని తెలియుచున్నది. 'లక్ష్మణమూర్ఛ'పదములో 'సుషేణు డాంజనేయునికి సంజీవిలక్షణము లిట్లుచెప్పెను.'ఆకులు తెల్లగానుండు పుష్ప ములు ఎఱ్ఱనై వికసించు నేర్పాటుగాను, పండ్లు పచ్చగ నుండు పరగ రాత్రులయందు, భాసిల్లు కాంతులు పరమ మోదమున'. ఇట్టి యోషధి ఏదైన కలదో లేదో!

'నల చరిత్ర పదము'లో దమయంతికి తలకు బోయునప్పుడు 'పికవాణి మొకతె జంబీర రసమును బోసె'నని కలదు. రామరాజభూషణుకు కూడ వసురాజునకు శిరసంటు నప్పు డిటులే వర్ణించెను ౧ దీని యంతరార్థము తెలియని వెన్నేటి రామచంద్ర రావుగారు పిచ్చివారి కంటునట్లు నిమ్మరస మెందులకని రామరాజ భూషణు నాక్షేపించిరి.౨ జంబీరరస మంటుటచే నెత్తిపై నుండు చుండు పోవుటయే కాక వెంట్రుకలు కూడ వృద్ధి నొందునని ఆయుర్వేద వేత్తల యభిప్రాయము. 'రుక్మిణీదేవి సీమంతము' న శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణితో 'గర్భిణి స్త్రీలకు నెల్లా కదలక నడువగ వలెనూ' అనెను. ఆయుర్వేద శారీరమున గూడ నీ విషయము చెప్పబడినది. ఋతుమతి యగు స్త్రీకిగూడ 'నఖచ్ఛేదన ప్రధావన హసన కథ నాతి శబ్ద శ్రవణావ లేఖనానిలాయాసా న్పరిహారేత్'౩ అని చెప్పబడినది.

బాల గేయములం దాయుర్వేదమునకు సంబంధించిన విశేషము లధికముగా కాన నగును. కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారి ప్రబోధమున నేనీ పాటలందున్న యర్థమును ఆయుర్వేద శతావధాని శ్రీమాన్ తిరుమల రామానుజ స్వామిగారి వలన నెరిగితిని. ఆడ పిల్లలు బిత్తి దిరుగుచు పాడెడు పాటలో వాజీకరణ యోగము లున్నవి.

'ఒప్పుల కుప్పా - ఒయ్యారి భామా
మినపా పప్పూ - మెంతీ పిండీ
తాటీ బెల్లం - తవ్వెడు నెయ్యీ (తగువగు - పాఠాంతరము)
గుప్పెడు దింటే - కులుకూ లాడీ
నడుము గట్టీ - నామాట బట్టీ'

ఈ పాటలో నున్న 'చిట్కా' కేవలము స్త్రీలకొరకు. ఇక పురుషులకై చెప్పబడిన పాట.

'ఒప్పుల కుప్పా—ఒయ్యారి భామా
సన్నా బియ్యం - చాయాపప్పూ
(మినపా పప్పూ - మెరికా బియ్యం)
పాలు నెయ్యీడి - పాశం వొండూ
నీ మొగడు దింటే - ఆనంద మంటే'

ఆచార్యుల వారొక వ్యాసమున నీ పాటకే వివరణము వ్రాసియున్నారు. ౪ వీని కనుకూలించు చరకసంహితా సూత్రములను ఔషధవివరములను వారిచ్చి

౧. వసు చరిత్రము ౫-౭౬. ౨. మను వసు చరిత్ర విమర్శనము.
౩. సుశ్రుత శారీర స్థానము. అ ౨. సూ. ౨౬.
౪. గోలకొండ పత్రిక ౫-౬-౧౯౪౦ .

యున్నారు. ఆవ్యాసమున నున్నపాట యిది యొక్కటే. ఇక నేను సేకరించి వారినుండి యర్థమెరిగిన పాటలు కొన్ని పేర్కొందును.

'కాళ్ల గజ్జి - కంకాలమ్మ
వేగు చుక్క - వెలగ మొగ్గ
మొగ్గ కాదు - మోదుగు నీరు
నీరు కాదు - నిమ్మల వాయ
వాయకాదు - వాయింట కూర
కూర గాదు - గుమ్మడి పండు
పండు కాదు - పాపడ మీసం
మీసం కాదు - మిరియాల పోతు
పోతు కాదు - బొమ్మల శెట్టి
శెట్టి గాదు - శామల మన్ను
మన్నుగాదు - మంచి గంధం చెక్క
లింగు లిటుకు - పందెమూల పటుకు
కాలు పండినట్లు - కడకు దీసి పెట్టు.'

ఈ పాటలో పిల్లలకు జానువులపై చేతి వెడల్పుతో లేచి చాల బాధ కలిగించెడు గజ్జికి మందున్నది. ఈ గజ్జిపుండప్పుడప్పుడు మానుచు మరల పొక్కుచు నీరుగారుచు పిల్లలను వారికన్న నెక్కువగా తలిదండ్రులను బాధ పెట్టును. ఈ పాటలోనున్న కొన్ని పదముల కర్థము సాధారణముగా నెవ్వరికిని తెలియదు. గ్రామీణాయుర్వేదపరిభాష నెరిగినవారికి గాని ఈపాట కర్థము తెలియదు. తెలంగాణపు పల్లెపట్టులందుండు తెలుగు, తెనుగు, బోయవారీ యర్థముల నెరుగుదురు. గ్రామ రక్షణము, వేట, తేనె నమ్మట, ఔషధములకు పనికివచ్చు మూలికల తెంచుట వారివృత్తి. వీరి నడిగినచో కంకాలమ్మ, వేగుచుక్క, వెలగమొగ్గవంటి శబ్దముల కర్థము చెప్పెదరు. ఈ పాటకు రెండు మూడు పాఠాంతరము లున్నవి. ఏ పాఠమైనను మొదటి మూడు వస్తువులను మాత్రము తప్పక పేర్కొనును. అవి ముఖ్యద్రవ్యములు. ఆ తరువాత వన్నియు ప్రత్యామ్నాయములే. కంకాలమ్మ = కచూరాలు, వేగులచుక్క (సరియైన రూపము) = బాపంచాలు, వెలగమొగ్గ = పాదరసము. ఈ మూడును ముఖ్య ద్రవ్యములు. ఇందులో పాదరసమునకు మారుగా నెన్నియో ప్రత్యామ్నాయములు సూచింప బడినవి. 'మొగ్గగాదు మోదుగు నీ' రనగా పాదరసమునకు బదులుగా మోదుగు చెట్టునుండి తీయు నీరును వాడవచ్చు నని యర్థము. (ఈ మోదుగు నీరు తీయు పద్ధతి ఆయుర్వేదరసాయన భాగమునకు

పిచ్చుకగుంట్లు

తమ సర్వస్వములో పాల్కురికి చెఱువు కట్ట మీదుగా భిక్షయాత్రకు తరలినారు.

శారదకాండ్రు

తూరుపాటి నారాయణ హనుమమ్మ దంపతులు
(పీసుఁపల్లి - కొండగల్ తాలూకా)

వెల్లడించినారు.౧ కుంటిబిచ్చగాండ్రు రానురాను పాటలుపాడుచు పొట్టవోసికొను వారుగా పరిణమించి యుందురు. వీరు ప్రధానముగా కాపులను (రెడ్లను) 'అడిగి కొని' జీవింతురు. వీరు కాపులపాలిటి వందిమాగధులు. కాపుల కుల గోత్రములు వంశావళులు వీరు వల్లింతురు. తొలుదొలుత ప్రత్యేకముగా నిదే వృత్తిగా నుండి నను రానురాను కాపు కులమందలి స్మరణీయులగు వారి జీవితగాథలను పాడుచు అటుతరువాత నితర గాథలను గూడ పాడుచు పొట్టవోసికొనుట యలవాటై పోయినట్లున్నది. వీరు గొల్లవారిని కూడ 'అడిగి కొందురు'. తెలంగాణమందన్ని మండలములందును వీరు కాన నగుదురు. లక్ష్మమ్మ, కామమ్మ, బాలనాగమ్మ, సరోజనమ్మ, రాములమ్మ, సోమనాద్రి, సదాశివరెడ్డి, పర్వతాల మల్లారెడ్డి, సూర్య చంద్రరాజులు, హరిశ్చంద్ర, మున్నగు గాథలు వీరు పాడగలరు.

వీరి జాతి పుట్టువును గూర్చి రెండు వింతకథలున్నవి. త్రిమూర్తుల వివాహ వేళ వారిగోత్రములు చెప్పగలవా డొకడు కావలసి వచ్చెనట. అప్పుడు వారొక మట్టి బొమ్మను చేసి ప్రాణము పోసిరట. బొమ్మను చేయునప్పుడొక కాలు కుంటిగా నుండెను. కనుక నాతని సంతానము వారందరును పిచ్చుక గుంట్లైరట. మరియొక కథలో నొకప్పు డేడుగురు గొల్ల స్త్రీలు సంతానమునకై శివునిగూర్చి తపమొనర్చి రట. శివుడు వారికొక కుంటి బాలకు నిచ్చి సాకుడని యాజ్ఞాపించెను. ఇట్లుండ నా గొల్ల వనితలు గర్భిణులై ఏడుగురు బిడ్డలను కనిరి. వారు పెద్ద వారగుట తోడనే శివునాజ్ఞ చొప్పున నా యేడ్గురిని కుంటి వాని కిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. శివుడా కుంటివానికి, శంఖము, గంట, ఎద్దు, గజాశూలము ౨(త్రిశూలము) నిచ్చి భిక్షమెత్తి జీవించు మనెను. కుంటివాడా యెద్దునెక్కి శూలము ధరించి, శంఖమూదుచు గంట గొట్టుచు భిక్షమెత్తెడువాడు. వానిసంతానమే పిచ్చుక గుంట్లట. ఏ పిచ్చుక గుంటు నడిగినను వాడీ కథలను వినుపించును. పురాణాదులం దిట్టి యాధారములు లేవను కొందును. కాపు మరియు గొల్ల కులమువారి సంతాన మీ పిచ్చుక గుంట్లయి యుందురు. కనుకనే వీరు కాపులను మరియు గొల్లలను యాచింతురు. వారివారి వంశవృక్షావళుల, కుల గోత్రముల భద్రపరచెదరు.

---

౧ The castes and tribes of the H. E. H. The Nizams Dominions. Page 568.

౨ గజాసురుని సంహరించుటచే కాబోలు శివుని త్రిశూలమును జానపదులు గజాశూల మందురు. లేదా పెద్దశూలమని కాబోలు,

పిచ్చుక గుంట్లలో ౧. గొల్ల, ౨. తెలగ, ౩. గంట, ౪. తురక, ౫. తొగరు, ౬. మంద, ౭. తిత్తి యను ఏడుపజాతు లున్నవి. తొగరువా రందరికన్నను తక్కువ వారుగా భావింప బడుదురు. గంట, తిత్తి యను పేరులు బిచ్చమెత్తు నప్పుడు వారుపయోగించెడు వాద్యముల వలన కలిగి యుండును. ఈ యుప జాతుల వారొకరితో నొకరు వియ్యమందరు. 'ఎవరికి వారే యమునా తీరే' యను నట్లు తమ శాఖలోని వారితోడనే సంబంధ మందెదరు. వీరి గోత్ర నామములు మచ్చుకుగా ౧. గంపెడు వారు, ౨. బండారువారు, ౩. సింగమువారు, ౪. పిడము వారు, ౫. అంతుగలవారు మున్నగా గలవి. ఇకవారి ఇంటిపేరులు గమనింపుడు. ౧. తాళ్ళవారు, ౨. గండిసరివారు. ౩. కుంకులవారు, ౪. బాణమువారు, ౫. పోపల వారు మున్నగునవి.

పిచ్చుక గుంట్లందరును సాధారణముగా శైవులు. మల్లికార్జునుడు వీరి యారాధ్యదైవతము. పోచమ్మ, ఎల్లమ్మ, మల్లమ్మ, ఇడమ్మ, మున్నగు క్షుద్ర దేవతల గూడ నారాధింతురు. వీరికి జంగములే గురువులు, మరియు పురోహితులును. పెండ్లి కానట్టి స్త్రీలను వీరు ఎల్లమ్మ, రాజరాజేశ్వరీ, మల్లన్నల పేరుమీదుగా జన్నె విడుతురు. చనిపోయిన తరువాత శవములను ఖననము చేయుట పరిపాటి. సాంఘిక వ్యవస్థ యందు శారదకాండ్రు వీర ముష్టులకున్న గౌరవమే వీరికికూడ కలదు. మద్యమాంసములు బహుళముగా వాడెదరు. స్త్రీలు చాపల నల్లుదురు. కొందరు పిచ్చుక గుంట్లు పందులను గూడ పెంచెదరు. వీరు వనమూలికల నెరుగుదురనియు, కడుపునొప్పి వంటి రోగములను నయమొనర్తు రనియు నొకచో కలదు. [౧]

కాపులను గొల్లలను యాచించుటే తొలుదొలుత వీరి ప్రధాన వృత్తియైనను, కాపు, గొల్లలకు సంబంధించిన బిరుదావళులు, కథలు చెప్పుటయే కాక తదితరుల కథలు చెప్పి, అందరిని యాచించుటకు మొదలిడినప్పటినుండి వీరి వాద్యములు కూడ పెరిగిపోయినవి మొదట వీరు కేవలము గంట మరియు తిత్తిపైననే యాధారపడి యుండెడువారు. రాను రాను శారదకాండ్రను జూచి వారి వాద్యములు కూడ వీ రుపయోగించుచున్నారు.

శారదకాండ్రు

మున్నూరు, ముతరాసి మున్నగు తెలగ కులములనుండి యుద్భవించిన జాతులందొకటి శారదకాండ్ర జాతి. శారదకాండ్రు తెలంగాణముననే అధికముగా

☞ The Manuals of Kurnool and Nellore.

నున్నట్లు తోచును. భిక్షుకజాతులందు వీరేయధిక సంఖ్యాకులు. పూర్వమీజాతి కెట్టి పేరుండెడిదో తెలియరాదు. మన పూర్వసాహిత్యమున నితరజాతుల పేరులెన్నియో కలవు కాని శారద కాండ్ర పేరు మాత్రము లేదు. కనుక నీపేరు వీరి కిటీవల కలిగినదిగా భావింపవచ్చును. జానపదగేయములందు శారద వరుస పదములు ముఖ్యముగా నీజాతివారలే పాడగలుదురు. ఈ రచనములం దంత్యప్రాస నియమ ముండును. ఇతర జానపదగేయముల కన్న నీ పాటలందు కొంత సాహిత్య భాగ మధికము. 'ఓ భారతి కరుణామతి, భళి శారద కరుణా నిధి' యనుమాట లూత పదములుగా వాడుచుండుటచే వీరికీ పేరువచ్చినదో యేమో! జానపద గేయముల పరిశీలించినప్పు డాయా ప్రకరణములందు కొన్ని శారద వరుసలున్న పాటలు (సారంగధర శారద వరుస వంటివి) చూచి యుంటిమి. మరియొక విశేష మేమన వీరుపయోగించెడు వాద్యములం దొకదానికి శారద యని పేరు. పురుషుడు ఎడమచేతి బొటనవ్రేలికి అందెలు ధరించి భుజముపై నిడుకొన్న కిన్నెరను కుడిచేతితో మీటుచుండును. దీనినే శారద యందురు. శారదయనగా సరస్వతి. సరస్వతి పేరు వాద్యమునకు గూడ పెట్టినారీ భిక్షుకులు. శారదాదేవి స్తోత్రమొనర్చి గీత మారంభింతురు కనుక వీరు శారద వారన బరగిరని యూహింప వచ్చును. పురుషుడు గీతము పాడుచుండగా ప్రక్కనుండు నాతని యింటిది వంత పాటబాడుచు బుఱ్ఱ (దీనినే డిమ్కి యందురు) గొట్టుచుండును. నేటి రాజకీయ పక్షముల వారి బుఱ్ఱకథలు శారద కాండ్ర వేషములకు, గానములకు వాద్యవిశేష ములకు అనుకరణములు.

వీరు శారద వరుసలోనున్న పాటలే కాక ఇతర చారిత్రక గేయములను గూడ వీరావేశముతో పాడెదరు. తెలంగాణమందు ప్రచారమున నున్న సర్వాయి పాపడు, సదాశివరెడ్డి, మున్నగు కథలు వీరే యధికముగా చెప్పెదరు. ఇంకను బాలనాగమ్మ, బొబ్బిలి, పల్నాటి పదములుగూడ పాడెదరు. ఒక్కొక్క కథ వీరు మూడు నాల్గు దినములు వినిపించెదరు. ఒక్కొక సమయమున నిరువురు పురుషులు ఒక స్త్రీగాని లేదా ఒక్క పురుషుడు ఇరువురు స్త్రీలుగాని కథలనుచెప్పెదరు. ముఖ్య కథ చెప్పెడువాడు మాత్ర మొక్కడే. తక్కిన ఒకరో ఇరువురో వంత పాట పాడెదరు. ఓరుగల్లు తాలూకాలోనున్న వెంకట్రావుపల్లి మున్నగు గ్రామములం దధిక సంఖ్యాకులు శారదకాండ్రే. శారదకాండ్రు సాధారణముగా నందరును శైవులు. ఇది మాంసాహారులగు జంగముల వలన కలిగిన జాతియనిక్కూడ కొంద

రందురు. పోచమ్మ, ఎల్లమ్మ వంటివి ముఖ్యదైవతములు. కల్లు మాంసము లారగింతురు. ఓలి, మారుమనువు వంటి యాచారము లున్నవి. బహుభార్యత్వ మధికము. మొండి, దేవర, గంగిరెద్దులవారు వీరి నడిగి తినెదరు. వీరి కూడు మాలమాదిగలు తప్ప ఇతరు లొల్లరు. వీరందరు శైవులేయైనను లింగముల నందరు ధరింపరు. లింగధారులు మద్యమాంసముల వర్జింతురు. వీరికి గురువులు జంగములు. లింగ ధారు లిండ్లలో శుభాశుభ కర్మలకై పౌరోహిత్యము వహించునది జంగములు. లింగ ధారులు కానివారి యిండ్లలో 'కులపెద్ద'లే పౌరోహిత్యము నెరపెదరు.

వీరముష్టివారు

వీరముష్టి, వీరభట, భద్రపాద మున్నగు పేర్లన్నియు నీ జాతికి చెల్లును. ముష్టి యనగా పిడికిలి. వీరులగు యోధులనియు వీర(శైవ) భిక్షుక లనియు వీర ముష్టివారి కర్థము చెప్పవచ్చును. వీరు కోమటులను జంగములను యాచించి బ్రతికెదరు. వీరి వాద్య మొక జేగంట, లేదా తప్పెట. దీనిని వాయించుచు వీర శైవమునకు సంబంధించిన గేయములనో భక్తులకథలనో పాడుచు భిక్ష మెత్తెదరు. కోమటులు వీరి నధికముగా నాదరింతురు. దీనికి కారణమగు కథయొకటి గలదు. వీరముష్టులు కోమటుల కిలవేల్పగు కన్యకాంబ్మవారి పాటల బాడెదరు. కరుణరస ప్రధానములగు కథలందు కన్యకా చరిత్రము గూర్చి తెలిసికొనియుంటిమి. రాజ రాజు కన్యకను బలిమిని బట్టుటకై వచ్చునప్పు డాతని సైన్య మందున్న వీర ముష్టులును మరియు నాతని యందలము మోయుచున్న వీరముష్టులును కావలెనని కొంత జాగు చేసిరట. అందుచేతనే కన్యకకు మరియు నామె ననుగమించిన కోమటులకు అగ్నిగుండముల జొచ్చుట కవకాశము చిక్కినది. వీరముష్టు లాలసించనిచో రాజరాజు తొందరగా చేరుకొని కన్యకను చెరపట్టెడువాడే. ఈ తీరుగా వీరముష్టులు కోమటి జాతికి మేలొనర్చుట జేసి కోమటు లిప్పటికిని వారిని గౌరవించి భిక్ష మిడెదరు. వీరముష్టు లధికముగా పాడెడు పాటలన్నియు కన్యకా సంబంధములు. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు కూడ వీరముష్టుల దడవి యున్నాడు. వీరముష్టుల జన్మప్రకారమును గూర్చి యొక వింత కథ చెప్పెదరు. తొల్లి వీరభద్రుడు దక్షాధ్వర ధ్వంసము చేయునప్పు డాతని చెమటనుండి ఈ జాతివారు జన్మించిరట. వీరభద్ర, భిక్షుకు, విభూతిపిండాలవంటి గోత్రనామములు వీరి వీరశైవమును చెప్పక చెప్పుచున్నవి. వీరిలో కొందరు లింగధారులై జంగ

జానపద గేయములు భిక్షుకుల కన్నుమిడు కల్పశాఖికలైన. భిక్షుకులు జానపద గేయములకు భద్ర పేటికలు. ఎన్నియో గేయములు భిక్షుకుల నోళ్ళ నిల్లు గట్టుకొని తర తరములనుండి సురక్షితముగా వచ్చుచున్నవి. ఈ భిక్షుకులు పరాన్నభుక్కులై నిరుద్యోగ సమస్యను పెంచిన వారని మనము నేడు భావించి నను కనీసము జానపద గేయముల రక్షించిన కీర్తియు వారికే దక్కుచున్నది.వారే లేకున్నచో జానపద గేయములందుసగము భాగము-చారిత్రక గేయములు మరియు నితరములగు దీర్ఘ కథా గేయములు - మనకు దక్కకుండెడివి. కేవలము చిన్న గేయము లెవ్వియో మిగిలెడివి. కనుక నీ భిక్షుకులు సంఘమునకు గొప్ప మేలు చేసిన వారే. నిజము విచారించినచో వారు పరాన్నభుక్కులు కారు. భిక్షుకులందు చాలమంది నిజముగా మొట్టమొదట భిక్షమెత్తుటే వృత్తిగా గలవారు కారు. వారి ప్రధాన వృత్తి గేయ సంరక్షణమే.

పూర్వ కాలమున రాజులు, సామంతులు, పాలెగార్లు తమ యాస్థానము లందు తమయొక్కయు తమ పూర్వుల యొక్కయు బిరుదులను పఠించుటకును. ప్రశస్తిని కీర్తించుటకును,శౌర్యగాన మొనర్చుటకును ఇట్టి గాయకులను పోషించు చుండెడు వారు. మరియు నితరులపై దండెత్తి పోయినప్పుడు తమ సైనికులకు వీర ముద్బోధించుటకును గూడ నీ వీర (చారణ) గాయకుల నుపయోగించెడు వారు. ఇట్టి గాయకులే రానురాను చారిత్రక వ్యక్తుల ప్రశస్తితో బాటు మనో హరములగు నితర కథా గేయములను గూడ బాడుచు తమ్ము పోషించు ప్రభువులు పోయిన పిమ్మట నా యా జాతుల వారినో లేదా అందరినో తమగానముచే రంజింప జేయుచు పొట్టవోసికొన మొదలిడిరి. రాజాస్థానము బాసిన పిమ్మట నీ గాయకు లకు ప్రత్యేకముగా నా యా కులముల వారే పోషకులైరి. జానపద గాయక భిక్షుక పరిణామమ్మున నిది రెండవ ఘట్టము. అటు తరువాత నన్ని జాతులవారి చెంత

తమకు వచ్చిన పాటలు పాడి బిచ్చ మెత్తుట యనునది మూడవ ఘట్టము. రాజాశ్రితులైనప్పు డాగాయకుల కింత నైచ్యము లేదు. రెండవ ఘట్టమున గూడ అనగా నొక జాతి భిక్షుకు లొకే జాతివారికి వారి పూర్వుల వైభవము వినిపించి యడిగి కొనుట గూడ నంత ప్రమాదమైనది కాదు. ఈ పరిణామము మూడవ ఘట్టము చేరుకొనగనే నీచమై పోయినది. అట్టి భిక్షుకు లందరును నిరుద్యోగ సమస్యను తీవ్ర మొనర్చు చున్నారనియు పరాన్నభుక్కులనియు నేడు మనము నిందించు చున్నాము. వీర గీతములను పాడించుట కిట్టి గాయకు లాస్థాన మందుండుట యనునది కేవలము మన దేశమునకే కాదు ప్రపంచ మందంతట నొకప్పు డిట్టి పరిస్థితి యుండెడిది. కొందఱు పాశ్చాత్య విమర్శకు లింతకన్నను వెనుకకు నడచి మొదట నా వీరులే యిట్టిగీతముల బాడుకొనుచుండెడి వా రనియు తరువాతనే ఆస్థానములందు గాయకుల నేర్పరచు పరిస్థితి కలిగె ననియు నభిప్రాయ పడిరి.౧ భిక్షుకులచే దేశమందలి యార్థికవ్యవస్థపై నెట్టి ప్రభావము పడినను 'మొలబంటి దుఃఖములో మోకాలి లోతు సుఖమనునట్లు మన జాతీయ కళానిధులు వీరి ప్రాపును బ్రోపును బడసి నేటికిని కొనయూపిరితోఁ గొరకొర లాడుచున్నవి.' ౨ ఉదయమునుండి సాయంకాలముపరకు పల్లెటూళ్ళలో వీధి వీధులు తిరుగుచు దోసెడు గింజలకో దొప్పెడు గంజికో దేశికవితా విభూతిని పంచి పెట్టెడు దరిద్ర భిక్షుకు లిప్పుడిప్పుడే తమ వృత్తికి స్వస్తిజెప్పి ఇతర వృత్తుల నాశ్రయింప జూచు చున్నారు. ఇది దేశమునకు క్షేమకరమే యైనను అట్టి వారి చెంతగల సాహితీ సంపద నంతటిని తొందరగా భద్రపరచుట శ్రేయస్కరము. లేనిచో మౌఖికమగు నీజానపదగేయసంపద యంతయు దక్కకుండ బోవును.

జానపద గాయక భిక్షుకు లెన్నియో కులముల వారు గలరు. తీరు తీరుల భిక్షుకులు తీరు తీరుల పాటలు పాడెదరు. పిచ్చుకగుంటులు, శారదకాండ్రు,

---

౧ "Anglo-saxon and earlier Germanic fighting men, thinks Gaston Paris, had at first no class of minstrels to sing for them; every man could improvise and sing his own verses. The second period is that of the professional poet, the jongleur, minstrel, courtbard, who worked upon the old material in to coherent and protracted lays"—

The popular Ballad.
F. B. Gummere.

౨ శ్రీ తూమాటి దొణప్పగారు. ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్కళాశాలా పత్రిక, సంపుటము.౧౩

వీరముష్టులు, జంగములు, దాసరులు, భాగవతులు,బీరన్నలవారు, సుద్దులగొల్లలు గంగిరెద్దుల వారు, బాలసంతు వారు, బుడబుడకల వారు, చిందు మాదుగులు, జోగుల వారు, బవనీలు, జక్కుల వారు, హట్కారులు, కొమ్మువారు, డక్కలి వారు, బొమ్మలాట గాండ్రు, మున్నగు తీరు తీరుల భిక్షుకు లాంధ్ర దేశమున నున్న జానపద గాయకులు. వీరందరి గూర్చి పరిశీలించుట యంతగా నావశ్యకము గాదు.కాని వీరిలో ముఖ్యులైనవారిని గూర్చియు వారుపాడునట్టి పాటల గూర్చియు వారి సాంఘిక జీవనము గూర్చియు తెలిసికొనుట యనవసరము కాదు.

ఈ బిచ్చగాండ్రందరును సాధారణముగా దేశద్రిమ్మరులు. ఏ కొలది మందికో తప్ప తక్కినవారికి ఇల్లు వాకిలి యనునవి యుండవు. జగమంతయు వారిదే యన్నట్లు భ్రమింతు రీ దరిద్ర నారాయణులు. కొలది మంది మాత్రము దొరలో దాతలో యిచ్చిన మడి మాన్యము లుండుట జేసి కొన్ని కొన్ని గ్రామము లందు స్థిర నివాసము కల్పించుకొనిరి. ఇట్టి స్థిర నివాసము గలవారు కూడ ఏడాది కెనిమిది నెలలు తమ గ్రామము బయటనే యుందురు. దేశ సంచార మొనర్చి పొట్టవోసికొనుటే వారి ప్రధానవృత్తి. వారికున్న మడి మాన్యములు వారి కుచేల సంతానమునకు సంవత్సరమున కంతటికి సరిపోవు గంజినీళ్ళు పోయజాలవు. కనుకనే చీమలట్లు వారు వానకాలము దక్క తక్కిన నెలలన్నియు దేశాటనము చేయు చుండెదరు. ఒక్క వానకాలము మాత్రము తమ తమ గ్రామములు చేరు కొందురు.

సాధారణముగా నీ భిక్షుకుల తలదాచెడు ఇండ్లును, వారి సంసారమును, వారికున్న వస్తువాహన సంపదయును గూడ సంచార యోగ్యముగనే యుండును. రెండు కట్టెలు రెండు చాపలు కలిసిన భిక్షుకుల పాలిటి 'భవ్య హర్మ్యము' సిద్ధ మగును. కూటికొక కుండ, పులుసున కొక చట్టి, తినుటకు మాత్రము రెండో మూడో బోలెలు - చిప్పలు, త్రాగుటకు రెండు ముంతలు, స్వామిభక్తిగల యొక కుక్క, వారు పాడుకొను పాటల కుపకరించు వాద్యములు ప్రతి భిక్షుక కుటుంబ మున కుండెడు 'స్థిర చరాస్తులు'. వీరిలో కొందరు భాగ్యవంతు లుందురు. రెండు పందులో, నాలుగు కోళ్ళో,లేదా ఒక గాడిద యైనను, దూడయైనను ఇట్టివారికుండు విశేషసంపద. ఇంతియ. ఈ దిన మిచట గానుపించిన భిక్షుకుడు తెల్లవారి మరి యొక గ్రామమున నివాసముండును. ఒకచోటినుండి మరియొక చోటికి పయన మనుకొన్నంతనే సంసార మంతయు, భుజముపై గల కావడియందో వీపున గల మూటయందో ఇమిడిపోవును. శీతాతపములు వారిని బాధించవు. చీకటి

వెలుగులు రెండును వారికి సమానము. దూషణ భూషణములుకూడ నంతియ. వేష భూషణముల ప్రసక్తియే లేదు. వారి సంపదను దోచుకొను దొంగ ఇంత వరకును పుట్టలేదు. తీరనికోరికలు గాని తీర్చవలసిన సమస్యలు గాని వారికుండవు. ఈ పూటకు దొరికిన రేపటి చింతనము లేదు. 'నిత్య శ్రీరస్తు, నిత్య మంగళాని భవన్తు'. కడుపునిండినంత నే చెట్టునీడనో పుట్టదరినో వెన్నువాల్చగలరు. భూమిపై 'వెన్నంటుకొనగనే కన్నంటు కొనును'. కలతలేని గాఢనిద్ర భగవంతు డిచ్చిన వరము. దాని ఫలితము రోగము నొప్పియు లేని ఆరోగ్యము. దురదృష్ట వశమున నేదేని యనారోగ్యము తటస్థించెనా 'వెదుక బోయిన తీగ కాళ్ళకడ్డమైనట్లు' ండు వనమూలికలు వారెరిగిన ఆయుర్వేద 'శాస్త్రము'. మూలికలకు తోడు దరిద్ర చింతామణియన బరగిన జీడిగింజ, లేదా-శొంఠి కొమ్ము-లేదా వెల్లిగడ్డ. రోగము కుదిరెనా యారోగ్యము లేదా యందరికున్నట్లే చావు; కాని సడి చప్పుడు లేనిది. మూడుదినముల శోకముద్ర; ఆపై మరల భిక్షాయాత్ర. ఇది జానపద గాయకుల సర్వ సాధారణ జీవిత యాత్ర. 'ఆస్తిపాస్తులు' లేనటులే వారికి తగవు తీర్పులును అరుదు. ఏమైన చిక్కులు కలిగినచో ఏడాది కొకమారు తమ 'కులపెద్ద' కడ సమస్యాపరిష్కారము జరుగును. న్యాయవాదుల జోక్యము లుండవు. న్యాయాధి కారుల ధర్మనిర్ణయము లుండవు. మాయ మర్మము లెరుగరు. పెట్టినసంతోషముతో దీవించి పోదురు. పెట్టక తిట్టినచో భయపడి పోదురు. కనుక నింత జానపద గేయ వాఙ్మయమును పరిశీలించిన తరువాత దరిద్రులగు నిట్టి జానపద గాయకుల గూర్చి సుంతైనను తెలిసికొనుట లెస్స.

పిచ్చుకగుంట్లు

వీరుపిచ్చకుంట్ల, పిచ్చుకకుంట్ల-భిక్షకుంట్లయని తీరుతీరులుగా పిలుపబడుదురు. పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమునగూడ నీజాతియున్నట్లు పండితారాధ్యచరిత్రము వలన దెలియనగును. 'మాకు, వీవంగ చేతులు లేవయ్య నడచి, పోవంగ గాళ్ళును లేవయ్య అంధ, కులమయ్య పిచ్చుకగుంటులమయ్య' యని మొరలిడు మాటల బట్టి వీరు వికలాంగులని తేలుచున్నది. 'పిచ్చుక కుంటుపై బ్రహ్మాస్త్ర' మను మాట సాహిత్యమున కెక్కుట వీరి యంగవికలతాదౌర్బల్యమునే సూచించును. పిచ్చుక శబ్దము భిక్షుక శబ్దభవమై యుండును. కనుకనే కొన్నిచోటుల భిక్షకుంట్ల యనుపేరును వాడుకలో నున్నది. శ్రీ సిరాజుల్లా సను గారును ఇదేయభిప్రాయమును

నున్నది.) పందిరి=ఉయ్యాలపై గట్టెడు పాలవెల్లి కావలెను గదా! 'పందిట్ల బాలుడు పరుగు లెత్తంగ' కలిగెడు ఆనందము అనుభవైకవేద్యము.

ఇటులే 'కొండమీద వెండిగిన్నె' యనుపాటలో ఆగంతుకమగు (Accidental) భగ్నాస్థి చికిత్సయును, 'గుడుగుడు గుంచం గుండేరాగం' పాటలో పాముకాటు మందు 'కొంగకొంగ గోళ్ళ'లో కునఖ చికిత్సయును(గోరుచుట్టు=జెష్ఠ)చెప్పబడినవి. ఈ గేయము లన్నియు బాలగేయములే.

పెద్దల పాటలం దనేక విషయములు కాననగును. సన్యాసులు,బైరాగులు తత్వములు పాడుచు గ్రామములందు తిరుగుచుందురు. వారికి సులభములగు ఆయుర్వేద రహస్యములు తెలియును. ఇట్టివానిని బైరాగి చిట్కా లనియు, గోసాయి చిట్కా లనియు మనవారందురు. ఒకవేదాంత తత్వమున పాము కాటు నకు చికిత్సయున్నది. తత్వపు రెండవ చరణముననే చికిత్స యున్నది. కనుక మొదటిరెండు చరణము లుట్టంకింతును.

చావదూర ఈ పాము - చప్పిడి దెబ్బాలాకు ।చా।
భావించి వైరాగ్యమనే - బడితె దెబ్బ బడితెగాని ।చా।
మాచికాయ రసము - బీసారి వేరుదెచ్చి
కాచిపోసిన గాని - కావార మణగాదు ।చా। ౧

మాచికాయ, బీసరివేరు, రసములను కాచి పోసినచో పాము విషము విరుగునట. ఎంత సులభసాధ్యము లైనవీ యోషధులు.మరికొన్ని పాము కాటునకు మందులు తలనొప్పి మందులు స్రవంతి పత్రికలో (ప్రథమసంపుటము ఏడవసంచిక) ప్రకటించితిని. వివరములందు చూడనగును.

జానపద గేయములందు ఆయుర్వేద విజ్ఞానము వలెనే జ్యోతిషము, సాముద్రికము మున్నగు శాస్త్రముల యనుభవములు కూడ అచ్చటచ్చట కాన నగును. ఈజ్యోతిష శాస్త్రము పుట్టుక భారతదేశమందని కొందరు యవనదేశము నందని కొందరు పండితు లిప్పటికిని వాదించుచునే యున్నారు.ఖగోళ విజ్ఞానము వంటివి మన వేదములందే యున్నట్లు పెద్దలు చెప్పుదురు. జ్యోతిషము వేదాంగ ముగా చెప్పబడినది. అనాదిగా వచ్చుచున్న ఈ విజ్ఞానము దాని వలని యనుభవ ములు జానపదులు తమ సాహిత్యమునగూడ కొంత భద్రపరచు కొనియుందురు.

'దేశింగురాజు కథ'లో యుద్ధమునకు బయలు దేరునప్పుడు దేశింగు తన భార్యతో మాటలాడి పోదు నన అతని పినతండ్రియగు ధరణిసింగు వలదనెను.

---

౧. ఈ తత్వమును మానుకోట తాలూకా గుర్తూరు గ్రామమున సేకరించితిని.

చెందినది. (మోదుగు నీ రెట్లు తీయవలెనో ఆచార్యులవారు నాకు విపులముగా చెప్పిరి.) ఆనీరు లభింపకున్నచో నిమ్మలవాయ=నిమ్మ పులుసు వాడవచ్చును. అది కానిచో, వావింట రసము,నీరుడు గింజల తైలము, మోదుగ మాడ, మిరియములు, మఱ్ఱి చిగుళ్ళు, లోహరజము, మంచి గంధపుచెక్క వంటి వస్తువులలో నేదేని యొక్క వస్తువు నుపయోగించుకొనవచ్చును. పై వస్తువులను వారి వారి శరీర ప్రకృతి ననుసరించి వాడుకొనవలయును. నిమ్మ పులుసు,వావింట రసము, మిరియములు మున్నగునవి శోధన ద్రవ్యములు. మంట మండకుండుటకై మంచి గంధపు చెక్కవంటి చల్లనివస్తువులు చెప్పనైనవి. ఈమూడు వస్తువులను బాగుగా మర్దన చేయవలెను. లింగు లిటు కనునది మర్దనకు ధ్వన్యనుకరణము. పటుకనగా కాఠిన్యము. పందెమాల పటుకనగా నేమాత్రము కాఠిన్యము లేకుండునట్లుగా పందెమువేసికొనినట్లు మెత్తగా నూరవలయునని భావము. నయమైన తరువాత నా కట్టును 'కడకు దీసిపెట్ట' వచ్చును. ఈ యోగమునకు 'సోమరాజి' (బావంచాలు), లేక 'శశికల' యని ఆయుర్వేదపారిభాషిక నామము. ఇది అనుభవ యోగము. ఇంకొక పాట

'సెమ్మ చెక్క - చేరెడేసి బుక్క
అట్లు పొయ్యంగ - ఆరగించంగ
రత్నాల చెమ్మ చెక్క - రంగు లేయంగ
పగడాల చెమ్మ చెక్క - పంది రేయంగ
పందిట్ల బాలుడు - పరుగు లెత్తంగ'

ఈ పాటలో వయసు వచ్చినను సమర్త కానివారికిని (మాచకమ్మలకు) సంతానము కలుగనివారికిని (వంధ్యలకు) 'చిట్కా' యున్నది. చెమ్మ యొక్క చెక్క = బెరడును బుక్కవలెనట. బొక్కుటను, తెలంగాణమున బుక్కుటందురు. చేరె డనునది ఆయుర్వేద పరిభాషలో బిడాల పదర పరిమాణము. ముణకమని యర్థము. రత్నాలచెమ్మ యనగా నెఱ్ఱపూలుబూయు చెమ్మ. ముత్యాల చెమ్మ యన తెల్లపూలు బూయు చెమ్మ. మొదటిది రజస్వల కానివారికిని రెండవది వంధ్యలకును చెప్పబడినవి. ఈ పాటను జానపద సాహిత్యమున మరుగు కవిత్వమున కుదాహరణముగా తీసికొనవచ్చును. 'రంగు లేయంగ' అనునది రజస్వలకును, 'ముగ్గులేయంగ' అనునది సంతానాభివృద్ధికిని సంకేతములు. సంతానము కలిగిన తరువాత పగడాలు=ఉయ్యేల (తెలంగాణమున నీ పదము ప్రయోగమున

కారణము ఆమె భరణి నక్షత్రము ప్రథమ పాదమున రజస్వల యైనదట. భరణి పుబ్బ, ఆశ్లేషాది నక్షత్రములు చెడ్డవిగా చెప్పబడినవి. కనుక ఆరునెలల వరకు స్త్రీ ముఖము చూడ రాదని ధరణిసింగు శాసించెను. దేశింగు అది వినినప్పుడు ధరణిసింగు సతీ పతుల మధ్యన తెరకట్టించి మాటలాడు మనెను. మరియు దేసింగు పుట్టినది, రాణి జన్మించినది, గుఱ్ఱము వచ్చినది, నవాబు దండు వచ్చినది శుక్ర వారమే నట. ఇందులో నేద్దియో విశేష ముండియుండునని శుక్రవారమునకు బదులుగా శనివారమునాడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుమని ధరణిసింగు దేశి గుతో చెప్పెను. ఈ యనుభవము లన్నియు ప్రజలకు సంబంధించినవే కాబోలు.

ఉత్తమపురుషుల వర్ణించునప్పుడు జానపదులు వారి కుండవలసిన సాముద్రిక లక్షణముల కొన్నింటి నుట్టంకింతురు. 'శ్రీకృష్ణ జననము'న 'వీపునా వింజామరా నాతండ్రి బొడ్డునా పారిజాతం'. 'బొబ్బిలి యుద్ధము'న రంగారావును గొప్పవానిగా చిత్రించుటకు జానపదకవి ఇట్టి(సాముద్రిక)శరీర శాస్త్ర లక్షణములే వర్ణించెను. 'వీపునందు వింజామర ముంది రంగారాయునికి'. ఇంకను కన్నులో మచ్చ, కపోలమున కనకమణి, అరికాలి యందు పద్మరేఖ, చేతులందు కమల దళము లున్నట్లు వర్ణింపబడినవి. ఇవి యన్నియు గొప్ప లక్షణములని ప్రజల విశ్వాసము. 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో కూడ తిమ్మరాజునకు 'పాదములో తామర పద్మం ఉద్భవించి యుందీ' యని కలదు. తిమ్మరాజు పెనుగొండ ప్రయాణమైనప్పుడు తండ్రి రఘుపతిరాజు కుమారునితో 'ఆదివారము పడమటి దిక్కు వారశూల గనుక' ప్రయాణము వలదనెను. ఆతని తల్లి 'శకునపుస్తకము చూచి' రాబోవు యపశకునముల ఫలితములను జోస్యము చెప్పెను.

'శాంత గోవింద నామము'లను పాటలో 'అష్టమి శనివారం, అయిదు ఘడి యల ప్రొద్దు, చిత్తనక్షత్రమున, సీతపుట్టిన దినము' అని కలదు. రావణు డామెను కమలమునుండి తెచ్చి మండోదరి కిచ్చి సాకు మనెను. అప్పుడు జ్యోతిషికులు సీతాజన్మ సమయమును చూచి లంక నాశన మగునని జోస్యము చెప్పిరి. పైన చెప్పబడిన జాతక ప్రభావమునకు భయపడి రావణుడు సీతమ్మ నొక మందసమున బెట్టి సముద్రములో విడిచిపెట్టినట్లు వర్ణింపబడినది. ఇదేపాటలో శాంత జాతకము చూచి జ్యోతిర్ విద్వాంసు డొకడు 'అసుర సంధ్యావేళ, శుక్రవారము ప్రొద్దు, అతివ పుట్టిన దినం, అత్తవారింటిని, అరగడియ వుండదనె, అయిదవ వత్సరంకంటె, అతివ మీ నగరి నుండ' దనెను. శాంతమ్మ నిజముగనే కన్న తలిదండ్రులను వీడి కౌసల్యా దశరథు లింట చేరినది. అత్తవారింటి (ఋషిపల్లె) కన్న నామె పుట్టినింటనే

భర్తతో కాలమంతయు గడపినది. 'సీతసమర్త' పాటలో దైవజ్ఞులు పంచాంగములు చూచి 'మంచి హస్త నక్షత్రము పంచమి సోమవారమ్మా, ఎంతో మంచిదైన అభిజితు మంచి ముహూర్తమే రామచంద్రా, పరమ పతివ్రత అయియుండును, పలువురు పుత్రుల గనునూ, పట్టపురాణియై రాజ్యము పాలించును రామచంద్రా' యని చెప్పిరి. 'సీతాదేవి ఆనవాలు' పాటలో శ్రీరాము డాంజనేయునితో సీతనుగూర్చి చెప్పుచు 'పాడ్యమి జదివినా వేదమ్ముమరెను - పరమసతి ప్రభావమెల్ల చెడియుండు' ననెను. పాడ్యమి అనధ్యయన దినములందొకటి. ౧, ౪, ౮, ౯, ౧౪, ౧౫, ౩౦ తిథులు అనధ్యయన దినములు. 'రామకథా సుధార్ణవము'న హనుమంతుడు సీతతో శ్రీరామచంద్రుని యానవాలు చెప్పునప్పుడు 'ఫాలతలంబున నాలుగు రేఖలు ప్రకాశింపుచుండు, వజ్రధ్వజ శంఖాంకుశ రేఖలు పాదంబుల నుండు., గళమున శంఖమువలెను మూడు రేఖలు పరగుచు నుండు, ఊర్ధ్వరేఖలు కరంబుల నాలుగు ఒప్పు మీరియుండు, కడుపు మృదువుగా మూడు మడతలను కలిగి వెలయుచుండు, ముక్కు కాకి తుండము వలె మిక్కిలి ముద్దు గుల్కుచుండు, అరచేతులు కడకన్నును గోరులు నెరపు గలిగి యుండు, గుండె వెడల్పుగ నడుమ లోతు లేకుండ నొప్పుచుండు, బొడ్డు లోతుగా వెలయుచు పొన్నపువ్వు పగిది నుండు, మంకెనపువ్వు వలె వెలని పెదవులు సమానముగా నుండు, ముప్పదిరెండు దంతములు ముత్యంబులను బోలి యుండు, చేతులెత్తినను చంకలోపల లోతు లేక యుండు, తొంబదా రంగుళంబులు పొడవై డంబు మీరియుండు' నని ఉత్తమ జాతికిచెందిన పురుష శారీరక్రమమువర్ణింపబడినది.

మనవారు జంతువుల హృదయము నెరుగుట గూడ నొక శాస్త్రీయ విజ్ఞానముగా పెంపొందించిరి. చతురంగ బలములందు రెండింట అశ్వము లవసరము. అశ్వహృదయము చక్కగా నెరిగినవారే రథసారథులుగా నుపయోగపడుచుండెడు వారు. మరియును అశ్వలక్షణము బాగుగా నెరిగిన వారిని, అశ్వముల పోషణ కుపయోగించెడువారు. కనుకనే అశ్వహృదయము, అశ్వవిద్య యనునవి శాస్త్రములుగా పెంపొందినవి. నలుడు, శ్రీకృష్ణుడు, శల్యుడు నకులుడు అశ్వ హృదయము బాగుగా నెరిగిన పురాణ పురుషులు. చక్రవర్తులు రాజులుకూడ నిట్టి నిపుణుల నశ్వాధికారులుగా నుంచు కొన్నట్లు మన చరిత్రములు చెప్పు చున్నవి. అశ్వ హృదయము నెరిగినవారిని కొందరను మనము జానపద గేయములందు గూడ జూడగలము. ఆయా వీరు లుపయోగించిన ఉత్తమాశ్వములు గూడ తమ యజమానుల హృదయ మెరిగి నడచుటయేకాక వారికి గలిగెడు మంచి చెడుగులను సూచించు చుండెడివి.

'దేశింగురాజు కథ'లో నాతని గుఱ్ఱ ముత్తమాశ్వముగా చిత్రింపబడినది. దాని పేరు బారా హజారి. దేశింగు యుద్ధమునకు బయలుదేరు నప్పుడు బాధా

హజారి పటపట కన్నీరు గార్చెననియు, ఆ కన్నీరు నేలపైబడి యచటి మన్ను తడిసె ననియు వర్ణింపబడినది. ఈ వర్ణనము Shorab and Rustum గాథలో నున్న Ruksh గుఱ్ఱము ఏడ్పువలె నున్నది. దాని ఏడ్పును గని దేశింగు తనకు మరణము తప్పదని భావించెను. దేశింగు అశ్వహృదయమును బాగుగా నెరిగిన శూరుడు. ఎవ్వరును ఎక్కజాలని బారాహజారి నాతడెక్కి దానినే బహుమతిగా బడసినవాడు. ఇదే కథలో దేశింగు మిత్రుడగు మహత్ఖానుని యశ్వము 'నీలవేణి' గూడ యుద్ధరంగమున జూపిన చాకచక్య మద్భుతము. తుపాకి గుండ్లను తప్పించు కొనుటకై 'పొంచెను మించెను బలు యుక్తులు దలంచె నీలవేణి—వంగుచు లేచుచు వ్రాలుచు దుముకుచు వచ్చె నీలవేణి'. దీనికి తగినయాశ్వికుడు మహత్ఖానుడు.

'ఆరె మరాఠీల కథ' లో సోమోజిరావు మున్నగువారు తమ పినతండ్రి యగు సిద్ధోజీపై దాడివెడలి మరల తమ రాజ్యము తా మాక్రమించుకొన వలెనని యాలోచించుచుండగా నచట సిద్ధోజీ గుఱ్ఱము తన యజమానికి రానున్న విపత్తు శంకించి నీళ్ళు మేత యుడిగెను. సిద్ధోజీ దానికేదో రోగము కలిగెనని భావించెను. కాని యాతని యశ్వ రక్షకుడు దాని హృదయ మెరిగిన వాడు కనుక నా సైసు సోమోజీరావు మున్నగు వారల పేర్లు దలంచి వార్యేమైన నీకు పగవారా యని ప్రశ్నించెను. అప్పుడా గుఱ్ఱము 'మరాఠీలపేరు యెత్తగా, కచ్చలాకు కాలు దువ్వెను, భూమి చూచి సకిలించెను, పటపట పండ్లూ కొరికెను'. సైసువాడీ సంగతి తమ యజమానికి తెలియబరచి జాగ్రతపడునట్లు చేసెను.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన విశేషములు చారిత్రక, పౌరాణిక, మరియు బాల గేయములనుండి యుద్ధరింపబడిన వానిలో కొన్ని మాత్రమే. ఇంకను దశవిధ గేయ ప్రకరణముల నుండి సాంఘిక ప్రకరణమునకు కావలసిన వస్తువు నేరి కూర్చితిని. దాని నంత నిట పేర్కొన్న గ్రంథ విస్తర మగునను భీతి కలదు. జానపద గేయములందు ప్రతిబింబించు సాంఘిక జీవనము గనుగొనుటకు పైన పేర్కొన్న విషయబాహుళ్యము మరియు విషయవైవిధ్యమను రెండు మెతుకులు, మిగిలిన కుండెడన్నమును పరీక్షించుటకు చాలునని మనవిచేయుచు నీ ప్రకరణ మింతటితో ముగించుచున్నాను.

జానపదుల వాద్యములు

1, 20. వీరణములు, 2. గుమ్మెట (బుఱ్ఱ), 3. ఒగ్గు, 4. కోలలు, 5. శంఖము, 6. శారద, 7. అందెలు, 8. కటి వాద్యము, 9. డప్పు, 10. తప్పెట (జేగంట), 11. తాళాలు, 12. తాంబూర, 13, 14. జమిడికలు, 15. చిరుతలు, 16. నాగస్వరము, 17. గజ్జెలు, 18. డక్కి, 19. పిల్లనగ్రోవి, 21. కొమ్ము.

వీరముష్టి

గట్టు చంద్రయ్య (దౌలతాబాదు-మెదక్ జిల్లా)

బవనీలు

నందిగాము రామయ్య గంగయ్యలు
(తిమ్మాపురం)

ములుగా మారెదరు. వీరముష్టులకు గురువులు ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు. పోచమ్మ, ముత్యాలమ్మ, మారెమ్మ వంటి దేవతల గూడ వీరు కొలిచెదరు.

వీరముష్టులందు కొందరు భక్తులు వీరశైవు లొనర్చు(నారసములు గ్రుచ్చుకొనుట, నాల్కలు తెగ గోసికొనుట వంటి)భయంకర కార్యములుకూడ చేసెదరు. 'విభూతి పండ్లు' చేసి యమ్ముట బిచ్చమెత్తుట వీరి వృత్తులు. లింగధారులు దక్క తక్కిన వారందరు మద్యమాంసము లారగింతురు. క్షురకర్మ వీరముష్టులకు పనికిరాదు. కనుక నొకప్పుడు సిక్కులవలె వీరముష్టులు కూడ వీరభటులుగా నుండిరని చెప్పవచ్చును. వీరముష్టుల స్త్రీలు చాప లల్లుట, పచ్చబొట్లు పొడుచుట వంటి పనులు చేసెదరు. బ్రాహ్మణులు, కోమటులు, జంగములు, బలిజలు వండిన యన్నము దప్ప నితరుల చేత వీరముష్టులు కూడు తినరు.

బవనీలు

వీరికే బైండ్ల, పంబాల యనియు పేరులున్నవి. బవనీలు కూడ తెలుగు దేశమంతటను కలరు. తెలంగాణమున గ్రామ దేవతల కొలుపులు గొలుచుటకును, గత్తర, స్ఫోటకము, వంటి రోగముల కుదిర్చెడు మాంత్రికులు గను బవనీలు ప్రసిద్ధి గన్నవారు. క్రీడాభిరామమున నేకవీరా మహాదేవి యెదుట నిల్చి పరశురాముని కథలెల్ల ప్రౌఢి బాడిన బవనీల చక్రవర్తి ప్రశంస గలదు. పరశురాముని కథకే ఎల్లమ్మ కథయనియు రేణుకాకథ యనియు పేరు. ఈ కథా వివరము లిదివరకే పేర్కొని యుంటిని. తెలంగాణమున నిప్పటికిని వీరీ యెల్లమ్మ పోచమ్మ వంటి కథలను చెప్పుచు బిచ్చమెత్తెదరు. వీ రంకమ్మను గూడ కొల్చెదరనియు గౌడ జాతులిండ్లలో పెద్ద దినము (చావు) నాడు ముగ్గు లిడుదురనియు థర్స్టను పండితుడు వ్రాసి యున్నాడు.[1] మాలవారి యిండ్లలో కొలుపులు గొలుచుట పండుగ దినములందు శుభాశుభ కార్యములందు పూజాదికములు నెరపుట కూడ వీరికి పరిపాటి. వీరుకూడ మాల లందొక జాతివారు. కొన్ని చోటులందు తెలగవారుకూడ పంబాల - బైండ్ల కాయికము చేయుదురు.

బైండ్లవారను పేరు వీరు వాయించెడు వాద్యము వలన గలిగి యుండును. వీరి వాద్యములకు జమిడిక లని పేరు. శిష్టులు వీనిని బవనిక లందురు. బవనికలు వాయించువారు బవనీలు - బైండ్లవారు. బవనికనే జమిడిక లేదా పంబ యందురు. బవనిక వాయించుటచే బవనీలు - బైండ్లవారైనటులే పంబ వాయించుటచే పంబాల

1. Castes and tribes of Southern India, vol VI Page 29.

వారైరి. కృష్ణా గుంటూరు ప్రాంతములందీ వాద్యములను జముకులందురట. వీని సహాయముతో చెప్పబడు కథలు జముకుల కథలైనవి. కులమువలన వాద్యమునకో లేదా వాద్యమువలన కులమునకో ఆయా పేరులు వచ్చియుండునని నా యూహ.

జమిడిక యనునది ధ్వన్యనుకరణ పదమని నా యూహము. జమిడిక లందొకటి వాయించు నప్పుడు జమిడిక జమిడిక యని ధ్వనించును. బవనీ లెప్పుడును రెండు జమిడికలు వాయించుచు కథను చెప్పెదరు. వంతపాట బాడెడు వాని చెంత నుండునది చిన్న జమిడిక. ఇది కేవలము శ్రుతికై యుపయోగ పడును. టింగు టింగు మని తంత్రీధ్వని వెడలును. రెండింటి యాకార మొకే తీరుగా నుండును. చిన్న జమిడిక నిర్మాణ మిటులుండును. ఒక కట్టె సోలకు ఒకవైపున బక్క (మేక చర్మము క్రిందనుండు సన్నని పొరవంటి చాని) నతికించెదరు. రెండవ వైపు ఏమియు నుండదు. సోలకానుకొని యొక మూరెడు దండ ముండును. దండమునకు చివర భాగమున నొక జీవ గబ్బి యుండును. సోల లోపలినుండి బక్క మధ్య భాగమున కట్టబడిన తీగ యొకటి జీవగబ్బికు బిగించి యుండును. ఆ తీగపై చేతితో వాయించిన టింగు టింగు మని మ్రోగు చుండును. పెద్ద జమిడిక సోల కట్టెతో చేయబడదు. ఇది ఇత్తడితో చాల పెద్దదిగా చేయబడును. చిన్న జమిడిక కన్న నిది కనీసము నాల్గింతలు పెద్దగా నుండును. దీనికి వాడబడు బక్క ఎద్దు, దున్న మున్నగు పెద్ద జంతువులది. మరియొక విశేష మేమన దీనికి తీగకు బదులుగా దొడ్డు నరము నుపయోగింతురు. ఇత్తడి సోలను చంకలో నిరికించుకొని రెండవ చేతితో ఆ నరమును ఐదు వ్రేళ్ళ (విడిచిన పిడికిలి) తో వాయించు నప్పుడు డప్పు చప్పుడుకన్న భీకరముగా ధ్వనించును. చిన్న పిల్లలా ధ్వనికి భయపడ గలరు. శక్తులు, గ్రామ దేవతల కొలుపులు చేయు నప్పుడు వీ రతిబీభత్స కార్యము లొనర్చుచ నీ వాద్యముల మ్రోగించుచు గుండె లదురునట్లు చేతురు. బాగుగా కల్లు సారాయి వంటి మత్తు పదార్థమును గ్రోలి కణ కణ లాడెడు కన్నులతో శక్తి ముందర గంతులిడుచు గొఱ్ఱెలను మేకలను గావు పట్టెదరు. గావు పట్టుట యనగా బలి పశువును నోటితో మెడ కొరికి చంపుట. వారీపని చేయుటలో సమర్థులు. బలిపశువు నెత్తురు గ్రోలి దాని ప్రేవులు ధరించి దొబ్బలు నోట గరచికొని జమికికెలు వాయించుచు వీధుల దిరుగు నప్పు డత్యంత బీభత్సముగా నుండును. వారి బీభత్స కార్యముల కనుకూలముగా నీ జమిడికలు మ్రోగుచుండును. ఈ బవనీలే రాయలసీమలో పెద్ద దేవర కథను చెప్పెదరని కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసి యన్నారు.[౧]

౧. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర-పుట, ౧౯౭.

బీరన్నలవారు

1. కొప్పునూరి బీరయ్య-ఎల్లమ్మ రంగాపురం
2. బిన్నె నర్సయ్య-ఔరుపల్లి
3. చిక్కొండ జంగయ్య-జిల్లేళ్ళ.

దాసరి

ఉకుమడ్ల ముత్తయ్య-యాదగిరిపల్లె

బీరన్నల వారు

వీరికే ఒగ్గువారు (ఒగ్గోళ్ళు) అని మరియొక పేరు. వీరు కురుమజాతికి చెందినవారు. కురుమ వారికి బీరప్ప - బీరన్న ఆరాధ్యదైవతము. బీరన్న కొలుపులు గొలుచుట, బీరన్న కథలు చెప్పుటచే వీరికి బీరన్నల వారని పేరు కలిగియుండును. కథలు చెప్పునప్పుడు గాని బిచ్చమెత్తునప్పుడు గాని వారు ఒగ్గు వాయించెదరు; కనుక వీరికి ఒగ్గువారని పేరు కలిగియుండును. ఒగ్గు వీరి ప్రత్యేకవాద్యము. ఇతర గాయకభిక్షుకు లెవ్వరు దీనిని వాడునట్లు లేదు. బుడుబుక్కలవా రుపయోగించెడు బుడబుక్క గూడ ఒగ్గువలెనే యుండును కాని చాల చిన్నదిగా నుండుటయే గాక ధ్వనిలోగూడ భేదముండును. శివుని చేతిలో నుండెడు డమరుకమే తెలుగులో ఒగ్గనబడును. ఈ ఒగ్గు శబ్దము నిఘంటువుల కెక్కినట్లు లేదు. ఒగ్గుతో పాటు వీరు గొల్ల సుద్దులవా రుపయోగించెడు పెద్దడోళ్ళు (వీరణములు) మరియు తప్పెటలు గూడ వాడెదరు. కాటమరాజు కథలో బీరన్న యొకడు కలడు. ఆ బీరన్నకును, కురుమలు కొలిచెడు బీరన్నకును గల సంబంధ మెట్టిదో తెలియరాదు. గొల్లలకు పూర్వము గోధన ముండెడిదని చెప్పెదరు. కాటమరాజు కథకూడ అటులనే తెలుపుచున్నది. కాని ప్రస్తుతము గొల్లలకు ఆవులమంద లున్నట్లు కానరాదు. మేకలు మాత్ర ముండును. కురుమవారికి మేకలతో పాటు గొఱ్ఱెలు కూడ నుండును. గొల్లలు గొఱ్ఱెలను గాయుట నీచముగా భావించెదరు. అందుకే గొల్లవారికన్న కురుమలు తక్కువ జాతివారు. కురుమలకు కంబళ్ళు నేయుటగూడ వృత్తియే. గొల్లలు కంబళ్ళు నేయరు. బీరన్నల వారు లేక ఒగ్గువారు కురుమ లిండ్ల పౌరోహిత్యము నెరపెదరు. కురుమలను యాచించి జీవించెదరు. బీరన్నలవారు కొమిరెల్లి మల్లన్న కథను చెప్పెదరు. మల్లికార్జున స్వామియే మల్లన్న, ఈ కథను గూర్చి ఇదివరకే తెలిసికొని యుంటిమి. ఈ మల్లన్న కురుమవారి కిలవేల్పు. కురుమలును బీరన్నల వారును సాధారణముగా శైవులే. కాని తెలుగు దేశపు కురుమలకు లింగధారణము లేదు. కర్ణాటక దేశమున మాత్రము లింగాయత కురుమలు బీరన్నల వారు కలరు. కురుమలలో కొందరు వైష్ణవులు గూడ కలరు. కార్తిక మాఘ మాసములందు బీరన్న కొలుపులు, పూజలు జరుగును. పోచమ్మ మైసమ్మ వంటి దేవతలను గూడ వీరు కొలుతురు. తెలంగాణమున నీ కురుమ వారధికముగా

నున్నారు. కొమిరెల్లి మల్లన్న కథలో నాతడు కాపుబిడ్డ యని తెలిసికొంటిమి. బీరన్నలవా రాతని రెండవ భార్యయగు రత్నాంగి యను బ్రాహ్మణి సంతతివా రనుటచే బహుశః ఈ జాతివారు కాపులకు బ్రాహ్మణ జాతులకు పుట్టిన వారని భావింపవచ్చును.

గొల్ల సుద్దులు

కురుమవారికి బీరన్నలవా రెటులో గొల్లవారికి గొల్లసుద్దులట్లు. ప్రధానముగా వీరు గొల్లలను యాచింతురు. కాటమరాజు కథ, కృష్ణలీలలు వంటిపాటలు ప్రచార మొనరించెడు వారు గొల్లసుద్దులే. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు గూడ గొల్లసుద్దుల నిటులే వర్ణించెను.

ఉ. కొమ్ములు పీరణాలు జిగిగుల్కెడు వ్రాతల కృష్ణ లీలలం
గ్రమ్మగుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథానులాపముల్
బమ్మిన పుస్తకాలు ముఖపట్టిడి కట్టు రుమాలలు న్నెఱా
సొమ్ములు నామముల్ వెలయు సుద్దుల గొల్లలు వచ్చి రెంతయున్[౧]

కాటమరాజునకు నతులు చేకూర్చుట యాదవులకు ప్రధానదైవతమైన గంగకు వేటలు, బోనములు, సిడులు కావించుట వంటి యాచారములు దొనకొండ, ఆలవలపాడు మున్నగు చోటు లందిప్పటికిని ఏటేట జరుగుచున్నట్టివే. థర్‌స్టను పండితుడీగంగ పూజలు వీరుల పూజలు పేర్కొనెను.[౨] కథావివరములు పెద్ద పెద్ద బట్టలపై చిత్రింప బడి యుండుట గొల్ల సుద్దులవారి కథలందు గల విశేషము. పాండవులవారను నొక తెలగజాతివారు (తెలంగాణములో) భారత కథలను చీరలపై చిత్రింప బడిన పెద్ద బొమ్మల సాయముతో ప్రజానీకమునకు పాడి వినిపించినటులే గొల్ల సుద్దులు కూడ కృష్ణలీలలు మరియు కాటమరాజుకు సంబంధించిన బొమ్మలను ప్రదర్శించుచు కథలను చెప్పెదరు. పద్యమందభి వర్ణింపబడినటులే వీరు కొమ్ములను, పీరణములను వాయించెదరు. పీరణము పెద్దడోలు వంటిది. కొందరు శంఖముల గూడ నూదెదరు. గొల్లలు సాధారణముగా వైష్ణవులే. ఐనను వీరిలో కొందరు శైవులునుగూడ కలరు. సంఘమందు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యజాతుల తరువాత గొల్లలే యధికులు.[౩] రెడ్డి, వెలమజాతుల

---

౧. హంస వింశతి (౨-౮౮)

౨. The castes and tribes of Southern India Vol II page 293

౩. సచ్ఛూద్రౌ గోపనాపకౌ (ఋగ్వేదము)

వారుకూడ గొల్లల యన్నము తినెదరు. గొల్లలుకూడ రెడ్డి(కాపు)వారియన్నము తినెదరు. గొల్లలందు గూడ నెన్నియో తెగలున్నవి. వీరిలో నెఱ్ఱగొల్ల లందరి కన్న శ్రేష్ఠులు. గొల్లసుద్దులు ఎఱ్ఱగొల్లలే. తక్కిన జాతి స్త్రీలు వేసినటుల కాక ఈ జాతిస్త్రీలు పయటకొంగుల కుడివైపునకు వేసికొందురు. వీరిలో వైష్ణవము పుచ్చుకొనిన వారికి వైష్ణవ బ్రాహ్మణులు పౌరోహిత్యము నెరపుదురు. ఒకప్పు డాల మందల పెంచినను ప్రస్తుతము గొల్లల ప్రధాన వృత్తి మేకలను పెంచు టయే. గొల్ల సుద్దులకు కూడ భిక్షావృత్తితో పాటు మేకలను పెంచుటయు కలదు. ఈ జాతి స్త్రీలయందు కొందరికి మారుమనువున్నది. మరికొందరికి లేదు. ఓలి వంటి యాచారములు గూడ వీరిలో కలవు. పెండ్లిలో ప్రోలు పోయుట అవిరేణుల పూజించుట కూడ కలదు.

దాసరులు

దాసరు లందరును వైష్ణవులు. వైష్ణవమున నున్న దాసభావమువలన నీ జాతి వారికి దాసరులను పేరు కలిగి యుండును. దాసరులందెన్నియో తెగలు కలవు. వీరశైవము వలెనే వీరవైష్ణవముగూడ సర్వవర్ణముల వారి కాశ్రయ మిచ్చినది. నీచజాతులందు వైష్ణవము స్వీకరించి భిక్షుకులైన వారందరును దాసరులుగనే పిలువబడుదురు. బుక్కదాసరి, పాగదాసరి, దండెదాసరి, భాగవత - బుట్టదాసరి, చిన్నదాసరి, మాలదాసరి వంటి తెగ లనేకము కలవు.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు మాలదాసరి నిట్లు వర్ణించెను.

సీ. చమురైన తోల్కుబుసంబు టెంకియును ని, త్తడి శంఖచక్ర కుండలము లమర
దివెదారి కొమ్ము దోల్తిత్తియు జోడమ్ము, మెడమీది మొగలాకు గొడుగు దనర
మత్పాద రక్షయు మాపు వెన్నెలక గు, ట్టిన యోటి తిపిరి దండెయును మెరయ
చిటితాళములు సంకపుటిక నొక్కొకమాటు, గతిరయంబున దాకి కలసి మెరయ

గీ. వలుద వనమాల కంటెయు మలిన తనువు
బట్టె తిరుమన్ను బెదరు గెంబుట్టుజూపు
బుసుపు బొటితోలు పల్లంబు నెసక మెసగ
వచ్చు సేవింప సురియాళు వైష్ణవుండు. ౧

దండెదాసరులు మొదట వైష్ణవ పీఠాధిపతుల యందలములు మోసెడు వారట. వీరి భక్తికి మెచ్చి కాంచీ పీఠాధిపతులు దండమును, తాళములను, తంబురాను, శంఖమును, దివ్వెను ఇచ్చి భిక్షమెత్తు డనిరట. అప్పటి నుండి వీరు భూమిపై

---

౧. ఆముక్తమాల్యద ౬ - ౬

నచ్చటచ్చట దీపస్తంభమును నిలిపి ఒకరు శంఖమూద, మరియొకరు తంబురా మీట, ఇంకొకరు చిరుతలు వాయించుచు విష్ణుసంకీర్తన మొనర్చుచు గోవిందలు కొట్టుచు నాట్యమొనర్చుచు భిక్ష మెత్తెదరట. వీరి స్త్రీలు మాత్రము భిక్షమెత్తరు. పూసలు, దువ్వెనలు, అద్దములు అమ్ముచు తిరిగెదరు. ఒక్కొక్క సమయమున పురుషులు తమ భుజములపై కావడులు పెట్టుకొని వానియందు విష్ణువిగ్రహములు, సాలగ్రామములు, శంఖములు, తులసిపేరు లుంచికొని మోయుచు వాని నమ్ముచుండెదరు. ఇట్టి కావళ్ళను గూడ 'కాశికావ' ళ్ళందురు. పూర్వము (ప్రయాణ సౌకర్యములు లేని దినములందు) కాశికి బోయెడు తైర్థికులు వారి వారి సామగ్రిని కావడులలో మోసికొని పోయెడువారు. కొందరు మనుష్యులుకూడ కాశికావళ్ళు మోయుటకై ఏర్పడి యుండిరి. గంగా తీర్థమును కాశి నుండి తెచ్చు నప్పుడు కూడ కావళ్ళలో తెచ్చెదువారు. వీనికన్నింటికి కాశికావళ్ళని పేరు. బుట్టదాసరి, మాలదాసరి కులములవారు దాసరు లందరిలో తక్కువవారుగా భావింప బడుదురు. బుట్టదాసరులకే భాగవతులనియు పేరు. వీరి స్త్రీలు బుట్టలనుగూడ అల్లుటచే నీ పేరు కలిగి యుండును. పురుషులు స్త్రీ వేషములతో కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టి తాళ మృదంగ ధ్వనులతో నాట్యమొనర్చుచు విష్ణుసంకీర్తనము చేయుదురు. గరుడాచలము, ప్రహ్లాద, రామదాసు వంటి భాగవతములుకూడ వీరు వేయుదురు.

మాల దాసరులనే మిత్తిరి దాసరులందురు. వీరే నిత్యులు. రేపాక (కరీంనగర మండలము) లో నున్న మిత్తిరి దాసరులు విప్రనారాయణ ప్రహ్లాద యక్షగానములు ప్రదర్శింతురు. కీర్తనలు పాడుచు భిక్షమెత్తెదరు. దాసరుల ముఖ్య వాద్యములు చిరుతలు, తంబురా, లేదా కిన్నెర, తాళములు, కాళ్ళగజ్జెలు. మిత్తిరి దాసరులలో మరియొక విశేష వాద్యమునకు గూడ ప్రచారము కలదు. తంబురా వంటిదే మూడు నాల్గు తీగెల దొక వాద్యముండును. దానిని భూమిపైనుంచి రెండుచేతులతో రెండు సన్నని పుల్లలతో తీగెలపై వాయించెదరు. ఈ పుల్లలు మూరెడేసి పొడవుండును. పట్టుకొనుచోట నొక చివరన చిన్న చిన్న గజ్జల గుత్తులు వ్రేలాడగట్టబడును. దీనిని కటి వాద్య మందురు. దాసరు లందరును వైష్ణవులే కనుక వీరు పాడు నట్టి కీర్తనము లన్నియు విష్ణుసంకీర్తనములుగానుండును.

భిక్షమెత్తుటతో పాటు చేపలు పట్టుట, పావురముల బట్టుట, తాటి చాపలల్లుట, తాటి బుట్టి లల్లుట కూడ దాసరుల కలవాటు. దాసరులలో కొందరికి సాతానులు మరి కొందరికి వైష్ణవబ్రాహ్మణులు గురువులు, దాసరు లందరును

మద్య మాంసము లారగింతురు. వీరు తమలో తమకు కలిగిన జగడములను 'కుల పంచాయితి' లో తీర్చుకొందురే కాని కోర్టుల కెక్కరు. మారుమనువు వంటి యాచారము లున్నవి.

జంగములు

తెలంగాణమున వీరికే బుడిగె జంగములనియు పేరు కలదు. బుడిగె యనునది వీరు వాయించెడు వాద్యమునకు పేరు. శారదకాండ్రకు వంత పాట పాడెడు స్త్రీలు కాని పురుషులు కాని వాయించెడు బుఱ్ఱల వంటివే జంగముల బుడిగెలు. ఇవి కొంచెము చిన్నగా నుండుటయే కాక ఇత్తడి లేక కంచుతో చేయ బడును. శారదకాండ్ర బుఱ్ఱలు కూజా ఆకారమున నుండెడు మట్టితో చేయబడు వాద్యములు. వాని నొక బెత్తెపు చట్రమున బిగించి ఒకవైపు చట్రమునకు తోలు బిగింతురు. రెండవ వైపు కూజా మూతి అనాచ్ఛాదితముగా నుండును. దీనిని మెడకు వ్రేలాడ వేసికొన్న కడుపుపై నడ్డముగా నుండును. కుడిచేతి వ్రేళ్లతో చర్మము పైనను ఎడమ యరచేత అనాచ్ఛాదితముగా నున్న మూతి పైనను వాయించుట పరిపాటి. జంగముల వాద్యము కూడ ఇటులే యుండును కాని వీరు మట్టికూజాలకు బదులు కొంచెము చిన్నగానుండు ఇత్తడి లేక కంచు కూజాలను వాడుదురు. ఇంతియ భేదము. జంగము లందరును శైవులు. వీరు చెప్పెడు కథలకు జంగం కథలని పేరు. జంగంకథల వరుస రగడకు సమీపముగా నుండును. జంగములు తొలుత కేవలము శైవసంబంధమగు కథలనే చెప్పెడు వారైనను రాను రాను శైవేతరజంగంకథలను గూడ చెప్పుచున్నారు. దేశింగురాజు వంటి చారిత్రక గేయములు కొన్ని జంగంకథల వరుసలం దున్నట్టివే. విరాటపర్వము జంగంకథ, భల్లాణ జంగంకథ, సిరియాళ జంగంకథ, దేవయాని జంగంకథ, వామనవిజయము జంగంకథ, అంబరీషోపాఖ్యానము జంగంకథల వంటి కథలు వీరు చెప్పెదరు. వీర శైవమునకు దగిన యావేశము వీరికుండును. కనుక జంగంకథలు గూడ నీ యావేశమునకు సరిపోవునట్టి వరుసలో నుండుటచే వీరు కథలు చెప్పు నప్పు డుత్సాహజనకముగా నుండును.

శ్రీగో, పాలా, రాధా, లోలా, శ్రితజన, పరిపా, లా,

ఆగమ, లీలను, ధారన, పాలా, అగణిత, గుణజా, లా,

సాధారణముగా దీనిని రగడ భేదమని (అప్పకవి చెప్పిన నాలుగు మాత్రల నాటిన గణములని చెప్పినదానికి సమీపమున నుండుటచే) తలంచెదరు కాని చివరనున్న

'లా'గతి విచారింపరు. అదికూడ ఒక గణమే. దానిని కూడ 'శ్రిత జన'యన్నంత సేపు పాడవలసినదే. అట్లు పాడిననే యది జంగంకథ యగును; జానపదగేయ మగును.

ధేనువకొండవారి జంగంకథలందు కథలు చెప్పెడు జంగముల వర్ణనము కలదు. విరాట పర్వము జంగం కథను కవి,

'భారత మొక కథ చేయు మనుచు నను ప్రార్థింపగ జూచి
నే రచియింపగ బూనితి జంగము వారికి నుపకృతిగా
నీటుగ విభూతిరేఖలు దీర్చియు నిల్వుటంగీ ల్దొడిగీ
వేటు రుమాలాల్ పేటు పాగా ల్వల్లెవాటు లొనర దాల్చీ
జోడు గుమ్మెటల్ దట్టుచు వంతలు బాడుచు మరియొకడు
పోడిమిగా చేబూని సితారా భుజమున ధరియించీ
గజ్జెలు మువ్వలు అందెలు పదముల ఘల్లని మ్రోయగనూ
తఝణత తక యని నాట్యము సల్పుచు తంబుర మీటుచునూ
సంగతిగా సభ వారికెల్ల ప్రసంగ పూర్వకముగా
చెంగున దుముకుచు జంగంబులకును జీవన ధన మనగా' రచించెనట.

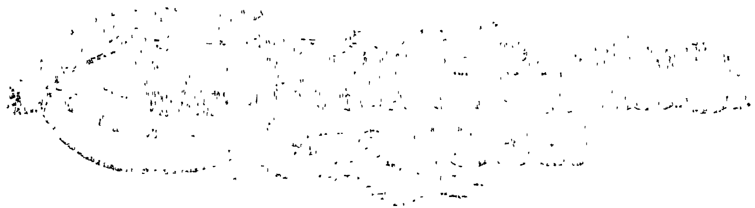
జంగముల వేషములు వారుపయోగించెడు వాద్యములిందు చెప్పబడినవి. బుఱ్ఱలే-బుడిగెలే గుమ్మెటలను పేరుతో దీనిలో గాననగును.

జంగము లన్నిజాతుల శైవులను యాచించి బ్రతికెదరు. అడిదము సూరకవి 'జంగాల పాలు దేవాంగుల విత్తంబు'[1] అనుటచే ప్రధానముగా వీరు దేవాంగులను (శైవులగు సాలెవారిని) యాచింతురని తెలియుచున్నది. తెలంగాణమందున్న బుడిగె జంగములు బలిజలను, వంచదాయ కులాలవారిని. కోమటులను యాచించెదరు. బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య లిండ్లలో మాత్రమే తినెదరు. ఇతరు లిండ్లలో తినరు.

వీరుకాక, సాతానులు, హట్టరులు, జోగులవారు, జక్కులవారు, బాలసంతు వారు, బుడబుక్కలవారు మున్నగు జాతుల వారందరును జానపద భిక్షుక గాయకులే. వారిని గూర్చి వ్రాసిన గ్రంథవిస్తర మగును. ఈ జాతుల వారందరును తమ పొట్ట పోసికొనుటకైనను జానపదగేయములు పాడెదరు. వారిముఖస్థమైయున్న జానపద సాహితీసంపద నంతటిని ఉద్ధరించి భద్రపరచుకొనుట శ్రేయస్కరము.

---

౧ రామలింగేశ శతకము. ౨౪ వ పద్యము.

పద్యమునకన్న పదమే ముందుపుట్టినదను పండితుల సత్యవచనముచేతను, సంస్కృత వృత్తములు తెలుగు పొలమునకు దిగుమతి చేయబడక పూర్వమును వాగనుశాసనుని భారతరచనమునకు పూర్వమును గల తెలుగు శాసనములందు పదచ్ఛందములే యధికముగా నుండుటచేతను, మన దేశి ఛందోరీతులు పదములని తేలుచున్నది. తెలుగు సాహితీసౌధమునకు పునాదులైన ఈ దేశి ఛందోరీతులు ప్రాఙ్నన్నయ యుగమునుండి ఈనాటి వరకును వినబడుచునేయున్నవి. వీనిలో వీలైన వాని కొన్నింటిని సంస్కరించియో, ఉన్నవి యున్నట్లుగనో పండితులు గ్రహించి కవిత లల్లిరి. లక్షణకారులు లక్ష్య లక్షణము లేర్పరచిరి. సంస్కృతము నుండివచ్చిన అక్షరగణబద్ధవృత్తములకు భిన్నముగా నీ దేశీయరచనారీతు లన్నియు లయానుగుణ మగు మాత్రాగణబద్ధము లగుటచే నివి ద్రావిడ భాష లన్నింటికి సమానమనియు తెలుగు దేశికవితా రీతుల నారయవలయు నన్నచో తమిళ కర్ణాట భాషాచ్ఛందముల నారయవలయు ననియు కీ.శే. శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావు గారును౧ శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును౨ తెలిపియున్నారు. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చాలవరకీ దేశీయకవితారీతులను లక్ష్యలక్షణములతో సమన్వయించినారు.

'పువ్వు పేరే జాజిపువ్వు, పురము పేరే అయోధ్య పురము, దేవి పేరే సీతాదేవి' వంటి పాటలు తమిళ మందలి 'ఒరూ ఉమోనై' యను ఛందమునకు లక్ష్యము లనియు, 'గుడు గుడు గుంచం గుండేరాగం, పాముల పట్టం పడగా రాగం' వంటి పాటలు 'కూరైమోనై' యను ఛందమునకు లక్ష్యము లనియు,

౧ 'లాలి శంకర సదా లాలిత కుమారా - లాలి పటు తాండవోల్లాస ఘన ధీరా'

౨ 'భూదేవి కూతుర్ని కోయిలారో - జనకునీ కూతుర్ని కోయిలారో'

౩ 'వద్దన గూడదమ్మా వినవమ్మా - ఎఙ్ఞావు పాలు సుమ్మా' వంటి పాటలు

౧ 'మాత్రాచ్ఛందస్సులు' - వ్యాస సంగ్రహము.

౨ దక్షిణ దేశ భాషా సారస్వతములు - దేశి.

'తొౕవై' ఛందమునకు లక్ష్యములనియు సూచించి యున్నారు.

ఈ మార్గముననే నేనును నడచి వైయాకరణులు చెప్పిన లక్షణముల కొలతలతో జానపద గేయములను కొలచుటకు యత్నించితిని. 'సువ్వి సువ్వి రామచంద్ర' యనునది తురగ వల్గనమునకును 'గుమ్మడేడే గోపి దేవి' యను నది కన్నడమందలి భామినీషట్పదకును. జంగంకథ లన్నియు హరిగతిరగడకును, 'హరీ హరీ నారాయణా ఆది నారాయణా' యను పదముల వరుస ద్విరదగతి రగడకును, ఏలపదములు భోగషట్పదికిని, 'ధర్మరాజు జూదము' వంటివి మంజరీ ద్విపదకును 'గురికి బెత్తెడు దూర' మన్నట్లు సరిపోయినవి. పుత్రకామేష్టి పాట 'శ్రీరామచాంద్రుల చిత్తకమల మందు నిలిపి, ప్రేమతో సన్నుతించిరి రామ గీతలూ' యను పాటను కొలది మార్పులతో కర్ణాట భోగషట్పదికి సగము భాగముగా చెప్పుకొన వచ్చును. ఇరువది మాత్రలున్నచో భోగషట్పదికి సగమగును. అర్ధభోగషట్పదియని క్రొత్త పేరిడవలయును. ఇటులే 'సీత శుభగోష్ఠి' పాటను కర్ణాట వార్ధికషట్పదికి సమీపమున నుంచ వచ్చును. అప్పుడు దీనిని పంచపాద యన వలసి వచ్చును. శతకంఠ రామాయణము వరుస 'శ్రీమహా దేవుండు జగదేకవీరుండు' అనునది 'కరమొప్పపంచలఘు గణ చతుష్టయముచే' నొప్పారు చుండుట వలన ద్విరదగతి యనియో కర్ణాటక లలిత యనియో భావింప వచ్చును. కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ 'శ్రీ గణేశ నిన్ను నాదు చిత్తమందు దలతునయ్య' పాటను తురగవల్గనముగను సరిపుచ్చ వచ్చును. ఇంకను కన్నడ, తెలుగు ఛందముతే కొంత వైవిధ్యము గలవి యొక తీరుగను పోలికలున్నవి. రెండు భాషలందును వేరువేరు పేరులతోడను గానుపించినవి. ఉదాహరణమునకై కన్నడ మందలి మందానిలమునకు అప్పకవి చెప్పిన మధురగతి రగడయు, కర్ణాటక ఛందో వతంసమునకు తెలుగు చతుష్పదయును, కన్నడ కుసుమషట్పదకు తెలుగు షట్పదయును. కన్నడ మందలి లలితకు తెలుగు ద్విరదగతి రగడయు, కన్నడ భోగషట్పదికి తెలుగు హయప్రచార రగడయు, కన్నడ భామినీషట్పదకు తెలుగు వృషభగతి రగడయు చేరువగా నగుపడినవి. వీనినన్నింటివి సమన్వయించుకొని తెలుగు జానపదగేయము లే రగడకో, షట్పదికో, తరువోజకో, అక్కరకో, 'దగ్గరగా' 'చేరువగా' 'వలెనే' యున్నవని తలచితిని. మరియొకప్పుడు వైయాకరణులు చెప్పిన ఏదోయొక ఛందమునకు గీతములు 'భేదము'లనియు నిర్ధారించుకొంటిని.

ఇంకను వాని ఛందో విషయములు ఇదమిత్థముగా తేల్చికొనుటకు ప్రతి పాటకు గణవిభజనము చేసి ఆ యా పాటలందు ఒక్కొక్క చరణమున కిన్ని

మాత్రల గణము లిన్ని యుండునని తేల్చుకొంటిని. ఉదాహరణమునకై కొన్ని పాటలను గణవిభజన చేసి చూతము.

ఊర్మిళాదేవి నిద్ర

'శ్రీరామ, భూపాలుడూ, పట్టాభి, షేకుడై, కొలువుండగా' ఇటులే ప్రతిచరణమున ౫ + ౭ + ౫ + ౫ + ౭ మాత్రల గణము లుండును. ప్రథమ చతుర్థ గణములందు యతి గలదు. అచ్చటచ్చట ప్రాస యతులున్నవి. ఐదు మాత్రల గణములు ఇంద్ర గణములు, ఏడు మాత్రల గణములు చంద్ర గణములు. పై చరణమందున్న గణములు. తగణము, తగ గణము, తగణము, రగణము, సవ గణము. దీనినే ఇంకొక తీరుగా విభజింప వచ్చును.

శ్రీరామ, భూపాలు, డూ, పట్టాభి, షేకుడై, కొలువుండ, గా.
తగణము + తగణము + గురువు + తగణము + రగణము + సలము + గురువు.

లంకాయాగము పాట

శ్రీరామ, రఘుపతీ, సీతబిలి, పించుకొని, కోరివే,గము నడువ,గా
ప్రతిపాదమున ఐదేసి మాత్రలవి ఆరు గణములు పైన నొక గురువు కలవు.

చిలుక ముగ్గు పాట

శ్రీకరం, బిగుచున్న, శ్రీలక్ష్మి, తులసి
ప్రతి చరణమున ౫ + ౫ + ౫ + ౩ మాత్రల గణము లున్నవి.

త్రినాథు చరిత్ర పదము

హరి హరీ, నారాయ, ణాది నా, రాయణా, కరుణించి, మమ్మేలు, కమలలో, చనుడా
ప్రతి చరణమున ఐదేసి మాత్రలవి ఏడు గణములును చివరన నాల్గు మాత్రల గణమును కలవు. చివరి గణమును రెండు సూర్యగణములుగా పెంచుకొన్నచో నిది సీసపద్య పాదమగును. ఇది తరువోజకు గూడ సమీపముననే యున్నది. కొన్ని పాటలను సంస్కృతవృత్తములతో గూడ నంట గట్టవచ్చును. ఉదాహరణమునకై యొకపాట.

శ్రీశైల భ్రమరాంబాష్టకము

'రవి సుధాకర వహ్నిలోచని, రత్న కుండల భూషణీ' యని సాగిపోయినది. అప్పకవి తరళ లక్షణ మిట్లు పేర్కొనెను.

'పలుకుచో దరళంబు లందుల, భాను విశ్రమ పద్ధతిన్
గలియ నభ్రి సజాగముల్, సమకట్టి చెప్పుదు రుత్తముల్' ౧

---

౧ అప్పకవీయము—పుట. ౨౪౩.

ఈ విధముగా ఒక్కొక్క పాటను పట్టుకొని ప్రాకులాడి ఒక్కొక్క ఛందమనియో లేదా ఒక్కొక ఛందమునకు దగ్గరగా నున్నదనియో, లేదా కొలది మార్పుతో నీ ఛంద మగుననియో చెప్పవచ్చును. జానపద గీతములన్నవి పదులా వందలా? వేలు లక్షలు దాటిపోవుచున్నవి గదా. లక్షల కొలది గేయముల నీ తీరుగా విభజించిన కొన్నికొన్ని గేయముల ఛందము లొకదానిలో నొకటి కలసిపోవు ననుకొన్నను కొన్నివేల సంఖ్యలలో ఛందఃప్రస్తారములు చేయపలసివచ్చును. కనుక జానపద గేయముల రీతులను కనుగొనుటకిది సరియైన మార్గము కాదు. కాని మన వైయాకరణులు చెప్పిన ఛందోలక్షణముల గతి యేమిటందురా? 'సంస్కృత ప్రాకృత భాషా పండితులు దేశ భాషా సాహితీ రీతులను గని పట్టి వానిని సంస్కృత ప్రాకృత భాషా సాహితీ రీతులతో సమన్వయించి దేశభాషలకు లక్షణము లేర్పరుప దొడంగిరి'౧ యను కోరాడ వారి వాక్యమును ఛందమునకు గూడ నన్వయించుకొని జానపదగేయము లందలి కొన్ని రీతులను మాత్రమే దేశికవులు తమ చేతనైనవాని చేపట్టి దేశి ఛందములుగా మలచుకొని రచనము లొనర్చిరనియు, వానికే విన్నకోట పెద్దననుండి అప్పకవి వరకును గల లాక్షణికులు లక్షణము లేర్పరచి రనియు భావించిన సమంజసముగా నుండును. ఇంతకు పూర్వ మెప్పుడో భరతాదులు కొన్ని దేశీయ గానములకు లక్షణము లేర్పరచిరి. మార్గ, దేశి యని సంగీతమును రెండు తెగలుగా విభజించి నప్పుడు భరతుడు, మతంగుడు, శారఙ్గదేవుడు మున్నగువారు దేశి గానమున నెన్నియో తీరుల పాటలను పేర్కొనిరి. తెలుగువారి ఏల పద మా సంగీతజ్ఞుల కెంతగా నచ్చినదో కాని వారందరు ఏల పదములను గూర్చి విశేషముగా వ్రాసిరి. మన జాజర పాటలు చర్చరీగీతములై సంస్కృత కవుల కావ్యములకు గూడ నెక్కినవి. జానపదుల కవితా గాన రీతుల కలరిన నా సంస్కృత కవి పండితులు చూపిన యాదరము తరువాత కలిగిన యుత్సాహముచే ఆంధ్ర విషయంబున చాళుక్యరాజులు దేశి కవితను బుట్టించియుందురు.

కనుక దేశి కవితలకు మూలములై, సంస్కృత లాక్షణికులు, క్రీ. శ. ప్రథమ శతాబ్ది నాటికే సంస్కరించి గీర్వాణ మలవరచుట కుత్సాహము పురికొల్పి నట్టివైన జానపద గేయముల ఛందో రీతులను వేలకొలదిగా గణ విభజన చేసిగాని, వైయాకరణు లేర్పరచిన కొలదిపాటి కొలత బద్దలచే గాని, ఇదమిత్థమని

౧. దక్షిణ దేశభాషా సారస్వతములు-దేశి. పుట ౧౬౩.

తేల్చజాలము. నిజము విచారించినచో జానపదుల ప్రాకృత హృదయములనుండి ఇన్ని తీరుల ఛందములలో నిన్ని గేయములు వెడలునా? వారెన్ని పాటలు పాడినను, వారెట్టి మనోభావముల వెలార్చినను (అవి లక్షల సంఖ్యలైనను) వ్రేళ్లపై లెక్కింపదగు కొన్ని వరుసలలో మాత్రమే వెడలిన వనియే నాభావము. జానపదులు కష్టించి పని చేయునప్పుడుగాని, ఆనంద పారవశ్యమున పాడి చిందులు ద్రొక్కినప్పుడు గాని, శోకభారము వెలార్చునప్పుడు గాని, వారి హృదయములు స్పందించిన రీతు లొకకొన్నియే. జానపదుల గేయరీతులను కనుగొనుట కత్యంతమైన సులభ మార్గము జానపద గేయోత్పత్తికి గల కారణము నారయుటే. ప్రథమ ప్రకరణమున నా విషయమై విపులముగా చర్చించి యుంటిమి. ఆది మానవుడు సంతోష పారవశ్యమున చిందులు ద్రొక్కినప్పుడు ముద్రితములైన పందాంకములందే గేయముల రీతులును గలవు. కవిత్వారంభ దశ, నాట్యారంభ దశ, సంగీతారంభ దశ, అచ్చోటనే గలదు. స్పష్టాస్పష్టములగు నా యంకముల నూహించి 'జానపద గేయములు మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు, ఏడు, యెనిమిది, ఆవృత్తములలో నడచును' అని యొక ప్రమాణ మేర్పరచుకొన్న నెన్ని లక్షల గేయముల నైన నీ సూత్రమున బంధింప వచ్చును. ఈ సూత్రముతోడనే జానపద గేయముల వరుసలను కొన్నింటిని వివరించెదను.

గేయములు పాడుకొనుటకును, పద్యములు చదువు కొనుటకును ఉద్దేశింప బడినవి. ఈ రెంటికిని నాలుగు, ఆరు, లేదా ఎనిమిది చరణము లుండును. గేయముల చరణములకు 'చరణము' లను పేరును పద్యముల చరణములకు 'పాదము'లను పేరును రూఢియైనవి. పద్యపాదము గణములచే కూర్పబడినటులే పాటల చరణములు ఆవృత్తములచే కూర్పబడును. గణములు గురు లఘువుల విశిష్టమగు కూర్పులు. గురువులకు రెండు మాత్రలు, లఘువున కేక మాత్రయని పద్య గణములందు నియమము. గణమునకుగల గురు లఘువుల క్రమముగూడ నిర్ణీతమై యుండుటచే ఒక్కొక్క గణమున కొక్కొక విశిష్టమగు నడక - గతి కలదు. పద్యపాదము విశిష్టములగు గణముల ప్రత్యేకకూడలి యగుటచే మొత్తము మీద దానికి (పద్యమునకు) గూడ ప్రత్యేకమగు నడక సమకూడును. గణము లన్నియును సమాన కాలప్రమాణము గలవి కాకుండుటచేత పద్య పాదమందలి ఒక్క గణము మారినను పాదముయొక్క గతివిన్యాసము మారిపోయినట్లు గోచరించును. పాటలయొక్క చరణముల నిర్మాణము పద్యపాదములకన్న చాల సరళముగా నుండును. ఒక చరణము నందలి యావృత్తము లన్నియు కాల

ప్రమాణములో సమానముగా నుండును. ఒక ఆవృత్తములోని మొత్తపు మాత్రల సంఖ్య నిర్ణీతమే యైనను, వాని గురులఘువుల క్రమము మాత్ర మొక్కటే కానక్కరలేదు. పాటలో 'ర' గణమైనను 'త' గణమైనను ఒకే కాల ప్రమాణము (అనగా ఐదు మాత్రల కాలము) గల వగుటచే ఒకదానికి మారుగ నింకొకటి వాడవచ్చును.

గణములందలి యక్షరములకు నిలువు గీతలును చంద్ర వంకలును చిహ్నములుగా వాడినట్లు ఆవృత్తములందలి మాత్రలకు త,క,కి,ట యను అక్షరములను లాక్షణికులు చిహ్నములుగా వాడెదరు. ఈ నాలు గక్షరములును ఒక మాత్రకాలమునే సూచించును. పాటయొక్క గతిలో రెండేసి మాత్రల చేరిక స్ఫురించినచో 'తక'యను రెంటినిగాని, 'కిట' యను రెంటినిగాని కలిపి యుచ్చరించి ఆ చేరికను సూచించుట సంప్రదాయమై పోయినది. మూడేసి మాత్రల చేరిక స్ఫురించినచో, నద్దాని 'తకిట'యను మూడక్షరములచే సూచింతురు.

౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮
సుప్పి, రామ, చంద్ర, సుప్వి, సుప్వి, కీర్తి, సాంద్ర, సుప్పి,
౯ ౧౦ ౧౧ ౧౨ ౧౩ ౧౪ ౧౫ ౧౬
సుప్పి, సీ, తమ్మ, మాకు, శుభము, లి, మ్మా, *,

అను కొట్నముల పాట మూడేసి మాత్రల యావృత్తములతో నడచునట్టిది. అనగా 'తకిట','తకిట'యని నడచు నన్న మాట.ఇట్టి తకిట,తకిట యను మూడు మాత్రల (మాత్రలనుటకు మారు 'అక్షరము' లనుట సంగీతపరిభాషా సంప్రదాయము.) ఆవృత్తములు పైన పేర్కొన్న కొట్నముల పాటకు చరణమునకు పదునారుండును. చరణము వ్రాయునప్పుడు పైన వ్రాసినటుల రెండు భాగములుగా వ్రాయుట సంప్రదాయము. రెండు భాగములకును యతులును ప్రాసములును పద్యములందు వలెనే యుండును. చరణములందు చివరనున్న మూడావృత్తము లందు సంగీతాక్షరములు (అనగా మాత్రలు) మూడేసి యున్నప్పటికిని (భాషాక్షరములు అనగా) సాహిత్యాక్షరములు మాత్రము రెండింటిలో ఒక్కొకటి యుండి మూడవదానిలో నేమియులేకుండ బోయినవి. సాహిత్యాక్షరము లెట్లున్నను ఈ మూడు వృత్తములను తొమ్మిది మాత్రల కాలము పాడి తీరవలసినదే. సాధారణముగా నొక్కొక్క మాత్రకు ఒక్కొక స్వరము తగిలి యుండును. ఈ సంగతినే 'తొలిరోజుల పాటలలో అక్షర స్వరములుండు' ననియు చెప్పవచ్చును. 'తకిట' యను త్రిశ్రగతిలో నడచెడు పాటలు జానపద గేయములం దనేకములు

గలవు. ఉదా॥ సీత దాగిలి మూతలు, సీత ముద్రికలు, శ్రీరామ మానస పూజ, తులసీ దళములు, సువ్వాలలు, మేలు కొలుపులు, ('కేశవ యని నిన్ను వాసిగ భక్తు'లనునది) వరదరాజు పెండ్లిపాట, కామేశ్వరిపాట, సుభద్ర కల, వంటి పాట లన్నియు త్రిశ్రగతియందే నడచినవి.

కోలాటపు పాటలు నాలుగు నాలుగు మాత్రల యావృత్తము లెనిమిది గల చరణములతో నుండును. పాల్కురికి సోమనాథుడు 'కోలాట గొడియలు' అని కోలాటకు సంబంధించిన వస్తు సామగ్రిని సూచించినాడు. తక్కిన నృత్య విలాసములను వర్ణించినంత వివరముగా కోలాటను వర్ణింపకుండుట కోలాట సోమనాథుని యనంతరముననే చక్కగా వృద్ధినంది యుండునని భావింప వలెను. కాని అన్నమయ్య రచించిన సంకీర్తనములలో ననేకములగు కోలాట పాట లుండుటచే ౧౫ వ శతాబ్దమునాటికి కోలాటలు తెలుగునాట విరివిగా వ్యాపించి యుండునని చెప్పవలెను. మచ్చున కన్నమయ్య గారి కోలాట పాట యొకటి.

౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮
వట్టి వలపు,	చల్లకు,	విష్ణు మూర్తి,	తీసీవు,	వెట్టిదీర,	మాటలాడు,	విష్ణు మూర్తి,	తీ,

దీనిలో నెనిమిది యావృత్తములు సూచింప బడినవి. ప్రతి యావృత్తమునకును నాలుగేసి మాత్రలు కలవు. సాహిత్యాక్షరములు మాత్రము నాలుగు కావని చెప్ప నవసరము లేదుకదా. 'వట్టి వలపు' 'చల్లకు' 'తీ' ఈ మూడావృత్తము లందున్న సాహిత్యాక్షరముల నన్నింటినిగూడ 'కిటతక' యను నాలుగు మాత్రల కాలమందే కుదించి పాడవలెను. ఈ రీతిగా పాడినప్పుడీ కోలాట పాట, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, యని నడచును. నేటికిని కోలాట పాటలును, తెలంగాణమందు వినబడు జాజిరి పాటలును ఈ గతి తోడనే, అనగా నాలుగు మాత్రల యావృత్తములతో (చతురశ్రగతి) నడచును. సీత నత్తవారింటి కంపుట, సీత సమర్త, సీతాదేవి వామన గుంటలాట, కుశలవ కుచ్చల కథ, పిల్లల పాటలు, తలుపు దగ్గర పాటలు (నందిరాజువారు సుమారు ౪౦ పాట లిట్టివి ముద్రించిరి) బొబ్బిలి కథ, దేశింగు రాజు కథ, గొబ్బియళ్ళో పాటలు, లక్ష్మీదేవి సొగటాలు, పారుజాత పల్లవి, జాజర పాటలు, కోలాటపాటలు మున్నగునవి సాధారణముగా చతురశ్ర గతి (కిటతక) తో నడచెడు పాటలు.

ఐదేసి మాత్రల యావృత్తముల నడకను ఖండగతి యందురు. ఐదు మాత్రల నొకదానితో నొకటి ప్రత్యేకపు చేరికలేక వేరువేరుగా పలుకుచు ఐదేసి మాత్రల నొక్క కూడలిగా పలుక వలసినచో దీని గతిని 'కిట తకిట, కిటతకిట'

యని సూచింతుము. ఐదు మాత్రలను ౨ + ౩, ౩ + ౨ మాత్రలుగా కూడ సూచింప వచ్చును. ఈ రెండు గతులను 'తక తకిట' యనియును 'తకిట తక' యనియును సూచింతుము. ఖండగతి యావృత్తములు ఈ రెండు విధములం దేవిధము చేనైనను, లేదా కిటతకిట యని ఐదు మాత్రల కూడలుల వలెనైనను సూచింప వచ్చును. నన్నయకు పూర్వపు దేశి కవితలో,

పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేణ్డు

బల గర్వ మొప్పగ బైలేచి సేన' యను చరణము వంటివి నాలుగేసి గల తరువోజలు విరివిగా వాడుకలో నుండి యుండెను. యతి ప్రాస లమరింప జేసి చాళుక్య రాజులు వీనికి శాసన గౌరవమును బహుశః సభాగౌరవమును కూడ కలిగించిరి. కాని సుదీర్ఘములై (౮ ఆవృత్తములు గలిగి)న నాలుగేసి చరణముల ఈ రచనలు దేశి రచయితల కంతగా రుచించినట్లు లేదు. మార్గ కవులు కూడ వీని నచ్చటచ్చట వాడినను వీనినే కొంచెము మార్చి నిర్మించిన సీసపద్యములనే ఎక్కువగా నభిమానించిరి. తరువోజ చరణము లందలి చివరి రెండావృత్తములను సూర్యగణములుగా మార్చినచో సీసపద్యపు నాలుగు పాదము లేర్పడును. ఎత్తుగీతి ఈ నాలుగు పాదములను భరించును. ఈ రకపు సీసములు నన్నయకు పూర్వమే యేర్పడినవి. తరువోజ చరణములో నాలుగు, ఎనిమిది సంఖ్య గల యావృత్తములను సూర్యగణములుగా మార్చి చరణపు రెండు భాగములకును ప్రాసముల నమర్చినచో ద్విపదలు సిద్ధమగును. ఈ మార్పు పాల్కురికి సోమనాథుడు చేయుట వలననేమో పిడుపర్తి బసవన చెప్పిన ధూర్తనింద సోమనాథునకు వచ్చినది. నిజ మేదియైనను, పాల్కురికి వరకును, పండిత కవులు ద్విపదలను వాడకపోవుటచే, ద్విపదలకు తెలుగునాట నాతని పిమ్మటనే ప్రచారము వచ్చినట్లు తెలిసికొనవచ్చును. క్రీడాభిరామ కాలమునకు వీరానీకముం బాడు ద్విపద ప్రబంధ ములు వ్యాప్తిగాంచెను. ఇవి వాస్తవముగా లక్షణ యుతములైన ద్విపదలందే (రంగనాథ రామాయణము వలె) ఉండెనో లేదా మాత పురాణము, మాహురమ్మ కథ వంటి దేశికావ్యముల వలె, ఐదు మాత్రల ఆవృత్తములు నాలుగేసి గల పాదములతో రోకటి పాటల వలె నుండెనో చెప్పుట కాధారములు లేవు.

విన్నకోట పెద్దనగారి 'తలకొని దగఁ బ్రాలు దంపెడి చోటఁ దరుణులచే సొంపు దనరుఁ దర్వోజ' యను మాటచే తరువోజలు రోకటి పాటలుగా వ్యాప్తి యందుండెడివని తెలియ వచ్చును. ఈనాడు వినబడు రోకటి పాటలు రెండేసి, నాలుగేసి చరణములతోడను, ఖండగతిలో నాలుగేసి యావృత్తముల తోడను,

సాగు చుంటను బట్టి తరువోజలే-మంజరీ ద్విపదలని కొందరు పేర్కొనుచున్న - రోకటి పాటలకు మూలములు కాబోలు ననిపించును. మాహురమ్మ కథ, మాత పురాణము, సుభద్రా కల్యాణము వంటి కథా కావ్యములును రోకటి పాటలట్లు పాడునట్టివే. వీనిలో నాలు గావృత్తముల పాదము లుండును.ఇవి 'కిటతకిట' యను ఖండగతిలో నడచును.స్త్రీల పాట లధికముగా ఖండగతిలో నడచునట్టివే. ఉదా॥ సంక్షేప రామాయణము, గోవింద నామాలు, కౌసల్య వేవిళ్ళు, శ్రీరామ దండములు, సీతా కల్యాణము, రాఘవ కల్యాణము, రాములవారి అలుక, సీత అప్పగింతల పాట, సీత వసంతము, సీతామ్మవారి అలుక, సీత గడియ, ఋషుల ఆశ్రమము, కోవెల రాయబారము, సీతాదేవి యానవాలు, సీత చెర, లంకా యాగము, సేతు మాహాత్మ్యము, గుహ భరతుల అగ్ని ప్రవేశము, శ్రీరామ పట్టాభిషేకము, సీత సురటి, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, ఊర్మిళాదేవి నిద్ర, సీత శుభ గోష్ఠి, సీత మేలుకొలుపు, కుశలవులయుద్ధము, చెంచీతపాట, తుమ్మెదపాటలు, ఉయ్యాలా, చిలుకా పాటలు, విసురురాయి, అవిరేణి, జోలపాటలు, ధర్మరాజు జూదము, శశిరేఖ పెండ్లి, శాంతా కల్యాణము, విశ్వరూపము, మున్నగు పాట లన్నియు ఖండ గతిలో నడచు నట్టివే.

మూడు, నాలుగు, ఐదు తరువాత నారు మాత్రల ఆవృత్తముల పాటలు లెక్కకు వచ్చును. ఇవి ౩×౨=౬ మాత్రల గతిలో నడచును. కనుక నీ పాటలను త్రిశ్రగతి పాటలుగనే చెప్పుకొన వచ్చును. కాని ఒక్కొకప్పుడు ౬ మాత్రల ఆవృతములు ౨+౪ మాత్రలతో 'తక కిటతక' యని నడువ వచ్చును. ఏల పదము లీ వరుసలోనే నడచును. ఏలలకు చిన తిరుమలాచార్యులు తమ 'సంకీర్తన లక్షణము'న చెప్పిన

'నాయకా హ్వాన పూర్వమై నయము గలిగి, మ్లేచ్ఛ పరిభాషదగి రాగమిశిత మైన
యేల పాట పదంబునా నిలఁ చెలంగు, మహిత నాయక సంబుద్ధి మధ్యమగుచు' ౧ అను

లక్షణము నిర్వచన ప్రాయమైనదికాదు.ఈ లక్షణమునకు తోడుగా 'నాలుగు 'తక కిటతక' ఆవృత్తముల పాదములు మూడేసి కలిగినది' యని చెప్పకున్నచో ఏల లక్షణము తెలియరాదు. ఈ క్లిష్టతయే కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు 'అప్పా రావోయి ముద్దులకుప్పా రావోయి' యను పాటను ఏల యనిచెప్పిన పొరపాటునకు కారణమై యుండును. శాస్త్రిగారు తమ రేడియో ప్రసంగమున చెప్పిన 'నీవూ నేనూ గూడీ' యన్న పాట ఏల పాట కాదు.

---

౧. సంకీర్తన లక్షణము. పద్యము ౬౩

మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు ఆవృత్తముల పాటల తరువాత వచ్చునవి ఏడుమాత్రల ఆవృత్తముల పాటలు.ఇవి మిశ్రగతిలో నడచును. ఏడుమాత్రలను (౩ + ౪) తకిట కిటతక గను, (౪ + ౩) కిటతక తకిట గను చెప్పుకొన వచ్చును. కాని 'తకిట కిటతక' ఆవృత్తములే సాధారణము. గుమ్మడు పాట. 'మేలుకొనవే చంద్రశేఖర మేలుకొనవే ఇంద్రవందిత' యను మేలుకొలుపులును మిశ్రగతిలో నడిచినట్టివే. (తాళపు దెబ్బలను వేయునప్పుడు 'త' మీదను 'కి' మీదను దెబ్బవేయుట పరిపాటి. 'తకిట కిటతక'లు పాటతో పాటు తిరుగునప్పుడు రెండేసి దెబ్బలు సమ కాలాంతరములలో పడుచుండును) ముత్యాల సరములు గూడ మిశ్రగతిలో నడచు పాటలే.

వీని తరువాత పేర్కొన దగినవి ఎనిమిది మాత్రల ఆవృత్తముల పాటలు. 'బాలక్రీడ' లను స్త్రీల కథా గేయము నాలుగేసి ఎనిమిది ఆవృత్తముల పాదములు రెండుగల పాట.మొదటి భాగములో నాలుగు 'కిటతక కిటతక' ఆవృత్తములకు నిండుగా సాహిత్యాక్షరము లుండవు. కాని రెండవ భాగమున నుండును. కనుక తొలిభాగము మెల్లగను మలి భాగము త్వరితముగను సాగినట్లు స్ఫురించును. 'అదిగో భద్రాద్రి గౌతమి' యనుపాట ఇట్టిదే.

'దేశి గేయములు మూడు. నాలుగు, ఐదు. ఆరు. ఏడు, ఎనిమిది ఆవృత్తములతో నడుచు' నన్న వాక్యము వాని ఛందస్సును చక్కగా వివరించు లక్షణము. అన్నమయ్య సంకీర్తనములందు (౭ మాత్రల ఆవృత్తముల) మిశ్రగతి సంకీర్తనములు చిక్కలేదు. పైన పేర్కొన్న వివరణము కేవలము సరళములగు తొలి దినముల కీర్తనములకే వర్తించును. రానురాను పాట లనుపల్లవిని బెంచుకొని క్లిష్టములై పోయినవి.కందుకూరి రుద్రకవి(౧౫౬౦)'సుగ్రీవ విజయము'లో దరువులు లేవు. క్రీ.శ.౧౬౩౩-౧౬౭౩వరకు తంజావూరును పాలించిన విజయరాఘవ నాయకుడు తన 'విప్రనారాయణ చరిత్రము'లో ద్రుత గతితోసాగిపోవు

'నెర నీటు, మీరంగ, నిచుళాధి, నాథుండు,

గురిదొరల్, గొలువంగ, గొలువునకు,వచ్చెన్' ౧ వంటి దరువులను వాడినాడు. దరువు లనునవి గానము మీద గాక నడకమీద ప్రాధాన్య మించి నడపిన ఆవృత్తములు. పదములు చతురశ్ర వంటి ఏగతిలో సాగినను, రాగము యొక్క స్వరములతో కూడి నెమ్మదిగా సాగును. (క్షేత్రయ పదములు విన్న వారి కిది

౧. విప్రనారాయణ చరిత్ర. పుట. ౧౪.

యనుభవ సిద్ధమే.) కాని దరువు లట్టి చతురశ్రి గతిలో నడచినను స్వరములకు గల కాలపరిమాణమును కుంచించి మాత్రల మీదనే నొక్కుచు త్వరితముగా నడచును. ఈ నడక నృత్యముచేయుట కనుకూలమైనది కనుక దరువనునది-బృహద్దేశి వంటి సంగీత శాస్త్రము లెట్లు చెప్పినను, యక్షగాన నాటకములలో నృత్యానుకూలత కొరకు ప్రవేశించిన దనవచ్చును. అందువలననే కాబోలు విజయ రాఘవనాయకుడు రచించిన దరువులకు కొన్నింటికి రాగ నిర్దేశమే కనబడదు. ఈ దరువులకు గాని, 'నొండి నాటకము' వంటి వీధి నాటకములలో ప్రవేశించిన దరువులకుగాని, పలు పాదములున్నను పల్లవి యనునది లేదు. దరువులు తెలుగు నాటకములోనికి తమిళ నాటక సంప్రదాయము నుండి ప్రవేశించినట్లు కనబడు చున్నవి. తొలుత తమిళములో రచింపబడి తెలుగులోనికి వచ్చిన నొండిగ నాటకములో పదములును కీర్తనములును లేవు. దానియందున్న దరువు లన్నియు పల్లవి లేనట్టివే. ఒక్కొకటి ముప్పది పంక్తులుకూడ సాగినది. కనుక దరువులు నాట్యానుకూల రచన లనవచ్చును. కేరళ దేశమున కథకళి నాట్యప్రధాన ప్రదర్శనములు ప్రబల మగుటతో తమిళ నాటకము గూడ నాట్య ప్రధానమైనది కాబోలు.

దరువులు కాలక్రమమున చరణముల రూపాంతరము లైపోయినవి. చరణములు రాగప్రధానములు. దరువులు గతిప్రధానములు. అంతియ భేదము. రామదాసు (క్రీ.శ. ౧౬౭౫) కీర్తనములందలి చరణములు దరువులే యనవచ్చును. వీనిలో సాహిత్యాక్షరములు నిండుగా నుండును. కనుక మద్దెల వాద్యములో దరువునకు ఘాతలెక్కువ. ఎక్కువ ఘాతలు నృత్యమం దడుగులు వేయుట నెక్కువచేయును. కనుక తెలుగు వీధి నాటకములలో దరువు లెక్కువగా ప్రవేశించినవి. అవి యంతటితో నాగలేదు. కంద పద్యములో ప్రవేశించి కందార్ధదరువులను సిద్ధమొనర్చినవి. ఉత్పలార్ధములు, సీసార్ధములు, చంపక మాలార్ధములు, ఆట వెలద్యర్ధములు, తేట గీత్యర్ధములు. శార్దూల మత్తేభార్ధములు, చివరకు వచనార్ధములు గూడ వీధినాటకములందును జంగంకథలందును కలవు.

కీర్తన మింకొక విధమగు మార్పును గూడ పొందినది. ఇది సంగీత దృష్ట్యా కీర్తనమునందు కలిగిన యభివృద్ధి.. పల్లవియను ధ్రువమైన భాగమును జయదేవుని కాలములో (౧౧వ శతాబ్దము) ప్రతి చరణమునకును చేర్చి పాడెడు యాచారముండెడిది. గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారి ఏగంటి తత్వములును, అన్న

౧ నొండి = (అరవము) కుంటి - ఒంటికాలి భరతము.

మయ్యగారి సంకీర్తనములును చరణము-పల్లవి, చరణము-పల్లవి వరుసలో సాగిపోయినవి. అన్నమయ్య పల్లవులలోని రెండవ భాగ మారాగములోని తార స్థాయిని స్పృశించియుండి యుండవచ్చును. పురందరదాసు కీర్తనములు కూడ ఇట్టివే. కాని తారస్థాయి నందుకొను గుణముగల యనుపల్లవి ప్రత్యేకముగా నెవరి రచనములం దేర్పడినదో చెప్పుటకు మనవరకు దిగివచ్చిన గానప్రయోగ సాక్ష్యము చాలదు. క్షేత్రయ్య పదములందు మూడు పంక్తుల పల్లవియును, నాలుగు పంక్తుల పల్లవియును కనబడుచున్నవి. ఇది నిశ్చయముగా ననుపల్లవికి సూచనమే. మొదటి పంక్తి లేదా రెండు పంక్తులును పల్లవి. తక్కిన రెండు పంక్తులును అను పల్లవి. త్యాగరాజాదుల అను పల్లవిలో చరణపు చివర రెండు పంక్తులలో వలెనే యతిప్రాసలున్నవి. వీనికి సంగీత సామ్యముగూడ పూర్తిగా నున్నది. త్యాగరాజునుంచి అనుపల్లవికి స్ఫుటమైన సంగీతరూపమువచ్చి కీర్తన యొక్క సంగీత శిల్పసామరస్యము హెచ్చినది.

పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి తత్త్వములందు

వినుడు బ్రహ్మము మాయ వినుడు
వినుడీ జనులారా - దుడుకూలు విడువండి
తడవు లేదు వీర - గురుడు పల్కిన వాక్యం ॥వినుడి॥

అను తత్త్వములో మొదటి పంక్తి పల్లవి; తక్కిన రెండు చరణములు. కాని ఈ చరణములో దరువు యొక్క ద్రుత గతి ప్రవేశించినది. తక్కిన చరణము లిదే వరుసలో నుండును.

పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారిదే ఇంకొక తత్త్వము

పల్లవి { నే జూచినానే - బ్రహ్మము నాలో
నే జూచినానే - సద్గురు నాలో
నే జూచినానే

అను పల్లవి { నే జూచినానమ్మ - నెలతరొ తారక
రాజయోగమునందు - రంజిల్లు నా గురుని ॥నేజూచి॥

అను దానిలో పల్లవి యందే దరువు గుణము ప్రవేశించినది. కాని పల్లవి రూపము మాత్రము చెడలేదు. తరువాత నున్న రెండు పంక్తులును రాగమునకు తారస్థాయి నందించు యనుపల్లవి. తత్త్వమందలి తక్కిన చరణములన్నియు ననుపల్లవి ఫక్కియందే యుండును.

దూదేకుల సిద్ధయ్య తత్త్వ మొకటి

పల్లవి { ఏకులమని నను వివర మడిగితే
ఏమని తెలుపుదు లోకులకు

అను పల్లవి { లోకులకూ - పలు గాకులకు
దుర్మార్గులకూ - యీ దుష్టులకూ

దీనిలో ననుపల్లవి దరువు వలె సాగినది.

ముట్టున బుట్టిందీ కులము-ము
ట్టంటున పెరిగిం దీకులము
ముట్టులో హరియు ముట్టులో శివుడు
ముట్టులో బ్రహ్మం ముగ్గురు మూర్తుల మూలము దెలిసిం దీకులము ॥ఏకుల॥

ఈ చరణమున అనుపల్లవి యొక్క ద్రుత గతి గోచరించుచున్నది.

పల్లవి ॥ ఏమి జన్మము ఏమి జీవనము ఈ మాయ కాయము

అను పల్లవి { ఏమి జన్మము ఏమి జీవన మేమి శాశ్వత మేమి సౌఖ్యము
ఏమి నాప్రారబ్ధ కర్మము స్వామి నన్నిటు జేసి మరచెను ॥ఏమి॥

అను యెడ్ల.రామదాసు పాట యం దనుపల్లవి రాగములో పైస్థాయి నందుకొను చున్నది. 'ఈశ్వరా జగ దీశ్వరా పరమేశ్వరా కరుణించరా' యను పాటయును, 'జాలమూ యేలనుర నీల మేఘ శ్యామ' యను పాటయును ఇట్టివే.

పండితుల కవిత్వము నందనేక రీతుల వృత్తములు వాడుకలో నున్నవి. నన్నయభట్టారకుడు సీసపద్యమును ముఖ్యముగా కథాకథనమున కుపయోగించెను. తిక్కనగారి కందములు, వృత్తములు పేరు పొందినవి. కాని ప్రత్యేకముగా నీ పని కుపయోగించిరని చెప్పుటకు వీలు లేదు. పండితారాధ్యుడు కందమును, పాల్కురికి వృత్తమును ప్రత్యేకోపయోగ మొనర్చి శతకములు రచించిరి. పాల్కురికి ద్విపద నుపయోగించుటతో ద్విపద ప్రబంధములు ప్రత్యేకముగా వృద్ధి పొందినవి. శ్రీనాథుడు సీసమును, పోతన్న ఆనుప్రాసికవృత్తమును సానబట్టిరి. శతక వాఙ్మయము వృద్ధినందుకొను కాలము వరకును రకరకముల వృత్తముల నెంచుకొనుట యన్నది బహుళముగా జరుగలేదు. అప్పుడు మాత్రము బద్దెన కందమును, ధూర్జటి, పోతన్న, అన్నమయ్య వృత్తములను, తాళ్ళపాక తిరుమలాచార్యులు, కూచిమంచి తిమ్మకవి, కాసుల పురుషోత్తమరాజు, శేషప్ప, అడిదము సూరకవి సీసములను, వేమన ఆట వెలదిని, కవిచౌడప్ప కందమును వాడినారు. కందార్థములలో శుద్ధనిర్గుణ తత్వమును వివరించుట కలదు గాని కందార్థ దరవులు పాటలలో లెక్కకు వచ్చును.

గేయకారులు కూడ వేరువేరు రకముల గేయములను వాడినారు. కాని ఈ వాడుకలో కొంత కాలక్రమవికాసము కాననగుచున్నది. తొలి దినములందు తరువోజ వికృతియగు మంజరీ ద్విపదలో పల్నాటి వీర చరిత్ర, మాత పురాణము, మాహురమ్మ కథ, కాటమరాజు కథ రచింపబడినవి. ఇవి మొదటి నుండి చివర వరకును ఐదు 'కిట తకిట'ల పాదముల తోడనే రచింపబడినవి. తాళ్ళపాక

తిమ్మక్క సుభద్రా కల్యాణము కూడ నీ యచ్చులోనే దిగినది. ఐదు 'కిట తకిట'ల వరుస కాక నన్నయ నాటికే శాసనములందు పొడ చూపు చుండిన రగడల వరుస ంలో కూడ జానపద కవులు కథలను రచించు చుండిరి. (సువ్విపాట వరుసలో గుట్టము కపోతయ్య 'దారుకా వనక్రీడ' కలదు) ఇవి యన్నియును మొదటినుండి చివర వరకును ఇటులే సాగిపోవును.

తెలుగు నాటి యక్షగానము తంజావూరికి తరలి పోవుటతో దక్షిణాదిలో పాటలుగా వ్యాప్తినందిన పదములు, దరువులు, తలుపు దగ్గర పాటలు (విజయ రాఘవుని విప్రనారాయణ చరిత్రలో వలె) యక్షగానములలో ప్రవేశించినవి. ఈ యక్షగానములు కూచిపూడి వంటి భాగవత కేంద్రములకు తిరిగి వచ్చినవి. వీని యందలి దరువుల యుద్ధృతిలో జానపద గేయ కథలలో కీర్తనలు ప్రవేశించినవి. గుంటూరు మండలమున ౧౯ శతాబ్ది ప్రారంభమున పుట్టిన జంగంకథ లన్నిటను రగడ రూపములో కథయును, మధ్య మధ్యన కీర్తనలు, దరువులు, వచనములు కనబడుచున్నవి. జంగంకథ కథనమునకన్న కాలక్షేపము వైపునకే ఎక్కువగా మ్రొగ్గు చూపినది. కనుకనే కాబోలు జంగంకథలలో సొగసులు చాల తక్కువగా నుండును. కథనమునకే యధిక ప్రాధాన్యమిచ్చి. రగడయందే సాగిన బంగారు తిమ్మరాజు కథ, బొబ్బిలి కథ, దేశింగు రాజుకథవంటి కథా గేయములు దేశమందంతటను వ్యాపించి సర్వజన సమ్మతమైనవి.

కీర్తనలపై ప్రజలకు గల మమకారమునకు దోహదముగా ౧౯వ శతాబ్దాంతపు కవులు కీర్తనల గాథలు రచించిరి. పాల్కురికి చెప్పిన సిరియాళుని కథ, క్రీడాభిరామపు విద్దికూచి రామాయణము కీర్తనలగాథ లైనప్పటికిని, కీర్తనల గాథలు ౧౯వ శతాబ్దాంతము వరకును సార్వజనీనత గాంచనట్లున్నవి. ౧౮౭౦ ప్రాంతపు మందపాటి రామకృష్ణయ్యగారి గజేంద్రమోక్ష కథాగీతము, మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్య కవి అధ్యాత్మరామాయణము వంటివి ప్రౌఢరచన లైనప్పటికిని జానపదుల-స్త్రీల-సొమ్మై పోయినవి. శారదకాండ్రు చెప్పెడు కీర్తనల కథలు, హరిశ్చంద్ర, రామాయణము వంటివి పెక్కులున్నవి. జంగంకథలు వచ్చి శారద కథలను వెనుకకు నెట్టినవి. శారద కథల కంత్యప్రాస మతి ముఖ్యము. ఈ ప్రభావమే బహుశః అధ్యాత్మ రామాయణముపై బడినట్లున్నది. గుత్తెన దీవి రామాయణ కీర్తనలు (మాచవోలు రాఘవయ్యవి), కుచేలోపాఖ్యాన కీర్తనలు, పాటల రామాయణము (కారుపల్లి రామాంబ విరచితము), పాటల భారతము, అక్కెన ప్రగడ హరిదాసు బాలకృష్ణ లీలలు, కుబ్జాకృష్ణ విలాసము, పూడిపెద్ది

బుచ్చెన గోపికా కృష్ణ లీలలు మున్నగునవి కీర్తనల గాథలే.రాయపురపు సుదర్శన దాసు శిష్యుడు భోజదాసు, అంగమ్మ చరిత్ర, పురందరదాసు చరిత్రములను రచించెను.దత్తాత్రేయ చరిత్రము, పద్మవ్యూహము, కుచేలోపాఖ్యానము వంటివి పాటలందే వెలసినవి.

విశాఖ మండలమున - భీముని పట్టము చుట్టుపట్టుల - జంపె వరుసలలో 'పదము' లను రచించుట ౧౯ వ శతాబ్ది మధ్యమున ప్రారంభమైనది. జంపెలు యక్షగానము లందలివే యైనను దీర్ఘ కథనము నేర్చినది మాత్రము విశాఖమండల మందే. నడిమింటి రామయోగి కవి బాణాసుర యుద్ధ మొక రసఖండము. పసగాడ సన్యాసి, ఈపూరి రామచంద్రరాజు, తోలేటి సీతారామయ్య, పూడి పెద్ది బుచ్చెన్న, పొడుగు రామబ్రహ్మయ్య గొప్ప పదకవులు.

ఇది యంతయు దీర్ఘ కథనముల గాథల సంగతి. చిన్న చిన్న రచనలు, ముక్తకములు, జానపద రచనము లందు కుప్పలు తెప్పలుగా నున్నవి. వాని వివరము లీ దిగువ పథకమున గాన నగును.

ఊయెలపాట.	రా. కిట తకిట	లు.	అలరజం,చలమైన,యాత్మలం,దుండని, ...
గౌడుగీతము.	రా. కిట తక	లు.	బెత్రాయి, సామి దేవు, డా,............
రోకటి పాట.	ళ. కిట తకిట	లు.	ఈనాటి రోకటి పాటలు....................
తుమ్మెద పాట.	రా. కిట తకిట	లు.	శివ శివ, యనమేలు, తుమ్మెదా............
మేలుకొలుపులు.	(౧) ళ. తకిట కిటతక	లు.	మేలుకొనవే, చంద్ర శేఖర...............
	(౨) రా. కిట తకిట	లు.	బంగారు, చెంబుతో, పన్నీరు, పట్టుక....
గొబ్బి పదము.	రా. కిటతక	లు.	కొలని, దోపరికి, గొబ్బిల్లో, యదు,........
వెన్నెల పదము.	రా. కిట తకిట	లు.	ఆగరగ, పట్టుకొని, వెన్నెలా, X,........
జాజఅ.	ళ. తకిట	లు.	జాజిరి, జాజిరి, జాజిరి, జాజ............
కోలాటపు పాట.	రా. కిటతక	లు.	వట్టివలపు,చల్లకు,విష్ణుమూరి , తీ నీవు,....
ఏల పదము.	రా. తక కిటతక	లు.	భానువంశ,మూనబుట్టి,దానవ కా,మీని గొట్టి,
చిలుక పదము.	రా. కిట తకిట	లు.	ఇల్లు ఇల్లనియేవు, ఇల్లునా, దనియేవు, నీ యిల్లు, యెక్కడే, చిలుకా,
సువ్వాల	౧ఽ. తకిట	ఖు.	సువ్వి, రామ, చంద్ర, సువ్వి...............
గౌరీకల్యాణము.	రా. కిటతక	లు.	గౌరీ, కల్యాణ, వైభోగమే లక్ష్మీ, కల్యాణ, వైభోగమే.
ధవళము.	ఒ. కిటతక	లు.	గగ్రికుక్కన, ప్రయాగ, పట్నం, కాంచిరి, హర్షము, తోనూ,

లాలి	౮.	కిటతక	లు. రామ, లా,లీ,మేఘ, శ్యామ, లా,లీ, X ;
జోల	౮.	కిటతకిట	లు. జోఅచ్యు, తానంద, జోజో, ముకుందా,....
తలుపుదగ్గర పాట.	౧౨.	కిటతక	లు. కలికి క, వాటము, బంధన, జేసిన........
చందమామ పదము.	౪.	కిటతక	లు. మాల్మర్తి, మేడమీద, చందమామా,
బతుకమ్మ పాట.(౧)	౪.	కిటతక	లు. శ్రీరామ, జయరా,మా, వలలో
(౨)	౪.	కిటతకిట	లు. ధరచోళ, దేశమున, చందమా, మా,
(౩)	౮.	కిటతకిట	లు. శ్రీలక్ష్మి, నీ మహిమ, లూ, గౌరమ్మ,....
లెల్లె పాట.	౮.	తకిట	లు. తా,లిల్లే, తక................................

సంగీతము

కంఠ మాధుర్యము, కంఠమేళ యనునవియే జానపదుల గేయాలాపమున కలంకారములు. వారి పాటలకు సంగీతమను పేరు పెట్టుట అంత సమంజసము కాదేమో ! జీర ఎరుగని కంఠ మొకే స్వరమును పలికినను వినుటకింపుగనే యుండును. జానపదుల పాటలకు ముందుగాని, వెనుకగాని స్వరాలాపముండును. ఈ స్వరాలాపమే వారిసంగీతమున ప్రధానభాగము. అటుతరువాత సాధారణముగా నక్షర స్వరములే యుండి సాహిత్యమున కనుపానముగ మాత్రమే యుండును. ఐనను శ్రుతి నిలుపుటకు జవనికయో, తంబురయో, శ్రుతి హార్మోనియమో యుండుట వలన నీ స్వరము లన్నియు నొకే యాధారషడ్జమునకు సంబంధించి యుండును. ఈ గుణమునే విశేష పరిశోధనమొనర్చి జానపద గేయ సంగీతమని యనవలెను.

కంఠమేళ, అనగా ఇద్దరు ముగ్గురు కలిసి పాడుట-యుండునుగదా యని జానపద గేయములందు మేళసంగీతము (Harmony) ఉండుననుటకు వీలులేదు. ఇద్దరు ముగ్గురొకే యాధార షడ్జమునకు చేరి పాడుదురుగాని ఒకరి శ్రుతి యింకొకరి శ్రుతికి వేరుగా నుండదు. ఒక్కొక్కప్పుడు-ముఖ్యముగా భార్యాభర్తలు బిచ్చమెత్తుకొనుటకు బయలుదేరి నప్పుడు - భర్త మధ్యస్థాయి యందును భార్య తారస్థాయి యందును పాడినప్పుడుకూడ స్థాయి భేదమేకాని శ్రుతిభేద ముండదు. కనుక కర్ణాటక సంగీతము నందు వలెనే జానపదుల గేయము లందును మేళ సంగీత ముండదు.

ఒక్కొక్కడే, ఏ గడ్డిబండి మీద పరుండియో, లేదా ఏ యారుబయట వెన్ను వాల్చియో పాడుకొను జానపద గేయములందే స్వరములకు కొంత యాట విడుపు. కథాగేయములు సాహిత్య క్రమము ననుసరించుటచే వాని క్రాదియందో

లేదా అంతముననో తప్ప చరణములందు స్వరములు నర్తించుటకు వీలు లేదు. కనుక వీనిని బాడునపు డొకే స్వరము, ముఖ్యముగా నంత్యస్వరము వినబడును. విన వింపు గలిగినదగుటచే ఈ రీతిపాటకు ప్రచార ముండనే యుండును. దీనిని సంగీత శాస్త్రజ్ఞులు 'ఆర్చిక' మని పిలిచినట్లు కాన నగును. ఆర్చిక మొకే స్వర సహాయముతో సాగించిన పాట. లాలి పాటలలో నవరోజు రాగమునకు చెందిన స్వరములు గలగల మని నర్తించినను చివర నున్న 'లాలీ' యను భాగపు 'రీసా' యనుస్వరములు మాత్రమే బిడ్డను నిద్ర పుచ్చునట్టివి. లాలి పాట కీ రెండు స్వరములే జీవము. ఇదిసంగీత శాస్త్రములలోని 'గాధిక'ము. మేలుకొలుపు లందుండు చివర 'మేలుకో' యన్న పదము మరియు దీని నాశ్రయించిన మూడు స్వరములును మాటిమాటికి వచ్చుచుండును. ఇట్టి మూడు స్వరముల పాటలను సంగీత శాస్త్రజ్ఞులు 'సామిక'ము లనిరి. బహుశః సామగానము కూడ మూడు స్వరముల తోడ్పాటుననే సాగును. జానపదుల పాటలలో ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగు, స్వరముల మూర్ఛనలతో సాగెడు పదము లధికముగా నుండును. సంగీత శాస్త్రకారు లిట్టి నాలుగు స్వరములతో నేర్పడిన స్వరావళిని ఆర్చిక, గాధిక, సామిక, స్వరాంతము లనియు, ఐదు, ఆరు, ఏడు స్వరము లారోహణా వరోహణము లందుగల స్వరావళిని రాగములనియు పిలచిరి. వారు రాగముల కుదాహరణము లిచ్చిరేకాని ఆర్చికాదుల కుదాహరణ మీయరైరి. ఇట్టివి లోక వ్యవహారములో నుండి యుండ వలెను గదా! ఆ వ్యవహారము జానపదులందే యుండును. ప్రతి సంగీతశాస్త్ర గ్రంథమందును మార్గదేశి పద్ధతులను స్పృశించుట కలదుగాని దేశి పద్ధతిని పెంచి వివరించుటలేదు. ఈ ఆర్చిక, గాధిక, సామిక. స్వరాంతములు దేశి గానములో నుండి గ్రహించిరని యూహింపవచ్చును.

జానపద గానమునకు రాగ నిర్దేశము చేయుట లాభకరమైన పని గాదేమో! ఈ నిర్దేశమువలన నొకజాతికి మొత్తముమీద నభిమాన రాగములుగా స్థిరపడిన రాగములు తెలియవచ్చును. నిజమే! ఐనను 'ఆ రాగస్వరూపమునం దేఛాయలు, ఏ కవళికలు మాత్రమే వాడినార'న్న ప్రశ్న జనించును. కేవలము శ్రుతిసౌఖ్యమునకే లోభించి జానపదులు పాడుకొన్న పాటలను గానపండితులు గీచిన గీట్లలో నిముడ్చ యత్నించుట వింత కృషియే గాని ఫలవంతమైన కృషి కాజాలదు. కాకలి, కైశికి, అంతర, సాధారణ స్వరములకు భేదము జానపదుల పాటలలో స్ఫుటముగా గోచరించదు. అట్టిచో రాగ నిర్దేశము వలన జరిగెడు ప్రయోజన మేమిటి? మీదుమిక్కిలి స్వరములతో మైత్రియేలేని 'హూహూహాహో'లు జానపదుల

పాటలందు కుప్పలు తెప్పలు. వీని యన్నింటివలన తమంతట తామే రంజించ గల స్వరములను ఏర్పరించుట కొంత శ్రుతి సుఖము నీయగలదుగాని రాగములను పట్టి లాగుట విజ్ఞానసుఖము నీయజాలదు.

స్త్రీల పెండ్లిపాటలు, సీతముద్రికలు, రాఘవ కల్యాణము, వంటి పాటల లోని సంగీత విశేషములను విడదీయుట కూడ నిట్టి పనియే. కేవలము కంఠ మాధుర్యమువలన మెప్పించగల పల్లెపడుచు కోయిలవలె. ఏది కూసినను హాయి యనిపించ గలదు. ఆ మెట్టు దాటినచో సంగీతమే వారి కృషి యయ్యెను. ఇక నైసర్గిక సాంస్కృతిక స్వరావళిని విడదీయు టెట్లు? చేసినను ఫలితమేమి? శ్రీమతి వింజమూరి సీతాదేవిగారు జానపద గేయముల సంగీత విశేషములను గూర్చి పరిశోధన మొనర్చినారు. వా రా యా పాటలకు రాగ తాళముల గూడ నేర్పరచినారు. మోహన, ఖరహరప్రియ, కీరవాణి, బిల్హరి, పీలు, ఫరజు, రాగములందును పాటలున్నట్లు వారి పరిశోధక వ్యాసమున నున్నది. అపరిపక్వ దశలో నున్న జానపద గీతము లందింత సంగీత ముండునా యని నా యనుమానము. సాధారణ రాగము లేకొలదియో కాంచనగునే కాని వానియందు పరిపూర్ణత, సంగీత ముండదేమో. వింజమూరి సోదరీమణులు పాడెడు పద్ధతి ప్రకారముగా జూచినచో నా యా రాగముల కా పాటలు సరిపోవునేమో కాని నిజముగా జానపదు లట్లు పాడజాలరు. జానపద గీతములకు మన సంగీతము కొంత జోడించిననేగాని ఇది సంభవము కాదు. లేనిచో వారు పేర్కొన్న మేళ కర్తలు మరియు జన్య జనక రాగముల వివక్ష కేవలము జానపదుల నోట వినబడు పాటలను బట్టి చేయజాలమని నాయభిప్రాయము.

అంతకన్న మేలుకొలుపులను భూపాల, బౌళి రాగములందును, లాలిని నవరోజు రాగమునను, జాజరిపాటలను హిందోళ, వసంతములో పాడుట సంప్రదాయమని చెప్పుట నయము. పెద్దనగారు స్త్రీలు హారతులను 'హిందోళంబున బాడి' రనెను. రామరాజభూషణుడు గిరికను కాంభోజిలో బావురు మనిపించెను. స్త్రీలపాటల కర్తలు 'నాట రాగములతో నాడుచు పాడుచు' ననెదరు. అన్నమయ్యగారు తమ కాలమున వినవడినట్టి జానపదగేయములకును 'నమోనాలు'గా సంకీర్తనలు కల్పించిరి.వాని రాగములను పరిశీలించినచో నా యా పాటల కాయన వాడిన రాగములు తెలియవచ్చును. ఐనను అన్నమయ్య గారాపాటల వరుసలను మార్చనటులే రాగములను కూడమార్చలేదను నమ్మకముండిననే యది సంభవము. 'అభిలషితార్థ చింతామణి'లో చర్చరీ గీతములను హిందోళ వసంతములో పాడి

న్లట్లు చెప్పబడినది. అన్నమయ్య కూడ హిందోళమున జాజరి పాట పాడెను. కనుక గేయముల రాగములను అన్నమయ్య మార్చలేదనియే భావింప వలెను.

అన్నమయ్యా పాడిన దేశి వరుసలు

అన్నమయ్యకు (౧౪౨౪ - ౧౫౦౩) పూర్వము తెలుగులో పాటలుండె నను సాక్ష్యము దప్ప 'ఈ పాట లానాటి' వని చెప్పగలవి లేవు. నాచన సోమ నాథుడు తన 'వసంత విలాసము' లో చెప్పిన దన్న జాజర పాట యొక్కటి మాత్రమే కలదు. కృష్ణమాచార్యులు రచించిన సింహగిరి నరహరి వచనములు, శ్రీ రంగనాథ వచనములు ప్రతాప రుద్రుని కాలము నాటివి(౧౩౨౦)కలవు కాని యవి 'తాళబంధచ్ఛందో విరహితములు';చూర్ణికలు. గార్లపాటి లక్ష్మయ్య ఏగంటి వచనముల రచించినవాడు ఏ కాలమువాడో ఇదమిత్థముగా చెప్పజాలము. సోమ నాథుని తరువాతవా డనుట మాత్రము నిశ్చయము. ఇక అన్నమయ్యగారి యసం ఖ్యాక కీర్తనములే యానాటి గేయరీతుల దెలిసికొనుటకు మనకు తోడ్పడు ఆధార ములు. ఈ సంకీర్తనములం దాయన తన కాలమున వాడుకలో నుండిన గేయ రీతుల నెన్నింటినో ఇమిడ్చెను.

నన్నెచోడుడు 'ఉవిద లింపు మిగుల' పాడునట్టి 'ఊయల పాటల' ను పేర్కొనెను. ఈనాడు 'ఓన్నమ శ్శివాయను నక్షరముల తొట్టెలో ఆవిర్భవించెనే ఉయ్యాలా' యను నూమెలపాట యొకటె వినబడుచున్నది. 'అలర జంచలమైన యాత్మలం దుండని యలవాటు సేసె నీ వుయ్యాలా' యను అన్నమయ్య గారి పాట పైవరుసలో నడచినదే. ఎనిమిది 'కిట తకిట' ఆవృత్తముల పాదములు పంద్రెండును రెండు పాదముల పల్లవియును గలదీపాట.'ఎన్ని బాధలబెట్టి యేచె దవు నీవింక నెంతకాలము దాక కర్మమా' యను నిట్టి పాటగూడ అన్నమయ్య గారిదే. వీనిలో నైదేసి మాత్రల యావృత్తములు మెల్లగానడచుచు సాగిపోవును. ఉపదేశమో, భావమో, యభిప్రాయమో చక్కగా చెప్పుటకు వీలుగా నున్నదీ గతి. పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన తుమ్మెద, వెన్నెల, పదములు కూడ 'కిట తకిట'యావృత్తములందే నడచును. 'తొల్లిటివలె గావుయింక, నొల్లవుగా మమ్ము నింక తుమ్మెదా' యన్న తుమ్మెద పాట అన్నమయ్య గారి కృతి.'శివ శివ యన మేలు తుమ్మెదా' యన్న ఏగంటివారి పాటలో 'తుమ్మెద' జీవుని సూచించిన అన్నమయ్యగారి పాటలో వెంకటేశ్వర స్వామిని సూచించును. 'ఏవూరు ఏ పల్లి తుమ్మెదా, ఎక్కడికి ఎల్తావు తుమ్మెదా' యను పల్లెపాటలో దుందుడుకు కోడలు సూచింప బడినది. 'ఓయి భామల్లార తుమ్మెదా, పండిన

వరిచేలు తుమ్మెదా' యను కోత పాటలోని తుమ్మెద పదము కేవల మూత పదమే. అన్నమయ్య గారి పాట రూపమును మార్చి 'తుమ్మెదరో' యను పాదాంత పదముతో చెప్పిన పాట నెవ్వరును అనుకరింపరైరి.

'గౌరు కొమ్మ రోకట దంచుచు' జంగమ లింగము మల్లికార్జునుని శబర కాంతలు పాడినట్లు నన్నిచోడుడు వర్ణించెను. విన్నకోట పెద్దన రోకటి పాటలు తరువోజ లనెను. ఈనాడు వినపడు రోకటి పాటలు కొన్ని తరువోజకును, ద్విపద కును మధ్యగా నున్న వరుసలో గలవు. వీనిని విన్నచో 'సువ్వి రామచంద్రసువ్వి సువ్వికీర్తిసాంద్ర సువ్వి సువ్వి సీతమ్మ మాకు శుభము లిమ్మా' యనుకొట్నముల పాట పెండ్లి పాటలలోనిదే గాని అచ్చైలోకవ్యవహారమున గల దంపుడు పాటల కోవలలోనిది గాదనిపించును. దీనిని సువ్వాల యనుట గూడ కలదు. ఇది త్రిశ్రగతిలో కొట్నముల వేగమున కనుకూలముగా నడచుచున్నది. ఇది పాదమున కెనిమిదేసి 'తకిట'ల చొప్పున రెండు పాదములు గల రచనము. తులసీదళము, రామసువ్వాల వంటి పాట లన్నియు నిట్టివే. పాల్కురికి పేర్కొన్న రోకటి పాటలు తరువోజల వరుసలో వ్యాపించిన నాలుగు 'తకిట తక' ఆవృత్తముల రచనలో లేక త్రిశ్రగతిలో నడచిన రచనములో తెలియరాదు. పాల్కురికి తెలంగాణము వాడు కనుక తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న రోకటి పాటల జూతమన్న నవి త్రిశ్రగతి మరియు చతురశ్రగతిలో నడచునవిగా నున్నవి. అన్నమయ్యగారి 'సువ్వీ సువ్వీ సువ్వని, సుదతులు దంచెద రోలాల' యనుపాట చతురశ్ర గతిలో నడచినది. 'సువ్వి సువ్వి సువ్విలమ్మ - నవ్వుచు దేవకి నందను గనియె'నను పాటకూడ ఇట్టిదే. 'ఖారమైన వేపమాను పాలువోసి పెంచినాను - తీరని చేదేకాక తియ్యనుండీనా' వంటి త్రిశ్రగతి పాట లన్నమయ్యగారు పాడినను సువ్విపాటలు మాత్రము పాడక పోవుట వింతగనే యున్నది.

పాల్కురికి చెప్పిన 'ప్రభాత పదములు' మేలుకొలుపులు కాబోలు. కృష్ణుని, శివుని, సీతమ్మను, దేవుని మేల్కొలుపు పాట లీనాడనేకము ప్రచార మందున్నవి. ఇవి యన్నియు 'కేశవయని నిన్ను వాసిగ భక్తులు వర్ణించుచున్నారు లేరా' యను వరుసలో నెనిమిది 'తకిట' ఆవృత్తముల పాదములతో నొప్పు చున్నవి. 'మేలుకొనవే చంద్రశేఖర, మేలుకొనవే ఇంద్రవందిత' యనునట్టి పాటలు త్రిపుట తాళములో (తకిట కిటతక యను మిశ్రగతిలో) కూడ కలవు. అన్న మయ్య గారు —

'ఏకాంతలో నిన్నెనసి తలచిరని, లేకలు వచ్చెను లేవయ్యా
శ్రీకాంతుడవగు శ్రీవెంకట నా, శీక దళాక్షుడ లేవయ్యా' యన్న పాటయే గాక

'పొలయలుక నిద్దరలు భోగించ దొరకొంటి,
అలరవడి మేల్కొనవె అఖిలేశ్వర' యను పాటయును
'ఎందాక నిద్ర నీ కిదె తెల్లవారె గదె
ఇందిరా రమణ నీ విటు మేలు కొనవే' యను పాటయును ఖండగతిలో (నాలుగు కిట తకిట పాదములతో) ప్రభాత సంకీర్తనములుగా రచించెను.

'ఉయ్యాల బాలు నూచెదరు కడు, నొయ్య నొయ్య నొ యనుచు' అనునది శంకరాభరణపు చతురశ్రగతి పాట; లాలి పాట. 'జో అచ్యుతానంద జో జో ముకుందా రార పరమానంద రామగోవింద' యనునది కూడ అన్నమయ్య గారిదే యను అభిప్రాయ మిప్పుడంతటను వ్యాపించుచున్నది. వేంకటేశ్వర స్వామి అన్నమయ్యగారి దృష్టిలో నపయుషకుడు. కనుక లాలి జోల లెక్కువగా పాడుట కవకాశము లభించ నట్లున్నది. కాని కృష్ణ జయంతి ప్రశంస మాత్రము పెక్కు చోటుల గలదు. ఆ సందర్భమున 'జో జో యని మీరు జోలపాడరో, సాజపు జయంతి నేడె సఫల మిందరికి' యనుపాట దేసాళం రాగమున తిశ్రగతిలో పాడిరి. యక్షగానములందు స్త్రీలపాటలు, లాలి, జోల, (సువ్వాల, ధవళము) వంటివి ప్రౌఢ దంపతుల నుద్దేశించి పాడెడు యలవాటు ఇటీవలిదై యుండును. ఆనాటిది కాదేమో !

నివాళి, మంగళ మనునవి గృహసీమలో శుభకార్యముల సందర్భమున వినబడు నట్టివి. నివ్వాళి దృష్టితగుల కుండుటకై పారాణి పళ్ళెమును చుట్టు త్రిప్పుచు పాడు నట్టిది. అన్నమయ్య స్వామినే పెద్ద భూతమునుగా కీర్తించెను. ఆతని పట్ట గలిగిన దుష్ట శక్తులేమి యుండును? కనుకనే కాబోలు అన్నమయ్యగారు నివ్వాళి పాడినట్లు లేదు. మంగళములు మాత్రము పాడినారు. 'జయమంగళము', 'శుభ మంగళము' గల మంగళముల కా కాలమున నిశ్చితమైన వరుస యెద్దియు నేర్పడ లేదేమో. మంగళ గానము, మంగళము - మంగళ హారతి - ఆరతి - హారతి - ఆరాత్రిక - ఆలతులు - మున్నగు వాని సంబంధము లింకను విచారణీయములు.

అన్నమయ్య శోభనపు పాటలు కూడ పాడిరి. 'శోభనమే శోభనమే, వైభవముల పావన మూర్తికి' అను పాట చతురశ్రగతిలో నడచిన సంకీర్తనము. 'గౌరీ కల్యాణము' నెత్తకపోయినను 'లక్ష్మీ కల్యాణము'ను ప్రశంసించిన పెండ్లి పాట యొకటి గలదు. స్వామిని మరియు అమ్మవారిని పెండ్లికొడుకు పెండ్లి కూతురులను జేసి యీమాటలను పాదాంతము లందుంచి వేరువేరుగా పాడిన

పాటలున్నవి. ఇవి యా కాలమున వినోదవాదము నెరపిన పెండ్లి పాటల ఛాయ లేమో. 'రావే రావే రట్టడి కోడల, పోవే పోవే అత్తయ్యా పొందులు నీతో చాలును' అనుపాటయును, బావ మరదలు సంవాదమును ఈ కోవకు చెందినట్టివే.

అన్నమయ్య గారి పాటలందు ఖండగతిలో నడచిన పాటలు చాల కలవు. నన్నయకు పూర్వము శాసనములందలి తరువోజ లటు సీసపద్యములుగా నిటు స్త్రీల పాటలుగా మారినట్లు తోచును. స్త్రీల పాటల వరుస, చంపుళ్ళ పాటల వలెనే, తరువోజ వరుసనే పోలి యున్నది. తరువోజ రెండవ పాదమందలి చివరి గణములు సూర్యగణములుగా మారి పరుగెత్తెడు పాటను సీసపద్యముగా నడిపించినవి. ద్విపద యందు గూడ నిట్టి మారుపే వచ్చినది. తరు వోజలట్లు పాటవరుసలో గాక సీసపద్యపు నడకతో సాగిపోవు పాటలుకూడ తొలి దినములందుండి యుండును. ఇట్టివే యక్షగానములందు జంపెలను పేరుతో కనబడుచున్నవి. యక్షగాన మనువవి త్రిపుట, ఏకతాళి, జంపె, అర్ధ చంద్రిక, కురుచ జంపె, ఏల వంటి పాటలను, ద్విపద మరియు వచనమును తీసికొని సాగిపోయిన రచనమని కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయ యక్షగానము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. అటు తరువాత - విజయనగర పతనా నంతరము - దక్షిణాదికి తరలి పోయిన యక్ష గానము లందు చిలుప్ప దగ్గర పాటలును, పదములును, దరువులును ప్రవేశించినవి. జంపెలు జానపదుల 'హరిహరీ నారాయణాది నారాయణా' యను వరుస లోనివి. గత శతాబ్దమునసే జంపెలు కథా కథనమున నుపక్రమించినవి. అన్నమయ్య కాల మున జంపెలు కేవలము పాటలుగనే యుండె ననుట కాతడు పాడిన ఖండగతి సంకీర్తనములే సాక్ష్యములు. మరియును,

'నిత్యాయ విబుధ సంస్తుత్యాయనిత్యాధి పత్యాయ మునిగణ ప్రత్యయాయ' వంటి సీస పాదపు పాటలీ విషయమును చక్కగా నిరూపించును. అన్నమయ్య గారి రచన ములందు ఖండగతిలో నడచు దేశిజనుల వాడుకలో నున్న వరుసలు చాల గలవు.

'కాయము మోచితి గడన గడించితి
చేయార పుణ్యము చేసితినా' యనునది చెంచెత పాట వరుసలో నున్నది.

'ఆత్మ పంజరములో నయమున నుండి నా
చేతనే పెరిగిన చిలుకా' యనునది చిలుక పాట.

'కొండ గొడుగుగ పట్టె కొన్నాళ్ళు - తా
కొండ ముచ్చుల నేలె కొన్నాళ్ళు' యనునది ఈ పాదాంత పదముల తోడనే నడచెడు పాట. కోలాట వరుసకు గూడ నిది సమీపముగా నున్నది.

'యేమి చిత్రం బేమి మహిమలు యేమి నీ మాయా వినోదము
వామనాచ్యుత నిన్ను దెలియగ వసుధలో మా తరములా' యను దానిని 'సంసార మాయా_స్తవ' మనవచ్చును గదా!

'రామ రామ చంద్ర రాఘవా రాజీవ లోచన రాఘవా' యనునది 'గోవిందరామ' పాట వరుస. 'చూపు లోపలి చూపు చూడకుర వోరి నీపై పూత చూపులకు బారైతి మోరీ' యనునది, 'ఈ యింటి గౌరమ్మ ఎవరాడు బిడ్డా, పాగొండ వత్తిగొండ దొంలాడు బిడ్డా' యను విసురు రాతిపాట వరుస. ఖండగతి పాటలవలెనే అన్నమయ్య రచనము లందు చతురశ్రగతి పాటలుకూడ అనేకము లున్నవి. వీనిలో చాలవరకు

'కన్నులు దెఱవక కమల బాంధవుడు, వెన్నెల రేణువు వెలయదిదే' వలె ఆవృత్త మునకు నాలుగేసి లఘువులు గల 'ఏకతాళి' వరుసలే. యక్షగానములందు 'ఏకతాళి' గ్రంథ మర్యాదను పొందినది. ఐనను లోకమందు వాడుకలోనున్న 'ఏకతాళి' వరుసలలోని యావృత్తములం దన్నియు నక్షరము లుండవు.

'తొలకెడి జలముల లోడి కన్నుగవ, తలచి డెందము తలకిని' యని రెండవ పాదముతో దీర్ఘము (రాగము) తీయుట కనుకూలముగా నక్షరములు జారిపోయినవి. పండితుల కీర్తనలు 'నిబంధపదపు' నిండును సాధించుటకై నిండుగా నక్షరములు నింపుకొనును. తొలిదినములందీ లక్షణ మధికముగా గానుపించును. యక్షగానము లందలి అర్ధచంద్రికలు, త్రిపుటలు, ఏక తాళములు, అక్షరములలో 'పిటపిట' లాడుటయే దీనికి నిదర్శనమనుకొందును. అన్నమయ్య ప్రథమసంకీర్తనాచార్యుడు మరియు పదకవితా పితామహుడు. ఆయన మనమడు చెప్పినట్లు అన్నమయ్య 'సంకీర్తనా పరిశుద్ధిన్ .... చేయ బూని' నాడు. ఈపరిశుద్ధి స్వామివారి కంకితము చేయుటచే సగమును. పూర్తియైన నిబంధపదమును పలుచుటచే కడమ సగమును సాధింప బడినదని నమ్మెదను. పదచ్ఛందో రీతి నతిక్రమించిన పొట్టి పాదములు దేశి ప్రభావమే యని యనుమానించి వెదకి వానినే యిట 'దేశి వరుసలు'గా పేర్కొనుచున్నాను.

తలుపు దగ్గరిపాటలు అన్నమయగారి కాలమువరకు తెలుగులో (తమిళము నుండి) ధారాళముగా ప్రవేశించలేదు. 'లకుమమ్మ కేమైన లంచమిమ్మనవో, శుక వాణి తలుపు మూసుక తియ్యదు' పాటలో వీని సూచన కొంతగలదు. ఐనను 'కలికి కవాటము బంధనచేసిన, కారణమేమే లక్ష్మి' యను తలుపు దగ్గరి పాటల వరుసలు 'బలుపగు కర్మములివి వోజీవుల, ప్రారబ్ధంబులు సంచితంబులును' వంటి పాటలందుండనే యున్నవి. 'చింతించకు మీ శివుని వైరిచే, చిక్కు పడకుమీ వో మనసా' మున్నగునవి యిట్టి వరుసలే.

అన్నమయ్యగారు కోలాట పాటలు గూడ రచించినారు. పాల్కురికి సోమనాథుని 'కోలాట గొడియ' 'కోలాట' పదములు చూడ కోలాట పదునాల్గవ శతాబ్ద ప్రారంభముననే ప్రచార మందినటుల తెలియు చున్నది. కాని తక్కిన నృత్యభేదములను వర్ణించినంతగా కోలాటలను సోమనాథుడు వర్ణింపకుండుట బట్టి కోలాట నాటికె నృత్యముగా రూపొందలేదేమో యనిపించును. అన్నమయ్య పాటలలో 'కోలాట'యను పదము లేకున్నను కోలాటపాటలతో సంపూర్ణ సామరస్యము గల పాటలను బట్టి యవి కోలాట పాటలై యుండునని యూహించితిని. నా యూహమునకు గల కారణము లివి. గుజిలీపాటల పుస్తకములం దీ నాటి కోలాట పాటలెన్నియో కలవు. ఈ పాటలు నాటినుండియు నేటివర కేమాత్రమును మారలేదని నొక్కి చెప్పజాలము. కాని ముఖ్య లక్షణములు మాత్రము తక్కిన పాటలందు వలెనే వీనిలోగూడ చెదరకుండనే దిగివచ్చినటుల చెప్పవచ్చును. 'గొల్లవారి వాడలకు కృష్ణమూరితీ, నీవు, ఏమిపనికొచ్చినావు కృష్ణమూరితీ'యను పాటయును 'శివ శివ మూర్తివి గణనాథా, నీవు శివుని కుమారుడవు గణనాథ' యను పాటయును 'నామాట వినవమ్మ కోవెల - ప్రాణనాథుని తేవమ్మ కోవెలా' యను పాటయును కోలాట పాటలు. ఈ పాట లన్నింట చతురశ్రగతియే కాననగు చున్నది. రెండు పాదములకు గలిపి యెనిమిది యావృత్తము లున్నవి. రెండు పాదములందును చివరన సంబోధనము లున్నవి. మొదటి పాదములో చివర యావృత్తమును 'థ(అ)నీవు'యని నాలుగక్షరముల కాలములో పాడుకొనవలెను. రెండవ పాదములో నాలుగవ యావృత్తమునకు సాహిత్యాక్షర మొక్కటే. దీనినే నాలుగక్షరముల కాలములో పాడుకొనవలెను. అక్షరములు తగ్గించుటచే పాటకు కొంత యూపిరి నలిపినట్లుండును. అన్నమయ్యగారి పాటలందు (రెండు, మూడు సంపుటములందు) ఇట్టి పాట లెన్నియో కలవు. ఉదాహరణకై

'వట్టి వలపు చల్లకు విష్ణు మూరితీ - నీవు
వెట్టి దీర మాటాడు విష్ణు మూరితీ' యను పాటను దీసికొనుడు. ఇటులే కేశవ, మాధవ, నారాయణ యను కేశవ నామములును, రంగనాథ, నరసింహ, వంటి ఇతర విష్ణు నామములును పాదాంతములందు సంబోధనములుగా నుంచి అన్నమయ్యగారు చెప్పిన పాటలన్నియు కోలాటపాటలే. 'ఉద్ధవుండా!' యను పదముతో గోపికలు పాడినట్లొక సంకీర్తనము గలదు. మరియొక విశేషమేమన సంబోధన పదములే పాదాంతమం దుండవలె నన్న నియమము లేదు. 'చాంగుభళా', 'గొబ్బిళ్ళో', 'పాదము', 'సంసారము', 'వృథా వృథా', 'గెలు

పులు', 'సంకీర్తనం', 'వైష్ణవము', 'మంగళము', 'పెండ్లికూతురు', 'పెండ్లి కొడుకు'వంటి మాటలతో ప్రతిపాద మంతమగు పాటలుకూడ కోలాటపాటలే. ఐనను అన్నమయ్య గారివి మాత్రము చతురశ్రగతి కోలాట పాటలే.

నాచన సోమనాథుడు చెప్పిన జాజర పాటకు అన్నమయ్య రచనములందు రెండు చక్కని యుదాహరణములు గలవు. వసంత విలాసమందలి పంక్తులను బట్టి వెన్నెల రాత్రులందు వీణాగానము, మరియు రమణుల పాటల మేళవింపుతో జాణలు మెచ్చునది ఆనాటి జాజరపాట. శ్రీనాథుని కాలమున వారుణీ రసాస్వాద మదాతి రేకముతో చంద్రికలు గాయు వీధుల కనక వీణలు మీటుచు భీమనాథుని జాదుర జాదురంచు అంగనలు పాడినది జాజరపాట. ఈ రెంటను జాజర యనగా నేమిటో యర్థము తెలియరాదు. అన్నమయ్యగారొక పాటలో 'పులకల మేనితొ బొరలెను కడుం జలిగొని చల్లకు జాజఱ' యను మాటలచే జాజర యనగా నెద్దియో చల్లెడు పదార్థమనియు, మరియొకచో 'సంకు మదంబుల జాజఱ' యను మాటలచేతను 'రవ రవ చెమటం గరిగి' యనుటచేతను జాజర యనునది పొడి యనియు, 'పుప్పొడి జారగ' యను మాటలచే కస్తూరి, గంధవొడి, పుప్పొడి మున్నగు వాని పొడి జాజర యనియు దీనిని చల్లుకొనుచు ఆడునట్టి యాట జాజర యాటయనియు తెలియుచున్నది. తెలంగాణమున 'కాముని పున్నమ' సందర్భమున 'జాజరాట' ఆడుట పరిపాటియే. రంగులు చల్లుకొనుట, కుంకుమ, బుక్క, గులాలు చల్లుకొనుట ఈ నాటికిని గలదు.

పాల్కురికి చెప్పిన 'ఆనంద పదము' రూపమెట్టిదో తెలియరాదు. 'వెన్నెల పదములు' 'వెన్నెల' యను మాటతో నంతమగు చరణముల పాటలో లేక వెన్నెలలో విలాసముగా పాడుకొను పాటలో తెలియరాదు. తెలంగాణమున కాముని పున్నమ సందర్భమున పాడబడు కొన్ని పాటలందు 'వెన్నియ్యలో' యని చివర నుండును. అన్నమయ్య వెన్నెలలో 'అల్లో నేరేళ్ళు' పాడుటను విలాసముగా పేర్కొనెను.

'నెయ్యములల్లో నేరెళ్ళో' వొయ్యన వూరెడి వువ్విళ్ళో' యను చతురశ్రగతి పాట 'అల్లోనేరెళ్ళ' కుదాహరణము. తెలంగాణమున 'నల్లో నేరెళ్ళ'పాట లధికముగా పాడబడును. అల్ల నేరెళ్ళు అల్లోనేరెళ్ళుగా మారినదని నా నమ్మకము. నేరెళ్ళు రెండు విధములు. తెలంగాణమున ప్రసిద్ధమైన పెద్దవైన-మంచి నేరెళ్ళను అల్ల నేరెళ్ళందురు, చిన్నవానిని కుక్క నేరెళ్ళందురు. కొన్ని ప్రాంతములందు కుక్క నేరెళ్ళకు కాకి నేరెళ్ళని కూడ పేరున్నట్లు తెలియచున్నది. అల్ల నేరెడి

యనగా ప్రసిద్ధమైన నేరెడు పండని యర్థము. ఈ మంచి నేరెడుపండు పేరేల గేయముల కెక్కెనో తెలియరాదు. 'ఫ్రక్కొళ్ళో', 'తొక్కొళ్ళో' యను పదాంత పదములు కూడ 'అల్లో నేరేళ్ళ' వంటిపాటలే. 'కలుపు తియ్యం డమ్మలారా-చేను-బలుపు చూడం డమ్మలారా' యను కర్షక గీతమునకు'అప్పమైన నియ్యారె యమ్మలారా నే, డప్పం దారగించె నదె అమ్మలారా' యను అన్నమయ్యాగారి పాట కలదు. దశావతారములను పేర్కొనుచు పాడెడి సంకీర్తనములును గలవు.

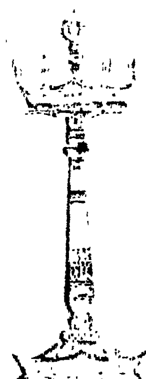
'చందమామ రావో, జాబిల్లి రావో-మంచి
కుందనంపు పైడి కోర వెన్నపాలు తేవో' యనునది పిల్లలపాట వరుస. ఆరేసి 'కిటతక' ఆవృత్తముల పాదములతో
'అంతట రాములవారూ అంగన సీతను గూడి
సంతస మందుచు వేగా స్వపురమునకు చనుదెంచి' యను స్త్రీలపాట వరుసలో అన్నమయ్యాగారు రచించిన
'సత్యము సేయగ వచ్చును, సర్వేశ్వర ఈ మాటకు
నిత్యము నీవే యెరుగుదు, నేనేమీయెరుగ జుమీ' యను పాట కలదు.

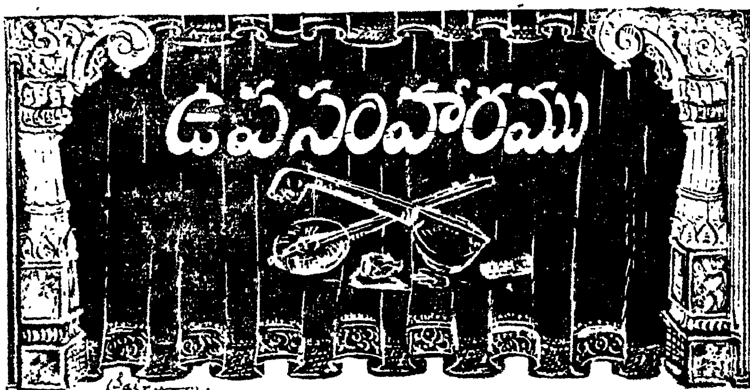
'తందనాన అహి తందనానె పురె
తందనాన భళా తందనాన' యను విలాసనృత్యపు పాట యొకటి కలదు. క్రీడాభి రామమందలి 'తందాన లమ్మయ్యకున్' అను మాటలవలన తందానలు కూడ గొబ్బిళ్ళకు వలెనే పూజలకు రూఢి పదములైనట్లు కానబడును. తెలుగుదేశమందంతటను నేడు వినబడు తందాన పదము లిందుకు సాక్ష్యములు. కాని పైన పేర్కొన్నది తందనాలాట; విలాస గేయము, చేతులు తట్టుచు పాడునట్టిది. 'వాడు తాగి తందనా లాడుతున్నా'డను మాట దీని వలననే పుట్టిన దనుకొందును.

అన్నమయ్యా గారి ఏలలు నా కంట బడలేదు. ఏల పదముల ప్రశంస సంస్కృత సంగీత గ్రంథములందు కలదు. 'ఏలలు వెట్టుచు నింపు సొంపార' బసవపురాణమును జదివెడు వారు పాల్కురికి కాలమున నుండిరి. కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు 'అప్పారావోయి ముద్దుల కుప్పా రావోయి' యనుదానిని ఏల పదమున కుదాహరణముగా నిచ్చిరి. కాని యది ఏల కాదు. రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయములోని

'భాను వంశమూన బుట్టి - దానవ కామీని గొట్టి
మౌని వరులు సన్నుతింపగా - ఓ రామచంద్రా
పూని మఖమూ నిర్వహింపవా' యనునది ఏల పదము. ఇది 'తక కిటతక' యను గతిలో సాగిపోయినది. ఏగంటి వారి ఏలలు యక్షగానముల యందలి

ఏలలు కూడ ఇటులనే యున్నవి. శ్రీ కె. సభాగారు సేకరించి ప్రకటించిన ఏలలు కూడ ఈ రీతిగనే సాగి పోయినవి. తాళ్ళపాక చిన తిరుమలాచార్యులు సంబోధనము మించి ఏల లక్షణ మేమియును చెప్పలేదు. 'అప్ప' యన్న పై పాటలోని సంబోధనము మాత్రమే దాని నేలగా చెప్పుటకు చాలదు. తక్కిన ఏలలతో దాని కెట్టి పోలికయును లేదు. ఏలల నిర్మాణము అన్నమయ్య అభిమానించిన నిబంధపదముల నిర్మాణమున కందకపోవుటచేత నే కాబోలు ఏలలాతని రచనము లందు లేవు. ఐనను ఈ విషయ మింకను సూక్ష్మముగా పరిశీలింప దగినదే. అన్నమయ్య గా రెన్నియో విధముల దేశి వరుసలందు కీర్తనములు రచించిరని చెప్పుటకుమాత్రమే ఇటకొన్ని యుదాహరించితిని. ఇంకను ఎన్నియో తీరుల దేశి వరుసల నాతడు చేపట్టి యున్నాడు. వాని నన్నింటిని దడవినచో గ్రంథ విస్తరమగు నని విడుచుచున్నాను.

ఇంతవరకు జానపదగేయముల పుట్టుపూర్వములు, వాని లక్షణములు, వాని ప్రశస్తితోబాటు వాని భేదములు వానియందున్న విశేషములు మున్నగునవి తెలిసికొంటిమి. జానపదగేయ స్రవంతి యనంతము. నా నేర్చిన భంగి పదునారు దోసిళ్ళ పానీయ మెత్తగలిగితిని. ఒంటి మానిసి దాని కేత మెత్తజాలడు. పలువురు పండితులును, కవులును, విమర్శకులును నడుము గట్టిననేకాని ఇది యసాధ్యము. తెలుగుదేశమున నున్న నదీ నదములు సెలయేర్లు వాగులు వంకలు ఎంతగా వాడుకొనబడవలయునో నంతగా వాడుకొనబడక 'సాగరోగతిః' ఐనట్లే జానపదగేయ స్రవంతికూడ ఇప్పటికే చాల భాగము మనకు దక్కకుండ బోయినది. ఉన్నదానినైన నిక భద్రపరచి యుపయోగించుట తెలుగువారి కర్తవ్యము. పండితులు విమర్శకులు జానపద గేయములందున్న సాహితీ విషయము లెత్తి చూపవచ్చును. సామాజిక శాస్త్రవేత్తలా సంపదలో తమకు గావలసిన యమూల్య మణుల్వెదకవచ్చును. చేయి దిరిగిన కవులు రచయితలు కళాకారులు వానియందుపలబ్ధమగు దేశీయ వస్తు సంపదను దిద్ది తీర్చవచ్చును. శిష్టులగు రచయితలు పూర్వులు వస్తువునకై సంస్కృత విపణి వీధులందు చేజాచినటులే నవ్యులు పాశ్చాత్య వీధీ విహారము చేయు చున్నారు. తమకున్న దేశీయ సంపదను విడిచి 'పొరుగింటి పుల్లగూర' కాసించు చున్నారు. కీ. శే. బసవరాజు అప్పారావు, గురజాడ అప్పారావు, అడవి బాపిరాజు మున్నగువారలు కొలదిమంది మాత్రమే దేశీయ వస్తువును చేపట్టి ప్రజాభిమానమును చూరగొనిరి. నవ్యులందు శ్రీ కవికొండల వెంకటరావుగారు జానపదుల భాష, భావములు మరియు నితివృత్తమును సంపూర్ణముగా నాకళించుకొని రచనలు గావించి దేశికవితా విభూతిని ప్రదర్శించినారు. నండూరివారి 'యెంకిపాటలు' జానపదుల భాషలో ఉత్తమ కవితాకళ కేతా మెత్తి పట్టున్నవి. జానపద కవితారీతుల నందరికన్న నెక్కుడుగా సద్వినియోగము

చేసినవారు రాజకీయ పక్షములవారు. తమ తమ రాజకీయ సిద్ధాంత ప్రచారములకై బుఱ్ఱకథలు, జముకుల కథలు, గేయములు రచించిన వీరి యాశయము కొనియాడ దగినది. స్వరాజ్యోద్యమ సమయమున వెలువడిన ' మాకొద్దీ తెల్లదొరతనము ' ' దండాలు దండాలు భరతమాతా ' ' కొల్లాయి గట్టితేనేమీ ' వంటి రచనములు పూర్తిగా జానపదుల సొమ్మైపోయినవి. స్వరాజ్యోద్యమమునకు, సంస్కరణోద్యమమునకు తోడుపడిన గేయములు వందలకొలది వెడలినవి. వీని ప్రయోజనము తాత్కాలికమే యైనను ప్రభావము మాత్ర మనంతము. చేయిదిరిగిన రచయితలు జానపదగేయములందున్న వస్తువును (రెండు, మూడు, నాలుగు, పదునొకండవ ప్రకరణములు చూడనగును) స్వీకరించి కల మందుకొనవలె గాని రవ్వలు రాల్చవచ్చును. ఆంధ్రభాషామతల్లి కెనలేని తొడవులు సవదరింపవచ్చును. జానపద గేయము లందుండు జాతీయములు నానుడులు వింత వింత పలుకుబడులు శిష్టు లాకళించుకొనవలసిన యమూల్యసంపద. నవ్య భారత పునర్నిర్మాణావసరమున వివిధ ప్రణాళికా ప్రచారమునకును, ప్రజావబోధమునకును జానపద కవితారీతు లుపయోగించునంతగా నితరము లుపయోగపడవన్న నతిశయోక్తి కాదు. ఔత్తరాహులు ముఖ్యముగా హిందీ బెంగాలీ భాషలవా రీమార్గమున చాల దూరము సాగిపోయినారు. జానపదసారస్వతసంపద యందలి వైశిష్ట్యమును గమనించియే కేంద్రప్రభుత్వమువా రిటీవల రేడియో మున్నగు ప్రచార సాధనముల ద్వారమున నమితమగు సేవ చేయుచున్నారు. ఇరుగు పొరుగువారిని జూచి యైనను తెలుగువా రభినివేశము కల్పించుకొన్నచో నాంధ్ర దేశమునకు, నాంధ్ర భాషామతల్లికి, నాంధ్ర విజ్ఞానమునకు మేలగు నని సప్రశ్రయముగా నివేదించుచు విరమించుచున్నాను.

శ్రీనాథుని నర్తకీ చిత్రము

తొలిపడిన గ్రంథములు

౧. అన్నమాచార్య చరిత్ర
౨. అప్ప కవీయము
౩. అమరావతీ స్తూపము
౪. ఆంధ్ర మహాభారతము
౫. ఆంధ్రుల చరిత్ర-సంస్కృతి
౬. ఆంధ్రుల చరిత్ర ౫ వ సంపుటము
౭. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము
౮. ఆంధ్ర భాగవతము
౯. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము
౧౦. ఆదిలక్ష్మీ విలాసము ప్రా.పు.భాం.
౧౧. కిన్నెర సంచికలు
౧౨. క్రీడాభిరామము
౧౩. కుమారసంభవము, తెలుగు
౧౪. గుజరాతీ వాఙ్మయచరిత్రము
౧౫. గృహలక్ష్మి సంచికలు
౧౬. గౌడ వంశోత్పత్తి మార్తాండము
౧౭. జాతిరత్నాలు
౧౮. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము
౧౯. తాళ్లపాక వారి పాటలు, సంపుటములు, ౧, ౨, ౫, ౭
౨౦. తెలుగు హాస్యము
౨౧. దక్షిణ దేశ భాషా సారస్వతములు, దేశి
౨౨. దక్షిణ భారత శాసనములు, సంపుటి ౭, ౧౦
౨౩. నవచోళ చరిత్రము
౨౪. నవనాథ చరిత్రము
౨౫. నళ చరిత్రము, ద్విపద
౨౬. నారద భక్తి సూత్రములు
౨౭. నేటి కాలపు కవిత్వం
౨౮. పంచలింగాల కొండ యుద్ధము
౨౯. పండితారాధ్య చరిత్రము
౩౦. పలనాటి వీరుల కథలు
౩౧. పలనాటి వీర చరిత్ర, పీఠిక
౩౨. పూసపాటివారి కైఫీదు
౩౩. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము
౩౪. ప్రతిభ సంచికలు
౩౫. బసవ పురాణము, ద్విపద
౩౬. భగవద్గీత
౩౭. భరత నాట్య శాస్త్రము
౩౮. భారతి సంచికలు
౩౯. భాస్కర రామాయణము
౪౦. భోజ రాజీయము
౪౧. రంగనాథ రామాయణము
౪౨. వావిళ్ల సన్మాన సంపుటము
౪౩. విజయ తోరణము
౪౪. వీర శైవాంధ్ర వాఙ్మయము
౪౫. వ్యాస సంగ్రహము
౪౬. శుకసప్తతి
౪౭. సంకీర్తన లక్షణము
౪౮. సంగీత రత్నాకరము
౪౯. సంగీత సుధాకరము

౫౦. సారంగధర చరిత్రము యక్షగానము
౫౧. సాహిత్య దర్పణము
౫౨. సింహాసన ద్వాత్రింశిక
౫౩. సీతా రామాంజనేయ సంవాదము
౫౪. సుగ్రీవ విజయ యక్షగానము
౫౫. సుభద్రా కల్యాణము
౫౬. హంస వింశతి
౫౭. హిందువుల పండుగలు
౫౮. హైందవ ధర్మ వీరులు
౫౯. క్షేత్రయ్య పదములు
౬౦. ధర్తీ గాతీహై
౬౧. మైథిలీకే లోక గీత్
౬౨. లోక సాహిత్య
౬౩. బ్రజలోక సాహిత్య కా అధ్యయన్
౬౪. గ్రామ్ గీత్
౬౫. ధీరే బహో గంగా
౬౬. గాయెజా హిందుస్థాన్
౬౭. బాజత్ ఆవెఢోల్
౬౮. కవితా కౌముదీ
౬౯. ముంతఖబులుబాబ్
౭౦. The Popular Ballad
౭౧. The Ballad in Literature
౭౨. Animal Folk-songs for Children
౭౩. English & Scottish Ballads
౭౪. Music in Telugu Folk-songs
౭౫. Meet my people
౭౬. The Encyclopaedia Britannica
౭౭. The Encyclopaedia Americana
౭౮. Vedic Mythology
౭౯. South Indian Hours
౮౦. The castes and the tribes of the H. E. H. The Nizams Dominions
౮౧. Castes and tribes of South India
౮౨. The Reddis of the Bison Hills
౮౩. The Chenchus
౮౪. Historic land marks of Deccan
౮౫. South Indian History
౮౬. History of the rulers of Jinji
౮౭. History of Deccan
౮౮. The History of the Reddi Kingdoms
౮౯. Our Faithful Ally the Nizam
౯౦. Ballad and the Sources
౯౧. America Sings
౯౨. Field songs of Chattis Garh
౯౩. The march of India Vol II. No. I 1952
౯౪. The Indian Antiquary Vol. III 1874, Vol. XXXIV 1905, Vol XXXV 1906
౯౫. The Illustrated weekly of India Nov. 1944
౯౬. Asiatic Journal Vol. 34, 1841.

అనుక్రమణిక

అనుక్రమణిక